

KANIZSAI
ENCIKLOPÉDIA

KANIZSAI ENCIKLOPÉDIA

B. Z. Lapkiadó Kft. 1999

Felelős szerkesztő: Rikli Ferenc

A kötet szerzői:

Balogh Antal (*B. A.*) – sport; Balogh László (*B. L.*) – környezetvédelem; dr. Baráth László (*Bh. L.*) – erdészet; dr. Cseke Ferenc (*Cs. F.*) – általános természetföldrajz; dr. Csermely Ferenc (*Cs. F.*) – egészségügy-történet; Czupi Gyula (*Cz. Gy.*) – városról megjelent szakirodalom; dr. Dobó László (*D. L.*) – színháztörténet; Fehér Éva (*F. É.*) – egészségügy-történet; Fentős Ferenc (*F. F.*) – zenetörténet; Gerencsér Tibor (*G. T.*) – közigazgatás, testvérvárosok; Göncz Ferenc (*G. F.*) – közigazgatás; dr. Halász Imre (*H. I.*) – gazdaságtörténet, közigazgatás; Johanidesz István (*J. I.*) – mezőgazdaság; dr. Horváth György (*H. Gy.*) – sajtótörténet; Horváth Krisztina (*H. K.*) – életrajzok; dr. Horváth László (*H. L.*) – régészet; dr. Izsák Attila (*I. A.*) – igazságügy-történet; Janzsó Károly (*J. K.*) – országgyűlési képviselők; Jászberényi László (*J. L.*) – párttörténet; Kardos Ferenc (*K. F.*) – cigányság, évkönyvek, mozgalmak; dr. Kerecsényi Edit (*K. E.*) – néprajz; dr. Kostyál László (*K. L.*) – épített környezet, képzőművészet; dr. Kotnyek István (*K. I.*) – oktatás-történet; Kunics Zsuzsa (*K. Zs.*) – épített környezet; Mátyás József (*M. J.*) – népesség; Nagy Csaba (*N. Cs.*) – mozitörténet; dr. Németh József (*N. J.*) – irodalomtörténet; dr. Ördög Ferenc (*Ö. F.*) – nyelvészet; dr. Polay József (*P. J.*) – pénzügy, infrastruktúra; dr. Rózsáné dr. Lendvai Anna (*R. L. A.*) – céhtörténet; Simon József (*S. J.*) – vallástörténet; Somos Béláné (*S. B-né*) – munka-ügy; dr. Srágli Lajos (*S. L.*) – olajipar-történet; Szakács László (*Sz. L.*) – erdészet; Szamosi Gábor (*Sz. G.*) – épített környezet; dr. Szőke Béla Miklós (*Sz. B. M.*) – népvándorlás; Temesvári Andor (*T. A.*) – hadtörténet; dr. Tolnai Sándor (*T. S.*) – tűzoltóság-történet; dr. Vándor László (*V. L.*) – középkori történelem. További forrás: Zala megyei életrajzi lexikon (*ZMÉL*)

Fotók: Berentés Tamás, Erdei András, Gerencsér Tibor, Kerecsényi Edit, Kotnyek István, Soproni Tibor, Szakonyi Attila

Illusztrációk: Barbarits Lajos: Nagykanizsa (*B.L.: Nk.*), Gulyásné Raksányi Olga gyűjteményéből (*G. R. O.*), Magyar Olajipari Múzeum gyűjteményéből (*M.O.M.*), dr. Szombath Tibor gyűjteményéből (*Sz. T.*), Thúry György Múzeum gyűjteményéből (*T.Gy.M.*), Zalamegye milleniumi évkönyve (*ZMÉ*), Zala megyei életrajzi lexikon (*ZMÉL*)

Szerkesztők: Gerócs Barbara, Lendvai Béla, Rab László

Tördelő: Borsosné Nagy Mónika

Képszerkesztő: Mészáros Szabolcs

Címlapterv: Kovács Gábor

Korrektúra: Csordás Erika, Horváth Margit, Rikli Éva

Felelős kiadó: Molnár László

Nyomtatta és kötötte a Reálszisztéma Dabasi Nyomda Rt. (munkaszám: 99–0214)

Felelős vezető: dr. Hall Géza vezérigazgató

ISBN 963 85974 0 2

© B. Z. Lapkiadó Kft. – dr. Éberling László

A kötet készítői köszönetet mondanak segítségükért a Thúry György Múzeumnak, a Városi Könyvtárnak, Budapest Főváros Levéltárának, a Deák Ferenc Megyei Könyvtárnak, a zalaegerszegi Ma-

KANIZSAI ENCIKLOPÉDIA

Alapító Okirat

Örömmel szolgál, hogy támogatásunkkal egy olyan, országosan is egyedülálló kötet jelenhet meg, ami Nagykanizsán saját műfajában mindenképpen hézagpótló műnek számít mindazon diákok és felnőttek számára, akik a lehető legtöbbet szeretnék megtudni a városról.

Reméljük, haszonnal forgatják majd e lapokat és a könyvben rejlő információk ahhoz is hozzájárulnak, hogy az olvasók, - közös gyökereiket fellelve - a jövőben még inkább otthon érzik magukat Nagykanizsán.

Általános Értékfogalmi Bank Rt.
Magdet Rahimkulov
elnök

CWG Hungary Kft.
Petró Gyula
ügyvezető igazgató

GE Lighting Tungsram Fényforrásgyár
Horváth Miklós
igazgató

Kanizsa Trend Kft.
Wilhelm Gábor
ügyvezető igazgató

Középdunántúli Gázszolgáltató Rt.
György Pál
vezérigazgató

Magyar Külkereskedelmi Bank Rt.
Nagykanizsai Fiók
ifj. Lovrencsik Lajos
fiókigazgató

MOL Rt. Nagykanizsai Bányászati Üzem
Paczuk László
igazgató

Nagykanizsa Megyei Jogú Város
Tüttö István
polgármester

Országos Takarékpénztár és
Kereskedelmi Bank Rt.
Dr. Polay József
fiókigazgató

Rotary Fűrési Rt.
Illés Miklós
ügyvezető - vezérigazgató

RynoLand
Ferenecz József

Satronik Kft.
Hicsz Miklós
ügyvezető igazgató

Szemafor - Clean Kft.
Papp Gyözőné
ügyvezető igazgató

Westel 900 GSM Mobil Távközlési Rt.
Cseresnyés Péter
irodavezető

Zala Megyei Önkormányzati Közgyűlés
Varga László
elnök

Zalai Általános Építési Vállalkozói Rt.
Baksa Attila
vezérigazgató

Zalai Erdészeti és Faipari Rt.
Felszt Ottó
vezérigazgató

Zalakramta Rt.
Soós Tibor
vezérigazgató

A Kanizsai Enciklopédiáról

A Kanizsai Enciklopédia azzal a szándékkal készült, hogy a város információs tára legyen, már csak azért is, mert Nagykanizsa történetéről az utolsó átfogó munka 70 évvel ezelőtt jelent meg. Barbarits Lajos Nagykanizsa című monográfiája mindmáig egyik, ha nem a legfontosabb forrásmunkája mindazoknak, akik Kanizsa történelmét kutatják, vagy csupán érdeklődnek egyes témák iránt. Hasonlóan meghatározó munka a Béli József, Rózsa Miklós és Rózsáné Lendvai Anna által szerkesztett Nagykanizsa Városi Monográfia I., amely e pillanatban a lehető legrészletesebb és tudományos igényű megírt munka Kanizsáról. A tervezett sorozat első megjelent kötete 1690-ig dolgozza fel városunk múltját.

Amikor a Kanizsai Enciklopédia ötlete megszületett, az alapgondolat az volt, hogy vázlatát adjuk a kötetben a városról már meglévő ismereteknek. Ennél többre – úgy éreztük – nem vállalkozhatunk, hiszen a mai viszonyok között egy elhúzódó, nagyívű munka egy magánkiadó számára aligha finanszírozható. Ennek ellenére néhány területen szerzőinket arra kellett kérnünk, ne elégedjenek meg az egyszer már valamilyen formában közreadott ismereteknek az enciklopédia műfaja által megkívánt formában történő feldolgozásával, hanem kutassanak is új információk után. Erre azért volt szükség, mert bizonyos területek ismeretei az elmúlt évtizedekben nem voltak hozzáférhetők, illetve sok a fel sem dolgozott részterület. Mindezekkel együtt is tudatában vagyunk annak, hogy továbbra is szép számmal akadnak fehér foltnak számító időszakai és szegmensei Nagykanizsa történetének, ugyanakkor – éppen emiatt – vannak olyan területek is, amelyek az előbb említett hiátusok miatt túltreprezentáltak tűnhetnek. Saját műfajában tehát jelen munka csupán kezdő lépésnek tekinthető, s mindenképpen érdemes törekedni arra, hogy néhány év elteltével egy bővített kiadás jelenhessék majd meg.

Miképpen használjuk a Kanizsai Enciklopédiát?

A kötet alfabetikus sorrendben tartalmazza a szócikkeket. A szócikk egy vagy többszavas címe után annak lényegét jelentő meghatározás olvasható, majd pedig egy esszé jellegű kifejtés következik. A kötőjeles szavak betűrendbe állításkor egy szóznak számítanak, így például az *Ország-féle ház* megelőzi az *országgyűlési képviselők* szócikket. Azonos családnevek esetén a keresztnév határozza meg a sorrendet. Ennek megfelelően például *Kanizsai Lőrinc* neve előbbre található, mint *Kanizsai II. Miklósé*. Idegen neveknél, a magyar nyelvhasználatnak megfelelően, a családnevet vettük előre: *Caspar Franz Sambach – Sambach, Caspar Franz*. A doktori fokozat rövidítése (*dr.*) az enciklopédiában a személynév mögött szerepel, például *Mező Ferenc, dr.*, de ha egy intézmény felvette egy személy nevét, akkor a *dr.* is helyet kap az adott intézmény nevében. Ilyen esettel találkozhatunk a *Dr. Mező Ferenc Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola* betűrendbe állításakor. Ha egy szócikk címe évszámmal kezdődik, akkor a kiejtést vettük figyelembe a berendezéskor: *48. gyalogezred - negyvennyolcadik gyalogezred*. És még egy névhasználati, sorbarendezési sajátosság, ami abból adódik, hogy Ön, kedves olvasó, Kanizsa enciklopédiáját tartja a kezében. A városban sok intézmény, egyesület viseli nevében a „Nagykanizsai” szót, ám a köznyelv csak ritkán használja így a nevet. Ilyenkor – hiszen ellenkező esetben a szócikkek jelentős részét Nagykanizsánál kellene keresni, s ez bonyolítaná a böngészést – rögtön a második szó adja a szócikk címét. Például *Nagykanizsai Városvédő Egyesület – Városvédő Egyesület* (Nagykanizsai Városvédő Egyesület).

Az enciklopédiában való jobb eligazodás lehetősége érdekében tartalmi és formai elemeket is felhasználunk. A szócikkek végén lévő - *Lásd még* - utalásokkal azt jeleztük, hogy az adott szócikkhez melyik másik szócikkben található még újabb ismeret, illetve ezekkel általában egy nagyobb egységre is utalni kívántunk annak érdekében, hogy az adott szócikk egy nagyobb összefüggérendszerben is elhelyezhető legyen. Ha például a *Zalai Közöny* szócikk végén az olvasható, hogy lásd még *sajtó*, akkor az adott helyen megtalálható az összes olyan sajtótermék neve, ami a kötetben önálló szócikként szerepel. Természetesen ez a kereső rendszer visszafelé is működik, tehát ha valaki nem tudja pontosan, hogy mi a teljes neve annak az újságnak, amit keres, a *sajtó* szócikkben felsoroltak között jó eséllyel meglelheti a keresett lap hivatalos nevét. Ugyanakkor, ha egy-egy mondatban döntött betűkkel szedett szavak fedezhetők fel -... 1848-ban *Csány László* mellett kormánybiztos... -, ez azt jelenti, hogy *Csány László* személye a kötetben önálló szócikként is megtalálható.

A szócikkek szerzőinek neve, illetve az illusztrációk forrása a kötetben rövidítésekkel szerepel. Ezek magyarázata a 4. oldalon elhelyezett impresszumban található. A Kanizsai Enciklopédia utolsó oldalain *Felhasznált irodalom* cím alatt olvashatók azok a már megjelent kiadványok, amelyeket szerzőink használtak munkájuk során, illetve amelyekben az érdeklődők egy-egy témakörben bőségesebb információkat is találhatnak.

ÁB–AEGON Általános Biztosító Rt., elődje a második világháború után létrejött Állami Biztosító, amely a Zala megyében történelmi hagyományokkal rendelkező *Adria Biztosító Társulat* utódjaként alakult meg. 1986 júliusáig, a *Hungária Biztosító* létrejöttéig monopolhelyzetben volt. Az Állami Biztosító magánítása után, új szerkezeti struktúrára áttérve, ÁB–AEGON néven folytatta tevékenységét. A fiók 1998-ban az Eötvös térről a Zrínyi u. 21. alá költözött. Itt van a lakossági divízió területi üzleti igazgatósága, és itt működik a megyei kárrendezési ügyfélszolgálati iroda is. Lásd még *biztosítók* (P. J.)

Ablak Zalára Regionális Rádió, az Ablak Zalára Közalapítvány, Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata és Zala Megye Önkormányzati Közgyűlése által létrehozott rádió, amely Zala Rádió néven 1998 márciusától sugároz műsort. Közszolgálati programja reggel 5 óra 55-től 9 óráig hallható a 71,3 MHz-en, a Kossuth Rádió hullámhosszán. A Zalában, illetve kisebb részt Somogyban fogható műsor a térség életéből meríti témáit a közélet, a kultúra, a gazdaság és a sport területéről. Nemzetiségi programot is ad a rádió horvát, illetve német nyelven. A műsor felépítésében jól érvényesül az állandó műsorstruktúra, ám ez nem köti meg a felelős szerkesztő kezét az aktualitások, a váratlan információk közlésében. A rádió szakmai és műszaki felügyeletét a Magyar Rádió Regionális és Nemzetiségi Adások Igazgatósága látja el. A stúdió vezetője Molnár László. (H. Gy.)

ABN–AMRO Bank Rt., a *Magyar Hitel Bank Rt.* helyi fiókjából létrejött pénzintézet. 1996. november 8-án az MHB-részvények 89 százalékának megvásárlá-

Az Osztrák–Magyar Bank székházaként 1903-ban épült Bankpalota ad otthont ma az ABN–Amro Banknak.
Fotó: Erdei András

sára kiírt tender nyertese a holland ABN–AMRO Bank lett, így azóta a nagykanizsai fiók az ABN–AMRO Bank Délnyugati Régiója fiókjaként tevékenykedik. A városban három helyen áll ügyfelei rendelkezésére (Fő u. 15., Fő u. 16., Erzsébet tér 23.). Az 1997-es év két kiemelten fontos új üzletág, a lakossági banki és az életbiztosítási üzletágak beindítá-

sának éve volt. A bank igazgatónöje Gazdag Istvánné. Lásd még *bankok*, *Bankpalota*, *Centrál Szálló* (P. J.)

Abonyi Andor (1887. febr. 21. Nagykanizsa – 1915. szept. 14. Galicia), ügyvéd, költő, szerkesztő. 1905-ig a család neve: Auszterlitz. A kanizsai *piarista gimnáziumban* szerzett érettségi után a pécsi jogliceum hallgatója volt. 1914-ben ügyvédi irodát nyitott Dombóváron, ahol lapot alapított Dombóvár és Vidéke címmel. Az első világháború második évében elesett. Két verskötetete jelent meg: *Primus* (Pécs, 1906) és a *Napnap után* (Nagykanizsa, 1911) címmel. Kéziratban maradt a *Halál útján* című verskötetete. (N. J.)

Adatok Zala megye Történetéhez, 1876. januárjától 1878 végéig havonta megjelenő történeti folyóirat, amely *Bátorfy Lajos* szerkesztésével, illetve kiadásával összesen 30 füzetnyi terjedelemben készült el *Fischel Fülöp*, majd *Wajdits József* nyomdájában. Saját korában ez volt az egyetlen olyan tárgyú folyóirat a megyében, amely a történettudomány rejtelmeibe vezette be az olvasókat, és amely már a szó igazi értelmében közéleti fórumként szolgált. Írásai azonban, amelyekből a *Zalai Közlöny* is közölt részleteket, kevésbé tudományosak, sokkal inkább mondai igényűek voltak, átsütött rajtuk a romantikus történetészlelet, a lokálpatriotizmus. Ám forrásul, természetesen megfelelő kritikával publikációi ma is felhasználhatók. Két évfolyamának hat-hat füzeté megtalálható a Zala Megyei Könyvtárban. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

adó, lásd *adóellenőr*, *APEH*, *dicalis adó*, *Magyar Királyi Adóhivatal*, *városi adóhivatal*, *Városi Pénztár és Adóhivatal*

adóellenőr, a *Városi Pénztár és Adóhivatal* személyzetébe tartozó tisztség. Feladata volt az államadók és az ezek módjára kezelt megyei, városi adók ellenőrzése, kivetése, behajtása és a pénztárnokkal együttesen történő elszámolása. Feladatkörének szabályozására először az 1872-es városi *szabályrendeletben* került sor. Az állás a *polgári közigazgatási rendszer* működéséig, 1949-ig létezett. Az adóellenőr a pénztárnok közvetlen felügyelete alatt állt. Az adminisztrációs munkában a pénztárnok és az adóellenőr rendelkezésére állt a *képviselő-testület*, *városi tanács* és a *polgármester* által kirendelt segéd személyzet. Végezte a földadókataszter nyilvántartást, nyilvántartotta a város területén kívüli ingatlanok után járó adó- és egyéb közterheket, ezeket behajtotta. Az elemi csapások után helyszíni szemlét vezetett, a kárányhoz képest intézkedett a ház- és földadó leíratási előterjesztés előkészítéséről. A feladatkörébe tartozó mindennemű bevételről és kiadásról az összes előírt „könyvet” vezette. Lásd még *közigazgatási tisztségek* (G. F.)

Adria Biztosító Társulat. külföldi érdekeltségű, trieszti székhelyű biztosító, ami 1839-től 1947-ig tevékenykedett a városban. 1929-ben Polgár Zsigmond volt a vezetője. Utóda az *Állami Biztosító*, majd az *ÁB-AEGON Általános Biztosító Rt.* lett. Lásd még *biztosítók (P. J.)*

adventista egyház, lásd *H. N. (Hetedik Napot) Ünneplő Adventista Egyház Nagykanizsai Gyülekezete*

ÁFÉSZ, Általános Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet. Az 1945 után kibontakozó szövetkezeti mozgalom alapvető szervezeti egységei a földműves-szövetkezetek voltak. Az 1945-ös évi földreform után jöttek létre, alapvető feladatuk a mezőgazdasági termékek értékesítése, ezek felvásárlása, a kereskedelem, a vendéglátás és az ezekkel összefüggő ipari tevékenység volt. Hosszabb ideig mezőgazdasági jellegűek maradtak, később azonban a mezőgazdasági *termelőszövetkezetek* mellett más profillal jelentek meg: feladatuk immár a vendéglátás, a kereskedelem, a szolgáltatás lett, aminek következtében átalakult tag-ságuk társadalmi összetétele, alig akadt közöttük mezőgazdasági foglalkozású, emellett egyre több alkalmazottat foglalkoztattak. Ezt tükrözte névváltoztatásuk is, 1967-től ÁFÉSZ-eknek hívják őket. A településeken létrejött szövetkezeteket közigazgatási egységek szerint szervezték. Országos szinten a Szövetkezetek Országos Szövetsége (SZÖVOSZ), megyei szinten az adott megye Szövetkezetek Szövetsége (MESZÖV) fogta össze, irányította és felügyelte munkájukat. Amíg még léteztek járások, addig működött a Földművelésszövetkezetek Járási Központja (FJK) is. A gazdasági átalakulás során a MESZÖV jogutódja a Fogyasztási Szövetkezetek Zala Megyei Szövetsége lett, melynek megszűnése után és annak jogutódjaként hozta létre 15 szövetkezet 1993-ban a Zalai ÁFÉSZEK Egyesületét, amely az egyesülési törvény alapján nonprofit szervezetként működött. A feladata az lett, hogy ellássa a zalai fogyasztási szövetkezetek gazdasági, politikai és társadalmi érdekképviseletét. Nagykanizsán a *kisgazdák* alapították meg az első szövetkezetet 1946-ban. 1953-ban a nagykanizsai szervezet egyesült a környező községek szövetkezeteivel. Később Nagykanizsa és Vidéke FMSZ néven működött, majd két évig 1966 és 1968 között szünetelt a működése. 1968-tól ismét tevékenykedik Nagykanizsa és Vidéke ÁFÉSZ néven. 1970-ben nyitották meg Nagykanizsán a Dél-Zalai Áruházat, mely a környék legnagyobb kereskedelmi egysége volt abban az időben. 1976-ban egyesült vele a surdi és a murakeresztúri ÁFÉSZ. Jelenleg Nagykanizsa és Környéke Általános Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet néven működik, elnöke Prosznyák Zoltánné. (*H. I.*)

Agrobank Rt., 1994. augusztus 16-án Nagykanizsán

fiókot nyitott bank, amely hét munkatárssal a tulajdonában lévő IBB Intergold Ékszerüzettel közös, a városközpontban lévő üzlethelyiségben dolgozott. Induláskor lakossági betétgyűjtéssel, valutaváltással, devizaszámla-vezetéssel, vállalkozói számlavezetéssel, vállalkozói hitelnújtással foglalkozott. Dinamikus fejlődő bankfiók volt. 1995 őszén döntés született az Agrobank Rt. *Mezőbank Rt.*-be történő beolvadásáról. 1996. január 1-jétől az Agrobank Rt. üzlethelyiségét megtartva Mezőbank Rt. Nagykanizsai Fiók néven folytatta tevékenységét. A Mezőbank Rt. 1998 októberében vette fel az *Erste Hungary Bank Rt.* nevet. Lásd még *bankok (P. J.)*

Akko, (Acco, Aco, Acre, Ako) 51 000 lakosú város Izraelben, Haifától északra a Földközi-tenger partján.

Akko belvárosa
Fotó: Gerencsér Tibor

1996 óta Nagykanizsa testvérvárosa. A közel ötezer éves település gyakran volt történelmi események színhelye. Nagy Sándor i.e. 333-ban foglalta el, i.e. 261-től a neve Ptolemais volt. A Bibliában is ezen a néven szerepel. A keresztes hadjáratok idején Saint Jean d'Acre néven fontos kikötő. Jeruzsálem eleste után a Jeruzsálemi Királyság fővárosa. A keresztes hadak élén II. András magyar király 1217-ben járt itt. Egy évvel később Assisi Szent Ferenc itt alapította meg az első palesztinai kolostort. Napóleon 1799-ben eredménytelenül ostromolta. 1920-tól Palesztinához, 1948-tól Izraelhez tartozik. Akko gazdag műemlékekben és múzeumokban. A keleties hangulatú, főként arabok lakta, várfallal övezett óvárosban a citadella alatt a keresztesek által a 13. században épített hatalmas gótikus termek vannak. Szintén az óvárosban van Izrael egyik legnagyobb mecsetje, az Al-Jassar nagymecset, és itt látható több ezer turista által látogatott két fedett piac, az úgynevezett fehér és fekete szuk, valamint a három karavánseráj. A város gazdaságában legfontosabb tényező az idegenforgalom, de emellett jelentős a kereskedelem, a vegyi-, élelmiszer-, kerámia- és acélipar, valamint a halászat is. Egyedülálló kulturális esemény a minden évben ősszel, a sátoros ünnep idején megrendezésre kerülő

avantgard színházi fesztivál, melyre nemcsak Izraelből, hanem külföldről is jönnek látogatók, főként fiatalok. Az egyhetes rendezvénysorozaton több helyszínen folynak egyidejűleg a hivatalos programba felvett előadások, emellett amatőr társulatok és mutatóanyagok tucatjai szórakoztatják a járókelőket az óváros utcáin és a várfalakon. Akko lakosságának harmada arab, a városban hagyományos a zsidók és arabok közötti jó viszony. A két nép közötti példaszzerű együttélést az országos hírű, köztisztületben álló személyiségekből álló Jó Izrael Társaság 1996-ban Tolerancia-díjjal ismerte el. Lásd még *testvérvárosok* (G. T.)

AKÖV, lásd *Zala Volán Rt.*

Alaksza Ambrus (1903. márc. 14. Nagysenkőc – 1983. jún. 27. Budapest), tanár, költő, műfordító. Elemi iskoláit és a gimnáziumot Újpesten végezte, 1934-ben tanári diplomát szerzett a budapesti egyetemen. Polgári iskolai tanár Rákospalotán, gimnáziumban tanított Léván, majd 1949–50-ben igazgató Zalaegerszegen, ezután tanár Nagykanizsán. 1959-ben a tanítást abba kellett hagynia, Budapestre költözött, és az MTA Művészettörténeti Kutatócsoportjában dolgozott. Első verse 1927-ben jelent meg a Nyugatban, majd egyéb folyóiratokban is. „A vándor visszanéz” című verskötetete 1935-ben látott napvilágot, később irodalom-esztétikai műveket, műfordításokat is publikált. Kötetét rendezett verseinek kézirata a háborúban elpusztult. 1945 után írt verseinek válogatása Az utas eltéved címmel 1998-ban jelent meg Zalaegerszegen. (N. J.)

alapfokú oktatás, az utóbbi években használatos kifejezés, ami az iskolai oktatás első, a 19. század közepétől többféleképpen nevezett kötelező szakasza. Hívták népiskolának, nemzeti és elemi iskolának, mai neve pedig *általános iskola*. Európában már 800 körül több országban előírták, hogy a plébánosok gyűjtessenek maguk köré gyerekeket és ifjakat, tanítsák meg őket a liturgikus könyvek olvasására, gregoriánok éneklésére és képezzék ki őket a templomi szertartásokon történő segédkezésre. A plébániai iskolák a városokban már a 14. században átalakultak a polgári réteg új igényeit kialakító városi, a falvakban pedig a 16. század közepétől falusi iskolákká. Ezekben már lényegesen megváltozott az oktatás célja is. Az alsófokú oktatás fejlődésének lökést adott a reformáció, ami aztán hatással volt a katolikus oktatásügyre is, hiszen a világiasodó oktatás ellensúlyozására az Oláh Miklós vezette nagyszombati zsinat határozatot fogadott el a katolikus alsófokú oktatás, a népoktatás újjászervezéséről. Mária Terézia által 1777-ben kiadott I. Ratio Educationis, a Királyi tanügyi rendelet Magyarország az iskolaiügy első átfogó rendezését jelentette. Az 1868-as népoktatási törvény bevezetése pedig, ami kimondta a 6 és 15 év közötti tankötele-

zettséget és szabályozta az iskolaállítást jogát, megteremtette a magyar polgári, európai szintű iskolarendszert, és új alapokra helyezte az oktatásügyet. E rendszer 1945-ig maradt érvényben, ekkor azonban az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelete előírta az általános iskola létrehozását, ami a teljes iskolarendszert érintette, hiszen megszűnt az 1868-ban létrehozott polgári iskola, a 8 osztályos középiskola. Kanizsán a plébániai iskolák korából származó adattal nem ren-

A mai Zrínyi Miklós Általános Iskola épülete 1897-ben
Dr. Szombath Tibor gyűjteményéből

delkezünk, csak annyit tudunk, hogy az 1410-ben itt megtelepedett *ferenceseknek* még nem volt iskolájuk. A török utáni időkből származó első egyházlátogatás (1692) sem tett említést iskoláról. A város protokollum-könyvében ugyan megtalálhatók Kanizsa statútumai, és itt a 8. pont szerint bír egy triviális (elemi) iskolával, ám e bejegyzés, annak ellenére, hogy 1702-re datálják, feltehetően későbbi. Tanításról, elemi oktatásról először egy 1725-ös jegyzőkönyvben olvashatunk. Ezt követően az iskolaügy 1731-ben kerül ismét szóba, amikor az új iskolaház majdani felépítéséről határoztak. Az 1748-as Canonica Visitatio már azt jegyezte fel a város tanítójáról, hogy stabil jövedelemmel rendelkezik, fiúkat és lányokat tanít a latin nyelv elemeire is. 1770/71-ben, a korabeli összeírás már 3 tanítót, Fekete Ádám magyar, Pohmajer János német és egy Perly nevű zsidó tanítót említ. 1780-ban Horváth József a magyar, Hötz Leopold a német tanító. Ugyanekkor két magántanító is működött a városban, név szerint Hegedüs Mátyás és a „görög” Popovics Tamás. Az 1731-ben elhatározott iskolaépítés végül is 1806-ra valósult meg. Ekkor már képesített tanítót is alkalmazott a város Faics György szentmiklósi, mai nevén miklósfai ludimagister személyében. Az új iskola a *piarista gimnáziummal* közös igazgatás alá került. A város lakosságának jelentős hányadát alkotó zsidóság 1832-ben indította meg iskoláját. Az evangélikusok és reformátusok szövetségének eredményeképpen 1861-ben megnyílt az

„evangélico-reformált” iskola is, tanítója és megszervezője a magyar pedagógia későbbi meghatározó alakja, *Péterfy Sándor* volt. *Kiskanizsa* első elemi iskolájáról egy 1833-as tanácsjegyzőkönyv tesz említést. Az új iskola építéséhez a Templom téren 1838-ban kezdtek hozzá, ahol a tanítás 1842-ben kezdődött meg. A város 1870-ben községgé nyilvánította felekezeti elemi iskoláit, és 1900-tól átadta fenntartásukat az államnak. 1894/95-ben már 31 osztályban 19 tanító, 13 tanítónő dolgozott az iskolákban. Közben 1882-ben megépült Kiskanizsa második, Nagyrác utcai iskolája is, 1885-ben pedig elkezdték építeni a Teleki és az Arany János utcai iskolákat is. A város dinamikus fejlődésének köszönhetően 1910-ben hozzáláttak a Rozgonyi utcai és a Templomtéri iskola építéséhez. A két világháború között újabb két elemi iskola, a Petőfi utcai és a Vécsey utcai épült meg. Jelentősebb iskolaépítésre ezt követően csak a hetvenes években került sor. Lásd még *általános iskolák* (K. I.)

Alapy Gáspár (1530-as évek – 1584. május 29.), kanizsai főkapitány, horvát bán. Régi horvát nemesi családból származik. Nagybátyja, Zrínyi Miklós mellett katonáskodik, Szigetváron hadnagy, majd vicekapitány. 1566. június 17-én ő vezeti a szigetvári vitézek sikeres portyázását, aminek a következménye Szigetvár ostroma lett. A vár 1566-os ostromakor török fogságba kerül, ahonnan azonban sikerül kiváltania magát. 1573. február 9-én Stubicánál (ma Horvátország) hadaival leveri a Gubec Máté féle parasztfelkelést. Még ez év őszén kinevezik kanizsai főkapitánynak. Itteni, 1573 novemberétől 1574. augusztus 9-ig tartó működése rövid és dicstelen volt. 1574. február 21-re virradóan a törökök elfoglalták és felgyújtották a várost, sok száz lakost rabságba hurcolva. A támadás után az egész várost újjá kellett építeni. Emiatt, illetve azért mert kapitánysága alatt nagyszámú környékbeli falu hódolt meg a töröknek, meg kellett válnia tisztétől. Ezt követően 1574-től 1577-ig horvát bán. Lásd még *Kanizsai főkapitányság* (V. L.)

Albanich Flórián, pékmester, 1848-tól 1852-ig városbíró. Az általa vezetett közigazgatási testületben *főjegyző*, *aljegyző*, nyolc nagykanizsai és négy kiskanizsai *tanácsos*, gyámtya, gyámellenőr, kamarás, adószedő, szószóló, másod-szószóló, kórházatyá, kórházi pénztáros, templomtya, kiskanizsai templomtya, erdőispán, városgazda, négy nagykanizsai és hat kiskanizsai csósz, négy nagykanizsai és három kiskanizsai éjjeliőr, szállásmester, öt erdőőr, két őrmester, öt nagy- és három kiskanizsai hajdú tevékenykedett. Ezek közül a szakigazgatási szervezet, vagyis a *városi tanács* tagja volt a városbíró, a főjegyző, az aljegyző, a pénztáros, a gyámtya, az ellenőr és a 12 tanácsos. A szabadságharc leverése után megtorlásoként nem a város választhatta a közigazgatás szerve-

zeteit, hanem úgynevezett *kinevezési rendszer* lépett életbe. 1850 januárjában a megye császári és királyi főnöke ismét kinevezte Albanich Flóriánt városbírónak. Állásából 1852-ben függesztették fel. Lásd még *1848-as forradalom utáni közigazgatás* (G. F.)

Aligvári-hegy, a csapi, valamint részben a magyar-szerdahelyi szőlőhegy azon vidéke, ahol sok kiskanizsai gazdának van szőlője. Feltételezések szerint azért nevezik így, mert messze lévén, a gazdák alig győzték kivárni, hogy odaérjenek. Más feltevés szerint a többnyire késve érkező fináncokat szokták e szavakkal fogadni a szőlősgazdák: „Alig vártuk, hogy megjöjjenek, hisz kéne már hazafelé indulnunk.” Lásd még *hegyi pincék* (K. E.)

Alistáli Márton (16. század), Thury György íródeákja volt, vele szolgált Léván, Palotán, feltételezhetően Kanizsán is. 1559 tavaszán Thury arra kérte a királyt, hogy Papkeszi és Vinyola falukat adományozza Alistálinak. Takáts Sándor feltételezi, hogy Alistáli volt a szerzője a Thury György éneke és Az vitéz Turi György haláláról készült históriás éneknek. Eperjesi István ezzel szemben úgy vélte, hogy a szerző Thury tágabb környezetéhez tartozhatott, talán a rajki vár lakója volt. A magyar irodalom története I. (Bp. 1964.) a szerzőt névtelennek nevezi. (ZMÉL)

aljegyző, 1779-ben másodjegyző néven rendszeresített tisztség. Először *Plander Ferenc* töltötte be, aki egyben alügyvéd is volt. 1852-ben Darás Zsigmond lett a város aljegyzője. Az aljegyzői állást 1862-től jogi képesítéshez kötötték, ekkor Verhás Kristóf került az aljegyzői hivatalba. Az állást az 1873. évi *szabályrendelet*ben szabályozták. Az aljegyző volt a városi *főjegyző* távolléte esetén annak helyettese, ilyenkor eljárta annak minden ügy- és hatáskörébe tartozó esetekben. Teljesítette a *polgármester* által kiszabott feladatokat, ő volt az *árvaszék* rendes jegyzője. A főjegyzői állás megüresedésekor betöltötte annak munkakörét addig, amíg a *közgyűlésen* nem került sor az új főjegyző kinevezésére. E tisztség a *szocialista tanácsrendszer* 1950-es bevezetésekor szűnt meg. Lásd még *közigazgatási tisztségek* (G. F.)

Alkotmány Termelőszövetkezet, e néven és mai formájában 1990 óta működő mezőgazdasági nagyüzem. Elődje, a „Sáska-Petőfi” Termelőszövetkezet 1960. február 10-én 3842 kataszteri hold közös területen, 751 taggal alakult. Fő ágazata a Kiskanizsán igen jól jövedelmező kertészet volt, elsősorban paprikát, paradicsomot, uborkát, gyökérzöldséget, korai zöldborsót termeltek. Gépesítése gyorsan fejlődött, 1969-ben már nagy teljesítményű traktorai, kombájnjai voltak. 1990-től az átalakulási, kárpótlási törvény végrehajtása következtében alakult ki a mai név és műkö-

dési forma. Az Alkotmány Termelőszövetkezet jelenlegi vezetője Milei József. (*J. I.*)

Állami Biztosító, lásd *ÁB–AEGON Általános Biztosító Rt.*

állami gazdaság, lásd *Gyümölcskert Rt.*

államkölcsönkötvény, olyan különleges államhitel, amelynek kibocsátását akkor kezdeményezik, amikor az állam életében, gazdálkodásában kritikus helyzet áll elő. Ilyen lehet a háborúra készülődés, a háborús állapot vagy a háború utáni újjáépítés. Magyarországon ilyen államkölcsönkötvény volt a két világháború időszakában a *hadikölcsön*, vagy 1945 után a *tervkölcsön* és a *békekölcsön*. Ezek jegyzése kötelező jellegű, a visszafizetést az állam későbbi időpontra ígéri. E módszerrel gyorsan, új és jelentős mennyiségű elkölthető pénzhez jutnak a kormányok. Nagykanizsán mind a három kölcson jegyzésére és jegyeztetésére sor került. (*P. J.*)

államosítás, a második világháborút követő politikai törekvések eredményeként 1947-ben meginduló folyamat, amelynek célja az addig magántulajdonban lévő gazdasági egységek, *bankok* állami kezelésbe vétele volt. A bankok államosítására vonatkozó intézkedéseket az 1947. évi XXX. törvény fogalmazta meg. Az 5490/1948 számú kormányrendelet szellemében a nagykanizsai pénzügyintézeteket leválasztották anyaintézetekről, és új, összevont bankokat hoztak létre. Az összeolvasztások központjává a *Nagykanizsai Bankegyesületet* és a Dél-Zalai Takarékegyesületet jelölték ki. A piacrendezés lebonyolításával az állami bankok önellátó irodája a városban Pongrácz Józsefet bízta meg. A további egyesítések eredményeként 1949. március 1-jén, mint teljesen új intézmény jött létre az *Országos Takarékpénztár Nemzeti Vállalat*. Ezt követően megindult a 100 fő feletti, később a 10 fő feletti vállalatok államosítása. 1950-re befejeződött minden meghatározó és fontos nagykanizsai bank és vállalat államosítása. (*P. J.*)

állampapírok, az állam által kibocsátott, annak adósságát megtestesítő értékpapírok, lehetnek rövid, közép és hosszú lejáratúak. Az állam e papírok piacra bocsátásával nem kényszerrel, hanem közgazdasági ösztönzőkkel jut olyan forrásokhoz, amelyek gazdálkodásához szükségesek, hiszen magasabb kamattal teszi vonzóvá a takarékosági formát a lakosság számára. A kanizsaiak a kilencvenes években egymilliárd forintot megközelítő értékben vásároltak állampapírt, a fix kamatban és a visszafizetés állami garanciájában bízva. (*P. J.*)

állandó bizottságok, a *szocialista tanácsrendszer* ideje alatt működő bizottságok. Az 1950. évi I. sz. tv. 21. §-a

szerint nem a tanács, hanem a végrehajtó bizottság szervei voltak. Irányításuk, a munkájukról való beszámoltatás csak közvetve tartozott a tanácshoz. A tanácsrendszer első időszakában a legfontosabbnak közülük a pénzügyi, a begyűjtési és a kereskedelmi állandó bizottságok voltak. Nagykanizsán 1959-ben 9 állandó bizottság működött albizottságok és aktívahálózat nélkül. 1964-ben 11 állandó bizottság dolgozott 22 albizottsággal. 1970-ben 22 állandó bizottság vett részt a tanácsi munkában. Ezek megtárgyaltak minden, a testület elé kerülő jelentést és elképzelést, javaslatokat tettek, ellenőrzéseket végeztek. Az egyes állandó bizottságokhoz tartozó albizottságok vezetője az állandó bizottság 1-1 tagja volt. (*G. F.*)

állandó szakbizottságok, azok a szakbizottságok, amelyek a közigazgatási munka szakszerűvé válása idején, kb. 1884-től folyamatosan, állandó jelleggel működtek a városban. Ilyenek voltak (zárójelben 1884. évi létszámuk): építészeti (26), pénzügyi (25), főgimnáziumi (5), jogügyi (10), szegényügyi (10), számvizsgáló (10), közegészségügyi (21), gazdasági (25), iskolaszéki (31), laktanyaügyi (20), árvaszéki pótúlnökök (12), 1887-től a színházügyi (15). Lásd még *eseti szakbizottságok, építészeti szakbizottság* (*G. F.*)

állatvilág, a térség állatfajainak összessége, mint a

A környékbeli erdők egyik jellegzetes állata a róka

környezetminőség egyik állapotjelzője. Ennek alapján a város környéke a Praeillyricum faunajáráshoz tartozik, de jelentős a mediterrán elemek mennyisége is. A város tágabb környéke értékes vadállományal rendelkezik. Nemzetközileg is jelentős mind mennyiségében, mind minőségében a szarvasállomány. Magas a vaddisznók és az őzek száma, ám az apróvadak, így a mezei nyulak, a fácánok, a foglyok törzsállománya egyre csökken. Az emlősök közül előfordul még a menyét, a hermelin, a nyest, a borz, a róka, a vidra, különlegesség a csalitjáró pocok és a pirokegér. A madárvilág gazdag és változatos. A ritka fajok közül megtalálható a fekete gólya, a réti sas, a fekete harkály, a kishéja, az ölyv, a füles kuvik,

a vörös kánya, a karvaly, a héja, az örvös és a kék galamb, a gyöngybagoly, az erdei fülesbagoly, a macskabagoly, a zöld küllő és az őszapó. A kétéltűek közül él a térségben sárgahasú és vöröshasú unka, gyepe, mocsári és erdei béka, a hüllők közül pedig a zöld és a fürgé gyík, az erdei, a vízi és a kockás sikló. Számos érdekes izeltlábúra is rábukkanhatunk. Ilyen az ikerszelvényes, a sárganyakú karimás ezerlábú, a cincér, az aranyos bábrabló és a futrinka. A csigák közül itt él a berki, a kerti és a kövi csiga. Lásd még *környezetminőség* (B. L.)

Alliquander Ödön, dr. (1914. november 14. Zalatta – 1990. január 5. Budapest), államtudományi doktor,

Dr. Alliquander Ödön
A Magyar Olajipari Múzeum
gyűjteményéből

bányamérnök, egyetemi tanár. A budapesti tudományegyetemen kapott államtudományi doktorátusa után, 1940-ben szerezte bányamérnöki oklevelét a soproni Bányászati és Erdészeti Főiskolán. 1940-ben szegődött a MAORT szolgálatába, ahol gyakornoki ideje lejártá után üzemi mérnökként, majd fűrészi felügyelőként dolgozott. A MAORT államosítása után az Ás-

ványolajkutató és Mélyfúró Vállalat, majd a Kőolajkutató és Feltáró Vállalat főmérnöke volt. 1957–1965 között a Kőolajipari Tröszt fűrészi főosztályvezetője. A miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen 1965–1982 között egyetemi docensként, majd egyetemi tanárként dolgozott. Mintegy kétszáz szakmai publikációjának egynegyede külföldön, idegen nyelven jelent meg. Fő műve: *Das moderne Rotarybohren*. Leipzig, 1965. (S. L.)

állószék, más néven állóka, egészen az 1950-es évekig a gyermekneveléshez használatos bútordarab. Ebbe állították bele a járnai tanuló, sokat kúszó-mászó kisgyermeket, kiküszöbölve így az életkori sajátosságokból fakadó, fokozottan jelentkező balesetforrásokat. Gyakran tányérformát is véstek az asztalka lapjába, amibe a gyerek részére különféle enivalót vagy játékfélét helyeztek. Lásd még *hagyományos használati eszközök* (K. E.)

Alpok–Adria Jazz Fesztivál, lásd *jazz fesztivál*

alsóvárosi templom, lásd még *ferencesrend kanizsai zárdája*...

alsóvárosi templom, másképpen ferences templom,

a Zárda út 9. szám alatt lévő *barokk* stílusú műemlék épület. Szent Ferenc fiai 1415-ben telepedtek meg a kanizsai várban, Nagyboldogasszonynak szentelt régi templomuk azonban a török elleni harcok során megsérülhetett, majd 1702-ben császári rendeletre a várral együtt lerombolták. A mai épület telkét Berge György Kristóf várkapitány adományozta, alapkövét 1714-ben tette le P. Andrassy Miklós házfőnök. Patrónusának Szent Józsefet választották. Az építkezés hosszú évtizedekig elhúzódott. A felszentelés időpontját nem ismerjük. Sokáig csonkán állt, egyetlen homlokzati tornyát csak 1816-ban fejezték be. Keleti oldalát kápolnasor tagolja, nyugat felől az egykori kolostor csatlakozik hozzá. Puritán külseje gazdagon díszített belsőt takar. Főoltára 1746-ban készült, a patrónust családja körében ábrázoló oltárképét 1747-ben festette *Caspar Franz Sambach* (lásd *Sambach, Caspar Franz*), a bécsi művészeti akadémia későbbi rektora. E kettőnek és a szöszéknek a város kegyura, gróf *Baththyány Lajos* volt a megrendelője. A városi testületek és polgárok által készített oltárképei és faragványai a ferences ikonográfiát követik, valószínűleg a rendi műhely munkái. Nyugati, a kolostor felé eső falán lóg *Johann Georg Heinsch* „A keresztény ember halála” című kvalitásos festménye, melyet 1695-ben Berge György Kristóf megrendelésére készített, s tőle kerülhetett a ferencesek birtokába. Lásd még *barokk művészet, műemlékek, templomok* (K. L.)

Az alsóvárosi templom az 1920–30-as években
Gulyásné Raksányi Olga gyűjteményéből

alsóvárosi templom (Horváth György–Kostyál László: Nagykanizsai alsóvárosi templom, 1992, 64 oldal.), a város egyik legjelentősebb műemlékét, a hivatalos nevén Szent József plébániatemplomot bemutató mű. Építészeti jellegzetességeit Kostyál László művészettörténész írja le a kicsiny kötet terjedelmesebb részében, majd aprólékosan, a képzőművészeti értékek figyelembe vételével ismerteti a templombelsőt. Dr. Horváth György történész-tanár a ferencesek kanizsai történetének rövid összefoglalását adja. E munka a kötet végén található. Részben színes fotókkal az épület nagyközönség számára készült teljes leírását tartalmazza. Lásd még *épület-történeti kiadványok* (Cz. Gy.)

Alsó-Zala vármegye. A Tanácsköztársaság ideje alatt nagykanizsai székhellyel létrehozott középszintű közigazgatási egység. Nagykanizsa már a 19. században több kísérletet tett arra, hogy a megyeszékhely jogállását megszerezze, s ez a tendencia felerősödött 1918 után. A nagykanizsaiak az új közigazgatási érben elérkezettnek látták az időt az újabb próbálkozásra. Ez először sikerrel járt, mert Vágó Béla belügyi népbiztos március 23-án táviratot küldött a nagykanizsai *direktórium*nak, hogy a megye székhelyét áthelyezze Nagykanizsára és készüljenek fel a megye feletti végrehajtó hatalom átvételére. A zalaegerszegi direktórium azonban ezt nem akarta átengedni, tiltakozott, sőt a fegyveres ellenállást is kilátásba helyezte. Vágó, látva a kialakult és elmérgesedett helyzetet, visszavonta határozatát. A két város küldöttsége Zalaegerszegen a megye kettéosztásában találta meg a kompromisszumos megoldást, amit elfogadott a Forradalmi Kormányzótanács és 1919. április 11-én nyilvánosságra hozta Zala megye kettéosztását. Ennek értelmében hét járás a Nagykanizsai Direktóriumhoz kerülve alkotta Alsó-Zala megyét, öt pedig a zalaegerszegihez tartozva Felső-Zala megyét. Ezt a helyzetet június végén jóváhagyta a Tanácsköztársaság alkotmánya. Az 1919. április 13-én összeült az Alsó-Zala Megye Tanácsa 22 tagú intézőbizottságot és háromtagú direktóriumot választott. A direktórium elnöke *Sneff József*, tagjai Brónyai Lajos és Tálósi Lajos lett. A székhely-szerepet kész tényként kezelve már áprilistól kezdve a város direktóriuma „Alsó-Zala-megyei Tanács Intézőbizottsága” köriratú bélyegzőt használt. Júliusban hozzákezdtek a megyei közigazgatás kiépítéséhez, a megyei hivatalszervezet létrehozásához és megalakítottak három ügyosztályt. Időközben a direktóriumok neve intézőbizottságra változott, s ugyanaz az intézőbizottság intézte a város és az újonnan létrejött, de csak papíron létező megye ügyeit. Az intézőbizottság elnöke *Sneff József* maradt, aki az elnöki és a politikai ügyosztályt is vezette. Helyettese *Bárány Antal* volt. A népjóléti ügyosztály *Rauch Ferenc*, a közigazgatási ügyosztály *Beck Soma* vezetése alatt szerveződött. Júliusban bizottságot alakítottak, amelynek feladata a megye közigazgatásának valós szétválasztása lett volna. Erre a Tanácsköztársaság bukása miatt már nem került sor. Lásd még *Tanácsköztársaság közigazgatása, önállósodási törekvések, memorandum (H. I.)*

Általános Értékforgalmi Bank Rt., Magyarország egyik legrégebben, 1922-ben alapított kereskedelmi bankja. 1996 augusztusában megvásárolta a világ egyik legnagyobb gázipari vállalata, az orosz Gazprom. Az ÁÉB a korábbi évtizedekben Budapestre koncentrált tevékenységét, bankfiókjai is csak a fővárosban voltak. Az új üzletpolitika fontos eleme, hogy a bank fiókokat hoz létre azokban a vidéki városokban, ahol kiemelt fontosságú ágazatok működnek. 1997. november 24-én

Nagykanizsán nyitotta első fiókját, miután a város hagyományosan az ország olaj- és gáziparának egyik meghatározó központja. A bankfiók teljes kereskedelmi banki szolgáltatásokat nyújt. Vezetője *Lovrencsics Lajosné Luttor Klára*. Lásd még *bankok, a kötet támogatói (375. oldal) (P. J.)*

Általános Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet (ÁFÉSZ) Sportegyesület, 1974-ben alakult egyesület, amelynek jogelődje az ÁFÉMSZ SE. Színe a sárga-fekete. Elnöke *Decskó Ferenc*. Kispályás és senior labdarúgócsapata a városi bajnokságban szerepel, a csapatvezető *Miskevics Tibor*. Legjobb helyezéseik: a kispályás csapat a szabadtéri bajnokságban ezüstérmes lett, a senior csapat 1997-ben városi bajnok volt. 1996/97-ben a városi terem bajnokságban az ÁFÉSZ I. osztályú csapata győzött. Öt év alatt három alkalommal ÁFÉOSZ Kupa országos szabadtéri döntőn diadalmaskodott. Jelenlegi taglétszáma 43 fő. Korábban az egyesületben lövész, autós és *autókrossz* szakág is működött. Az egyesület jeles versenyzője volt ez utóbbi sportágban *Szekeres Sándor*, aki 1984-ben bejutott a szakági élvonalnak tekinthető OB I-be. Lásd még *autókrossz, sportegyesületek (B. A.)*

általános iskolák, lásd *Bolyai János Általános Iskola, Hevesi Sándor Általános Iskola, Hunyadi János Általános Iskola, Kiskanizsai Általános Iskola, Kőrösi Csoma Sándor Általános Iskola, Miklósfai Általános Iskola, Palini Általános Iskola, Péterfy Sándor Általános Iskola, Petőfi Sándor-Vécsey Zsigmond Általános Iskola, Piarista Általános Iskola és Gimnázium, Rozgonyi úti Általános Iskola, Rózsa úti Általános Iskola és Speciális Szakiskola, Zemplén Győző Általános Iskola, Zrínyi Miklós Általános Iskola*. Lásd még *alapfokú oktatás (K. I.)*

Általános Munkás Betegsegélyező Egylet, 1870. április 3-án Pesten létrejött országos egylet, melynek helyi szervezete 1875. szeptember 19-én a *Kaszinó* épületében alakult meg *Ipar-, munkás-, beteg- és önképző Egyesület* néven. A rászorulóknak segítségére létrejött szervezet vezetője *Kronter Károly* lett. Az ehhez szükséges pénzalapokat különböző rendezvényeken próbálták megszerezni. Bálakat, zenés programokat is tartottak. Lásd még *egyesületek (J. L.)*

Általános Szolgáltató Szövetkezet, e néven az 1992-es szövetkezeti törvény alapján működő, rendkívül széles profilú szövetkezet. Elődje, a Nagykanizsai Szolgáltató Szövetkezet 1953-ban alakult, majd 1957-ben a szövetkezetbe beolvadt a Mértékutáni és Gyermeke ruházati Szövetkezet és a Cipész Kisipari Szövetkezet. Ekkor neve Általános Szolgáltató Szövetkezet lett. Profilja szabóipari, szücsipari termékek, valamint mérték utáni lábbelik készítése és fodrász-kozmetikai

szolgáltatás volt, ami később az építőipari javító és karbantartó részleg nyújtotta szolgáltatásokkal bővült. A hatvanas években egyre több részleget szervezett meg, illetve vett át más egységektől, nemcsak Nagykanizsán, hanem néhány közeli településen is. 1988-ban, a törvényadta lehetőséget kihasználva átalakult kisszövetkezetté, tevékenysége iparcikk nagy- és kiskereskedelemmel, vendéglátással, irodai, ügyviteli szolgáltatással, konfekcióáruk gyártásával, berendezések kölcsönzésével és ingatlanhasznosítással bővült. Több gazdasági társaságot alakított. A szövetkezet és társaságai által foglalkoztatott létszám meghaladja a 200 főt. Jelenlegi vezetője Róka Ferenc elnök. (H. I.)

Altmann Mór (1860. ápr. 6. Verbó, ma Vrbie, Szlovákiában – 1921 után ?), tanár, pedagógiai író. A középiskola négy osztályát Bécsben, a tanítóképzőt Budapesten végezte. 1881–94 között izraeli elemi iskolai tanító, 1903-ig polgári iskolai tanár Nagykanizsán. Családi nevét 1899-ben Alpárra változtatta. 1903-tól 1921-ig Tapolcán tanított a polgári iskolában. További sorsát nem sikerült felderíteni. Főleg verseket, tanügyi műveket írt, gyakran használt álneve: Öregfy. Nagykanizsán egy német és egy magyar nyelvű tankönyve is megjelent. (N. J.)

amatőr énekkarok, spontán szerveződő, öntevékeny dal- és énekkarok, amelyek a huszas évek pezsgő kultúréletét jellemezték. 1922-től kezdte működését az Egyházi Vegyeskar, amelynek alapító karnagya Rácz János főkántor volt. 1922-ben alakult a Vas- és Fém-munkások Dalköre, amit Hahn Barnabás alapító karnagy, majd Surányi Gyula felsőkereskedelmi iskolai tanár, később Lehrmann Ferenc zenetanár vezetett. A dalkör próbáit az Építők Házában tartotta. 1924-ben jött létre Lefcsik P. Pongrác hitoktató irányítása alatt az Ipariskolai Vegyeskar. 1924-ig működött a Postás Dalárda, amelynek élén Büchler Mór karnagy állt. 1925-ben alapította Ansoerge Antal a Vasutas Dalkört, amelynek karnagyai: Herboly Alajos nyugalmazott igazgató tanító, Vánkos Jenő polgári iskolai tanár, Lencz Gyula kiskanizsai kántor, 1926 után pedig Lehrmann Ferenc volt. 1926-ban szervezték meg a Kiskanizsai Levente Dalkört Lencz Gyula kántor vezetésével. 1927-ben alapította meg a Rendőrdalárdát dr. Kálnay Gyula rendőrfőtanácsos, melynek munkáját Lehrmann Ferenc karnagy irányította. Lásd még *kórusok* (F. F.)

amatőr színjátszás, lásd *műkedvelők*

amatőrfilmklub, lásd *Kamera '67 Amatőrfilmklub*

And, lásd *Besenyő*

András-nap, (nov. 30.) a *jeles napok* egyike, férj-ajándék napnak is nevezik. A kiskanizsai és a bajcsai ha-

gyományok szerint a bőjtölő leány e napon megálmodta, hogy ki lesz a vőlegénye, de reggelre akkor is kiderült jövődöbéljének személye, ha éjszakára egy legény sapkáját a vánkosa alá tette. Egyes kanizsai leányok az udvarlók – vagy aki után vágyakoztak – nevét ilyenkor egy-egy gombócba gyúrták, majd kifőzték azokat, s amelyik gombóc először a víz tetejére jött, azt felvágták. Úgy tartották, akinek a nevét e gombóc rejti, az lesz a férjük. Több gombócba nem került név, így esélyt adtak arra is, hogy az adott évben pártában maradhatnak, vagy más férjet szereznek. Ha rossz termés volt, akkor azt mondogatták: „András, kopog a pallás.” Lásd még *jeles napok* (K. E.)

Andrejka Jenő utcai Általános Iskola, lásd *Kőrösi Csoma Sándor Általános Iskola*

Angol–Magyar Bank nagykanizsai fiókja, a bécsi Mercur Bank által alapított Forgalmi Bank utódjaként 1925-ben létrejött pénzintézet, amely 1947-ig működött a városban. Lásd még *bankok* (P. J.)

Anker Általános Biztosító Rt., a millennium évében, 1896-ban létrejött biztosító társaság, amelynek vezérügynökségét dr. Beusterien Enrich nyugalmazott rendőrtanácsos vezette. 1947-ig működött a városban. Lásd még *biztosítók* (P. J.)

Antal-nap, Szent Antal napja, (jún. 13.) Kiskanizsa fogadott ünnepe, amihez egyházi szertartások és népi hiedelmek egyaránt kötődnek. E napon a hívek liliumot szenteltetnek a templomban, megáldatják a kisgyermeket, és mint a szegények és betegek védőszentjéhez imádkoznak e szenthez. Egyes betegek, miközben gyulladásban lévő, orbáncos testrészüket kezelik, mosogatják, arra kérik, gyógyítsa meg őket, távolítsa el belőlük a betegség tüzét. Mások arra kérik, segítse megtalálni elveszett értékeiket. Lásd még *fogadott ünnep* (K. E.)

antiszemizmus, zsidóellenesség, a zsidók és a zsidóság ellen szított gyűlölet. A politikai antiszemizmus Magyarországon a 19. század hetvenes éveinek közepén jelent meg. Az antiszemita hangulat fokozatosan terjedt. Elősegítette ezt a 14 éves cseléd-lány, a tiszaezslári Solymos Eszter 1882. április 1-jei eltűnésével kapcsolatban ismételt előkerült vádja, s az erre felépített rituális gyilkosság vádja. A sajtó végig tudósított az eseményekről és megjelentek antiszemita sajtótermékek is. 1883. augusztus 3-án a tiszaezslári per felmentő ítélettel ért véget, ám ez nem volt elég a zsidóellenes propagandával megtévesztett tömegek lecsendesítésére, s emiatt 1883-ban zsidóellenes zavargások sora söpört végig Magyarországon. Zólyom, Sopron és Somogy megyék után Zala megyében folytatódta a zavar-

gások. Csak a rendkívüli állapot bevezetésével sikerült a rendet fenntartani. Eltérően a megye más vidékétől az 1883. augusztusi antiszemita zavargások Nagykanizsát, ahol a megyében a legnagyobb arányban éltek zsidók, alig érintették. Mindössze augusztus 26-án este gyűlt össze mintegy 300 fős tömeg. A város vezetőinek fellépése és a városban állomásozó katonaság, valamint a rendőrség sikerrel őrizte a köznyugalmat, így néhány ablakbeverésen kívül más rendbontás, személyi sérülést okozó atrocitás nem történt. A város vezetői mindent megtettek azért, hogy ne is legyen, ezért létrehoztak egy szűkebb körű, a városi *képviselő-testület* tagjaiból álló bizottságot is, amely segítette a hatóságok munkáját, segített fenntartani a rendet. Századunkban az antiszemitizmus milliiónknak szenvedést okozó megnyilvánulását a zsidók törvényekkel korlátozott jogai, a fajelmélet megjelenése, s annak politikai szintre emelése, valamint a zsidóüldözés és a deportálások jelzik. Lásd még *holocaust*, *Nagykanizsai gettó emlékoszlopa*, *Országos Antiszemita párt*, *Zsidó hitközség háza*, *Zsinagóga (H. I.)*

Ants (Hangyák) Thúry Baseball Klub, 1991-ben alakult sportegyesület. Színe a kék-szürke. Alapító és

A magyar bajnok kanizsai Hangyák
Fotó: Soproni Tibor

jelenlegi elnöke Csordásné Láng Éva. A nemzeti bajnokság első ligájában szerepel, 1996-ban Ants Thúry Western-ROTARY néven magyar bajnok és kupagyőztes volt. 1997-ben megvédte bajnoki címét (Ants BJ-ROTARY). Az edző Gondi Zoltán, a csapatkapitány Barbalics László. A bajnokcsapat kilenc játékost ad a magyar felnőtt válogatottnak. A *baseball* női változatában, a *softball*ban negyedik éve szerepel az NB I-ben a kanizsai gárda. Legjobb helyezésük bronzérem (1995, 1996, 1997). Az edző Gyimes Magdolna, a csapatkapitány Kovács Rita. 1998-ban öt kanizsai játékos szerepelt a magyar válogottnakban. Lásd még *baseball*, *softball (B. A.)*

anyagbemosódásos barna erdőtalaj, a város keleti területeit borító, löszön kialakult közepesen kötött

talaj. Hajdan lombohullató erdő alatt alakult ki, de nagyobbik részét már évszázadok óta művelik, tehát némileg átalakult. A termőrétege vályogos és mészmentes. Amennyiben nem pusztult le a felső része, megtalálható itt is az erdőtalajokra jellemző három szint. Az A-szint felül humuszos és morzsás szerkezetű, alul savanyú és sovány. A B-szint kissé vörösbarnás színű, agyagos és diós szerkezetű, helyenként vasborsókkal. A C-szintjében gyakran mészfelhalmozódás is van, itt már folyamatos az átmenet a nyers kőzetbe. Művelés következtében a felső talajszintek összekeverednek, ennek ellenére humuszszegény és savanyú marad. Végül is nem rossz talaj, kelő szervesstrágya és mérs utánpótlással komoly mértékben fokozni lehet a termőképességét. Lásd még *talaj (Cs. F.)*

Apáthy István (1829. aug. 19. Nagykanizsa – 1889. dec. 4. Budapest), jogtudós, egyetemi tanár, politikus. Gimnáziumi tanulmányait Nagykanizsán végezte, majd belépett a piarista rendbe. Tüzér hadnagyként vett részt a szabadságharcban, majd jogi tanulmányokat folytatott. 1859-től ügyvéd, 1870-től a budapesti egyetem tanára, 1881–82-ben rektora. 1873-tól levelező, 1884-től rendes tagja a Magyar Tudományos Akadémiának. 1878-tól haláláig a letenyei kerület országgyűlési képviselője. Közel 20 alapvető jogi mű szerzője, kiemelkedő művelője volt a kereskedelmi- és váltójognak, részt vállalt a kereskedelmi-, a váltó- és a csódtörvény kodifikálásában. Több tankönyvet írt a nemzetközi jogról is. (N. J.)

APEH, (Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal), elődje, a Zala megyei Illetékkiszabási és Forgalmi Adóhivatal Nagykanizsai Kirendeltsége 1967-ig önálló hatósági jogkörrel működött. Az állami adóhatósági feladatok 1967-es, illetve 1970-es átszervezése során, amikor a Központi Adóhivatalból a PM Bevételi Főigazgatóságot, illetve megyei szinten önálló Vállalati és Szövetkezeti Adóhivatalokat hoztak létre, a kirendeltség önálló hatósági jogköre megszűnt. 1987-ig ellenőrzési feladatokat ellátva, mint a megyei szervezet revizori részlege működött. 1987-től, a megyei adófelügyelőségek létrejöttével a revizori feladatok mellé állandó ügyfélszolgálati irodát nyitott, amelynek feladata a tájékoztatás, egyes adóügyi eljárások kezdeményezése, lakásépítési adó-visszatérítések bonyolítása, nyomtatványok terítése volt. 1996-tól a személyi szám helyébe lépő adóazonosító jel igazolására szolgáló igazolványok kiadásával, illetve az ezzel kapcsolatos ügyintézésrel bővült a szervezet tevékenysége. Ettől kezdve az APEH Zala Megyei Igazgatósága városi ügyfélszolgálati irodája néven működik. Lásd még *adó (P. J.)*

Apolló Filmcentrum, a zalaegerszegi székhelyű Edision Kft. üzemeltetésében, az 1927-ben épült *Városi*

Színház épületében működő mozi. Az addig *Városi Mozi* néven működő intézmény az 1948-as államosítás után a Zala megyei Moziüzemi Vállalat kezelésébe került. 1951-ben Béke Mozi, 1985-ben Kanizsa Filmcentrum, 1990-ben Apolló Filmcentrum névre keresztelték. 1988-ban működtetését átvette a Zala megyei Moziüzemi Vállalat jogutódjaként megalakult Helikon Film Kft., 1990-ben pedig a nagykanizsai *Apolló Film Kft.*, amely azonban néhány évnyi működés után, 1992-ben végelszámolással megszűnt. 1981-ben a korábbi színházi öltözőből kialakítottak egy 40 fős stúdiómozit, amit 1988-ban 80 férőhelyesre és emelt széksorúvá építettek át. 1984-ben a mozi háromtermessé bővült, ám e termet 1988-ban videotékká alakították. Jelenleg a nagyteremben 440, a stúdióban 80 néző foglalhat helyet. Az épület, ami a kilencvenes évek eleje óta önkormányzati tulajdonban van, előregedett, felújításra szorul. Hasznosítására több kísérlet történt, ám a kiírt pályázatok mindeddig nem jártak sikerrel. Az intézmény vezetője 1998-ban Láng József, a zalaegerszegi Edison Mozi Kft. ügyvezető igazgatója. Lásd még *moziépület, mozik* (N. Cs.)

Apolló Mozgóképszín, 1907-ben az Erzsébet téri Szerb házban lévő Fiume kávéházban működő mozi. A tulajdonos, *Berger Ignác* az előadásokat vendégcsalogatónak szánta. Belépődíjat nem szedett, anyagi hasznát a vetítésre érkezett nézők fogyasztása biztosította. Músora színvonalas és érdekes volt, a megnyitő-előadásra például egy teljes cigányzenekart szerződtetett. Programját 3–4 naponta megújította, a változásokról a *Nagykanizsa* című lap számaiban értesítette a publikumot. Vállalkozása azonban, feltehetően anyagi okok miatt, nem volt hosszú életű. Az *Uránus* megnyitása után közönsége csökkent, és 1908 januárja után már a sajtóban sem lehetett e vállalkozás nyomára akadni. Korabeli jelentőségét az adja, hogy a *vándormozik* időszaka után ez volt az első helyi vállalkozó által működtetett, mai fogalmaink szerint is mozijellegű program Nagykanizsán. Lásd még *mozik* (N. Cs.)

aprószentek napi korbács, ősi termékenységvarázsló népszokás eszköze, ami egy erre a célra állandósított vagy újonnan készített 8 vagy 12 szál fűzvevesszőből négyszögletesre font korbács, aminek a végére gombot kötöttek. István napján (dec. 26) a legények, *aprószentek napján* (dec. 28.) a fiúk hajnalban ezzel korbácsolták meg a fiatal lányokat. (K. E.)

aprószentek napja, (dec. 28.) a *karácsonyi ünnepkör* jeles napja, ami a katolikus egyház tanítása szerint a betlehemi kisdedek halálára emlékeztet. A Zalában általánosan elterjedt korbácsolás azonban ősi termékenységvarázsló és betegséghárító tevékenység. A hagyománynak megfelelően a fiúk, legények már hajnalban útra keltek, betértek a lányos házakhoz, és egy

közismert mondóka kíséretében megkorbácsolták főleg a még ágyban levő leányokat. A legények gyakran *István napján* (26-án) mentek korbácsolni, s előnyben részesítették azt a leányt, aki tetszett nekik. Ha a család jutalmul megvendégelte a látogatót, az azt jelentette, hogy szívesen vették közeledését. Ha esetleg be sem engedték, tudomásul vehette, hogy közeledése nem kívánatos. Lásd *István nap, karácsonyi ünnepkör* (K. E.)

Aradi (Ansorge) Antal, erdélyi vasutascsalád gyermeke, aki több évi bécsi gépgyári múlt után került a *Déli Vasút* szolgálatába. 1919-ben pályamesterként helyezték Nagykanizsára. Itt vezette be találmányait, mint például a súlytárcsával önmagát hajtani képes szerkezetet, a vasúti átjárók önműködő, figyelmeztető jelzőkészülékét, a váltóalváz beton-talpát, a gyorsforraló takaréktűzhelyet. Legismertebb találmánya a beton rácskerítés volt. Újításáért 1925-ben egymillió korona jutalmat kapott a Déli Vasút Igazgatóságától. (P. J.)

Arany Szarvas szálloda és vendéglő épülete, az Erzsébet tér 18–19. számú épületek. Az előbbiben működött egykor a szálloda, földszintjén a kávéházzal, a 19. szám alatt pedig az étterem fogadta a vendégeket.

Az Arany Szarvas szálloda épületei (jobbra) a múlt század végén Thúry György Múzeum gyűjteményéből

A közös ingatlanon fekvő két épület 1917-ig hivatalosan azonos házszámot (18. szám) viselt. A 18. számú, eredetileg kétemeletes épületet Knortzer György vendéglős 1875 áprilisában kezdte építeni saját telkén vendégfogadó céljára. A 32 szobás szálloda a vidék egyik legmodernebb szállodája lett, falai közt főhercegek, miniszterek, előkelő külföldi vendégek szálltak meg. Az 1890-es években a szálloda bérelője Hlatkó János volt, aki a kétemeletes épület földszintjén működtette a kávéházat, a szomszédos épületben pedig az éttermet és a sörcsarnokot. 1900-ban, Knortzer György halála után 17 örököse közül Knortzer Paula, férjével, Tinagl Lajossal együtt megvette az örökösársaktól a szállodát, mely ezután „Tinagl L. szállodája az Arany Szarvashoz” néven működött négy évig. A szálloda, illetve a tulajdonos neve mindig a főpárkány fölötti mellvéden volt olvasható, s itt volt látható a szarvasfej cégér is. 1904-től, férje halála után Knortzer Paula egyedül vezette a szállodát. 1910-ben a szálló bérelője, Haas Vilmos a „2. étte-

rem”-ben mozgókép-színházat működtetett, majd Brónyai Lajos Uránia, később Saturnia mozija működött itt. 1911 szeptemberében ismét Haas Vilmos nyitott itt mozit Edison néven. 1912-ben újra bérlőt cserélt a szálloda, a kiváló fővárosi szakember, Feldmann József vette át. Ezt követően, 1913 nyarán költözött ide a korábban a *Polgári Egyület*ben működő Holzer Samu-féle *Uránus* mozi, ami 1915-ben Berlin, 1919-től Világ nagymozgó néven tartott vetítéseket. Az 1910-es években tehát szinte évente váltották egymást a bérlők. Az 1920-as évek közepén a szálló vezetője Márkus Sándor volt, aki 1925-ben újjaalakította a kávéházat. Az 1930-as évek végén a szálloda már nem működött, csak a Hány János vezette „Kis szarvas” vendéglő az egyemeletes épületben. A kétemeletes épületben lakásokat alakítottak ki, illetve egy részét üzleteknek, irodáknak adták bérbe. Hárytól a bérleti jogot 1942-ben Szever József szerezte meg, s vezette itt a jőnevv „Szever Vendéglőt” 1950-ig, az üzlet államosításáig. Az épületek tulajdonosa 1929-től *Steiner Zsigmond*, majd 1935-től dr. Halphen Jenő ügyvéd volt, akitől a Nagykanizsai *Izraelita Hitközség* örökölte 1948-ban, majd 1952-ben mindkét házat államosították. Az államosítás után évtizedekig a Rózsakert étterem működött a Szever Vendéglő helyén. 1991 júniusában az épület földszintjét a *Budapest Bank* vásárolta meg, s belső átalakítások és felújítás után 1992 augusztusában itt nyitotta meg bankfiókját, melynek 1995 őszén az emeleti részek megvételével bővítette tovább a területét. Az Erzsébet tér 18. számú, egykori kétemeletes épület felső emeletét 1981-82-ben lebontották, az átépítés után az első emeleti ablakok háromszög, illetve íves szemöldökpárkányainak is csak az alsó része maradt meg. A régi homlokzatot idézi az emeleten a konzolos, baluszteres középerkély, a földszinten a jobb oldalon nyíló íves kapu, s a kirakatokat elválasztó rusztikázott pilaszterek. Mindkét épület 1992 óta helyi védelem alatt áll. *Lásd még helyi védelem* (K. Zs.)

arányosítási per, a város két részének Nagykanizsának és Kiskanizsának az 1868-as különválása után zajló per. 1868. február 26-án a nagykanizsai képviselő-testület javaslatot tett a közös vagyon felosztására, ám ezt a kiskanizsaiak nem fogadták el. A vitás kérdések eldöntését peres úton kívánták elérni. Ügyvédet is fogadtak, de ez csak anyagi terheiket fokozta akkor, amikor már 1868 végén tisztviselőiket sem tudták fizetni. A kiskanizsaiak 1870 októberében végül is megindították a Megyei Alispáni Bíróságon az arányosítási pert Nagykanizsa ellen. *Lásd még Kiskanizsa és Nagykanizsa szétválása* (G. F.)

Argosz Biztosító Rt., 1992-ben alakult biztosító társaság, melynek fő tulajdonosa a belga KBC Bank és Biztosító. Kompozit biztosítóként a befektetési rend-

szerű életbiztosításokon kívül minden biztosítási igényre megoldást kínál ügyfeleinek. Az 1997-es év fontos esztendő volt a társaság életében Zala megyében, miután ekkor nyitotta meg kapuit az intézet megyei igazgatósága a Rozgonyi utca 1/B alatt. 1998-ban Zala megyében piaci részesedése meghaladta a 6 százalékot. Vezetője Bárdosi Gábor. *Lásd még biztosítók* (P. J.)

Árkus József (1930. nov. 1. Nagykanizsa – 1992. szept. 28. Budapest), újságíró, szerkesztő, humorista. Már kisgyermekkorában elkerült szülővárosából, Budapesten élt. Újságíró-iskolát végzett, különböző lapoknál dolgozott. A hatvanas évek közepén a Magyar Rádió rovatvezetője, majd a Népszabadság, később a Ludas Matyi című humoros lap munkatársa, 1976-tól főszerkesztője. Szatirikus írásai főleg a Népszabadságban és a Ludas Matyiban, majd egy részük kötetbe gyűjtve is megjelent. Életrajzi regénye a Tüztenger (1965). Több éven át vezette, szerkesztette a Televízió Parabola című szatirikus műsorát, s e munkája tette igazán közismertté és népszerűvé. (N. J.)

Armuth Náthán (?–1942), terménykereskedő, az első, önálló épületben működő kanizsai mozi tulajdonosa. 1912-ben egy régi magtárépületéből alakította ki az *Uránia Mozipalota* névre keresztelt moziját, amely megszakításokkal, más-más tulajdonosokkal az 1960-as évekig működött a Rozgonyi utcában. Az 1920-as mozirendelet után engedélyét bevonták, de a berendezés az *Uránia Rt.* 1923-as megalakulásáig, az épület pedig 1937-ig a tulajdonában maradt. Sirja az Izraelita temetőben található. (N. Cs.)

artézi kutak, más néven rétegvíz-kutak, vizeiket az

	A-kút	D-kút	F-kút
Lugosság	7,8	6,8	7,2
Keményység	200	156	168
Amónia	0,06	0,13	0,13
PH	8,0	8,2	8,2
Vas	0,17	0,17	0,17
Klorid mg/L	6	6	8
Nitrát	-	-	-
Nitrit	-	-	-

Három nagykanizsai artézi kút vízminősége

első vízzáró rétegek alatti artézi rétegvizekből nyerő kutak. 1915-ben, az egészségtelen és kisteljesítményű *talajvíz-kutak* kiváltása érdekében végzett sikertelen kutató fúrások hosszú sora után a Ligetvárosban, a barakktelepi *katonai kórház* területén végre bőséges artézi vízre bukkantak. 1921-től az itt készített kutak vízből a katonaságon kívül a város is részesült, majd fokozatosan bővíteni kezdték a *vízvezeték-hálózatot*.

Ezzel a város egészséges ivóvízhez jutott, amivel megelőzhető a korábban oly gyakori járványok kitörését. Az 1950-es évek gyors iparosítása miatt megnövekedett a város vízfogyasztása, s ekkor a Principális-völgyemencében létesített újabb kutak ellenére az üzemi víz-szint valósággal lezuhant. Újabb vízforrás után kellett nézni, amit a Mura folyó teraszaiiban találtak meg. Lásd még *felszínalatti vizek, Murai Vízmű (Cs. F.)*

artézi víz. más néven rétegvíz, a földtörténet korábbi időszakaiban felhalmozódó vízréteg, amire mintegy fedőként újabb vízzáró rétegek kerültek, elzárva ezzel a felszínnel való közvetlen kapcsolatát. Készlete egészen feltárásiáig, millió éveken keresztül csaknem érintetlen volt. Ebből adódik e víz tisztasága, de utánpótlásának nehézsége is. A medence jellegnek megfelelően a környező hegyek felől, az Alpokból és a Bakonyból pótlódik nagyon lassan. Utánpótlását gyengíti a rétegek vékonysága és a közbeeső törésszerkezetek. Ezért a város alatti rétegvizek jó minőségűek, viszont csupán mérsékelt kitermelésre adnak lehetőséget. Különösen Zala belső területei szegények rétegvizekben, a Mura menti térségek terhelhetősége valamivel nagyobb. Fogyasztásra alkalmas rétegvizeinket 80–300 méter mélységből hozzák a felszínre, közülük a mélyebben fekvők már elérik a termálvíz hőmérsékletét, ennél fogva csak hűtve fogyaszthatók. Lásd még *felszínalatti vizek (Cs. F.)*

articulus, lásd *céhszabályzat (R. L. A.)*

áruvásárlási hitel, a modern és nagy forgalmat bonyolító gazdaság alapvető velejárója. A kölcsön igénybevételével előre hozhatók a lakossági vásárlások, hiszen nem kell hosszú időn keresztül takarékoskodni. Nagykanizsán 1958-tól indult az áruvásárlási kölcsön intézménye az OTP-nél, és rövid idő alatt népszerűvé vált, egyre több árucikkre terjedt ki. Kezdetben mosógépet, motorkerékpárt lehetett hitelben vásárolni. Már a kezdeti időszakban is napi 7–8 hitellevelet adott ki az OTP. 1998-ban a *Budapest Bank Rt.* nagykanizsai fiókja is bekapcsolódott a tartós fogyasztási cikkekkel kapcsolatos hitelezésbe. (P. J.)

árvaszék, az árvaügyeket intéző szervezet. Elhalálozások után a temetési költségek iránti kérelmekkel, kifizetési eljárásokkal, esetenkénti hagyatéki kérdésekkel, gyámügyi feladatokkal foglalkozott. *Kanizsa város tanácsának* 1690-es megalakulása után az egyik esküdt feladata volt, hogy az árvák gondjait viselje és vagyonukat kezelje. 1871-ben vetődött fel először, hogy legyen Nagykanizsának közgyámja. Ekkor Berény József került ebbe az állásba. 1872-től a városi tisztikarban állást rendszeresítették árvaszéki ülnök-tanácsos címmel, erre 1872-ben, 1878-ban, 1890-ben Wagner Károlyt választották meg. 1896-tól *Halis István* árvaszéki előadó-tanácsos címmel

irányította az árvaszék munkáját. 1884-ben „Árvaszéki pótülnökök” néven már 12 tagú szakbizottság is működött árvaügyekben. Az árvaszék ilyen névvel 1949-ig fennmaradt. Lásd még *önkormányzati hivatalok (G. F.)*

aszfaltburkolat, a város utcáin az 1960-as évektől megjelenő szilárd burkolat. Lásd még *úthálózat (P. J.)*

asztalitenisz, igazi térhódítását a második világháború után kezdő sportág, amelyben azonban az első városi versenyeket már korábban, 1920–35 között rendezték Nagykanizsán. A kanizsai játékosok első sikereiket a 40-es évek végén érték el, amikor az Olajmunkás, a volt MAORT MSE férfi csapata bejutott az NB II-be. Élénk pingponget folyt a Nagykanizsa Vörös Meteor, a Vasút és a Postás sportkörökben is. Az 1950-es évek elejétől a Medosz és a Vasút női együttese az NB II-ben játszott. Az 1957-es bajnokságot a Medosz nyerte, a vasutas lányok a 4. helyen végeztek. 1957-ben, az egykori Medosz Sportkör és az NVTE lányai egy éven át az NB I-ben szerepeltek. Ledinscsák Hajnal, Fillér Anna, Falcione Nóra, Keresztes Lujza, Novák Klára sporttörténelmet írtak. A csapatnál olyan szakvezetők dolgoztak, mint Szakonyi István, Aba Kornél és Baranyai Lajos.

A második nagy korszakot a Bútorgyár alapozta meg. Dobó István edző, Posza Attila szakosztályvezető irányításával NB II-es csapata volt a városnak. Jurik Gyuláné edző vezetésével a bútorgyári együttes 1980-ban kiharcolta az élvonalbeli szereplést. A siker kovácsai Jurik Gyuláné, Schneller Katalin, Diószegi Éva, Boldizsár Gabriella és a kanizsai Fleskó Gyöngyi voltak. A csapat 11 éves fennállása alatt többször végzett az 5. helyen és a legjobb vidéki együttesnek bizonyult. Sikeres játékosok voltak még: Szabó Gabriella, Gazsi Ildikó, Kuchár Gyöngyi, Mausz Éva, Bizó Mária, Papp Angéla. A *Kanizsa Bútorgyár* NB I-es női csapata újonként az 5. helyen végzett, és bekapcsolódhatott a Vásár Városok Kupája nemzetközi sorozatába, majd 1984-től az ennek örökebe lépő ETTU Európai Asztalitenisz Unió Kupába. A lányok nyugat-európai és jugoszláv együttesekkel mérkőzve az elődöntőig jutottak. A bútorgyáriak 1988/89-ben Jurik Gyuláné edző irányításával Duna Kupát nyertek a Szabó, Gazsi, Bizó, Mausz, Boldizsár, Gál összetételű csapattal. A vasutasokkal egyesült Medosz-csapat egy évig szerepelt az NB I-ben, majd 1975-ben a csapatot átvette a *Kanizsa Bútorgyár*. Ekkor *Tollár József* igazgató és Czuppon Árpád főosztályvezető támogatásával hozzáálltak a minőségi sport fejlesztéséhez. Sorra alakultak a férfi szakosztályok, így a Sörgyár, a Vasas Izzó-Tungstram és az Üvegyár. Többség az NB III-ban szerepelt. Nőknél sporttörténelmet írt a bútorgyári együttes, amely 1980-ban megnyerte az NB II-es bajnokságot, így 22 év után ismét élvonalbeli csapata volt a városnak. 1991 nyarán

azonban a gazdasági helyzet kedvezőtlen alakulása következtében megszüntették a szakosztályt. Erre a

A Duna Kupában győztes kanizsaiak
Fotó: Soproni Tibor

sorsra jutott 1989-ben a Sörgyár, 1991-ben, a tavaszi idény közepén az NB II-es Tungstram és 1991-ben az Üveggyár NB III-ban ezüstérmet szerzett csapata is. A sportágban három évig nem volt férfi, hat évig női csapat Nagykanizsán.

Az újrakezdest Nádasi Tamás, a sörgyár akkori sportkörülnöke és Jakabfi Imre vállalta. A férfi csapat felkerült az NB I B-be, az 1997 őszén alakult *Kőrösi Kanizsa Kft. DSE* női csapata az NB II-ben szerepl. A Kanizsa Sörgyár Jakabfi Imre vezette férfi csapata az 1997/98-as bajnokságban ezüstérmes volt az NB II Bama csoportjában. A sörgyáriak részt vettek a kaposvári osztályozón, ahova visszalépések miatt megüresedett helyen jutottak be, de vereséget szenvedtek. Az 1998/99-es bajnokságban a BVSC II visszalépése következtében a Zborai Gyula – Beck Gábor – Gerencsér Árpád – Gerencsér Miklós alkotta csapatot besorolták az NB I B csoportjába, ami a férfi szakágban sporttörténeti jelentőséggel bír, mivel Kanizsa az élvonalban eddig nem szerepelt. Lásd még *sportágak* (B. A.)

atlétika, a városban az 1870-es években meghonosított sportág. Az első atlétikai eseményre a *Nagykanizsai Torna Egylet* zászlóavató ünnepségét követően került sor, amikor magasugró versenyt rendeztek. 1876 áprilisában felvetődött a Nagykanizsai Atlétikai Club létrehozásának terve, de erre csak 1913-ban került sor. Az első kiemelkedő eredményt Varga Sándor érte el, aki 400 méteren és 400 méteres gáton az ország legkiválóbb futója lett. 1920 tavaszán, a *katonaréti sporttelep* átadásával élénk szakági élet kezdődött. *Marvalits Kálmán* társaival az országos versenyeken is kitűnt. Az 1924-es párizsi olimpiai keretbe öt NTE-atléta – Marvalits, Balogh, Schwartz, Laufer, Aczél – kapott meghívást, ám végül csak Marvalits jutott el az olimpiára. Az NTE sikeres működését megzavarta, hogy a Honvédelmi Minisztérium rendeletére felszámolták a katonaréti sporttelepet, a szakosztály megszűnt, jegyzett versenyzői szétszéledtek. 1923-ban a *Zrinyi Sport Egylet* Varga Sándor vezetésével alakított szakosztályt. Versenyzői 1925-ben a kerületi versenyen 11 számból 8-at megnyertek, és három éven át

a mezei bajnokságban is az élen végeztek. Közülük kiemelkedtek: Csikós, Makó, Széppudvary, Szép és Molvanecz. Molvanecz 1928-ban a Budapesti TC színeiben indult az amszterdami olimpián, de nem sikerült döntőbe jutnia.

A szakág második nagy korszaka a MAORT Munkás SE nevéhez fűződik, és a második világháború utáni időszakra esik. Ekkor Bezerits György szervezett szakosztályt, az edző pedig Szabó József lett. Az olajosok kiemelkedő képességű versenyzője Dulgyovay volt, aki magasugrásban, 110 méteres gátfutásban és tízpróbában sorra aratta a győzelmeket. Felnőtt magyar bajnok, felnőtt válogatott volt, később edzőként a szakmai munkát irányította. Az 1950-es évektől kezdődően a nőknél Sasvári Gizella 1963-ig hazai, nemzetközi, kontinens és világversenyeken is kiváló eredményeket ért el. Az 1960-as római olimpián a magyar atléták közül egyedülként jutott döntőbe, ahol 800 méteren 7. helyezést ért el. 1958-tól hat éven át a Nagykanizsai Dózsa működtetett szakosztályt. Kollmann Pál testnevelő tanár-szakvezető tanítványai közül főként a fiúk jeleskedtek. Az 1970-es években Dóczi Ferenc, Kandár Tibor és Parti Tibor emelkedett ki a minőségi mezőnyben. Parti távolugrásban 1977-ben 777 cm-rel nyerte a felnőtt magyar bajnokságot. Ezután hanyatlás következett, ám néhányan kitűntek a korosztályos egyéni- és csapatversenyeken. Parti Tibor edző tanítványa, Szemerédi Eszter, a volt olajos távol- és hármasugró például három éve rúdugróként remekel az Újpest színeiben. A több mint fél évszázad alatt olyan nagyszerű olajos atléták öregbítették a kanizsai minőségi sportot, mint Erdős László, Kosztelnik Anna, Szatucsek Sándor, Soproni Tibor, Péri László, Csutorás János, a Harasztos és a Csanádi testvérek, Bori Gizella, Kőfalvi Erika, Horváth Mária, Dávid Katalin, Bogdán Margit, Mocsári Erzsébet, Steindl József, Béres Sándor, Lengyák György, Horváth Tamás, Andri Magdolna, Németh János, Balogh Andrea, Sebők Mária, Németh Imre, Kalamár Andrea, Györkös Imre, Jassó Anikó, Szládovics Tünde, Magyar Katalin, Szántó Regina, a Kandár testvérek, Parti Brigitta. A versenyzők elért eredményeiben szerepet játszottak a szakvezetők, felkészítők, testnevelő tanárok, társadalmi edzők, az aktív versenyzőkből volt edzők, közöttük Bezerits György, Szabó József, Dulgyovai László, Kollmann Pál, Mike József, Nagy István, Steindl József, Béres Sándor, Lengyák György, Kandár Tibor, Kertész Tamás, Parti Tibor, Bene Csaba, Sebők Mária.

Bajnokok és bajnokcsapatok. A kanizsai szakág 85 évi működése során a felnőtt és ifjúsági versenyzők 51 országos bajnoki címet szereztek. 27 atléta volt tagja a magyar felnőtt, főiskolai és utánpótlás válogatottnak. Csapatban az olajos nők 3 országos bajnokságot nyertek a felnőtt mezőnyben: 1961-ben a 3 x 800 méteren aranykovács volt a Sasvári Gizella – Dávid Katalin – Horváth Mária váltó, 1962-ben országos me-

zei csapatbajnokságot nyert a Sasvári, Csanádi Mária, Harasztos Erzsébet alkotta hármas, és 1962 augusztusában ugyancsak országos bajnokságot nyert az Olajtrió, Horváth Mária, Dávid Katalin és Csanádi Mária.

Veteránok a vörös salakon. Az olajosok egykori jegyzett versenyzői aktív pályafutásuk befejezése után az edzősködés mellett bekapcsolódtak a senior versenysorozatba, köztük Béres Sándor, Steindl József, Lengyák György, Borbíró Tamás, Csutorás János, akik több mint félszáz bajnoki aranyat szereztek az országos bajnokságokon. Különösen eredményes volt Béres Sándor, a *Dr. Mező Ferenc Gimnázium* testnevelő tanára (a megyei tízpróba-csúcstartó ma is aktív senior versenyző. Négy világbajnokságon és három Európa-bajnokságon a 4-5. helyen végzett.) és Steindl, aki 1995-ben az athéni Európa-bajnokságon 4. hellyel zárta sikeres pályafutását.

Óvodai bajnokság: az elsőt a Nemzetközi Gyermekev alkalmából 1979-ben rendezték. A fő szervező-ötletadó az Olajbányász SI szakág vezetője, Lengyák György volt. A versenybe valamennyi városi óvoda bekapcsolódott, több mint 700 nagycsoportos vett részt a bajnokságban. A döntőbe 17 óvoda képviselőjében 200-an jutottak be. Lásd még *olimpikonok, sportágak (B. A.)*

Aty, középkori település, amely egykor a mai Sánc városrészes területén feküdt. Első említése 1328-ból ismert, de ebből az oklevélből azt tudjuk, hogy sokkal régebbi település, amelyet még IV. Béla adott cserébe Ivánnak komári birtokaiért. A Zápolya, a mai Potyli patak mellett feküdt, szomszédos volt a Récséről *Mórichelyre* vezető úttal és a Bakolnok, ma *Bakónaki-patak* vizével, valamint a somogyi határszélen birtokló Gyovad nemzetség birtokaival is. A falu fokozatosan sorvadt el. 1456-ban már csak igen kicsi település volt, s mint pusztát említik. A 15. században bagolyai Besenyő Miklós fiainak és Andi Ferencnek voltak itt birtokai, akik ezeket *Csapi* Andrásnak zálogosították el. Utóbbi még ebben az évben megveszi rokonainak, *Csapi Lénártnak* és *Lászlónak* itteni földjeit. Ekkor már olyan pusztaként említik, ahol csak egyetlen jobbágy, Nagy András él, amiért is Atyot Nagyandrásné házában nevezik. Néhány év múlva, mikor *Csapi András* birtokairól rendelkezik, már csak a jobbágy özvegye él, a birtokot Nagyandrásné házában nevezték. Az adatok azt bizonyítják, hogy a 15. század végére teljesen elpusztásodott. Lásd még *elpusztult falvak a mai Nagykanizsa területén (V. L.)*

Auschwitzi mártírok emlékműve, az *Izraelita temetőben*, a ravatalozó mellett álló emlékmű. Az 1960 szeptemberében felavatott egyszerű klasszicista álnurna fehér márványból készült, oldalát kisméretű sófár díszíti. Négyszögletes talapzatán magyar és héber nyelvű felirat: „Auschwitzi mártírjaink hamvai”, „...és vigyék ki a hamvakat a táboron kívül

Tiszta Helyre...” *Lásd még emlékművek, köztéri alkotások (K. Zs.)*

autóbusz pályaudvar, a helyi és távolsági autóbuszok induló és beérkező helye, ami az egykori Szabadság, ma Erzsébet térről 1973-ban költözött mostani helyére. A járműpark és utasforgalom növekedése azonban a kilencvenes évek elejére szükségessé tette a pályaudvar bővítését. A Stílus Kft. terve alapján 1996-ban az

Autóbusz pályaudvar
Fotó: Erdei

Alfától az Omega Kft. készítette el a pályaudvar bővítési és forgalomrendezési tervét. A Palotás Tibor terve alapján átépített buszpályaudvart 1997. augusztus 19-én adták át rendeltetésének. Az építési munkák során az indulási oldalt a délről az északi oldalra helyezték át, megújították az érkezési oldalt, parkosítással szegélyezett parkolók létesültek. A beruházást a *Zala Volán Rt.*, a kivitelezést a Strabag Hungária Kft. végezte. Az átépítés lehetővé tette azt is, hogy az Erzsébet teret a Kalmár utcával összekötő út, a mai Vársár utca egyirányúsítása megszűnjön. A pályaudvar korszerűsítése 1998-ban folytatódott. A meglévő főépülettel nyugati irányban új forgalmi irodát és kis üzleteket, köztük autószalont alakítottak ki. (Sz. G.)

autóbusz-forgalom, lásd *helyi járatú autóbusz, helyközi autóbusz-forgalom, távolsági autóbusz, Zala Volán Rt.*

autókrossz, a technikai sportok egyik leglátványosabb szakága, ami húszéves múltra tekint vissza a városban. A sportág helyi alapjait a Kanizsa Sörgyár SE és Solty Károly, az első szakosztályvezető rakta le, aki Hüveli Jenő elnök támogatásával foglalkozott a szakág ügyeivel. Hamarosan Kanizsa az új sportág vidéki fellegvára lett. Az egyesületek ugyan gyakran változtak, de az elkötelezett versenyzők a gyakori anyagi gondok ellenére is mindig a csúcson maradtak. Nemzetközi versenyek lebonyolítására is alkalmas krosszpályát alakítottak ki a *Csónakázó-tó* nyugati oldalán, ahol minden évben 2 országos bajnoki fordulót, és nemzetközi versenyt rendeztek. Az 1980-as évek közepén a sörgyáriak jegyzett versenyzői ifj.

Hegyi József és Németh Zoltán vezetésével a Kanizsai Autókrossz SE-ben folytatták működésüket. Időközben az *Általános Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezet* (ÁFÉMSZ SE) is megalakult a szakosztály, melynek versenyzői később a KIOSZ SE-ben, majd az Ipartestületi SE-ben Bicsák Miklós elnökletével folytatták pályafutásukat. Élversenyzőjük Szekecs Sándor volt, aki 1984-ben megnyerte az OB II-t, majd 1993-ban az 1600 köbcenti alatti géposztályban magyar bajnok lett az OB I-ben. A szűkös anyagi háttér, a szegényes feltételek miatt azonban abbahagyta a versenyzést. A jegyzett kanizsai versenyzők háromévi működés után az Autókrossz SE-től a Hedál SE-hez kerültek, majd 1992-től a *Honvéd Thúry SE*-ben találtak otthonra. Kiemelkedett közülük a négyszeres magyar kategória-bajnok Radák Sándor és Darázs Ferenc, valamint a nagy tehetség, a trónkövetelő Radák Attila, aki 1994-ben magyar bajnok lett, majd 1996-ban apjával, Radák Sándorral megszerezték a magyar csapatbajnoki címet is. Ők a nemzetközi versenyeken is kiváló teljesítményt nyújtottak. Radákék 1997-től Balta I. Ferenc elnökletével a *Magic Autocross Team* klubnál folytatják sportpályafutásukat. A Honvéd Thúry SE-nél, a másik működő szakosztálynál Horváth Péter és társai az első osztályú magyar élvonalban versenyeznek. Lásd még *Általános Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezet SE*, *Honvéd Thúry SE*, *Magic Autocross Team*, *sportágak* (B. A.)

automobilok, a mai értelemben vett személyautók, melyek első példányai 1905-ben jelentek meg a város utcáin. Miután az utak többsége burkolatlan volt, e járművek ellenszenvet váltottak ki a száguldozásaikkal előidézett porfelhő miatt. Gyakran megdöbálták őket. A legelső példányt le is foglalta a hatóság, miután vezetője elütött egy idős hölgyet. Az első magánautó az 1912-ben vezető ügyésként Nagykanizsára került Fischer Imre tulajdona volt. Lásd még *járművek* (P. J.)

avar kor, 568-ban kezdődő időszak, amikor a Kárpát-medencét egy túlnyomórészt türk nyelvet beszélő, keleti nomád törzsszövetség, az avarok népe teljesen megszállja, a velük szövetséges szlávok tömege pedig a Kárpátok koszorúja köré és belső peremére települ. A teljhatalmú kagán mellett kevés tisztviselő válhatott név szerint is ismertté. Ezek egyike Apsich, a dunántúli területek ura, aki 602-ben a kagán parancsára hadjáratot vezet a dél-oroszországi anták szövetsége ellen, s teljesen megsemmisíti azt. Hazatérőben a Bug–Dnyeper vidéken, a du(d)leb-szlávok földjén számos „foglyot” ejt, akiket avar alattvalói egy csoportjával együtt a nyugati határvidéken, a Zala-Mura közötti erdős-mocsaras területen telepíti le. A kevert avar-szláv népesség temetkezései jellegzetesen birtuálisak, azaz míg az avarok halottaikat koporsóban, gyakran a harci mént is feláldozva temették el, addig

a szlávok máglyán elhamvasztották, s agyag urnában földelték el azokat. Településeik leletanyagában is tükröződik a kettős kulturális kötődés, gödreikben együtt található meg a szláv „prágai kultúra” formakincséhez kötődő kerámia a jellegzetes avar kerámiával. A 7. században Nagykanizsa területén több kisebb település létesült: a Magyar utcai kertek alján és az *Inkey-sírkápolnánál*. A régészeti források szerint, egyelőre ismeretlen ok miatt a 8. században vidékünk elnéptelenedik. A 7. századi „honfoglaló” népesség kései utódai csak a 8. század végén, a 9. század elején települnek vissza, folytatva őseik telepeit és temetőit, s jellegzetes, birtuális temetkezési szokásait. Ebben az időszakban települnek meg a miklósfai halastavaknál, Mórchely-Cigánykútnál, a Szennyesi-dűlőben, az *Izraelita temetőnél*, a *Csónakázó-tónál*. (Sz. B. M.)

Axenti-ház, a Deák tér 5. szám alatti, klasszicista stílusú lakóház. Axenti György borkereskedő építtette 1817-ben. 1845–72 között az épület emeletén működött a *Nagykanizsai Takarékpénztár*. 1865-ben a földszinten nyitott ügyvédi irodát Kaán Vilmos, *Kaán Károly*, az Alföld-fásító erdész édesapja. Az utolsó örököstől, Axenti Helentől 1891 áprilisában Reichenfeld Gyula magnagykereskedő és exportőr vette meg az épületet, s nyitotta meg kereskedését, amely több mint ötven évig működött itt. Reichenfeld Gyula cégét 1879-ben alapította, szaktekintélyének köszönhetően létesítettek Nagykanizsán 1912-ben magvizsgáló állomást. Az 1930-as években a kor egyik legmodernebb magtisztító üzemével rendelkezett, melyet 1937-ben fia, Rajki István vett át, s bővítette az üzletet egy olajkereskedéssel. Ő örökölte a házat is, s kezelte azt államosításáig, 1952-ig. Jelenleg az Ingtatlankezelési Intézménynek ad otthont, földszintjén irodák működnek. 1997-ben az épület homlokzatánál helyezték el Fischer György szobrászművész alkotását, *Deák Ferenc* szobrát. Az egyemeletes épület bal oldalon nyíló íves kapuja későbarokk stílusú, a homlokzat más részei klasszicisták. A kapubejárat felett egy ablak látható, a földszint és emelet 7 tengelyes, egyenes záródású ablakokkal, ajtókkal készült. A homlokzat kismélyedésű kváderezéssel díszített. Az emeleten öv- és mellvédparkány fut végig. Főparkányát konzolok díszítik. Az 1950-es években *műemlék jellegű* épület volt, az 1960-as évektől kezdve *városképi jelentőségű*. Lásd még *műemlékek* (K. Zs.)

bába, az 1800-as évektől létező állás, tevékenységét 1872-ben szabályozták először. A bába a város területén élő vagyontalan szülő nőknek hatósági rendeltetést köteles volt díjmentesen segédkezni. A *városi orvos* hatáskörébe tartozott, utasításait végre kellett hajtania, az általa észlelt szabálytalanságokat a *városi orvosnak* be kellett jelentenie. Hetente legalább kétszer meg kellett vizsgálnia a szülő nőket, a szülőházakat,

ellenőriznie kellett a jogtalan bábáskodást. A *közegészségügyi szolgálat* megalakulása után annak fennhatósága alá került. Lásd még *közigazgatási tisztségek* (G. F.)

Babits Mihály (1768. augusztus 31. Nagykanizsa – 1830. Szekszárd), sebészorvos, a költő Babits dédapja. Szülővárosában apja mesterségét folytatta, asztalosként tevékenykedett. Majd Bécsben orvosnak tanult, és 1791-ben már a pesti katonai kórházban praktizált. 1797-ben Kőszegen rendezett be és működtetett egy kórházat, majd újból Pesten dolgozott. 1801 szeptemberében került Szekszárdra, a város akkor alakuló közkórházába. Itt alkotta meg 1826-ban az első kórházi működési szabályzatot „A Ferencz Ispotályban az Ételeknek és italoknak rendes kiadása” címmel. Legjelentősebb orvosi tevékenysége: a himlőoltás meghonosítása, a szembetegségek elleni küzdelem és a kuruzslás ellen folytatott harc. (H. K.)

Babochay György, dr. (1835. márc. Nagykanizsa – 1913. aug. 9. Nagykanizsa), 1878-tól 1896-ig a város *polgármestere*. Jelentős közéleti múlttal rendelkező nemesi családból származott. Apja, Babochay János többször töltötte be a *városbírói* tisztelet. Ő maga jogi tanulmányokat folytatott, majd a törvénytudományok országos szervezésének idején bírónak neveztek ki Nagykanizsára. 1876-ban városi főjegyző lett. Az 1878-as tisztújításkor, a polgármesterségergét vívott választási küzdelemben az egyik *képviselő-testületi* csoport őt léptette fel elődjével, *Belus Józseffel* szemben. Ezt követően 1884. február 14-én és 1890. március 17-én egyhangúan ismét őt választották meg polgármesternek. Tevékenységének 18 éve alatt legfőbb feladatának a város pénzügyeinek rendezését tekintette. Ezt nem minden vonatkozásban tudta teljesen megvalósítani, mert a bevételek folyamatosan növekedtek, de párhuzamosan emelkedtek a költségek és a kiadások is. Elképzelései közül azonban siker koronázta a város *villanyvilágításának* megteremtését és az utcai kőburkolatok jelentős része is ekkor valósult meg. Hivatali ideje alatt váltak rendszeressé a közigazgatásban a *szakbizottságok*. Összességében ez az időszak a város növekedésének, fejlődésének jelentős periódusa volt. 1896-ig volt a város megbecsült polgármestere. 1898-ban Budapestre költözött, ahonnan 1908-ban tért haza szülővárosába. Itt élt haláláig, a nyilvánosságtól elzárkózva. Lásd még *polgári közigazgatási rendszer* (G. F.)

Babochay György
(B. L.: Nk.)

állott szélesebb, emeletes ház elbontásával 1883-ban nyitották meg a Sugár utat. Babochay György azonban telkének csak egy részét adta át az utcanyitásra, a másik részén a ma is álló sarokházat építtette fel, amit sokan rossz néven vettek tőle. 1875 után néhány évig a régi épületben működött a szomszédos *Lovák-ház*-ból ide áthelyezett *Fekete Sas patika*. Ennek emlékét hirdeti a két gyógyszerári embléma, melyeket a tulajdonos az új házba is beépített, a kapualjban ma is láthatók. A bal oldali Aesculapiust, a jobb oldali, erősen sérült embléma valószínűleg Hügieiat ábrázolja. A saroképületet a finom eklektika jellemzi, a Fő út felől egy kettős, a Sugár út felől 9 ablaktengellyel. A földszint kváderezett, az emeleti homlokzat armírozott. A kettős ablakok félkör alaprajzú, korinthizáló fejezetű

Babochay János (1801. Nagykanizsa – ?), főjegyző, majd 1861 és 1865 között *városbíró*. 1861-ben a *kinevezési rendszer* ideiglenesen szünetelt, ekkor a város ismét maga választotta tisztviselőit. Az 1861. február 23–24-i választáson Babochay Jánost választották meg városbírónak. Főjegyzője Kriszt János, aljegyzője Darás Zsigmond lett. Megválasztották még öt nagykanizsai és három kiskanizsai tanácsost, a pénztárost, az adószedőt, a szállásmestert, az írnot, a városgazdát és a gyámot, majd 24-én a pénztári ellenőrt, továbbá 50 nagy-, 32 kiskanizsai és 16 tiszteletbeli képviselőt. Ezzel megalakult a város *képviselő-testülete*, amelyben a *városi tanács* tisztviselői is rendelkeztek szavazati joggal. 1862. február 28-án a vármegyét képviselő főszolgabíró a működő városi tanácsot hivatalában megerősítette. Babochay János a városbíró tisztségről hamarosan leköszönt, majd Novák Ferenc főispán újra kinevezte, és ekkor a főjegyzői tisztelet is betöltötte. 1865-ben aztán mindkét tisztségeről lemondott. Lásd még *1848-as forradalom utáni közigazgatás* (G. F.)

Babochay-ház, a Sugár út 2. szám alatti eklektikus stílusú saroképület. A lakóház 1883-ban épült. Építetéről, egykori tulajdonosáról, *Babochay György* polgármesterről kapta nevét. Az épület helyén egykor

Az 1883-ban megnyitott Sugár út, bal oldalon a Babochay-házzal
(T. Gy. M.)

oszlopokkal keretezettek, golyvás párkánnyal, timpanonokkal díszítettek. A könyöklőpárkányokat baluszteres betétek hangsúlyozzák. A Sugár úti részen az egyes ablakok kettős konzollal, íves timpanonokkal kiemelték. A főpárkány konzolos, fogsoros. Az épület korábban műemléki védelem alatt állt, városképi jelentőségű volt, 1992 óta helyi védelmet élvez. Lásd még *helyi védelem* (K. Zs.)

Babocsay József (1760. márc. 19. Szigetvár – 1838. jún. 18. Nagykanizsa), orvos, Hévíz első ismertetője. A pesti egyetemen szerzett orvosi oklevelet, majd rövid ideig Babócsán és Berzencén, 1792-től pedig haláláig Nagykanizsán tisztii főorvos. Egy időben szerepet kapott a város irányításában is: két alkalommal közgyám, rövid ideig városbíró. Egy mindmáig kéziratban maradt műve alapján tudjuk, hogy közel került a szabadkőműves eszmékhez is, noha a ránk maradt szabadkőműves iratokban neve nem fordul elő. Valószínű, hogy Festetics György megrendelésére írta meg és nyomtatta ki a hévízi gyógyfürdő ismertetését: Boldog Zala vármegye! Kesztyeli-Hévvizedről méltán nevezetel így attól, aki ezen rendeket írta dicséretedre (D.B.J. Sopron, 1795). Hévízen a fedett fürdő falán tábla őrzi emlékét. (N. J.)

Baboss László (1851. ? – 1909. okt. Nagykanizsa), ügyvéd, költő, műfordító. Tanulmányait Nagykanizsán, Győrben és Pozsonyban végezte, 1876-ban Nagykanizsán nyitott ügyvédi irodát. Ellenzéki politikusként is nevet szerzett magának. 1883-ban rövid ideig szerkesztette a *Zalai Közlönyt*. A Zalaegerszegen megjelenő Magyar Paizsban több irodalmi tanulmányt, köztük Shakespeare műveit elemzőt is közzétett. Műfordítás-kötetei, antológiái főleg a századfordulón jelentek meg, például a *Szerelem és fájdalom* (1895), *Költők világa* (1907), többségük Nagykanizsán. (N. J.)

bábtáncoltató betlehemes játék, középkori eredetű, a *karácsonyi ünnepkör*be tartozó népszokás, aminek egyik jeles központja Zala megye, azon belül *Kiskanizsa* volt. Sebestyén Gyula jegyezte le szövegét, és közölt róla fényképet 1900 táján. Szereplői egy angyal, három pásztor és „öregapánk” kezdetlegesen megmunkált bábfigurái, melyeket a *betlehem* aljára vágott járatban alulról mozgattak. 1931-ben Mathia Károly is lejegyezt Nagykanizsán egy bábtáncoltató betlehemes játékot, melyet öten adtak elő. Lásd még *betlehemezés*, *karácsonyi ünnepkör* (K. E.)

Bagdal, lásd *török város*

Bagola, a középkori források szerint Bagolya, történetét a 13. század végétől ismerjük. Ekkor bagolyai Körtvélyesd fia Leusták fiai ősi birtokának mondták. Ők 1294-ben Mikó bánnak, Ivánka mesternek és

Gyovad nembeli Kemény fia Péternek adták el, akiknek *Aty* nevű birtokával volt szomszédos. Ekkor már állt a falu temploma, amelyet Szent Kozma és Damján tiszteletére emeltek. A 14. században Bagolyaiaknak nevezték birtokosait. A 15. században a bagolyai Csonotos, a bagolyai Kemény és a bagolyai Besenyő családok mellett az Andi család is birtokos itt. A 15. század közepén Csapi András, a környék ez idő tájt legnagyobb birtokszerezője veszi zálogba, tőle, leányainak öröksége révén a *bajnai Both család*hoz került. 1513-ban Both Ferencnek 8 és 1/2 portáját írták itt össze. 1566-tól a török támadások következtében többször elpusztult, 1593-ban pedig már elhagyott falu. (V. L.)

A török hódoltság után Turinetti örgróf, majd 1733-tól a Festetich család birtoka, később, akárcsak *Miklósfa*, *Batthyány* birtok. Egyházilag hosszú ideig a miklósfaei plébániához tartozott. 1780-ban (*Fakossal* együtt) mintegy 200 lelket számlált. 1836-ban 129 katolikus és 53 evangélikus lakos élt itt. Sáncon ekkor 62 katolikus lakott. 1828-ban Sánccal és Fakossal együtt már 250, 1870-ban 461, 1910-ban pedig 838 lakosa volt. 1944-ben a sáncai rész Nagykanizsához került. 1948-ig Bagolasánc néven, Kisfakossal, Látóhegygel, Nagyfakossal együtt Somogy megye Csurgói járásához tartozott. Ekkor ideiglenesen, majd 1948. augusztus 1-jétől véglegesen Zala megyéhez, a Nagykanizsai járáshoz csatolták. Ekkor a településhez tartozott Kisfakos, Látóhegy és Nagyfakos. 1950-ben alakult meg Bagola önálló tanácsa oly módon, hogy a tanácshelyiség Kisfakoson volt. 1970. január 1-jén a településrészekkel együtt már 905 lakosa volt. Ekkor tanácsilag Bagolát Miklósfaéhoz csatolták, majd 1974-ben a Látóhegyi 48 hektáros terület Nagykanizsához került. A település Kisfakossal és Nagyfakossal együtt 1982-től lett Nagykanizsa városrésze. Bagolán 1998-ban 366-an, Kisfakoson 277-en, Nagyfakoson pedig 51-en élnek. (M. J.)

A bagolyai római katolikus templom
Fotó: Erdei

zsai járáshoz csatolták. Ekkor a településhez tartozott Kisfakos, Látóhegy és Nagyfakos. 1950-ben alakult meg Bagola önálló tanácsa oly módon, hogy a tanácshelyiség Kisfakoson volt. 1970. január 1-jén a településrészekkel együtt már 905 lakosa volt. Ekkor tanácsilag Bagolát Miklósfaéhoz csatolták, majd 1974-ben a Látóhegyi 48 hektáros terület Nagykanizsához került. A település Kisfakossal és Nagyfakossal együtt 1982-től lett Nagykanizsa városrésze. Bagolán 1998-ban 366-an, Kisfakoson 277-en, Nagyfakoson pedig 51-en élnek. (M. J.)

Bagola SE, lásd *Városrészi Sportegyesületek*

Bagolyaiak, lásd *Bagola*

Bajcsa, e néven nem szerepel a középkori oklevelekben. A mai településtől keletre, a homokbánya északi felében azonban előkerültek egy középkori falu maradványai, amely nagy valószínűséggel azonosítható a forrásokban szereplő Venéce faluval. De maga Venéce is több problémát okozott a kutatóknak, akik közül többen összekeverték Ventével, a mai Petriventével, pedig az adatokból egészen bizonyos, hogy Venéce Nagykanizsa melletti település. 1323-tól a *Kanizsai család* birtokában van. Helyét egy 1423-as adat egyértelműen meghatározza, eszerint *Tól*, a mai *Kiskanizsa* elődjének déli szomszédja. Az 1493-as urbáriumból, amely az első *Kanizsai uradalom*tól készült urbárium, egy másik nevével is megismerkedhetünk. Ebben Anyádvalaga, más néven Venéceként említik („Anyadwaloga alias Weneche”). A későbbi urbáriumok végig *Tól*, *Csákány* és Leányfalu szomszédságában, illetve ezekkel összefogva hozzák szóba. Utoljára 1563-ban említik, a későbbi összeírásokban már nem találjuk nyomát. Amikor 1578-ban területén vár épül, a források már nem szólnak a faluról. (V. L.)

A ma Nagykanizsához tartozó település Bajcsapuszta néven 1744-ben került a *kanizsai uradalom* részeként *Batthyány Lajos* birtokába. Úgy tűnik, a nádor egy nagyobb majorság kiépítését tervezte itt, mert hamarosan deszkametszőt és tégláégetőt létesített. Mivel kevés volt a munkakéz, 1761-ben a pusztát muraközi horvátokkal igyekezett betelepíteni. A magas bérelti díj, a sok robot és tilalom következtében azonban a gyenge minőségű, homokos vizenyős talajon a jobbágyok csak vegetáltak. 1770-ben 37 család lakta, köztük 4 zsellér, a csordás és 2 molnár, akiket kegyetlenül kiszípolozott egy Csemez nevű bérlő. 1780-ban az uraság mind a 23 jobbágynek negyedtelket juttatott, egyaránt osztván nekik a jobb és gyenge minőségű földekből. Ugyanakkor eltiltotta őket az erdei haszonvételektől, s arra kötelezte, hogy a vadászatokon hajtóként szolgáljanak. 1830-ban ismét gyenge minőségű telkeket kényszerítettek rájuk, így nem csoda, hogy a falu lélekszáma 1851-re 310-re apadt. 1848 után sem javult helyzetük. Egyesek sumásmunkával, mások gazdasági cselédként, később a vasútnál napszámosként, fuvarosként keresték meg a kenyérnek valót. 1876-ban egyetlen iparost, kereskedőt sem írtak össze. Néhányan saját készítésű, fűzesszöből kötött seprőkkel, kosarakkal, baromfival, tojással házalnak. Többnyire a falun belül házasodtak. Mivel közigazgatásilag és egyházilag Szepet-nekhez tartoztak, a néhány közeli, horvát falu lakosságával csak a búcsúkon találkoztak, s 1910-re szinte teljesen elmagyarosodtak. A falu 86 házából 80 még ekkor is fatalpas és nagyrészt zsúpos volt. Még 1925-ben is csak 1 kőműves, 2 cipész és 1 kovács dolgozott közöttük. 1945 áprilisában 126 családnak osztottak földet, összesen 280 kat. holdat.

A település önálló tanácsa 1950-ben alakult meg.

Ekkor jött létre egy földművelésszövetkezet is, amely 1956-ig éppen csak működött. Ezért a férfiak brigádokba tömörülve az ország nagy építkezésein vállaltak jól fizető munkát, a nők pedig a kanizsai gyárakban, üzemekben dolgoztak. A település így rohamosan fejlődésnek indult. Határában létesült a Zala Megyei Erdészeti legnagyobb és legkorszerűbb csemete- és díszfatermelő üzege, melyben évente már 12 millió csemetét termelnek és értékesítenek. A hetvenes évektől a munkaképes lakosság 90 százaléka, több mint 400 fő már az *Egyesült Izzóban*, a *DKG*-ban, a *Kanizsa Bútorgyárban* dolgozott. Bajcsát 1976-ban közigazgatásilag Nagykanizsához csatolták. Azóta is fokozatosan változik a település képe: a házak már összkomfortosak, sőt sorra épülnek egyedi tervezésű villák is. Ma 734-en élnek a városrészben. (K. E.)

Bajcsa SE, lásd *Városrészi Sportegyesületek*

Bajcsa vára, a *Principális* mocsarának peremén fekvő magaslaton egykoron állt vár, amelynek maradványait mára a homokbányászás jórészt megsemmisítette. 1577-ben a bécsi Haditanács döntése alapján Stájerország vette át *Kanizsa vára* és a Mura közti terület védelmét, s az új védelmi lánc központi várának helyét azon a ponton jelölték ki, ahonnan Kanizsa és a Mura felé a legjobb volt a kilátás, s ahol *Zrínyi Györgynek* már korábban volt egy átmeneti tábora. Az építkezés 1578 tavaszán kezdődött. November 9-én a katonaság már birtokba is vette, bár az építkezés még sokáig elhúzódott. A vár téglafalakkal, ötszög alakban, ó-olasz bástyákkal épült, s szárazárok övezte. Egyetlen kapuja észak felé nyílt. Belsejében néhány tégláépítményen kívül elsősorban fabarakkok álltak. A stájer védelmi szakasz főkapitánya *Zrínyi György*, akinek megbízásából az irányítást Malakóczy Miklós végezte. Ő egyben Bajcsa kapitánya is volt. A vár őrségének létszáma mintegy 600 főre tehető. A gyors építkezés és a homokos altalaj miatt már az építkezés alatt súlyos problémák jelentkeztek. 1587-ben a vár állapota miatt *Zrínyi sūrgeti* a főerőd áthelyezését (Mura-)Keresztúrra, amire később sor is került. 1589-ben Károly főherceg a vár tarthatatlanságáról nyilatkozik. Ennek ellenére Kanizsa várának 1600-as elestéig fennállt. Teljes régészeti feltárása folyamatosan történik. Lásd még *Kanizsai főkapitányság, várak Kanizsa határában* (V. L.)

bajcsai római katolikus templom, Czigány István tervei alapján, 1997-ben épült templom. Az egytornyú, kisméretű épület sikeresen ötvözi a hagyományokat a modern építészeti intuícióval. Hasáb alakú tornya a hajó tengelyéhez képest 45 °-kal elforgatott, hasonlóan kettőzött szentélyrészéhez. Utóbbi ezáltal élben végződik. Az eltérő irányultságú épületterészek izgalmas játékához társul a három-három

A bajcsai templom
Fotó: Erdei

függőlegesen kettőzött oldalablak, melyek felül a tetőhöz meredek fiók-tetőcskével csatlakoznak. Homlokzati előtere a toronnyal egyező szélességű, gúla alakú tetőrészet két egyszerű oszlop tartja. Dísztelen bejáratához négy lépcsőfok vezet. Berendezése hagyományos jellegű, Zábori Zoltán készítette főoltárfreskója a Magyarok Nagyasszonyát ábrázol-

ja a magyar szentek társaságában. Tűzzománc sorozata Hertai Mária, üvegablakai id. Mohai Attila munkái. Lásd még *templomok* (K. L.)

Bajer Cukrászda épülete, a Kölcsey utca és a Deák tér sarkán álló szecessziós stílusú épület, melynek földszintjén jelenleg a Muskátlai Cukrászda található. Helyén a múlt században egy kis földszintes ház, a Fleischacker-ház állt, melyet árverésen 1897-ben először a Nagykanizsai Segélyegylet Szövetkezet vett meg, majd 1900-ban Haas Vilmos fűszerkereskedő. Tőle 1903 februárjában Bajer Vince cukrász vásárolta meg a régi épületet, s még ugyanebben az évben megkezdte emeletes lakóházának építését. A sarokház az államosításig Bajer Vince és leánya, Bajer Mária (Ring Imréné) tulajdona volt. A sarokrészen működött az elegánsan berendezett Bajer Cukrászda. Bajer Vince üzletét később is híres cukrászda, a Makoviczky követte, ma a Muskátlai Cukrászda található a helyén. A ház egy emeleti lakását 1906-ban, a megalakulásakor a *Néptakarékpénztár Rt.* vette bérbe irodahelyiségnek, s működött itt hat éven keresztül. Mellette az emeleten volt a század elején a Phönix Biztosító Társaság főügynöksége, majd az 1920–30-as években a Frankfurti Biztosító, s a *Magyar–Francia Biztosító Rt. Vezérügynöksége*. Bár az épületet többször felújították, a szecessziós jegyeket máig őrzi. A stílusra jellemző hullámzóan áradó vonalak, formák, és plasztikus növényi ábrázolások jelennek meg a homlokzatzdíszeken. A földszinti ajtónyílásokat felül hullámvonalas keretek zárják le, melyeket a sarkokon szalag-, szőlőfürt- s kagylómintákkal díszítettek. Az épület Deák téri homlokzata az emeleten 7, a sarokrészen 2 ablaktengelyes, a homlokzat két oldalán a két szélső ablakot közösen, a középső ablakot, s a sarokrész középső fölkéjét egymagában a főpárkányig felnyúló, rusztikázott pillérek keretezik. Az ablakok fölött, a pillérek közötti téglalap alakú mezők szárnyas női alakokkal, szőlőfürtökkel s -levelekkel, -indákkal díszítettek. A sarokrészen középen félköríves fölké-

ben kőváza látható levélcsokorral. E fölké fölötti és a Deák téri homlokzaton a középső ablak fölötti mezőkben az építés dátuma olvasható („ANNO DOM. MCMIII) szőlőfürtökkel, -levelekkel közrefogva. Az épület homlokzatán a főpárkány felett tömör mellvéd fut végig, melyet a Deák téri oldalon és a sarokrészen középen háromszög oromzatú, körörműszes, íves padlásablakkal áttört elem díszít. 1992 óta helyi védelmet élvez az épület. Lásd még *helyi védelem* (K. Zs.)

Bajer Vince cukrászdája a századelőn
(T. Gy. M.)

bájkó, 1870–90 táján a kiskanizsai asszonyok által viselt, varrónővel varratott, erősen testhez simuló, csipőig érő vagy a kötény derékpántját éppen takaró, vattal bélelt télikabátka. A módos asszonyokét bársonyból, illetve plüssből készítették, és gazdag szegőzéssel, vitézkötéssel, a szabás vonalát kiemelő, változatos zsinórozással díszítették. Számos különböző bájktót őriz a környező településekről a *Thúry György Múzeum*. Lásd még *kiskanizsai női viselet* (K. E.)

bajnai Both család, Esztergom megyéből származó középnemesi család. Both Jánosnak Csapi Apollóniával kötött házassága révén lesznek birtokosok a zalai-somogyi határszélen. A Mátyás által kreált új arisztokrácia tagjai lesznek, Nagykanizsa környéki birtoklásukat a török előretörés szünteti meg. *Szentgyörgyön* Mátyás 1480-ban kelt engedélye alapján várkastélyt (castellum) építenek. Lásd még *Botszentgyörgy vára* (V. L.)

Bakónaki-patak, hosszan elnyúló vízfolyás, ami Nagybakónak északi térségében ered, majd Nagyréce, *Sánc*, *Miklósfá* területén áthaladva kilép a Principális-völgymedencéjébe. Itt árvízvédelmi és lecsapolási okok miatt csatornává alakul és a Principálissal párhuzamos irányban tovább folyva, fölveszi a bővizű *Szaplányosi-vízfolyás*, valamint a kisebb Csalányos és a Bezsentői-patakok vizeit, mígnem Fityeháznál egyesül a *Principális-csatornával*. Jelentékeny víztömegével táplálja a *Csónakázó-tavat* és részlegesen a nagykiterjedésű *Móricshelyi halastavakat* is. Vízgyűjtő területe Miklósfáig 71 km², illetve a torkolatig 195 km². Erdősültsége 17 százalékos. Vizeit alacso-

nyabban fekvő, vályogos felszínről gyűjti össze, emiatt a fajlagos kisvízhozama közepes (1967-ben 2 liter/sec/km²). Kisvízhozama 1967-ben átlagosan 110 liter/sec volt. Vízének tisztasága a vízgyűjtőben települt falvak, a sok művelt föld szennyező hatása miatt nem kielégítő. Valaha vizimalom is működött a sörgyár alatti szakaszán. A vízgyűjtő vízhálózat sűrűsége 2,1 km/km², az átlagos tengerszint feletti magassága 193 méter. Lásd még *felszíni vizek* (Cs. F.)

bakter, más néven éjjeliőr, akinek alkalmazását már az 1690. évi kanizsai tűzvédelmi szabályzat elrendelte. Egykoron Kiskanizsán minden órában kikiáltotta az időt a következő szöveggel: „Dicsértessék az Úr Jézus! Házigazdák kejjetek fő! Má tizet ütött az óra, Tűzre, vízre vigyázatok! Dicsértessék az Úr Jézus!” Néhány idős ember így emlékezett vissza a bakter monódiájára: „Kilencet ütött az óra, térjetez már nyugovóra. Tűzre-vízre vigyázatok, le ne égjen a házatok!” Ehhez az intelemhez csatlakozott az a nép körében élő szokás is, hogy ugyancsak este kilenckor, a megszólaló kisharang hallatára a vallásos családok még 1950 táján is rövid imát mondtak Szent Flóriánhoz. A bakter feladatai közé tartozott az is, hogy *fogadott ünnepeken* a házaknál a gyertyapénzt összeszedje. (K. E.)

Balaton–Lásinja kultúra, a középső réz korban a Balkán középső és északi részéről érkezett népcsoportok és a helyi, későlengyel népesség összeolvadásából a Dunántúlon kialakult kultúra. Az új balkáni formák és díszítésmódok, így az egyfűlű korszok, a kannelúrás díszítés, az edényfényezés technikája és a fekete grafitos kerámia mellett a későlengyel formák, mint például az agyagkanál használata is tovább él. Csaknem minden településre alkalmas helyet a vízparttól a dombtetőig megszálltak, kisebb településeik sűrű hálózatot alkottak. Nagykanizsán és közvetlen környékén eddig 32 lelőhelyről tudunk. Jelentősebb feltárás Sánconban volt, ahol kisebb-nagyobb hulladékgyödrökből a középső réz kor fiatalabb fázisának, a *tűzdelt barázdás díszű kerámia kultúrájának* leletei is felszínre kerültek. A környék legkorábbi temetkezése, egy semjénházi hamvasztásos sír ebből a korszakból való. Lásd még *réz kor* (H. L.)

Balatonvidéki Takarékpénztár, nagykanizsai székhelyű pénzügyintézet, amely a második világháborút követő államosítási, bank-összevonási folyamatban jött létre. 1949. január 1-jétől a *Magyar Nemzeti Bank* kivételével Zala, Vas, Veszprém, illetve Somogy megye pénzügyintézeteinek többségét egyetlen egységgé vonták össze, ám az így létrejött Balatonvidéki Takarékpénztár végül csak 2 hónapig működött. Az 1949. március 1-jétől bevezetett úgynevezett szocialista bankrendszer keretében más területi illetékességgel

és tevékenységi körrel hoztak létre új pénzügyintézeteket. Lásd még *államosítás*, *bankok* (P. J.)

Balközép Párt, a kiegyezés utáni Magyarországon meghatározó politikai erőt képviselő párt 1866–75 között, melynek alapítói Ghyczy Kálmán és Tisza Kálmán voltak. Tagsága és szimpatizánsi köre az alföldi magyar birtokos osztály parlamenti képviselőinek sorából került ki. Az 1867-es kiegyezési tárgyalásokig Deák Ferencel párhuzamosan politizáltak. A kiegyezés megkötése után a közös ügyek meghatározásánál és törvénybe iktatásánál végleg szembefordultak Deák Ferencel. Nagykanizsán a liberális nemesség és polgárság ugyan *Deák Ferenc* mellé állt, de a balközép eszmék mégis éltek a városban. A megyei függetlenségi szervezkedés központja ugyanis Kanizsa volt, itt nyomtatták a röplapokat is. Lásd még *pártok*, *politikai szervezetek* (J. L.)

bank alapításának 110. évfordulójára... (Lovrencsics Lajos: A nagykanizsai bank alapításának 110. évfordulójára, Nagykanizsa, 1989, 97 oldal.), a nagykanizsai pénzügyintézet alapításának 110. évfordulója alkalmából kiadott kötet. A bank 1924-ig *Osztrák-Magyar Bank*ként, majd *Magyar Nemzeti Bank*ként működött. A szerző beszámol az 1879-es alapítás politikai, gazdasági, pénzügyi körülményeiről, szükségességéről, majd a bank működéséről, tevékenységének alakulásáról. Történelmi, gazdasági, pénzügyi magyarázatai kalauzolják az olvasót a banki tevékenységek világában, miközben képet kapunk a város gazdasági fejlődéséről is. A kötetben a bank 100 évét bemutató részt a centenáriumi megünneplésének megörökítése követi, végül az 1979 és 1989 közötti időszak összefoglalására kerül sor. A melléklet gazdag képanyaggal teszi színesebbé a kiadványt. Lásd még *gazdaságtörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

Bankó Károly (1815 körül tevékenykedett), festő. 1815-ben *Nepomuki Szent János-templom* részére három oltárképet festett. (ZMÉL)

bankok, lásd az 1800-as évektől működő pénzügyintézetek: *Agrobank*, *Angol–Magyar Bank*, *Balaton-vidéki Takarékpénztár*, *Dél-Zalai Takarékpénztár*, *Kereskedelmi és Iparbank*, *Magyar Királyi Postatakarékpénztár*, *Magyar Nemzeti Bank*, *Nagykanizsai Bank*egyesület, *Nagykanizsai Segélyegylet*, *Nagykanizsai Takarékpénztár*, *Néptakarékpénztár*, *Országos Takarékpénztár Nemzeti Válatat*, *Osztrák–Magyar Bank*, *Pesti Magyar Kereskedelmi Bank*, *Zala megyei Gazdasági Takarékpénztár*.

Az 1998-ban működő pénzügyintézetek: *ABN–Amro Bank Rt.*, *Általános Értékforgalmi Bank Rt.*, *Budapest Bank Rt.*, *Erste Bank Hungary Rt.*, *Kereskedelmi és Hitelbank Rt.*, *Magyar Külkereskedelmi Bank Rt.*, *Országos Takarékpénztár és Kereskedelmi Bank Rt.*, *Postabank Rt.* (P. J.)

Bankpalota, az *Osztrák–Magyar Bank* székházaként 1903-ban a Deák tér és a Fő út sarkán felépült eklektikus stílusú épület. A múlt században helyén a földszintes Weiss-ház állt. A saroktelket a házzal 1901 decemberében az *Osztrák–Magyar Bank* vásárolta meg.

Az *Osztrák–Magyar Bank* székháza az 1910-es években (T. Gy. M.)

Az *Osztrák–Magyar Bank* 32 magyar fiókjintézetének, így a kanizsainak is, Hubert József budapesti építész volt a tervezője. A bank 1904-re költözött át régi helyéről, a *Takarékpénztár–székház*ból, s az új pénzügyi palotában működött 1924-ig. Azóta is pénzintézeteknek ad otthont az épület: 1924-től a Magyar Nemzeti Bank, 1987-től a *Magyar Hitel Bank Rt.*, jelenleg pedig az *ABN–AMRO Bank Nagykanizsai Fiókja* működik itt. A historizáló, de szecessziós elemekkel is gazdagított épületnek különösen a kvádermintás pillérekkel tagolt sarokrésze hangsúlyozott a kupolával, s az ablakok keretezésével. A szecesszió hatása a kupola vakolatdíszein érezhető leginkább. A sarokablakokat a földszinten toszkán pillérek szegélyezik, melyek alul oroszlánfejekkel hangsúlyozottak, az emeleti kettős íves ablakok felett füzérminta látható, a könyöklőpárkányok alatti mezők gazdagon stukkókkal díszítettek. A Deák téri homlokzatot ion pilaszterek tagolják, közöttük a földszinti, szögletes ablakok kisebb toszkán pillérekkel, felül timpanonnal kiemelték, az emeleti íves, kettős ablakok felett meander-minta fut végig. A Fő úti homlokzat egyszerűbb, a földszint rusztikázott, az emeleti íves ablakok egyszerűbb, szecessziós hatású keretézéssel díszítettek. A főpárkány konzolsorral díszített. Az épület 1992 óta helyi védelmet élvez. Lásd még *helyi védelem* (K. Zs.)

Bányász Fúvószenekar, 1948-ban Palkó József, a *DKG* későbbi igazgatója kezdeményezésére *Nagykanizsai Olajbányász Fúvószenekar* néven alakult zenekar. Hangszeres összetételében máig változatlanul működik. Első karnagya és szervezője Hering Vilmos, a Nagykanizsai Honvéd Mesterzenekar karmestere volt, aki a zenekari tagokat a korábbi helyi katonazenekar és a volt leventezenekarok muzsikusaiból gyűjtötte egybe. 1953 után Margitfalvi József, Nyári

Lajos, Flumbort József voltak a zenekar vezetői. 1976-tól *Deme Antal* nyugdíjas katonamester irányítása alatt működött tovább a zenekar. 1984 után rövid időre Hornyák Elek, a Nagykanizsai Honvéd Menetzenekar karnagya, majd Hajas Béla zenetanár vette át a munka irányítását. 1990-től a kiváló klarinétos, Ámon István nyugdíjas honvéd zenekarvezető irányításával szép sikerrel működik az időközben Bányász Fúvószenekar névre keresztelt együttes. Országos minősítést szerzett, Kiemelt Arany Diplomával rendelkezik. Minden évben önálló, nagyszerű hangversenyt és térzenét ad, részt vesz ünnepi felvonulásokon és társadalmi rendezvényeken. 1998. április 27-én fennállásának 50. évfordulója alkalmából a zenekar jubileumi hangversenyt adott a *HSMK* nagytermében. A zenekar fenntartója az *Erkel Ferenc Olajipari Művelődési Ház*. Lásd *zenekarok* (F. F.)

Baráth Zoltán (1924. március 21. Pestújhely – 1982. október 2. Nagykanizsa), biológus, egyetemi tanár. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, majd az Agrártudományi Egyetem Kertészeti Karán lett tanársegéd. 1957-től gimnáziumi tanár, később a Természettudományi Múzeum Növénytárának kutatója. 1965-től 1975-ig az MTA vácrátóti botanikai intézetében dolgozott. 1975-ben nevezték ki Nagykanizsára az Agrártudományi Egyetem Agronómiai Karának tanszékvezetőjévé. Itt dolgozott haláláig. Florisztikai és taxonómiai tárgyú publikációi a *Földrajzi Értesítőben* és más szakkiadványokban jelentek meg. Az Akadémiai Kiadó biológia lexikonának munkatársa volt. Jelentős részt vállalt a Bükk hegységi vegetációkutatásban és az országos gyomfelvételezésekben. Értékesek a szőlőkkel kapcsolatos vizsgálatai is. (ZMÉL)

Barbarits Lajos (1899. október 3. Veszprém – 1981. júl. 29. Budapest), történész. Iskoláit Pápán végezte, majd 1923-ban a keszthelyi gazdasági akadémián szerzett oklevelet. Még ugyanabban az évben Nagykanizsán telepedett le, ahol a *Zalai Közlöny* című újság munkatársa lett. 1926 júniusától csaknem két évtizeden át ő a felelős szerkesztő. A *Zalai Közlönyön* kívül a *Keszthelyi Újság*,

Barbarits Lajos (ZMÉL)

a *Hazám*, az *Új Élet* és a *Visszhang* című lapokban jelentek meg írásai. Helytörténetírói tevékenységének kiemelkedő műve a Budapesten 1929-ben megjelent *Nagykanizsa* című monográfia. A mindmáig alapvető fontosságú munkához olyan forrásokat használt fel,

amelyek a kanizsai városháza 1945. évi leégésekor nagyrészt elpusztultak, így ezek adatairól csak az ő könyvéből szerezhetünk tudomást. 1954-től 1957-ig tudományos kutató a Magyar Mezőgazdasági Múzeumnál, 1957-től 1967-ig az intézmény főigazgató-helyettese. A mezőgazdaság gépesítéséről szóló és gazdaságtörténeti tárgyú cikkei főként a Magyar Mezőgazdasági Múzeum kiadványaiban és az Agrártörténeti Szemlében jelentek meg. Ezen kívül különböző múzeológiai szakcikkek is publikáltak itthon és külföldön egyaránt. Fő műve: *Nagykanizsa* (Bp. 1929). (ZMÉL)

Barbarits-féle monográfia, lásd *Nagykanizsa*

Barnabás Kálmán (1910–1980), geológus. A budapesti tudományegyetemen 1934-ben szerezte földrajz-termesztudomány szakos tanári diplomáját, majd az *EUROGASCO* olajkutató fúrásainál vállalt munkát. 1941-ben a *MAORT* nagykanizsai központjában lett kerületi geológus. 1945 után kinevezték a kutatási osztály vezetőjének, majd a vállalat főgeológusának. 1948-ban a *MAORT*-perben vád alá helyezték, de felmentették. 1949-ben a Magyar Állami Földtani Intézetben, 1950-től a *MASZOLAJ* bauxitkutató expedíciójának főgeológusaként dolgozott. Jelentős szerepe volt a magyarországi bauxitkutatás eredményeiben. 1963-tól nyugdíjba vonulásáig a Magyar Alumíniumipari Tröszt főgeológusa volt. Számos könyvfejezet, szakcikk szerzője. (S. L.)

barokk művészet, az országzszerzte tapasztalt széleskörű kibontakozását magával hozó 18. század művészetét foglalja magába Kanizsán. A török alól felszabadult város mai központjának szerkezete e korszakban alakult ki, számos meghatározó épületét ekkor

Az 1705 és 1712 között uradalmi tisztartói háznak és szállodának készült épület a Fő uton (G. R. O.)

emelték. Fejlődése különösen a *Batthyány család* 1743-tól számítható kegyuraságától, az uradalmi központnak köszönhetően gyorsult fel. Művészeinek nevét alig ismerjük. 1702-ben épült a közelmúltban lebontott Berge-ház, az egykori várkapitány lakóháza.

1705 és 1712 között készült a későbbi uradalmi tisztartói ház, a Thury György Múzeum mai Fő úti épülete, 1714-től a ferencrendi alsóvárosi templom és kolostor, a század közepén az uradalmi, később Zöldfa vendéglő, a mai Bolyai János Általános Iskola épülete. A század közepén építették a felsőtemplom elődjét szolgáló kápolnát, alighanem szintén ekkortájt készült el a Vasemberház. 1768-ban emeltette Inkey Boldizsár centrális, karéjos alaprajzú családi sírboltját. A kor képzőművészetének kiemelkedő emléke a ferences templom Caspar Franz Sambach által 1747-ben festett főoltárképe, szószéke, néhány faszobra és Johann Georg Heinsch szép festménye (A keresztény ember halála, 1695, de a többi oltárkép és a legtöbb faragvány is barokk), a valószínűleg grázi mester által készített, 1758-as Szentháromság emlék, valamint az Inkey sírbolt reprezentatív korpusza. A várost környező falvakban a 18. században épült a kiskanizsai és a centrális miklósfai plébániatemplom – utóbbi késő barokk freskói és faragványai ma is megvannak – továbbá a főrhénchegyri és a kiskanizsai Szent Flórián kápolna. Lásd *alsóvárosi templom, felsőtemplom, Főrhénchegyri kápolna, Inkey sírbolt, kiskanizsai templom, Kvártélyház, miklósfai római katolikus templom, múzeumépület, Sambach, Caspar Franz, Szent Flórián kápolna, Szentháromság emlék, Vasemberház* (K. L.)

Baron Pál, dr. (1895. december 15. Kisbér – 1980. október 30. Nagykanizsa), tiszti főügyész. Az Ideiglenes Nemzet-Gyűlésbe 1945. június 24-én Nagykanizsa város képviselőjeként, a *Szociáldemokrata Párt* színeiben választották be. 1945-ben a Nagykanizsai *Nemzeti Bizottság* tagja. 1945–50 között a város tiszti főügyésze. (J. K.)

Baróti Rya B. (? – ?), novellairó. 1928-ban Zalaegerszegen jelent meg Álomasszony című novelláskötete. Személyéről csak annyit tudunk, hogy Nagykanizsán élt. Feltehetően igazi neve Baróti Szabó Mária, Baksa Jánosné. Publikált a *Zalai Közlönyben* és a Zala-megyei Újságban is. (N. J.)

Bartal Béla, vasúti állomásfőnök. 1922-től teljesít szolgálatot a nagykanizsai vasútállomáson, 1924-től több mint egy évtizedig állomásfőnök. A város közéletének szereplője, önkormányzati képviselő. Kitüntetéssel ismerték el a soproni hűségsvavazás szervezésében való közreműködéséért. Lásd még *állomásfőnökök* (P. J.)

Barthos Gyula (1883. június 30. Nagykanizsa – 1971. február 27. Nagykanizsa), erdőmérnök. Elemi és gimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte, majd a selmecbányai Erdészeti Akadémián tanult. Erdőmérnöki diplomájának megszerzése után Erdélyben, a Hunyad megyei gróf Kendeffy erdőbirtokon

teljesített szolgálatot. Erdély elcsatolása után a körmendi *Batthyány család* nagykanizsai erdőmesterének, Pálfi Alajosnak a hívására 1918-ban visszakerül szülővárosába. 1924-ben, Pálfi Alajos elhunytá után a nagykanizsai székhelyű *Batthyány* erdőbirtok erdőmestere, majd főerdőmestere lett. 1945 után még három évig államerdészeti szolgálatot is teljesített. 65 éves korában vonult nyugállományba. Az erdő mellett a madárvilág szerelmese volt. Nevét országos híru ornitológusként is jegyezték. Tanulmányai, cikkei 1905-től szinte haláláig jelentek meg az Aquila szaklapban és az Erdészeti Lapokban. Főbb művei: a „Nordcapi utam madártani és erdészeti tanulságai” című kötet, valamint a több mint két évtizedes nagykanizsai szolgálata alatt végzett megfigyeléseit tartalmazó, „A délzalai erdők biológiai erdővédelme” című kétszázötven oldalas tanulmány. (Bh. L.)

baseball, a legnépszerűbb észak-amerikai sportág hazai bevezetői között ott találjuk a kanizsaiakat is. E játék hazai népszerűsítésében élen jártak Iváncsits János menedzser és Gondi Zoltán edző, a *Thúry György Kereskedelmi Szakközépiskola* tanárai és a klubelnök, Csordásné Láng Éva, az iskola igazgatója. A sportág meghonosításáért sokat tett a szakközépiskola egykori tanítványa, a Floridában élő Stephan A. Karakay. Ezt követően a Thúry e sportág nagykanizsai bázisiskolájává vált, és megindult az amerikai futball térhódítása a városban. Amerikai segítség is érkezett, a volt tanítvány és a szakágat kiemelten támogató William-sport 10 ezer dollárnak megfelelő felszereléssel segítette a csapat felkészülését. Az első baseball-mérkőzést 300 néző előtt 1991. október 23-án rendezték a Mindenki Sportpályáján kialakított játéktéren. Az élvonalban szereplő kanizsai gárda, az Ants, azaz a Hangyák évről-évre feljebb léptek. Az elért helyezések, érmek után első nagy bravúráját az 1996. évi baj-

csapat tagjai voltak: Barbalics László, Darabos Gábor, Gondi Zoltán, Ivanics István, Szili Zsolt, Traub Attila, Weinausz Ferenc, Kálmán László, Móricz Vilmos, ifj. Poprádi Zoltán, Szécsényi Attila, Y. Koichi, T. Nakagawa, H. Imamura. Az edző Gondi Zoltán és Yamada Koichi, a csapatkapitány Barbalics László volt. Az Ants a Bajnokcsapatok Európa Kupája (BEK) B csoportjának küzdelmeiben 1997-ben mutatkozott be, Ants BJ-Rotary néven. A szlovéniai Ljubljánában a 4. helyen végeztek. A csapat 1997-ben megvédte bajnoki címét és az 1998. évi BEK-döntő B csoportjának házigazdája lehetett. Hét ország bajnokcsapata vett részt az 1998. június 16-tól 20-ig zajló küzdelmekben. Az Ants a profi osztrák csapat mögött ezüstérmet szerzett. Az ezüstkovácsok: Ivanics István, ifj. Poprádi Zoltán, Barbalics László, Tóth Kornél, Kovács Sándor, Murányi Csaba, Korein Attila, Szécsényi István, Darabos Gábor, Y. Koichi, Móricz Vilmos, Kaufmann Péter, Németh Péter, Szili Zsolt, Weinausz Ferenc, edző Gondi Zoltán. Lásd még *Ants (Hangyák) Thúry Baseball Klub, sportágak (B. A.)*

Bátorfi Lajos (1835. augusztus 20. Kiskunfélegyháza – 1896. április 29. Nagykanizsa), újságíró, író,

Bátorfi Lajos
(ZMÉ)

helytörténész. Iskoláit szülőhelyén, majd Szegeden, Aradon és Pesten végezte. 1858-tól dolgozott újságíróként, számos hírlapnál és folyóiratnál foglalkoztaták. Győrölből került Zala megyébe. Ő hozta létre 1868-ban Nagykanizsán Magyarország első hölgy élc-lapját, a *Kandi Klárít*. 1872. január 1-jétől szerkesztője lett a Nagykanizsán kiadott *Zala-Somogyi*

Közlönynek (1874-től *Zalai Közlöny*), 1876 és 1878 között pedig az ekkor megjelenő *Adatok Zala megye történetéhez* című folyóiratnak. 1880 és 1887 között szintén az ő szerkesztésében és kiadásában látott napvilágot kéthetenként a *Zalai Tanügy* című lap. Verseskötetei jelentek meg, színműveket és útirajzokat írt, ezenkívül ma is használható történeti munkák szerzője. Fő művei: 111 költemény 1860–64 (Nagykanizsa, 1869), Sonettek (Pest, 1871), Konstantinápolyig és vissza (Nagykanizsa, 1873), A muraközi kérdés (Nagykanizsa, 1873), Adatok Zala megye történetéhez (Nagykanizsa, 1876–1878), Tíz év emléke Zalában 1867–1876 (Nagykanizsa, 1878), Párisig és vissza (Nagykanizsa, 1878), Nefejejtsek (Költemények. Keszthely, 1884), Rómáig és vissza (Nagykanizsa, 1888). (ZMÉL)

Útés után a kanizsai pályán
Fotó: Soproni

noki- és kupaküzdelmek során aratta, amikor megnyerte a Magyar Kupát és a magyar bajnokságot. A

Batthyány II. Ádám (1662. szeptember 13. – 1703. augusztus 26.), hadvezér, országbíró, horvát bán. Előbb ezredesként, majd tábornokként részt vett a török kiűzésében. Kitüntette magát Buda 1686-os visszavételekor. 1688. május 19-én visszafoglalja Székesfehérvárt. Ezután kap parancsot a Kanizsa elleni blokádra. Hosszú ostromzár után 1690. április 13-án a várat visszafoglalta a töröktől. 1685-től Dunán inneni főkapitány, utóbb országbíró, 1693-tól horvát bán. Lásd még *várostrom 1690-ben* (V. L.)

Batthyány II. Ádám
(ZMÉL)

Batthyány Boldizsár (1540 körül – 1590. február 11. Rohonc, ma: Rechnitz, Ausztria), hadvezér. A kor szokásától eltérően Párizsban tanult 1561–62-ben, ahonnan hugenotta eszmékkel tért haza. Németújvári birtokán rendszeresen foglalkozott a francia irodalommal. Az 1580-as években Clusius, a neves németalföldi botanikust látta vendégül udvarában. Többször sikerrel harcolt a török ellen, 1578-ban Kanizsánál, 1580-ban a gorbónoki vár romjainál, majd 1587-ben *Zrínyi Györggyel* és Nádasdy Ferencsel ismét Kanizsánál. Hadi érdemeiért királyi főasztalnokká nevezték ki. Felesége Zrínyi Dorottya volt, a szigetvári hős leánya. (ZMÉL)

Batthyány család, egy hatalmas birtokrendszerrel rendelkező család, amelynek uradalmi közül Kanizsa a 18. és a 20. század közepe között csak egy volt a sok közül. A kanizsai uradalmat *Batthyány Lajos* nádorispán 1743-ban kapta. A birtokot valamennyi Batthyány birtokhoz hasonlóan azonos elv szerint szervezték, a termelés szerkezete, irányítása egyezett a többi birtokkal. *Batthyány II. Ádám* nevét mint kiváló hadvezér meg kell említeni, a „Kanizsa ellen vetett” védővonal szervezésével kitűnik kortársai közül. Birtokait szorgalmasan gyarapította, gazdálkodását nagy gondnal szervezte meg. Minden papírdarabkát gondosan megőrizt, a korabeli Magyarországon az ő udvarát, birtokait ismerjük a legjobban. Batthyány Fülöp herceg (1781–1870) idejében a jobbágyszabadítást követően zavarokkal küzdött a nagyüzem is, benne a „feudális maradványok” sokáig fellelhetők voltak. A föld nélküli felszabadult zselléreket mint mezőgazdasági bérmunkásokat alkalmazták. A hitbizományi bérlők nagyobb beruházásokat nem kezdeményeztek, nem korszerűsítették az uradalmakat, a nincstelen munkavállalókra alapozták a birtok megművelését. A nagybirtok, a Batthyány hitbizomány

haszonbérbe adását a herceg is kezdeményezte élete utolsó éveiben. Batthyány Strattman László herceg (1870–1931) a második világháború előtti mezőgazdasági válság miatt 1500 kataszteri hold területet eladott a kanizsai kis- és középparasztnak. Ezzel a világháború előtti csökkent Nagykanizsán a *Batthyányiak*, mint földbirtokosok szerepe, jelentősége. Lásd még *hitbizományi erdők* (J. I.)

Batthyány Lajos Ernő (1696. március 7. – 1765. október 26.), gróf, kancellár, nádor. Batthyány Ádám (1662–1703) és Strattmann Eleonóra legidősebb fia. A Strattmann-hitbizomány örököse. Családi birtokainak jelentős részét is hitbizománnyá alakította. Főpohárnokmester, Zala vármegye főispánhelyettese, a hétszemélyes tábla elnöke, 1732–1746-ig kancellár. E minőségében jelentős szerepet játszott az 1741-es országgyűlésen. Mária Terézia politikai támogatója. 1751-ben az ő személyében választotta meg az országgyűlés utolsó nemzeti nádorát. Élete végén szembe került a királynővel az adóemelés és a jobbágyok helyzetének rendezése ügyében. 1765-ben ő alapította a *piarista gimnáziumot* Nagykanizsán, amelynek fenntartására 10 ezer Ft értékű alapítványt tett. (ZMÉL)

Batthyány Lajos Gimnázium emlékkönyvei (Emlékkönyv a Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola fennállásának 225. évfordulójára, 1990, 134 oldal, Emlékkönyv a Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola fennállásának 230. évfordulójára, 1995, 111 oldal.), a gimnázium 225. és 230. évfordulójára kiadott kötetek. Összefoglaló írásokat tartalmaznak az iskola addigi történetéről. A 225. évfordulóra kiadott kötetben újra olvashatjuk Degré Alajos: A Nagykanizsai Piarista Gimnázium története 1765-től 1919-ig című dolgozatát, mely az 1965/66-os gimnáziumi évkönyvben már megjelent. A történeti összefoglalást Kotnyek István: A Nagykanizsai Piarista Gimnázium története 1920-tól 1948-ig című, jól adatolt dolgozata folytatja. Borók Erzsébet–Gyana Sándorné: A 25 év krónikája (1966–1990) című dolgozata az utolsó „landleros” évkönyv és az évfordulós kötet megjelenése közötti negyedszázad történéseit összegzi. Szentirmai József *piarista gimnázium* cserkészcsapatának három évtizedes működését, Hajas Andrea a honismereti (népnyelvtanító) szakkör 25 évét (1962–1987), Ernye Zoltánné az egészségügyi szakközépiskolát mutatja be írásában. Az alapító, gróf *Batthyány Lajos*, a földrajztanár és tudós, Czirbusz Géza (1853–1920), a később híressé vált diákok közül pedig *Donászy Ferenc* (1858–1923) és *Prinz Gyula* (1882–1973) emlékét örökítik meg írások a kötetben. Az iskola életének egyes területeiről is az utolsó 25 év munkáját összefoglaló írások születtek. A 230. évfordulóra kiadott emlékkönyvben az iskola történetét 1990-ben össze-

foglaló írások közül Degré Alajos és Kotnyek István tanulmánya újra megjelent. Emellett Kotnyek István: Az Állami Gimnáziumtól a Batthyány Lajos Gimnáziumig és Mayer Ferenc: Az 5 év krónikája (1990–1995) című írások foglalják össze az iskola 1948 utáni történetét. Az emlékkönyvek a történeti részeket követően az adott tanév tanári karáról (fénykép, tanított szak és születési év megadásával), az iskola más dolgozóiról (nevük és iskolai tevékenységük megadásával) tudósítanak. Az 1990-es emlékkönyvben ezt az iskolában 1966 és 1990 között tanító, de ma már nem tantestületi tag pedagógusok listája követi. Az 1995-ös kötetben e lista kiegészítése (1990–1995 között tanítottak még) található meg. Ezeket az összeállításokat a tanévben az iskolában tanulók névsora, majd a korábban végzett tanulók listája zárja (1990-ben az 1966 és 1990 között végzettek, 1995-ben az 1990 és 1995 között végzettek). Lásd még *iskolátörténeti kiadványok* (K. F.)

Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola, jogelődje az 1765-ben alapított és 1948-ig a Kegyes Tanítórend (Piarista) vezetése alatt

Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola
Fotó: Erdei

működött *piarista gimnázium*. Az államosítás után lett általános gimnázium, majd 1950-ben összevonták az addigi önálló leánygimnáziummal és a továbbiakban Irányi Dániel Általános Gimnázium néven működött. 1957-től egykori tanítványáról, *Landler Jenő*ről nevezték el, 1990 óta pedig alapítójának, *Batthyány Lajos*nak a nevét viseli. Az iskola a politikai-oktatáspolitikai viharok és az állandó változások közepette is megőrizte a jó értelemben vett elit jelleget, a mai napig a város és a régió egyik meghatározó nevelési, oktatási intézménye. Évtizedek óta az értelmiségi pályára felkészítés elsődleges szintere Nagykanizsán, kulturális kisugárzó ereje és a tehetséggondozás konkrét eredményei alapján az ország legeredményesebben dolgozó középiskolái között tartják számon. 1969 óta az iskola kebelében működik az az egészségügyi szakközépiskola, amely mára az érettségire épülő egészségügyi szakképzés lehetőségeivel bővült. 1991 óta úgy-

nevezett szerkezetváltó iskola, ugyanis ekkor indult az egyre eredményesebben dolgozó nyolcosztályos gimnázium. Az iskolában ma az 1040 tanulót 32 tanulócsoportban 74 főállású és 9 óraadó tanár tanítja. Az egyéni képességek kibontakozását, a tanulói személyiség fejlesztését a tanórán kívüli lehetőségek széles tárháza biztosítja. Az intézmény vezetői 1948-tól: Deák János (1948. július 1. – szeptember 1.), Csemay László (1948. szeptember 1. – 1953. és 1957. február 20. – 1964.), Gógös Ferenc (1953–57), Zsoldos Ferenc (1964–1977), Szebenyi Mária (1977–92), Mayer Ferenc (1992–). Lásd még *középfokú oktatás*

Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola Iskolai Sportkör, az iskolában, illetve jogelődjeiben 1953 óta tevékenykedő sportkör. Elnöke Balogh György. Működő csoportjai: fiú-lány labdarúgás, fiú-lány asztalitenisz, fiú-lány sakk. Ezekben összesen 300 tanuló sportol. Korábban kiemelkedő teljesítményt nyújtottak a tornászok, a sakkozók, a női kosárlabdázók és a kézilabdázók, valamint a labdarúgók. Az atléták közül Európa-csúcsot ért el Szemerédi Eszter rúdugró. Az úszósportban Révész Katalin és Holló Adrienn, egykori gimnazisták, napjainkban pedig a korcsoportos versenyeken kitűnt sakkozók emelhetők ki. Lásd még *diáksport* (B. A.)

Batthyány Lajos Gimnázium évkönyvei (A Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola évkönyve 1995/1996, 1996/1997, 1997/1998), a gimnázium életének történéseit bemutató, 1996-tól évente megjelenő kiadványok sorozata. Az 1995/96-os tanévben induló sorozat füzetei az ismertetett tanévről szóló rövid beszámolóval kezdődnek, ezt tanulmányi statisztika, majd büszkeségeik arcképei követik. A kitüntetettek, a kitűnő és jeles tanulmányi eredményt elért tanulók névsora, az országos jelentőségű, regionális, megyei szintű verseny- és sporteredmények felsorolása a következő rész. Közlik a tanári kar, az óraadók, az ügyviteli és a technikai dolgozók, a diákok névsorát. Az adott tanév búcsúbeszédei is szerepelnek a kötetekben. A kiadványok az iskola életéhez kapcsolódó ünnepségek, események megörökítésével és egy, az iskolaszékről, a szülői munkaközösségről, az iskolai alapítványok kuratóriumának tagjairól és az iskola támogatóiról szóló összeállítással zárulnak. Az 1996/97-es kötetben Harkány László visszaemlékezését olvashatjuk az 1956-os diákperről, az 1997/98-as számban az Antigóné újbóli nagysikerű színreviteléről találunk tudósító összeállítást. Lásd még *iskolai értesítők, évkönyvek* (K. F.)

Batthyány Lajos mellszobra, Rétfalvi Sándor bronzból készült alkotása, ami a *Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola* Rozgonyi u. 23. számú épületének előterében látható. A gimnázium fennállásának

225. évfordulója alkalmából 1990. október 20-án avatták fel. Lásd még *helyi védelem, köztéri alkotások (K. Zs.)*

Batthyány Pál, gróf, Zala vármegye főispánja, majd a *Néptakarékpénztár* és a *Pesti Magyar Kereskedelmi Bank* egyesülése nyomán létrejött nagykanizsai fiók elnöke (1922–1928). 1910-ben, mint vármegyei jelölt indult az országgyűlési választáson, de Nagykanizsa körzetében nem nyert. (P. J.)

Bauer és Társa Fa- és Fémárugyár, akkori, közismertebb nevén a bicskagyár, 1933-ban alapított nagykanizsai vállalkozás. 1942-ben befektetett álló tőkéje 29 ezer pengő, forgótőkéje 22 ezer pengő volt. 9 szakmunkást alkalmazott. Munkáslétszáma átlagban évi 47, legnagyobb létszám 52. A gyár villamosmotor-kapacitása 19,5 LE. Termelési értéke 159 963 pengő. (H. I.)

Bazárépület – Dél-zalai Takarékpénztár székháza, a Fő út 8. – Zrínyi utca 35. számú eklektikus stílusú lakóház. 1881 előtt helyén

Bazárudvar látképe a századfordulón
(Sz. T.)

Kiss József gombkötő emeletes háza állt, valószínűleg emeletén lakott *Hoffmann Mór* tanár, s itt született 1873-ban fia, *Hevesi Sándor*, a Nemzeti Színház későbbi igazgatója. Emlékét a mai ház Fő úti homlokzatán elhelyezett *emléktábla* őrzi. Az épület mellett egy földszintes ház állt. Mindkét házat lebontották, hogy helyébe 1881-ben felépíthessék a ma lát-

ható, két utcára néző épülettömböt a *Dél-zalai Takarékpénztár* székházának és bérlakásoknak. A pénztáratra utal a homlokzaton elhelyezett méhkapitár embléma és a „Dél-zalai Takarékpénztár” felirat. Az épületterv bécsi építész munkája, a kivitelezők Hencz Antal és Hirschl Ede nagykanizsai vállalkozók voltak. A két udvart hajdan sok üzlet vette körül, innen ered a még ma is használt Bazárépület, illetve Bazárudvar elnevezés. Az átadás után, 1881 novemberétől az új épület emeletén bérelt helyiségeket, olvasó-, játszó-, társalgó termet a Nagykanizsai Társaskör 1901-ig. 1890 és 1910 között az épületben működött a kor legismertebb kanizsai fényképészének, Mathea Károlynak a műintézete. 1890. május 21-én, pünkösd napján nyílt meg az épületben a neves Központ (Centrál) Kávéház. 1913 májusáig működött itt, amikor tulajdonosai, Kardos József és Steiner József az Erzsébet tér sarkán újonnan felépült *Centrál Szállót és Kávéházat* vették bérbe. Forgalmas régi kávéhá-

zukat nagyszabású búcsúünnepséggel zárták be. A hatalmas, két utcára néző épülettömbnek két udvara van, három kapualja csehsüveg boltozattal fedett. A háromszintes, eklektikus stílusú épület Fő úti homlokzata igen díszes, oszlopokkal, párkányokkal tagolt, konzolos, baluszteres erkélyekkel, az ablakok alatt baluszteres betétekkel díszített. Zrínyi utcai homlokzata egyszerűbb, klasszicizáló. Korábban műemlék jellegű, jelenleg *városképi jelentőségű* épület. 1989-ben az épületet felújították, s hangulatos diszudvart alakítottak ki benne. Lásd még *műemlékek (K. Zs.)*

Bazárudvar, lásd *Bazárépület*

Bedő Albert emléktáblája, a Bedő Albert u. 11. számú sarokház kerítésén elhelyezett fehér márványtábla. Felirata: „Dr. Bedő Albert 1839 1918. Országos főerdőmester, akadémikus. Az 1879. évi erdőtvény egyik megalkotója. A felszabadulás 25. évfordulója emlékére készítette az Országos Erdészeti Egyesület, a *Zalai Erdő és Fafeldolgozó Gazdaság* és a nagykanizsai Városi Tanács.” 1970-ben avatták fel. Lásd még *emléktáblák (K. Zs.)*

beépítettség, a város településszerkezeti arculatának jellemzője, amely a település fejlődésének hosszú évtizedei, évszázadai alatt alakul ki. E fejlődés nem hozott magával sok, mára már műemlékké váló épületet, viszont egyedi, érdekes és értékes a város közis-

A város madártávlatból
Fotó: Kotnyek István

merten szép térrendszere. A városközponthoz csatlakozó területek napjainkig magukon viselik a kisvárosi jelleget. A keleti városrész lakótelepe viszonylag kevésbé sematikus. Kiskanizsa napjainkig őrzi beépítési módjának falusias jellegét. A város beépítettsége nem tömör, ez hátrányokkal és előnyökkel egyaránt jár. Adódik ez a város ikertelepülésszerűségéből (Kis- és Nagykanizsa), de a hajdani mocsárvilág és a *Principális-csatorna* is meghatározta a város terjeszkedési lehetőségét. Így a városmag excentrikus elhelyezkedésű. A külső lákóövben új, prosperáló városrészek adnak teret a magánépítkezéseknek. Az ipari területek szerkezetileg, közlekedés-földrajzilag jól kapcsolódnak a városhoz. Pozitív a város karakteres építészeti, park- és kertkultúrája, a lombos fák és az örökzöldek gazdagsága. A városban 101 hektár gondozott közterületi zöldfelület található. Lásd még *környezetminőség* (B. L.)

bég, lásd *Kanzsai vilajet*

beglerbég, lásd *Kanzsai vilajet*

Békás-tó, valódi tónak aligha nevezhető állóvíz, ami kialakulását az M7 főútvonal építésének köszönhette. A *Szabadhegy* alatt csordogáló *Péterfai-árok* a Bilkei dűlőben kettéágazik, rövidebb nyugati forráságát nem sokkal a Cserfői-bejáró előtt metszi át a régi 7-es út. Valószínűleg ennek töltésépítése során nem biztosították a megfelelő vízfolyás lehetőségét, ezért felgyűlt a víz, és valódi tónak aligha mondható pocsolya alakult ki. E sajátos élővilággal rendelkező lápos, vízességség annak idején a kanzsai ifjúság egyik kiránduló helyévé vált. A *második világháború* után csapták le véglegesen. Lásd még *felszíni vizek* (Cs. F.)

Béke mozi lásd *Apolló Filmcentrum*,

Békessi Aurél Márk (1824. dec. 24. Nagykanizsa – 1911 után Budapest?), újságíró, szerkesztő. A gimnáziumot szülővárosában végezte, majd Pesten és Zágrábban folytatott jogi tanulmányokat. 1847-től részt vett a pozsonyi országgyűlés jurátus-ifjúságának politikai mozgalmában. 1848 márciusában Pesten, a 2. Honvédszázalójánál önkéntes, áprilistól hadnagy és parancsőtiszt Nagysándor József tábornok mellett. A váci ütközetben tanúsított bátorságáért kitüntették. Világosnál tette le a fegyvert, de megszökött és bújkált. Később újságíró, 1857-től a kolozsvári Magyar Futár, 1877-től a nagy-szebeni Hermannstadter Zeitung szerkesztője. 1907-től a budapesti honvédménházban élt, 1911-ben még cikke jelent meg, további sorsáról nincs adatunk. (N. J.)

Belus József (1831–1880), gyógyszerész, 1872-től 1878-ig a város polgármestere. Az 1872-es tisztújítás zajosabb történet, mint az 1868-as. A választók két párt-

ra szakadtak, az egyik csoport a hivatalban lévő *Halvax Józseffel* szemben Belus József gyógyszerészt léptette fel polgármester-jelöltként. A választás 1872. április 18-án a *Zöldfa vendéglőben* zajlott, Belus József 110 szavazattal lett polgármester. Választási győzelmét annak köszönhette, hogy nagy munkabírású, a közügyekért fáradozó emberként ismerték. Polgármestersége alatt az 1871.XVIII. tc. alapján kialakult az önkormányzatnak az a felépítése, amely a *polgári közigazgatás* megszűnéséig, a *tanácsrendszer* bevezetéséig, 1949-ig kisebb változásokkal érvényben maradt. Az önkormányzati jogot gyakorló *képviselő-testület* működése az ő polgármestersége alatt vált *szabályrendeletek* által rendezetté. Már megválasztása előtt meghatározta a választási feltételeket, és megkezdődött a *szakbizottságok* szervezése. Lásd még *polgári közigazgatási rendszer* (G. F.)

Bentzik Ferenc (1885. Nagykanizsa – 1964. Nagykanizsa), járásbíró. Jogot végzett, a Pestvidéki törvényszéken gyakornokoskodott. Az első világháború után a nagykanizsai járásbíróságra került, ahol 1939-ben nevezték ki elnöknek. Itt dolgozott nyugdíjba vonulásáig. (H. K.)

Bentzik Ferenc, dr. (1854. Nagykanizsa – 1926.

Dr. Bentzik Ferenc (ZMÉL)

Nagykanizsa), ügyvéd, városi tiszti ügyész. Középiskolai tanulmányait a nagykanizsai piarista gimnáziumban végezte, majd a pesti egyetemen jogi oklevelet szerzett. Tanulmányai befejezése után *Eperjesy Sándor* ügyvéd nagykanizsai irodájában gyakornokoskodott, majd feleségül vette annak lányát. Ügyvédi tevékenysége mellett jelentős részt vállalt a város közéletében. 1879 és 1914 között, mint városi tiszti ügyész a *polgármester* és a *főjegyző* mellett tagja volt a város vezetőségének. Igazgatósági tagja, később elnöke lett a *Délzalai Takarékpénztárnak*, és haláláig a *Polgári Egylet* elnöki tisztét is ellátta. Tagja volt a megyebizottságnak, ahol harcosan képviselte a város érdekeit. (H. K.)

Bentzik József, dr. (1886. Nagykanizsa – 1914. ?), ügyvéd. Jogot végzett, gyakornoka, majd társa lett apjának. Később apja utódjaként a várostisztviselői ügyészi posztot töltötte be. 1914 őszén elesett a fronton. (H. K.)

Bentzik Lajos (1887. Nagykanizsa – 1957. Nagykanizsa), bankigazgató. Kereskedelmi akadémiát vég-

zett Lipcsében. 1920-ban tért haza a távolkeleti hadifogságból, és a *Pesti Magyar Kereskedelmi Bank* nagykanizsai fiókjánál helyezkedett el. Egészen az államosításig itt dolgozott. Rövid idő alatt cégjegyző, majd fiókigazgató lett. Számos városi egyesületben töltött be valamely tisztséget, valamint tagja volt a városi *képviselő-testületek* is. (H. K.)

benzinkutak: AGIP; ARAL Hungaria Kft. Töltőállomás; ÖMV Töltőállomás; MOL Rt.; Shell. Lásd még *vállalkozások a '90-es években*

bérautó, a fiákeresek körében 1911-ben nagy riadalmat keltő, új személyszállító eszköz. 1910-ben 77 lóvontatású személyszállító kocsik közlekedtek a vá-

Bérautók az 1930-as években az Erzsébet téren, a 20-as honvéd gyalogezred szobránál (Sz. T.)

rosban, s a fiákeresek ezzel uralták a piacot. Amikor azonban az utcákon megjelent az első bérautó, részvénytársaságot alakítva ők is szerettek volna két bérautót vásárolni. Tervük azonban kudarcba fulladt, és elkezdődött a fiáker térvesztése a személyszállításban. Lásd még *járművek* (P. J.)

bérlakások, az 1880-as években nekilódult magánépítkezések eredményeként elkészült lakások, amelyeket tulajdonosaik bérebe adtak a város hivatalainak vagy magánszemélyeknek. Az első lakbér-szabály-rendeletét a város 1884 januárjában alkotta meg, ezzel akarva gátat szabni a lakbérek emelkedésének. Az első komoly városi bérház 1926-ban készült el a Kossuth téren, ahol a kétemeletes épületben 12 lakást alakítottak ki. Ezt követően a város több bérlakást is építtetett részben saját alkalmazottai, részben a szegények részére (barakk-házak). 1945 után, főleg az 1960-as években kezdődik tömeges méretekben az úgynevezett tanácsi bérházak építése. Több ezer lakás készült a városban, amelyeket az 1990-es években kedvezményes áron eladtak a bérlőknek. (P. J.)

Bernát Gáspár, lásd *városbíró*

Bernátháza vára, bizonyos források szerint, egykori kisebb erődítmény *Bajcsa* és Kanizsa között. Pernezyházaként is említik. Az ezeken a neveken szereplő kisebb vár valószínűleg azonos, ám pontos helyének meghatározása bizonytalan. *Kanizsa vára* és a Mura között 1578-ban Stájerország által kiépített védelmi rendszerhez tartozott. A munkálatok során többször szó esik megépítéséről, de konkrét elkészültéről eddig nincsenek adatok. Lásd még *Kanizsai főkapitányság, várak Kanizsa határában* (V. L.)

Bernyó József dr., 1927-től az Országos Társadalombiztosítási Intézet nagykanizsai kirendeltségének vezetője, közgazdasági szakíró. Országos elismerést váltott ki az 1907-ben alakult Nagykanizsai Munkáspénztár társadalombiztosítási pénztárrá való mintaszerű átszervezése során végzett munkájával. (P. J.)

Bertalan Vince (1857. ápr. 19. Szepetnek – 1917. dec. 16. Rákospalota), tanító, pedagógiai író. Nagykanizsán és Szombathelyen tanult, Zalaszegváron és Hegymagason tanított. 1894 után az esztergomi tanfelügyelőségen dolgozott, majd tanítóképző intézeti tanár volt. 1910-ben ment nyugdíjba. Főleg a pedagógia elméletével, az iskolák szervezetével kapcsolatos tanulmányai, kötetei jelentek meg, néhány elemi iskolai tankönyvet is írt. (N. J.)

Bertha Bulcsú (1935. máj. 9. Nagykanizsa – 1996.

Bertha Bulcsú (ZMÉL)

jan. 19. Budapest), író. Diákkorában főleg Balatonedericsen élt, Keszthelyen érettségizett 1953-ban. Különböző munkahelyeken dolgozott, ipari munkás, majd könyvtáros volt. 1960-tól Pécsen újságíró, szerkesztő, 1967 után Budapesten élt. 1971–1974 között az Új Írás felelős szerkesztője, majd az Élet és Irodalom főmunkatársa. Regényeivel, főleg novelláival, a kortárs magyar írókat bemutató egyéni hangú portré-interjúival vált népszerűvé. Élete utolsó két évtizedében vitákat is kiváltó publicisztikája keltett figyelmet. Több novellája alapján film készült. Balatoni évtizedek című, 1973-ban megjelent szociográfiai kötete számos zalai vonatkozást is tartalmaz, főleg Keszthely, Balatonederics környékéről. (N. J.)

Berzsenyi Ralph, dr. (1909–1978), sportlövő, *olimpikon*. 1914-től 1926-ig élt Nagykanizsán. Fővárosi

egyetemi évei alatt részt vett a BEAC sportlövő szakosztályának megalapításában. Több fővárosi egyesület sportlövője, köztük a Budapesti Polgár Lövész Egyesület, a Budapesti Lokomotív és az Északi Járműjavító kiváló versenyzője. Az 1935-ös római világbajnokságon a kisbő sportpuska 40 lövéses álló versenyszámában a 6. helyeztet magyar csapat tagja, az 1936. évi berlini olimpián a kisbő sportpuska 30 lövéses fekvő versenyszámában egyéniben ezüstérmes volt. A magyar válogatott meghatározó egyénisége, aki 1933 és 1950 között kilencszeres egyéni bajnok és tizenkilencszeres csapatbajnok volt. Lásd még *olimpikonok* (B. A.)

Besenyő, középkori, kihalt település, melynek emlékét ma már csak a *Csónakázó-tó* környékének egyik dűlőneve őrzi. Ez egykori lakóinak eredetére, a török nyelvsaládhhoz tartozó besenyőkre utal, akiket a 10. században telepítettek ide, vélhetően határőrzési feladattal. Lakóinak katonai tevékenysége már a 11. században feleslegessé vált, így Szent István király a falut az általa alapított zalavári benedekrendi apátságának adományozta. 1335-ben az apátság megjárta a falu határait, ami alapján egészen pontosan helyhez köthető. Szomszédja volt északról *Péterfalva* és And (elpusztult falvak a mai nagyrécei határban), keleten Csehi (elpusztult falu ugyanott), délen a Majoláspatak és a (Somogy-)Szentpálról Kanizsára vezető út melletti *Aty*, nyugaton a *Bakónaki-patak*. 1522-ben Miklós apát Kovács Demeter andi nemest az apátság nemes jobbágyai közé fogadta, és itt adott neki egy nemesi telket. 1564-től a török támadások következtében folyamatosan pusztul, 1593-ban pedig már elhagyott faluként írják össze. Lásd még *elpusztult falvak a mai Nagykanizsa területén* (V. L.)

Bethlen István, gr. (1874. október 3. Gernyeszeg, Maros-Torda vármegye – 1946. október 5. Moszkva), politikus, miniszterelnök, 1935 áprilisától 1939. május 4-ig Nagykanizsa *országgyűlési képviselője*. Tanulmányait a bécsi Terézianum falai között kezdte meg 1883 szeptemberében. Az itt eltöltött 10 év után a budapesti egyetemen jogot hallgatott. Kisebb európai tanulmányutat követően a magyaróvári gazdasági akadémia diákja lett. Ezután a család Erdélyben lévő birtokára ment gazdálkodni, ahol aktívan részt vett a térség agrárproblémáinak megoldásában. A politikai életbe 1901-ben kapcsolódik be, de 1919-ben jut fontos szerephez. Ekkor Bécsben az Antiboldsevista Comite (ABC) vezetője lett. 1921-től egy évtizeden át Magyarország miniszterelnöke. Kormányaiiban több miniszteri posztot is betöltött ez idő alatt (pénzügyminiszter, igazságügy-miniszter, külügyminiszter). 1928-tól a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja. 1931 után a kormányzó bizalmi embere. Az *Egységes Párt* jelöltjeként 1935-ben választották meg Nagykanizsa országgyűlési képviselőjének. 1945 ta-

vaszán, szovjet döntésre eltávolították a politikai életből. 1946-ban halt meg a moszkvai Butiszkaja nevű rabkórházban. 1994. június 17-től nyugszik a Kerepesi temetőben. (J. K.)

betlehem, általában fából készült kis kápolna, amit karácsony hetében az iskolás fiúk vagy legények, azaz a betlehemezők berendezve, feldíszítve, gyertyával kivilágítva házról házra vittek. Ezt használták diszletül a hagyományosan évről évre előadott, Jézus születésének körülményeit feldolgozó énekes színjátékhoz is. A Néprajzi Múzeum karácsonyi gyűjteményének egyik feltve őrzött darabja egy kiskanizsai kerámia-betlehem. Lásd még *betlehemezés*, *karácsonyi ünnepkör* (K. E.)

betlehemezés, dramatikus játék, ami *betlehemmel*, szereplőkkel, pásztorjátékkal a *karácsonyi ünnepkör* betlehemi eseményeinek megjelenítésére szolgál. Több táji típusa alakult ki idők folyamán, helyi, főleg kiskanizsai jellegzetességeit gazdag szakirodalom dolgozza fel. Lásd még *bábiáncoltató betlehemes játék*, *karácsonyi ünnepkör* (K. E.)

Bikács nemzetség, Tolna megye északi részéből származó nemzetség. Birtokaik itt, valamint a zalai-somogyi határszélen (Kanizsa körül) feküdtek a 13. században. Először 1193-ban szerepelnek vidékünkön. Birtokaik egy részét a Kanizsaiak vásárolják meg a 14. század első felében. (V. L.)

biliárd, sportággá szerveződő játék. Az Iparoskörben egykoron kedvelt és népszerű szórakozási forma mai képviselői egyesületi színekben üzik kedvenc sportjukat. A szervezők, az elnök Jeszek Józseffel az élen élénk poolbiliárd-életet alakítottak ki. A kanizsai fiatalok csapata 1997-ben vett részt először az országos amatőr csapatbajnokságban, ahol a 3. helyen végeztek. 1998. május 9-én a rendezték meg az első városi egyéni bajnokságot. Ezen Lengyák György szerezte meg az aranyérmet. Két hónappal később hagyományteremtő céllal indították el az „évszakok” versenyét, amelyen Zámbo Tamás végzett az élen. Lásd még *sportágak* (B. A.)

Bille, Mindszentbille, Mindszent, azon, időközben már kihalt falvak egyike, amelyről rengeteg adattal rendelkezünk, ám egykori helyét mindmáig nem sikerült pontosan körülhatárolni. Emlékét a nagyrécei határ közelében a Bilkei dűlő őrzi. A falu és határa az írott források alapján Kanizsa és Réce között helyezkedett el, a Zápolya (ma *Potyli*) patak két oldalán. Északon határa túlnyúlt a Kanizsa-Réce úton, délen *Aty* és *Szentgyörgy* határolta. Először 1245-ben egy része királyi adományként, mint lakatlan föld került *Princ ispán* birtokába. Birtokosok voltak itt várjobbágyok is, köztük Domonkos, a zalai vár hadnagya,

akik Princsel pereskedtek. 1263 táján a per egyezség-gel végződött. Még ekkor maradtak királyi kézen lévő részei is, melyeket ugyanebben az évben IV. Béla kárpótlásul adott Szemerének és rokonainak komári földjeiért. Egy *mindenszentek* tiszteletére emelt egyház alapján a falut később Mindszentbillének kezdik nevezni. A 13. század végén *Kanizsaszegi Eynard* szerez itt birtokokat, melyeket fia Máté 1314-ben eladott Osl nembeli (*Kanizsai*) *Lőrinc*nek. Lőrinc 1321-ben Princ fiainak részét is megveszi. 1369-ben a Kanizsaiak megkapják a gyilkosságért elítélt Egyházasbillei Kónya Pál fia László birtokait, majd egyezkedés után megvásárolják Mindszentbille és a templom felét. 1467-ben a birtokukban lévő fél falut Csapi Andrásnak zálogosítják el, aki a következő évben Polyáhi Mihály itteni birtokait is zálogba veszi. Később véglegesen megszerzi a birtokot, melyet lányai hozományaként bajnai Both András és János szereznek meg 1482-ben. Ekkor a falut Mindszentnek nevezik, ezen a néven szerepel a 16. században is. 1554-ben plébániájáról azt írják, hogy 22 éve üres, a kanizsai plébános szolgál benne. 1567-ben leégett falunak mondják, 1578–1593 között jórészt elhagyott faluként írják össze. A templomot a század végén megerősítik, ez lett *Mindszent vára*. Lásd még *elpusztult falvak a mai Nagykanizsa területén* (V. L.)

Billemindszent, Lásd *Bille*

birkózás, népszerű, múltjában a századfordulóig visszanyúló sportág Nagykanizsán. Az első helyi eredmények Bogenrieder–Bókay Frigyes nevéhez fűződnek, aki az 1906–1908-as évek legjobb középsúlyú versenyzőjének számított és 1908-ban Kassa város bajnoka lett. Bogenrieder mellett Kollarits Géza, az országos híró birkózó eredményei és munkája révén a *Nagykanizsai Torna Egylet* versenyzői 1920-ban megrendezték az első országos versenyt. 1945 után a vasutas sportkörnél találtak otthonra a birkózók. Haszon, Sasvári, a Kincses testvérek, később pedig Kordics Lőrinc edző tanítványai közül Kakucsi, a felnőtt területi bajnok és Kovács István sorra aratták a tusgyőzelmeket. Ladányi István 1978-ban vette át az edzői tisztelet és az úttörők, az ifjúságiak bevonásával kezdte meg tevékenységét. Béli Attila és Kovács László országos korcsoportos bajnokságokon tűntek ki. Az 1980-as évek közepén nehezedett a MÁV NTE anyagi helyzete, ekkor a szakág életben tartására Lengyel József edző vállalkozott. Utóda, Erdős Márton országos szövetségi segítséggel igyekezett fenntartani a szakosztályt, ám mindhiába. Így az a nyolcvanas évek végén megszűnt. Ma a Honvéd Thúry SE működtet birkózó szakosztályt, ahol Lengyel József edző vezetésével folyik a fiatalok képzése. Lásd még *Honvéd Thúry SE, MÁV NTE, sportágak* (B. A.)

Bíró Imre Boldizsár (1891. szept. 17. Nagykanizsa – ?), hírlapíró, szerkesztő. Családja, amelyet 1903-ig Bergernek hívtak, még a 90-es években Kaposvárra költözött. Középiszkolait már ott végezte. Újságíró lett, főleg a mezőgazdasággal, élelmiszeriparral kapcsolatos lapoknál dolgozott, többet szerkesztett is. További sorsa ismeretlen. (N. J.)

birtokosok, lásd *bajnai Both család, Batthyány család, Bikács nemzetség, Csapi birtokok, Inkey család, Kanizsai uradalom, Nádasdy család, Princ ispán*

Bizományi Áruház, a határon elkobzott és a feketézöktől lefoglalt áruk értékesítésére, illetve a lakosság feleslegessé vált használati cikkeinek megvásárlására és értékesítésére 1953. április 10-én létrehozott üzlet. Megnyitásakor az egykori zálogházak szerepének egy részét vette át, ugyanakkor, ha erősen ellenőrzött formában is, de segítette a magánkereskedelmet. A kezdeti években a 3 ezer forint feletti kifizetéseket csak az OTP-nél vehették át azok, akik árut adtak el a bizományinak. (P. J.)

biztosítók, lásd *Adria Biztosító Társulat, Anker Általános Biztosító Rt., Első Magyar Általános Biztosító Társaság, Foncier Biztosító Intézet, Hazai Általános Biztosító Rt., Hungária Általános Biztosító Rt., Magyar–Francia Biztosító Rt.*

Az 1990-es évek biztosítói: *ÁB–AEGON Általános Biztosító Rt., AHICO Első Amerikai–Magyar Biztosító Rt., Argosz Biztosító Rt., Colonia Biztosító Rt., Európa Biztosító Rt., Garancia Biztosító Rt., Generali Budapest Biztosító Rt., Hungária Biztosító Rt., Osztirák–Magyar Biztosító Rt., Providencia Rt.* (P. J.)

Blankenberg Vilmos Hajdinahántólója, 1936-ban alapított nagykanizsai vállalkozás. 1942-ben befektetett állótőkéje 60 ezer pengő, forgótőkéje 55 ezer pengő volt. Munkáslétszáma átlagban évi 12, legnagyobb létszám 28. A gyár villamosmotor-kapacitása 20,5 LE. Termelési értéke 126 ezer pengő. (H. I.)

Blau Mór, a városból elszármazott, volt kanizsai kereskedő. 1873-ban a városnak elfogyott a pénze, ami azzal fenyegetett, hogy veszélybe kerül a Városháza megkezdett építése. Blau Mór ekkor önként 50 ezer forint kamatmentes kölcsönt ajánlott fel. Segítségének köszönhetően végül nem állt le a munka, és elkészült az új *Városháza*. (P. J.)

Bodroghközy Zoltán (1895. nov. 24. Valkány – 1971. okt. 24. Montreal), író, újságíró. A budapesti egyetem bölcsészkarán végzett, 1920–22 között a *Zalai Közlöny* szerkesztője volt, majd Budapesten a Nemzeti Újság és a Pesti Hírlap belső munkatársa. 1923-tól a vidéki lapok előadójaként a Miniszterelnökség sajtóosztályán dolgo-

zott. Írásában főleg mezőgazdasági és szociális témákkal foglalkozott. 1945-ben nyugatra távozott. Megírta a magyar agrármozgalmak történetét, novellás- és verskötetei jelentek meg. Közülük Nagykanizsán adták ki a „Ködfoszlányok, versek” című kötetét (1919). (N. J.)

Bogenrieder-palota, a Fő út 13. szám alatti szecessziós stílusú épület. Helyén egykor a Rózsa Szálló

Bogenrieder-palota
Fotó: Erdei

állt, melyet 1896-ban 18 ezer koronáért Bogenrieder József vendéglős és szállodás vett meg. A szálló vezetője továbbra is özvegy Kéész Józsefné maradt, Bogenrieder a nagyobb forgalmú Korona Szállodát bérelte herceg Batthyány-Strattmann Ödöntől. Bogenrieder a „rég stíli” Rózsa Szálló helyébe „egy modern, két emeletes nyaralószertu palotát” akart állítani. Az építkezést 1914 tavaszán kezdték meg, miközben az Új-Rózsa Szállót a Fő út 21. szám alatt nyitotta meg özv. Kéészné. Bogenrieder József 1922-ben bekövetkezett halála után a házat felesége, majd 1925-ben hat gyermeke örökölte. Az örökösöktől a palotát több részletben 1930–33 között dr. Hoch Oszkár ügyvéd vette meg, majd 1943-ban Ritter Andrásnak, a Ritter Úri-Női Divatáruház tulajdonosának adta el. A földszinti helyiségeket bérebe adták, itt működött Krausz Sándor és Társa vaskereskedése, majd az 1930-as évek végétől Gyarmati György nyomdája és Horváth István és Fia Temetkezési Vállalata. A bérlők hirdeteiseikben az új tulajdonosok ellenére is a Bogenrieder-palota elnevezést használták, s az épületet ma is így ismerik a kanizsaiak. 1992 óta helyi védelmet élvez. (K. Zs.)

bogya, bugya, a petróleumlámpa üveg olajtartója. Régebben egy-egy háznál többféle minőségű és értékű petróleumlámpát is tartottak. Akadt köztük hordozható és mennyezetre függeszthető típusú egyaránt. Üzletekben, vásárokon szerezték be, és némelyiket a villanyvilágítás bevezetése után is még évtizedekig használták. Elvéve ma is találkozhatunk velük. Lásd még *hagyományos használati eszközök* (K. E.)

Bogyay Tamás (1909. márc. 16. Kőszeg – 1994. febr. 8. München), történész, művészettörténész. Családja fontos szerepet játszott Zala megye 19. századi történetében. Elemi és középiskolai tanulmányait Nagykanizsán végezte, gimnáziumi osztálytársa Fejtő Ferenc volt. Az egyetemet az Eötvös Kollégium tagjaként folytatta, tanult Berlinben és Rómában is. A harmincas évek második felében Zalaegerszegen dolgozott a tanfelügyelősegen, majd kultuszminisztériumi tisztviselő lett. 1945-ben Bajorországba került. 1952 után Münchenben élt, itt 1962–68 között a Magyar Intézet vezetője, később igazgatóhelyettese volt. Dolgozott a Szabad Európa Rádióban is. Történeti, művészettörténeti tanulmányai a harmincas évek közepe óta rendszeresen megjelentek. Főleg a magyar középkorral, annak művészeti emlékeivel foglalkozott, a magyarok eredetéről, a Szent Koronáról, István királyról, középkori művészetünkről, több zalai műemlékről is közölt fontos tanulmányokat magyar, német és francia nyelven. (N. J.)

Bohati Róbert (1899. jan. Nagykanizsa – 1974. febr. 17. Budapest), író, fordító. Családi neve Brzobohaty volt, ezt 1934-ban változtatta Bohatira. Már gyermekkorában Sopronba került, itt végezte középiskolai tanulmányait is. 1941-ig Sopronban, utána Budapesten volt banktisztviselő. Verseket, karcolatokat, elbeszéléseket, regényeket írt, sok művet fordított magyarra németre is, így például Mikszáth Kálmán Szent Péter esernyőjét és Újfalussy József Bartók-monográfiáját. Saját műveinek csak egy része jelent meg magyar és német nyelvű folyóiratokban, sok kéziratban maradt. (N. J.)

Bója Gergely (1817. november 2. Szeged – 1892. január 8. Szeged), tanár, tanfelügyelő, képviselő. 1844-ben a *tanítóképző* tanáraként került Nagykanizsára. 1848-as választásokon három képviselőjelölt közül az *Ellenzéki Párt* színeiben őt választották a város *országgyűlési képviselőjévé*. A szabadságharc bukása után állását elveszítette, később Szegeden tanított. 1869-ben tanfelügyelőként visszatért Zalába. 1870-ben alapította, és két évig szerkesztette a Kanizsán megjelenő *Zalai Tanközlöny* című lapot. 1872-től Budapesten tanfelügyelő, nyugdíjasként Szegeden halt meg. (N. J.)

Bojtár Együttes, az 1970-ben a *Móricz Zsigmond Művelődési Házban* alakított Röpülj Páva Kör, zenekar és citerazenekar tagjaiból szervezett közösség. Az együttest Fodor Gyula, a ház akkori népművelője hozta létre. A tagok hamarosan táncház-zenész tanfolyamon sajátították el az archaikus játékmódot. Európa számos országában készítettek rádió-, lemez- és televízió-felvételt. A zenekar Magyarországon három alkalommal készített lemezfelvételt, többször szerepelt a Magyar Rádió népzenei műsoraiban is. 1985-

ben az együttes vezetője Vizeli József lett, aki kezdetől fogva az együttesben muzsikált. 1994 novemberében a budapesti TÉKA együttes közreműködésével népzenei tanfolyamot indítottak, amelyet a Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány, valamint a Magyar Művelődési Intézet is támogatott. Az eredeti hangzás megszólaltatása érdekében sok népzenei felvételt és hangszert vásároltak, a tájegységek népzenejének és táncdallamainak élethű megszólaltatására törekednek. A Bojtár 1998-ban megkapta a Nagykanizsa Megyei Jogú Városért kitüntetést. A jelenlegi zenekari tagok: Pataky Annamária, Anek Mária, Horváth Péter, Tarsoly György, Vizeli József. Lásd még *zenekarok* (F. F.)

Boks Barátok Köre Sportegyesület, 1977-ben alakult egyesület, melynek elnöke Dolmányos József. Az edző Salamon László. Taglétszáma 17 fő. Legtehetségesebb versenyzői 1998-ban kezdték szereplésüket a meghívásos versenyeken. Lásd még *boks, sportegyesületek* (B. A.)

Bolhás-mozi, lásd *Uránia Mozipalota*

Bolla Márton (1751. ápr. 14. Sümeg – 1831. nov. 7. Pest), tanár, piarista rendfőnök, történész, tankönyvíró. 1771–74 között Nagykanizsán tanított, majd Nyitrán teológiát tanult. 1775-ben szentelték pappá. Kolozsváron, Vácon, Kőszegen tanított, 1812-től piarista rendfőnök. Jelentős szerepe volt rendje iskoláinak fejlesztésében. Magyar és latin nyelvű verseket írt, legfontosabb műve az 1798–99-ben megjelent latin nyelvű világtörténete, amely a következő évtizedekben hat kiadást ért meg, s az 1840-es években magyarra kétszer is lefordították. (N. J.)

Bolyai Diák Sportegyesület, 1992-ben alakult egyesület, melynek elnöke Szilajka József. Minőségi szakágai: *úszás*, edző Papp Miklós, taglétszám 35 fő. A fiatal tehetségek legjobbjai az aranyjelvényes Papp Viktória. Triatlon, edző Deregi László, taglétszám 15 fő. A versenyzők közül kitűnt Takács Tímea, Porpáczy Ádám és a fiú csapat. Iskolai fiú-lány atlétika csoportjában 22, a lány kosárlabdában 30 tanuló sportol, fiú-lány játékos sportversenyeken 48 diák vesz részt. Lásd még *diáksport* (B. A.)

Bolyai János Általános Iskola, a város központjában, 1952. szeptember 2-án Szabadság téri Általános Iskola néven alapított oktatási intézmény, ami 1975-ig diákotthont is működtetett. Mai nevét 1991-ben kapta. 1980-ig kétsorozatos 8 osztályos általános iskola, ami a demográfiai csúcs következtében 3 sorozatossá vált. Az intézmény alapfeladata jelenleg is a 6–14 éves korú gyermekek általános műveltségét megalapozó oktatás 8 osztályos szervezeti keretben. Az iskola vonzerejét a német tagozat, az 5. évfolyamtól beve-

zetett alternatív program, az alsó tagozaton indított humanisztikus osztályok és az úszóosztályok jelentik. Jelenleg kiemelt szintű német nyelvvoktatás folyik a 3–8. évfolyamon egy-egy osztályban, valamint emelt szintű nivócsoportos oktatás a természettudományos

Bolyai János Általános Iskola épületének új szárnya
Fotó: Erdei

tantárgyakból az 5–8. osztályosokkal egy-egy osztályban. Az alaptevékenység segítése érdekében biztosítják a napközis- és a tanulószobai ellátást. Az ezt igénybe vevő tanulók részére 8 éve eredményesen működik a klubnapközi, ami szabadon választott fejlesztő foglalkoztatást biztosít. Évfolyamonként, kéthetente egy délután a művészetnek, a sportnak szentelnek. Kiemelten kezeli a tehetséggondozást. Az iskola 1993-ban tornateremmel bővült, nyelvi, anyanyelvi, matematika, természettudományi, számítástechnika, technika, helytörténeti, művészeti szakkörök működnek. A pedagógusok száma 55. Igazgatók: Vargha Béla (1952–71), dr. Nagy Lászlóné (1971–85), Suhai Sándor (1985–95), Szilajka József (1995–). Lásd még *alapfokú oktatás, Kvártélyház* (K. I.)

Bolyai János emléktáblája, vörös márványtábla a Bolyai János Általános Iskola régi aulájában, a befalazott régi főkapu belső falán. Az emléktáblán egy, a tudóstól származó idézet olvasható: „A semmiből egy új, más világot teremtettem”, további felirata: „Bolyai János 1802–1860. „Nagy matematikus volt, az elsők között is első.” Az iskola 1991. október 21-én vette fel Bolyai János nevét, a táblát ennek emlékére emelte az utókor nevében az iskola tanulóifjúsága és tantestülete. Lásd még *emléktáblák, helyi védelem* (K. Zs.)

Bonbonetti Nagykanizsai Sütő- és Édesipari Rt., e néven 1996-ban létrehozott részvénytársaság, melynek jogelődje a Zala Megyei Sütőipari Vállalat volt. Ez utóbbi valamennyi Zala megyében található sütőipari vállalkozás, köztük a nagykanizsai sütőüzem összevonásával jött létre 1963. január 1-jén. Helyi előzménye a Nagykanizsai Sütőipari Vállalat volt, amely 1951. július 1-jén alakult meg hét magánsütő-

de összevonásával, illetve államosításával. 1953. január 1-jével ez a vállalat olvadt bele a Zala megyei Sütőipari Vállalatba, ettől kezdve a városban csak kirendeltség működött. 1953. október 1-jével megalakult a Zala megyei Sütőipari Tröszt, amelynek önálló vállalatává vált a kanizsai, s további magán és szövetkezeti sütőüzemeket magába olvasztva 16 kisüzeme lett. A tröszt 1954. december 31-én megszűnt, a vállalatot a Nagykanizsai Városi Tanács VB vette át, majd ide kapcsolta 1962. január 1-jén a megszűnt Lenti Sütőipari Vállalat bázakerettyei és letenyei sütőüzemeit is. A kanizsai vállalat a megyei sütőipari vállalatok egyesítésekor, 1963. január 1-jével olvadt bele a Zala megyei Sütőipari Vállalatba, s ettől kezdve Nagykanizsai Üzemcsoportként szerepelt. Ekkor átvette a VOSZK édesipari üzemét, az Ostyagyárat is. A sütőipar modernizálásával Nagykanizsa első kenyérgyára 1962-ben, a második 1972-ben létesült. Ezek mellett épült fel 1968-ban a város első édesipari gyára. Kezdetől jelentős volt a cég exporttevékenysége. A gazdasági változásoknak köszönhetően 1994. április 30-án az Állami Vagyonügynökség a Zalaco egyik jogutódjaként alapította meg a Bonbonetti Nagykanizsai Sütő- és Édesipari Rt.-t, amelynek privatizációja 1996-ban fejeződött be. Ekkor a budapesti székhelyű Gesztor Rt. lett a többségi tulajdonos. 1997-ben átkerült a Previdium Inveszt Kft.-hez, ám a tulajdonosok ugyanazok maradtak. A kenyérgyár ma 100 százalékban magyar tulajdonban van. A cég jelenlegi vezetője Polgár Ervin igazgató. (H. I.)

bongyorkendő, más néven kondorkendő, bolyhoszálú, többnyire gyapjúfonálból kötött háromszögletű vállkendő. Leányok és fiatal menyecskék fehér vagy világoskék, az öregebbek sötétebb színűt terítettek valukra. Lásd még *kiskanzsai női viselet* (K. E.)

bontószék, más néven disznóbontó szék, a paraszti háztartás szinte nélkülözhetetlen használati eszköze volt. A keményfa pallóból ácsolt, négy erős, bevett lábbon álló asztalfélén a leölt disznót dolgozták fel, illetve a régi füstökonyhákban munkaasztalként alkalmazva nemzedékek sorát szolgálta ki. Lásd még *hagyományos használati eszközök* (K. E.)

Borbála-nap, (dec. 4.) a *jeles napok* közé tartozó, az asszonyok számára dologtöltő, termékenységet biztosító nap. Kiskanzsán az iskolás fiúk egy része ilyenkor járt kotyolni ugyanazon mondókák, énekek kíséretében, mint mások *Luca* napján. A néphit szerint nem szabad fonní, szóni, varmi sem, legfeljebb elbontani, szétfejteni azt, ami halaszthatatlanul szükséges. Az asszonyoknak nem illett átmenni a szomszédba, a rokonlátogatást is tiltották, mert különben a kotlósok sem maradnak nyugton a tojásokon. Kenyeret és egyéb élelmiszert sem volt szabad kölcsönkérni vagy adni. Lásd még *jeles napok* (K. E.)

Bornemissza János, Thengöldi (1520-as évek – 1589 vége, Győr), kanizsai főkapitány. Tolna megyei nemesi családból származott. Katonai pályáját, az 1540-es évek elején Pécssett kezdte, mint huszár főlegény. Pécs eleste után, az 1550-es 1560-as években Nádasdy Kristófnál szolgált. Részt vett Babócsa 1556-os ostromában. Ezt követően Pápán huszárfőkapitány. 1570 előtt török fogságba került. Ezután a dunántúli kerületi főkapitány helyettese, pápai várkapitány. 1571 novemberétől 1573 tavaszáig ideiglenes főkapitány Kanizsán, majd ismét Pápán szolgált. 1574 augusztusától *Zrínyi György*, dunántúli főkapitány és a kanizsai főkapitány helyettese *Kanizsa várában*. Zrínyi lemondása után, 1575. december 5-től 1577. április 19-ig kanizsai főkapitány. 1577. március 24-én vilámcsapás okozta löporrobbanás miatt súlyosan megsebesült, hivatalát nem tudta tovább viselni. Miután felépült, részt vett a Kanizsa környéki harcokban, majd Győrben szolgált. 1585–88 között palotai kapitány. Lásd még *Kanizsai főkapitányság* (V. L.)

Boronkay Károly (1830. május 9. Sárbogárd – 1899. április Nagykanizsa), tanító. Családi neve 1867-ig Braun. Pakson, Nyitrán, Pozsonyban tanult, Győrött tanítói képesítést szerzett, több helyen tanított. 1856-ban Nagykanizsára került, a 90-es évek elejéig ott tanított. Az ötvenes évektől főleg német nyelvű lapokban publikált, 1863 után a hazai magyar pedagógiai periodikákban, így a *Zalai Közlönyben* is. Nagykanizsán 1862-ben Héber ABC és olvasókönyvet, 1889-ben Magyar nyelvgyakorlatokat jelentetett meg az elemi iskola alsó osztályai számára. Fő művei: Héber ABC és olvasókönyv (Nagykanizsa, 1862), Magyar nyelvgyakorlatok (Nagykanizsa, 1889). (ZMEL)

borostyán út, lásd *római úthálózat*

Borsits Mária (Balázsy Zoltánné) (1888. Nagykanizsa – 1935 után ?), író. Apja postaigazgató volt, a család 1894-ben Szarvasra, egy évtized múlva Kassára, 1918 után Budapestre költözött. Egy novella és több verseskötetének megjelenéséről tudunk. Írói nevei: Zalay Masa, Zalay Marianne. (N. J.)

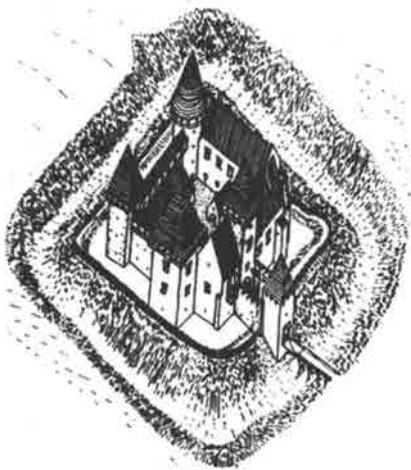
borvályú, borvállu, hosszúkás, vasabronccsal ellátott, tölgyfadongás edényféle, melynek átfúrt aljába csövet erősítettek, hogy tölcserként használhassák. Kanizsa környékén szinte minden pincében ott találjuk, mivel nélkülözhetetlen feladatot lát el. Négy parányi lába segítségével biztonságosan a hordóra helyezhető, s a bort vagy mustot rajta keresztül a szőlősgazda könnyedén a hordóba tudja tölteni. Lásd még *hagyományos használati eszközök* (K. E.)

Bosnyák Géza, felsőpataki (1863. augusztus 11. Somogytúr – 1937?), főispán, felsőházi tag. Középis-

kolai tanulmányait Nagykanizsán végezte, a mosonmagyaróvári gazdasági akadémián pedig gazdatiszti oklevelet szerzett. Miféle birtokán gazdálkodott. Az 1905–06-os „nemzeti ellenállás” idején alelnöke volt a zalavármegyei alkotmányvédő bizottságnak. 1910-ben Nagykanizsán Just-párti függetlenségi programmal *országgyűlési képviselő*nek választották. Az Eszterházy-kormány alatt Zala vármegye főispánjának nevezték ki 1917-ben. Több mint négy évtizeden keresztül meghatározó egyénisége volt Zala vármegye törvényhatósági munkájának és a közigazgatási bizottságnak. 1927-ben Zala vármegye választottjaként felsőházi tag lett. 1929. július 19-én Zala vármegye örökös tagjának választották. Fő műve: Beszéde 1911. X. 28-án. (Bp. 1912.) (ZMÉL)

boszorkányper, a boszorkánynak kikiáltott nők elleni eljárás, amiből több is volt Kanizsán. A látványosság számba menő esemény a lerombolt vár udvarán szokott lezajlani. 1714. október 19-én Molnár Mariskát ítélték máglyahalálra. Ugyanez év november 23-án Pangolin Máriát a kanizsai várkerületből négy mérföldnyire kiutasították, mert boszorkányság gyanúja alatt állott. E pörökben alkalmazták az úgynevezett víz-próbát is, ami abból állt, hogy a boszorkányt kivitték a városban lévő valamelyik nagyobb tóhoz, így a Sárecz-tengerhez, másnéven a *Cziglenicz-tó*hoz, és embert elnyelő vizébe egy kútgémszerű szerkezettel beledobták a szerencsétlen nőket. (I. A.)

Botszentgyörgy vára, erődítményrom Nagykanizsa határának délkeleti szélén, a Szentgyörgyvári szőlő-

Botszentgyörgy, a castellum tömegrekonstrukciója
Szekér Gy. munkája

hegy keleti oldalán, a *Szentgyörgyvári-folyás* nevű kis patak völgye fölött. Közkeletű nevén Romlott vár. A négyzet alakú területet mély árok választja el a domb többi részétől, ahol a várnak ma is jelentős romma-

radványai vannak. A néphit szerint Hasszán török bég palotája állt itt, aki a környék szép leányait és asszonyait tartotta rabságban. A valóságban a *Szentgyörgy* nevű, ma már nem létező település a 16. század végén *Csapi Apollónia* hozományaként került *bajnai Both* János birtokába. A Mátyás király alatt felemelkedő új főnemességhez tartozó Both testvérek 1480 őszen kaptak erődített kastély építésére engedélyt a királytól. Az építkezés 1481-ben már folyt. Az elkészült várkastély részletes leírása 1538-ból ismert. A török terjeszkedés hatására erődítik, rövidesen a Kanizsa előterét védő végvár lett. 1566-ban a törökök megostromolják, de Both Gáspár vezetésével megvédik. 1567-től a *kanizsai főkapitányság*hoz tartozik. 1569-ből ismert Giulio Turco hadmérnök által készített alaprajza. 1575-ben ismét ostromolják, majd rövidesen, az 1570-es évek végén a Haditanács döntése értelmében lerombolják. Szerepét az 1577-ben épült *szentmiklósi* (miklósfai) vár veszi át. Régészeti feltárását 1969-ben Müller Róbert kezdte, a kutatást 1976-ban Horváth László és Vándor László folytatta a nyugati szárny feltárásával. 1987–89-ben Vándor László a várat teljesen feltárta. A zártudvaros várkastély valószínűleg két ütemben épült, a keleti és az északi oldali palotát utólag kapcsolták össze. Egyetlen bejárata keletről volt. Ezen az oldalon állt a boltozott kapuzatú emeletes palota, amelyben a várkapolna is volt. A palota földszinti kapuinak keretkövei gótikus, míg emeletének ablak-keretelése gótikus stílusúak voltak. Északi palotaszárnya alatt három boltszakaszos pincehelyiség volt, nyugati végében emésztővel. A nyugati oldalon volt egykor a gazdasági szárny, északi helyiségében falazott sütökemencével. A vár udvarán mély kút van, melynek vízszintje 25 méterrel van a felszín alatt. A palotát övező falon, a nyugati veszélyeztetett oldalon védtek bástyák, az északnyugatin kör alakú, a délnyugatin szögletes. A déli fal elé nagyméretű öregtorony ugrott ki. Feltárás utáni restaurálása elkezdődött, de sajnos mindmáig csak kisebb részben készült el. Lásd még *várak Kanizsa határában* (V. L.)

Botszentgyörgy vára (Vándor László: Botszentgyörgy vára. Az ún. Romlott-vár kutatásának eredményeiből, 1995, 48 oldal. Sok magyarító rajzzal. Nagykanizsai honismereti füzetek 9.), a miklósfai városrészről keletre, a *Szentgyörgyvári-vízfolyás* peremén található erődítmény maradványait a környékbeliek Romlottvárként ismerik, a kőtet a 15. század végén épült Szentgyörgy várával azonosítja. A kötetben magyar nyelven először közzétett oklevélből részletes leírást kapunk az épület 1538. évi beosztásáról, sőt a vár környezete is azonosítható. 1569-ben készült a várról egy fontos alaprajz is, mely a régészeti kutatásokat segítette. A 16. század utolsó szakaszában a várkastély végvárként szolgált, 1577 után feladják, majd felrobbantják. Müller Róbert 1969-ben, Horváth

László és Vándor László 1976-ban végeztek feltáró munkákat, a teljes régészeti kutatásra 1987 és 1989 között került sor. A feltárás során előkerült leletanyag részletes ismertetését, majd az épület teljes leírását és az ennek megfelelő tömegrekonstrukció rajzát tanulmányozhatjuk még a kötetben. Lásd még *honismereti füzetek, történelmi kiadványok* (Cz. Gy.)

Gyulai Zoltán és Bősze Kálmán (balra)
(M. O. M.)

Bősze Kálmán (1900. február 17. Miske – 1969. szeptember 22. Nagykanizsa), okleveles erdőmérnök. A középiskolát Szombathelyen végezte el, majd 1920-ban kezdte meg tanulmányait a soproni Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Főiskola Erdőmérnöki Karán, ahol erdőmérnöki oklevelet kapott. 1936 tavaszán lépett az *EUROGASCO* szolgálatába fűromunkásként. 1937 őszétől a zalai olajkutatások és a termelés helyszínein, Bázakerettyén és Lovásziban, majd Nagykanizsán dolgozott a *MAORT* munkálatainál. Az olajbányászati üzemek, utak, hidak, majd a lakótelepek építésének szervezője, a *MAORT* építési és tervezési osztályának vezetője, majd az 1950-es, 1960-as években a jogutód-vállalatok építési tanácsadója, építkezéseinek irányítója, ellenőre lett. Szervezője és vezetője volt a kiemelkedő építészeti értéket képviselő bázakerettyei, lovászi és nagykanizsai olajipari lakótelepek építésének, Nagykanizsa város építészeti arculata kialakításának. Erdemeinek elismeréseként, több más kitüntetés mellett Nagykanizsa 1964-ben *díszpolgárává* választotta. (S. L.)

bridzs, új sportág a városban. Az 1980-as években a *Helyőrségi Klub*ból indult térhódítására e kártyajáték, amelyet belső tartalma és a variációk gazdagsága miatt sokan azonos szinten emlegetnek a sakkkal. A Pécssett, Veszprémben és Budapesten tanuló kanizsai egyetemisták 1982-ben hozták létre 15 fővel a Nagykanizsai Bridzs Egyesületet. A kezdetben csak szórakozást jelentő sport a későbbiekben versenybridzssé nőtte ki magát. A 80-as évek végére több páros is elre tört. Az Epson-versenyen a Fenyves Jenő – Strausz

Ferenc alkotta duó első, Göcze Gyula, a tokaji Szabolcs Józseffel az oldalán pedig 6. helyezést ért el az országos páros-bajnokságban. Az utóbbi időben az ismertebb játékosok közül Dávid Zoltán és Róber László értek el szép sikereket. A Nagykanizsai Bridzs Egyesület 1997-ben megszűnt, de a szakág az 1998 elején alakult Kanizsa Sportegyesületben tovább él. A versenyzők a *Honvéd Kaszinó*ban tartják összejöveteleiket. Lásd még *Kanizsa Sportegyesület, sportágak* (B. A.)

bronzkor, az i.e. 1900 és 800 közötti időszak. A Duna-túlon három fő korszakra osztható, így a korai (Somogyvár–Vinkovci kultúra), a középső és késő bronzkorra (halomsíros kultúra, urnamezős kultúra). Lásd *őskor, Somogyvár–Vinkovci kultúra, halomsíros kultúra, urnamezős kultúra* (H. L.)

bucska más néven palackó, kisebb, 5–10 literes, keményfából készített, 2 darab szíjbújtató vasabronccsal ellátott, lapos hordó. Hosszú évtizedeken keresztül hátton vagy vállukra csatolva ebben szállították a bort a hegyről gyalogosan hazafelé tartó gazdák. Lásd még *hagyományos használati eszközök* (K. E.)

búcsú, a kiskanizsaiak két, valláshoz kapcsolódó eseményének megjelölésére szolgáló fogalom. Egyrészt templomuk védőszentjének, *Sarlós Boldogasszony*-nak a július 2-át követő vasárnapi megünneplését nevezik így. Ekkor főleg az asszonyok és a fiatalág részt vesznek az ünnepi misén. Ezt követően a városrészt apraja-nagyja a kirakodóvásár színhelyére igyekeznek, melynek helye többször változott az idők folyamán. Napjainkban a MOL benzinkút mögötti térre mennek, ahol céllövölde, körhinta és még számos egyéb multság, szórakozási lehetőség között válogathatnak. Az erre az alkalomra felállított sátrakban ezernyi csecsebecse, nyalánság, harapni- és innivaló várja a közönséget. Ezt követően az összegyűlt rokonság otthon ünnepi ebéden vesz részt. Másrészt búcsúnak nevezik a hívők körében népszerű vallásos zárandoklatokat is, amelyek főképp Búcsúszentlászlót, Vasvárt, Sümegyet, illetve Maria-Zellt veszik célba, ahol bizonyos feltételek teljesítése mellett az ide zárandoklók az egyház tanítása szerint búcsút nyerhetnek, és kegyelmekben részesülhetnek. (K. E.)

búcsúi keresztanya, a zárandoklatok alkalmával választott, a búcsújárásban gyakorlott személy, általában valamilyen rokon, akit a gyermek és annak édesanyja felkérnek a „keresztelési” szertartásban való közreműködésre. Ő új „keresztgyermekét”, ha módjában áll, a Szentkút vizével megmozdítja és a pappal megáldatja, végül pedig megajándékozza. Lásd még *búcsú* (K. E.)

budai alapkőletétel, a várost érintő országos vasúthálózat-fejlesztés nevezetes eseménye 1857 májusá-

ban. Az alapkövet a budai főállomáson, az úgynevezett Kis tábormezőn helyezték el, ezzel jelezve a *Buda–Kanizsa vasútvonal* építésének kezdetét. A Déli-pályaudvar 1974-es átépítések kerületébe került elő az alapkö a benne lévő szép kézírású korabeli feljegyzésekkel együtt. Lásd még *vasút* (P. J.)

Buda–Nagykanizsa vasútvonal, a várost az országos és a nemzetközi vasúti forgalomhoz kapcsoló legfontosabb vasútvonal. A pálya 1861-ben készült el, az első szerelvény próbaútjára ünnepélyes keretek között március 20-án került sor. A vonat reggel nyolc órakor indult (a Bécsből már előző nap Kanizsára érkezett előkelőségekkel kocsijaiban) Kanizsáról Budára, ahova délután 16.30-kor érkezett meg. Az akkori magyar sajtó bő terjedelemben foglalkozott az országos jelentőségű eseménnyel. Március 22-én a teherforgalom is megindult. Az első személyvonat április 2-án robogott végig az új pályán, biztosítva az összeköttetést Buda és Kanizsa között, valamint Zágrábon át egészen Fiume (ma Rijeka) tengeri kikötőjéig. Lásd még *vasút* (P. J.)

Budapest Bank Rt., 1992. augusztus 3-án Nagykanizsán fiókot nyitó bank. A fiók ekkor közvetlenül Budapesthez tartozó, önálló jogosítványú egység volt. 1995-ben az amerikai multinacionális cég, a General Electric vásárolta meg. A privatizációt követő átszerve-

Budapest Bank Rt.
Fotó: Erdei

zészek következtében a fiók jelenleg a Nyugat-Dunántúli Régióközpont irányítása alá tartozik, és 20 fővel dolgozik. A bankfiók teljes vállalati és lakossági szolgáltatást nyújt ügyfeleinek. 1998-tól bekapcsolódott a lakossági áruvásárlási kölcsönügyletekbe. A fiók igazgatója az 1992-es indulástól Márkus István. Lásd még *Arany Szarvas Szálloda és Vendéglő épülete, bankok* (P. J.)

bugyogáskorsó más néven bugyoga, fazekasok által készített egyfűlű cserépedény, általában vizeskorsó. Rengeteg változata ismert. Vízet vagy bort ittak belőle, melyet az edény fülén átfűrt lyukon keresztül szív-

tak ki. Ha a nyári melegben a mezőn dolgoztak, gyakran félíg a földbe süllyesztették, hogy a víz ne melegedjen meg benne túlságosan. Otthon többnyire a kamrában vagy a sarokpad alatt tartották. Lásd még *hagyományos használati eszközök* (K. E.)

Bun Samu (1844. október 20. Lakompak – 1937. július 21. Budapest), tanár, pedagógiai író. 1867-ben szerzett tanítói képesítést. 1868-ban került Nagykanizsára, az *Izraelita Hitközség* iskolájába. 1883-tól az elemi és a kereskedelmi iskola igazgatója, 1888-ban középkereskedelmi iskolai tanári vizsgát tett. 1916-tól nyugdíjas. Pedagógiai és nyelvészeti cikkeket írt a *Zala–Somogyi Közlönybe*, a *Zalai Tanközlönybe*. Pedagógiai kötetei, könyvviteli tankönyve magyar és német nyelven jelentek meg, egy részük Nagykanizsán. (N. J.)

bútoripari vállalkozások a '90-es években, lásd *fa- és bútoripari vállalkozások*

búzaszentelés, lásd *Szent Márk napja*

Bürger-Verein, lásd *polgári egyesület*

cégér, a kézműves mesterségét szimbolizáló, fából vagy fémből készült jelvény, amelyet a vásárlók figyelmének felkeltése érdekében jól látható helyre, a mester házának falára vagy a kapu zárókövére helyeztek el. Legfontosabb része a foglalkozás jellegét kifejező ábra, amely valóságghú képi eszközök, vagy elvont, jelképes forma egyaránt lehet. Eredete az írás- és olvasástudatlanság korába nyúlik vissza, amikor a képi nyelv helyettesítette az íráshasználatot. A legrégebbi cégérek esztétikailag magas színvonalúak, kifejezőek, ötletesek voltak, igazi lakatos műremeknek számítottak. Forma- és színhasználatuk az idők során azonban egyre sematikusabbá vált, gyakran festett képpé egyszerűsödtek. Általában a mesterség egy jellemző eszközét vagy termékét jelenítették csupán meg, így a péké a peracet, a kádáré a hordócskát, a csizmadiáé pedig a csizmát. A gyáripar térhódítását követően használatuk visszaszorult, és kivitellük is egyre szegé-

A Vasember eredetijét az 1880-as években az épület vasboltjának cégéréként készítették

nyesebbé vált. Napjainkban azonban ismételt megújulásuk tanúi lehetünk, hiszen városaink e régi-új díszeket megint előveszik, újra becsülni kezdik. (R. L. A.)

céh, középkori eredetű érdekvédelmi szervezet, amelyet az azonos vagy a rokon foglalkozást űző kézművesek alakítottak, csökkenteni, korlátozni igyekezve a konkurenciával folytatott versenyt, segítve, hogy tagjaik a piacon monopóliumhelyzetbe kerülhessenek. Létrejöttük a 12–13. századra kialakult árutermelés következménye, működésük pedig nem nélkülözhetette a középkori világmép alapvető tartozékait, így a vallásos elemeket sem. Magyarországon a 13. század végén jelentek meg, de a 15. században már országszerte jelen voltak, főleg a szabad királyi városokban, a tömegszükségletet kielégítő kézműves ágakban. További fejlődésüket azonban a Nyugat-Dunántúl, a Felvidék és Erdély kivételével, a török hódítás megakasztotta. A török kiűzését követően, 1690 után indult meg gyors ütemű újrászerveződésük, illetve ekkortól teljesen új céhek is létrejöttek. A 18. század elejétől vármegyei és uralkodói ellenőrzés alá kerültek. 1761-ben Mária Terézia, az uniformizálás szellemében, uralkodói rendeletében tette kötelezővé a céhszabályzatok beszolgáltatását, amelyek helyébe egy teljesen egységesített szövegű, szabványosított forma került. A 19. század elejének céhes reformprogramja jegyében országosan egységes céhes rendszert kívántak kialakítani. 1805-ben a Helytartótanács a régi céhlevelek helyett újjak készítését rendelte el, 1813-ban pedig kiadta „A Magyar Országí Mester Egyesületeket, vagyis Czéheket illető Közönséges czikkelyk”-et. Az 1851. április 1-jén hatályba lépő Ideiglenes Iparrendtartás megtiltotta új céhek alakítását. Az 1860. május 1-jei Iparrendtartás pedig elrendelte a még meglévő céhek megszüntetését. Kanizsán, a rendelkezésre álló adatok szerint 1690 után, a *török uralom* megszűnését követően alakultak céhek, ami persze nem zárja ki azt, hogy korábban ne léteztek volna ilyenek. Az első céhek megalakulásától, tehát 1698-tól a városban egészen a 19. század közepéig négy periódusra osztható a céhszerveződés. 1698–99 között hoztak létre céhet a szabók és a szűcsök. Később külön maradtak a szabók, közös céhbe tömörültek viszont a csiszárok, szíjgyártók, szűcsök, lakatosok, kovácsok, nyereg-, lándzsa- és íjgyártók. Innen azonban idővel a kés- gyártók és kovácsok valószínűleg kiváltak, és önállósodtak. Az 1700–1722 közé eső második periódusban alakult meg a vargák, a bognárok és a kovácsok, az ácsok, kőfaragók és kőművesek, a fazekasok, a mészárosok, majd a takácsok céhe. A 18. század utolsó harmada tekinthető a harmadik periódusnak. Ebből az időszakból azonban csak egyetlen céhszabályzat, az asztalos, lakatos, szíjgyártó és szűcsmesterek által 1773-ban megfogalmazott utal céhalakulásra. Az utolsó periódusból, a 19. század első feléből új céh-

szabályzata maradt fenn a bognár és kovács, valamint egy több mesterséget tömörítő vegyes céhnek, illetve az ácsok, kőművesek és kőfaragók céhének. Ekkor alakult meg a kalaposok céhe és a pécek céhe. Kanizsán azonban a felsoroltakon kívül jóval több céh is működhetett az idők folyamán, különféle írásos és tárgyi emlékek maradtak fenn ugyanis például a gombkötők, a kötélverők, a molnárok, valamint a tímárok céheiről is. Egyértelműen megállapítható ellenben az, hogy a város életében a csizmadiacéhnek, a *kalaposcéh*nek és a *takácscéh*nek volt kiemelkedő jelentősége. A céheket a céhmester irányította, akit 1 évre a céhmester-választó gyűlésen szavazattöbbséggel választott meg a tagság. A választás után a *céhládát* ünnepélyes menetben vitték az újdonsült céhmester házába, aki a láda előtt esküt tett arra, hogy a céh ügyeit gondosan intézi, s legalább negyedévenként céhgyűlést hív össze, ahol a céh dolgaiban döntenek. Ő volt a mesterek vitás ügyeinek elsőfokú bírója, ő szabta ki az próbób büntetéseket is. Tisztségének lejártakor köteles volt a céh vagyonával elszámolni. A mester az a kézműves volt, aki mesterségét inaskorában megtanulta, legényévei alatt vándorlási kötelezettségének eleget tett, majd a *remek* elkészítésével bizonyította alkalmasságát a mesterré válásra, s így a céhszervezet egyenjogú tagjává vált. Műhelyt tartott fenn, ahol általában kevés inással és legénnyel dolgozott. A céhlegény az inasévein már túljutott, felszabadító levéllel rendelkező kézműves volt, aki a mesterséget már kitanulta, s így helyenként, esetenként akár jogszerűen már saját nevében is vállalhatott munkát. Céhen belüli előrelépést jelentett számára, hogy a legényavatási szertartás és a társphár-ivás beavató ceremóniája után immár a legénytársaság közösségébe tartozott. Az inas a mesterség alapvető ismereteinek elsajátítására szegődött, rendszerint serdülő korú gyermek volt, akinek a mesterségtől függően 2–5 inasévet kellett letöltenie. A kanizsai csizmadiacéhben és az ács- és kőművescéhben például 3 év, a kőfaragóknak pedig 5 év inasidőt határozott meg a céhszabályzat. Ha az inas az inaséveit kitöltötte és felszabadult, erről okiratot, úgynevezett inasfelszabadító levelet kapott, s legénnyé válhatott. A Thúry György Múzeum az 1813–1972 közötti időből 27 inasfelszabadító levelet őriz. Lásd még *céhek Kanizsán, céhek tűzvédelmi kötelességei, céhek vallási kötelességei, céhek védőszentje, céhemlékek, céhszabályzat, remekelés, vándorkönyv* (R. L. A.)

céhek Kanizsán, lásd *csizmadiacéh, kalaposcéh, takácscéh*

céhek tűzvédelmi kötelességei, a város közigazgatási feladataiból e kézműves szervezetekre hárult feladatok együttese, ami tűz esetén az oltásban való részvételt, illetve a veszélyhelyzetre történő felkészülést

foglalta magában. Magyarországon, Nyugat-Európa-hoz hasonlóan, már a középkorban intézkedtek a városi tanácsok a tűzoltás szervezeti és technikai felteiről, hathatós eredmények azonban csak a 18. század elejétől születtek. A török kiűzése utáni időszakban a Helytartótanács feladatai közé tartozott az övintézkedésekről való gondoskodás elrendelése, így a 18. század első felétől városainkban általánossá vált a tűzvédelmi rendszabályok összeállítása. Kanizsán 1755-ben született meg a Feuer Ordnungs Instruction Kanisaner Stadt. Ez a takács- és csizmadiacéh feladatát a létrák, a szabókét a tűzcsákyák vitelében, a kovács-, bognár-, esztergályos- és szításcéhet a kézfecskendők kezelésében szabta meg. A szücs-, szíjgyártó- és lakatoscéh feladata a tűz továbbterjedésének megakadályozása volt, ezért locsolniuk kellett az ép házakat. A varga- és gombkötőcéh tagjait arra kötelezte, hogy a kutakból vizet merjenek, aztán az asztalos-, a képiró- és faragó-, valamint a gerencsécéh tagjainak kellett az égő házakhoz hordaniuk. E rendeletben előírták azt is, hogy a csináltatandó nagy vízfecskendő kezelése a mészárosok és sövegyártók munkája lesz, illetve, hogy az ácsok is kötelesek a tűz színhelyén fejszéikkel megjeleni. Az 1836. évi kanizsai tanácsülésen elfogadott, s 1837-ben Pesten kinyomtatott újabb tűzoltó rendszabály még inkább hangsúlyozta a céhek tűzoltási kötelességeit, megjelölve egyben az egyes tűzoltószerszámok használatához szükséges létszámot is. Lásd még *céh, önkéntes tűzoltóság, Nagy Kanizsa Város Tűz-oltói Rendszabásai* (R. L. A.)

céhek vallási kötelességei, olyan kötelező jelleggel végzett vallási tevékenységek, amelyeket a céhszabályzatba foglalt előírások szabtak meg. Eszerint például az egyházi szertartásokon testületileg kellett megjelenniük. Több *articulus* is előírja, hogy a *céhládába* befizetendő pénzbüntetés terhe mellett a céhtagok vegyenek részt vásár- és ünnepnapon, valamint a védőszent ünnepén és Ünnapján a misén és a körmeneten. A 18. századtól a rekatolizáció törekvései érvényesülnek a céhek vallási kötelességeit tartalmazó *articulusokban*, amelyek ekkor már hangsúlyozták, hogy csupán katolikus mester vehető be a céhbe, illetőleg a katolikus dogmák az elfogadottak, azaz Szűz Mária és a Szentek ellen senki sem szólhatott. A 18. század végén az uralkodó által kibocsátott, egységesített szövegű szabályzatok 1. pontja foglalkozott a céhek vallási kötelességeivel, rendelkezett a zászlócsináltatásról, a körmeneteken való részvételről, valamint az azok elmaradásakor fizetendő bírság összegéről is. Lásd még *céh, céhek védőszentje* (R. L. A.)

céhek védőszentje, a római katolikus egyház szentjei közül választott patrónus, aki az egyes céhek megítélése szerint tagjainak tevékenységét, foglalkozását segítheti, jótékonyan befolyásolhatja. Megválasztása nem a

véletlenül múlt, általában kötődött az adott céh jellegéhez, például a szent állandó szimbólumait értelmezték konkrét dologként. Néhány esetben azonban az összefüggést nem lehet kideríteni, ilyenkor valószínűleg más céhtől vették át szabályzatukat, amivel együtt a védőszentjüket is kölcsönözték. Természetesen a céhek évente megünnepelték égi segítőjüket, amikor is az *articulusokban* lefektetettek szerint a mester házában gyűltek össze, s aztán közösen misét hallgattak. A *céhkataszterbe* felvett céhszervezetek közül 327-nek a védőszentje ismeretes. Tudjuk, hogy Szent Imre volt a kanizsai *csizmadiáknak*, és Szent Miklós a vegyes céhnek a védőszentje. Más kanizsai céh védőszentjéről azonban nincs adat. Lásd még *céh, céhzászló* (R. L. A.)

céhemlékek, a céhtörténetnek olyan írásos és tárgyi forrásai, amelyek a céhek megalakulásáról, célkitűzéseiről, feladatairól, szervezetről, tevékenységéről, életéről, szokásairól tudósítanak, szolgáltatnak adatokat. Írásos emlék a céh kiváltságlevele, a céhjegyzőkönyv, az inasnyilvántartás, a segédnyilvántartás, a bizonyosságlevél és az inasfelszabadító levél. Tárgyi emlék a céhláda, a céhpecsét, a céhzászló, a remekmunka, a behívó tábla, a céhkorsó, valamint a céhlámpa. Lásd még *céh, céhkorsó, céhláda, céhpecsét, céhzászló, remekmunka* (R. L. A.)

céhkataszter, az a nyomtatott kétkötetes mű, amely közli a magyarországi céhes kézműipar írásos és tárgyi emlékeinek keletkezési idejét, forrásfajtáját, annak lelőhelyét, a leltári jelzetét, számítógépes kódját. „A magyarországi céhes kézművesipar forrásanyagának katasztere” (szerk.: Éri István, Nagy Lajos, Nagybakay Péter, Budapest, 1975) 2. kötetének 175–176. oldalán található a kanizsai céhes kézművesiparra vonatkozó írásos és tárgyi emlékek adategyüttese. Lásd még *céh, céhemlékek* (R. L. A.)

céhkorsó, díszes cserépedény, boroscansó, amelyből bort öntöttek a céh összejövetelein, ünnepségein,

Céhkorsó
(T. Gy. M.)

szimbolizálva ezzel a tagság társas szellemét. Leginkább a 18. században használták, de elvéve találkozhatunk vele még a 19. században is. Nagyméretű típusát, amely 30 centiméternél is magasabb és körülbelül 10–12 literes volt, karcolt vagy domborműves díszítéssel készítették, erősen népies stílusban. Fő részén a címer díszleg a céh legfontosabb szer-

számainak társaságában, amelyet szív alakú keret vesz körbe, vagy heraldikai oroszlánok tartanak. A többi felületet virág- vagy indadísz tölti ki. Feliratokat is véstek rájuk, így általában a készítés dátumát, a céhnek és tisztségviselőinek nevét, de gyakran vidám, tréfás jókívánások és versikék is olvashatók rajtuk. Egyes céhekben a legénytársaságok saját korszóval is rendelkeztek. Nagykanizsa ilyen jellegű tárgyi emlékei közül a *takácscéh* 1800-ból való céhkorsója a *Thúry György Múzeumban*, a fazekascéh 1867-ből való céhkorsója pedig a Nemzeti Múzeumban található. Lásd még *céh, céhemlékek* (R. L. A.)

céhláda, a céh írásos és tárgyi értékeinek, a kiváltságlevélnek, a jegyzőkönyvnek, a szegődtetési lajstromoknak, a pecsétnyomónak, a pénznek őrzésére szolgáló, reprezentatív külsejű ládika, amelyet leggyakrabban fából, esetenként fémből készítettek. Mérete céhenként különbözött, rendszerint két kulcsra járt, és sokszor a mesterség jelvényeivel, díszes zárral, veretekkel is elláták. Állandó helye a céhmester házában volt, ahol szinte vallásos félelem, tisztelet övezte. E nyitott láda előtt zajlott

Céhláda
(T. Gy. M.)

ugyanis a céhélet valamennyi jelentős eseménye, az inasszegődtetés és -felszabadítás, a mesterré avatás, a mesterfelvétel, a céhgyűlések, így a céhtagok összetartozásának jelképévé vált. Külön is rendelkezett a céhszabályzat a láda kinyitásával járó ünnepélyes alkalmakról. Megszabta hogyan, milyen öltözetben, magatartással kell ekkor megjelenni, s aki ezeket az előírásokat megszegi, azt milyen összegű pénzbüntetéssel sújták. A nagykanizsai *csizmadiacéh* fából és a bognárcéh fémből készült ládáját a *Thúry György Múzeum* őrzi. Lásd még *céh, céhemlékek* (R. L. A.)

céhlámpa, temetéseken használt díszlámpa, amellyel a céhtagok elhunyt társaikat kísérték végső útjukra. Jellegzetes formai sajátossága hosszú nyele, amelyre ráhelyezték a 6 vagy 8 szögletű, általában színes ablaküveggel körülvett, zárt fedelű rézlámpatestet, melyben a gyertya égett. Tetejét a céhjelvény ékesítette, arra pedig a kereszt került. A gyászszertartás során a halottat céhtagok kísérték, akik kétoldalt a koporsó mellett vonulva vitték a négy vagy hat céhlámpát. Ezeket rendszerint a templomban tartották, ahol ma is látni közülük néhányat. Lásd még *céh, céhemlékek* (R. L. A.)

céhpecsét, a céh által kiállított oklevelek hitelesítésére szolgáló olyan jel vagy kép, amely az oklevelet kiállító

Szűcsök pecsétnyomója
(T. Gy. M.)

céh jogi személyiségét fejezi ki. Értékes voltát, fontosságát mutatja az írásos emlékekben sokszor előforduló „a céh saját pecsétje alatt” bevett szófordulat, valamint az, hogy a nagy megbecsültségnek örvendő *céhládában* őrizték. Lenyomata rendszerint vörös vaszba nyomva, gyakran

cifra papírfedéllel takartan szerepel a céhes iratokon. Eleinte magát az aláírást helyettesítette, majd a mai napig fennmaradt funkciója szerint megerősítette azt, és az oklevél hitelességét bizonyította. A céhpecséten általában a mesterség legjellegzetesebb munkaeszközeit vagy termékét ábrázolták, esetenként a mestert munka közben, vagy a *céh védőszentjét*. Például a *takácscéhek* céhpecsétjén takácsvetelő, az ácsokén ácsszerszámok, a szabókén nyitott szárnyú olló, a pékekén pereg található. A nagykanizsai fazekasok, a szíjgyártók és a vargák pecsétnyomóját a Magyar Nemzeti Múzeumban, a kalaposokét és a asztalosokét és a takácsokét a *Thúry György Múzeumban* őrzik. Lásd még *céh, céhemlékek* (R. L. A.)

céhszabályzat, a céhnek, mint testületi szervnek a működését, tagjainak munkáját, kötelelességeit és jogait, a tagok egymáshoz és a kívüllághoz való viszonyát szabályozó okirat. Cikkelyekre, illetve paragrafusokra vagy articulusokra tagolódik, ez utóbbi miatt a céhszabályzat egészére is a céh articulusai megnevezést használja a köznyelv. Ismerünk olyan céhszabályzatot is, amely királyi privilégiumként került az adott céh tulajdonába. Magyarországon a 17. századtól a megalakuló céhek gyakran kölcsönkérték a más városban már működő céhtől annak szabályzatát, és azt vagy szóról szóra, vagy kisebb-nagyobb változtatásokkal ők is átvették. Jóváhagyásra, megerősítésre aztán ezt mutatták be a városi, megyei hatóságnak, az új szerzeményi területeken, így például Nagykanizsán, a Budai Kamarai Adminisztrációnak. A nagykanizsai aranyművesek, asztalosok, csapók, csizmadiák, fazekasok, fegyverkovácsok, kerékgyártók, késkészítők, kovácsok, kőfaragók, kőművesek, lakatosok, mészárosok, nyergesek, pékek, szabók, szűcsök, takácsok, tímárok és vargák céheinek céhszabályzatát a Helytartótanácsnak a Magyar Országos Levéltárban őrzött levéltárának Acta Mechanica állagában, az ácsok és a kalaposok céhszabályzatát a Magyar Országos Levéltárban őrzött Kancelláriai levéltár Acta Generalia megnevezésű állagában lehet megtalálni. Lásd még *céh* (R. L. A.)

céhzászló, a testületen kívül állók számára a céh tekintélyét kifejező esztköz, amelynek egyik oldalán a mesterségjelvények és a céh védőszentje, másikon pedig Szűz Mária képe látható. Az illetékes plébániatemplomban őrizték, s minden ünnepélyes alkalommal használták. Eredete a középkorra nyúlik vissza, amikor a céhek katonai tevékenységük során e zászló alatt vonulva védték városukat. A 18. században a rekatolizáció következtében egyre több vallási kötelezettséget írtak elő a *céhszabályzatok*. Például Kanizsán az 1698-ban alakult vegyes céh tagjainak kötelezővé tették, hogy Úrnapiján a céhmester házához menjenek, ahonnan a céhzászló alatt vonuljanak a klostromhoz processzióba. Rendkívüli költségeket jelentett az egyes céheknek e zászlók elkészíttetése. Tárgyi emlékként kevésbé fordulnak elő, illetve csak hiányos, megrongálódott állapotban lehet velük találkozni a múzeumokban, mivel a régebbiekből az idők során anyaguk miatt természetszerűen sok tönkrement, általában csak fém rúdjuk, a rúdon lévő rézgömbök vagy kereszték, díszesen kovácsolt keresztvasak maradtak az utókorra. Lásd még *céh*, *céh védőszentje* (R. L. A.)

cenci, 19. század végi közkedvelt női viseleti darab. Szögletes nyakkivágású, rövid ujjú ingféle, anyaga karton, flanel vagy más könnyű, mintás anyag egyaránt lehetett. Nagy melegben levették a feletre hordott réklit, úgy dolgoztak benne a kertben, a mezőn, a hegyen. Lásd még *kiskanizsai női viselet* (K. E.)

Centrál Szálló (Hotel Centrál), a Fő út és az Erzsébet tér sarkán 1913-ban emelt szálloda. Helyén a múlt

A Centrál Szálló épülete az 1910-es években (Sz. T.)

század elején a postautak találkozó pontjában egy hosszú, alacsony sarokház állt, a *posta*-épület. Később egy- és kétemeletes bérpaloták épültek a saroktelken, melyek századunk elején újnapi Elek Ernő és Géza tulajdonai voltak. 1911. július 7-én a házakat egy konzorcium vette meg Zerkovitz Lajos bornagykereskedővel az élén, hogy az előnyös fekvésű terüle-

ten szállodát és bérpalotát építsen. Zerkovitz Lajos több neves műépítőtől kért tervet, végül 1911 novemberében ifj. Gyenes Lajos és Vajda Andor ismert budapesti építészek tervét fogadta el. A kivitelezést Müller Ede szombathelyi építő cége vállalta. A beszámlók szerint az épület külsejét 16 márványoszlop ékesítette, közeikben 7 erkélyt helyeztek el, 3 kupola

A Központi Kávéház az 1910-es években (Sz. T.)

az épület kiemelkedő pontja, kettő csúcsban, egy, a sarkon lévő félgömbben végződik. A 25 méter hosszú utcai fronttal, 40 méter belső mélységgel megépített kávéház 5 hatalmas ablakából egy jutott az Erzsébet térre, ide tervezték a női szalont. Külön társaságok befogadására 10 páholyt alakítottak ki a homlokzati részen, 7-et az udvari teremben. A játszószobákat, a 4 biliárdasztalt a felsővilágítással ellátott földszintes udvari épületben helyezték el. A kávéházat központi légfűtéssel látták el. A szálloda 46 szobás lett, díszes lépcsőháza tágas vesztibülből indult, az emeleteken egy-egy hallban végződött. A szállóba 2–2 fürdőszobát terveztek, az első emeletre egy nagyobb szalont. Minden szobát vízvezetékekkel láttak el. A szálló éttermét a souterrainben helyezték el, külön helyiséggel nagyobb társaságok részére. Az új „Központ kávéház” első bérloje, Kardos József és Steiner József vezetésével 1913. június 17-én nyílt meg, a szálloda augusztusban. 1918-ban a szállodát Garai Frigyes és Adolf vette át. 1926-ban átalakították a kávéházat, hátsó részét étteremmé építették át. Az udvarban új „pergula-stílusú” kerthelyiséget alakítottak ki. Az ünnepi megnyitásra 1926. augusztus 17-én került sor.

Az épületet az 1950-es években olajipari központként használták, majd 1960-ban a Belkereskedelmi Minisztérium eredeti rendeltetésének megfelelően helyreállíttatta. 42 szobás szállót, 200 férőhelyes éttermet és cukrászdát alakítottak ki. Ekkor került a Zala megyei Vendéglátó Vállalat tulajdonába. A szállodaipar központosításának következményeként 1978. január 1-jétől a Pannónia Szálloda és Vendéglátóipari Vállalat kezelésébe került. A privatizáció során, az 1992. szeptember 1-jén a szálloda vezetőiből, illetve

dolgozóiból alakult Kanizsa Centrál Kft. vásárolta meg. A 40 alkalmazottal működő cég ügyvezető igazgató ma Koszorú Ferenc. 1996–98 között felújításokat végeztek az épületen, homlokzatának rekonstrukciója is befejeződött, megújították a szobákat, s a vendéglátó helyiségeket. A földszinten 1998 szeptemberében az *ABN–AMRO Bank* nyitotta meg lakossági fiókját. Az épület 1992 óta helyi védelmet élvez. Lásd még *helyi védelem (K. Zs.)*

centrális szerep, a város igazgatási, gazdasági, közlekedési és kulturális központi szerepének egyidejű érvényesülése. Nagykanizsa ezt a szerepet a polgári igazgatási szervezet kiépülésével érthette el. Gazdasági központi szerepe már régóta jelentős volt, *gimnázium*ának köszönhetően a kulturális kisugárzó hatás is érződött. Igazgatási szerepe azonban csak az 1850 után vált jelentőssé. A *polgári közigazgatás* és bírósági szervezet kialakulásával ekkor lesz a város járási székhely és felállítják a cs. kir. *járásbíróságot*. Nagykanizsán szervezték meg a Somogy és Zala megyékre illetékes pénzügyigazgatóságot, ezzel egyidőben a járási *adóhivatalt*, valamint a *pénzügyőrséget*. Ennek következtében a település nappali *népességszáma* a sokszorosára duzzad, ami jótékony hatással volt a kereskedelemre és a szolgáltatóágazatok egyéb szféráira is. A város gazdasági, társadalmi fejlődésében meghatározó szerepet játszó vállalkozói polgárság (Besitzbürgerium) mellett megjelenik a képzettségét felhasználó polgárság (Bildungsbürgerium), melynek eliteje már a modern értelemben vett értelmiségi, akinek életmódja követendő példa más társadalmi csoportok számára is. Mindez hatással van a város társadalmi modernizálására. Lásd még *1848-as forradalom utáni közigazgatás, polgári közigazgatási rendszer (H. I.)*

Chernel Ignác (1807. november 25. Mihályi – 1894. április 11. Kaposvár), jogász. 1834–49 között *Baththyány Fülöp* kanizsai uradalmainak ügyésze volt, 1850–55 között zalaegerszegi, utána szekszárdi törvényszéki elnök. 1856–61 között Sopronban úrbéri főtörvényszéki tanácsos, ezután Kőszegre vonult vissza nyugdíjasként. 1848-ig Zala megye táblabírája volt. Családtörténettel foglalkozott, néhány ilyen témájú cikke, tanulmánya jelent meg. (*ZMÉL*)

Chevra Kadisa-könyv (Major Ilona: A nagykanizsai Chevra Kadisa-könyv, 1998, 28 oldal, sok illusztrációval, a borítón színes képekkel. Nagykanizsai honismereti füzetek 17.) a nagykanizsai zsidó hitközség szentegylete, a Chevra Kadisa működéséről vezetett európai hírvérvől írott munka. A könyvet a budapesti Zsidó Múzeumban őrzik. A Chevra Kadisa-könyvnek a dolgozatban tárgyalt Pokol traktátusa című része páratlan emlék, mert egyedi módon mutatja be a zsidó temetkezés előírásait és a túlvilág képi

megjelenítését. A dolgozat a szentegylet könyve ezen fejezetét ismerteti, kiemeli helyi vonatkozásait, ilyen a temető valóságghű ábrázolása és a kiskanizsai néphagyományokkal egyező néhány néprajzi jellegzetesség. A kötet fekete-fehér képekkel illusztrált, és héber, illetve angol nyelvű összefoglalókat tartalmaz. Lásd még *egyesülettörténeti kiadványok, Nagykanizsai honismereti füzetek (Cz. Gy.)*

Chinorány család, az 1700-as évektől postamesterek sorát adó kanizsai familia. A családban 200 éven át apáról fiúra száll a postamesterség. Az első postamester az 1725-ben elhunyt Chinorány János, az utolsó Chinorány Boldizsár volt, aki 1868-ig élt. A család postamesterségének a posta államosítása vetett véget, az utolsó Chinorány megkapta a városi posta szállítási jogát, amely haláláig megillette. A postásdinasztia utolsó tagja a *mozgóposta* főnöke volt 1875 és 1899 között. Lásd még *posta (P. J.)*

cicamaca más néven barka, macóka, lásd *Virágvasárnap*

cigány holocaust, más néven Porrajmos, a második világháború során történt, a náciok részéről a cigányságot érő népiirtás. E korszak betetőzése volt 1944. augusztus 2-án éjjel és 3-án hajnalban az auschwitz-birkenaui II. E jelű (cigány) táborban történt vérengzés, mely során 2996 cigány származású ember pusztult el. A nagykanizsai *cigány kisebbségi önkormányzat* 1995. augusztus 2-ától kezdve minden év augusztus elején gyertyagyújtással, koszorúzással, virrasztással emlékezik meg a *Cigány Holocaust Emlékmű*nél a munka- és haláltáborokban elpusztult cigány áldozatokról. (*K. F.*)

Cigány holocaust emlékmű, Csávás Csaba fafaragó alkotása, amely a második világháborús cigány holocaust

Cigány holocaust emlékmű
Fotó: Erdei

áldozatainak tiszteletére készült. Az emlékmű 1990-ben a Phralipe kezdeményezésére a II. Világháború Cigányáldozatai Emlékere Alapítványban résztvevő cigány szervezetek, intézmények, vállalatok anyagi hozzájárulásával készült el. 1991. augusztus 3-án dr. Kereskai István *polgármester* leplezte le és Szabó Bakos

Szilárd esperes szentelte fel a Vár úti Ifjúsági parkban álló emlékművet. Lásd még *helyi védelem (K. F.)*

cigány kisebbségi önkormányzat (Nagykanizsa Megyei Jogú Város Cigány Kisebbségi Önkormányzat), 1995. január 6-án alakult testület. Az 1994-es önkormányzati választások során 5 főt választott a város lakossága a CKÖ testületébe. Az első testület tagjai voltak: Teleki László elnök, Váradi Istvánné alelnök, Molnár Jenőné, Csontos Istvánné Balogh Erzsébet, Ferkovics József. Az 1998-as választásokon az elnök ismét Teleki László lett. A testület tagjai Váradi Istvánné alelnök Molnár Jenőné, Nagy József, Lendvai Ferenc. Teleki László alelnökként és Nagy József az Országos Cigány Önkormányzat tagja. A CKÖ tevékenységi területe a cigány kultúra művelése és terjesztése az általános- és középiskolákban folyó cigány népismeret-oktatással, kulturális rendezvényekkel és a zalai cigány folklór együttesek, képzőművészek támogatásával, valamint a cigány származású tanulók oktatásának támogatása. A város önkormányzata és a cigány kisebbségi önkormányzat 1996-ban *Délnyugat-dunántúli Cigány Közgyűjtemény* alapított. (K. F)

Cigány Kisebbségi Közösségi Ház a Teleki utcában
Fotó: Erdei

cigányság, Zala megyében már a 16. században fellelhető etnikum. Az első eddig ismert nagykanizsai adatok letelepült cigány családokról, a kovácsmesterségből és zenélésből élő Burka és Horváth családról a 18. század közepéről találhatók. A 20. század második felére a város cigány lakossága a 70–80-as évekbeli cigánytelepek felszámolása, és a város iparosodása, majd 1989 után a falusi munkanélküliség miatt körülbelül 5000 főnyire duzzadt. Társadalmi szervezeteket a 80-as évektől hoznak létre. Lásd *Cigány Ifjúsági Szövetség*, *cigány kisebbségi önkormányzat*, *Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége*, *Phralipe*, *Zala Megyei Cigányok Független Szervezete*, *Zalai „A Nostru” (Miénk) Egyesület* a *Zalai Cigányság Jogaiért* (K. F)

címer, lásd *városcímer*

címtárak, századunk első négy évtizedéből címeket és adatokat bemutató négy városi adatgyűjtemény. A

címtárak teszik közzé a Nagykanizsán működő összes állami, törvényhatósági és városi hivatal, bíróság, köztisztviselő, egyházi hatóság, tanintézet, orvos, ügyvéd, pénztisztviselő, szövetkezet, biztosító társaság, vasútigazgatóság, valamint a részvénytársaságok, a kereskedők és iparosok, az egyesületek és a vállalatok jegyzékét. Mivel készítőik alapjában azonos szerkesztési elvet követtek, lehetséges összehasonlító ismertetésük. A felsoroltak mellett az első, 1906-ban vagy 1907-ben megjelent kiadvány a „Nagykanizsa r.t. város lak- és címjegyzéke, Nagykanizsa város szabályrendeleteinek gyűjteményével és Nagykanizsa város térképével”, amit Füredi János, a város bejelentési nyilvántartója szerkesztett és adott ki 320 oldalon. A szerkesztő közli a háztulajdonosok névsorát és a rendeletek gyűjteményét. 1913-ban adták ki szintén Füredi János összeállításában a „Nagykanizsa r. t. város cím és névtára, szabályrendeleteinek gyűjteménye és egyéb tudnivalók” című 244 oldalas kiadványt, melynek sajátossága, hogy a Nagykanizsa állandó lakossága fejezetcím alatt négyezret meghaladó nevet és lakáscímet sorol fel. 1926-ban jelent meg Kempelen Béla 82 oldalas adattára, a „Nagykanizsa rendezett tanácsú város címtára”. E kiadványban előző is található. A kötet nem tartalmazza a rendeleteket, mert azok legnagyobb része átdolgozás és jóváhagyás alatt volt, lakcímtárakat sem közöl, mivel a városban ekkor nincs lakásbejelentési kényszer, közli viszont az összes telefon-előfizetőt, a városból induló és oda érkező vonatok téli menetrendjét. 1937-ben jelent meg Benedek Rezső összeállításában és kiadásában 90 oldalon „Nagykanizsa megyei város címtára”, amely az aktualizáláson kívül nem mutat eltérést az 1926-os kiadványtól. (Cz. Gy.)

citerabál, más néven citorabál, második világháború előtti táncmulatság. Ilyenkor a *Kiskanizsai Polgári Olvasókör*ben citera kísérettel mulattak, táncoltak. Néha, főleg a 19. század vége felé a magánházaknál végzett közös munka után is tartottak citerával kísért táncos mulatságot. Lásd még *szilveszter* (K. E.)

Citrom-sziget, lásd *József főherceg laktanya*

Colonia Biztosító Rt., 1990-ben a kölni székhelyű Colonia Konzern AG. által alapított biztosítótársaság, amely 1991-ben minden megyében felállította szervezetét. Ma minden ágazatban teljes körű biztosítási tevékenységet folytat. A Colonia Biztosító Rt. 1990-ben, a megyében elsőként Nagykanizsán nyitott irodát. A városban működő megyei szivatközpontban kapott helyet a kárrendezési centrum is. 1997-ben Zala megye üzleti-biztosítási vonatkozásban az ország három legjobb megyéinek egyike volt. A biztosító vezetője Palotás Tiborné megyei igazgató. Lásd még *biztosítók* (P. J.)

cula, a kiskanizsai és falusi kamrák elmaradhatatlan liszteszacskója. Többnyire takácsszötte vászonzól kézzel öltötték össze, majd a szájnnyílásához kötöt varrtak. A gazdaasszony 4–5 kg lisztet töltött bele, ami ha elfogyott, a liszteszacskóból vagy a lisztesládából pótolta. Rántás készítéséhez, tészta gyúrásához ezt vették elő. Lásd még *hagyományos használati eszközök* (K. E.)

CWG Hungary Kft., Magyarország egyik legjelentősebb, vízkezelő berendezéseket gyártó cége Nagykanizsán. A társaság 1991-es megalakulása óta folyamatosan fejlődik, 40–50 szakembernek ad munkát. Vízkezelési berendezéseiket hazai nagyvállalatok és multinacionális cégek mellett Kelet-Európa több országába is exportálják. Ügyvezető: Petró Gyula. Lásd még a *kötet támogatói* (375. oldal) (L. B.)

CWG Kanizsai Vízmű Sportegyesület, 1978-ban alakult egyesület, melynek jogelődje a Vízmű SE volt. Elnöke Németh István. Működő szakosztályai: fiú-lány úszás, szakosztályelnök Horváth Gyula, technikai vezető Révész József, edző Meiszterics László. A szakág kiemelkedő sikert elért versenyzője volt Révész Katalin többszörös vidék-bajnok és felnőtt OB ezüstérmes úszó, aki válogatottként az 1997-es felnőtt Európa-bajnokságon 7. helyezést ért el. A vízilabda szakosztály elnöke Benedek Miklós, edzője Szöllösi Csaba, technikai vezető Kaszper László. A szakág legmagasabb minőségi osztálya az OB II. A felnőttek mezőnyében és ebben az osztályban szerepel a csapat az 1998. évi bajnokságban is. A tömegsport-szakosztály vezetője Sümei László, aki a Vízműnél irányítja a szabadidős sporttevékenységet. Az egyesületnél korábban működött NB II-es férfi röplabdacsapat is. Lásd még *úszás, vízilabda, sportegyesületek* (B. A.)

Czapáry László (1859. február 24. Nagykanizsa – 1938. május 4. Zirc), tanár, irodalomtörténész. Eredeti keresztnéve József. Középiskoláit szülővárosában és Egerben végezte, majd belépett a ciszterci rendbe. Székesfehérváron, Egerben tanított, később Nagytevelen és Tósokberényben volt lelkész. 1933 után Zircen nyugdíjas. Irodalomtörténeti tanulmányai jelentek meg, főleg a 18–19. századi magyar irodalomból. Legtöbbször idézett műve az általa szerkesztett Vörösmarty emlékkönyv, amely 1901-ben jelent meg Székesfehérváron. (N. J.)

Cziglicze-tó, más néven Sárec-tenger, a téglavetők által kiásott terjedelmes gödör, aminek maradványai a mai Bajza utca mentén láthatók. A múlt századi leírások szerint mély, katlanszerű mélyedés volt, melynek meredek partjai gyakran beomlottak, és a fenekén összegyűlt az esővíz. Nevezték Kanizsai tengerszem-

nek is. A *Barbarits-féle monográfia* szerint 1872-ben próbálkoztak a lecsapolásával, de a mélysége miatt nem teheték. A következő évtizedekben lassan feltöltötték a mélyebb részeit és az oldalait, a vizét csatornával leveztették, s végül házak is épültek a helyén. (Cs. F.)

Czulek József (1920–1991), úszó, vízilabdázó, úszó-edző, a kanizsai úszó- és vízilabdasport kiemelkedő képességű versenyzője, szakvezetője. Főiskolai bajnokságot gyorsúszásban nyert. Úszóként és vízilabdázóként a kanizsai klub és a vízilabdacsapat meghatározó egyénisége volt. Az 1950-es évek elejétől a helyi tehetségeket összefogó MÁV NTE úszó szakosztályának vezetőedzőjeként dolgozott, és oktatta úszásra a kanizsai gyerekeket a városi strandon. Oktatóként, szakvezetőként eltöltött 35 éves működése alatt több ezer kanizsai fiatalot tanított meg úszni, legügyesebb versenyzői sikeresen szerepeltek a megyei, területi és korosztályos versenyeken, bajnokságokon is. Lásd még *úszás, vízilabdázás* (B. A.)

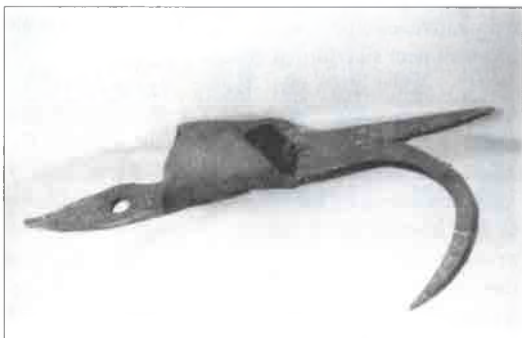
Csaba Jenő (1894. december 11. Nagykanizsa – ?), tanár, prózaíró. Családi neve 1915-ig Weltinger. Középiskoláit szülővárosában, Vácon és Rózsashegyen, az egyetemet már piaristaként Budapesten végezte. Rendjének több gimnáziumában tanított. Történeti témájú művei és elbeszéléskötetei jelentek meg. További sorsát nem sikerült felderíteni. (N. J.)

Csákány, középkori, időközben kihalt település, amely a mai *vasútállomás* és Ligetváros térségében lehetett. Emlékét ma már helynév sem őrzi. Először 1299-ben szerepel mint Gugmindszenttel (Bille része) és Kerektóval határos falu. 1321-ben a Bikács nemzetség tulajdonában van, osztozásukkor a Kanizsa (ma *Principális*) folyó közepén lévő Csákánysziget, Kerektó és Csákány faluval Andrásnak és Lászlónak jutott. A 14. század elején a Kőszegiek bitorolták. A Bikács nemzetség tagjai 1322-ben Csákányt eladták Osl nembeli *Lőrinc*nek, így az 1323-ban már a *Kanizsai uradalom*hoz tartozott. Egy 1423-as oklevél alapján bizonyosnak látszik, hogy a Kanizsa patak keleti partján feküdt. Az 1493-as urbáriumban *Venécével* és *Törl*el együtt írják össze. 1530-ban 6 fél és 8 negyed telekből álló kis falu, de három malma is van a Kanizsa vizén. 1554-ben a mindszei plébániához tartozott. A falu 1563-ban, majd 1566-ban is szerepel, ez időben már csak két malma van. 1566-ban a Kanizsa várbeli németek azzal fenyegetőztek, hogy a falut felégetik, mert a vár védelmének ártására van. Utoljára az 1593-as összeírásban említik mint elpusztult falvak a mai *Nagykanizsa területén* (V. L.)

Csákány vára, egykori fából épült vár, amely valaha a *vasútállomás* és a mai *Miklósfő* között állhatott. Lé-

tezéséről egyetlen adatot ismerünk. 1322-ben Osl nembeli *Lőrinc*, a *Kanizsai család* őse megveszi a *Bikács* nembeli Egyed fiaitól azt a szigetet, amelyen várhely van (locus castri) a Kerektóval és Csákány nevű faluval együtt. A 12–13. században az ilyen várhelyek alatt térségünkben kisméretű, általában fából épült várak értenődök. Ezek zöme a 13–14. század végi belháborúk során elpusztult. Lásd *várak Kanizsa határában* (V. L.)

csáklya, más néven kampó, a tűzvész elleni védekezés kovacsoltvas eszköze. Nagykanizsa városa 1836-ban rendelte el, hogy a város megszábot helyein milyen tűzoltáshoz szükséges eszközöket, többek között csáklyát, létrát, pemetet tároljon a lakosság. Főleg a zsúfedeles házaknál ellenőrizték szigorúan, hogy a kapu mellett vagy a ház oromfalánál fel van-e akasztva egy-egy hosszú nyelvű csáklya, valamint egy jó állapotban lévő, ugyancsak hosszú nyelvű *pemet* az esetleges tűz oltására. Előbbit általában a falubeli kovács, utóbbit kukoricafosztékból más szóval fosztásból a gazdaasszony készítette el. Melléjük egy dézsában vizet kellett tárolni. Ha kigyulladt a zsúp, a csáklyával lerángatták a tetőről, a pemettel pedig szüntelenül locsolták, csapkodták a szomszédos szalmacsomókat, nehogy azok is lángra kapjanak. A *Thúry*

Ez a csáklya 1925 táján még egy zsúpos bajcsai ház előtt állt. Hosszú nyelvével a pemettel együtt egy fához rögzítették
Fotó: Berentés Tamás

György Múzeum Kiskanizsáról és a közeli falvakból számos efféle tűzoltó eszközt őriz. Lásd még *hagyományos használati eszközök* (K. E.)

Csány Ákos (1510 körül – 1570 körül), servitor, Csány Balázsnak, Zala megye alispánjának a fia. 1534-ben tűnik fel először *Nádasdy Tamás* szolgálatában. Mint a főúr familiárisa, megbízható hívévé vált. 1556 körül kapta meg a kanizsai váruralalom várnagyi tisztét, amelyet 1568-ig viselt. Aktív résztvevője volt a törökellenes harcoknak. *Nádasdy Tamás* oldalán részt vett Babócsa 1556-os ostromában. Hűségese szolgálataiért *Nádasdy* bőkezűen jutalmazta, így Zala megye tehető középirtokosai közé emelkedett. Törzsbirtoka Csány, Siklós, Tilaj, Alsórajk fal-

vak környékén volt. Mintegy 75 portára rúgó birtokai mellett pénzkölcsönzéssel és zálogügyletekkel foglalkozott. Családjáról keveset tudunk, felesége neve nem ismert, csak gyermekeié, akik révén kapcsolatba került a megye több jelentős középirtokos családjával. Magyar nyelvű levelezése Kanizsa és környéke egyik legfontosabb történeti forrása. Lásd még *Nádasdy család* (V. L.)

Csány László (1790. Alsócsány – 1849. október 10. Pest), kormánybiztos, miniszter. A győri jogakadémia elvégzése után, 1810-

Csány László
(ZMÉL)

ben kadét lett az 5. huszárezredben. Alhadnagyként vett részt a Napóleón elleni harcokban. 1818-ban szerelt le, és alsócsányi birtokán gazdálkodott. Az 1823-as megyei ellenállás során kapcsolódott be Zala közelébe, és noha sohasem viselt hivatalt, a legtekintélyesebb ellenlélek között tartották számon. Radikális ellenzéki szónok, kortesvezér, és a zalai liberális párt szervezője volt. Kezdetben Deák, majd Kossuth politikáját támogatta. Cikkeket írt a Pesti Hírlapba, szervezte a kanizsai *Védegyletet*, és tagja volt az *Ellenzéki Körnek*. 1848 tavaszától kormánybiztosként a nyugat-dunántúli *antiszemita* megmozdulások és parasztozalmak fékentartása volt a feladata. 1848 nyarán ő szervezte meg Nagykanizsán a nemzetőrséget. A rendelkezésre bocsátott katonaságból és nemzetőrségből védőkorondot szervezett Jellasics betörése ellen, majd 1848 őszén a Dunántúlon harcoló honvédsereg főkormánybiztosa volt. 1849 januárjától áprilisáig főkormánybiztosként képviselte a polgári kormányt Erdélyben, majd a Szemere-kormány idején közlekedés és közmunkaügyi miniszterré nevezték ki. Világos után önként vállalta a felelősséget tetteiért. A császári hadbíróóság halálra ítélte, és 1849. október 10-én végezték ki Pesten. Síremléke Budapesten, a Kerepesi úti temetőben áll. Zalaegerszegen szobor őrzi emlékét. (ZMÉL)

Csány László emléktáblája, Béres János szobrászművész alkotása a *Bolyai János Általános Iskola* épületének Erzsébet téri homlokzatán. A felül íves, krémszínű márvány alapon Csány László bronzból készült mellképe látható. A dombormű alatt elhelyezett réztáblán olvasható felirat: „Csány László 1790–1849 Itt lakott a hajdani *Zöldfa vendégfogadóban* 1844-től. 1848 nyarán kormánybiztosként innen szervezte a Dráva vonal védelmét.” Az emléktáblát a „Liberális Nagykanizsáért” Alapítvány kezdeményezésére álli-

tották, s 1998. március 13-án avatták fel. Lásd még *emléktáblák* (K. Zs.)

csapadékviszonyok, az évente lehulló csapadék mennyisége alapján, ami 1901 és 1971 között átlagban 766 milliméter volt Nagykanizsán, a város az ország legcsapadékosabb területei közé tartozik. Télen száraz és hideg légtömegek árasztják el a Kárpát-medencét, felszaggatva a zárt felhőtakarót. A város fekvésénél fogva gyakrabban kap földközi-tengeri nedves és enyhe levegőt, ami havazást és enyheséget eredményez. Tavasszal a kontinentális hatás háttérbe szorul, az egyre szaporodó óceáni légtömegekből növekvő mennyiségű csapadék hullik, ami végül is májusban éri el a maximumát. A nyári hónapok csapadéka, az óceáni légtömegek monszunszerű beáramlása és a hidegfrontok gyakorisága következtében alig marad el a májusitól. Ősszel elcsendesednek a nagy légmegmozgások, a csapadék kevesebb lesz, de novemberben újabb csapadéknövekedés következik a földközi-tengeri nedves levegő gyakori betörései miatt. Ezek felsiklő melegfrontok, hosszantartó csendes esőket eredményeznek, pótolják a kiszáradt talaj nedvességét. A közel 100 éves nagykanizsai észlelési sor alapján 1940-ben észlelték a legtöbb, 1216 milliméter, és 1921-ben a legkevesebb, 483 milliméter csapadékot. Lásd még *éghajlati viszonyok* (Cs. F.)

császári bizottság (császári Comissio), a Budai Kamara Felügyelőség képviseletében eljáró, három tagból álló bizottság. Kanizsán a török 1690. április 13-i elvonulását követően működött 1690. június 16-ig, *Kanizsa Város Tanácsa* megalakulásáig. E bizottságnak jelentős szerepe volt a közigazgatás megszervezésében. Tagjai újonnan *városbíró*t és tíz *tanácsnok*ot választottak. Részt vettek Kanizsa város tanácsának 1690. június 16-i, első ülésén. Lásd még *török hódoltság utáni közigazgatás* (G. F.)

csatornahálózat, a csapadékvizet és szennyvizet elvezető zárt csőhálózat, amelynek kiépítése a 20. század elejére tehető a városban. A csatornázás igénye korán felmerült, miután a város mocsaras területen épült és egy-egy esőzés után valóságos sártenger keletkezett. 1904-ben megkezdődött a mocsaras talaj lecsapolása. A város első szennyviz-elvezetőjét 1915-ben a 3 ezer személyes ligetvárosi *honvédkórház* számára építették meg. A monarchia legnagyobb *katonai kórháza* volt e barakktelep. A 4 kilométer hosszú vezetékben különválasztották a szennyvizet a csapadéktól, a tisztított szennyvizet pedig a *Bakónakipatakba* vezették. 1926-ban kezdődött a városi csatornahálózat kiépítése egy 18 kilométer hosszú, egyenlített rendszerű tojásszelvényű csatornával, amelyen keresztül a szennyvizet a *szennyvíztisztító telepre* vezették. Az 1920-as évek végére kiépült a főgyűjtőcsatorna, melyhez már számtalan csatornázott utca

csatlakozott. A lefektetett hálózat hossza több mint 10 ezer méter hosszú volt, 240 mászó és 280 nyíló aknával. Az új csatornahálózatot összekötötték a régi téglacsatornákkal. Mindez azt eredményezte, hogy az 1990-es évekre a legtöbb utcáról eltűntek a nyílt, büdös árokok. Lásd még *Dél-Zalai Víz- és Csatornamű Vállalat* (P. J.)

csavarinka, lásd *csiger*

Csehi, lásd *Besenyő*

csehszlovákiai bevonulás, az 1968-as „prágai tavasz” megfékezésére indított hadművelet, melyben a Varsói Szerződés egyes országai, köztük Magyarország katonai alakulatai vettek részt. A *Dózsa György laktanyából* a mozgósított tartalékkalománnyal feltöltött a *14. gépesített lövészesred* indult útnak egészségügyi egységével együtt. Az ezred a Magyar Néphadsereg 5. Hadserege zalaegerszegi 8. Gépesített Lövészadosztályának alárendeltségébe tartozott. A hadművelet itteni fedőneve „Zala 68” volt. Harci cselekményekbe nem keveredtek, embervesztés nélkül tértek haza. (T. A.)

cselgáncs, népszerű és divatos küzdősport a városban. 1964-ben Harangozó Lajos, az NTE-Építők Sportkör akkori egyesületi elnöke, Molnár József

Az ifjú vasutas tehetségek a MÁV NTE munkacsarnokban
Fotó: Soproni

testnevelő tanár és Gábris Lajos egyengette a sportág helyi karrierjét. Az általános- és a középiskolás diákok körében kezdődött a képzés, majd a MÁV NTE színeiben folyt a szakág kiépítése. Az első sikerek Király Attila nevéhez fűződnek, aki az 1970-es évek elején bronzérmet szerzett az országos ifjúsági bajnokságban. A versenyzők közül kitűnt a felnőtt Kőszegi József, Halajkó Attila, Nagy János, Herczeg Tibor és az ifjúsági Salamon Zoltán, valamint Bárkócs Péter. A vasutas lányok mezőnyében, az 1980-as évek közepén Nagy Erika korosztályos magyar bajnokságot nyert, majd a felnőttek között ezüst- és bronzérmet szerzett. 1993-tól Mester József és felesége, va-

lamint Nagy Sándor vette át a vasutas szakosztály irányítását. Nagy eseménynek számít a helyi sportéletben a szakosztály által évente megrendezett kanizsai meghívásos nemzetközi verseny, amit a szervezők hagyományosan a MÁV NTE munkacsarnokában bonyolítanak le. Lásd még *MÁV NTE, sportágak* (B. A.)

Csendőrségi Közlöny, 1893 decemberében utcára került, amelyet 1894–95-ben folyamatosan megjelent, fejrésze szerint közrendészeti hetilap. Felelős szerkesztő Sölétromos György, társszerkesztője pedig *Bátorfi Lajos* volt. Györffy János adta ki és *ifjú Wajdits József* nyomdájában készült. Hasábjain a közrendészeti vonatkozású írások mellett vegyes tartalmú közlemények is megjelentek. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Csengery Antal (1822. június 2. Nagyvárad – 1880.

Csengery Antal
(ZMÉ)

július 13. Budapest), politikai, nemzetgazdasági és történetíró, 1869 és 1880 között a város országgyűlési képviselője. A Pesti Hírlap szerkesztője, a Budapesti Szemle megalapítója, szerkesztője. A Magyar Tudományos Akadémia tagja és másodelnöke, a Kisfaludy társaság tagja. Országgyűlési képviselő Biharban 1861-től, majd

Nagykanizsán a *Szabadelvű Párt* jelöltjeként 1869-től 1880-ban bekövetkezett haláláig. Sírja a budapesti Kerepesi temetőben található. (J. K.)

Cserei József (1850. márc. 19. Léva – 1908. máj. 7. Léva), tanár, író, történész. Gimnáziumi tanulmányait Léván és Kecskeméten végezte, majd piaristáként folytatta egyetemi tanulmányait Budapesten és Kolozsváron. A klasszika-filológia tanára lett. Az 1880-as évek elején került Nagykanizsára, 1887-ben innen helyezték Trencsénbe. Verskötetei jelentek meg, számos lapban, így a *Zalai Közlönyben* is publikált. Több könyvet írt hazánk művelődéstörténetéről, az ógörög szellemi életéről. Közülük három jelent meg Nagykanizsán, 1884–86 között, A classica philológia művelése hazánkban a XVII. századig, a Gondolatok az idealizmus és a realizmus köréből és a Néhány vonás az ó görögök szellemi életének fejlődéséből. (N. J.)

Cserhádi Diák Sportegyesület, 1969-ben alakult egyesület, melynek jogelődje a Nagykanizsai Gazdász és a Cserhádi DSK volt. Színe kék-sárga-piros. Elnöke Sztankó András. Iskolai csoportjai: fiú, vegyes, diáktanár kosárlabda 35 fő, fiú labdarúgás 50 fő, fiú kézilabda 25 fő, fiú-lány úszás 9 fő, fiú-lány turisztika 30

fő. Korábban kiemelkedő sikereket értek el a tájfutók, a fiú kézilabdázók, a tornászok, a labdarúgók. Az iskola tanulói közül többen jól szerepeltek az országos diákolimpián, a korosztályos válogatottban és nemzetközi versenyeken is. Lásd még *diáksport* (B. A.)

Cserhádi Sándor Mezőgazdasági és Gépészeti Szakközépiskola, profilját 1940-től gyakran változtató középfokú oktatási intézmény. Elődje az 1940. szeptember 15-én, a *Királyi Pál* utcában megnyílt *Téli Gazdasági Iskola* volt, ami 1948 őszétől mezőgazdasági szakiskolává, 1950-től pedig technikummá alakult át hároméves képzési idővel. A képzési idő 1954-től négy évre emelkedett. Az iskola 1960-ban vette fel a Cserhádi Sándor Mezőgazdasági Technikum nevet.

1962-ben az intézmény történetének új fejezete kezdődött, miután létrejött Nagykanizsa és az akkori Zala megye első felsőoktatási intézménye, a *Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum* a Cserhádi Sándor Szakközépiskola mellett. 1972-ben a felsőfokú technikumot a *Keszthelyi Agrártudományi Egyetem Agronómiai Főiskolai Kará*vá nyilvánították. A szakközépiskola, megtartva a Cserhádi nevet, ismét önálló intézménnyé vált. Ekkor vette fel mai nevét. A főiskola rövid életű volt, az újabb átszervezést a város vezetősége tudomásul vette, és megmaradt a szakközépiskolai képzés. 1978-tól a korábbi növénytermesztő és állattenyésztő osztály helyett állattartó-telepi gé-

Cserhádi Sándor Mezőgazdasági és Gépészeti Szakközépiskola
Fotó: Erdei

pész, növénytermesztő gépész és gépszerelő karbantartó osztályokat hoztak létre, majd 1985-től áttértek az ötéves rendszerű technikusképzésre. Az iskola kezdettől fogva részt vesz a Világbank által támogatott képzési modell kialakításában és beindításában. Az első eszerint tanuló évfolyam 1997-ben érettségizett. A jelenlegi képzési szervezetbe a világbanki modell mellé egy osztrák adaptációs program alapján működő képzés illeszkedik. Ma évfolyamonként négy osztályban folyik képzés: elektronikai-, elektrotechnikai, gépészeti, informatika- hardverorientáció, mező-

gazdasági szakterületen. Az 1997-es tanévben megkezdődött a világbanki szakmacsoportos képzésre épülő, az Országos Képzési Jegyzékben szereplő olyan szakmák elsajátítása is mint a vezérlés- és szabályozástechnikai technikus, műszaki számítástechnikai technikus, mezőgazdasági gépésztechnikus. Az érettségizett tanulók 25 százaléka tanul tovább felsőoktatási intézményekben, öt százaléka munkába áll, több mint 50 százalékuk pedig az iskola által indított technikusképzésben vesz részt. Az iskola rendelkezik egy 231 tanuló befogadni képes kollégiummal. A tanulólétszám 1997/98-ban 566, a pedagógusok létszáma 55. Az iskola ad helyet a Gábor Dénes Főiskola és a Miskolci Egyetem Gépészmérnöki Kara kihelyezett tagozatának. Az intézmény igazgatói: Mócsy Béla (1940–45), Elekes Károly (1947–50), Regele János (1950–59), Hajdu József (1959–69), dr. Petrányi István (1969–72), dr. Csepregi Sándor (1972–77), Janzsó Antal (1977–). Lásd még *középfokú oktatás (K. I.)*

Cserhádi Sándor Szakközépiskola évkönyve (50 év után. Évkönyv 1995, szerkesztette: Fekete Zoltán, 1995, 72 oldal.), számos kép segítségével elkészített beszámoló az iskola 1994–1995-ös tanévének érdekesebb eseményeiről, tényeiről. Találhatunk benne riportot Janzsó Antallal, az iskola igazgatójával. Betekintést nyerhetünk a kollégium, a könyvtár, a munkaközösségek, a diákönkormányzat, a tangazdaság, a sportkör munkájába, eredményeibe. Tájékoztatót nyújt a gyakorlati képzésről, a versenyeredményekről, az 1990–95 között megvalósult új beruházásokról, a világbanki képzésről. Szerepelteti az 1994–95-ös tanév osztályainak, tanárainak névsorát, valamint a sajtóban megjelent iskoláról szóló cikkekből válogat. Lásd még *iskolai értesítők, évkönyvek (Cz. Gy.)*

cserkészlet, ifjúsági mozgalom, amely kezdetben a 12-16 éves fiúk, később pedig a hasonló korú lányok számára szerveződött. Elsődleges célkitűzése a fiatalok erkölcsi, hazafias nevelése és folyamatos testedzése volt. Nagykanizsán 1919 őszén alakult az első cserkészcsapat, a húszas évek elejére pedig már minden nagyobb oktatási intézménynek volt csapata. A cserkészlet táboroztatással támogatta az iharosberényi báró *Inkey* Pál. 1923-ban alakult meg a Magyar Cserkészfiúk Szövetségének helyi bizottsága, 1924. május 24-én pedig a kanizsai cserkészcsapatok közös fogadalomtételi ünnepséget tartottak. Az 1927/28-as tanévben rendezték meg Keszthelyen az első Zalai Cserkésznapokat. 1933-ban Gödöllőn adott otthont a dzsemborinak, amely nagy lendületet adott a kanizsai csapatoknak is. A negyvenes években alakultak a csapatokon belül a regős csoportok, amelyek feladata a falukutatás, a gyűjtött és tanult néprajzi ismeretek és alkotások előadása volt. A második világháború alatt mind a fiú, mind a lány cserkészcsapatok létszáma

ingadozott. 1945 után újult erővel indult a cserkészlet szervezése, ám 1948 szeptemberében a cserkész és az *úttörőmozgalom* egyesítése után a kanizsai cserkészcsapatok is befejezték működésüket.

74. számú Törekvés cserkészcsapat, a *kegyesrendi gimnáziumban* 1919. december 8-án Vegele Károly, a gimnázium világi matematikatanára parancsoksága alatt 42 taggal alakult csapat. 1923. április 29-én Horthy Miklós kormányzó előtt huszonhárman tettek fogadalmat, velük együtt a csapat 70 taggal működött. 1944 telén, az iskola bezárása után szüntette meg tevékenységét. 1945 szeptemberében 105 jelentkezővel rekordlétszámot ért el.

75. számú Árpád cserkészcsapat, a Polgári fiúiskola cserkészcsapata, ami 1920. október 10-én alakult meg. 1 rajból és 3 őrsből állt, 35 tagot számlált. Első

A 75. Árpád cserkészcsapat az 1934-es nagybakónaki táborozása (T. Gy. M.)

parancsnoka Deák István polgári iskolai tanár volt. A csapatzászlót 1925-ben avatták fel.

77. Szent László cserkészcsapat, (az Iparos és Kereskedő, Kereskedelmi és Munkás Ifjak 77. sz. Szent László cserkészcsapata), 1923. június 28-án 13 taggal alakult csapat, melynek parancsnoka Horváth József volt. Első fogadalmi ünnepélyén, 1924. január 6-án tizenötön tettek fogadalmat. A csapatzászlót 1928. május 13-án szentelték fel. A második világháború után, 1945. október 4-én alakult újjá 5 fővel, P. Vitéz Albán vezetésével. A csapat 1948 őszén már nem működött.

238. Árpádházi Boldog Jolánta leánycserkészcsapata, a Notre Dame Leánygimnázium cserkészcsapata. 1938. május 22-én alakult Miltényi Györgyi vezetésével, első gyűlése május 19-én volt. 1939 márciusában kapta nevét és a cserkészszövetségbe való felvétel visszaigazolását. Az első avatást 1939. május 21-én tartotta. Az avatáson jelen volt Krátky István polgármester, József főherceg és Linder Mayer Antónia, a magyar leánycserkészek főcserkésze. A táborozások, a háztartási ismeretek elsajátítása mellett segélyakciók szervezésében vett részt. A Zöldkereszt támogatása volt fő tevékenységi területe.

226. számú tündérke csapat, a I–IV. osztályos tanulókból verbuvált cserkészcsapat elnevezése. Közössé-

geit fészkeknek nevezték, a fészkeket madarokról nevezték el. 1944-ben a Vécsey iskolában is alakult tündérke csapat.

374. Kisfaludy Károly öregcserkészcsapat, a 18. életévüket betöltött, volt cserkészekből alakult csapat. Domján Gyula vezetésével a 77. sz. Szent László csapat és az öregcserkészcsapat tagjaiból 1928-ban mandolinzenekart alakított. (K. F.)

Csertán Sándor (1809. január 25. Nemesszer – 1864. január 23. Gelse), kormánybiztos, képviselő. A *piarista gimnázium* diákja volt, majd Győrött és Pozsonyban jogot tanult, ügyvéd lett. Zalába hazatérve Gelsén telepedett le és Szladovics Borbálával kötött házasságából négy gyermeke született. Hivatali pályafutását Zala megye tiszteletbeli, (1831 és 1834 között fizetett) alügyészként kezdte, majd a zalaszentgróti *Batthyány* uradalomnak és a veszprémi káptalan merenyei uradalmának ügyészeként dolgozott. Az 1830-as évek derekától a megye tekintélyes ellenzéki szónokaként tartották számon, *Deák Ferenc* mérsékelte politikáját támogatta és cikkeket írt Kossuth Pesti Hírlapjába. 1848. június 15-én a zalaegerszegi választókerületben országgyűlési képviselővé választották, az országgyűlés érdemi munkájában azonban alig vett részt, mert 1848. október 8-án kinevezték Zala megye kormánybiztosává. Szervezte megyéje védelmét és az itt állomásozó honvédsereg ellátását. A császáriak bevonulása után visszatért a debreceni országgyűlésbe, majd 1849. május 15-én ismét kormánybiztosi megbízást kapott. 1849 augusztusában fogták el a császáriak. Előbb halálra, 1851 szeptemberében pedig 6 évi várfogságra ítélték. 1854 tavaszán szabadult a komáromi várbörtönből, majd korai haláláig gelsei birtokán gazdálkodott. Siremléke ma is áll Gelsén. (K. I.)

Csete József, postai alkalmazott, aki 1927-ben részt vett a világ távirászaik számára az olaszországi Comóban rendezett nemzetközi táviróversenyen, ahol 2. helyezést ért el. (P. J.)

Cséza István (1922 – 1985), tűzoltó parancsnok. Beszámolóját 1957-től 1977-ig, nyugállományba vonulásáig töltötte be. Ebben az időszakban élte virágkorát a nagykanizsai körzetben és a községekben az *önkéntes tűzoltó* mozgalom. 1975-ben értékes tanulmányt írt e témában, amelynek megállapításai ma is helytállóak. Lásd még *tűzoltó parancsnokok* (T. S.)

csiger, más néven csigör, savanykás, pancsolt borfélé, amit úgy készítenek, hogy a már kipréselt törkölyre vizet öntenek, s azt újra préselik. A gazdák számon tartják, s lenézik azt, aki ilyet művel. *Tersánczky József* 1887-ben megjelent könyvecskéjében már írt róla. (K. E.)

Csiky Gergely Színház vendégjátékai, 1957-től rendszeresen ismétlődő fellépések sorozata a városban. A kaposvári társulat kezdetben 5–6 hetes nyári szezonot tartott. Ekkor Juhász Pál, Barcza Éva, Gálfi László, Kenessey Zoltán, Rassy Tibor, Gábor Mara, Tordy Géza, Rakonczi Mária, Sarlós Gábor, Mislai István, Csurka László, Szép Zoltán, Füzessy Olga lépett a közönség elé. A darabokat Horváth Jenő, Bozóky István, Kamarás Gyula rendezte. A társulatot Laczina László, Komor István és Zsámbéki Gábor igazgatta. Kezdetben a bemutatott 12–13 színmű közül 5–6 zenés darab volt, de már az első évadban bemutattak klasszikus drámákat is. Lásd még *színházi események* (D. L.)

csizmadiacéh, jelentős helyi céh, amelynek több írásos és tárgyi emléke maradt fenn. Írásos emlékei közül a legfontosabb a céhszabályzat, amely jól példázza azt a céhes szokást, hogy megalakulásakor a szervezet lemásolásra kölcsonkéri egy másik város már működő céhének szabályzatát. Az 1602. évi pozsonyi csizmadiacéh szabályzatát vették kölcsön a körmendi, majd azt a zalaegerszegi csizmadiák, s végül tőlük került 1699-ben a kanizsai csizmadiamesterekhez. Ezt természetesen hitelesítették a *városi tanács*nál, a Budai Kamarai Adminisztrációnál, sőt a későbbi években a megyegyűléssel és a földesúrral is megerősítették. E céh valószínűleg megalakulásától folyamatosan működött a 18. és a 19. században. Még az 1872-es ipartörvény életbe lépése után is folytatólagosan bejegyezték a csizmadiakkal kapcsolatos eseményeket a volt csizmadiacéh jegyzőkönyvébe. Tárgyi emlékeik közül *céhládájukat* őrzi még a *Thury György Múzeum*. Lásd még *céh, céhszabályzat* (R. L. A.)

Csóka Mór (1859 Nagykanizsa – ?), festőművész. Münchenben, valószínűleg az ottani akadémián volt ösztöndíjas. Hazatérte után Mohácson telepedett le. Naturalista stílusú életképeket és csendéleteket festett. Egy kisméretű tájképét a Magyar Nemzeti Galéria őrzi. (K. L.)

Csónakázó-tó, 1973-ban létesült 40 hektárnyi területen hosszán elnyúló mesterséges tó, ami mintegy 600

Csónakázó-tó
Fotó: Kotnyek

ezer m³ víz tározására alkalmas. A tó, illetve impozáns környéke a város lakosságának kedvelt kirándulóhelye, elsősorban pihenési, sportolási és horgászati lehetőségeket biztosít. A szerencsés horgászok zömmel pontyot, amurt, fehér busát és compót foghatnak itt. Másodsorban a *Mórichelyi halastavak* vizutánpótlását hivatott fedezni, illetve a *Bakónaki-patak* árhullámainak felfogása révén a vízkár elhárításban is szerephez jut. A tó szempontjából problémás a Bakónaki-patak vizének környezetszennyező hatása, miután hordalékának csupán egy részét lehet az előtározóval visszatartani. A patak vízgyűjtő területének ugyanis csupán 17 százaléka *erdő*, a többi vízszint zömmel megművelt terület, aminek káros anyagaival együtt még további három falu bemosódott szennye is terheli a vizet. E hatás is hozzájárult az elmúlt évek nagy halpusztulásaihoz. Lásd még *felszíni vizek* (Cs. F.)

Csoportházak, az Erzsébet tér északi részén egykor állott földszintes épületcsoport. Az alacsony, földszintes házakat az uradalom építtette, a Sóhivatal tisztjeinek lakásai voltak bennük. A múlt század elején még csak két hosszú épület állt a téren egymás mellett. Az 1822. évi városi térképen „Soós Tiszti Lakás” felirattal szerepelnek. A század közepén már több földszintes és egy emeletes ház kapcsolódott hozzájuk, csoportot képezve a tér északkeleti részén, a Rozgonyi utca és a *Zöldfa vendégfogadó* közötti térségben. A századfordulóra a házak állapota erősen megromlott, 1901-ben az uradalomtól a város vásá-

Az Erzsébet téri földszintes Csoportházak a század elején (T. Gy. M.)

rolta meg őket. A század elején még üzletek, műhelyek működtek bennük, így a Simkovits és Ujlaky épületlakatos és gépjavító műhely. A csoportházakhoz kapcsolódik egy ismert, de rövid ideig tartó vállalkozás is: Abdula Popalovics 1905-ben érkezett Törökországból, hogy egy török kávéházat alapítson eredeti török berendezéssel, kávéval és kiszolgálással, s e célra itt bérelt 4 szobát, de a kávéház rövid üzemelés után megszűnt. A városi képviselők között 1906-ban mozgalom indult, hogy a teret elcsúfító házakat

lebontsák, ekkor már „városunk fő patkányfészke”-ként emlegetik. 1913-ban a dűledező épületeket kiürítették, majd többszöri sikertelen árverés után végül Simon Lajos és Pfeiler Henrik vállalkozók lebontották azokat. A város itt szeretne volna felépíteni kőszínházát, ki is írták a tervpályázatot, de az első világháború meghiúsította a tervet. (K. Zs.)

Csorba (Palotai) Ákos (1838. április 8. Szent-Margita pusztá – 1902. január Budapest), ügyvéd, író. Változatos életpályája során volt teológus, katona, postamester, főjegyző, ügyvéd. 1891 után ügyvéd Nagykanizsán, 1892–93-ban szerkesztette a *Zala* című hetilapot. Írásai 1880-tól Cs. Palotai Ákos néven, vagy P. Á. jelzéssel is megjelentek. Regényei, elbeszélései jelentek meg. Fő művei: Az ismeretlen. Orosz veszély (Nagykanizsa, 1890), A sorsüldözött család (Regény. Nagykanizsa, 1891). (N. J)

Csőngei Pál (1912–1989), labdarúgó, edző. 1934-ben

Csőngei Pál

került a fővárosból Kanizsára. Ekkor gólerős játékosként a Zrínyi csapatát erősítette. Területi gólkirály volt, nyolc alkalommal szerepelt a dél-nyugati kerületi válogatottban. 1936-ban 42 góllal a kanizsai csapat gólkirálya volt. Rövid soproni kitérő után 1946-ban visszatért és a MAORT csapatában ontotta a gólokat. Emel-

lett meghatározó tagja volt az NB II-es bajnokságnak. Húszéves sikeres játékos pályafutása után edzőként tevékenykedett. (B. A.)

dagasztószék, más néven teknőtartó, a régi paraszti háztartás szinte nélkülözhetetlen, csaknem mindig házilag készített darabja volt, ami főleg a különféle rendeltetésű teknők tartására szolgált. Általában kemény fából faragták, csapozták össze ezt a vasos lábakon nyugvó állványt, melynek két, keresztfával egymáshoz erősített lábához homorúra kifaragott, a teknők szilárd tartására szolgáló felsőrész csatlakozott. Lásd még *hagyományos használati eszközök* (K. E.)

Danneberg és Weisz-féle gabonakereskedés, lásd *Ebenspanger-ház, magtárépület*

Dávid László (1885. november 1. Nagykanizsa – ?), tanár, író. Szülővárosának gimnáziumában érettségizett 1904-ben. 1912-ben szerzett latin szakos tanári oklevelet a budapesti egyetemen. Magyaróváron kez-

dett tanítani, majd Podolinban, Léván, Kiskunfélegyházán, Gyergyószentmiklóson, Liptószentmiklóson, Újverbáson élt. 1917-től katona, több helyen volt hadifogoly. 1919 őszétől Miskolcon, 1931-től a budapesti Madách Gimnáziumban tanított. Sorsát ezután nem sikerült felderíteni. 18 éves korától jelentek meg versei, első két kötetét is szülővárosában adták ki. Versek (1906), Régi módon (1910). Írt regényeket, novellákat, színikritikákat. Írásai főleg tanári működésének helyén jelentek meg a helyi lapokban, illetve önálló kötetekben. (N. J.)

Dávidovics Ferenc (1915–1988), sportoló, edző. Az 1930-as évek elején a Nagykanizsai Torna Egylet színeiben kezdte a kerékpározást. A zalai és somogyi kerületi és dunántúli versenyek élmezőnyéhez tartozott. 1936-tól a Csepel, a WMFC, majd a Budapest Törekvés színeiben versenyzett. I. osztályú minősítést szerzett, az országos bajnokság bronzérmese volt. A második világháború után Bázakerettyén dolgozott, majd 1952-től a Nagykanizsai Bányász, a mai *Olajbányász* kerekeseinek edzője volt. Elindítója és szervezője volt az Olaj Kupa nemzetközi országúti versenynek, főtítkára a megyei szövetségnek. Lásd még *kerékpározás* (B. A.)

Deák Ferenc (1803. október 17. Söjtör – 1876. január 28. Budapest), országgyűlési követ, igazságügy-miniszter. 1808 és 1854 között Kehidán lakott. Gimnáziumi tanulmányait Keszthelyen és a kanizsai *piarista gimnáziumban* végezte, majd 1823-ban ügyvédi diplomát szerzett. 1824-től 1832-ig Zala megye fizetés nélküli alügyésze és árvaválasztmányának jegyzője. 1833–36 és 1839–40 között ő képviselte Zalát a pozsonyi országgyűlésen. Az országgyűléseken az ellenzék egyik vezéréként elsősorban a jobbgátság helyzetének javításáért és a szólás, valamint a sajtó szabadságáért küzdött. 1841–43 között európai színvonalú büntetőtörvénykönyv-tervezetet dolgozott ki. 1848 áprilisában a Batthyány-kormány igazságügy-miniszterévé nevezték ki. 1848 őszétől a szentgróti választókerület képviselőjeként vett részt a pesti országgyűlésen. 1849-ben visszavonult a politizálástól és az 1850-es években a passzív nemzeti ellenállás mintaképévé vált. 1854-ben eladta birtokait és Pestre költözött. Az 1861-es országgyűlés idején a *Felirati Pártot* vezette, majd 1865-től oroszlánrészt vállalt a kiegyezés előkészítésében. Az 1867-es kiegyezés után a „haza bölcse”-ként ünnepelték. Síremléke a budapesti Kerepesi úti temetőben áll. Lásd még *Védegyelet* (K. I.)

Deák Ferenc (1920–1992), asztaliteniszező, sportvezető. A Zala megyei Csörnyeföldén kisiskolás korában kezdett sportolni. A pingpong iránti szeretete végigkísérte egész életét. Labdarúgókapusként kezdett, majd játékosvezető lett. Nagykanizsára költözése után

az asztalitenisz jelentette számára az igazi sportot. Az NB II-ben meghatározó egyénisége volt a *MAORT*, és az Olajmunkás csapatának. Zalai, területi és bányász bajnok volt. A megyei szakszövetség főtítkáraként, a Nagykanizsai *Olajbányász* elnökeként sokat tett a sportágért. Lásd még *asztalitenisz* (B. A.)

Deák Ferenc emléktáblája, Telcs Ede alkotása a Sugár u. 11. szám alatti, egykor a *piarista gimnáziumhoz* tartozó épület homlokzatán. A bronz emléktáblát ere-

Deák Ferenc emléktáblájának avatása 1903. október 17-én az Eötvös téri gimnáziumi épületnél (T. Gy. M.)

detileg 1903. október 17-én a gimnázium régi, Eötvös téri épületének falán avatták fel. A táblán *Deák Ferenc* domborművű arcképe látható, mellette: „1803 1903. október 17.”, a domborműtől balra olvasható felirat: „Deák Ferenc emlékezetére, aki az 1813/14 = 1816/17 iskolai években ezen gimnáziumba járt. Születése százados évfordulója alkalmából állította a Nagykanizsai *Irodalmi és Művészeti Kör* kezdeményezésére a város közönsége.” A tábla alján olvasható idézet: „Félre minden irigységgel hazánk fiai, adjuk neki az elsőséget. – mondja róla Széchenyi.” Lásd még *emléktáblák, helyi védelem* (K. Zs.)

Deák Ferenc szobra, Fischer György szobrász alkotása a Deák tér 5. számú *Axenti-ház* homlokzatánál. Az épület homlokzatába épített féloszlopon Deák Ferenc mellszobra látható, felirata: „Deák Ferenc 1803-1876.” Az oszlopon lévő táblán a következő felirat olvasható: „Állíttatta a „Liberális Nagykanizsáért” alapítvány a város polgárainak támogatásával. 1997.” Avatására 1997. április 18-án került sor. Lásd még *köztéri alkotások* (K. Zs.)

Deák Párt, 1866. november 21-én Deák Ferenc vezetésével az 1861-es országgyűlésen alakított *Felirati Párt* utódjaként létrehozott párt, ami programjában a királyi udvarral történő kiegyezést hirdette. Nagykanizsán erős támogatottságot élvezett, hiszen *Sümeghy Ferenc* e kör támogatottjaként lett 1861 és 1869 kö-

zött a város *országgyűlési képviselője*. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

Deák téri fasor, lásd *Suszteralle*

DÉDÁSZ Rt., áramszolgáltató részvénytársaság. Elődje az ágazat államosítását követően 1950-ben alakult Állami Villamosenergia Szolgáltató Vállalat volt, amelynek nagykanizsai üzletvezetősége működött. 1964. január 1-jén több vállalat összevonásával létrehozták a Magyar Villamosművek Trösztöt, amelynek egyik vállalata a pécsi székhelyű Dél-dunántúli Áramszolgáltató Vállalat lett. Ezt követően az üzemigazgatóságok önállósága többször módosult, a legradikálisabb változásokat viszont a villamosipar 1996. évi privatizációja jelentette. 1998. január 1-jétől kezdődően a DÉDÁSZ Rt. új szervezeti formában működik. A volt Nagykanizsai Üzemzetőség 40 ezer fogyasztó energiaellátásával foglalkozik. Hozzá tartozik Nagykanizsa és Zalakaros térsége, északi irányban pedig Zalaszentbalázs, Pölskefőig nyúlik ellátási területe. Üzemvezető: Takács Zoltán. Lásd még *villamosítás* (P. J.)

deftedár, lásd *Kanzsai vilajet*

Déli Vasút, a Ferenc József Császár Keleti Vaspálya Társaság, a Ferenc József Császári Királyi Déli Vaspálya Társaság – vagyis az osztrák és magyar vasutak – 1866-ban felvett Császári Királyi Szab. Déli Vasúttársaság nevének rövidítése. Ekkor történt meg az osztrák

A Déli Vasút peronja a századfordulón (T. Gy. M.)

és olasz vasút szétválasztása és az osztrák–magyar vasút összevonása. Lásd még *vasút, Képek a Déli Vasút nagykanizsai történetéből* (P. J.)

Déli Vasúti emlékoszlop, az Izraelita temetőben felállított *emlékmű*, mely alá 1859-ben, a *Déli Vasúti* indóház építése miatt felszámolt sírkertből helyezték át a csontokat. A felfelé keskenyedő kőoszlop négy oldalán, négy márványtáblán magyar, héber, latin és német nyelvű felirat olvasható: „A régi zsidótemető lakói százéves nyugvóhelyükből a vasút által kiszorítván ide átköltöztek. január 16-án 1859. évben.”

Az oszlopot kisméretű, héber feliratos síremlékek veszik körül. Lásd még *emlékművek, helyi védelem, köztéri alkotások* (K. Zs.)

Déli Vasúti emléktábla, Rétfalvi Sándor szobrászművész alkotása a *vasútállomás* peronján. A fehér márványból készült dombormű az első vasúti szerelvény megérkezésének pillanatát örökíti meg. 1986. április 2-án, a *Buda–Kanizsa vasútvonal* átadásának 125. évfordulója alkalmából leplezték le. Lásd még *emléktáblák, helyi védelem* (K. Zs.)

Déli vasút Fűtőházi Dalkör, lásd *MÁV Kodály Zoltán Vegyeskar*

Déli vasút Fűtőházi Kézművesek Dalköre, lásd *MÁV Kodály Zoltán Vegyeskar*

Dél-Nyugat, a Nagykanizsáért–Délnyugat Magyarországiért Alapítvány lapja, amelynek első száma 1989 decemberében készült el. A Czupi Gyula szerkesztette, havonta megjelenő lap a *Magyar Demokrata Fórum* nézeteit tükrözte és az 1990-es rendszerváltás, a politikai átalakulás elősegítése volt a célja. Az utóljára regisztrált szám: 5. évf., 1993. április. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Délnyugat-dunántúli Cigány Közgyűjtemény, a cigány kultúra termékeinek tárháza, ahol levéltári és könyvtári dokumentumok mellett cigány származású művészek alkotásai is megtalálhatóak. 1996. április 17-én nyitotta meg a város és a *cigány kisebbségi önkormányzat*. 1998. szeptember 19-től a Közösségi Házban kapott helyet. (K. F.)

Délzala II., 1956 novemberében, a forradalom alatt a *M(agyar) Sz(ocialista) M(unkásk) P(árt)* ideiglenes városi intézőbizottsága és a *városi tanács* lapjaként látott napvilágot. E rendszertelenül megjelenő, a *Zalai Hírlap* helyébe lépő újságot Nagykanizsán nyomták. Példányait az Országos Széchenyi Könyvtár és a Zala Megyei Könyvtár őrzi. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Dél-Zala Táncegyüttes, magyarországi és határon túli magyar területek táncait bemutató táncegyüttes. 1986. januárjában MÁV-SZÖV Dél-Zala Táncegyüttes néven hozta létre Papp László néptánc-pedagógus és koreográfus. A tagok középszikolász diákok és huszonéves fiatalok közül kerültek ki. Az együttes repertoárjában egy-egy koreográfia erejéig előfordulnak más népek zenei anyagai is. Már az alakulás évében Arany III. fokozatú minősítést szereztek, majd sorozatos fellépések, vendégszereplések következtek. 1990-ben Kócza András vette át az együttes vezetését. 1994. tavaszán a táncegyüttes áthelyezte székhelyét a *Kodály Zoltán Művelődési Ház*ból az *Erkel Ferenc Olajipari Művelődési Ház*ba. Ekkor kapcsolódott be

az együttes irányításába Horváth János. 1993-ban Bányászati Szakszervezeti Nívódíjat, 1996-ban Nagykanizsa Városért kitüntetést kaptak. Jelenleg a csoport szakmai munkáját Papp Csilla, Horváth János és Török Endre irányítja. Lásd még *táncgyűttesek (F. F.)*

Dél-zalai Nyomda és Lapkiadó Vállalat, 1927-től 1938-ig működő cég, amely a város legjelentősebb napilapját adta ki, miután megvásárolta a *Barbarits Lajos* szerkesztette *Zalai Közlönyt*. Emellett azonban egyéb sajtótermékek is kikerültek a nyomdából. A vállalat igazgatósági elnöke *Gyömörey István* országgyűlési képviselő volt. Lásd még *sajtó (H. Gy.)*

Dél-Zalai Takarékpénztár, 1870-ben Eperjesy Sándor, Albanich József, Horváth János, Kaán Károly és Martinkovics Károly közreműködésével létrejött

A Dél-Zalai Takarékpénztár székháza (Bazárépület) a Fő úton az 1910-es években
(T. Gy. M.)

pénzintézet. A szervezők 1869. június 16-án határozták el a takarékpénztár felállítását, alapszabályát egy hónapon belül el is készítették. Az alakuló ülést 1870. március 13-án tartották, ahol az alapítók 100 részvényén túl a nyilvános aláírásra bocsátott 400 darab részvényt helyett 885 darabot jegyeztek le a város polgárai. A pénzintézet elsősorban a kisebb dél-zalai települések lakóinak pénzügyi igényeit elégítette ki, miközben fontos szerepet vállalt a kisvállalkozók és a magángazdaságok hitelezésében. A megalakulást követő időszak elnökei, akik egyben a város meghatározó gazdasági és közéleti szereplőinek számítottak: Hom Ede, dr. Virava József, *Eperjesy Sándor*, dr. *Bentzik Ferenc*, Sauveter József, Bettlhein Győző. Lásd még *bankok, Bazárépület (P. J.)*

Dél-zalai Víz- és Csatornamű Vállalat, e néven 1963 óta működő vállalat, melynek elődjét 1916-ban alapították. Az ez évben létesített honvédségi vízmű a ligetvárosi hadikórházat látta el. A *katonai kórházban* és a laktanyában a vízellátással egyidőben szenny- és csapadékvíz-csatornát valamint *szennyvíztisztítót* is építettek. A város 1921-ben vette át a honvédségtől a

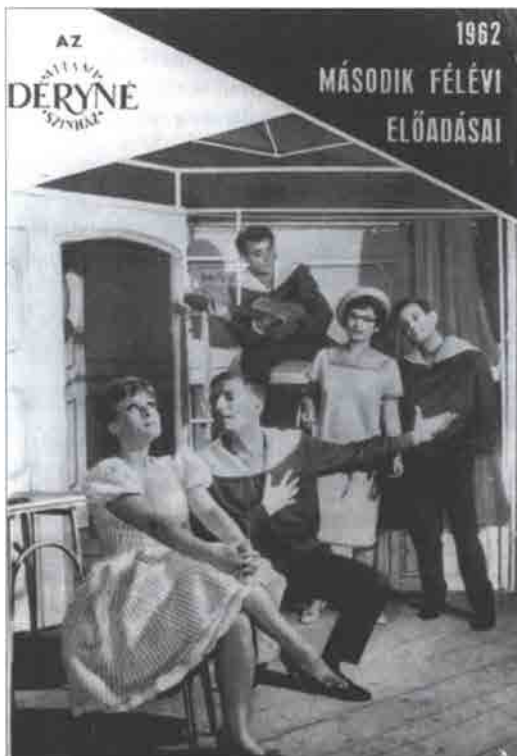
vízművet, ez lehetővé tette, hogy a lakosság is bekapcsolódhasson a *vízellátásba*. 1923-25 között kezdődött meg a vízhálózat bővítése, ekkor épült fel a Teleki utcai 700 m³-es *víztorony*. Ezzel egyidőben megindult a *csatornahálózat* kiépítése is. 1942-ben Nagykanizsa Város Vízművének befektetett állótőkéje 1633 ezer pengő, forgótőkéje 162 ezer pengő volt, 4 szakmunkást alkalmazott. Munkáslétszáma átlagban évi 8, legnagyobb létszám 12. Villamosmotor-kapacitása 105 LE. Az éves termelési érték 179676 pengő volt. A második világháború után előbb a Városi Szolgáltató Üzemvezetőség része volt, majd ebből 1950-ben kiválva lett önálló Vízmű Vállalat néven. Az ezt követő három évtizedben fokozatosan fejlődött, ezt egyrészt a város nagyarányú ipari fejlődése, másrészt az ezzel párhuzamosan épített lakótelepek fokozódó vízigénye követelte. 1963 óta működik Dél-zalai Víz- és Csatornamű Vállalat néven. 1965-től a zalakarosi fürdőt is üzemeltette. 1970-től a vízvezeték-hálózat további fejlesztése mellett megindult az egyesített rendszerű csatornahálózat rekonstrukciója és bővítése. 1980-ban helyezték üzembe a 12500 m³/nap kapacitású szennyvíztisztító telepet, melyet egy évtizeddel később 25 ezer m³/nap kapacitására bővítettek. 1975 után Zala Megye Tanácsa koordinálásával nagyarányú vízmű-építés kezdődött a vállalat működési területén, eredményeképpen 1995-től valamennyi dél-zalai települést egészséges, vezetékes ivóvízzel láttak el. A társulati formában megvalósuló beruházásból a lakosság nagyon jelentős anyagi terhet vállalt magára. Ezeken a településeken csak 1990 után indult meg intenzíven a csatornahálózat és a szennyvíztisztító telepek létesítése. Ma a cég 86 települést lát el, 25 vízmű és 9 csatornamű (17 település, ami az ellátott terület lakosságának 80 százalékát jelenti) üzemeltetését biztosítja. A vállalat, a létrejöttétől 1990-ig üzemeltette a zalakarosi gyógyfürdőt, 1996-ig pedig a városi fürdőt. 1992-től önkormányzati közös vállalat-tá alakult, alapítók Nagykanizsa, Letenye, Lovászi, Zalakomár és Zala megye önkormányzata. Vezetője Kovács Antal. Lásd még *vízellátás (H. I.)*

Deme Antal (1919. december 28. Dobrácsapáti – 1984. január 13. Nagykanizsa), honvéd karmester. Mezőtúri, pápai, tapolcai majd lenti állomáshelyei után 1963-ban érkezett Nagykanizsára, ahol a helyőrségi Honvéd Zenekar élére került. Az együttes számos városi és vidéki ünnepségen, társadalmi rendezvényen működött közre. 1965-től 1973-ig a Nagykanizsai *Szimfonikus Zenekar* karnagya lett. Példamutató együttműködést épített ki az általa vezetett két együttesben, így lehetővé tette a honvédszenekar muzsikusainak részvételét a szimfonikus zenekarban. Vezényelt a zenekar vendégszereplésén a jugoszláviai Csáktornyán, az Amatőr Szimfonikus Zenekarok fesztiválján Budapesten, a *Dr. Mező Ferenc Gimnázium*

um névadó ünnepségén, a kaposvári Csiky Gergely Színház és a Fővárosi Operettszínház művészeinek, a Jászai-díjas Németh Marika és Marik Péter operett-hangversenyén. Az 1977. április 18-i operettesten búcsúzott a zenekar Deme Antaltól. 1976-tól 1983-ig nyugdíjasként a *Bányász Fúvószenekart* vezényelte. (F. F.)

Demokratikus Ifjúsági Szövetség, a *Magyar Dolgozók Pártjának* ifjúsági szervezete, amely 1950 júniusában alakult meg. Célja a szocialista eszmék terjesztése volt az ifjúság körében. Nagykanizsán 1950-ben az ifjűmunkások szervezték meg. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

Dencsár-árok, a *Principális-csatornával* párhuzamosan haladó kisebb csatorna, amit Nagykanizsa belvízeinek, záporvízeinek és szennyvízeinek levezetésére ástak, közvetlenül a Szombathelyre és a Murakeresztúrra vezető vasútvonal mellett. A Barbarits-féle monográfia adatai szerint 1833-ban kezdték el az árok ásását, majd 1928-ban kapta meg a város azt a kölcsönt, amiből elindulhatott az újraárokolás, illetve felépülhetett a Király utcában a rajta átvezető vasbeton híd. A vízlevezetést egyszerűsítve, a második világháború után az árkot összekötötték a *Lazsnak-csatornával*, mint befogadóval, s ezzel önálló csatorna szerepe is megszűnt. (Cs. F.)

A *Déryné Faluszínház* programfüzetének egy lapja

Déryné Faluszínház, 1951. augusztus 1-jén alapított országjáró, úgynevezett tájoló színház az ötvenes évek Magyarországon, melynek előadásait 1954-től 1975-ig több nagykanizsai helyszínen is láthatta a közönség. Felléptek a *Fegyveres Erők Klubjában* (mai *Honvéd Kaszinó*), a *Móricz Zsigmond Művelődési Házban*, a *Kodály Zoltán Művelődési Házban* és a *Városi Művelődési Központban*. Egész estét betöltő előadásaikban klasszikus és eredeti számok egyaránt helyet kaptak. A legnépszerűbb játsszott művek: Molière: Tartuffe, Lehár: Vándordiák, Jókai: Aranyember, Szigligeti: Liliomfi. A színház Nagykanizsán tartott ősbemutatója 1951 őszén Ságody József: Lakásszentelő című műve volt. A társulat szereplői közül többen évtizedeken át színpadra léptek, így Czéh Gitta, Szántó Margit, Patassy Tibor, Kassay Ilona, Fenyvesi Balázs, Tatay Éva, Honfy József, Márkus Lajos, Fodor Teréz. A színház igazgatói, vezetői: Ascher Oszkár, Pados István, Egri István, Marton Frigyes, Nógrádi Róbert és Mátrai József. Zala megyében, az 1960–70-es években Horváth Lajos volt a megyei titkár és Hódi András a körzeti szervezőtitkár. Lásd még *színházi események* (D. L.)

Déryné Színjátzó Csoport, lásd *Vasutas Színjátzó Kör*

diagonális út, lásd *római úthálózat*

diáksport, a minőségi sport megteremtését is szolgáló iskolai testnevelés és a sport magas szintű művelésének kerete. Pongrácz Adolf, a *piarista gimnázium* tornatanára, akinek tevékenységét 1866-ban elsőként jutalmazták államilag is elismert oklevéllel, kiemelkedő szerepet játszott a *Nagykanizsai Torna Egylet*-ben. Nagy Lajos tanító is beírta nevét a kanizsai sporttörténelembe, aki 1908-tól az egykori Nagykanizsai Sport Club elnöki tisztét látta el, majd 1912-től az Ifjúságképző Sport Egylet, a későbbi Ifjúsági Kör Sport Egylet elnökeként tevékenykedett. 1910-ben az Egylet és a Kereskedelmisták diákfocistái lejátszották első hivatalos mérkőzésüket, amellyel a városban megkezdte térhódítását a későbbiekben legnépszerűbb sport, a futball. Németh Mihály, aki a polgári iskola igazgatója és az 1922-ben megalakult Zrínyi Miklós Torna Egylet választmányi tagja volt, az iskolai és egyesületi sportban jelentős szerepet töltött be. A második világháború után a helyi utánpótlás bázisául az eredményes középiskolás sportolók szolgáltak. Kiváló versenyzők-testnevelő tanárok erősítették az egykor működő egyesületi szakosztályokat.

Egyetemi-főiskolai bajnokság. 1972–79 között működött a városban a Keszthelyi Agrártudományi Egyetem Agronómiai Főiskolai Kara, amelynek hallgatóiból szerveződött női kézilabdacsapat 1974-ben bajnokságot nyert. A csapat tagjai Borda–Czerbusz,

Novaszell, Feketéné, Gódor, Vén, Simon voltak, cserként Szabolcsi, Baranyai és Bartkó szerepeltek, az edző-testnevelő Fekete Zoltán volt. 1975-ben a férficsapat is aranyérmes volt (összeállítása Kovacsics – Fodor, Czimmer, Szűcs, Bugyi – Barabás, Szarvák – Dávid, Takács, a cserék: Kálóczy, Kovács, Lakatos, Fülöp, Seffer. Edző Boros László). Szloboda Judit, az egykori olajos kézilabdázó NB II-es játékosként tagja volt az 1996-os főiskolai világbajnokságban szereplő magyar csapatnak.

Középiskolások sportjának elmúlt 30 évéből kiemelés érdemel a Landler Jenő Gimnázium fiú magasugró-csapatának és a Dr. Mező Ferenc Gimnázium női gátcapatának országos atlétikai elsősege. Remek teljesítményt nyújtott az országos döntőben a Cserháti fiú kézilabdacsapata, a gátfutók, a labdarúgók, a Batthyány és a Dr. Mező gimnázium női kézilabdacsapata, kosárlabdacsapata, tornászai, úszói, sakkzói, a Batthyány 4 x 100 méteres női váltója, a Thury SZKI baseballzói, a KBMSZ atlétái és akrobatái. Úttörő-diákolimpiák: 1968-ban a Zrínyi iskola leány kosárlabda-csapata Kaczor Jenő testnevelő vezetésével megnyerte a Pécsen rendezett országos döntőt. Az 1987. júniusában Kecskeméten megrendezett országos úttörő olimpiai bajnokságban a Péterfy iskola leány kézilabdacsapata Uzsoki László edző, és Rezek Győző testnevelő vezetésével megszerezte a bajnoki címet, amit egy évvel később megdupláztak. A Péterfy fiú csapat Brenner Árpád edző és Pusztai László testnevelő irányításával ezüstérmes volt. Az 1980-as évek végétől a Hevesi iskola Gajcsi József tanítványaival betört a tornasport élvonalába, a diákok 1988-tól többszörös országos bajnokok voltak. Az elmúlt évben a Silló-tanítványok, a fiú kosarasok értek el bronzérmeket. A csapatsikerek mellett számos kanizsai kisdíák nyert úttörő-diákolimpiai egyéni bajnokságot. 1986-ban a megye és Kanizsa rendezte meg az országos döntőt, s városunk adott otthont a kézilabda, kajak-kenu és tollaslabda-versenyeknek is.

Világbajnokságban a Fekete-tanítványok. A Cserháti SZKI fiú labdarúgócsapata Fekete Zoltán testnevelő vezetésével bekapcsolódott a Magyar Ifjúsági Labdarúgó Kupa országos versenyébe, az „Edzett vagyok” mozgalomba. Az országos felmenő rendszerű versengésben nem igazolt játékosok vehettek részt, a kupaversenyen 800 ifjúsági csapat szerepelt. A verseny során a kanizsai Cseri csapat az 1982. évi küzdelmekben a 2. helyen végzett. A csapat jutalomként részt vehetett a Dubrovnikban rendezett kajak-kenu világbajnokságban.

Diáksportolók, testnevelők, szakvezetők elismerése. Az önkormányzat, a Polgármesteri Hivatal Sportcsoportja az utóbbi években kiemelt figyelmet fordít a diák- és minőségi sportban kitűntek jutalmazására, a legjobbakat, köztük a szakági élvonalban jeleskedő diákokat, az országos korosztályos bajnokságok, diák-

olimpiai országos döntők érmes versenyzőit, a korosztályos válogatottakat, az ifjúsági aranyjelvényes versenyzőket, évente több mint félszáz diáksportolót részesítenek városi elismerésben. A város vezetősége értékeli a felkészítő testnevelő tanárok, edzők munkáját, akik közül az 1993/94-es tanévben végzett szakági munkájukért a következőket részesei-tették elismerésben: Faller Zoltán, Pusztai László, Rezek Győző, Silló Zsolt, Popellár Jenő, Barbalics Galina, Kósa László, Balogh György, Deregi Lászlóné, Fekete Zoltánné, Kahotek Ferenc, Gajcsi József, Gondi Zoltán, Bene Csaba testnevelők, Nagy István, Pátkai József, Vlaszák I. Géza, Czebei Tibor, Márton József, Vágvölgyi Tamás, Héder István, Yamada Koichi, Gábor Erzsébet, Majoros Istvánné, Papp Miklós. Napjainkban működő diák- és iskolai sportkörök lásd: *Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szak-középiskola Iskolai Sportkör, Bolyai Diák Sportegyesület, Cserháti Diák Sportegyesület, Kanizsa Diák Kosárlabda Klub, Kiskanizsai „Lendüjl” Iskolai Sportkör, Körösi-Kanizsa Kft. Diák Sportegyesület, Dr. Mező Ferenc Iskolai Sportkör, Miklósfai Iskolai Sportkör, Palini Iskolai Sportkör, Péterfy Iskolai Sportkör, Rozgonyi Iskolai Sportkör, Sétakerti Diák Sportegyesület, Széchenyi Iskolai Sportkör, Thury Diák Sportegyesület, Zalaerdő-Hevesi Diák Sportegyesület, Zrínyi Diák Sportegyesület, Zemplén Diák Sportegyesület, Zsigmondy-Winkler Diák Sportegyesület (B. A.)*

diákszínjátás, egyházi és világi iskolákban folyó, a város történetében a 18. század közepéig visszanyúló színjátékos tevékenység. A darabok nyelve kezdetben

Liceumi előadás

a latin volt, de a 19. században már egyre gyakrabban kerültek színre magyar írók magyar nyelvű művei is. Az előadott műveket tanárok rendezték, de segédrendező már felsőosztályos diák is lehetett. A piarista szerzetesrend 1762-ben alapított iskolájában (lásd *piarista gimnázium*) már az első évektől volt ének- és zenekar, valamint színjátékos kör. 1784-ben például magyar nyelvű pásztorjátékot mutattak be Egerváry

Ignác szónoklattan tanár tiszteletére a diákok, mintegy megszemélyesítve őt, bemutatva életútját. A magyar színháztörténet úgy értékeli e vállalkozást, mint a kor egyetlen magyar nyelvű piarista pástorjátékát. Ugyanebben az esztendőben került színre a „Két vadászok” című énekes, zenés mesejáték, amit német és magyar nyelven többször is bemutattak. 1817-ben Brühl: Talált gyermek című színművében Deák Ferenc játszotta az egyik főszerepet. Az előadás előtt a színház erkölcsi-nevelő szerepéről szólva ő köszöntötte a közönséget. 1835-ben Kisfaludy Károly három egyfelvonásos művét mutatták be a diákok a Zeneegyesülettel közös rendezésben. Az 1870-es évektől a tanév végén kiadott értesítők lapjairól az előadott színművekről is olvashatunk. Szigligeti Ede: Trónkereső (1879), Rákodi Jenő: Éjjel az erdőben (1889), Jókai Mór: Szigetvári vértanúk (1894), Madách Imre: Az ember tragédiája (1900), Katona József: Bánk bán (1909), Laverty: Az úr katonái (1946), Hoffmannstahl: Jedermann (1947), Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk (1954), Afioigenov: Kusunokám (1962), Armond-Vanderberghe: Fiúk, lányok, kutyák (1963), Sophokles: Antigóné (1965), Csokonai Vitéz Mihály: Özvegy Karnyóné és a két szeleburdiak (1969), Bornemissza Péter: Magyar Elektra (1970), Csokonai Vitéz Mihály: Dorottyia (1972), Saint Exupery: A kis herceg (1973). Az Antigónét 32 év elteltével újra bemutatták az iskola színjátszói Harkány László rendezésében. 1997. december 5-én játszották először a drámát, majd többször megismételték. Rendezők: Keszthelyi László (1781), Nagy Péter (1817), dr. Perényi József (1900) Balog Alajos (1946–1947), Nyári Rudolfné (1948–1953), Harkány László (1954–1971), Lehota János (1970-es években). A szereplők közül Deák Ferenc, *Majczen Mária*, Márkus László (*Zala Márk*), Balázsovits Lajos, Dürö Győző neve vált később országosan ismertté. Színjátszó kör működött még az elmúlt évtizedekben a *Winkler Lajos Vegyipari Technikumban* Meixner Béla, a *dr. Mező Ferenc Gimnáziumban* Keresztes Szilvia, a *Cserháti Sándor Mezőgazdasági és Gépészeti Szakközépiskolában* Miha Tamás, valamint a *Thury György Kereskedelmi és Véndéglátó Szakközép- és Szakmunkásképző Iskolában* dr. Pillér Ernő, később ifj. Iváncsics János vezetésével. Lásd még *színházi élet* (D. L.)

dicalis adó, a rovás (dica) szóból származó kifejezés. Kezdetben, miután az írás-olvasás nem volt általános, a falu bírása a parasztokkal az adómennyiséget bevágásokkal, később számjegyekkel feltüntető rovasbottok segítségével számolt el, amit kettéhasítottak és annak egyik fel „nyugtaként” is szolgált. A későbbiekben az egy portára kivetett adó volt, melynek mértékét a 16. és 17. században az országgyűlés állapította meg. Az összeírás kiterjedt az adózó háztartására, javaira, tehát állataira, a földre, rétre, legelőre, szőlő-

re, a haszonbérből befolyt összegekre, illetve arra hogy az adózó kézműves, vagy kereskedő-e. A dicalis összeírások a helytörténet egyik legfontosabb forrásbázisai. Nagykanizsa *mezővárosáról* töredékesen maradtak fenn, csak 1773, 1775–79, 1800–01, 1803, 1806–09, 1811–16, 1817–18, 1821–23, 1826, 1828, 1829-ből találjuk meg a latin nyelvű összeírásokat a Zala Megyei Levéltárban. Nagykanizsáról fennmaradt legutolsó, 1829-ből származó összeírás 736 adózó háztartást írt össze. A terjedelmes összeírás további főbb adatai a következők: zsellérek száma 323, lakók száma 286, szolgák száma 124, szolgálók száma 68. A haszonállatokat illetően 36 ökör, 119 fejőstehén, 116 hámos ló, 215 sertés volt az összeírás időpontjában Nagykanizsán. A három osztályba sorolt házak közül 22 első-, 49 második- és 501 harmadrendűt írtak össze, s ugyancsak osztályba sorolták a szántóföldeket, réteket, szőlőket is. Az összeírás idején 233 kézműves és 80 kereskedő volt a *mezővárosban*. Lásd még *adó* (H. I.)

direktórium, az 1919-es *Tanácsköztársaság* idején létrejött hatóság. A polgári közigazgatás kialakult rendszerében jelentős változást hozott a kommunisták 1919. március 21-i hatalomátvétele. *Sneff József* kormánybiztos Nagykanizsán 1919. március 22-én összehívta a munkás- és katonatanács végrehajtó bizottságát azzal a céllal, hogy válasszanak a város irányítását ideiglenesen végző szervezetet. Ekkor jött létre a 12 tagból álló ideiglenes direktórium. Ebben 6-6 katonai- és munkástanácsit küldött vett részt. Működése csupán néhány órára szorítkozott, mert a tanácskormány március 22-én megszüntette a kormánybiztosi hivatalokat. Így a 12 tagú direktórium helyébe egy három tagból álló direktórium lépett. Tagjai *Sneff József*, *Brónyai Lajos* és *Bárány József* lettek. A városi közigazgatás szervezetét átalakították, eltörölték az elnevezéseket, és új szervezetet építettek ki. A korábbi tisztviselők az új rendszerben nem vállalhattak vezető beosztást. A közigazgatási teendők ellátására három ügyosztály alakult, ezek élén egy-egy direktórium tag állt, akiket népbiztosoknak neveztek. Az I. ügyosztály *Sneff József* vezetésével a központi, katonai, politikai ügyeket, a közellátást, a közművek irányítását és szocializálását felügyelte, ügyosztályvezetője *Kráthy István* korábbi városi jegyző, későbbi polgármester volt. A II. ügyosztály élén, ami a kereskedelmi, mezőgazdasági iparügyeket, tanügyet, városfejlesztést, városgazdasági- és városháztartási ügyeket intézte *Brónyai Lajos* állt, ügyosztályvezetője pedig *Sabján Gyula*, korábbi és később is megválasztott polgármester volt. A III. ügyosztály vezetője *Bárány József* lett, ügykörébe az egészségügy, a forgalmi igazgatás, az igazságügy, a munka-, munkás-, lakás- és szegényügyek, a hadiözvegyek, a hadiárva- és hadirokkantak ügyei, gyám- és gondnoki ügyek tartoztak. Az ügyosztályvezető dr. *Havas Hugó* ügyvéd volt. E rendszerben nem voltak címek,

mindenki elnevezése városi tisztviselő volt. Lásd még *tanácsköztársaság közigazgatása* (G. F.)

Díszkút (Erzsébet tér), a *Török kút* helyén felállított ivókút, az eredeti kút másolata. A Török kút 1994 őszén restaurálva, plasztikai hiányait kipótolva a Múzeum téren, a *Thúry György Múzeum* udvarán helyezték el védőtető alatt. A nagykanizsai *Városvédő Egyesület* Kovács Attila szobrász-restaurátorral elkészítette a kút hiteles másolatát, mely ivókútként is funkcionál. A fertőrákosi mészkőből készült új díszkutat Nagykanizsa első írásos említésének 750. évfordulóján, 1995. április 22-én avatták fel. Lásd még *köztéri alkotások* (K. Zs.)

Díszkút az Erzsébet téren
Fotó: Erdei

díszpolgár, kitüntető cím. A települések, tiszteletük kifejezéséként, a közélet azon személyiségeinek adományozták, adományozzák, akik többnyire az adott település érdekében végzett munkásságukkal kiemelkedő elismerést szereztek. Nem szükséges, hogy a kitüntetett a címet adományozó település lakója legyen. A díszpolgári cím hagyománya a múlt századra nyúlik vissza, gyakran művészeket vagy politikusokat ismernek el ilyen módon. Pontos források hiányában azonban csak hézagos ismereteink vannak arról, hogy kik is kapták meg e címet a várostól. Akikről tudunk: Jókai Mór író (1893), gróf *Zichy Aladár* országgyűlési képviselő, dr. *Kállay Tibor* pénzügyminiszter, országgyűlési képviselő, *Bószé Kálmán* erdőmérnök (1964), Farkas Ferenc zeneszerző (1965). Az adomá-

nyozó méltatlanná válás esetén a díszpolgári címet vissza is vonhatja: Imrédy Béla volt miniszterelnököt, háborús bűnöst 1945-ben megfosztották a cím viselésétől.

Nagykanizsán a Megyei Jogú Város Közgyűlésének 18/1997. (IV. 15.) számú rendelete szól a helyi kitüntetések alapításáról és adományozásáról. Ennek alapján a díszpolgári cím odaítélésére a közgyűlés tagjai és bizottságai, a városban működő társadalmi szervezetek, egyesületek, szakmai szövetségek, érdekképviselői szervek és egyházak tehetnek javaslatot. A javaslatokról a bizottságok véleményezése alapján a *polgármester* előterjesztésében a közgyűlés minősített többséggel határoz. A kitüntető oklevelet a közgyűlés soros vagy soron kívüli ülésén ünnepélyes keretek között adja át a polgármester egy „Nagykanizsa Megyei Jogú Város Díszpolgára” feliratú kisplasztika, a város címerével díszített arany pecsétgyűrű és pénzjutalom kíséretében. A díszpolgári cím a legmagasabb önkormányzati kitüntetés, adományozásával elhunyt személy emléke is megtisztelhető. A rendszerváltás óta „Nagykanizsa Megyei Jogú Város Díszpolgára” kitüntető címet kapott Fejtő Ferenc történész, Rózsás János író (1993), Brunner Erzsébet festőművész, dr. *Paizs Ferenc* nyugalmazott főjegyző (1994), Z. Soós István festőművész (1996), Rétfalvi Sándor szobrászművész (1998) Lásd *kitüntető címek* (G. T.)

diván, lásd *Kaniszai vilajet*

DKG, lásd *Dunántúli Kőolajipari Gépgyár*

DKG-EAST Olaj- és Gázipari Berendezéseket Gyártó Rt., 1994. október 1-én alakult társaság, melynek fő profilja a bányászati és építőipari gépgyártás. Előde a *MAORT Központi Javitóműhelyéből* kifejlődő *Dunántúli Kőolajipari Gépgyár (DKG)* volt. A vállalat 1991. június 30-ig az OKGT tagvállalataként működött, majd közvetlen államigazgatási felügyelet alá került. 1992. július 1-jével alakult meg a DKG-EAST Olaj- és Gázipari Berendezéseket Gyártó Kft., mint magyar–orosz vegyesvállalat. Alapítók: Dunántúli Kőolajipari Gépgyár Rt. 50,7 százalékos részesedéssel, Convertrade Kft. 1,6 százalékos részesedéssel, Gázkomplettimpex 35,8 százalékos részesedéssel, Interprocomp Kft. 11,9 százalékos részesedéssel. A DKG Rt. sikeres privatizációja eredményeként a DKG-EAST Kft. egyik alapítója, az orosz Interprocomp Kft. került mindkét társaságban többségi tulajdonosi pozícióba. Felvetődött a közös tulajdonos miatt a két vállalat összevonása. A döntés értelmében a DKG-EAST Kft., a DKG Rt., valamint az Rt. két 100 százalékos tulajdonú kft.-je – a DKG METALL Kft. és a Contosoft Kft. – összeolvadás útján egyesültek. Az új társaság DKG-EAST Olaj- és Gázipari Berendezéseket Gyártó Rt. néven 1994. október 1-jén kezdte meg működését. Tulajdonos összetétele: Interpro-

com Kft. 68 százalék, Állami Vagyonügynökség 14,1 százalék, MRP Szervezet 13 százalék, Nagykanizsa önkormányzata 2,8 százalék, Fonyód önkormányzata 2,1 százalék. Az rt. jelenlegi tulajdonosi összetétele: Általános Értékforgalmi Bank Rt. 49,9 százalék, Interprocomp Co. 18,1 százalék, Magyar Fejlesztési Bank Rt. 13,5 százalék, MRP Szervezet 17,2 százalék, Nagykanizsa önkormányzata 2,8 százalék, Fonyód önkormányzata 2,3 százalék, ÁPV Rt. 0,6 százalék, magánszemélyek 0,1 százalék. A 944 alkalmazottat foglalkoztató rt. vezérigazgatója Mádé Károly. Lásd még *szénhidrogén-ipar* (S. L.)

Dobay Elek (1804. december 5. Léva, ma: Levice, Szlovákia – 1879. június 1. Léva, ma: Levice, Szlovákia), piarista paptanár. 1828-ban szentelték pappá. Az ország különböző városaiban tanított. Kecskeméten, Maramarosszigeten, Vácon, Nyitrán, Trencsénben, Szegeden, Kalocsán. A nagykanizsai piarista gimnáziumnak 1829–35 között volt tanára, majd 1862–64 között vicerekтора és igazgatója. Magyar és latin nyelvű munkái főleg az iskolák történetével foglalkoztak. (ZMÉL)

Dohányraktár, az Erzsébet tér 8. szám alatt egykor állott kétemeletes épület. Helyén egy, a kincstár által

A hajdani tornyos Dohányraktár az 1910-es években (T. Gy. M)

épített egyszerű, földszintes ház állt, melybe 1875-ben költöztették be a dohányraktárt korábbi helyéről, a *Löwy-házból*. 1906. szeptemberében a régi földszintes épület nagy részét lebontották, helyébe egy kétemeletes, tornyos, „lovagvár-szerű” palotát emeltek. Tervezője és kivitelezője Morandini Román nagykanizsai építész-vállalkozó volt. Az épületben többen az Erzsébet királyné tér „veszedelmét”, „városfejlődési akadályt” láttak. A tervek szerint szomszédságában szándékoztak a pénzügyi palotát, az új *Igazságügyi palotát* s a város színházát is felépíteni, s úgy gondolták, egy raktárépület „elcsúfítja” a teret. A Morandini által betervezett terveken az *építészeti bizottság* több változtatást követelt, mondván az ablakok nagyok, ne raktárjellegűek legyenek, a vasrácsokat belül helyezték el, így biztosították, hogy ne rak-

tár, hanem „modern palota” épüljön fel. A romantikus, várkastélyszerű épületet a tér felőli homlokzatán román jellegű, kettős ikerablakok, a sarokrészen kialakított négyszögletes, alul kiszélesedő sisaktetős tornyot hármás ikerablakok díszítették, a tető alatt ívsoros párkány futott körbe. Az épület a második világháború utolsó napjaiban leégett, a háború után lebontották. (K. Zs.)

Dolmányos István (1929. november 27. Nagykanizsa – 1993. augusztus 30. Budapest), történész, egyetemi tanár. Egyetemi tanulmányait Budapesten és Bukarestben végezte. 1952-től az ELTE Kelet-Európai Történeti Tanszékén oktatott, 1959-től kandidátus, 1975-től a történelemtudományok doktora, 1977-től egyetemi tanár. Fő kutatási területe hazánk 20. század eleji, valamint az orosz, a finn nép története. E témakörökből számos tanulmányt, 12 önálló kötetet publikált. Legismertebb művei: A magyar parlamenti ellenzék történetéből (Bp. 1963) és a Finnország története (Bp. 1972) (N. J.)

dologtöltő napok, a népszokások, jeles napok egyik jellegzetes csoportja. Cselekvésmód, amelynek a közösség tagjai alávették magukat. Az efféle íratlan törvények vonatkozhattak férfiakra, asszonyokra (női munkánál például csak a kenyérsütésre, a varrásra), bizonyos föld- és mezei munkákra stb. A „zárt napokon” semmit sem volt tanácsos kiadni a házból, és lehetőleg egész nap otthon kellett tartózkodni. Lásd *fekete hét*, *Luca-nap*, *nagyszombat* (K. E.)

dombok, a völgyeket elválasztó, különböző szélességű és magasságú gerincek, illetve több völgy találkozásánál platószerűen kiemelkedő felszíni formák, amik a völgyek futásának megfelelően térségünkben észak–déli irányú sorokba rendeződtek. A legmagasabb domb Nagykanizsa területén a 290 méter tengerszint feletti magasságba emelkedő Bagóhegy, pontosabban annak az északi csücske. A *Várkapu emlékmű* pedig 140 méter tengerszint feletti mélységből emelkedik ki. Nagykanizsa területének mai, szinte tagolatlan felszíne a korábbi felszín besüllyedésének köszönhető. Így csak a kiemelt felszín szabdalódik fel. A dombok földtani felépítése elég egységes. Fő tömegeiket a számtalan rétegre tagolódott felsőpannon-tengeri anyagok, a homok, a homokkő, az agyag, a márga, a ligniticsikok képezik, és ezekre borulnak jégkorszaki eredetű vályogos, löszös kőzetek. A felszínen is ezek láthatók. A lepusztító erők hatására a *dombok* fogynak, a völgyek egyre terjedelmesebbek lesznek. Lásd még *felszíni alakzatok* (Cs. F.)

Domján Gyula (1901. március 20. Budapest, – ?), ügyvéd, színműíró. Tanulmányait Nagykanizsán és Budapesten végezte, 1926-ban doktorált. 1936-ban ügyvédi irodát nyitott Kaposváron. Novellái 1923-tól

jelentek meg a *Zalai Közlönyben*. 1927-ben egy bohózatát bemutatták Nagykanizsán. További adatait nem sikerült róla felderíteni. (N. J.)

Domokos Sándor, dr. (1919. május 20. Mácsa, Arad vármegye – 1992. június 7. Nagykanizsa), 1954 és 1956 között Nagykanizsa *tanácselnöke*. 1937-től Temesváron, majd 1941-től Győrött fodrászsegéd. 1945 elején katona, leszerelését követően 1945 áprilisától négy éven keresztül a győri vagongyár villanyhegesztője. Villanyhegesztő szakképesítést a győri gépészet-i technikumban szerzett. Közigazgatási pályáját 1949 áprilisában a Barcsi Községi Jegyzőségen kezdte jegyzőgyakornokként, 1950 januárjától a Békési járás jegyzője volt. 1950. májustól október végéig a Lenti járás főjegyzője, november 1-jétől Nagykanizsa Város Tanácsának elnökhelyettese. 1954-től tanácselnöke. 1953–54-ben Budapesten elvégezte a tanácsakadémiát. 1956. október 29-én a *nemzeti bizottság* leváltotta. November 16-án, a már ismét működő

Dr. Domokos Sándor
(T. Gy. M.)

végrehajtó bizottság tudomásul vette lemondását és a végrehajtó bizottság tagjai közül is visszahívta. 1957 februárjától Nagykanizsa Járási Tanács Igazgatási Osztályának vezetője. 1966-ban Pécssett jogi diplomát szerzett. 1971 áprilisában, a járási tanács megszűnésekor a Járási Hivatal Személyzeti Csoportjának vezetője lett. 1978-ban Zala megye tanácselnöke járási főtanácsosi címet adományozott neki. 1979 májusában ment nyugdíjba. Lásd még *szocialista tanácsrendszer* (G. T.)

Domus Áruház tüzesete, emlékezetes nagykanizsai tüzeset a hetvenes évek végén. Az 1976 végén átadott, a város akkoriban legnagyobbnak számító kereskedelmi létesítményében 1977. május 31-én 11 óra körül tűz ütött ki. A raktári „C” szektorban keletkezett tüzet valamelyik elektromos berendezés hibája vagy tűzveszélyes tevékenység, például dohányszás okozhatta. A vizsgálat azóta sem tudott perdőntő bizonyítékokat felmutatni. A kialakuló tüzet a dolgozók először maguk próbálták eloltani, így azt a késve kihívott állami tűzoltóság már képtelen volt megfékezni. A tűzivíz-vezeték tolózárvját a vízmű már korábban lezárta, emiatt az oltóvíz is kevésnek bizonyult, ugyanakkor elégséges légzőkészülék sem állt rendelkezésre. Az óriási füst az egész várost el-

borította, s az oltás során több tűzoltó is füstmérgezést kapott. 11 tűzoltójármű és legénysége harcolt az elemekkel. Az anyagmentésnél nagy volt a fejtelenség. A raktárban a közlekedési utakat eltorlaszolták, így sem jól menteni, sem oltani nem lehetett. A tető délutánra beszakadt. Az épületben és árukészletben mintegy 40 millió forint kár keletkezett. Lásd még *tűzoltóság* (T. S.)

Donászy Ferenc (1858. márc. 16, Zalaegerszeg – 1923.

Donászy Ferenc
(ZMÉ)

nov. 10. Budapest), ifjúsági író. Édesapja Zalaegerszegen árvászéki elnök volt. Középiskolai tanulmányait Nagykanizsán és Szombathelyen végezte, a budapesti és a bécsi egyetemen 1883-ban gyógyszerészi oklevelet szerzett, majd az Állami Nyomdában, az Athenaeum Kiadó Vállalatánál dolgozott. Pályája kezdetén a felnőtt olvasók számára

írt, „Férjek” című kötete 1881-ben Nagykanizsán jelent meg. Több regényt fordított, dolgozott át német és francia eredetiből. Hamarosan áttért az ifjúsági irodalomra. Legtöbb műve a magyar történelmi múltból meríti témáját. Könyvei népszerűek voltak, s 1933–1943 között fia, ifj. Donászy Ferenc átdolgozásában új kiadásban is megjelentek. (N. J.)

Doni Bajtársak Köre, lásd *Doni emlékoszlop*

Doni emlékoszlop, a városi temetőben, a régi főbejárat közelében álló *emlékmű*. A Rohrböck Jenő által készített kopjafa a 2. magyar hadsereg három kanizsai ezredének, a 9-es tüzér-, a 17-es és a 47-es gyalogezrednek állít emléket. A kopjafába elől a „43” és a „93” évszámok, körben az ezredszámok vannak bevésvé, alul a „Doni hősök emlékére” felirat olvasható. Az emlékművet a nagykanizsai Doni Bajtársak Köre emeltette, avatására a doni katasztrófa 50. évfordulója alkalmából rendezett emlékünnepe keretében 1993. április 25-én került sor. A kopjafa mellett a Honvéd Hagyományörző Egyesület nagykanizsai szervezete 1998. május 2-án egy kökeresztet avatott fel a Don melletti katasztrófát túlélő katonák hazatérésének 55. évfordulóján. A kereszt felirata: „Don 1942–1943.” Lásd még *emlékművek, köztéri alkotások* (K. Zs.)

Dózsa György laktanya, lásd *Teleky-úti laktanya*

Dr. Mező Ferenc Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola, a város 1964 szeptemberében alapított gimnáziuma és szakközépiskolája, ami 1967-ben

vette fel dr. *Mező Ferenc*, az 1928-as amszterdami olimpián sporttörténeti munkájával aranyérmert szerzett hajdani kanizsai diák nevét. A gimnáziumi oktatás kezdettől, a szakközépiskolai 1965 óta folyik. Induláskor mechanikai műszerészeket képeztek, 1972-től pedig közgazdasági képzés folyik az iskolában. A gimnáziumi osztályokban német és angol speciális tantervű csoportok, valamint természettudományi és informatikai blokkos osztályok működnek. 1993-ban indultak el az úgynevezett világbanki modell szerinti osztályok közgazdasági és kereskedelem-marketing szakmacsoportban. Az ötödik évfolyamban lehetőség nyílik a tanultak bővítésére, az Országos Képzési Jegyzékben szereplő szakmákban akár a felsőfokú szakképesítés is megszerezhető. Az iskolához kollégium tartozik. A nevelőtestület 62 törzstagból áll. Az intézmény igazgatói: Debreczeni Attiláné (1964–84), Mayer Ferenc (1984–92), Krihó Józsefné megbízott igazgató (1992), Sorosi Miklós (1993–1995), Szermek Zoltán (1995–). Lásd még *középfokú oktatás (K. I.)*

A gimnázium épülete 1968-ban
(G. R. O.)

Dr. Mező Ferenc Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola Évkönyve (A Nagykanizsai dr. Mező Ferenc Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola Évkönyve az 1990–94. iskolai évekről, 1995, 64 oldal, szerkesztők: dr. Cseke Ferenc, dr. Horváth György), az iskola 1990 és 1994 közötti tanéveinek eseményeit bemutató munka. Krihó Józsefné és Soós Sándorné az Alma Mater Alapítvány létrehozásáról és tevékenységéről számol be. A kötet tartalmazza az iskola dolgozóinak és tanulóinak névsorát, a diákok tanulmányi és sportsikereit, közli a diákköltők verseit. Részleteket ad közre az iskolaujságból, illetve volt diákokkal és tanárokkal folytatott beszélgetéseket tartalmaz. Lásd még *iskolai értesítők, évkönyvek (Cz. Gy.)*

Dr. Mező Ferenc Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola jubileumi évkönyve (A nagykanizsai Dr. Mező Ferenc Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola, Gépiró és Gyorsíró Szakiskola Ju-

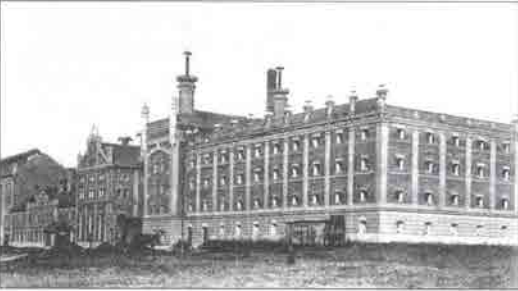
bileumi évkönyve 1989–90, 1989, 44 oldal.), az iskola, fennállásának 25. évfordulójára megjelentetett jubileumi évkönyv, amelyben dr. Horváth György áttekinti az elmúlt időszak gimnáziumot érintő eseményeit. Az iskola névadójának életútját dr. Csanádi Árpád ismerteti, dr. Rózsáné dr. Lendvai Anna diákéveire emlékezik vissza, dr. Vándor László „Hogyan lettem régész?” címmel közöl személyes hangú írást. A füzet tartalmazza az iskola nevelőinek, az 1989–90-es tanév nappali tagozatos diákjainak névsorát, és egy diák OKTV-győztes földrajzdogozatának részletét. Lásd még *iskolatörténeti kiadványok (Cz. Gy.)*

Dr. Mező Ferenc Olimpiai Baráti Kör, 1998-ban alakult sportkör, melynek alapító és jelenlegi elnöke Kis János. 1998. február 27-én az országban tizenötödikként, 12 taggal jött létre a kanizsai–zalai baráti kör. Első jelentősebb rendezvényükre 1998. májusában került sor. A *Dr. Mező Ferenc Gimnáziumban* 7 nagykanizsai és 2 zalegerszegi csapat mérte össze tudását a labdarúgó világbajnokságok történetéből. A győztes a *Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola* csapata lett. 1998 júniusában a kör az *Olajbányász* munkacsarnokban rendhagyó női kézilabda-mérkőzést rendezett. A Nagykanizsai Olajbányász 1990–1992-es csapata az 1976–1980-as években címeres mezben szereplő Magyar Női Nostalgiaválogatottal mérkőzött. Lásd még *sportágak (B. A.)*

Dr. Mező Iskolai Sportkör, 1967-ben alakult sportkör, melynek jogelődje az iskolai sportkör és a dr. Mező DSK volt. Elnöke Kahotek Ferenc. Csoportjai: fiú labdarúgás 28 fő, fiú-lány kézilabda 32 fő, fiú-lány turisztika 48 fő, fiú-lány röplabda 22 fő, fiú-lány szabadidő sport 180 fő. Korábban a mezőstanítványok kézilabda, kosárlabda, torna, teke, tenisz, labdarúgás, atlétika, röplabda sportágakban tüntek ki, élükön a távolugró magyar bajnok Parti Tiborral és számos korosztályos válogatottal. Lásd még *diáksport (B. A.)*

Drávavölgyi Villamos Áramszolgáltató Rt., 1934-ben a város villamosáram-szükségletének ellátására szerveződött társaság. Dízelgenerátorokat is alkalmaztak az általuk üzemeltetett városi távvezeték táplálására. Miután a fogyasztás nőtt, megépítették a temető melletti transzformátorházat, és üzembe helyezték a Nagykanizsa és Szigetvár közötti 30 kW-os távvezetékét. A cég 1942-ben befektetett álló-tőkéje 2220 ezer pengő, forgótőkéje 808 ezer pengő volt. 10 szakmunkást alkalmazott. Munkáslétszáma átlagban évi 15, legnagyobb létszám 19. A gyár erőgép-kapacitása 1120, villamosmotor-kapacitása 24,0 LE. Termelési értéke 534762 pengő. 1950. január 1-jével államosították, az új vállalat Állami Villamosenergia Szolgáltató Vállalat néven működött. Jogutódjának a *DÉDÁSZ Rt.* tekinthető. Lásd még *villamosítás (H. I.)*

Dreher Sörgyarak Rt. nagykanizsai gyáregysége, 1893-ban Kanizsa Serfözde Rt. néven alapított gyár. Létrehozását gelsei *Gutmann Vilmos* indítványozta, a kivitelezést pedig a nagykanizsai Kereskedelmi és Iparbank finanszírozta. Az alapítás körülményeihez nagyban hozzájárult, hogy a filoxéravész jelentős veszteséget okozott a szőlő- és bortermelőknek, akik

A Sörgyár a század elején
(T. Gy. M.)

ennek következtében nem tudták az igényelt mennyiséggel ellátni a piacot. Így egyre inkább a sör felé fordult a figyelem. A Dunántúl akkor legmodernebbnek számító gyárában 1895-ben kezdődött meg a termelés. Kapacitása kezdetben húszezer hektoliter volt, ám úgy építették, hogy viszonylag kis költséggel a termelést a duplájára lehessen emelni. A cég rövidesen 40 kocsmát üzemeltetett Fiumében, de termékei eljutottak Trieszt, Spalato (ma Split) és Pola (ma Pula) kocsmáiba is. Magyarországon Budapestre, Csurgóra, Kapuvárra, Sopronba, Szentgotthárdra és a Balaton-felvidéket is magába foglaló Zala megyébe szállították rövid idő alatt megkedvelt termékeiket. A malátát, „Balatoni Maláta” néven Görögországba, Belgiumba, Svájcba és Olaszországba exportálták mindjárt a kezdeti években. Az első évben a sörgyártás terén vitathatatlan szaktekintély cseh és morva munkásokkal indult meg a termelés, akiket rövidesen magyarokkal, és mindenekelőtt kiskanizsaiakkal váltottak fel, miután hamar elsajátították a minőségi sörgyártás mesterségét.

A társaságot, melynek neve 1911-ben Király-Serfözde Rt.-re változott, 1928-ban megvásárolta a Dreher-Haggenmacher Rt., ám 1933-ban, a gazdasági világválság hatására le kellett állítani mind a sör, mind pedig a maláta gyártását. 1941-re felújították, s ekkor Metzger István igazgató vezetésével évi 50 ezer hektoliter sört készítve 120 munkás dolgozott a cégnél. 1945-ben a visszavonuló németek felrobbantották kazánházát, s ezzel működésképtelenné tették a gyárat. Az 1948-as államosítás után nem sikerült ismét beindítani a sörgyártást. A gépeket ekkor leszerelték, s a telep más funkciót kapott. 1954-től Gömörly János igazgató vezetésével elkezdődött a gyár felújítása, s az első próbafőzésre 1956 májusában került sor.

A kezdeti 250 ezer hektoliteres sörkapacitást rövidesen a duplájára fejlesztették. A gyár 1959. január 1-jén megalakult Magyar Országos Söripari Vállalat egyik egysége lett. 1965-ben megindult és egy év múlva befejeződött az 1200 vagon/év kapacitású malátagyár építése. A Nagykanizsai Sörgyár termékskálája (Balatoni világos, Kinizsi világos, Zalai Ászok, Maláta barna, Porter, Sirály speciál világos, Kanizsa, Göcseji barna) rövidesen népszerű lett az egész régióban.

1980-tól dr. Beleki József lett a gyár igazgatója. Ebben az időszakban, 1984-ben kötötték szerződést a Holsten sörök gyártására.

A gyárat 1990-ben állami felügyelet alá vonták, majd egy évvel később a vállalat kft.-vé alakult át. 1992-ben a cég dolgozóiból alakult M+D Kft. megvásárolta a gyárat az Állami Vagyonügynökségtől. 1993-ban sikertelenül próbáltak tőkét bevonni a cégbe, így annak részvényeit megvásárolta a Bankár Kft., majd 1994-ben eladta azt a Kőbányai Sörgyárat már korábban megvásárló dél-afrikai SAB cégnek. 1998-ban a gyár a Dreher Sörgyarak Rt.-hez csatlakozott. A dolgozók létszáma napjainkra az 1988–92-es 1300 alkalmazottnak mintegy a tizedére csökkent. Lásd még *Kanizsai Sörharang, serfőzdetől a sörgyárig (H. I.)*

Dreher Sörharang, a budapesti Kőbányai Sörgyár és a Kanizsa Sörgyár Rt. szakmai közlönyeként Szerényi József szerkesztésében a Közlöny- és Lapkiadó Kft. által Budapesten kéthavonta megjelentetett lap. Első számát a tulajdonváltás után, 1996 áprilisában adták ki. Előzménye a Dreher Híradó és a Kanizsai Sörharang volt. Írásai a sörös élet híreit, a vállalat eredményeit, fejlődésének irányát igyekeztek tükrözni. Lásd még *sajtó (H. Gy.)*

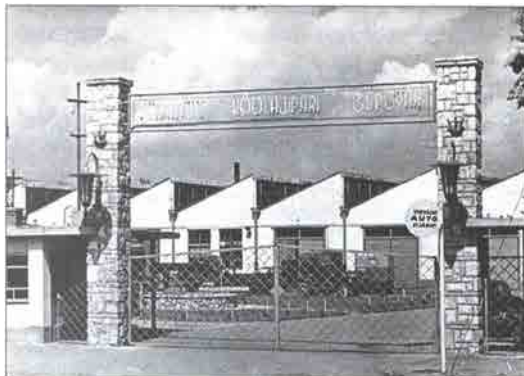
Dulgovay László (1924. július 10. Lovászi – 1990. szeptember 6. Nagykanizsa), atléta, sportvezető. Első sikerét a Lentiben 1936. június 21-én rendezett sportünnepélyen érte el, később a Köszegi Tanítóképző növendékeként gyűjtötte az érmeit. 1946-ban a nagykanizsai olajosok versenyzőjeként magasugrásban országos bajnokságot nyert, és 110 méteres gáton is a válogatott keret tagja lett. 1948-ban magasugróként a londoni olimpiai keret tagja volt, de lábsérülése miatt nem utazhatott ki. 1949-ben decatlon versenyzőként elindult a Főiskolai Világbajnokságon, sérülése ellenére a hetedik helyet szerezte meg. Sportsikereit később mint edző gyarapította, számtalan versenyzőt indított el rangos versenyen. Irányításával több válogatott, nemzetközi híró atléta nevelkedett, mint például Sasvári Gizella, a római olimpia résztvevője. Kiemelkedő sporttevékenységéért megkapta a Magyar Népköztársaság Sportérdemérem ezüst fokozatát. (*ZMÉL*)

Dunántúli Gazd. Szeszgyárosok Likörgyára, 1835-ben alapított nagykanizsai gyár. 1942-ben befektetett állótökéje 193 ezer pengő, forgótökéje 570 ezer pengő volt, 1 szakmunkást alkalmazott. Munkáslétszáma átlagban évi 11, legnagyobb létszám 13. A gyár villamosmotor-kapacitása 5 LE, erőgépkapacitása 7 LE. Termelési értéke 2 728 170 pengő. (H. I.)

Dunántúli Kőolajipari Gépgyár... (40 éves a Dunántúli Kőolajipari Gépgyár. Emlékezések, tények, adatok, fényképek a gyár életéről, összeállította Gazda Zoltán, Kötél László, 156 oldal.), a DKG alapításának 40. évfordulója alkalmából megjelent, imponáló adatsort felvonultató, változatos műfajú kiadvány. Az 1944-től 1984-ig terjedő időszakot feldolgozó gyártörténeti munka olvashatósságával is kiemelkedik. A kötet első részében a nagyipari üzem kialakulásához, kialakításához kötődő fontos személyiségek visszaemlékezései találhatók. Bálints Kálmán, a gyárat díszítő nagyméretű mozaikkép készítője a történelmi tabló megvalósításáról, Berkes József a *Vasvázasra* és az olajipari építkezésekre emlékezik. Faluvégi György igazgató az 1953-ig terjedő időszakról, Bedő Vilmos szakszervezeti funkcionárius szintén az első másfél évtizedről, Palkó József, a gyár igazgatója (1957–63) a vezetése alatt lebonyolított üdülőépítésről, a gyár belső útjainak betonozásáról, a termékek bővüléséről, Fábián Antal függetlenített pártmunkás a koldus-kemp-ről írja meg emlékeit. Farkas Károly a terv-statisztikai osztály vezetője, Bükki Béla üzemvezető, Hosszú József festő, Csizmadia József, Bem József géplakatos, Kállai Sándor igazgató (1964–1980), Németh László szakszervezeti vezető a korábbi időszak eseményeit eleveníti fel. Milei László *KISZ*-vezető az időszak mozgalmi munkáját, Kodela Árpád párttitkár a pártmunkát tekinti át. A kötet második részében „Adalékok a gyár történetéhez címmel” sok képpel illusztrált folyamatos történeti áttekintést olvashatunk, amelyet egy cikkösszeállítás zár. Lásd még *gazdasági kiadványok* (Cz. Gy.)

Dunántúli Kőolajipari Gépgyár (DKG), a *MAORT* államosítása után létrehozott Ásványolaj Gépjavitó Nemzeti Vállalat tevékenységi körének bővítésével, kőolajipari gépgyárra fejlesztésével 1951-ben létrejött Dunántúli Ásványolaj Gépgyárból 1954-ben alakult vállalat. Jogelődjében 1950-ben elkezdték a mélyszivattyú himbák gyártását, majd a következő években a kőolajbányászati gépek, eszközök mellett kőolajfionomítók, vegyipari üzemek berendezéseinek gyártását is. 1952-ben e gépgyárat a *MASZOLAJ Rt.*-hez csatolták. A *MASZOLAJ Rt.* 1954-es megszűnése után tagvállalataiból önálló magyar vállalatok alakultak, így jött létre 1954. október 1-jén a Dunántúli Kőolajipari Gépgyár. Az 1950-es, 1960-as években a gyár bővült: új üzemcsarnokok épültek, új gyártmá-

nyok, így közetfűrők, tolózárok, fúróárbocok gyártása indult el. Az 1960-as évek végén már közel kétezer, többségében saját fejlesztésű terméket állított elő. Az 1970-es években a termelés és a gyártmányok bővülése mellett a minőség kérdése került előtérbe. A

A DKG bejárata, háttérben a Vasvázas épülete 1960-as években (M. O. M.)

DKG 1957-től 1991. június 30-ig az *OKGT* tagvállalataként működött, majd közvetlen államigazgatási felügyelet alá került. 1992. július 1-jén létrehozták a DKG-EAST Kft.-t, majd 1994 októberében a *DKG-EAST Rt.-t*. Lásd még *szénhidrogén-ipar* (S. L.)

Dunántúli Kőolajipari Gépgyár (DKG) East Lövész Klub, 1968-ban alakult sportklub, melynek jogelődje a DKG Honvédelmi Klub volt. Elnöke Mádé Károly. A gépgyári kispuskás lövészek Farkas István szakvezető irányítása alatt tömegsport szakágként működnek. Az Országos Olajipari Lövész Kupát a férfi csapat tizennyolcszor, a női csapat tizenötször nyerte meg az elmúlt huszonegy évben. Egyéniben a gépgyáriak gyakran felállhattak a dobogó legfelső fokára. Lásd még *sportegyesületek* (B. A.)

Dunántúli Kultúra, 1926-tól rendszeresen, *Barbarits Lajos* szerint mindössze csak pár hónapig megjelenő nagykanizsai kulturális folyóirat, amelynek szerkesztője és kiadója *Kempelen Béla* volt. Jogelődjének a *Visszhang* című folyóirat tekinthető. Példányai a közgyűjteményekből hiányoznak. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Dunántúli Sporthírek, az 1922–23-as években Róna Gyula szerkesztésében megjelenő sport hetilap. Közgyűjteményben ugyan nem található példánya, de a *Dunántúli Újságban* több utalás tanúsítja egykori létét. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Dunántúli Társadalmi Közlöny és Közhasznú Ismeretek Tára, Zala és Somogy megye gazdasági egyesületei és a dunántúli vincellér organumaként, 1861-ben Nagykanizsán napvilágot látott szaklap, amely aztán 1863 végéig Keszthelyen jelent meg hetente, Jágócsi

Péterffy József felelős szerkesztésével. Kiadója *Markbreiter József*, nagykanizsai nyomdász volt. Írásainak témájával a tudomány, a gazdaság, az ipar, a kereskedelem, a művészet és szépirodalom szolgált. Cikkei hasznos elméleti, de főleg gyakorlati ismereteket nyújtottak az olvasóknak. Főmunkatársa, Roboz István óriási érdeemet szerzett a *Zala–Somogyi Közlöny* megeremtésében. Lásd még *sajtó (H. Gy.)*

Dunántúli Újság, a *Dunántúli Sporthírek* elődjeként, 1920–23 között Tóth Zoltán és Róna Gyula szerkesztésében megjelenő sportlap. Hétfőnként friss híreket közölt a vasárnapi sporteseményekről. Közgyűteményben nem található. Lásd még *sajtó (H. Gy.)*

dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája, az edények jellegzetes, bemélyített geometrikus díszítéséről elnevezett, egész Közép-Európában elterjedt, nagyjából egységes középső *újkőkori* műveltség, a déli hatások mellett jelentős helyi tényezőkkel. A letelepült, földművelő-állattartó életforma ekkor honosodott meg. Településeik helyét azonban gyakran váltogták, mivel az irtásos földművelés következtében a termőterület kimerülése után újakat voltak kénytelenek művelés alá vonni. Nagyobb kiterjedésű lelőhelyeik inkább Nagykanizsától nyugatra, az észak-dél irányú dombhátak déli lábánál, Becsehely, Petrivente, Szepetnek, Eszteregnya térségében helyezkednek el. Ezeket terepbejárás során találták meg, egyedül a becsehelyinél folyt jelentős ásatás, ahol a települést körülvevő árok és a kapuja is előkerült. A szakirodalom az utóbbi évek kutatásai alapján megkülönböztet egy regionális csoportot, a keszthelyi csoportot, amely a Dunántúl jó részét magába foglalta, jellemzője a nagyon széles és mély árkolásos díszítésmód. Lásd még *újkőkör (H. L.)*

Ebenspanger-ház, az Erzsébet tér 21. szám alatti egyemeletes, romantikus stílusú lakóház, melynek földszintjén ma a *Kereskedelmi és Hitelbank Rt.* fiókja működik. A szépvonalú épület Ebenspanger Manó termény- és bőrkereskedő építtette 1867-ben. Halála után, 1876-ban felesége, majd gyermekeik, Lipót, Leó és Fáni örökölte a házat. Emeletét a család városi lakásaként használták, a földszinten tovább működött az 1834-ben alapított híres bőr-, bor- és terménykereskedő cég, melyet Ebenspanger Lipót és Leó vezetett. Ebenspanger Lipót kir. kereskedelmi tanácsos, újnapi nagybirtokos volt, fa- s állattenyésztéssel foglalkozott a cégvezetés mellett. A családi kereskedőcég mellett a század elején az épületben működött a Danneberg és Weisz-féle gabonakereskedés, a Hirschler és Lusztgarten nürnbergi rövidáru kereskedés, s 1911-ig Kaufmann Mór ismert férfiszabó műhelye. 1883-ban a földszinten nyílt meg a város harmadik patikája. 1944–45-ben néhány hónapig a ház-

ban székelte Somogy megye igazgatási apparátusa. *Elek Lipót* (az Ebenspanger nevet 1899-ben „Elek”-re módosította) 1914-ben bekövetkezett halála után fiai örökölték a házat. 1952-ben államosították. Az 1970-es években az emeleten szövetkezeti varroda működött, helyén később lakásokat, s irodákat alakítottak ki. A földszinten üzletek mellett 1964-től az *IBUSZ*-iroda, mellette 1991–95 között az *IBUSZ Bank* működött, 1996 óta a Kereskedelmi és Hitelbank fiókja található a helyén. A lakóház 9 ablaktengelyes, középen kókeretes kapuval, felette két konzolos, romantikus vasráccsal díszített erkély látható. A homlokzaton övpárkány fut végig. Az emeleti ablakokat két konzollal támasztott, egyenes szemöldökök díszítik. A főpárkányon konzollal kombinált fogsordisz fut végig, képrésze padlásablakkal tagolt. Az épület az 1950-es években műemléki védelem alatt állt, városképi jelentőségű ház volt, 1992 óta helyi védelmet élvez. Lásd még *helyi védelem (K. Zs.)*

Edison mozi, lásd *Arany Szarvas Szálloda és Vendéglő*

egészségügy-történeti kiadványok, azok az önálló kötetben megjelent munkák, amelyek a város kórházának egy-egy időszakát örökítik meg. Nagykanizsai Városi Tanács Kórházának Évkönyve 1967, 1969, 1971, 1973, lásd *városi kórház évkönyvei*. Nagykanizsai Kórház története, lásd *városi kórház története*. Nagykanizsai Városi Tanács Kórház-Rendelőintézetének jubileumi évkönyve, lásd *városi kórház jubileumi évkönyve*. Lásd még *kiadványok a városról*

éghajlati viszonyok, vagyis az átlagos időjárás tekintetében a város az ország szelesebb, hűvösebb, kevésbé napfényes, csapadékosabb területei közé tartozik. Lásd *csapadékviszonyok, hóviszonyok, hőmérsékleti viszonyok, légnedvességi állapot, napsütés, párolgási viszonyok, szélviszonyok (Cs. F.)*

egyesületek, természetes és jogi személyek által létrehozott, államigazgatási eljárás útján engedélyezett és ellenőrzött, meghatározott céllal. A nyilvánosság számára létrehozott csoportosulások, melyek önkormányzattal rendelkeznek, tagjai tagdíjat fizetnek. Müködésük célját, szervezetét az alapszabályban rögzítik.

A Nagykanizsán 1848 előtt működött egyesületekről kevés adatunk van. Irodalomban három fordul elő (zárójelben mindenhol az alapítás éve) a *Kereskedelmi Casino* (1835?), majd a Széchenyi István hatására létrejött *Polgári Egylet* (Bürger-Verein, 1836, más forrás szerint 1837), és az *Izraelita Jótékony Nőegylet* (1846, más forrás szerint 1843).

A kiegyezést követően a kibontakozó polgári fejlődés egyre nagyobb teret biztosított az önszerveződésnek, tömegével jöttek létre az egyesületek, melyek

egyrészt helyi alapításúak, másrészt országos egyesületek helyi szervezetei voltak. Ténylegesen nagykanizsai egyesületeknek a hivatalosan bejegyzett, alapszabállyal rendelkező szervezeteket tekintjük, melyeket felvettek az egyesületek nyilvántartásába, tekintet nélkül arra, hogy kizárólag helyi egyesületről, vagy egy országosan működő egyesület helyi szervezetéről van-e szó. Az egyesületek bejegyzése még nem jelenti azt, hogy az egyesület működött is, vagy az adott periódusban végig működött.

Működési területét tekintve nagykanizsai székhellyel bejegyzett egyesületek közül tevékenységét egész Zala megyére kiterjesztően került bejegyzésre: *Zala Megyei Általános Tanítóegylet* (1870), *Zala Megyei Néptanítók Segélyegylete* (1871), *Zala Vármegyei Ipartestületek Szövetsége* (1928), *Felsőkereskedelmi Iskolát Végzett Tanulók Szövetsége* (1930), *Állami Tanítók és Óvónők Országos Egyesülete Zalavármegyei Köre* (1933), *Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület Dunántúli Olajvidéki Osztálya* (1941, Dunántúlon működik), *MAORT Munkás Sport Egyesület* (1943, Dunántúl és Budapest).

A nagykanizsai járásra kiterjedő működési területtel tevékenykedett: *Nagykanizsai Járás Községi- és Körjegyzők Egyesülete* (1880), *Nagykanizsai Városi-Járási Gazdakör* (1906), *Vendéglősök, Kávésok, Mészárosok, Pincérek, Segélyző és Elhelyező Egylete* (1931), *Vadásztársaság* (1932).

A mindenkori közigazgatási határokon belül működött: *Nagykanizsai Magyar Társalgó Kör* (1867), *Nagykanizsai Katolikus Legényegylet* (1868, 1902), *Nagykanizsai Általános Munkássegylet* (1868), *Nagykanizsai Lövészegylet* (1870?), *Nagykanizsai Általános Betegsegélyző Egylet* (1870), *Kiskanizsai Polgári Olvasókör* (1870), *Nagykanizsai Önkéntes Tűzoltó Egylet*, *Nagykanizsai Kereskedelmi Alkalmazottak Egyesülete* (1871; 1907-ben újjáalakult, 1923-tól a *Szociáldemokrata Párt* szakcsoportjaként működik), *Nagykanizsai Kereskedő Ifjak Önképző Egylete* (1873), *Nagykanizsai Társaskör* (1873), *Első Zalai Ügyvéd Egylet* (1874), *Nagykanizsai Fiatalság Társasága* (1876), *Iparos Egyesület* (1876, ebből alakult meg az *Ipartársulat* 1877, majd a városra és járásra kiterjedő működési körrel az *Ipartestület* 1885), *Nagykanizsai Építésszervezők Betegsegélyző Egylete* (1878), *Nagykanizsai Iparos Segédek Önképző Egylete* (1879), *Nagykanizsai Vendéglősök, Kávésok, Pincérek és Mészárosok Egylete* (1880), *Nagykanizsai Ácsok Betegápoló és Temetkezési Egylete* (1880), *Nagykanizsai Vöröskereszt Egylet* (1881), *Nagykanizsai Névmagyarosító Társaság* (1881), *Nagykanizsai Városi Szabadelvű Kör* (1882), *Nagykanizsai Irodalmi és Művészeti Kör* (1885), – más forrás szerint 1885-ben alakult meg a *Nagykanizsai Magyar Irodalom és Műpártoló Egyesület*, mely rövid idő múlva beszüntette működését, és 1895-ben

alakult meg az *Irodalmi és Művészeti Kör – Nagykanizsai „Munkapáholy” Magyarországi Szimbolikus Nagypáholy Fiókjá* (1886), *Nagykanizsai Kereskedelmi és Ipari Kaszinó* (1888), *Nagykanizsai Keresztény Jótékony Nőegylet* (1890), *Első Nagykanizsai Magyar Asztaltársaság* (1890), *Nagykanizsai Szépitő Egylet* (1894), *Városi Reform Párt* (1896),

A szociális missziótársulat keretében működő Szent Ilona Leányklub az 1920-as években
(B. L.: Nk.)

Nagykanizsai „Hungária” Sportegylet (1896), *Nagykanizsai Általános Munkásképző Egylet* (1897), *Nagykanizsai Munkások Nyugdíj és Rokkant Fiókegylete* (1897), *Nagykanizsai Mozdonyvezetők Temetkezési Egylete* (1898), *Nagykanizsai Délivásúti Munkások Önszegélyző Egylete* (1899), *Magyarországi Szabómunkások Országos Szövetsége Nagykanizsai Fiókjá* (1899), *Nagykanizsai Aggharcosok Egylete* (1899), *Nagykanizsai Fűtőházi Munkások Önszegélyző Egylete* (1900), *Nagykanizsai Temetkezési Egylet* (1900), *Nagykanizsai „Emberbarát” Temetkezési Egylet* (1901), *Magyarországi Vas és Fémmunkások Szövetsége Nagykanizsai Csoportja* (1903), *Nagykanizsai Ifjúsági Képző Egyesület* (1904), *Nagykanizsai Vasúti Személyzet Temetkezési Egylete* (1904), *Magyarországi Cipész és Csizmadiamunkások Szakegylete Nagykanizsai Csoportja* (1904), *Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetségének Nagykanizsai Csoportja* (1904), *Magyarországi Borbély és Fodrászszegédek Szakegylete Nagykanizsai Csoportja* (1905), *Magyarországi Ácsmunkások Szakegyletének Nagykanizsai Csoportja* (1905), *Magyarországi Famunkások Szakegyletének Nagykanizsai Csoportja* (1905), *Magyarországi Földmunkások Szövetsége Nagykanizsai Csoportja* (1905), *József Királyi Herceg Szanatórium Egyesület Nagykanizsai Fiókjá* (1906), *Nagykanizsai Sportegyesület* (1906), *Nagykanizsai Tulipán Szövetség* (1906), *Vasúti Munkások Országos Szövetsége Nagykanizsai Csoportja* (1906), *Élelmezési Ipari Munkások Szakegyletének Nagykanizsai Csoportja* (1906), *Magyarországi Kereskedő és Segédek – Kereskedel-*

mi Alkalmazottak – Nagykanizsai Csoportja (1906?), Nagykanizsai Patronage – Rabsegélyző – Egylet (1906), Nagykanizsai Magántisztviselők Egyesülete (1907), Nagykanizsai Építőiparos Segédek Szakegylete (1907), Nagykanizsai Korona Asztaltársaság (1908), Központi Kávéházi Asztaltársaság (1910), *Keresztény Tisztviselőnők Egyesülete* (1918).

Az 1920 után néhány egyesület vagy újra kezdte működését, vagy újjak jöttek létre. Újra kezdte működését a *Kereskedelmi Kaszinó* (1920, első létrejötte: Kaszinó 1835), *Keresztény Jótékony Nőegylet* (1924), *Izraelita Jótékony Nőegylet*, *Evangélikus Nőegylet* (1910), *Református Nőegylet* (1920), majd e kettő egyesülésével jött létre a Protestáns Nőegylet (1922), Kerékpár Egylet (újjaalakulása 1924, megalakulása 1895), és az 1920 utáni alakulások: MOVE főosztálya (1920), Atletikai és Futball Klub (1920), Credo (1920-ban alakult a Jézus Szíve Társulattól), Mura-közi Társaskör (1920), Vasutas Athletikai Club (1920–1924), Magyar Nemzeti Szövetség Nagykanizsai Fiókja (1921), Országos Stefánia Szövetség Nagykanizsai Fiókja (1921), Keresztény Munkásifjak Szövetségének Nagykanizsai Csoportja (1922), Zrínyi Torna Egylet (1923, 1939-ben beolvadt a Nagykanizsai Torna Egyletbe, ettől kezdve Zrínyi Miklós Nagykanizsai Torna Egylet), Országos Széchenyi Szövetség Nagykanizsai Csoportja (1923), MOVE Lövészegyesület (1924), Transdanubia Sport Egyesület (1924, később Nagykanizsai Sport Egylet), Leventeegyesület (1925), Öregcserkészek Egyesülete (1925), Tiszti Tudományos és Kaszinó Egyesület (1925–1938), Piarista Diákszövetség (1926), Hild Temetkezési Biztosító Egyesület (1926), Kerékpár Egylet (1926), Közművelődési Egyesület (1926), Maróczy Sakk-kör (1928), Néhai Hild István emlékére alapított Temetkezési Egylet (1926), Délivasutasok Temetkezési Egyesülete (1927–1929), *Fürdő Egyesület* (1931), Futball Club (1928-tól Zala-kanizsa néven), Fűtőházi Kézművesek Önszegélyző és Önképző Egylete (1927), Izraelita Jótékony és Kulturális Leányegylet (1928–1944), Nimród Vadásztársaság (1927), *Szociális Misszió Társulat* Nagykanizsai Szervezete (1927), Állatvédő Egyesület (1928), Fűtőházi Kisegítő Fűtők Önszegélyező Egyesülete (1928), Magyar Férfiak Szentkorona Szövetsége (1929), Keresztényszociális Kéményseprő Munkások Országos Szakegylete Nagykanizsai Csoportja (1929), Iskolaegyesület (1931), Pro Palesztina Szövetség Nagykanizsai Csoportja (1931), Magyar Turistaegyesület Nagykanizsai Osztálya (1934), Vasutas Testező Egyesület (1934), Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetsége Nagykanizsai Csoportja (1936), Segédhivatali Tisztviselők Országos Szövetsége Nagykanizsai Csoportja (1937), Izraelita Óvodaegyesület (1938), Magyarországi Bércseplők és Géptulajdonosok Országos Szövetsége, Nagykanizsai Fiókja (1942), Magyar

Szent Kereszt Egyesület Nagykanizsai Csoportja (1943). Az egyesületeket a második világháború után feloszlatták. Az 1990 után alakult egyesületekről nincsenek egyesített adatok. (*H. I.*)

egyesület-történeti kiadványok, azok az önálló kötetben megjelent munkák, amelyek valamelyik kanizsai egyesület történetét, működésének egy időszakát dolgozzák fel. Nagykanizsai Polgári Egylet története 1836–1886-ig, lásd *polgári egylet története*. Százéves nőegyletünk, lásd *Izraelita Jótékony Nőegylet története*. Kós Károly- és Podmaniczky-díjjal kitüntetett Nagykanizsai Városvédő Egyesület története 1987–1997, lásd *városvédő egyesület története*. Visszaemlékezéseim a Nagykanizsai Olajipari Dolgozók Vadásztársaságának több mint félévszázados múltjára (1945–97), lásd *Olajipari Dolgozók Vadásztársasága. Chevra Kadisa-könyv*. Nagykanizsa keletén dolgozó Munka-páholy évi jelentése 1894-ről, lásd *Munka-páholy*. Kiskanizsai Polgári Olvasókör alapszabályai, lásd *Polgári Olvasókör alapszabályai*. Lásd még *kiadványok a városról* (*Cz. Gy.*)

Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt., lásd *General Electric Lighting Tungstram Rt. Fényforrásgyára*

egyházi ünnepek, lásd *Gyümölcsoltó Boldogasszony, húsvét, István-nap, úrnapja*

Egyházi Vegyeskar, lásd *amatőr énekkarok*

egyházigazgatási beosztás, felekezeti szerinti, magasabb egyházigazgatási egységhez való tartozás. Az Adventista Egyház Nagykanizsai Gyülekezete a budapesti székhelyű H. N. *Adventista Egyház* Dunameléki Egyházterület tagja. Egyházterületi elnök Kormos Tivadar. A Nagykanizsai *Evangélikus Gyülekezet* a Somogy–Zalai Egyházmegyéhez (Surd), és a budapesti székhelyű Déli Egyházkerülethez tartozik. Püspök dr. Harmati Béla. A Nagykanizsai *Református Gyülekezet* a Somogyi Egyházmegyéhez (Ádánd), és a veszprémi székhelyű Dunántúli Református Egyházkerülethez tartozik. Ennek püspöke dr. Márkus Mihály. A *római katolikusok* esetében Nagykanizsa korábban a Veszprémi Egyházmegyéhez tartozott, de 1993-tól az újonnan létrehozott Kaposvári Egyházmegyéhez csatlakoztak, püspöke Balás Béla. (*H. I.*)

egyház-történeti kiadványok, azon önálló kötetben megjelent munkák, amelyek valamely kanizsai felekezet történetét, illetve történetének egy időszakát dolgozzák fel. Bogdanović Lázár: A Szent Miklósról elnevezett nagykanizsai görögkeleti szerb egyház, lásd *görögkeleti szerb egyház*. Fonyad Pál: A nagykanizsai evangélikus gyülekezet története, lásd *evangélikus gyülekezet története*. Dr. Pfeiffer János: A nagy-

kanizsai világi plébánia szervezésének története, lásd *világi plébánia szervezésének története*. A nagykanizsai Szent János Egyház újjáépítésére alakult építőbizottság közleményei, lásd *Szent János Egyház újjáépítésére alakult építőbizottság közleményei*. *Halis István*: A ferencrend kanizsai zárdája, lásd *ferencesrend kanizsai zárdája*. Kádár Lajos: A nagykanizsai református egyház története, lásd *református egyház története*. Rózsa Miklós: Kanizsa mesetből kialakított plébániatemploma 1690–1700 között, lásd *Nagykanizsa 1690–1700-ig*. Lásd még *kiadványok a városról* (Cz. Gy.)

Egylet kert – Károlyi kert, a Sugár úton a mozi előtti park, mely a múlt század végétől az 1836-ban alapított *Polgári Egylet* tulajdona volt. Az egykor kerítéssel körülvett terület a Sugár út 3. szám alatt 1886-ban emelt *Polgári Egylet Székházához* tartozott, ezért nevezték Egylet kertnek. A kerthelyiséget nyáron sörözőként hasznosították, juniálisokat, hangversenyeket tartottak itt. 1901-ben a város megvette, s a mellette volt városi telekkel együtt parkosította. 1925 októberében a Magyar Városi Mérnökök Országos Szövetsége arra kérte a vidéki városokat, így Kanizsát is, hogy Jókai Mór emlékére, születésének 100. évfordulóján ligetet, fasort létesítsenek, vagy meglévőt nevezzenek el az íróról. Felmerült a *Millenniumi Sétakert* Jókairól történő elnevezése is, de végül a képviselőtestület az 1926. március 30-i közgyűlésén a Sugár úti kertet nevezte el „Jókai-liget”-nek. A köztudatba nem ment át az új elnevezés, továbbra is Egylet-kertnek nevezték, az 1930–40-es évek városi térképein „Városi sétakert” névvel jelölték. A kertben épült fel 1927-ben a *Városi Színház* épülete. 1936-ban a parkban helyezték el az *Inkey urnát*, mely korábban az *Inkey sír* előtt állt. A park neve 1962 óta Károlyi kert. 1989-ben a Sugár út melletti területen *1956-os kopjafát* avattak. Nagykanizsa

A Sugár út, bal oldalon az Egylet kerttel az 1920-as években (T. Gy. M.)

M. J. Város Közgyűlésének 20/1992.(XI. 23.) sz. rendelete értelmében helyi védelem alá tartozik a

kert teljes területe, növényzete s burkolatai. Lásd még *helyi védelem* (K. Zs.)

Egylet-ház, a Kölcsey utcai taxiállomás helyén egykor állott, a 18. század végén, a 19. század elején

Az „Egylet-ház” mint a Magyar Honvédelmi Sportszövetség székháza az 1960-as években (T. Gy. M.)

emelt egyszerű, egyemeletes, háromszög oromfalas épület, melyet 6. sorszámu városi házként tartottak nyilván. 1840. február 3-án a *Polgári Egylet* vásárolta meg székháznak. Az épületről nyerte elnevezését egy rövid időre a szomszédos kis utca is (Egylet utca), melyet később Kölcseyről neveztek el. Az épület földszintjén működött a *Polgári Vendéglő*, melynek kerthelyisége kedvelt volt a városban. 1872-ben bérlője, Tóth József „csinos kioszk”-kal díszítette a kertet, így látogatottsága még nagyobb lett. Az Egylet-házat 1880-ban az *Ipartestület* vette bérbé székháznak, majd 1900 decemberében meg is vették. Itt találtak az iparosok 1933-ig, amikor az Ipartestület megvásárolta a *Polgári Egylet* Sugár úti székházát. Az „Iparoszálló és vendéglő” tulajdonjogát 1938-ban Hány János vendéglős, majd Vajda Sándor vendéglős szerezte meg. 1952-ben az Egylet-házat államosították. 1956-tól az épületben működött a Magyar Szabadságharcos Szövetség, majd *Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség*, később

MHS, majd MHSZ néven. Az épületet az 1970-es években bontották le. (K. ZS.)

Egységes Párt, 1922 februárjában a *Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja* és a *kisgazdapárt* egyesülésével létrejött párt, melynek elnöke Nagyatádi Szabó István, alelnöke pedig Gömbös Gyula lett. Még az 1922-es választások előtt a vidéki szervezetekben is megtörtént az egyesülés. Nagykanizsán az Egyesült Párt képviselőjelöltje *Kállay Tibor* pénzügyminiszter lett, aki a körzetben megnyerte a választásokat. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

egyszintű bankrendszer, a bankok 1948–49-es államosítását követően kialakított pénzügyi rendszer, amelynek lényege, hogy a *Magyar Nemzeti Bank* nemcsak a bankok bankjaként, hanem egyben kereskedelmi bankként is funkcionál. Így az MNB nagykanizsai fiókja végezte, pontosabban csak ő végezhetette a vállalatok, *termelőszövetkezetek* számlavezetését és hitelezését. A lakossági ügyeket és a kisiparosok, kiskereskedők számláit az *OTP* nagykanizsai fiókja, később részben a vidéki *takarékszövetkezetek* vezették és nyújtottak számukra hitelt. Lásd még *bankok* (P. J.)

Elek Lipót, igazgatósági elnök. 41 éven át 1913-ig tevékenykedett a *Nagykanizsai Takarékpénztárban*, 17 éven át látta el az igazgatósági elnöki tiszteket. Halála után a takarékpénztár igazgatósága 5 ezer korona összeggel életre hívta az *Új népi Elek Lipót alapítványt*, ebből segélyezte az intézeti tisztviselőket. Lásd még *bérlakások, Ebenspanger-ház* (P. J.)

elemi iskola, lásd *alsófokú oktatás*

elemi iskolai oktatás története (Gerócs György: A nagykanizsai elemi iskolai oktatás története 1731–1806, 1978, 45 oldal.), 1944–46-ban írott, majd az ötvenes években átdolgozott, végül dr. Kotnyek István által sajtó alá rendezett és jegyzetekkel ellátott könyv. A kezdő dátum 1731, amikor a város önálló iskola építését határozta el, a záró évszám 1806, a helyi nemzeti iskola elkészültének időpontja. A kiadványban a 75 év

történeiről, az iskolai épületekről, a tantermekről és felszerelésükről, a tanítókról, azok végzettségéről, jövedelmükről, a segédtanítókról, a tanítók alkalmazásáról és tanításon felüli kötelességeikről, a tantárgyakról,

a tanítási módszerekről, a tanítás nyelvéről, a tanulók létszámáról, illetve iskolalátogatási szokásairól, a mulasztásokról és a tanítás eredményességéről olvashatunk. Lásd még *iskolatörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

elkerülő út, a belváros forgalmának csökkentése érdekében megépített útszakasz. Miután az 1960-as évektől fokozatosan nőtt a városközponton áthaladó M7-es nemzetközi főút forgalma, ez egyre jobban megterhelte a város közlekedését. Nehezítette a helyzetet, hogy a 74-es zalaegerszegi, és a 61-es kaposvár–pécsi út is a városközpontba vezetett. Szükségessé vált tehát a befutó főutak forgalmának elterelése. 1988-ban ezt a célt szolgálta az M7-es út Magyar utcát átszelő, belvárost elkerülő szakaszának megépítése. Lásd még *úthálózat* (P. J.)

Ellenzéki Párt, 1848-ban, a reformkor vezető politikusainak irányításával alakult párt. Szinte az egész város csatlakozott az 1848 tavaszán létrehozott kanizsai szervezethez. A forradalom győzelmének hírére még a köztársaságot is kikiáltották. Az ellenzék egyetértésével a *városi tanács* március 20-án kiáltványban fordult az országgyűléshez, melyben a márciusi 12 pont követeléseit jelentek meg. *Csány László*, az ellenzék vezéregyénisége már 1848 áprilisában megkezdte a Nemzetőrség városi szervezését. Az első képviselőválasztások botrányos körülmények között zajlottak a városban. A három képviselőjelölt közül *Chernel Ignác* a konzervatívok, *Boja Gergely* és *Babochay János* az ellenzék jelöltje volt. Az első forduló eredménytelen lett. Végül június 27-én a katonaság felügyelete mellett Boja Gergelyt választották a város képviselőjévé. Az Ellenzéki Párt uralta város a szabadságharc alatt végig kitartott, igaz többször is megszállás alá került. Végül 1849. július 19-én Burics tábormok csapatai foglalták el. Az Ellenzéki Pártot a forradalom bukása után betiltották. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

Előd István (1912. április 17. Nagykanizsa – 1990. augusztus 16. Budapest), piarista tanár, teológiai és pedagógiai író. 1931-ben lépett be a piarista rendbe, 1940–1946 között a veszprémi piarista gimnázium tanára, majd a budapesti Piarista Hittudományi és Tanárképző Főiskola igazgatója. Teológiai és pszichológiai írásai a katolikus folyóiratokban jelentek meg. Kötetei a neveléslektan, a katolikus dogmatika témáival foglalkoznak, illetve Schütz Antal hitudósi tevékenységét elemzik. (N. J.)

elpusztult falvak a mai Nagykanizsa területén, olyan egykori települések, amelyek a középkorban még léteztek, ám időközben elnéptelenedtek. Az eltűnt települések közül a város mai területén feküdt egykor *Aty*, a mai Sánc városrész területén, *Csákány* a

vasútállomás és Ligetváros környékén, *Lazsnak* az *Inkey-sírbolt* környékén, és *Től*, amely a mai Kiskanizsa őse. Északra a várostól a helynevek megőrizték a hajdani *Vajda* nevét éppen úgy, mint *Zsigártét*. A város határában keletre, a *Bakónakipatak* mellett állt egykor *Besenyő*, a Potyli patak mellett Nagyrécsé felé *Bille*. A Szentgyörgyvári szőlőhegy őrzi a hajdani *Szentgyörgy* falu nevét. Délen *Leányfalu* emléket számos helynév őrzi a vasútállomástól nyugat-délnyugatra. *Mórichely* nevét ugyan lakott pusztá őrizte meg, de a falu nem ott, hanem a város déli határán, a liszói útkereszteződésben állt valamikor. Az egykori *Venéce*, a mai Bajcsa őse a városrésztől keletre a mocsár mellett feküdt. Lásd még *Aty*, *Besenyő*, *Csákány*, *Bille*, *Lazsnak*, *Leányfalu*, *Mórichely*, *Péterfa*, *Szentgyörgy*, *Től*, *Vajda*, *Zsigárt* (V. L.)

I. Bolgár Hadsereg, a második világháború harcaiba 1944. december 22-én, a 3. Ukrán Front kötelékében bekapcsolódó katonai egység. Parancsnoka V. Sztójcsev vezérőrnagy volt. 1945. március 30-án érték el a Margit vonalat. Április 1-jén vonultak be Nagykanizsára a szovjet 57. *hadsereg* csapataival közösen. A horvát és a német seregtestek ellen május 15-ig harcoltak. Dél-Magyarország területén megszálló hatóságként működtek. Lásd még *második világháború kanizsai vonatkozásai* (T. A.)

Az I. Bolgár Hadsereg kanizsai bevonulása (T. Gy. M.)

I. Bolgár Hadsereg emléktáblája, a Platán sor, korábban I. Bolgár Hadsereg utca 8. számú ház homlokzatán látható szürke márványtábla. Felirata: „A 120 ezer főből álló Bolgár Hadsereg III. ukrán frontjának kötelékében 1944 decemberében lépett magyar földre, hogy a bolgár nép megbiztatását teljesítve harcot vívjon a fasiszmus ellen hazánk felszabadításáért. A drávai, a somogyi, a nagykanizsai és végül a muraközi harcokban az I. Bolgár hadsereg 15499 harcost vesztett. A bolgár hősök vére nem hullott hiába. A város népe nagyra becsüli a szabadságukért elesettek emlékét.” Lásd még *emléktáblák, helyi védelem* (K. Zs.)

első említés (Nagykanizsa első okleveles említésének 750. évfordulója alkalmából rendezett helytörténeti-történettudományi konferencia előadásai, szerk. dr. Rózsa Miklós, 1996, 126 oldal.), a város első fellelt okleveles említésének 750. évfordulója alkalmából, 1995-ben rendezett történészkonferencia előadásait tartalmazó kiadvány. A következő előadások szövegét közli a kiadvány: dr. Bacsa Gábor: Nagykanizsa határ- város, Büki Pálné: A honismereti nevelés lehetőségei, módszerei, dr. Dobó László: Nagykanizsa színházi élete (A pécsi színészek vendéggátékai). Gábor Jenő: Nagykanizsa amatőr kultúrélete a két világháború között. A Király-díj, Göncz Ferenc: Nagykanizsa rendezett tanácsú város közigazgatásának története 1867 és 1890 között, Harcz Lajos: A nagykanizsai volt Honvédkórház története, dr. Horváth György: A nagykanizsai vívás kezdetei, dr. Horváth László: A kelták Dél-Zalában. Kardos Ferenc: Adatok a Zala megyei cigányok történetéhez a 18. századból, dr. Kotnyek István: Hogyan lett iskolaváros Nagykanizsa, Kőfalvi Csilla: Intézményesített kereskedelem a Kelet-Mediterraneumban az i. e. II. évezredben, Márkus Jenő: Az autóközlekedés fejlődése Kanizsáról nézve, dr. Ördög Ferenc: Migrációra utaló családnevek Zala megye XVIII. századi népösszeírásaiban (1745–1771), dr. Rózsáné dr. Lendvai Anna: Egy 1701. évi kanizsai céhszabályzat, dr. Rózsa Miklós: Kanizsa város török alóli felszabadulása utáni tanácsülési jegyzőkönyvei első kötetnek irattani ismertetése és várostörténeti forrásértéke. Az előadások szövegét német nyelvű összefoglaló kíséri. Lásd még *történelmi kiadványok* (K. F.)

Első és második világháború kiskanizsai áldozatainak emlékfala, a kiskanizsai *Sarlós Boldogasszony templomban*, a bejárat két oldalán elhelyezett fehér márvány emlékfalak. A falak középső részén kőoszlopfőkön örökmécsesek állnak, körülöttük olvashatók a két világháborúban elhunytak nevei. A bal oldali falon a „Soha többé háborút. A II. világháború áldozatai”, a jobb oldali falon „Az I. és II. világháború áldozatai” felirat alatt sorolták fel az elhunyt kiskanizsai polgárok nevét. Az emlékművet Zsigmond Attila budapesti mérnök tervei alapján Takács László készítette. 1989. szeptember 24-én leplezték le. Lásd még *emlékművek, köztéri alkotások* (K. Zs.)

első gázvezeték, az az 1941-ben elkészült, Bázakerettyét Nagykanizsával összekötő vezeték, amely földgázzal látta el a *MAORT-lakótelepet* és a *DKG* üzemi épületeit. Ez jelentette egyben a városi gázhálózat építésének kezdetét is. Induláskor a hálózatépítési és szolgáltatói feladatokat az olajipari vállalat látta el. Lásd még *gázszolgáltatás* (P. J.)

első iparosok, nevüket a város 1690. évi protokolluma, illetve bírósági iratok őrizték meg: Wilhelm

Kiszt, Hans Hochenwarter és Jacob Kniedl. Az utóbbi két nevet a bírósági iratok mint a város legrégebbi iparosait említik. (P. J.)

Első Magyar Általános Biztosító Társaság, tevékenységét 1837-ben Nagykanizsai Főügynökség néven megkezdő biztosító. Nevezetes vezetője volt 1929-ben Kastein Ferenc. Lásd még *biztosítók* (P. J.)

Első Magyar Általános Biztosító palotája, a Fő út és Csengery út sarkán álló, a Csengery út 2. szám alatti lakóház. Az eklektikus és szecessziós jegyeket

Az Első Magyar Általános Biztosító Társaság palotája az 1990-es években

Fotó: Kotnyek

mutató épületet az 1857-ben Nagykanizsán ügynökséget létrehozó *Első Magyar Általános Biztosító Társaság* építtette székháznak és bérpalotának az 1913–14-es évben. Az épület helyén egykor az emeletes Rosenberg-féle ház állott. Az új, 4 szintes palota Kármán Aladár és Ullmann Gyula budapesti műépítészek tervei szerint épült. A nagy költséggel előirányzott kivitelezési munkákat Merbl Arnold temesvári műépítész és építőmester végezte. A biztosító társaság tisztviselői kara bankett keretében 1914. július 24-én avatta fel az új székházat. A földszintet üzlethelyiségek foglalták el, a félémeleten voltak a biztosító nagy fénnyel, komforttal berendezett hivatalos helyiségei, az 1. és 2. emeletet magánlakásoknak adtak helyet. Az épület Fő úti homlokzatát a padlástér magasságában timpanon díszíti, benne fiúcskák által tartott koronás kiscímer látható, alatta az „Első Magyar Általános Biztosító Társaság” felirattal. Az első emeletet konzollokkal támasztott, játékos futású, áttört erkély díszíti. Az 1. és 2. emeleti középső ablakokat kannelúrázott, jón oszlopfős pilaszterek keretezik. Az ablakok s erkélyajtók feletti mezők akantuszlevelekkel, füzérdíszekkel, indákkal, emberarc ábrázolásokkal gazdagon díszítettek. A timpanon két oldalán egyet-egy, a Csengery úti homlokzaton sorban a főpárkány felett kővázakat helyeztek el. (K. Zs.)

Első Nyári Színkör, egykori színházépület, amely 1874 tavaszán épült a Csengery utca és a Kisfaludy

utca sarkán, a mai Csengery utca 27/A számú háza helyén. Két-három évadban szolgálta eredeti célját, mert a terjeszkedő városi építkezések során lebontották a fából készült kis épületet, emeletes lakóházat építve helyére. A Második Nyári Színkör 1902. május 6-ra készült el, a mai *Kertmozi* és a mögötte lévő gyermekjátóter helyén, a Rozgonyi utcában. A fából készült épület a Budai Nyári Színkör mintájára épült, és 400–450 néző élvezhette itt Kövessy Albert pécsi igazgató társulatának előadásait a nyári hónapokban. A színház 1917-ig működött, a világháborús évek nyomorúsága következtében az épületet szétbontották, a faanyagot téli tüzelőként használták el. Lásd még *színházépületek* (D. L.)

első vasúti menetrend, amely két vonat indulását és érkezését tartalmazta, a *Zala-Somogyi Közlöny* lapjain volt olvasható 1862. július 1-jén. Az első szerelvény Nagykanizsáról gördült ki hajnali 1 óra 19 perckor, és 8 óra 02-kor érkezett Budára. A másik vonat este 10 óra 10 perckor indult Nagykanizsáról, és reggel 5 óra 24-kor futott be Pragerhofba. Ha itt átszállt az utazó a trieszti szerelvényre, akkor este 5 óra 24 perckor Bécsben lehetett. Lásd még *vasút* (P. J.)

első világháború kanizsai vonatkozásai, lásd 20. *honvéd gyalogezred, katonai iskola, 48. gyalogezred*

Első világháborús emléktábla az evangélikus templomban, az *evangélikus gyülekezet* első világháborúban elesett tagjainak emléket állító fekete márványtábla. Felirata: „A hazáért 1914–1918. Dr. Bergmann Andor, Bernecker József, Feiler János, Grass Károly, Ifj. Mayer Károly, Niklesz György, Novák Vince, Reinvald G. János, Dr. Ritecz József, tomkaházi biztiscsei Tomka József, Tóth György, Tóth János, Tóth József, Zalai László”, alatta a Szózat sorai olvashatók: „Az nem lehet, hogy annyi szív hiába ontá vért.”. Lásd még *emléktáblák, helyi védelem* (K. Zs.)

Első világháborús hősi temető, emlékhely a városi temetőben. Alacsony sírkövek sorakoznak pontos sorok-

Első világháborús hősi temető

Fotó: Erdei

ban egymás mellett, emléket állítva az 1100 különböző nemzetiségű katonának, akik az első világháború idején Nagykanizsán, a Monarchia legnagyobb hadikórházában haltak meg. A temető központi részén egy obeliszk áll, három oldalán kidomborodó kereszttel díszítve, elől felirattal: „1914–1918. Emlékeztetek és küzdjetek azért, amiért mi életünket áldoztuk.” A *Zalai Közlöny* az 1924. augusztus 16-án megjelent felhívásával indította meg akcióját a hősi temető rendezésére és a síroknak sírkövekkel való megjelölésére érdekében. Négyévi gyűjtés eredményeként 1928. november 1-jén impozáns ünnepély keretében került sor a temető átadására. Lásd még *helyi védelem, temetők* (K. Zs.)

Első világháborús zsidó hősök temetője, emlékhely a nagykanizsai *izraelita temető*ben. Az első világháborúban elesett zsidó katonahősök egyszerű, műkö síremlékei jelképesen egy köszegéllyel vannak körberakítva. Központi emlékkövén héber és magyar nyelvű felirat emlékezik az itt nyugvókra. A magyar nyelvű sírfeliratot *Munkácsy Noémi* költőnő, *Winkler Ernő* rabbi felesége írta: „Nyugodj el immár békeségben, Harcos útjaink fáradt vándora. Álmodd a rab-ság napsugaras álmát, Mi fájdalmas hősiünk, magyar katona.” A magyar szöveg feletti héber felirat magyarra fordítva: „A hősök emlékére! Sasoknál könnyebb, az oroszlanoknál bátrabbak, akiknek lelkét begyűjtötték, akik meghaltak a népért és szülőföldjükről a világháborúban. 1914–1918. Lelkük legyen az öröklét kötelékébe befoglalva.” Az emlékkövet az Izraelita Szentegylet állíttatta. A temetőt és az emlékművet 1927. május 30-án, a Hősök Emlékünnepén avatták fel. Lásd még *temetők* (K. Zs.)

Első világháborús zsidó katonahősök emlékműve, a *Zsinagóga* nyugati bejáratánál felállított emlékmű. A mészkőutántázu műköből készült, oszlopokon nyugvó, frígládát ábrázoló emlékművet három fekete gránittábla díszíti, a táblák felett koszorúban: „1914 1918”, alatta gránittáblán: „Meghaltak a hazáért” felirat. A három táblára arany betűkkel a 77 zsidó származású hősi halott nevét és rendfokozatát vésték. A táblák alatt ugyancsak gránit táblán Kiss József költeményének néhány verssora olvasható: „Pihenjete Isten békéjében, Alvó hősök, sápadt katonák... Mi enyészünk az elmúlás ködében, A ti hazátok örök fénysugár. Kiss József” Az emlékmű a hitközségi tagok áldozatkészségéből a Horváth és Vass építész cég tervei szerint készült, a kőmunkálatokat Hoffmann Károly, a márványmunkákat Weiszberger Kálmán végezte, az emlékmű tetején lévő bronzkoszorút Baumgarten Ignác, a *Transdanubia* Gőzmalom és Villanygyár üzemvezető-mérnöke készítette saját kezűleg. Az avatásra nagy ünnepség keretében 1924. május 11-én került sor. Lásd még *emlékművek, helyi védelem, köztéri alkotások* (K. Zs.)

Első Zalai Ügyvédegylet, 1874-ben Nagykanizsán alakult képviselői szerveződés. Az 1875-ben Zalaegerszegen megalakított ügyvédi kamara működését feleslegessé tette, ezért működését megszüntette. 1882-ben Eperjesy Sándor elnöklésével Zala Megyei Ügyvédegylet néven alakult újjá, de ez a szervezkedés sem volt tartós. (I. A.)

elszármozott, 20. század végi írók, akik még ma is gyarapítják életműüket. Legismertebb képviselőjük Fejtő Ferenc, akinek nagyapja, *Fischel Fülöp* és apja, *Fischel Lajos* nyomdászok, könyv- és lapkiadók voltak. Mindketten kiemelkedő szerepet játszottak nemcsak a város, hanem a környék könyvkultúrájában is. Fejtő középiskolai tanulmányait szülővárosában, az egyetemet Pécsen végezte, a harmincas években József Attila baráti köréhez tartozott, együtt szerkesztették a Szép Szót is. Fejtő baloldali kapcsolatai miatt 1937-ben Franciaországba távozott, hat évtized alatt nagytekintélyű publicista, történész lett. Több, önéletrajzi ihletésű könyvében nagykanizsai emlékeit is felidézti. Nem a városban született, de itt végezte középiskolai tanulmányait Major Zala Lajos, az 1948 óta Svájcban élő, magyarul és franciául egyaránt publikáló költő, aki az elmúlt évtizedben nagyon sok szálon kapcsolódott vissza a magyar irodalmi életbe. Megőrizte a városhoz fűződő kapcsolatát a szintén itt diákoskodó Tüskés Tibor, a Pécsen élő esszéíró, irodalomtörténész, szerkesztő. Zalabéren született, Zalaegerszegen volt középiskolás, de Nagykanizsán kezdte tanári pályáját és az 1956-os forradalomban vállalt szerepe miatt kellett a városból és a tanári pályáról is távoznia Hules Bélának. Azóta elismert, magyarul és eszperantó nyelven is publikáló többkötetes költő lett. Nagykanizsáról származik a több verseskötetet közreadó Király Lajos is. A jelenkori magyar irodalom neves kritikus és a határon túl virágzó magyar irodalom kiváló ismerője Szokolczay Lajos. (neve felvett név: Varga Lajosként érettségizett). Ugyancsak Kanizsáról került a fővárosba Tábori László, a mai magyar próza tehetséges művelője. Nagykanizsán végezte iskoláinak nagy részét, s itt élt 20 éven át a ma szekszárdi Darvas Ferenc, aki „Portyázások az osztály környékén” című regényében a *Zrínyi Miklós Általános Iskolában* eltöltött évek emlékeit írta meg. (N. J.)

Emlékfal, Rétfalvi Sándor alkotása a Csengery út 117-119. számú épületek közötti térségben. A fehér oszlopon álló téglafalon kidomborodó, az ég felé nyúló, téglából kirakott kezek láthatók. A téglák a volt nagykanizsai Kávégvár (Csengery út 88.) épületéből származnak, amelyben 1939–41 között *lengyel menekülttábor*, majd 1941–45 között politikai *internálótábor* működött. A kezeket azokból a téglákból alakították ki, melyekbe az egykori lengyel menekültek és internáltak

karcolták bele monogramjaikat, neveiket. Az emlékművet 1985. május 9-én leplezték le. Lásd még *emlékművek, helyi védelem, Internáló tábor emléktáblája, köztéri alkotások* (K. Zs.)

emlékművek, lásd *Auschwitzi mártírok emlékműve* (1960, Ady E. u. izraelita temető); *Cigány holocaust emlékmű* (Csávás Csaba, 1991. Ifjúsági park); *Tanácsköztársasági emlékmű* (Kerényi Jenő, 1964. Eötvös tér); *Déli vasúti emlékoszlop* (1859. Ady E. u. Izraelita temető); *Doni emlékoszlop* (Rohrböck Jenő,

A Déli Vasúti emlékoszlop az Izraelita temetőben
Fotó: Kotnyek

1993. városi temető); I. világháborús emlékmű (Bagola); I. világháborús emlékmű (Miklósfa); I. világháborús emlékmű (Miklósfa); Első I. világháborús emlékoszlop (Korpavár); I. világháborús emlékoszlop (Korpavár); I. világháborús obeliszk (1928. városi temető); I. világháborús zsidó katonahősök emlékműve (1924. A Zsinagóga bejáratánál); 1956-os kopjafa (Németh Ferenc, 1989. Károlyi kert); *Irredenta emlékmű, Kopjafa a román forradalom emlékére* (Rohrböck Jenő, 1990. városi temető); *Kőrösi Csoma Sándor emlékoszlop* (1991. Sétakert); *II. világháború áldozatainak emlékműve* (Rétfalvi Sándor, 1989. városi temető); *Munkaszolgálatosok emlékoszlopa* (1946. A Zsinagóga bejáratánál); *Nagykanizsai gettó emlékoszlopa* (1946. A Zsinagóga bejáratánál); 48. gyalogezred emlékműve (Kisfaludy Strobl Zsigmond, 1934. Deák tér); *Országzászló emlékmű* (Istók János turulmadarával, 1933. Deák Ferenc tér); *Szentháromság emlék* (1758. Kossuth Lajos tér); *Széchenyi István Szakközép- és Szakmunkásképző Iskola kopjafája* (Németh Ferenc, 1991. az iskola udvarán); *Szovjet hősi emlékmű* (1945. egykor a Szabadság téren, katonaszobra a Szovjet hősi temetőben); 17.

keleti hosszúsági fok emlékműve (1997. Eötvös tér); *Várkapu emlékmű* (1996. Vár út)

Emléktábla a szovjet államvédelmi szervek által bebörtönözöttek emlékére, a Batthyány u. 14. szám alatti lakóház homlokzatán látható márványtábla. Felirata: „Ebben az épületben volt 1945–1948 között a szovjet államvédelmi szervek börtön és hadbírószága. Sok száz ártatlan magyar megkínzásának, elítélésének és halálának színhelye. 1995. november SZORAKÉSZ Szovjetunióban volt magyar Politikai Rabok és Kényszer munkások Szövetsége.” Ünnepi megemlékezés keretében 1995. december 1-jén leplezték le. Lásd még *emléktáblák* (K. Zs.)

Emléktábla az elhurcolt és eltűnt nagykanizsai zsidók emlékére, a nagykanizsai izraelita temető ravatalozójának a sírkert felőli homlokzatán elhelyezett fekete gránit emléktábla. Az 1994. május végén felavatott tábla felirata: „Ne ölj 2700 halottunk emlékére, akiknek nem lehet sírjuk. 1944–1994”. Lásd még *emléktáblák* (K. Zs.)

emléktáblák, lásd *Bedő Albert emléktáblája, Bolyai János emléktáblája, Csány László emléktáblája, Deák Ferenc emléktáblája, Déli Vasúti emléktábla, Első Bolgár Hadsereg emléktáblája, Első világháborús emléktábla az evangélikus templomban, Emléktábla az elhurcolt és eltűnt nagykanizsai zsidók emlékére, Emléktábla a szovjet államvédelmi szervek által bebörtönözöttek emlékére, Fáy András emléktáblája, Fel-sőkereskedelmi Iskola hős növendékeinek emléktáblája, Gimnáziumi emléktábla, Halis István emléktáblája, Hamburger Jenő és Sneff József emléktáblája, Hevesi Sándor emléktáblája, Hild Kapu-Hild emléktábla, Honvédkórházi emléktábla, 20. honvéd gyalogezred első világháborús emléktáblája, Inkey Kázmér emléktáblája, Internáló tábor emléktáblája, Kaán Károly emléktáblája, Kunfi Zsigmond emléktáblája, Magyar Kommunista Párt Nagykanizsai Szervezetének emléktáblája, Dr. Mező Ferenc emléktáblája, 48. gyalogezred első világháborús emléktáblája, 48. gyalogezred emléktáblája, Olajipari emléktábla, Orbán Nándor emléktáblája, Péterfy Sándor emléktáblája, Piarista hősök emléktáblája, Piarista kápolna emléktáblája, Polgári Olvasókör hősi halottainak emléktáblája, Steiner Zsigmond emléktáblája, Tibolt Jolán emléktáblája, 17. és 47. gyalogezred és a 9. tüzérezred hőseinek emléktáblája, Thury György emléktáblája, Városi Színház emléktáblája, Zemplén Győző emléktáblája, Zrinyi Miklós emléktáblája,*

emlékversenyek, kiemelkedő sportemberek emlékére rendezett sportversenyek, rangos tornák. A kanizsai versenyeket a következő sportolókról nevezték el: Birkás Sándor (ökölvívő), Fekete Zoltán (kézilab-

da), Gömör János, Horváth Lajos (teke), Kovács Győző, Róka Lajos, Komáromy József, Hetesi György (labdarúgó), Russay Olivér, Szántó Zoltán (kosárlabda), Solty Jenő (tornász), Thúry György (ökölívívó, labdarúgó). Dr. Mező Ferenc szellemi olimpiász emlékére úszó-vízilabda emlékversenyt rendeznek. (B. A.)

Endrődy János (1756. szeptember 26. Érd – 1824. február 27. Kalocsa), tanár, költő, színműíró. 1774-ben lépett a piarista rendbe. 1786-ban Nagykanizsán tanított, majd több városban volt tanár. 1791–93 között Pesten „a magyar nyelv és tudakosság” professzora. 1793-tól 1805-ig tábori lelkész, majd Nagykárolyban, pályája végén pedig Kalocsán házfőnök, gimnáziumi igazgató. Egyházi beszédei, magyar, latin és német nyelvű versei, teológiai, erkölcstani munkái jelentek meg. A magyar játékszín I-IV. címmel jelentette meg a korabeli magyar és külföldi szerzők drámáit, s bevezetőül megírta a magyar színpad történetét is (1792–93). Életrajzát 1899-ben Perényi József írta és adta ki Nagykanizsán. (N. J.)

energiahordozók, energiaforrásként felhasznált anyagok, mint a környezetminőséget befolyásoló tényezők. Eszerint a város kommunális hőtermelése a vezetékes földgázellátásra épül, a környéken is legalább a PB-palackos megoldás a jellemző. A gázprogram helyi kiszélesítése a légszennyezés jelentős csökkentéséhez vezetett. A világítás és a háztartási gépek energiaigényét elektromos energia elégíti ki. Nagykanizsa és környéke elektromos teljesítményigénye hosszabb távon 80–90 ezer kW. A város területén 120/20/10 kV-os alállomások épültek, és a légvezetkeket a belterületen mindenhol földkábelre cserélték. Lásd még *környezetminőség* (B. L.)

Enge János (1904. október 6. Pécs – 1981. május 17. Székesfehérvár), ének-zenetanár, karnagy. A Zene-művészeti Főiskolán egyházzenei és karvezetői oklevelet szerzett. 1929–45 között a Mosoni Plébánia-templom karnagyaként és a Magyaróvári Piarista Gimnázium énektanáraként tevékenykedett. 1945. szeptember 1-jétől a nagykanizsai *Notre Dame Leányliceum* ének-zenetanára, majd 1948-tól 1950-ig igazgatója. 1951-től a pécsi Tanítóképző Intézet tanáraként, majd 1955–67 között a Székesfehérvári Zeneiskola igazgatójaként dolgozott. 1945–48 között a *ferences templomban a Szent Ferenc Kórus és Zenekar* karnagyit tisztét látta el. 1946-ban megalapította a *MAORT Munkás Jószerencsét Dalkört*. 1948-tól 1952-ig a vegyeskarrá bővült együtttest karnagyként irányította. (F. F.)

Eötvös téri park, lásd *Papkert*

Eperjesy Sándor, ügyvéd, 1870–76 között igazgatója, 1876-tól pedig elnöke a *Dél-Zalai Takarékpénztár-*

nak. A városi képviselőtestületben *Babochay György* polgármestersége alatt folyamatosan dolgozott, az építészeti bizottság elnöki tisztére többször megválasztották. E tisztségéről 1884-ben lemondott. Lásd *építészeti bizottság* (G. F.)

építési szabályrendelet (1880), Nagykanizsán a városi képviselőtestület 1880. december 27-i közgyűlésén elfogadott építési rendszabályok együttese, melyeket a m. kir. belügyminiszter 1882. március 19-én hagyott jóvá. A rendeletben előírták az új építkezés, toldás, épület átalakítás kötelező bejelentését, s ennek módját. Az építkezések tekintetében a város területét 4 övezetre osztották be, s övezetenként határozták meg az építési elveket és tilalmakat. A szabályrendelet szerint az első övezetbe (Fő tér) eső telkeken már kizárólag csak kétemeletes épület emelhető, a 2. övezetben (Fő utca, Városházi u., Takarékpénztári u., Deák tér, Király u. a Zrínyi u. csatlakozásáig, Magyar utca a Báthory utca csatlakozásáig) utcai vonalra egy emeletesnél alacsonyabb épület már nem emelhető, a többi övezetben földszintes házak is építhetők. Az első három övezetben csakis téglából, kőből engedték meg az építkezést, s előírták, hogy a háztetőket csatornával lássák el, kiömlésüket fedve vezessék el az utcai csatornába. A háztulajdonosok e három övezetben kötelesek voltak saját költségükön járdát építeni. A város általános építési határvonalán belül megtiltották mindennemű új épület szalmával történő fedését. Elrendelték az épületek közötti és csurgási területek beépítését. Övezetenként előírták a lakóházak legkisebb magasságát, s a szobák legkisebb belső magasságát. Pontosán meghatározták a kémények építésének módját, a trágya és árnyékszék gödrök elhelyezésének szabályait. Az épületek közötti beltelkeket „közbiztonsági szempontból” a tulajdonosoknak be kellett keríteniük, az 1. és 2. övezetben új építkezésnél az udvar kerítése csak kő vagy téglá lehetett. A szabályrendelet részletesen rendelkezett az építkezési szemlékről, az engedélyek kiadásáról, s az építési kihágásokról és azok büntetéséről. (K. Zs.)

építészeti bizottság, a szakbizottságok közül a 19. század utolsó harmadában a pénzügyi bizottság mellett a legnagyobb jelentőséggel bíró bizottság Nagykanizsán. Ezen időszakban kiterjedt építkezés folyt a városban. A bizottság városi szabályrendelet alapján működött, tagjait 3 évre választotta. Tagjai anyagi ellenszolgáltatás nélkül végezték munkájukat. Feladatai voltak: építési engedélyek véleményezése, építkezések ellenőrzése, középületek, közutak állapotával kapcsolatos véleménynyilvánítás, javaslattevés. Ha véleményezésük alapján nem történt meg az intézkedés, akkor az ügyet a képviselőtestület elé terjesztették. A bizottság vezetői közül kiemelkedő szerepe volt *Eperjesy Sándornak*. (G. F.)

építészeti szabályrendelet (1867), Nagy- és Kis-kanizsa városára kiterjedő, az építészeti bizottmány által kidolgozott építkezési rendszabályok együttese, melyeket 1867. február 17-én hagyott jóvá a megyei hatóság részéről Csutor Imre másodalispán. Célja az volt, hogy elhárítsák a gyakori tűzveszélyek okait, egészségügyi szempontból a városi lakosok javát és különösen a város „kül csinosodása”-t előmozdítsák. A rendelet előírta az új építkezések, átépítések kötelező bejelentését, a tervrajzok vagy kisebb építkezésnél az épület vázlatának előzetes bemutatását. Feladatként ír-

A Fő út az 1860-as évek második felében
(T. Gy. M.)

ta elő, hogy egy, a városi képviselőség által megbízandó küldöttség és szakértők készítsék el Nagykánizsa első városrendezési tervét. A szabályrendelet jól jellemzi az időszak problémáit: megtiltották új építkezéseknél a náddal, zsúppal történő tetőfedést, s a házak és melléképületek között „üregek” elhagyását. Indokolásuk szerint a víz nehezen szívárog ki, s a falak átmedvesedve az egészségre ártalmasak lehetnek, másrészt kár volna, ha az értékes telkeken hasznavehetetlen, beépítetlen részek állnának. A házak közelébe széna-, szalmacsűrök, -pajták építését nem engedélyezték, előírták, hogy ezeket az épületeket is „mennyre lehet” cserép-zsindellyel fedjék le, egymáshoz közel ne építsék őket, s „tűz falakkal” lássák el őket. Előírták a háztulajdonosok számára a kőből vagy téglából történő járdakészítést, s ennek „jókarban” tartását. A rendelkezés szerint új utcák nyitásáról, járdák, utak, árkok, hidak építéséről a városi tanács a képviselőség és a telektulajdonosok meghallgatásával dönt, a „kisajátítási jogot alkalmazza”, meghatározza a kárpótlási összeget. Előírták a „vízeresztő csatornák” alkalmazását a házakon, a telekről kivezetett vízcsatornákat csak fedetten, a házak előtti főárokból vezető engedélyezték. Megtiltották a házak, boltok előtti lépcsők alkalmazását, a meglévők „amennyire lehetségesek megszüntetendők”. Az engedély nélküli építkezéseket „szorosan” tiltották, az így építkezőket és az iparosokat is az utcaszabályozási pénzalap javára 2–50 forintig terjedő bírsággal sújtották, s előírták a szabályok szerinti átépítést. (K. Zs.)

épülettörténeti kiadványok, azok az önálló kötetben megjelent munkák, amelyek a város épületeit, építésének történetét és egyéb jellemzőit mutatják be. Horváth György–Kostyal László: Nagykánizsai alsóvárosi templom, lásd *alsóvárosi templom*. Vándor László: *Botszentgyörgy vára*. Rábavölgyi Attila: A nagykánizsai református templom építésének története (1887–1934.), lásd *református templom építésének története*. *A helyi védelem alatt álló építészeti értékek*. Lásd még *kiadványok a városról*

Erdélyi Károly (1859. október 19. Perjámos – 1908. május 13. Kolozsvár), piarista tanár, irodalomtörténész. Családi neve 1882-ig Ehling. 1883-ban szentelték pappá, előtte a budapesti egyetemen tanári képesítést szerzett. Két évig tanított Tatán, 1885-ben egy esztendeig Nagykánizsán, innét Kecskemétre, majd Kolozsvárra került, ahol a katolikus főgimnázium igazgatója volt. Irodalomtörténeti, filológiai tanulmányai jelentek meg, műfordítóként orosz, spanyol, holland, svéd, német, francia, olasz nyelvből fordított. Nagykánizsán két művét adták ki: *Vázlatok a magyar nyelvészet köréből* és *A német gyöngye ige történeti fejlődése* (1885). (N. J.)

Erdő és ember Zalában, (Dr. Kerecsényi Edit: Erdő és ember Zalában. Kiállítás Nagykánizsán a Thury György Múzeumban, 1984, 27 oldal.), a Thury György Múzeum nagyszabású kiállításának útmutatója. Az ismeretterjesztés nagyszerű kísérletének helyszínéül a múzeum Fő úti épületének tíz emeleti terme, a széles folyosó, a nagyobb kiállítási darabok számára a pince szolgált. A történeti dokumentumok és tárgyak, a mai szerszámok és sok más szemléltető eszköz felvonultatásával az erdőről, a fáról, a benne élő növényekről, állatokról és az ember erdővel kialakított kapcsolatáról szólt a kiállítás. A szervezők végigkísérték a fa gondozásának, kitermelésének, megmunkálásának folyamatát, amely sokak meglepését biztosította korábbi időkben, és biztosítja ma is. Lásd még *történelmi kiadványok* (Cz. Gy.)

erdő, a fák együtt élő, a köztük levő más növényekkel egységes természetet alkotó tömege, mint a környezetminőség egyik állapotjelzője. A megye 28,7 százalékos erdősültsége messze meghaladja az országos átlagot. Nagykánizsa környékén a táj eredeti természetes növénytakarója a zárt erdő volt: a tölgyes-, a bükkös-, a fenyveserdő és a gesztenyés. A *Principális-csatorna* völgyének lapályán ligeterdők váltakoznak láperdővel és láprétekkel. A vidék zonális erdőtársulásai a klimatikus viszonyok helyi változásainak megfelelően a gyertyános tölgyes és a tölgyeleges bükkös. Dél-Zala a Dunántúl egyik legcsapadékosabb területe, ahol a cseres-tölgyesek már csak szórványosan fordulnak elő, a déli lejtőkre szorulnak.

Őshonos fajok a környéken a bükk, a nyír, a madár-cseresznye, a gyertyán, a hárs, a juhar, a szil, a magas-köris, a mogyoró, a kocsánytalan és a kocsányos tölgy, a cser, a szelídgesztenye és az erdei fenyő. Nagykanizsától nyugatra terül el a jellegzetes zalai bükk-táj, melynek növekedése és minősége a legjobb az országban. A szelídgesztenye természetes elegyfaaként fordul elő. Szaporodnak a környéken a betelepített fenyőfélék. A jövőben előtérbe kerülhet a közjóléti erdőgazdálkodás. A vizek növelik az erdő üdülőértékét, az erdők teljesebbé teszik a vizek környezetét. Így lehet felbecsülhetetlen értékű a nagykanizsai parkerdő és *Csónakázó-tó*. Szerencsés adottság, hogy bármely irányba hagyjuk el a várost, hamar erdőt találunk. Lásd még *környezetminőség* (B. L.)

erdőgazdaságok, 1945-ben az állami tulajdonba vett erdők szakszerű kezelésére és az egyéb erdők szakmai irányítására létrejött gazdaságok. Térségünkben az első ilyen szervezet a megyei hatáskörű Zalaegerszegi Erdőigazgatóság alárendeltségébe tartozó Nagykanizsa Nyugati- és Nagykanizsa Keleti Állami Erdőgondnokság volt. 1946-ban Magyar Állami Erdőgazdasági Üzemek Nagykanizsai Erdőgondnoksága néven egyesítették a

két erdőgondnokságot. A MÁLLERD 1946–1949 között tevékenykedett 9600 katasztrális holdon. A gazdaság 1949–50-ben a Zalaegerszegi Erdőgazdasági Nemzeti Vállalathoz tartozott. Az 1950 és 1953 között már nagyrészt önálló Nagykanizsai Erdőgazdaság 1953 és

1970 között a Bánokszentgyörgyi Erdőgazdasággal összevontan, Délzalai Erdőgazdaság néven működött. Területe ekkor a hozzá tartozó 7 erdőszettel és 74 védkerülettel 33217 hektár volt. A Délzalai és az Északzalai Erdőgazdaság, valamint a lenti, a csömödéri és a nagykanizsai fűrészüzemek egyesítésével 1970-ben jött létre a Zalai Erdő- és Fafeldolgozó Gazdaság (ZEFAG). Ennek egyenes jogutóda a jelenlegi *Zalai Erdészeti és Faipari Rt.* (Zalaerdő Rt.). (Sz. L.)

erdők, lásd *hitbizományi erdők*, *erdőgazdaságok*, *városi erdők*

erdőmester, a városi erdők szakszerű kezeléséért felelős tisztviselő. 1690-ben, *Kanizsa Város Tanácsának* megalakulása után az egyik esküdt feladatává tették az erdők, rétek, utak gondozásának felügyeletét. 1832-ben a városi erdő kezelése az erdőispánság feladata lett. 1850-ben tesznek a városi iratok először említést erdőmesterről. A munkáját szabályozó 1872-es városi *szabályrendelet* születése idején Botfi Károly volt e tisztség betöltője. Az erdőmester felügyelt az erdei üzemterv betartására, az erdei határok és utak állapotára, irányította az erdei munkákat. Ő kezelte az erdészeti faiskola ügyeit, rendben tartatta az összes útszéli, utcai és egyéb városi fasorokat. Lásd még *közigazgatási tisztségek* (G. F.)

Erdőssy Biba Eugénia, (1855. Nagykanizsa – 1886) operaénekesnő. Első nagy sikereit a budapesti Népszínházban aratta. Ezután a bécsi Theater an der Wienhez szerződött. 1883-ban Hamburgban, majd 1884-ben Londonban és Berlinben vendégszerepelt. Többször játszott Párizs zenés színházaiban. Az 1870-es években gyakran vendégszerepelt nagy sikerrel Kanizsán, az *Arany Szarvas vendégfogadó* színpadán. Mivel vőlegénye hűtlenséggel vádolta, önkézével vetett véget életének. A városi temetőben nyugszik. (D. L.)

Erdősongás, a Dél-zalai Állami Erdőgazdaság havi üzemi híradója, amely 1956–57-ben Sebestyén László, majd Francsits Ferenc szerkesztésében jelent meg. Kiadója a Dél-zalai Állami Erdőgazdaság volt és Zalaegerszegen készült. Szakcikkei, rövid tudományos dolgozatai színvonalassá és a szakemberek számára is hasznossá tették. Folytatásának az 1972-ben megjelent *Zalaerdő* című lap tekinthető. Példányait az Országos Széchenyi Könyvtár őrzi. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Erkel Ferenc Kamarakórus (Nagykanizsai Erkel Ferenc Kamarakórus), az *Erkel Ferenc Olajipari Művelődési Ház* önálló csoportjaként működő kórus. 1992 őszén a *Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola* egykori tanulóiból, énekkarosaiból alakult Kustos Ferenc biológus vezetésével, aki az együttes elnök-titkári teendőit látja el. A fiatal

kamarakórus tagjainak többsége egyetemi hallgató volt. Vezetője Stimecz András, a budapesti Zeneakadémia ötödéves hallgatója lett, aki 1994-ben a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem ének-zene-kar-vezetés szakán végzett. A kórus sikerrel szerepelt számos helyi rendezvényen és országos fesztiválon. Önálló műsort adott Nagykanizsán, fellépett a keszthelyi Helikoni Országos Kórustalálkozón és az Országos Fúvószenekari és Kórustalálkozón (1994). Szerepelt a Budapesti Nemzetközi Kórusfesztiválon, az Országos Fúvószenekari és a várpalotai Kórustalálkozón (1995), a Veszprémi Ifjúsági Kórustalálkozón (1997). Vendég szerepelt Ausztriában. Repertoárjában a középkori zenétől napjaink kórusművészetéig minden korszak világi és egyházi kórusművei megtalálhatók. Lásd még *kórusok* (F. F.)

Erkel Ferenc Kórus (Olajipari Művelődési Ház Erkel Ferenc Kórus), az 1946 tavaszán alakult, és több mint három évtizeden át sikert sikerre halmozó MAORT Munkás Jószerencsét Dalkör utódkórusa. Alapító karnagya *Enge János*, a nagykanizsai Leánylíceum énektanára, későbbi igazgatója volt. A több mint 100 tagú vegyeskar 1946–47-ben három alkalommal a Magyar Rádióban is szerepelt, később meghívást kapott a budapesti Magyar Színházban megrendezett Első Országos Kultúrhét programsorozatára is. 1952-től Dunántúli Kőolaj Gépgyár Erkel Ferenc Kórusa. 1952-ben Bárdos Lajos ajánlására *Rácz Alajos* zeneiskolai tanárt kérték fel a karnagyi posztra, aki 1952–66 között vezette az énekkart. Irányításával a vegyeskar fellépései közül a legemlékezetesebb az 1964. május 16-án a *Városi Művelődési Házban* megtartott ünnepi hangverseny volt, ahol Bárdos Lajos saját műveit vezényelte. Szintén 1964-ben Zalaegerszegen az Országos Énekkari Minősítő Hangversenyen ezüstkoszorú fokozattal jutalmazták a kart, 1965-ben a Zalai Dalostalálkozón elnyerte az arany fokozatot. A taglétszám ez idő tájt 80 fő volt. Rácz Alajos karnagytól 15 év után helyettese, Csizmadia Ferenc követte, aki 3 évig irányította a munkát. 1969-ben Russai Olivérné vette át az Erkel Ferenc Kórus vezetését. Irányításával az *Olajipari Művelődési Ház Erkel Ferenc Kórus* 1974-ben a kórusok VI. Országos Minősítésén az ezüstkoszorú diploma fokozatát nyerte el. 1982-ben a kórus megszűnt. Lásd még *kórusok* (F. F.)

Erkel Ferenc Olajipari Művelődési Ház, történetében az olajipar kanizsai megjelenéséhez köthető művelődési intézmény. Az épület tulajdonjoga 1951-ben került az olajiparhoz, 1952-ben kezdett kultúrotthonként működni. Ekkor már együtt volt az *Olajbányász Fúvószenekar*, s megalakult az *Erkel Ferenc Kamarakórus* és a néptáncgyűttes. Rendszeresek voltak a filmvetítések is és a mozi jellegű programok. Néhány év elteltével kialakult egy színvonalas szín-

játszó társulat is. Az ötvenes-hatvanas években meghatározó szerepet játszott a város kulturális életében az Olajos Klub. A hatvanas években a Bányász Dolgozók Szakszervezete kezdeményezte az épület bővítését, ekkor került sor a próbaterem, az ifjúsági klub és az irodahelyiségek kialakítására. A következő évtizedek jellemzője a „munkás-művelődés”, a brigádmozgalomhoz kapcsolódó rendezvények lebonyolítása volt. Gyakoriatok voltak a vetélkedők és az irodalmi programok, amelyek rendezéséhez az olajipari cégek jelentős támogatása adott anyagi fedezetet. A nyolcvanas évek közepétől csökkenni kezdett a vállalati és az állami támogatás, ezért meg kellett teremteni az öfenntartás feltételeit. Rendszeres irodalmi programok, bemutatók, kiállítások kerültek a művelődési ház munkatervébe. Jelenleg 14 „tartós közösség” működik itt, kiemelkedő az amatőr művészeti csoportok, alkotók tevékenysége. Érdeme a háznak, hogy mindig nyitottnak mutatkozott az amatőr és profi művészek bemutatkozására, író-olvasó találkozók rendezésére, ugyanakkor megtartotta jellegét, kötöttségét az olajiparhoz. A művelődési házat fennállása óta Kovács Béla, Horányi Iván, Kőszegi István, Harkány László, Juhász János irányította. Jelenlegi igazgatója Fehér Imre. (H. Gy.)

Ernyei István (1867. okt. 27, Cegléd – ?), tanár, irodalomtörténész. Pályáját piarista tanárként kezdte, a század utolsó évtizedében több városban, köztük Nagykanizsán is tanított. 1897-ben kilépett a rendből, s 1831-ig Hódmezővásárhelyen a református gimnázium tanára volt. 1931–1935 között országgyűlési képviselő. Halálának helye, ideje nem ismert. Néhány publikációja jelent meg, főleg a 18. század végének irodalmáról. Zala vármegye 1896-ban megjelent Milléneumi évkönyvében az ő műve Batsányi János pályájának ismertetése. (N. J.)

Erős Alajos (1890. január 8. Zalaapáti – ?), ferences szerzetes, egyházi író. 1907-ben lépett a ferences rendbe, 1914-ben szentelték áldozópappá. Érsekújváron, Szombathelyen, majd 1917-től Kiskanizsán működött. Itt nem csak plébános volt, hanem az iskolában is tanított. 1918 decemberétől Hegedűs György mellett a *Zalai Közlöny* szerkesztésében, napilappá alakításában is részt vett. A Tanácsköztársaság idején – a fenyegetések ellenére – a helyén maradt. A forradalom után megalakította a Katolikus Ifjúsági Egyesületet, renováltatta a templomot. 1925-ben Felsőegerszegré, 1927-ben Andocsra, 1930-ban Zalaegerszegré került házfőnöknek. 1934-ben visszahelyezték Kanizsára. 1938-tól Székesfehérváron, a hitbuzgalmi társulatok igazgatójaként tevékenykedett. (ZMÉL)

Erste Bank Hungary Rt., 1986 decemberében *Mezőbank Rt.* néven alapított, akkor mezőgazdasági fejlesztés-

tési célokra létrehozott pénztintézet. Az *Agrobankkal* történt egyesülés után 1997-ben privatizálták, amikor is a részvények közel 90 százaléka az osztrák Erste Bank Der Österreichischen Sparkassen AG tulajdonába került. Nagykanizsai fiókja 1990. február 1-jén nyílt meg a Király P. u. 14. szám alatt. Az átalakított és felújított bankfiók ma 11 alkalmazottal látja el az ügyfelek kiszolgálását. A bank neve 1998. október 1-jétől Erste Bank Hungary Rt. Vezetője Iványiné Szalai Judit. Lásd még *bankok*, *Szerb ház* (P. J.)

Értesítő a Zala megyei Gazdasági Egylet Tagjaihoz, 1864-ben, négy számmal megjelenő gazdasági témájú lap. Szerkesztője a *Zala-Somogyi Közlönyben* szakíróként is publikáló Svastics Benő volt. *Wajdits József* nyomdájában készült. Példányai az Országos Széchenyi Könyvtárban megtalálhatók. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Erzsébet tér, a város legnagyobb tere, a török 1690-es kivonulása után két főközlekedési út kereszteződésében alakult ki. A téren központi jellegénél fogva 1927-ig piac működött, ekkor a tér északi részén pihenőterület alakítottak ki. Az Erzsébet tér ekkor nyerte el a maihoz hasonló, azzal nagyrészt megegyező térfalat. Az 1927-es városrendezési terv a teret díszteremként tekintette. A második világháború után parkosították, 1945-ben itt építették fel a *Szovjet hősi emlékművet*. A tér jelenlegi formáját az 1985-ben végrehajtott felújítás után nyerte el. Átépítették a Rozgonyi – Báthory átkötő utat, a *Török kút* és az obeliszk környékét, megszűnt az emlékmű mögötti buszmegálló és a pavilon-rendszer, kialakultak a fő közlekedési irányok. A tér körbejárhatósága a nyugati oldal lezárásával megszűnt. A rendszerváltást követően a tér rendezésére több javaslat született, ennek eredményeként 1990. március 22-én a Városházán lévő vörös csillagot levették, és eltávolították az emlékműről az ágyúkat. 1991. október 10-én az emlékművön lévő szobrot is leemelték. 1992. szeptember 18–19-én megtörtént a téren eltemetett szovjet katonák exhumálása is, az emlékművet pedig október 9-én alapjáig elbontották, és a *Szovjet hősi temetőben* állították fel ismét. A téren 1992 után kisebb átalakításokat végeztek. 1993-ban visszaállították eredeti helyére, a tér délkeleti sarkára a *20-as honvéd gyalogezred* első világháborús emlékművét. Az északi részén lévő Török kutat a *Thury György Múzeum* udvarára szállították, ahol restaurálták és fölé védőtetőt építettek. A kút hű másolata aztán 1995-ben a tér északi részén kapott helyet. (Sz. G.)

eseti szakbizottságok, adott, speciális feladatokat el látó szakértői bizottság. Ilyen volt 1881-ben a vasúti szemlélő bizottság, 1888-ban a bordélyházak leendő elhelyezése tárgyában döntő bizottság, 1894-ben a „villanyvilágítás feletti felügyeleti bizottság”. Az ál-

landó szakbizottságokhoz hasonlóan az ideiglenes eseti bizottságok munkájáról is szabályrendeletben határoztak. Lásd *állandó szakbizottságok* (G. F.)

északkeleti városrész, a város egyik legdinamikusabban fejlődő területe. Kisebb részben lakásépítésre, nagyobb részt kereskedelmi, szolgáltató funkciók leteleítésére alkalmas. A területen több jelentős beruházás is megvalósult, így felépült például a Satronic, a SPAR Áruház, a Penny Market, a CWG, a Willtek, valamint a Ford, Renault, Daewoo autószalon, illetve a Shell benzinkút. A terület jelentős beruházásoknak biztosít még lehetőséget. (Sz. G.)

A dinamikusban fejlődő északkeleti városrész

Fotó: Erdei

Etzetl, Carl von (1812 – 1865), osztrák építész, vasútmérnök. Ő irányította a *Buda-Kanizsa* és a *Pragerhof-Kanizsa* közötti vasútvonal tervezését és építését. Nevéhez fűződik még az Új-Szöny–Székesfehérvár és a Bremmer Vasút megvalósítása. Lásd még *vasút* (P. J.)

EUROGASCO, lásd *European Gas and Electric Company*

Európa Biztosító Rt., a francia GAN International által 1991-ben alapított, jelenleg is 100 százalékos francia tulajdonban lévő biztosítótársaság. Az országos értékesítési hálózattal rendelkező cég 1993-ban nyitott irodát Nagykanizsán, a Széchenyi tér 3. szám alatt. Munkatársai elsősorban a vállalkozói réteg, valamint a közép- és felsőosztály számára kínálnak biztosítási termékeket. Vezetője Gábor Imréné. Lásd még *biztosítók* (P. J.)

European Gas and Electric Company (EUROGASCO), szénhidrogénkutatóval és -bányászattal foglalkozó vállalat, a *MAORT* anyavállalata. 1931-ben alakult amerikai és angol tőkével az Egyesült Államok Delaware államának Wilmington városában. Létrehozói feladatául szabták, hogy Közép-Európa olajban szegény országaiban olaj- és gázkoncessziókat szerezzen, valamint víz- és gázüzemű villamos

erőműveket építsen. Először Ausztriában kapott kutatási engedélyt, majd 1933-ban Magyarországon szerzett koncessziót. A Pénzügyminisztériummal kötött egyezmény és szerződés a Dunántúl teljes területére vonatkozóan jogosította fel szénhidrogének kutatására és kitermelésére. Kutatásai eredménye a Mihályi köztség melletti széndioxid-mező és a budafapusztai szénhidrogén-mező felfedezése. Magyarországi tevékenységét a MAORT létrehozásával megszüntette. Lásd még *szénhidrogén-ipar* (S. L.)

Olajat adó kút Lispe határában

Fotó: Papp Simon
(M. O. M.)

evangélikus egyházközösség, a városban 1845. július 19-én alakult gyülekezet. Luther tanai már a 16. században követőkre találtak a városban. A legkorábban itt szolgáló lelkészek neveit is ismerjük. 1544-ben Szeremlyéni Mihály, 1574-ben Hosius Jakab, 1580-ban Hohenberg Farkas látta el e tiszteket. A gyülekezet, megalakulása után a szepetneki egyházközösséghez tartozott. A hívek 1857-ben iskola és imaterem céljára épületet vásároltak, 1861-től itt tevékenykedett *Péterfy Sándor*, akit a magyar tanítók atyjaként emlegetnek. Az 1870-es években a gyülekezet eladósodott, és már a lelkési állás megszüntetését fontolgatták. 1881-ben Hütter Lajos került a közösség élére, aki rendezte az adósságokat, és belekezdett egy új *evangélikus templom* építtetésébe, amelyet 1891-ben avattak fel. 1899-ben a gyülekezet elvált a szepetneki egyházközötségtől és önállósult. 1920-tól Horváth Olivér látta el a lelképásztori teendőket. Az ő idejében alakult az Ifjúsági Egylet és a gyülekezet énekkara. Irányításával épült a gyülekezeti ház, amely ifjúsági összejöveteleknek adott otthont. 1951-ben Fónyad (Fuchs) Pált választották lelkésznek, az új politikai helyzetben rendkívüli nyomás nehezedett az egyházra, az egyesületek megszűntek, a hitéletet korlátozták. Fónyad Pál 1987-ben nyugdíjba vonult, de utód híján még három évig ő látta el a lelkési szolgálatot. Deme Dávid lelkészt 1990. szeptember 9-én iktatták be új hivatalába. Lásd még *egyházigazgatási beosztás, evangélikus gyülekezet története* (S. J.)

evangélikus gyülekezet története, (Fónyad Pál: A nagykanizsai evangélikus gyülekezet története, 1991., 24 oldal. Nagykanizsai honismereti füzetek 3.), Fónyad Pál, a nagykanizsai evangélikus gyülekezet nyugalmazott lelkésze hiteles adatokra támaszkodó, hitvalló lelkülettel megírt munkája. E sok képpel illusztrált kötet beszámol az imaház, az iskola, a templom építésének történetéről, a gyülekezet életének főbb eseményeiről, a lelkészek, a tanítók tevékenységéről, illetve közli az anyagi támogatók névsorát is. Lásd még *egyház történeti kiadványok, Nagykanizsai honismereti füzetek* (K. F.)

Evangélikus Ifjúsági Egyesület Zenekara (Nagykanizsai Evangélikus Ifjúsági Egyesület Zenekara), 1930 és 1939 között Németh Béla, majd Ütő Sándor vezetésével működő ifjúsági zenekar. Elnevezése ellenére inkább a zeneszeretet, mintsem a vallásos szellemiség tartotta össze, hiszen tagjai között az *evangélikus* fiatalok mellett *római katolikusok*, izraeliták, és *reformátusok* egyaránt előfordultak. A zenekar elsősorban az alapító egyesület rendezvényein lépett fel, többször adott műsort Szepetneken, Surdon, Nemespátrón és a környékbeli falvakban. Repertoárjukban hazai és külföldi szerzők szórakoztató jellegű művei szereztek. Lásd még *zenekarok* (F. F.)

Evangélikus Nőegylet, 1910-ben alapított karitatív jótékonyági egyesület. Első elnöke dr. Király Istvánné volt. Lásd még *egyesületek* (J. L.)

evangélikus templom, 1890–91-ben, Koch János kaposvári építész tervei szerint épült késő eklektikus stílusú, *helyi védelem* alatt álló épület. Kivitelezője, 14950 forintért Morandini Román volt. A Jézus megkeresztelését ábrázoló oltárképét Major Jenő 1891-ben festette. Orgonáját a pécsi Angster cég készítette 1939-ben. Középtornyos homlokzata barokkos hangulatot áraszt, a torony felső részén nagyméretű ablakkal, toronyórával, gúlisakkal. Toronyalj bejárata csúcsíves, ablakai neogótikus jellegűek. Alacsony szószéke, valamint oltára klasszicizáló, utóbbi vasorkolással körülvett, háromszögletű timpanonját jön oszlopok tartják. Lásd még *Első világháborús emléktábla az evangélikus templomban, helyi védelem, templom* (K. L.)

Evlia Cselebi (1611. március 15. Isztambul – 1684 után), török világlutató. Előkelő török családból származó, iskolázott férfiú, aki sok nyelven beszélt. Szultáni apród, majd udvari szpáhi. Szenvedélyes utazóként 1640–70 között beutazta a török birodalmat. Járt Ukrajnában, Perzsiában és Szudánban is. Tapasztalatait 10 kötetnyi leírásban, Utazások könyve címen összegezte. Az 1664-es hadjárat idején Kanizsán is járt. Egyedül tőle ismerhetjük a török kori Kanizsa

részletes leírását. Magyarországi utazásai először 1904-ben jelentek meg Karácsonyi Imre fordításában. Lásd még *Kanizsai vilajet, török vár, török város (V. L.)*

Ez történt Nagykanizsán (Kocsis Katalin: Ez történt Nagykanizsán 1990-ben, 1991-ben, 1992-ben, *Városi Könyvtár*, három 40–80 oldalas füzetnyi terjedelem), a Zalai Hírlap és a *Kanizsa* hetilap írásaira alapozott esemény összefoglaló, ami azonban a napi sporteseményekkel és a kisebb jelentőségű rendőrségi hírekkel nem foglalkozik. A kötetek érdeme, hogy az események forrását pontosan megadja, és hogy név- és tárgymutatót is tartalmaz. Lásd még *várostörténeti kiadványok (Cz. Gy.)*

1956-os forradalom kronológiája, az 1956. október 25-e és 1956. november 5-e közötti nagykanizsai forradalmi események vázlatos áttekintése. A városban is népmozgalmat váltott ki a budapesti október 23-i események híre. A forradalom idején mindössze néhány nap alatt aztán gazdája, vezetője, öre lett a közigazgatási, a katonai, és a gazdasági élet fontos területeinek. Október 25-én kora délután a DKG dolgozói számára szervezett felvonulással kezdődtek az utcai események. A Szabadság téren gyülekező emberek az Ady utcán a *Városháza*, majd a *tiszti klub* előtt haladtak el, ezt követően pedig a vasúti aluljáró melletti sorompót felnyitva a *határőr laktanyához* vonultak. Miután a katonák együttérzésükről biztosították a lakosokat, így a tömeg visszatért a Szabadság térre, ahol békésen feloszlott. Ezután ifjak az utcákat járva levertek az épületekről a címereket és vörös csillagokat. Sötétedés után ismét tömeg verődött össze a Szabadság téren és lelkes helyesléssel kísérte a *szovjet hősi emlékmű* ledöntését. A város népe a gyógyszerraktárnak használt kórházi kápolnát is visszaszerezte egyházi célra. Október 26-án, pénteken a diákok Rimay Béla és Solti Jenő tanár urak kíséretében a DKG épülete előtt gyülekeztek és az ottani dolgozókkal a laktanyához vonultak, ahol a katonaság támogatását kérték a budapesti fiatalok megsegítésére. Ezután a diákok visszavonultak az iskolába. Délután fegyvert követelő csoportok nyomultak be a laktanyába, de a helyőrség eltávolította a betolakodókat. Más tüntetők a *Magyar Dolgozók Pártja* székház elé vonultak és fegyvereket követeltek. A karhatalom ekkor a tömeg közé lőtt. Skerlágth Józsefné halálos, mások súlyos sérüléseket szenvedtek. Üveges Lajos, a helyőrség parancsnoka végül is harckocsik bevetésével állította helyre a rendet, majd kijárási és gyülekezési tilalmat rendelt el. Október 27-én, szombaton megalakultak a munkástanácsok. Október 28-án, vasárnap az ügyvédi munkaközösség irodájában, spontán összejövetelen, a rádióból szerzett tudomást a hallgatóság a nemzeti bizottság létrejöttéről. Gyors szervezéssel délután kettőkor már 100–120 ember – üzemek, intézmények, hi-

vatatok vezetői, a fegyveres testületek képviselői – részvételével megalakították a Nagykanizsai Nemzeti Bizottságot, amelynek elnökéül dr. Lékay Gyula ügyvédet választották. Az elnök hangos híradón tudatta a várossal a bizottság megalakulását és nyugalomra intett. Október 29-én, hétfőn megtartotta alakuló közgyűlését a bizottság, majd 12 pontban kinyomtatták határozatát is. A közigazgatás vezetésével dr. *Paizs Ferencet* bízták meg. A rendőrség részéről jelen lévő Szalay József rendőrszázados javaslatára, a város rendjének és nyugalmánának megőrzése érdekében döntés született a nemzetőrség felállításáról. Október 30-án, kedden létrehozták a nemzeti bizottság szakbizottságait is. Október 31-én, szerdán a bizottság elhatározta, hogy a *nemzetőrség* vezetésével a városban ismert és tisztelt *Orbán Nándor* egykori katonatisztet, *olimpikont* bizza meg. Ekkor alakult meg a katonai tanács is, aminek vezetője Honti György lett. E tanács ellenőrizte a fegyveres csoportokat, ezen kívül a polgári és katonai alakulatok közötti összekötő szervként is működött. Ezt követően a nemzeti bizottság leváltotta Üveges Lajos helyőrség-parancsnokot, miután őt okolták az MDP-székház előtti sortűzért. Helyére Teleki Istvánt választották meg. November 1-jén, csütörtökön, a bizottság határozata alapján ünnepnapnak nyilvánították mindenszentek napját. E napon Orbán

Emlékezés a forradalom hőseire a 1990-es években a Károlyi kertben lévő 1956-os kopjafánál
Fotó: Erdei

Nándor átvette a nemzetőrség parancsnokságát, aminek székhelyét a pártházba tették át. Ezzel egy időben megindult a katonaviselt, tapasztalt emberekből álló nemzetőrség szervezése is, és mivel a városban a diákok a megmozdulások aktív résztvevői voltak, őket is bevonták a szervezetbe. Így az atrocitásoknak is sikerült eléjtenni. November 2–3-án megkezdődött a diákok kiképzése. November 4-én, vasárnap a fővárost és a környező városokat elfoglalták a szovjet csapatok. Nagykanizsán a nemzeti bizottság hangos híradón figyelmeztette a lakosságot arra, hogy a várható

megszállaskor higgadtan viselkedjen. Akinek fegyvere van, ne használja, mert egyetlen puskalövés is súlyos megtorlással járhat. Szalai József rendőrszázados telefonon adott utasítást a nemzetőrség feloszlátására, a székház bezárására. November 5-én, hétfőn a szovjet csapatok megszállták Nagykanizsát. A város ellenállás nélkül megadta magát. 1957 júliusa és 1958 júniusa között négy nagy perben 27 vádlottra összesen 91 év börtönbüntetést szabtak ki. (Cz. Gy.)

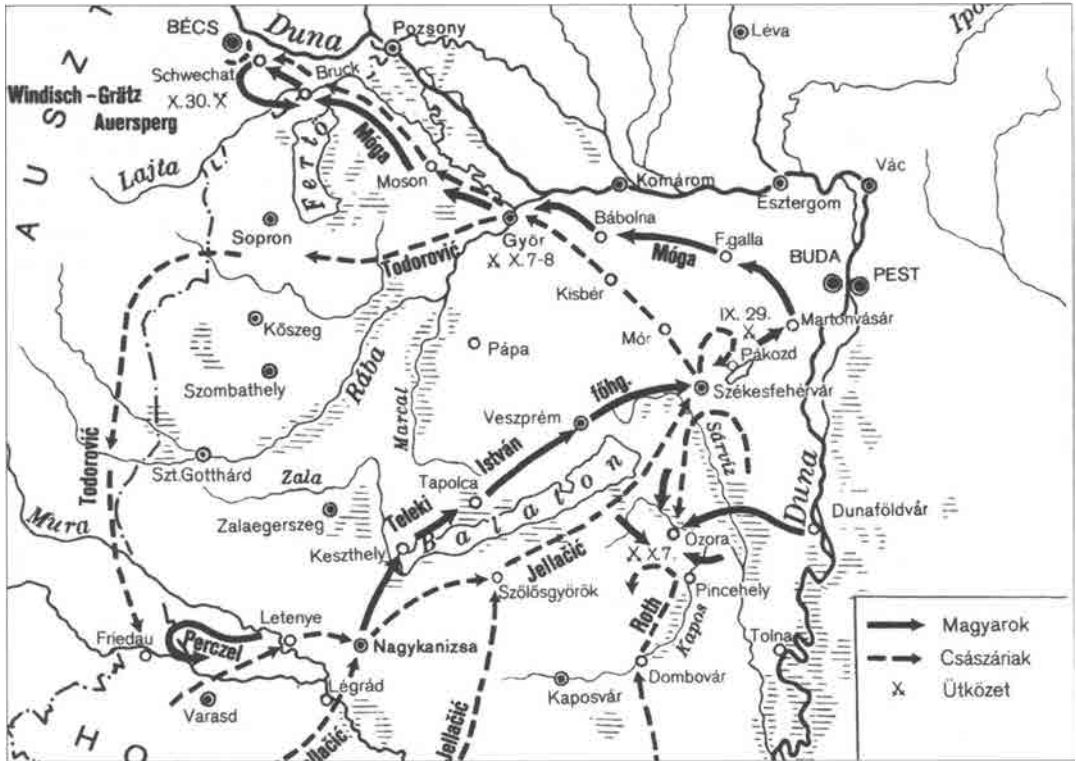
1956-os kopjafa, Németh Ferenc, a Tungstram Rt. dolgozójának alkotása a *Károlyi kertben*. Bevézése: „1956 1989”. Az 1956-os forradalom és áldozatainak emlékére 1989. október 23-án avatták fel. (K. Zs.)

1848–49-es emléktábla, a *Zrínyi Miklós Általános Iskola* homlokzatán elhelyezett márványtábla. Felirata: „A magyar szabadságharc emléke örökké él a tanulóifjúság szívében.” Alatta Petőfi Sándor sorai olvashatók: „Haza és szabadság az a két szó, melyet először tanuljon dajkától a gyermek.” és az „1948. május 1.” dátum. Lásd még *emléktáblák, helyi védelem* (K. Zs.)

1848–49-es forradalom és szabadságharc kanizsai vonatkozásai. A várható horvát támadást kivédendő a Muraközt 20 ezer nemzetőrrel és 6000 sorkatonával gróf Teleki Ádám parancsnoksága alatt a drávai had-

test védte. Egységében ott volt a részben kanizsai önkéntesekből alakult *7. honvédszászlóalj* is. Jellasics szeptember 11-én megindította támadását 51 ezer katonával és 48 ágyúval. Teleki csapatait ekkor Nagykanizsán és Keszthelyen át Veszprémig vonta vissza. A város nemzetőrsége magára maradt, így a horvát sereg szeptember 15-én ellenállás nélkül vonult be Kanizsára. A horvát főserg, a drávavonal védelmére 2000 határőrt hátrahagyva szeptember 19-én tovább vonult az ország belseje felé. A városban megszállóként maradt 300 fős horvát csapat, amelynek parancsnoka Glavasch százados volt szeptember 26-án erősítést kapott, s létszáma 1826 főre bővült. *Albanich Flórián városbíró* és *Turkovich György*, valamint *Búváry János* esküdtek ez idő szerint mindent elkövettek a rend fenntartása és a felesleges vérontás elkerülése érdekében.

Kanizsa felszabadítása. Vidos József Veszprém, Győr, Moson–Sopron, Zala és Somogy megyék nemzetőrparancsnoka, vezérőrnagya 1848. szeptember 23-án megkezdte az erők összevonását Jellasics megtámadására. A mellé csatlakozó szántói zászlóalj és 6000 zalai nemzetőr három oldalról indultak Kanizsa felé. Eközben a Glavasch százados vezette kanizsai megszállók a támadástól tartva erősítést kértek Albert Nugent huszárezredestől. E csapat szeptember 30-án indult Letenyéről Kanizsára, hogy a város szélén, az

Jellasics 1848 őszi támadása, melynek során a horvát sereg szeptember 15-én ellenállás nélkül vonult be Kanizsára
 Forrás: Magyarország hadtörténete II., Zrínyi Katonai Kiadó 1985.

*Izraelita temető*nél verjen tábor 2000 fővel, 6 ágyúval, 2 mósárágyúval és 1 rakétaüteggel. Vidos október 3-ára tervezte Kanizsa bekerítését, és másnapra a támadást. Ez azonban a város lakóinak október 3-i felkelésével indult. Félreverték a harangokat, megtámadták a fosztogató katonákat és foglyokat ejtettek. A délután meginduló magyar csapatok elől Nugent katonái két irányba – Szentmiklós és Kiskanizsa felé – törtek ki a városból. Szentmiklósnál a szántói zászlóalj ütközött meg az ellenséggel. A két vasi zászlóalj üldözése ellenére a visszavonuló Nugentnek éjjel fél 1-kor sikerült átkelnie a Dráván. A 2. vasi zászlóalj Újváry őrnaggyal az élén a kiskanizsai lakossággal együtt támadta a horvát határőrösztyályt. Véres harcban szétverték, leöldösték őket. Vidos szerint 10 tisztet, 200 közkatonát foglyul ejtettek. Az ellenségnek 50, míg a magyaroknak 1 halottja volt.

Muraköz felszabadítása. Kanizsa felszabadítása után a Muraköz továbbra is horvát megszállás alatt maradt. Palocsay Jakab őrnagy, a Somogyi nemzetőrök parancsnoka zalai századokkal együtt október 7-én sikertelen kísérletet tett a Murán lévő kakonyai, légrádi és letenyei hidak visszafoglalására. Perczel Mór saját döntése alapján október 14-én Keszthelyről Kanizsa védelmére, Muraköz elfoglalására indult 3000 fős hadosztályával. Október 16-án Nagykanizsán csatlakozott seregéhez a zalai önkéntes zászlóalj. Október 17-én főerege Letenyénél, a másik hadosztalopot Kottorinál tört be Muraközbe, majd október 18-án elfoglalta azt. Nem sokkal később Perczel a két folyó áradás miatt, az utolsó pillanatban kivonult a Muraközből.

Kanizsa ismételt megszállása. Az osztrák és a horvát erők összpontosított támadása révén Zala megye az ellenforradalmi erők kezére került. Zalaegerszeget december 31-én, Keszthelyt január 1-jén foglalták el. Nagykanizsát Nugent császári és királyi tábornok 6000 fős serege szállta meg január 13-án. Burits János császári és királyi tábornok rendeletével bevezették a katonai irányítást. Feloszlatták a nemzetőrséget és a bíróságot, felfüggesztették a gyűlekezési jogot, ugyanakkor 20 ezer forint hadisarcot vetettek ki a városra. A lakosság többször kimutatta ellenességét a megszállókkal szemben. Április 10-én, amikor azok agyonlőtték egy gyermeket, lázadássá nőtt a tiltakozás. A vérontást Albanich Flórián városbíró higgadt közbelépése akadályozta meg. A győzelmes tavaszi hadjárat 1849. május 20-án meghozta a császáriak kivonulását, a felszabadulás azonban ismét csak átmeneti volt. Az orosz betörés hatására ismét élénkültek a horvát támadások, Körmend felől megindultak az osztrákok is. Július 12-én bevonultak Zalaegerszegre, majd július 15-én Knezevits átkelve a Murán, elfoglalja Kanizsát. Újra feloszlatták a nemzetőrséget, összegyűjtötték a kintlévő fegyvereket, a volt honvédeket összefogdosták, majd egy részüket besorozták a császár

ri seregbe. A városnak ismét 20 ezer forint hadisarcot kellett fizetnie, miközben beszédették és elégették a Kossuth-bankókat. Knezevits Keszthelyről irányította a parancsait végrehajtó császári főtiszteket, Kulmer őrnagyot, Császár József alezredest és Zeisberg tábornokot. Lásd még *1848-as forradalom utáni közigazgatás (T. A.)*

1848–49-es forradalom utáni közigazgatás, a szabadságharc bukása után létrejött közigazgatási rendszer. Ekkor, mintegy megtorlársként a századosságot megszüntették, s *kinevezési rendszer* lépett életbe. A *századosságot* a *gazdasági választmány* váltotta fel. *Albanich Flórián* városbíró 1849-ben a kinevezési rendszer is megerősíti e funkciójában. Őt *Babochay János* követte e tisztségben. Lásd még *centrális szerep, közigazgatási korszakok (G. F.)*

Fábián és Sebestyén napja, (jan. 20.) *Kiskanizsa* egyik *fogadott ünnep*e. A néphit szerint e védőszentek tisztelete megóvja a betegségek, járványoktól és háborús pusztítástól a települést. A fogadalom eredeti homály fedí. E kettős nevet még ma is egyetlen fogalomba olvasztva „Fábiánsebestyén”-ként emlegetik. Lásd még *fogadott ünnep (K. E.)*

Fabik Károly Úttörőház, 1968 áprilisában alapított gyerek-közösségi ház, ami az *úttörőmozgalom* égisze alatt működött 1990-ig. Ekkor Fabik Károly Ifjúsági Házzá alakult. 1991-ben az intézményt megszüntették, épületében jelenleg a Zemplén Győző Általános Iskola működik. Az úttörőházban ajándékkészítő, asztalitenisz, asztalos, audio-vizuális, báb, barkács, bélyeggyűjtő, bórdíszmű, búvár, csillagász, elektronika, énekes, eszperantó, fafaragó, filmes, fotó, fúvószenekari, gokart, grafikai, hajómodellező, harsonás, honismereti, ifjú technikus, kisdobos színjászó, kis ötvös, ezermester, környezet- és természetvédelmi, interkozmosz, internacionalista, kerámia, képzőművészeti, kézimunka, kigazdasszony, könyvkötő, lakatos, lövész, modellező, műszerész, művészeti laboratórium, népművészeti, népzenei, rádióelektronika, rádióépítő, repülőmodellező, riporter, selyemfestő, szakács, szalmakalapkészítő, számítástechnikai, színjászó, társadalomkutató, természetjáró, torna, ügyes kezek, tűzzománc, varró, vívó és vonózenekari szakör működött. Az intézmény igazgatói voltak: Molnár József (1968–70), Büki Pálné (1970–75), Dömötör Miklósné (1975–84), Horváth Ágnes, Rédcics Klára, Nagy János. Lásd még *Kanizsai Gyerekszaj (K. F.)*

fagyosszentek, (máj. 12–14. Szervác, Pongrác, Bonifác) azok a napok, amikor a népi megfigyelések szerint az éjszakák nagyon hidegek, gyakoriak a fagyok, a hóharmat. Ezért az előrelátó asszonyok csak május 14-e után ültetik ki a kényves palántákat. (K. E.)

fáklya, fákla, fokla, kukorica- vagy napraforgószárból, esetleg erdeifenyő vékonyra hasított fájából készített alkalmi világítóeszköz, melyet a gyufa- és gyertyahiányos háborús években szükségmegoldásként gyakran alkalmaztak. Lásd még *hagyományos használati eszközök* (K. E.)

Fakos, a középkorban Somogy megyéhez tartozó település első okleveles említését Falkos néven 1307-ből ismerjük. A *Kanizsai család* 1371-ben lett ebben a faluban birtokos. Ekkor a királlyal történt megegyezéssel csere útján jutottak hozzá. 1484-ben azonban itteni birtokaikat zálogba adták *bajnai Both* Jánosnak. A 16. század közepén elnéptelenedett. Lásd még *Bagola* (V. L.)

Falk Richárd, dr. (1899. augusztus 23. Sopron –

Dr. Falk Richárd
(M. O. M.)

1979. május 17.), gépészmérnök, egyetemi tanár. Bécsben, a Technische Universitaten 1924-ben szerzett gépészmérnöki oklevelet. Műszaki doktori disszertációját 1939-ben védte meg. 1925-től 1941-ig a soproni Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola bányagéptani tanszékének adjunktusa. A kőolajbányászattal való kapcsolata már ez idő

alatt megteremtődik: ő végzi el azokat a statikai számításokat, méretezési munkákat, melyek alapján a Ganz gyár 1938-ban elkészíti az első hazai gyártású fűtőtoronyt, melyet a Budapesti Nemzetközi Vásáron ki is állít. 1941 őszén a kincstári használatba vett MAORT gépészeti felügyelője lesz Nagykanizsán. Elképzelései alapján és irányítása mellett kezdődik el Nagykanizsán a *MAORT Központi Javitó Műhelyének* építése, és készül el az úgynevezett *Vasvázás*, a *Dunántúli Kőolajipari Gépgyár* elődje. 1951-től Sopronban, majd Miskolcon a Nehézipari Műszaki Egyetem Gépészeti Karán tanszékvezető egyetemi tanár. Fő munkája: Kőolajbányászati géptan. (S. L.)

Farkas és Krausz nyomdája, 1900-ban Farkas János és Krausz Ármin által alapított nyomda. Farkasnak először Keszthelyen volt nyomdája, 1890-től már kiadóként is működött, sőt 1903-ban újságot is nyomott. Krausz 1880-ban, Veszprémben adott ki több lapot is. 1895 körül Keszthelyen, illetve Budapesten együtt kezdték nyomni a *Friss Újság* című lapot. 1900-ban települtek Nagykanizsára, s 1905-ig, majd 1910–12 között a *Nagykanizsai Friss Újság* mellékletét készítették. Ezt követően a nyomda megszűnt. (H. Gy.)

Farkas József (1844. márc. 1. Nemesvid – 1925.

Farkas József
(ZMÉL)

máj. 12. Nagykanizsa), tanár, irodalomtörténész. A gimnázium első négy osztályát Nagykanizsán végezte, majd Kecskeméten és Kolozsváron tanult tovább. Belépett a piarista rendbe, 1871–73 között Nagykanizsán, később Budapesten, Kecskeméten, Kolozsváron és Vácon tanított. 1894-től a nagykanizsai gimnázium igazgatója, majd Budapesten rendjében viselt különböző tisztségeket.

1915-től Nagykanizsán töltötte nyugdíjas éveit, itt is halt meg. Kiseb irodalomtörténeti tanulmányokat adott közre, főleg az ókori irodalom tárgyköréből. (N. J.)

Farkas László István (1841. január 4. Kecskemét – 1896. február 15. Tata), kegyesrendi áldozópap, gimnáziumigazgató. 1858. szeptember 22-én lépett be a piarista rendbe. 1860–61-ben Pesten a gimnázium 7. és 8. osztályába járt, 1862-ben Veszprémben próbatanításon vett részt, 1863-ban Nyitrán teológiát tanult. 1864-ben Veszprémben, 1865-ben Vácott gimnáziumi segédtanár volt és a teológiát hallgatta. 1865. május 31-én pappá szentelték. 1866-ban főgimnáziumi tanár lett. 1867-ben Debrecenben. 1868 és 1879 között Nagykanizsán dolgozott, 1873-tól ő a *piarista gimnázium* igazgatója. 1880-tól 1890-ig Szegeden fizikát tanított. 1890-ben visszatért Nagykanizsára, 1894-ig ismét ő igazgatta a főgimnáziumot. Értekezései a gimnázium értesítőjében jelentek meg. 1894-ben, mint nyugdíjas a tatai rendházba költözött. Fő műve: *Az évszakokról* (Nagy-Kanizsa. 1876). (ZMÉL)

Fáy András emléktáblája, a Fáy András u. 7. számú sarokház kökerítésén elhelyezett fehér márványtábla. Felirata: „Fáy András 1786–1864. Haladó szellemű író. Az *Első Magyar Takarékpénztár* megalapítója.”. Lásd még *emléktáblák* (K. Zs.)

Fegyveres Erők Klubja, lásd *Honvéd Kaszinó*

fehértarisznya, fejtartisznya, téglalap formára félbehajtott háziszóttos vagy takács által szótt vászon-táska, melyet gyakran még kézzel varrtak, és saját anyagából olyan hosszú kengyelt öltögettek hozzá, hogy vállra akasztva cipelhessék. 1910 körül a szegényebb férfiak egyetlen börtarisznójuk megkímélése érdekében még ezzel jártak a hegyre és a mezőre. Többnyire egy-két üveg bor vagy más ital, egy na-

gyobb darab kenyér, szalonna, füstölt túró és hagyma került bele. Az 1950-es években a gyári hátizsákok mintájára varrtak hasonló vászontarisznyákat, ezeket azonban már háton viselték. Lásd még *hagyományos használati eszközök* (K. E.)

Fekete Sas patika, 1714 körül, talán még a rendház felépülte előtt alapított, eredetileg ferences rendi patika, ami a város első gyógyszertára volt. 1768-ban, amikor a szerzetesek patikájukat a segédsi rendházba költöztették, Fekete Sas elnevezéssel polgári tulajdonba került.

Először a Fő u. 6. szám alatt működött, majd berendezése 1959-től Zalalövőre, innen pedig 1983-tól a *Thúry György Múzeum* tulajdonába került. Az officina 1830-ban tujagyökérből készült, empire stílusban. Felső részét aranyfejezetű fekete oszlopok tagolják, melyek az alsó szinten kannelúrázott lizénákban folytatódnak. A táraasztal mögött, a mérlegszekrény felett

A Fekete Sas Patika officina bútora Zalalövön 1959 és 1983 között (T. Gy. M.)

oszlopos, aranyozott díszítésű óra áll. Az alsó rész fiókjainak homlokfalait márványos hatású tujagyökér borítás díszíti, akárcsak a szintén a berendezéshez tartozó szekrényke elejét és a rendkívül szép táraasztal homloklapját, melynek közepét fekete keretes rozettadísz, széleit aranyozott fejezetű féloszlopok ékesítik. Lásd még *gyógyszertárak* (K. L.)

Fekete Zoltán (1946–1996), tornász-testnevelő, tanár-szakvezető. A tornasportban középiskolai és főiskolai válogatott volt. A Testnevelési Főiskola elvégzése után tornaedzőként a Budapest Spartacusnál, majd a Budapest Honvédnál dolgozott. Nagykanizsára 1972 nyarán érkezett, s 1973-tól az NB II-ben újonc Nagykanizsa Gazdász SE női csapatának edzője lett. Irányításával a csapat két évvel később az NB I B-ben rajtolva aratta sikereit. A főiskolás-lányok szakvezetősége alatt kétszer nyerték meg az egyetemi-főiskolai bajnokságot. A főiskola megszűnése után több csapatnál edzősködött, vezette az NB I-es Olajbányász női kézilabdacsapatát is. Mint a Cserhádi SZKI testnevelő tanára kitűnt az új sportfoglalkoztatási formák és újszerű versenyek bevezetésével. Lásd még *diáksport, kézilabda* (B. A.)

feketehét, feketevasárnapot, azaz nagyböjt ötödik vasárnapját követő hét. Háttérében az állt, hogy a hívek testben és lélekben egyaránt a húsvétra készüljenek már, menjenek templomba, vegyenek részt az egyházi szertartásokon, feleljenek meg a szigorú elvárásoknak. Feketevasárnaptól a fiatal lányoknak is fekete- vagy sötét színű fejkendőben és kondorkendőben illett templomba menniük. Régen tilos volt tyúkot ültetni, mert „ilyenkor nem keltek ki a csirkék”. Hitték, hogy aki e héten végzi a nagymosást, ruhája nem tisztul meg, sőt bolhák lepik el a házat. E két népszokáson a mai közepkorú asszonyok is mosolyognak már. A mákot azonban sokan ezen a héten vetették és vetik el. (K. E.)

Felirati Párt, az 1861-es országgyűlésen Deák Ferenc ellenzéki pártja, amely királyi felirat formájában akarta az uralkodó tudomására hozni az ország sérelmeit. E pártból alakult meg 1865-67 között a *Deák Párt*. Ezt a politikát követte Nagykanizsán *Sümeghy Ferenc*, aki 1861, 1865, 1868 és 1869-ben a kapornaki járás országgyűlési képviselője volt. A járásnak Nagykanizsa volt a székhelye. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

félkatonai szervezetek, a Trianoni békeszerződés után létrejött szervezetek, amelyek a katonai hagyományörző célokon túl részt vettek a honvédelmi előképzésben. A diktátum ugyanis megszüntette az általános hadkötelezettséget, maximálta a haderőlétszámot. Ennek ellensúlyozására 1927-ig „rejtett” katonai tartalékot jelentettek, ezt követően azonban honvédelmi felkészítő jellegük nyílttá vált. 1945-től a kilencvenes évekig tervszerűen végezték a sorkötelesek felkészítését a rádiózás, a *repülés*, az *ejtőernyőzés*, a *gépjárművezetés*, a *lövészet* oktatása terén. Lásd *levevente, Magyar Honvédelmi Sportszövetség, Magyar Honvédelmi Szövetség, Magyar Országos Véderő Egyesület, Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség, Magyar Szabadságharcos Szövetség* (T. A.)

felsőfokú képzés, lásd *Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum, Keszthelyi Agrártudományi Egyetem Agronómiai Főiskolai Kara, tanítóképző*

Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum, 1961-ben kiépült felsőoktatási oktatási intézménytípus, amelynek célja olyan szakemberek képzése volt, akik alkalmasak a termelés középszintű irányítására, a gazdaság egyes részegységeinek vezetésére. A képzési idő 3 év volt, a legtöbb intézményben esti és levelező tagozat is működött 4 éves képzési idővel. 1965-ig közel 50 ipari és mezőgazdasági felsőfokú technikum

A Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum épülete az 1960-as években (Sz. T.)

jött létre az országban. Nagykanizsán 1962 szeptemberében kezdődött az oktatás. Kezdetben gondot okozott a megfelelő elhelyezés, így még a *Magyar Szocialista Munkáspárt* városi pártbizottságának székházát is igénybe vették. 1964-ben a tanárok számára 16 lakás épült, 1966-ban hétszintes, 240 férőhelyes kollégium, 1967-ben pedig tornacsarnok létesült. Az intézmény 6 tanszékén 1970-ben már 23 állandó és 4 vendégtanár oktatott, akik a napi oktatómunka mellett bekapcsolódtak a tudományos kutatásokba is. A felsőfokú technikumok egy része azonban túlságosan kisméretű intézmény volt, amelyekben a felsőfokú képzés személyi és tárgyi feltételei nem voltak biztosíthatók, ezért megindult ezek összevonása, illetve megszüntetése. A jó színvonalon dolgozók főiskolákká alakultak és tovább működtek, így a nagykanizsai 1972 után a *Keszthelyi Agrártudományi Egyetem Agronómiai Főiskolai Karaként* működött tovább. Lásd még *Cserhádi Sándor Mezőgazdasági és Gépészeti Szakközépiskola (K. I.)*

Felsőkereskedelmi Iskola hős növendékeinek emléktáblája, a Zrínyi út 33. számú épület kapualjában látható két fekete márványtábla. Mindkét táblán felül a következő felirat olvasható: „Hős növendékeink emlékének 1914–1918. Tettük sugára átragyog Időn, enyészeten.” Az idézetek alá az intézet első világháborúban elesett 48 diákjának nevét vésték. A

táblákat a *Felsőkereskedelmi Iskola* Csengery út 10. szám alatti épületének dísztermében avatták fel 1922. szeptember 8-án. Később a feliratot egy újabb névvel egészítették ki: „vitéz Szabadi Béla Kárpátalja, 1939. április 2.” A táblát valószínűleg az intézet Zrínyi út 33. szám alatti épületbe történő költözésekor szállították át a mai helyére. Lásd még *emléktáblák (K. Zs.)*

Felsőkereskedelmi Iskola, lásd még *kereskedelmi iskola története*

felsőnépiskolák, polgári iskolák, az 1868. évi XXXVIII. tv. 59. §-a alapján, az ötezer lelkesnél nagyobb településeken indult iskolák típusai. A felsőbb népiskolába azok mehettek, akik sikerrel elvégezték az *elemi iskola* hat osztályát. Ez az iskola a fiúk számára három, a lányok számára két évfolyamos volt. A polgári iskolába az elemi 4. osztályának elvégzése után lehetett beiratkozni. A fiú polgári hat-, a lány négyosztályos volt. Itt már kötelező tantárgy volt egy idegen nyelv, a német, de emellé rendkívüli tantárgyként még egy nyelvet, a franciát vagy a latint is választhattak. A tantárgyak között szerepelt a statisztika, a könyvvitel is. A polgári iskola 1918-tól egységesen 4 évfolyamossá vált. Kanizsán a polgári fiúiskola felállításáról az 1869. december 11-én megtartott *közgyűlésén* határoztak. Az iskola létesítéséhez Gelsei Guttman Sándor városi képviselő 2 ezer forintot ajánlott fel, ugyanezt tette Tallián Ede legrádi plébános is. Többszöri próbálkozás után sikerült a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium anyagi támogatását is megszerezni, amiben nagy szerepe volt *Csengery Antal*nak, a város akkori *országgyűlési képviselőjének*. A polgári fiúiskolában a tanítás 1872. október 1-jén kezdődött. 1878-ban kapott az iskola új épületet, amely ugyan közös volt az elemi fiúiskolával, de rendelkezett tornateremmel, sportpályákkal, szertárakkal. A lányok számára az 1869-es tanácshatározat értelmében 1870-ben felsőbb leányiskola nyílt, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a végső megoldás itt is a polgári iskola megteremtése lehet. 1868-ban lehetőség is nyílt volna ennek felállítására, Ranolder János veszprémi püspök ugyanis felajánlotta a városnak egy apácák által vezetett intézet létesítését. 20 ezer forintos alapítványt is tett, sőt az építkezésre még további 10 ezer forintot ígért. A várostól csupán telket vagy épületet kért. Ajánlatát a képviselőtestület azonban nem fogadta el. Egyrészt anyagiakra, másrészt a közzvéleményre hivatkoztak, mondván a városban nem kívánatos egy katolikus intézet létesítése. 1884-ben ismét napirendre került a polgári leányiskola kérdése. A *Zalai Közlöny* és a *Zala* szinte naponta cikkeztek a leánypolgári ügyéről. Végül is a tanítás a város új iskolájában, a fiúpolgárral közös igazgatás alatt 1892. január 4-én kezdődhetett meg. A különválásra csak 1920-ban került sor. 1900-ban az

elemi iskolákkal együtt ezek is államiakká váltak. 1928-ban a fiúpolgári Zrínyi Miklós, a leánypolgári pedig Zrínyi Ilona nevét vette fel. Mindkét intézmény népszerű volt, komoly körzeti feladatot látott el. Megszűnésükre 1945-ben, az általános iskolák létrehozásakor került sor. Utódjuk a Zrínyi utcai fiú-, illetve az Ady utcai leány általános iskola lett. Lásd még *Zrínyi Miklós Általános Iskola (K. I.)*

felsőtemplom, a Deák téren álló részben barokk stílusú római katolikus templom, titulusa: Jézus Szíve.

A Felsőtemplom 1880-ban
(T. Gy. M.)

1764-ben Nepomuki Szent János tiszteletére egy kisebb barokk templomot emeltek itt temetőkápolnáknak, melyet a piaristák gondoztak. 1778-ban három harangját, s négy oltárát, 1816-ban öt oltárát jegyezték fel a püspöki visitatio során. 1823-ban a városi tanács határozatot hozott bővítésére, a hajót négy ölnyivel megnagyobbították és egy kétemeletes tornyot építettek hozzá. 1825-ben készítette el Hicelberger Ferenc a toronyórát, s Eberhard Henrik pesti harangöntő mester a 400 kilogrammos új harangot, melyet a város címere díszített. Az 1890-es években fellángolt a harc a felsőtemplom újjáépítéséért, az építkezést azonban az első világháború meghiúsította. 1923-ban a templom igazgatását Gazdag Ferenc vette át a piaristáktól, az épületet alaposan restauráltatta. Az első világháborúban elpusztult harangok helyett 1925. október 4-én avatták fel a négy új harangot. A templom átépítésére az 1930-as években újra megindították a gyűjtést, melynek eredményeként 1941 őszén kezdték el a templom hajórészének bontását. 1942-ben a 18. századi részek lebontása után az eredetinel jóval nagyobb alapterületű, kereszthajós, modern részt építettek a 19. századi toronyhoz és hajórészlethez. A Deák térre néző főhomlokzat háromosztású, falmélyedéssel, körkeretes fülkével díszített, a közepén lévő kapu felett ablakkal. A középső lizéna felett timpanon, a két szélsőn homlokfal, felettük klasszikus barokk voluták láthatók. A torony a főhomlok közepéből nő ki, a timpanon felett kétemeletes, ablakai ívesek, jellegzetes barokk bádogtoronnyal fedett. A templom

műemléki védelem alatt áll, az 1950-es években műemlékként tartották nyilván, 1967. óta *műemlék-jellegű* épület. Falán ma több emléktábla található. Lásd még *barokk művészet*, *20. honvéd gyalogezred első világháborús emléktáblája*, *műemlékek*, *48. gyalogezred első világháborús emléktáblája*, *Szent János Egyház újjáépítésére alakult építőbizottság közleményei*, *templomok*, *17. és 47. gyalogezred és a 9. tüzérezred hőseinek emléktáblája (K. Zs.)*

felszabadítás, az Egyesült Nemzetek 1942. január 1-jei deklarációja szerint a tengelyhatalmak hadseregeinek kiszorítására alkalmazott politikai kategória. Az a katonai eseménysorozat, amelyet az antifasiszta koalíció tagjai hajtottak végre. Magyarországon 1944 augusztusa és 1945 áprilisa között a Nagy Német Birodalom haderejének kiűzését, a német biztonsági erők és a nyilas kormányzat hatalmának megdöntését jelentette. Nagykanizsa, e terminológiának megfelelően 1945. április 1-jén szabadult fel. Ekkor vonultak be a városban a 3. Ukrán Front 57. Hadseregének és az I. Bolgár Hadseregnek a csapatai.

Nagykanizsán és környékén, az olajvidék megtartásáért-megszerzéséért folytak a harcok, miután a háború utolsó szakában Németország kőolajtartalékainak 80 százalékát a zalai olajmezők adták. E terület megvédésére építették ki 1944. szeptember 22-től a 220 kilométer hosszú „Margit védelmi vonal” nyugati szektorát, amely a Balatonszentgyörgy–Sármellék–Iharosberény–Gyékényes vonalat jelentette. Elkészült a „Dorottya állás” is Alsópáhok–Kerecseny–Hahót–Zalaszentbalázs–Magyarszentmiklós–Nagykanizsa (*Principális*)–Bajcsa–Murakeresztúr települések mentén. 1945. március 5-én a front a Balatonújlak–Nagy-

Az I. Bolgár Hadsereg katonái 1945. április 1-jén vonultak be Nagykanizsára
(T. Gy. M.)

bajom–Babócsa vonalán állt. A német hadvezetés március 6-án, áttörési szándékkal elindította a „Dél” hadseregsoportot a 3. Ukrán Front arcvonala ellen. A „Tavaszbéredése” fedőnevű hadművelet heves harcok után március 15-re kudarcba fulladt. Az ellentámadás, a „Bécsi hadművelet” március 16-án indul a 2.

és 3. Ukrán Front részvételével. Ebben a 3. Ukrán Front 57. Hadseregének és az I. Bolgár Hadseregnek feladata volt Nagykanizsa és az olajvidék elfoglalása. A szovjet 133. hadtest, a 84. és a 199. lövészadosztály és a 420. lövészezred, valamint a bolgár egységek, a 10., a 12., és a 16. gyaloghadosztály támadása március 31-én 16 óra 50 perckor indult. A csapatok április 1-jén vonultak be Nagykanizsára. Április 2-án, áttörve ezzel a „Dorottya állás”-t átkeltek a *Principális-csatornán*. A térségben lévő II. Magyar Hadtest csapatai, a 20. és 25. gyaloghadosztály, a 7. és 8. tábori póthadosztály, és a Szent László Hadosztály a 2. német páncélos hadsereg kötelékének alárendeltségében felaprózva, a Murán átkelve tovább morzsolódtak. Lásd még *második világháború kanizsai vonatkozásai* (T. A.)

felszabadult Nagykanizsa 20 éve (A felszabadult Nagykanizsa 20 éve, szerk. Breznay Lászlóné, 1965, 144 oldal), az 1945 utáni húsz év fontosabb városi eseményeit összegző kiadvány. A népesség, népmozgalom című részben Kertész Géza tekinti át a megelőző 100 év népességnövekedését, és közli a népesség 1960-as adatait. Az ipar sajátosságait dr. Gaál Sándor ismerteti. A mezőgazdaságról Máta József, a kereskedelemről Varga Ferenc, a közlekedésről Pécsi Lajos, a művelődésügyről Petike Antal, az egészségügyről dr. Szollár István, az államigazgatásról és a városfejlesztésről dr. Percze Zsigmond készítette az összefoglalót. Lásd még *várostörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

felszabadult Nagykanizsa 25 éve (A felszabadult Nagykanizsa 25 éve. Kiadta a Magyar Szocialista Munkáspárt Városi Bizottsága és Nagykanizsa Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága Nagykanizsa, 1970, 219 oldal.) az 1945 utáni negyedszázad városi eseményeit összegző kiadvány. Kerecsényi Edit rövid áttekintést ad a város 13. század utáni történetéről, Balázs Sándor a *nemzeti bizottságok*, a *városi tanács* megalakulásáról, működéséről, a kommunális ellátás fejlesztéséről ír. Gaál Sándor a szocialista iparosítás eredményeit mutatja be, és megvizsgálja, hogyan vált elsődlegessé a nehézipar a városban. Pusztai József azt mutatja be, milyen változásokat hozott a városban a földosztás és a térszesítés. A szerző bemutatja a Vörös csillag és a Sáska–Petőfi Termelőszövetkezetet, az Állami Gazdaságot, a *Zalai Erdő és Fafeldolgozó Gazdaságot* és a 3. sz. Mezőgazdasági Gépjávitó Állomást, ír a *Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum* létrejöttéről. Varga Ferenc az államosításnak a kereskedelemre és a vendéglátásra gyakorolt hatásait vizsgálja, Flinger József a vasúti és a közúti közlekedés fejlődését ismerteti. Zalavári Gyula az oktatási intézmények bővüléséről, az úttörőmozgalom alakulásáról, a népművelés, a művelődési házak, a közművelődési könyvtárak, a *múzeum*, a *mozi* és a *zeneiskola* te-

vékenységéről számol be. Dr. Szathmáry Zoltán az anya- és gyermekvédelem, a betegellátás alakulását elemzi. A kiadvány szerint „az elmúlt 25 év a város legprogresszívebb haladási időszaka.” Lásd még *várostörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

felszínalatti vizek, lásd *artézi víz*, *források*, *Murai Vízmű*, *rétgáz-kutak*, *talajvíz*, *talajvíz-kutak*, *termálvíz*

felszínfejlődés, vagyis annak kérdése, hogy miképpen alakult ki Nagykanizsának, illetve környékének a ma látható és ismert felszíni formakincse, még nem eldöntött tudományos kérdés. Mindegyik vitázó fél talál bizonyítékot a maga igazára. A tektonikus fejlődés hívei szerint a völgyek irányát a belső erők által kialakított törésvonalak és süllyedékek határozzák meg, s ezt alakították tovább a helyi vizek. A szél felszínalakító hatásával számolók nemrég felújították a Cholnoky-féle pliocén sivatag elméletét, miszerint a szél fújta ki a völgyeket, a kifújt homok zöme pedig Belezna körül rakódott le. A ma leginkább elfogadott felfogás követői elsősorban az Alpoktól a Dráva felé tartó ősi folyók munkájával magyarázzák a mai felszín kialakulását. E vízfolyások, elképzelésük szerint egykor a mai dombtetők magasságában haladtak, az idők során kijelölve a mai vízhálózat helyét. Miután az átfolyó vizek eltűntek, szerintük a völgyeket a helyi vizek alakították tovább. Ez utóbbi elképzelés hívei elfogadják a Balatonnal párhuzamos és a Principális-völgymedencei süllyedések korlátozott felszínalakító szerepét és a futóhomok mozgását is, de csak, mint fiatal és nem jelentékeny tényezőt. Lásd még *felszíni alakzatok* (Cs. F.)

felszíni alakzatok, környezetünk jellemző felszíni formái, amik a földtörténeti korok évmilliói során állandóan változva jutottak el ma látható formájukhoz. Hol magas hegységek emelkedtek ki, sőt vulkánok öntötték a látát e tájon, hol pedig tenger ringott, majd annak helyén síkság terpeszkedett. A mai felszín formakincse néhány százézer éve kezdett kialakulni, ám ma is változik. Alakítja maga az ember is. Lásd még *dombok*, *felszínfejlődés*, *földtörténeti leírás*, *jégkorszak nyomai*, *szélbarázdák*, *vizmosások*, *völgyek* (Cs. F.)

felszíni vizek, így a patakok és csatornák jellemzője térségünkben, hogy a helyi domborzati viszonyoknak megfelelően, apró vízfolyások viszonylag sűrű hálózatát alkotják. A térség egyetlen nagyobb vízfolyása a *Principális-csatorna*, ami a környék minden vizét mesterségesen ázott medrébe gyűjti, majd továbbítja a Murába. A környező vidék állóvízei mesterségesen kialakított tavak, amelyeket elsősorban halászati célból létesítettek a vízfolyások völgyeiben. Lásd *Bakónaki-patak*, *Békás-tó*, *Hétforrás-völgy* (*Kisbagolai-patak*), *Csonakázó-tó*, *Gördövényi tó*, *Homoki-patak*,

Lazsnaki-patak, Lazsnaki-patak kapturája, Látóhegyi-árok, Mántai-patak, Miklósfai-árok, Mórichelyi halastavak, Palini-patak, Péterfai-árok, Szaplányosi-határárok, Szentgyörgyvári-vízfolyás (Cs. F.)

Ferabosco, Pietro (1512 körül, Laino – 1598 körül), építész, a kanizsai vár tervezője és főépítésze. Kezdetben Salm gróf szolgálatában dolgozik, mint festőművész, itt nyeri el Habsburg Ferdinánd pártfogását. 1542-től Bécsben élő sokoldalú művész, aki az építőművészet szakértőjévé képezi ki magát. Először Bécs erődítésén dolgozott, majd pozsonyi és győri építkezéseken is részt vett. 1564-től a győri vár építését vezette, dolgozott Komárom erődítésén is. Kifejezetten művészi feladatokon tevékenykedett a prágai és a pozsonyi királyi rezidenciák helyreállításán. 1568-ban Egerben ténykedett. Az 1567. évi országgyűlés döntése alapján kezdődött meg *Kanizsa várnak* újjáépítése. 1568-ban küldték Feraboscot Kanizsára, hogy a mocsarakat lecsapoltassa, és a várat megtervezze. 1577-ig minden évben hosszabb-rövidebb ideig itt tartózkodott, de a későbbiekben is gyakran megfordult az építkezésen. Utolsó kanizsai jelenlétét 1587-ből ismerjük. Feltehetően ez építkezés befejezésének éve. 1588-ban, 76 éves korában vonult vissza. Lásd még *Királyi vár (V. L.)*

ferences kolostor, a 15. század elején mezővárossá fejlődő Kanizsán Kanizsai (III.) János, Kanizsai Miklós tárnokmester fia által alapított rendház. Az építkezés valószínűleg 1418-ban kezdődött, V. Márton pápa pedig 1423. december 26-án hagyta jóvá az alapítást. A kolostor védőszentje a mennybevitett Boldogságos Szűz volt, így vélhetően az 1374-ben említett Szűz Mária templom mellé építették. 1436-ban a kolostorban tartják a rend közgyűlését. Az alapító unokája, (IV.) Miklós 1484-ben hét évi búcsút eszközölt ki a pápától a kolostor számára Nagyboldogasszony, Szent Sebestyén és Szent György vértanúk, Szent Balázs és Szent Miklós püspökök ünnepére. Ezenkívül megengedte a kolostor főnökének hat gyóntató kiválasztását és felhatalmazását. Az engedélyekkel azonban visszaéltek, így a pápa 1465-ben azokat visszavonta. A kolostor közelében 1493-ban egy szobrot említenek. Létezésének utolsó adata 1533-ból ismert. A kolostor, amely birtokos volt *Zsigárdon*, a *mezőváros* északi szélén állt. Egykori helyét az elmúlt években sikerült pontosan meghatározni, és maradványait feltárni a Tungsram és a volt Kossuth laktanya között. Lásd még *középkori egyházak (V. L.)*

ferences templom, lásd *alsóvárosi templom*

ferencesek, a 15. század első felében Kanizsán is metelepedett rend tagjai. A zalai főispán saját birtokán házat és templomot építtetett a szerzetesek számára. A kolostor jelentőségét mutatja, hogy 1436-ban itt

tartották a rend magyarországi gyűlését. 1484-ben a pápa búcsújáró helyé nyilvánította a zárdát, a zárandokok jelentős bevételhez juttatták a várost. A *török uralom* idején a ferenceseket kiűzték a városból, az új

A ferencesrendi zárdája az 1940-es években (Sz. T.)

hatalom a jezsuiták betelepődését engedélyezte, akik 1690 után a plébánia vezetését is megkapták. *Kanizsa várnak* lerombolását követően szükségessé vált egy új templom és zárdája építése, amely a 18. század elején el is készült. Mai nevén ez az *alsóvárosi templom és zárdája*. 1739-ben a rend megkapta a jezsuiták birtokait is. A napóleoni háborúk idején raktárnak használták a kolostort. A városban megkülönböztetett tisztelet övezte a ferenceseket, akik a gazdálkodásban is példát mutattak a híveknek. 1924-ben teológiai főiskolát akartak alapítani Nagykanizsán, a terv máig kiderítetlen okok miatt nem valósult meg. A rend tagjai a gazdálkodás mellett alimizsna gyűjtéséből tartották fenn magukat. Bár támogatták Magyarország hadba lépését a második világháborúban, a menekülteket minden lehetséges módon segítették. 1945 után egyre nehezebb helyzetbe kerültek, mígnem 1950-ben felosztatták a rendet. A város első plébániájának, a Szent József Plébániának a vezetését ettől kezdve világi papok vették át. (S. J.)

ferencesrend kanizsai zárdája... (Halis István: A ferencesrend kanizsai zárdája. Tanulmány Kanizsa történetéből, Nagy-Kanizsán, 1899, 76 oldal.), *Halis István* városi tanácsos Kanizsa történetéről írott tanulmánya, amelyben a zárdája történetét dolgozza fel. A szerző munkájában így ír a kezdetekről: „A szent ferencesrendi szerzeteseket Kanizsára 1415-ben telepítette le *Kanizsai János*, ki Szalamegye főispánja és esztergomi primás volt.” A török 1600. évi várfoglalásáig a rend temploma a vár bástyái között volt. A szerzetesek osztoztak a vár, a város lakóinak sorsában, a pestis őket is tizedelte, 1545-ben mindegyikük áldozatul esett a járválynak. 1600–1690 között, a *török uralom* idején a rend elhagyta templomát, a vár visszafoglalása után azonban újra megjelentek a térítő barátok. 1702-ben kezdődött a templom és a zárdája építése, sokáig és sokféle alkut követően készültek az

épületek, a tornyot csak 1816-ban húzták fel, a tornyóra a következő évtizedben került a helyére. A kriptáról, az ott nyugvókról (1876-ban temettek oda utoljára), a harangokról, a rend gyógyszeráráról, a gazdag könyvtárról ír a kicsiny kötetben, amely közli a házfőnökök névsorát is. A 19. század utolsó évtizedére „gyönyörű virágzásnak indult a kanizsai zárda”. Lásd még *egyház történeti kiadványok (Cz. Gy.)*

festészet és grafika az 1980–1990-es években, megfigyelhető fő sajátossága Nagykanizsán, ahogy ez országosan is tapasztalható, a technikai és stílári sokféleség. A neoavantgard és a posztmodern legprogresszívebb törekvései ugyan csak elvétve vannak jelen, a kortárs magyar művészet jelentős szelete azonban így is megjelenik a városban. A hagyományos (Erdős László, H. Gelencséry Mária, Szemenyey Ferenc) és az elvontabb (Melega István) tájképtől az organikus törekvéseken (Flumbort Rita, Ludvig Zoltán), a különböző köntösökben megjelenő szürrealizmuson (Haraszi László, Kotnyek István, Szekeres Emil, de akár Kovács Katalin absztrakt merített papírjai is ide sorolhatók), a műalkotássá alakított talált tárgyakon (Kotnyek István, Stampler Lajos), a lírai absztrakción (Horváth Györgyi) át a posztmodernig (Stampler Lajos és tanítványai) terjed a skála. Több művészgeneráció alkot egymás mellett, amelyek számos tagja országos ismertséget szerzett magának (Haraszi László, Kotnyek István, Ludvig Zoltán, Stampler Lajos, Szekeres Emil). A grafikát kevés alkotó tartja fő területének (talán csak a rendkívül szenzibilis, expresszív tusrajzokat készítő Farkas Zsuzsa tartozik ide), de több festő (Ferkovics József, Haraszi Janka, Kotnyek István, Kovács Katalin, Ludvig Zoltán, Stampler Lajos stb.) vagy iparművész (Kustár Zsuzsa) is elkalandozik olykor e területre. Az alkalmazott grafika Melega István művészetében a legkarakterisztikusabb. Lásd még *művészeti élet az 1980–1990-es években (K. L.)*

fiáker, a 20. század első éveiben használatos lóvontatású személyszállító kocsis. 1895-től a *vasútállomás* és

Fiákerek a vasútállomás előtt a századelőn
(T. Gy. M.)

a város között lófogató omnibuszok szállították az embereket, ám később egyre népszerűbbé váltak a fiákerek. 1905-ben még csak 36 ilyen kocsi járt a város utcáit, de számuk néhány év alatt megduplázódott. Ez idő tájt Döme Károly volt a vezetőjük. A fiákerek azonban csak néhány évig őrizhették egyeduralmukat, mert 1910 után megjelentek a motorizált *bérrautók*, amelyek átvették a főszerepet a helyi közlekedésben. Lásd még *járművek (P. J.)*

Fiatal Magyarország, lásd *Ifjúsági Társulat*

Fidesz–Magyar Polgári Párt, 1988-ban a budapesti Bibó István Szakkollégiumban egyetemi és főiskolai hallgatók által Fiatal Demokraták Szövetsége néven alapított párt, amely mai nevét 1995-ben vette fel. A párt nemzeti liberális elkötelezettségű. 1990-ben, az első választásokon bekerült a parlamentbe, azóta folyamatosan parlamenti párt. 1998-tól kormányzó párt. Helyi szervezetét 1989-ben alapították. 1996-ig a városban működött a Fidesz Zala megyei szervezete. Az 1990-es országgyűlési választásokon az SZDSZ jelöltjét támogatták. 1994-ben önálló jelöltjük nem jutott a parlamentbe. Az 1998-as választásokon a polgári pártokkal közösen indítottak képviselőt, de most sem sikerült a parlamentbe jutás. Az 1990-es helyhatósági választásokon hét, az 1994-es választásokon egy, az 1998-as voksoláskor pedig tíz mandátumot szereztek. A párt képviselőiben Tamóczky Attila és Töröcsik Pál 1998-tól a város alpolgármestere. 1990–96 között a városban működő megyei Fidesz iroda vezetői Hercz Gábor, Horváth Zoltán és Szabó Csaba voltak. A párt városi elnökei Lancsák József (1993–95), Gyalókai Zoltán (1995–97), Péter József (1997–98), Töröcsik Pál (1998–). Lásd még *pártok, politikai szervezetek (J. L.)*

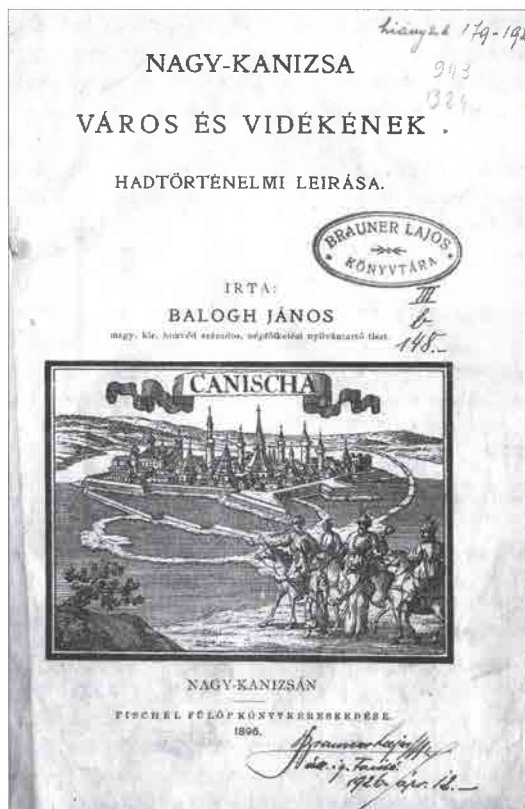
filmszaksajtó, mint önálló sajtó nem létezett a városban, ám a helyi lapok mindig fontos feladatuknak tekintették a filmkultúra terjesztését. Az újságok már az első mozielőadások idején beszámoltak a mozgóképéről, az első két évtized mégis a tényszerű filmkritika megjelenése nélkül telt el. A megszületett írások zöme filmismertetés (történetleírás) vagy ismertetésbe bújtatott hirdetés. A sajtó a szenzációk iránt érdeklődött, a mozi világa pedig egyre több valódi vagy álszenzációt produkált, így az egész oldalas filmhirdetések mellett egyre több moziemlékirást is közöltek a városi újságok. A mozi lehetőségeit, technikai korlátait feszegető, néha esztétikai közelítésű írások a tízes évek második felétől jelentek meg a lapokban, amikor a már 5–6 éve vetítésekre járó újságírók képesek voltak tapasztalataik feldolgozására. A bonyolultabbá váló filmek és az egyre filmertőbb közönség pontosabb fogalmazásra, alaposabb elemzésekre kényszerítette a filmekről recenziót író riportereket is, kialakítva velük a modern filmkritikát. Elemzéseik-

ben a huszas évek közepén már nemcsak a filmtechnikai bravúrok csodálatával, de esztétikai vizsgálódással is közelítették egy-egy alkotáshoz. A kaniszsai „filmelméletírás” így főleg a *Zalai Közlöny* mozipárti szerkesztőinek, Urbán Gyulának, Ujfalussy Gyulának, Kempelen Bélának és *Barbarits Lajos*nak köszönhető. Írásaikban legfeltűnőbb a reklámtól, a filmek pusztán tartalmi ismertetésétől való elszakadás, a jó szándékú ismeretterjesztés. A hosszabb, elemző írások közül legjelentősebb *Kempelen Béla* „Mozi és színház” című, 1925-ben megjelent cikksorozata, amely szintetizálja a filmről kialakult, szembenálló véleményeket, feltárja jellegzetességeit, hatásmechanizmusát, érinti pszichológiáját és szociológiáját, kutatja jövőjét. Ilyen terjedelmű és mélységű eredeti munka a helyi sajtóban máig nem született (*Zalai Közlöny*, 1925. XI. 7–12.). Hasonló cikksorozat Gráf Ernő „A némafilmtől a távolbalatásig” című opusza. Gráf módszeresen elemzett minden kérdést, ami a mozi három évtizede alatt jelentőségre tett szert: írt a film születéséről, a film által közvetített magatartásmintákról, a gyermekekre tett hatásáról, a hangosfilm problémáiról, és a küszöbön álló találmány, a televízió lehetőségeiről is szót ejtett (*Zalai Közlöny*, 1937. IV. 21–28.). A világháború és főleg az államosítás után megváltozott a filmkritika. Az első években filmről alig esett szó: meg kellett ismertetni a közönséggel a tőle idegen szovjet filmeket, így a kritikát ezek ismertetése, dicsérete pótolta. A kritika feladata nem az elemzés, hanem a mozgósítás volt, direkt politikai eszközzé vált. Csökkentek a vizuálisan ható hirdetések, megnőtt a hosszabb terjedelmű szövegek aránya. A filmet nem hirdették, nem ismertették, hanem segítségével politizáltak az újságok hasábjain. Modern értelemben vett filmkritika a hatvanas évek közepéig jószerével nem is létezett. (N. Cs.)

Fischel Fülöp (1831 körül, Lohovic (Lochovice?), Csehország – 1893. július 11. Nagykanizsa), könyvkereskedő, nyomdász, lapkiadó. Mint tipográfus kezdetben Pesten a Pester Lloyd című német nyelvű napilapnál vállalt munkát. Az 1850-es években már Nagykanizsán, *Markbreiter Jakab* nyomdájában dolgozott. Feleségül vette a tulajdonos leányát és az 1865-ben megszerzett iparendéellyel a Markbreiter-féle nyomdát a saját nevére iratta át. Mind a városi, mind a megyei hatóságoktól kapott megrendeléseket hivatalos nyomtatványok előállítására, nyomdáját azonban elsősorban könyv- és újságyomtatásból tartotta fenn.

A nála készült könyvek számát tekintve több mint 200 kiadvány nyomdai munkálatainak elvégzése fűződik a nevéhez. 1873-ban megindította a *Zala* című megyei érdekű, közművelődési, társadalmi és gazdasági hetilapot. A korabeli újságokban legalább 15 helyen szerepel a neve kiadóként, szerkesztőként vagy

nyomdatulajdonosként. A *Zalának* 32 évig, a *Muraköz* című lapnak 22 évig volt a kiadója és nyomtatója. Szerkesztőként a *Zalánál* dolgozott bizonyos időszakokban. 1882-ben Csáktornyán nyitott egy könyv- és papírkereskedést, 1883 végén pedig felállított egy újabb nyomdát. 1884. június 10-től itt jelentek meg a *Muraköz* című lap első számai. (ZMÉL)

Egy könyv a sok közül, amely Fischel Fülöp nyomdájában készült a múlt század második felében

Fischel Lajos (1871. május 10. Nagykanizsa – ?), könyvkereskedő, lapkiadó. Fischel Fülöp könyvkereskedő, nyomdatulajdonos és Markbreiter Friderika fia. Szülővárosában 6 gimnáziumi osztályt és 2 osztályos kereskedelmi tanfolyamot végzett. 1905. július 13-tól Fischel Fülöp Fia jelzéssel ő adta ki a *Zala* című politikai napilapot, melynek 1913–14-ben felelős szerkesztője is volt. 1905 és 1917 között politikai és közgazdasági cikkeket írt e lapba. (ZMÉL)

Fischer János, az 1900-as évek első felében a *Pesti Magyar Kereskedelmi Bank* cégigazgatója. Részt vett az *Önkéntes Tűzoltó Egyleten* belül működő *mentőszolgálat* munkájában, 1928-tól 6 éven át a mentőosztály vezetője volt. (P. J.)

Fiume kávéház, lásd *Szerb ház*

FKgP, lásd *Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt*

Flórián napja, (máj. 4.) kiskanizsai *fogadott ünnep*. 1820-ban majd 1883-ban Kiskanizsa nagy része leégett, ezt követően vált Szent Flórián napja a városrész fogadott ünnepévé. Délelőtt nagymisét tartottak, s aki megtehetette, délig nem dolgozott. „Szent Flórián légy védszentünk, tűzvész ellen légy vezérünk!” – imádkozták sokáig. E napon – más gazdák szerint Szent György napig – szokták elültetni a kukoricát és a burgonyát. Lásd még *fogadott ünnep* (K. E.)

fogadott ünnep, azaz helyi ünnep, olyan hétköznaphoz félig ünnepként való megtartása, melyre egykor Kiskanizsa közössége fogadalmat tett. Napjainkban vesztett jelentőségéből. Lásd *Antal-nap, Fábián és Sebestyén napja, Flórián napja, Sarlós Boldogasszony, Kissasszony napja, Szent Ferenc-nap, Vendel-nap* (K. E.)

foglalkoztatás, az aktív korban lévők munkahelyhez jutási lehetősége az elmúlt évtizedekben több jelentős

Év		1949	1960	1970	1980	1990
Keresők száma		12689	17566	21025	25040	26163
Ehhez	Ipar	3089	4514	9991	11808	11205
	Építőipar	331	809	1038	1247	1066
	Mg. és erdő	2237	2038	2301	1905	1437
	Közlekedés	1158	1749	1887	2026	2000
	Kereskedelem	1106	1625	1780	2543	2766
	Egyéb ágazatok	4768	6831	4028	5511	6689
Százalékos megoszlás	Ipar, építőipar	27,0	30,3	47,5	47,1	44,5
	Mezőgazdaság	17,6	11,6	10,9	7,6	5,7
	Kereskedelem	8,7	9,3	8,4	10,1	10,9
	Egyéb	46,7	48,8	33,2	35,2	38,9

Az aktív keresők számának alakulása népgazdasági ágak szerint Nagykanizsa városban

változáson ment át a városban. Az 1960-as években jelentős ipartelepítés kezdődött a városban, így a foglalkoztatottak létszáma a nyolcvanas évek végéig folyamatosan növekedett. Ebben az állami ipar játszotta a meghatározó szerepet. Sokan találtak munkát az olajbányaszatban, valamint az annak a termelőszközéigényét biztosító gépgyárban, a régi kefégyárból többszöri profilváltással, bővítéssel létrejött Kanizsa

Bütorgyárban, majd annak felszámolása után a *Kanizsa Trend Kft.*-nél. Jelentős foglalkoztató lett a Finommechanikai Vállalatból alakult, majd később megszűnt Április 4. Gépgyár, az 1947-ben alakult *Üvegyár*, az 1956-ban újra indított Kanizsa *Sörgyár* és az 1965-ben Nagykanizsára telepített *Tungsram Rt.* Ez utóbbinak a folyamatos fejlesztés jelentősen növelte a munkahelyek számát és hozzájárult ahhoz, hogy 70-es években az aktív keresők száma gyors ütemben növekedett. Ez idő alatt 30,3 százalékról 47,5 százalékra emelkedett az iparban foglalkoztatottak aránya. A város szövetkezeti ipara, a cipő és női konfekcióárúk, valamint munkaruházati cikkek előállításával jelentős számú új munkalehetőséget biztosított. Az építőiparban foglalkoztatottak száma, 1949-hez viszonyítva a nyolcvanas évekre megnégyszereződött. A mező- és erdőgazdaságban a hetvenes években folyamatosan csökkent a foglalkoztatottak száma. A területen maradt aktív korúak nagykanizsai és miklósfai *termelőszövetkezetben*, a nagykanizsai *Állami Gazdaságban* valamint a Zalai Erdőgazdaságnál találtak munkát. A közlekedési ágazatban a MÁV, valamint a *Zala Volán* volt a legnagyobb foglalkoztató. A város történelmében mindig fontos szerepet játszó kereskedelemben 1949-től napjainkig megháromszorozódott a foglalkoztatottak száma.

Újabb korszakhatárt jelentettek a kilencvenes évek. A rendszerváltás utáni átalakulással, a makrogazdasági szinten megindult változások hatására csökkent a munkahelyek száma és a térségben is megjelent a munkanélküliség. A foglalkoztatási arányokon belül az ipar részesedése csökkent, a szolgáltatásoké növekedett. Jelentősen emelkedett a mikro- és kisvállalkozásokban munkára lelők száma, ugyanakkor ma is jelentős súlyt képviselnek a nagy szervezetek, a multinacionális vállalatok. A foglalkoztatás szakmai szerkezete is átalakult. A hagyományos, mint például a gépipari szakmák iránti igény csökkent, emelkedett viszont, elsősorban az informatikai társadalom követelményeinek megfelelően új szakmák és szakismeretek súlya. A gyors ütemben végrehajtott privatizáció, a keleti piacok összeomlása, valamint az éleződő nemzetközi verseny következtében nyolc jelentős közép- és nagyvállalat ment tönkre a városban.

1993–98 között ugrásszerűen növekedett a kényszer-vállalkozók száma. Összességében az aktív keresők 10-12 százaléka regisztrált *munkanélküliként* élte meg a város gazdaságának kilencvenes évekbeli átalakulását. Lásd még *gazdasági fejlődés, kereskedelem, munkanélküliség, vállalkozások a '90-es években* (S. B-né)

Foncier Biztosító Intézet, az 1900-as években működött biztosító. Központja a *Hungária Általános Biztosító Rt.*-vel közösen nyitott helyi főügynökséget a városban. 1929-ben a két intézetet Szigrint László vezette. Lásd még *biztosítók* (P. J.)

Fordulópont, a *Szabad Demokraták Szövetsége* nagykanizsai szervezetének politikai lapja, aminek a rendszerváltás időszakában egy alkalommal jelent meg a próbaszáma (1990. március). Felelős szerkesztője Kovács László volt. A párt programját, terveit, elképzeléseit kívánta népszerűsíteni a lakosság körében. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

fórház, lásd *kódisállás*

forradalmak viharában (Pál József: Nagykanizsa és környéke a forradalmak viharában 1918–1919, 1968, 93 oldal.), az 1918–1919-es forradalmi események 50. évfordulója alkalmából készített összefoglaló. A kiadvány „Nagykanizsa a forradalom előtt és a NOSZF hatása” című fejezetében a gazdasági és politikai viszonyokat elemzi, a második fejezet a *polgári forradalom* 1918 októberétől 1919 márciusáig tartó időszakával foglalkozik. Az utolsó fejezet a tanácsköztársaság eseményeit veszi számba, ismerteti a proletárdiktatúra hatalmi szervezeteinek kiépítését, a gazdasági helyzetet, a *direktórium* szociális és művelődéspolitikai intézkedéseit, majd a bukást. Lásd még *történelmi kiadványok* (Cz. Gy.)

források, a völgytalpakon fakadó, a város körzetében szinte kizárólag talajvizeket felszínre hozó vízfakadó helyek. Néha csak a völgy egyik oldalán, de gyakrabban mindkét felén megtalálhatók. A dombtetőkön és a domboldalakon beszivárgó víz lehúzódik az első víz-

A kirándulók egyik kedvenc célpontja a Csónakázó-tó közelében található Hétbükkfa-forrás
Fotó: Erdei

záró réteggig, majd fölötte felhalmozódik. Innen hetekig, hónapokig szivárog a közetsemcsék apró résein át valamelyik völgy felé. Ezek a szivárgó vizek zömmel nem forrás formájában kerülnek a felszínre, hanem közvetlenül a völgyközépi vízfolyásba távoznak. Ha viszont a völgytalp vízzáró üledéke ezt megakadályozza, vagy egyéb rétegszerkezeti adottságok lehetővé teszik, akkor egy ponton forrást képezve kerülnek a felszínre. Legismertebb közöttük a csónakázó-tói

Hétbükkfa-forrás, illetve a *Hétforrás-völgy* forrás sora. Lásd még *felszínalatti vizek* (Cs. F.)

Fóthy Nándor (? – ?), atléta, a Nagykanizsai Testnevelési Egylet, 1903-tól az Aradi Atlétikai Club versenyzője, korának legkiválóbb diszkoszvetője volt. 1899-ben megnyerte a súlylökés, 1903-ban és 1904-ben a diszkoszvetés országos bajnokságát. 1902-ben a világon elsőnek dobott 40 m-en felül diszkosszal. Eredménye 40,61 m, nem hivatalos világcúcs. 1903-ban ismét (nem hivatalos) világcúcsot ért el 41,80 m-es dobásával. (ZMÉL)

fotoalbumok, lásd *Nagykanizsa (1975)*, *Nagykanizsa (1992)*

Fotóklub, 1957-ben tanárokból, orvosokból, műszaki értelmiségiekből, jogászokból alakult társaság, melynek tagjai ugyan kedvtelésből fényképeztek, de igényeik túlnőttek a családi és emlékfényképezés keretein. Eleinte hagyományos technikájú városképeket, csendéleteket, portrékat, tájképeket készítettek. A klub első vezetője, s egyben legsikeresebb alkotója Rezek György volt. Az első két évtized jelentős alkotói: Dröszler Vilmos, dr. Kamenár Tibor, dr. Kelemen Ottó, Kocsis Tibor, Molnár Tibor, Sörlei Tibor, Szomjas Károly. Összejöveleiket hetente egy alkalommal a régi művelődési házban tartották. Így van ez mindmáig, de székhelyüket 1976-tól, az akkor épült Hevesi Sándor Művelődési Központba tették át. Ekkor a helyi OFOTÉRT-bolt vezetője, Záhony Lajos lett a klub-vezető, aki sok új tagot is meghívott. Helyét 1978-tól Zágón László, 1994-től pedig Kotnyek István vette át. 1969-ben indította útjára a klub az azóta is rendszeresen megrendezett „Életünk” című országos fotókiállítását. A hetvenes évek közepétől, a technika fejlődésének köszönhetően számos kísérleti jellegű alkotást is készítettek. 1978-tól az OFOTÉRT-bolt kirakatában hónapról hónapra láthatók „A hónap fotói”, a klub pályázatán nyertes alkotások. Az 1980-as években rendszeresen jelentek meg képeik a „Fotó” című szaklap oldalain. Itthon és külföldön számos kollektív és egyéni díjat kaptak. A második húsz esztendő jelentős alkotói: Erdei András, Hári Béla, Kotnyek István, Peterman Károly, Pichler József, Szakonyi Attila, Varga Albert, Zágón László. (K. L.)

Főiskolai Hallgatók Nagykanizsai Zeneegyesülete, 1920. február 10-én a *piarista gimnázium* végzett hallgatói által alapított egyesület. Alapszabályukban lefektették, hogy egy főiskolai hallgatókból álló, a zenei kultúrát szolgáló zenekart kívánnak létrehozni, amivel az ifjúság és a város zeneéletét is fellendíthetik. Az egyesület fővédnökeinek a város mindenkori polgármesterét, a főgimnázium mindenkori igazgatóját és az *Irodalmi és Művészeti Kör* mindenkori dísz-

elnökét kérték fel. 1920. április 10-én léptek fel először, amikor Mathea Károly karnagy vezényletével tartottak bemutatót a város közönségének. 1920. december 19-én az egyesület beolvadt az *Irodalmi és Művészeti Kör Zenekarába*. (F. F.)

főjegyző, a városban 1791 után létrehozott közigazgatási tisztség, ami ebben a formájában a *szocialista tanácsrendszer* 1950-es bevezetéséig létezett. 1990 után a jegyzői tisztséget rendszeresítették. A főjegyzői munkakört először 1829-ben szabályozták, teljes feladat-meghatározásra az 1872-es városi *szabályrendelet*ben került sor. A főjegyző a közigazgatási tanács és a városi *árvaszék* tagja volt, ő volt a *polgármester* által hozzáutalt ügyek előadója. Vezette a *képviselő-testületi*-, a tanácsi- és az egyes szakbizottsági ülések jegyzőkönyveit. Közvetlen főnöke volt a tanácsi irodának. Megfogalmazta a *közhatalmi*, tanácsi és polgármesteri felterjesztéseket, levelezéseket és jelentéseket. Vezette az iparkönyvet, iparügyi teendőket látott el, a polgármesterrel együtt kiállította az iparigazolványokat. Az okiratok kezelésében a főjegyző kezelte a felsőbb helyről érkező rendeleteket, szerkesztette a magánfelek és hatóságok megkereséséről szóló bizonylatokat. Nagykanizsa főjegyzői: Szép György (1822), Pinterics József (1826), Tóth Lajos (1841–50), Horváth Mihály (1850–52), Kriszt János (1852), *Babochay János* (az 1860-as években), Tandor Ferenc (1872–76), Szalay Lajos (1876–82), Lengyel Lajos (1882–1910), *Sabján Gyula* (1910–14), *Krátky István* (1914 után). Lásd még *közigazgatási tisztségek* (G. F.)

főkapitány, a *szabályrendelet* értelmében 1872-től a *kapitányi hivatal* vezetője, aki a *városi tanácsban*

Rendőrszemélyzet a századelőn
(B. L.: Nk.)

szavazati joggal rendelkezett. 1919-ig közigazgatási tisztségnek számított, a főkapitány vette át és intéztette el az összes rendőrhivatali ügyet. Felelős volt a hivatali személyzet minden eljárásáért, rendelkezett a rendőrelégénységgel, megállapította hivatalának ügyrendjét, amit aztán a tanáccsal jóvá kellett hagyatnia.

Elszámolási kötelezettség mellett évi átalány felett rendelkezett. 1872-ben Nagykanizsán *Albanich Flórián* a város-kapitány. Főkapitányok voltak: Szakonyi József, *Vécsey Zsigmond*, Deák Péter, *Krátky István*, Szőnyi Sándor. Lásd még *közigazgatási tisztségek* (G. F.)

földbirtokosok, lásd *birtokosok*

Földi Béla (1956–1998), a kanizsai röplabda és ülőröplabda meghatározó egyénisége. A röplabdasport alapjait a *Zrinyi Miklós Általános Iskolában* sajátította el. 1986-ban tagja volt az Úttörő Olimpia országos döntőjében szerepelt iskolai csapatnak, majd 1971-ben az NB II-es Nagykanizsai Volán-Dózsá, 1979-ben a Kanizsai Vízmű Sportegyesület együttesének. 1989-től a *Hamburger SE OB* I-es ülőröplabda csapatában játszott. Többször ezüstérmet szerzett a szakági élvonalban és a Magyar Kupában. Kitűnt meghívásos nemzetközi versenyeken is. Lásd még *röplabda, ülőröplabda* (B. A.)

földműves szövetkezet (FMSZ), lásd *ÁFÉSZ*

Földműves Szövetkezetek Járási Központja (FJK), lásd *ÁFÉSZ*

földosztás, az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945-ben elrendelt intézkedése nyomán elkezdődött folyamat. Ezt megelőzően a város mezőgazdasági művelésű területe 5 ezer kataszteri holdat tett ki, ebből 2500 kat. hold egyetlen hitbizományi nagybirtokos kezében összpontosult, míg további 4–500 kat. holdnyi terület több nagybirtokos tulajdona volt. Az 1432 kisbirtokos család 2100 kat. hold területen gazdálkodott, így egy-egy mezőgazdasági foglalkozású családra átlagban mindössze 1,5 kat. hold terület jutott. A mezőgazdasági termelésben számottevő volt a búzatermesztés és az állattenyésztés, elsősorban a tejellátás és a hússzükséglet biztosítására.

Nagykanizsán 1945 áprilisában a *nemzeti bizottság* közreműködésével létrehoztak egy 11 tagú bizottságot, amely később a megalakult földigénylő bizottságot alkotta. A város nemzeti bizottsága hívta életre a Járási Földbirtokrendező Tanácsot, ugyanakkor a földosztás menetének ellenőrzésére meghívta a bizottságba a járási főszolgabíró is. A földosztó bizottság 1945. április 22-én kezdte meg tevékenységét. Április 26-ára már 200 igénylő 600 kataszteri hold szántót, 500 kataszteri hold rétét és 10 kataszteri hold szőlőt igényelt. A földosztáskor a jogosultság és a család igényeit figyelembe véve eltérő nagyságú területek kerültek kiosztásra. Ezek mérete 3-5 kataszteri holdtól több tíz kataszteri hold nagyságig terjedhetett. A földosztás végrehajtásában résztvevő szervezetek tagjai hónapokon át anyagi ellenszolgáltatás nélkül végezték munkájukat, nem ritkán fenyegetéseknek kitéve magu-

kat. A munka 1945 augusztusának végére fejeződött be Nagykanizsán és a járásban, és végül is mintegy 1000 kat. holdat osztottak ki 174 igénylőnek. Lásd még *második világháború utáni közigazgatás (G. F.) (J. I.)*

földrajzi nevek (Zala megye földrajzi nevei. Közzétette Markó Imre Lehel, Ördög Ferenc, Kerecsényi Edit. Szerkesztette Papp László és Végh József. Zalaegerszeg, 1964. 737 lap), a megye 260 településének valamennyi írásbeli (hivatalos, kataszteri) és szóbeli (népi) helynevét (utcák, terek, falurészek, névvel jelölt házak, szántók, rétek, szőlők, erdők, utak, keresztetek, források, kutak, patakok stb.) térképre vetítve tartalmazó mű. A nevek mellett a felszínre, a művelési ágra, továbbá a névhez fűződő mondára és különböző tárgyi, régészeti közlésre vonatkozó megjegyzések is olvashatók. A kötet anyagát a megye tanítói, tanárai és a helytörténet iránt érdeklődő más értelmiségiek gyűjtötték. Részt vettek a munkálatokban a nagykanizsai *néprnyelvkutató (honismereti) szakkör* tanulói is. A mű végén lévő betűrendes névmutató segítségével nemcsak a nevek, de a névelemek (dűlő, út, völgy stb.) is könnyűszerrel kikereshetők. Ezzel a zalai kezdeményezéssel indult el hazánk valamennyi megyéjében és a fővárosban a földrajzi nevek azonos szempontú gyűjtése és kötetekbe szerkesztése. A munkálatok tudományos irányítói: 1962-től 1977-ig Végh József, 1977-től Ördög Ferenc tudományos főmunkatársak (MTA Nyelvtudományi Intézet). A Veszprém megyétől 1979-ben Zala megyéhez visszacsatolt Keszthelyi járásban 1983-ban kezdődtek el a munkálatok, és 1986-ban jelent meg a Zala megye földrajzi nevei II. A Keszthelyi járás című kötetet, amelyet *Markó Imre Lehel, Rónai Béla, Varga Mária és Vitányi Borbála* tett közzé, Balogh Lajos és Ördög Ferenc szerkesztette. (Ö. F.)

földtörténeti leírás, a város alatti földtani szerkezet, illetve az ezeket alkotó kőzetek feltérképezése, amit megkönnyít a nagyszámú olajkutató fúrás által szolgáltatott adat. A legidősebb képződmények az újpaleozoós időszakból származnak, többnyire homokkövek és aleurolit képződmények. A középidőt főleg a triász kori karbonátos rétegek képviselik, amelyek Sávolgy és Liszó környékén kőolajat és széndioxidot tartalmaznak. A földtörténeti középidő végén, majd az újdő felsőecén időszakában és a neogénben óriási hegységképző erők működtek. Ennek következtében lepusztultak a korábbi üledékek, másrészt a Bakony és a Mecsek közti egész térség összenyomódott, a felboltozódásokat és az áttolódásokat hatalmas andezit és riolit vulkanizmus kísérte. A hatalmas hegységgé boltozódott üledékek a miocénben pusztulásnak indultak, majd mélyre süllyedtek. A tengerfenékké vált felszín agyagok és karbonátok töltötték fel (ebben keletkezett a beleznai olajmező), majd eddig nem észlelt méretű süllyedés (attikai orogenezis) alakította a

felszín újra tengerfenékké. Ez az utóbbi folyamat több ezer méter vastag üledéksort terített az aljzatra, köztük olaj és földgáztartó homokköveket (Budafa, Lovászi). A felsőpannonban a tengerből elcséyeseedett, a vize kiédesült, s a számtalan lignitcsík igazolja a növényvilág ekkori térfoglalását. A Kanizsa alatti különösen vastag felsőpannoniai rétegekből származik a városi *strandfürdő* 60 °C-os édesvize. A felsőpannoniai beltengert később az Alpokból érkező folyóvizek vastag üledékekkel töltötték fel. Lásd még *felszíni alakzatok (Cs. F.)*

Förhénchegy kápolna, 1761-ben, *barokk* stílusban készült, *műemlék jellegű* épület. Egyszerű, homlokzati középtornyos épület, félköríves záródású szentély-

A Förhénchegy kápolna
Fotó: Kotnyek

lyel. Alacsony, hagymasisakos tornya a homlokfalon ül, tömege nem ugrik a homlokzat síkja elé. Kapuja dísztelen, felette kis kerek ablak, a hajó, illetve a szentély oldalfalán egy-egy szemárhátíves ablak nyílik. A tornyon, a sisak alatt mind a négy oldalon félköríves zárású ablak. Falait a sarkoknál tagolja csupán egy-egy lapos pilaszter. Szentélyfreskója későbbi, berendezése vegyes. 1985-ben állították helyre. Lásd még *barokk művészet, kápolnák, műemlékek (K. L.)*

fővámhivatal, Zala, Veszprém, Tolna, Fejér és Somogy vármegyék vámügyeiben eljáró, a pénzügyminisztérium által 1921. március 15-én létrehozott intézmény. Trianon után Nagykanizsa határvárossá vált. Korábban az átmenő árucikkeket csak Sopronban lehetett vámkezeltetni, ezért 1920-ban a kereskedők

kezdeményezték egy helyi vámkirendeltség felállítását. Kezdeményezésüket a város is támogatta. Végül a pénzügyminisztérium 1921. március 15-én rendelkezett Nagykanizsán a fővámhivatal kirendeltségéről, amelynek első vezetője Száva Nándor, a soproni fővámhivatal addigi vezetője volt. Nagykanizsán látták el Zala, Veszprém, Tolna, Fejér és Somogy vármegyék vámkülszolgálatát. A forgalom hamarosan olyannyira megnőtt, hogy a pénzügyminisztérium 1924-ben a fővámhivatalt vámkerületi központtá kívánta alakítani. (P. J.)

Franck Henrik és Fiai Pótkávégyár, a Schwarz és Tauber cég alapította, 1909-ben megvette a *Franck-cég*. (H. I.)

Franz Lajos és Fiai Gyár, lásd *Transdanúbia Rt.*

Frigyes (Károly) laktanya, 1890-ben szegedi vállalkozók által 406755 forintos költségen a cs. és kir. 48.

A Frigyes (Károly) laktanya a múlt század 90-es éveiben (T. Gy. M.)

gyalogezred számára épített laktanya. A Sugár út 13. szám alatti épületből 1918-ban költözött ki a katonaság. Azóta az épületegyüttes oktatási célokat szolgál. Itt működött 1923-tól a *piarista gimnázium*, majd az 1950-es évektől a mai *Zsigmondy-Winkler Műszaki Középiskola* két elődintézménye. 1956-ban itt kapott helyet a *Hunyadi János Általános Iskola*, illetve ennek megszűntével e helyütt tevékenykedik 1996-tól a *Piarista Általános Iskola és Gimnázium*. Lásd még *katonai egységek, laktanyák*

Frim Jakab (1852. május 1. Körmend – 1919.), gyógy-pedagógus. Gimnáziumi tanulmányait Nagykanizsán végezte. Az értelmi fogyatékosok első magyarországi intézetének megszervezője és igazgató-tulajdonosa. Testvére *Frim Antal*. (H. K.)

Fűvócső, az üvegyár híradójaként, negyedévente megjelenő időszaki lap. Borsos Jenő, Bartók Sándor és Békési József szerkesztésében 1962-ben indult útjára és a gyár kiadásában sokszorosítással készült. A fellendülő üvegipari termelés sokszínűségét, szakmai eredmé-

nyeit és problémáit mutatta be. Példányait az Országos Széchényi Könyvtár őrzi. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt (FKgp), elődeinek a század első évtizedétől különböző neven működő kisgazda pártok tekinthetők. Programjában követelte az általános és titkos választójogot, felvállalta a kisbirtokosok érdekvédelmét. Nagykanizsán 1918 decemberében alakult meg a párt helyi szervezete. Elnöke Karlovics József, titkára pedig Hegedüs György lett. A párt bázisát Kiskanizsán és a környező községekben találta meg. Szemben álltak a proletárdiktatúrával, vezetői mindent megtektek a *Tanácsköztársaság* bukásáért. A pártot a második világháborúban, a német megszállás után feloszlatták. Az 1945. novemberi nemzetgyűlési választásokon az FKGP abszolút többséget szerzett. 1949-ben, az egy-pártrendszer kialakulásával párhuzamosan kénytelen volt beszüntetni tevékenységét. Az *1956-os forradalom* idején időleges újjáalakult, majd 1988-ban szervezték ismét újjá. 1990–92 között kormányzó párt, majd 1992–98 között ellenzékben politizált. 1998-ban lett újra kormányzó párt. Nagykanizsán 1989-ben alakult meg a helyi szervezete. Az 1990-es és az 1994-es választásokon nem jutott helyi képviselőjük a parlamentbe, 1998-ban Zakó László mérnök-közgazdász, a párt jelöltje lett a városi egyéni körzetben megválasztott *országgyűlési képviselője*. Az önkormányzati választásokon 1990-ben nem nyert képviselőjük, 1994-től kettő, 1998-tól pedig egy képviselői helyük van a közgyűlésben. 1994-től a pártnak két helyi alapszervezete működik. A városi elnök dr. Kalmár Béla. (J. L.)

fűtőház, a vasúti közlekedés kiszolgáló egysége. A századfordulón a Duna–Száva–Adria Vasúttársaság

A nagykanizsai kőfűtőház 1890-ben (T. Gy. M.)

legnagyobb fűtőháza volt a nagykanizsai, amelynek 60, évente 2,3 millió kilométert futó mozdonya volt. Ezeken 55 mozdonyvezető és 25 fűtő dolgozott. Kanizsához tartozott a barcsi fiókfűtőház is. Volt saját fiók-

műhelye is, ahol javítással, karbantartással foglalkoztak. 1919-től a fűtőház főnöke Rubint Károly palini földbirtokos volt, aki 1902-től mérnökként dolgozott a fűtőházban és 1933-ig töltötte be ezt a posztot. Lásd még *vasút* (P. J.)

Fűtőházi Dalosok Vegyeskara, lásd *MÁV Kodály Zoltán Vegyeskar*

Gábor Áron laktanya, Medgyaszay István tervei alapján 1932-ben a lövontatású csöves tüzérség számára épült laktanya, ami 1992-ig több katonai egység bázisa volt.

A Gábor Áron laktanya építésének évében, 1932-ben (G. R. O.)

A 88. légvédelmi tüzérosztály 1949-től 1951-ig tevékenykedett. Az egységet 1951-ben megerősítették a 122. honi légvédelmi tüzérosztály 3. ütegével.

A 33. páncéltörő tüzérosztály (1951–56) a székesfehérvári 6. lövészhadtest parancsnokságának alárendeltségébe tartozott. Parancsnoka Wéber Ernő főhadnagy volt.

A 64. páncéltörő tüzérezred (1952–55), a síofoki 87. páncéltörő tüzérandár alárendeltségében 1952. november 10-én alakult ezred. Parancsnoka Farkas József őrnagy volt. A nehéz kiképzési feltételek ellenére – elavult fegyverzet, a tiszteket sújó lakáshiány, felújításra szoruló laktanya – az ezred 1955. június 29-í, szennai éleslövészetben, Kristóf Bertalan őrnagy parancsnoksága alatt kiváló eredményt ért el. Ebben az esztendőben került sor az 57 mm-es páncéltörő ágyúk, az R-10-es rádiók és a Csepel 130-as tehergépkocsik rendszerbe állítására. Ugyanakkor az általános létszámcsökkentés miatt az ezred 6 üteget 350 fővel Kaposfőre helyezték át.

A 18. légvédelmi tüzérosztály, később ezred (1950–92) a 17. honvéd hadosztály alárendeltségében szerveződött katonai egység volt, melynek feladatául a nagykanizsai *helyőrségben* lévő csapatokat, elsősorban a 29. lövészezred, valamint a fontos objektumok biztosítását szabták meg. Parancsnoka Teleki István főhadnagy lett. 1954-től a Gábor Áron laktanya önállóvá vált, megszűnt a 29. lövészezred alá rendelése. A laktanya parancsnokává Házi János századost nevez-

ték ki. Ezt követően részleges laktanyafelújítás kezdődött, majd 1961-ben 57 mm-es légvédelmi ágyúkkal és 7,62 mm-es Kalasnyikov géppisztolyokkal korszerűsítették a fegyverzetet. 1968-ban az osztály ezredé alakult.

1976 és 1985 között újjáépítették a laktanyát és megfelelő feltételeket teremtettek a KUB-rendszerű légvédelmi rakéták rendszerbe állítására. Az 1992-ben felszámolt ezred parancsnokai voltak: Teleki István főhadnagy, Házi János százados, Bányai Tibor százados, Brassai Lajos őrnagy, Domján Gyula alezredes, Zavadszky Lajos ezredes, Erős István alezredes. A laktanya 1992-től nagyobb részt üres, kisebb részben katonai raktár. Lásd *helyi védelem* (T. A.)

Gábor Jenő (1916. nov. 14. Nagykanizsa – 1998. márc. 9. Nagykanizsa), a város közéletének ismert alakja. Zeneiskolai tanulmányait *Vannay Jánosnál* és *Ivánkovits Ferencnél* végezte, később a Számviteli Főiskolán mérlegképes könyvelői oklevelet szerzett. Tagja volt a Honvéd Hagyományörző Egyesületnek és a Honismereti Körnek, tevékenyen részt vállalt a jelen- és múlt századbeli Nagykanizsa kulturális életének megismertetésében, feltárásában. Több sikeres pályázaton vett részt. Díjnyertese volt az Olajipar Kulturális Élete és a Zalai Olajipar Ökolívó Sportjának Története pályázatnak. Öregcserkészként feldolgozta a helyi cserkészmozgalom történetét. Több mint 50 évig volt tagja és krónikása a *Szimfonikus Zenekarnak*. Szerzője A Nagykanizsai Szimfonikus Zenekar története 1920–1983, társszerzője a Nagykanizsai *Szimfonikus Zenekar története 1921–1996* című kötetnek. (F. F.)

Gács Demeter (Grünzweig Pál) (1890. június 8. Budapest – 1944. Dachau), költő, újságíró. A *Zala* segédszerkesztője. Egy rövid ideig a *Zalai Hírlap* felelős szerkesztője (1914. augusztus), majd a Kanizsai Színpad Vidám Színházi Hetilap szerkesztője (1919. szeptember-október). 1921-től Szegeden, majd Debrecenben újságíró. Később az Est-lapok tudósítója és a Népszava munkatársa. Cikkei, novellái, versei napilapokban jelentek meg. Kabarédarabokat is írt. 1911-ben látott napvilágot „Präludium” címmel verseskönete, amelyet Rudas Zoltánnal közösen alkottak. (H. K.)

Garancia Biztosító Rt., a biztosítási piacon az egyik legismertebb magyar bankbiztosító, amelynek kizárólagos tulajdonosa az *OTP Bank Rt.* A cég 1987-ben alakult, s 1992-től folyamatosan növeli piaci részesedését. Zala megye minden városában jelen van, mintegy 120 fő munkatársa áll ügyfelei rendelkezésére. Nagykanizsai fiókja 1992 óta működik. A Csengery út 4. szám alatt található ügyfélszolgálati irodában a biztosítási kötésekön kívül műszaki és gépjármű-kárügyek rendezésében is várják az ügyfeleket. A fiók vezetője Koncz Tivadar. Lásd még *biztosítók* (P. J.)

Gasparich (Márk) Kilit (1810. április 7. Cirkovljan – 1853. szeptember 3. Pozsony), tábori pap, vértanú. Horvát parasztszülők gyermekeként született. A kanizsai *piarista gimnázium*ban tanult, majd belépett a ferences rendbe. 1833-ban szentelték pappá. Plébánosként dolgozott, miközben irodalommal is foglalkozott. 1848 őszén csatlakozott a Muraközben harcoló Perczel-hadtesthez. Tábori papként agítált a *szabadságharc* ügye mellett. Mindvégig Perczel tábornok törzskarában szolgált. 1849. április 3-án ő maga vezette rohamra a szenttamási szerb tábort bevevő magyar honvédek. Ezután nevezte ki Perczel címzetes honvédőrmaggyá. A fegyverletétel után bujkált, majd Esztergomban vállalt álnéven munkát. Tagja volt egy függetlenségi szervezkedésnek, 1852 februárjában emiatt Gyöngyösön fogták el. Noha sem az 1848/49-es tevékenysége, sem az illegális szervezkedésben való részvétele nem indokolta volna, tekintettel „communiticus” nézeteire, 1853 augusztusában Bécsben halálra ítélték. Pozsonyban végezték ki, mint a magyar függetlenségi harc mártírját. (*K. I.*)

gazdacimtár, Magyarország közép- és nagybirtokosainak címtára, mely időről időre közli a 100 katasztrális holdas és ennél nagyobb földbirtokosok és földbérlek adatait. Az 1925. évi adatok a következők:

Földbirtokos, földbérlet Lakóhelye	Batthyány-Strattmann László hg.	Gross Ferenc és Károly	Péczy-Pongrácz Sándor	Kisbérlet	Nagykanizsa rt. város	
	Körmend	Nk.	Nk.	Nk.	Nk.	Nk.
Földbirtok vagy földbérlet	földbirtok	földbérlet	földbérlet	földbérlet	földbirtok	
Földbirtok, földbérlet területé kh.	1337	573	688	57	5228	
Földbirtok, földbérlet területének megosztása művelési ágak szerint kh.	Szántóföld	584	481	62	26	98
	Kert	41	3	38	-	5
	Szőlő	-	-	-	-	6
	Rét	567	45	491	31	107
	Legelő	97	23	74	-	1309
Erdő	-	-	-	-	3357	
Nádas	-	-	-	-	28	
Földadó alá nem eső	48	2	23	23	5	

gazdasági egységek, lásd *gazdasági fejlődés*

gazdasági fejlődés. Nagykanizsa a 18. század végére a megye legfejlettebb, legjelentősebb gazdasági *mezővárosává* vált. 1828-ban már nagyon fejlett piac-körzeti központ volt, vonzáskörzetében nagy jövedelmű szántókkal, szőlőkkel, legelő- és rétterülettel. A kereskedelem döntően a nagyszámú zsidóság kezében összpontosult. Vásárai különösen jelentősek voltak. Fontos utak találkozásánál feküdt a város, s ezt tovább hangsúlyozza a 19. század második felében a *vasúti* csomópont jellege. Ennek révén az ömlesztett árukat nagy mennyiségben, könnyen ide lehetett szállítani, illetve itt át lehetett rakodni. Már a 19. század első felében több mint 600 ezer pozsonyi mérő gabona cserélt gazdát a város piacán, és itt szerezte be egész Zala és Somogy megye a gyári portékát és a gyarmat-árukat. A vállalkozó polgárság *bankokat*, ipari üzemeket alapított Kanizsán, így a város vonzáskörzete egyre nőtt, s nappali *népessége* hamarosan sokszorosa lett állandó lakosságának. Mindezek következtében kialakult a város *centrális szerepe* a térségben.

Nagykanizsa gazdasági fejlődését a trianoni békeszerződés gazdasági hatásai erősen visszavetették, hiszen az újonnan meghúzott országhatár, amely egyben vámhatár is lett, piac-körzetének tekintélyes részétől elszakította a várost. A két világháború közti Nagykanizsa vállalatának gazdasági teljesítménye elmarad az 1918 előttről, s ez csak a *szénhidrogénipar* megjelenése után változik meg.

A második világháború időszakában jelentékeny veszteségeket szenved a város. A helyreállítás a korabeli körülmények miatt lassan haladt. Nagykanizsán a 140 részben vagy teljesen megsérült, illetve megsemmisült ház közül 52 lakóházat, 11 melléképületet és 2 középületet állítottak helyre 1949-ig. Különösen nagy kárt szenvedett a *víz- és csatornahálózat*, a Dunántúli Szeszgyárosok Szeszfinomító Rt. üzeme, a Szegő-féle gépipari üzem, a *Dohányraktár*, a malmok és az 1942-ben rekonstrukcióba kezdett *sörgyár*. Bár a be rendezéseket teljes egészében nem szerelték le, a rombolások hosszú időre lehetetlenné tették a termelőmunka újraindítását. Rövid hadicélú termelés után a termelő üzemeket – főleg az élelmiszeripari egységeket – 1945 július 1-jével visszajuttatták eredeti tulajdonosaiknak, akiket arra is kötelezték, hogy a meglévő munkásállomány foglalkoztatása mellett a gyáraik folyamatos termelését biztosítsák. 1949-ben aztán államosították a *Bauer és Társa Szerszámárugyárat*, a Czvetkó-Gyula féle víz- és gázszerelő üzemet, a Tarján-Pálcsecs vegytisztító és kelmefestő üzemet, a Kalmár-féle cement és építési anyag üzemet, a *Gyarmati-* és *Zala nyomdákat* és a *Drávavölgyi Vilamosági Rt.* Nagykanizsai Telepét.

A szocialista iparosítás időszakában itt létesített vállalatok a hetvenes években három csoportba tar-

toztak. A minisztériumi ipart, tehát közvetlenül minisztériumi irányítás álló egységeket az *OKGT Dunántúli Kutató és Feltáró Üzeme*, a *Középdunántúli Gázszolgáltató és Szerelő Vállalat*, a *Dunántúli Kőolajipari Gépgyár*, az *Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt. Nagykanizsai Fényforrásgyára*, az *Üvegipari Művek Nagykanizsai Üvegyára*, a Magyar Országos Söripari Vállalat *Nagykanizsai Sörgyára*, a Zala megyei Állatforgalmi és Húsipari Vállalat Nagykanizsai Üzeme, a Somogy-Zala megyei Téglá- és Cserépipari Vállalat Nagykanizsai Részlege, a Somogy-Zala megyei Téglá- és Cserépipari Vállalat Központi Műhelye, a VBKM 10. számú VILLESZ Gyára Nagykanizsai Gyáregysége, a Magyar Likóipari Vállalat 11. számú Bor- és Gyümölcseszeszőzdéje, az AFIT XII. Autójavító Vállalat 2. számú Szervizüzeme, a *Dunántúli Áramszolgáltató Vállalat* Nagykanizsai Üzemvezetősége képviselte. Minisztériumi felügyeletű üzemegységek voltak még a Gabonafelvásárló és Feldolgozó Vállalat 1. számú Körzeti üzeme, a Zala megyei Tejipari Vállalat Nagykanizsai Üzeme, és a Nagyatádi Konzervgyár Nagykanizsai Telepe. A tanácsi ipar a *Kanizsa Bútorgyárból*, a Nagykanizsai Finommechanikai Javító Vállalatból, a Vasipari Vállalatból, a *Dél-zalai Víz- és Csatornamű Vállalatból*, a Zala megyei Sütőipari Vállalat Nagykanizsai üzemsoportjából, a Zala megyei Nyomda Vállalat Nagykanizsai Telepéből, a Zala megyei Szesz- és Szikvízipari Vállalat Nagykanizsai Szikvíz- és Jégüzeméből, a Zala megyei Szolgáltató Vállalatból, a nagykanizsai Inगतlankezelő és Közvetítő Vállalatból, és a Nagykanizsai Városgazdálkodási Vállalatból állt. A szövetségi ipart a Nagykanizsai Szabó Kisipari Termelőszövetkezet, a Ruházati Kisipari Termelőszövetkezet, a Nagykanizsai Általános Szolgáltató KTSZ és a Nagykanizsai Pannónia Cipész Kisipari Termelőszövetkezet jelentette. Meg kell még említeni az építőipar három egységét: a Zala megyei Állami Építőipari Vállalat Nagykanizsai Főépítés-vezetőségét, a Zala megyei Tanácsi Építőipari Vállalat Nagykanizsai Főépítésvezetőségét és a Nagykanizsai Építőipari Szövetkezetet.

A kilencvenes évek politikai változásait követő gazdasági átalakulás következményeként az üzemek, szövetkezetek egy részét felszámolták, másik részük a társasági, illetve a szövetségi törvénynek megfelelően átalakult a privatizációs folyamat eredményeként.

A mezőgazdaság a város gazdaságának életében másodlagos szerepet játszott. A második világháború előtt a megművelhető földterület mintegy fele a *Bathány-Strattmann* uradalomhoz tartozott, aki 1940 és 1942 között 1500 kat. hold területet eladott a város mezőgazdaságból élő népességének. Az 1945. évi *földosztás* során mintegy 1000 kat. holdat osztottak ki 174 igénylőnek. A földosztás nem terjedt ki az egyházi és a nagyobb magánbirtokokra. A mezőgazdaság átszer-

vezése során 1949. szeptember 12-én alakították meg a *Vörös Csillag Termelőszövetkezet*, a *Sáska-Petőfi Termelőszövetkezet*. Az *Állami Gazdaság*, két állami gazdaság és a tangazdaság összevonásából 1961. január 1-jén jött létre. Az 1946-ban alakult *Zalai Erdő és Fafeldolgozó Gazdaság*, 11 erőgéppel 1949. május 1-jével alakult meg. A gépállomás, a későbbi 3. számú Mezőgazdasági Gépjavító Állomás jogelődje volt. Az ötvenes évek végén már kétszáz erőgéppel rendelkezett, amiket később a termelőszövetkezetek megvásároltak. A gépállomás 1963-ban alakult át mezőgazdasági gépjavító állomássá. 1956-ban létesítették az Állatorvosi Rendelőintézetet Nagykanizsán, melyet 1968-ban állatkórházzá fejlesztettek, s Zala megyei Állategészségügyi Állomás Állatkórháza néven Dél-Zala, illetve Balatonfenyvesig Somogy megye egy régióját is ellátta. Az agrárszféra négy évtized alatt kialakított struktúrája a kilencvenes évek politikai változásai következményeként jelentkező gazdasági rendszerváltással gyökeresen átalakult.

Nagykanizsa életében a *kereskedelem* mindig meghatározó szerepet játszott. A második világháború

A kilencvenes évek elejétől sok embert vonz az évente megrendezett Kanizsai Napok kiállítás és vásár
Fotó: Szakonyi Attila

utáni államosításokkal ez a szektor is átalakult, 1970-ben hat nagykereskedelmi vállalatnak volt lerakata a városban. A kiskereskedelemben nyolc állami vállalat egysége volt jelen Nagykanizsán, ebből egyedül a *Zala megyei Élelmiszer Kiskereskedelmi Vállalatnak* volt itt a központja. Szövetkezeti vállalatból három volt jelen, melyből egyedül az *ÁFÉSZ* volt nagykanizsai. Ezenkívül 40 magánkiskereskedőnek volt üzlete a városban. A kilencvenes évek közepére ez a struktúra a vállalkozások elszaporodásával gyökeresen megváltozott. Lásd még *kereskedelem, mezőgazdaság, vállalkozások a '90-es években (H. I.)*

gazdasági kiadványok, azon önálló kötetben megjelent munkák, amelyek a város fontos üzemének, pénzügyintézetének, a vasútnak és a gazdaság egyéb jellemzőinek ismertetésére vállalkoztak. A város gazdaságának alakulásáról ezeken túl a *történelmi kiad-*

ványokban és a várostörténeti kiadványokban, illetve azok egyes fejezeteiben is található adatok. Cseke Ferenc: Nagykanizsa vonzásterülete, Nagykanizsa természeti viszonyainak értékelése a településfejlődés és a gazdasági élet szempontjából, Nagykanizsa milyen mértékig támaszkodhat a városkörnyéke élelmszeripari nyersanyagaira?, lásd *vonzásterület*. Vállalkozási és befektetési lehetőségek Nagykanizsán (szerkesztő Kovács Zoltán), lásd *vállalkozási és befektetési lehetőségek*. Lovrencsics Lajos: A nagykanizsai bank alapításának 110. évfordulójára, lásd *bank alapításának 110. évfordulójára*. Polay József: Az Országos Takarékpénztár nagykanizsai fiók története 1985, Az Országos Takarékpénztár és Kereskedelmi Bank Rt. nagykanizsai fiókjának 150 éves története, lásd *Országos Takarékpénztár nagykanizsai fiók története*. Rózsás János–Háncs Lajos: A serföldétől a sörgyárig... A Kanizsa Sörgyár centenáriumi évkönyve, 1892–1992, lásd *serföldétől a sörgyárig*. Tóth Kál-máné: Képek a Déli Vasút nagykanizsai történetéből, lásd *Képek a Déli Vasút nagykanizsai történetéből*. Nagykanizsa a háború után (Karczag Rezső), lásd *Nagykanizsa a háború után*. 40 éves a Dunántúli Kőolajipari Gépgyár, lásd *Dunántúli Kőolajipari Gépgyár*. Székely Nándor: A villamos világítás kérdése Nagykanizsán, lásd *villamos világítás*. Lásd még *kiadványok a városról* (Cz. Gy.)

gazdasági választmány, a 1848–49-es forradalom leverése után az osztrák hatóságok által 1850-től bevezetett *kinevezési rendszer* alapján létrejövő helyi döntéshozó szervezet. Ezzel egyidőben a századosságot megszüntették. A gazdasági választmány elnökeül a kormánybiztos a főszolgabíró nevezte ki, mellé pedig előbb tizennégy, majd hamarosan még hét polgárt állított. A *városbíró* továbbra is a helyi közigazgatás vezetője. Erre a tisztségre először *Albanich Flóriánt*, majd *Babochay Jánost* nevezték ki. Ezek a kinevezettek tiszteletbeliek voltak. A számadásokat ettől kezdve nem az uradalom ellenőrizte, hanem az ebből a célból felállított számvevő hivatal. A városi erdő gondozására erdőmesteri tisztséget rendszeresítettek, az erdőmester feladata volt az erdők feletti állandó felügyelet, ő készítette el a vágási terveket. A gazdasági választmány a kinevezési rendszer idején működött. Lásd még *1848–49-es forradalom utáni közigazgatás* (G. F.)

gázgömbtároló, a csúcsidőszakokban történő gázellátás biztosításra szolgáló tároló eszköz. Miután az 1950-es években a városban megnőtt a gázfogyasztók száma, ugyanakkor a környező falvak gázellátása is megkezdődött, a csúcsidőszakban már nem lehetett biztosítani a hálózatban a megfelelő nyomást. Ezért 1955-ben elkezdték egy gömbtároló építését a kiskanizsai kempinggel szemben lévő területen, amit 1959-

ben helyeztek üzembe. A gömbtároló 4 ezer m³ űrtartalmú, és 5 bar nyomással 20 ezer m³ gáz tárolására volt alkalmas. 1976-ig üzemelt, akkor lebontották. Lásd még *gázszolgáltatás* (P. J.)

Gázipari Gépgyár Kft. (GÁZGÉP Kft.), e néven 1997 óta működő gazdasági társaság. Előzményének a *Kőgáz* által gázmérők hitelesítésére, munkagépjavításra 1971-ben létrehozott ipartelep tekinthető. Ebből jött létre a kft. közvetlen jogelődje a Gépészeti Berendezések Gyára. A fejlesztőmunka 1973-as megindulása után 1975-ben megjelent a gyár a magyar piacon. Legfontosabb termékeik a gáznomásszabályozók, nyomásszabályzó-mérő állomások, gázsűrítők, biztonsági lefűvatók, KPE-acél összekötők voltak. A GÁZGÉP Kft.-t 1997. január 1-jén alapította a KÖGÁZ Rt. 1997 szeptemberében a többségi üzletrészt a HEAT GmbH Ausztria vásárolta meg. A kft. továbbra is elsősorban a gázipar számára gyárt termékeket. Ügyvezető igazgatói Wilhelm Huber, Értekes István. (H. I.)

gázkedvezmény, olyan olcsóbb tarifa, amelynek köszönhetően a Nagykanizsán élők egy megállapodás értelmében 50 éven át olcsóbban juthattak a gázhoz. Miután 1941-ben elkészült a város ellátását szolgáló *első gázvezeték*, lehetővé vált, hogy egyre több lakásban és üzemben térjenek át a gázfűtésre. E fűtési forma gyors terjedését segítette, hogy a kanizsaiak az országos tarifánál olcsóbban kaphatták a gázt. Később mindez a visszájára fordult, miután a munkáltatók a jövedelmek kialakításkor figyelembe vették a kanizsaiak gázkedvezményét, ám az olcsóbb ár megszűntével a megnövekedett költségek már nem épültek be a helyiek béérébe. Lásd még *gázszolgáltatás* (P. J.)

gázszolgáltatás, a városban a negyvenes években elindult új fűtési, illetve energiafelhasználási mód, amelynek elterjedését segítette, hogy 1937-ben a megyében megindult a szénhidrogén-bányászat, 1941-ben pedig elkészült az *első gázvezeték* Bázakerettye és Nagykanizsa között. A gázfogyasztók számának emelkedése miatt hamarosan szét kellett választani a termelő és szolgáltató területet. Kezdetben a szolgáltatói tevékenységet a *Víz- és Csatornamű Vállalat* végezte. 1954. július 1-jén létrejött az első önálló szolgáltató egység, a *Nagykanizsai Földgázüzem Vállalat*. E cég több átalakulás után 1963-ban Tanácsi Földgázszolgáltató és Szerelő Vállalattá, 1965-ben Dunántúli Földgázszolgáltató és Szerelő Vállalattá, 1967-től Közép-dunántúli Gázszolgáltató és Szerelő Vállalattá, a későbbi *KÖGÁZ Rt.*-vé alakult. Egy 1960-as években indult program célul tűzte ki, hogy a város valamennyi utcáját bekapcsolják a gázszolgáltatásba. Ennek köszönhetően megnőtt a gázfogyasztók száma: 1951-ben 493, napjainkban közel 30 ezer lakásban használják a földgázt, ezzel a gázellátottság

mértéke megközelíti a 100 százalékot. A gyárak és üzemek is gyorsan áttértek a gázfelhasználásra, közülük a *GE Tungstram*, a *DKG-EAST Rt.*, a *Kanizsa Trend Kft.* és az *Üveggyár* váltak a legnagyobb fogyasztóvá. Közben az ellátás biztonsága érdekében elkészült az Újudvar–Nagykanizsa közötti 10 kilométer hosszú gázvezeték, a Bázakerettye–Nagykanizsa nagynyomású gázvezeték (1968) és a városi körvezeték-rendszer (1974). Lásd még *első gázvezeték, gázgömbtároló, gázkezdvevény, KÖGÁZ Rt., Nagykanizsai Földgázüzem Vállalat (P. J.)*

gedésing, egyenes szabású női alsóing, aminek szoknyarésze durvább, felsőrésze finomabb, takácsszötte vászonból készült. Közvetlenül a testre vették fel, elől a hasitékját szalaggal kötötték össze. A 20. század fordulóján már csak elvétve viselték. Lásd még *kis-kanizsai női viselet (K. E.)*

General Electric Lighting Tungstram Rt. Fényforrásgyára, a város legnagyobb üzeme, ami egyben Európa legnagyobb fényforrásgyára is. Előde, az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt. korszerű tömegtermelésre alkalmas gyárat kívánt létesíteni a hatvanas években, s ehhez Nagykanizsa minden tekintetben megfelelőnek látszott, hiszen a kedvező földrajzi fekvése, infrastruktúrája mellett korlátlanul rendelkezett szabad munkaerővel is. A már működő *Üveggyár* biztosítékot nyújtott a vákum- és üvegtechnika meghonosodására. 1964 márciusában kezdődött az építkezés, a gyár avatására 1965. december 10-én került sor. 1990-ben jelentős változás történt a vállalat életében. A General Electric, az Egyesült Államok egyik legnagyobb multinacionális cége megvásárolta a Tungstram részvényeinek több mint felét, s átvette a vállalat irányítását. 1993-ban pedig megvette a *Magyar Hitel Bank* részvényeit is, s így 99,8 százalékos részesedést szerzett. Ma már 100 százalékos tulajdonos. A GE Tungstramba történt beruházása az USA legnagyobb közép-kelet európai beruházása. Gyárigazgató: Horváth Miklós. Lásd még a *kötet támogatói (276. oldal) (H. I.)*

Generali Budapest Biztosító Rt., hazánkban 1832-ben alakult biztosító társaság, amely 1989-ben újraindította tevékenységét. Nagykanizsán 1992. október 1-jén nyitotta meg képviselőjét. A biztosító több mint 150 szolgáltatást kínál ügyfeleinek. A képviselő jelenleg a Huszti tér 5-7. szám alatt működik. Vezetője Pápai György. Lásd még *biztosítók (P. J.)*

geomorfológiai tényezők, mint a környezetminőség állapotjelzőinek egyike tekintetében a város kialakulásának és fejlődésének egyik legfontosabb tényezője földrajzi fekvése volt. Ennek köszönhetően válhatott Nagykanizsa jelentős kereskedelmi gócponttá. A város és környéke a Zalaegerszeg–Letenyei-dombság és

a Zalaapáti-hát között a *Principális-csatorna* völgyében, a Mura balparti síkságának közelében fekszik. Környékén dimbes-dombos a táj, s a dombok aljában sok a vizenyős rét. A város a pannóniai táblák barázdált térszínén helyezkedik el, agyagos, homokos pannon üledéken, inkább vályogos, kevésbé löszös hátakon. A tektonikai működés észak-dél irányú törésvonalakat vésett a felületbe. A fővölgyben a lassú lefolyású víz, csekély esése miatt mocsártengert hozott létre. Érdekes, hogy a város keleti része löszön épült, nyugati része homokon. Nagykanizsa egy észak-dél és egy kelet-nyugat irányú kétárkos süllyedék keresztződésében alakult ki, ami komoly szerepet játszott a város és az egykori Kanizsa vára kialakulásában. Ezért vezethetnek itt fontos utak, terjeszkedhet a város. Tehát a Nagykanizsa környéki táj mai képe változatos dombsági felszín. A völgyek kitakarítása és a domboldalak pusztulása most is tart, sőt felgyorsult az ember környezetátalakító tevékenysége nyomán. Lásd még *felszíni alakzatok, környezetminőség (B. L.)*

Gépgyári Élet, a *Dunántúli Kőolajipari Gépgyár* 1992 decemberétől megjelentetett havilapja, amelyet Cziráki Vilmos szerkesztett. Első számát 1993 januárjában vehette kézbe az olvasó, míg utolsó regisztrált példánya a 2. évfolyam 1-2. összevont szám volt. Hírek és tudósítások mellett főként a részvénytársaság életét, a termelés különböző területeit mutatta be a lap. Lásd még *sajtó (H. Gy.)*

gépjárműforgalom, mint a környezetminőséget befolyásoló egyik tényező tekintetében a város legjelentősebb légszennyező forrása a 138,6 kilométer hosszú önkormányzati úthálózaton közlekedő mintegy 16 ezer

A nyolcvanas évektől egyre több autó közlekedik a város útjain
Fotó: Erdei

helyi gépjármű. Ugyanakkor jelentős Kanizsa átmenő forgalma is. Az autók okozta légszennyezés hátrányosan befolyásolja a növényzet állapotát, de a nehézfém-terhelés károsítja a talajt, az élelmiszereket és a lakosság egészségét is. A forgalom zaj- és rezgés-

szennyezéssel is jár. A zaj szempontjából problémás a Király utca környékén élők helyzete, de a Széchenyi tér, a Deák tér, a Fő út és a Magyar utca is eléggé terhelte. Szükség volna a belvárosi forgalom csökkentésére. Az M7-es autópálya elkészülte jelentősen csökkentheti majd az átmenő forgalom okozta terhelést. Lásd még *környezetminőség* (B. L.)

Gergely-nap, (márc. 12.) Kiskanizsán a *jeles napok* közé sorolták. A népi hiedelem szerint: „Ha ezen a napon havazik, Gergely megrázza a szakállát.” Régen ilyenkor vetették el a káposzta és a hagyma magját. (K. E.)

Gergóné szamara, egy, a városban elhíresült szólás főszereplőjévé vált állat. Az 1850-es években pusztító kolera áldozatait nem rendes hullaszállító kocsin, hanem egy szamár vontatta kordén szállították a temetőbe. Innen ered a mondás: „Ha nagy baj van, a Gergóné szamara visz ki a temetőbe”. (P. J.)

gimnázium, lásd *piarista gimnázium*

Gimnáziumi emléktábla (1965), a *piarista gimnázium* híres növendékeinek nevét megőrkítő márványtábla a *Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola* Sugár út 9. számú épületének kapualjában. A táblán *Virág Benedek* sorai olvashatók: „Méltatlant ne dicsérj: hirdesd a régi dicsőült s mostani embereket, kik példák jóra lehetnek.” Alatta a hajdani diákok nevei olvashatók: „*Virág Benedek* 1754–1830, *Deák Ferenc* 1803–1876, *Gasparich Márk* 1810–1853, *Királyi Pál* 1821–1892, *Apáthy István* 1829–1889, *Thanhoffer Lajos* 1843–1909, *Tandor Ottó* 1852–1913, *Donászy Ferenc* 1858–1923, *Kaán Károly* 1867–1940, *Hevesi Sándor* 1873–1939, *Landler Jenő* 1875–1928, *Mező Ferenc* 1885–1961, *Kunfi Zsigmond* 1879–1929”, alatta „A 200 éves gimnáziumnak Nagykanizsa Város Tanácsa, 1965.”. Lásd még *emléktáblák* (K. Zs.)

Gimnáziumi emléktábla (1990), a *piarista gimnázium* híres növendékeinek nevét megőrkítő emléktábla a *Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola* Rozgonyi u. 23. számú épületének előterében. Az 1965-ben átadott gimnáziumi táblát újították meg, a táblán ugyanazon *Virág Benedek* sorok olvashatók, a korábban feltüntetett diákok neve mellett feltüntették „*Plánder Ferenc* 1754–1830, *Wlassics Gyula* 1852–1937, *Prinz Gyula* 1882–1973, *Pikéthy Tibor* 1884–1972” nevét is. A gimnázium fennállásának 225. évfordulója alkalmából, 1990. október 20-án avatták fel. Lásd még *emléktáblák* (K. Zs.)

Gleisdorf, hatezer lakosú osztrák város, közlekedési csomópont Graztól 25 kilométerre keletre. Nevét és telepomat 1229-ben oklevélben említik először, vá-

rosi rangot 1920-ban kapott. Ma a kelet-stájer térség kereskedelmi-, ipari- és oktatási központja, a kilencvenes években pedig a napenergia hasznosításának osztrák fővárosává vált. A nyolcvanas évek közepétől több területen kapcsolatot épített ki Nagykanizsával. Rendszeres cserekapcsolatot tartanak az általános iskolák, a két város zeneiskolái évente adnak közös hangversenyt. Lásd még *testvérvárosok* (G. T.)

A gleisdorfi Városháza

Globó-Kanizsa Hólégballon és Szabadidő Sportegyesület, 1990-ben alakult egyesület, melynek jogelődje a Globó GM volt. Színe kék-fehér. Elnöke Horváth Ferenc. A hólégballon-szakosztály vezetője Csordás András, a taglétszám 30 fő, az oktatók és ballontanárok: Horváth Ferenc, Juhász Imre, Csordás András. Az ország legnagyobb hólégballon szakosztálya, hat saját ballonnal rendelkezik. 1995-től rendszeresen megrendezik az Alpok–Adria Találkozó részeként a Kanizsa Kupa Hólégballon Versenyt. Lásd még *hólégballon-sport*, *sportegyesületek* (B. A.)

Goda Lipót, dr. (1866. Nagykanizsa – ?), orvos. Középkorait szülőhelyén, egyetemi tanulmányait Bécsben végezte. Orvosi diplomáját 1890-ben kapta meg, kezdetben bécsi klinikákon dolgozott. Az 1890-es években telepedett le Nagykanizsán, ahol 1900-ban városi tisztiorvossá választották. Az első világháború

Dr. Goda Lipót
(ZMÉL)

idején mint a járványkórház orvosa tevékenykedett. Több szakmai jellegű egyesület és szervezet munkájában részt vett, 1927-től ügyvezető tiszti-orvoscént működött. Emellett az izraelita hitközség elöljárójaként, az iskolások elnökeként, valamint különböző kulturális egyesületek tagjaként a helyi közéletben is aktív szerepet vállalt. (ZMÉL)

gombos cipő. a módos kis- és nagykanizsai polgárlányok ünneplő cipője volt, amit előszeretettel viseltek az 1880–1914 közötti időszakban. A közép lábú, szűk, csinos lábbeli számára oldalt súrún egymást követő gombokkal gombolódott. A sokféle változat közül lelegegánsabbnak a gyöngyház-gombsoros típus számított. Lásd még *kiskanizsai női viselet* (K. E.)

Gömöry János (1921–1988), a *Nagykanizsa Sörgyár* igazgatója, a város sportéletének egyik meghatározó alakja. Igazgatóként a labdarúgást, az ökölvívást és a tekét támogatta. Jóvóltából a Kinizsi, majd a Sörgyár SE tekeosztályára rövid idő alatt sikeressé vált és Nagykanizsa a sportág vidéki fellegvára lett. Korszerűsítette a tekecsarnokot, így 1970 decemberében már négy pályás, automatizált, modern csarnokban rendezhették meg a 10. Zalai *Olajos Teke Kupa* nemzetközi viadalt, majd a válogatott találkozókat. Ő volt az Olajos Kupa elindítója és 20 éven át betöltötte a kupabizottság elnöki tisztségét is. Emlékére rendezik a *Gömöry-émlékversenyeket*. Lásd még *teke* (B. A.)

Gönczi Ferenc (1861. július 29. Rádó – 1948. november 22. Kaposvár), néprajzkutató. Eredeti neve Göncz, ezt 1866-ban változtatta Gönczire. Elemi iskoláit szülőfalujában, a *polgári iskolát* Nagykanizsán és Zalaegerszegen, a tanítóképzőt Znióváralján végezte. Nevelő, segédtanító, 1885-től Kursanecen tanító. 1895-től Újpesten tanít, 1901-től tanfolyámok vezetője volt. 1912–22 között Somogy vármegye tanfolyámok vezetője. Nyugdíjazása után haláláig a kaposvári múzeum igazgatója volt. Az 1890-es évektől rendkívül in-

Gönczi Ferenc
(ZMÉ)

tenzív néprajzi gyűjtőmunkát végzett, előbb Muraközben, majd Göcsejben, a 20-as évektől Somogyban kutatott. Sírja Kaposváron van, mellszobra 1973-tól a zalaegerszegi Göcseji Múzeum előtt látható. A Göcseji Falumúzeumban is emléktábla őrzi munkásságának emlékeit. Főbb munkái: *Muraköz és népe*. (Bp, 1895), *A zalamegyei vendek* (Kaposvár, 1914), *Göcsej, s kapcsolatosan Hetés vidékének és népének összevontabb ismertetése* (Kaposvár, 1914), *Somogyi gyermek* (Kaposvár, 1937), *A somogyi betyárvilág* (Kaposvár, 1944), *Göcsej népköltészete* (Zalaegerszeg, 1948), *Somogyi gyermekjátékok* (Kaposvár, 1949). (K. I.)

Gördövényi tó, Kiskanizsától nyugatra, a sormási és a szepetneki út közötti területen egykor létezett tó. A földtörténeti múltban, a Principális-völgy, az egymást keresztező észak-déli és északkelet-délnyugati besüllyedések miatt egy alig lejtő, mély területté vált Nagykanizsa térségében. Ha e mély térszínen bármely okból valahol töltést emelnek, az megakasztja a vizek természetes lefolyását. E természeti jelenségnek köszönhető létrejöttét a rövid életű Gördövényi tó is. Valószínűleg a Sormásra vezető út építése miatt elgátolódott a gördövényi homokdombok és a *Kiskanizsa* közötti alacsony térség, s emiatt alakult ki ez az inkább csak pocsoljának nevezhető vizenyős hely. A mindig földhiányban szenvedő kiskanizsaiak azonban hasznosíthatóvá kívánták tenni ezt a területet is, ezért talán már a múlt század utolsó harmadában kiásták a Gördövényi-árkot, ami aztán a *Mántai-patakon* keresztül a *Principális-csatornába* juttatta a megrekedt vizet. Lásd még *felsővízi vizek* (Cs. F.)

görögkeleti szerb egyház, a városban 1892-ben alakult egyház. A szerbek betelepődése az 1389-es rigómezei ütközetet követően kezdődött, de *Kanizsa várá*nak 1690-es visszavívása után érkeztek nagyobb számban a görög bevándorlókkal együtt. A 18. században a jövevények a budai, majd a pankráci görögkeleti szerb püspökség alá tartoztak. 1780-tól volt állandó lelkesítő Kanizsán. A közösség vezetői a lepavinaikolostorból érkeztek, 1793-ban szentelték fel az első, Szent Miklósról elnevezett templomukat. Öt évvel később a templomot tűz pusztította el, de még ugyanabban az évben közadakozásból újjáépítették. A kápolna felszerelésében a Dobrovi (Dobrovics) család vállalta a legnagyobb áldozatot. A templom mellett, az Erzsébet tér 20-ban épült fel az az emeletes üzletház amely jelentős bevételt hozott a hívők számára. 1884-ben a varasdi görögkeleti vallású lakosok egyházközösséggé szerveződtek, de csak kanizsai hittársaikkal együtt tudtak önálló plébániát fenntartani. 1892-ben Bogdanovics Lázár választották meg az újonnan alakult közösség élére. A kanizsai gyülekezet akkor mintegy 30 főt számlált. 1897-ben Bogdanovics Lázár már az eszéki plébániát vezette, ő írta meg a kanizsai egyházközösség

történetét is. A huszadik században felgyorsult az asszimiláció. A közösség megszűnt, ma az egyház hagyatékának egy része a szentendrei szerb múzeum tulajdonában van. (S. J.)

görögkeleti szerb egyház ... (Bogdanović Lázár: A Szent Miklósról elnevezett nagykanizsai görögkeleti szerb egyház, 1997, 84 oldal. Nagykanizsai honismereti füzetek 14.), Bogdanović Lázár, a kanizsai egyházközség plébánosa által 1909-ben szerbül közzétett tanulmánya a kanizsai görögkeleti szerb egyházközség megszervezéséről, tevékenységéről, a lelkészek, a kántortanítók működéséről, a templom építéséről és a városban található szerb temetőről. E munka magyar nyelvű fordítása a tulajdonképpeni kötet. A szerző tanulmánya megírásakor nem használt forrásként sem helytartótanácsi iratokat, sem nagykanizsai városi és Zala vármegyei törvényhatósági iratokat, ezért szigorú forráskritikával szokás kezelni munkáját, amely azonban várostörténeti szempontból mégis nagy jelentőséggel bír. Az írást dr. Rózsa Miklós nagykanizsai történész bevezetője egészíti ki, segítve az olvasót a pontosabb eligazodásban. Lásd még *görögkeleti szerb egyház, egyháztörténeti kiadványok, Nagykanizsai honismereti füzetek* (Cz. Gy.)

görögkeleti szerb templom, egykor az Erzsébet tér 20. számú telken álló kápolna. Az első kápolnát és plébánialakat 1792-ben építették, Szent Miklósról elnevezve 1793-ban szentelték fel. 1798-ban azonban több kanizsai házzal együtt tűzvész áldozata lett. Az

Az egykori görögkeleti szerb templom az 1959-es átalakítás előtt
(T. Gy. M.)

egyházközség még ugyanebben az évben – az előzőhöz hasonló imaházszerű – új kápolnát emelt, egy év múlva plébániát, 1800-ban pedig haranglábat. Ismét Szent Miklós néven szentelték fel. A kápolna és a ház az udvar közepén, a telek teljes szélességében épült, tetőzetük nád és zsindele volt, csak 1818-ban fedték

be cseréppel. Az utca felőli templomkertben állt a harangláb, a kápolna mögött üres telekrész volt, melyet második udvarnak vagy kertnek hívtak. 1812-ben az utca felől kerítést emeltek, a kápolnát ikonosztázióval látták el. Az ikonosztázió 5 nagy régi ikonból állt, 1812-ben egy új főoltárképet szereztek be, majd 1828-ban még 4 főoltárképet készítettett néhány kanizsai kereskedő. 1831-ben Mihail Dobrovic több ikont, s aranyozott királykaput formáltatott lemezből. 1857-ben ugyanó a templom előtti folyosó bejárata elé, saját költségén fakaput emeltetett tetején aranyozott kereszttel. 1852-ben a telek elülső részén a Fő térre néző lakóházat emeltek. A haranglábat 1855-ben a templom mögötti udvarrészebe szállították át. 1959-ben a kápolna tornyát lebontották, az imaházat lakássá alakították át, majd 1960 körül a teljes épületet lebontották. Lásd még *kápolnák, Szerb ház, templomok* (K. Zs.)

Gráf László, dr. (1911. augusztus 8. Sopron – 1968. május 16. Budapest), vegyész, a kőolajbányászati kémia kidolgozója. 1934-ben szerzett oklevelet a budapesti tudományegyetemen vegytanból és természetrajzból. 1936-ban doktorált. 1935–38 között az egyetem Kémiai, majd a Növényélettani Intézetének tanársegédje. 1938-ban került a MAORT alkalmazásába, mint a bázakerettyei laboratórium vezetője. A nagykanizsai központi laboratórium megszervezése után annak irányítója, a MAORT vegyészeti osztályának vezetője lett. 1954-től Budapesten vezette a MASZOLAJ Rt., majd az OKGT laboratóriumát. 1961-től az OKGT laboratóriumi főosztályának főmérnöke, 1967-től a Kőolaj- és Földgázbányászati Kutató Laboratórium vegyészeti főosztályának vezetője volt. 1951-től haláláig alkalmazott kémiát oktatott a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem olajtermelési tanszékén. A kőolajvizsgálatokon, öblítőiszap kutatásokon kívül gázkromatográfiával, radiokémiával, közetfizikával és korrózió elleni védelemmel is foglalkozott. E területekről számos tanulmánya jelent meg. Fő munkája: *Kőolajbányászati kémia* (Bp. 1951). (S. L.)

Grandpierre Emil, dr. (1874. Nagykanizsa – ?), törvényszéki bíró. Jogi diplomát a kolozsvári Jogtudományi Egyetemen szerzett. 1921–25 között az Országos Romániai Magyar Párt ügyvezető alelnökéként tevékeny részese a magyar kisebbség ügyének Erdélyben. 1925-ben a budapesti közigazgatási bírósághoz nevezték ki. Tagja a Magyar Bírói és Ügyészi Egyesületnek, valamint az Erdélyi Irodalmi Társaságnak. Vezércikkei jelentek meg a kolozsvári napilapokban, valamint szépirodalmi művek alkotásával is foglalkozott. Kolozsvárott született fia, Kolozsvári Grandpierre Emil ismert író, kritikus és műfordító. (H. K.)

Grünhut-ház (Deák tér 2.), a város legszebb romantikus stílusú épülete, melyet 1860 körül Grünhut Fű-

löp kereskedő és neje, Dobri Lujza építtetett. Itt működött híres gabonakereskedésük. A házat 1900 augusztusában, Grünhut Fülöp halála után gyermekei, Alfréd, Henrik és Szelina örökölték. „Grünhut Fülöp Fiai” néven továbbra is fenntartották a gabonakereskedést. Grünhut Alfréd kereskedő, bankár, s híres műgyűjtő volt, 1918-ban a város által megvett, illetve adományul kapott jelentős numizmatikai és metszetgyűjteményét ma a *Thúry György Múzeum* őrzi. Az épület a Grünhut család kezén maradt államosításáig, 1952-ig. A romantikus egyemeletes lakóház 3-1-3 ablakengelyes, a középső kapubejárat felett vasrácsos erkély látható, felette gótikus stílust idéző mérműves rozettákkal, faragott homokkő oroslánfigurákkal díszített. Homlokzata alul szalagdiszes, az emeleti ablakok szemöldök-, és konzolos mellvédpárkánnyal kiemelték. Érdekes az épület udvari homlokzata, ahol a hajdani gabonaraktár egyik eredeti kapuja ma is látható. A lakóház műemléki védelmet élvez, az 1950-es években műemlék jellegű épület volt, az 1960-as évektől *városképi jelentőségű*. Lásd még *műemlékek (K. Zs.)*

Grünhut-ház (Deák tér 4.), a 19. század közepén épült romantikus stílusú épület, amely ma a *Római Katolikus Jézus Szíve Plébániának* ad otthont. A ház építtetőjének korábban a Grünhut-családot tartották, ezzel szemben Lackenbacher Heinrich építtette, aki a testvére, Lackenbacher Moses által alapított, Bécsből irányított nagykereskedelmi cég nagykanizsai irodáját vezette itt. A ház tulajdonosa 1865-ben özv. Horseczki Mórinczné, Lackenbacher Julianna volt, aki 1880-ban eladta a házat Lessner Henriknek. Ezt követően, több tulajdonos után Grünhut Alfréd csak 1898-ban vette meg. 1926-ban Grünhut Alfréd halála után lánya a földszinti üzlethelyiségeket Halics Lipót szállítmányozónak és iparosoknak adta bérbe, majd 1940-ben eladta a Nagykanizsai Római Katolikus Jézus Szíve Egyházközségnek. A kétszintes, 7 ablakengelyes épület bejárata a baloldalon látható. A régi homlokzat nagy része megsemmisült, eredeti arculatát ma már csak a kapu kőkerete, a földszinti ablakok feletti kagylódíszek és az emeleti középerkély konzoljai őrzi. A ház az 1950-es évektől kezdve *műemléki* védelem alatt áll, *városképi jelentőségű* épület. Lásd még *műemlékek (K. Zs.)*

Gulág (Lágerek Főigazgatósága) kényszermunkatáborai, köztörvényes és politikai elítéltek őrzésére intézményesített szovjetunióbeli rendszer. A második világháború utolsó szakaszában több, elsősorban leventekorú kanizsai került koncepciós perek áldozataként e táborokba. Az 1960-as évek közepétől indult meg egyénenkénti rehabilitációjuk. Rózsás János kéziratban lévő GULAG lexikona szerint a letartóztatott és elítélt nagykanizsaiak között 14 felnőtt volt. Közülük hármat halálra ítélték, míg további három ember a lágé-

rekben halt meg. Az elhurcolt 69 levente közül ötöt ítélték halálra, további 14 fiatal a szörnyű körülmények következtében vesztette életét. Az áldozatok legtöbbje 1925–26-os születésű volt. Az ismertté vált kanizsai gulágosok közül, akik számát összességében 83-ra teszik 58-an jutottak haza Kolima, Mordovia, Vorkuta, Norilszk, Tajset, Kazahsztán lágereiből. Lásd még *levente-szervezetek, nyilas hatalom, Vécsey-alakulat (T. A.)*

Gutenberg Nyomda, 1908-ban alakult nyomda, amely a második világháború kitörése előtt, 1938-ban szűnt meg. A kanizsai lapkiadás meghatározó üzeme volt. Az Otthon, *Jövendő*, Zalamegye, *Nagykanizsai Hírlap*, Magyar Izrael, *Munkás*, *Zalai Hírlap II.*, *Plébániák Hitélete* című újságokat nyomta. 1915-ben *Wajdits József* a *Zalai Közönyt* eladta a Gutenberg Nyomdának, amely a lap kiadását szüneteltette, helyette adták ki a Nagykanizsai Hírlapot. Az újságok mellett mindenféle sajtótermék kiadását vállalta. Nagy kapacitással és modern gépekkel rendelkezett. (*H. Gy.*)

Gutmann Lázár-László (1855. Nagykanizsa – 1933. Bécs), *Gutmann Simon Henrik* fia. A nagykanizsai *piarista gimnázium* elvégzése után a bécsi kereskedelmi akadémián tanult. Házassága révén a Zalabéri uradalom tulajdonosa lett. Nevéhez fűződik a család kanizsai cégeinek felszámolása. 1931-ben eladta az itteni ingatlanokat is. Az iratok egy részét Budapestre és Bécsbe szállította, a többit megsemmisítette. (*H. K.*)

Gutmann Vilmos (1847. Nagykanizsa – 1921. Budapest), *Gutmann Simon Henrik* fia. A kanizsai *piarista gimnázium* elvégzése után apja mellett dolgozott, és bejárta szinte az egész Osztrák–Magyar Monarchiát. Az öregedő Gutmann Simon hamar megosztotta vele a cég irányítását, és korán bevonta a bankéletbe. Apja mellett először a *Nagykanizsai Takarékpénztár Rt.* igazga-

Gutmann Vilmos

társági tagja, majd a *Pesti Magyar Kereskedelmi Bank* nagykanizsai fiókjának megnyitása után, annak egyik főrésztulajdonosa, évtizedeken át pedig alelnöke lett. A század végén házassága révén bekerült a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank elnökségébe. Legjelentősebb vállalkozása a Nagykanizsai Malátagyár és Serfőzde Rt. (lásd *Dreher Sörgyárak Rt.*) megalapítása volt 1892-ben. Eredményes tevékenységét a nemzetközi kiállításokon elért kitüntetések és rangok jelzik. Az 1889. évi brüsszeli világkiállításon a Lipóttrend lo-

vagkeresztjével tüntette ki a belga király. A budapesti milleneumi kiállításon a beliscei gyár vegyi termékei mellett már a kanizsai sörgyár termékei is oklevelet kaptak. 35 éves korában elnyerte a királyi tanácsosi címet, és 1904-ben a bárói rangot. Kanizsa közéletének kiemelkedő egyénisége volt. Számátalan intézménynek, egyetlen volt elnöke, alelnöke, tanácsosa. Apja halála után választották meg az *Izraelita Hitközség* elnökévé. Hosszú ideig volt elnöke a IX. Izraelita községkerületnek (Zala és Somogy megye). Alapító tagja volt az 1871-ben alakult Nagykanizsai Kereskedőifjak Önképző Egyletének és az 1911 márciusában alakult Magyar Gyáripárosok Országos Szövetsége Zala megyei fiókjának. Alelnöke volt a Nagykanizsai *Szépítő Egyesület*nek, választmányi tagja a *Kereskedelmi Kaszinó*nak és a Nagykanizsai Színházi Bizottságnak. Sokat tett Kanizsa tanügyének fejlesztéséért. Pestre költözése után Pesten is élénk társadalmi életet élt. (H. K.)

Gutmann Simon Henrik (1806. Gelse – 1890. március 6. Nagykanizsa), a Guttman-cég megalapítója. 25 éves korában költözött Kanizsára, ahol a gazdag nyersterménykereskedőnél, Strasszer D. Lázárnál vállalt raktárosi állást. 1836-ban önálló kereskedést nyitott, majd 1840-ben elvette volt főnöke lányát. Apósa és fiai az 1848–49-es forradalom és szabadságharcot követően Bécsbe költöztek. Ekkor vette át gabona és gubacskereskedelemmel, valamint repceolaj finomítással foglalkozó üzleteiket. 1856 körül, a *Pragerhof-Kanizsa* és a *Buda-Kanizsa* vasútvonalak építésének előkészületei idején kezdett a faiparral foglalkozni. A tervbe vett vasútvonalak közelében, főleg Szlavóniában tölgyeseket vásárolt, s azokat feldolgoztatta. 1860 körül Kanizsán, a *vasútállomás* közelében is létesített famegmunkáló telepet. Az Erzsébet tér 11. sz. alatti Gutmann palota földszintjén irodát rendezett be. Az 1860-as évek közepétől intenzíven foglalkozott pénzügyletekkel is. Igazgatósági tagja volt a *Nagykanizsai Takarékpénztár Rt*-nek, emellett ellátta a Nagykanizsai Kereskedelmi és Iparbank, valamint a Leszámitoló Bank elnöki tisztjét is. Az 1840-es évektől tevékeny szerepet játszott Kanizsa közművelődési és társadalmi életében. 1842-ben pénztárosa lett a Nagykanizsai Izraelita Iparos és Kézműves Egyesületnek. Alapító tagja, majd hosszú időn át elnöke volt az 1851-ben létesült Nagykanizsai Kereskedők Társulatának. E tisztségében 1876-tól irányította az országos gabona- és borvásárokat. Az 1878. évi párizsi világi kiállításon felállított 1200 akós óriáshordója a kiállítás egyik szenzációja lett. 1863-tól 1890-es haláláig töltötte be az *Izraelita Hitközség* elnöki tisztét. Mint az izraelita iskolatanács elnöke támogatta az iskolákat, és a tehetséges diákok taníttatására alapítványt létesített. Jelentős adománnyal járult hozzá az izraelita középkereskedelmi iskola létreho-

zásához, valamint támogatta a város polgári iskolájának megalapítását, a *piarista gimnáziumot* és a város egyéb más oktatási intézményeit is. 1869 decemberében I. Ferenc József Gutmann Simon Henriknek, feleségének és 9 gyermekének gelsei előnévvel magyar nemességet adományozott. Ő volt az első kanizsai zsidó üzletember, aki nemességet kapott. (H. K.)

gúzsos prés, régi típusú szőlőprés, ami Zalában főleg a Kanizsa környéki szőlőhegyeken terjedt el. Előnye a garatos préssel szemben az volt, hogy egy hold szőlő

Gúzsos prés
Fotó: Berentes Tamás

közepes termését egyetlen alkalommal föl lehetett rá rakni, vagyis nagyobb mennyiségű szőlőt tudtak kipréselni a fonott gúzsos körültekerve az orsós főfa, a papok valamint az asztal segítségével. Ma már csak elvétve találkozhatunk vele. Lásd még *hegyi pincék* (K. E.)

Gürtler István (1884. március 23. Nagykanizsa – 1937. augusztus, Debrecen), újságíró, színházi titkár. 1902-ben a nagykanizsai *piarista gimnázium*ban érettségizett, majd a budapesti egyetemen jogot végzett. 1909-ben a kanizsai *Zala* helyettes, 1913-ban felelős szerkesztője, 1914-ben a zalaegerszegi Zalamegye-Zalavármegyei Hírlap, 1915-től egyidejűleg a kanizsai *Zalai Hírlap* szerkesztője. 1914-ben a Belvárosi Színház, később a Magyar Színház titkáráként tevékenykedett. 1919-től budapesti lapoknál dolgozott. Újságírói munkásságából hangverseny- és színikritikái jelentősek. (K. I.)

gyalogezredek, lásd *20. honvéd gyalogezred*, *48. gyalogezred*, *17. honvéd gyalogezred*

gyári tűzoltóság, egyes cégek, szervezetek saját tűzvédelmi szervezete. 1922-ben már gyári tűzoltósága volt a *Déli Vasúttársaságnak*, a Transdanubia Malomnak, a Pátria Pótkávégyárnak, a Kenyérgyárnak és a honvédségnek. Felszerelésük beszerzéséért, a tűzoltók képzéséért az adott cég volt a felelős. 1948-tól a

vállalati tűzoltóság elnevezést kapta e szervezeti forma, ami az 1980-as évek közepén érte el fejlődésének csúcspontját, amikor is évente rendszeresen 12 vállalati tűzoltó raj szerepelt a körzeti tűzoltóversenyeken. Az 1996-os tűzvédelmi törvény a gyári tűzoltóságra a létesítményi tűzoltóság elnevezést alkalmazza. Fenntartására köteles jelenleg a *GE Tunggram*, a *Rotary Fúrési Rt.*, a *Totalgaz*, a *DKG-East Rt*, a *Kanizsa Trend Kft.*, a *MÁV Rt*. Pályafenntartási Főnökség, a *DÉDÁSZ Rt.*, a Dél-Zalai Áruház és a *Kanizsa Ruhaipari Szövetkezet*. Lásd még *tűzoltóság (T. S.)*

gyepű, a középkori Magyarországon a birtokhatárokat védő, járhatatlan, vagy járhatatlanná tett terület-sáv. A 14. században, a török elleni védelem idején, a honfoglalás korihoz hasonló jelentéssel használják a Kanizsa környéki határvonal megerősítése során. A letelepedett, a földművelésre, helyhez kötöttebb állattartásra áttérő népeknek a jellemző határválasztó sávja ez, amely törzsek és nemzetségek között éppúgy húzódnak, mint különböző etnikumok elhatároló vonalán. A honfoglaló magyarság a Kárpát-medencében épített ki gyepűövezeteket, oda határvédő segédnépeket telepített. Ezek a gyepűk azonban nem rajzolatok meg egy láncszerű vonal mentén, hanem mélységben tagoltan helyezkedtek el, előttük pedig lakatlan sáv, a gyepűelve, azaz gyepűn túli terület helyezkedett el. Ilyen, mélységben tagolt, 10–11. századi gyepűrendszer emlékei figyelhetők meg a Mura mentén Letenye és Nagykanizsa között. (*V. L.*)

Gyertyaszentelő Boldogasszony, (febr. 2.) a *jeles napok* egyike. Ilyenkor a templomban megszentelik a hívek által hozott gyertyákat, amelyeket aztán otthon nagy becsben tartanak. Régebben, ha haldokló volt a családban, meggyújtva a kezébe tették, s közben imádkoztak, hogy kedves betegük annak világa mellett juthasson az örökkévalóságba. Időjárásjóslásra is alkalmas a nap. A néphit szerint, ha ekkor szép az idő, süt a nap, még hosszú tél következik, ha pedig hideg, borús, közel már a jó idő, a tavasz. Lásd még *időjárásjósló nap, jeles napok (K. E.)*

gyógyszertárak. 1714-ben már működik a *ferencesek* gyógyszertára a városban, amit azonban a rend 1769-ben áthelyezett a Somogy megyei Segesdre. Ettől kezdve innen látta el gyógyszerrel a nagykanizsai rendházat is.

A város első polgári gyógyszerésze Reiner Antal volt, ő az 1780-as évek közepén eladta gyógyszertárát Thein Jakab gyógyszerésznek, tőle pedig 1792-ben Francz Antal vette meg. Lováck Ferdinánd gyógyszerész 1806-ig bérletre, majd megvásárolta és 1837-ig vezette e patikát. Ezt követően fia, Lováck Károly irányította a patika irányítását, amely a 19. század negyvenes éveiben vette fel a *Fekete Sas patika* nevet. Az

apjától örökölt patikáját 1850-ben Lováck már segédjével, az 1845-ben „szabadulólevelet szerzett” Raiz Antallal és gyakornokával, Juhász Ferdinánddal működtette. 1801-ben nyitotta meg gyógyszertárát Haller Antal, aki azonban csak 1805-ben kapta meg engedélyét. Ez a patika azonban csak rövid ideig működött, mert a „Halleriana gyógyszertárát” gyakran italozó tulajdonosától hamarosan megvette Lováck Ferdinánd. Röviddel ezután, korábban tett ígérete ellenére be is akarta zámi, de ezt a város tanácsa nem engedte meg. 1808-ban ezt a patikát Vidákovics bábsütő vásárolta meg és Haller már csak mint bérlő működtette tovább még egy ideig.

1835-ben négyen, Szép Károly, Schwarz Ferenc, Czellinger Ferenc és Lováck Károly folyamodtak gyógyszertármítási engedélyért. Közülük azt Szép Károly kapta meg, és 1836 decemberében megnyílt az Igazság gyógyszertár, Nagykanizsa második gyógyszertára. Széptől ezt 1850-ben Fábian József, az 1846-ban gyógyszerészi oklevelet szerzett mester vette meg, és működtette Bolemann István nevű, 1850-ben szintén gyógyszerész oklevelet szerzett segédjével.

A 20. század harmincas éveiben hat nyilvános gyógyszertár működött a városban. Az 1836-ban megnyílt Igazság mellett, a Salvator 1882-ben, a Páduai Szent Antalt 1907-ben, az Őrangyalt 1913-ban, a Szűz Máriát 1923-ban nyitotta tulajdonosa. *Barbarits Lajos* könyvének végén felsorolja a harmincas évek gyógyszerészeinek neveit, megemlíti az ezidőtájt városi képviselő, 1899 óta önálló Bischler Gyulát, a szintén képviselő dr. Merkly Belus Józsefet –, kinek apja, *Belus József* szintén gyógyszerész, és egy

Fekete Sas patika (a kép baloldalán) az 1930-as években (Sz. T.)

időben a város polgármestere volt – valamint Scheiber Józsefet, Bogenrieder Frigyes, Déry Józsefet, Pfeifer Józsefet, F. Szabó Albertet és Vass Jenőt. 1998-ban kilenc gyógyszertár működik Nagykanizsán. Patika található a Bajcsy-Zsilinszky utcában, a Csengery úton, a Deák téren, a Garay úton (Remény Gyógyszertár, Michalecz Józsefné, 1998), a Rozgonyi utcában, a Tavasz utcában, a Szekeres József úton (Fagyöngy Gyógyszertár Bt.), a Zemlén Győző utcában (Keleti Gyógyszertár Bt.), a Rózsa utcában (Salvia Gyógyszertár, Var-

ga és Társa Gógyszerkereskedelmi Bt., 1994). Lásd még *Fekete Sas patika, Lovák-ház (H. I.)*

GYOSZ nagykanizsai fiókja, a gyáriparosok helyi érdekvédelmi szervezete. Az 1900-as évek elején a vasútnak köszönhetően fejlődésnek indult a város ipara. Az új üzemek egyre több munkást vettek fel, a kézműipar helyett a gyáripár vált a városban a meghatározóvá. Pongor Henrik, a Franz-cég igazgatója sürgette a zalai gyáriparosok érdekvédelmének megteremtését. 1911. május 1-jén áthelyezték Nagykanizsára a *Zalavármegyei Iparfelügyelőséget*, amelyben az egyik iparkamarai alelnök Halvax Frigyes városi tanácsos volt. A GYOSZ működésének eredményeként 1912 szeptemberétől éjjélig meghosszabbították a korlátozott nappali telefonszolgálatot. A GYOSZ fiókja a második világháborút követően megszűnt. Lásd még *Zalavármegyei Iparfelügyelőség. (P. J.)*

Györfly János (1844. január 29. Boba – 1929 után,

Györfly János
(ZMÉ)

Nagykanizsa), ügyvéd. A *gimnáziumot* Sopronban és Nagykanizsán, a jogot Győrben végezte. 1869–75 között írnok a Zala megyei tanfelügyelőségen, majd miután 1878-ban megszerezte ügyvédi oklevelét, Nagykanizsán helyezkedett el. Több lapban publikált, főleg pedagógiai és jogi témákról írt. *Bója Gergely* mellett egyik szerkesztője az 1870–72-ben Nagykanizsán megje-

lent *Zalai Tanközlönynek*. *Hoffmann Mórral* közösen szerkesztették az 1871-ben ugyancsak nagykanizsai *Magyar Ifjúság Könyvtára* című sorozatot. Főbb művei: Irányeszmék a nevelés köréből (Bp. 1872), Hiteviszonyaink és kisbirtoki földhitel (Nagy-Kanizsa, 1879), *Dr. Wlassics Gyula* élet- és jellemrajza (Nagykanizsa, 1900). (K. I.)

Gyulay Zoltán, dr. (1900. szeptember 22. Csáktornya – 1977. február 10. Miskolc), bányamérnök, egyetemi tanár. Bányamérnöki oklevelet 1923-ban szerzett a soproni Bányászati és Erdészeti Főiskolán, ahol 1925–1935 között tanársegédként tovább dolgozott. A Dunántúlon megkezdődött szénhidrogénkutatások egy időre kiragadták a tudományos pálya vonzásából. 1935-től az *EUROGASCO*, majd jogutódja, a *MAORT* mérnökeként az építési és tervezési osztály vezetőjeként dolgozott. Részesen, vezetője volt a zalai olajmezők műszaki létesítményei, üze-

mei, lakótelepei építésének. 1948-ban a MAORT vezérigazgatója, majd az államosítás után a Nagykanizsán megszervezett

Dr. Gyulai Zoltán
(M. O. M.)

Dunántúli Ásványolaj Központ vezérigazgató-helyettese lett. 1950–51-ben tanszékvezető tanára a budapesti Gazdasági és Műszaki Akadémiának, majd 1951-től a soproni egyetem (1959-től Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem) általa létrehozott olajtermelési tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára. Az egyetem Bányamérnöki Karának két ízben, 1951–55 és 1961–64 között dékánja is volt. 1960-ban Miskolcon megszervezte az MTA Olajbányászati Kutató Laboratóriumát, melynek 1970-ig igazgatója. 1971-es nyugdíjba vonulása után 1975-ig a soproni Központi Bányászati Múzeum igazgatója volt. Tudományos munkássága, egyetemi oktatói működése mellett aktív tagja, 1951–66 között alelnöke, 1966–72 között elnöke az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesületnek. (S. L.)

gyülekezetek, lásd *evangélikus egyházközösség, H. N. (Hetedik Napot) Ünneplő Adventista Egyház Nagykanizsai Gyülekezete, református gyülekezet*

Gyümölcskert Rt., e néven 1994 óta gazdálkodó mezőgazdasági profilú gazdasági társaság, melynek elődje Nagykanizsa egyik legjelentősebb mezőgazdasági üzeme, az 1961 januárjában két állami gazdaság és a *Tangazdaság* összevonásával létrejött Nagykanizsai Állami Gazdaság volt.

Az állami gazdaságok a 20. század második felében olyan mezőgazdasági nagyüzemek voltak, amelyek állami tulajdonú földeken, ingatlanokon gazdálkodtak. Működésükre gyakran a teljes vertikum volt a jellemző. A gazdálkodás célkitűzései igazodtak az állami elvárásokhoz, így az azokat megszabó tervezdalkodáshoz. Dolgozóik alkalmazotti jogviszonyban álltak, kötelességeiket, jogaikat és a szociális juttatások mértékét általában a kollektív szerződésben rögzítették. A gazdaság vezetője az igazgató, vagy a vezérigazgató volt, az irányítást, a tervezést képzett szakemberektől és a vállalati tanács segítette.

A Nagykanizsai Állami Gazdaság üzemegységei közül a palini a város területén, a hajdani Inkey birtokok egy részén, a többi a környékbeli községek, így Zalasárszeg, Belezna, Jankapuszta, Szepetnek, Gyótapuszta, Galambok, Zalakomár, Sávoly határában volt. Összes területe 7416 kat. hold volt. Ebből almát, körtét, szilvát, meggyet és cseresznyét, valamint bo-

gyós gyümölcsöt piros és fekete ribiszkrét természetek mintegy 1282 kat. holdon. 1969-ben, a Csengery, az akkori Béke u. 90-ben megépítettek egy 400 súlyvagonos gyümölcs hűtőtárolót, gyümölcsmanipuláló üzemmel együtt. Az 1980-as években natúr gyümölcslé üzem, valamint rostos gyümölcslé üzemet telepítettek. A gazdálkodásában az állattenyésztés is számottevő volt. Szepetneken, akkor korszerűnek nevezhető sertéstelepet és takarmánykeverőt üzemeltettek.

A mezőgazdasági üzem 1993. szeptember 30-án az Állami Vagyonügynökség kezelésbe került, majd a privatizációt követően 1994-től Gyümölcskert Rt. néven működik. A termelő tevékenység területileg és ágazatot tekintve is a mintegy 45 hektáros almásával és 360 hektáros körtésével a gyümölcsstermesztésre koncentrálódik. A szántóterület 400 hektáron megmaradt, az állattenyésztés viszont megszűnt. Ez annak a folyamatnak a következménye, melynek során az 1990-es rendszerváltozást követően az állami gazdaságok vagyona az Állami Vagyonügynökség kezelésébe került, majd a privatizációt, a *kárpótlást* követően 1994-től a mezőgazdasági üzemek gazdasági társasággá alakultak át.

Az rt. vezérigazgatója Sipos Gyula. Lásd még *bivalyrezervátum, tangazdaság* (J. I.)

Gyümölcsoltó Boldogasszony, (márc. 25.) katolikus ünnep, Jézus fogantatásának napja. Általánosan elterjedt szokás szerint ilyenkor oltják be a gyümölcsfákat. E napon, valamint az ezt követő időszakban szigorúan tiltott volt a kivágásuk. Népi monda számol be a palini *Inkey báró* esetéről, aki cselédeivel mégis megtette ezt. Következésképpen a fákból vért folyt, mire a cselédek ijedtükben elhajították fejszéiket és elmenekültek. Keservesen lakolt a báró a hagyomány megszegéséért. Hangyák támadtak rá, sőt a lazsnakpusztai kápolnában lévő családi sírboltban sem lelhetett nyugalomra. Hiába tették üvegkoporsóba, a hangyák ott is hozzáférkőztek, s hamarosan csak a csontjai maradtak meg. Lásd még *egyházi ünnepek* (K. E.)

H. (Harangozóné) Gelencséry Mária (1907. Pogánszentpéter – 1995. Nagykanizsa), festőművész. Művészeti képzettségét részben önképzéssel, részben Kling György tanítványaként, a budapesti vasutas képzőművészeti szabadiskolában nyerte. Tizenöt éves korától, a fővárosi kiterőt leszámítva Nagykanizsán élt. Huszonöt éven keresztül tanított, ő alapította és hosszú éveken át vezette a városi képzőművészeti és a kerámia szakkört. Pedagógus művésztelepet látogatott, több külföldi tanulmányutat is tett. 1982-től a Művészeti Alap tagja volt. Hangulmányos felfogásban készített, általában derűs hangulatú táj- és városképeit, virágcsendéleteit és portréit az ország különböző pontjain közel harminc egyéni és számos kollektív kiállításon mutatta be. (K. L.)

H. N., lásd *Kanizsai Adventhírnök*

H. N. (Hetedik Napot) Ünneplő Adventista Egyház Nagykanizsai Gyülekezete, a városban 1916-ban alakult vallási közösség. 1919-ben Nagykanizsa a Dunántúli Kerület központja volt. Kezdetben az összejöveteleket magánházaknál tartották, később a városban különböző helyeken, így a Katonaréten, Dózsa György utcában, a Sugár úton, a Rozgonyi utcában és a Béke úton alakítottak ki megfelelő helyiségeket a gyülekezet számára. 1989-ben Kormos Tivadar került a gyülekezet élére, akit 1991-ben szenteltek lelkészé. Ugyanebben az évben kezdődött az egyház eddigi legnagyobb beruházása, a Segítség Házának építése a Thúry téren. 1996-ban adták át az elkészült épületegyüttest. 1996-tól Gyűrűs István és Gyűrűs Istvánné látják el a lelkészi teendőket. Az egyház fontos szerepet játszik az egészséges életmódra nevelésben. A kápolna gyakorlati kiképzőközpont, ahol felekezeti különbségre való tekintet nélkül mindenki felüdülhet testben és lélekben. (S. J.)

Segítség Háza
Fotó: Erdei

Hadastyán Egylet és a Hadastyán Fúvószenekar, 1850-ben a Nagykanizsai Hadastyán Egylet tagjaiból verbuválódott zenekar. A századfordulőig működő zenekar tagjai az 1848–49-es forradalom és szabadságharcban szolgált honvédek közül kerültek ki. Alapszabályuk szerint az egylet területét a *48-as gyalogezred*, továbbá a 77. és 78. honvéd zászlóaljok kiegészítési kerülete tette ki. A Hadastyán zenekar hangszer-összeállítása a monarchiában szokásos fúvós menetzzenekarának felelt meg. Próbáikat az egylet Hunyadi utca 2. szám alatti székházában tartották. Rendszeresen adtak vasárnapi tézeretét a mai Deák-téren, és szórakoztató zenét szolgáltattak minden vasár- és ünnepnapon az Erzsébet téri *Zöldfa vendéglő* kerthelyiségében. Lásd még *zenekarok* (F. F.)

hadikölcsön, az államkölcsön egyik fajtája, amit háborúra való felkészüléskor, vagy háborús helyzet kialakulásakor pótlólagos források biztosítása érdek-

ben bocsátanak ki a kormányok. Kamatát az állam a mindenkori betéti kamatoknál magasabban határozza meg, így biztosítva azt, hogy a háború folytatásához szükséges pénz az államkasszába folyjon be. 1916-ban Nagykanizsa lakói több mint 1 millió korona hadikölcsönt jegyeztek. A takarékpénztárnak 100 ezer korona jegyzését írták elő. Arra is kötelezték a pénzüntézeteket, hogy kölcsönökkel támogassák a haditermelést. Lásd még *államkölcsönkötvény* (P. J.)

hagyományos eszközök, lásd *állószek, bogya, bontószek, borvályú, bucska, bugyogáskorsó, cula, csáklya, dagasztószek, fáklya, fehértarisznya, hudica, muszoló bot, pemet, pipics, prűcs, sósgurgula, szolgálfa, tekercs, tulipán, véka*

Hajgató Sándor (1845. márc. 2. Keszthely – 1909.

Hajgató Sándor (ZMÉ)

nov. 18. Nagykanizsa), tanár, író, szerkesztő. Az al gimnáziumot Keszthelyen végezte, majd 15 éves korában belépett a piarista rendbe. Kilépvé Szombathelyen tanult tovább és Győrben szerzett tanítói diplomát. 1869-ben került Kis-kanizsára, 1873-tól pedig a nagykanizsai felső leányiskola tanára lett. Három évvel később megszerezte a polgári iskolai tanári oklevelet, et-

től kezdve a polgári leányiskolában tanított. Többféle műfajban, sokféle kiadványban, folyóiratban publikált, egy ideig szerkesztője, illetve társszerkesztője volt a *Nagykanizsa és Vidéke*, valamint a *Zalai Tanúgy* című lapoknak. Több, elsősorban verseket tartalmazó kötete jelent meg Nagykanizsán, így a *Kikelet* című költeményfüzér (1868–72), de Budapesten is kiadták műveit. (N. J.)

hajózható csatorna, a Balatont a Murával összekötő vízi út ötlete, amely eredetileg gróf Széchenyi Istvántól származott. *Csány László* közlekedésügyi miniszter volt az, aki 1849-ben újra elővette a tervet. Szerette volna elérni, hogy e vidék új utat kapjon a tenger felé. Legközelebb 1894-ben merült fel ismét e gondolat, de most már a város *vízvezeték-rendszerének* kiépítése érdekében, kiegészülve azzal, hogy e beruházás segítse Kanizsa gyárvárosát és egyben fürdővárossá válását. Egyik csatornaötlet sem valósult meg. Lásd még *vizellátás* (P. J.)

Halis István (1855. aug. 21. Nagykanizsa – 1927. febr. 23. Nagykanizsa), jogász, tisztviselő, helytörté-

nész. Gimnáziumi tanulmányait szülővárosában és Pécsen végezte, jogi diplomáját pedig Budapesten szerezte. Mindvégig Nagykanizsa szolgáltaiban dolgozott, többféle városi tisztséget töltött be. Volt *árvaszéki* ülnök, városi tanácsnok, polgármester-helyettes. 1913-tól a város könyvtárosa és a létrehozandó múzeum vezetője. Az intézmény hivatalosan 1919 márciusában alakult meg. Rendkívül sok műfajban alkotott, népszerűek voltak elbeszélései, színművei, regényei. Leginkább maradandó alkotásai a város történetével foglalkozó tanulmányai, kötetek voltak, így a *Zalai krónika I.–V.* 1915–1917. *Hoffmann Mórral* együtt szerkesztette, részben írta az 1896-ban megjelent „Zalavármegyei évkönyv a milleniumra című kötetet”. (N. J.)

Halis István (ZMÉ)

Halis István emléktáblája, a Petőfi u. 39. számú lakóház homlokzatán látható márványtábla. Felirata: „Ebben a házban született Halis István 1885-1927. a Városi Múzeum megalapítója, Nagykanizsa város történetének lelkes kutatója.”. Lásd *emléktáblák, helyi védelem*

halomsíros kultúra, elnevezését a harcias vezető réteg temetkezési szokásáról kapta. Ebben az időszakban a Dunántúlra elsősorban az északról és nyugatról érkezett népcsoportok hatása vagy befolyása volt a jellemző, a korábbi déli hatással szemben. A Gelseszigeten, a Principális árterében lévő homokszigeten feltárt nagyméretű, 20 x 10 méteres ház betöltéséből jelentős számú edény, díszített bronztű, bronztőr és csontkorcsolya került felszínre sok állatcsonttal együtt. Utóbbiak az állattartás jelentőségét hangsúlyozzák. A vizenyős talajban két, egykor a tetőt tartó cölöp kihegyezett vége is megmaradt. Mórchelyen a halastavak lecsapolásakor váltak ismeretté a település kimosott leletei. Lásd még *bronzkor* (H. L.)

halottak hete, (nov. 2. hete) jórészt a halottakkal kapcsolatos népszokásokkal, hiedelmekkel átszőtt időszak. E héten Kanizsán és a környező településeken az asszonyok nem mostak, főleg nagymosást nem tartottak, mert akkor, hitték a régi öregek, halottaik is átnevésednek. „Vetni sem szabad, mondták többen is, mert akkor nem kel ki a mag.” Káposztát sem jó eltenni, mert megpuhul. (K. E.)

halottak napja, lásd *mindenszentek*

Halvax József (1815. márc. 18. Zalaegerszeg – 1877. ápr. 5. Nagykanizsa), cipész, 1868-tól városbíró, majd 1872-ig *polgármester*. A kiegyezést követően az önkormányzatok már nem a *kinevezési rendszerrel* szerveződtek, hanem a város ismét maga választhatta önkormányzatát. Nagykanizsán 1867. június 6-ára tervezték a tisztújítást, ám a két városrész, Kiskanizsa és Nagykanizsa közötti vita miatt ez eredménytelen volt. A működőképesség biztosítására Barcza Sándor megyei alispán a volt *városi tanácsot* helyezte ismét hivatalába. 1868. január 30-31-én sem sikerült városbíróvá választani, ezért az alispán Halvax Józsefet jelölte ki e posztra, és mellérendelt három tanácsost. Ekkor február 17-ére tűzték ki az újabb választási napot. A két időpont között megtörtént a *polgármesteri hivatal* felállítása. Az új választási időpontban azonban már *Kiskanizsa és Nagykanizsa szétvált*, így a választást is külön-külön tartották. A polgármester végül is Halvax József lett, aki élvezte az iparosostól bizalmát. Polgármestersége idején megtörtént a város közigazgatásának korszerűsítése, létrejött a hivatali ügykörök szerinti specializálódás. Nevéhez fűződik a *piarista gimnázium* főgimnáziummá fejlesztése és a *polgári fiúiskola* létrehozása.

Halvax József
(B. L.: Nk.)

Működése alatt Nagykanizsa városiasodása jelentős mértékben előrehaladt, különös gondot fordított a város külső képmének szebbé tételére, az utcák rendezésére és csinosítására. Az 1872. évi tisztújításon sikerrel léptették fel ellene *Belus József* patikust, így meg kellett válnia tisztségétől. Még ebben az évben Grazba költözött, ahol cipésműhelyt nyitott és tovább folytatta mesterségét. 1874-ben visszajött Kanizsára, de mindenfajta nyilvános szerepléstől tartózkodott. Lásd még *1848-as forradalom utáni közigazgatás, Kiskanizsa és Nagykanizsa szétválása* (G. F.)

Hamburger Jenő (1883. május 31. Zalaudvarnok – 1936. december 14. Moszkva) orvos, politikus. Elemi iskoláit Zalaszentgróton, középiskoláit Keszthelyen végezte. Ezután orvosi egyetemre járt Budapesten. Tanulmányai befejezése után Berlinben sebész-aszisztensként dolgozott. 1910-ben tért haza. Zalaszentgróton lett községi és körorvos. 1914-ben behívták katonának, s mint a *katonai kórház* orvosra Nagykanizsán teljesített szolgálatot. Rövidesen a nagykanizsai *Szociáldemokrata Párt* elnöke lett. A vasutassztrájkra való buzdításért 1918 februárjában letartóztatták, s elítélték. Az *őszirózás forradalom* idején

kiszabadult, s mint országosan ismert munkásvezér a Szociáldemokrata Párt egyik országos vezetője lett. 1919 márciusában a *Tanácsköztársaság* földművelésügyi népbiztosa, majd hadtestparancsnoka. A kommün bukása után Ausztriában, Olaszországban, Svájcban élt. 1923 márciusában Moszkvába került, ahol először kórházban dolgozott, majd a Röntgenológiai Intézet aligazgatója volt haláláig. (ZMÉL)

Hamburger Jenő és Sneff József emléktáblája, a Batthyány u. 8. számú lakóház homlokzatán látható fehér márványtábla. Felirata: „Ebben a házban lakott munkásmozgalmunk két kiemelkedő személyisége *Hamburger Jenő* 1882–1939 a Tanácsköztársaság földművelésügyi népbiztosa és *Sneff József* 1887–1919 a Nagykanizsai *Direktórium* elnöke. Emléküket tisztelettel megőrizzük. 1969. március 21. MSZMP Városi Bizottsága, Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága.”. Lásd még *emléktáblák, helyi védelem* (K. Zs.)

Hamburger Sportegyesület, 1983-ban alakult egyesület, melynek jogelődje a Zala Megyei Mozgássérült Egyesület Nagykanizsai Sportcsoportja volt. Egyesületi elnök Balogh Imre. Atlétikai szakosztály: a szakosztályvezető Virovecz László. Az egyesület tagjai élcsoporthoz, bajnokok a szakág versenyszámaiban. A szakosztály életében kiemelkedő eseménynek számított az 1998. évi országos bajnokság megrendezése. Ülőröplabda szakosztály: az edző-szakosztályvezető Földi József. A kanizsai gárda 1985-től az OB I-ben szerepel, több alkalommal volt ezüstérmes a bajnokságban és a kupában. Olimpikonokkal, válogatott játékosokkal rendelkezik. A csapat az 1997/98. évi bajnokságban az 5. helyen végzett. Lásd még *ülőröplabda* (B. A.)

hamvazószerda, *jeles nap*, a nagybőjt kezdete. Ezen a napon az idősebb kiskanizsaiak gyászos ünneplőt öltenek, s hamvazkodni mennek a templomba. Szigorú böjtöt tartanak. Régebben egyes családok egészen húsvétig nem fogyasztottak húsos ételt. Lásd még *jeles napok* (K. E.)

Harkányi Ede (1879. január 21. Nagykanizsa – 1909. október 31. Budapest), ügyvéd, közíró. Vagyonos nagykanizsai polgárcsaládból származott. 1897-ben a *piarista gimnáziumban* érettségizett, majd jogi tanulmányokat folytatott Lipcsében, később Lausanne-ban. Lipcsében doktori, majd ügyvédi oklevelet szerzett. Hazatérése után bekapcsolódott a hazai radikális polgárság küzdelmeibe. Alapító tagja volt a Társadalomtudományi Társaságnak, cikkeket az 1900-ban megindított Huszadik Században publikálta. Titkára volt a Társadalomtudományi Társaságnak és az 1906-ban újjászervezett Társadalomtudományi Társaság Szabad Iskolájának. Ez utóbbinak egyben tanára is volt. 1908-ban Jászi Oszkár, Zigány Zoltán, dr.

Gönczi Jenő, Marschan Géza, Rácz Gyula, Szende Pál, Székely Imre társaságában megalakította a Martinovics páholyt. A később alakult Galilei Kör egyik hivatalos patrónusa a Martinovics páholy részéről Harkányi Ede volt. A Galilei Kör könvsorozatának első darabjaként jelent meg Tudomány és katholicizmus című műve 1909-ben. A fiatal korában szerzett súlyos betegség, a hihetetlen munkatempó tragikus gyorsasággal végzett vele. Fő művei: A holnap férfiai (Bp. 1904), A holnap asszonyai (Bp. 1905), A gondolkodás délibábjai (Bp. 1906), A nőfelszabadítás eszközeiről (Bp. 1906), A babonák ellen (Bp. 1907). (K. I.)

Harmincados ház – Sóhivatal – Régi Posta, az Erzsébet tér sarkán, a Király u. 53. – Erzsébet tér 5. szám alatt egykor állott egyemeletes épület. Helyén először egy földszintes ház volt, melyet 1690-ben a kincstár építtetett a pécs-varasdi út mentére. Az előtte felállított sorompónál szedték a vámot a Nagykanizsáról a

A „Régi Posta” épülete 1908-ban
(T. Gy. M.)

határon túlra vitt áruk után, innen ered az épület első, Harmincados ház elnevezése. Az 1822. évi városi térképen már „K. Sóó Hivatal”-ként jelölték, az épületben működött Zala és Somogy fő elosztó szerve, a Sójövedéki Hivatal és raktár 1870-ig, amikor is a tserhápalyaudvar szomszédságába helyezték át. Az épületet közben 1862-ben egyemeletesre építették át. A sóház emeletét megszűnéséig a pénzügyigazgatóság foglalta el. Egyik földszinti részében az *adóhivatalt* helyezték el, de 1870-ben a kincstár az épületet dohányraktárrá akarta átalakítani, a gyűjtő pénztárat az emeletre helyezték, a földszintet az ablakokat elfalazva raktárrá alakították volna. Nagykanizsa folyamodványban fordult a pénzügyminiszterhez, hogy az átépítést megakadályozza. Végül az adóhivatal a földszinten maradt, az emeletre 1870-ben az újonnan létrehozott *törvénytörvény* került. Amikor 1880-ban a törvénytörvény részére a *Zöldfa vendégfogadót* alakították át, az épületet teljesen a M. kir. Adóhivatal, s 1889-ig az Illetékszabási Hivatal foglalta el. 1906-ban a pénzügyminiszter rendeletére itt helyezték el a posta- és *távirdahivatalt* is. 1924-ig, az új Postapalota felépüléséig működött itt. Az 1920-as évektől „Régi Posta”-ként emlegették az épületet, címtárakban, hirdetések-

ben is így szerepelt. A két világháború közötti időszakban az Adóhivatal és az Állampénztár működött itt tovább. 1974-ben, az épület elbontása után egy új négyemeletes épületet emeltek a helyén, a földszinten a GELKA új szervizével, felette 28 lakással. (K. Zs.)

33. páncéltörő tűzérostály, lásd *Gábor Áron laktanya*

háromkirály-járás, a kiskanizsaiak körében régtől élő szokás. *Vizkereszt* napján (jan. 6.) három ifjú színes papírcsákoval a fején, rugós csillaggal a kézben házról házra járt és egyházi énekekkel köszöntötte az ott lakókat, majd „Szép jel és szép csillag, szép napon támad!” szavak kíséretében a csillagtartó szerkezetet kirúgatták. Köszönétképpen a háziak vendégül látták őket. Lásd még *népszokások*, *vizkereszt napja* (K. E.)

határörizet, az országhatár védelme. A korábbi helyzethez mérten e terület 1945-50 között több alapvető változáson történtek. Dél-Zala és Dél-Somogy területén két Honvéd Kerületi Parancsnokság, így 1945. május 9-én a Pécsi 4., 1945. május 22-én a Szombathelyi 3. Kerület Parancsnoksága alakult meg. Határportyázó századokat szerveztek a 3. Honvéd Kerületi Parancsnokság határszakaszán Lentiben, Letenyén, Berzencén, míg a 4. Honvéd Kerület Parancsnokságának keretén belül Barcon. Az állomány mindennant mostoha körülmények között, az anyagi, technikai, fegyverzeti ellátottság minimális szintjén látta el a szolgálatát. 1946 márciusában megalakult a Határörizet Országos Parancsnoksága, ugyanakkor határőrség zászlóaljokat állítottak fel Lenti, Letenye, Zákánytelep, Zsitvapuszta állomáshelyekkel. Az év végéig pedig megkezdték tevékenységüket a Határrendészeti Kapitányságok. 1948-ban részleges átszervezés folytán megalakult 8. Zalaegerszegi Határőrség Zászlóalj (lenti, murakeresztúri) és a 9. Nagykanizsai Határőrség Zászlóalj (zákánytelepi, zsitvapusztai századokkal). A válságossá vált jugoszláv és magyar viszony kiélezte a határmenti helyzetet. Megszüntették a kishatárforgalmat, átkelőhelyeket zártak le. Műszaki zárat, aknákat telepítettek. Létrehozták a határövezetet és megerősítették a fegyverzetet. Fegyveres incidensek igazolták a feszültséget.

A nagykanizsai határőr laktanyát 1950-ben kezdték építeni. Átadására 1952 májusában, beköltözésre 1952 júliusában került sor. A magyar-jugoszláv politikai viszony 1955–56-os enyhülése örsök megszűnését, a műszaki zár felszedését eredményezte. 1956 után további változások történtek. Ekkor a fő hangsúly a lakossági kapcsolatok bővítésére került. 1976-ban például 72 Önkéntes Határőr Csoport, 2 Ifjúgárda Század, 41 Úttörő Határőr Szakasz működött a térségben. A nyolcvanas évek végén, az új helyzetnek megfelelően megszűntek az ún. „mélységi örsök”. Megkezdődött az elhelyezés, a fegyverzet fokozatos

javitása, modernizálása, kialakult a hivatásos határőrizetre való áttérés koncepciója. A 4. Határőrkerület 1992 márciusában *Nagykanizsai Határőr Igazgatóság* alakult, a feladatkör pedig a rendészeti tevékenység irányába módosult, ugyanakkor az elhúzódo

Ez csak gyakorlat
Fotó: Erdei

délszláv-válság ideje alatt részt vett a kerület, illetve az igazgatóság az adott határszakasz őrzetében, védelmében. Az ekkor felállított határvadász századok határvédelmi, békeidőben határőrizeti feladatokat teljesítettek, teljesítenek.

Az 1993-as idegenrendészeti törvény hatósági jogkörrel ruházta fel a határőrséget. Ezt az tette szükségessé, hogy egyre nagyobb arányúvá vált a gazdasági migráció. Egyre több, a világ legkülönbözőbb tájairól érkező állampolgár próbál illegálisan átjutni a határon, hogy az Európai Unió országaiiban találjon beldogulást. Térségünkre is jellemzővé vált a „zöldhatár-forgalom”. Ennek megfékezése óriási feladatot ró a határőrigazgatóságra. A jogellenesen hazánkban tartózkodó külföldiek részére Nagykanizsán közösségi szállást kellett létesíteni. A határőrségről szóló törvény nyomozati jogkört biztosított a szervezetnek, így feladatai bűnüldözési feladatokkal is bővültek. 1998. április 26-án megszűnt a fiatalok besorozása a határőrséghez, azóta feladataikat a hivatásos állomány vette át. Lásd még *Nagykanizsai Határőr Igazgatóság (T. A.)*

Határozati Párt, az 1861-os országgyűlésen Teleki László ellenzéki pártja, amely határozat formájában akarta az uralkodó tudomására juttatni az ország sérelmeit. Ebből a pártból alakult a kiegyezés után a *Balközép Párt* Tisza Kálmán vezetésével. Nagykanizsa ekkori országgyűlési képviselője, *Sümeghy Ferenc* a *Felirati Párt*ból került ki, ez azonban nem azt jelentette, hogy az egyébként „rebellis” városban nem lettek volna hívei a Határozati Pártnak. Mindezt alátámasztja az is, hogy a hatvanas évek végén szerveződő függetlenségi mozgalomnak a központja a városban volt. Lásd még *pártok, politikai szervezetek (J. L.)*

határváros, olyan település, amely az országhatár szomszédságában fekszik. Nagykanizsát e helyzetbe a Trianonban meghúzott új határvonal hozta. Századunk huszas éveiben a murakeresztúri határállomás és letenyei határátkelőhely közelsége a városra adminisztratív feladatokat is ruházott ugyan, de a határvonal meg is szüntette a városnak az első világháború előtti szerves kereskedelmi, gazdasági kapcsolatait a déli régiókkal. A második világháború közeledtével, 1939-ben térségünkben is bevezették a határsávot, s az ehhez kapcsolódó korlátozó intézkedések évekig érvényben voltak. 1949-ben egyre feszültebbé vált az ország politikai viszonya Jugoszláviához, ami az 1956-ig működtetett aknamezős műszaki zár kiépítéséhez vezetett. Mindez komolyan sújtotta a várost, hiszen gazdasága hátrányos helyzetbe került. Csak a hatvanas évektől indulhatott gyorsabb fejlődés a városban. A kishatárforgalmat leszámítva azonban csak a nyolcvanas-kilencvenes években élénkülhetett meg a határvárosok, községek kereskedelmi, kulturális és a gazdaságra is kiterjedő mind szorosabb együttműködése. Lásd még *gazdasági fejlődés, határőrizet, kereskedelem, kishatárforgalom, Nagykanizsai Határőr Igazgatóság (T. A.)*

64. páncéltörő tüzérezred, lásd *Gábor Áron laktanya*

hatvanosság, a város közigazgatását 1791-től végző testület. Tagjait, akiket választottak, nemzetiségi alapon állították össze. Azért nevezték hatvanosságnak, tagjait pedig hatvanosoknak, mert legfeljebb hatvan tagból állhatott a testület. A tagok, a *purgerék*, magyar, német és horvát nemzetiségűek voltak és évenként választották őket. E testület irányítója a *városbíró* volt. A hatvanosság alkotta a későbbi *képviselő-testület* alapját, ebből alakult ki a *századosság* 1827-ben. A szakigazgatási feladatokat továbbra is a *városi tanács* látta el. Lásd még *török hódoltság utáni közigazgatás (G. F.)*

Haym Kristóf, báró, kamarai tanácsos, kanizsai főkapitány. A 15 éves háború kitörését követő esztendőben, 1594. június 1-jén kéri fel az alsó-ausztriai kamarai tanácsost a főkapitányi tisztfelfogadására. Hivatalának időszakában zajlanak a Babócsa körüli hadműveletek. Kapitányi működése alatt különösebb hadi érdemeiről nem tett tanúságot. Sem feletteseivel, sem katonáival nem találta meg az összhangot, utóbbiakkal nyílt vallási összetűzésbe keveredett. A katolikus Haym a zömében protestáns magyar és német katonáitól az istentiszteletrre szolgáló helyiséget erőszakkal próbálta megszerezni. Fellázadtak ellene, bevádolták, perbe fogatták, feladatának ellátására alkalmatlannak minősítették. Fennmaradt levelezése a kanizsai főkapitányság történetének egyik legfontosabb anyaga. Lásd még *Kanizsai főkapitányság (V. L.)*

Hazafias Népfront, politikai szervezet. Közvetlen jogelődje az 1949-ben alakult Magyar Függetlenségi Népfront, amely a már csak formálisan létező koalíciós pártokat tömörítette, s teljes egészében a *Magyar Dolgozók Pártjának* felügyelete alatt állt. A Hazafias Népfront 1954 októberében tartotta alakuló közgyűlését, megfogalmazott célja a nemzeti egység politikája volt, ugyanakkor kiszolgálta a hatalmon lévő kommunista pártot. 1964 után kezdett mozgalommá fejlődni, de a hatalom számára továbbra is elvégezte legfontosabb feladatát, a választások előkészítését, a jelöltlista összeállítását. E listára csak azok kerülhettek fel, akik elfogadták az *MSZMP* programját. 1970-ben ugyan elveszítette jelölési monopóliumát, 1985-ben pedig bevezették a kötelező kettős jelölést, de a jelölteknek továbbra is el kellett fogadnia az *MSZMP* politikáját. Tevékenysége az 1980-as évek után átveddött a lakóterületre és az egypártrendszerből fakadóan feladatköre bővült. Foglalkozott például családvédelemmel, a cigányság problémáival, településfejlesztő társadalmi munkák szervezésével, honismerettel. A szervezet nagykanizsai működése követte az országos történéseket, irányváltásokat. A mozgalom szerveződése tükrözte a város politikai-társadalmi arculatát is. Tevékenységét a városban és a környező 47 községben a Városi Titkárság koordinálta. 1990 után a szervezet megszűnt. Városi elnökei voltak: dr. Fülöp György, Bölcsföldy Lajos, dr. Szabó György, dr. Düh András.

Hazai Általános Biztosító Rt., főigazgatóság révén a városban 1904-től működött biztosító társaság. Vezetője az 1920-as években Löbl Jenő volt. A biztosító az *államosítást* követő összevonásokkal szűnt meg. Lásd még *biztosítók* (P. J.)

házi orvosi rendszer, 1992. április 15-én a körzeti orvoslás helyébe lépő egészségügyi ellátó rendszer. Az egészségügy reformjában az alapellátás a kórházzal integrált egységben működött, a biztosítási alapra helyezett ellátás bevezetése után a beteg már maga választotta meg házi orvosát. A finanszírozás megváltozott feltételei mellett elindult az alapellátás privatizációja is, így a házi orvosok vállalkozóként tevékenykednek. A város felnőtt lakosságát 21, a gyereket 11 gyermek házi orvos látja el. Az *ÁNTSZ* nagykanizsai vonzáskörzetében 16 házi orvos működik. A táppénzes betegek konziliáris jellegű ellenőrzését a társadalombiztosítás ellenőrző főorvosai látják el. A városi orvosi ügyelet helye ma a Petőfi utcai rendelőben van, s az alapellátás többi területével együtt önkormányzati felügyelet alá tartozik. Az alapellátáshoz kapcsolódóan működik az otthoni szakápolás is. (F. É.)

házsámozás, a város épületeinek sorszámmal történő ellátása, melynek módja és a számok kiírásának szabályai többször változtak. A szépítő választmány

javaslatára először 1844-ben tették kötelezővé minden ház falára vagy külön kis táblára a házsámok kiírását. A városi épületeket azonban ebben az időben még nem utcánként, hanem folyamatosan sorszámozták, illetve a tulajdonosaik nevént tartották nyilván őket. A *városi tanács* az 1872. július 25-i közgyűlésén a házak újbóli számozását rendelte el „utcánként újra kezdve”. A képviselőtestület 1900. november 10-én tartott *közgyűlésén* hozott szabályrendelet értelmében a házak számozása úgy történt, hogy a város területén átvonuló pécs–varasdi állami úttól északra és délre vonuló utcákban a legalacsonyabb szám az állami út felől kezdődjön, a keletnek és nyugatnak futó utcák legalacsonyabb számai pedig mindig a *Principáliscsatorna* felé essenek. Minden utca keleti, illetve északi oldalain fekvő házakat páratlan, a nyugati és déli oldalon fekvőket páros folyószámokkal jelölték. Előírták a házsámtáblának az utca nevének megjelenését is. A táblákat a házakon a főbejárat mellett, lehetőleg 3 méter magasságban kellett elhelyezni. (K. Zs.)

Hegedűs György (1883. Kiskanizsa – 1925), ügyvéd. Az első világháborúban katonai szolgálatot teljesített. Már a forradalom alatt megkezdte a *kisgazdák* szervezését a megyében és a városban. A kommün alatt börtönbe zárták. 1920-tól a Letenyei járás országgyűlési képviselője volt. A *Zalai Közlöny* főszerkesztője. 1925-ben tragikus körülmények között halt meg. (J. L.)

hegyi pincék, szőlőfeldolgozásra és bortárolásra alkalmas épületek. Az 1950-es évek elején, Nagykanizsa környékén ezek az általában három helyiségből

Hegyi pincesor Bagolán
Fotó: Kerecsényi Edit

álló építmények a hegygerinceken vezető utak mentén még pincesorokat alkottak. Általában a prészházba nyíló, vaskos pallóból gondosan megmunkált ajtó nézett a völgybe dülő szőlősorokra, illetve a gyümölcsfák felé. E helyiségből nyílt észak felé a boros-, azaz belső-pince, délnek pedig a szoba ajtaja. Ez utóbbi két apró ablakkal többnyire az út felé nézett. A legrégebbi pincét eredetileg bárdolt keményfa gerendákból ácsol-

ták. Gyakran csak az épület vázát készítették gerendákból fatalpasnak, mivel a falazatot pelyvás agyaggal vastagon tapasztott karósró képezte. Előfordult, hogy az építés során a karósort vesszővel is befönték, melyet sövényfalnak neveztek. A 19. század végétől a pincéket egyre gyakrabban tömés-, majd téglafalal kezdtek építeni. A borospincét és a szobát mindig lepadlásolták, csupán a présház tetőtere maradt nyitott, hogy a nagy „főfás prés” elférjen benne. A tető szelemenese ollógasra vagy kakaspántos-szalufásra és sártortésre emelték, és zsúppal fedték. Többnyire csak a szobaablakok feletti végoromfal tetőzete volt csonkakontyolt. Télen a szoba szemeskályháját a présház e célra kialakított, szikrafogó gerendákkal fedett tüzelőteréből fűtötték. Az utóbbi évtizedekben a néha 200 évet is megért, néprajzilag igen nagybecsű pincéket sorra elbontották, és gyakran kétszintes villapincéket építettek helyükre. 1970 táján a Cserfői hegy 280 pincéje közül körülbelül 200 tömésfalú volt, már csupán néhány borona, s hozzávetőlegesen 40 fatalpas-favázás szerkezetű. Lásd még *borvályú, bucska, gúzsos prés* (K. E.)

Heinsch, Johann Georg (1647. Glatz – 1712. Praha) festőművész. Sziléziai származású cseh oltárkép- és portréfestő, rajzoló. 1679-től lett a prágai óváros festőcéhének tagja, korábbi életútja nem ismert. Az észak-itáliai késő reneszánsz és manierista festészet hatása alatt dolgozott, de befolyásolta a 17. századi spanyol festészet is. Munkásságának állomásai között említendő a prágai Klementinum refektóriumába festett 34 darabos sorozata (1679), a kisoladali jezsuitáknak az 1680-as években festett képek, a Prága-újravárosi Szent Ignác jezsuita templom főoltárképe (1688), a brünni Szent Tamás ágostonrendi templom oltárképe (1687), az Uherské-hradište-i jezsuita templom oltárképe (1688), valamint a weissenburgi ágostonos templom oltárképei (1700-as évek). 1695-ben festette a Sziléziában birtokos Berge György Kristóf, akkori kanizsai várkapitány megrendelésére a „Keresztény ember halála” című képet, melyet talán a kórháznak szánhatott (a „jó halál” ábrázolása), utóbb az itteni ferencesek birtokába került, s ma is az alsótemplomban található. (K. L.)

helyi védelem. a városban lévő olyan építészeti és természeti érték védelme, amelyek nem állnak ugyan műemléki védelem alatt, mégis a város történeti múltjának, építészeti kultúrájának részét képezik. A kötetben lásd *Arany Szarvas Szálloda és Vendéglő épülete* (Erzsébet tér 18-19.), *Babochay-ház*, *Bajer Cukrászda épülete* (Muskátló Cukrászda), *Bankpalota*, *Bathány Lajos mellszobra*, *Bogenrieder-palota*, *Bolyai János emléktáblája*, *Centrál Szálló* (Hotel Centrál) épülete, *Cigány holokausz emlékmű*, *Deák Ferenc emléktáblája*, *Deák tér növényzete* (lásd *Suszterallé*), *Déli Vasúti emlékoszlop*, *Déli Vasúti emléktábla*, *Ebenspanger-ház*, *Egylet kert-Károlyi kert*, *I. Bolgár*

Hadsereg emléktáblája, *Első világháborús emléktábla az evangélikus templomban*, *Első világháborús hősi temető*, *Első világháborús zsidó hősök emlékműve*,

NAGYKANIZSA MEGYEI JOGÚ VÁROS

A HELYI VÉDELEM ALATT ÁLLÓ ÉPÍTÉSZETI ÉRTÉKEK

Városépítészeti füzetek I.

Emlékfal, *Eötvös tér területe és növényzete* (lásd *Pappkert*), *evangélikus templom*, *1848-49-es emléktábla*, *Gábor Áron laktanya főépülete*, *Halis István emléktáblája*, *Hamburger Jenő és Sneff József emléktáblája*, *Hevesi Sándor portré*, *20-es honvéd gyalogezred emlékműve*, *20-es honvéd gyalogezred első világháborús emléktáblája*, *Inkey urna*, *Internáló tábor emléktáblája*, *Izraelita temető*, *József főherceg laktanya*, *Kaán Károly emléktáblája*, *Kanizsa Nyomda Kft. épülete*, *Károlyi kert*, *Kaszinó épülete*, *kiskanizsai templom*, *Löwy-ház – Ország-féle ház*, *Magyar Kommunista Párt Nagykanizsai Szervezetének emléktáblája*, *II. világháború áldozatainak emlékműve*, *MAORT-lakótelep*, *moziépület*, *Munkaszolgálatosok emlékoszlopa*, *Nagykanizsai Állami Zeneiskola épülete*, *Nagykanizsai gettó emlékoszlopa*, *48. gyalogezred emlékműve*, *48. gyalogezred első világháborús emléktáblája*, *48. gyalogezred emléktáblája*, *Országzászló emlékmű*, *Palini Általános Iskola területe és növényzete*, *Papkert* (Eötvös téri park), *Péterffy Sándor emléktáblája*, *Piarista kápolna emléktáblája*, *Piarista kápolna*, *Polgári Egylet székháza*, *Polgári Olvasókör hősi halottainak emléktáblája*, *Pollák-ház*, *Puchheimi tulipán*, *református templom*, *Rosenfeld-ház*, *Rozgonyi úti Általános Iskola épülete*, *Sétakert*, *Steiner Zsig-*

mond emléktáblái, Széchenyi István mellszobra, Szentháromság emlék, Szerb ház, Szovjet hősi emlékmű, Tanácsköztársaság emlékmű, Thury György emléktáblája, Thury György szobra, Törvényház-Igazságügyi palota, Városcimer (Szomolányi sarok, Városháza), városházi (városi) bérház, vasútállomás, viztorony (Teleki út), Weiser-ház, Zemplén Győző emléktáblája, Zemplén Győző portré, Zrínyi Miklós Általános Iskola épülete, Zrínyi Miklós mellszobra (Sz. G.)

helyi védelem alatt álló építészeti értékek (A helyi védelem alatt álló építészeti értékek, szerk. Szamosi Gábor, Nagykanizsa, 1996, 92 oldal. Városépítészeti füzetek 1.), a közgyűlési határozat alapján született kötet, ami tartalmazza Karmazin József: Környezetkultúra – városkép – helyi védelem című, Kanizsa településesztétikai kérdéseit feldolgozó összefoglalóját. A kötet túlnyomó része függelék. A kiadvány hozza az építészeti értékek helyi védelméről szóló mellékletekkel ellátott rendeletet (113 védett épület és 112 épületrész kis méretű fekete-fehér fotóival), a képzőművészeti alkotások és emléktáblák jegyzékét (21 helyen 25 emléktábla feliratokkal, 37 helyen 39 szobor és emlékmű, feliratokkal és lehetőség szerint az alkotók nevének feltüntetésével, 17 egyéb műalkotás, 21 egyházi műalkotás, 8 dombormű). Olvasható a kötetben a helyi értékek támogatására szolgáló szabályzat, amely a rendelet 3. sz. melléklete, valamint a rendelet módosítását célzó indítvány, amely a *MAORT-lakótelep* helyi védelméről és botanikai értékei miatt a *Hevensi Sándor Általános Iskola* kertjének természetvédelmi területté nyilvánításáról rendelkezik és a környezetvédelemről szóló rendelet részlete. A kötet utószavát a lektor, dr. Román András írta, aki az önkormányzat helyi védelmet támogató törekvéseit méltatja. Lásd még *épülettörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

helyi járatú autóbusz, városi tömegközlekedési eszköz. Az első autóbuszok 1927-ben indultak újukra összekötve a városközpontot a *vasútállomással*, a barakk-teleppel és Kiskanizsával. 1929-ben már két darab 24 üléses és egy 16 üléses autóbusz szállította a város lakóit. A második világháborúig, a járatszámok növekedésétől eltekintve alig változott az autóbuszforgalom, azt követően a város növekedésével párhuzamosan nőtt a buszközlekedés jelentősége. 1998-ban már jól kiépített helyijárat-hálózattal rendelkezik a város. A *Zala Volán Rt.* ma naponta 21 vonalon közlekedtet helyi járatú autóbuszokat. Lásd még *autóbusz-forgalom, járművek* (P. J.)

helyközi autóbusz-forgalom, mint a települések közti tömegközlekedés legkorszerűbb módozata 1920-ban indult el a térségben. Az első társaságkocsit a Nagykanizsa–Kaposvár–Pécs útvonalon közlekedett. A fejlesztési törekvések háttérében a város ke-

reskedőinek és városatyáinak az a szándéka állt, hogy azokat a kis településeket is be tudják vonni a gazdasági életbe, amelyek vasúton elérhetetlenek voltak. Az első autóbusz-vállalat a huszas évek második felében alakult meg, de mindössze egyetlen, 22 személyes kocsit közlekedtetett Zalaegerszegrre. 1927-től azonban már öt vonalon járt autóbusz, s az utasok mellett poggyászt is szállított. 1928-ban a legnagyobb forgalmat bonyolító járat, egy év alatt 4500 utast és 2500 kilogramm postacsomagot szállítva Nagykanizsa és Letenye között közlekedett. Az ötvenes évek fejlesztéseinek hatására a városhoz kapcsolódó autóbuszvonalak hossza meghaladta a megyeszékhelyét. Ma a *Zala Volán Rt.* a megye településeit érintően 600 járatot indít, illetve érkeztet naponta. Lásd még *autóbusz-forgalom* (P. J.)

Autóbusz az 50-es években
(Sz. T.)

helyőrség, a város közigazgatási területén állomásozó katonai erők összessége. Nagykanizsán a 19. század végétől, az első állandó katonai egység ide telepítésétől létezett helyőrség. 1918-ig a helyőrségparancsnoki feladatokat a *20-as honvéd gyalogezred* mindenkor parancsnoka látta el, azt követően helyőrségparancsnokság tradicionálisan a *Teleky úti* (később Dózsa, majd Thúry) *laktanyában* székelt. A helyőrségparancsnok alárendeltségébe tartoztak a városban állomásozó katonai egységek. A közterületeken járőreik ellenőrizték a hivatásos és a sorállomány tagjainak viselkedését, rendészeti jogot gyakoroltak. 1997-ben, a *Thúry György laktanya* bezárása után a helyőrség megszűnt. Lásd még *katonaváros* (T. A.)

Helyőrségi Klub, lásd *Honvéd Kaszinó*

Helyőrségi Művelődési Otthon, lásd *Honvéd Kaszinó*

Hencz Antal (1839. Csikvánd – 1899. március 29. Keszthely), építőmester. Lelkész családban született. 1871-85 között az *Ipartestület* elnöke és az *Önkéntes Tűzoltó Egyesület* első parancsnoka. 1885-ben családjával Keszthelyre költözött, ahol városi tanácsos volt és a Szépítő Egylet titkáráként működött. A keszthelyi

Szent Miklós temetőben nyugszik. Lásd még *tüzoltó parancsnokok* (T. S.)

Herczeg Géza (1888. március 1. Nagykanizsa – 1954. február 19. Róma, egyes források szerint 1954. február 6. Hollywood), író, újságíró. Jogi tanulmányok után újságíró lett, A Nap, a Magyar Hírlap és Az Újság szerkesztőségének tagja. Az első világháborúban haditudósító, több háborús riportkönyvet is megjelentetett. 1918-ban a Károlyi-kormány sajtófőnöke lett. A Tanácsköztársaság idején Bécsbe távozott, ahonnan 1919 őszén tért haza. 1921-től azonban újra Bécsben élt, ahol a Neue Freie Presse külső munkatársa volt, miközben operett-szövegkönyveket írt. 1934-től az USA-ban több újság szerkesztője, kiadója. Színműveket és filmszövegeket írt, rendezett. Itthoni munkája során magyarul és németül, emigrációja során németül és angolul publikált. (N. J.)

hernyó, csúfnév az 1900-as évek elejéről. A kiskanizsaiak nevezték így a számukra ellenszenves, őket sáskának csúfoló, lekicsinylő nagykanizsaiakat. Az ismert mondóka így hangzott: „Amit a sáskák termelnek, a hernyók megeszik, ha a sáska nem szá...k, a hernyó sem eszik.” (K. E.)

Hertelendy Béla (1843. Csákány – ?), ügyvéd, 1887

Hertelendy Béla
(ZME)

júliusa és 1892 januárja között a város *országgyűlési képviselője*. Tanulmányait Keszthelyen, Nagykanizsán és Székesfehérvárott végezte. A jogot Budapesten befejezve ügyvédi pályára lépett és irodát nyitott Nagykanizsán. Ügyvédként élénk közéleti tevékenységet folytatott, tiszteletbeli szolgabíróvá nevezték ki. 1887-ben a *Szabadelvű Párt* programjával, *Inkey László* elleni heves harcban jutott a parlamentbe, ahol az összeférhetlenségi bizottság tagja volt. 1890–95 között a *Nagykanizsai Tankarékpéntár* elnöke. (J. K.)

7. honvédszászlóalj, 1848 júliusában 473 fővel, köztük 41 kanizsai önkéntessel Szombathelyen megalakult katonai egység, melynek parancsnoka Petók Antal őrnagy lett. Augusztusban a zászlóaljat Pápára vezényelték, majd szeptemberben Zinner Károly százados parancsnokkal az élen Nagykanizsánál felvonultak az országba betörő Jellasics ellen. Kanizsa horvát elfoglalása után a drávai magyar hadtest részeként

Keszthelyre húzódtak vissza. Később hősiessen harcoltak a győztes pákozdi csatában. Jelentősebb csatáik: Schwehat, Jablonic, Lipótvár. Lásd még *1848–49-es forradalom és szabadságharc kanizsai vonatkozásai, katonai egységek* (T. A.)

Hétforrás-völgy, más néven Kisbagolai-patak völgye, a Kis- és Nagy-Bagolai szőlőhegyek között húzódó völgy. Forrásait a két világháború közötti időszakban a hét vezérről keresztelték el, így kapta a Hétforrás nevet. A hosszan elnyúló, szinte elágazás nélküli völgy szerencsés földtani szerkezete, a rétegek lejtésének és kiékelődésének kedvező volta miatt sok forrással rendelkezik. Azt, hogy pontosan hány is van, nem lehet megállapítani, mivel csapadékos években források újulnak föl, a száraz években, valamint a vízfolyás föliszapolódása következtében pedig források tömődnek el. Néhány helyen kiépítették, és rendszeresen használják őket ma is. E völgy a *második világháború* előtt a nagykanizsai diákság kedvelt kirándulóhelyének számított, a városi fiatalok sűrűn keresték fel környékét, ám a háború után sokat vesztett népszerűségéből. Szinte elfelejtődött ez a szép terület. Elhanyagoltsága miatt a vékonyka vízfolyás föliszapolódott, a források zöme eltömődött, a völgytalpon pedig vízkedvelő éger erdő nőtt. Vizeit a *Bakonaki-patak* fogadja be. Lásd még *felszíni vizek* (Cs. F.)

Heti Extra, 32 ezer példányban megjelenő információs hetilap. Elődje az 1991-ben indult Kanizsai Extra, majd Kanizsa és vidéke Extra volt. Kiadója a pécsi székhelyű B. Z. Lapkiadó Kft. Ügyvezetője dr. Éberling László, cégvezetője Molnár László, főszerkesztője Rikli Ferenc. Nyomdája a Zalai Nyomda Rt. Ingyenes lap lévén, eljut minden nagykanizsai és letenyei, zalakarosi lakoshoz, valamint 45 városkörnyéki településre. A lap terjedelmének nagyobb részét a reklámok adják. Időszerűek problémafelvető elsőoldalas cikkei, amelyeket fotóval illusztrálnak. Közéleti, gazdasági és sporthírek, történelmi témájú írások adják a kereskedelmi-szolgáltató részek keretét. A rendszer váltás után az elsők között jelentkező olyan sajtótermék volt, ami a gazdasági változásokat azonnal nyomon követte, azokat tartalmával elősegítette. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

hetven tagú tanács, a tanácsköztársaság kihirdetését követő, 1919. április 7-i tanácsválasztások után létrejött testület. A megválasztott új tanács, amely a munkás-, katonai- és paraszttanácsok küldötteiből állt össze, 1919. április 9-én tartotta első ülését. Ekkor megválasztották a városi intézőbizottság 20 és a járási tanács 30 tagját. Gyakorlatilag a 20 tagú intézőbizottság intézte az *Alsó-Zala megyei* ügyeket is. A hetven tagból álló tanács elnöke *Sneff József* volt. Az ideiglenesen működő három ügyosztály számát, melyek-

nek élén korábban I-I direktóriumi tag, vagyis népbiztos állt, hatra emelték. Az elnöki irányítás ügyosztályvezetője *Krátky István* lett. Az ügyosztályok: I. politikai, propaganda és közellátási ügyek. II.: népjóléti, művelődési és árvaügyek. III. ipari, kereskedelmi, szocializálási és pénzügyek. IV. általános közigazgatás. V. műszaki ügyek. VI. gazdasági ügyek. Minden ügyosztályt egy megbízott és egy ügyosztályvezető irányított. *Sabján Gyula*, a korábbi és később is megválasztott *polgármester* a IV. ügyosztály osztályvezetője volt. Július 9-én újabb átszervezésre került sor, a gazdasági ügyekkel foglalkozó ügyosztályokat megszüntették. A központi irányítás megvalósítása érdekében a városi tanácshoz teljeshatalmú kormánybiztosokat neveztek ki. Nagykanizsa és *Alsó-Zala megye* politikai biztosa Lukács Gyula volt. A tanácsköztársaság bukása után, augusztus 8-án az összeült *képviselő-testület* helyreállította város 1919. március 21-e előtti közigazgatási rendszerét. Lásd még *tanácsköztársaság közigazgatása* (G. F.)

Hevesi Sándor (1873. május 3. Nagykanizsa – 1939. szeptember 8. Budapest), színházi rendező, igazgató, író, fordító. Apja *Hoffman Mór* tanár, író, Nagykanizsa múlt századi történetének neves alakja. Fia, aki középiskolába szülővárosában járt, majd Budapesten jogi, zenei és bölcsészeti tanulmányokat folytatott, a század végétől használta a Hevesi nevet. Pályáját újságíróként, kritikusként kezdte, 1901-től

kezdve azonban már rendezett a Nemzeti Színházban és részt vett a Thália Társaság irányításában is. Közben rövid ideig a Népszínház, később az Operaház főrendezője. Visszatérve a Nemzeti Színházhoz, 1922–32 között annak igazgatója lett, ezután pedig a Magyar Színházban rendezett. Hevesi századunk magyar színháztörténetének meghatározó alakja. Sok színművet fordított, prózai műveket dolgozott színpadra és maga is írt drámákat. A Császár és komédiás című darabját a róla elnevezett zalaegerszegi színház is bemutatta. Tanulmányainak témaköre felölelte a színház majd minden elméleti és gyakorlati kérdését. Nagykanizsán a Művelődési Központ, Zalaegerszegen pedig a színház viseli a nevét. Emlékét a kanizsai Fő utcán tábla őrzi, ám ennek szövege hibás, mert az 1888-ban felépült úgynevezett *Bazár-udvar* nem lehetett szülőháza, itt ugyanis a család csak később lakott. (N. J.)

Hevesi Sándor Általános Iskola, a *keleti-városrész*-ben 1982-ben alapított iskola, aminek indítását a bővülő és terebélyesedő lakótelep, s a növekvő gyermeklétszám tette szükségessé. Évfolyamonként 3 osztálya működik a 24 tantermes épületben, a peda-

Órakozi szünet a téli iskolaudvaron

gógusok száma pedig 51. Alaptevékenysége általános iskolai oktatás nyolcosztályos rendszerben. Ezt segítve biztosítja a napközi-ellátást. Kiemelt szakmai programja a testnevelés-sportakrobatika osztályok felmenő rendszerű működtetése. E téren eredményei nemzetközi mércével mérve is kimagaslóak. Központi szerepet vállal az iskola a speciális környezetvédelmi program megvalósításában. Parkját a Természetvédelmi Hivatal 1996-ban *természetvédelmi terület*é nyilvánította. A sport- és tanulmányi versenyek mellett a diákok évek óta jó eredménnyel szerepelnek a különböző képzőművészeti pályázatokon, rendezvényeken. A nem kötelező órakeretet az idegen nyelvi, számítástechnikai oktatás erősítésére, művészeti-, és sporttevékenységre fordítják. A gyerekek képzőművészeti, gyöngyfüző, origami, furulya, népi tánc, báb és színjátszó szakkörükben is gyarapíthatják ismereteiket. Az iskolának alsó- és felsőtagozatos énekkara működik. Nagy gondot fordítanak, különösen az I–4. osztályokban a gyengébb tanulók felzárkóztatására, a 8. osztályokban pedig a továbbtanulásra történő felkészítésre. Az etnikai kisebbség számára külön, speciális felzárkóztató korrepetálásokat szerveznek. Az intézmény igazgatója az 1997/98-es tanévben: Sósne Kutasi Margit. Lásd még *alapfokú oktatás* (K. I.)

Hevesi Sándor Általános Iskola 15 éve (Hevesi Sándor Általános Iskola 15 éve 1982–1997, 1997, 112 oldal.), az intézmény 1982–1997 közötti történetéről beszámoló önálló kiadvány, ami a névadóról, az építkezésről, az első tanévről, az iskola másfél évtizedének pedagógiai és gazdasági munkájáról, a kulturális életéről és hagyományokról szól. A kötet tartalmazza az iskola eredményes sportéletéről (sportakrobatika), a könyvtárról, a botanikai értékei miatt védet-

té nyilvánított iskolakertről, a természetjárásokról és táborozásokról, a diákújságról, az úttörőcsapatról szóló beszámolókat, emellett szemelvényeket közöl az iskoláról megjelent újságcikkekből. Az adattári rész közli az elmúlt 15 évben az iskolában végzettek és a mai diákok, illetve a most is ott tanító és az egyéb munkát ellátó dolgozók teljes névsorát. Lásd még *iskolatörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

Hevesi Sándor emléktáblája, a Fő út 8. szám alatti *Bazárépület* homlokzatán olvasható emléktábla. Felirata: „Az élő színház épp oly örök, mint a társadalom.” „Hevesi Sándor esztéta, műfordító, dramaturg, a Nemzeti Színház főrendezőjének szülőháza.” (K. Zs.)

Hevesi Sándor fejszobra, Schaár Erzsébet alkotása a Széchenyi tér 5–9. szám alatti *Hevesi Sándor Művelődési Központ* színháztermének előcsarnokában. A falra erősített márvány alapon Hevesi Sándor 1980-ban bronzból készült portréja látható. A szoborportré első, agyagból készült változatát a Hevesi Sándor Emléknapok keretében 1978. október 19-én avatták fel. Lásd még *helyi védelem, köztéri alkotások* (K. Zs.)

Hevesi Sándor Művelődési Központ, a város 1976-ban átadott, legjelentősebb közművelődési intézménye. Tervezője Erdélyi Zoltán, belsőépítésze Máté

A Hevesi Sándor Művelődési Központ
1976-ban átadott épülete
Fotó: Kotnyek

András volt. Belső tereit Járasi Ildikó tűzzománc kompozíciói díszítik. Első igazgatója Zalavári Gyula volt. 530 férőhelyes színházterme évente 50–60 előadásnak, 15–20 komolyzenei hangversenynek, 8–10 könnyűzenei koncertnek, számtalan iskolai és városi programnak ad otthont. Színházbérletes rendszere a kaposvári, veszprémi, zalaegerszegi társulatokra épül, de más színházak is megfordulnak itt. Nyáron, a szabadtéri színpadon a Kanizsai Nyári Színház várja az érdeklődőket.

A színházi előadásokat jól kiegészítik az irodalmi estek. A Nemzeti Filharmónia programjai mellett népszerűek a Kápolna koncertek, a Vallomások a ze-

néről sorozat, a Bazár Udvari Zenei Estek és a Csütörtöki Randevő pop-rock sorozat. A jazzfesztivál hazánk egyik legjelentősebb ilyen jellegű rendezvénye. A kiállítóteremben különböző stílusú és irányzatú művészek mutatkozhatnak be. A galériában gyakran állítják ki a tanulóifjúság képzőművészeti munkáit. A művelődési központ nyolc szakmai műhelye közül országos és nemzetközi sikereket ért el a *Kanizsa Fotóklub*, a *Kamera '67 Filmstúdió* és a *Hevesi Sándor Művelődési Központ Vegyeskara*.

A HSMK egyik úttörője volt az újjászervezett magyar népfőiskola mozgalomnak. A TIT városi vezetésével több közös rendezvény szerepel a ház programjában. Sokakat vonz az Érdekes tájak – nyári élmények sorozat, a Diákcentrum, a Helytörténeti szabadegyetem, a Művészeti szabadiskola, a Teaház, a Vakációzz velünk szüneti programsorozat. A HSMK 1993 óta a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Gyakorló Intézménye. 1997-ben az évente több mint félmillió látogatót fogadó központ működése a *Kiskastély* kiállítóteremmel bővült. Az intézmény igazgatója Papp Ferenc. (H. Gy.)

Hevesi Sándor Művelődési Ház Vegyeskara, 1975-ben alakult kórus. Alapító karnagya Poszaveczné Arany Ida, aki 16 éven át vezette a vegyeskart. Fennállásának több mint két évtizede alatt a város és Zala megye kulturális életének meghatározó művészeti együttese lett a kórus. Énekesei sikeresen szerepeltek a Zala megyei Dalostalálkozókon és a Magyar Rádió Kóruspódium című műsorában. Két ízben nyerték el a Kórusok Országos Tanácsa minősítő hangversenyén a Fesztiválkórus címet. Az énekkar külföldön is eredményesen népszerűsítette a magyar dalkultúrát. Vendég szerepelt Németországban, Ausztriában, Norvégiában, Finnországban, Hollandiában, Olaszországban, Horvátországban. Repertoárjukban a klasszikus magyar szerzők alkotásai mellett modern kortárs alkotók művei is szerepelnek. 1997-ben a legrangosabb szakmai minősítést, a Hangversenykórus címet is megszerezték. Karnagyok: Baráth Yvette (1990–91), Katona Noémi (1991–92), Serfőzőné Horsetzky Márta (1992–96), 1997-től Katona Noémi. A kórus taglétszáma jelenleg 60 fő, elnöke dr. Vári László. Lásd még *kórusok* (F. F.)

Hevesi Sándor Művelődési Központ története (Papp Ferenc: A város vonzásában. 20 éves a nagykanizsai Hevesi Sándor Művelődési Központ 1976-1996, Nagykanizsa, 1997. 60 oldal.), az 1976-ban a Széchenyi téri új épületébe költöző intézmény két évtizedét regisztráló kötet. A HSMK működését bemutató történeti összefoglalót nagy számú kép illusztrálja. A kötetből megismerhetjük az 1995-ös esztendő rendezvényi statisztikáját és a munkatársak névsorát is. Lásd *kultúrtörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

Hevesi Sándor Színház vendégjátékai, a zalaegerszegi 1982-ben alakult társulat kanizsai fellépései. Már az első évadban bemutatkoztak a városban, azt követően pedig esztendőről-esztendőre 4–6 előadással szerepeltek a HSMK színpadán. A bemutatott művek közül A csodálatos mandarin (1982), a Bánk Bán (1983), az Ármány és szerelem (1984), a Vízkereszt vagy amit akartok (1985), a Csongor és Tünde (1987) bizonyították a színház által kitűzött célt, a klasszikus művek minél többszöri színpadra állítását. A színház igazgatói a kezdetektől: Ruszt József, Halasi Imre, dr. Varga Zoltán, Stefán Gábor. Kiemelkedő színművészek a társulatban: Bakai László, Balogh Tamás, Barta Mária, Böhm György, Deák Éva, Egervári Klára, Farkas Ignác, Fekete Gizi, Gazsó György, Máriáss József, Mester Edit, Nádházy Péter, Nemcsák Károly, Palásthy Bea, Rácz Tibor, Segesvári Gabriella, Siménfalvi Lajos, Szaboszalai Éva, Tahi József. Sikeres kísérletnek bizonyult az úgynevezett beavatott színház gondolata. Lényege, hogy a bemutatott színművek kezdetekor, s a főbb drámai fordulatoknál megállították a cselekmény menetét, és a középiskolás diákközönségnek rövid drámaelméleti és történeti magyarázattal segítették a megértést és az érzelmi átélést. Lásd még *színházi események* (D. L.)

Hévizy János (1854. szeptember 14. Kecskemét – 1901. Vác), pap-tanár, 1892. február 20. és 1896. október 3. között a város *országyűlési képviselője*. Kecskeméten végezte gimnáziumi tanulmányait, majd belépett a kegyesrendbe. Vácon és Nyitrán tanult, a tanári pályát pedig Veszprémben kezdte. Léván, Nyitrán, Nagykárolyban és Nagykanizsán tanított. 1892-ben a *Függetlenségi és 48-as Párt* programjával *Wlassics Gyulával* szember mandátumot szerzett a városban. A parlamentben a közoktatási bizottság tagja volt. Élete utolsó éveiben Vácon tanított. (J. K.)

Hild Kapu – Hild emléktábla, az Erzsébet tér 1. szám alatti *Vasemberház* tér felőli átjárója és az ott elhelyezett kerámiaábrák. A Magyar Urbanisztikai Társaság a harmonikus városfejlesztésben, a települési karakter megőrzésében elért eredményekért 1981-ben Hild János emlékérmét adományozott Nagykanizsának. A kitüntetéssel járó összeget városépítési célra használhatta fel a város a társaság ajánlása szerint úgy, hogy az az éremmel történt kitüntetés megörökítése is legyen. Ebből a támogatásból hozták létre Nagykanizsán a Hild Kaput és készítették el a kerámiaábrát Németh János keramikus művésszel. Az emléktábla a Hild János emlékérmét ábrázolja, rajta a „Magyar Urbanisztikai Társaság” felirattal és emblémájával. Alatta a „Nagykanizsa Város Tanácsának és társadalmának a városfejlesztésben elért kiemelkedő eredményekért” felirat olvasható. A kapu ünnepélyes

névadóját és a táblaavatást 1981. november 11-én tartották. Lásd még *emléktáblák* (K. Zs.)

Hirchel és Bachrach Gép- és Kazángyár, lásd *Mercur vasművek*

hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1861–1973 (Horváth Ferenc: A Zala megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1861–1973, Zalaegerszeg, 1978, 195 oldal.), a 19. század utolsó harmadában és a 20. század első felében megjelenő sajtótermékek jegyzéke. A 280 lapot ismertető bibliográfia minden Nagykanizsán megjelent lapot jól és adatokban gazdagon jellemez, ezen kívül a leőhelyeket is megjelöli. A hasznos, mutatókkal ellátott munka a hetvenes években megtörtént, és az utóbbi 25 év zalai, kanizsai folyóiratainak bibliográfiája nem jelent meg. Lásd még *sajtó* (Cz. Gy.)

Hirsch, Fassel (1802. aug. 21. Boskovice – 1883. dec. 26. Nagykanizsa), teológus, főrabbi. A pozsonyi jesiván tanult, 1836-tól Prossnitzban rabbi, majd 1851-től haláláig *Löw Lipót* utóadaként főrabbi. Állást foglalt a zsidó hitújítási törekvések mellett, csatlakozott az augsburgi rabbigyülekezetnek e szellemben hozott legtöbb határozatához. Számos, főleg német nyelvű publikációjával a talmudi jog világhírű szakértőjeként tartották számon. Ugyancsak jelentősek hitszónoklatai, teológiai munkái is. Ezek is főleg németül, Bécsben, Prágában, Lipcsében és Nagykanizsán jelentek meg. (N. J.)

Hirson, tizenegyezer lakosú francia város a belga határ mellett, Aisne megyében, a főként mezőgazdasággal foglalkozó Thiérache-ban. A kilencvenes években kulturális és oktatási kapcsolatokat épített ki Nagykanizsával. Hirson átélte az európai történelem több fontos eseményét. Sokat szenvedett a 16. században a

A franciaországi Hirson főutcája
Fotó: Gerencsér

spanyolokkal vívott háborúban, majd a harmincéves háborúban. Pestisjárvány sújtotta a 14. században, a spanyolok a 17. században csaknem teljesen lerombolták. 1750-ben megépítették az Arras-ba és Charle-

ville-be vezető utat, majd a múlt század közepén a Laon-ba vezető vasútvonalat. A vasúti közlekedés hatására 1930-ig a lakosság száma megduplázódott. Később a gazdasági nehézségek miatt visszafejlődött a város. Ma Hirson iparában az autófelszerelések gyártása jelentős. Több kanizsai művészeti csoport vendégszerepelt az évente megrendezett Pünkösdi Ünnepeken. Lásd még *testvérvárosok* (G. T.)

hitbizományi erdő, herceg Batthyány Strattmann László tulajdonában lévő Nagykanizsa környéki, 3334 katasztrális hold területen lévő erdő. 1743 és 1857 között a városiak és a környéken lakók a *földesúrral* közösen használták az erdőket. Az 1857-es úrbéri egyezség eredményeképpen azonban elkülönültek a *Batthyány család* erdei a *városi erdőktől*, s a környéken lakók erdeitől. A Batthyány erdőbirtokot 4 üzemosztályban, erdőtestként kezelték Zsigárd, Nyíres, Obornak-Mánta és Czerina, Homokkomárom, Langviz (Hosszúvölgy), Eszteregnye, Obornak, Sormás, Fityeháza, Szepteknek és Bajcsa helységek területén. 1871–1896 között ezeket az erdőket bérbé adták, de már ideiglenes üzemterv alapján kezelték. 1896-tól szakszerű, állandó üzemterv szerint dolgozik az erdőgondnokság, a tulajdonos Körmenden székelő felsőbb erdőhivatalának alárendeltségében, Pálffy Alajos (1895–1919) és *Barthos Gyula* (1919–45) erdőmesterek vezetésével és 7 szakvizsgázott erdőőr segítségével. Fő fafajok: tölgy (30 százalék), bükkgyertyán-akác-éger-fenyő (10–10 százalék), és egyéb fajtájú fák (20 százalék). Már a századfordulón kísérletet tesznek arra, hogy a kedvezőtlenebb adottságú termőhelyekre amerikai diót, vörös-sima-Banks-balsam fenyőt és vörös tölgyet ültessenek. Az évi fakitermelés ekkor 3000-6000 m³ között változott. 1945. november 18-án állami tulajdonba került a mintaszerű, jól karbantartott erdőbirtok, s jórészt ebből alakult a Nagykanizsa Nyugati Állam Erdőgondnokság. Lásd még, *erdőgazdaságok* (Sz. L.)

hivatásos tűzoltóság, 1906 óta létező tűzvédelmi szervezet, melynek jogelődje az 1871-ben alakult

Nagykanizsai önkormányzati tűzoltók a 30-években
A tűzvédelmi kiállítás anyagából

Önkéntes Tűzoltó Egyesület. Kezdetben a város önkormányzata 8 tűzoltót alkalmazott, akik önkéntes tűzoltókkal közösen adtak szolgálatot. 1948-ban államosították a szervezetet, s ekkortól a Belügyminisztérium irányítása alatt, egységes elvek alapján szervezett rendészeti szervként működött. 1971-től a városi hivatásos tűzoltóság általános irányítását a *városi tanács* kapta feladatául, míg a szakmai irányítás a minisztériumnál maradt. 1995. július 1-jétől *Nagykanizsa Megyei Jogú Város Közgyűlése* saját intézményeként, önálló költségvetési szervként megalakította a Hivatásos Önkormányzati Tűzoltóságot, amely a környék 76 településének kárelhárítását is végzi. Gépjárműveik: 3 szivattyús, 1 létrás, 1 haboltó, 1 műszaki mentőszer és 1 vízszállító jármű. Naponta 13 fő ad ügyeletet, az irodai létszám 9 fős. Lásd még *tűzoltóság* (T. S.)

Hoffmann Mór (1843. január 5. Devecser –

Hoffmann Mór
(ZMÉ)

1915. augusztus 18. Budapest), tanár, író, szerkesztő. Középiskolai tanulmányait Pápan, Vácott, Győrben, Komáromban és Pesten végezte. 1861–62-ben segédtanítóként kezdte pályáját. 1863–64-ben elvégezte tanítóképzőt, ezután Veszprémben tanító, több helyen nevelő. 1869-ban került Nagykanizsára, ahol 1875-ig az izraelita elemi iskola tanítója volt.

30 évesen leérettségizett, majd a következő évben polgári iskolai, 1882-ben pedig középiskolai tanári képesítést szerzett. Ezt követően a polgári iskolában tanított, ahol 1897-ben igazgató lett. 1902-ben ment nyugdíjba, ezután Budapestre költözött fiához, *Hevesi Sándorhoz*. 17 esztendő korától folyamatosan jelentek meg cikkei magyar és német nyelven, a második és harmadik kiadásokat nem számítva 39 önálló kötete volt: tankönyvek, pedagógiai szakmunkák, fordítások, publicisztikák, irodalomtörténeti művek. Hét nagykanizsai újság, folyóirat szerkesztője vagy társszerkesztője volt. 1896-ban *Halis Istvánnal* együtt szerkesztette és részben írta Zala megye milléneumi évkönyvét. Lásd még *Bazárépület* (N. J.)

holocaust, lásd *cigány holocaust*, *zsidó holocaust*

Homoki-patak, hat kilométer hosszú, a homokkomáromi szőlőhegyek között eredő vízfolyás, ami a falun keresztülhaladva a Principális-völgymedence homokos térségeiben fölveszi a település erdős területéről érkező vizeket, végül a *Principális-csatornába*

torkollik. 14 km²-nyi vízgyűjtő területének 45 százaléka erdővel borított, aminek felszínalkotó kőzetei zömmel vizet könnyen átteresztő homokos-alluviális jellegűek, a szőlőhegyek között viszont a kötött, vályogos, vízfolyást segítő felszín az uralkodó. Vízgyűjtő vízhálózat-sűrűsége csekély, 0,8 km/km², az átlagos tengerszint feletti magassága 181 méter. Mivel az uralkodó homokos térség gyorsan elnyeli a csapadékvizet, így a kismértékű, felszíni lefolyás következtében az a talajvizet gyorsan továbbadja a bevesődött medrek felé. Ezért nagy a patak fajlagos vízhozama (1967-ben 2,8 liter/sec/km²), illetve ez magyarázza azt is, hogy az átlagos kisvízhozam is viszonylag magas (41 liter/sec). Vízhözama viszont olyannyira ingadozó, hogy még a nedves évek nyarán is kiszáradásra hajlamos a meder. Lásd még *felszíni vizek* (Cs. F.)

honismereti füzetek, a Hazafias Népfront Honismereti Bizottsága által 1979-ben elindított sorozat. Megjelentetése a *Nagykanizsai Városvédő Egyesület* Honismereti Köre vállalkozásában folytatódik tovább 1989-től. Felelős kiadója Cseke Ferenc. 1. számú kötet: Fülöp György: A kiskanizsai ragadványnevek, lásd *kiskanizsai ragadványnevek*. 2. számú kötet: Tolnai Sándor: A tűz elleni védekezés Nagykanizsán 1690-től 1988-ig, lásd *tűz elleni védekezés Nagykanizsán...* 3. számú kötet: Fónyad Pál: A nagykanizsai evangélikus gyülekezet története, lásd *evangélikus gyülekezet története*. 4. számú kötet: Makoviczky Gyula: Göcseji és hetési falucsúfólok. 5. számú kötet: Cseke Ferenc: Nagykanizsa vonzásterülete, Nagykanizsa természeti viszonyainak értékelése a településfejlődés és a gazdasági élet szempontjából, Nagykanizsa milyen mértékig támaszkodhat a városkörnyék élelmiszeripari nyersanyagaira?, lásd *vonzásterület*. 6. számú kötet: Rózsa Miklós: Kanizsa mecsetből kialakított plébániatemploma 1690–1700 között, lásd *Nagykanizsa 1690–1700-ig*. 7. számú kötet: Balogh László: Nagykanizsa város és környéke környezetátlapoti alapfelmérése. 8. számú kötet: Lencsés Gábor: Az újudvari Csibiti-völgy természeti képződményei és élővilága. 9. számú kötet: Vándor László: Botszentgyörgy vára, lásd *Botszentgyörgy vára*. 10. számú kötet: Rózsa Miklós: Ingatlan-tulajdon és telekkönyv Kanizsán a török alóli felszabadítást követő évtizedben, lásd *Nagykanizsa 1690–1700-ig*. 11. számú kötet: Cseke Ferenc: A Principális-csatorna vízgyűjtőjének vízföldrajzi viszonyai, lásd *Principális-csatorna vízgyűjtőjének vízföldrajzi viszonyai*. 12. számú kötet: Buda Ernő–Benedek Miklós: Károlyi Árpád, az olajbányászati és növényteni kutató 1907–1972, lásd *Károlyi Árpád*. 13. számú kötet: Rózsa Miklós: Kanizsa város tanácsának bírói tevékenysége a török uralom megszűnése utáni évtizedben, lásd *Nagykanizsa 1690–1700-ig*. 14. számú kötet: Bogdanóvi Lázár: A Szent Miklósról elnevezett nagykanizsai görögkeleti szerb egyház, lásd *görögkeleti szerb egyház*. 15. számú kötet: Rábavölgyi Attila: A nagykanizsai református templom építésének története, lásd *református templom építése*. 16. számú kötet: Kassai László: Visszaemlékezéseim a Nagykanizsai Olajipari Dolgozók Vadásztársaságának több mint félszázados múltjára (1945–97), lásd *olajipari dolgozók vadásztársasága*. 17. számú kötet: Major Ilona: A nagykanizsai *Cheva Kadisa-könyv*, lásd *Cheva Kadisa-könyv*. Lásd még *kiadványok a városról* (Cs. Gy.)

Honvéd Hagyományörző Egyesület, lásd *Doni emlékoszlop, Honvédkórházi emléktábla, 17. honvéd gyalogezred*

Honvéd Kaszinó, az elmúlt másfél évszázad során több elnevezéssel, így *Kereskedelmi Kaszinó*, Helyőrségi Klub, Fegyveres Erők Klubja, Helyőrségi Művelődési Otthon néven működő intézmény, amely azon-

Az egykori Kereskedelmi, ma Honvéd Kaszinó több mint száz éves épülete napjainkban
Fotó: Szakony

ban mindig a város egyik meghatározó kulturális intézménye volt. Jogelődjét 1835-ben alapították Kereskedelmi Kaszinó néven, a *Kaszinó székháza* 1886-ban épült fel. 1952-től Tisztiklub majd Helyőrségi Klub, később Fegyveres Erők Klubja. Fő feladatait a neveiben jelzett körhöz tartozók szórakoztatásában, az általános műveltségi szint pótlásában, a politikai és ideológiai nevelésben határozhatjuk meg. Működött itt mozi és könyvtár is, ugyanakkor rendeztek színházi előadásokat is. Volt színjátszó csoportja is. Vezetői ebben az időszakban Triszt József, Gálósi István, Timár Ede, Majzik Ernő tisztek voltak. A következő parancsnok Debreczeni Attila főhadnagy lett. 1957-től az 1970-es évek elejéig a hadseregben zajlott változásokkal párhuzamosan a szakműveltség fejlesztése érdekében előadás-sorozatokat szerveztek, de tanfolyamokat indítottak a katonafeleségek részére is. A hetvenes években a sport, a szórakozás és az ismeretterjesztő előadások kerültek előtérbe. Elindult az ifjúsági és dzsesszklub, kiállítások, vetélkedők színesítették az életet. Az intézmény neve Helyőrségi Művelő-

dési Otthonra változott, ami egyben a tartalmi munka változását is jelentette. 1980-tól polgári foglalkozásúak lettek az intézmény igazgatói, sorrendben Horváth Gábor, Ernszt Katalin, Kóczáné Horváth Piroska és Halmos Ildikó. A ház kinyílt a város felé, a vállalkozásoktól sem tartva, színes, eleven életet teremtett falain belül. Miután a honvédségi támogatás nem volt elégséges, létrehozták a Honvéd Kaszinóért Alapítványt, amely az anyagi gondokon kíván segíteni. Át- és továbbképző tanfolyamokat szerveztek, rendszeressé váltak az ismeretterjesztő előadások és a kiállítások. Kiemelhető a Mazsorett csoport megalakítása, amely az ország legjobbjai közé emelkedett. Sikeres a néptáncgyűttesük is. A Nyugállományúak Klubja összetartó erő. Lásd még *Kaszinó székháza* (H. Gy.)

Honvéd Thúry Sportegyesület, 1959-ben alakult helyi sportegyesület. Elnöke Poprádi Zoltán. Színe a piros-fehér. Taglétszáma 155 fő. Működő szakosztályok: (1.) *autókrossz*, amelyben korábban a négyeszeres magyar bajnok Radák Sándor és fia, Attila, a magyar bajnok is versenyzett. (2.) *Birkózás*, itt Lengyel József edző vezetésével folyik a képzés. (3.) *Küzdősportok*: karate, ju-jitsu, cselgáncs, ezek részei a honvédségi küzdősportnak. (4.) *Tömegsport*: kispályás labdarúgás, tenisz. Korábban tevékenykedett a megyei bajnokságokban szereplő férfi kézilabda, a megyei szintű férfi röplabda és az NB III-as labdarúgás is. E sportágaknak a Virág Benedek úti Thúry sporttelep (ma a baseball-sóftball otthona) adott otthont. Lásd még *autókrossz, birkózás* (B. A.)

Honvédkórházi emléktábla, Ligetvárosban, a Csengery u. 117/3. számú ház homlokzatán elhelyezett fehér márványtábla. Felirata: „A 80 éve épült honvédkórház emlékére 1996 HOHE”. 1915 tavaszán

kezdődött az építkezés, s 1916 tavaszától ezen a területen működött az Osztrák–Magyar Monarchia legnagyobb katonai kórháza, a Barakk-telep. A nagykanizsai Honvéd Hagyományőrző Egyesület a honvédkórház építésének 80. évfordulóján, 1996. november 24-én leplezte le az emléktáblát a volt parancsnoki épületen. Lásd még *emléktáblák* (K. Zs.)

Horschetzky Mór (1777. Bisdow – 1859. november 7. Nagykanizsa), orvos, történész. Talmudot, filozófiát és matematikát tanult, végül orvosi képesítést szerzett. 1811-ben telepedett le Nagykanizsán, ahol a város közéletének népszerű és megbecsült alakjává vált. Ellátta a zsidó iskolák igazgatását, miközben orvosi szaklapokban publikált, ugyanakkor számos történeti témájú, német nyelvű írása is megjelent zsidó vallási folyóiratokban és önálló kötetekben. (N. J.)

Horváth György (1858. január 27. Keszthely – 1919. október 21. Nagykanizsa), kegyesrendi tanár. Tanulmányait Keszthelyen, Nagykanizsán és Kecskeméten végezte, majd 1875-ben belépett a kegyesrendbe. Teológiát Nyitrán és Budapesten tanult. Görög-latin szakos diplomát szerzett, ezt követően pedig 1881. július 16-án áldozópappá szentelték. Tanári pályáját Szegeden, Budapesten és 1887-től Kecskeméten folytatta. 1900 és 1919 augusztusa között a nagykanizsai *gimnázium* igazgatója volt. Élénk társadalmi és közművelődési tevékenységet folytatott. Elnöke volt az *Irodalmi és Művészeti Körnek*. Fő művei: Lukis Laras. Történeti elbeszélés Bikelas Dömötör után (Bp. 1892), Új-görög nyelv (Bp. 1894). (K. I.)

Horváth Gyula, (Z.) (1836. október 15. Sümeg – 1896. július 9., Zalaegerszeg), ügyvéd, hírlapíró. Hírlapírással foglalkozott 1879-től Budapesten, majd Veszprémben, 1885-től Székesfehérváron. Írói álneve Göcseji Gyula, Kénkő és Senki Pál. Szerkesztett több fővárosi és vidéki élclapot. Fő művei: Teleki László gróf halálára (Nagykanizsa, 1861), *Kanizsa város története és annak jelen viszonyai* (Nagykanizsa, 1862), *Zsidó mágnás* (Bp. 1876). (ZMÉL)

Horváth Sándor (1944–1998), gyárigazgató, sportvezető, aki az aktív versenyzés befejezése után egyesületi, szakosztályi munkát végzett. Elnökségi tagként éveken át a *MÁV NTE*-nél, majd az *Olajbányász Sportegyesület*nél tevékenykedett. Az Olajbányásznál elnöke volt a labdarúgó szakosztálynak, részese az 1994-es bajnoksapat kiemelkedő szereplésének. A Zalahús Rt. nagykanizsai gyárának igazgatójaként szinte minden jelentős kanizsai sporteseményt támogatott az iskolaitól a minőségi sportig. Szponzorálta az emlék- és kupaversenyeket, amelyek szervezéséből is kivette a részét. Lásd még *labdarúgás* (B. A.)

Horvát-szentmiklós, lásd *Miklósfa*

Hot Brass Band, lásd még *Jazz Kanizsán...*

hóviszonyok, az évente leesett hó vastagsága alapján elmondható, hogy Nagykanizsán az országos átlagnál több hó hullik. Egy 15 éven át folytatott vizsgálat eredménye alapján ez a helyi átlag 8–9 centiméter. A

hótakaró első napja átlagosan december 1. és 15. közé, az utolsó pedig március 1. és 15. közé esik. Ez az időszak hosszabb az Alföldnél, de jóval rövidebb a hegyvidékekénél. Helyi módosító tényezők közül a magasság és az északi kitétségi viszonyok fokozzák a hótakaró csapadékbeszivárogató hatását. A dél-nyugatról gyakran beáramló enyhe, néha esőt hozó légtömegek miatt a jelentős havazások, illetve a vastag hótakaró kialakulásának esélye térségünkben nagyon bizonytalan. Lásd még *éghajlati viszonyok* (Cs. F.)

1998–99 tele az átlagosnál több havat hozott
Fotó: Erdei

hőlégballon-sport, az 1980-as években népszerűvé vált technikai sportág Nagykanizsán, amit a Kögaznál alapoztak meg. A gázos profilhoz erősen kötődő új sportágat a helyi versenyzők rövidesen nemzetközi szintre emelték. 1983-ban már kontinensviadalt rendeztek. A jeles versenyzők között ott van a többszörös magyar bajnok Horváth Ferenc, aki tíz évig töltötte be a válogatott kapitányi tiszteket, és nevéhez fűződnek az első magyar győzelmek. A kanizsaiak kiténtek a nyugat-európai országokban megrendezett nemzetközi versenyeken is. Napjainkban két klub is működik, a *Globo-Kanizsa Hőlégballon és Szabadidő Sportegyesület*, és a *Kögáz Hőlégballon Klub* és a Kögáz Kupa mellett megrendezik a Kanizsai Kupa nemzetközi hőlégballon-versenyt is. A kluboknak Horváth Ferenc, Juhász Imre, Varga József válogatott versenyzők mellett olyan remek pilótái vannak, mint Takács István, Csordás András, Novák Ferenc, Zsoldos János, Horváth Tibor és Czerpán Miklós. Lásd még *Globo-Kanizsa Hőlégballon és Szabadidő Sportegyesület, Kögáz Hőlégballon Klub, sportágak* (B. A.)

hőmérsékleti viszonyok, a havi és évi középértékekből számított értékek. Az 1930–1960 között mért helyi középhőmérsékletek havi átlaga: január $-2,0$ °C, február $0,1$ °C, március $5,0$ °C, április $10,3$ °C, május $14,9$ °C, június $18,3$ °C, július $20,2$ °C, augusztus $19,5$ °C, szeptember $15,6$ °C, október $10,1$ °C, november $5,1$ °C, december $0,6$ °C. Az éves hőmérsékleti közép-

érték pedig $9,8$ °C. Januárban Nagykanizsa az ország legenyhébb területei közé tartozik, ennek oka elsősorban a földközi-tengeri eredetű enyhe és párás levegő gyakori beáramlása. A december az óceán felől érkező ciklonok miatt kissé enyhébb, hasonlóképpen a február is, a megnövekedett besugárzás következtében. Tavasszal elveszíti a város a téli hőmérsékleti kiváltságait, ilyenkor az Alföld jobban felmelegszik. Nyáron határozott hátrányba kerülünk az ország keleti felével szemben a gyakoribb felhőzöttség miatt, amely a klímánk tengeri vonásait jelzi. Az őszején még a nyári állapot tükröződik, az októberi anticiklonális helyzet okozta derűtség a vénasszonyok nyarának nevezett kellemes hőmérsékletet eredményezi. Novemberben kezd visszaállni a téli kiváltságos állapot, amennyiben az őszi másodlagos csapadékmaximum déli irányból érkező levegővel párosul. Az őszi negyedév melegebb a tavaszinál, ami a talaj nyáron szerzett hőtartalékaival, a késő tavaszi és őszi fagyokkal és a vénasszonyok nyarával magyarázható. Az évi közepes hőingadozás is az ország legalacsonyabb értékei közé tartozik. Lásd még *éghajlati viszonyok* (Cs. F.)

HSMK, lásd *Hevesi Sándor Művelődési Központ*

hudica, olyan hosszú, főleg a bajcsai ezermesterek által fűzött, vesszőből font halászó eszköz, amit úgy helyeztek a vízbe, hogy nyílása a vízfolyás irányába álljon. Így a beleúszó csukák már nem voltak képesek visszafordulni, és a halász zsákmányává váltak. Lásd még *hagyományos használati eszközök* (K. E.)

hulladék, a termelés folyamatában, illetve a fogyasztás során visszamaradó anyag, mint a környezetminőséget befolyásoló tényező. E tekintetben Nagykanizsán is érvényesek a magyarországi átlagadatok, vagyis a csecsemőtől az aggastyánig évente minden ember körülbelül $1,8$ m³, azaz 360 kilogramm szilárd hulladékot termel. A városban a háztartási és ipari hulladékok gyűjtését korszerű hulladékgazdálkodásra törekedve, modern eszközállománnyal a *Saubermacher-Ryno Kft.* végzi. Elkezdődött a szelektív hulladékgyűjtés is. A város legnagyobb gondja, a szeméttelép ügye viszont nem oldódott meg. A bagolai szeméttelép rekultivációja megtörtént, de a kilencvenes évek elején vita robbant ki a leendő hulladéklerakó helye körül. Különösen fontos Nagykanizsán a jövőben a veszélyes hulladékok problémájának kezelése. A mennyiségi és minőségi adatgyűjtésen túl szükség van a kezelés, ártalmatlanítás, tárolás és esetleges hasznosítás kérdéseivel foglalkozni helyi szinten is. Lásd még *környezetminőség* (B. L.)

Hullám József (Vellner József) (1868. október 24. Veszprém – 1892. december 26. Veszprém), hírlapíró. 1890 után társszerkesztője a *Nagy-Kanizsa és Vidéke*

című lapnak. 1887-90 között szépirodalmi tárcákat írt a *Zalai Közlönynek*. Verses regénye, „A nő legendája” címmel Nagykanizsán jelent meg 1890-ben. (H. K.)

Hungária Biztosító Rt., elődje az 1986-ban Hungária Biztosító néven alakult társaság, amely létrejöttével megszüntette az *Állami Biztosító* addigi monopolhelyzetét. A megyében egyébként mindkét biztosító nagykanizsai székhellyel alakult. A Hungária Biztosító vezetője 1990-ig Bobay Jenő volt. 1990-ben jött létre a Hungária Biztosító Rt., amikor is a világ egyik legnagyobb biztosítási csoportja, a müncheni székhelyű Allianz AG lett a tulajdonosa a társaságnak. Ma a város és városkörnyék lakosságának 23 ezer biztosítását kezelik – Karosi László főigazgató vezetésével – a nagykanizsai fiókban. Ezek legnagyobb része lakossági gépjármű- és különféle vagyont biztosítás. A megyében ez a legnagyobb egység, ahol kapcsolat alakítottak ki a gépjármű-értékesítőkkal, a *takarék-szövetkezetekkel*, az utazási irodákkal, az egyéb pénzintézetekkel. Lásd még *biztosítók* (P. J.)

A Hungárió Biztosító Rt. látványos székháza az Eötvös téren
Fotó: Kotnyek

Hungária Seprő- és Kefeyár, 1919-ben alapított gyár. 1942-ben befektetett állótőkéje 4 ezer pengő, forgó tőkéje 22 ezer pengő volt, 6 szakmunkást alkalmazott. Munkáslétszáma átlagban évi 24, legnagyobb létszám 29. A gyár villamosmotor-kapacitása 21,1 LE. Termelési értéke 102 634 pengő. (H. I.)

Hungária Sportrepülő Egyesület, 1957-ben alakult egyesület, melynek jogelődje az *MHS* és az *MHSZ* Repülő Klub volt. Elnöke Suhai Sándor. Taglétszáma 41 fő. Szakosztályai: (1.) ultrakönnyű szakág, vezetője dr. Lubics György. Kiemelkedő sikert elért pilótái közül motoros sárkány versenyszámban világcscsústartó a Ferenc-Tóth duó, motor nélküli sárkányban Ferencz Lajos versenyző és oktató, siklóernyőben dr. Csizmadiané dr. Kozma Edit. (2.) Vitorlázó repülés, szakosztályvezető Móricz Endre. A korábbi években versenyzői

közül öten értek el ezüstkoszorús szintet. Legsikeresebb pilótájuk Simon Attila versenyző és oktató. A kanizsai vitorlázórepülés legnagyobb alakja az egykori parancsnok Haray Imre, az aranykoszorús vitorlázó volt. Lásd még *repülősport*, *sárkányrepülés* (B. A.)

Hunyadi János Általános Iskola, 1956 őszén az egykori *Frigyes (Károly) laktanya*, majd *piarista gimnázium* egyik épületében indult iskola, amely 1998-ig működött. Beiskolázási körzete nem volt meghatározva, de a gyerekek túlnyomó többsége az *északi-város-részből* járt ide. Az iskola 1992-ig 16 tanteremmel, egy klubszobával, egy konyhával és étkezővel biztosította az oktatás feltételeit. 1995-re a város egyik legjobb feltételeket biztosító iskolája lett, ám ennek ellenére 1992-től tanulóinak létszáma folyamatosan csökkent. Ennek oka nemcsak a megváltozott demográfiai helyzet volt, hanem az 1992-ben újra megnyílt *Piarista Általános Iskola és Gimnázium* elhelyezésének kérdése is. 1991-ben bevezették az Értékközvetítő és Képességfejlesztő Programot. Ez tartalmazta mindazokat az elemeket, melyek a tanulók sokoldalú képességfejlesztését a kommunikációs készségek javítását szolgálják, egyben lefedte a Nemzeti Alaptanterv műveltségi területeit. Az alapfeladatot segítve az iskola napközotthon is működött. A tanulók érdeklődésétől függően szakköröket szerveztek. Az iskolában énekkar és diáksportkör működött, lehetőség volt gyógytestnevelésre is. A pedagógusok száma 20 fő, az intézmény igazgatója pedig az 1997/98-as tanévben Horváth Klára volt. Az iskolát a tanév végén az önkormányzat megszüntette. Lásd még *alapfokú oktatás* (K. I.)

húshagyókedd, a *jeles napok* egyike, ami a farsangi időszakot vidámsággal, mulatságokkal és közkedvelt alakoskodó játékokkal zárja le. Régen Kiskanizsán é napon szedték össze – s gyűjtik össze sokan ma is –, a veteményezéshez felhasználandó magokat, a néphit szerint ugyanis így azok jobban kikelnek. Már kora hajnalban hozzáfogtak a magkukorica morzsolásához, ezzel igyekeztek kedvezően befolyásolni a majdani növény fejlődését. Egy-egy cserépbe reggel, délelőtt és délután is vetettek belőle, s amelyik a legszebben fejlődött, ahhoz igazították a tavaszi mezőgazdasági munka megkezdését. Eszerint tették a vetés idejét korábbra vagy későbbre. Ekkor szokták elvetni a káposzta magját. Az ilyenkor hulló eső bő borsótermést ígért. E naphoz kapcsolódó régi, régi hiedelem, hogy nem szabad tejet és tojást kiadni a házból, mert az elviszi a hasznot. Lásd még *jeles napok* (K. E.)

húshagyókeddi mulatság és bál, a kiskanizsaiak közkedvelt *népszokása* volt, melynek során este maszkás fiatalok jártak házról-házra. Kezükben főzőkanalat tartottak, és arra húzták a jutalmul kapott fánkokat. Régen bohókás mondókák is fűszerezték a maszkázást. Este

bált tartottak a *Polgári Olvasóköri*ben, melynek az éjfél-i harangszó vetette végét. Nemrég még jártak a gyerekek maszkázni, s addig kuncogtak, amíg fel nem ismerték őket. Lásd még *népszokások* (K. E.)

hússzentelés, lásd *húsvét*

húsvét, a kereszténység egyik legnagyobb ünnepe, Jézus feltámadásának emléknapja. Számos népszokás fűződik napjainkban is hozzá. Ilyen például a hússzentelés. Húsvétvasárnap a háziasszony a korai mise után megszenteltette a díszes szóttessel vagy damaszt szalvétával letakart kosárban magával vitt, nagyszombaton megfőzött füstölt sonkát, tormát, piros tojásokat, kalácsot, kenyeret és sót. Egyesek mindentől csomagoltak és szenteltettek egy keveset, amit az ünnepi asztalra szántak. Az asztalt mindenütt gondosan megterítették, majd kellemes ünnepeket kívánván ünneplőben költötték el a reggelit. A morzsákat gondosan összesöpörték, a tojáshéjat is összegyűjtötték, majd elégették, vagy a baromfinak adták. A sonka csontját az eresz alá dugták, hogy megóvják a házat a villámcsapástól és más veszedelemtől. A tojásbaverés is az ünnephez tartozó, régi kiskanizsai népszokás. Ez húsvétvasárnap vagy -hétfőn délután a fiúk és legények legkedveltebb csoportos játéka volt. Ilyenkor egy-egy piros tojást letettek a földre, majd igyekeztek egy pénzdarabot az élével belevágni. Akinek ez sikerült, a pénzzel együtt a tojást is megkapta. Ha azonban a mutatvány sikertelenül zárult, a tojás a gazdjáé maradt. (K. E.)

húsvéthétfő, főként termékenységvarázsló erejéről nevezetes jeles nap, az ünnepi látogatások, az ifjúság kedvelt ünnepe, amikor a leányok ünneplőbe öltözve várták a locsolókat. Régebben számon tartották azt is, melyik legény érkezett elsőként, s milyen mondókat adott elő. Hajdan a kútnál egy-egy vödör vízzel, később szagosvízzel, újabban kölnivízzel locsolnak a legények, az udvarlók, valamint a család férfitagjai, akik viszonzásul hímes- vagy pirostojást kapnak és megvendégelik őket. Ajándékok reményében a fiúcskák néha csak távolról ismert lányos házakhoz is eljárnak locsolni, bár többnyire csupán kellemes ünnepeket kívánnak, esetleg elmondanak egy 4-5 soros versikét. Lásd még *pirostojás készítés* (K. E.)

20. honvéd gyalogezred, 1886-ban 76., 77., 78. honvédzászlóaljakból alakult ezred. A számukra épített *József főherceg laktanyában* (Dózsa György út) helyezték el az ezredtörzset, valamint az első és második zászlóaljkat. A harmadik zászlóalj állomáshelye Körmend volt. Egy századuk Fiumében teljesített szolgálatot. Első parancsnokuk Rózsa Bertalan ezredes. A város úgynevezett házi ezrede a 4. hadsereg 41. honvédgyalog-hadosztályának alárendeltségébe

tartozott, a 82. dandár részeként. 1914. augusztus 14-én indult a galíciai orosz frontra az ezred, ahol nagy veszteséggel augusztus 27-én esett át a tűzkeresztségen. Ezt követték a posadovi, lemergi, ravaruskai, sani, krakkói csaták. Részesei voltak a gorlicei áttörésnek (Premysl visszafoglalásának) és a volhiniai támadásnak. 1917. januárjától – 1918 novemberéig az olasz fronton harcoltak. (Isonzói csata, Piave). Az összeomlás után, november 18-án érkezett meg az ezred Kanizsáról és környékéről származó életben maradt 20 tisztje és 50 honvéde a városba. 1919 januárjában összevonták a *48-as gyalogezreddel*. Új neve *20-as gyalogezred* lesz. Lásd még *első világháború kanizsai vonatkozásai* (T. A.)

20. honvéd gyalogezred első világháborús emléktáblája, a *felsőtemplom* homlokzatán látható fehér márványtábla. Felirata: „Az idegenben nyugvó huszas honvéd hősök emlékének. Az ezred tűzkeresztségének évfordulóján 1918. augusztus 28. A m. kir. 20. honvéd gyalogezred tisztikara.”. Lásd még *emléktáblák, helyi védelem* (K. Zs.)

20. honvéd gyalogezred emlékműve, Hybl József alkotása az Erzsébet tér délkeleti sarkán, mely az ezred

A 20. honvéd gyalogezred emlékműve az Erzsébet téren az 1930-as években (T. Gy. M.)

első világháborúban elesett hősi halottainak állít emléket. A háborút túlélte bajtársak adományából, Budapesten, a Vígadóban tartott díszhangverseny jövedelméből és a városi tanács hozzájárulásából gyűlt össze az emlékműalap. A szobor elkészítésére 1929. június 6-án kiírt pályázaton indult Istók János, Hybl József, Thúry Jobbágy Miklós, de megbízás útján elvállalta volna Kisfaludy Strobl Zsigmond és Zala György is. A 9 szoborterv közül végül a „Dalolva mentek csatáról csatára” jellegű tervet fogadták el, Hybl József alkotását. A szobor helyét először a Deák téren, majd hosszú vita után az Erzsébet téren jelölték ki. A bronz szobormű a rohamra induló öreg népfelkelőt és a fiatal honvédet ábrázolja. Felirata a győztes pályázat jellegéje maradt: „Dalolva mentek csatáról csatára 1914–1918.” és „A 20-as Honvédek és Népfelkelők emlékének”. Haraszi mészkből készült talapzat két oldalán az ezred által vívott csaták helyeit örökítették meg. A szobrot mészkből és kovacsoltvasból készült kerítés vette körül. Az emlékmű témájához kapcsolódott a kertészeti kiképzés is, virágokból kirakva a Szózat sorai voltak olvashatók: „Még jöni kell, még jöni fog egy jobb kor”. Az ünnepi leleplező beszédet 1930. június 1-jén József főherceg mondta. Az emlékmű 1965-ben a Széchenyi térre, majd a *Hevesi Sándor Művelődési Központ* építésekor a *Sétakerbe* került át. 1993-ban helyezték vissza eredeti helyére, az Erzsébet térre. Az áttelepítési terveket Berkes József készítette, a kivitelezést és a rekonstrukciós munkákat a KOBO Kőfeldolgozó Bt. végezte. Ünnepélyes átadására 1993. október 23-án került sor. 1997-ben egy kőoszlopos alakosony kerítést helyeztek el az emlékmű körül, mely szintén a KOBO Bt. munkája. *Lásd még emlékművek, helyi védelem, köztéri alkotások (K. Zs.)*

27. páncéltörő tüzérsztály, lásd *Kossuth Lajos laktanya*

huszonötös bizottság, a két városrész, Nagykanizsa és Kiskanizsa 1880-as újraegyesülése után a második, az 1881. február 24-ei *közgyűlésen* választott bizottság, amelynek feladata az együttes gazdálkodás szabályainak kidolgozása volt. A bizottság elnöke *Babochay György*, jegyzője Szalay Lajos városi jegyző lett. A város legnagyobb kincsének az erdőt tartották, ennek felosztásáról is döntöttek, az addig használt legelőt pedig elkülönítették. Az erdei gazdálkodási ütemterv szerint az erdő faállományát a város szükségleteinek fedezésére kívánták felhasználni. *Lásd még Kiskanizsa és Nagykanizsa szétválása (G. F.)*

Huszt György (1512 körül, Raszinya – 1566 után, Ruszt ?), katoná, tisztviselő, útleíró. A pécsi káptalani iskolában tanult, majd kamarai tisztviselő lett. 1532–36 között török rabságban volt, később Egyiptomban katonáskodott. 1542-ben tért haza. 1566-ban

a Moson megyei Járfaluban, mint a helyi harmincadhivatal tisztviselője fejezte be útiélményeinek rajzokkal is illusztrált latin nyelvű leírását. Műve csak a 20. század utolsó negyedében jelent meg nyomtatásban, de akkor két alkalommal is Rabok, követek, kalmárok az oszmán birodalomról (Tardy Lajos. Bp. 1977) és Magyar utazási irodalom 15–18. század (Magyar Remekírók, Bp. 1990) című kötetekben. Horányi Elek 1776-ban kiadott irodalomtörténeti munkájában tévesen tartotta kanizsai származásúnak, ennek nyomán többen is azt állították, hogy Huszti 1532-ben Kanizsa kapitánya volt, s a Kőszeg ostromából visszatérő török csapatok hurcolták fogságba. E hiedelem alapján ma is tér viseli nevét Nagykanizsán. *(N. J.)*

Hüll Cecília, író, óvónő. Életéről keveset tudunk. Feltehetően a század első évtizedeiben Csáktornyán élt, ott jelent meg óvodai módszertani kötete is. Talán 1919 után települhetett át Nagykanizsára, itt adták ki ugyanis „Napsugarak, esőcseppek” című, tárcákat tartalmazó kötetét, melynek előszavát Kempelen Béla írta (1926). *(N. J.)*

IBUSZ BANK Rt., az *IBUSZ Rt.* Erzsébet téri utazási irodájának pénzügyi tevékenységgel történő bővítése révén 1991-től működő pénzügyi intézet. A bank vezetője Gréger Károlyné volt, aki korábban az *IBUSZ Rt.* nagykanizsai irodáját vezette. A bankátalakulások következtében az *IBUSZ Bank Rt.* a *Kereskedelmi és Hitelbankhoz* került, jelenleg ennek fiókjaként teljes banki ügyintézkést végez. Az új névtábla 1996-tól változott *IBUSZ Bankról* *Kereskedelmi és Hitelbankra*. *(P. J.)*

IBUSZ Rt., 1902-ben Idegenforgalmi és Utazási Vállalat Rt. néven alakult társaság, amely a városban 1960 áprilisában nyitott fiókirodát. A Városgazdálkodási Vállalat Fő úti helyiségében működő egyszemélyes iroda Hoós Istvánné közreműködésével belföldi vasúti menetjegyek árusításával indította tevékenységét. Később kezdett belföldi és külföldi utakat szervezni és az ezekhez kapcsolódó szolgáltatásokkal foglalkozni. 1964-ben költözött végleges helyére, a mai Erzsébet, a korábbi Szabadság tér 21. szám alá. Az *IBUSZ Rt.* az utaztatási tevékenységét 1996 decemberében szüntette meg a városban. *Lásd még Ebenspanger-ház (P. J.)*

Ideál Kötött- és Szövöttárugyár, 1923-ban alapított gyár. 1942-ben befektetett állótőkéje 43 ezer pengő, forgótőkéje 80 ezer pengő volt, 8 szakmunkást alkalmazott. Munkáslétszáma átlagban évi 39, legnagyobb létszám 53. A gyár villamosmotor-kapacitása 13,0 LE. Termelési értéke 554 857 pengő. *(H. I.)*

időjárásjósó napok, egyben gyakran jeles napok is. Ezen „előrejelzésekben” részben a parasztság évszázados megfigyelésein alapuló természetismerete tük-

rözdök, ezért e „jóslatok” többnyire ma is beválnak. Másrészt a kalendáriumok lapjairól átvett szentenciák, melyek gyökeret vertek a népi tudatban. Lásd *Gyertyaszentelő Boldogasszony, György-nap, Kissasszony napja, Lőrinc-nap, Márton-nap, Mátyás-nap, Medárd, Nagyboldogasszony, nagypéntek, pünkösd, Vince-nap* (K. E.)

Ifjú Társulat, 1844-ben alakult radikális reformelveket valló kanizsai ifjúsági szervezet. Az 1848-as márciusi ifjak elődeinek tekinthetők. Érdekes, hogy a szervezet 1852-ig működött. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

Ifjúság Lapja, Hoffmann Mór izraelita tanító szerkesztésében 1890–91-ben rendszertelenül megjelenő nagykanizsai újság, melynek távoli előzménye a *Magyar Ifjúság Lapja* lehetett. A századforduló fel lendülő, kiszélesedő publicisztikai életében a rétegigények kielégítésére szolgáló kísérlet volt, amely azonban nem mutatkozott életképesnek. *Barbarits Lajos* utal e folyóirat létezésére, azonban példányai közgyűjteményben nem találhatók meg. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

ifjúsági betét, az *Országos Takarékpénztár* által 1970-ben indított takarékosági forma, ami a betételhelyező fiataloktól és szüleiktől havi rendszeres befizetést igényelt, a betétekért azonban az átlagosnál magasabb kamatot fizettek. Az ifjúsági betét révén a takarékoskodók gyorsabban juthattak lakáshoz, kedvezményes kamatozású és emelt összegű lakásvásárlási, valamint áruvásárlási kölcsönt vehettek fel. Már az első évben 1800 fiatal nagykanizsai választotta a takarékoságnak ezt a formáját, 1990-ig mintegy 2300 fiatal juthatott ily módon lakáshoz a városban. (P. J.)

ifjúsági lapok, lásd *Ifjúság Lapja, Kanizsai Kalap, Kanizsai Gyerekszáj, Magyar Ifjúság Lapja, Zalai Szemle*

igazolási eljárások, az Ideiglenes Nemzeti Kormány által 1945-ben kiadott rendeletek alapján, a közalkalmazotti körre kiterjedő vizsgálatok, melyeknek célja az volt, hogy kiderüljön: az egyes közhivatalnokok nem voltak-e nyilasok, fasiszták vagy internáltak. A helyi *nemzeti bizottság*, a Budapesti Nemzeti Bizottság kezdeményezésére két igazoló bizottságot hozott létre. 1945. április 18-án kinevezte a bizottságok elnökeit, 4-4 tagját és a pótagokat, akik április 21-én letették az esküt. A zárt üléseken folyó vizsgálatok után az igazoló bizottság igazolással látta el mindazokat, akik semmiféle kifogás alá nem estek. Az eljárásokat nehezítette, hogy időnként nem volt elegendő pénz a munkára. A város nemzeti bizottsága felhívta a főispán figyelmét, hogy rendelkezzen a szükséges

pénz előteremtéséről, hogy emiatt ne szüneteljenek az igazolási eljárások. Politikai okok mellett lassította az igazolások folyamatosságát a *városháza* leégése is, hiszen emiatt hiányoztak a szükséges iratok. Lásd még *második világháború utáni közigazgatás* (G. F.)

Igazság (Az Igazság), 1883–84 között megjelent társadalmi-gazdasági hetilap, amit Ladányi György szerkesztett. Az egykori *Zala* antiszemita hetilapnak nevezte a Kaposváron szerkesztett és Pécssett, a püspöki lyceum nyomdájában készült lapot. Szélesebb olvasótábor hiánya miatt csak rövid ideig élt. Példányai ma az Országos Széchenyi Könyvtárban lelhetők fel. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

igazságszolgáltatás, lásd *járásbíró*ság, *törvényszék, ügyészség, városbíró*

Igazságügyi palota, lásd *Törvényház*

Igricek, Farkas Tibor, Horváth Gábor és Kaszás Ottó által 1986-ban alapított együttes. Néhány évig Gazdag Attila és Marosi Attila is tagjai közé tartozott. 1992-től tagjai: Balogh Tünde, Cseke József, Farkas Tibor, Horváth Gábor, Kaszás Ottó. 1998-tól velük játszik Szatmári László. Az Állami Zeneiskola két pedagógusa, Vajda Zsuzsanna és Németh Ferenc is rendszeres közreműködői az együttes műsorainak. A zenekar főként a 20. századi magyar költők mezenésített verseit adja elő, de repertoárjában népdalfeldolgozások is találhatók. Jelentősebb itthoni fesztiválsikereik: Fehérvári Dalos Találkozó, Énekelt Versek Fesztiválja (Pécs), História Napok (Sárvár), Ótágú síp (Gyula), Ost-West Fesztivál (Kőszeg), Kalács Nemzetközi Folk Fesztivál (Diósgyőr). Külföldi szerepléseik közül kiemelkednek az erdélyi fellépések, amelyekkel elősegítették a *kovásznai testvérvárosi* kapcsolat alakulását. Ugyanígy hozzájárultak a franciaországi *Hirsonnal* létesített városi partnerkapcsolathoz. Sikerral szerepeltek még Olaszországban, Németországban, Ausztriában, Szlovénia, Szlovákia és Románia magyarlakta városaiban és falvaiban. 1995-ben jelentették meg „Csudálokunk az életen”, 1997-ben pedig a „Szükszentendő-bőszentendő” című kazettájukat. Az együttes 1998-ban megkapta Zala Megye Önkormányzati Közgyűlésének Közművelődési Nívódíját. Lásd még *zenekarok* (F. F.)

Ilovzky János (1888. Budapest – ?), 1939. június 14. és 1944. november 9. között a Magyar Élet Pártja jelöltjeként a város *országgyűlési képviselője*. Kereskedelmi tanulmányokat folytatott, majd a család vállalkozását vette át. 1920-tól a budapesti törvényhatóság bizottsági tagja, majd több gazdasági szervezet igazgatóságának tagja. (Népszínházi Nyugdíj Intézet, budapesti Kisipari Hitelintézet). 1932-től a harmincas

évek végéig a Baross Szövetség elnöke. Aktívan részt vett a balatoni fürdőélet fellendítésében. (J. K)

Inkey család, a 17. század végétől a 19. század közepéig a város mai területének egy részén földbirtokkal rendelkező család tagjai. Inkey János (1673–1747) a 17. század végén nádori adományt szerzett a Kanizsa határában levő falvakban és *Palinban*. 1721-ben királyi adományt is nyert, ezt követően vette fel a család a „palini Inkey” nevet. A 18. század elején a lakosság nagy része szabadfoglalás formájában használta a földet, a falvak jobbágysai akkora területet foglaltak le, amekkorát meg tudtak művelni. A termőterület így is csak 25 százaléka volt a *török uralom* előtt művelt területnek. Ugyanakkor a szőlőterület nagysága meghaladta a szántóterületét. A család palini ágán a gazdálkodást Inkey Boldizsár (1726–92) folytatta mintegy 25 ezer holdas birtokán, amelynek nagyságát tevékenysége során megnégyszerezett. A szerteszét fekvő birtokrészeket majorsági gazdaságokká, öt uradalomra szervezte. Ezeket a palini központból irányította. A majorsági gazdálkodás az árutermelés növelése mellett egyben a jobbágyság közös legelő és erdőhasználatának megtiltását, a parasztok írtásföldjének elvételét is jelentették. Ezzel együtt a jószágok után tizedet is fizetni kellett. Örökösödési perek után a palini uradalom Inkey János II. (1779–1842) tulajdona lett. Uradalmát Inkey Boldizsár munkásságának folytatásaként irányította, gazdag állatállománnyal rendelkező, gazdaságát a piaci igények szerint fejlesztette. Korabeli leírások elismeréssel szólnak gondosan kezelt erdőiről, szántóföldjeiről. Később azonban a *mezőváros* országos híré piacának kereslete egyre jobban befolyásolta a gazdaság termékszerkezetét. Miután ennek átalakítása pénz hiányában csak lassan valósult meg, a család anyagi helyzete tovább romlott, mígnem 1846 júniusában bejelentették, hogy eladják többi más birtokuk között a palinit is. (J. I.)

Inkey báró legendája, lásd *Gyümölcsoltó Boldogasszony*

Inkey Kázmér (1818. február 22. Palin – 1882. november 30. Nagykanizsa), honvédmagy. Jogot végzett, majd 1840-ben a kapornaki járás szolgabírájává választották. Egyike volt a zalai liberálisok kortesvezéreinek. 1844-ben lemondott hivataláról, és birtokán gazdálkodott. 1848 szeptemberében lett a Zala megyei önkéntes nemzetőrszázalój, majd az ebből alakuló 47. honvédszázalój századosa. A szabadságharcot ezzel a zalai zászlóaljjal harcolta végig. 1849 áprilisától – örnagyként – annak parancsnoka volt. A császáriak büntetésül közlegénynek sorozták be, de váltságdíj ellenében hamarosan leszerelték. A kiegyezésig birtokán gazdálkodott. 1868-ban ismét örnagyként vették fel az újjászervezett m. kir. honvédséghez.

1872-ben alezredessé léptették elő, és 1876-ban volt nyugállományba. (ZMÉL)

Inkey Kázmér emléktáblája, fehér márványtábla az Inkey sírbolt kapujának oszlopán. Felirata: „Az 1848-49-évi forradalom és szabadságharc 150. évfordulóján Inkey Kázmér, a 47. Honvéd zászlóalj parancsnokának emlékére. Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata Nagykanizsa, 1998. szeptember.” Avatására 1998. szeptember 29-én került sor. Lásd még *emléktáblák* (K. Zs.)

Inkey László (1823. március 29. Orosztony – 1901. február 4. Budapest), földbirtokos, jogász, 1884 és 1887 között a város *országgyűlési képviselője*. Pozsonyban szerezte jogi diplomáját. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején hadnagyi rangban harcolt. 1849 augusztusa után visszavonult és gazdálkodni kezdett. A megye politikai életében Deák Ferenc hívének számított. 1884-ben, a Mérsékelt Ellenzéki Párt jelöltjeként Falk Miksával szemben választották a város országgyűlési képviselőjévé. (J. K.)

Inkey sírbolt, 1768-ban épült, négykaréjos alaprajzú, centrális *barokk műemlék* kápolna. Inkey Boldizsár,

Az 1768-ban épült Inkey sírbolt
Fotó: Erdei

családjának talán legjelentősebb birtokszerzője emeltette. A kupolaboltozatos kápolna tetején kicsiny, nyolcszögletű torony, falát lapos pilaszterek tagolják, egyszerű, korábban kovácsoltvas ráccsal zárt bejárata fölött ovális ablakkal, felül háromszögletű timpanonnal. A bejárat kökeretén azelőtt az Inkey-címer díszlett. Kupoláját freskókkal díszítették. Padlója alatt van a családi kriptá. Az egykor mögötte lévő kálváriát hármás fülke zárta le, a középső nagyméretű, kvalitásos, fából faragott korpusza jelenleg a *Thúry György Múzeumban* van. Kerítőfala szintén kovácsolt vas kapujának pilléreit kőszobrokkal díszítették. Az előtte álló, 1842-ben készült, klasszicista urna, az *Inkey urna* ma a Sugár út 5-ben lévő *moziépület* előtt, a *Károlyi kertben* áll. (K. L.)

Az épületet többször kirabolták, feldúlták, díseit levették, összetörték. 1952-ben az úttörők fémgyűjtő akciójuk során a kupola réz borítását is leszedték. Az épület állaga egyre romlott, falfestményei megsemmisültek. Tetőszerkezetét 1962-ben rendbe tették, majd 1975-ben az Országos Műemlékvédelmi Felügyelet felújíttatta a kerítést, az épület homlokzatát, s megoldották a vízvezetést is. Bár időközben az épület hasznosítására többféle elképzelés is született, a teljes rekonstrukció pénz hiányában nem valósult meg. Lásd még *barokk művészet* (Sz. G.)

Inkey urna, 1842-ben, klasszicista stílusban készült, urna alakú, formájában tulajdonképpen görög amforát idéző *műemlék* kőfaragvány. Alul bordázott, nagyobb része sima, díszítetlen, két kicsiny, volutás füle szembe néz, tölcseresen ívelő nyakát füzérek díszítik. Felirata: „Patri optimo Balthasari MDCCCXLII”. Korábban az *Inkey kápolna* előtt állt, ma a Sugár út 5. szám alatti *moziépület* előtt található. Lásd még *helyi védelem* (K. L.)

InterCity kapcsolat, jelenleg a leggyorsabb vasúti összeköttetési forma a hazai városok és a főváros között. A Budapest–Nagykanizsa közötti InterCity kapcsolat terve már 1997-ben, a Balatonszentgyörgy–Nagykanizsa–Murakeresztúr vasútvonal villamosítási munkájának megkezdésével párhuzamosan megszületett. Az első ilyen vonatpár végül 1998. május 24-én indult el. A nyári menetrendben kettő, a téli periódusban napi 3 pár InterCity-járat közlekedik a vonalon Kanizsa, Mura, Baross és Dráva néven. 1998. szeptember 27-től, miután a pálya teljes hosszán befejeződött a *vasútvillamosítás* már villanyvontatással közlekednek a szerelvények Balatonszentgyörgy és Nagykanizsa között is. Az IC egy 1. osztályú és két 2. osztályú személykocsiból áll. A komfort osztályon 36, a másodosztályon 78 ember utazhat kényelmesen, gyorsan és kulturáltan. A menetidő 2 óra 55 perc. Lásd még *vasút* (P. J.)

Internálótábor emléktáblája, a volt Kávégári épületknél, a hajdani internálótábor helyén, a Csengery út 88. számú lakóház kapualjában elhelyezett emléktábla. Felirata: „Ez az épület 1941-től 1945. április 1-jéig a fasiszta rendszer *Internálótábora* volt, ahol számos kommunistát és haladó gondolkodású hazafit tartottak fogva. Örök dicsőség a hősöknek! E táblát az 1919-es dicsőséges Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 40. évfordulóján helyezte el az MSZMP Városi Bizottsága és a Városi Tanács. Nagykanizsa, 1959. március 21. Lásd még *Emlékfal, emléktáblák, helyi védelem, Kvártélyház* (K. Zs.)

interurbán postai szolgáltatás, a városközi telefonvonalak rendszere, amelynek kiépítését a helyi gazdaság képviselői már a 19. század végén sürgették. A

városi telefonközpont telepítése 1892-ben befejeződött, ám Kanizsa csak nyolc évvel később került be az országos távbeszélő hálózatba. 1900 decemberében befejeződtek a helyközi bekötéseket, és elkészült a Nagykanizsa és Budapest közötti vezetékrendszer is. Ekkor az ország 22 városát lehetett elérni interurbán összeköttetéssel. Lásd még *telefon* (P. J.)

Ipar-, munkás-, beteg- és önképző Egyesület, lásd *Általános Munkás Betegsegélyező Egylet*

Iparegyesületi Dalárda (Nagykanizsa Iparegyesületi Dalárda), *Ofenbeck Vilmos* könyvkötő mester kezdeményezésére Samu József ipartestületi elnök által 1913-ban alapított zenei együttes. Az énekkar szerve-

Az 1913-ban alapított Iparegyesületi Dalárda, ami ezt követően harminckét éven át működött. (B. L.: Nk.)

zésére Büchler Mórt kérték fel, aki 30 dalosból álló dalárdát toborozott. 1926-ban díjat nyertek Zalaegerszezen. Ekkor tartották hangversenyyel egybekötött zászlószentelési ünnepélyüket is. Az est bevételét az elaggott iparosok menházának felépítésére használták fel. Büchler Mór karnagyot 1927-től *Vannay János*, 1930-tól Parti Lajos, 1933-tól *Ketting Ferenc* követte. Ketting Ferenc vezetésével a dalárda 1936-ban, a Szombathelyen megrendezett Országos Dalosversenyen az ezüstérmes csoportban I. díjat szerzett. A második világháború után nem alakult újjá, 1945-ben, 32 évi sikeres működés után megszűnt. Lásd még *kórusok* (F. F.)

ipari vállalkozások a '90-es években: AHUS Finomságok Fagyaltgyártó és Kereskedelmi Kft.; *Bonbonetti Rt.*, *CWG Hungary Kft.*; Hidrofilnt Vízkezelést Tervező és Kivitelező Kft.; Dél-dunántúli Vízügyi Építő Kft.; *DKG-EAST Olaj- és Gázipari Berendezéseket Gyártó Rt.*; *Dreher Sörgyarak Rt.*; Egerszegi Tanép Építőipari Kft.; Építőipari Szövetkezet; EYBL Textilipari Kft.; Fa-Feri Kft.; FAUN Biobútorgyártó Rt.; *Gázipari Gépgyár Kft.*; Gázmérő Technika Kft.; GYGV Kanizsa Kft.; HALÁSZ METAL SYSTEM; Hohl Bútor; Kanizsa Design Kft.; Kanizsa Fűrész

Kft.; Kanizsa Kft. Mérnöki Építővállalkozás; KOBO Kőfeldolgozó Bt.; *Kanizsa Ruhaipari Szövetkezet; Kanizsa Trend Kft.; Magyar Gázmérő Technika Kft.*; Möbelspan; Orehovszky Tibor bútorkészítő; Palini Hús Kft.; Pálmőb Asztalosipari és Kereskedelmi Kft., 1992-ben alakult társaság. Alapítói: Páli László és további 2 fő. Tulajdonosok az alapítók. Fő profilja a bútorgyártás. Az 50 alkalmazottat foglalkoztató cég vezetője Páli László ügyvezető; PannonPipe Műanyagipari Kft.; Ryno Kft., Rubau Építőipari Kft.; Sellah Asztalosipari Kft.; Siroma-Plast Műanyagipari Kft., nagypontosságú fröccsöntött műszaki műanyag termékek statisztikailag ellenőrzött gyártása és szerelése az ISO 9002 minőségbiztosító rendszer szerint; Somogy Aszfalt Építő Kft.; Specbau Kft.; Strabag Hungary Építő Rt.; Tanép Kanizsa Építőipari Kft., Vízkezelés és Műanyagtechnika; Zala-Hofag Faipari Kft. *Zalahús Rt.; Zalai Általános Építési Vállalkozó Rt. (ZÁÉV Rt.) Zalai Erdészeti és Faipari Részvénytársaság (Zalaerdő Rt.)*. Lásd még *vállalkozások a '90-es években*

Ipariskolai Vegyeskar, lásd *amatőr énekkarok*

iparművészet az 1980–1990-es években, miután területét messze nem jellemzi annyi alkotó tevékenysége, mint például a *képzőművészetét*, nem mutat fel országosan reprezentatív képet. Sajátos színfoltot képviselnek Járasi Ildikó izes, illusztratív, dekoratív, alapos tűzzománcai, melyekkel a monumentális méretekkel sem riadt vissza. A festőként és grafikusként is tevékenykedő Kustár Zsuzsa nagyméretű szőnyegein, mozaikjain, üveglablakain elsősorban a magyar népi monda- és hiedelemvilágot illusztrálta, rákérdezve azok mögöttes tartalmára is. Szintén a népi formakincsből merítettek R. Fürtös Ilona gobelinjei, de motívumait erősen absztrahálja, geometrizálja és újraértelmezi. A bútortervező Tóth Tibor a *Kanizsa Bútorgyár* tervezőjeként alkotásain a korszerű formaalakítási elvek, a funkcionalitás és a kényelem összeegyeztetésén fáradozott. (K. L.)

Iparos Egyesület, lásd *Ipartestület*

iparostanoncoktatás, az iparosképzés, 1872-ig a *céhek* keretében történt. A céhek felbomlása után az 1872. évi VIII. törvénycikk intézkedett először a tanonciskolákról, 1877-ben pedig megjelent az intézmények szabályzata is. A kérdést az 1884-es iptörtvény rendezte véglegesen. Ezt követően egymás után létesültek a tanonciskolák Zalában. Nagykanizsán a leendő ipartanoda felállítására ügyében az iskolaszék 1885-ben egy külön bizottságot hozott létre, 1886-ban pedig arról határozottak, hogy az iskolát 1886. szeptember 1-jén megnyitják. Fenntartója kezdettől fogva a város volt, a minisztérium csupán csekély összegű állami támogatással támogatta. Első igazgatója Tóth István

lett. A tanintézményt a községi *elemi és polgári iskola* épületében helyezték el, s bár 1908-ban megígérték, hogy önálló épületet kapnak, erre azonban nem került sor. 1926-ban új helyre, a Rozgonyi utcai elemi iskolába és a *piarista gimnázium* régi, Eötvös-téri épületébe költöztek. Önálló épületük csak 1950-ban lett. A második világháború után a szakmunkásképzésben is jelentős változás történt. 1949-ben törvény rendelkezett az iparos- és kereskedőtanulókról. Később, az 1969-es VI. tv. értelmében megváltozott az elnevezés is, az iparostanulóból szakmunkás tanuló lett. 1975-től lehetővé vált a továbbtanulás a szakmunkások szakközépiskolájában. A számtalan változást jól tükrözik az intézet nevei is: Állami Szakirányú Iparostanulóiskola (1949–50), MTH (Munkaerőtartalékok Hivatala) 310. sz. Iparostanulóiskola (1951–52), MTH 46. sz. Iparos-tanulóiskola (1952–53), Könnyűipari Minisztérium Iparitanuló Iskolája (1953–56), Munkaügyi Minisztérium (MüM) 406. sz. Helyiipari Iskola (1957–62), MüM 406 sz. Polai János Helyiipari Iskola (1962–64), 406. sz. Polai János Szakmunkásképző Intézet (1964–91). Lásd még *Széchenyi István Ipari Szakmunkásképző és Szakközépiskola (K. I.)*

Ipartestület (Nagykanizsa és Vidéke Általános Ipartestület), a városban élő iparosok érdekvédelmi szervezete. Az első ilyen szervezet 1876. június 11-én

A nagykanizsai Ipartestület tagjai 1930 körül (T. Gy. M.)

Hencz Antal építőmester-elnök és Lengyel Lajos tükör vezetésével alakult meg Nagykanizsai Iparos Egyesület néven, amely 1877-ben Ipartársulattá alakult. Az Ipartestület 1886-ban jött létre, s hosszú időn át védte és képviselte a város iparosságának érdekeit. A század közepén tevékenysége más irányba fordult, a neve KIOSZ-ra változott, de alaptevékenységét, az érdekképviseletet megtartotta. 1990-ben, önkéntes alapon újjászerveződött a magát az Ipartestületet jogutódjának számító szervezet, amely feladatának tekintti, hogy a város életét nagymértékben befolyásoló társadalmi és gazdasági tényező, az iparosság tevékenységét összefogja, szervezetté és egységessé tegye a

várospolitikai célkitűzések és a vállalkozói réteg boldogulása érdekében. A Nagykanizsa és Vidéke Általános Ipartestület társadalmi vezetője Szakony Szilárd, irodavezető Laky Imréné. Lásd még *Polgári Egylet székháza* (P. J.)

Ipartestület Mandolinzenekara, 1935-ben iparosokból verbuválódott együttes. Mivel néhány kivételtől eltekintve az akkor már ismert Nagykanizsai Mandolinzenekar iparosokból állt, a legkézenfekvőbb megoldásnak tűnt, hogy a cserkészmozgalom felszámolása után, 1948-ban a mandolinzenekart átvegye az *Ipartestület*. A zenekar nagyrészt ugyanazon muzsikusokkal tovább működött Arnberger (Arany) Rudolf karnagy vezetésével. A mandolinzenekar a saját karnagya által írt „Lizovetto” című operett fő zene-számát is játszhatta. Lásd még *zenekarok* (F. F.)

Ipartestület Sportegyesület, 1985-ben alakult egyesület, melynek jogelődje a KIOSZ SE és az IPOSZ SE volt. Színe a kék-fehér. Elnöke Bicsák Miklós. Működő szakágai (1.) *autócross*, szakosztályvezető Loncsár Gábor. Jegyzett versenyzőjük Szekeres Sándor 1993-as magyar bajnok. (2.) Tömegsport. Jogelődjei az első osztály meghatározói voltak, jól szerepeltek a városi kispályás bajnokságokon. A labdarúgás továbbra is népszerű, képviselői felnőtt és senior csapattal vesznek részt a városi bajnokságban. Csapatvezető: Lancsák Attila. Lásd még *autócross*, *sportegyesületek* (B. A.)

Irányi Dániel Általános Gimnázium, lásd *Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola*

Irodalmi és Művészeti Kör Férfikara és Zenekara, 1895-ben megszervezett együttes. Mind a férfikar, mind pedig a zenekar vezetésére Sterneck Zsigmond zenetanárt kérték fel, aki a kör zenekarát az első világháborúig vezette. Kezdetben a férfikar 21 dalosból, a zenekar pedig 14 muzsikusból állt. 1900-ban a kör férfikarának vezetését Böhm Emil, a Pécsről Kanizsára költözött kereskedő vette át, aki kiváló énekes és muzsikus is volt. A kiváló szervező irányítása alatt a kör dalárdája és zenekara a századfordulón az egész Dunántúlon ismertté vált. Szervezői munkájának eredménye, hogy kezdeményezése nyomán sok hazai, illetve európai ének- és hangszeres művész hangversenyét hallhatta a nagykanizsai publikum. A zenei együttes 1920-ban szűnt meg. Lásd még *kórusok*, *zenekarok* (F. F.)

Irodalmi és Művészeti Kör Vegyeskara, 1921 és 1936 között a kör Szimfonikus Zenekarával együttműködve tevékenykedő közösség. Mind a szimfonikusok, mind a vegyeskar munkáját *Ketting Ferenc* irányította. 1924-ben J. Haydn: A Teremtés, 1932-ben

az *Évszakok* című oratóriumát adták elő. 1936-ban a kör zenekarának vezetését *Vannay János*, a *Városi Zeneiskola* igazgatója vette át. A vegyeskar élén azonban egészen annak megszűnéséig, 1945-ig Ketting Ferenc karnagy állt. A kar 1936 júniusában a Szombathelyen megrendezett Országos Dalosversenyen kiemelkedő teljesítményt nyújtott, az aranyérmes vegyeskarok között csoportgyőztes lett. Kiváló eredményt ért el 1938-ban Székesfehérvárott az Országos Dalversenyen is, ahol mindkét csoportban első díjas volt. 1940. június 22–23-án Győrött elnyerték a két világháború közti idők leghíresebb dalos trófeáját, a Királyi-díjat, amihez Kodály Zoltán személyesen gratulált Ketting Ferencnek. Ekkor a kórus létszáma 73 fő volt. A második világháború után sem az Irodalmi Kör, sem a vegyeskar nem alakult újjá. Lásd még *kórusok* (F. F.)

irodalmi folyóiratok, lásd *Mérleg*, *Pannon Tükör*

írók, költők a 20 század végén, lásd *elszármazott 20. század végi írók, szakírók, szépirók*

Irredenta emlékmű – Nagymagyarország emlékmű, Hübner Tibor alkotása, amely egykor az Eötvös téren állt. A nagykanizsai származású, Salzburgban élő Schless István 1933 októberében 20 ezer pengős adományt tett a céllal, hogy abból irredenta emlékművet létesítsenek, s azt a Fő út lezárásaként az Eötvös téren helyezték el. A szoborra kiírt pályázatra

Az Irredenta emlékmű az Eötvös téren az 1930-as években (Sz. T.)

1934 januárjában 21 pályamű érkezett, melyek közül Hübner Tibor budapesti műépítész „Süt a nap” jellegű tervét fogadták el. A 10,5 méter magas emlékmű talpázatát képező lépcsősorba 4 kötömböt iktattak, rajtuk Muhi, Mohács, Arad, Trianon feliratokkal. A lépcsők feletti talpázatra a megmaradt 13 vármegye címerét faragták, köztük nagyobb címerpajzson a magyar címer, Zala megye és a Zrínyiek címere látszott. A talpázaton egy nagyobb oszlop körül 4 kisebb posztamentesen a 4 világtáj felé néző, monumentális méretű, 3 méter magas, egyenként 20 mázsa allegorikus szoboralakok álltak: „Anya gyermekével”, „Harcos magyar”, „Magyar paraszt” és „Hungária”, Rápolty

budapesti szobrászművész alkotásai. A posztamensenek az elcsatolt vármegyék címereit félig faragták ki. A középső oszlop tetejébe a „Magyar Hiszekegy” sorait vésték, kövei között helyezték el az alapító okmányt 1934. szeptember 27-én. Az emlékművet a szent korona zárta le. A talapzatok pilisvörösjenői, a szobor alakok és a korona dunaharaszti kőből készültek. Az avatási ünnepélyt először 1934. október 7-re tűzték ki, a leleplezésre Herczeg Ferenc írórt kérték fel, de közbejött akadályok miatt négy alkalommal el kellett azt halasztani. Az utolsó kitűzőtt napra, október 28-ára a meghívókat is kiküldték, megtörténtek az előkészületek, de hivatalosan végül sohasem avatták fel az emlékművet. A *Zalai Közlöny* híradása szerint a jugoszláv és cseh lapok a szomszéd országok elleni lázítást látták az emlékműben, s tiltakoztak „uszító” feliratai ellen. A szobrot a második világháborút követően ledöntötték, részzeit az Eötvös téren lévő víztárolóba szórták be. *Lásd még emlékművek, köztéri alkotások (K. Zs.)*

iskolai értesítők, évkönyvek, azok az önálló kötetben megjelent dokumentumok, amelyek egyetlen tanítási évnek állítanak emléket. Lásd *Batthyány Lajos Gimnázium évkönyvei*, *Cserháti Sándor Szakközépiskola évkönyve*, *a kegyesrendi katolikus főgimnázium értesítői, évkönyvei*, *Landler Jenő Gimnázium évkönyvei*, *Dr. Mező Ferenc Gimnázium évkönyve*, *Thury György Kereskedelmi Szakközépiskola évkönyve*. *Lásd még iskolatörténeti kiadványok, kiadványok a városról*

iskolai-kollégiumi színjátékok, diákok vagy tanárok által írt, erkölcsi és nevelő célzattal az iskolákban, kollégiumokban előadott darabok. A *piarista gimnáziumban*, az iskola 1762-es alapításától kezdve ének-kart, zenekart és színjátszó kört szervezett a diákság. Az első írásos emlék arról tájékoztat, hogy 1781-ben magyar nyelvű pásztorjátékot mutattak be Egerváry Ignácznak, a szónoklattan tanárának tiszteletére. A művet a magyar színháztörténet is számon tartja. „Ez az egészében gyenge alkotás, mint a piarista pásztorjátékok egyetlen magyar képviselője, történelmi szempontból is méltó a figyelemre...” – értékeli Kolozsvári János a piarista iskoladramáról írt könyvében. Közel 200 éven át folyt az előadások sorozata a kanizsai gimnáziumban is, pótolva ezzel a hivatásos, állandó színház hiányát. *Lásd még színházi események (D. L.)*

iskolatörténeti kiadványok, azok az önálló kötetben megjelent munkák, amelyeket jubileumi alkalmakra állítottak össze, illetve amelyek a város iskolatörténetének egy-egy korszakát vizsgálják. Lásd *Batthyány Lajos Gimnázium emlékkönyvei*. Dobó László: A nagykanizsai kereskedelmi iskola története 1808 ... 1832–1947, lásd *kereskedelmi iskola története*. Gerócs György: A nagykanizsai elemi iskolai oktatás története 1731–1806, lásd *elemi iskolai oktatás tör-*

ténete. Hevesi Sándor Általános Iskola 15 éve 1982–1997, lásd *Hevesi Sándor Általános Iskola 15 éve*. Jubileumi évkönyv. A nagykanizsai Zrínyi Miklós Általános Iskola fennállásának 125. évfordulója tiszteletére 1872–1997, lásd *Zrínyi Miklós Általános Iskola jubileumi évkönyve*. 100 éves Nagykanizsa város szakmunkásképző iskolája 1886–1986, lásd *szakmunkásképző iskola 100 éve*. A nagykanizsai Dr. Mező Ferenc Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola, Gépíró és Gyorsíró Szakiskola Jubileumi évkönyve 1989–90, lásd *Dr. Mező Ferenc Gimnázium jubileumi évkönyve*. Tulok József: A nagykanizsai Nagyrác Utcai Általános Iskola története, lásd *Nagyrác Utcai Általános Iskola története*. *Lásd még kiadványok a városról*

Ispita, az Ady utca és a Zrínyi utca sarkán, a későbbi *Kaszinó* helyén egykor állt kórház és szegényház épülete. Az árpolda 1769-ben kezdte meg működését. 1775-ben az isptály mellé kápolnát építettek Szent Márton püspök tiszteletére. Az épületre utalt az Ispita utca név, az egykori Légrádi utca (ma Ady utca) Fő út és Zrínyi Miklós utca közötti szakaszának elnevezése is. 15-20 személy befogadására alkalmas agg-árpolda volt, rendeltetése szerint azonban inkább szegényház jellegű intézmény, mint *kórház*. Az emeleten egy 12 ágyas férfiszoba és egy 8 ágyas női szoba volt, s egy 4 ágyas szoba rendkívüli esetekre. Az épület földszintjén 3 szobát alakítottak ki, amely a mindkét nembeli rokkantak menhelyül szolgált. Az isptályi betegforgalma a múlt század második felében 350-400 beteg volt. Az intézmény 1884-ig működött itt, a *kórház* elkészültéig. A régi kórház és kápolna épületét a *Kereskedelmi Kaszinó* vette meg 10 ezer forintért, s helyükbe építette fel 1886-ban historizáló, eklektikus stílusú színházát. *Lásd még orvoslás (F.É.) (K. Zs.)*

Ispotály, a város első egészségügyi intézménye, a család nélkül maradt betegek gondozására létrehozott menhely. Építését 1698-ban engedélyezték. E menhely kezdeti vagyona 10 hold föld volt, amivel a *városi tanács* gazdálkodott. Földjének egy részét bérbé adta, de forgatta a tőkéjét is. Adományok révén az Ispotály földje idővel 61 holdra gyarapodott. Az 1728. évi úrbéri összeíraskor a *mezőváros* földesúrá, gróf Szapáry Miklós megemlíti az Ispotályt, mint egy meghatározatlan nagyságú gazdasági területtel rendelkező xenodochiit, ám hogy a városban ez hol is volt, azt nem lehet tudni. *Lásd még orvoslás (F.É.)*

István-nap, (dec. 26.) karácsony másnapja, keresztény ünnep, amihez ősi termékenységvarázsló hiedelmek kapcsolódtak. Ilyen például a korbácsolás szokása. *Lásd még aprószentek napja, korbácsolás (K. E.)*

Izappuska, a Dunántúli Kőolajfűrészi Üzem 1955-től 1965-ig, Németh László felelős kiadó irányítása alatt

megjelenő, magas szakmai színvonalú üzemi lapja. 1961 végéig csak rendszertelenül adták ki, ezt követően azonban havi rendszerességgel tájékoztatott az *olajipar* gondjairól, problémáiról, eredményeiről. Megjelenésének első szakaszában (1955–61) sokszorosított formában került az olvasókhoz, céljál tűzve az üzemi élet élénkítését, a munkaverseny népszerűsítését. Második periódusában már a zalaezerszegi Zala Megyei Nyomdávalat készítette, és ekkortól az olajipar szélesebb területeiről kívánt információkat szolgáltatni. Így a különböző üzemekben egy-egy szerkesztő is tevékenykedett. Nagylengyelben Fitos István, Lovászikban Németh József, Babócsán pedig Boda József dolgozott a lapon. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Ivánkovits Ferenc (1908. augusztus 21. Szeged – 1984. január 26. Nagykanizsa), zenetanár, karnagy. A Zeneművészeti Főiskolán szerzete hegedűtanári diplomáját. 1935-től a nagykanizsai *Városi Zeneiskolában* tanított. 1945-ben megbízott, majd 1946-tól kinevezett zeneiskolai igazgató. 1945–70 között a Vasutas Vegyeskar, a *Munkásörtség énekkara* és a *Szabóipari Szövetkezet Vegyeskara* vezetőjeként, valamint a Nagykanizsai *Szimfonikus Zenekar* vezető karnagyaként tevékenykedett. Vezényelt Lovászikban és Báza-kerettyén a *MAORT*-üzemknél, a *városi kórház* javára rendezett jótékony célú Beethoven esten a *Városi Színházban*, vezette a 30 éves *Nagykanizsai Állami Zeneiskola* jubileumi koncertjét, valamint Liszt-Bartók estet és operahangversenyeket dirigált. Ebből az időszakból még kiemelhetők a Farkas Ferenc 60. születésnapja alkalmából sorra került zeneszerzői est, valamint a budapesti Amatőr Szimfonikus Zenekarok Fesztiválján való fellépés. Vezényelt a zenekar vendégszereplésén a jugoszláviai Csáktornyan, a *Dr. Mező Ferenc Gimnázium* névadó ünnepségén. A Szimfonikus Zenekar 50 éves jubileumi hangversenyén bemutatásra került a Farkas Ferenc Kossuth-díjas zeneszerző erre az alkalomra írt kantátája: *Ének Vitéz Thúry Györgyről* címmel. Számos növendéket irányított hegedűtanári és művészi pályára. 1971-ben, 36 évi közszolgálat után megkapta a Munka Érdemrend ezüst fokozatát. 1977–82 között nyugdíjasként a Barcsi Zeneiskolában tanított. (F. F.)

Iványi Béla (1878. okt. 27. Nagykanizsa – 1964. jan. 20. Vonyarcvashegy), történész, egyetemi tanár. Apja postisztviselő volt, családi nevük 1903-ig Jung. Középsiskolai és egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, ahol 1903-ban avatták jogi doktorrá. Az Országos Levéltárban dolgozott, majd 1916-tól a debreceni, 1937-től pedig a szegedi egyetemen magyar alkotmány és jogtörténet tanára. 1923–1949 között a Magyar Tudományos Akadémia tagja volt. Az 1938-as nyugdíjba vonulásától főleg a Batthyány és a Festetics családok levéltárának rendezésével foglalkozott.

Jogtörténeti, különösen pedig forráskiadványai jelentősek. Több, köztük sok zalai vonatkozású műve is mindmáig kéziratban van. (N. J.)

Izraelita Hitközség, a 18. század második felében alakult hitközség Nagykanizsán. Írásos dokumentumban először 1784-ben szerepel, de létezését korábbra kell tennünk. Első említése egy új temetőkert vásárlása kapcsán fordul elő. A gyülekezet főkegyurai a Batthyány család tagjai voltak. 1786-ban *Batthyány Lajos* szabályozta a zsidó közösség és a város kapcsolatát, 1787-ben II. József pátenstre módosította a korábbi rendeletét. A hitközséget évente választott előljárásság irányította, amely egy hattagú belső és egy tizenkét tagú külső tanácsból állt. A 19. század elejére az egyre gyarapodó közösség a Batthyány Fülöp hercegtől kapott telken imaházat építtetett. A *Zsinagógát* 1821-ben avatták fel. 1845-ben itt szolgált meg először Magyarországon orgona zsidó templomban. 1840–46 között *Lőw Lipót* volt a gyülekezet rabbija. A szabadságharc leverését követően a hitközség önállósága megszűnt, jogait csak az 1867. évi VII. törvénycikk állította vissza. Az 1868–69-ben megtartott Izraelita Egyetemes Gyűlés után az amúgy is liberális szellemű nagykanizsai zsidóság a kongresszusi szervezeti forma mellett döntött. Az első világháborút követően a nagykanizsai kereskedők és vállalatok elvesztették korábbi piacaikat. Az országban a húszas és harmincas években felerősödött *antiszemizmus* Nagykanizsán kevésbé érződött. Lengyelország lerohanása után a menekültek segítségével a helyi zsidó lakosság aktív szerepet vállalt. 1944 áprilisában elrendelték a zsidó lakosság kitelepítését. A koncentrációs táborokból nagyon kevesen tértek haza. A hitközség 1947-től kezdte meg újból működését. A világháború után Singer Ödön, majd Domán István volt a gyülekezet állandó főrabbi. 1972-től nem töltötték be a tisztséget, a közösség elnöke 1978 és 1994 között Schein Gyula volt. 1994-től Rajnai Sándor viseli ezt a tisztséget. 1990-től a hitközség élete megélénkült. Az Izraelita ravatalozót és sírkertet felújították, a *zsinagógát* újra megnyitották a nagyközönség számára. A munka megszervezésében szerepet játszott Katzenbach Ferencné, aki a közösség ügyvezető elnöke volt. Lásd még *Chevra Kadisa-könyv*, *Izraelita temető*, *Zsidó Hitközség háza*, *zsidó holocaust* (S. J.)

Izraelita Jótékony Nőegylet, 1846-ban alapított városi karitatív szervezet, amelynek első elnöke gelsei Guttman Nanetta lett. A városban csak a „szegények tápintézete”-ként emlegették. 1919-ig évente átlag háromszáz szegény embert étkeztettek. Lásd még *egyesületek* (J. L.)

Izraelita Jótékony Nőegylet története (Dr. Winkler Ernőné: Százéves nőegyletünk. Történelmi visszapil-

lantás a Nagykanizsai Izraelita Jótékony Nőegylet múltjára, Nagykanizsa, 1943, 22 oldal.), a helyi zsidó jótékonyági nőegylet százéves történetéről szóló kiadvány. Összefoglalójában a szerző egy évvel a kanizsai zsidóság deportálása előtt hazafias érzelmeket megfogalmazva idézi Vázsonyi Vilmos szavait: „... a hazát szeretni kell akkor is - ha az tőlünk szeretetével elfordulni látszik”. Az 1843-ban *Lőw Lipót* sugalmazására létrejött egylet történetét 1846-tól jegyzőkönyvekből ismerhetjük meg. Alapító elnöknője Gutmann S. Henrikné volt, akitől lánya, Vidor Samuné vette át az egyesület irányítását annak fénykorában, 1878 és 1921 között. Az 1880-as évektől magyar nyelvű jegyzőkönyvek a magyarság és a zsidóság békés együttéléséről tudósítanak. Dr. Rothschild Samuné 1921–1926 között, Rosenfeld Józsefné 1933-ig, Weiss Ernőné 1940-ig vezette az egyletet, akit a kötet szerzője, dr. Winkler Ernőné *Munkácsi Noémi* követett. A jótékonyági szervezet népkonyhája révén felekezeti színezet nélkül támogatta a rászorulókat, naponta 300 szegény embert juttatott meleg ebédhez az első világháború végéig. Sokféle segítő tevékenysége közé tartozott az árva iskolás lányok évenkénti felruházása. Lásd *egyesülettörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

Izraelita temető, az Ady Endre utcában fekvő temető, amit a könyelv zsidó-temetőként említ. Az 1780-as években, az akkori Izraelita temető, amely a mai

Múlt századi sirkövek az Izraelita temetőben
Fotó: Kotnyek

vasútállomás felvételi épülete mellett volt, megtelt, ezért a hitközség gróf *Batthyány Lajostól*, a város kegyurától 100 négyszögöl telket kért az új temető számára. E telket megkapták, s ezt követően, immár a temető mai helyén 1786-ban megkezdődött a temetkezés. E sirkert téglalap alakú, nagysága nyolc kat. hold. Gesztenyefasoros főút osztja ketté, a mellékutak osztják tovább több mint harminc parcellára. A temetőkert

nyilvántartókönyve mintegy 4 ezer halottat tüntet fel. Ez a temetőrész a jelenlegi temető északkeleti részén található. Idővel a temető területe tovább bővült.

A sirkert jelentős értékű síremlékeivel, nívós kertészeti megoldásaival, jó karbantartásával a gazdag nagykanizsai hitközség törődésére vallott. A legrégebb, a 18 század végéről való síremlékek közül néhány még ma is megtalálható. A sirkövek a 19. század közepéig héber, majd a 20. század elejéig leginkább német nyelvűek voltak, de köztük magyar feliratúak is akadtak. Utána a sirköszövegek leginkább magyar nyelvűek, de kevés német nyelvű is létezik. Valamennyi sirkövön héber felirat is olvasható.

A temetőhöz szervesen kapcsolódik a város egyik legszebb *helyi védettséggű* épülete, a ravatalozó, amit 1883-ban eklektikus stílusban építettek. A második világháború alatt az épület megsérült, a helyreállításra hosszú évtizedeken át nem volt pénz. Fő homlokzatát négy beépített korintoszi oszlop tartja. Az oszlopok timpanont tartanak, amelyen héberül és magyarul is olvasható az „Izraelita temető” felirat. A középső főbejáratot régen vasrács zárta le, ma vaskapuja van, innen két lépcső vezet az előcsarnokba. Tovább haladva két fekete kapun át juthatunk a szertartásterembe. A helyiség természetes megvilágításáról nagy méretű ablakok gondoskodnak. Az épület fő homlokzatához két kisebb épület kapcsolódik.

A temetőt is több alkalommal érték háborús károk. Először a szabadságharc idején, amikor is 1848 októberében hadi cselekmények színhelyévé vált. A második világháborúban a vasútállomás elleni légitámadás során rongálódott meg. A háború idején a helyi zsidóságot Németországba hurcolták el. A hitközség 1944-ben tagjainak kilencven százalékát elveszítette. A háború után a visszatért kisszámú zsidóság keveset tudott áldozni a temető fenntartására. A sirkövek letöredeztek, szétmállottak, és az ezeket körülvevő növényzet túlbuzjándzott. Végül is a ravatalozó és sirkert 1994-ben kezdődött helyreállítási munkái 1995 őszén fejeződtek be. A felújításban jelentős szerepet vállalt a hitközség vezetője: *Katzenbach Ferencné*. Lásd még *Déli Vasúti emlékoszlop, Első világháborús zsidó hősök temetője, Emléktábla az elhurcolt és eltűnt nagykanizsai zsidók emlékére, 1848–49-es forradalom és szabadságharc kanizsia vonatkozásai, helyi védelem, Práter, temetők* (Sz. G.)

Izsák József, dr. (1923–1992), sportvezető. A jogi végzettségű vasutas gazdasági vezető fiatal korában amatőrként otthonosan mozgott az iskolai sportban. Az 1950-es évek első felében kapcsolódott be a kanizsai vasutas sport irányításába, különböző sporttisztviségeket töltött be. Elnöke, majd elnökhelyettese volt a *MÁV NTE*-nek és 20 éven át szakosztályvezetőként szolgálta a kosárlabdázást. Érdemei vannak abban, hogy a *MÁV NTE* női kosárlabdacsapata négy bajnoki évadban a

Nemzeti Bajnokság első osztályában, annak élvonalában szerepelt. Lásd még *kosárlabda*, *MÁV NTE (B. A.)*

Jakabos György (1909. december 29. Budapest – 1986. február 24. Nagykanizsa), karnagy, muzsikus. A Zeneművészeti Főiskola fagott-tanszakán folytatta zenei tanulmányait. Kórus- és zenekarvezető, a fagott mellett a brácsa és az ütőhangszerek művelője. A 60-as évek elején a *Nagykanizsai Állami Zeneiskola* fafüvő tanszakán tanít. 1954-től 1957-ig a *KPVDSZ Mandolinzenekar*ának, később a *MÁV Kodály Zoltán Vegyeskarnak* a vezetője. 1963. március 18-án Simándi József és Czanik Zsófia operahangversenyét vezényelte a Városi Művelődési Házban. 1963–67 között a *Szabóipari Szövetkezet Vegyeskar*ának karnagya. 1981-ben a Nagykanizsai *Szimfonikus Zenekar* vezetője. A zenekarnak 30 éven át volt tagja. (F. F.)

Jallosics András (1791. nov. 30. Tata – 1862. jún. 19. Buda), tanár, költő. Eredeti neve János, ezt a piarista rendbe lépve cserélte Andrásra. Tanulmányait több városban végezte, majd Szegeden, Tatán, Selmecen, Kalocsán és Pesten tanított. 1841–44 között a nagykanizsai ház főnöke, a gimnázium igazgatója. Innét Pestre került, ahol különböző tisztségeket töltött be rendjében. Latin és magyar nyelvű, főleg alkalmi költeményeket írt, közülük 71 külön nyomtatványban is megjelent. Kanizsai működéséhez az új somogyi főispánt, Czindery Lászlót köszöntő „Tisztelet füzér...” című füzete köthető (1843). (N. J.)

Jancsi és Juliska szobor, lásd *Tanácsköztársasági emlékmű*

János-nap, (dec. 27.) egyházi szertartásokkal is megünnepeelt *jeles nap*. Reggel a szőlősgazdák feleségei egy kis üveg borral mentek a templomba, hogy azt a pap megszentelje. A bort aztán a gazdák délután kivitték a hegyre és minden hordóba cseppentettek belőle, hogy tartósítsa azt, illetve megőrizze az ott tárolt nemes nedű zamatát. E népszokás a hagyományokat tisztelő kiskanizsai családoknál napjainkban is él. Nagy gyakoriságnak örvend a János keresztnév, az idős gazdák sok János napi köszöntő versikét megőriztek. Lásd még *hegyi pincék*, *jeles napok*, *népszokások* (K. E.)

járásbíróság, 1872-ben Nagykanizsai Királyi Járásbíróság néven létrehozott, illetőségi területének népességét tekintve a legnagyobb zalai járásbíróság. Az ide tartozó 66 település összlakossága 1880-ban 61295 fő volt. Fennhatósága alá tartozott a Nagykanizsai járás, valamint a Pacsai járás 11 helysége. Az 1930-as évek közepéig a Nagykanizsai Járásbírószág volt a megye legnagyobb ügyforgalmú járásbírósága, hozzá mérni legfeljebb a Zalaegerszegi Járásbíróságot lehetett ebben az időszakban. A járások 1984-es

megszűnésével a járásbíróság neve városi bíróságra módosult, illetőségi területe pedig a város környékére terjed ki. Az intézmény vezetői: Koch Adolf (1872–?), Kovács Béla (?–1888), Oszterhuber László (1888–1912), Kürty István (1912–13), Kovács Gyula (1913–25), Gombár Gyula (1926–33), Szabó Győző (1934–35), Paiss Dénes (1935–38), Bentzik Ferenc (1938–50), Benedek Károly (1950–51), Jász Gyula (1951–53), Török Ferenc (1953–60), Nagy Antal (1960–63), Hámori Zoltán (1963–73), Hári Tibor (1974–92), Kurta János (1992–). Lásd még *igazság-szolgáltatás (I. A.)*

járművek, lásd *autóbusz*, *automobil*, *bérrautó*, *fiáker*, *P. Kanizsa (hajó)*, *repülőgép*, *városi vasút*, *villamos*

jazz fesztivál, mind a város határain kívül is egyre híresebbé váló több napos zenei rendezvény, első alkalommal 1973-ban került megrendezésre Nemzetközi Jazz Hétvége néven. E programsorozat keretében fel-

Improvizáció
Fotó: Erdei

lépett többek között Szabados György zenekara, a Benkó Dixiland-tól Gonda Jánosig a teljes magyar jazz élvonala, de például Leo Wright amerikai szaxofonos is. 1976-ban a koncerteket már a *Hevesi Sándor Művelődési Központ*ban tartották. 1991-ben Alpok-Adria Jazz Fesztivál elnevezéssel, megváltozott tartalommal újra elindult a fesztivál. Ekkor meghívást kapott az ausztriai partnerváros, *Gleisdorf* big-bandje, a svéd Agnetta Bauman, a finn szaxofonos-csillag Jukka Perko. Nagykanizsát Tiborcz Iván kvartettje képviselte. Világhírű zenészek vendégszerepeltek a kilencvenes években a városban. Fellépett Don Cherry, Archie Shepp, Art Farmer (USA), Zoller Attila (Ausztria), Jirzi Stivin (Prága), Bosko Petrovics (Zágráb), Szakcsi Lakatos Béla, Pege Aladár. A rendezvény eseményei a Hevesi Sándor Művelődési Központ mellett a *Helyőrségi Művelődési Otthon*ban, a Jazz Caféban, a Hely klubban és az Állami Zeneiskolában zajlottak, ahol 1995-ben Süle László, a Helsinki Jazz-

konzervatórium tanára adott zongorahangversenyt. A fesztivált 1998-ban MKB-Men Nemzetközi Jazz Fesztivál néven rendezték meg. (F. F.)

Jazz Kanizsán ... (Halász Gyula: Jazz Kanizsán 1972-1996, Nagykanizsa, 1996, 105 oldal), a városban 1973-tól megrendezett jazz fesztiválok negyedszázados történetét feldolgozó kötet. Nemzetközi Dzsesszhévége elnevezéssel 1973-ban rendezte az első dzsesszfesztiválját a város. Az esemény egy nagy sikerű sorozatot indított el, ez után évente, kétévente a városban megrendezett fesztiválokon, dzsesszhévégeken a hazai és nemzetközi dzsessz kiváló muzikusai találkozhattak. Nagykanizsa az eseménysorozat jóvoltából a magyar dzsesszélet egyik központjává vált. A kötetben a szerzők nem csak a fesztiválok történetét örökítették meg, hanem bemutatták a dzsessz helyi művelőit is, így a Kanizsai Jazzklubot, a városban játszó Kanizsa Jazz Együttest és a Hot Brass Band nevű formációt is. A kötet beszélgetéseket közöl a dzsessz városi, hazai és nemzetközi szereplőivel, így dr. Beke Árpáddal, Ámon Istvánnal, Tiborcz Ivánnal. Ugyanakkor válogatás is olvasható a nemzetközi zenei szaklap, a Jazz Forum kanizsai eseményekkel foglalkozó angol nyelvű cikkeiből. Lásd még *zenetörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

jégkorszak nyomai, a mintegy 2 millió évvel ezelőtt, valószínűleg csillagászati okokból kezdődő, majd több ciklusban folytatódó és mintegy 20 ezer évvel ezelőtt befejeződő jelentős lehülés okozta felszíni változások térségünkben is fellelhetők. Magyarországon területét ugyan nem borította el jég, ám hideg és száraz klíma uralkodott. Mindez porhullással és homokmozgással járt, ugyanakkor az egyes eljegesedési időszakok között a maihoz hasonló időjárás volt. A Duna-Tisza hordalékkúpjain a homok mozgásba lendült, és a szél a porszemeket messze elszállította. Ennek köszönhetően Nagykanizsa környezetét is lösz-lepellet vonta be. A felszínen a csapadékos klíma hatására a lösz mára elvályogosodott. Ugyanakkor a váltakozó magasságú talajvíz, a talajfagy-nyomás hatására a homokos rétegekben úgynevezett zsákosodást idézett elő (Kiskanizsa, Büdöskút). A domboldalak agyagrétegei vízzel átitatva folyóssá váltak és hernyószerű mozgással csúsztak a völgyek felé, lankásítva ezzel a völgyoldalakat. Ez utóbbira találhatók jellemző példák a Szentgyörgyvári-hegyen. Lásd még *felszíni alakzatok* (Cs. F.)

jegyző, az 1990-es rendszerváltás követő helyhatósági választások után rendszeresített közigazgatási tiszttség. A *közgyűlés* a jogszabályokban megállapított kiegészítő követelményeknek megfelelően nevezi ki határozatlan időre. A jegyző javaslatára a közgyűlés aljegyzőt nevez ki. Nagykanizsa Megyei Jogú Város

Közgyűlésének 31/1996. sz. rendelete alapján a jegyző vezeti a *képviselő-testület* hivatalát, gondoskodik az előterjesztések előkészítéséről, hatáskörébe tartozó ügyekben szabályozza a kiadványok rendjét, gyakorolja a munkáltatói jogokat a képviselő-testület hivatalának köztisztviselői tekintetében. Tanácskozási joggal részt vesz a közgyűlés és az *önkormányzati bizottságok* ülésein. Felügyel a javaslatok törvényességére, vezeti a *Polgármesteri Hivatal* munkáját, döntésre előkészíti a *polgármester* hatáskörébe tartozó államigazgatási ügyeket. Nagykanizsán 1990 után hazamosabb ideig tevékenykedő jegyzők: dr. Henczi Edit és dr. Takács Anikó voltak. Lásd *önkormányzati tisztségek, rendszerváltás utáni közigazgatás* (G. F.)

jeles napok, naptári ünnepeit, kedvelt szentjeinek névnapját, s a kalendáriumokban számon tartott, a mezőgazdaság munkafázisaihoz, a napfordulókhoz fűződő jelentős napokat nevezte és nevezi így, néha ma is népünk (parasztságunk). Lásd *András-nap, Borbála-nap, Gergely-nap, Gyertyaszentelő Boldogasszony, György-nap, hamvazószerda, húsvéthétfő, János-nap, József napja, Lőrinc-nap, Márk napja, Márton-nap, mindenszentek, Orbán-nap, Pál napja, Péter-Pál napja, Sándor-József-Benedek, Szent Miklós napja, Szilveszter, Vince-nap* (K. E.)

jelképek, lásd *városcímer, zászló*

Jézus Szíve Plébánia, lásd *Római Katolikus Jézus Szíve Plébánia*

Jókai-liget, lásd *Egylet kert*

József főherceg laktanya, 1886-ban 165856 forintos költségen, az Erdélyi és társa cég által a „magyar-ki-

A ma Citrom-szigetként ismert egykori József főherceg laktanya (G. R. O.)

rályi nagykanizsai 20. honvéd gyalog feldandár"-ból alakult 20. honvéd gyalogezred részére épített laktanya. 1945-46 között Petőfi Sándor nevét viselte. A Dózsa György út 73-75. szám alatti épületből a katonaság 1946-ban költözött ki. Az épület azóta pusztul.

Ma Citrom-sziget néven ismerik a városban, s első-sorban szükséglakásoknak ad helyet. Lásd még *katonai egységek, laktanyák* (T. A.)

József napja, (márc. 19.) a sajtóságos népszokásokkal tarkított jeles napok egyike. Hajdan a marhákat mogyoróvesszővel megcsapkodva e napon eresztek ki a legelőre, hogy a boszorkányok rontásától megóvják őket. Lásd még *jeles napok, népszokások, Sándor-József-Benedek napja* (K. E.)

Jövendő, 1914 júliusától 1919 júniusáig Nagykanizsán megjelenő országos szaklap, a magyarországi *kéményseprő* munkások társadalmi és gazdasági érdekeit védő szakmai újság. Kezdetben havonta kétszer került az olvasók kezébe, majd az első világháború alatt havilap lett. Évente más és más nyomda állította elő. Fejléce, és ezáltal tartalma is többször változott, hol szociális és gazdasági célokért küzdő lapként jegyezték, máskor pedig a kéményseprősegédek érdekeit tűzte zászlajára. Példányai az Országos Széchenyi Könyvtárban fellelhetők. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Juhász Péter (1833 körül – 1896. január 22. Nagykanizsa), tanító. Legjelentősebb pedagógiai munkái: „Összeadás, kivonás szorzás és osztás táblázata, szabályokkal és példákkal” (Nk. 1876), „Írási mintalapok, közép, reál, polgári és felső népiskolák számára” (Nk. 1976–77, németül 1876), „A számolás elemei. Elemi népiskolák számára” (Iván Gábor néven, Nk. 1879), „A magyar írás betűk szemléltetése és ütemezésének kézikönyve. Általános alapos oktatásra és gyakorlati oktatásra” (Bp. 1886). (H. K.)

K. Havas Géza (1905. november 13. Nagykanizsa – 1945. április 25. Günskirchen), kritikus, közgazdász, szerkesztő. Elemi és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, nyolcadikos korában azonban egy diákcsinny miatt távoznia kellett, így Székesfehérváron érettségizett. Klasszika-filológusnak készült, ám jó nevű ügyvéd apjának halála miatt, anyagi okokból banktisztviselő, könyvügynök, szerkesztő lett. Több kötetet fordított és jelentős irodalmi tanulmányokat tett közzé. A Népszava, a Szép Szó, a Századunk főmunkatársa volt, szerkesztette a Fórum című lapot. 1931-ben kapcsolatba került a munkásmozgalommal, emiatt le is tartóztatták. 1942-től több alkalommal munkaszolgálatos, 1945. februárjában elhurcolták. Tábori életének egy mozzanatát Örkény István idézte fel Dr. K.H.G. című egypercesében. A táborban, szív-rohamban halt meg. (N. J.)

Kaán Károly (1867. július 12. Nagykanizsa – 1940. január 28. Budapest), erdőmérnök. Elemi és gimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte, majd a

selmecbányai Erdészeti Akadémián tanult. Pályafutását erdőmérnöki oklevéllel Besztercebányán kezdte.

Kaán Károly
(ZMÉL)

faanyag értékesítéséig. Kiemelten foglalkozott az Alföld fásításának kérdéseivel, természeti értékeink védelmével, s az erdők közjóléti szerepével. Jelentős szerepe volt mindezek törvényszintű elismertetésében. 1924-ben államtitkári rangot kapott, s a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. A nagy magyar erdőszpolitikus emléket szülővárosában születésének 125. évfordulója alkalmából iskolája, a *Batthyány Lajos gimnázium* falán elhelyezett emléktábla, valamint a *Zalaerdő Rt.* székháza előtt 1998-ban felavatott szobra örzi. (Bh. L.)

Kaán Károly emléktáblája, a *piarista gimnázium* egykori növendékének emléktáblája a *Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola* Sugár út 9. számú épületének homlokzatán. Felirata: „Iskolánk falai között végezte gimnáziumi tanulmányait a nagy magyar erdőszpolitikus, városunk szülőtte. Kaán Károly 1867–1940 erdőmérnök, akadémikus, földművelésügyi államtitkár. Nevéhez fűződik az Alföld fásításának meghirdetése, természeti értékeink védelmének és az erdők közjóléti szerepének törvényszintű elismertetése. Életműve, elméleti és gyakorlati munkássága a magyar erdőszet örök értéke.” Az emléktábla avatására Kaán Károly születésének 125. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségsorozat keretében került sor 1992. május 22-én. Lásd még *emléktáblák, helyi védelem* (K. Zs.)

Kaán Károly szobra, Szabolcs Péter szobrászművész alkotása a Múzeum téren, a Zalaerdő Rt. irodaháza előtt. A bronz mellszobor márvány talapzaton áll, felirata: „Kaán Károly 1867–1940”. A talapzaton lévő réztáblán olvasható felirat szerint a nagy magyar erdőszpolitikus emlékére az Országos Erdészeti Egyesület 1998. évi nagykanizsai Vándorgyűlése alkalmából a Zalaerdő Rt. állíttatta. A szobrot 1998. május 23-án leplezték le. Lásd még *köztéri alkotások* (K. Zs.)

Kádár Lajos (1870. Gyöngyös – 1947. Sarkad), református lelkész. Gyöngyösön járt gimnáziumba, majd a Budapesti Református Teológiai Akadémián folytatta tanulmányait. Felszentelt lelkészként a bölcsészettudományi karon a magyar-történelem szakot is elvégezte. A Magyar Nyelvőr című folyóiratban jelentek meg cikkei. 1904-ben nevezték ki lelkésznek Nagykanizsára. Szorgalmas munkával gyűjtötte az adományokat a gyülekezet templomának, a *református templomnak* a megépítésére. A telek megvásárlásához szükséges összeget 1910–11-es országos gyűjtőtűjtja során teremtette elő. Hivatali idejének letelte után, 1941-ben, rokonainak birtokára vonult vissza. Sarkadon, feleségének családi kriptájába temették el. (S. J.)

Kállay Tibor
(B. L.: Nk.)

kádi, lásd *Kanzsai vilajet*

kajak-kenu, Nagykanizsán 20 éves múltra visszatekintő sportág. A Kanizsa Bútorgyár Sportegyesület bábáskodott meghonosításában. A szakosztályt 1976-ban alapították, a kajakosok munkáját az egykori versenyző, Héder István irányítja. Az 1980-as évek elején jelentős támogatással és társadalmi munkával felépítették a *Csónakázó-tónál* a vízi sporttelepet, majd elindították a Kanizsa Kupa, később az Olaj Kupa versenysorozatot. A szakosztály a Kanizsa Bútorgyár megszűnését követően új klubban folytatta működését. Az eltelt 20 év során a legponterősebb versenyzők közül kiemelkedett az 1. osztályú Varga Gábor, Gál Zsolt, Horváth Gábor, Palotás Zoltán, Illés Balázs, a lányoknál az 1. osztályú Fodor Krisztina és Bödör Krisztina. A kanizsai kajakosok a kilencvenes évtized vidékbajnokságain 15 arany, 12 ezüst, 8 bronzérmeket szereztek. A korosztályos versenyzők az országos bajnokságokon 6 arany, 4 ezüst és 7 bronzérmes helyezést értek el. Valamennyien kanizsai sportolók és Héder-tanítványok voltak, akik közül a korosztályos válogatottak: a Varga testvérek (Gábor és Péter), Gaál Zsolt, Burján Zoltán, Hederics Árpád, Horváth Gábor, Szabó Dénes. Lásd még *Kanizsa Kajak-kenu Klub, sportágak* (B. A.)

kalaposcéh, jelentős helyi céh, amelynek írásos emlékei közül a szabályzatot, a mesterkönyvet és a szegődötési könyvet, tárgyi emlékeiből pedig a pecsétnyomót őrzi a *Thúry György Múzeum*. 1830-ban 5 taggal alakult, 1847-re már 11 fős létszámmal dolgozott. 1830–1854 között évente 1–5, összesen pedig 44 inast szabadtítottak fel. A kalaposcéh tagjai között vidéki, így keszthelyi, kiskomáromi és szentgróti mesterek is voltak. Lásd még *céh, céhszabályzat* (R. L. A.)

Kállay Tibor, dr. (1881. január 6. – 1964. május 24.), jogász, pénzügyminiszter, 1922. június 19. és 1935. március 5. között a város *nemzetgyűlési*, majd *országgyűlési képviselője*. Középkiskolai tanulmányait Deb-

recenben és Kassán végezte. Jogot hallgatott Budapesten, ahol a jog- és államtudományok doktorává avatták. 1906-tól a pénzügyminiszteriumban több beosztást is betöltött. 1921 decemberében, Hegedűs Lóránt lemondása után vette át a tárca irányítását. Nagykanizsa képviselőjévé, párton kívülként az *Egységes Párt* jelöltjeként először 1922-ben választják be a nemzetgyűlésbe. E tiszteit 3 cikluson keresztül, 1935-ig megőrizte. (J. K.)

Kálmán Pál, újságíró, a *Zala* című lap szerkesztője, az 1908-ban megnyílt *Uranus* mozi tulajdonosa. Ő volt az első olyan helyi vállalkozó, aki saját, folyamatos működésű, állandó helyiségben üzemelő mozit létesített az Erzsébet tér 20. szám alatti *Szerb házban*. Ám annak ellenére, hogy az Uranus évekig várta a mozilátogatókat és a város fontos intézményévé vált, hamarosan megvált tőle. Az 1910-es évek elejétől már újságíróként sem találkozunk a nevével. Lásd még *Szerb ház* (N. Cs.)

kaloda, más néven vaskaloda, régen a szőlőhegyi tolvaj büntetési eljárása során alkalmazott, a nyak és a két csukló összebilincselésére szolgáló kovácsolt eszköz. Az egykori bagolai bíró szerint 1916-ban használták utoljára a kisbagolai hegyen. Mivel a hegypásztor már jó ideje figyelte, hogy egy idegen járkal, garázdálkodik a hegyen, kivette a hegyközségi ládából a kalodát, és miután néhány környékbeli gazda segítségével elfogta a tolvajt, belcékényszerítette a kalodába, majd az így nyakon csipett garázdálkodót átadták a hegybírónak. 1968-ban a kaloda és lakatja a *Thúry György Múzeumba* került. (K. E.)

Kamera '67 Amatőrfilmklub, 1967 óta folyamatosan működő amatőrfilmklub. A *Kodály Zoltán Művelődési Házban* alakult 8–9 fővel 1967 májusában, Szentgyörgyi Levente vezetésével. A klub 1976-tól a *Hevesi Sándor Művelődési Központban* folytatta munkáját. Fő profilja mindmáig az animációs és dokumentumfilmek készítése. Tagjai rendszeresen eredményesek, hazai és nemzetközi filmszemléken több mint 20 különböző díjat gyűjtöttek. Filmjeikből többet bemutattott a Magyar Televízió is. Jelenleg 8–10 állandó taggal működik a klub. 1997-ben ők rendezték az Országos Független Film és Video Fesztivált. A klub vezetője 1998-ban Szabó Zsigmond. (N. Cs.)

Kandi Klári, az első magyar hölgy élclap, ami 1868–69-ben havi rendszerességgel jelent meg. *Wajdits*

József nyomdájában készült, szerkesztője és kiadója pedig a kanizsai sajtó fő életben tartója, *Bátorfi Lajos* volt. Példányai az Országos Széchenyi Könyvtárban olvashatók. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Kanizsa, mint helynév, több ortográfiai változatban fordul elő okleveleinkben, nyomtatott forrásainkban, illetőleg régi térképeinken. Így találkozhatunk Kanisa, Kanysa, Kanissa, Kaneza, Kenese, Kanesa, Canisa, Canissa, Canischa formákkal egyaránt. Mai városunk első írásos említése 1245-ben Knysa alakban történt. A helynév, illetőleg a víznév eredetével Melich János foglalkozott először „A honfoglaláskori Magyarország” című (Bp. 1925.) művében, és máig is helytálló megállapítása szerint nem mi, magyarok adtuk ezt a nevet, hanem például a Ráckanizsával, a Törökkanizsával, a Magyarkanizsával együtt a szlávok. Helynévként a bolgárban Knézsa, a szerb-horvátban Knesza Gorica, Knezsa Vas, a szlovénban Knezsa ma is él. Közszói jelentés 'a fejedelemmé, a kenézé' az a település/vár/ hegy. A latin canis-ból való származtatás, melynek jelentése kutya, nemcsak téves, hanem teljesen tudománytalan is. (Ö. F.)

Kanizsa Boksx Klub, 1995-ben alakult sportklub. Színe fehér-fekete. Elnöke Draskovics Szilárd. Vezetőedzője Korpics Miklós, edzője Varga István. Taglétszáma 29 fő, ebből felnőtt 14, junior 3, ifjúsági 6, serdülő 4, női versenyző 2 fő. A klub legeredményesebb versenyzője a kiváltósúlyban bokszoló Szekeres László, aki 1998-ban korosztályos magyar bajnok és ifjúsági válogatott. Lásd még *boksx*, *sportegyesületek* (B. A.)

Kanizsa Bútorgyár, 1962. január 1-jén a Nagykanizsai Faipari Vállalat és a Nagykanizsai Vegyipari és Javitó Vállalat összevonásával alakult gyár. Jogelődje Frank Jenő 1910-ben a városban létesített kefégyára volt, amely 1945-ig *Frank és Társai Kefégyára*, 1945-től az 1949 júliusi államosításig Waldhauser Sándor és Társai Keféüzeme néven volt a piacon. Ezután Nagykanizsai Kefégyár Nemzeti Vállalat néven a Budapesti Kefe- és Seprőipari Egyesülés egységeként működött az évtizedek óta bevált termelési profillal. 1951 júliusában vette át a Zala megyei Tanács VB. és ekkortól Nagykanizsai Fatömegcipkipari Vállalat néven üzemelt tovább, most már megváltoztatott termelési profillal. Megkezdődött a szekrénygyártás, az iskolabútor és a konyhabútor gyártás. Miután az asztalosipari tevékenység túlsúlyba került, 1958. október 1-jén neve Nagykanizsai Faipari Vállalatra változott, s ez maradt az 1962-es egyesülésig.

Nagykanizsa Városi Tanács VB. 1952 augusztusában asztalos, famegmunkáló, bádogos, villanszerelő, közszerűs, üveges, festő- és mázó, képkeretező, lakatos, kárpitos, szabó, vízvezeték-szerelő és építő

részlegek megalakításával létrehozta a Nagykanizsai Vegyipari és Javitó Vállalatot. Később megszüntették a közszerűs részleget, új részlegként pedig fényképész-részleget hoztak létre. A város különböző helyén, 21 fős munkaslétszámmal működő részlegek csak korszerűsítéssel tudtak életképesek maradni, amely az ötvenes évek végén, erőteljes létszámfejlődés mellett be is következett.

A két vállalat 1962. január 1-jével egyesült Zala megyei Bútor- és Faipari Vállalat néven, ami 1963. január 1-jén Nagykanizsai Bútor- és Faipari Vállalatra változott. Ez pedig jelentős profiltisztítással járt együtt, melynek súlypontja a bútorgyártásra helyeződött. A többi részleget sem szüntették meg, hanem átvette a Zalaegerszegi Kötött- és Kézműipari Vállalat, a Nagykanizsai Finommechanikai Vállalat és a Nagykanizsai Szolgáltató Vállalat. A bútorgyár három év alatt kiépítette Szemere utcai telephelyét, s ezután indult meg minőségi termelése, és térhódítása a bútoripari piacon. Az 1980-as évek közepére azonban a kor színvonalától elmaradt technológia és a belföldi piac beszűkülése miatt a gyár veszteségesé vált. Ekkor még több mint 1300-an dolgoztak itt. 1990-ben *Kanizsa Trend Kft.* néven kivált belőle a nyereségesé tehető kárpitos részleg. A veszteségek egyre halmozódtak. A privatizációs kísérletek nem sikerültek, emiatt 1995 tavaszán elárverezték a gyárat. A felszámolási eljárás 1995 nyarán vált jogerőssé és 1998 végén fejeződött be teljesen. (H. I.)

Kanizsa Dél-zalai Hetilap, 1989-től péntekenként megjelenő lap, hosszú idő után a város első önálló hetilapja. Arculatát Horváth Tamás, Pék Pál, Dóró János, Lukács Ibolya főszerkesztők alakították ki. Kiadója a Kanizsa Újság Kft, a Zalai Nyomda Rt. készíti. Írásaiban főként a város eseményeit mutatja be, foglalkozik az aktuális problémáikkal, képet ad az önkormányzat működéséről. Egy ideje a városkörnyék ügyei is szerepelnek a lap témái között. Sikeresek tematikus számai, amelyek egy-egy szakterület, intézmény, gazdasági egység helyzetét alaposabban igyekeznek bemutatni. Alkalmankénti melléklete a *Kanizsai Közlöny*. A lap 1999 márciusától, az önkormányzat támogatásának köszönhetően ingyen jut el a város összes lakásába. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Kanizsa Jazz Együttes, lásd *Jazz Kanizsán...*

Kanizsa Kajak-kenu Klub, 1976-ban alapított klub, melynek jogelődje a Kanizsa Bútorgyár SE és a Bútor-ROTARY volt. Színe a világoskék-sötétkék. Elnöke Ferenczy Zoltán. A vezetőedző Héder István, az edző Varga Gábor, a technikai vezető Hederics Árpád, a klub taglétszáma 30 fő. 1997-ben érte el eddigi legjobb helyezését, amikor az ország 64 klubja közül az összesített pontversenyben a 23. helyen végzett. Legeredményesebb versenyzői:

Gaál Zsolt, Varga Gábor, Fodor Krisztina. Lásd még *kajak-kenu* (B. A.)

A Csónakázó-tó ideális edző- és versenypálya
Fotó: Soproni

Kanizsa Kalauz. 22 ezer példányban megjelenő igényes, színes borítóval, illetve képekkel is illusztrált reklámkiadvány. Kiadója Tóth Tamás, szerkesztője Minorics Piroska. A kiadvány, mintegy közszolgálati jelleggel igyekszik bemutatni a város jelentős személyeit, vállalkozóit, intézményeit, rendezvényeit. Gazdasági és szolgáltató részének tematikája ABC-sorrendre épít. A könnyű eligazodást segíti a tartalomjegyzék és a tárgymutató is. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Kanizsa Kerékpáros Klub, 1993-ban alakult klub. Színe a kék-sárga. Elnöke Dávidovics László, titkára Németh Zoltán. Taglétszáma 22 fő. Működő szakágai: (1.) országúti szakág, létszáma 16 fő, szakágvezetője Jankovics Ferenc. Legrangosabb versenyzője Kiskó Gábor, a felnőtt válogatott-keret tagja. A csapat 1998 júliusában az Eger környékén rendezett 221 km-es országúti hosszú távú országos bajnokságban a 4-4 fős csapatversenyben szerezte meg a magyar bajnoki címet. A sikerkovácsok: Kiskó Gábor, Farkas Gyula, Filó László, Szabó B. László. (2.) Mountain bike (MTB) szakág, létszáma 6 fő, szakágvezetője Zámbo Zsolt. Lásd még *kerékpározás, sportegyesületek* (B. A.)

Kanizsa kialakulása, a város 10–14. század közötti életének története. A Dunántúl területét 900-ban birtokba vevő magyarság a 10. században a nyugati határ mellett is kiépítette a *gyepűt*, amelynek egy átjárója volt a Mura északi partján. E térségében, a mélységében tagolt védelmi vonal belső védvonal a Kanizsai völgyre támaszkodott. A gyepe felszámolása a 11. századra tehető, amikor a király eladományozta a mai Nagykanizsa határának keleti szélén fekvő *Besenyőt*. A mai város területéről északra nagy kiterjedésű királyi birtoktest alakul ki a 11. században, amelynek központja az újudvari királyi udvarház volt. Ennek a birtoknak az eladományozására 1163 után került sor,

majd Újudvart a johannita lovagok kapták, akik kolostort építettek itt. Magának Kanizsa településnek a kialakulási idejét nem tudjuk pontosan meghatározni. A Kanizsa névvel az írott forrásokban először 1193-ban találkozunk, ekkor csak a folyócskát említik Újudvar határainak leírásakor. Maga a név, a településre vonatkoztatva először 1245-ben tűnik fel *Knysa* alakban, egy vele szomszédos föld, *Bille* adományozása kapcsán. Ekkor terrának, vagyis földnek nevezik, amely e korban valamilyen földet, földterületet jelentett, ami lehetett kisebb és nagyobb, lakott és lakatlan is. Ugyanezen oklevélben megjelenik az akkori tulajdonos, Princ ispán neve is, akinek apja, Renold ugyanitt már II. András uralkodása alatt birtokos volt. A Kanizsa név terra nemcsak Princ birtoka, hanem a rokonságához tartozó kanizsai nemeseké is, mint ez az 1257-ben kelt oklevélből kiderül. Princ birtoka és a tulajdonképpeni birtokmag az ekkor már álló Szent Margit egyház után Szent Margit földnek nevezett terület. A birtok, a Via regis, a királyi út mellett feküdt, *Lazsnaktól* lenyúlt a mai *vasútállomás* magasságában a folyócska szigetén fekvő Kerektől. 1262-ben Princ dél felé terjeszkedik, és megszerzi a kanizsai erdő használati jogait. Ekkor az ő népei a Szent Margit egyház mellett és Lazsnakon éltek. Még ugyanebben az évben Princ, birtoka mellett, a már említett rokonságtól, megszerez egy szigetet is a Kanizsa mocsaraiban. Az oklevelekből kirajzolódó Kanizsa ekkor egy nagyobb kiterjedésű birtok volt, amely észak-dél irányban húzódtott a Kanizsa folyócska keleti partján. Két megnevezett település volt rajta, a Szent Margit föld és Lazsna. Kellett lennie még egy településnek is, ahol a Princzel rokon kanizsai nemesek laktak, és neveik alapján (Egyed, Tibor, Péter, Fulkus, Juan) minden valószínűség szerint a *Bikács nemzetség* tagjai lehettek. A később Kanizsa néven nevezett település, amelyet először 1322-ben neveznek így, a Szent Margit földből fejlődött ki, és magába olvasztotta a szomszédos Lazsnaot. A korai Kanizsa település a mai Magyar utca vonalában feküdt, a Budáról Zákányon át Zágráb és a tenger irányába vezető királyi út mellett. A hozzá tartozó birtok határa északon a mai *Palin*, délen a Kerektónál lévő malom, a későbbi Pivári malom vonala volt, nyugati határát a mocsarakban kanyargó Kanizsa folyócska, a szabályozás utáni *Principális* alkotta. Keleti határait, szomszédja, *Bille* felé a források nem adták meg. A település délnyugati részén a 13. század végén tűnik fel *Kanizsa-szei Eynard* (*Aynard*) ispán, aki a korszak bizonytalan viszonyai között várat építtetett. A várat a településsel együtt a 13. század végének, a 14. század elejének zavaros viszonyai között a Kőszegiek bitorolták, akiktől a király számára 1319-ben ostrommal az Osl nembeli (Kanizsai) Lőrinc foglalta vissza. 1323-ban a király a várat, a hozzá tartozó hét faluval Lőrincnek adományozta. Kanizsa ekkor faluszerű földesúri gaz-

daság volt. A papja által fizetett pápai tized alapján a környék átlagos falui közé tartozott. (V. L.)

Kanizsa Kosárlabda Klub – DKG-EAST, 1993-ban alakult klub. Elnöke Mádé Károly. Működő minőségi szakága a férfi kosárlabda, edzője Silló Zsolt. E korábban megszüntetett, de az 1997/98-as bajnoki évad előtt megerősített férfi csapat három évvel ezelőtt mutatkozott be az NB II-ben. Az NB II. nyugati csoportjában veretlenül bajnok volt, majd a rájátszásban biztosan verte riválisait, és 100 százalékos teljesítménnyel feljutott az NB I-es mezőny B-csoportjába, s ezzel a városnak elsőként szerepel e szinten férfi csapata Halász István vezetésével, amely mellett a tartalékcsoport az NB II-ben játszik. Edző: Farkas József. A felnőttek mellett kiemelt figyelmet fordítanak a klubban az utánpótlásnevelésre a szakvezető Göncz Ferenc és Silló Zsolt vezetésével. Lásd még *kosárlabda, sportegyesületek* (B. A.)

Kanizsa Magazin, 1998 januárjától az Informatika Kiadó Bt. gondozásában megjelenő havi magazin, amely a kultúra, az egészség és a sport területéről kínál gazdag képanyaggal illusztrált olvasnivalót. Széles olvasói réteg igényeit igyekszik kiszolgálni. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Kanizsa Motocross Sportklub, 1951-ben alakult klub, melynek jogelődje a *Nagykanizsai Torna Egyesület*, a *MÁVNTE*, az *MHS* és az *MHSZ* volt. Színe a piros-kék. Elnöke dr. Csóti Jenő, szakvezetője Vaska Kálmán. A közel fél évszázados működése során kiemelkedő eredményt elért versenyzői: a többszörös magyar bajnok Csóti Jenő, Mátyás Ferenc, Ráhel Tibor, Rákhely István, Hakkonai József, Weis Ferenc, Bolla Ferenc. A klub a magyar bajnokságban jelenleg két versenyzővel képviselteti magát. Lásd még *motocross, sportegyesületek* (B. A.)

Kanizsa Nyomda Kft., a zalaegerszegi Zalai Nyomda Rt.-ből 1992. január 1-jén, a dolgozók által kivásárolt, korábbi nagykanizsai üzemből létrejött társaság. A cég ekkor 100 százalékos dolgozói magántulajdonba került, ügyvezető igazgatója pedig Brenner Árpád lett. A rövid időn belül elkezdődő műszaki fejlesztés után uralkodó lett az offszetnyomatás, a számítógépes szövegelőkészítés, a grafikai rendszer. Teljes gépcserére is sor került. Az ügyviteli és kereskedelmi nyomtatványok mellett könyvek, színes prospektusok és tájékoztató nyomtatványok előállítására is képes az üzem. A termelést megtöbbszörözték, ma már a Dunántúl egyik legnagyobb ügyviteli nyomtatvány-gyártója. 1998-ban új beruházási program indult, Heidelberg és Adast nyomda gépek teszik még korszerűbbé a termelést. A nyomda épülete helyi védelem alatt áll. Lásd még *helyi védelem, Zala Megyei Nyomdaipari Vállalat* (H. Gy.)

Kanizsa Ruhaipari Szövetkezet, három szövetkezet, a Fehérneműkészítő Kisipari Termelőszövetkezet, a Szabó Kisipari Szövetkezet és a Vegyes Háziipari Szövetkezet 1976-os fúziójával létrejött szövetkezet. Jogelődjeit is figyelembe véve 1949-től folytat termelői tevékenységet. Telephelyeik 1980 és 1984 közötti összevonásával, illetve új épületek emelésével alakult ki jelenlegi telephelyük. A szövetkezet 1992. július 10-e óta új típusú ipari szövetkezeti formában működik. 1995-től önálló anyagos kollekciók kialakításába kezdett a szövetkezet, melynek elnöke Czoborné dr. Pintér Ildikó. (H. I.)

Kanizsa Sörgyár Sportegyesület, 1957-ben alakult egyesület, melynek jogelődje a Nagykanizsai Kinizsi SK volt. Színe piros-fehér. Elnöke Kovács Tibor. Működő szakosztályai: (1.) férfi asztalitenisz, edző Jakabfi Imre. Első csapatának legjobb helyezése az 1997/98-as bajnokságban az NB II Barna-csoportjában elért második hely. A tartalékok az NB III Mechlovits csoportjában szerepelnek. (2.) Teke, szakosztályvezető Biczó László. A női csapat legjobb szereplését az 1992/93-as bajnoki évadban, a Szuperligában nyújtotta. Ebben a csapatban gurított Majoros Istvánné játékos-edző, Vágvölgyiné Miklós Gabriella, Németh Gusztávné, Tuboly Jenőné, Martina Eme, Csiva Ferencné, Marton Hajnalka, Csillag Mária, Csillag Krisztina, Szentes Szilvia. Az 1997/98-as évben az NB I-ben 11. helyezést ért el a csapat, s továbbra is az NB I-ben játszik. A csapat edzője Majoros Istvánné. A férfi csapat 1994–97 között az NB I-ben szerepelt, legjobb eredménye az 5. hely volt. Edzője Tóth Ferenc volt. Időközben kiesett az NB I-ből, az 1997/98-as bajnoki évben az NB II-től is búcsúznia kellett, ami után megszűnt a férfi szakág. Edzője Bende József. (3.) Tömegsport. (4.) Kispályás labdarúgás, csapatvezető Kiss Ferenc. (5.) Férfi kosárlabda, csapatvezető Sajni Árpád. Lásd még *asztalitenisz, kosárlabda, teke, sportegyesületek* (B. A.)

Kanizsa Sportegyesület, 1991-ben alakult egyesület, melynek jogelődje a Kanizsa Természetbarát Sportegyesület volt. Elnöke Strausz Ferenc. Működő szakosztályai: (1.) természetjárás, 26 fő, szakosztályvezető Kiss László (2.) Alpin szakág, magashegy túrázás, szikla- és falmászás, 20 fő, szakosztályvezető Bakó József, technikai vezető Lukácsi László. (3.) Labdarúgás, 30 fő, szakosztályvezető Szántó Károly, edző Vastag Lajos. (4.) Bridzs szakág, 9 fő, szakosztályvezető Gálos Antal. Lásd még *bridzs, természetjárás, sportegyesületek* (B. A.)

Kanizsa Táncegyüttes, a *Móricz Zsigmond Művelődési Ház* művészeti csoportjaként 1972-ben alakult együttes. Miután a hetvenes években országos mozgalom indult a néphagyományok felkarolására, s en-

nek hatására 1970-ben megalakult a Kiskanizsai Pávakör, amelynek zenészeit Baranyai Géza zenetanár, énekeseit pedig Vizeli Dezső, a ház igazgatója szervezte együttsé, a művelődési ház felkérésére Papp László koreográfus fiúkból és lányokból álló táncsoprotot szervezett. Kezdetben a két 40 tagú együttes a közeli falvakban lépett fel, a Kanizsa Táncegyüttes azonban már hamarosan rangos fesztiválokon is képviselte a várost. 1979-ben Fodor Gyula a Röpülj Páva Kör zenekarának tagjaiból megalakította az új összetételű *Bojtár Együttest*, ami a táncgyüttes kísérő zenekarává vált. A 80-as évek elejétől kezdve a Kanizsa Táncegyüttes az autentikus hazai néptáncművészet egyik dunántúli bástyájává vált. Szakmai munkáját hosszú ideje ifjabb Vizeli Dezső és felesége, Vizeliné Paksi Valéria koreográfus irányítja. Az együttes a 26 év alatt több mint 800 alkalommal lépett a hazai közönség elé, ezenkívül európai és ázsiai országokban is szerepelt. Lásd még *táncegyüttesek (F. F.)*

Kanizsa Táncegyüttes története (Vizeli Dezső: Húszéves a Kanizsa Táncegyüttes, 1972–1992. Krónika, 1992, 27 oldal.), az 1972-ben Papp László vezetésével alakult kiskanizsai táncgyüttes 20 éves történetét feldolgozó mű. Vizeli Dezső, a *Móricz Zsigmond Művelődési Ház* igazgatója vetette papírra, aki beszámolójában feleleveníti az együttes alakulását, fejlődését, amelyet sikeres hazai és külföldi vendégszereplések bizonyítanak. Papp László távozása után ifj. Vizeli Dezső irányította az együttes munkáját. A kötet végigkíséri a minősítések sorát, a repertoár bővülését, az utánpótláscsoport eredményeit, majd ismerteti a Bojtár Együttes tevékenységét. Az együttes életét fotókon is nyomon követhetjük. Lásd még *kultúrtörténeti kiadványok (Cz. Gy.)*

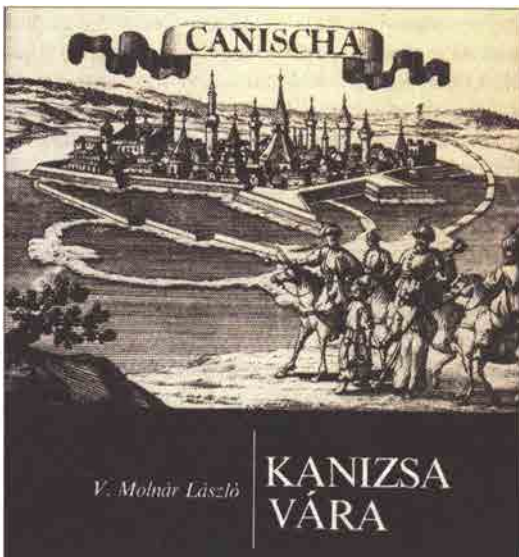
Kanizsa Televízió, 1985-ben, az akkori Városi Tanács VB által az országban az elsők között alapított helyi televízió. Az induláskor Szentgyörgyi Levente megbízott stúdióvezető irányításával a *Hevesi Sándor Művelődési Központ*ban működött, kezdetben havi, majd kétheti, végül heti egy adásonapon. Az intézmény 1990-ben lett szervezetileg önálló, akkor már hetente három nap sugározta műsorát. 1995-ben az önkormányzat a városi televíziót mint intézményt megszüntette, létrehozva a Kanizsa TV Kft.-t. 1994-ben került sor az alapításkor beszerzett félamatőr-jellegű televíziós technika cseréjére, illetve a korábbi, kábelen történő műsortovábbítás helyett egy adóberendezés üzembe állítására. Mivel a sugározott műsortovábbítás az elfogadott médiatörvény előírásaiba ütközött, ezért 1997-től a televízió ismét csak kábelen továbbíthatja műsorát. A Kanizsa TV 1998-ban Maros Sándor ügyvezető irányításával hetente öt alkalommal készíti 90 perces, részben saját gyártású műsort, továbbá felvételről rendszeresen közvetíti az önkormányzati közgyűléseket. (N. Cs.)

Kanizsa Tenisz Klub, 1992-ben alapított sportklub. Alapító és jelenlegi klubelnöke Biskopics Márton, az edző Dominik Sándor és Péntek Lajos, férfi-fiú klubtagjainak száma 25 fő. Otthona, a Thúry sporttelepen, a mai Virág Benedek úton található, ahol három épített és villanyvilágítással ellátott pályával rendelkezik. Lásd még *tenisz (B. A.)*

Kanizsa Trend Kft., 1990. január 1-jével alakult, 1992-től a Steinhoff-Trend Design saját tulajdonú tagja. Termékeik az egy- és többfunkciós szövet- és bőrbevonatú kárpitos garnitúrák. 1994-ben – a hazai bútorgyártók közül elsőként – elnyerték az ISO 9001 minőségbiztosítási minősítést. Vezetői: Hans-Georg Tessmann ügyvezető, Wilhelm Gábor ügyvezető. Lásd még *a kötet támogatói (377. oldal)*

Kanizsa Tükre, 1919. február 22. és június 23. között megjelenő vegyes tartalmú hetilap. Szerkesztője és kiadója Bencze Jenő volt, akit a lap rövid élete alatt egyszer 10 napig őrizetben tartottak, ám miután tisztázta magát a zsarolás vádjától, szabadon engedték. Az újság létezéséről a *Zalai Hírlap* hírt adott. Az Országos Széchényi Könyvtárban található példányai. Lásd még *sajtó (H. Gy.)*

Kanizsa vára, (V. Molnár László: Kanizsa vára, 1987) egy népszerű vártörténeti könyvsorozat darabjaként megjelent mű, ami 166 szöveges oldalon és 64 oldalnyi illusztrációval jelent meg. A könyv *Kanizsa*

várát ábrázoló kortárs illusztrációk következtében kiemelkedik a várról szóló művek sorából. A kötet olyan ismeretterjesztő összefoglaló, amely a már publikált munkák eredményeit hasznosítja, így idéz Balogh János: *Nagy-Kanizsa város és vidékének had-*

történelmi leírása című kötetéből is. Fő érdeme, hogy izgalmas olvasmányos formában kalauzol végig a vár több mint négyszáz éves történetén. Lásd még *történelmi kiadványok* (Cz. Gy.)

Kanizsa vára, a 14. század végén épült erősség, amelyet 17. századi pusztulásáig többször bővítettek, átépítettek. Ismereteink szerint egykori helye, a mai Vár utca környékén, a Coca-Cola Amatil Kft., korábban szeszipari vállalat telepe által időközben beépített területen volt. Történetének egymást követő szakaszai más-más névvel határozhatók meg, úgy mint a *Kanizsai család várkastélya*, *Nádasdy-féle vár*, *királyi vár* és *török vár*. Visszafoglalása után hadászati jelentősége megszűnt, de helyőrsége, a vár 1702-es lerombolásig megmaradt. A város történetében felbukkan még egy másik vár neve is. Ezt *Kanizsaszegnek* hívták. Megítélésében eltérő nézetekkel találkozhatunk. Egyes források szerint ez nem azonos Kanizsa várával, mondván korábban épült és másutt állt. E feltevések szerint az úgynevezett Kisleányvár szigeten emelték, ami a mai vasútállomástól nyugatra volt. Lásd még *Kanizsaszeg*, *Kanizsai család várkastélya*, *Nádasdy-féle vár*, *Királyi vár*, *török vár*, *várásatás*, *váróstrom* (V. L.)

Kanizsa Város Tanácsa, a török hódoltság megszűnése utáni első önálló közigazgatási szervezet a városban, miután 1690. április 13-tól, *Kanizsa várának* visszafoglalásától 1690. június 16-ig, a város tanácsának megalakulásáig, a katonaság volt a jogszerű hatóság a városban. A töröktől visszafoglalt területek polgári és gazdasági megszervezése ez idő szerint a bécsi Udvari Kamara feladata volt. A Kamara képviselőjében eljáró *császári bizottság* szervezte meg a város tanácsát, *városbíró*t és tíz *tanácsnok*ot választva. Ez a testület a Budai Kamarai Felügyelőség által kiküldött bizottságtól kapott instrukció alapján működött. Ebben meghatározták a tanács tagjainak magatartási szabályait, a szervezeti és működési előírásokat. Felruházta a tanácsot bíraskodási jogkörrel és az ezzel kapcsolatos hatásköri szabályozást is meghatározta. A testületben a tíz tanácsnok közül nyolcnak biztosan saját ügyköre volt. Köztisztességet kapott még polgárjoggal nem rendelkező négy, és polgárként nem említett két személy is. A későbbiekben tanácsszolgát is felvettek. Ez a testület, e formában 1754-ig működött. Lásd még *török hódoltság utáni közigazgatás* (G. F.)

Kanizsa város története ... (Horváth Gyula: Kanizsa város története s annak jelen viszonyai, 1861, a szerző kiadása, nyomtatott *Markbreiter* J. betűivel Kanizsán, 81 oldal), várostörténeti tanulmány. „Nagy-Kanizsa eredete s viszontagságai” című első fejezetében a 16. századtól kezdődően ismerteti az eseményeket. Témáit a végvári élet, a vár védői adják. Beszámol a

vár elfoglalásáról, visszavívásának kísérleteiről, az 1690. évi visszafoglalásról. A történetmondás itt megszakad. A továbbiakban 16. és 17. századi leveleket közöl a szerző, és a nyelvelmékekben „az akkori magánélet viszonyait illetőleg hű adatokra találunk”. A kötet érdekes fejezete a „város mezőgazdasági-, iparüzleti-, kereskedelmi statistikája” című rész, amiben alapvető és sokrétű ismeretek találhatóak a városról, a tájról, az éghajlatról, a termőföld nagyságáról, a népesség összetételéről, öltözködési szokásairól, egyéb, a korabeli világra jellemző jelenségekről, például az évente született szerelemgyermek pontos számáról. A kanizsaiak beszédmódját szöveges példákkal illusztrálja. Az iparosok közül többeket bemutat, olvashatunk szabó, cipész, órás és szűcs mesterekről egyaránt. Bemutatja a *gimnázium*ot, az evangélikusok és az izraeliták iskoláját. Kisdédvót is említ, efféle intézmény 1861-ben már működött a városban. Említést tesz a *polgári egylet*ről, a két gyógyszertrárról, az orvosokról, a város új épületekkel való gyarapodásáról és néhány vendéglátóhelyről. E részek egyfajta keresztmetszetét adják a korszak kanizsai társadalmának. Lásd még *történelmi kiadványok* (Cz. Gy.)

Kanizsai Adventhírnök, a *Segítség Háza* Alapítvány által támogatott, 1991–93 között havonta megjelenő, a hitélet kérdéseivel foglalkozó vallási lap. Elméleti cikkei hasznos ismereteket nyújtottak a hívó olvasók számára, írásaiban bizonyos téritő szándék érződött. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Kanizsai Almanach (Kanizsa Almanach 1990., 1991., 1995., 1996), kalendáriumszerű feldolgozást alkalmazó, a város adott évéhez kapcsolódó beszámolókat, tanulmányokat közlő sorozat. Az első két kötet Horváth Krisztina szerkesztette és az Almanach Kft. adta ki. Az első Kunicus Zsuzsa a kanizsai Deák tér történetéről írt tanulmányát, Lovas Gyula az 1990-ben 125 éve megnyílt Sopron–Nagykanizsa vasútvonalról szóló dolgozatát és dr. Merkly-Belus József gyógyszerész patikus dinasztiajáról írt történeti visszatekintését tartalmazza. Nagykanizsa 1990. évi Mini cím- és névtárát a szerkesztő állította össze, Pék Pál és Stróbl Gábor versei olvashatók még a könyvben. 1991-ben a kötet gerincét dr. Tolnai Sándornak a 120 éves kanizsai *Önkéntes Tűzoltó Egyesület* történetéről írott tanulmánya és dr. Merkly-Belus József piarista diákeveire való visszaemlékezése alkotja, az 1995-ről és 1996-ról szóló kötetet Czupi Gyula szerkesztette és adta ki. Az 1995-ről tudósító kötet a város 750. születésnapjának megünneplését dokumentálja, közli Mészáros József: Nagy generáció című, illetve Nagy Csaba Nagykanizsa mozitörténetét feldolgozó tanulmányát. Rózsás János Gulag-lexikonjának előszava is olvasható a kötetben. Az 1996-ról szóló almanach a honfoglalás 1100. évfordulóját

ünneplő Nagykanizsáról szól. Többek között a következő helytörténeti fontosságú terjedelmesebb írásokat tartalmazza: Bali Judit: Tízévesek az Igricek, Baráth Zoltán: A Szimfonikus Zenekar 75, az *Allami Zeneiskola* 70 éves, Czupi Gyula szerkesztésében: Nagykanizsa 1956, Dobó László: Hazafelé (Somlyó Zoltán és a szülőföld), Kotnyek Istvánné: *Miklófsa* község hagyományai, Lengyák István: *A Hevesi Sándor Általános Iskola* védett udvara, Mónai Zsuzsanna: 50 éves a *Kodály Zoltán Vasutas Művelődési Ház* (1946–1996), Tarabó Éva: *Megy a gőzös...*, Tolnai Sándor: A nagykanizsai körzet tűzvédelme 1690-től 1948-ig. Lásd még *várostörténeti kiadványok* (K. F.)

Kanizsai család, Kanizsát, illetve a hozzá kapcsolódó uradalmat birtokló familia. Ma már bizonyosnak tűnik, hogy a nyugati határszélen, Sopron vármegyében őshonos Osl(i) nemzetség őse, amelyből a Ka-

A Kanizsai család címere

nizsai család származik, az a kalandozó Sur vezér volt, akit az augsburgi vereség után Bulcsúval és Lélel együtt kivégeztek. A nemzetség első, oklevelekben említett tagja Osl ispán volt, aki a 12. század második felében élt. Az ő unokája volt Imre, akinek fiai közül II. Imre és Mihály a Csornai, *Lőrinc* pedig a Kanizsai család alapítója lett. A 14. század elején Lőrinc és testvérei a Kőszegiek szolgálatába kényszerültek. Lőrinc 1319 előtt a király pártjára állt. Érdemeiért, köztük Kanizsa visszafoglalásáért 1323-ban megkapta *Kanizsa várát* és uradalmát. Fia már magát

Kanizsainak nevezi. *Kanizsai I. István* zágrábi püspökkel és Kanizsai I. Jánossal megkezdődik a család csillagának emelkedése. I. János fiai közül II. János, esztergomi érsek emelkedett a legmagasabbra, és Zsigmond királlyal való kapcsolata révén a családot a nagybirtokosok közé emelte. Bátyja, *Kanizsai II. Miklós* tárnokmester a kanizsai vár építtetője, a tőle származó ág lakja Kanizsát 1491-ig, mikor IV. Miklóssal kihal. A legfiatalabb testvér, II. István főudvarmester, a kismartoni (Eisenstadt) vár építtetője. A II. Istvántól származó ág férfiágon Ferencsel 1532-ben, leányágon Orsolyával 1571-ben halt ki. A Kanizsai vagyon *Kanizsai Orsolya* házassága révén a *Nádasdy család*ra szállt. Ezen az ágon jelentősebb egyéniségek II. László (1431–69), Hunyadi János bizalmi embere, akit Hunyadi Lászlóval börtönöztetett be V. László király, és György (1475–1510), aki házasságai révén (Bánfi Erzsébet, majd Rozgonyi Klára) megtöbbszörözi a Kanizsai vagyont. Lásd még (*Kanizsai*) *Lőrinc*, *Kanizsai II. Miklós tárnokmester*, *Kanizsai I. István püspök*, *Kanizsai II. János érsek*, *Kanizsai Orsolya*, *Kanizsai uradalom* (V. L.)

Kanizsai család várkastélya, a család impozáns palotája, amely a forrásokban a 15. század elején tűnt fel. A Kanizsa folyócska (ma *Principális*) szigetén állt a mai Vár úton, a Coca-Cola Amatil Kft., korábban szeszipari vállalat telepe környékén. A palota maradványai az ipartelep tömbjei alatt rejtőznek. A várat, közvetett adatok alapján egyértelműen *Kanizsai II. Miklós* építtette a 14. század utolsó negyedétől. A munka valószínűleg 1393-ban fejeződött be. A várkastély, a feltárások és *Ferabosco* 1572-es alaprajza, valamint Hans Leonard von Zell 1600-as nézeti rajza alapján zártudvaros, egyemeletes épület volt, földszintjét támpillérek erősítették. Kapuja dél felé nézett. A várkapolna a kapuval szemben, az északi szárny közepén helyezkedett el. A várat vizesárok övezte, e körül helyezkedett el a külső vár a bástyákkal. Az ábrázolások és a feltárás adatai alapján a Kanizsaiak várkastélya a 15. század eleji királyi rezidenciák példáját követő, szabályos alaprajzú vártípushoz tartozott, mint például Visegrád, Diósgyőr, Zólyom, Kismarton, Ozora és Tata. A várkastély alapjait *Méri István* tárta fel. Lásd még *Kanizsa vára*, *várostrom 1443-ban* (V. L.)

Kanizsai Dalárda, 1863 és 1885 között működő énekkar, melynek fennmaradt iratai városunk zenei életének legrégebb dokumentumait képezik. Alapító könyvét, amely a Kanizsai Dalárda Anyakönyve nevet viseli, a *Thúry György Múzeum* őrzi. E bőrkötéses, aranyozott díszítésű könyv a dalárda működő- és pártoló tagjainak névsorát tartalmazza. Ugyancsak a múzeumban van a dalárda 1873. október 7-én tartott hangversenyének meghívója is, amely egyúttal a legkorábbi fennmaradt kanizsai zenei meghívó és műsor is

egyben. Az alábbiakban ennek szövegéből idézünk: „A Kanizsai Dalárda kedden. f. é. október 7-én a Nagy Casino helységében válogatott darabokból álló műsorozattal, pártoló tagjai számára Dal-Estélyt rendezendő, melyre a nagyérdemű közönséget tisztelettel meghívja. Ezt táncoszorú követi. A választmány. Belépti díj nem tagok számára: 1 Ft. Kezdeté: esti 8 órakor, pénztárnyitás: 7-kor. Azon t.c.z. uraságok, kik az egyletnek tagjaivá lenni óhajtanak, kéretnek ebbeli szándékukat Thész J. másodelnök ural az estély előtt tudatni...” Lásd még *kórusok* (F. F.)

Kanizsai Demokrata, 1989-ben a *Magyar Demokrata Fórum* városi szervezete által egy alkalommal megjelentetett sajtótermék. Folytatása a Dél-Nyugat című lap lett. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Kanizsai Diák Kosárlabda Klub, 1993-ban alakult sportklub. Színe a piros-fehér. Alapító és jelenlegi elnöke Szányiné Kovács Mária. Taglétszáma 230 fő. Működő minőségi csapai: (1.) leány kosárlabda, edzőjük Gábor Erzsébet. Az NB II Nyugati csoportjában szerepel, legjobb helyezése a 4. hely. A korosztályos csapatok edzői Gábor Erzsébet, Kovács Magdolna. (1.) Kadet korosztály, legjobb helyezése 1998-ban, Budapesten, az országos döntőben megszerzett 4. hely. (2.) Serdülő korosztály, legjobb helyezését 1995-ben Nagykanizsán érte el, ahol országos bajnok volt. (3.) Gyermekek korosztály, legjobb eredménye az 1994-ben Nagykorörsön az országos döntőben szerzett ezüstérem. (4.) Mini korosztály, legjobb helyezése 1994-ben Kecskeméten, majd 1995-ben Nagykanizsa–Zalakaroson az országos bajnoki cím megszerzése. (II.) Fiú kosárlabda, edzője Kereskai Péter. Mini-csapat a városi versenyeken szerepel. Lásd még *kosárlabda, sportegyesületek* (B. A.)

Kanizsai Dorottya szobra, Bíró Attila, marosvásárhelyi fafaragó népművész alkotása a *Sétakert*-ben. Egy

Kanizsai Dorottya szobra

Foto: Erdei

elesett katonát gyámolító szomorú nőalakként ábrázolja Kanizsai Dorottyát, a sebesültek oltalmazóját, az elesettek eltemetőjét. A fából faragott szobor talapzatán az „In memoriam Kanizsai Dorottya” felirat olvasható. Avatására 1993. július 5-én került sor. Lásd még *köztéri alkotások* (K. Zs.)

Kanizsai Fényforrás, a *Tungsram Rt.* nagykanizsai gyáranak 1990 szeptemberében megjelent üzemi lapja. Nagyné Bujtor Gyöngyi szerkesztésében 1993. februárjáig kerülhetett az olvasó kezébe. Utolsó példánya a 4. évfolyam I. száma volt. A lap a gyár életével, aktuális problémáival, eseményeivel foglalkozott. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Kanizsai főkapitányság, a Balaton és Dráva közt, a török támadás feltartóztatása érdekében létrehozott védelmi vonal kanizsai székhelyű parancsnoksága. E szerepet *Kanizsa vára* Szigetvár 1566-os törökök általi elfoglalásától a vár 1600. október 22-i elestéig töltötte be. A főkapitányság megalakulásakor Kanizsa vára még a *Nádasdy család* birtokában volt, csak 1568 tavaszán került csere útján a király tulajdonába. Az új főkapitányság székhelyül választott Kanizsai várat ekkor, 1568 és 1587–90 között korszerű, ötszögletű, jelentős fegyveres erő befogadására alkalmas erődde építették át. A főkapitányság élén 1577-ig magyar tisztek, *Tahy Ferenc, Thury György, Alapy Gáspár, Zrínyi György, Bornemissza János* álltak. 1577 és 1600 között *Zrínyi György* kivételével németek, így *Khielmann, Braun, Haym* és *Paradeiser* irányították a főkapitányságot, melynek hatásköre kiterjedt a térség váraira is. E várak, a területre jellemző észak-dél irányú mocsaras völgyekre támaszkodva, mélységben tagoltak voltak. A védelmi koncepció 1578-as megváltozása előtt elsősorban Kanizsa előterét védtek. Ekkor a végvárak első vonala a Marcali hátón, a Kéthely, Szöcsény, Csákány vonalon volt. Ám e vonal déli fele, a Babócsa – Berzence – Segesd háromszög mentén néhány esztendő kivételével török kézen volt. E mögött a második vonal Zalavár–Kiskomár–Mórichely között húzódott. Ezeket a várakat 1578-ban zömmel feladták, és a Kanizsa völgyre támaszkodó új védelmi vonalat építettek ki. A kanizsai főkapitánysághoz tartoztak Zalacsányig a Zala völgyi várak, sőt a Kanizsai völgyben lévők egészen Kemendig. A főkapitányság várainak száma folyton változott, 1578-ban például 26 vár tartozott ide. Nem könnyű a folyton változó létszám adatok alapján a főkapitányság katonai erejét megbecsülni. 1577-ben 1800 fő a zsoldjegyzéken lévők száma, de ez Kanizsa várán kívül csak 5 vár adatait tartalmazza, és nem szerepel benne a legnagyobb létszámú, Kanizsához tartozó vár, Kiskomár. A becsülhető létszám 2000–2500 fő. Lásd még *Alapy Gáspár, Bornemissza János, Haym, Kristóf, Khiel-*

mann, Andreas, Királyi vár, Paradeser, Georg, Tahy Ferenc, Thury György, Zrinyi György (V. L.)

Kanizsai Gyerekszáj, a *Fabik Károly Úttörőház* gyermektanácsának 1989–90-ben negyedévente megjelenő lapja. Szerkesztője a gyermektanács akkori titkára, Szabó Balázs volt. Cikkeit döntő többségükben általános iskolai tanulók írták, bemutatva az úttörőház életét, tudósításokat, riportokat közölve a ház rendezvényeiről, valamint az ott működő szakkörök munkájáról. Lásd még *sajtó (H. Gy.)*

Kanizsai I. István (1330 előtt – 1376. február 15. előtt), püspök, diploma-

Kanizsai I. István püspök pecsétje

ta. 1343 előtt bécsi kanonok, majd 1356-ig budai prépost. Diplomáciai pályafutását 1343-ban Avignonban kezdte, 1356-ban a Dalmácia elfoglalását előkészítő akciót vezette a pápai udvarban. 1356-tól 1376-ig zágrábi püspök. Ismeretlen okból 1366-ban I. Lajos király elfogatta és a börtönből csak a pápa közbenjárására engedte ki. Három évet töltött Viterbóban, számkivetésben, 1374-ben azonban újra tagja volt a francia és az avignoni udvarban működő követségnek. Lásd még *Kanizsai család (V. L.)*

Kanizsai II. János (? – 1418. május 30.), érsek. Kanizsai János ispán fia, Miklós tárnokmester és Kanizsai II. István székelyispán, főudvarmester testvére. Első alkalommal 1367-ben szerepel, 1374 előtt királynéi káplán volt. 1374-től 1378-ig a paduai egyetemen tanult, majd 1377–78-ban ott volt rektor. Közben 1374-től esztergomi és 1376-tól egyidejűleg egri prépost. Visszatérve Magyarországra, Erzsébet királyné javaslatára 1384-ben egri püspöknek, 1387-ben pedig esztergomi érseknek nevezte ki a pápa. Zsigmondhoz csatlakozva előkészítette a koronázást, majd részt vett valamennyi hadjáratában. Ez időben a király legbensőbb tanácsadója volt, a pápa Zsigmond kérésére 1395-ben Magyarország primásává és apostoli követévé nevezte ki. A Lackfiak meggyilkolásának egyik értelmi szerzője, vagyonukból, valamint a Horváth-pártiakéból is hatalmas birtokadományokkal részesedett. Stibor vajdával és annak hívével, Eberhard püspökkel szemben befolyását úgy akarta megtartani, hogy az idegen tanácsadók ellen tiltakozott, majd megszervezte Zsigmond király 1401-es elfogását. A király fogsága idején a szent korona kancellárja címet vette fel és az országtanács vezetője volt. A

siklósi liga (Garai Miklós) megsemmisítette reményeit, ezért 1403-ban Nápolyi Lászlóhoz csatlakozott, majd felhasználva az általános amnesztiát, meghódolt Zsigmondnak. A király elfogadta hódolatát, de a főkancellári tisztről le kellett mondania, birtokait és az érsekség jövedelmét 1407-ig Stibor kezelte. Ezután lassan újra Zsigmond belső hívei közé került, 1412-től a birodalmi kancellár tiszttét viselte, sőt 1414–17 között Zsigmond és Garai Miklós távollétében királyi helytartó címmel kormányozta az országot. 1417-ben részt vett a konstanzi zsinaton, érkezésekor maga Zsigmond fogadta fényes kísérettel. Esztergomban Mária kápolnát alapított. Lásd még *Kanizsai család (V. L.)*

Kanizsai Képző- és Iparművészek Egyesülete, 1994-ben 13 taggal alakult egyesület, amelynek tagsága 1998 végére 14-re bővült. Első elnöke Melega István, alelnöke Ludvig Zoltán, titkára Kustár Zsuzsa volt. 1995. november 10-én új vezetőséget választottak, melynek elnöke Ludvig Zoltán, alelnöke Járasi Ildikó lett. Titkárrá Stamler Lajos választották, de ő 1998 szeptemberében lemondott tisztségéről. Az egyesület céljai között szerepelt a Nagykanizsán és környékén élő képző- és iparművészek munkásságának támogatása, népszerűsítése, menedzselése, munkáikból kiállítások szervezése, külföldi cserekapcsolatok koordinálása, a tagok alkotásainak folyamatos bemutatása az Egry József Galériában. Az Egyesület tagjai éves rendszerességgel közös kiállítást rendeznek a városban. (*K. L.*)

Kanizsai Képzőművészeti Stúdió, lásd *képzőművészeti oktatás*

Kanizsai Könyvtár, 1964–65-ben a Járasi Könyvtár kiadásában rendszertelenül megjelenő szakmai folyóirat, melynek felelős kiadója Balázs Béla volt. A könyvtár vonzaskörzetében, valamint a községi könyvtárak hálózatában dolgozó könyvtárosok e folyóiratról kaphattak szakmai munkájukat segítő tájékoztatást. Példányai a Zala Megyei Könyvtárban találhatóak. Lásd még *sajtó (H. Gy.)*

Kanizsai Közéleti Klub, városi értelmiségiek által 1989-ben alapított civil szervezet, amely 1994-ig működött. A rendszerváltás előtt a város szempontjából fontos kérdésekben foglalt állást, így abban is, hogy a város megkapja a *megyei jogú város* státuszt. A klub hozta létre a rendszerváltás utáni első *testvérvárosi* kapcsolatot az erdélyi *Kovásznával*. Tagjainak kezdeményezésére indult el a *Kanizsai Napok* rendezvénysorozata. A klub 1994-ig működött, elnöke Jászberényi László volt. (*J. L.*)

Kanizsai Közlöny, Nagykanizsa Megyei Jogú Város Hivatalos Tájékoztatója, ami 1995 januárjától évente többször, rendszertelenül jelenik meg. Szerkesztője a

Kanizsa Dél-zalai Hetilap mindenkori szerkesztője. A *Szociális Foglalkoztató nyomdája* készíti. Esetenként a Kanizsa mellékleteként jelenik meg, máskor önállóan jut el a lakossághoz. Feladata az önkormányzat által alkotott rendeletek nyilvánosság tétele. A város polgárait közvetlenebbül érintő rendeleteket szöveghűen közli, értelmezi a legfontosabb információkat. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Kanizsai Labdarúgó Klub, 1995-ben alakult klub. Színe a fekete–fehér. Elnöke Nagy Bálint. Taglétszáma 100 fő, ebből 35 fő nő. Működő szakága a labdarúgás. A felnőtt csapat Czebei Tibor edző felkészítésével a nagykanizsai városkörnyéki I. osztályban megnyerte az 1997/98. évi bajnokságot, az 1998/99-es évadban újoncként a megyei II. osztályú bajnokságban szerepel. Helyi mérkőzéseit a Volán–Dózsa pályán vívja. A felnőtt női labdarúgó csapat Nagy Bálint edző irányításával meghívásos tornákon, kupaversenyeken vesz részt. Lásd még *labdarúgás*, *sportegyesületek* (B. A.)

Kanizsai Lap, (Kalap) 1995 óta megjelenő időszaki periodika, melynek munkáját Czupi Gyula irányítja. Az újság elsősorban a város ifjúságához szól, szerzői is főként a tanulók. Cikkei a diákságot érintő kérdésekkel foglalkoznak. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Kanizsai Lapok, 1874-ben *Hoffmann Mór* izraelita néptanító szerkesztetésében megjelent és fél évig működő ismeretterjesztő és társadalmi hetilap, amely *Fischel Fülöp nyomdájában*, illetve kiadásával készült el. Az újság az ipar, a kereskedelem, a gazdaság, a szépirodalom és a nevelés köréből közölt ismeretterjesztő cikkeket. Megszűnte után a *Zala I.* lett e rövid életű lap jogutódja. Példányai az Országos Széchényi Könyvtárban fellelhetők. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Kanizsai Lovasklub, 1980-ban alakult klub, melynek színe fekete-fehér. Jelenlegi elnöke Takács Tamás, klubigazgató Dobri Lajos. Taglétszáma 5 fő, ebből kettő nő. A klub legeredményesebb lovasa ifj. Dobri Lajos, aki 1998-tól tagja a magyar felnőtt válogatottnak. A klub az egyik főrendezője a *Csónakázó-tó* mellett kiépített versenypályán sorra kerülő Országos Military Bajnokságnak és nemzetközi versenynek, amelyet a társszervekkel 1998-ban harmadik alkalommal rendeztek meg. Lásd még *lovassport*, *sportegyesületek* (B. A.)

(Kanizsai) Lőrinc (? – 1330. november 9–12 között, Posada mellett), várnagy, főispán, a *Kanizsai család* alapítója. A Sopron megyei Osl nemzetség tagja. A Kőszegi család szolgálatában tűnik fel. 1313-ban ő a hegyköi, majd 1314–15-ben a kanizsai várnagyuk, ugyanakkor Zala megye alispánja. Károly Róbert

pártjára állt, ezért jutalmul 1323-ban megkapta a kanizsai várat, és vele együtt a hozzá tartozó birtokokat. Megvásárolta a Kőszegiek Kanizsa környéki bitorolt jöszágait is. 1321–23-ban Zala megye főispánja. A király 1330-as havasalföldi hadjáratában esett el. Lásd még *Kanizsai család* (V. L.)

Kanizsai Művészeti Napok, 1993-ban indult zenei rendezvénysorozat, amelynek bevételeivel a szervezők a *városi kórház* és az *Állami Zeneiskola* alapítványát támogatják. A meghívott híres előadók a program során honorárium nélkül lépnek a közönség elé. Az ötlet gazdáit dr. Polay József OTP-igazgató és Szabó Imre vállalkozó, a megvalósításba bekapcsolódott dr. Szabó Csaba kórházigazgató és Baráth Zoltán zeneiskolai igazgató is. 1993-tól a rendezvény sztárvendége volt Zádori Mária, Kocsis Zoltán, Gulyás Dénes, Sass Sylvia, Failloni Donatelle, Kálmándy Mihály, Lukin Márta, Halmai Katalin, Kesselyák Gergely, Csonka Zsuzsa és Rost Andrea. (P. J.)

Kanizsai II. Miklós (1367 előtt – 1405 februárja előtt), tárnokmester, *Kanizsai II. János* érsek és II. István főudvarmester testvére. 1385-ben magyaróvári várnagy, 1387-től 1393-ig vasi és soproni ispán, ugyanakkor 1388–93 között zalai ispán, 1388-tól 1398-ig tárnokmester, 1398–1400 között vasi, zalai és soproni főispán. Testvéreivel együtt Zsigmond híve. Hatalmas birtokokat szerzett a Dunántúlon. A király kegyeit már 1398-ban elvesztette, Kanizsai Jánossal együtt Nápolyi Lászlóhoz csatlakozott, s bár kegyelmet kapott és birtokait is megtarthatta, a közeletből eltűnt. Az apja által elindított pereskedés végeredményeként Kanizsának vámszedési jogot szerzett. Valószínűleg ő adta Kanizsa *mezővárosi* jogait. A *Kanizsai család várkastélyának* építtetője. A Kehida melletti örményesi pálos kolostor alapítója. Ott is temették el. Lásd még *Kanizsai család*, *mezőváros* (V. L.)

Kanizsai Orsolya (? – 1571. március 2. és május 2. között), Kanizsai László és Bételki Drágfi Anna lánya, *Nádasdy Tamás* nádor felesége. Apjának 1525-ben bekövetkezett halála után ő lett a Kanizsai-vagyon örököse. Szapolyai János király 1532-ben fiúsította. Korának egyik legműveltebb asszonya, a reformáció és a magyar nyelv terjesztője. Fennmaradt szép magyar nyelvű levelezése. Lásd még *Kanizsai család* (V. L.)

Kanizsai Pálfi János (16. század vége, Nagykanizsa – 1641. április 9. Pápa) író, református püspök. 1602–07 között Fertőszentmiklóson, Csepregen, Kőszegen és Komáromban tanult, majd Somorján rektor. 1609-ben beiratkozott a heidelbergi egyetemre, és az itt szerzett tapasztalatai alapján hozott létre később idehaza presbitériumokat. 1612–26 között Pápán volt lelkes, ezután pedig Nemetújváron prédikátor. 1629-ben

a dunántúli reformátusok püspökké választották. 1633-ban Németújvár ura, Batthyányi Ádám áttért a katolikus hitre, és emiatt elűzte Pálfit. Kiskomáromban telepedett le, ahol 1639 elején megbetegedett, majd két év múlva Pápán meghalt. Leveleskönyve a korszak, különösen a dunántúli reformátusok történetének igen jelentős forrása. Verseinek modern kiadása: Régi magyar költők tára. XVII. század. 8. (Bp. 1976. 182 — 187. old). Ugyanennek a kötetnek a jegyzeteiben a MÉL-nél pontosabb életrajzi adatok is találhatóak. (N. J.)

Kanizsai Sörharang, a Kanizsa Sörgyár Rt. 1991 júliusától 1995 februárjáig megjelenő, 5. évfolyam 2. számáig regisztrált havi kiadású lapja. Felelős szerkesztője Bicsák Józsefné volt. A lap írásában a sörgyári munkát követte nyomon, ugyanakkor rövid elméleti cikkek is színesítették hasábjait. A tulajdonos-váltás után utódja a *Dreher Sörharang* lett. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Kanizsai Sport+Foci, 1991-től kéthetente megjelenő városi sportlap. Kezdetben felelős kiadója Deregi László volt, jelenleg az Informatika Kiadó Bt. jegyzi. Aktuális városi sportkérdésekkel foglalkozik, e területen hiánypótló ismertetésekkel, riportokkal, tudósításokkal áll az olvasók rendelkezésére. Jelentős reklámtevékenységet is folytat. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Kanizsai Színpad, Gács Demeter és Papp József szerkesztésében 1919. szeptember 6-án megjelent vídám színházi hetilap. A *Zalai Hírlap* több számában is hírt adott róla, ám példányai közgyűjteményekben nem fellelhetők. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Kanizsai uradalom, melynek kialakulása a 14. század elejére tehető, a 16. századik létezett. 1323-ban I. Károly király (*Kanizsai*) Lőrincnek *Kanizsaszeg* várá-

val együtt hét falut adományozott. Az uradalom 1371-ig néhány kisebb szerzeménytől eltekintve alig gyarapodott. A hatalmas Kanizsai uradalom kialakulása a 14. század utolsó negyedében zajlott le, elsősorban *Kanizsai I. István* püspök és Kanizsai I. János érsek szerzeményeiből. 1371-ben megkapják I. Lajos királytól a Nagymartoniak uradalmát, amelyekért cserébe útján Kanizsától keletre, Somogyban megszerzik Szentpált, Berényt, Ságot, Varászlót, Falkost, Dencset, Remeteszentpétert, Patot és Páldot. Kanizsai János és testvérei 1382-ben zálogjogon Újudvart, 1387-ben Bakónakot, 1388-ban Gelsét, Lakot és Szigetet, ugyanebben az évben Somogyban Korpádót, Simont, Margát, Henyzt és Tótfalut kapják. 1389-ben jutnak Egerszeghez, amit a következő évben veszprémi püspökkel elcserélnek a szepetneki uradalomért (Szepetnek, Eszteregnye, Mánta, Sormás, Bánkfalva és Mártonfalva). 1392-ben lesz a Kanizsaiaké a beshelyi uradalom, amelyhez a névadó település környékén Borsfa (Basfalva) mellett még 8, azóta elpusztult falu tartozott. 1393-ban megszerzik Iharost, 1395-ben cserék révén a somogyi Korpád környéki birtokaikért Ormándhidát, Gárdost és Morócot, 1397-ben az ugyancsak somogyi Benneket. A 14. század végén a Kanizsai uradalom már negyvennél több faluból állt. Az uradalom a későbbiekben aztán nemigen gyarapodott, inkább fogyatkozott, elsősorban a szolgáltatásban állókat jutalmazták különböző birtokokkal a Kanizsaiak. Így például 1431-ben a Kacoroknak Lakot, 1443-ban Török Lászlónak Gárdost, Patot, Varászlót és Benneket adták. Az uradalom birtoklása a *Kanizsai családon* belül mindig közös volt, a család különböző ágai osztottak rajta. Az első ismert urbárium 1493-ból maradt fenn, és Kanizsai György birtokaira vonatkozik. Az első teljes uradalomra vonatkozó urbáriumot 1530-ból ismerjük, egyben ez az utolsó a török pusztításokat megelőző összeírás. Ekkor az uradalom 29 zalai és 11 somogyi faluból állt, amelyen 1805 járadékot fizető családfő, közülük 10 egésztelkes, 453 féltelkes, 1330 negyedtelkes és 12 nyolcadtelkes élt. A jobbágyok pénzben, terményben és munkában adóztak. Igen jelentős volt az uradalom bevétele a szőlőhegyekből. Különleges szolgáltatás volt, hogy a Mura menti *Szentgyörgy* halászsai hallal, a somogyi Fazekasdencs fazekasai pedig termékeikkel adóztak. A török támadások és a járványok következtében 1563-ra az uradalomban az összeírt családfők száma 697-re apadt. Az uradalom a 16. század közepe után már nem volt képes a várban állomásozó növekvő létszámú katonára eltartására. A háborús időkben a pénzügyi szolgáltatást mindinkább a természetbeli váltotta fel, és egyre növekedett a földesúr saját kezelésébe vont földterület aránya. 1566-ban a török az uradalom minden faluját feldúlta. Az 1570-es évektől a megmaradt lakosság már a töröknek is adózott. Ebben az időben az uradalomban összesen 354 család

élt. A parasztságot a hagyományos adókon túl a katonaságnak nyújtandó kötelezettségek, elsősorban a szállítási feladatok is sújtották. Az uradalom területén az 1600. évi török kézre kerülésekor a századelő lakosságának már csak mintegy hatoda élt, jövedelmzősége pedig bizonyosan még ennek az aránynak is jóval alatta volt. Ezekben az évtizedekben sok Kanizsa környéki falu teljesen elnéptelenedett. Lásd még *Kanizsa kialakulása, Kanizsa vára, mezőváros, elpusztult falvak a mai Nagykanizsa területén (V. L.)*

Kanizsai vilajet (pasalik), vagyis török tartomány, ami Kanizsa 1600-as elfoglalása után a budai, a temesvári és az egri vilajet után a negyedikként szerve-

Kanizsai pasa
(T. Gy. M.)

ződött a volt Magyarországon. A tartományok kormányzása az egész birodalomban egységes volt. Az élén a beglerbég állt, akinek tisztségével együtt járt a pasa cím. Székhelyén tanácsadó testületet tartott fenn, a divánt, amelynek tagjai a katonai parancsnokok és a polgári főtisztviselők voltak: a kádi, mufti és a deftedár. A kádi elsősorban a bíraskodás, a mufti az egyházi ügyek, a deftedár a pénzügyek intézője volt. A szandzsákok a vilajet kisebb önálló katonai és polgári közigazgatási egységei voltak, melyeknek élén a bégek álltak. A szandzsákok kisebb közigazgatási egységei a náhijék voltak, ezen belül voltak a kádik bírói körzetei, a kazák. Mivel Kanizsa elfoglalása nem járt jelentősebb területgyarapodással, így az új közigazgatási egységet döntően a más tartományoktól

átcsatolt területek adták. Megalakulásakor döntően a Dél-Dunántúl tartozott e vilajethez, ide csatolták Budától a pécsi és szigetvári, Boszniától a pozsegai (ma Slavonska Pozega) szandzsákat. A 17. század második felében hét szandzsák tartozott Kanizsához. Szigetvár és Pécs mellett önálló szandzsák volt Kaposvár és Siklós, és ide került Budától Koppány és Pozsega mellett egy másik szlavóniai szandzsák, Diakovár (ma Djakovó) is. A pasa fennhatósága alá tartozó várak száma a tartomány átszervezésével változott. 1618–19-ben 11 várban 3821 főnyi létszámot mutat a zsoldjegyzék. Ebben ugyan szerepelnek az állami díjazásban részesülő papok, tanítók, raktárosok, mesteremberek és csaszok is, de ezek létszáma összesen 45 fő. Lásd még *török vár; török város, várostrom 1601-ben, várostrom 1664-ben, várostrom 1690-ben (V. L.)*

Kanizsanica, az első városi szabadstrand létrehozására kiszemelt vízfolyás. Már a Nagykanizsai Fürdő Egyesület 1927-es megalakulásától tervezték egy strandfürdő kialakítását a *Principális-csatorna* mentén, ám a választás végül a Sánc és Szentgyörgyvár alatt folydogáló erecske-re esett, amit korábban Kanizsanicának neveztek. Ennek vizét felhasználva jött létre 1928-ban a Potyli malom környékén az első szabadstrand, amit 1933-ig használtak. Lásd még *strandfürdő (P. J.)*

Kanizsáról írták, utazók, szakírók a település életének különböző időszakaira vonatkozó beszámolói.

Simon Clemens, angol utazó 1715-ben járt Kanizsán és nem volt jó véleménnyel a *mezőváros*ról: „Ámbár a világ e sarkában városnak nevezik e helyet, valóban nem sokkal jobb egy falunál, valami 100 szétszórva épített és szalmával fedett házzal.”

Korabinszky Mór, a *Geographisches-Historisches und Producten Lexikon von Ungarn* című, 1786-ban Pozsonyban kiadott művében azt írja Kanizsáról, hogy egy városka a sümegi határban, magyarok lakják. Itt és Sopronban vannak a legnagyobb vágómarha *vásárok*. Postahivatala és *Sóhivatala* van.

Vályi András Magyarországnak leírása címmel Budán 1796–1799 kiadott háromkötetes művében részletes leírását adja a 18. század végi Nagykanizsának: „Mezőváros, földesurai különféle Uraságok, lakosai katolikusok és óhitűek, fekszik Iharoshoz 2 mérföldnyire... (Ezután hosszan taglalja Nagykanizsa kilenc évtizedes török megszállását)... Ilyen viszontagságai után 1702-ik esztendőben a császárnak parancsolatára az egész erősség lerontatott, s annak utána Kiskanizsával, Szepetnekkel, Sormással, Eszteregnyével Tekeházával egyetemben gr. *Batthyányi Lajos* akkori nádor ispánnak birtokába jutott. Épületei középszerűek, az melyben a *T. piarista* atyák tanitanak, nevezetes, vásárai hasznosak és elég népesek s e vidéken leghíresebbek. Néhai *Huszt Györgynek* születési

helye, határbéli fölgyeik jók, malma helyben, eladásra és keresetre jó módjok van.”

Magda Pál 1819-ben megjelent Magyarország legújabb statisztikai és geographiai leírásában Nagykanizsáról azt írja, hogy Város. Nagy erősség volt. Az uradalom herceg Batthyány. Gimnásiuma van. Híres marha vásárai vannak.

Fényes Elek Magyar országnak s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben címmel 1839-ben megjelent munkájában Nagykanizsáról ezt írja: „magyar mezőváros egy lapályos, ingoványos vidéken. Két részre osztatik, úgy mint Nagy- és Kiskanizsára és a két várost egy széles mocsár választja el. Első építője a *Kanizsai* familia volt, később *Nádasdy* kézre jutott, kitől Maximilian megcserélvén ide várat építtetett, s annyira megerősíttette, hogy abban az időben egész nyugati Magyarországnak fővédelmező bástyája vala.. Azonban a törökök egyszer elfoglalván, minden gyakori ostromok dacára is, ezek kezében maradt 90 esztendőig úgyhogy csak 1690-ben vehette vissza *Batthyány Boldizsár* Capitulatio mellett. Mostan már az 1702-iki királyi parancsolatnál lerontatott várnak csak posványok közt lehet holmi maradványait látni. Ezen város igen eleven, mert Pest és Horvátország, ismét Bécs és Szlavonia, Bosnyákországok közt feküdvén, kereskedése nagy fontosságú, sertés- marhagobonavásárjai felette híresek s a törökországi sertések, ökrök mind itt mennek keresztül; ezenkívül majd csaknem egész Somogy vármegye innen veszi a fabrikátumokat és a koloniális portékákat. Találhatik itt: egy kapucinus monostor és Szentegyház, görög nem

A város főtere, az Erzsébet tér a század elején (Sz. T.)

egyesült templom, Synagoga, kath. gimnázium a Piaristák alatt, 6 deák iskolával; sóház, postahivatal, patika. Továbbá a városnak hol egyéb iránt egy lovasezred stábjja szokott feküdni, magának van ordinál magistratusa. Nagykanizsának lakosai: 5.485 lélekre, u.m.: 4408 kath. 9 ref. 68 óhitű 1.000 zsidokra mennek. Kiskanizsát pedig 1339 kath. lakja... földesura hr. *Batthyányi Fülöp*...” Az 1851-ben megjelent Magyarország geographiai szótára című könyvében nagyjából ugyanezen adatokat közli. Pesthez 30 mér-

földre fekvő *rendezett tanácsú mezőváros* a Fiuméba vivő országútban van, posta helyben. A két településnek együttes lakosságát 9836 lélekben adja meg. Lásd még *Evlia Cselebi (H. I.)*

Kanizsaszeg, az első kanizsai vár, aminek létezéséről az első források a 14. század elején számolnak be. Egyes kutatók álláspontja szerint nem azonos a történelmi hírnévre szert tett *Kanizsa várával*, mondván korábban és másutt épült. A Kanizsaszeg elnevezéssel egyébként 1296-ban találkozhatunk *Kanizsaszegi Eynard* ispán nevében. 1314–1315-ben az Osl nembeli *Lőrinc*, a későbbi (*Kanizsai*)*Lőrinc* a Kőszegiek itteni várnagya. Mindebből arra következtethetünk, hogy a várat Eynard ispán építtette, akitől a Kőszegiek elfoglalták. Ez a vár a *Kanizsai-uradalom* valamelyik szögletében, nagy valószínűséggel a Kisleányvár szigeten állhatott, amely a mai vasútállomástól nyugatra volt. Lőrinc 1323-ban kapta meg I. Károly királytól a hozzá tartozó birtokokkal együtt. Ettől kezdve a Lőrinc elsőszülött fiától eredő ág rezidenciája, de mindvégig az egész család közös tulajdonában volt. Lásd még *Kanizsa vára (V. L.)*

Kanizsaszegi Eynard (Aynard), ispán. Neve 1296-ban bukkan fel a forrásokban, amikor Billén birtokot vásárol. Nem tudjuk milyen kapcsolatban állt az egyéb birtokos családokkal, így a *Princ* familiájával, vagy a *Bikács nemzetséggel*, de nevének jelzője azt mutatja, hogy Kanizsa valamely szögletében volt birtokos. 1308-ban újabb birtokot vásárol Billén. 1314-ben ezeket a birtokokat fia, Máté eladja az Osl nembeli *Lőrinc*nek, aki a Kőszegiek kanizsaszegi várnagya. Az adatok arra utalnak, hogy az első kanizsai várat Eynard ispán építtette Kanizsaszeg birtokán a 13–14. század fordulóján. Ezt tőle vagy fiától foglalták el a kőszegiek 1308–14 között. Lásd még *Kanizsa kialakulása (V. L.)*

Kántás Károly, dr. (1912. Sóly – 1991. Matzendorf), geofizikus, akadémikus, egyetemi tanár. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészeti Karán szerezte matematika-fizika szakos tanári diplomáját. Az 1930-as évek közepén állt az *EUROGASCO*, majd a *MAORT* szolgálatába. Somogy és Zala megyei területeken végzett geofizikai méréseket. Az államosítás után Nagykanizsán a kőolajbányászat fűrólyuk-szelvényezési munkáit irányította. Kiemelkedő szerepe volt több geofizikai módszer kidolgozásában, bevezetésében. 1952-ben a soproni Bányászati, Kohászati és Erdészeti Egyetemen megszervezte az önálló geofizika tanszéket. Fejlesztő és tudományos oktató munkásságáért Kossuth-díjjal tüntették ki, és a Magyar Tudományos Akadémia tagjai sorába választotta. Az *1956-os forradalom* után Ausztriába távozott, ahol az osztrák állami olajvállalat, az ÖMV geofizikai

tanácsadójaként dolgozott, valamint geofizikát oktatót a leobeni bányászati egyetemen. (*S. L.*)

kapitányi hivatal, a rendőrhatalóság címe volt. A rendfelügyeletét 1690 után a *városbíró* látta el a strázsamesterrel és az örökkel. A rendfenntartásban az esküdtek is részt vettek, ellenőrző feladatuk volt, amelyet a hajdúkkal együtt végeztek. A Bach-korszakban a császári és királyi rendőrség feladata volt a közbiztonság feletti őrökösés, ekkor Nagykanizsán a rendőri munkát Szakonyi József, későbbi főkapitány vezette. Az 1868-tól érvényes közigazgatásban a rendőrség a városi hivatalok egyike lett. Személyzete 1 főkapitányból, 2 alkaptányból, 1 rendőrbiztosból és „kellő” számú rendőrlégénységből állt. A kapitányi hivatal intézte az összes helyi rendőrügyet önálló és elsőfokú hatósági ügykörrel. A polgármesternek felügyeleti joga volt felette és a rendőrlégénység felett. Az 1874:XX. tc. és az erre vonatkozó miniszteri rendeletek által megkívánt rendőri felügyeletet biztosította, és vezette a vásári bizottságot. Ügykörébe tartozott a vagyon- és személybiztonság, a tartózkodási ügyek, a vendéglői, kocsmái, kávéházi, bérkocsi üzletügyek, a nyilvános kulturális előadások engedélyezése, a nyilvános társulatok és egyesületek, a rendőrségi szempontú egészségi, vasúti, mezei, hegyi, tűzi, piaci ügyek, a cselédügy az elsőfokú bíraskodással, a toloncügy, az ebtartási rendeletek betartása feletti ellenőrzés, az igazolványi és általában személyleírasi adminisztráció, a bordélyházak, a kéjhölgyek feletti felügyelet és a vadászejgerek ellenőrzése. 1919. december 14-től az államrendőrség vette át a hivatal szerepét. Lásd még *városi hivatalok (G. F.)*

kápolnák, *Förhénchegyri kápolna; Inkey sírbolt; Piarista kápolna; Szent Bernát kápolna*, lásd *Től; Szent Flórián kápolna; Szent Márton kápolna*, lásd *Ispita; Szent Miklós kápolna*, lásd *görögkeleti szerb templom, középkori egyházak*

karácsony böjtje, (dec. 24.) számos népszokással átszótt ünnep. Ekkorra már befejeződik a téli nagytakarítás, s minden valamirevaló kiskanizsai és falusi porta ragyog a tisztaságtól. Hajdan a csordások, a betlehemi pásztorokra emlékeztetve, ezen az estén durrogattak ostoraikkal, s kolompoltak. Később a durrogatás szokását az iskolás fiúk, legénykék vitték tovább, ostorral, karbid robbantásával és számos más, újabb eszközzel csaptak zajt, és csapnak ma is. Régen este a gazdák egy része csendesesen, titokban a fejszét a jászolba tette, s közben azt kívánta, hogy a marhák, lovak az elkövetkező esztendőben olyan egészségesek, erősek legyenek, mint a vas. (*K. E.*)

karácsonyi köszöntők, a *karácsonyi ünnepkör*be tartozó, részben ma is élő népszokások. Karácsony előtt

egy-két nappal a kiskanizsai fiúk egy része és a nagyobbacska, erre az alkalomra égszínkék kondorkendőt öltő lányok még az 1960-as években is házról házra jártak, s az ajtók előtt megállva szavalták: „Szent karácsony éjjel, Jézus született, Kicsi jászójához, gyertek gyerekek. Mongyuk néki az anyagi szép dicséretet. Angyal szárnyak lengenek, Angyal ajkak zengenek, Tente kis szívem, Bölcsőd mellett jó anyád. Alugyal békébe, Szép Vjolám. Dicsértessék a Jézus Krisztus!” Néhány idős kiskanizsai ember visszaemlékezéseiből egy másik köszöntő dallamát, szövegét is ismerjük. A köszöntő gyerekeket a háziak általában behívták és megvendégelték. A gazdaasszonytól gyakran ajándékot, esetleg egy kis pénzt is kaptak. Lásd még *karácsonyi ünnepkör* (K. E.)

karácsonyi ünnepkör, advent első vasárnapjával kezdődik és vízkereszttel végződik. Központjában a Jézus születéséhez kapcsolódó hagyományok állnak, bár szinte minden napjához kötődik több-kevesebb népszokás. Ezek egy része még a téli napforduló mágiikus eljárásaiból maradt vissza. Legfontosabb eseményei: *betlehemezés*, *regélés*, adventi hajnali misék, „szállást keres a szentszalád” eseménytörténete, a *karácsony böjtjének* teendői az éjjeli misével bezárólag, a karácsonyi asztal, a karácsonyfa állításának szokásai. Az ünnepet követő jeles napok hagyományai közé tartozik az aprószentek napi korbácsolás, az újesztendő köszöntése. Lásd még *aprószentek napja*, *karácsonyi köszöntők*, *Luca-nap* (K. E.)

Karoling-kor, a magyar honfoglalás előtti évszázad megjelölése. Nevét arról a Karoling-birodalomról kapja, amelynek létrehozója, Nagy Károly (768–814) 791–811 között szétzúzza, majd „pacifikálja” az avar kaganátust. A Dunántúl, a hajdani Pannonia provincia most ugyanezen néven a birodalom egyik tartománya lesz, benne több örgrófság létesül. Ezek közül a legismertebb az, ami Délnyugat–Dunántúl nagy részét magába foglalja, s amit a Mojmir, morva fejedelem által Nyitráról elűzött Pribina (830 körül – 860–861) és fia, Kocel (860 körül – 870-es évek közepe) alapít a 840-es évek elején Mosaburg/Zalavár központtal. Pribina és Kocel nemesinek Mosaburg környékén létesített udvarházaiban több mint 30 templom épül fel, amit a salzburgi érsekek szentelnek fel. Fontos epizód a grófság életében Cyrill (Konstantin) és Method mosaburgi látogatása 863-ban, akik itt tanítványokat is vesznek maguk mellé. Kocelnek jelentős szerepe van abban, hogy a pápa 870-ben Method személyében közvetlenül Rómától függő, saját érseket adjon Pannoniának. Kocel halála után ismeretlen személyek kormányozzák a grófságot, csak a század végéről ismerünk újra egyet név szerint, Braszlav herceget, akire 896-ban bizza Mosaburgot Arnulf császár (887–899). Nagykanizsa és környéke mint szolgáltató

háttér, mindvégig szerves része a grófságnak. A század elején alapított telepek mellett újabbak is létesültek Leányvárnál, és a Práter-dombon, a Botanikus kertnél. Talán egy, a letenyei Petőfi utcában feltárt temetőhöz hasonló temetkezőhely maradványai rejtőznek a *Móriczhelyi halastavak* alatt. A települési sűrűség s egy, a század elején Nagykanizsa környékén talált s ma Bécsben, a Naturhistorisches Museumban őrzött finom ötvösművű, ezüstözött bronz fülkarikapár alapján feltehető, hogy Nagykanizsa térségében is állt egy nemesi udvarház. E települések avarszláv alaplakossága, a magyar honfoglalás után sem hagyja el vidékünket, még ha a gyeptű kiépítésével részben új falvakba is telepítik őket. (Sz. B. M.)

Károlyi Árpád (1907. március 13. Pribinic – 1972. május Nagykanizsa), olajbányászati technikus, botanikai kutató. Gimnáziumi tanulmányait Budapesten végezte, majd a Műegyetem vegyészmérnöki karán hallgatott egy évet. Egyetemi tanulmányai kényszerű befejezése után műszerészegédképesítést szerzett, és nyolc éven keresztül villanytelepi műszerészként dolgozott. 1938-ban került Zalába, a MAORT budafapusztai üzeméhez, ahol amerikai termelési szakemberek képezték ki a rétegyomásmérés és mélységi mintavétel módszereinek használatára. Rövidesen a MAORT rétegyomásmérő csoportjának vezetője lett. 1941-ben Nagykanizsára helyezték, ahol a központi rétegfizikai részleg irányításával is megbízták. Úgy a MAORT-nál, mint a jogutód vállalatoknál ismereteivel, számos újításával szerzett szakmai tekin-télyt. 1957-ben vonult nyugalomba, s ettől kezdődően csak korábbi kedvtelésének, a botanikának élt. Botanikával behatóan 1943-tól foglalkozott. Komoly eredményeket ért el Délnyugat-Dunántúl növényföldrajzi viszonyainak feltérképezésében. Nagy növénygyűjteménye a *Thúry György Múzeum* tulajdonába került. Ugyanott találhatók kéziratai, jegyzetei is. (S. L.)

Károlyi Árpád... (Buda Ernő, Benedek Miklós: Károlyi Árpád, az olajbányászati és növényteni kutató 1907-1972, 1996, 36 oldal. Nagykanizsai honismereti füzetek 12.), a Zala megyében tevékenykedő növényteni kutatóról szóló kötet. Az életrajzi munka Buda Ernő 4 oldalas, sok adatot tartalmazó, az olajbányászat világát, benne Károlyi Árpád munkásságát elemző összegzésével indul. Az írás az újító, rendszerző, szakmai tanulmányokat író, az idegen nyelvű szakirodalmat ismerő és azt munkájában felhasználó olajbányász emléke előtt tiszteleg. Benedek Miklós, a füzet terjedelmesebb részének szerzője nagy körültekintéssel és precizitással mutatja be az autodidakta, de a szakma nagyjaival együtt dolgozó és publikáló növényteni kutató Károlyi Árpádot, aki hosszú évtizedek alatt Zala megye és főként Nagykanizsa környékének flóráját kutatta. A térség az ő munkássága ré-

vén vált ismertté a növényteni leírás világában. A Károlyi-életművet bemutató könyv a *Nagykanizsai honismereti füzetek* első olyan darabja, amelyben angol, német és olasz nyelvű rezümé is megjelent. Károlyi Árpád hagyatéka tanulmányozható a halála után rövidesen tiszteletére emlékkiállítását szervező *Thúry György Múzeumban*. Lásd még *Nagykanizsai honismereti füzetek* (Cz. Gy.)

Károlyi kert, lásd *Egylet kert*

Károlyi Párt, gróf Károlyi Mihály által 1916. július 17-én alapított párt. Károlyi ezt megelőzően a *Függetlenségi Párt* elnöke volt. Az új párt háború- és németellenes volt. Nagykanizsán 1918. december 7-én alakult meg a párt helyi szervezete dr. Hajdu Gyula ügyvéd elnökletével. Hivatalos lapja a *Zalai Hírlap* volt. Tagsága a városi polgárság soraiból került ki. (J. L.)

kárpótlás, lásd *termelőszövetkezetek, állami gazdaság*

Kaszinó, 1835-ben 60 taggal alapított szervezet, aminek első elnöke Darás József volt. Az egyesület alapszabálya szerint a Kaszinónak vallás- és osztálykülönbség nélkül minden kanizsai polgár tagja lehetett. A kezdetektől magyar egyesület volt, pedig ekkor még a város lakóinak többsége németül beszélt. 1886-ban impozáns székházat építtetett a tagság. Az első világháború alatt katonai kórházat rendeztek be az épületben. A Tanácsköztársaság alatt az egyleti életet betiltották, a Kaszinót a diktatúra vezetői saját céljaira kisajátították. A Tanácsköztársaság után a Kaszinót idősebb Ullmann Elek vezette, őt az 1920-as évektől Hirsler Sándor követte. A két világháború között kulturális feladatokat látott el. 1945 után az egyesület épületét államosították. (J. L.)

Kaszinó székháza, az Ady utca 7. szám alatti Honvéd Kaszinó épülete. Helyén az Ady és a Zrínyi utca sarkán egykor az *Ispita* állt, amit 1886-ban lebontottak, s helyébe 70 ezer forintos költséggel a Kereskedelmi Kaszinó építtette fel székházát. A historizáló,

A Kereskedelmi Kaszinó székháza az 1910-es években (T. Gy. M.)

eklektikus saroképület tervezője *Ludwig Schöne* (lásd *Schöne, Ludwig*) bécsi építész, kivitelezője Morandini nagykanizsai építész-vállalkozó volt. Ünnepléses felavatása 1886. október 24-én nagyszabású társasvacsorával történt. Dísztermében, fényesen berendezett helyiségeiben az egyesület zártkörű estélyeket, hangversenyeket tartott. Emellett olvasó-, társalgó-, egytekésző-, és két kártyázóterem állt a tagok rendelkezésre. Az épületben 1945 után az *Magyar Kommunista Párt*, majd a *Helyőrségi Művelődési Otthon* nyert elhelyezést. Eredeti bútorának egy részét a *Thúry György Múzeum* őrzi. Ma a *Honvéd Kaszinó* működik benne. Az eredeti tervek szerint a sarokrész lekerekített volt, melyet a körkerély felett egy, a tető síkjából kiemelkedő, kupolával fedett 1,8 méter átmérőjű torony hangsúlyozott volna. Kisebb módosítással építették meg. A földszint íves ablakai kváderezett keretezésűek, az emeleti egyenes záródású ablakokat konzolokkal támasztott timpanonok díszítik. A sarokrészt az emeleti konzolos (korábban baluszteres) erkély és a korinthizáló fejezetű pilaszterekkel, s alul baluszteres betéttel keretezett nagyobb, íves záródású ablakok hangsúlyozzák. A meg nem épült saroktorony helyére timpanonokkal díszített attika került. Lásd még *helyi védelem, Honvéd Kaszinó* (K. Zs.)

katolikus főgimnázium, lásd *piarista gimnázium*

Katolikus Legényegylet, *Horváth György*, a *piarista gimnázium* igazgatója, egyházi, és *Oroszváry Gyula* ügyvéd, világi elnök vezetésével 1902-ben alapított egylet, amely tagjai számára rendszeresen gondoskodott különböző programokról, ilyen módon komoly szerepet vállalt a fiatalság nevelésében. Lásd még *egyesületek* (J. L.)

Katolikus Legényegylet Szalonzenekar, a kultúrát pártoló legényegylet házi zenekaraként 1930-ban alakult zenei együttes. A vállalkozó kedvű kultúrgárda vezetősége *Horváth Gézát*, a vigalmi bizottság elnökét bízta meg a zenekar megszervezésével. *Amberger (Arany) Rudolf* egy 17 főből álló vegyes zenekart hozott össze, ami működése ideje alatt, 1930–37 között sok felejthetetlen esttel ajándékozta meg a város közönségét. 1937-ben elköltözött Bázakerettyére, ahol a *MAORT Üzemek Szalonzenekarának* vezetését vette át. 1939-ben *Gazdag Ferenc*, a *Katolikus Legényegylet* elnöke felkérésére dr. *Domján Gyula* karnagy vezetésével, *Gábor Jenő* szervezésével mintegy 20 fős szalonzenekar állt össze, amely 1941 júniusában nagy sikerű önálló hangversenyt adott az Iparoskőr nagyszobájában. A zenekar a kisebb szerepléseken kívül még két önálló koncertet tartott. 1941-ben a katonai behívások miatt egy dinamikus fejlődő, közkedvelté vált zenekar fejezte be működését. A háború

után sem a legényegylet, sem zenekara nem alakult újjá. Lásd még *zenekarok* (F. F.)

Katolikus Népbárát, 1886-ban megjelent politizáló katolikus hetilap, melynek fő célja a vallási irányzatú politikai pártok létrehozása és megerősítése volt. Példányai az Országos Széchenyi Könyvtárban fellelhetők. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

katonai alakulatok, lásd 33. *páncéltörő tüzérsztály*, 64. *páncéltörő tüzérezred*, 7. *honvédszászlóalj*, 20. *honvéd gyalogezred*, 27. *páncéltörő tüzérsztály*, 29. *lövészezred*, 48. *gyalogezred*, 88. *légvédelmi tüzérsztály*, 13. *harckocsi felderítő zászlóalj*, 17. *honvéd gyalogezred*, 14. *gépkocsizó lövészezred*, 14. *Thúry György gépesített lövészdandár*; 18. *légvédelmi tüzérsztály (ezred)*, *Vécsey-alakulat*

katonai, hadi kórházak, a hadsereget kiszolgáló egészségügyi intézmények. Az első katonai kórház 1794-től működött a Király út 40., azóta már lebontott épületében. A napoleoni háború alatt és azt követően azonban e hely egyre szűkebbnek bizonyult, így nemegyszer magánházakat is igénybe kellett venni a sérültek ápolására.

Az 1848–49-es szabadságharc idején, a drávai hadsereg stratégiai jelentőségének megfelelően 1848 áprilisában 500 ágyas hadikórházat állítottak fel a városban. Ennek pontos helyéről nincsenek biztos adatok. Lehetett a *Vasemberházban*, a *Thúry György Múzeum* mai Fő úti épületében, de a *Bolyai János Általános Iskola* mostani épületében, az egykori *Kvartélyházban* is. E kórház akkor is helyén maradt, amikor Jellasics, horvát bán seregei 1848 szeptemberében megszállták Kanizsát. A város visszafoglalása után a csáktornyai kórházzal együtt, majd Muraköz feladásától egyedül viselte a környékbeli harcok terheit. Enyhítette a gondokat, hogy közben az *alsóvárosi templom* ferences kolostorában is mintegy 100 beteget tudtak ápolni egyidejűleg. Perczel Mór elvonulásakor a kórházból evakuáltatott 250 beteget. 1849 januárjától, a hadszíntér távolodásával a kórházat feltehetően

Veszprémbe, illetve Székesfehérvárra telepítették át.

Az első világháború kitörésekor a város 200 fős tartalékkórházzal rendelkezett, ám amikor az első sebesültszállító vonat 1914. augusztus 26-án megérkezett Kanizsára, nyilvánvalóvá vált, hogy szükség lesz egy jóval nagyobb befogadóképességű katonai kórházra. Szeptemberben már ezer beteget ápoltak a városban, ami komoly terhet jelentett Nagykanizsának. Ideiglenes fiókkórházakat, kötözőhelyeket, vasúti segélyállomást kellett létrehozni. Sérülteket ápoltak a sörgyár területén, a *vasútállomás* várótermében, a Vöröskeleszt Hunyadi utcai épületében, az iskolákban, a Kereskedelmi *Kaszinó színházában*.

1916-ban készült el a ligetvárosi honvédkórház (katonai barakk-kórház) a Csengeri u. 117. alatt. A jól tervezett, és pontosan szervezett munka eredményeként elkészült modern kórházhoz, – amelynek építésén hadifoglyokat is dolgoztattak – vasúti vágányt, utakat és járdákat is építettek. Keskeny nyomtávú sínparrendszer biztosította területén a szállítást. A szennyvíztisztítóval, derítővel víz- és csatornarendszerrel, saját kúttal ellátott intézménynek 3000 ágya, gyógyszerháza, laboratóriuma és krematóriuma is volt. Húsz orvos és 3–400 fős személyzet látta el a sebesült frontkatonákat. A kórház elkészültével az addig működő hadikórházakat felszámolták, a betegeket pedig ideszállították. A háború után területileg is, és a férőhelyeket tekintve is csökkent (150 ágy) a kórház nagysága. 1920 után már menekülteket fogadtak itt, és szükséglakásokat is kialakítottak egyes barakkokban. Ide települt a katonai sütőde és a fegyverraktár. Városszerte ismert orvosai: dr. Szabó György, dr. Péry János, dr. Balázs András, dr. Tardos László voltak. 1939-ben e telep újabb funkciót kapott, itt helyezték el a *lengyel menekülteket*.

A második világháború idején, 1943-ban állították fel a városban a 234. számú 200 ágyas kórházat. Megszervezték a sérültek hátraszállításának útvonalát is. Így került a vasútállomásra a 211. számú segélyállomás, ahol a sebesültek számára sürgős esetben biztosították az azonnali beavatkozás lehetőségét is. A kórházat a háború utolsó hónapjaiban evaku-

Az Osztrák–Magyar Monarchia legnagyobb hadikórháza 1916-ban készült el a Ligetvárosban (G. R. O.)

áltak. Lásd még *Első világháborús hősi temető, Honvédkórházi emléktábla (T. A.)*

katonai iskola, 1916. november 17-től alreáliskola, 1918 és 1922 augusztusa között pedig főreáliskolaként a *Frigyes (Károly) laktanyában* működő intézmény, ahol tiszti előképzés folyt. Az iskola 1922-ben Pécsre került. Lásd még *első világháború kanizsai vonatkozásai (T. A.)*

Katonarét, lásd *Új-Kanizsa*

katonaréti sporttelep, lásd *sportlétesítmények*

katonaváros, Nagykanizsára gyakran alkalmazott kifejezés, még ha *Kanizsa* várának 1690-es visszavívása után, illetve a vár 1702-ben történt lerombolását követően a város hosszú időre el is veszítette hadászati jelentőségét, és igazából csak a 19. század második felétől vált ismét hadászatiul fontos településsé.

A Rákóczi-szabadságharc hadi eseményei egyáltalán nem érintették környékünket. Az 1798 áprilisában újjáalakult 48. sz. Új Magyar Sörgyalogezred, melynek kiegészítő körzete részben Zala megye volt, résztvett a napóleoni háborúban. Ekkor a város polgárságának a regruták kiállítását mellett önkéntes adományokkal, porciókkal, szállásbiztosítással kellett hozzájárulnia a hadi események háttérbiztosításához, ugyanakkor gondoskodni kellett a betegekről, a sebesültekről, a hadifoglyok őrzéséről is.

Az *1848-49-es forradalom és szabadságharc* hadi eseményeiből a városnak is kijutott. A lakosság többször is megismerkedett a megszállás nehézségeivel. A

A József főherceg laktanya 1918-ban
(T. Gy. M.)

szabadságharc bukása után egyre nőttek a katonatartás terhei, miután a hadvezetés sürgette a katonai építkezéseket, az 1868. évi 40. törvénycikk hatályba lépése pedig, ami a közös hadsereg létrehozását célozta, felgyorsította a honvédség letelepítését. Ekkor került a városba a 78. honvédszázalóalj, a *48-as gyalogezred*, és a *20-as honvéd gyalogezred*. 1886-ban épült fel a *József főherceg laktanya*, négy évvel később pedig elkészült a Sugár úti *Frigyes (Károly) laktanya* is. Rendelkezett a város gyakorlótérrel, puskaporos toronnyal és hadi raktárakkal. A lakosság elfogadta a katonaságot, hiszen a csapatok ittlé-

te fellendítette a gazdasági, társasági életet.

Az első világháború veszteségei, a menekültek áradata, a tömeges csapatszállítások, a sebesültek ezreinek elhelyezése azonban kifárasztotta a várost. Ez idő alatt épült a *Teleki-úti Károly laktanya* (később Dózsa György, majd Thúry György laktanya) és a ligetvárosi *katonai kórház* (barakk-kórház) is. A háború után, a trianoni döntést követő haderő-korlátozás miatt a városban állomásozó ezredek megszűntek. Csak 1927-től indult, illetve gyorsult fel ismét a haderőszerzés. 1932-ben felépült a *Gábor Áron laktanya*. A főközlekedési út, illetve az olajmezők közelsége miatt a második világháborúban a város stratégiai helyzete felértékelődött. Gazdaságának jó része közvetlen katonai célokat szolgált.

A *17. honvéd gyalogezred* doni vérvesztésegei, a *zsidó holocaust*, a vesztes háború, a határközelség a háború után átrendezte a város társadalmi, gazdasági arculatát. Az ország nehéz gazdasági helyzete és az infláció ellenére azonban, az új katonai doktrína szellemében 1948-ban újabb laktanya épült Kanizsán. A *Kossuth Lajos laktanyát* részben szovjet alakulat számára hozták létre. Az 1949-es új hadrend tovább növelte a honvédség személyi állományát, ugyanakkor bővítették, korszerűsítették a laktanyákat. Visszaállították a hadseregben az egyszemélyi parancsnoki rendszert. Szabályozták a helyőrség jogállását (1952).

Az *1956-os forradalom* nagykanizsai történéseit befolyásolták az itt állomásozó egységek. A későbbi években a város üzemeinek, kereskedelmi egységeinek gazdasági tevékenysége jórésztben a katonaság el látására épült. Ugyanakkor, miután a hivatásos állomány, az új elvek alapján hosszútávra telepedhetett le állomáshelyén, így az ide költöző katonák családtagjai kanizsaiivá válhattak.

Újabb jelentős változás a nemzetközi és a hazai politikai viszonyok változásai nyomán a nyolvanas végén kezdődött. A haderőreform nyomán sorra szűntek meg az alakulatok. 1989-ben a Kossuth, majd 1996-ban a Gábor Áron, 1997-ben pedig a Thúry laktanya is kiürült. Megszűnt a helyőrség kommandánsi hivatala is. Jelenleg a *Nagykanizsai Határőr Igazgatóság* az egyetlen katonai szervezet a városban. Lásd még *első világháború katonai vonatkozásai, 1956-os forradalom és szabadságharc katonai vonatkozásai, 1848-49-es forradalom és szabadságharc kanizsai vonatkozásai, főkatonai szervezetek, határőrizet, katonai egységek, laktanyák, második világháború kanizsai vonatkozásai, őszirózás forradalom, Tanácskő-társaság hadi eseményei (T. A.)*

Kazanlak, hetvenezer lakosú város, közlekedési csomópont Bulgária középső részén, a Balkán-hegység déli lábánál, a Sipka-szoros közelében. Nagykanizsa *testvérvárosa*. A város területe már az i. e. 6. századtól lakott volt, az i. e. 4-3. században Szevtopolisz volt a

neve. 1370 körül fél évezredre török uralom alá került. A 18. századtól a rózsaoajj-termelés és -kereskedelem központja. Ma is büszkén viseli a „Rózsák völgyének fővárosa” címet. Világhírű az itt előállított rózsaoajj. A májusi rózsaszüret színpompás látványosság, ekkor különösen sok turista látogat ide. A rózsaszirmból lepárlóüzemekben állítják elő a nagyon értékes illatszer-alapanyagot, a rózsaoajjat. Kazanlakban fejlett a textil- és élelmiszeripar, de a város ipar-

A bulgáriai Kazanlak madártávlatból

nak ismert reprezentánsa a fegyvergyár és a hangszergyár is. Jelentősek a kulturális és oktatási hagyományok, a város nagyszámú művészt adott az országnak. Híres a második világháború idején felfedezett, i.e. 6. századból való, freskókkal díszített trák fejedelmi sírbolt. A trákok a vidék őslakosai voltak. Lásd még *testvérvárosok* (G. T.)

KDNP, lásd *Kereszténydemokrata Néppárt*

kegyesrendi katolikus főgimnázium értesítői, évkönyvei (Értesítő a kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló nagykanizsai katolikus főgymnasiumról), a gimnázium életét megörökítő kiadványsorozat, mely több címváltozatban jelent meg 1875 és 1947 között. Az egyes füzetek az iskola tanárai által írt hosszabb tanulmánnyal indulnak, majd az aktuális tanév leírásával folytatódnak. Az állandó rovatok: rendkívüli tárgyak, gyakorló iskola (később önképzőkör), segélyező egyesület, jótékonyosság (ösztöndíjak és jutalmak), tanszerek. A könyvtárak gyarapodását 1906-ig tételenen követhetjük. Állandó összeállítások még: a tantárgyak felsorolása, a tanárok névsora (tanított tantárgyaik és osztályaik feltüntetésével), statisztikai kimutatások a diákokról, majd a következő tanévről szóló értesítés tájékoztatja a beíratkozni szándékozókot a tudnivalókról. Az állandó rovatok sorrendje néhány kötetben felcserélődik. Az 1895/96-os tanévtől az értesítők az iskolai élet történéseinek leírásával (ünnepek, kirándulások, illetve hivatali változások és történések) és a tanévben használható tankönyvek jegyzékével bővülnek. 1902-től rövid életrajzokkal színesedik a kiadvány. 1904-től az értesítők közlik a tanári testület társadalmi és irodalmi működését is.

1914-től az értesítőkből is megjelenik a világháború „A mi hőseink”, az „Iskolánk és a háború” rovatokban, az iskola halottait elbúcsúztató nekrológokban. 1913-tól a lövésztanfolyam és a Mária-kongregáció éves tevékenysége külön fejezetként szerepel. A füzetekben található tanulmányok: Berkes Imre Rövidített számolás tizedes törtekkel (1878), Bertalan Lajos: A drágakövek és azok használata az ó-, közép- és újkorban (1879), Cserei József: A homerosi költeményekben előforduló melikus fajokról (1887), Csernus László: Néhány mennyiségtani határozatlan alak értelmezése (1890), Divényi Gyula: Mikszáth Kálmán 1847–1910 (1910), Erdélyi Károly: Vázlatok a magyar nyelvészet köréből I. A magyar nyelv eredetének kérdése Hunfalvy Pál (1885), Farkas J.: Emberismeret a nevelés és fegyelmzés alapja (1877), Farkas József: Ifjabb Plinius (1895), Hám József: Temetési szertartások a rómaiaknál (1883), Harmath Gergely: A kigyók mérégkészüléke (1886), Hornyák Géza: Az alkoholelles mozgalom és a középiskola (1906), Incze István: A szülők és az iskola (1906), Kalcok Leó: XIII. Leó (1898), Kovács Antal: Listius László a színlelés költője (1910), Petőfi véleménye a magyar írókról (1912), Petőfi a filozófus (1914), Lukács József: Művészeti nevelés a középiskolában (1909), Maywald: Vagyon és birtok a régi Attikában (1876), Obelcz József: Az igeidők és igemódok a latin nyelvben (1894), Ormándy Miklós: Az infusoriákról, 33 p., 1 tábla, Pachinger Alajos: Az ember és a házi állatokban előforduló fonálférgesekről (1897), Ifjúságunk iskolai és házi nevelése (1899), A méte-

A gimnázium, azóta már lebontott Eötvös téri épülete az 1890-es években

lyek természetrajza (1899), Egészségi szabályok (1900), A galandférgék természetrajza (1900), Pap János: A nagykanizsai kath. főgymnasium és r.k. társház vázlatos története (1880), Néhány állat és növény szereplése a magyar mythológiában és a költészetben (1884), Perényi József: Az Oberon nyelvvezete (1898), Irodalomtörténetírásunk első munkásai (1901), Szemere Miklós irodalmi hagyatékából (1902), Pfeifer Elek: A németalföldi festészet úttörői (1913), Poór Já-

nos: A virágok csoportosulásának törvényeiről flóránk ismertebb alakjain (1889), A földrajz tanuláshoz szükséges térképismeretről (1892), Popini Albert: *Commentar Goethe Faustjának első részéhez* (1888), Tőkés Lajos: *Levélkulcs a fák és cserjék 315 fajtájának megismeréséhez* (1908), Révai József: *Deák Ferenc emlékezete* (vers, 1904), Lukács József: *Országban (útnapló)* (1912). Lásd még *iskolai értesítők, évkönyvek, piarista gimnázium (K. F.)*

keleti városrész, a város belső területének beépítése után felépült új lakótelep. Az első utcát, a mai Platán sort (volt I. Bolgár Hadsereg utca) 1962-ben kezdték építeni. A következő 25 évben közel 8 ezer lakás készült el a területen, amelyek döntő többsége OTP-beruházásban, míg kisebb hányada tanácsi céltámogatásos építkezésként valósult meg. Városrendezési, építészeti szempontból az elmúlt években jelentős változások nem történtek itt, ám a motorizáció rohamos fejlődésével egyre nagyobb problémát jelent a járművek elhelyezése, tárolása. A városrészben túlnyomó többségében lapostetős, többszintes épületek találhatók. A rossz állapotban lévő

A keleti városrész elsőként elkészült utcája, az I. Bolgár Hadsereg utca, ma Platán sor 1973-ban (Sz. T.)

tetők helyenként komoly gondokat okoznak. A jövőben feladatot adhat, illetve új lehetőséget teremthet a Thúry György lakóterületekhez integrálása, hasznosítása. Lásd még *lakásépítés (P. J.) (Sz. G.)*

kelta települések, i.e. 4. századtól az időszámításunkig terjedő időszak települései. E korszak tekintetében Nagykanizsa és környéke az ország egyik legjobban kutatott vidékének számít. Eddig 15 lelőhelyen összesen 28 házat sikerült feltárni. Ez több, mint Magyarország egész területén az eddig összesen feltárt leletek száma. Az antik szerzők, így például Julius Caesar és Tacitus híradásai is megkülönböztetik a települési típusokat, úgymint majorság, falu és néha a városias jellegű, magaslati, erődített település (oppidum). Környékünkön csak az első két típus fordul elő. Ezekben a településeken a kiscsaládi, átlagosan 4 x 2,5 méter nagyságú házak szinte kivétel nélkül föld-

Kelta lakóház rekonstrukciója (T. Gy. M.)

be mélyítették voltak, de felmenő falakkal is rendelkeztek. A leletek árulkodnak az egykori lakók tevékenységéről is, akik a földművelésen és az állattenyésztésen kívül jelentős háziiparral és iparral, így vas- és bronzfeldolgozással is foglalkoztak. Valószínű, hogy a harcias, fegyveres kelták jó része is ilyen körülmények között lakott. Jelentősebb települések feltárások vidékünkön a nagykanizsai Dávid-dűlőben, a Katonatemető-dűlőben és Magyarszentmiklóson voltak. Lásd még *késő vaskor (H. L.)*

kelta temetők, i.e. 4. századtól az időszámításunkig terjedő időszak temetői. A sírok szinte kivétel nélkül hamvasztásos rítusúak, csupán elvétve akad korhasztásos, úgynevezett csontvázas sír vidékünkön. A legnagyobb feltárt temető a 29 sírt számláló magyarszerdahelyi temető, amelyet közel 200 évig, feltehetően i.e. 300 és 100 között használtak. A miklósfai temető feltárt sírjainak száma 11, és koruk az i.e. 2. századra tehető. Területünkön a hamvasztásos rítuson belül a szórthamvas temetkezés volt szokásban, amikor a felöltöttetett és mellékletekkel ellátott halottat a máglyán elégették, maradványait a sírgödörbe szórták. Néha meg lehetett figyelni, hogy a hamvakat valamilyen szerves anyagba, bőrbé, textilbe, faedénybe csomagolva rakták a sírgödörbe az ékszerekkel és az egyéb mellékletekkel, így például ételt, italt tartalmazó edényekkel együtt. A magyarszerdahelyi temető sírjai közül említést érdemel két fegyveres temetkezés, amelybe a harcos teljes felszerelése, egyebek között kardja, lándzsája, pajzsa, ollója is a sírba került, valamint kiemelkedő leletnek számít egy korallberakásos bronzfibula, vagyis ruhakapcsolót is. Lásd még *késő vaskor (H. L.)*

Kemény Fülöp (1863. augusztus 13. Nagykanizsa – ?) ügyvéd. Középiskoláit Nagykanizsán végezte. Budapesten volt joghallgató. Az egyetem elvégzése után, 1888-ban Nagykanizsán aljegyzői kinevezést kapott. Több mint négy évig dolgozott a kanizsai királyi

törvényszéken. 1893-ban Perlakra került, ahol ügyvédként dolgozott. (ZMÉL)

kéményseprők, a 15. századtól számon tartott mesterség képviselői. A város első kéményseprője 1690 nyaratól a Grazból érkezett Alberti Antal volt. Maga a szakma Olaszországból és Svájból indult hódító útjára, ám a különleges körülmények miatt a mesterek utolsóként tömörültek céhekbe. A 19–20. század fordulóján a kéményseprők egyesületet hoztak létre. Mint „tüzesek”, a kéményseprők is *Szent Flóriánt* tartották és tartják ma is védőszentjüknek. 1949-ben a kéményseprő-ipart is államosították. A szakma presztízse azonban csökkent, miközben világszerte megindult a tüzeléstechnika korszerűsítése. A szénhidrogének térhódítása, a tüzelőberendezések modernizációja miatt az állami szabályozás követelmény-rendszere és vele együtt a szakmai képzés is újraserveződött a nyolcvanas években. A rendszerváltás után a mesterség képviselői önálló gazdasági társaságokba szerveződtek. A nagykanizsai szervezetet mai elnevezése Füstfaragók Kéménytechnikai Kft. lett. (T. S.)

Kempelen Béla (1874. jún. 21. Budapest – 1952. aug. 27. Budapest), jogász, szerkesztő, családtörténeti író. A budapesti egyetemen jogot végzett. Pályája elején Zsádyban és Göncön szolgabíró, később újságíró. 1924–26 között a *Zalai Közlöny* felelős szerkesztője. 1927-től 1934-es nyugdíjazásáig az OTI-ban előadó. Családtörténeti, címetörténeti kutatásai ma is jelentős értékűek, legtöbbet forgatott műve a Magyar nemesi családok (I.–XI. Bp. 1911–1932) (N. J.)

Kende Jakab Samu (1865. Nagykanizsa – ?), festőművész. A müncheni akadémián K. Piloty, majd F. A. Kaulbach tanítványa. Tanulmányait Párizsban folytatta, ahol a barbizoni iskola hatása alá került. Az 1890-es években Angliában és Amerikában tájképeket és portrékat festett. 1900-tól Párizsban, majd Brüsszelben élt, 1918-ban Berlinbe telepedett le. Két műve, a „Vaughan bíboros arcképe” és a „Krisztus levétele a keresztéről” a Westminster palotában van. (K. L.)

Képek a Déli Vasút nagykanizsai történetéből (Tóth Kálmánné: Képek a Déli Vasút nagykanizsai történetéből, 1986, 67 oldal), Kotnyek István fotóival illusztrált vasúttörténeti munka, ami a vasút 1860–1932 közötti hetven évét veszi górcső alá. A szerző szoros párhuzamot von a város kereskedő jellege és a vasút iránti igény jelentkezése között a 19. század közepén. Részletesen tárgyalja a felmerülő vonalterveket, a *Déli Vasút* építésének, bővülésének történetét a vasút államosításáig, 1932. június 1-jéig. Közel száz illusztráció, közte képek, fényképek, térképek, tervek, újságcikkek, levelek, bizonyítványok, szakmai utasítások,

korabeli menetrendek, meghívók színesítik a kötetet. Lásd még *gazdasági kiadványok* (Cz. Gy.)

A pályaudvar belső tere, az Indóház az 1910-es években (Sz. T.)

képviselő-testület, az önkormányzati jogot Nagykanizsán az 1871:XVIII. tc. 34.§-a alapján a város a képviselő-testület által gyakorolta. A képviselő-testület et-től kezdve 200 taggal működött. A 200 tagból száz a legnagyobb adófizetők közül került ki, százat pedig az arra jogosítottak választottak. A képviselő-testület a törvény 60. §-ában megjelölt előjárásági tagokkal együtt a *közgyűléseken* határozott. A képviselő-testület munkáját a város mindenkor érvényben levő *szabályrendelete* határozta meg. Az 1990-es rendszerváltozás után a testület 25 taggal működik. Lásd még *polgári közigazgatás, rendszerváltás utáni közigazgatás* (G. F.)

képzőművészeti oktatás, állandó szakiskolai formában nem létezett a városban. Az általános és középiskolákban megszerzett alapismeretek szintjét meghaladó művészeti oktatás magániskolákban és szakkörökben zajlott, ez azonban mindig egy-egy művésztanár személyéhez kötődött. Az első festészeti iskolát 1908-ban *Sass (Brunner) Ferenc* létesítette, korábbi mestere, Hollóssy Simon biztatására. A két világháború között ilyen jellegű képzésről nincs tudomásunk. Az 1950-es évektől megszakításokkal működött képzőművészeti szakkör a városban, előbb *Szemenyei Ferenc*, majd *H. Gelencséry Mária (Harangozó Imréné)* vezetésével. Utóbbi az 1972-től 1991-ig az *úttörőházban* tevékenykedő kerámia szakkört is vezette, utóda *Stekly Zsuzsa*, majd *Járasi Ildikó* lett. A festészeti szakköri képzést 1966-tól 1980-ig *Haraszi László* irányította. Ezzel párhuzamosan, az 1970-es években az *Erkel Ferenc Olajipari Művelődési Otthonban* is működött szakkör az olajipari dolgozók részére, *Bálits Kálmán* vezetésével. 1978–86 között a város fiatal művészeinek egy része a *Szekeres Emil* által vezetett Kanizsai Képzőművészeti Stúdió keretei között képezte tovább magát. Napjainkban a *Ludvig Zoltán* irányította *Ludvig-stúdióban* kaphat az ifjúság képző- és iparművészeti képzést, ami neves művészek közreműködésével nyaranta kreatív tábor keretei között folytatódik. Az 1990-es években színvonalas szakköri munka folyt és folyik a *Bathány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakkö-*

zépiskola külső tagok számára is nyitott szakkörében, amelynek munkáját Stamler Lajos irányítja. (K. L.)

Kerecseny János (1894. október 19. Nagykanizsa – 1970. március 3. Cleveland), költő, író, történész. Csáládi neve 1918-ig Schubert volt. Szülővárosában járt gimnáziumba, majd Budapesten érettségizett, ezt követően pedig Kolozsváron szerzett jogi diplomát. 1945 után külföldön élt, 1951-ben az USA-ban telepedett le. Regényei, verskötetei, Attiláról szóló eposza, publicisztikai kötetei 1918 óta jelentek meg, előbb Budapesten, 1954 után pedig Clevelandben és Kölnben. (N. J.)

kerékpározás, a városban nagy múltra visszatekintő sportág. Első sportszervezete, a Nagykanizsai Kerékpár Klub 1895-ben alakult meg. Elnöke *Vécsey*

„Olajos” kerekesek Dávidovics Ferenc edzővel

Zsigmond polgármester volt. A millennium évében jött létre a Millennium Kerékpár Egylet és a Hungária Kerékpár Egylet, előbbinek Oblath Mór, utóbbinak dr. Szigethy Károly volt az elnöke. Az egyletek közül a Hungária maradt a csúcson, amelynek 1899-ben Deák Péter rendőrkapitány volt az elnöke. A hölgyek is színre léptek, dr. Engel Sándorné elnökkel az élen külön női kerékpáros klubot hoztak létre. Az 1920-as évek közepén újból egyletbe tömörültek a kerékpársport hívei, az elnök Stuller László lett. A 200 tag legjobbjai hazai, területi és országos versenyeken jeleskedtek. 1945 után is Kanizsa maradt a biciklisek zalai fellegvára. Az *Olajbányásznál* Dávidovics Fe-

renc, Pánczél Miklós, Gál József, a *MÁV NTE*-nél Széles Ferenc, Ács István és Noll Ákos szorgoskodtak a szakági sikerek érdekében. 1978-ban a vasutasok átkerültek az olajosokhoz, edzőjük Dávidovics Ferenc és Ács István, a szakosztályvezető Pataki Zoltán és Anger István volt. A szakág 1987-ben megszűnt, majd 6 évvel később Németh Zoltán és a nagyrécei plébános, Somogyi Imre vezetésével újjáéledt, és a sportág hívei a Kanizsa Kerékpáros Klub színeiben kezdték a versenyzést. Lásd még *Kanizsa Kerékpáros Klub, sportágak* (B. A.)

kereskedelem, a város gazdaságában évszázadok óta meghatározó szerepet játszó gazdasági ág. Minden statisztikus kiemeli, hogy a környék egyik legnagyobb gabonapiaca a kanizsai volt. 1876-ban, az iparforgalomban összesített önálló vállalkozók 37 százaléka kereskedő volt. A kereskedelem 27 szakágazatában 211 kereskedést írtak össze, ezekben a tulajdonosokon kívül 154 segéd, 62 tanonc, 11 férfi és 2 nő munkás dolgozott. Az iparforgalomban ebben az évben befizetett jövedelemadó 40 százaléka a kereskedőtől származott. Többségük – 50 cég – vegyeskereskedő volt. A legjövödelmezőbb vállalkozást a 9 gabonakereskedő üzte. A gabonakereskedők fizették a kereskedők összes jövedelemadójának 10 százalékát. A városban volt még 7 fűszerkereskedő, 7 bőrkereskedő, 3 vaskereskedő, 2 díszműkereskedő, 7 lisztkereskedő, 8 rőfőskereskedő, 6 ruhakereskedő, 8 terménykereskedő, de rajtuk kívül volt még bútór-, vászon-, déli gyümölcs-, divatáru-, kalap-, malomkő-, nyersbőr-, papír-, posztó- és vászonkereskedő. Volt még piócakereskedő, sertéskereskedő és két sóraktáros. Volt 29 szatócs és 6 ügynök mint önálló vállalkozó.

A város gazdasági életében a 18. századtól nagy szerepet kapott, döntő részben zsidó kereskedőréteg a dualizmus konjunktúrájában tovább erősödött. E konjunktúrát árubemutatókkal, vásárokkal próbálták tovább fokozni. A Zalamegyei Gazdasági Egyesület Nagykanizsán nagyszabású gabona- és borvásárokat rendezett 1876 és 1879 között, tovább növelve a forgalmat és egyben a város hírét, kereskedőinek elismertségét. Az első vásárnak 6-700 látogatója volt, akik több mint fele kimondottan erre az alkalomra érkezett az országból s külföldről. A vásáron, ami már modern értelemben vett árubemutató és agrárvásár volt, 761 vagon gabonát adtak el. A borvásáron 43 termelő 706 terméket állított ki, a termelők 1100 akót adtak el, főleg az olcsóbb borokból stájer kereskedőknek.

Ezt a töretlen fejlődést szakította meg a trianoni békeszerződés, mert az újonnan meghúzott országhatár egyben vámhatár is volt, ennek következtében a város piackörzete nagy részét elveszítette. Nagykanizsa ugyanis éppen annak köszönhetette gazdasági – ezen belül kereskedelmi – fejlődését, hogy viszonylag nagy piackörzetet tudott ellátni. Több száz kilométer-

ről érkeztek a kereskedők a város piacára, vásáraitra, kihasználva az Osztrák–Magyar Monarchia teremtete lehetőséget, hogy a magyar külkereskedelem lényegében belkereskedelmi jelleggel, vám nélkül valósulhatott meg egyrészt az osztrák örökös tartományok felé, másrészt az Adriáig.

Bár a két világháború között is jelentős volt a nagykanizsai kereskedelem, vásárainak forgalma azonban már nem érte el az 1918 előtti mértéket.

A második világháború után a kereskedelmet és a szolgáltatást is államosították, az állami vállalatok és a szövetkezetek mellett csak kevés tere maradt a magánkiskereskedelemnek. Szerepe, a vendéglátással együtt csupán a nyolcvanas évektől kezd ismét felértékelődni. A hetvenes években a nagykereskedelmi vállalatok közül a Somogy-Zala megyei Élelmiszer és Vegyiáru Nagykereskedelmi Vállalat, a Nyugatmagyarországi Rövid- és Kötöttáru Nagykereskedelmi Vállalat, a Nyugat-magyarországi Textil- és Felsőruházati Nagykereskedelmi Vállalat, a Dunántúli Cipőnagykereskedelmi Vállalat, a Dél-dunántúli Párpír- és Írószer Értékesítő Nagykereskedelmi Vállalat, valamint a Tüzelő- és Építőanyag Értékesítő Nagykereskedelmi Vállalat nyitott fiókot vagy lerakatot a városban. A kiskereskedelemben az állami vállalatok közül a Zala megyei Élelmiszer Kiskereskedelmi Vállalat, a *ZALAI PARKER*, a Rádió és Villamossági Tömegcikk Nagykereskedelmi Vállalat, az Óra- és Ékszerkereskedelmi Vállalat, az Optikai, Finommechanikai és Fotocikkeket Értékesítő Vállalat, az Autó- és Alkatrészkereskedelmi Vállalat, a Bizományi Áruház Vállalat és az Állami Könyvterjesztő Vállalat létesített egységeket a városban. A szövetkezeti szektort a Nagykanizsa és Vidéke *AFÉSZ*, a Megyei Értékesítő Szövetkezet (MÉK) és a Népművészeti és Házipari Szövetkezet képviselte, mellette 5 élelmiszer, 10 zöldség-gyümölcs, 10 ruházat, 13 dohány és 2 egyéb cikket forgalmazó magánkiskereskedő rendelkezett működési engedéllyel. A város ellátásában hosszú ideig meghatározó szerepet játszott a Balaton Fűszért.

A kilencvenes évekre szinte teljesen átalakult a kereskedelem palettája, erőteljesen terjeszkedik a magánvállalkozói szektor, egyre másra jelennek meg a városzéli bevásárlóközpontok, raktáruházak, ugyanakkor a hazai vásárlók megnövekedett forgalmát tovább fokozza az utóbbi néhány évben tapasztalható rendkívül erős, elsősorban Horvátországból érkező bevásárlóturizmus, melynek résztvevői döntően Nagykanizsa történelmi piackörzetéből érkeznek, ám most az országhatáron túlról. Lásd még *kereskedelmi tőke, krobotenfahredek, tárházak, vállalkozások a '90-es években, vásárok, vásártartási jog* (H. I.)

Kereskedelmi Alkalmazottak Egyesülete, 1871-ben önképzőkörként alakult egyesület. Gyorsírási, nyelvi, könyvelési tanfolyamokat, kulturális rendezvényeket,

hangversenyeket rendeztek. Az egyesületet az első háború után betiltották, majd 1923-ban alakult újjá. (J. L.)

Kereskedelmi és Hitelbank Rt., a kétszintű bankrendszer kialakításának során tevékenységét 1987. január 1-jén megkezdő pénzügyintézet, amely az *IBUSZ Bank Rt.*-vel 1996. január 1-jén megvalósult fúziója után univerzális nagybankká vált. 1997-ben privatizálták. A Kereskedelmi és Hitelbank Rt. fiókhálózata 133 egységből áll, ezek egyike az Erzsébet tér 21. szám alatti nagykanizsai bankfiók, amely teljes körű pénzügyintézeti szolgáltatásokkal áll a lakosság rendelkezésére. Vezetője Gréger Károlyné. Lásd még *bankok, Ebenspanger-ház* (P. J.)

Kereskedelmi és Iparbank, 1867-ben alakult pénzügyintézet. A bankfiók 1896-tól mint a *Pesti Magyar Kereskedelmi Bank* helyi fiókjá folytatta tevékenységét 1947-ig. Lásd még *bankok* (P. J.)

kereskedelmi iskola története, (Dobó László: A nagykanizsai kereskedelmi iskola története 1808... 1832–1947. Diák-korunk 1948–1952, 1993, 83 oldal.), az eredetileg izraelita iskolaként működő oktatási intézmény történetét feldolgozó kötet. Bevezetője szerint a 19. század elején az iskolára csak utaló megjegyzést lehet találni, a történet 1832-től folyamatos. Ettől kezdve indul meg az elemi oktatás mellett a kereskedelmi ismeretek tanítása, 1840-től már leányokat is oktatnak, 1842-ben új iskolaépületet avatnak. 1857-ben az izraelita hitközség középiskolát alapított, innen származtatja történetét a mai *Thúry György Kereskedelmi Szakközépiskola*, amelyet 1872-től kereskedelmi iskolának neveznek, s ahol az 1800-as évek végétől polgári fiúiskola és felsőkereskedelmi iskola létesült. A kötetben sok illusztráció és számos emlékezés kíséri végig az intézmény életét az alakulástól a 20. század közepéig. A Diák-korunk (1948–1952) című fejezet az időszak iskolai történeteiből és a későbbi diáktalálkozókkal kapcsolatos dokumentumokból áll. Lásd még *iskolatörténeti kiadványok, középiskola oktatás, Thúry György Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakközép- és Szakmunkás-képző Iskola* (Cz. Gy.)

Kereskedelmi Kaszinó, lásd *Kaszinó*

Kereskedelmi Nyomda, dr. Papp József, a Zala volt munkatársa által 1922 őszén a Király utcában alapított nyomda. A válságos időben nem kapott lapengedélyt, a nyomtatványok, könyvek kiadásából pedig nem volt képes fenntartani magát, így egy év után beszüntette működését. Lásd még *nyomdák* (H. Gy.)

Kereskedelmi Pénzügyi és Vendéglátóipari Dolgozók Szakszervezetének színjátásói, 1956 és 1974 között,

Pongrácz József rendező irányításával működő csoport. Elsősorban klasszikus irodalmi műveket mutattak be. Így került színpadra a Mandragóra, a Pigmalyon, a Játék a kastélyban, az Olympia, a Temessétek el a holtakat és az Anna Frank naplója. Néhányan a szereplőgárda tagjai közül: Nadrai Rózsi, Schmidt István, Tóth József, Orbán József, Kerényi István. Lásd még *műkedvelők* (D. L.)

kereskedelmi társaságok, szaküzletek a '90-es években: Adidas Márkabolt; Agrico Kft.; Agro Alfa Kft.; Agro-Coord; Agroexim-Kanizsa Mezőgazdasági Kereskedelmi Kft.; Állatpatika és Orvosi műszerbolt; Aramis Plusz Öltönyház; Art Vízio 2000 Számítástechnikai Bt.; Auto-Kanizsa Kft. FORD Hivatalos Főkereskedés és Márkaszerviz (1994. Bölecz László, Cserti József, Nádas Tamás). Profil: gépjárművek értékesítése, használt gépkocsik eladás, teljes körű szervizszolgáltatás, alkatrész értékesítés, zárttechnológias vizsgáztatás. A 29 fős cég tulajdonosai és cégvezetői: Bölecz László, Cserti József, Nádas Tamás; Autó-Kárpáti Kft; Autóker Gamma Kft.; Automobil Center Kft. (1991, Angyalosi Béla). Alapításkor a főprofil az autószerelés, autókarosszéria javítás, majd az autófényezés. Folyamatosan új autók értékesítése. Az Automobil Center Kft. a BMW és a ROVER hivatalos márkakereskedője, az AUTOMOBIL CENTER pedig a NISSAN-nal foglalkozik. A 17 fős cég vezetője Angyalosi Béláné tulajdonos, ügyvezető, cégvezető; Beke Szikvíz és Italkereskedés; Betonelemgyártó és Forgalmazó Kft.; Betűvarázs könyvesbolt; Billa; Borsodi Sörkereskedelmi Kft.; Brilláns Ékszerület; Budapesti Sört Értékesítő Kft.; Bútorbolt Szili és Sz. Bt.; Canissa Antikvárium; Center Italnagykereskedés; Clarissa Bútorház; Csavar és Műszaki Szaküzlet; Csemege Julius Meinl; Csempebolt; Cukrászüzem Zalagast; Deák Könyvesház; D-ÉG DUNAFERR Épületgépészeti Áruház; Dél-Zalai Áruház Rt. (1997). Alapító a Nagykanizsa és Környéke Általános Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet. A 182 alkalmazottal foglalkoztató társaság vezérigazgatója Lőrincz László; dm-Drogerie Markt Kft.; DOMUS Kanizsa Áruház; Domus Lánc Kft.; Draskovics Barkácsbolt; Dráva Piért Rt.; Elektro Markt Műszaki Szakáruház; Elektronikai Bolt; Elviker Kft.; Energométall Kft.; Épforg Kft. Fürdőszoba szaküzlet; Euro-Ruota Kft. Gumiáruház-gumiszerviz; Extrák-Szépségek Szalon; FABU Kereskedelmi Kft.; Fázis Villamossági Szaküzlet; Feghterm Partner; Férfidivat; Festék Szerviz; Festékbolt Vegyiárúk Color Speciál Kft.; Fitting-Flex víz-gáz-festés-szerelvény; FIX Irodagép Kft.; FMVas Kft. Acélértékesítés; Fűtéstechnikai Szaküzlet és Szerviz; Garbo Női Divat; Garzon Irodabútor Stúdió; Gázkészülék-Klíma Kft.; Gejzír Gázkészülék; Gitex-Comerce Kft.; Gulyás-Vill-94 Bt. Villamossági Szaküzlet; Gumel Bt. Ékszűj, szállítószalag és görgőlánc szaküzlet; Gumi Szaküz-

let; Gumidepó Gumiáru Szaküzlet; HC Byte Számítástechnikai Kft.; Herlitz Papír-Írószer; Hétforrás Fűszért Kft.; Hóman Kereskedelmi Kft.; Honda Kanizsa; Horváth Bútor&Bútorszövet Kárpitos kellek, bútorok; Horváth Cipő Nagykereskedés; Husqvarna Márkakereskedés; Hűtőtechnikai Szaküzlet; IQ Könyvesbolt; Irodatech Bt.; Járgányjavító Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.; Joker Jeans üzletek; Kanizsa Ablak Kft.; Kanizsa Computer Kft.; Kanizsa Hal; Kanizsa Téglá Építőanyag Forgalmazó Társaság; Kanizsa Trend Lakberendezési Áruház; Kanizsai Suzuki Márkakereskedés; Kanizsa-Med Orvosi Műszerek Boltja; Kanizsa-Üvegcentrum Kft.; Kanizsa-Vas Vasipari és Kereskedelmi Kft.; Kelme-Text Bt. Méteráru nagykereskedés; Kendel Építőipari és Kereskedelmi Kft.; Kendel Építőipari és Kereskedelmi Kft.; KI+KO Trade Kft.; Klaudia Esküvői Ruhaszalon; Km Light Világítástechnikai Stúdió; Komplet 94 Kft.; Kondricz Pékség; Mediterrán Áruház; Metál-Légtechnika; Léránt lakberendezés; Méterárubolt; Mill-Ker Szerelvény Szaküzlet; Minta-Agro Ruhaipari és Kereskedelmi Kft.; Müller Festék- és Háztartási Bolt; Munkavédelmi Szaküzlet; Nagykanizsa és Környéke *ÁFÉS*Z; Németh Zöldség-Gyümölcs Nagykereskedelmi Kft.; Nesting Kft.; Nyugat Kereskedelmi Kft. Műszaki Áruház Villanszerelők Boltja; Ofotért-Profilokor Kft.; Opel Kis-Gerencsér Autóház Kft.; Optikai Szalon; Optirex Kft.; Optiris Optikai Szaküzlet; Óra- és Ékszerkereskedelmi Vállalat Boltja; Palmetta Épületdíszítő Bemutatóterem; Palmetta; Papír Király; Penny Market; Pergamen Papírbolt; Pillér-I. Kft.; Procomp; Procontroll Electronics Kft.; Profi 2007 Bt.; Profi-Vill; Püspök József Daewoo Márkakereskedés; Schmel-Novák Márkakereskedés és Szerviz (Audi, Volkswagen); Quartz Elektronika Híradástechnikai Szaküzlet; Renova Építési és Kereskedelmi Bt.; RMP Asztalos Üveges Bt.; Rossmann; SA-SZI Bt.; Schwinn-Csepel Kerékpárszaküzlet; SPAR Magyarország Kereskedelmi Kft.; Specbau Kft.; STIHL Márkakereskedés és Szerviz; Szollár Bútorszövet; Sző-nyegország; Sztráda Autóalkatrész Kereskedés; Tau-rina-Kanizsa Agrár Innovációs és Kereskedelmi Kft.; Technoroll Műszaki Kereskedelmi Kft.; TE-MIX; Tempero Uszodatechnika; Termopont Üzletház; Torony Üzletház; TOYOTA Nakato Autóház Kft; Traktorküllő Kereskedelmi Bt.; Tűzép Rt.; Új Technika Kft. Szerszám és Kisgép Szaküzlet; Városkapu-autóház gépjármű Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. (Mazda); Vásárcsarnok Üzletház; Vasbolt Kis-kanizsa; Vért Kisgép; Viky Műszaki Üzletház; Villker Kft.; Villtek Műszaki és Kereskedelmi Kft.; Wachtl Autóház Kft. (1992. Wachtl Csaba). A FIAT és az Alfa Romeo hivatalos márkakereskedője. Telephelyei vannak Nagykanizsa mellett Zalaegerszegen és Keszthelyen is; World 2000 Kft.; Zalagáz Gázkészülék-légtechnika Kereskedelmi, Gyártó és Szolgáltató

Kft. (Zalagáz Kft), 1994 szeptemberében alakult társaság. A tulajdonosok magánszemélyek (Szécsényi Lajos, Szécsényi Lajosné, Pápai Gyula). Fő profilja gázkészülékek, hő- és légtechnikai berendezések kis- és nagykereskedelme, szervize. A 7 fős cég vezetője Szécsényi Lajos ügyvezető-igazgató; *Zalai Parker Rt.*; *Zalakerámia Rt.* mintaboltja; *ZÉTA Rt.*; Zrínyi Könyvesház. Lásd még *vállalkozások a '90-es években*

kereskedelmi tőke, a kereskedelem fejlődésével a kereskedők kezében felhalmozódó pénz, amit további lehetőségek megteremtésére forgatnak vissza. A kanizsai kereskedők a 19. század közepén kisebb tárolókat, feldolgozókat építettek, malmokat béreltek, gőzmalmokat üzemeltettek. Olyan beruházásokba fogtak, amelyek kevés tőkét igényeltek. A *vasút* megjelenésével a forgalom a sokszorosára nőtt, emiatt a kereskedelem a korábbiaknál jelentősebb tőkét igényelt. Az akkor létrejött takarékpénztárak azonban óvatosan hiteleztek, miután nem voltak elég tőkeerősök. Emiatt a nagyobb kanizsai kereskedők a beruházásaikhoz szükséges tőkét grazi, bécsi és laibachi bankároktól kölcsönözték. Különösen szívesen hitelezett a kanizsai kereskedőknek a bécsi Rothschild Bankház. Ezeket az ügyleteket Dobrin Benő pénzügyi közvetítő, ügynök közvetítette a kereskedők és bankárok között. (P. J.)

Kereskedő Ifjak Egyesületének színjátszói, a társaság egyike kanizsai központjában, a *Kereskedelmi Kaszinó*ban játszó műkedvelő társulat. A Kereskedő If-

A Kereskedők Egyesületének színjátszói

jak Egyesülete a kaszinó ifjaiból alakult. Az 1920-as évektől 1938-ig táncesteket, zeneesteket és színelőadásokat is rendeztek. Kiemelkedő előadásuk volt a „Debrecenbe kéne menni” című népszínmű, melyet nyolc alkalommal mutattak be telt házak előtt. Lásd még *műkedvelők (D. L.)*

Keresztény Jótékony Nőegylet, 1890-ben alapított karitatív szervezet, melynek alapítója Clement Lipót volt. Tagjainak száma megközelítette a háromszázat. Rendszeresen gyűjtéseket rendeztek, farsangi és nyári mulatságokat szerveztek, melynek bevételeiből segélyeket nyújtottak a rászorulóknak. Segélyezési programjuk központjában a gyerekek álltak. Lásd még *egyesületek (J. L.)*

Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja, 1919 októberében a Keresztény Nemzeti Párt és a Keresztényszociális Gazdasági Párt egyesülésével létrejött párt. Nagykanizsai szervezetét 1920-ban alakították meg. Az 1920-as választásokon *Ujváry Géza* lett a párt országgyűlési képviselőjelöltje, aki meg is nyerte a választásokat. Lásd még *pártok, politikai szervezetek (J. L.)*

Keresztény Tisztviselők Egyesülete, 1918-ban alakult egyesület, melynek elnöke Mágó Vilma tanítónő volt. Műsoros teadélutánokat, irodalmi esteket szerveztek. Lásd még *egyesületek (J. L.)*

Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP), a 20. századi kereszténydemokrata pártok utódpartjaként 1989-ben alapított párt. Jobbközép pártként a kereszténydemokrata és szociális eszmekört képviseli. Nagykanizsai szervezete 1989-ben alakult Bedő Sándor elnök vezetésével. 1990–94 között parlamenti párt. 1990–98 között a városban önálló országgyűlési képviselőjelöltet nem állítottak. Az önkormányzati választásokat követően 1990-től 1994-ig négy, 1994-től 1998-ig kettő, a *Magyar Demokrata Fórummal* közös önkormányzati képviselőjük volt. 1998-ban nem szereztek mandátumot. A párt helyi szervezetének elnöke Bedő Sándor. Lásd még *pártok, politikai szervezetek (J. L.)*

Kereszténydemokrata Szövetség, a *Kereszténydemokrata Néppárt* Surján László által vezetett szárnya által 1998-ban alapított párt. Az 1998-as választásokon a *Fidesz–Magyar Polgári Pártot* támogatták. Nagykanizsán 1998-ban alakult meg a helyi szervezet Kovács János elnökletével. Az 1998-as választásokon nem állítottak önálló képviselőjelöltet, a helyhatóságba sem kerültek be. Lásd még *politikai pártok és szervezetek (J. L.)*

keresztjáró napok, vallásos szertartásokkal kísért, háromnapos eseménysorozat, amire az áldozócsütörtököt megelőző három napon került sor. A körmenet

Kiskanizsán egy-egy út menti kereszthez indult, amit előzőleg már feldíszítettek, s a hívek, főleg az asszonyok rövid ájtatosságot tartottak mellette. Ilyenkor addig harangoztak, amíg a menet tartott. 1943-ban tartották az utolsó körmenetet. (K. E.)

Kertai György, dr. (1912. augusztus 21. Budapest –

Dr. Kertai György
(M. O. M.)

1968. május 11. Budapest), geológus, az MTA levelező tagja, Kossuth-díjas. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett természettan-vegytan szakon tanári oklevelet 1935-ben, majd ugyanebben az évben doktorált. 1937-től a MAORT alkalmazásában vett részt a dunántúli olajkutatásokban. 1948-ban már ke-

releti főgeológus Nagykanizsán. 1951-ben kinevezték a *MASZOLAJ Rt.* főgeológusává. 1957-ben az *OKGT* Kutatási Főosztályának vezetője, majd 1963-ban a Tröszt vezérigazgató-helyettese lett. 1964-től a Központi Földtani Hivatal elnöke. Itthon és külföldön is elismert szaktekinély, számos tanulmány, szakkönyv szerzője. 1953-ban kandidátus, 1962-ben akadémiai doktor, 1966-ban az MTA levelező tagja lett. (S. L.)

Kertmozi, a mai *Apolló Filmcentrum* mögött 1959 júniusától a nyolcvanas évek végéig működő szabadtéri mozi. Az átalakítások utáni végleges formáját 1965-ben nyerte el. A Zala Megyei Moziüzemi Vállalat három évtizednyi működtetés után azonban bezárta, mert olyannyira gazdaságtalanná vált, hogy a bevételekből nem tudták előteremteni a lassan életveszélyessé váló féltető, valamint a gépészeti berendezések felújításának költségeit. 1932-ben volt egy korábbi kertmozi is a városnak, amely azonban üzemeltetési engedély nélkül csak egyetlen szezonban működött. A *Polgári Egylet* kerti kávéházában az asztalok megtartásával alakították ki e szabadtéri mozit, így filmnézés közben is lehetett fogyasztani. 1933-ban azonban a Polgári Egylet már nem adta át helyiségét e célra. Lásd még *mozik* (N. Cs.)

késő római temetők, térségünkben a 3. és 4. században használt római kori temetők. Közülük az *Inkey sírbolt* melletti római villagazdasághoz, a *római villa rusticához* tartozó temetkezési hely a legjelentősebb. Terepbejáráskor találták meg, amikor a központi, téglából épített 3,5 x 2,1 méteres sír felső tégláit szántáskor elérte az eke, és néhány szilánkot a felszínre dobott. A sírt sajnos kirabolták. A többi feltárt 24 temet-

kezés e körül csoportosult, szinte kivétel nélkül dél-észak tájolással, vagyis a fej délen nyugodott. A legtöbb sírnál a halottat koporsóba tették és soknál kövel bélelték még ki a sír oldalát. A nagyrészt 4. századi sírleletek az általános provinciális képet mutatják, azonban az egyik 3. század közepére keltezett temetkezésnél Pannóniában egyedülálló lelet került felszínre, egy bronzveretekkel díszített katonai öv, vagyis cingulum. A temető alaprajza és a sírmellékletek arra utalnak, hogy a római villa rustica birtokosai és a szolgálk egy temetőbe temetkeztek. A Sormáson ugyancsak terepbejáráskor talált kis temető téglasírában egy kislány csontváza feküdt, amelyet díszes veretű koporsóban helyeztek örök nyugalomra. A temetés után nem sokkal ezt a sírt is kirabolták, de néhány melléklet, köztük egy aranygyűrű is, elkerülte a rablók figyelmét. Ezt a temetőt is a 4. században használták. Lásd még *római kor*, *római temetők* (H. L.)

késő vaskor (La Tène kultúra, kelta kor), az i.e. 4. századtól az időszámításunkig terjedő időszakot felölelő kor a Dunántúlon. Ez idő szerint az Alpoktól északra lévő területekről indulva, az antik forrásokból most már nevükön is ismert nép, a kelták i.e. 387-ban végigrabolták Itáliát, és ugyanezzel a hullámmal párhuzamosan a Dunántúl északi felét is elfoglalták. A környék legkorábbi kelta leletei Felsőrajkon és a nagykanizsai Dávid dűlőben ebből az időszakból valók. A második, az i.e. 3. század elején induló invázióval érkezők már az egész Kárpát-medencét birtokba vették. Egy részük a híres görög jóshelyet, Delphoit is megjárta. A magyarszerdahelyi *kelta temető*ben feltárt fegyveres sírok ehhez a hullámhoz tartoznak. A kelták nevéhez nemcsak a hódító, rabló hadjáratok tartoznak, hanem számos „találmány” is köszönhet nekik Közép-Európa. Ők terjesztették el a vas széles-körű felhasználását, a fazekaskorog használatát, felalták az ollót, a földművelés több eszközét, egyebek között az ekeapucсот és a csoroszlyát. A vidékünket csaknem 400 évig birtokló kelta törzs nevét nem tudjuk, de az adatok azt mutatják, hogy egy társadalmi-gazdasági téren elmaradottabb törzs élhetett itt. Nem gyakorolták a máshol elterjedt pénzverést, kereskedelmet, nem létesítettek törzsi központot (oppidumot). A korabeli forrásokból világosan kiderül, hogy egy-egy nagyobb és erősebb törzs több kisebbet tartott uralma alatt. Ezeknek a nevét sem őrizték meg a források. Tőlünk északra a boiok, keletre a herkuniatészek, délnyugatra pedig a tauriszkusok nevét emlegetik a római foglалás előtt. Lásd még *kelta temetők*, *kelta települések*, *vaskor* (H. L.)

keszkenő, keszkenyő, fejkendő, a kiskanizsai asszonyok jellegzetes viseleti darabja volt, amit portájukon kívül, átlósan felébe hajtva és az áll alatt megkötve hordtak, ellentétben az otthon használatos, a konty fe-

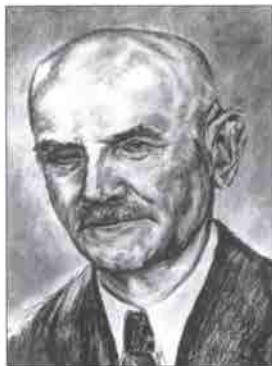
lett a tarkón csomóra kötött lekötővel. Számos változatát viselték, mindig alkalmazkodva az életkorhoz, az adott időszakhoz. Ha az időjárás megkívánta, a kiskanizsai leányok is kötöttek a fejükre kendőt. Lásd még *kiskanizsai női viselet, lekötő* (K. E.)

Keszthelyi Agrártudományi Egyetem Agronómiai Főiskolai Kara, az 1031/1972. (VIII. 31.) sz. kormányhatározat alapján az 1962-től működő *Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum* megszüntetésével, ám abból alakult agronómiai főiskolai kar. A felsőfokú képzés tehát 1972-től lényegében átszervezéssel folytatódott tovább. Ezt követően azonban az újabb felsőoktatási átszervezések miatt a felsőoktatás hosszú évekre kivonult Nagykanizsáról. Tény, hogy már ezek kezdetekor folytak tárgyalások a Földművelésügyi és a Művelődésügyi Minisztérium között az objektum lehetséges főiskolai hasznosításáról, ám ez abbamaradt. Az akkori művelődésügyi vezetés szerint az ügy nem Budapesten feneklett meg. Lásd még *Cserháti Sándor Mezőgazdasági és Gépészeti Szakközépiskola* (K. I.)

kétasszonynap-köze. (aug. 15. – szept. 8.) a két nevezetes Mária-ünnep, Kis- és *Nagyasszony napja* közötti időszak, aminek a néphit varázserőt tulajdonított. Hagyományosan ekkor ültettek tyúkot a kiskanizsai asszonyok, mivel úgy tartották, hogy ilyenkor sok és egészséges csirke kel ki, melyek később jó tojókká válnak. Ekkor tették el télire a tojásokat, hogy frissek és egészségesek maradjanak. A bűzát is ilyenkor szellőztették és forgatták át, nehogy a sziszik belessen. A ládákból, sublatból, szekrényből elővették a ruhákat, s kirakták az udvarra szellőzni, hogy ne molyosodjanak meg. Lásd *Nagyboldogasszony napja, Kisasszony napja* (K. E.)

kétszintű bankrendszer, az egyszintű bankrendszert felváltó, 1987. január 1-jétől érvényes új banki rendszer. Bevezetésének első lépéseként a *Magyar Nemzeti Bank* tevékenységi köréről leválasztották a kereskedelmi banki funkciókat, s e feladatok ellátására új kereskedelmi bankokat hoztak létre. Nagykanizsán is megszűnt, illetve átalakult az MNB helyi fiókja. Kereskedelmi bankká válása után, *Magyar Hitel Bank Rt.* nagykanizsai fiókja néven, átvette a korábbi MNB-fiók vállalati számláinak vezetését és hitelezését. Ugyanakkor az új kereskedelmi bankok közöttük az MHB nagykanizsai fiókja – jogosítványt kaptak lakossági betétek gyűjtésére és hitelnyújtásra. Az addigi kizárólagos lakossági bank, az *OTP* nagykanizsai fiókja, valamint a később létrejött *takarékszövetkezetek* lehetőséget kaptak kereskedelmi banki tevékenységre is. 1990. január 1. után liberalizálták a devizaügyleteket is. Ez korábban szintén az MNB kiváltsága volt. Lásd még *egyszintű bankrendszer, bankok*. (P. J.)

Ketting Ferenc (1897. július 1. Kiskunmajsa – 1988. február 4. Budapest), tanár, karnagy. 1916 szeptemberében ének- és rajztanárként került a nagykanizsai *Polgári Fiúiskola*ba. 1921–36 között a Zrínyi Miklós Irodalmi és Művészeti Kör Szimfonikus Zenekarának, 1921–45 között a kör aranyérmes, kormányzó- és Királyi-díjas vegyeskarának karnagya. 1933–45 között az Iparegyesületi Dalárda férfikarát is vezette. 1948-ban a *Zrínyi*

Ketting Ferenc

Miklós Polgári Fiúiskola igazgatójaként vonult nyugdíjba. 1950–57 között a Vasutas Vegyeskart, majd a *MÁV Kodály Zoltán Vegyeskart* irányította. (F. F.)

kézilabda, az 1950-es évek elején térhódító újtára induló sportág a városban, amelynek kezdeti népszerűsítésében az ipari iskola, a gimnázium és a technikumok diákjai jeleskedtek. Rendszeresen szerveztek osztálybajnokságokat, iskolák közötti találkozókat. Az egyesületek közül 1952-ben elsőként a vasutasoknál alakult férfi csapat, majd a bányász is szervezett csapatot. 1954-ben a kanizsai vasutasok a Zala-Vas összevont versenyben az élen végeztek, de néhány évi eredményes működés után szakosztályuk megszűnt. A megyei bajnokság 1960-ban indult, először férfi, majd 1961-ben női csapatok részvételével. Itt játszott a *MÁV NTE*, a *Honvéd Thúry SE* férfi, a Nagykanizsai Spartacus, a Nagykanizsai Vasas Izzó női csapata. 1969-ben megalakult a Nagykanizsa Gazdász, a *Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum* sportköre, és férfi csapata bekapcsolódott a megyei bajnokságba. A csapat *Russay Olivér* testnevelő tanár, szakvezető irányításával gyors sikert ért el, 1972 őszén a tatabányai minősítő osztályozón veretlenül csoportgyőztes volt, így bekerült az NB II-be. A Gazdász női csapata Uzsocki László edző vezetésével 1971-ben jött létre, és 1972 őszén a tatabányai minősítő osztályozón 2. volt. A versenyen elért eredménye alapján ugyan nem jutott volna az NB II-be, de a visszalépett Pécsi Vörös Meteor megüresedett helyére az Uzsocki-csapatot sorolták be. 1973 tavaszán két Gazdász-csapat rajtolt az NB II-ben. A csapatok pár év után az NB I B-ben játszottak, és 1977-től *Olajbányász*-színekben szerepeltek. Az „olajos” nők 1990-től két éven át az NB I-ben, míg a Tungsram SE-hez 1987-ben átkerült férfiak 1992-től 5 éven át játszottak az élvonalban, később kiestek. Dr. Petrányi István főiskolai igazgató mindent megtett azért, hogy a szakág sikeres legyen a városban. A női csapat 1974-ben *Fekete Zoltán* irányításával 3 pontos

előnyrel nyerte meg a bajnokságot, és bejutott az NB I B-be. A férfi gárda 1975-ben bajnokságot nyert az NB II-ben. Edző Boros László.

Stadion-avató a válogatottal. A Zárda úti sporttelepen 1978 júliusában került sor a bitumenes szabadtéri kézilabda-stadion avatására. Az Olajbányász a magyar felnőtt válogatott ellen állt ki. A végeredmény 23:52 (12:26) volt. Az olajosok a következő összeállításban léptek pályára: Kálóczy – Varga, Rádin, Cséplő, Szöllösi, Orbán, Prókay, csere: Iftsits, Baricza, Borsy, Seres, Iványi. Edző: Hodul Sándor. Válogatott: Bartalos – Molnár, Pál, Gubányi, Kocsis, Kovács P., Kontra, csere: Verőczy, Ulcz, Lele, Fodor, Körmendi, Szabó. Szövetségi kapitány: Faludi Mihály. Legjobb dobók: Szöllösi 8, Prókay 5, Varga 4, illetve Kovács P. 9, Lele és Ulcz 7–7.

Olajbányász-játékosok az élvonalban. A sikeres Fekete-, majd Cséplő- korszak után 1987-ben Uzsoki

Az NB I-es Olajbányász női csapata telt ház előtt vívta élvonalbeli mérkőzéseit az olajos munkacsarnokban
Fotó: Soproni

László visszatért a női csapathoz, aki az újonc NB I B-s csapatban a mélyvízbe dobta az akkor 13 éves Siti Beát, a 14 éves Németh Helgát, akik később más csapatokat és a válogatottat erősítették az ugyancsak „olajos” Mátyással együtt. Rövid ideig Csankovszky Pál volt az edző, akit 1989 januárjában Jéki Zoltán váltott a kispadon. Irányításával az *Olajbányász* együttese az 1989/90. évi NB I B-ben ezüstérmes volt, a csapat fölkerült az NB I-be. A csapat tagjai: Skrach, Sulyokné, Böjti kapusok, Gombor, Siti B., Juhász, Pető, Mátyás, Búza, Pintér, Szlobodáné, Vass, Kovács, Szollár, Kötő, Ivanics. Az aranyérmes edző helyét Deregi László foglalta el, akivel az osztályozón sikerült ugyan az NB I-es folytatást kiharcolni, de személyét nem fogadta el a csapat, ezért 1991 októberében megváltak tőle, és Fekete Zoltán vette át az irányítást, de a tavaszi rájátszás előtt Mátyást, az NB I-es gólkirályt a Dunaferri elcsábította, ezzel véget ért a „hóskorszak”.

Lámpagyári kézilabda. 1987-ben NB II-es csapat tagjaiként érkeztek a Tungstram SE-hez az Olajbányász férfi kézilabdázói, de besorolták őket az NB I B-be, Deregi László volt az edző. 1990 decemberétől

újra Jéki Zoltán irányította az izzósokat. A csapatot a *Tungstram Rt.* támogatta. Az együttes az 1991/92-es bajnokságban 100 százalékos teljesítményével, a bajnoki évváró előtt 4 fordulóval bajnok és NB I-es volt. A helyi aranycsapat tagjai: Kálóczy, Mészáros, Bilicz kapusok, Bjelov, Kovsenyikov, Krichenbaum, Tiba, Rodek, Kurusta, Ojtó, Becskei, Hungler, Pánczél, Schwarcz, Baksa. Az edző Jéki Zoltán, a szakosztályelnök Musits Ferenc, a szakágvezető Pintér István, a technikai vezető Tóth László volt. A Radoviccsal és Kuzmicsovval erősítő NB I-es csapat a 16 csapatos mezőnyben a 7. helyet szerezte meg, ezután a hanyatlás időszaka következett, az izzósok az 1996/97-es évadban sereghajtóként búcsúztak az élvonaltól. (B. A.)

KfV, lásd *Kőolaj- és Földgázbányászati Vállalat*

KHG Ipari, Kereskedelmi és Szolgáltató Kft., 1996-ban létrejött üvegipari profilú társaság. Elődjei sorába tartozott a Lapsánszky Lóránt mérnök magánkezdeményezésére 1947-ben alakult cég. A beruházáshoz akkor a város 1200 négyzetméter területet ingyen adott át. Az üzem 1948-ban épült fel, egy kis teljesítményű olvasztókemencével és 8 fős munkáslétszámmal kezdte meg működését. Literes háztartási palackokat gyártott. A magánvállalkozás 1948 végén megszűnt, és Vegyiüveg Kft.-vé alakult át, amit 1949 elején állami kezelésbe vettek.

Az államosítás után alakult meg az Üvegipari Művek, s ennek részeként működött a Nagykanizsai Üveggyár. Két év alatt három nagyteljesítményű üvegolvastóval és egy kísérleti kemencével indult meg az állami ipar fejlesztése a gyárban, hőálló laboratóriumi főzőpoharakat, lombikokat, hőálló bakteriológiai, biológiai edényeket gyártott, továbbá világítástechnikai cikkeket, műszaki üvegtermékeket, magasfrekvenciás és híradástechnikai termékeket gyártottak. 1953-ban további bővítés indult, és a következő évben üzembe álló hutacsarnok a kapacitást 50 százalékkal megnövelte. Később sorozatos fejlesztések eredményeképpen képes volt a gyár televíziós képcsőballonok nagyüzemi gyártására is.

A további fejlesztésekkel profilja tovább szélesedett, s megindult az exportszállítás. 1989-ben az Üvegipari Művek létrehozta a Pannonglas Ipari Rt.-t. A társaság 9 gyára közül csak egy volt a kanizsai telephely. 1992 júliusában megkezdődött a Pannonglas Ipari Rt. felszámolása. Eladásra került a kanizsai gyár is, ahol időközben megszűnt a hőszigetelő edények gyártása. 1996 áprilisában kanizsai székhellyel két cég alakult az üveggyárból: a KHG Kft. és a Schott Eurovit Kft. Az utóbbi 1998-ig ampullagyártással foglalkozott, ám ma már nem folytat termelést, míg a KHG Kft. megvásárolta a hőálló üveggyártás technológiáját, e területén tevékenykedik. A társaság jelenlegi vezetője Bencze Péter. (H. I.)

Khelman (Kielman), Andreas von Kielmansegg, kanizsai főkapitány. Komáromi főkapitány, majd 1577. április 19-től 1581-ig állt a Kanizsai főkapitányság élén. Ez idő alatt zajlott le a Haditanács 1578. évi döntése alapján a védelmi rendszer átszervezése. Új várak épültek a kanizsai völgyben, valamint elkészült a Stájerország által megépített Kanizsa-Mura közti védelmi vonal. Kanizsai működése után ismét Komáromba tért vissza. Lásd még *Kanizsai főkapitányság (V. L.)*

Ki kicsoda Nagykanizsán? 1995 (Ki kicsoda Nagykanizsán? 1995, szerkesztő Rikli Ferenc, Dél-dunántúli Extra Lapkiadó Kft. 223 oldal. A kézirat lezárásának időpontja 1995. március 10.), a város 750 éves jubileumára összeállított kötet, ami a Nagykanizsán tevékenykedő személyiségekről és a fontosabb helyi intézményekről, szervezetekről ad pontos áttekintést. Az egyéni rész 300 nagykanizsai polgár kérdőív alapján készült fényképes életrajzát közli, a közösségi fejezetben száz intézmény, szervezet, egyesület és gazdálkodó bemutatkozására vállalkozik. A részletes adattár megjelenések az aktuális, a későbbiekben a történeti tájékozódás fontos segédeszköze lehet. Lásd még *várostörténeti kiadványok (Cz. Gy.)*

kiadványok a városról, Nagykanizsa életéről szóló, önálló kötetben megjelent munkák. Lásd *egészségügy-történeti kiadványok, egyesülettörténeti kiadványok, egyháztörténeti kiadványok, épülettörténeti kiadványok, évkönyvek, gazdasági kiadványok, iskolai értesítők, iskolatörténeti kiadványok, kultúrtörténeti kiadványok, Nagykanizsai honismereti füzetek, nyelvészeti kiadványok, sportkiadványok, történelmi kiadványok, tűzoltástörténeti kiadványok, várostörténeti kiadványok, zenetörténeti kiadványok*

kiküldöttség, Nagykanizsa és Kiskanizsa 1868-as közigazgatási szétválása után a vagyoni és terhekbeni osztozkodásra létrehozott szervezet, melyben Nagykanizsa és Kiskanizsa, valamint a vármegye megbíztottai tevékenykedtek. A bizottságban a Nagykanizsa és a Kiskanizsa közötti arány 7 : 4 volt, ami összeütkezéshez vezetett, mivel a nagykanizsai többségbe a kiskanizsaiak nem tudtak belenyugodni. A vagyonfelosztás érdekében megtartott 11 tagú közös ügyi bizottság ülései nem hoztak eredményt. Lásd még *Kiskanizsa és Nagykanizsa szétválása (G. F.)*

9-es tízezerred, lásd Doni emlékoszlop

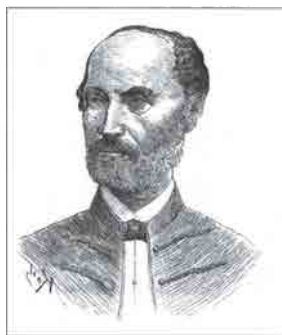
9. Nagykanizsai Határvadász Zászlóalj, lásd *határ-őrízet*

kinevezési rendszer, az 1848–49-es szabadságharc utáni közigazgatás-szervezési rendszer. A városi előjáróságot a korábbiaktól eltérően nem a *purgerek*

választották, hanem a város beleszólása nélkül a megyei császári és királyi főnök nevezte ki a *városbíró*t, a *főjegyzőt*, a *jegyzőt* és a hat tanácsost. A kinevezett *városi tanács* 1850. január 25-én írta alá az esküt. A kinevezési rendszerrel a *tanácsosok* számát a korábbi 12-ről a felére csökkentették. 1861-ben újra a város választotta tisztviselőit, majd 1865-ben ismét a kinevezési rendszer lépett életbe, igaz némileg könnyített formába. Ekkor már a megyei főispán a képviselőtestületnek kijelölési jogot hagyott a főbb tisztviselők, így például a városbíró és a főjegyző személyére. Lásd még *1848-as forradalom utáni közigazgatás (G. F.)*

KIOSZ, lásd *Ipartestület*

Királyi Pál József (1821. augusztus 12. Szepteknek –

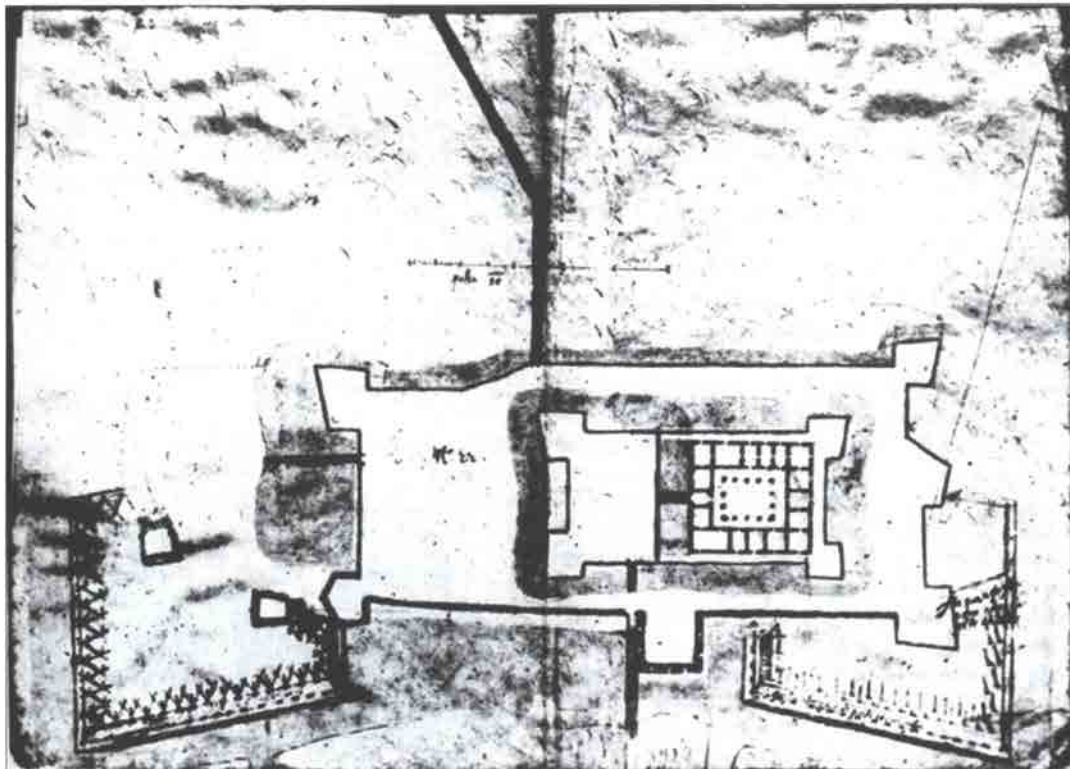

Királyi Pál József
(ZMÉ)

1892. május 25. Budapest), újságíró, honvédőrnagy, politikus. Nagykanizsán járt gimnáziumba, majd belépett a piarista rendbe. A fogadalom letétele előtt kilépett. Jogot végzett. 1844-től ügyvéd, egyúttal Széchenyi Jelenkor című lapjának munkatársa. A szabadságharc idején őrnagyi rangban szolgált,

majd a hadügyminisztérium tisztviselője lett. 1850-ben, büntetésül, közlegényként besorozták az osztrák hadseregbe. 1857-ben térhetett csak haza, ám a következő évtől már a Pesti Naplót szerkesztette, 1861-től pedig Pest város főjegyzője lett. Hosszú ideig a letenyei, majd a csáktornyai kerület országgyűlési képviselője volt. Írt történelmi regényt Szigetvár 1566-os ostromáról, agrárpolitikai tanulmányt, a Kiegyezés után pedig jelentős szerepet vállalt több művészeti intézmény megszervezésében. Halálának századik évfordulóján emlékhelyet avattak tiszteletére szülőfalujában. (*N. J.*)

királyi vár, *Kanizsa várának* Szigetvár 1566-os esete utáni korszaka, amikor is a vár a Mura és a Balaton között újonnan létrehozott védelmi vonal főkapitányi székhelye lett. A várat 1568-ban a király szerezte meg, miután elcserélte azt Csejte váráért és a borsmonostori apátságért özvegy Nádasdnyé *Kanizsai Orsolyával* és fiával. Ekkor döntés született modern erődde alakításáról is. Több változat közül a Haditanács Pietro *Ferabosco* tervét fogadta el, aki a régi várat is magába foglaló, annál mintegy két és félszer nagyobb alapterületű, a mocsárral és vizesárokkaal övezett ötszögű erődítményt tervezett. Az ötszög alakú új

A kanizsai vár átépítési tervrajza. Pietro Ferabosco, 1572.
Bécs, Hadilevéltár

vár két részből állt, a keleti fele magába foglalta a régi várat, míg a nyugati, másfélszer akkora rész teljesen újonnan épült a lecsapolt mocsár területére. A vár két felét vizesárok választotta el, a sarkokon új-olasz bástyákkal. A várnak két kapuja volt, az eredeti helyén maradt Szigetvári, és a nyugat felé nyíló Bécsi kapu. A tulajdonképpeni építkezés 1570-ben indult, és 1587-ig, bizonyos részeiben 1590-ig tartott, de a nyugati várrész kiépítése teljesen nem fejeződött be. A királyi építkezéseket sokáig csak két hiteles alaprajz dokumentálta, mindkettő Bécsben van. Az egyik P. Ferabosconak az építkezés 1572-es kezdeti szakaszában készült állapottrögizítő rajza, a másik 1587–94 közöttire keltezhető, ami a várat és a várost együtt ábrázoló alaprajz. Újabbban Stockholmban három hiteles alaprajz is előkerült. Lásd még *Kanizsai főkapitányság, Kanizsa vára, Ferabosco, Pietro, várostrom 1600-ban* (V. L.)

Király-Sörfözde Rt. lásd *Dreher Sörgyárak Rt.*

Kisasszony napja, (szept. 8.) a vallásos hitre alapozott, népi szokásokkal is tarkított *jeles napok* egyike, amit *Kiskanizsa* fogadott ünnepként tisztel. E nap Szűz Mária születésének emlékét őrzi. Ilyenkor az asszonyok egy része már előző este a templomban imádkozik és virraszt egy szépen feldíszített, vitrin-

ben elhelyezett, a kisdud Máriát jelképező, bepólyázott baba előtt. Körülötte gondosan elhelyezve virágok, főleg ószirózsza és virágszőnyeg díszelnek, melyekből az elhervadtakat naponta pótolják. Virágokkal ékesítették, ékesítik a környék lakói az útmenti keresztet is, melyek mellett a vallásos asszonyok este imádkoznak. Régen az asszonyok csak a legfontosabb házimunkákat végezték el e napon. Időjárást jelző nap is, a népi megfigyelések szerint ugyanis, ha ekkor esik, az egész ős esős lesz. Lásd még *jeles napok, Nagyboldogasszony napja, kétasszonynap-köze* (K. E.)

Kisbagolai-patak, lásd *Hétforrás-völgy*

Kisdalárda, az első világháború után Postás Dalárda néven alakult énekkar átszervezésével 1925-ben létrejött, de csupán egy évig működő együttes, amely az 1926-os zalaegerszegi megyei Dalosversenyen elnyerte az első díjat. Népszerűségéről és zenei kvalitásáról a *Zalai Közlöny* 1927. december 4-i számának cikkírója a következőképpen emlékezett meg: „Nagykanizsa és az egész Zala megye dalkultúrájának büszkesége a Nagykanizsai Kisdalárda, amely sokat ígér tudásával, és az idei keszthelyi Dalosversenyről a legnehezebb csoport, a műdalcsoporthoz első díjat hozta haza.” Lásd még *kórusok* (F. F.)

kisdobos mozgalom, lásd *úttörő mozgalom*

Kisfakos, lásd *Bagola*

Kisfalud, lásd *Szentgyörgy*

Kisfaludy Strobl Zsigmond (1884. július 1., Alsórajk – 1975. augusztus 14., Budapest), szobrászművész. Pár évig Nagypáliban laktak, apja tanító volt. Az Iparművészeti Iskolában, a Mintarajziskolában, majd egy évig Zala megye ösztöndíjával Bécsben tanult. Többször vett részt külföldi tanulmányúton. 1909 után rendszeresen kiállító művész. Pályája a két világháború között teljesedett ki. Számos emlékművet, portrét készített, minden munkájában érvényesült nagy technikai tudása. A harmincas években Angliában dolgozott, világhírt szerzett. Művei Angliában, az USA-ban, Indonéziában is megtalálhatók. Több mint 50 alkotása áll a hazai köztereken. Évtizedeken át volt a Képzőművészeti Főiskola tanára, Zalaegerszeg város 1970-ben díszpolgárává választotta. Fő művei Zala megyében: A cs. és kir. 48. gyalogezred mártírjainak emlékműve (Zalegerszeg, 1930), A kis makrancos (Zalaegerszeg, 1966), Liliom (Zalaegerszeg, 1967), Íjász (Zalaegerszeg, 1978), A cs. és kir. 48. gyalogezred emlékműve (Nagykanizsa, 1934), Vízbelepő (Zalakaros, 1967). (ZMÉL)

Kisgazda Mozgóképüzemi Rt., lásd *Városi Mozi*

kisgazdapárt, lásd *Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt*

kishatárforgalom, az egymással határos országok közötti, utazási könnyítésből adódó utasforgalom. A határtól számított 20 kilométeres sávon belül élőknek az 1960-as évektől nem kellett, az akkori szóhasználat szerint nagy útlevelet váltani, hanem az utazáshoz elég volt az úgynevezett kishatár-átlépő. A könnyítés elsődleges célja ugyan a családi kapcsolatok ápolása volt, ám e lehetőséget sok kanizsai jugoszláviai bevásárlásra használta fel. A kishatár-átlépő olcsóbb volt, mint a nagy útlevél, és gyakoribb átlépésre adott módot. Az egykori adatok szerint évente 10 ezer kanizsai választotta a kiutazásnak ezt a formáját. Kedvelt célpont volt Csáktornya, ahonnan konyakkal, tiszta szeszszel és mosóporral tértek haza a látogatók. (P. J.)

Kis-Kanizsa, lásd *városnév írása*

Kiskanizsa, Nagykanizsa legnagyobb városrésze. Helyén a középkorban egy Től nevű falu állt a Kanizsa folyócska, (ma *Principális*) nyugati partján. Minden oklevél itt, a vár szomszédságában említi. Kései telepítésű falu volt, az 1323. évi adománylevélben ugyanis még nem szerepelt. Első említésével

1423-ban találkozunk, amikor *Kanizsai II. István* és fia László adományt tettek a tőli birtokuk végén épült Szent Bertalan kápolnának. Az adott telkeket úgy határozták meg, hogy a falu végén *Venéce* (lásd *Bajcsa*) felé feküdtek, de határosak voltak *Csákánnyal* is. Től lakói a várban teljesítettek szolgálatot, ahol belső cselédek voltak. Az 1530-as urbárium részletesen leírja várbeli teendőiket. Utoljára 1563-ban írják össze. A mai Pivári utcában előkerültek a kápolnához tartozó temető sírjai. A kápolnát a 16. században később megerődítik, s ez lesz *Től vára*. (V. L.)

A terület ismételt benépesülése 1690 után fokozatosan történt részben a visszatért őslakosokkal, az itt maradt törökökkel, rácokkal, a hazánk közelebbi és távolabbi vidékeiről érkező horvátokkal, vendekkel és egyéb bevándorlókkal, például a környéken letelepített svábok itt gyökeret vert rokonaival, családtagjaival. Lakossága néhány nemzedék alatt összekovácsolódott és nyelvében, szokásaiban kitűnő etnikai adottságokkal rendelkező paraszti közösségé vált. Ezt a zártságot csak fokozta a mind szorosabbá váló endogámia. A kiskanizsai polgár csak elvétve hozott feleséget más településről, leányainak is inkább egy távolabbi utcából választott férjet. A családok túlnyomó része földműveléssel, kertészkedéssel, piacra termeléssel és árusítással foglalkozott és foglalkozik ma is. Mivel közigazgatásilag Nagykanizsához tartozott, hivatalok sem voltak a területén, és a vasutasokat kivéve még 1945 táján is kevés volt az itt élők között az ipari munkások száma. A hagyományos társadalmi szerkezet bomlása – számos családnál a teljes szétesése –, a felgyorsuló migrációnak, a *termelőszövetkezet*-szervezéseknél a következménye volt. Ma a városrészben 7056 ember él. Lásd még *elpusztult falvak a mai Nagykanizsa területén*, *Től vára* (K. E.)

Kiskanizsa építészete, hagyományai szerint klasszicista népi építkezés, ami még napjainkban is példáz-

Régi parasztházak Kiskanizsán
Fotó: Kotnyek

za, milyen erőteljesen hatott a városrész polgáira a nemzeti klasszicizmus. Mára azonban már csak elvétve található egy-egy ilyen épület. Amikor 1868-ban a

két városrészt egy időre szétvált, Kiskanizsa mezőváros nagy lendülettel kezdett az akkor még ugyancsak falusias település fejlesztéséhez, igyekezve utacépét polgárosulttá, városiassá tenni. Sorra épültek a végoromfalas, timpanonos téglaházak, melyeknek mintáját a környék udvarházairól és Nagykanizsa előző évtizedekben felújított klasszicista épületeiről vették. 1872-ben, a szabad iparüzés lehetőségének kezdetén Kiskanizsán már több kiforrott ízlésű építőmester dolgozott. Az oromzati timpanon két oromszegélye és a főpárkány többnyire erőteljes és tagolt. A köztér csúcására általában az IHS egyházi vonatkozású rövidítés került, alája pedig a tulajdonos neve és az építés éve, sőt néha egy-egy mondat is, mint például „Áldás a ház lakóira”. Később gyakorivá váltak a vakolatba karcolt különféle leveles-ágas, indás virágok. Az „első szoba” timpanon alatti 2 kis ablaka közötti teret gazdagon tagolt, vakolatból készített lapos pillérek, párkányok tagolták. Egykor 130 ilyen klasszicista házat vetek számba a városrészben. (K. E.)

Építészeti szempontból a városrész az elmúlt évtizedekben jelentős változáson esett át. A korábbi időszakra jellemző fésűs beépítésű családiházak telekrend teljesen megszűnt. A hagyományos beépítési módra jellemző ingatlanok közül már csak néhány lelhető fel, amelyeket ezért helyi építészeti értékként megjelöltek, illetve védelem alá vontak. Felmerült az a gondolat is, hogy a hagyományos kiskanizsai építészeti tájház létrehozásával őrizzék meg az utókorunk. Főként a hetvenes évek végén, illetve a 80-as években épült sok új ház, a hagyományokkal ellentétben, a kor divatjának megfelelően. Kiskanizsán még ma is lehetőség van új lakóterület kialakítására. Az úgynevezett Szokoldomb, a Bajcsai és Szepetneki utcák közé ékelődött terület lakóterületi hasznosíthatóságához 1996-ban részletes rendezési terv készült. E területet nem hagyományos árutermelő övezetként, hanem lakó-pihenő övezetként kívánja hasznosítani. (Sz. G.)

Kiskanizsa és Nagykanizsa szétválása, a város történetének egyik érdekes szakasza, amikor is a város két része éveken át önállóan szervezte életét. A városrészek közötti kapocs az 1800-as években kezdett meglazulni, a kiskanizsaiak ugyanis úgy érezték, hogy nem részesülnek a város terheiben való osztozásuk arányában a megszerzett javakból. Növelte a távolságot a város két része között a gazdálkodásbeli különbség is. Kiskanizsának földművelő volta falusias arculatot adott, Nagykanizsa viszont mindinkább közelített az ipari-városias jelleg felé. A növekvő ellentétek miatt *Halvax József* polgármestere idején, 1868-ban megtörtént a szakítás Nagykanizsa és Kiskanizsa között. A válás után Kiskanizsa fősolgabírói hatáskör alá került, külön *mezővárossá* lett. Közigazgatását nagykanizsai mintára szervezte meg:

külön képviselő-testülete és tanácsa volt. A vagyoni és terhekbeni osztozkodás lebonyolítására megalakult az úgynevezett *kiküldöttség*. Mivel ennek munkája nem elégítette ki a kiskanizsaiakat, megindították az úgynevezett *arányosítási pert*. A községek rendezéséről szóló 1871: XVIII. tc. alapján Kiskanizsa 1873. június 29-én nagyközségnek nyilvánította magát. Anyagi terhek azonban növekedtek, ez pedig kényserhelyzetet teremtett. 1876 decemberében a kiskanizsaiak úgy döntöttek, hogy visszacsatlakoznak Nagykanizsához, ezért a vármegye beavatkozását kérték a szétválás hatálytalanítására. 1876. december 26-án hat pontból álló kiegyezési javaslatot állítottak össze, ezt azonban a nagykanizsai *képviselő-testület* az 1877. február 5-én tartott ülésén nem fogadta el. A belügyminiszertől kapott utasítás egyértelműen leszögezte, hogy a BM jóváhagyása csak akkor történik meg, ha az egyezkedés legvitatottabb pontját, a legelői jog és a két városrész közös föld- és házbirtokainak kérdését tisztázzák. A *törvényhatósági küldöttség* részvételével lefolytatott tárgyalások eredményeként 1880. július 19-én megszületett a belügyminiszteri jóváhagyás, és 1880. december 30-án újra közös képviselő-testületi választást tartottak. Az ismét együttesen történő gazdálkodás törvényességének és zökkenőmentességének biztosítása érdekében 1881. február 24-én megalakították a *huszonötös bizottságot*. Lásd még *polgári közigazgatás* (G. F.)

Kiskanizsai „Lendülj” Iskolai Sportkör, 1985-ben alakult sportkör, melynek jogelődje a DSK volt. Elnöke Farkas József. Működő iskolai szakági csoportjai: (1.) fiú-lány kosárlabda, (2.) fiú-lány torna, (3.) fiú-lány atlétika, (4.) labdarúgás, (5.) duatlon-triatlon, (6.) úszás, (7.) kerékpár. A *Kiskanizsai Általános Iskola* igazgatója, Silló Zsolt a férfi-fiú szakágban aratott sikereket. A DKG-EAST támogatásával az egykori „Lendülj” DSK alapozta meg, hogy a férfi kosárlabda csapat az 1997/98-as bajnoki évben bravúrosan szerepelt. Lásd még *diáksport, kosárlabda* (B. A.)

Kiskanizsai Általános Iskola, 1996-ban, a két korábban önálló kiskanizsai iskola, a Templom téri

(1990 előtt Tanácsköztársaság téri) és a Nagyrác utcai összevonásával létrejött iskola. Típusát tekintve általános- és szakiskola, tehát többcélú intézmény. A szakiskolai képzés irányai: gazdaasszony és palántanevelő. Kiemelt szakmai programja a városi kosárlabda-sport alapjainak megteremtése. Az iskolában az alaptevékenységhez tartozóan a következő pedagógiai programok léteznek: Lovásznő-féle olvasástanítás, hangoztató, elemző, összevető módszer az 1–4. osztályokban, számítógéppel támogatott matematikai BEST-program, komplex művészeti nevelés-oktatás. A választható órakeret terhére nívócsoportos oktatás folyik idegen nyelvből, anyanyelvből és matematikából. Az iskolában bevezették a diagnosztikus vizsgarendszert. A 9–10. osztályban az alpműveltségi vizsgára készítik fel a tanulókat. Az alaptevékenységhez kapcsolódva biztosítanak napközis- és tanulószobai ellátást, valamint üdültetést a balatonmáriai Ifjúsági Táborban. 24 tanulócsoporthoz 521 gyerek tanul. A tantestület létszáma 49 tanító-tanár és 2 szakoktató, 31 technikai dolgozó.

A Templom téri iskola igazgatói: Vitéz Filó Ferenc (1925–28), Kovách Illés (1928–42), Nagy Miklós (1942–43), Vitéz Filó Ferenc (1943–44), Széppudvari László (1944–45), Vargha Béla (1945–52), Burján Kálmán (1952–55), Tóth András (1955–56), Horváth János (1956–57), Tóth András (1957–70), Beke Ferencné (1970–91), Silló Zsolt (1991–). Nagyrác úti iskola igazgatói: Burján Kálmán (1946–51), Burján Kálmáné (1951–73), Rezsek György (1973–77), Farkas Zoltán (1977–87), Dömötör Miklósné (1987-től az összevonásig). Az intézmény igazgatója az összevonás után, 1996-tól Silló Zsolt. Lásd még *alapküvetés* (K. I.)

kiskanizsai férfi viselet, az 1860-as évektől vannak rá vonatkozó részletesebb ismereteink. A módosabb legények és gazdák „négyzetes”, ta-kácsszötte, fehér vászonzól kézzel varrott gatyát és egyenes szabású, bőujjú, de kézelős vászoninget viseltek. Az ing elöl 5-6 fehér gombbal gombolódott, a mellrész két oldalát szegőzések, az ünneplő ingekét még szerény fehérhímzés is díszítette. Használtkor egy kisméretű, összehajtogatott fekete selymekendőt csomóztak rá nyakravalóként. Az ing fölött a szabó által készített fekete posztómellényt viseltek, melyet gyakran díszes fémgombok és gazdag zsinórozás díszített. A gyári termékek rohamos terjedése és a polgári divat hatására gyorsan tért hódítottak az ünneplő fekete posztóöltönyök, melyeket már a helyi szabók varrtak. Ezek csizmanadrágjához ráncostorkú, keményszárú, fényes csizma és fekete posztókalap illett. A módos leányok még 1900 után is 10–12 „pár” részben gyolcsból, részben finomabb vagy durvább vászonzól varrott inget és gatyát vittek a házaságba a vőlegény számára, aki szintén vitt magával legalább ugyanennyit. Aratáskor, kaszáláskor ugyanis még azok is vászoninget és

gatyát vettek magukra, akik egyébként már új divatúan öltözködtek. A szekrényben felhalmozódott sok inget és gatyát aztán az anyaghiányos háborús időkben eladták vagy szétfajították, és lepedőt, törülközőket varrtak belőlük. (K. E.)

Szilajka Ferenc 5 holdas kiskanizsai gazda kb. 1914-ben téli ünneplőben

Kiskanizsai Levente Egyesület, lásd *levente*

Kiskanizsai Levente Dalkör, lásd *amatőr énekkarok*

kiskanizsai népviselet, a városrész egy módos családjának jellegzetes öltöze 1914 táján. A képen hagyományos középparaszti család 3 nemzedéke látható az apa nélkül, aki az orosz fronton várta a fénykép érkezését. A nagypapa még bőgatyát és vászoninget visel, nyakán jól látszik az ing fölött kötött hagyományos nyakravaló. Parasztszabó varrta kabát van rajta, kezében az

elmaradhatatlan kalap. Felesége a szokásos sötét öltözékben, *rékli*jén meleg kondorkendő, fején két oldalt duplán hajtott fejkendő. Ölében a legkisebb unoka. A nagyszülők mögött áll a délceg tartású, már csipkebetétes *rékli*t, 2–3 bőszyknját és apró hajtásokba szedett szaténkötényt viselő feleség és anya. Fején valószínűleg élénkszínű, kasmír hátrakötő. Kezében az imakönyv mellett fehér kézbevaló kendő. A két nagyobb gyermek viselete már városias. Az egyszerű, fenyőkeretes műtermi kép évtizedeken át függött az egyik Nagyrác utcai ház első szobájának a falán. (K. E.)

Kiskanizsai népviselet az 1910-es évekből

kiskanizsai női viselet, melynek alapvető jellege az 1910-es évekig megmaradt, e században jelentős változásokon ment át. Az itt élő nőket elkápráztatta az üzletek gazdagodó kínálata és a módos városi asszonyok divatos öltözködése. Mindez újabb és újabb ötleteket adott varrónőknek a folytonos változtatásra. Ez főleg a blúzok, *rékli*k, kacák és *bájk*ók divatján érződött. A fejrevaló- és vállkendők színe és anyaga a nők életkorának, az ünnepi és köznapi alkalmaknak megfelelően módosult. Új viseleti darabként megjelent a *cenci*, az alsóing, a vállasing valamint a *rékli*-tartó. A hosszú szoknya fokozatosan kissé rövidebb lett, s gyakran, természetesen mindig az alkalomhoz illően, a rékliével azonos anyagból készült. Alját ekortájt már különféle zsinórokkal is beszegették. A lazán leszedett fekete kötény, melyet atlaszszelyemből, szaténból, klottból, kartonból, néha apró virágos kasmírból varrtak, idővel kissé rövidebb lett a szoknyánál, és körül csaknem teljesen elfedte azt. Lásd még *bájkó*, *bongyorkendő*, *cenci*, *gedésing*, *gombos cipő*, *keszkenő*, *lejbi*, *lekötő*, *moherkendő*, *rékli*, *ringica*, *rőpike* (K. E.)

kiskanizsai nyelvjárás, Nagykanizsa egykori paraszti jellegű városrészének nyelvjárásilag még ma is sok vonatkozásban elkülönülő nyelve, ami megérdemelve egy önálló tanulmányt. Néhány hangtani jellemzője a *Kiskanizsai Szótár* bevezetőjében, valamint *Markó Imre Lehel* alábbi cikkeiben olvasható: „A gyermekjátékok rendszerének kérdéséhez” (Ethnographia

1953. 349–366), *Kiskanizsai ragadványnevek*, „A kiskanizsai szőlőművelés” (In: Népünk hagyományai-ból. Bp. 1955. 27–37), „A múlt idejű melléknévi ige-név a kiskanizsai nyelvjárásban” (Magyar Nyelv 1957. 289–291), „A karácsonyi ünnepkör Kiskanizsa népszokásaiban” (In: A Nagykanizsai *Thúry György Múzeum Jubileumi Emlékkönyve*, Nagykanizsa, 1972). Lásd még *népnyelv*kutató (*honismereti*) szakkör (Ö. F.)

Kiskanizsai Polgári Olvasókör, 1870-ben alakult egyesület, melynek létrejöttét a kiegyezés utáni szabaddá váló légkör tette lehetővé. A kör alapszabályának megszületése után gazdag és tevékeny élet bontakozott ki. Termet béreltek, ahol rendszeressé váltak a vasárnapi összejövetelek, illetve a bálók, az amatőr-csoportok működése, a színi és ismeretterjesztő előadások adták a társasági élet kereteit. Már a 20. század elején megfogalmazódott az önálló épület igénye is, ami 1927-re vált valósággá, amikor is kölcsönök felvétele és sok közös munka után felépült a székház, amelyet ma is magáénak érez a településrészes lakossága. 1945-ben szinte minden mozdítható eltűnt a házból, ami 1961-ig a pártbizottság (*MSZMP* és jogelődjei) tulajdonába került. Eközben az olvasókör csak rövid ideig működhetett. 1956 novemberében kapta aztán vissza a házat a kör, ami 131 bejegyzett taggal, Kiskanizsa Olvasóköre elnevezéssel kezdett ismét tevékenykedni. Ekkor Gozdnán József volt az elnök, Vizi Dezső a titkár és Hajgató Sándor a háznagy. Az

Kiskanizsai Polgári Olvasókör egykori és mai épülete
Fotó: Erdei

épület 1962–63-ban az IKV, majd 1963-tól a városi tanács tulajdona lett. A *Móricz Zsigmond Művelődési Ház* létrejöttét követően az intézmény átvette az olvasókör funkcióinak egy részét, s így annak működése megszűnt. A rendszerváltás után éledt ismét újjá az olvasóköri élet Rodek György vezetésével. A művelődési házzal közös több rendezvénye jól szolgálja a hagyományos egyleti életet. (H. Gy.)

Kiskanizsai Polgári Olvasókör alapszabályai (A Kiskanizsai Polgári Olvasókör alapszabályai 1927, 20

oldal.), az 1870-ben alakult helyi kulturális szervezet alapszabályát közlő kiadvány. Az alapszabály 2. paragrafusa a már fél évszázados múlttal rendelkező kör célját így fogalmazta meg: „Zártkörű társas egyesülés, olvasás, közhasznú ismeretek gyűjtése, azoknak egymással közlése és általában szellemi önművelődés. *Kánizsai* törekvő, értelmes polgáraiból erkölcsi erőt és hasznos polgárt nevelni; társalgás eszmecsere által, e város felvirágoztatása iránt érdeklődést kelteni és annak mind szellemi, mind anyagi fejlődésére jótékonyan hatni.” Az alapszabály rendelkezik a tagsági viszonyról, a kör intéző szerveiről (közgyűlés, választmány, számvizsgáló bizottság, tisztikar, vigalmi bizottság), és a komoly, nagyszabású célok eléréséhez igazodó, végig gondolt működési rend is kiolvasható belőle. Lásd még *egyesülettörténeti kiadványok*, *Móricz Zsigmond Művelődési Ház* (Cz. Gy.)

Kánizsai Polgári Olvasókör hősi halottainak emléktáblája, a *Kánizsai Polgári Olvasókör*; ma *Móricz Zsigmond Művelődési Ház* Hajgató Sándor utcai bejáratánál elhelyezett fekete márványtábla. Felirata: „Pro Patria 1914 1918. A világháborúban elesett Olvasókör hősi halottainak emlékére – Hegedűs József, Faics József, Godina János, Sneff György, Varga György, Varga József.” Avatására 1934. június 24-én került sor. Lásd még *emléktáblák*, *helyi védelem* (K. Zs.)

Kánizsai Polgári Olvasókör színjátszói, a kör műkedvelő társulata az 1870-es évektől. A kör első elnöke, Anek József, gondot fordított rá, hogy a művelődés különböző formáit, lehetőségeit megismertesse. Így alakult meg a tánc, zene és színjátszó kör már az 1870-es években. Rendezők az 1920-30-as években: Pländer Boldizsárné, dr. Fülöp György, Péter Annyal és Polay László. A színjátszók: Bogyai Mária, Dani Ferenc, Dolmányos Antal, Endrey Rozália, Fekete Katus, Gyergyák Ferenc, Kálovics Ferenc, Kápolnás Zoltán, Kunics József, Magyar László, Náday Magdus, Polay Imre, Pókecz Krisztina, Szabó Erzsébet, Szmodics Mária, Szokol János, Tóth Boldizsár, Törő György, Vajda Károly. Bemutatott művek: „Falu rossza” (1921), „Ocskay brigadéros” (1928), „János vitéz” (1929), „Liliomfi” (1930), „Bor” (1935), „Nótás kapitány” (1936), „Sári kérés”, „Gyöngykaláris”, „Falusi verebek” (1946). Játsszási helyek: a *Polgári Olvasókör* emeleti nagyterme, *Városi Színház*, illetve a környező falvak. Lásd még *műkedvelők* (D. L.)

kánizsai ragadványnevek (Fülöp György: A kánizsai ragadványnevek. Nagykanizsa 1979. 36 oldal. Nagykanizsai honismereti füzetek 1.), a hivatalos anyakönyvi nevek helyett, illetőleg ezekkel együtt a szóbeliségben használt, az egymás közti érintkezés során keletkezett ragadványneveket bemutató kötet. A kánizsai születésű, ügyvédként ténykedő szerző,

aki 1926-tól városi képviselőként is tevékenykedett, 1979-ben számolt be arról, hogyan gyűjtötte össze egy év alatt 858 család ragadványnevét. A kánizsai ragadványnevek keletkezését többszöri népességkeveredéssel, az utcák házszámozásának hiányával és a lakosság gyarapodásával magyarázza. A ragadványnevek születésének okait is feltérképezi, melyeket a házasságkötés, illetve a település belső területi és vagyoni viszonyai egyaránt befolyásoltak. Lásd még *Nagykanizsai honismereti füzetek*, *nyelvészeti kiadványok* (Cz. Gy.)

Kánizsai ragadványnevek (Markó Imre Lehel: Kánizsai ragadványnevek, Magyar Nyelvőr 1955. 113-124.), a maga idejében módszerét tekintve több egyetemi, főiskolai szakdolgozat mintájával is szolgáló, ma is haszonnal forgatható tanulmány. Olvasva a nem helybeli születésűek számára is nyilvánvalóvá válik, hogy Kánizsán a ragadványnevek olyan fontos szerepük volt és van, hogy nélkülözhetetlenek a családok/személyek azonosításában. Lásd még *nyelvészeti kiadványok* (Ö. F.)

Kánizsai Sáska Leventezenekar, 1930 és 1944 között működő, 30 tagú ifjúsági *fúvószenekar*, amely a *levente*-ünnepélyeken és egyéb társadalmi megmozdulásokon szórakoztatta a publikumot főként Kánizsán, de nagyobb eseményeken Nagykanizsán is. Vezetője Wecht Gellért, a nagykanizsai 6. honvéd gyalogezred menetzenekarának ezredbosa, karmestere volt. E jól képzett, a fúvós hangszerekhez kiválóan értő muzsikusz rövid idő alatt megtanította a kezdő fiatalokat a hangjegyek ismeretére, a hangszerek megszólaltatására. Tanítványai közül többen a katonazenekaroknál folytatták zenei pályafutásukat, néhányan az *Olajbányász Fúvószenekar* és a *Szimfonikus Zenekar* muzikusai lettek. Lásd még *zenekarok* (F. F.)

Kánizsai Sásák Sportegyesület, 1977-ben alakult egyesület, melynek jogelődje a Kánizsai Móricz SE volt. Elnöke Kápolnás Zoltán. Színe a piros-fekete. Működő szakosztálya a labdarúgás. A kánizsai focisták az 1960-as évek végén és az 1970-es évek elején hat éven át szerepeltek az NB III-ban, 1973-ban búcsúztak az osztálytól. 1982-től a megyei bajnokság első osztályában szerepelnek. Legjobb eredményük az 1994/95. és az 1996/97. évi bajnokságban nyert bronzérem. Az edző Zöldvári István, a szakosztályvezető Miskevics Tibor. Az egyesületnél korábban működött asztalitenisz, sakk és lövész szakosztály is. Lásd még *labdarúgás*, *sportegyesületek* (B. A.)

Kánizsai szótár (Markó Imre Lehel: Kánizsai szótár, 1981, Budapest, Akadémiai Kiadó, 277 oldal.), az 1950-es évek első felében, igazi tudományos igényvel gyűjtött anyagból készült munka. A szótár

hallás utáni lejegyzéssel készült, ami az egyszerű hangjelölés alkalmazásával a nem szakemberek számára is élvezetes olvasmányt nyújt. Értékét növeli a sok magyarázó rajz. A több mint tízezer szócikket tartalmazó, a lexikográfia módszereivel feldolgozott szógyűjtemény Kiskanizsa népszokásainak, tárgyi és szellemi hagyományainak kincsesbányája. Címiszavai a leggyakrabban használt köznyelvi szavak. Az értelmezések vagy a nyelvjárási formát adják, vagy jelzik, hogy nincs eltérés a köznyelvi és a kiskanizsai ejtés, használata között. Lásd még *nyelvészeti kiadványok* (Cz. Gy.)

kiskanizsai templom, 1874-ben felszentelt, *Sarlós Boldogasszony* tiszteletére emelt, *helyi védelem* alatt álló templom. Kiskanizsán 1761-ben épült fel egy kápolna, ami azonban 1797-ben leégett. Újjáépítették, ám idővel egyre szűkebbnek bizonyult, megnagyobbitására már 1826-ban 50 ezer téglát égettek. Az építkezés ennek ellenére, bár továbbra sem került le a napirendről, csak Kiskanizsának Nagykanizsától való elszakadása után indult meg. A Sarlós Boldogasszony tiszteletére épült új templomot végül 1874-ben szentelték fel. Egyhajós, homlokzati középtornyos, eklektikus stílusú épület. Tornya, magas, a homlokzaton kettőzött, korinthoszi fejezetű faltagoló pilaszterei és a homlokfalára ültetett kővázák barokkos külsőt kölcsönöznek neki. Félköríves bejárati és ablaknyílásai román jellegűek. Karzata oldalt kis rizalittal kiugrik az oldalhomlokzat síkjából. Belseje háromhajós, szentélye enyhén nyújtott, üvegablakai 1914-ben ké-

A kiskanizsai templom a múlt század végén
(B. L.: Nk.)

szültek. Korábbi freskóiból csak a boltozat képe van meg, az oldalfalak ábrázolásai 1962-ből valók, Jets György és Konfár Gyula munkái. Belsejének részletformái klasszicizálóak. Lásd még *barokk művészet*, *Első és második világháború kiskanizsai áldozatainak emlékfala*, *helyi védelem*, *templomok* (K. L.)

Kiskastély, 1874-ben Krausz Mária nyaraló lakházaként készült, eklektikus stílusú épület. A köztudatban az 1941 és 1952 közötti tulajdonosa után Lázár-villa-

ként él. Az épület hasznosításáról, felújításáról Nagykanizsa Megyei Jogú Város Közgyűlése döntött. A

A felújított Kiskastély
Fotó: Erdei

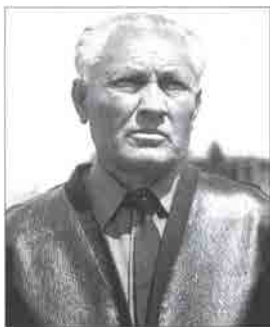
felújítási terveket – Z. Soós István kérésére – a Stilus Kft. készítette. A felújítási munkákat a RYNO Kft. végezte. A 60 millió forintért felújított épület részleges átadására 1996. október 23-án került sor, 1997-től a *Hevesi Sándor Művelődési Központ* részlegként, városi galériaként működik. (Sz. G.)

Ízlésesen kialakított termeiben Z. Soós István, *Sass Brunner Erzsébet* és *Brunner Erzsébet* képeiből látható állandó kiállítás. Az épület földszintes, széles, három részre tagolódó homlokzattal. A két oldalsó, pavilonszerű rész kicsit előreugrik, a közepén lévő bejáráshoz bábos korlátú lépcsősor vezet fel. E kissé alacsonyabb középső részt három nagyméretű, íves nyílás töri át (középen a bejárattal), míg a felül háromszögletű timpanonnal záródó szélsőket három-három, erőteljes szemöldökpárkánnyal koronázott, felül egyenes ablak tagolja. Külső részletformái klasszicizálóak, belsejének kialakítása funkciójának megfelelően történt. (K. L.)

Kiss Ernő (1868. július 29. Makó – 1931. november 8. Vác), piarista paptanár, irodalomtörténész. A nyitrai piarista papnevelő intézetben, majd a budapesti egyetemen tanult, ahol tanári diplomát szerzett. 1894-ben bölcsészdoktorrá avatták. Budapesten, Vácot tanított, később Nagykanizsán a főgimnáziumban. Kanizsai évei alatt a *gimnázium* rendes tanára, a Gyakorló Iskola vezetője, valamint a városban működő *Irodalmi és Művészeti Kör* alelnöke. 1896 augusztusától 1898 októberéig a *Zalai Közlöny* felelős szerkesztője. A rendből való kilépése után a kolozsvári unitárius gimnázium tanára (1901–29). Számos irodalomtörténeti tanulmányt írt és fordított. Fő művei: *Verstechnikánk fejlődése a múlt század végén* (Bp. 1892), *Vörösmarthy Mihály* (Nagykanizsa, 1900). (ZMÉL)

Kiss István (1911–1996), labdarúgó játékevezető és szakvezető. 1932-ben a Szeged FC NB I-es csapatá-

nak igazolt játékos. Később a Szegedi VSE-ben játszott. 1937-ben tagja volt a dél-magyarországi válogatottnak. Korai súlyos sérülése miatt 27 éves korában véget ért játékos pályafutása. Ezt követően labdarúgó játékevezetőként működött. Miután 1942-ben Kolozsváron elvégezte az edzőiskolát, az edzősködést Szegeden kezdte. Az UTE csapatát juttatta be az NB II-be. 1948-tól Baranyában, Somogyban és Tolnában volt edző. Nagykanizsára 1960-ban került. A Nagykanizsai Dózsa megyei csapatát egy év alatt feljuttatta az NB III-ba. Az NB III-as Olajbányászt 1966-ban juttatta fel NB II-be. 1971-es nyugdíjazása után fiatalokkal foglalkozott. (B. A.)

Kiss István

Kiss László (1954–1997), sakkozó, edző, sakktanár.

Kiss László

Többszörös kanizsai és zalai bajnok, FIDE-mester, az első kanizsai sakktanár, aki három általános iskola négy osztályában 100 kisdíakot tanított meg sakkozni. A zalaegerszegi Csuti-iskola növendékeként kezdett sakkozni. 16 éves korában megnyerte a megyeszékhelyi egyéni bajnokságot és a Csuti SK OB I-es csapatának egyik frontembere lett.

A nyolcvanas évek második felében került Nagykanizsára, élversenyzője, játékos-edzője volt a Tungstram SE Nagykanizsa OB II-es csapatának. Nagy érdemeket szerzett abban, hogy a Tungstram 1990 őszén feljutott az OB I-be, és hogy Nagykanizsa a vidéki sakkélet fellelőjére lett. Lásd még *sakk* (B. A.)

KISZ. lásd *Kommunista Ifjúsági Szövetség*

kitelepítés, az emberek, családok lakhelyükről történő erőszakos elköltöztetése a második világháború vége és 1953 között. E folyamat a németajkúak Németországba történő áttelepítésével kezdődött (1946. január – 1948. június), majd a magyar–csehszlovák lakosságcserevel folytatódott. 1948-tól már jogerős bírói ítélet nélkül vitték a kuláknak kikiáltott szemé-

lyeket a Hortobágyra. A kitelepítési rendszerrel egyrészt a déli országrészeket kívánta a hatalom megtisztítani a politikailag megbízhatatlannak ítéltéktől egy feltételezett magyar–jugoszláv konfliktus esetére, illetve ezek az intézkedések a politikai megfélemlítést, és a megalázást is szolgálták. A nagyobb városokban az úgynevezett „lakásfelszabadítás” célját szolgálta a „kitalítás”. A deportálások során egész családokat, teljes vagyonuk elvesztése mellett a Hortobágyra telepítettek. Ugyanakkor internálások is történtek. A hatalom által politikailag megbízhatatlannak ítélt személyeket kényszermunka-táborokba, így például Recskre hurcolták. Kanizsán és környékén 1952. június 17-ének éjszakáján közel 100 családon ütöttek rajta. 26 tehervagonba zárva indították el őket a hortobágyi Kócs községbe. A lenti és a letenyei járásból korábban deportált 95 család már ott tartózkodott. A helyi Állami Gazdaság fületlen birkahodályaiban, embertelen körülmények között 23 dekás napi kenyéradag mellett dolgoztatták őket. 1953 őszén, Sztálin halála után szakosan indult meg e táborok felszámolása, ám a hazatérők 1956-ig nem költözhetek vissza eredeti lakhelyükre. A rendszerváltás után a kormány kárpótolni igyekezett a kitelepítetteket. (T. A.)

kitüntetető címek, ez esetben a város által adományozott legjelentősebb elismerések. Lásd *diszpolgár, Pro Urbe* (Nagykanizsa Megyei Jogú Városért) (G. T.)

klasszikus drámák, a világ, az ország számos színpadán bemutatott, közismert tragédiák és komédiák. Az első vándorszínész társulat 1827-es jelentkezésétől napjainkig minden színi évadban láthatott világhírű drámákat a kanizsai közönség. A műsorok gerincét a vándorszínészek Molière és Shakespeare műveiből állították össze, ám Goethe, Schiller, Victor Hugo művei is gyakran szerepeltek a repertoárban. 1827 szeptemberében Molière-től A botcsinálta doktort, Shakespeare Hamletjét, valamint a Rómeó és Júliát mutatták be a városban. Katona József Bánk bánját 1864. február 27-én láthatták először a kanizsai színházi rangók. Lásd még *színházi előadások* (D. L.)

klinker burkolat, téglá borítású útfelszín. 1870-ben a városi vezetőség úgy döntött, a főbb utakat kavicsozás helyett téglával burkolja. Korábban az utcák egy-egy eső után sártengerré váltak. Gózonny Ferenc városbíró javaslatára a város téglagyáraival szerződést kötve, klinker téglával kezdték borítani az utak felszínét. A tíz éven át tartó munka eredményeképpen a város piros színben pompázott, lévén hogy a klinker színe piros volt. Lásd még *úthálózat* (P. J.)

Knortzer György (1854. november 7. – 1940. december 9.), a *Zala Megyei Gazdasági Takarékpénztár* vezértitkára, 1928-tól vezérigazgatója, aki jelentős ze-

repet vállalt az *Önkéntes Tűzoltó Egyesület* munkájában. 1879-től az egyesület titkára, 1991-től

Knortzer György
(B. L.: Nk.)

alparancsnoka, 1893-tól választott parancsnoka a testületnek. Megírta a tűzoltók tanönyvét és vizsgarendszerét, tűzvédelmi képzést szervezett a katonai helyőrségben. 1894-ben az egyesületen belül megalapította a mentőszolgálatot, aminek 1893–1927 között parancsnoka is volt. 1898-tól 1927-ig a Zala Vármegyei Tűzoltó Szövetség elnöke, az Országos Tűzoltó Szövetség választmányi tagja.

Városi képviselő, a városépítészeti bizottság tagja. A *polgári egyesület* elnöke. Címei: Örökös Tűzoltó Főparancsnok, kormánytanácsos (1904). Lásd még *tűzoltó parancsnokok (T. S.)*

Knysa, Knysa terra, ezen a néven szerepel a mai Nagykanizsa őse 1245-ben IV. Bélának *Princ ispán* részére *Bille* birtokban tett adománylevelében. A „terra” latin megnevezés, melynek jelentése föld, földterület, ebben a korban elég szélesen értelmezhető, jelenthet kisebb vagy nagyobb, lakott vagy lakatlan birtokot is. Lásd még *Kanizsa kialakulása (V. L.)*

Kobány Mihály (1844. szeptember 13. Zalaszentbalázs – ?), gyermekpedagógus. Középkiskoláit Nagykanizsán és Szombathelyen végezte, majd jegyzői vizsgát tett. 1866–68 között az Óvóképző Intézetben tanult, ezt követően pedig Berzencén, Máramarosszigeten, Székesfehérváron, Budapesten, Gyomán, és Aradon dolgozott. Az 1890-es évek elejétől a sepsiszentgyörgyi óvóképző mintaóvodájában gyakorlati tanár volt. Számos lapba dolgozott, 14 önálló kötete jelent meg, közöttük kézikönyvek, óvodások számára írt és válogatott versek, mesék. Több pedagógiai lapot is szerkesztett. (K. I.)

Kodály Zoltán Művelődési Ház, a vasutas kulturális és társasélet intézménye, amely 1946-tól a Magyar Vasutasok és Hajósok Országos Szabad Szakszervezetének Helyi Csoportjaként kezdte meg tevékenységét. 1946 és 1967 között működött itt Altai József rendező vezetésével a *Vasutas Színjátszó Kör*, a Déryné Színjátszó Csoport. Jelentős és értékes része volt a háború utáni vasutas kulturális életnek a Vasutas Szakszervezet Énekkara, amely 1954-ben vette fel a *MÁV Kodály Zoltán Vegyeskar* nevet, igazodva a ház névváltozásához. A Horváth Jenő vezette Vasutas

Táncegyüttes az 1960-as években aratta sikereit. Horváth Zoltán csupa vasutas fiatalal dolgozott öt évig, majd Papp László hozta létre a *MÁV-Dél-zalai Táncegyüttest*, a későbbi *Dél-Zalai Táncegyüttes* elődjét. Kísérő zenekara a Patkó Banda lett Németh Ferenc zenetanár vezetésével. Az öntevékeny idők büszkesége volt a Vasutas Szakszervezet Mandolinzenekara, a korábbi Nagykanizsai *Mandolinzenekar*. Jelentős volt a 60 fős fotóklub és a *Kamera '67 Amatőrfilmes Klub* tevékenysége. Mindezek mellett hivatásos művészek, politikusok, újságírók, írók, szakemberek voltak a ház, illetve az érdeklődő vasutasok vendégei. Nevezetes még a Várótermi Tárlat, valamint a több mint 20 éve működő Kertbarát kör és a Nyugdíjas klub, valamint a Helytörténeti-vasúttörténeti klub. Kiemelkedő a mára már 130 ezer kötettel rendelkező Vasutas Könyvtár működése. Ma a házban tanfolyamok, gyermekrendezvények, ifjúsági rock klubok sora követi egymást, ugyanakkor ünnepek, vásárok, bemutatók, családi ünnepek részére is otthont ad. A művelődési ház igazgatói voltak 1954-től Nagy Antal Géza, Kertész Vince és Honfi Ferenc. Az intézmény 1993-ig szakszervezeti fenntartásban működött. 1993-tól a Vasutas Közművelődési Egyesület tagjaként végzi munkáját. Mai vezetője Mónai Zsuzsa. (H. Gy.)

1946-67 között Altai József rendező vezetésével működött a Déryné színjátszó csoport

kódísállás, a kiskanizsai házak udvarról nyíló bejáratát az időjárás viszontagságaitól védő, kiugró épületrész. Az 1870-es évektől jelent meg a helyi építészetben, a még fennálló házaknak az udvarán ma is látható. Többnyire két oszlop vagy pillér tartja, és könyöklők kötik össze a bejáratú ajtóval. A felette nyugvó timpanont épp olyan gazdagon tagolt párkány szokta keretezni, mint az utca felőlít. A kódísállást sokan be is üvegeztették és ajtókat építettek eléje. Ily módon egy előszobához jutottak. Ezt a zárt teret általában már fürháznak vagy „pitvar”-nak nevezték. Lásd még *Kiskanizsa építésze (K. E.)*

Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ), a *Magyar Szocialista Munkáspárt* 1957-ben alapított ifjúsági

szervezete. Helyben a városi pártbizottság kezdte meg a mozgalom szervezését. Így jöttek létre először a város nagyüzemeiben – a DKG-ban, a Vasiparnál – majd később az intézményekben, gazdasági egységekben, a középiskolákban a KISZ-szervezetek. Megalakulásától az 1990-es megszűnéséig a fiatalság egyetlen lehetséges ifjúsági szervezete volt. Lásd még *pártok, politikai szervezetek (J. L.)*

Kommunisták Magyarországi Pártja (KMP), 1918 novemberében, az Oroszországból hazatért hadifoglyok által alapított párt, amihez később különböző baloldali érzelmű csoportok csatlakoztak. Programként határozták el a proletárdiktatúra megvalósítását. Nagykanizsán 1918-ban alapították meg a KMP városi szervezetét. Helyi programról nem lehetett szó, miután a kommunista pártok erősen központosítottak, az alapszervezeteknek a felülről jövő határozatokat kellett végrehajtaniuk. 1919. március 21-én, a *Tanácsköztársaság* kikiáltásakor a párt helyi alapszervezete a szociáldemokratákkal közösen létrehozta a városi *direktóriumot*. A Tanácsköztársaság bukása után a párt megszűnt. A második világháború alatt Béképárt néven szerveződött, majd 1944-ben, kilépve az illegalitásból, a szovjetek által megszállt területeken *Magyar Kommunista Párt* néven tevékenykedett. Lásd még *pártok, politikai szervezetek (J. L.)*

kondorkendő, lásd még *bongyorkendő*

konyhavizsgáló esküdtek, lásd *tűzkomisszáriusok*

Konzervatív Párt, 1846. november 12-én, az arisztokrácia köreiből Pesten szerveződött párt, amely a rendi feudális Magyarországot képviselte, s fellépett a reformellenzékkel szemben. Hamarosan megkezdődött a vidéki szervezetek létrehozása is. A pártnak nem voltak szervezetei, de a vidéki arisztokrácia egy része csatlakozott nézeteihez. Nagykanizsa akkori földesura, herceg Batthyány Fülöp is e szervezethez tartozott. Az 1848-as választásban a városban a párt *Chernel Ignác* uradalmi ügyvédet indította, ám a botrányos körülmények között lezajló választás második fordulójában nem ő, hanem az ellenzék jelöltje, *Boja Gergely* tanár lett a győztes. Lásd még *pártok, politikai szervezetek (J. L.)*

Kopjafa a román forradalom emlékére, Rohrböck Jenő alkotása, mely a városi temetőben a régi főbejárat közelében áll. Egy lepellet letakart fekvő áldozatot ábrázol, mögötte három, különböző magasságú kopjafa áll. A középső kopjafába vésett felirat: „Temesvár 1989. Isten és béke veletek, nemzedékek örzik majd nevetek.” Az országban elsőként Nagykanizsán állítottak emlékművet a román forradalom áldozatainak emlékére, avatására 1990. január 26-án ke-

rült sor. Lásd még *emlékművek, kopjafák, köztéri alkotások (K. Zs.)*

kopjafák, lásd *1956-os kopjafa* (Németh Ferenc, 1989. Károlyi kert); *Kopjafa a román forradalom emlékére* (Rohrböck Jenő, 1990. városi temető); *Széchenyi István Szakközép- és Szakmunkásképző Iskola kopjafája* (Németh Ferenc, 1991. az iskola udvarán); *Templom téri Általános Iskola jubileumi kopjafája* (Rohrböck Jenő, 1993. Az iskola udvarán)

kora római temetők, térségünkben az 1. század közepétől a 3. század közepéig használt *római kori* temetők. Vidékünkön úgynevezett lapos és *halomsíros* temetőt különböztetnek meg. A sírok mindkét esetben szinte kivétel nélkül hamvasztásos rítusúak. A lapos temetőknél is megjelölhették a sírokat, feltehetően kisebb halommal, fával, vagy síremlékkel. Magyarszerdahelyen 34 sír feltárására került sor, melynek fele urnás temetkezést tartalmazott, másik felénél a hamvak csak a sírgödörbe szórták a mellékletekhez. A temetőt az előző korszak, a kelta kor temetőjének helyén létesítették, de a korábbi sírokat egyáltalán nem bolygatták a későbbi temetkezésekkor, vagyis tiszteltben tartották a rómaiak a kelták sírjait. A temetőből származik egy korábban előkerült és szépen faragott sírkő, amely az észak-itáliai Canius kereskedőcsaládnak állított emléket. A gazdag sírmellékletek között sok az importáru és ezek alapján a temetőt az 1. század közepétől a 3. század közepéig használták. Hasonló rítusú temetőt Sormáson találtak. Lásd még *római kor, római temetők (H. L.)*

korai vaskor (Hallstatt kultúra), az i.e. 8. és 4. század közötti időszak. Ebből az időszakból Nagykanizsán és környékén egyetlen lelőhely, a szepetneki ismert, ahol terepbejárás során néhány pecsételt díszű edénytöredéket találtak. Az i.e. 8. században a mai Ausztria felől érkező népcsoportok elfoglalták a Dunántúlt, a vezetőréteg egy-egy magaslati, erődített törzsi központot alakított ki. Ilyenek találhatók például Sopron-Burgstallban, Pécs-Jakabhegyen és Nagyberki-Szacskán. Közlebbi környékünkről a Keszthelyi vidéki és a horvátországi Goričan lelőhelyei ismertek. Lásd még *vaskor (H. L.)*

kórházak, lásd *Ispita, Ispotály, katonai kórházak, orvoslás, városi kórház*,

Kór-Ház-Lap, a városi kórház lapja, melynek első számát 1998 júniusában jelentette meg a hat tagból álló szerkesztőbizottság. Az újság célja az egészségügygel kapcsolatos információk továbbítása, valamint az intézmény munkájának bemutatása. Interjúk, riportok, szakcikkek, orvosi tanácsok teszik teljessé a kiadványt. Az első szám beköszöntője utal a lap elődjére, a

Kigyó és Kehelyre, ám ennek példányai közgyűjteményekben nem találhatóak meg. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Korpavár, a legfiatalabb városkörnyéki falvak egyike, amit 1963-ban csatoltak Nagykanizsához. Gróf

1823-ban már téglából épített, de még zsúpos sváb ház. 1930-ban még állt.

Fotó: Kerecsényi

Baththyány Lajos, aki 1744-ben királyi adományként megkapta a homokkomáromi uradalmat, kocsmát építtetett az Egerszegre vezető postaut mentén, ahová hamarosan néhány Koblenz környékéről származó sváb családot telepített le. 1771-ben az itt élő 9 család 49 főt számlált. A jobbágyok ugyan szorgalmasan irtották az erdőt, de a homokos föld csak gyenge termést adott, ezért a közeli homokkomáromi, főrhénci és cserfői hegyen szőlő- és gyümölcsstermesztéssel igyekeztek csekély jövedelmüket kiegészíteni. A 19. század elején a földesúr növelte az úrbéri terheket, a kocsmá bérleti pedig fokozatosan kisajátították a legelőket. E kedvezőtlen körülmények miatt még 1848-ban is csupán 149-en laktak a települést. A homokkomáromi plébánia papja járt ide, s tartott német nyelvű prédikációt a híveknek. 1900 táján még csaknem mindenütt beszéltek az öregek németül, akiket erős összetartozás-tudat kapcsolt egybe. Egykori kultúrájuk, viseletük mára azonban már eltűnt. A falu szűkös határa miatt a polgári korban sem indulhatott fejlődésnek. 1870-ben 21 házában még mindig csupán 150-en laktak. Szorgalmas népe a szomszéd falvak határában vásárolt szántókkal, szőlőkkel, valamint eladásra nevelt sertések és marhák értékesítésével igyekezett sorsán könnyíteni. 1894-ben Főrhénc-hegygyel és Lazsnakpusztával egyetemben hozzácsatolták a 2820 kh. határú Palint is. Ennek köszönhetően a község lakosainak száma 1900-ban elérte a 690 főt. Miután a Kanizsa kapujában elhelyezkedő *Palin* gyors ütemben kezdett fejlődni, Korpavár 1925-ben körjegyzőségi székhellyé lépett elő, ahol a helyi ipart két kovács, egy bognár, és egy cipész képviselte. 1945-ben 392 gazda kapott birtoklevelet. Az 1949-től önálló tanácsú községet 1963-ban Nagykanizsához csatolták. Ekkor a korpavári rész 31 házában 131, Palin 210 há-

zában pedig már 1129 fő lakott. Jelenlegi lélekszáma 93 fő. Lásd még *Újudvar vára* (K. E.)

kórusok, *amatőr énekkarok*, *Erkel Ferenc Kamarakórus*, *Erkel Ferenc Kórus*, *Hevesi Sándor Művelődési Ház Vegyeskara*, *Iparegyesületi Dalárda*, *Irodalmi és Művészeti Kör Férfikara és Zenekara*, *Irodalmi és Művészeti Kör Vegyeskara*, *Kanizsai Dalárda*, *Kisdalárda*, *Kögáz Vegyeskar*, *MÁV Kodály Zoltán Vegyeskar*, *Munkásörtség énekkara*, *Pedagógus Női Kar*, *Szabóipari Szövetkezet Vegyeskara*, *Szent Ferenc Kórus és Zenekar*, *Szent Imre Kórus*, *Vasutas Szakszervezet Énekkara*, *Zenebarátok Kamarakórusa*, *Zeneiskolai Kamarakórus*

Korzó, a Fő út Kazinczy utca (ma Ady utca) és Csengery utca közötti szakaszának egykori elnevezése. A második világháború előtt az úri közönség kedvelt sétautja, sétálója volt. (K. Zs.)

A Korzó 1908-ban (T. Gy. M.)

kosárlabda, a labdarúgás mellett a legnépszerűbb sportág a városban. Az 1950-es évek elején a városi bajnokságban 17 csapat vett részt. Később több sportkör is bekapcsolódott a kosárelétkébe, köztük volt a Vasút, a Bányász, az NTE-Építők, a szakosztályok célja az NB II-be való feljutás volt. Ezt először 1957-ben az NTVE érte el, a férfi gárda egy évet töltött a másodosztályban. 1964-ben a Bányász női csapata felkerült az NB II-be, ahol több sikeres évet töltött el. Kaczor Jenő fiatal csapata, a MÁV NTE 1969-ben egy bajnoki évadban az NB I-ben játszott. *Szántó Zoltán* edzősködése alatt az NB III-as *Olajbányász* férfi gárdája 1974-ben egy évig szerepelt az NB II-ben. A Vasas Izzó és a Bütorgyár női csapata Horváth Imre edző irányításával az NB III-ban játszott. A vasutas lányok 1969-ben újonc NB I-esként játszottak, az 1970-es évek második felében először 2 évet, majd 1 évet újra az élvonalban töltöttek. A MÁV NTE 20 évnyi NB I B-s szereplés után az 1998/99-es évadban bejutott az „A” csoportba. A férfi kosárlabdázás reprezentánsa, a Silló Zsolt vezette KKK DKG EAST 1998-ban NB II-es bajnok volt, ösztől az élvonal B csoportjában szerepel.

Kaczor-tanítványok: a női kosárlabdacsapat 1960-as évek-beli reprezentánsai. A Bányász és a MÁV NTE révén 1966-ban két helyi csapat is szerepelt az NB II-ben. Az olajosok kiestek, a fiatal vasutas lányok első bajnoki évükben a 8. helyen végeztek. 1967-ben a Kaczor-csapat bronzérmet szerzett, 1968-ban meg-

Az 1984. évi NB II-es bajnok vasutas lányok

nyerte a bajnokságot, ezzel az NB I-be került. Az élvonalbeli szereplést kiharcoló játékosok: Magyar Erzsébet, Gábor Erzsébet, Széki Zsuzsa, Hocz Erika, Takács Mária, Hágner Katalin, Gregor Éva, Bugár Elvira, Csaba Márta, Biró Klára, Némethné Léder Katalin. Edző: Kaczor Jenő. Szakosztályvezető-intéző: Horváth Imre.

Négy év a kosárlabda-élvonalban. A MÁV NTE női együttese négy évet töltött el az NB I-ben. 1969-ben újoncként ekkor kiesett, Petőfi Lajos edző azonban újra NB I-es csapatot hozott össze, amely Csépes Béla edző irányításával 1976-ban és 1977-ben két 1979-ben egy évig szerepelt az első osztályban. Játékosok: Gábor, Gábel, Szentesiné, Molnár, Badacsonyi, Szendrey, Takács, Sneff, Petracsek, Hegybíró, Horváth, Megyeri, Zobor, Kovács, Gajdos, Pálosi. Szakosztályelnök: dr. Izsák József.

Férfi kosárlabda Nagykanizsán. A kilencvenes években megerősített Kanizsa KK-DKG EAST az 1997/98-as bajnokságban 100 százalékos teljesítménnyel megszerezte a győzelmet, a rájátszást megnyerve került az NB I-be. A játékosok: Antalics János, Szifra Balázs, Farkas József, Földesi Attila, Gosztonyi Gábor, Halász Barna, Halász Norbert, Kereskai Péter, Kovács Nándor, Kulcsár Balázs, Mádé Zsolt, Németh Milán, Remenár Zoltán, Tóth Árpád, Török Róbert. Klubelnök: Mádé Károly. Edző: Silló Zsolt. (B. A.)

Kosmos, eszperantó nyelvről magyarra fordított írásként tartalmazó, tudományos igényű folyóirat. Kiadója az URA-Reflex Stúdió, szerkesztője Szabadi Tibor. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Kossuth Lajos laktanya, 1948-ban szovjet-magyar egyezmény alapján épült laktanya. Elkészülte után szovjet lokátoros századot, illetve később szovjet tanácsadókat telepítettek ide. A 27. páncéltörő tüzérszázad (1962–87) a kaposvári 9. honvéd hadosztály alárendeltségében Nagyatárról került az előzőleg felújított laktanyába. Csapatzászlaját a MÁV Nagykanizsai Állomásfőnöksége adományozta. 1983-ban fegyverzetét korszerűsítették, a 80 mm-es ágyúkat 100 mm-es lövegekre cserélték. Felállították a rakéta páncéltörő üteget (Marjutka). Parancsnokok voltak: Szabó Tót József őrnagy, Mészáros Ferenc alezredes, Danyi László alezredes, Kiss Ferenc alezredes. A 13. Harcokosi Felderítő Zászlóalj (1962–1987) R 70-es harcászati rakétákkal felszerelt egységének parancsnokai voltak: Albert Mihály alezredes, Pálosi István alezredes, Rontó János őrnagy, Gondos Ferenc őrnagy. A laktanya 1989 óta üresen áll. Lásd még *katonai egységek, laktanyák* (T. A.)

Kossuth Lajos szobra, Pataki Béla szobrászművész alkotása a Kossuth téren. A kő talapzaton álló mellszobrot a *Városvédő Egyesület* Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata, a *Magyar Külkereskedelmi Bank Rt.*, a *DKG-EAST Rt.* és a *MOL Rt.* *Nagykanizsai Bányászati Üzem* támogatásával állította, avatására az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója emlékére 1998. március 15-én került sor. Lásd még *köztéri alkotások* (K. Zs.)

Kossuth téri felüljáró, századunk közepén épült, a vasúti pálya felett átívelő, eredetileg acél, ma vasbeton tartószerkezetű híd. A kilencvenes évek elejére az

Készül a híd új fémszerkezete (1995)

Fotó: Erdei

építmény olyan rossz állapotba került, hogy felújítása gazdaságosan már nem volt megoldható, ezért elbontására, újjáépítésére 1995-ben pályázatot írtak ki. Az új híd terveit dr. Farkas János készítette, az építést a Strabag-Hungária Kft. végezte. A híd helyreállítására 38 millió forintot költöttek. A hídavatásra 1995. október 23-án került sor. (Sz. G.)

kotyolás, lásd *Luca-napi kotyolás*, *Borbála-napi kotyolás*

Kovács Győző (1925–1974), labdarúgó, egyesületi

Kovács Győző

elnök. Kisdíákként jegezte el magát a labdarúgással. Kapusként a Zrínyi, majd a Kereskedelmisták csapatát erősítette. Az 1945-ben alakult MAORT MSE-nél érte el pályafutása csúcspontját. Meghatározó játékosa volt az 1948/49-ben NB II-es bajnokságot nyert olajos gárdának, Kanizsa és egyben a megye első NB I-es csapatának.

Hosszú időn át játszott

az olajosoknál, ahol végül középcsatárként fejezte be az aktív sportot. A későbbiekben a Dunántúli Kutató és Feltáró Üzem osztályvezetőjeként 1970-től haláláig a Nagykanizsai *Olajbányász Sportegyesület* elnökeként tevékenykedett. Működése alatt az NB III-ból az NB I B-be jutott a labdarúgó csapat. Lásd még *labdarúgás* (B. A.)

Kovács János (1830. április 28. Kis-Kanizsa – ?) ügyvéd. Iskoláit Kanizsán végezte. 1848-tól Bánokszenygyőgyre került, itt a tanítói állással összekötött jegyzői feladatokat látta el 1852-ig. 1855-től Pákán dolgozott, utóbb a tárnoki körjegyzőségre nevezték ki. 1857 novemberében Homokkomáromba helyezték át. 1872. január 12-én a kanizsai járásban szolgabírónak választották meg. 1874-ben ügyvédi vizsgát tett. Ezután ügyvédkedett. Nagykanizsán ekkor árvaszéki ülnök és községi bíró volt. Cikkei több zalai lapban, így a *Zalai Közlönyben* és a *Zalában* is megjelentek. (ZMÉL)

kovácsmesterség szakszókincse (Hajas Andrea: A nagykanizsai kovácsmesterség szakszókincse, 1986. 111 oldal. A Magyar csoportnyelvi dolgozatok sorozatának 27. darabja), a 76 éves Tüchert Lajos aranyérmes kovácsmester és az 50 éves Pintér Gyula kovácssegéd beszédét, szókincsét feldolgozó tanulmány. A dolgozat olyan interjúkat tartalmaz, amelyekben a két mester vall munkájáról, életéről. A két beszélgetés több szakmai mintaszövegnél, hiszen sokat megtudunk belőle a század húszas éveitől az ötvenes évekig itt élők, valamint a mesterek, segédek és inasok életéről. A beszélgetésekben elhangzó, a mesterséggel kapcsolatos 200-nál is több szakszó és annak magyarázata megtalálható a füzet szójegyzékében. A megértést a legfontosabb kovácsszerszámok-

ról készült rajzok segítik, amely a műhely alaprajzával és a használati tárgyak, berendezések jelzésével egészül ki. Lásd még *nyelvészeti kiadványok* (Cz. Gy.)

Kovácszna (Covasna), tizenháromezer lakosú erdélyi város a Keleti-Kárpátok lábánál, Brassótól 65 kilométerre északkeletre. 1990-től tart kapcsolatot Nagykanizsával, 1993-tól *testvérvárosa*. Első ismert írásos említése 1548-ból származik, városi rangot 1952-ben kapott. 1992-ben a lakosságának kétharmada magyar, egyharmada román nemzetiségű volt. A város két részből áll, a nagyobb, alacsonyabban fekvő városrészben van az utóbbi évtizedekben épült városközpont, a magasabban fekvő rész Vajnafalva, itt többségében román nemzetiségű lakosság él. Az 550–650 méter magasan, szép természeti környezetben fekvő város már a múlt század végén kedvelt gyógyfürdő és üdülőhely volt. Hírnevét a kiváló klimatikus viszonyok mellett a különféle gyógyvizeknek és a több szállodában és üdülőben is kiépített, gyógyító hatású mofettáknak köszönheti. A mofetták posztvulkanikus eredetű, radioaktív nemesgázokat is tartalmazó természetes széndioxid gázfeltöréses helyek. A város

A város egyik szállodája, a Hotel Bradul

különböző részein elhelyezkedő, a természeti tényezők gyógyhatásaira épülő gyógyintézetek sokféle betegségcsoportra nyújtanak terápiát. Többek között szív- és érrendszeri, gyomor és bélrendszeri, mozgásszervi, anyagcsere-, nőgyógyászati, valamint idegrendszeri betegségekben szenvedők jönnek gyógyulni ide. A híres szívkórház 910 ágyas, a szállodákban több mint kétezer vendéget tudnak fogadni. A kemping 450 férőhelyes, ezek mellett olcsó fizetővendégszobák is a turisták rendelkezésére állnak. Érdekes látványosság a város központjában található „Pokolsár”, egy ma is fortyogó, kiépített iszapvulkan. A városhoz kapcsolódó kirándulóhely a Tündérvölgy, melynek végén található a ma is működő „Sikló”, egy több mint százéves, egyedülálló ipari emlék, mellyel a kitermelt fát hozzák le a hegyről. A város iparát elsősorban a fafeldolgozás, a bútorgyár, a textil- és

gyapjúfonoda, a lemezgyár és a kekszgyár jelenti. A lakosság jelentős része háztáji jelleggel vagy főfoglalkozásban mezőgazdasággal foglalkozik. A vajnafalvi lakosság körében ma is fontos szerepet játszik a juhtartás. A posztógyár a háziipari hagyományok folytatója. A városban kettő általános iskola és egy, a középiskolás korosztály oktatását szolgáló líceum működik. Kovászna jelentős kulturális eseménye az évente tavasszal megrendezésre kerülő „Kőrösi Csoma Sándor Napok”, melyre több magyarországi városból is hívnak kultúrsoportokat. Szintén évente, augusztus első vasárnapján kerül sor a nagyszabású román népszokást bemutató ünnepségre, a pásztorlakodalomra. Lásd még *testvérvárosok* (G. T.)

Kováts Antal (1862. március 2. Szombathely – 1925. június 28. Nagykanizsa), tanár, irodalomtörténész, folklorista. A piarista rend tagjaként 1881-ben Kecskeméten fejezte be középiskolai tanulmányait, majd a kolozsvári egyetemen szerzett tanári oklevelet. Máramarosszigeten és Kecskeméten tanított, 1902-ben pedig a budapesti piarista gimnázium igazgatója lett. 1908–23 között Nagykanizsán tanár. 1923-tól nyugdíjas. Az Irodalmi és Művészeti Kör tiszteletbeli elnöke, egy időben a *Zalai Közlöny* munkatársa, vezércikk-írója. Elsősorban irodalmi tanulmányokat publikált, de költeményeket, elbeszéléseket is írt, ugyanakkor folkloristával is foglalkozott. Nagykanizsán megjelent kötete: *Petőfi véleménye a magyar írókról* (1912). (N. J.)

Kögáz Híradó. 1991-től 1993 januárjáig, Világi Rudolf szerkesztésében megjelenő szakmai havilap. Tulajdonosa a Középdunántúli Gázszolgáltató Részvénytársaság, felelős kiadója pedig György Pál vezérigazgató volt. A szerkesztőbizottság által készített újság a *Szociális Foglalkoztató Nyomdájának* sokszorosításában jutott el olvasóikhoz. Cikkei a szakmai és üzleti élet sok területét felölelték, körkérdései, kérdőívei a vállalat működését, jövőjét, fejlődésének útját igyekeztek segíteni. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Kögáz Hólégballon Klub, 1981-ben alakult klub, melynek elnöke Varga József. Taglétszáma 20 fő. A helyi hólégbalionsport legjobbjai kitüntek a hazai kupaversenyeken, köztük a Kögáz Kupán, és helytálltak az Európa-bajnokságban és a Világ Kupán is. A klub legeredményesebb versenyzője Horváth Ferenc, aki 1984-ben, 1987-ben és 1993-ban háromszor nyerte el a magyar bajnoki címet. 1984-ben a Hungária vándordíj legmagasabb szakági listavezetője, az Európa-bajnokságok, az Indiában, Japánban megrendezett Világ Kupák futamgyőztese. Lásd még *hólégballoon-sport, sportegyesületek* (B. A.)

Kögáz Vegyeskar, 1983 és 1989 között 25-30 fővel működő kórus. Vezetője Baráth Béla zeneiskolai tanár

volt. 1983. március 8-án lépett fel először. A kar többek között szerepelt Kaposváron és Veszprémben is. Repertoárjában közel 100 dalmű szerepelt. Népdalokat, madrigálokat, könnyűzenei- és munkásmozgalmi dalokat, valamint népdalfeldolgozásokat is előadott. Lásd még *kórusok* (F. F.)

KÖGÁZ, lásd *Középdunántúli Gázszolgáltató Részvénytársaság*

kölcsönök, a város vezetése által a szükséges beruházásokra, fejlesztésekre felvett pénzüsszegek. A *Városháza* építésére 1868-ban több helyről is kölcsönajánlat érkezett. Először a helyi leszámítoló társulat tett ajánlatot, ám ebből nem lett üzlet. Felvett viszont a város 175 ezer forintot a Megyei Földhitel Intézet-től, ami kevésnek bizonyult. Ekkor a *Nagykanizsai Takarékpénztár* és *Blau Mór* elszármazott nagykereskedő adott újabb hitelt. 1890-ben ismét a Magyar Földhitel Intézet-től, majd az *Oszták-Magyar Bank*tól

A Városháza építésére nagyösszegű kölcsönöket kellett felvennie a városnak a múlt század második felében (T. Gy. M.)

és a *Nagykanizsai Takarékpénztártól* kapott a város 420 ezer forint zálogkölcsönt és több mint 500 ezer forint személyes hitelű kölcsönt. E hatalmas összegek felvétele után 1897-ben újabb 400 ezer forintot kellett felvenni *gimnázium*, iskola és *óvoda* építésére. 1901-ben a laktanyaépítés igényelt 2 millió korona, 60 évre szóló beruházási kölcsönt. E terhek annyira lekötötték a város erőit, hogy később nem tudták anyagilag segíteni a Nagykanizsán beruházó cégeket. Így esett el a város például a szénkéreg-raktártól, a dohánygyártól, a lengyártó- és kikészítő teleptől. Az 1920-as évben a *vízvezetékrendszer* kiépítésére 691 ezer pengót, 1923-ban *gimnáziumra* 250 ezer koronát, 1924-ben a laktanya és fémipari szakiskola építésére 55 ezer svájci frankot vett fel a város a genfi Société Financière Danubientől. 1925-ben 198 ezer 233 dollár kölcsönt adott a Speyer és Co New York Bank vízvezetékre. 1926-ban újabb 328 ezer dollár érkezett szintén a Speyertől a *városi kórházra* és csatornázásra. A rengeteg kölcsön után a város összes tartozása 1927-ben elérte a 3 millió 881 ezer pengót. Az 1928-as törlesz-

tés összege már 440 ezer pengő volt, a teljes tartozás meghaladta a város vagyonának 27 százalékát. Az óriási teher megbénította a várost, elrettentette a beruházókat. A hitelek szükségessége végigkísérte a város újkori történelmét is. A *szocialista tanácsrendszer* működése során csak pontosan szabályozott korlátok között lehetett hitelt felvenni. A tanácsok önkormányzattá alakulásakor, 1990-től, amikor az önkormányzatok újra önállóságot kaptak, ismét előfordultak magas hitelösszeget produkáló évek. A *Nyugdíjsház* és a *Vásárcsarnok* építése jelentősen megnövelte a város hitelkeretét, és 1998-ra a város elérte terhelhetősége ésszerű határát. (P. J.)

König-ház, a Deák tér 7. szám alatti egyemeletes lakóház a *felsőtemplom* mellett. Helyén a múlt század

A König-ház falán látható Szent Apollónia freskó az 1930-as években
(T. Gy. M.)

elején emelt egyszerű földszintes ház állt, melynek tulajdonosa Wusztl Alajos volt. 1895-ben fia, Wusztl Lajos szappangyáros örökölte az épületet, s építtette fel helyén 1898-ban a ma is látható emeletes lakóházat. A Wusztl családtól 1916-ban vette meg a házat dr. König József fogorvos, akiről az épület az elnevezését kapta. 1927-ben az ő megrendelésére készítette el Éber Sándor festőművész a ház bejáratánál látható freskót, mely Szent Apollóniát, a fogászok védőszentjét ábrázolja. A ház később is a család tulajdonában maradt. 1974-ben társasházzá alakult. Az épület a Deák tér felé 5, oldalt 3 ablaktengelyes, íves ablakokkal. A földszint rusztikázott, az emeletet ion pilaszterek tagolják. A pillérek között, felül gazdag füzérszítéssel, az ablakok alatt baluszteres betétekkel hangsúlyozott az emelet. A tér felől két konzollal támasztott baluszteres emeleti középkerék látható. A főpárkány fogsorral, konzollokkal díszített, képrésze padlásablakokkal tagolt. Az 1950-es években műemléki védelem alatt állt, városképi jelentőségű épület volt, 1967-ben azonban védettsége megszűnt. (K. Zs.)

könyvtár, lásd *Városi Könyvtár*

Könyvtárak Dél-Zalában (szerk. Czupi Gyula, 1997, 83 oldal.), az első könyvtártörténeti összefoglaló mű, ami áttekinti a város és környéke, és egyben Dél-Zala városainak könyvtárait. A könyvtári múlt bemutatását és a mai szolgáltatások teljes listáját adja a kötet. Legfontosabb része a *Városi Könyvtár* részlegeinek és fontosabb fiókkönyvtárainak történetét fotókkal illusztrálva dolgozza fel, ezen kívül közli a *Városi Könyvtár* egykori és mai dolgozóinak névsorát. A kiadvány a jelentősebb könyvtárral rendelkező általános iskolák, minden középiskola, a kórház, a *Thúry György Múzeum*, a nagykanizsai Cigány Kisebbségi Önkormányzat Délnyugat-dunántúli Cigány Közgyűjteménye, a Vasutas Művelődési Ház könyvtárát is bemutatja, miközben Letenye, Zalakaros, Gelse és Zalakomár könyvtáiról is közöl ismertetőt. Lásd még *kultúrtörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

könyvvivő, 1868-tól 1949-ig a városi közjöveldelmek és alapok ellenőre. Óvadékok volt köteles letenni hivatalba lépése előtt. Vezette az összesített naplót és főkönyvet az összes városi bevételről és kiadásról (kivéve az adóhivatal által kezelt adópótlékok és közmunkák dokumentumait). Közreműködött a zárszámadás és költségvetés elkészítésében. Lásd még *pénztárnok* (G. F.)

Kőolaj- és Földgázbányászati Ipari Kutató Laboratórium (OGIL), 1967. július 1-jén alapított, alapvetően az OKGT Tudományos Kutató és Fejlesztési Főosztályából, illetve a hasonló jellegű tevékenységet folytató vállalati laboratóriumokból szerveződött cég. A székhelye Budapesten volt, a nagykanizsai laboratórium a Vár út 8-ban telephelyként működött. Az OGIL a szénhidrogénbányászati kutatás-fejlesztés mellett a vállalatok, üzemek termelési technikai tevékenységének operatív segítségét is feladatult kapta. Jól felkészült szakembergárdája tevékenyen működött közre a magyarországi szénhidrogénmezők felkutatásában és a tudományos alapokon álló kitermelésben. Alapításától az OKGT tagvállalataként működött. Átszervezésére 1980. január 1-jével került sor. Ekkor két másik olajipari kutatóhellyel vonták össze. Így jött létre a *Magyar Szénhidrogén-ipari Kutató-Fejlesztő Intézet (SZKFI)*. Lásd még *szénhidrogén-ipar* (S. L.)

Kőolaj- és Földgázbányászati Vállalat (KFV), az OKGT nagykanizsai Dunántúli Kutató és Feltáró Üzemének és a gellénházi Dunántúli Kőolaj- és Földgáztermelő Vállalatának az összevonása után, 1978. január 1-jén létrejött nagykanizsai székhelyű vállalat. Az OKGT tagvállalataként tevékenységi körébe a kőolaj- és földgázkutatás, fűrés, termelés, valamint az ezekhez kapcsolódó feladatok tartoztak. Üzemei

Nagykanizsán, Bázakerettyén, Lovásziban és Szankon voltak. Működési területe a Dunántúl mellett a

A KfV kitérőselhárítási csoportjának gyakorlati kiképzése
Forrás: 50 éves a magyar kőolaj- és földgázbányászat

Duna–Tisza közének jelentős részét is magában foglalta. Az 1980-as évek végén sor került a szervezeti felépítés és a tevékenységi struktúra átalakítására. A profiltszítást, a geofizikai és a fúrási tevékenység leválasztása, a *Rotary Fúrási Kft.* létrehozása után a KfV tisztán termelési profilú vállalattá alakult. Az OKGT 1991-ben szűnt meg átszervezéssel, utódja a *MOL Rt.* Nagykanizsai Bányászati Üzeme. Lásd még *szenhidrogén-ipar* (S. L.)

Körlevél, 1941 márciusától 1943 májusáig a *Közgazdasági Nyomda* kiadásában rendszertelenül, de folyamatos számozással megjelentetett *református* lap, amely a nagykanizsai, illetve a hozzá tartozó szórvány községek református híveihez szólt. Példányai az Országos Széchenyi Könyvtárban fellelhetők. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

környezetminőség, az ember és az élőlények életfeltételeit meghatározó tényezők összessége. Ezek alapján Nagykanizsa környezeti állapota az országos átlagnál jobb: a szennyezettség a megengedett értékeket nem haladja meg, de problémát okoz a közlekedés levegő- és zajszennyező hatása, a környékbeli vízmű-olló nyitottsága, a hulladékmennyiség növekedése és a minőségi hulladékkezelés hiánya. A kedvező táji adottságok, így a változatos domborzat, a városkörnyéki sok erdő, a közlekedési hálózat koncepcionális fejlesztése pozitívan befolyásolja a város környezetminőségét. Lásd még *állatvilág, beépítettség, energiahordozók, erdő, éghajlati viszonyok, geomorfológiai tényezők, gépjárműforgalom, hulladék, levegőminőség, népesség, növényvilág, radioaktív háttérsugárzás, talajminőség, természeti értékek, természetvédelmi területek, vízminőség, zajszennyezés* (B. L.)

Körös Kanizsa Kft. Diák Sportegyesület, 1986-ban alakult Körösi DSK néven. Színe a kék-fehér. Elnöke

Czimmermann József. Működő minőségi szakága a női asztalitenisz. Edző: Jakabfi Imre. A női-leány csapat az 1997/98. évi bajnokságban az NB II-ben debütált, a fiatal együttes az utolsó helyen végzett, ám miután nincs kieső, továbbra is az NB II-ben szerepelhet. Iskolai csoportjai: fiú-lány asztalitenisz 22 fő, atlétika 25 fő, kosárlabda 50 fő, labdarúgás 65 fő, sakk 50 fő, torna-sportakrobatika 18 fő, úszás 68 fő. A városi úszósportot segíti az 1970-es évek végén épített Andrejka-tanmedence. Az iskola sokat tett a női röplabdázásért is. Lásd még *asztalitenisz, sportakrobatika, diáksport* (B. A.)

Körösi Csoma Sándor Általános Iskola, 1968-ban Andrejka Jenő utcai Általános Iskola néven alapított, a város első lakótelepi iskolája. Létesítését a hatvanas évek demográfiai változásai, valamint a *keletvárosrész* kiépítése miatt megnövekedett gyermeklétszám tette szükségessé. 1974-ben, az eredetileg 12 tantermes iskolát 4 új tanteremmel bővítették, 1976-ban pedig udvarában épült fel a város 1992-ig működő tanuszodája. A rendszerváltást követő utcanevváltozás az iskolát is érintette, ekkor lett Csokonai utcai Általános Iskola, majd 1992-ben Körösi

Körösi Csoma Sándor Általános Iskola épülete
Fotó: Erdei

Csoma Sándor nevét vette fel. Az iskola tanulóinak 90 százaléka lakótelepi gyerek, a tanulócsoporthoz száma 18, a tanulók száma az elkövetkezendő években 460 körüli. Tantestülete 45 pedagógusból áll. Alapfeladata az iskoláskorúak általános iskolai oktatása. Kiemelt területek közé tartozik az 1970-ben indult emelt szintű német nyelvtanítás és az úszásoktatás. A város sakk- és számítástechnikai oktatásának bázisa. Nagy gondot fordít az iskola a testnevelés órákon kívül mindennapos testedzésre. A foglalkozásokat asztalitenisz, atlétika, kosárlabda, labdarúgás, tollaslabda, torna, úszás sportágban biztosítja. Az alaptevékenységhez kapcsolódik a napköziotthoni és tanulószobai ellátás. Az intézmény igazgatója az 1998/99-as tanévben Vizeli József. Lásd még *alapfokú oktatás* (K. I.)

Kőrösi Csoma Sándor emlékoszlop, Nagykanizsa és Kovászna partnervárosi kapcsolatának jelképe a *Sétakertben*. Két, fából faragott kopjafa, a kettőt összekötő fa oszlop felirata: „Kőrösi Csoma Sándor emlékoszlop 1991. Állította Kovászna testvérváros”. *Lásd még emlékművek, helyi védelem, köztéri alkotások (K. Zs.)*

Kóváry-Kaffeher Béla (1855. szeptember 25. Kürtös – 1907. április 30. Szombathely), hírlapíró, szerkesztő, író. Az 1870-es években Nagykanizsán élt, munkatársa volt a *Zalai Közlönynek*. Az évtized végén ő szerkesztette az Új Nemzeti Naptárt, miközben gyűjtötte a zalai népköltészet emlékeit. Több adatközlése jelent meg Bátorfi Lajos: Adatok Zala megye című sorozatában is. 1877-ben a török hadseregben szolgált, ennek alapján írta az Utazásom Törökországban című, 1878-ban Nagykanizsán megjelent beszámolóját. Több nyelvből, főleg törökből fordított magyarra. 1886-tól Szombathelyen élt, szerkesztette a Dunántúlt, 1888-ban pedig megalapította és haláláig szerkesztette a Vasvármegye című lapot. *(N. J.)*

kövezetvámszedési jog, utadó, ami a város bevételeit növelve lehetőséget adott az úthálózat egy részének korszerűsítésére. A vasúti szállítás megindulása után egyre nagyobb lett a forgalom a *vasútállomást* a várossal összekötő úton. Korszerűsítésre nem volt a városnak pénze. A probléma megoldására egyetlen mód kínálkozott, a kövezetvámszedési jog megszerzése. E törekvést a vármegye is támogatta, miután a rossz állapotban lévő Kapronczai utca a megyei úthálózat része volt. A város megkapta a jogot, és a szállítatóknak árujuk minden mázsája után fél krajcárt kellett fizetni adóként. 1896-ban a belügyminiszter egy krajcárra emelte fel a vasúti szállítmányok mázsánkénti adóját. Mindez a város kasszáját gazdagította. *Lásd még úthálózat (P. J.)*

közegészségügyi szolgálat, a városi kapitány, az orvosok és sebészek által alakított hivatalos szolgálat. Az 1876-os közegészségügyi törvény értelmében a *városi tanács* köteles volt közegészségügyi bizottságot felállítani. Nagykanizsán a tanács 1876. december 30-án tartott ülésén a hivatkozott törvény 149. §-ában előírt tagokon kívül ugyanennek a törvénynek 141. §-ához képest a városi kapitány, az összes orvosok és sebészek megválasztásával alakította meg a közegészségügyi szolgálatot. *(G. F.)*

Középdunántúli Gázszolgáltató Részvénytársaság (KÖGÁZ Rt.), alaptevékenységét tekintve földgázszolgáltatással foglalkozó társaság. E cégnek, illetve jogelődjeinek múltja több évtizedre tekint vissza. Az 1930-as évek végétől a zalai szénhidrogénkutatások jelentős földgázkincset tártak fel, s ez lehetővé tette több zalai falu, és 1942-től Nagykanizsa földgázzal

történi ellátását. Nagykanizsa Város Tanácsa 1950. október 1-jén külön vállalatot hozott létre a gázszolgáltatási feladatok ellátására *Nagykanizsai Földgázüzem Vállalat* néven. A vállalat 1965. január 1-jével az OKGT irányítása alá került, neve ekkortól Dunántúli Földgázszolgáltató és Szerelő Vállalat lett. A regionális gázszolgáltatók létrehozásakor a vállalat tevékenységi területét 1967-től Zala, Somogy és Veszprém megyére terjesztették ki, nevét pedig Középdunántúli Gázszolgáltató és Szerelő Vállalatra változtatták. Az OKGT átszervezése során 1991. július 1-jén kivált a tröszt szervezetéből, és önálló vállalatként államigazgatási felügyelet alá került. 1993-ban alakult részvénytársasággá, részvényei ekkor kizárólag állami tulajdonban voltak. 1995. decemberében azonban ezek többségét a német BAYERNWERK AG és az osztrák EVN AG vásárolta meg. A nagykanizsai székhelyű cég nagykanizsai, zalaegerszegi, veszprémi és kaposvári régióközpontjain keresztül van jelen a szolgáltatásukban érintett településeken, s ezeken túl 8 kirendeltséget is működtet. Vezérigazgató: György Pál, gazdasági igazgató Franz Erényi, műszaki igazgató Áfra Barnabás. *Lásd még a kötet támogatói (378. oldal), szénhidrogén-ipar (S. L.)*

középfokú oktatás, a város életében a 16. század közepéig visszanyúló oktatási szint. Batthyány József kalocsai érsek 1763-ban tárgyalásokat kezdett a *piarista* rend magyarországi tartományfőnökével egy Nagykanizsán felállítandó gimnázium tanerőkkel való ellátásáról. Ez sikerrel járt, így Batthyány érsek a maga és apja, *Batthyány Lajos* nádorispán, Kanizsa földesura nevében 1765. június 5-én alapítólevelet adott ki, amelyben részletesen leírta, milyen osztályokat nyissanak, és mit tanítsanak. Az alapítólevelet a piarista tartományfőnök június 10-én aláírta, majd azt július 25-én Mária Terézia ünnepélyes kiváltságlevélbe foglalta. Az alapító 10 ezer forintnyi alapítványt tett, melynek éves kamata 500 forint volt. Ez nem fe-

A felvétel hátterében a piarista gimnázium egykori, Eötvös téri épülete a századfordulón
(T. Gy. M.)

dezte a kiadásokat, így szükség volt a város és a megye támogatására is. Az iskola kezdettől fogva több

megyére kiterjedő regionális feladatot látott el. Első igazgatója Csankay Jób volt. Az első tanévben 394-en iratkoztak be, közülük 183 diák gimnáziumi, a többiek pedig elemi iskolai osztályokba jártak. A 183 gimnazistából 10 volt kanizsai, 92 zalai, 45 Vas és Somogy megyei, 14 horvátországi. 1849-ben, a *szabad-*

A polgári leányiskola diákjai és tanárai a 1930-as években (T. Gy. M.)

ságharc leverése után az Organisations Entwurf szabályozta a középfokú oktatást, bevezetve a 8 osztályos gimnáziumokat. Ezzel együtt az osztrák hatóságok csökkentették a gimnáziumok számát is Magyarországon, ami együtt járt a kanizsai gimnázium megszüntetésével. A város azonban mindent megtett az iskola megtartásáért, és 1850. október 14-én sikerült is az iskolát ismét megnyitni, igaz csak négyosztályos kisgimnáziumként. A 8 osztály visszaállítását végül is 1867-ben Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter engedélyezte. A megnőtt tanulólétszámú gimnáziumban 1872-ben tartották meg az első érettségi vizsgát. Az iskola 1904-ben az Eötvös téri régi épületből a Sugár úti laktanyába, majd 1923-ban, az ugyanabban az utcában lévő *Frigyes laktanyába* költözött. 1927/28-ban a város jóvoltából megkezdték a kollégium építését. A gimnáziumban fennállása alatt mindvégig színvonalas oktatás folyt, falai közül sok híres tanítvány került ki. A középfokú oktatásban a két világháború között jelentős előrelépés jelentett a leánylíceum 1931-es megnyitása. Mindez a város összefogásának eredményeként történhetett, amelynek motorja a *Krátky István* polgármester elnökletével alakult Nagykanizsai Iskolaegyesület volt. Az egyesület az iskolát az 1934/35-ös tanévben a Notre Dame Női Kanonok és Tanítórendnek adta át, ezzel a tanintézet új nevet is kapott: Notre Dame Leánylíceum. Az 1950/51-es tanévben összevonták a gimnáziummal, az új intézmény Irányi Dániel nevét vette fel.

Kanizsa patinás alma matere volt a kereskedelmi iskola. A város kereskedelmét túlnyomórészt kezében tartó zsidó lakosság 1856/57-ben a négyosztályú elemi iskola mellé kétosztályú kereskedelmi iskolát szervezett. Ez 1891-ben már önálló három évfolyamos középkereskedelmi, 1895-től pedig felsőkereskedelmi iskola lett. A fenntartó izraelita hitközség termé-

szetesnek vette, hogy az iskolában nagy számban tanultak keresztény gyerekek is. Az állandó anyagi gondok és az iskola fontossága miatt 1933. március 3-án a város az iskolát saját kezelésébe vette.

Jelentősen változott a középiskolák képe 1945 után. A gimnáziumok mellett létrejöttek a szakirányú képzést biztosító technikumok. Így a kereskedelmiből 1950-ben közgazdasági középiskola, majd 1952-ben közgazdasági technikum lett. Új iskolák is létesültek. 1950 szeptemberében megnyílt a gépipari technikum, ami 1956-ban váratlanul megszűnt. 1949. június 5-én indult a Vegyipari Műszaki Középiskola és Szaktchnikusképző. Ebből lett 1951-ben a vegyipari- és a kőolajbányászati technikum. A mezőgazdasági technikum (1950) megszervezése azért nem jelentett gondot, mert 1940-től a városnak egy jól működő *Téli Gazdasági Iskolája* volt, ami 1948-ban mezőgazdasági szakiskolává alakult. Az 1961. évi III. tv. alapján a technikumokat szakközépiskolákká szervezték, a gimnáziumokban is létrejöttek szakközépiskolai osztályok. 1964 szeptemberében megnyílt Nagykanizsa 2. sz. gimnáziuma, ahol később már közgazdasági szakközépiskolai képzés is folyt. 1967-ben a gimnázium dr. *Mező Ferenc* nevét vette fel. Lásd még *középiskolák* (K. I.)

középiskolák, lásd *Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola, Cserhádi Sándor Mezőgazdasági és Gépészeti Szakközépiskola, Dr. Mező Ferenc Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola, Széchenyi István Ipari Szakmunkásképző és Szakközépiskola, Thüry György Kereskedelmi és Vendéglátó Szakközép- és Szakmunkásképző Iskola, Zsigmondy Vilmos és Winkler Lajos Műszaki Középiskola*. Lásd még *középfokú oktatás* (K. I.)

középkori egyházak, a keresztény hívek szervezett közösségeinek erőssége szempontjából Kanizsa már az 1200-as években jelentős hely volt. Az 1257-es legkorábbi oklevél már említi a *Szent Margit plébániatemplomot*, ami az 1560-as pusztulásáig állt fenn. Az egyre növekvő településen 1374-ben már egy másik, Szűz Mária tiszteletére emelt templom is állt, ami ekkorra búcsúengedélyt kapott IX. Gergely pápától. 1402-ben Szent Miklós tiszteletére emeltek kápolnát, amelynek IX. Bonifác pápa 7 évi, illetve száznapi búcsút engedélyezett. (A búcsú középkori kialakulása idején a nyilvános, meghatározott időtartamra kiszabott vezeklés elengedése volt, ezért is számolták években és napokban. A búcsúengedélyezés lehet helyhez, tárgyakhoz, személyekhez és időhöz kötött.) A 15. század elején a *mezővárossá* fejlődő Kanizsa jelentős egyházi intézménnyel gyarapodott, miután 1423-ban elkészült a *ferences kolostor*, amelynek létezését 1533-ig lehet nyomon követni. Régészeti feltárások hiányában a középkori egyházakat, ma még

nem tudjuk pontosan lokalizálni. Egyedül a ferences kolostort sikerült megtalálni, ami a város északkeleti szélén állt. A plébániatemplomot a mai Magyar utca térségében sejtjük. A mai Nagykanizsába beolvadt települések közül kápolnája volt *Tőlnék* (*Kiskanizsa*), melyet Kanizsai II. István alapított. Papjának kötelessége volt a kanizsai vár kápolnájában is misézni. Plébániaegyháza volt *Palinnak*, *Szentmikósnak*, *Bagolának*, *Billének*, *Mórichelynek*, és *Szentgyörgynek*. Lásd még *ferences kolostor*, *Kanizsa kialakulása, mezőváros*, *Szent Margit plébániatemplom* (V. L.)

középső bronzkor, vagyis az i.e. 1700 és 1500 közötti időszak leletei Zala megye nyugati részén teljesen hiányoznak. A Dunántúl legnagyobb részét a mészbetétes díszítésű edényeiről elnevezett kultúra birtokolta, a Kis-Balaton nyugati medencéje képezte a megszállt területek határvonalát. Egyelőre nem tudjuk, hogy vidékünkön ebben az időszakban volt-e egyáltalán lakosság, és ha volt, azok kik voltak. Lásd még *bronzkor* (H. L.)

Közgazdasági Rt. nyomdája, 1924-ben alapított nyomda. 1942-ben befektetett állótőkéje 53 ezer pengő, forgótőkéje 17 ezer pengő volt, 13 szakmunkást alkalmazott. Munkáslétszáma átlagban évi 21, legnagyobb létszám 23. A nyomda villamosmotor-kapacitása 8,7 LE. Termelési értéke 198048 pengő. Lásd még *nyomdák* (H. L.)

közgyűlés, a *képviselő-testületi* tagok részvételével tartott gyűlés, amely határozati jogával irányította 1868 és 1949 között, s irányítja 1990 után ismét a város közigazgatását. A szabályrendeletek értelmében az 1870-es évektől a következő ügyekben, esetekben volt határozati joga a közgyűlésnek: a tisztikar és a szakbizottságok tagjainak megválasztása, a városi költségvetés jóváhagyása, hitelnyitási és hitelfedezeti ügyek, ingatlanok és a városi vagyon kezelése, a közvagyon használata, a helyi adóemek bevezetése, új hivatalok felállítása, tisztviselői fizetések megállapítása, szabályrendeletek alkotása a közgyűlés hatáskörébe tartozó bizottságok és hivatalok működésére. A közgyűlés a következő esetekben döntött: a várost érintő peres ügyekben elrendelte a képviselket, egyezségeket, pályázatokat ajánlott, ezeket elfogadta, kiírta, ellenőrzést gyakorolt az önkormányzat területén, fegyelmi eljárásokat rendelt el a hatáskörébe tartozókkal szemben, megtorolta a széksértéseket, engedélyezte a tisztviselők egy hónapnál hosszabb szabadságolását. Nagykanizsa *rendezett tanácsú város* szabályrendeletei értelmében rendes közgyűlést évente négy alkalommal, lehetőleg januárban, áprilisban, júliusban és októberben kellett összehívni. Rendkívüli közgyűlést a fentiekhez képest a polgármester vagy 50 képviselő kívánságára bármikor össze lehetett hív-

ni. A közgyűlés elnöke a *polgármester*, jegyzője a *főjegyző*, előadói a *jegyzők*, a szaktisztviselők, akadályoztatásuk esetén helyetteseik voltak. A közgyűléseken jelenlevőket mindig össze kellett írni. A közgyűlés tanácskozási ügyrendjét a képviselőtestület külön szabályrendelettel állapította meg. A *szocialista tanácsrendszer* idején, 1950 és 1990 között, a *polgári közigazgatás* felszámolásával e testület is megszűnt. 1990 után azonban ismét a közgyűlés gyakorolja az önkormányzati jogot. Ellátja a jogszabályokba ráruházott és az önként vállalt feladat- és hatásköröket. A közgyűlést a polgármester hívja össze. Évenként legalább hat ülése van, az ülésnap a napirendi pontok megtárgyalásának befejezéséig tart. Elnöke a polgármester. A döntések előkészítésére, a végrehajtásuk szervezésére, ellenőrzésére a közgyűlés bizottságokat választ. (G. F.)

közigazgatás, a közigazgatási szervek irányítása alatt folyó, a közhatalmat megvalósító rendelkező-végrehajtó tevékenység, amelyet az erre a célra, a történelmi körülményektől is függően kinevezett vagy megválasztott testületek és az ezeknek alárendelt szervek tagjaikkal és a közigazgatási tisztségek viselőivel végeznek. Lásd még *önkormányzati bizottságok*, *önkormányzati testületek*, *közigazgatási korszakok*, *közigazgatási tisztségviselők*, *városi hivatalok* (G. F.)

közigazgatási határok, az állam területi nagyságától, népességszámától, településszerkezetétől függő közigazgatási beosztás, amit a nemzeti sajátosságok, a történelmi hagyományok, valamint földrajzi tényezők által befolyásolt mindenkori társadalmi-gazdasági rendszerben érvényesülő politikai törekvések és erőviszonyok határoznak meg. Kanizsa *török uralom* alatti részei voltak az Óváros vagy Régi-város, Újváros, Külsőváros vagy Előváros és Ráczváros. Az Óváros és az Újváros valójában a váron belül voltak, így a török kiűzése után, a vár megsemmisítésekor elpusztultak. A Külsőváros volt a Kanizsai rész, Ráczváros a Kis-Kanizsai rész. 1698-ban egyesült a két városrész. Az együttélést időlegesen megszakította *Nagykanizsa és Kiskanizsa szétválása* 1868-ban. Az ismételt egyesülésre 1880-ban került sor. A város közigazgatási határa legközelebb 1944-ben változott, ekkor csatolták a városhoz Bagolától Sáncot. 1963-ban került Nagykanizsához *Korpavár*; aminek ebben az időben *Palin* is része volt. 1981-től vált a város részévé *Bagola*, *Bajcsa*, *Kisfakos*, *Miklósfá* és *Nagyfakos*. (M. J.)

közigazgatási hatóság, a *szabályrendeletek* értelmében a közigazgatási hatóságot a város területén a *városi tanács* gyakorolta minden olyan ügyben, amely nem a *közgyűlésre* tartozott, illetve nem a *polgármester*, rendőrkapitány vagy az *árvaszék* hatáskörébe volt utalva. E területeken elsőköfű, a rendőrkapitány által saját hatáskörében ellátott (és a törvény ál-

tal ki nem vett ügyekben) másodfokú közigazgatási hatóság volt a tanács. Elnöke a polgármester, akadályoztatása esetén az első tanácsnok volt. A tanács ülésein szavazati joggal rendelkezett a polgármesteren kívül a *főjegyző*, helyettesítése esetén az *aljegyző*, a *rendőrkapitány* és a *tanácsnok*. A határozat akkor volt érvényes, ha az elnökön kívül legalább kettő, fellebezési ügyeknél az elnökön kívül négy szavazati joggal rendelkező tanácsstag jelen volt. A határozatok többsége szavazással született, szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata döntött. Senki nem szavazhatott olyan ügyben, amelyben ő maga vagy valamely rokona, illetve vele ellenséges viszonyban álló, pereskedő személy érintett volt. A tanács ülésein minden előjárásági tag megjelenhetett, ha felszólították, köteles volt megjelenni akkor is, ha nem rendelkezett szavazati joggal. A *tanácsüléseket* rendszerint hetenként tartották, rendkívüli esetekben máskor is összehívhatta a polgármester vagy helyettese. A tanácsi végzéseket a polgármester és a főjegyző vagy helyetteseik aláírásával kellett kiadni. (G. F.)

közigazgatási korszakok, lásd *török hódoltság utáni közigazgatás, 1848-as forradalom utáni közigazgatás, polgári (kiegyezés utáni) közigazgatás, második világháború utáni közigazgatás, szocialista tanácsrendszer, rendszerváltás utáni közigazgatás*

közigazgatási tisztségviselők, azok a személyek, akik a közigazgatási munkában valamilyen választott, kinevezett vagy pályázattal elnyerhető állást töltöttek, illetve töltenek be. A közigazgatás kialakulásától kezdve a város jogállásának megfelelően alakult a tisztségviselői rendszere. Ezek közül a legfontosabbak: *adóellenőr, aljegyző, bába, erdőmester, főjegyző, főkapitány, könyvvivő, kültanácsos, levéltárnok, pénztárnok, polgármester, rendőrbiztos, szállásmester, számvevő, tanácselnök, tanácsnok, tanácsos, ügyész, városbíró, városi állatorvos, városi mérnök, városi orvos, városi szószóló* (G. F.)

közkórházi bizottság, az 1885-ben átadott új városi kórház beindítását szervező, s munkáját felügyelő bizottság. Tagjai a mindenkori polgármester, a főjegyző, a kórházigazgató, a rangidős tisztiorvos és nyolc, három évre választott képviselőtestületi tag volt. A bizottság örködött a kórház minden anyagi és pénzügye felett, jóváhagyta és ellenőrizte a költségvetést, a számadásokat. Hatáskörénél fogva ellenőrzője volt a kórház városi és gondnoki munkájának is. (F. É.)

Központ (Centrál) kávéház, lásd *Bazárépület*

Központ kávéház, lásd *Centrál Szálló épülete*

köztéri alkotások, A csikó (G. Lux Aliz, 1966. Platan sor 3, Dr. Mező Ferenc Gimnázium előtt);

Auschwitzi mártírok emlékműve (1960, Ady E. u. izraelita temető); *Batthyány Lajos mellszobra* (Rétfalvi Sándor, Rozgonyi u. 23. Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola); *Család* (Grantner Jenő, 1970. Eötvös tér); *Deák Ferenc mellszobra* (Fischer György, 1997. Deák tér); *Déli vasúti emlékoszlop* (1859. Ady E. u. izraelita temető); *Díszkút* (1995. Erzsébet tér); *Díszkút kislífiúval* (Szabó Tamás, 1988. Csengery u. 49. az uszoda előtt); *Doni emlékoszlop* (Rohrböck Jenő, 1993. városi temető); I. világháborús emlékmű (Bagola); I. világháborús emlékmű (Miklófsa); I. világháborús emlékmű (Miklófsa); I. világháborús emlékoszlop (Korpavár); I. világháborús emlékoszlop (Korpavár); I. világháborús obelisz (1928. városi temető); *I. világháborús zsidó katonahősök emlékműve* (1924. a Zsinagóga bejáratánál); *Emlékfal* (Rétfalvi Sándor, 1985. Csengery u. 117–119. között); *1956-os kopjafa* (Németh Ferenc, 1989. Károlyi kert); *Fiatal pár szőlővesszővel* (Laborez Ferenc, 1972. Ady E. u. 74.); *Glóbusz* (Mészáros Mihály, 1971. Múzeum tér); *Hevesi Sándor portré* (Schaár Erzsébet, 1980. Széchenyi tér 3–5, HSMK); *20. honvéd gyalogezred emlékműve* (Hybl József, 1930. Erzsébet tér); *Inkey urna* (1842. Károlyi kert); *Kaán Károly mellszobra* (Szabolcs Péter, 1998. Múzeum tér); *Kanizsai Dorottya szobra* (Bíró Attila, 1993. Sétakert); *Kigyó* (Balázs Eszter 1983. Hevesi u. 2. Hevesi Sándor Általános Iskola); *Kopjafa a román forradalom emlékére* (Rohrböck Jenő, 1990. városi temető); *Kőrösi Csoma Sándor emlékoszlop* (1991. Sétakert); *Kossuth Lajos mellszobra* (Pataki Béla, 1998. Kossuth Lajos tér); *II. világháború áldozatainak emlékműve* (Rétfalvi Sándor, 1989. városi temető); *Munkaszolgálatosok emlékoszlopa* (1946. A Zsinagóga bejáratánál); *Muzsikusok* (Antal Károly, 1974. Attila úti óvoda kertje); *Nagykanizsai gettó*

Rétfalvi Sándor Olajmunkás szobra a Berzsényi lakótelepen
Fotó: Erdei

emlékoszlopa (1946. A Zsinagóga bejáratánál); *Olajmunkás* (Rétfalvi Sándor, 1989. Berzsényi lakótelep); *Országzászló emlékmű* (Istók János turulmadarával,

1933. Deák Ferenc tér); *Szentháromság emléké* (1758. Kossuth Lajos tér); *Puchheimi tulipán* (Rétfalvi Sándor, 1991. Sétakert); *Széchenyi István mellszobra* (Pataki Béla, 1991. Deák tér); *Széchenyi István Szakközép- és Szakmunkásképző Iskola kopjafája* (Németh Ferenc, 1991. az iskola udvarán); *Szovjet hősi emlékmű* (1945. egykor a Szabadság téren, katonaszobra a *Szovjet hősi temetőben*); *Táncosnők* (Rétfalvi Sándor, 1978. Sétakert); *Templom téri Általános Iskola jubileumi kopjafája* (Rohrböck Jenő, 1993. az iskola udvarán); *Térplasztika* (Németh János, 1982. Széchenyi tér); *Thúry György mellszobra* (Vörös János, 1990. Vár u. 9. DKG, további példányai 1998-tól a Határőr Igazgatóságon, 1996-tól a *Várkapu emlékmű* előtt); *Thúry György*, (Borsos Miklós, 1971. Thúry tér); *Tiszta öröm* (Ősze András, 1985. Széchenyi tér); *17. keleti hosszúsági fok emlékműve* (1997. Eötvös tér); *Újítók* (Vörös János, 1953. Vár u. 9. DKG); *Ülő fiú* (Pató Róza, 1970. Zrínyi M. u. 18/A. Ifjúsági Ház); *Várkapu emlékmű* (1996. Vár út); *Vasember* (1984. Ady E. u.); *Zemplén Győző portré* (Szabolcs Péter, 1974. Rozgonyi u. 23. Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola); *Zrínyi Miklós mellszobra* (Rétfalvi Sándor, 1990. Zrínyi M. u. 40/A); *Zsiráf* (1977. Csokonai u. 1. Körösi Csoma Sándor Általános Iskola)

közvilágítás, lásd *lámpaigazgató*, *légszusz-világítás*, *petróleumlámpa*, *villamosítás*

KPVDSZ Mandolinzenekara, lásd *Nagykanizsai Mandolinzenekar*

Krátky István, dr. (1888. dec. 25. Nagykanizsa – 1956. febr. 10. Ócsa), jogász, 1930-tól 1944-ig a város *polgármestere*. A *piarista gimnáziumban* tanult, majd 1910-ben Budapesten szerzett jogi diplomát. 1914 januárjában Nagykanizsa *főjegyzőjévé*, októberben pedig polgármester-helyettesévé választották. 1915 júliusától, addigi hivatalai megtartásával a rendőrség irányítását is átvette, ezáltal az ő kezébe került a város közeletlétsége. 1916-ban főhadnagyként bevonult, s az I. hadsereg parancsnokságán szolgált. Az első világháború után a szomszédos somogyi és zalai járásokból nagykanizsai székhelyű, önálló vármegyét szeretett volna létrehozni, s a törvényhatósági jogot is meg kívánta szerezni a városnak. Jelentős szerepe volt 1926-ban a *Városi Zene-*

Dr. Krátky István

iskola, 1927-ben a *Városi Színház* létrehozásában. 1931 és 1944 között az *Önkéntes Tűzoltó Egyesület* elnöke. 1930. február 10-én a korábbi polgármesterrel, dr. *Sabján Gyulával* szemben megválasztották a város polgármesterének. Irányítása alatt számos, ma is működő létesítménnyel gyarapodott Nagykanizsa. Az ő nevéhez fűződött 1934-ben a *strandfürdő*, 1938-ban pedig a *Törvényház*, a mai *Városháza* felépítése. Ebben az időszakban telepedett Nagykanizsára a MAORT zalai központja. Közismerten demokratikus, nyilasellenes gondolkodása miatt 1944. április 4-én felfüggesztették állásából, majd nyugdíjazták. Ekkor magánügyvédként kezdett dolgozni. Miután 1951-ben elvették lakását, Balatonberényből járt Nagykanizsára. 1952-ben, a *kitelepítések* során családjával együtt a Hortobágyra hurcolták. Tizenöt hónap internálás után Budapestre ment, ahol 1954-től haláláig raktárkezelőként dolgozott a Nyugati pályaudvaron. Lásd még *polgári közigazgatási rendszert* (G. T.)

krobotenfahrekek, az 1800-as évek kiskereskedőinek sajátos rétege. Többnyire szegény emberek voltak, akik saját tőke nélkül, megbízóik pénzével dolgoztak. A nagykereskedők bevásárlóiként, a *vasút* megjelenéséig fontos szerepet játszottak a város kereskedelmében. Fuvarosok társzekerein zötykölődve hosszú hónapokon át járták a Muraközt és a távolabbi vidékeket. Ha jó árua bukkantak, megvásárolták azt megbízóiknak, majd elszállították Nagykanizsára. Lásd még *kereskedőváros* (P. J.)

kulturális témájú sajtótermékek, lásd *Dunántúli Kultúra*, *Kanizsai Könyvtáros*, *Mérleg*, *Nagykanizsa I.*, *Nagy-Kanizsa I.*, *Nagykanizsa III.*, *Népiskolai Szemle*, *Pannon Tükör*, *Színház*, *Visszhang*

kultúrtörténeti kiadványok, azok az önálló kötetben megjelent munkák, amelyek a város kulturális életével, illetve annak egy-egy intézményével foglalkoznak. Dobó László: *Színházi élet Nagykanizsán (1784–1950)*, lásd *színházi élet... Szociológiai tanulmányok Nagykanizsáról*. Papp Ferenc: *A város vonzásában*. 20 éves a nagykanizsai Hevesi Sándor Művelődési Központ 1976–1996, lásd *Hevesei Sándor Művelődési Központ története. Könyvtárak Dél-Zalában*. Vizeli Dezső: *Húszéves a Kanizsa Táncegyüttes*, lásd *Kanizsa Táncegyüttes története*. Lásd még *kiadványok a városról* (Cz. Gy.)

Kun Béla Általános Iskola, lásd *Petőfi Sándor–Vécsey Zsigmond Általános Iskola*

Kunfi Zsigmond (1879. április 28. Nagykanizsa – 1929. november 18. Bécs), újságíró, politikus. Középiszkoláit szülővárosában végezte, majd a kolozsvá-

Kunfi Zsigmond
(ZMÉL)

ri egyetemen szerzett tanári diplomát. Temesváron kezdett tanítani. 1907-től újságíró, szociáldemokrata politikus. 1918–19-ben miniszter, majd közoktatási népbiztos. Tisztségét 1919 júniusában már nem vállalta, a diktatúra felszámolását sürgette. Ausztriai emigrációjában az Arbeiter Zeitung főszerkesztője volt. 1929-ben öngyilkos lett. Első írásai még kanizsai gimnazista korában jelentek meg, első kötetei Toldy Ferencről és Jókai Mórról szóló monográfiák. Később fordításai, majd publicisztikai írásai voltak jelentősek. (N. J.)

Kunfi Zsigmond emléktáblája, Kiskanizsán, a Hajgató Sándor utca 2. számú ház homlokzatán látható fehér márványtábla. A Kunfi Zsigmond születésének 100. évfordulója alkalmából felavatott táblán egy tőle származó idézet olvasható: „Nagy dolgokat egyes emberek nem tudnak csinálni, ez csak a nép igazi akaratának és erejének lehet a gyümölcse.” Alatta: „Kunfi Zsigmond 1879–1929. A Tanácsköztársaság népbiztosa. Szülővárosa tiszteli emlékét. Nagykanizsa, 1979. április 28. MSZMP Városi Bizottsága. A város tanácsa.”. Lásd még *emléktáblák* (K. Zs.)

kupaversenyek, a bajnoki mérkőzések mellett rendezett meghívásos nemzetközi, országos és helyi versenyek. Atlétika: Csarnok Kupa. Asztalitenisz: Kanizsa Kupa. Autó-motorsport: Kögáz Kupa, Kanizsa Kupa nemzetközi verseny. Kerékpár: Olaj Kupa nemzetközi verseny, Zala Kupa. Kézilabda: Kanizsa Kupa, Thúry Kupa, Olajbányász Kupa nemzetközi torna. Kosárlabda: Domus Kupa, Kanizsa Kupa, Thúry Kupa nemzetközi női torna. Labdarúgás: Thúry Kupa, Focifarsang, Téli Kupa. Modellezés: Kanizsa Kupa. Ökölvívás: Thúry Kupa. Röplabda: Olajbányász Kupa női torna, Kanizsa Kupa. Ülőröplabda: Kanizsa Kupa nemzetközi torna. Repülősport: Tungstram Kupa, Zala Kupa. Sakk: Tungstram Kanizsa Kupa nemzetközi FIDE versenyek, Batthyány Kanizsa Kupa kiemelt nemzetközi utánpótlás verseny. Sportlövészet: Kanizsa Kupa. Tájéftutás-tájékozódási futás-természetjárás: Thúry Kupa, Postás Kupa, Alkotmány Kupa. Teke: Zalai Olajos Kupa nemzetközi verseny, HB Kupa. Tenisz: Kanizsa Kupa. Triatlon-duatlon: Kanizsa Kupa. Úszó-vízilabdaspport: Kanizsa Kupa, Víz Világnapi Kupa. Vívás: Fabik Kupa, Santelli Kupa. (B. A.)

kutak, egészséges ivóvizet szolgáltató helyek. Az 1800-as években mindössze három jóvizű kútja volt a

városnak, ám ezeket csak fenntartóik használhatták. Csupán egyetlen közkút működött a piactéren. A növekvő vízigény kielégítésére újabb kutakat kellett volna fúrni, ám erre 1910-ig nem volt lehetőség. Csak akkor változott meg a helyzet, amikor megfelelő mennyiségű és minőségű vizet adó forrásra bukkantak. A nehézségek *vízvezetékrendszer* kiépítésére ösztönözték a város vezetőit. Lásd még *vízellátás* (P. J.)

kültanácsos, 1880. december 30–31-től a város két részének, Kiskanizsának és Nagykanizsának újbóli együttes közigazgatása miatt rendszeresített állás. Ettől kezdve az ügyintézés folyamatossága érdekében a kiskanizsai városrészben is szükség volt tisztviselői állásokra, így került sor a kültanácsosi állás bevezetésére is. Feladata a kiskanizsai városrész tanácsosi teendőinek az ellátása volt. Lásd még *közigazgatási tisztségek* (G. F.)

Kvártélyház, a 18. század közepén (1740-ben?) *barokk* stílusban, a lebontott vár köveinek felhasználásával emelt épület, amely egykor uradalmi vendéglőnek készült. Később *Zöldfa vendéglő és szálloda*. Az 1850-es évektől ide jártak szórakozni a kanizsai polgárok. Emeleti nagyterme, valamint udvara szolgált a *vándorszínészek* játékhelyeül. 1880-tól, átalakítása után *törvénytér*. 1943–45 között *internálótábor*, később általános iskola. Bolyai János nevét 1991-ben vette fel. Kétszintes, két utcára néző, L alakú épület, öttengelyesre lemetszett, kis attikával koronázott kö-

A gyakran nevet változtató épület, amely volt Kvártélyház, Zöldfa Vendéglő és Szálloda, Igazságügyi Palota, ma pedig a Bolyai János Általános Iskolának ad otthont. A felvétel az 1910-es években készült.
(T. Gy. M.)

zepső sarok-részén kialakított hármass bejárattal. Felvette, és csak itt a felső szint ablakközeiben, tagolt falpillérek. Földszinti részét végig kvádermintás pilaszterek tagolják, közöttük az ablakok ivesen, míg a magasabb emeleti ablakok plasztikusabb egyenes szemöldökkel záródnak. A boltozott, oszlopos földszinti és emeleti előcsarnokát összekötő lépcsőházban gazdag rács látható. Kapualját *Bolyai János emléktáblája*, déli homlokzatát Béres János *Csány László*

ábrázoló 1998-ban készült *domborműve* díszíti. Lásd még *barokk művészet* (K. L.)

labdarúgás, a legnépszerűbb sportág Nagykanizsán. Az első helyi labdarúgó mérkőzéseken, az 1900-as évek elején Gruber gimnáziumi tornatanár és Bognár Zsigmond vezetésével Bogenrieder Frigyes és társai futballoztak. Az első nyilvános meccsükre 1910. augusztus 27-én került sor a Katonaréten. Az Ifjúságképző Sport Egylet és a Kereskedelmisták csapata a későbbi olimpiai bajnok, Mező Ferenc játékvezetésével félezer néző előtt mérte össze tudását. Az összecsapás 2:2-es döntetlennel zárult. A csapatok összeállításai: Ifjúságképző SE: Schreiber – Löke, Szerb – Kertész, Melczer, Strem I. – Hütter, Singer, Kanz, Róna I., Kocsiás. Kereskedelmisták: Rajki – Krausz, Völgyi – Biach, Horváth, Neu – Strem II., Róna II., Nagy, Pollák, Hirschler. 1912-ben a *Nagykanizsai Torna Egylet* keretein belül jött létre focicsapat. 1912 augusztusának közepén az NTE és az Ifjúsági Kör Sportegylet a városi bajnoki címért mérkőzött egymással. A meccset 3:0-ra az NTE nyerte. 1913-ban Bognár Zsigmond, a kanizsai labdarúgás kiemelkedő egyéniségének halálával a szakágat nagy veszteség érte. Az első világháború idején szüneteltette működését a szakág, majd a jelentős embervesztés után a háborút épségben túlélő játékosok az NTE színeiben

Az 1938-as bajnoksapat, a 3. honvéd vegyesdandár együttese

folytatták a labdarúgást. Gyorsan összeszedte magát a csapat, 1920-ban alosztály-bajnok, 1925/26-ban kerületi bajnok volt. Az 1922-ben alakult Zrínyi Sport Egylet 1923-tól már nemcsak jó pályával, hanem ütőképes csapattal is rendelkezett. 1925-ben a kaposvári alosztályban a 2. helyen végzett. Az 1926-ban hazánkban gyökeret verő hivatásos futballsport hamarosan a városban is követőkre talált. 1927-ben Bogenrieder és Krátky György vezetésével, Kanizsai Football Club (KFC) néven megalakult az első helyi professzionista csapat, amelyben főként az NTE volt játékosai és fővárosiak szerepeltek. A csapat a II. B-ligában elért 2. helyével felkerült a II. osztályba, ahol Zala-Kanizsa klubnéven szerepelt. Emellett az NTE

és az 1919-ben alakult Vasút is működtetett sikeres amatőr csapatokat. Az Olaj 1948/49-ben megnyerte az NB II-es bajnokságot, egy évet töltött az NB I-ben, ezt követően 1958-ig az NB II-ben játszott. A Vasút 1947-1952 között szintén az NB II-ben szerepelt. Az 1950-es évek végétől az 1960-as évek közepéig az NB III-ban szerepelt a Bányász, a Vasút, az időköz-

Olajbányász–Újpesti Dózsa MNK mérkőzés 1983-ban
Fotó: Soproni

ben alakult Nagykanizsai Dózsa–Volán Dózsa, a Sáska–Petőfi, később pedig a Honvéd Thúry SE. Az olajosok felléptek az NB II-be, de újra visszaestek az NB III-ba. A Bányász 1970-73 között az NB III-ból a második vonalba, az NB I B-be jutott, ahol nagyszerű éveket töltött el. 1978-79-ben a Nyugati csoportban az induló 20 csapatból az Olajbányász a 8., a MÁV NTE a 11. helyet szerezte meg. Az Olaj tovább folytatta a nagy menetelést, Madár Gábor edző irányításával megnyerte az 1981/82-es NB II-es bajnokságot, de az NB I-es osztályozón a Nyíregyháza elűtötte őket a feljebb jutástól. Az NB II-es olajosok mellett a MÁV NTE, a Volán Dózsa, a Kiskanizsa és a Thúry SE az erős megyei bajnokságban játszottak. Az évtized végén megszűnt a Honvéd Thúry megyeiben szereplő csapata, majd a Volán–Dózsa csapata esett ki az NB III-ból. Az 1988/89. évi NB II-ben a bajnokesélyes, favorit Olajbányász a hajrában balszerencsésnek bizonyult, a 3. helyen végzett, amivel újra elszalasztotta az NB I-be jutás lehetőségét. Új korszak kezdődött az olajosoknál az 1990-es évek elejétől, amikor Baranyai István elnök és Németh Lajos edző vezetésével, majd 1993 őszétől az új szakvezető Keszei Ferenc irányításával aranycsapat született, amely az 1994/95-ös bajnokságban egy évet töltött el az NB I-ben. Az NB II-be visszaeső Olaj a Nyugati csoportban két évig a 4. helyen állt, majd az 1997/98. évi bajnokságban az egycsoportos NB I B-ben a 20 induló csapatból a 7. helyen végzett. Eközben a MÁV NTE Szalai Zoltán vezetésével a megyei szint és az NB III között ingázott. 1995-ben nagy meglepetést okozva a megyeiben az újonc Miklósfű gárdája bajnoki címet szerzett, s ezzel NB III-as lehetett volna, de anyagiak hiányában nem vállalta a feljebb lépést. 1998-ban az új MLSZ ismét átszervezte a bajnoki rendszert. A profi Nemzeti Bajnokságban volt NB I-es csapatok

játszának, az NB I-nek nevezett második vonalban pedig 20 csapat szerepel. Keszei Ferenc edző vezetésével ez utóbbiban futballoznak a kanizsai olajosok is. Az NB II-ben nincs kanizsai érdekltség, a MÁV NTE az NB III Dráva-csoportjában játszik. A megyei I. osztályban vesz részt Bajcsa, Kiskanizsa és Miklósfá, a II. osztályban az újonc Nagykanizsai Labdarúgó Klub-ELTECO együttese.

Labdarúgó sikercsapatok. Az 1945 májusában alakult olajosok rövid idő alatt kitűnő csapatot hoztak össze, a gárda megnyerte az 1948/49-es NB II-es bajnokságot. Június 26-án az évadzárón sorra kerülő MAORT–Vasút városi rangadón az „olajosok” NB I-es csapatként léptek pályára. A csapat tagjai: Kovács Gy., Vajda, Millei, Horváth F., Herédi, Nagy, Szabó, Németh, Forgács, Pólinger, Téli, Imri, Kapornaki, Mihalecz, Lázár, Takács, Csöngői, Boda, Cserpes, Vojnovics, Bogenrieder II., Nárai, Papp, Kránitz, Turáni. Edző: Csapky Károly. Az 1949/50 évi NB I-es bajnokságban a 16 csapatos élvonalban a MAORT bajnoksapata új néven, Nagykanizsai Olajmunkás-ként szerepelt. A megerősített csapat (benne Zalánal, Kósával, Tamással, Németh II.-vel, Markusovszkyval, Andrissal, Károlyival, Molnárral) a 14. helyen végzett. Ezzel lezárult a helyi futballsport első sikeres szakasza, az olajosok kiestek az NB I-ből. Az újabb sikersizériára 1970-ig várni kellett, amikor az egykori olajos-játékos Németh Lajos szakmai irányításával az NB II-ből kiesett gárda megnyerte a félfordulós, egyidényes NB III-as bajnokságot, majd az őszi-tavaszi rendszerű bajnokságot is. Kétévi NB II-es alapozó munka után megnyert az 1972/73-as bajnokságot a Nyugati csoportban, és bejutott az NB I B-be. 1973 júniusában az Olajbányász – Fűzfő meccs (1:1) után 3500 néző ünnepelte a bajnoksapatot, amely a rangadón a következő összeállításban szerepelt: Tóth - Patyi, Doszpoth, Simon J., Müller – Bokán, Németh A., Hullmann – Pávlicz, Kománovics, Sulyok. Rajtuk kívül a bajnokságban szerepelt még a kapus Vlaszák I., illetve Fábián, Józsi, Papp, Kovács, Farkas, Takács. Edző: Németh Lajos. Egyesületi elnök: Kovács Győző. Technikai vezető: Takács Károly. Az első NB I B-s évadban az újonc kanizsaiak az 1973/74. évi bajnoki idénynyitón az Egri Dózsa csapatát fogadták, és 5500 néző előtt 3:1 arányú győzelmet arattak. Ősszel Németh Lajos vezetésével a 7. helyen végeztek, majd tavasztól Kontha Károly, a Budapest Vasas egykori kiváló védője vette át a szakvezetői munkát. A csapat 7. helyen zárta az idényt. Az újoncok a következők voltak: Bekő, Harcz, Söjtör, Török, Herbszt, Hangai, Czebei, Mihalics.

Másodszor az élvonalban. Az 1990/91-es bajnokság őszi idényének közepén Vlaszák I. Gézától Németh Lajos vette át a szakvezetői tisztelet, akinek irányításával új korszak vette kezdetét az olajosoknál. A rutinos mester erős középcsapatot alakított ki. 1993

júniusában az egykori olajos-védő Keszei Ferenc vette át a szakvezetői tisztelet, akinek csapata őszi bajnok lett, és tavasszal is sorra legyőzték riválisaikat. Az olajosok a bajnokság befejezése előtt két fordulóval, 1994. május 29-én megnyerték a bajnokságot az NB II Nyugati csoportjában, így másodsorra is bejutottak az NB I-be. Keszei Ferenc leggyakrabban a következő csapatot szerepeltette: Csáki – Tóth, Kepe,

1994-ben bajnok Olajbányász labdarúgócsapata
Fotó: Soproni

Kiss, Iványi – Farkas, Hegedűs, Svélecz, Visnovics – Szabó (összel), Filipovics (tavasszal), Fuisz. Szerepelt még Czigoth, Koller, Szalai, Gyulai, Stróber, Domján, Pécsi, Kovács T., Vasziljevics. Az újonc NB I-es Olaj ősszel szép sikereket ért el a 16 csapatos mezőnyben, ahol a 10. helyet szerezte meg. 1995 márciusában Keszeit leváltották, helyére Szabó Imre pályaedző került, akinek a csapatot nem sikerült benntartani. A 15. helyen végző Olaj elköszönt az NB I-től. Az élvonalból kiesett Olajbányász az NB II-ben 4. volt. 1996 nyarán harmadszor tért vissza Madár Gábor edző. Vezetésével újra 4. helyen végzett a csapat, az 1997/98-as bajnokságban a 7. helyet szerezte meg. 1998-ban az MLSZ új vezérkara módosította a bajnoki rendszert, az élvonalbeli profi-liga mellett a második vonalat alkotó 20 csapat az NB I-ben folytatja a bajnokságot, ebben indult Keszei Ferenc csapata. Az 1998/99-es bajnokság őszi idényében a következő keret lépett pályára: kapusok: Czigoth, Gelencsér, Horváth G., védők: Agics, Crnomarkovics, Kenéz, Kiss, Panghy, Pálfi, középpályások: Farkas, Balogh II. A., Gyulai, Himics, Horváth Z., Kovács L., Pongrácz, Pulai, Korpics, Visnovics, támadók: Borda, Gordián, Horváth Gy., Mitrovics, Papp.

Nagykanizsán a magyar válogatott. Két ízben szerepelt városunkban a magyar válogatott. A Börzseivel kiegészült aranycsapat 1955 őszén a Vár úti Bányász-pályán aratott óriási közönségsikert. Ezt követően 1974 márciusában játszott itt a válogatott, amikor az Olajbányász-pályán, a mai Zárda úti stadionnál ugyancsak telt ház előtt mérte össze erejét az olajosokkal. A meccs eredménye: Olajbányász – Magyar válogatott 0:3 (0:0). Olaj: Vlaszák I. – Söjtör, Dosz-

poth, Németh A., Müller – Harcz, Hangai, Kománovics – Pávilicz, Czebei, Sulyok. Válogatott: Mészáros – Kollár, Bálint, Horváth, Megyesi – Juhász, Fazekas, Vidáts – Bene, Fekete Máté. Szünet után lépett pályára Patyi, Simon J., Bokán, Hullmann, Józsi, Török és Géczy, Kántor, Kovács J., Kü, Póczik. Gólszerzők: Kovács J., Kü (11-esből), Bene. Lásd még *Út a siker felé... (B. A.)*

láb toll-labda, kínai eredetű sport, ami új sportágnak számít a városban. E sportot Nagykanizsán Takács Tamás edző, a *Zemplén Győző Általános Iskola* testnevelő tanára alapozta meg, akinek vezetésével 1996 szeptemberében megalakult az első szakosztály Zala és Kanizsa néven a *Zemplén DSE* színeiben. Versenyzőinek többsége általános és középiskolás diák. Hazánkban elsőként, 1998-ban Nagykanizsán került sor megyei bajnokságra. A Zemplén DSE Balogh Tibor–Barócsi Andor–Takács Tamás alkotta hármasa első nemzetközi versenyén, Wittenben (Németország) 40 csapat közül a 12. helyet szerezte meg. A gyermek fiú korosztályban a magyar serdülő bajnok Gozdn Ágota a felnőtt országos bajnokságban bronzérmes volt. A játékos-edző, Takács Tamás a 6., a felnőtt férficsapat, amelynek erőssége a kanizsai bajnok, Barócsi Andor, a 8. helyet szerezte meg. Lásd még *sportágak (B. A.)*

lakásépítés, szervezett formában 1961-ben indult a városban, az I. számú Lakásszövetkezet megalakulását követően. A *keleti városrész* kiépülésének kezdete 1963-ra tehető. 1965-től az *OTP* szerepe vált meghatározóvá e téren, miután elindult a pénztintézet saját

Az 1960-as évektől a legtöbb új lakás a keleti városrészben épült
Fotó: Erdei

beruházású lakásépítési programja. 1995-ig 14 ezer 597 lakás készül el az *OTP* pénzügyi közreműködésével, s ebből 7081 az *OTP* saját beruházású lakása volt. E nagyszámú lakás megépítéséhez szükség volt az *OTP*, a *városi tanács*, a tervező és kivitelező vállalatok koordinációs bizottságára. Miután 1989-től a törvények az *OTP* számára megnehezítették a lakásépítést, drasztikusan csökkent az újonnan épült otthonok

száma. Ugyan a lakásépítés folytatására létrejött egy új cég, az *OTP Ingatlan Rt.*, a gyerekek után járó kedvezmények változásának, valamint az építési költségek drágulásának hatására tovább esett a lakásépítés üteme. Lásd még *lakásszövetkezet, keleti városrész, lakáskölcsön, bérlakások (P. J.)*

lakáskölcsön, a családiház-építés és a lakásvásárlás elengedhetetlen eszköze. 1966-tól vált fontos hitelfelvételi lehetőséggé, amiben szerepet játszott az is, hogy 1-3 százalék volt e kölcsön kamata. 1966–70 között 756 millió forint lakásjellegű kölcsön folyósítására került sor. Az ezt követő ötéves periódusokban tovább emelkedett a felvett kölcsönök aránya. Volt olyan időszak, amikor az ilyen címen engedélyezett takarékpénztári kölcsönök összege meghaladta az 1 milliárd forintot. 1988-ban a lakásépítőket és vásárlókat elrettentette a 3 százalékos kamatok piaci kamattá válása, így az ilyen címen igényelt összeg az 1990-es évek elejére 200 millió forintra csökkent. 1998-ra az új feltételű lakáshitel-állomány a városban ismét emelkedni kezdett, a hitelösszeg közelít a 400 millió felé. Lásd még *lakásépítés (P. J.)*

lakásszövetkezet, lakásépítési célra létrejött szövetkezési forma. Az első lakásszövetkezet 31 taggal 1961. október 7-én alakult meg, az úgynevezett Sneff téri (ma Múzeum tér) lakások építésére. Ezt követően sorra alakultak szövetkezetek. Így készülhettek el 1962 és 1964 között az egykori I. Bolgár Hadsereg út (ma Platan sor) elején álló házak. Egy 1964-ben alakult társaság építette be a Rákóczi és a Vörösmarty út közötti területet, a Jókai utcát. Az építkezési kedv hamarosan téglahiányhoz vezetett, ekkor helyezték újra üzembe a korábban leállított, tanácsi kezelésű téglagyárat. Lásd még *lakásépítés (P. J.)*

laktanya nyelve és folklórja (Kövesdi Péter–Szilágyi Márton: Egy nagykanizsai laktanya nyelve és folklórja, 1988. 138 oldal. A Magyar csoportnyelvi dolgozatok sorozatának 38. darabja), olvasmányos, tárgyyszerű mű, ami az egykori Dózsa György laktanya nyelvét és folklóráját dolgozza fel. Két Nagykanizsán szolgáló katona egyetemista korában, röviddel a szolgálati idő letelte után tette közzé a munkát. Az úttörő vállalkozásnak nevezhető kiadvány Kanizsára és Zalára, mint a szolgálat helyére és néhány, a városra jellemző építményre, szoborra tett utaláson kívül nem kötődik a polgári lakosság életéhez. „Két öreg katona van a laktanyában: én meg a Dózsa-szobor. Akkor szerelsz majd le, ha a Dózsa-szobor visszatiszteleg! Akkor fogsz leszerelni, ha a Jancsi átadja a zászlót Juliskának!” (Utalás Kerényi Jenő kéta-lakos *Tanácsköztársasági emlékművére*). „A leszerelésig annyi céteát fogsz meginni, amennyi a toronyba fér!” (Utalás a laktanya melletti *víztoronyra*). Lásd még *nyelvészeti kiadványok (Cz. Gy.)*

laktanyák, lásd *Frigyes (Károly) laktanya, Gábor Áron laktanya, határőr laktanya, József főherceg laktanya (Petőfi Sándor laktanya), Kossuth Lajos laktanya, Teleky-úti laktanya (Dózsa György laktanya, IV. Károly laktanya, Thúry György laktanya), tűzoltó laktanya, Zöldfa vendéglő*

lámpaigazgató, a közvilágítás kiépítéséhez kapcsolódó bizottsági tisztség. Az 1840-es években a város egyre több pontján, így a Városházánál, a piactéren és a kereskedések előtt kellett biztosítani az éjjeli *petróleumlámpa* világítást. Ám a *közvilágítás* kiépítését a város szerette volna közüggé tenni, ezért miközben újabb és újabb lámpák felállítását szorgalmazta, azt is el kívánta érni, hogy a fenntartási költségekhez mindenki járuljon hozzá. A kivetett járadékok befizetése érdekében 1848-ban külön bizottság jött létre Hollósy József ügyvéd, úgynevezett lámpaigazgató elnökletével. A Hollósy által vezetett bizottság javaslatára a holdvilágos éjeken, valamint a két nyári hónap éjszakáin takarékosági okból nem világították ki az utcákat. Lásd még *közvilágítás (P. J.)*

Landler Jenő (1875. november 23. Gelse – 1928. február 25. Cannes), ügyvéd, politikus. A *piarista főgimnázium*ban tanult, majd 1893-tól Budapesten élt, ahol elvégezte a jogi egyetemet és ügyvédi vizsgát tett. Az 1904-es nagy vasutasstrájk szervezőinek védője, 1906-tól a Vasutasok Lapja szerkesztője, 1908-tól a *Szociáldemokrata Párt* tagja. A *Tanácsköztársaság* kikiáltása után belügyi népbiztos és a kereskedelmi népbizottság vezetője. A fegyveres harcokban először a 3. hadtest parancsnoka, majd 1919. július elejétől a Vörös Hadsereg főparancsnoka. A Tanácsköztársaság megdöntése után Ausztriába menekült, ahol internálása után 1920-ban letelepedési engedélyt kapott. A kommunista emigráció bécsi vezetője, a *Kommunisták Magyarországi Pártja* Kun Béla-ellenes frakciójának irányítója. A Kommunista Internacionálé megbízásából bekapcsolódott az Osztrák Kommunista Párt munkájába is. 1925-ben jelentős szerepe volt az MSZMP életre hívásában. Franciaországban halt meg, hamvait 1928. augusztus 3-án a moszkvai Kreml falában helyezték el. (*K. I.*)

Landler Jenő Gimnázium, lásd *Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola*

Landler Jenő Gimnázium évkönyvei (A nagykanizsai Landler Jenő Gimnázium évkönyve 1959/60, 1960/61, 1961/62, 1962/63, 1963/64, 1964/65, 1965/66, 1966/67), a gimnázium életéről tudósító évkönyvsorozat 1959 és 1967 között. Az 1948. június 22-én államosított *kegyesrendi gimnázium* előbb általános gimnáziumként, az 1949/50-es tanévtől Irányi Dániel Általános Gimnáziumként, 1957 tavaszától pedig Landler Jenő Gimnáziumként működött tovább. Mai neve *Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szak-középiskola*. Az 1959/60-as tanévtől újra indult gimnáziumi évkönyvsorozat a kegyesrendi gimnázium értesítőinek és évkönyveinek szerkesztési elveit követi. A füzetekben már az iskolai életet illusztráló fekete-fehér fotók is találhatóak. Állandó rovatai: az adott tanév története, a tanári testület névsora és iskolai munkaköre, a tanárok és a tanulók társadalmi munkája, mozgalmi, kulturális és sportélet, szakkörök, a tanulók névsora, magartatása és tanulmányi eredménye, az érettségi vizsgák eredménye, kitüntetések, jutalmazások, az iskola felszerelése és annak értéke, statisztika, tájékoztató a következő tanévről. Az 1965/66-os iskolai évről szóló évkönyvben Degré Alajos: A Nagykanizsai Piarista Gimnázium története 1765-től 1919-ig című történeti összefoglalót, az 1961/62-es évkönyvben Márkus Ferenc és Ördög Ferenc Ady Endre A magyar ugaron című versének elemzését is olvashatjuk. Lásd még *iskolai értesítők, évkönyvek (K. F.)*

Lándor Tivadar (1873. szeptember 9. Nagykanizsa – 1945. augusztus 19. Budapest), művészeti író, újságíró. Eredeti neve: Löbl. Orvosi oklevelének megszerzése után művészeti tanulmányokat folytatott, majd újságíró lett. A Jelenkor, a Pesti Napló munkatársa, a Magyar Nemzet, az Igazmondó, a Budapesti Hírlap szerkesztője. Közben képzőművészeti témájú cikkeket, tanulmányokat tett közzé, szerkesztette a Nagy háború írásban és képban című hétköznapi sorozatot (1915–1925). Filmdramaturgként is dolgozott, filmet rendezett, monográfiát írt Zichy Mihály és Székely Bertalan művészetéről. (*N. J.*)

Lándor Tivadar (1873. szeptember 9. Nagykanizsa – 1945. augusztus 19. Budapest), művészeti író, újságíró. Eredeti neve: Löbl. Orvosi oklevelének megszerzése után művészeti tanulmányokat folytatott, majd újságíró lett. A Jelenkor, a Pesti Napló munkatársa, a Magyar Nemzet, az Igazmondó, a Budapesti Hírlap szerkesztője. Közben képzőművészeti témájú cikkeket, tanulmányokat tett közzé, szerkesztette a Nagy háború írásban és képban című hétköznapi sorozatot (1915–1925). Filmdramaturgként is dolgozott, filmet rendezett, monográfiát írt Zichy Mihály és Székely Bertalan művészetéről. (*N. J.*)

Látóhegy, lásd *Bagola*

Látóhegyi-árok, a *Bakónaki-patak* egyik oldalvölgyében eredő, közel három kilométer hosszú vízfolyás, ami a vizeit szinte kizárólag a Látóhegynek nevezett szőlőterületről gyűjti össze. Vízgyűjtő területe 3,4 km². Az erdőnél haladó legjelentősebb oldalágához egy kis romantikus tavat építettek, érdekes növényekkel körülvéve. Medrét 1972–76 között, a *Csónakázó-tó* építésével párhuzamosan rendezték, e munkálatok során azonban a tó elfoglalta a vízfolyás alsó, 500 méteres szakaszát. Völgyperemén több forrás található, köztük a legismertebb a szépen kiépített *Hétbúkkfa-forrás*. Lásd még *felszíni vizek (Cs. F.)*

Lazsnak, egykori falu melynek nevét a mai napig őrzi a Lazsnak-pusztá elnevezés. A kis falu helyét régészeti leletek alapján ugyanitt jól be lehet határolni. Ugyanakkor a falu az írásos emlékekben alig jelentkezik. 1262-ben *Princ ispán* birtokaként tűnik fel. 1323-ban felsorolják a kanizsai vár tartozékai között. Ettől

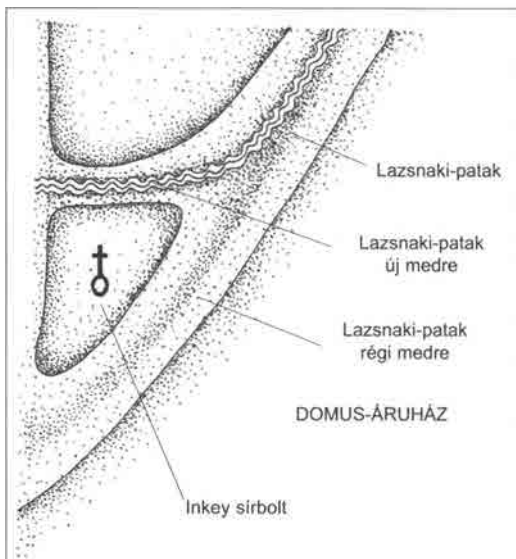
kezdve eltűnik az írásos forrásokból és a 18. századig nem hallunk róla. Nevének megmaradása alapján valószínű, hogy a 19. században beolvadt Kanizsába, ennek sorsával osztozott. Neve településrész, vagy dűllőnév formájában átvészelt az évszázadokat és átmentődött korunkra. Lásd még *elpusztult falvak a mai Nagykanizsa területén* (V. L.)

Lazsnak-csatorna, a *Principális-csatornától* keletre 1958–60 között épült, 7,7 kilométer hosszú párhuzamos vízfolyás, ami a Cigány-árok és a Vágóhídi-árok nyomvonalán halad. Befogadja a *Lazsnaki-patakon* kívül a *Dencsár-árok* és az *Ördög-árok* vizeit, valamint szinten tartja a környezet belvizeit, illetve levezeti a város tisztított szennyvizeit. *Bajcsa* közelében torkollik a *Principális-csatornába*. Kis esése, valamint a folyós homok és az iszap altalaj miatt a rézsűi megcsúsztak, a meder feliszapolódott, s ezért 1982-ben újrarendezték. (Cs. F.)

Lazsnaki-patak, egy 5,6 kilométer hosszú, elnyúló villás elágazású völgyben haladó vízfolyás. A magas gerincekkel körülvett völgyfő környezetében észak–déli irányú, az alsó, hosszabb szakaszán dél–nyugat felé fordul, és az *Inkey kápolna* mellett éri el a *Principális* síkját. Az egyik ága az Öreg- és Új-Förhéncet választja el egymástól, a keleti hosszabb ága teljesen beerdősödött. A 8,6 km²-nyi vízgyűjtő területének 62 százaléka erdő, a völgyoldalak zöme lefolyást segítő vályoggal fedett meredek oldal. Bár az erdőségek fékezik a lefutó záporvizeket, de jelentősen párologtatják is, így összességében csökkentik a vízhozamot. A patak fajlagos kisvízhozama 1967-ben 0,2 liter/sec/km², átlagos kisvízhozama ugyanebben az esztendőben 3 liter/sec volt. A rendkívül alacsony vízhozamhoz hozzájárult az elhanyagolt vízfolyás feltöltődése is, emiatt ugyanis a szivárgó talajvizek egy része nem jelenik meg a mederben, hanem a felszín alatt távozik a *Principális-völgymeden-céje* felé. A medrét nem rendezték. A patak vízhálózat sűrűsége 2,1 km/km², a vízgyűjtőjének átlagos tengerszint feletti magassága 215 méter. Ez az érték az egész *Principális-vízgyűjtőben* itt a legmagasabb. Lásd még *felszíni vizek* (Cs. F.)

Lazsnaki-patak kapturája, a környék egyik érdekes természetföldrajzi jelensége, ami létrejöttét annak köszönheti, hogy valamilyen okból, talán egy forrás miatt megváltozott a *Lazsnaki-patak* folyásiránya. E vízfolyás alsó szakasza eredetileg ugyanis a délnyugati irányt követve, egykoron a mai *DOMUS Áruház* területén keresztül szállította hordalékait a *Principális-völgybe*. Több tízezer évvel ezelőtt azonban a *Lazsnaki kastély* és az *Inkey kápolna* között nyugat felől egy másik vízfolyás harapódzott hátra, idővel elérte, majd eltérítette az eredeti *Lazsnaki-patak* vizét. Az

így lefejezett völgyszakasz, miután csak ritkán kapott vizet, már nem fejlődhetett tovább, az újonnan keletkezett viszont egyre jobban kiszélesedett. E kaptura (lefejezés) a földrajzi különlegességén túl azért is fontos, mert az így kialakult háromszögletű domb, melynek tetejére építették a *Inkey kápolnát* is, az őskortól kezdve, a rómaiakon keresztül folyamatosan természetes védelmet nyújtott az ide húzódo embereknek, miután vizenyős területek és buja növényzet vette körül. Lásd még *felszíni vizek* (Cs. F.)

Forrás: Cseke Ferenc
Grafika: Ambrus Márta

Leányfalu, egykori település a várostól délre eső területen. A falu a Kanizsa folyócska (ma *Principális*) mocsarainak egyik szigetén állt. Emlékét a Leányvár, a Leányvári hid, a Leányvári út, a Kisleányvár helynevek őrzik. Először 1323-ban szerepel a kanizsai vár tartozékai között. Ekkor együtt említik Pink faluval, melyet hasonlóan Leányfalunak is neveznek. Utóbbiról később nincs adat, valószínűleg szorosan egymás mellett álló, később összeolvadó településekről volt szó. 1423-ban *Kanizsai II. István* az általa alapított tóli kápolnának ad itt egy kaszálót. Később elnéptelednek, 1493-ban már pusztá, ahol 120 hold szántó van *Kanizsai György* birtokában. Lásd még *elpusztult falvak a mai Nagykanizsa területén* (V. L.)

légnedvességi állapot, a párolgás, illetve a levegő páratartalmának kapcsolata. Fordított arányosság van köztük, vagyis minél nagyobb a levegő páratartalma, annál kisebb a párolgás mértéke. A *meteorológiai átlomás* adatai szerint Nagykanizsát októbertől januárig magas, 80 százalék feletti nedvességtartalom jellemzi, ugyanakkor a párolgás alacsony. Februártól áprilisiig emelkedik a középhőmérséklet, csökken a páratar-

talom, a párolgás pedig rohamosan fokozódik. Májustól megtörik ez a páratartalom-csökkenés, mert a betörő óceáni légtömegek, a meleg fokozódása ellenére is pótolják a nedvesség hiányát. Szeptembertől újra nő a levegő nedvessége, a párolgás pedig ennek megfelelően lényegesen csökken. Összegezésképpen elmondható, hogy a levegő páratartalma Nagykanizsán magas. Említést érdemel a domborzat légnedvesség-befolyásoló szerepe. Megfigyelhető, főleg a tenyészidőszakban, hogy a légnedvesség a dombtetőkön kisebb, a völgytalpakon pedig nagyobb. Ebből egyenesen következik, hogy a magas légnedvességre érzékeny szőlőkultúra a dombtetőkre húzódik fel. Lásd még *éghajlati viszonyok* (Cs. F.)

légtalalom, a légitámadások elleni védekezés formája. Az e célra 1937. december 5-én alakult Légtalalmi Liga központi vezetéssel szerveződött, feladata a lakosság önvédelmi kiképzése volt. Szervezte a házi, óvóhelyi tüzoltó, az elsősegély, a műszaki és a gázvé-

helyekre menekültek. Ha a veszély elmúlt a szirénák kétszer 30 másodpercig szóltak, a rádió pedig a „Légitámadás elmúlt” bejelentést közvetítette. Nagykanizsát a második világháború idején három bombatámadás érte. A légtalalomhoz kapcsolódó figyelő szolgálatban a tüzoltók is résztvettek. Ez idő alatt a tüzoltók helyben is külön felkészítésben részesültek, sőt 1940 után a 17 és 35 év közötti kanizsaiak is kötelező tűzvédelmi oktatáson vettek részt a *tüzoltó laktanyában*. A háború utolsó szakaszában azonban a tüzoltóság a vezetékes-vízvezeték sérülése, a járművek, technikai eszközök elszállítása miatt hatékonyan nem tudott résztvenni a felgyújtott, felrobbantott *Dohányraktár*, a *Városháza*, a takarékpénztár és a *Kossuth téri híd* mentésében. (T. A.)

Légtalalmi Liga, lásd *polgári védelem*

légszusz-világítás, gázlámpás közvilágítási forma. Az 1860-as évek végére a kanizsai utcákon 85 *petroleumlámpa* égett éjszakánként, amelyeket városi alkalmazottként lámpagyújtó felügyelt. Ő egyben az útka-parást, az utcák karbantartását is ellátta. Az 1870-es években a város több ajánlatot kapott a gázvilágítás bevezetésére. 1876-ban a Goldschnid S. manchesteri cég kapott megbízást a légszusz-világítás megteremtésére. Lásd még *közvilágítás* (P. J.)

légvédelem, lásd 88. *légvédelmi tüzérsztály*, 18. *légvédelmi tüzérsztály*

lejbi, más néven réklitartó, a felsőtesten viselt vállpántos női alsóruha. E mély nyakkivágású, elől néhány gombbal gombolódó ruhaneműt rengeteg változatban, az adott alkalomnak megfelelően, különböző anyagokból készítették. Nem kötötték a szoknyába, s az volt a rendeltetése, hogy a felette viselt rékli szépen álljon. Lásd még *kiskanizsai női viselet* (K. E.)

Lékai László (1910. március 12. Zalalövő – 1986. június 30. Esztergom), esztergomi érsek, bíboros. Családi neve 1940-ig Lung. Édesapja fazekas és kályhámester volt. Nagykanizsán járt középiskolába, majd Rómában teológiát végzett. Itt szentelték 1934-ben pappá. 1937–44 között teológiát tanított Veszprémben, ezután püspöki titkár lett. Plébános volt Balatonlellén, Murakeresztúron, Zalaszentivánon, Badacsonytomajban. Apostoli kormányzó Veszprémben, Esztergomban, 1976-tól esztergomi érsek, bíboros. Jelentős érdemeket szerzett a magyar egyház helyzetének rendezésében, tényérésének megalapozásában. Sirja Esztergomban, emléktáblája a zalalövői templom falán található. (K. I.)

lekötő, asszonyi fejrevaló, a népviselet tartozéka. A lakodalom éjszakáján a menyasszony szertartásosan

Légvédelmi löveg a város határában 1944-ben (T. Gy. M.)

delmi egységeket. A város a második világháború idején a 9. Légvédelmi Kerület központja volt. Légitámadás esetén rádióon keresztül és szirénával jelezték a veszélyt. Ha az ellenséges gépeket 150 kilométeren belül észlelték, akkor a Magyar Rádió a „Légiveszély, légiveszély Kanizsa, Zala” szövegű felhívást sugározta. Ha a támadó gépek 15 percnyre megközelítették a várost a szirénák háromszor 30 másodperces időtartamban szóltak meg, s ilyenkor az emberek az óvó-

kontyba csavart haját először égőpiros, tarka virágos kasmír „lekötő”-kendővel kötötték be. Lekötő nélkül az új asszony többé nem mutatkozhatott mások előtt. Színét az asszony életkorának megfelelően változtatták, egyre sötétebb tónusú lett: zöld, bordó, lila, vagy fekete rózsás. Aki gyászol, sötét liláskék színűt visel. E kisméretű kendőt háromszögletűre hajtják, majd a hajtás menti két sarkát a konty alatt megkötik, a lelógó középső sarkát pedig e kötés alatt rögzítik. Főléje hétköznap karton vagy delén, ünnepen „bársonyvirágos” selymekendőt kötnek az idősebb asszonyok, akik még „nem vetköztek ki”. Lásd még *kiskanizsai női viselet* (K. E.)

Lelátó, 1990. augusztus 15-e óta hetente megjelenő sportlap, amelyet kezdetben Kápolnás Zoltán egyedül, majd később Major Csaba segítségével szerkesztett, szerkeszt. A lapot Kápolnás Zoltán adja ki. Az újság beszámol a város és városkörnyék sporteseményeiről, valamint híreket, tudósításokat közöl a sportköri és szakosztályi eseményekről, problémákról. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

lengyel menekültek, Lengyelország 1939. szeptember 17-i németek előtti kapitulációját követően Nagykanizsára érkezett tisztek, katonák és polgári személyek. Menedéket keresve október 11-ig 40382 személy lépte át összesen a magyar–lengyel határt. Első csoportjuk – 861 katona és száz civil – szeptember 23-án érkezett Kanizsára. Őket a ligetvárosi kato-

Elsősorban az 1916-ban elkészült ligetvárosi hadikórház épületeiben találtak ideiglenes otthonra a Lengyelországból érkező menekültek.
(T. Gy. M.)

nai barakk-kórházban kialakított katonai és polgári táborba helyezték el. Október 10-én már 357 tisz, 2479 katona és 466 polgári menekült volt a városban. A kezdetben igénybe vett két tiszti és hat legénységi barakk kevésnek bizonyult, ezért hamarosan a Frankpótkávégyárat, a kefégyárat is igénybe kellett venni számukra, sőt Lazsnak–pusztára is kerültek. December 6-ra csak a katonai menekültek létszáma elérte a 2528-at. Ezzel a város az ország egyik legnagyobb befogadó táborává vált, ami jelentős erőfeszítéseket

kívánt mind az élelmezés, mind pedig az egészségügyi ellátás területén. A táborok ugyan katonai őrizet alatt voltak, de a menekültek engedéllyel gyakorlatilag szabadon mozoghattak a városban. A tisztek, illetve tiszthelyettesek napi ellátmánya, a tábori ellátásn kívül napi 2 és 8 pengő, illetve 50 fillértől 1 pengőig terjedt. A sorkatonák 20 fillért, a polgári menekültek 1,50-2 pengőt kaptak. Ez idő tájt egy tojás ára 14-16 fillér, 1 kilogramm zsír pedig 80 fillér volt. A tábor parancsnoka, Gunde Géza honvéd alezredes mindent megtett, hogy a lakosság és a menekültek együttműködése zökkenőmentes legyen, ugyanakkor biztosította a szervezett szöktetésük lehetőségét Jugoszlávián át Franciaországba. Német nyomásra azonban hamarosan kémelhárítók lepték el a várost, és megerősítették a határőrizetet is. Ennek ellenére a lakosság segítségével tovább folyt a menekültek kiszöktetése az országból. 1940. február 18-án Gunde alezredest a szombathelyi III. Hadtestparancsnokság leváltotta, ám az őt követő Kozderkó László ezredes és utódai sem teremtettek „rendet”. 1941. április 1-jén megszüntették a polgári menekülttábor, a katonai tábor pedig folyamatos létszámcsökkenés mellett az év végére zárták be. Lásd még *Emlékfal, katonai kórházak, második világháború kanizsai vonatkozásai* (T. A.)

lengyeli III. kultúra, az *újkőkör* vége és a középső *részkor* közötti hiátust töltötte ki a Dunántúlon. Az edények festése fokozatosan háttérbe szorult, a kerámián a plasztikus díszek jutottak túlsúlyba. A korábbi időszakhoz viszonyítva a lelőhelyek száma erősen lecsökkent, ami gazdasági-társadalmi változásra utal. Legfontosabb lelőhelye az *Inkey-sírbolt* mellett került feltárássra, ahol egy földbe mélyített, kiscsaládi, tapasztott aljú házon kívül még nyolc objektum került napvilágra. Lehetséges, hogy a *Sopot* és *lengyeli I-II. kultúrához* tartozó palini szentélyt (kőrárkot) még a lengyeli kultúra legfiatalabb fázisában is használták. Lásd még *részkor* (H. L.)

létesítményi tűzoltóság, lásd *gyári tűzoltóság*

levegőminőség, mint környezetminőségi állapotjelző tekintetében a város kívül esik a kritikus magyarországi területeken. Nagykanizsa a Zalaegerszeg–Lete nyei dombság és a Zalaapáti-hát között, az észak-déli irányú huzatos *Principális-völgyben* fekszik, így a kibocsátott légszennyező anyagok közül a közlekedési eredetűek jelentenek inkább problémát. Az ebből adódó szennyezettség időnként és helyenként jóval túllépi a megengedett értéket. A belváros egyes részei, főleg a csomópontok, a reggeli órákban és a munkaidő befejeztével erős szennyezésnek vannak kitéve. A lakossági fűtés túlnyomórészt földgázalapú, ami környezetkímélőbb megoldás. Az ÁNTSZ által

üzemeltetett országos állapot-megfigyelő rendszer mérései alapján, köszönhetően a kedvező iparszerkezetnek és földgázüzemű fűtésnek a kéndioxid, nitrogéndioxid, korom és ülepedő por szennyezettség normaérték alatti. Lásd még *környezetminőség (B. L.)*

Az 1996-ban végzett légszennyezettségi mérések átlagértékei Nagykanizsán

Hely	Kenyérgyár, Klinizsi u. 95.	Hámán Kató Kollégium, Petőfi u. 5.	ÁNTSZ, Csengery u. 2.
Kéndioxid	95	2.04 µg/m ³	3.91 µg/m ³
	96	3.93 µg/m ³	12.90 µg/m ³
Ülepedőpor	95	5.65 g/m ² /hó	7.65 g/m ² /hó
	96	5.92 g/m ² /hó	6.36 g/m ² /hó
Nitrogén-dioxid	95	10.35 µg/m ³	9.51 µg/m ³
	96	17.80 µg/m ³	7.71 µg/m ³

Hely	Kenyérgyár	Hámán Kató Kollégium	ÁNTSZ
Kéndioxid	megengedett határérték	70 µg/m ³	70 µg/m ³
	95	14 µg/m ³	31 µg/m ³
	96	135 µg/m ³	24 µg/m ³
Ülepedőpor	megengedett határérték	16.0 g/m ² /hó	16.0 g/m ² /hó
	95	11.6 g/m ² /hó	36.0 g/m ² /hó
	96	11.3 g/m ² /hó	14.8 g/m ² /hó
Nitrogén-dioxid	megengedett határérték	70 µg/m ³	70 µg/m ³
	95	184 µg/m ³	103 µg/m ³
	96	93 µg/m ³	93 µg/m ³

levéltárnok, 1868-tól 1949-ig a polgármester és a főjegyző közvetlen felügyelete alatt álló hivatalnok. Őrizte és kezelte a városi levéltárat, felelt a levéltári ügyiratkezelés szabályosságáért. Magánfeleknek levéltári köz- és egyéb okiratokat, ügydarabokat, a főjegyző által hitelesített másolatban csak a polgármester vagy a tanács rendeletére szolgáltatatható ki. Mai fogalmaink szerint a levéltárnok a polgármesteri hivatal irattárának a vezetője volt. Lásd még *közigazgatási tisztségek (G. F.)*

levente, 1921-ben az országot sújtó trianoni katonai korlátozások ellensúlyozására, a 12–21 éves, nem tanuló fiatalok részére létrehozott szervezet. Felügyeletét az Országos Testnevelési Tanács látta el. Jelentős szerepet játszottak a kerékpáros, az evezős, lovas és vitorlázórepülő sportágak népszerűsítésében. Nagykanizsán Gabsovics Kornél irányításával indult a leventeoktatás. A városban 1925-ben dr. Szabó Lajos a Nagykanizsai Levente Egyesületet, Baboss P. Ágoston pedig a Kiskanizsai Levente Egyesületet szervezte meg. 1939. II. tv. kötelezővé tette a leventeoktatást. Ekkor a szervezet irányítása a Honvédelmi Miniszté-

riumhoz került. A *nyilas hatalomátvétel* után a leventéket katonai alakulatokba szervezték, és harcba vették. 1944 novemberében 17 éves korra szállították le a kötelező katonai behívás korhatárát. Az 1923 és 1929 között született fiataloknak Nagykanizsán a *Gábor Áron laktanyába* kellett bevonulniuk „kétnapi étellel, erős lábbelivel, megfelelő ruházattal és evőeszközzel”. Időben ezt szorosan követte az 1930–33-ban született gyermekek összeírásának és bevonulásának elrendelése. A járási leventeparancsnokság sokukat a *Vécsey-alakulatba*, a Drávamenti Légióba és a Hunyadi 55 Páncélgránátos Hadosztályba szervezte. Sokan harcoltak, estek fogságba, vagy haltak meg német területen repülőterek védelmében, erődítések építése közben. Lásd még *félkatonai szervezetek, Gulág (T. A.)*

Levente Fúvószenekar (Nagykanizsai Levente Fúvószenekar), a leventeköteles ifjakból 1930-ban alapított zenekar. Első karnagya Schiller János zenetanár, nyugdíjas katonakarmester volt, aki a *Városi Zeneiskolában* fúvóstanárként dolgozott. A zenekar tagjai a növendékek közül verbuválódtak. Több saját szerzeményű indulót és gyászindulót is játszott a népszerű zenekar. Folyamatos működését segítette a Levente Egyesület patronáló tevékenysége, biztosítva számukra a hangszereket, a kottákat és az egyenruhát. Schiller János utódai Kádár János zenetanár, illetve Reiter János és Arnberger Rudolf voltak. A legtöbb helyi zenekarhoz hasonlóan a levente zenekar munkáját is a második világháború akadályozta meg. Lásd még *zenekarok (F. F.)*

Lovák-ház, a Deák tér 15. szám alatt, a mai OTP-székház helyén egykor állott egyemeletes, eklektikus stílusú épület. A múlt század elején az épület helyén

A Lovák-ház (a bal oldalon) az 1960-as években (T. Gy. M.)

még egy egyszerű, megmagasított padlásterű, földszintes ház állt, Lovák Ferdinánd háza. 1814 és 1875 között itt működött a Kapronczai útról (ma Ady u.) átköltöztetett városi patika. A házat 1884 májusában bontották le, s egy szép, emeletes, eklektikus épületet

emelték helyébe. A sarokház 1912-ben Singer József divatáru-kereskedő tulajdona lett, majd 1917-ben Blankenberg Imre déligyümölcs- és gyarmatáru-kereskedő vette meg, s családja tulajdonában maradt 1952-ig, az épület államosításáig. Az emeletet 1901-től a Társaskör vette bérbe a földszinti házmasterlakással és udvarral együtt, s tartotta itt összejöveteleit 1916-ig. A későbbi években számos üzlet működött az épület földszintjén. Az épületet 1970-ben bontották le, s helyébe 1972-ben az új OTP-székházat építették. (K. Zs.)

lovassport, húszéves múlttal rendelkező sportág Nagykanizsán. A *Kanizsai Lovasklubot* 1980 decemberében Szekeres József és Dobri Lajos hozták létre. A Nagykanizsai Állami Gazdaság Medosz SE lovas szakosztályában kapott erőre a szakág, amelynek vezetői Zalakaros–Behiákpusztán, a zalakarosi lovasiskola központjában lovas-centrumot hoztak létre. 1984-ben Miklósfán került sor a délnyugat-dunántúli bajnoki fordulóra, ahol a miklósfai színekben versenyző Bognár József kategóriájában megszerezte az első helyet. A kanizsai lovasok a nyolcvanas évek végén bekapcsolódtak a rádióházi versenysorozatba is, majd az 1990-es évek közepén a Ryno Kulturális Menedzser Iroda és a helyi lovasklub vezetői a *Csónakázó-tó* térségében zalai lovas paradicsomot hoztak létre, ahol 1996 májusában első alkalommal rendezték meg az Országos Military Bajnokságot. Itt Kanizsa legjobbjá, a válogatott kerettag ifj. Dobri Lajos az „A” haladó kategóriában megszerezte a győzelmet. Lásd még *Kanizsai Lovasklub, sportágak* (B. A.)

Lőrinc, lásd (*Kanizsai*) *Lőrinc*

Lőrinc-nap, (aug. 10.) a *jeles napok* egyike, amihez időjósállal kapcsolatos népszokások fűződnek. Ha e napon esik, a népi hiedelem szerint bőséges szőlő- és gyümölcstermésre számíthatnak. Tanácsos az uborka eltevését eddigre befejezni, a dinnyét pedig értékesíteni, mert „Lőrinc behugyoz az uborkába és dinnyébe”, azaz a két növényféle termése ezt követően veszít értékéből. Lásd még *jeles napok, időjárásjóslo napok* (K. E.)

lövészet, népszerű, nagy múltra visszatekintő sportág a városban, hiszen a Nagykanizsai Lövész Egylet már 1870 júniusában megalakult. Az első kanizsai versenyen Trsztjányszky Lajos főlövészmaster végzett az élen. A hölgyek versenyét Király Laura nyerte. Az 1866-ban alakult *Nagykanizsai Torna Egylet*ben az 1880-as évek elején működött céllövő szakosztály is. Az első nagy sikert a Kanizsáról indult dr. Berzsényi Ralph érte el, aki a magyar válogatott tagjaként az 1935. évi római világbajnokságban hatodik, az 1936. évi berlini olimpián ezüstérmes volt. A második világ-

háború után a *Magyar Honvédelmi Sportszövetség* karolta fel a sportágot. A nagyobb vállalatoknál *MHSZ* lövész klubok működtek. Az 1970-es évek második felétől az *MHSZ* Kanizsa Bútorgyár Lövész Klubjának versenyzői Varga Zoltán vezetésével értek el sikereket, így a tartalékosok országos csapatbajnokságában elsősként voltak. Barbély Éva és Dani László országos bajnok lett korosztályában. Dani 1980–81-ben a felnőtt magyar válogatott tagja volt. 1980-ban adták át az *MHSZ* városi lövőterét, amiben ma diszkó működik. A bütorosok serdülő fiú csapata a légfegyveres országos bajnokságon bajnoki címet szerzett (1987). A szakág 1992-től Kovács Tibor és Horváth Károly vezetésével a Kanizsa Városi Polgári Sportlövész Egyesületben működik. Lásd még *sportágak* (B. A.)

lövészeszerek, lásd *29. lövészeszred, 14. gépkocsizó lövészeszred*

Lőw Lipót (1811. május 23. Czernohora, Morvaország – 1875. október 13. Szeged), főrabbi, egyházi író. Pályáját nevelőként kezdte. 1841–46 között Nagykanizsán rabbi, majd főrabbi. Kiemelkedő szerepe volt a hitközség szervezésében, iskolák alapításában, a magyar nyelvűség terjesztésében. Nagykanizsáról Pápára került. A szabadságharcban tábori lelkész volt, emiatt

Lőw Lipót
(B. L.: Nk.)

az Újépületben raboskodott. 1850-ben a szegedi hitközség hívta meg főrabbinak, s ott tevékenykedett élete végéig. Ő volt az első, aki a zsinagógában magyarul beszélt. Jelentősek a zsidóság történetére vonatkozó kutatásai, közleményei. 42 kötete jelent meg, közülük öt még kanizsai működése során, többségük német nyelven. (N. J.)

Lőwy-ház, Ország-féle ház, az Erzsébet tér 10. szám alatti kora klasszicista stílusú lakóház. A kereskedőház a múlt század elején épült, nagy raktárhelyiségei már akkor berraktárként szolgáltak. E század elejéig az épületet egykori tulajdonosáról Lőwy-házként emlegették. Lőwy József az 1837-ben megalakult Trieszti Adria Biztosító Társaságnak megalakulásától ügynöke lett, s amikor még ritkaságszámba ment, már biztosítási ügyleteket kötött Nagykanizsán. Az 1860-as években repceolaj finomítót rendezett be, ahol a Tolnából érkezett nyersolajat finomította. A házat a két világháború közötti időszakban Ország-féle háznak hívták. Ország József 1913-ban örökölte meg. A

földszinten működött mag-, műtrágya- és növényvédőszer kereskedése, az 1920–30-as években évente katalógust adott ki, mely alapján utánvétellel szállította a mezőgazdasági és kerti magvakat. Az épület földszintje egykor rusztikás volt, kőkeretes kapuját a síkból alig kilépő toszkán oszlopok díszítik, mindkét oldalon kerékvető kövekkel. Az emeleti ablakok egyszerű húzott keretezésűek, alattuk könyöklő lemezpárkány fut végig. A második emeleten az eredeti kisebb raktárszellőző ablakokat az épület átalakítása során az 1950-es években nagyobbakra cserélték. A földszinti helyiségekben – az emeletet tartó – erőteljes hengeres oszlopok láthatók, melyekre boltívek nehezednek. A hajdani emeleti gabonarakár miatt volt szükséges e támasztórendszer kialakítása. A ház az 1950–60-as években műemlék jellegű épület volt, ma helyi védelmet élvez. Lásd még *helyi védelem* (K. Zs.)

Luca-kalendárium, (dec. 13.) a régi kiskanizsaiak szerint a következő év időjárásának egészére nyújt útmutatást. A jóvendőlésekhez két népszokás, a hagyományos és a naptáras társult. Sok helyütt e napon a 12 hónapnak megfelelő 12 hagyományt megvagdalták, leszózták, és amelyek közülük újév napjára átmedvesedett, az a hónap hitük szerint nedves lesz, amelyik száraz maradt, az pedig száraz. Máshol azt a módszert követték, hogy e naptól kezdődően karácsonyig napról napra figyelték, és a naptárba feljegyezték az időjárás alakulását. Itt az egyes napokat sorra a jövő évi hónapokkal azonosították, tehát az első nap januárt jelentette, s így tovább. Lásd még *népszokások* (K. E.)

Luca-nap, (dec. 13.) a *karácsonyi ünnepkörhöz*, az adventhez tartozó, népszokásokban igen gazdag jeles nap. Ez egyben a téli időszak legfontosabb gonoszjáró, dologtíltó napja is, amit határainkon innen és túl egyaránt jól ismernek. Kiskanizsán és a környező falvakban számos helyi népszokás kötődik e naphoz, ilyen például a *kotyolás* és a *Luca-kalendárium*. Ekor vetik el egy tálba a karácsonyi búzát, amit a hagyományoknak megfelelően karácsonykor majd a fa alá tesznek. E napon nem volt szabad varrni, mert akkor „bevargyák a tikok seggét”, azaz a tyúkok nem tojnak majd. Régen titokban forgácsot szedtek a szomszéd favágótjáról, és azt a tyúkok közé dobták, amitől a tojás számának gyarapodását várták. Hajdan e napon kezdték el a Luca-széket készíteni hét határból szedett fából. Minden nap dolgozott rajta az a legény vagy férfi, aki az éjféli misén meg akarta látni, hogy ki a boszorkány. Ha ezen a napon férfi vendég ment a házhoz, leültették, s akár figyelmeztették is, hogy nyugodtan üldögéljen, mert akkor a jövő évben a kotlós is békén marad, nyugodtan költi ki a tojásokat. E szokások némelyike még ma is él egyes családoknál. Lásd még *karácsonyi ünnepkör* (K. E.)

Luca-napi kotyolás, (dec. 13.) termékenység-varázslásra szolgáló színjáték. E kiskanizsai *népszokást* a Magyar Nyelvőr 1879. évfolyamában ismertették először, ám többé-kevésbé a háború után is fennmaradt. 1950 körül például a hajnali mise után indultak el a 8–10 éves fiúk kotyolni. Hónuk alatt szalmával házról házra jártak, és mindenhová bekopogtak sorra kérdegetve a gazdaasszonyoktól, szabad-e a kotyolás. Ha szívesen fogadták őket, a gazdának bő termést, a gazdaasszonynak pedig jó kotlósokat, sok csirkét jósoltak. Közben a magukkal vitt szalmán mozdulatlanul üldögéltek mindaddig, amíg a közismert „Kity-koty, kity-koty, gelegenye kettő, nekem is van kettő...” kezdetű, több versszakos éneket be nem fejezték. De ha ez alatt valamelyik gyerek fészkelődött, irgalmatlanul elzavarták. E kis rituális előadás után a gyerekeket megajándékozták, azok pedig elköszöntek és továbbmentek. Lásd még *népszokások* (K. E.)

Magic Autocross Team, 1979-ben alakult egyesület, melynek jogelődje a *Kanizsa Sörgyár SE*, a Kanizsa Autocross SE, a Hedál SE Nagykanizsa és a *Honvéd Thúry SE* volt. Színe a kék-sárga. Elnöke Balta Ferenc. Eddigi legjobb eredményei: 1992-ben a Radák Sándor-Radák Attila páros csapatban országos bajnoki aranyérmert szerzett. Radák Sándor 1986-ban, 1988-ban, 1990-ben és 1992-ben négy alkalommal nyerte el az 1600 cm³ alatti géposztályban a bajnoki címet. Radák Attila 1994-ben magyar bajnok és a közép-európai zónaverseny ezüstérmese volt. A magyar felnőtt válogatottban 3 kanizsai versenyző szerepelt. Az 1998-as országos bajnokságban 3 felnőtt és 2 ifjúsági versenyző képviselte a klubot, akik közül Radák Attila ezüstérmes, Balta II. Ferenc ifjúsági magyar bajnok lett. Lásd még *autócrossz, sportágak* (B. A.)

magtárépület, az Erzsébet tér 15. számú ház udvarán álló *későbarokk* stílusú emeletes épület. 1800 körül magtár céljára építették, erről tanúskodik mai homlokzata is. Az 1920–30-as években az 1846-ban alapított, híres Danneberg J. és Weisz gabona- és terménykereskedő cég használta raktárnak. A kétszintes épület 4-2-4 ablaktengelyes, a középső két ablaktengely felett timpanonnal díszített. Az alacsony ablakok kőkeretesek. A középső két ablak között a földszinten barokk kőkeretű kapuzat látható eredeti vasajtóval. Korábban városképi jelentőségű, jelenleg *műemlék jellegű épület*. (K. Zs.)

Magyar–Amerikai Olajipari Részvénytársaság (MAORT), szénhidrogénbányászati nagyvállalat. Az 1937-ben felfedezett budafapusztai kőolaj- és földgázmező termeltetésére és a kutatások folytatására 1938. július 15-én az *EUROGASCO*, a magyar állammal 1933-ban kötött egyezmény és szerződés értelmében magyarországi vállalatot alapított. A létrejött

MAORT részvényei az amerikai Standard Oil Co. of New Jersey tulajdonában voltak. A MAORT a következő években újabb olajmezőket fedezett fel és vont termelésbe Lovászi, Lendvaújfalu és Pusztaszentes-lászló térségében. Üzemei a termelő mezők központjaiban és Nagykanizsán épültek ki. Termelése már 1940-ben fedezte az ország teljes kőolajszükségletét, ugyanakkor a részvénytársaság Magyarország legnagyobb bányavállalatává nőtte ki magát. Tevékenysége nemcsak a magyar gazdaság, hanem szűkebb működési területe, Zala megye számára is nagy jelentőségű volt: munkalehetőséget biztosított, lakótelepeket, utakat és hidakat épített, hozzájárulva ezzel a megye gazdasági felemelkedéséhez. 1948-ban koholt vádak alapján vezetőit letartóztatták, elítélték, majd a vállalatot állami kezelésbe vették. 1949. december 31-én államosították. Lásd még *MAORT-lakótelep, szénhidrogén-ipar* (S. L.)

A MAORT által épített szolgálati lakások 1959-ben (Sz. T.)

Magyar Bálint (? – 1573), várkapitány. Elszegényedett zalai nemesi család sarja, *Nádasdy Tamás* nádor familiárisa. 1545-től megszakításokkal haláláig Szigliget és Fonyód várának kapitánya volt. 1551-ben Nádasdy hadnagyaként részt vett az erdélyi hadjáratban. 1552-ben rövid ideig pápai, majd kanizsai kapitány. Kora legismertebb törökverő vitéze, de állandó hatalmaskodásai miatt folyton összeütközésbe került a Balaton-környéki nemességgel. Haláláról Nádasdy Ferenc 1573. május 12-i keltezéssel kapott értesítést. (ZMÉL)

Magyar Demokrata Fórum (MDF), az országos szervezetét 1988 szeptemberében létrehozó mozgalom, amely később, 1990-ben alakult párttá. Létrehozói a magyar demokratikus ellenzék köréből kerültek ki. A párt programjában egyesíteni kívánta a népi-nemzeti, a nemzeti liberális (szabadelvű), a kereszténydemokrata, keresztény szociális irányzatokat. A politikai palettán jobbközép centumpártként definiálták magukat. A párt helyi szervezete 1988. október 22-én alakult meg. Szerepeltek az 1990-es, az 1994-es,

és az 1998-as parlamenti választásokon. 1990-ben Tarnóczy Attila középiskolai tanár, a párt jelöltje lett a város *országgyűlési képviselője*. E tisztelet 1994-ig töltötte be. 1998-ban az MDF az *FKgP* jelöltjét, Zakó László mérnök-közgazdász támogatták, aki megnyerte a választásokat. A párt helyi szervezete 1988-90 között a helyi és megyei ellenzéki politikát koordinálta. 1990 óta minden helyhatósági választáson indultak. 1990-ben 11 önkormányzati képviselőt támogattak az önkormányzati választásokon. 1994-ben négy, 1998-ban két támogatottjuk került be a *képviselő-testületbe*. A párt városi elnöke 1998-ban Schmidt István. Lásd még *Kanizsai Demokrata, pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

Magyar Demokrata Néppárt, 1996-ban Szabó Iván vezetésével a *Magyar Demokrata Fórum*ból kilépett képviselők által alapított párt. Helyi szervezetét a városban is az MDF-ből kiléptettek csoportja hozta létre. Elnöke Tarnóczy Attila lett. A párt helyi szervezete 1998-ban beszüntette tevékenységét. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

Magyar Dolgozók Pártja (MDP), 1948-ban a *Magyar Kommunista Párt* IV. és a *Szociáldemokrata Párt* XXXVII. Kongresszusán kimondott egyesülés után létrejött párt, amelynek ideológiai alapját a marxizmus-leninizmus adta, célja pedig a proletárhatalom megvalósítása volt. Központi utasításra a két párt vidéki szervezetei is egyesültek. Ez a városban 1949 júniusában történt meg. Ekkor a vezető szerep a kommunisták kezébe került. A párt 1956 októberéig működött. Jogutódja az 1956 novemberében megalakított *Magyar Szocialista Munkáspárt* lett. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

Magyar Függetlenségi Népfront, lásd *Hazafias Népfront*

Magyar–Francia Biztosító Társaság, 1879 és 1947 között tevékenykedő biztosító. Városi vezérügynöksége jelentős forgalmat bonyolított. Lásd még *Bajer Cukrászda épülete, biztosítók* (P. J.)

Magyar Gázmérő Technika Kft., a *KÖGÁZ* kezdeményezésére, németországi vállalatok többségi közreműködésével 1989-ben alakult társaság. Fő tevékenysége a gázmérő készülékek gyártása és értékesítése. A kft. ügyvezető igazgatója Németh Géza. Lásd még *szénhidrogén-ipar* (S. L.)

Magyar Gyorsírás, 1885-ben havi rendszerességgel megjelenő szakmai folyóirat, amelynek szerkesztője és kiadója a Zalaegerszegen ügyvédként tevékenykedő Kele Antal volt. A lap a Kele-féle új magyar gyorsírás elterjesztését és fejlesztését tűzte ki célul. A

folyóirat egyes példányai az Országos Széchenyi Könyvtárban fellelhetők. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Magyar Hitel Bank Rt., az *egyszintű bankrendszer* megszűnése és a *kétszintű bankrendszer* kialakítása után, a volt *Magyar Nemzeti Banki* helyi fiókjából 1987. január 1-jén létrejött pénzüintézet. Az átalakulás során megszűntek a korábbi nemzeti banki feladatok, csak a hitelbanki funkciók maradtak, ám ezzel együtt a pénzüintézet lehetőséget kapott lakossági bankügylek intézésére. Az új bank Lovrencsics Lajos vezetésével Zala és Somogy megyei Igazgatósággá vált, fiókjai voltak Zalaegerszegen, Nagykanizsán, Kaposváron is. Az intézet a Magyar Hitelbank Rt. 1996-os privatizációjáig működött e formában. Ekkortól új tulajdonosának, az *ABN-AMRO Bank*nak a nevét felvéve, annak fiókjaként működött tovább. Lásd még *bankok*, *Bankpalota* (P. J.)

Magyar Honvédelmi Sportszövetség, a *Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség* jogutódjaként 1957-ben alakult félkatonai szervezet. Célja a katonai előképzés biztosítása volt. A lövészsportot és a technikai sportokat szervezte, ugyanakkor biztosította a bevonulás előtt állók gépjárművezető képzését. Székhelye a Kölcsey út 1. sz. alatt működött. A Tartalékos Tiszti Tagozat megalakítása után tartalékos és nyugállományú tisztek katonai és politikai továbbképzéseket tartottak tagjaiknak és bevonták őket a honvédelmi tömegmunkába. A szövetségnek nagyobb bázisai a *sörgyárban*, az *erdőgazdaságnál*, a *DKG*-ban és a *Kanizsa Bútorgyárban* voltak. Titkárai voltak: Molnár István, Horpácsi József. Lásd még *Egylet-ház*, *félkatonai szervezetek* (T. A.)

Magyar Honvédelmi Szövetség, a *Magyar Honvédelmi Sportszövetség* utódként 1975-ben megalakult félkatonai szervezet. Célja a katonai előképzés biztosítása volt. A nagyvállalatok támogatásával a helyi szövetség országos eredményeket is elért (*Kanizsa Bútorgyár – lövészet*, *Dunántúli Kőolajipari Gépgyár – lövészet*, *Dél-Zalai Víz- és Csatornamű Vállalat –*

Eligazítás a kiskanizsai reptéren az 1960-as években

búvársport, *Tungsram Rt.* – *repülősport* és *hőlégballoon-sport*). Nemzetközi sportrendezvények rendező-

jeként is ismertté vált (FSR Hajómodell Világkupa, lásd *modellező-sport*). Ugyanakkor a szövetség feladata volt az általános honvédelmi oktatás szervezése, valamint a sorköteles gépkocsivezetők képzése. Városi titkárai László Tibor (1975–90), 1990-ben, a szövetség megszűnéséig Zóka Tibor. Lásd még *félkatonai szervezetek* (T. A.)

Magyar Ifjúság Lapja, (A Magyar Ifjúság Lapja) 1870–71-ben *Hoffmann Mór* szerkesztésében, havi rendszerességgel megjelenő, fejlece szerint mulattató és oktató folyóirat. Kiadója és nyomdása *Fischel Fülöp* volt. A kiadó a két évfolyamot egybekötve reklámozta kiadványai között. Megemlíti a *Zala–Somogyi Közlöny* is, fennmaradt példánya az Országos Széchenyi Könyvtárban található. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Magyar Igazság és Élet Pártja (MIÉP), 1993-ban azokból a képviselők közül alakult párt, akik Csurka István köré csoportosulva kiszakadtak a *Magyar Demokrata Fórum*ból. Jobboldali, nemzeti értékeket felvonultató párt. Nagykanizsai szervezte 1995-ben dr. Horváth József orvos vezetésével jött létre. Az 1998-as országgyűlési és önkormányzati választásokon is indítottak jelöltek, de mandátumot nem szereztek. A párt városi elnöke Bárczi László. Lásd még *pártok*, *politikai szervezetek* (J. L.)

Magyar Irodalom és Műpártoló Egyesület, a város helytörténeti írói, neves pedagógusai és orvosai által alakított egyesület, ami a művelődni vágyó, zenét és irodalmat kedvelő polgárság kezdeményezésére 1885-ben jött létre. Elnökévé Farnok László ügyvédet, jegyzőjévé *Tuboly Viktort* választották. Hivatalos helyiségei az Oroszlán Kávéház három szobájában voltak. Az egyesület létrehozott egy zenekart is, aminek karnagyai Vencel Rezső és Sterneck Zsigmond voltak. Az egyesület és a zenekar az 1890-es évek elején szűnt meg. (F. F.)

Magyar Izrael, lásd *Országos Rabbiegyesület Havi Közlönye*

Magyar János, eredetileg kaposvári mozitulajdonos, aki azonban 1928 és 1946 között már több nagykanizsai mozi igazgatója, majd engedélyese volt. 1929 nyarán lett a kanizsai *Városi Mozi*, egyben az azt üzemeltető *Uránia Mozgóképzem Rt.* vezérigazgatója. A korabeli sajtó szerint népszerű ember volt, aki nagyon fontosnak tartotta, hogy a nevéhez fűződjék a hangosfilm bevezetése. 1930-ban el is érte célját, miután a vidéki városok közül elsőként Kanizsán vetítettek hangosfilmet. Az *Uránia Rt.* 1931-es bukása után tíz évre elnyerte a Városi Mozi működtetésének jogát, amit 1940-ben még további hét évre meghosszabbítottak. Helyzete a második világháború végén sem

változott. A jogok 1946-os újraelosztásánál a kiszagdapárt nemzetgyűlési képviselőjeként tagja volt annak a bizottságnak, amely a pártok között újraosztotta a mozijogokat. E tárgyalások eredményeképpen a város mindkét akkori mozija, az ő vezetésével a Kiszagdapártnak jutott. Az 1947-es államosítás vetett végét vállalkozásainak. (N. Cs.)

Magyar Kegyes Tanítórend névtára, a „Nagykanizsai (rend)ház”-ban dolgozó szerzetes tanárok neveit tartalmazó kiadvány, melyben megtalálhatók tantárgyak és tanított osztályaik felsorolása is. A *Thúry György Múzeum* az 1906/1907., 1907/1908., 1916/17., 1926/27. évi köteteket őrzi. Lásd még *iskolatortörténeti kiadványok, piarista gimnázium* (K. F.)

Magyar Királyi Adóhivatal, az állami adók behajtását végző, 1889-ben létrejött szervezet. Nagykanizsán kezdetben pénzügyi igazgatóság tevékenykedett, majd illetékszábsái hivatal működött. A pénzügyi hivatalok 1889-es decentralizációja után jött létre a Magyar Királyi Adóhivatal, vezetője Zoug német adótárnok volt. 1919-ben az adóhivatalt állampénztárrá keresztelték át, de 1925-ben ismét visszatértek az adóhivatal elnevezésre. A nagykanizsai adóhivatal működési területe kiterjedt az egész régi nagykanizsai járásra és hozzá tartozott a régi pacσαι járás egy része is. Ez összesen 47 községet jelentett. Az adóhivatal Zalaváry József vezetése alatt elsőfokú hatóság volt. Lásd még *adó* (P. J.)

Magyar Királyi Postatakarékpénztár, 1885-ben létrejött állami jótállású pénztintézet. A megalakítására

vonatkozó javaslatot a Tiszakormány terjesztette elő és azt az 1885. IX. t. c. hagyta jóvá. A pénztintézet a postahivatalokban kezdte működését, Nagykanizsán is a postai alkalmazottakra építette tevékenységét. A Postatakarékpénztár betétkönyveinek belső oldalán olvasható tájékoztató szerint a betétek

és kamatok visszafizetését a magyar állam szavatolta. Miután a többi helyi pénztintézet ekkor többségében magántulajdonú volt, az állami garanciának komoly

szerep jutott a betétesek megnyerésében. A Magyar Királyi Postatakarékpénztár 1947-ig működött. Lásd még *bankok* (P. J.)

Magyar Kommunista Párt (MKP), 1940-ben illegálisan szerveződött párt. Legálisan 1944-től működött a szovjet csapatok által elfoglalt területeken. Az 1944-ben létrehozott Ideiglenes Nemzetgyűlésben 71 képviselője volt. Programjában a népi demokratikus átalakulás, a proletárdiktatúra, majd a szocializmus felépítése szerepelt. Az 1945-ös választásokon a mandátumok 17 százalékát szereztek meg. Ebben az évben alakult meg a párt helyi alapszervezete is. Az 1947-es választásokon a legtöbb mandátumot szereztek, igaz a demokratikus játékszabályok felrúgásával. 1948. június 12-én a párt egyesült a *Szociáldemokrata Pártnal* és létrejött a *Magyar Dolgozók Pártja*. Lásd még *pártok, politikai szervezetek*. (J. L.)

Magyar Kommunista Párt Nagykanizsai Szervezetének emléktáblája, a Csengery út 6. számú épület homlokzatán elhelyezett vörös márvány emléktábla. Felirata: „Ebben a házban alakult újjá 1945. április 4-én a *Magyar Kommunista Párt* Nagykanizsai Szervezete. Oly sok küzdelem, szenvedés után győzött az eszme. 1967. MSZMP Városi Bizottsága, Nagykanizsa Város Tanácsa.” Lásd még *emléktáblák, helyi védelem* (K. Zs.)

Magyar Közgazdasági Társaság, tudományos kutatást, oktatást, gazdasági elemző tevékenységet folytató társaság, melynek helyi szervezete az 1960-as években alakult újjá. Alapító elnöke Takács János, az egykori *Kanizsa Bútorgyár* gazdasági igazgatója volt, akit dr. Polay József, az *OTP* fiókigazgatója követett a szervezet élén. A társaság 60 helyi szakember bevonásával elkészítette a város középtávú gazdasági stratégiai tervét, felvázolva a város általuk elképzelt kiterjesztési pontjait. 1997-ben közel 900 résztvevővel megrendezték a Magyar Közgazdasági Társaság XXXV. Országos Vándorgyűlését. A rendezvény módot adott országosan elismert közgazdászokkal, pénzügyminiszterekkel folytatott személyes konzultációkra. (P. J.)

Magyar Köztársaság címere, lásd *Városcímere és a Magyar Köztársaság címere*

Magyar Külkereskedelmi Bank Rt., 1950-ben, elsősorban a külkereskedelemmel kapcsolatos banki feladatok ellátására létrehozott pénztintézet. Az 1987-es bankreform során, a *kétszintű bankrendszer* kialakulásakor az MKB teljes körű kereskedelmi banki felhatalmazást kapott. A belföldi vállalatok finanszírozása rövid idő alatt a bank egyik meghatározó üzletágává vált. A sikeres privatizáció során a meghatározó tulajdonos a Bayerische Landesbank Girozentrale

Betétkönyv az 1930-as évekből

volt. A banki szolgáltatások körének bővítésével egyidejűleg fokozatosan fejlődött a hálózat. E folyamat egyik állomásaként nyílt meg 1996 októberében a nagykanizsai fiók, amelynek minőségi szolgáltatásait a zalai és a határos somogyi területek igényes ügyfelei egyaránt megkedvelték. A fiók, lehetőségeinek arányában igyekszik a helyi társadalmi, kulturális és művészeti életben is szerepet vállalni. Vezetője ifj. Lovrencsics Lajos. Lásd még *bankok, a kötet támogatói (379. oldal) (P. J.)*

Magyar Máltai Szeretetszolgálat Nagykanizsai Csoportja, 1992-ben alapított karitatív szervezet, melynek fő célja a hit védelme és a szegények segítése. Adományokat gyűjtenek a városban és környékén, amit a rászorulóknak osztanak szét. Róluk szociológiai felmérés alapján nyilvántartást vezetnek. Kapcsolatot tartanak a város szociális intézményeivel, karitatív szervezeteivel, és együttműködési megállapodást kötöttek a város önkormányzatával, a Nagycsaládosok Nagykanizsai Egyesületével, a Cigány Kisebbségi Önkormányzattal, a *városi kórházzal*. A csoport létszáma 30–50 önkéntes segítők. Ifjúsági csoportja is van. Alkalmazottai nincsenek. A csoport vezetője Kovács László.

Magyar Nemzeti Bank, az 1924. évi V. törvénycikk értelmében létrejött pénzügyintézet. Az MNB az államtól független részvénytársaság lett, rendelkezve a bankjegy kibocsátás monopóliumával. Helyi fiókja az *Osztrák-Magyar Bank* kanizsai fiókjának megszűntével kezdte meg tevékenységét, komoly szerepet vállalva az 1926-os valutareform helyi lebonyolításában, a pengőre való áttérésben. A bankfiók főnöke ekkor Surgoth Miksa volt. A bankrendszer 1945-ös átszervezése után az MNB *egyszintű bankká* vált, vagyis jegybanki és hitelbanki funkciókat egyaránt ellátott. A bankfiók 1986. december 31-ig, az egyszintű bankrendszer megszűnéséig működött. Utolsó vezetője Lovrencsics Lajos volt. Lásd még *bank alapításának 110. évfordulójára..., bankok, Bankpalota, Magyar Hitel Bank Rt. (P. J.)*

Magyar Nemzeti Szövetség, 1921-ben alakult jobboldali politikai szervezet. Alapítója dr. Hajdú Gyula ügyvéd. Célja, a magyar nemzeti eszme ébrentartása volt. Előadások, irredenta pályázatok, gyűlések keretében próbálták megvalósítani célkitűzéseiket. Lásd még *pártok, politikai szervezetek (J. L.)*

Magyar Nemzeti Tanács, 1918. október 25-én Károlyi Mihály vezetésével alapított szervezet, melynek a *Károlyi Párt*, az Országos Polgári Radikális Párt és a *Magyar Szociáldemokrata Párt* volt a tagja. A háború azonnali beszüntetését, az általános és titkos választójog alapján kiírt új választásokat, valamint a

földreformot és szociális reformot követelték. Nagykanizsán 1918. október 31-én *Sabján Gyula*, akkori polgármester összehívta a város vezetőségét, ahol a városatyák megszavazták a Nemzeti Tanácshoz való csatlakozást. Még ezen a napon megalakult a Magyar Nemzeti Tanács nagykanizsai szervezete, melynek elnöke *Sneff József* szociáldemokrata politikus lett. A Magyar Nemzeti Tanács a *Tanácsköztársaság* kikiáltása után megszűnt. Lásd még *pártok, politikai szervezetek (J. L.)*

Magyar Országos Véderő Egyesület (MOVE), országosan 144 főkegyesülettel rendelkező félkatonai tömegszervezet, ami lövészegeteket, lövészrajokat szervezett. Nagykanizsán 1919-ben Petrik Dezső elnökletével alakult meg. A MOVE Lövészegetesület 1924-ben jött létre. Elnöke Gyömöre István *országgyűlési képviselő* lett. Az egyesület a második világháborúban náci-, illetve nyilasbarattá vált. Lásd még *félkatonai szervezet (T. A.)*

Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség, az 1956-ban feloszlott *Magyar Szabadságharcos Szövetség* utódként létrejött félkatonai szervezet. Városi csoportja 1956 decemberében alakult meg. Fennállása alatt egyidejűleg működtek országos szakszövetségek is (például a Magyar Repülőszövetség) a szövetség irányítása alatt. 1957-ben e szakszövetségek megszűntek. Titkára Mőze József volt. Lásd még *Egylet-ház, félkatonai szervezetek (T. A.)*

Magyar Rádió Rt. tudósítói irodája, 1991 óta nagykanizsai székhellyel a zalai és a Vas megyei eseményekről a Kossuth Rádió műsorait információkkal ellátó iroda. A tudósító Rikli Ferenc.

Magyar Szabadságharcos Szövetség, politikai, félkatonai szervezet, amely súlyt fektetett a tömegsport szervezésére, valamint a lövészet és technikai sportok oktatására. A csoportok sorra alakultak munkahelyi és területi szerveződésben. A nagykanizsai szervezet 1948. szeptember 12-én, a 100 éves magyar honvédség megünneplésének napján alakult. A díszünnepséget a *48-as gyalogezred emlékművének* megkoszorúzása után a *Károlyi kertben* tartották. Az ünnepség szónoka Szabó Bence Béla őrnagy, a *9. Nagykanizsai Határvédelem Zászlóalj* parancsnoka volt. Díszelnökké Farkas Mihály honvédelmi minisztert, elnökké *Nagy József* polgármestert, alelnökké Székely Gyula rendőr őrnagyot választották. A szövetség székháza, a szervezet 1956-os feloszlásáig a Kölcsey út 1. szám alatt működött. Az épületet a hetvenes években lebontották. Lásd még *Egylet-ház, félkatonai szervezetek (T. A.)*

Magyar Szénhidrogénipari Kutató-Fejlesztő Intézet (SZKFI), a nehézipari miniszter 1980. január 1-

jei rendelete alapján, a *Kőolaj- és Földgázbányászati Ipari Kutató Laboratórium (OGIL)*, a Nagynyomású Kísérleti Intézet (NAKI) és a Gáztechnikai Kutató és Vizsgáló Állomás (GKVÁ) összevonásával, a szénhidrogén-ipari kutatás-fejlesztés koncentráálásának szándékával 1980-ban létrehozott intézet. Tevékenységi köre nemcsak a szénhidrogénbányászatra, hanem az egész iparágra kiterjedt. Székhelye Százhalombattán volt, de szervezetében fontos szerepet töltött be a volt *OGIL* nagykanizsai laboratóriuma is. Az SZKFI, hasonlóan elődjéhez, az *OKGT* tagvállalataként működött, s az *OKGT* átszervezése során szűnt meg 1991-ben. A nagykanizsai laboratórium azonban nem szűnt meg az SZKFI megszüntetésével, hanem a MOL Rt. Kutatás-Termelési Ágazat laboratóriumaként működött tovább. Lásd még *szénhidrogén-ipar* (S. L.)

Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP), a *Magyar Dolgozók Pártjának* utódaként az 1956-os forradalom alatt, november 4-én Kádár János vezetésével létrejött párt. A forradalom leverése érdekében visszahívta a szovjet csapatokat. Programjában a szocializmus felépítését tűzte ki célul. Az 1989-es megszűnéséig a marxizmus-leninizmus ideológiai alapján állva, az egypártrendszerű hatalmat gyakorolva teljes egészében hatalma alá rendelte az ország életének minden egyes területét. Szervezetei működtek a települések mellett az intézményekben és a gazdasági egységekben is, felügyelve minden egyes szféra tevékenységét. Ifjúsági szervezeteként a *Kommunista Ifjúsági Szövetség* (KISZ), valamint az *úttörőmozgalom* működött. A párt fegyveres szervezete az 1957-ben alakult és 1989-ben feloszlott munkásőrség volt. Nagykanizsai szervezetét 1956-ban alapították meg. A párt városi bizottságának első titkárai voltak: Németh László (1956–57), Vukics László (1957–70), Gaál Róbert (1970–89), Szabó József (1989. február – 1989. október). Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

Magyar Szocialista Párt (MSZP), 1989-ben a *Magyar Szocialista Munkáspárt* utolsó kongresszusán alapított párt. Programjában először a demokratikus szocializmus felépítése, majd a szociális piacgazdaság szerepelt. A párt baloldali szociáldemokrata értékeket képvisel. 1994–98 között vezető kormánypárt volt, 1998 óta ellenzékben politizál. Helyi szervezete az alakuló kongresszus után azonnal megalakult, s a rendszerváltás után minden választáson indított országgyűlési képviselőjelöltet a városban. 1994-ben Nagykanizsa országgyűlési képviselője Göndör István üzemgazdász, az MSZP jelöltje lett, aki 1998-ban a párt listáján ismét bekerült a parlamentbe. A helyhatósági választásokon is teljes listával indultak. 1990–94 között két képviselőjük volt. 1994–98 között szocialista polgármestere volt a városnak, Suhai Sándor, majd Tüttö István személyében. A képviselőtes-

tületben ekkor kilenc képviselője volt a pártnak. 1998-tól ismét az MSZP adja a polgármestert Tüttö István személyében. Önkormányzati képviselőik száma e ciklusban nyolc. A párt városi elnöke Göndör István. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

Magyar–Szovjet Olaj Rt. (MASZOLAJ Rt.), szovjet–magyar olajipari vegyesvállalat, ami államközi egyezmények alapján 1950. január 1-jén jött létre az Alföldön tevékenykedő Magyar–Szovjet Nyersolaj Rt. (MASZOVOL) és a Magyar–Szovjet Olajművek Rt. (MOLAJ) összevonásával. 1952-ben szervezetébe olvasztották a dunántúli kőolajbányászati vállalatokat. Ezzel a MASZOLAJ az egész magyarországi olajipart átfogó szervezetté vált. A vállalatot 1954-ben számolták fel, tagvállalataiból önálló magyar vállalatok alakultak. Lásd még *szénhidrogén-ipar* (S. L.)

Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége Nagykanizsai Szervezete, 1989. február 2-án alakult társadalmi szervezet, amely a nagykanizsai és városkörnyéki cigány kultúra szervezését végzi, ezen kívül együttműködik a *cigány kisebbségi önkormányzattal* és más cigányszervezetekkel. Első, hivatalban lévő elnöke Váradai Istvánné. (K. F.)

Magyarországi Kéményseprő Segédek Szaklapja (A Magyarországi Kéményseprő Segédek Szaklapja), 1908–09-ben havonta kétszer megjelenő országos lap, fejléce szerint a magyarországi kéményseprő munkások szakegyületének hivatalos közlönye. Felelős szerkesztője Berlász J. Jenő, kiadója Szitár Dániel volt. A nyomdai munkálatokat Münz és Balog nyomdája végezte. 1909-ben már *Jövendő* címmel olvasható. Példányait az Országos Széchényi Könyvtár őrzi. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

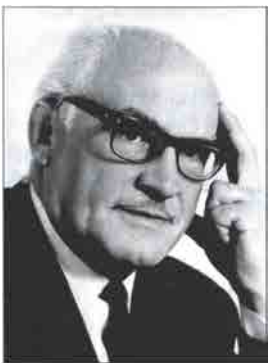
Magyarországi Szociáldemokrata Párt, 1890-ben alapított párt. Programját az Elvi Nyilatkozatban fogalmazták meg, amely hangsúlyozta a párt nemzetközi jellegét, követelte a demokratikus szabadságjogok kiszélesítését, valamint az általános és titkos választójogot. Nagykanizsán 1891-ben alakult meg a párt helyi szervezete elfogadva a központi programot. Az első világháborúig elsősorban népjóléti és szociális kérdésekben foglaltak állást. A háborút kifejezetten ellenézték. Nagykanizsán különösen a nyomdász alapszervezet volt erős. Vezető személyiségük Hackler János volt. Az 1919-es *Tanácsköztársaság* idején *Sneff József* szociáldemokrata politikus lett a városi direktórium vezetője. A két világháború között parlamenti pártként elsősorban szociális és népjóléti kérdéseket fogalmazott meg a párt, de a gazdasági válság alatt sztrájkokat és tüntetéseket is szervezettek. Ellenezték az ország egyoldalú német elkötelezettségét. Később a háború alatt minden békemegmozduláson jelen vol-

tak. A párt 1945 után, a koalíciós időkben számottevő tényezővé vált, de a *Magyar Kommunista Párt*tal történt 1949-es egyesülése után már semmilyen szerepe nem lehetett. 1990-ben újra megalakult a szociáldemokraták nagykanizsai szervezete is. Csak az 1990-es parlamenti választásokon volt önálló helyi jelöltjük, de nem jutottak be a parlamentbe. 1994-ben és 1998-ban sem az országgyűlési, sem a helyhatósági választáson nem tudtak képviselői helyet szerezni. A párt jelenlegi elnöke Izsák Csaba. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

Magyarországi Szocialista Párt, 1919. március 21-én alakult meg a *Kommunisták Magyarországi Pártja* és a *Magyarországi Szociáldemokrata Párt* egyesüléséből. Az új párt kikiáltotta a *Tanácsköztársaságot*. Céljuk a proletárdiktatúra megvalósítása volt. Nagykanizsán már március 22-én megalakult a városi *direktórium*. A két párt egyesülését a helyi szociáldemokraták és a kommunisták is tudomásul vették. A városi direktórium vezetője a szociáldemokrata *Sneff József* lett. A párt a kommun bukása után megszűnt. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

Majcen Mária (1937. december 5. Zamudarni – 1974. november 19. Veszprém), színművész. Középiskolai tanulmányait Nagykanizsán végezte, majd 1961-ben a Színház- és Filmművészeti Főiskolán szerzett diplomát. Haláláig a veszprémi Petőfi Színház színésze. Társasági darabok fiatal hősnőit és drámai karakter szerepeket alakított. Főbb szerepei: Mariska (Szigligeti: Liliomfi), Márta (Mesterházi: A tizedik parancsolat), Puck (Shakespeare: Szentivánéji álom), Lídia (Németh: Nagy család). 1960-tól filmezett, a Kálvária (1960), a Májusi fagy (1961), a Párbeszéd (1963), a Keresztelő (1964), a Virágvasárnap (1969) főszereplője. (K. I.)

Majerszky Béla (1910. július 17. Árvaváralja – 1972. március 7. Budapest), bányamérnök. A soproni Bányászati és Erdészeti Főiskolán 1937-ben végzett bányamérnökként, majd még ebben az évben megkezdte szolgálatát az *EUROGASCO* inkei mélyfúrásánál. A cég, majd jogutódai alkalmazásában dolgozott 1957 tavaszáig. Fűrési felügyelőként, 1946-tól 1949-ig a *MAORT* nagykanizsai kerületi központja főfelügyelőjeként volt részese a zalai olajkutatásoknak. 1956. október

Majerszky Béla
(M. O. M.)

29-én a Kőolajkutató és Feltáró Vállalat dunántúli kerületi központjában, Nagykanizsán megszervezett összehívott munkástanács elnökévé választották. 1957. március 7-én koholt vádak alapján letartóztatták, majd 12 év börtönbüntetésre ítélték. Kiszabadulása után vízkutatással foglalkozott, úttörője volt a nagymélységű termálvízkutatásnak. (S. L.)

Makay Dezső (makói és geleji) (1850. február 9. Eger – ?), törvényszéki bíró. A Budapesti Jogi Egyetemen szerzett diplomát, majd a törvényszékek tanulmányozására Németországba és Olaszországba utazott. 1872-től az Igazságügyminisztériumban, majd a fővárosi törvényszéknél dolgozott. 1879-től 1888-ig *törvényszéki bíró* Nagykanizsán. 1888-tól újból Pestre került. 1900-tól a királyi közigazgatási bíróság ítéldbírája. Tagja az ügyvédi vizsgálóbizottságnak, és igazgatósági tagja a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaságnak. Jogtörténelmi tanulmányai szakfolyóiratokban jelentek meg. Jelentős a *Zalai Közlöny*, a *Zalai Tanügy* és a *Zala* hasábjain megjelent, „Emlékezzünk régiekről” című családtani cikksorozata, amelyben a régi Zala megyei családok történetét dolgozta fel. (H. K.)

Makoviczky Cukrászda, lásd *Bajer Cukrászda épülete*

Malonyai Dezső (Misinger Dezső) (1866. május, Pest – 1916. április 22. Budapest), tanár, író, művészettörténész. Kanizsán volt kisdíák. A kolozsvári egyetemen szerzett magyar-francia tanári oklevelet, majd filozófiából doktorált. Művészettörténeti tanulmányait Párizsban folytatta. 1897-től Pesten tanított, majd a Pesti Hírlap műkritikusa és művészeti rovatvezetője lett. Legjelentősebb művészeti munkái: „Munkácsi Mihály élete és munkái” (Bp. 1898) „Mednyánszky” (Bp. 1905), „A magyar képművészet úttörői” (Bp. 1905), „Szinyei Merse Pál” (Bp. 1910). Oroszlánrészt vállalt „A magyar nép művészete” (I–V. k. Bp. 1907–1922) című munka összeállításában, amelynek 4. kötetét szerkesztette, és nagyrészt írta. Jelentősek voltak néprajzi gyűjtései. Az 1910-es években gyakran járt Nagykanizsán, ahol népművészeti tárgyakat gyűjtött, nagybátyja, Malonyai István piarista tanár nyomait kutatta, és gyerekkori barátait kereste fel. (H. K.)

Mántai-patak, az Obornaki-völgyben eredő vízfolyás, ami Sormástól északra kikanyarodik a Principális-völgymedencébe, majd Kiskanizsa északkeleti csücskénél a *Principális-csatornába* torkollik. Kiskanizsát északról határolja, lehetséges árvizeitől 1 kilométer hosszú töltés védelmezi a városrészt. E vízfolyás veszi fel a környező alluviális-homokos térség felesleges vizeit. A vízgyűjtőjének felső 50 százaléka vályogos felszínű dombsági területre esik, ahol az

egyébként jó lefolyási értéket csökkenti a jelentékeny erdősültség. A vízgyűjtő másik fele lapos, rossz lefolyású felszín, ami jó csapadékvíz raktározó. Ebből következnek a közepes fajlagos lefolyás, melynek értéke 1967-ben 1,0 liter/sec/km² volt. Vízgyűjtő területének egésze 36,8 km², erdősültsége 38 százalékos, az átlagos kisvízhozama 1967-ben 35 liter/sec volt. A vízhozózat sűrűsége csupán 1,1 km/km², vízgyűjtőjének átlagos tengerszint feletti magassága 182 méter. Lásd még *felszíni vizek* (Cs. F.)

MAORT Központi Javító Műhely, a *Dunántúli Kőolajipari Gépgyár* elődje, amely 1944 februárjában 350 dolgozóval kezdte meg működését, ám a folyamatos munka a harci cselekmények miatt csak a háború befejeztével indulhatott el. Miután 1945 után a gépeket, az alkatrészeket a korábbi forrásokból, így Amerikából beszerezni már nem lehetett, egyre inkább azok gyártására is be kellett rendezkezni. A MAORT-ot 1948 szeptemberében állami kezelésbe vették, 1949. december 31-én pedig államosították. Szervezetének átalakítása során, 1950. július 1-jén a központi javítóműhelyből Ásványolaj Gépjavító Nemzeti Vállalat néven önálló vállalatot hoztak létre. Lásd még *szénhidrogén-ipar* (S. L.)

MAORT Munkás Jószerencsét Dalkör, lásd *Erkel Ferenc Kórus*

MAORT Üzemek Szalonzene-kara, 1946-ban alapított népszerű együttes, ami dr. *Falk Richard*, a MAORT gépészeti felügyelőjének kezdeményezésére jött létre. A szalonzene-kar *Enge János*, a leánylíceum tanárának vezetése alatt 30 fővel kezdte működését, és az olajipar jelentősebb rendezvényein jutott szerephez. Kiemelkedő teljesítményt nyújtott az 1948. február 2-án megrendezett hangversenyen, amikor a MAORT Munkás Jószerencsét Dalkör közreműködésével Mozart-, Haydn- és Kodály-műveket adott elő. Dr. Falk Richardot, a zenekar fő védnökét 1948-ban Sopronba helyezték, ezt követően a szalonzene-kar megszűnt. A muzikusok a Nagykanizsai *Szimfonikus Zenekarban* és a Nagykanizsai *Olajbányász Fúvószenekarban* folytatták zenei pályafutásukat. Lásd még *zene-karok* (F. F.)

MAORT, lásd *Magyar Amerikai Olajipari Részvénytársaság*

MAORT-lakótelep, a *Sétakert* szomszédságában, a város által felajánlott területen az 1940-es években felépített, képeben országosan is egyedülálló lakótelep. Miután a zalai olajmezők termelése felfutott, szükségessé vált, hogy a MAORT mérnökök, tisztviselők, munkások számára lakások épüljenek. A munka 1942-ben kezdődött, s hamarosan elkészült a lakó-

telep azon része, amelyet a mai *Papp Simon*-sétány, a Vécsey utca, a Maort utca, Olaj utca és a *Gyulai Zoltán* köz határol. A terület egy részének parkosítási munkái csak a háború után kezdődhettek el. A háború által félbeszakított építkezések 1946-ban folytatódtak, az ideiglenes barakképületeket lebontották, helyükön időtálló épületek készültek. A munkálatokat a MAORT építési és tervezési osztálya végezte *Bősze Kálmán* irányításával. A volt MAORT lakótelep ma *helyi védelmet* élvez. (S. L.)

1942-ben épült lakótelep látványa ma
Fotó: Erdei

MAORT-per, az első magyarországi koncepció per, amelyet az amerikai tulajdonban lévő MAORT és annak egyes vezetői ellen indították. 1948 augusztusában szabotázs vádjával letartóztatták dr. *Papp Simon* geológust, a MAORT nyugalmazott vezérigazgatóját, Binder Béla bányamérnököt, a termelési osztály vezetőjét, Ábel Bódogot, a beszerzési osztály vezetőjét, dr. *Barnabás Kálmán* főgeológust. A letartóztatásokat követően a MAORT-ot állami kezelésbe vették. Az elsőfokú tárgyalást 1948. november 26-án kezdte meg a Budapesti Népbíróóság különtanácsa. A koholt vádak alapján lefolytatott perben súlyos ítéletek születtek: dr. Papp Simont elsőfokon halálra, Ábel Bódogot 15 év fegyházra, Binder Bélát 4 év börtönbüntetésre ítélték, Barnabás Kálmánt felmentették. A másodfokú tárgyaláson, 1949. január 20-án a Népbíróóságok Országos Tanácsa az ítéleteket némiképp enyhítette: Papp Simon halálbüntetését életfogytiglani, Ábel Bódogét 10 évi fegyházbüntetésre változtatta, Binder Bélánál eltekintettek a vagyonelkobzásra és egyéb joghátrányokra vonatkozó kitételektől. (S. L.)

Margit-nap, lásd *Medárd*

Márk napja, (ápr. 25.) egyházi szertartásokkal is megszentelt *jeles nap*. A katolikus egyház papjai még a 2. világháború alatt is egyik évben a határ alsó-, másikban a felső részét áldották meg. A termés gazdagsága érdekében e napon vagy annak közelében vetették el az uborkamagot. Lásd még *jeles napok* (K. E.)

Márk Tamás (1946. március 3. Nagykanizsa – 1985. május 29. Pécs), nyelvész, uralista, a nyelvtudományok kandidátusa. 1969-ben a szegedi egyetem magyar-német szakán kapott tanári diplomát és finnugor szakképesítést. A pécsi főiskolán és egyetemen tanított 1969-től haláláig. Közben 1975-től 1981-ig Helsinkiben magyar lektorként tevékenykedett. Elsősorban a szamojéd nyelvekkel és a finnugor nyelvvel foglalkozott. Fő művei: Finn társalgási zsebkönyv (Bp. 1977), Tessék magyarul! Unkarin kielen peruskurssi (I–II. Helsinki, 1978. 1980). (*ZMÉL*)

Markbreiter Jakab (1819 Nagykanizsa – ?), nyomdász. Nyomdája működtetésére 1850-ben kapott iparengedélyt. Különböző könyveket bocsájtot ki, ezen kívül itt készültek az első zalai újságok. Fennállásának egész ideje alatt (1861–1863) Markbreiter nyomtatta ki a Dunántúli Társadalmi Közlöny és Közhasznú Ismeretek Tára című lapot, valamint rövid ideig a Balaton-Füredi Naplót is. Emellett más nyomdatérmekek előállítására is kiterjesztette tevékenységét. Ezt bizonyítják az ő neve által jegyzett korabeli színházi plakátok, hivatali brosúrák és egyéb aprónyomatványok. Gondolkodásmódjáról, politikai magatartásáról sokat elárul az, hogy 1861-ben, a megyei autonómia egyéves fennállásának utolsó napjaiban vállalta Bibók Lajos: Nemzeti szikrák című röpiratának elkészítését, amit a provizórium bevezetésével forradalmiak tituláltak. Emiatt házkutatás is tartottak nála. Műhelye 1865-ben *Fischel Fülöp* tulajdonába került, aki Markbreiter Jakab leányát vette feleségül. Markbreiter ezután Grazba költözött, ahol megalapította a lóvasutat, de időnként fel-feltűnt Nagykanizsán is. Eszéken pedig malmot működtetett. Nyomdája átadását követően feltehetően ezekből a vállalkozásokból tartotta fenn magát. (*ZMÉL*)

Markó Imre Lehel (1919. október 29. Mosonszentandrás – 1994. július 6. Pölöskefő), pap, középiskolai tanár, nyelvész. Keszthelyi gimnáziumi tanulmányainak befejezése után novíciusként végezte el a Pázmány Péter Tudományegyetem magyar–latin szakát. 1944-től a Pannonhalmi Bencés Gimnázium tanára lett, majd a rend feloszlata után a kiskanizsai plébániára, majd Pölöskefőre került. Néprajzi és nyelvészeti munkásságára meghatározóak voltak az 1951 és 1955 közötti kiskanizsai évek, amikor is nemcsak a *Kiskanizsai Szótár* anyagát gyűjtötte össze, hanem több néprajzi témát is feldolgozott (kiskanizsai gyermekjátékok, a karácsonyi ünnepkör kiskanizsai szokásai stb.). Itt írta meg híres tanulmányát a kiskanizsai ragadványnevekről. Pölöskefői plébános korában kapcsolódott be a *Zala megye földrajzi nevei* című mű munkálataiba mint a lenti és a zalaegerszegi járás névanyagának a közlétevéje. E mű II. kötetének, a Keszthelyi járásnak pedig nemcsak egyik közlétevéje volt,

hanem ő vezette a gyűjtési és ellenőrzési munkálatakat is. Mindemellett részt vett Tolna, Vas, Komárom megye földrajzi neveinek a kiadásában is. Kitüntetései: Zala Megye Tanácsának Alkotói díja (1990), Pais-díj és emlékérem (1994). (*Ö. F.*)

Márton-nap, (nov. 11.) az időjárás megjövendölésére szolgáló *jeles napok* egyike. E napon a havazás korán beköszöntő telet jelent. Különféle mondókák kapcsolódnak hozzá, téli fordulónapnak is nevezik. Kiskanizsa népe a fokhagymát igyekszik Márton he- tében dugványozni. Lásd még *időjárásjósló napok*, *jeles napok* (K. E.)

Marvalits Kálmán (1901. július 29. Nagykanizsa – 1982. január 1. Siófok), atléta, olimpikon, válogatott. Versenyzői pályafutását a *Nagykanizsai Torna Egylet* színeiben kezdte. Gerelyhajításban, diszkoszvetésben és súlylökésben versenyzett. Diszkoszvetésben többszörös magyar bajnok, emellett angol bajnok is volt. Az első kanizsai olimpikon. 1924-ben a párizsi, négy évvel később az amsterdami olimpián vett részt. A magyar diszkoszvetők között 43,63 méteres eredményt ért el Kaposváron, ám Párizsban, betegsége miatt csak 40,82 méterre repült a kezéből a diszkosz. Ezzel a 10. helyen végzett. 1928-ban, második olimpiáján 41,17 métert ért el, ezzel nem jutott a döntőbe. Lásd még *atlétika*, *olimpikonok* (B. A.)

második világháború kanizsai vonatkozásai, lásd *I. Bolgár Hadsereg, felszabadítás, Gulág, légoltalom, lengyel menekültek, nyilas hatalom, 57. hadsereg, páncélvonat, 17. honvéd gyalogezred, Vécsey-alakulat*

második világháború utáni közigazgatás, 1945. április 3-án, a második világháború lezárultával Nagykanizsán is megalakult az Ideiglenes Nemzeti Kormány helyi igazgatási szervezete, a *nemzeti bizottság*, melynek legfontosabb tevékenysége a helyi közigazgatás, a *földosztás*, az *igazolási eljárások* megszerzése és a *népbiróság* felállításának kezdeményezése volt. Az ekkor kialakított közigazgatási struktúra a *tanácsrendszer* 1950-es bevezetéséig működött. Lásd még *közigazgatási korszakok* (G. F.)

II. világháború áldozatainak emlékműve, Rétfalvi Sándor szobrászművész és Csiky György építész alkotása a városi temetőben. Az *emlékmű* egy kráter-szerű mélyedésből kiemelkedő fekete márvány hasábból áll, közepén fehér márványból gyűrött szalagra emlékeztető dísz. Az oszlop körül felerősített felirat: „...Elfelejtett kiáltani mielőtt földre roskadt. 1939-1945.” Az emlékművet övező földsánc falába beépített réztáblán azon vállalatok és testületek neve olvasható, melyek áldozatkészségéből az emlékmű elkészült. Avatására 1989. október 31-én került sor.

Lásd még *emlékművek, helyi védelem, köztéri alkotások* (K. Zs.)

A második világháború áldozatainak emlékműve a városi köztemetőben. Rétfalvi Sándor alkotása
Fotó: Erdei

Matáv Rt., a posta és a távközlés 1990. január 1-jei szétválása után létrejött gazdasági társaság. Ebben az időben analóg rendszerű, elavult technikájú központtal és átviteli rendszerekkel a Zala Megyei Távközlési Üzem helyi kirendeltsége működött Nagykanizsán. 1992–93-ban indult a MATÁV Rt. nagyberuházása, amelynek keretében 1993 májusában korszerű digitális központot helyeztek üzembe Nagykanizsán, és megkezdődött a teljes 93-as hívóközvet bekapcsolása az új központba. 1994–95-ben megtörtént az előfizetői hálózat felújítása, amelyet intenzív állomás-bekapcsolás kísért. Az 1994-ben történt átszervezés során önálló Távközlési Centrum alakult Nagykanizsán, teljes felelősséggel felruházva a 93-as körzet minden MATÁV-ot érintő kérdésében. 1995-ben az országban a vidéki területek közül elsőként itt került bevezetésre az ISDN szolgáltatás. Lásd még *telefon* (P. J.)

Mátrix Marketing Műhely Kft., 1991-ben alakult, 1995-től pedig korlátolt felelősségű társaságként működő cég, melynek alapítói Kristóf Katalin és Milassin Tamás. Szolgáltatásaik közé tartozik a teljeskörű

reklámszolgáltatás, a marketing-tanácsadás és piacutatás. Foglalkoznak nyomdai előkészítéssel, nyomtatással, digitális nyomtatással, digitális és analóg fényképezéssel, háromdimenziós gravírozással és marással, minden típusú neon- és fényreklámgyártással, reklámajándéktárgyak forgalmazásával és feliratozásával. A cég alkalmazottainak létszáma 6 fő. Több gyár, üzem, termék arculattervét is elkészítették. Nagykanizsa Megyei Jogú Város arculattervén szintén ők dolgoztak. (H. Gy.)

Mátyás-nap, (febr. 24.) a néphit időjárást előrejelző napként tartja számon. A népi megfigyelések szerint, ha e napon fagyos, jeges az idő, enyhülésre lehet számítani. Ha viszont kellemesen süt a nap, a tél visszaterése, lehülés várható. Egyes idős gazdáktól még ma is hallhatóak e szólások: „Jeget olvaszt Mátyás – ha nem talál, csinál.”, „Ha talál, akkor ront, ha nem, hoz.”, „Ha Mátyás naptján a békák jégbe néznek ki, akko jó üdö lesz, ha vizbü, akko rossz.”, a bajcsai halászok szerint „Mátyás-nap megindulnak a mátyas csukák, azért kiteszik a hudicákat.” Lásd még *hudica, időjárásjósoló napok* (K. E.)

MÁV Kodály Zoltán Vegyeskar, 1907-ben Nagykanizsai Délivasút Fűtőházi Dalkör néven alakult kórus. Kezdetben, dr. Lukács József piarista tanár karnagysága alatt 40 dalossal férfikarként működött. 1912-ben a Nagykanizsai Délivasút Fűtőházi Kéz- művesek Dalköre nevet vette fel, és ekkor Rácz János karnagyot választották az énekkar vezetőjének. 1913-ban az együttes Siófokon első díjat szerzett, és megnyerte a Vasútigazgatóság dízszerlegét. 1924-ben a 70 tagú énekkar a Fűtőházi Dalosok Vegyeskarává alakult át. 1926-ban a pécsi dalosversenyen nyújtott teljesítményét első díjjal jutalmazták. Amberger (Arany) Rudolf személyében új karnagy állt az énekkar élén 1940-ben. 1945 őszén 35 dalossal Nagykanizsai Vasutasok Szakszervezetének Vegyeskara néven szerveződött újjá. Ekkor Németh János irányította az együttest. 1946 őszén *Ivánkovits Ferenc* vezette az ekkor már 60 énekesből álló kar munkáját. *Ketting Ferenc* 1950–57 között irányította a kitűnő énekeseket, akik 1953 februárjában a pécsi Vasutas Kultúrversenyen első díjat nyertek. 1954. szeptember 25-én Kodály-művek előadásával vették ki részüket az újjáépített **MÁV Kodály Zoltán Népművelési Otthon** avatóünnepségén. Ekkor vette fel az énekkar a MÁV Kodály Zoltán Vegyeskar nevet. 1958–59 között Gazdag István karnagy, 1959-től a hatvanas évek közepéig *Jakabos György* vezette az énekkart. Fennállásának talán legrangosabb eseménye az 1963. március 18-i Operahangverseny volt, amikor Simándy József, Czánik Zsófia és a Nagykanizsai *Szimfonikus Zenekar* is közreműködött. Lásd még *kórusok* (F. F.)

MÁV Nagykanizsai Tornaegylet (MÁV NTE), 1966-ban alakult egyesület, melynek jogelődje a *Nagykanizsa Torna Egyesület*, a Vasutas AC és az NVTE volt. Színe a kék-piros. Elnöke Izsák Csaba. Működő szakosztályai: (1.) *labdarúgás*. Szakosztályvezető Krisztián Árpád, edző Szalai Zoltán. Technikai vezető és az utánpótlás szakvezetője Harcz Lajos. A taglétszám 80 fő. A legmagasabb osztály, amiben játszott, az NB II volt. A csapat az 1997/98. évi bajnokságban az NB III Dráva-csoportjában a középmezőnyben végzett. (2.) *Női kosárlabda*. Szakosztályvezető Hencz Józsefné, edző: Kovács Nándor. Technikai vezető: Csögör József. Az 1997/98. évi bajnokságban az NB I B-ben 3. helyezést ért el, 1998/99-ben besorsolták az NB I A csoportjába. (3.) *Cselgáncs*. Edző Mester József és Mester Józsefné. A taglétszám 50 fő. (4.) *Férfi sakk*. Taglétszám: 20 fő. Edző: Mátés József. Legjobb teljesítménye az OB II-es szereplés volt. Az 1997/98-as évadban a megyei bajnokságban játszott. (5.) *Vívás*. Szakosztályvezető Bozsonyi Imre. Edzők Kiss György, Tóth Tamás, és Tizedes Balázs. A taglétszám 80 fő. Legjobb csapat-teljesítményt az OB I. osztályú férfi felnőtt kard- és tör-, illetve a női felnőtt tör- és kardcsapat érte el. Az egyesületnél korábban működött férfi és női asztalitenisz, birkózás, kerékpár, férfi kézilabda, férfi kosárlabda, motokrossz, úszás, vízilabda, ökölvívás, és súlyemelés szakosztály is. Lásd még *labdarúgás, kosárlabda, cselgáncs, sakk, vívás, sportegyesületek* (B. A.)

MÁV Rt., (Magyar Államvasutak), a *Déli Vasút* 1932. évi államosításakor alakult gazdasági társaság. Ezzel egyidőben a nagykanizsai állomásfőnökség kikerült a fő fejlesztési irányokból, s ez rányomta bélyegét város fejlődésére is. Nem épültek ugyanis meg a helyben kezdeményezett irányvonalak. Az 1958-ban megjelenő dieselsonatátás is csak 1986-ra tudta

A kilencvenes évekre külsejében megújult vasútállomás épülete
Fotó: Erdei

térségünkben kiszorítani a gőzmozdonyokat, a város által várt *vasútvillamosítás* pedig csupán 1998. szeptember 29-én fejeződött be. A nagykanizsai csomó-

pontot naponta 43 induló és 41 érkező személy- és gyorsvonat, illetve 12 tehervonat és 14 tranzitvonat érinti. Az Állomásfőnökséget Szentés László állomásfőnök vezeti. A Vontatási Főnökség irányításával (régén *fűtőház*) 37 dieselmotordzóny, 27 villanymotordzóny és 110 személykocsi javítását, karbantartását végzik. A Pályagazdálkodási Főnökségre 393 vonat-kilométer pálya gondozása tartozik. A Villamos Vonal-főnökség 1993-ban jött létre. Feladata a felső vezeték, valamint a kifestésű villamos hálózat felügyelete. Az anyaggazdálkodási részleg dolga az előbb említett szolgálati ágak anyag- és eszközellátása. Lásd még *vasút* (P. J.)

MÁV–SZÖV Dél-Zala Táncegyüttes, lásd *Dél-Zala Táncegyüttes*

Maywald József (1849. július 20. Pest – 1911. október 28. Budapest) piarista tanár, filológus. Középiskolái elvégzése után, 1864-ben belépett a piarista rendbe. 1868-ban szerzett tanári oklevelet, s a rend gimnáziumaiban tanított Magyaróváron, Szegeden, majd 1878-ig a nagykanizsai főgimnáziumban. A görög és a német nyelven kívül, rendkívüli tárgyként gyorsírás is oktatott, a Gabelsberger–Markovits-féle gyorsírás egyik legeredményesebb terjesztője volt. 1878-ban Budapestre helyezték. Elsősorban görög filológiával foglalkozott, tartalmilag újszerű olvasókönyve hét kiadást ért meg. Egyik legfontosabb publikációja a nagykanizsai *piarista gimnázium* értesítőjében jelent meg. Fő művei: *Vagyon és birtok a régi Attikában*, *A Nagykanizsai Főgimnázium Értesítője az 1875–76. tanévről*. (Nagykanizsa, 1876), *Görög régiségek Goethe: Iphigenia auf Tauris című drámájában* (Bp. 1884). (ZMÉL)

MDF, lásd *Magyar Demokrata Fórum*

MDP, lásd *Magyar Dolgozók Pártja*

meccőkés, a szőlőművelés egyik hajdani eszköze. Tavasszal, a nyitás alkalmával a tőkék mellől kapával elhúzzák a földet. Ezt követi a „meccés”. Ez ma már „meccőollóval” történik, de az 1920-as évek táján még „meccőkéssel” végezték. Ennek élével a vesszőt metszték, míg a „szekőrcéjével a tükét vágják”. Lásd még *hagyományos használati eszközök* (K. E.)

Medárd, (jún. 8.) időjárás jövendölő nap. A népi megfigyelések szerint, ha ezen a napon esik, akkor 40 napig meg sem áll. Kiskanizsán és környékén sokan a Margit-nappal kapcsolatban is ezt tartják. Lásd még *időjárásjósoló napok* (K. E.)

megyei ház, lásd *Városbíró háza*

megyei jogú város közigazgatása, az 1990-es rendszerváltás után kialakult közigazgatási rendszer. Ekor Nagykanizsa *megyei jogú város* lett. A városnak újra lett *képviselő-testülete*, melynek tagjai többpárt-rendszerű önkormányzati választásokat követően foglalhatják el helyüket a 24 tagú *közgyűlésben*. Újólaj a *polgármester* a város első embere, akit 1994-től a város szavazójoggal rendelkező polgárai közvetlenül választanak. A testületi munkában ismét szerepet kaptak a szakbizottságok: az ügyrendi, a jogi és a közrendi bizottság, a pénzügyi bizottság, a gazdasági és városüzemeltetési bizottság, az oktatási-, kulturális- és sportbizottság. A szakigazgatási feladatokat 1990-től ismét a *polgármesteri hivatal* látja el, amelyek vezetői: a polgármester, az alpolgármester, 1998-tól alpolgármesterek és a jegyző. A jegyző közvetlen irányítása alatt működik a személyzeti vezető, az informatikai referens és a szervezési csoport, a központi iktató, a gazdasági ellátó csoport. A polgármesteri hivatal titkársága irányítja a jogi referenst és a nemzetközi kapcsolatok felelőseit. Az egyes szakterületek irányítása a szakigazgatási osztályok feladata. Lásd még *rendszerváltás utáni közigazgatás (G. F.)*

megyei jogú város, különleges városi jogállás. Nagykanizsa 1990 óta rendelkezik e jog-, és feladatkörrel. Ennek megfelelően feladata és hatásköre az egyéb városokhoz képest bővebb, területi feladatokat is ellát. Ugyanakkor jogállásában még sincs jelentős eltérés, mivel a hatályos jog szerint 1990 óta a megyei önkormányzatnak semmilyen irányítási vagy felügyeleti joga nincs a települések felett. Míg 1990 előtt a megyéknek középírányító szerepük volt, a jelenleg érvényben lévő önkormányzati törvény szerint ez a megyei jog megszűnt. Az önkormányzatok egyenjogúak. Lásd még *rendszerváltás utáni közigazgatás (G. F.)*

Mélyfúrás Információ Szolgáltató Kft., szolnoki székhelyű, 1993. január 1-jén a MOL Rt. által alapított társaság, melynek a városban fióktelepe van. Alapításkor fő profilja a mélyfúrásos földtani információszerzés volt. 1994 óta a geofizikai üzemek által alkalmazott robbantástechnikai eszközök fejlesztésével és gyártásával is foglalkozik. A 216 alkalmazottal dolgozó cég vezetője Lipták Ernő ügyvezető-igazgató. Lásd még *szénhidrogén-ipar*

memorandum, a város önálló törvényhatóságért való folyamodása. 1890-ben gróf Szapáry Gyula lett a miniszterelnök, aki tiszttában volt a magyar közigazgatás helyzetével, ezért 1891. március 7-én bejelentette a parlamentben a közigazgatás államosítására tett javaslatát. A Szapáry indította mozgalom hatására Nagykanizsán is fölerősödött az önállósodás szándéka. A képviselők úgy érezték, hogy a megyei szervezet módosítása alkalmat adhat arra, hogy a város

önálló törvényhatósággá emelkedjen. A mozgalom 1891. február 14-én kezdődött. A cél érdekében a városi tanács memorandumot szerkesztett „Nagykanizsa rendezett tanácsú városnak önálló törvényhatóságú várossá leendő átalakítása érdekében” címmel. Az emlékirat tartalma átfogó képet ad a város 1891. évi helyzetéről, fejlődéséről, a megyében játszott szerepéről. „Nagykanizsa már a régebbi időkben is országos jelentőséggel bírt. Betöltötte a török elleni védőbástya szerepét. Horvátországból és a Muraközből idekerülő horvátajkúaknak megteremtette a lehetőséget, hogy magyarul tanulhassanak. Forgalmi és kereskedelmi szempontból az ország egyik központja lett. Jelentős gabona-, bor-, fakereskedő cégei alakultak. 1867-ig nehezen fejlődhetett, ennek ellenére olyan jelentőséggel bírt, hogy volt itt pénzügyigazgatóság, távírdai igazgatóság. Mindig élt a város lakóiban az a szándék, hogy a megye központjává váljék. A város saját erejéből rövid idő alatt *főgimnáziumot*, *polgári iskolát*, négy *óvodát* épített, és 32 különféle osztályokból álló *elemi iskolát* a kor színvonalára emelte. Közoktatásra évente 54000 forintot fordított. A közös hadsereg és honvédség részére *laktanyákat* épített. *Közkórházat* létesítettek. A város szabályozta és ki-kövezte utcáit. Lakóinak száma erőteljes növekedést mutat, 12000-ról 21000-re emelkedett. Jelentős intézmények is működtek a városban: *járásbíróság*, *főszolgabíróság*, *törvényszék*, adó-, *dohányraktár*- és *só-házi* hivatalok. A város pénzügyi élete is fejlődést tükröz: két *takarékpénztár* és kereskedelmi *bank* működött a városban több kisebb pénzintézettel együtt. Ezeknek az eredményeknek ellenére a közigazgatási reformok során mindig háttérbe szorult Zalaegerszeggel szemben. Pedig földrajzi helyzete (két megye határán) és áldozatvállalásai indokolták teszik, hogy ne legyen ilyen mostoha helyzetben. Zalának 360000 lakosa volt ekkortájt. Ezek egyeses állami adóban 1 800000 forintot fizettek. Ugyanakkor Nagykanizsa 21000 lakosával 105000 forintot és még további adók is terhelték a várost. Mindezekért a megyétől annyit sem kapott, mint amennyibe került azoknak az állami és megyei közigazgatási intézményeknek a működése, amelyeket a város rendezett tanácsa és árvaszéke, illetőleg általa fizetett tisztviselői a vármegye helyett láttak el.” Lásd még *önállósodási törekvések, Alsó-Zala megye (G. F.)*

mentőszolgálat (mai nevén az Országos Mentőszolgálat Mentőállomása), az *Önkéntes Tűzoltó Egyesületen* belül, annak osztályaként 1894-ben létrejött, és máig is nélkülözhetetlen szerepet betöltő szervezet. Fontosságát jelzi, hogy a 19. század végéig a városban és környékén semmiféle betegszállító, elsősegélynyújtó egység nem volt. Alapítója *Knortzer György*, orvosa pedig Ollop Mór és Szigethy Károly volt. Az állandó ügyelet lovaskocsival vonult a bal-

esetekhez, illetve így szállította a betegeket is. A harmincas évektől azonban már Fiat Ombreccia sze-

gelyt gyártó üzem volt. 1928-ban szűnt meg. Lásd még *strandfürdő (H. I.)*

Mentősök egykor
A tűzvédelmi kiállítás anyagából

mélygépkocsikat is használtak. Hasznos együttműködést alakítottak ki a helyi *Vöröskereszt Egyesülettel*. Nevezetes mentő szakaszparancsnok volt ifjabb Knortzer György banktisztviselő. A technikai fejlesztés érdekében újevkor hagyományosan gyűjtést szerveztek a városban. 1948-ban államosították és önállósították a mentőszolgálatot. Telephelyének 1950-ig a tűzoltóság adott otthont. A *tűzoltó laktanya* építése miatt átmenetileg az Ady utcai, úgynevezett Boda udvarba költöztek, ahonnan mai helyükre, az egykori városi méntelep épületébe helyezték át őket. Itt épült fel 1990 novemberére az új mentőállomás épülete. Az ötvenes évek szolgálatvezetője Oravecz Béla, az Or-

Az 1990 novemberére elkészült új mentőállomás épülete
Fotó: Erdei

szágos Mentő Szolgálat későbbi vezetője volt. Jelenleg egy rohamkocsi, és négy betegszállító kocsi riasztható. Két mentőorvos, három mentőtiszt, 18 mentőápoló tevékenykedik az intézményben, aminek összesen 39 munkatársa van. A mentőszolgálat vezetője dr. Szollár István. (*T. S.*)

Mercur Vasművek, a 19. század végén alakult, ten-

Méri István (1911. szeptember 1. Adony – 1976. december 13. Budapest) régész. Szolnokon járt középiskolába, 1931-től restaurátor a Nemzeti Múzeumban. 1934-től részt vett a múzeum ásátásain, vendégként egyetemi előadásokat is hallgatott. 1842-től Kolozsváron az Erdélyi Tudományos Intézetben dolgozott, itt már jelentős ásátásokat vezetett. 1944 őszén Budapestre került, 1948-ban befejezte egyetemi tanulmányait. A Néptudományi Intézetben, ennek megszünte után a Nemzeti Múzeumban dolgozott. A középkori falukutatás elméleti és gyakorlati módszereit ő dolgozta ki Magyarországon. Jelentős munkája volt Nagykanizsa elpusztult várának ásátása, az eredmények feldolgozása. E munkát az ötvenes években kezdte, az összefoglaló kötet csak halála után jelenhetett meg. Fő műve: *A kanizsai várásátás...* (Bp. 1988). (*ZMÉL*)

Mérleg, a Presson Kft. kiadásában, 1993-ban megjelent irodalmi, művészeti folyóirat, aminek főszerkesztője Pék Pál, szerkesztője pedig Kovács Rita volt. Cím miatti jogvita és az anyagi támogatás hiánya miatt csak mutatványszáma jelent meg. Lásd még *sajtó (H. Gy.)*

Meteorológiai Intézet, 1873. január 1-jén éghajlatkutató állomás néven indított, időjárás megfigyeléseket folytató szervezet. Az első ismert helyi adatgyűjtő a

Tűzoltók építik a csapadékmérő állványt
A tűzvédelmi kiállítás anyagából

spiritiszta és feltaláló Ihaszi Horváth István anyakönyvvezető volt. 1907. szeptember 1-jétől a városi tűzoltókra bízta a megfigyeléseket, és a *tűzoltó laktanya* területére helyezték az eszközöket. A mért és megfigyelt adatokat naponta telefonon jelentették Budapestre. Ezt követően többször is költözött az intézmény, így 1951. március 1-jétől a kiskanizsai reptéren, 1957. június 16-tól a *Törvényház* előtt, majd 1958. november 16-tól újra a reptéren, 1960. december 1-jétől pedig a kiskanizsai Szent Flórián téren működött az állomás. Mai helyére, a Camping út 2-be 1979. május 21-

én került. A szinoptikus főállomáson kiképzett meteorológus összesíti és továbbítja naponta többször az adatokat Budapestre. A vizsgált paraméterek: légnyomás, hőmérséklet, nedvesség, szél, csapadék, felhőzet, talajhőmérséklet, látástávolság, napfénytartam, béta- és gammasugárzás mérés, MILOS-500 automata globálisugárzás-mérés. A teljes szolgálati létszám 5 fő, a vezető Pálfi Lajos. Lásd még *éghajlati viszonyok* (T. S.)

Mező Ferenc, dr. (1885. március 13. Pölskefő –

Dr. Mező Ferenc

1961. november 21. Budapest), tanár, irodalomtörténész, sporttörténész. Eredeti családi neve Grünfeld. Hat éven át a *piarista gimnázium* diákja volt, majd Zalaegerszegen, Pais Dezső osztálytársaként érettségizett. Az ókor klasszikusait tanulmányozva jegyezte el magát a sporttal és a latin nyelvvvel. A budapesti tudományegyetemen latin–görög szakos tanári oklevelet

szerezett, majd doktorált. Rákospalotán kezdett tanítani, 1913-tól pedig kinevezték a zalaszentgróti polgári fiúiskola igazgatójának, ahol nevéhez fűződött a helyi sportegyesület megalakítása. Az első világháborút végigharcolta, leszerelése után Nagykanizsán lett tanár. 1918-ban Budapestre költözött, 1934-ig a budai Mátyás gimnáziumban tanított. Ekkoriban már rendszeresen megjelentek sporttárgyú írásai. Legnagyobb sikerét 1928-ban érte el, amikor „Az olimpiai játékok története” című munkáját az amszterdami olimpián aranyéremmel jutalmazták. Bár tanári állását nem adta fel, ettől kezdve a sporttörténet-írásnak szentelte életét. Sporttémájú könyveit sok nyelvre lefordították, elismert nemzetközi szaktekintréllé vált. 1945 és 1948 között minisztériumi főosztályvezetőként a sportügyek intézésével foglalkozott. 1948-tól haláláig a Nemzetközi Olimpiai Bizottság tagja, a Magyar Olimpiai Bizottság főtitkára. Szülőfalujában emléktáblája van, Nagykanizsán középiskola viseli nevét. Fő művei: Tibullus a magyar irodalomban (Bp. 1908), Napsugaras görög földön (Bp. 1930), Az olimpiai játékok története (Bp. 1929), Az újkori olimpia Athéntől Rómáig (Bp. 1959), Háromezer éves újság (Bp. 1961). (K. I.)

Mező Ferenc emléktáblája, a Dr. Mező Ferenc Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola Platán sor 3. szám alatti épületének kapujában látható fekete márványtábla. Felirata: „Dr. Mező Ferenc 1885–1961 Az utókor tiszteletével iskolánk névadójának, az 1928-as

szellemi olimpia győztesének, az olimpiai eszme harcosának.”. Lásd még *emléktáblák* (K. Zs.)

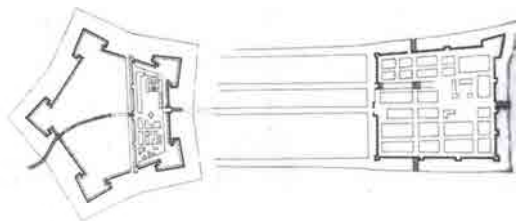
mezőgazdaság, lásd *birtokosok*, *földosztás*, *gazdacintár*, *gazdasági fejlődés*, *mezőgazdasági nagyüzemek*

mezőgazdasági főiskola, lásd *Keszthelyi Agrártudományi Egyetem Agronómiai Főiskolai Kara*

mezőgazdasági nagyüzemek, lásd *termelőszövetkezetek*, *Nagykanizsai Állami Gazdaság*

mezőváros, a városiasodás alacsonyabb fokát képviselő település-típus, ahol azonban már megtalálható a helyi szükségletek kielégítésére alkalmas kézművességgel foglalkozó réteg is. A magyar városfejlődés a 16. század társadalmi mozgásainak és a munka termelékenységének növekedése következtében felgyorsult. Az igazi városok mellett ekkor nagy számban fejlődtek ki mezővárosok is. Ezek egyben vásáros helyek is voltak, ahol a szűkebb vagy tágabb környék áru cseréltek gazdát. Kiváltságaikat a földesurak általában kiváltságlevélben rögzítették. Kanizsa a 15-16. század fordulója körül lett mezőváros. Közvetett adatokból sejthető, hogy kiváltságait *Kanizsai II. Miklós* adta. De sem a mezővárossá válás időpontját, sem a kiváltságokat pontosan nem ismerjük. Kanizsa piacközponttá válását a Buda irányából a Zákányi révén át a tengerhez vezető főútvonal határozta meg. A forrásokban „hadiút, hadinagyút, királyútja” néven említett főútvonalról itt több útirány is légazott. A legjelentősebbek ezek közül a Letenye–Lendva–Graz és a Gelse–Kapornak–Szombathely irányok voltak. *Kanizsai II. Miklós* tudatosan törekedett a település gazdasági jelentőségének növelésére. 1374-ben hosszú pereskedés után Kanizsára került *Móricshelyről* a vámszedési jog, majd felépült a *Kanizsai család várkastélya*. A nagy zarándoktömegek idevonzása céljából búcsú engedélyeket járt ki a kanizsai templomoknak. Pár évvel a halála utáni időszakból, 1409-ből származik az az oklevél, amely Kanizsát először mezővárosnak (oppidum) nevezi. Ugyanebből az okiratból tudjuk, hogy a hetivásár a keddi napon volt. 1483-ban már szombaton is tartottak hetivásárt. Az országos vásár *Szent György-napkor* volt. E vásárookra nemcsak a *Kanizsai uradalomból*, hanem legalább az 50 kilométeres körzetből jártak ide, sőt megfordultak itt külföldi kereskedők is. Tudunk plébániaiiskola létezéséről, 1423-ban pedig a város fürdőjét említik. 1481-ben már *ispotály* is van. A *Szent Margit plébániatemplom* mellett 1374-ben a Szűz Mária templomról, 1423-ban az emellé épített *ferences kolostorról* is tudunk. Ezeken kívül egy kápolna is volt Kanizsán. Kanizsa mezőváros fénykora 1491-ig, a család székhelyét (rezidenciáját) itt tartó

ágának kihalásáig tart. Legtöbb adatunk azonban abból az időből van, amikor már Kanizsa túl volt a fénykorán. A 16. század elejétől 19–19,5 telek a város nagysága, a jobbágyok zöme 1/4 telken gazdálkodott. Az 1510-es pestisjárvány után mindössze 19 adózó családfő maradt. 1530-ra a város magához tért, 68 negyed és 2 egész telek található itt. A török támadások az 1532. évi hadjárattal indultak, de az 1540-es évek közepétől kezdődött a folyamatos pusztítás. Ebben az időszakban a mezőváros kettévált, Belső és Külső

A vár és a mezőváros alaprajza egy 16. századi ábrázolás alapján
Kriegsarchiv, Bécs.

Kanizsára. *Külső Kanizsa* a régi, a vártól távolabbi, *Belső Kanizsa* pedig a várhoz közeli, a század közepén már palánkfalakkal és árokkal övezett, a vár külső váraként funkcionáló városrész neve volt. A török támadások mellett 1542-ben és 1553-ban újabb pestisjárvány is tizedele a lakosságot, ám a megpróbáltatások ellenére még 1563–64-ben is 50 család élt itt. Igaz, iparost már csak kettőt találunk. A falakon kívül azonban már csak 10 család élt. Az 1566-os török támadás után 14 adózó család maradt a városban, és a település már csak jogi státuszában tért el a környező falvaktól. 1570-re Külső Kanizsa teljesen elhagyottá vált, Belső Kanizsa is újonnan épült. Ekkor már a polgári életnek csak nyomai vannak, miután a várost a huszárság használja. A város 1574-es török elfoglalásakor is döntően a katonák hozzátartozóit hurcolják el. Ezután azonban még újjáépült. 1587–94 közötti időszakból alaprajzát is ismerjük. A mérnöki tervek alapján szabályos utcahálózattal megépült „város” azonban már nem hasonlít elődjéhez. 1600-ban *Paradeiser* főkapitány parancsára felgyújtották, a török pedig nem építette újjá. (V. L.)

A 19. század első felére sok mezőváros, köztük Nagykanizsa is városi rangot szerzett. Nagykanizsa azonban hiába áhítozott a *szabad királyi város* státuszra, majd vallotta magát kiváltságos városnak, a *földesúr* kandidálási, vagyis jelölési joga a *városbírói* tisztségre az 1860-as évek közepéig megmaradt, helyenként e jogot a központilag kinevezett kormánybiztos vette át. A kandidálási jogot a földesúr a tisztartói közreműködésével gyakorolta, sőt a választáson később a vármegye képviselőletében főszolgbíró

is megjelent, és az uradalom érdekében tevékenykedett. 1835 után a vármegye érvényesítette akaratát, az 1850-es *kinevezési rendszer* idején kormánybiztos intézte a kinevezéseket. A város két részének külön közigazgatási időszakában Kiskanizsa is a mezővárosok jogállása szerint szervezte önkormányzatát. Lásd még *középkori egyházak, 1848-as forradalom utáni közigazgatás* (G. F.)

MIÉP, lásd *Magyar Igazság és Élet Pártja*

Miklósfa, korábbi nevén Szentmiklós, Szeglakiszentmiklós, 1895. május 2-ig Horvát-szentmiklós, majd Somogyszentmiklós, ma Nagykanizsa városrésze. A középkorban is mai helyén fekvő település. Neve 1278-ban tűnik fel először Szentmiklósi Jakab fia János nevében, aki magát Kanizsa mellettinek nevezi. Bizonyára ő is az itt birtokos *Bikács nemzetség* tagja lehetett, mert 1338-ban a közülük való Egyed fia, András ispán fiai és rokonuk, aki fehérvári örkanonok, Szeglak birtokból a falu felét átengedik Szeglaki Egyed özvegyének és két leányának. A későbbiekben a falu neve Szeglakiszentmiklós lett. Felét 1358-ban Kanizsai I. János vásárolta meg. Ez a fele a *Kanizsai család* birtokában marad a későbbiekben is, ám a másik fele, a Bikács nemzetség része hamarosan a rokonságukba tartozó *Csapiaké* lesz. A Csapi birtokok aztán Csapi András végrendelete folytán leányaira, köztük Both Jánosnéra szálltak. Ettől kezdve a *bajnai Both család* birtokos itt. 1566-ban a török elpusztította a falut, 1593-ban már teljesen elhagyott. Mint az előbbiekből kiderült, Szentmiklós egyházas falu, középkori Szent Miklós titulusú temploma a mai temető helyén állt. A templomnak azonban 1554-ben már nem volt plébánosa, a faluban a lutheránus hit terjedt el. A templomot a 1570-es évek végén erődítménnyé alakították. (V. L.)

A török kiűzése után a település Turinetti örgrófé, majd 1856-ig a Festetich családé lett, őket Zichy Károly, majd Beniczky Gáborné *Batthyány* Ilona követte. 1765-ben épült a település római katolikus temploma. Sajátos és minden környékbeli falutól eltérő Miklósfa településszerkezete, zezugos utcahálózata. Az itt élők így alkalmazkodtak a terepviszonyokhoz, illetve a jelentős állattartás miatt a víznyerési lehetőségekhez. Nevezetességnek számít nem csak a kanizsai piacon, azon túl is a miklósfa savanyú répa, amelyet tarlórépából csak az itt használatos „technológiával” állítanak elő. A községhez tartozó, szőlővel beültetett Szentgyörgyvári-hegy az ott található Romlott várral (*Botszetnigyörgy vára*) kedvelt kirándulós hely. Valahol ezen a részen lehetett a középkori *Szentgyörgy* nevű falu is. (K. I.)

A települést 1948. augusztus 1-jén a Somogy megyei Csurgói járástól átcsatolták Zala megyéhez. 1950-től a község neve Miklósfa. Ekkor önálló taná-

csa alakult. Hozzá tartozott a külterületi *Mórichely*. 1971-től tanácsilag Miklósfához csatolták *Bagolát* és Liszót. 1982-ben lett Nagykanizsa városrésze. Területe 3126 ha (5432 kh). A lakosság száma az első, 1784-es népszámasákor 752, 1870-ben 1573, 1900-ban 1919, 1960-ban 1913, 1980-ban 1752. Az 1980-as évektől jelentős a környező községekből történő be-, illetve a Nagykanizsáról történő kitelepülés, így jelenlegi lélekszáma Mórichellyel együtt 2165 fő. Lásd még *miklósfai római katolikus templom* (M. J.)

A miklósfai Mindenki Háza
Fotó: Erdei

Miklósfai Általános Iskola, (Általános Iskola Nagykanizsa–Miklósfá) előzményeit a 18. század közepéig visszavezető oktatási intézmény. Maga a városrészt 1982-ben egyesült Nagykanizsával, ezt megelőzően 1948-ig Somogyszentmiklós néven Somogy megyéhez tartozott. Az országos megerendezés eredményeként, nevét Miklósfára változtatva került Zalához. Iskolájáról, tanítóiról a 18. század közepétől vannak adatok. Az intézmény mai típusa közös igazgatású intézmény, általános iskola és óvoda. Működési területe *Miklósfá* városrész, Ligetváros és a szomszédos Liszó. Alapfeladata a 3–6 éves korúak óvodai nevel-

A Miklósfai Általános Iskola épülete
Fotó: Erdei

és a 6-14 évesek általános műveltséget megalapozó iskolai oktatása 8 osztályos keretek között. Az oktatók kiemelt feladatnak tekintik a tehetséggondozást

és a felzárkóztatást, a művészeti nevelést, az informatika- és idegennyelv-oktatást, a kommunikációs képességek fejlesztését és az egészséges életmódra nevelést. A német nyelv tanulását már 3-4. osztálytól tesszik lehetővé, a második idegen nyelvként az angolt ajánlják. Művészeti és technikai tantárgyakhoz kötődően különféle szakkörök szolgálják a tanulók egyéni képességeinek fejlesztését. A sportolási lehetőséget sportpályák és a korszerű tornaterem biztosítja. Az iskolai sportkörben jelenleg a fő hangsúlyt az atlétikára, kosárlabdára és a labdarúgásra helyezik. A feltételek adottak ahhoz, hogy tenisszel, asztalitenisszel és kézilabdával bővítsék a kört. Az alaptevékenységet segítő napközi és tanulószobai ellátás biztosított. Az iskola pedagógusainak száma 19. Az intézmény igazgatója az 1998/99-as tanévben dr. Kotnyek Istvánné. Lásd még *alapfokú oktatás* (K. I.)

Miklósfai Iskolai Sportkör, 1990-ben alakult sportkör, melynek jogelődje a DSK volt. Egyesületi elnöke Gyarmati Tibor. Iskolai csoportjai: (1.) leány kézilabda 17 fő. (2.) fiú labdarúgás 49 fő. Az általános iskola 1992-ben 30 x 18 méteres tornateremmel bővült, ahol több teremtorná is lebonyolítottak. Lásd még *diáksport* (B. A.)

miklósfai római katolikus templom, műemlék épület, amelyet 1765-ben Festetics Kristóf építtetett. Szépen faragott, kőből lévő családi címere a rokokó keretes bejárat fölött ma is látható. Az épület centrális elrendezésű, ovális alaprajzú, kívül négykaréjos, közepén kisméretű, egyszerű toronnyal. Megvilágítását két sor kicsiny, kőkeretes, fekvő ovális ablakon keresztül kapja. Kupolfreskója Mária koronázását (mennybevételét?) ábrázolja, a csegelyekben a négy evangélista figurájával. Alkotója ismeretlen, legfeljebb közepes kvalitású, bécsies iskolázottságú mester lehetett. Az oltára fölötti nagyméretű ülő Mária-szobor szintén a 18. századból származik. Lásd még *templomok* (K. L.)

Miklósfai Sportegyesület, 1949-ben alakult egyesület. Színe a piros-fehér. Elnöke Németh József. Működő szakosztályai: (1.) *Labdarúgás*. A szakosztályvezető Höbe István, az edző Németh Lajos, a taglétszám 48 fő. A csapat eddigi legjobb szereplését a megyei I. osztályú bajnokság 1994/95-ös évadjában érte el, ekkor bajnok volt Zalában. NB III-as szereplési le-

hetőségével az egyesület anyagi okok miatt nem élt. A csapat az 1997/98-as évadban a megyei I. osztályban a 16 induló csapat közül a 12. helyen végzett. (2.) *Lovassport*. Szakosztályvezető Koma József, aki a 10 fős szakosztályt versenyzőként-vezetőként irányítja, és társaival együtt a területi versenyek rendszeres résztvevője. Lásd még *sportegyesületek (B. A.)*

miklósfai viselet, sajátos régi viselet, amely leginkább a főkötő „megkötésében” különbözik a szom-

Miklósfai női főkötő. A felvétel 1966-ban készült. Kotnyek István gyűjteményéből

széd települések hasonló viseleteitől. Alul kasmír hátrakötőt hordtak, amelyek fekete, lila (gyász és böjt idején) és piros (egyéb alkalmak) alapon rózsásak. A hátrakötő fölé jött a lekötő kendő, vagy fejkendő, ünnepkor delin, vagy selyem, hétköznap közönséges karton, télen szövet. A leggyakoribb színek: fehér, drapp, ezüst. A gyász színe itt is a fekete. A blúz az utóbbi száz évben többször is változott. Volt a testálló (testhez simuló, csipkés gallérral), majd következett a reppenés (kabáthoz hasonló, szintén fodorral, csipkével díszített), később a rékli. Természetesen több szoknyát hordtak, 3–4 alszoknyára vették fel az 5–6 szeles rózsás, pöttyös, vagy ünnepeken a rakott szoknyát. Színe a kendőhöz hasonlóan változott. A kötény mindig egyszerű, fodornélküli fekete selyem, munkapokon kék vászon. (K. I.)

Miklósfai-árok, *Miklósfá* belterületén eredő, 1,8 kilométer hosszú, apró vízfolyás, ami két jelentősebb ágával a *Bakónaki-patakba* szállítja vizét. Kusza lefutású völgye meghatározza Miklósfá utcahálózátát, ugyanis a falu útjai végig a peremek mentén haladnak, míg a kertek lehúzódnak a völgyoldalakon. Vízgyűjtője alacsony dombosági térszínen, kevésbé vízáteresztő vályogos térségben alakult ki. Kisvízhozama a talajvíz vízjárásának megfelelően változó, az 1967–68-as mérések szerint 1–4 liter/sec-os ingadozást mutat évi átlagban. Mivel a vízgyűjtő egészére falu települt, a víz minősége nem felel meg a kívánalmaknak. Lásd még *felszíni vizek (Cs. F.)*

Mikola Sándor (1871. április 16. Péterhegy – 1945. október 1. Nagykanizsa), tanár, az MTA tagja. Középiskoláit a soproni Líceumban végezte. Tanári diplomáját a Budapesti Tudományi Egyetem matematika-fizika szakán szerezte. Egy évig Eötvös Lóránd mellett volt gyakornok a fizika tanszéken, majd 1897-től 1935-ös nyugdíjaztatásáig a budapesti Fasori Evangélikus Gimnáziumban tanított, ahol 1928-tól az igazgatói tisztelet is ellátta. 1922-ben az MTA levelező, majd 1941-ben rendes tagja lett. Publikációi magyar és német matematikai és fizikai szaklapokban jelentek meg, amelyekben egyrészt a dielektrikumok állandó polározásával és a Lichtenstein-féle figurákkal kapcsolatos kutatásainak eredményeivel, másrészt új demonstrációs eszközeinek ismertetésével foglalkozott. Az egyenes, egyenes vonalú mozgás bemutatására most is használatos a róla Mikola-csőnek elnevezett eszköz. Irodalommal is foglalkozott. Cikkei jelentek meg az Irodalomtörténeti Közleményekben és az Urániában. Az utóbbinak társszerkesztője is volt. Domoniva címmel egy Wend folyóiratot is szerkesztett. Döntő befolyást gyakorolt a matematika és a fizika tanítására. Beke Manóval együtt tervet dolgozott ki a matematika tanítás reformjára. Az általa írt fizikai tantervi utasítások ma is értékes segítséget jelentenek. Bevezette a fizika gyakorlatot, és hozzá eszközöket is készített. Titkára volt a Matematikai és Fizikai Társulatnak. Szervezője volt a társulat tanulmányi versenyeinek, és szerkesztője a társulat folyóiratának. Nevét őrzi a középiskolai tanulók számára rendezett fizikaverseny, valamint a kísérletező oktatásban kiváló eredményt felmutató tanároknak szóló díj. (H. K.)

Mikulás, Miklós-nap, (dec. 6.) Kiskanizsán és a környező falvakban újabban elterjedt, a polgári társadalomtól átvett szokás, ami a gyerekeknek ajándékot hozó, mesebeli elemekkel is felruházott Szent Miklós püspök hajdani cselekedeteire épül. Lényege: Miklós-napra virradó éjszaka a gyerekek az ablakba kitett, szépen kitisztított cipőjébe a szülők ajándékot tesznek. Ez a divat és a család anyagi helyzete szerint változik, lehet cukorka, gyümölcs, esetleg játék, virgács. Néha egy idősebb testvér vagy rokon Mikulásnak öltözik, s a kisebb gyerekeket szófogadásra, jó tanulásra buzdítja. E vidéken a krampusz, az ördög általában nem jut szerephez. (K. E.)

Milivoj, Josipovics az 1900-as évek elején az ipar kialakításának támogatója, szószólója, mecénása. Tőle származik a városi villamos-vasúthálózat ötlete, szerepe volt a városi közlekedés modernizálásában. Két kanizsai gyár alapítója. A város iparáért tett erőfeszítéseit 1908-ban a városi *Ipartestület* disztagsággal honorálta. (P. J.)

Millecentenárium emlékpark, 1996. április 2-én, a Föld Napján, a Thury téren a Polgármesteri Hivatal

Városi Főépítési Irodája, a Petőfi Sándor Általános Iskola és a Nagykanizsai Környezetvédelmi Alapítvány kezdeményezésére létrehozott park. Az első növényeket a városi képviselők és a Stílus Kft. adományából vásárolták, s azokat az adományozók diákok segítségével ültették el. A növények telepítésében segítséget nyújtott a Park Kft., a Kaán Károly Környezetvédelmi Egyesület és az 1100-as évforduló szervező bizottsága. A növényeket Németh Andreának, a Kertészeti Egyetem hallgatójának diplomamunkája alapján választották ki, s telepítették. Az emlékpark építése 1997-ben tovább folytatódott. Ekkor helyi civil szervezetek képviselői ültettek újabb növényeket. Az emlékpark növényállományának gondozását a Rózsa utcai Kertészeti Szakiskola tanárai és diákjai vállalták. (Sz. G.)

Földbe kerülnek az első csemeték a Millencentenáriumi emlékparkban
Fotó: Erdei

Millenniumi Sétakert, lásd *Sétakert*

mindenszentek esti „fáklázás”, Kiskanizsán régen általánosan elterjedt, a halottakhoz kötődő népszokás. Este a gyerekek, iskolás fiúk kimentek a temetőbe, ahová gyertyaviaszba mártott, darabokra vágott kukorica- és napraforgószár-kötegeket vittek magukkal. Ezeket a sírokon égő gyertyák lángjánál meggyújtották, majd futkározva, járkálva fákláztak. Ha illetlenül viselkedtek, a felnőttek rendre utasították őket. Lásd még *népszokások* (K. E.)

mindenszentek, (nov. 1.) a halottakhoz kötődő népszokásokkal tarkított *jeles nap*. Előtte a családok rendbe teszik, megtisztogatják a temetőt, és virággal beültetik a sírhalmokat. A rokonok, ismerősök, barátok is felkeresik szeretteik sírját, s koszorúkkal, csokrokkal díszítik. Sötétedéskor a szűkebb család megy ki a temetőbe, hogy elhunyt hozzátartozóira emlékezve gyertyát gyújtson. Kiskanizsán az asszonyok ünnepi ebédet főznek, sokan csemegeként tökök-mákos rétest sütnek. Este az asztalt megterítve hagyják, hogy a „közben hazalátogató” elhunyt családtagok fogyasztassanak a rétesből. Mások ugyan leszedik az asztalt,

de egy tányér rétest a halottak részére az ablakba tesznek. Ez utóbbi népszokás már pusztulóban van. Lásd még *jeles napok* (K. E.)

Mindszent vára (Bille), templomból átalakított egykori vár a mai Nagyrécsétől délre. A Kanizsától keletre fekvő *Bille* (Mindszent) faluban állt. Valószínűleg az 1570-es évek végén építették az 1576-ban elpusztult, a mai Nagyrécsétől délre fekvő egykori andi vár pótlására. Eddig egyetlen adat szól létezéséről, egy 1590-es Zala megye közgyűlési rendelet, ami a mindszenti castellum és a *Szentmiklós* (Miklófsa) közötti erdő kivágásáról rendelkezett. Lásd még *Kanizsai főkapitányság, várak Kanizsa határában* (V. L.)

Mindszentbille, lásd *Bille*

MKP, lásd *Magyar Kommunista Párt*

modellező-sport, a második világháborút követően népszerűvé váló technikai sportág Nagykanizsán. Az 1960-as évek közepétől a hajó- és autómodellezés néhány iskola szakköri oktatásában is helyet kapott. A *Csónakázó-tó* átadásával Kanizsa a szakág vidéki fellegrárává lépett elő, ahol két évtizeden át egymást követték a versenyek. Az 1980-as évektől betört az élvonalba Popellár Jenő, az ÁG MHSZ Modellező Klub kitűnősége, aki FSR 15 cm³-es kategóriában országos bajnok és kupagyőztes volt. 1984-ben a Csónakázó-tó adott otthont a motoros hajómodellek világbajnokságának. 1986-ban 7 ország 59 versenyzőjével itt rendezték az FSR Világ Kupát, 1987-ben a hajómodellek világválogáját. Az MHSZ megszűnése kedvezőtlenül befolyásolta a helyi szakág tevékenységét. Napjainkban újra növekszik a szakág népszerűsége a fiatalok, a kiskispolások körében. Főleg a kiskanizsai Templom

A 80-as évek közepén a Csónakázó-tó a modellezők kedvelt helye volt
Fotó: Soproni

téri Általános Iskola diákjai űzik, akik a repülőmodellezők kategóriájában magyar bajnokok voltak, míg Szabó Norbert vitorlázó egyéniben győzött. (B. A.)

moherkendő, más néven moharkendő, vékonyszálú gyapjúfonalból horgolt négyszögletes vállkendő, aminek középső részén laza horgolási technikával készített díszítő motívumok találhatóak. Körös-körül szintén saját anyagából horgolt csipke díszítette. 1920–50 között volt a legnagyobb divatja, akkortájt főleg bér munkában horgoltatták. A leánykák világoskék, rózsaszín, az idősebb asszonyok barna vagy fekete kendőt kötöttek magukra, ha a tavasz beálltával a templomba mentek. (K. E.)

MOL, lásd *Magyar Olaj- és Gázipari Részvénytársaság*

MOL Hotels Szállodai és Turisztikai Rt., a *MOL Rt.* által 1992-ben Szállodai és Üdültetési Üzletág néven létrehozott nagykanizsai központú részvénytársaság, melynek feladata a MOL Rt. tulajdonában lévő szállodák, pihenő- és sportlétesítmények üzemeltetése lett. 1998-ban alakult önálló részvénytársasággá. Az ország különböző részein, köztük a Balaton-parton, a fővárosban, a Mátrában, tavak, termálvizek közelében 23 szállodája várja a vendégeket. E szálláshelyek értékesítését jelenleg a nagykanizsai, a budapesti, a zalaegerszegi, a soproni és a tatabányai MOL TRAVEL utazási irodák végzik, amelyek emellett bel- és külföldi utazásokat is szerveznek. Vezetője Litter Nándor. (S. L.)

MOL Magyar Olaj- és Gázipari Rt. (MOL Rt.), budapesti székhelyű, Kelet-Közép Európa egyik vezető integrált olaj- és gázipari társasága. Árbevétele alapján Magyarország legnagyobb cége. Alaptevékenysége a szénhidrogének felkutatása, kitermelése, feldolgozása, szállítása és tárolása, a szénhidrogénipari termékek kis- és nagykereskedelme, import-export tevékenység. Közvetlen jogelődje az *Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt*, amelynek átalakulásával jött létre 1991. október 1-jén. Tevékenységét ágazatokba, üzletágakba és üzemekbe szerveződve végzi. Nagykanizsán jelenleg a *MOL Rt. Nagykanizsai Bányászati Üzeme* tartozik hozzá. Lásd még *szénhidrogén-ipar* (S. L.)

MOL Rt. Nagykanizsai Bányászati Üzeme, az 1991-ben alakult MOL Rt. szervezeti egysége. Jogelődei a dunántúli szénhidrogénkutatásra és -bányászatra 1938-ban alakult *Magyar–Amerikai Olajipari Rt. (MAORT)*, valamint az annak a tevékenységét tovább folytató vállalatok. Így a Dunántúli Ásványolajtermelő Nemzeti Vállalat, a Budafai-, a Lovászi- és a Nagylengyeli Kőolajtermelő Vállalat, a *MASZOLAJ* vállalatok, a Kőolajipari Tröszt, majd az *OKGT* e területen működő vállalatai. Közvetlen elődje a *Kőolaj- és Földgázbányászati Vállalat*. Az üzem tevékenysége jelenleg is a Dunántúl területére terjed ki. Fő feladata a kőolaj- és földgáztermelés és a föld alatti gáztárolás. Jogelődeihez hasonlóan jelentős szerepet

tölt be a város gazdasági-társadalmi életében. Üzemigazgató: Paczúk László. Lásd még *a kötet támogatói* 380. oldal, *szénhidrogén-ipar* (S. L.)

Molnár Ferenc (1908. április 20. Eszteregnye – 1971.

Molnár Ferenc

november 10. Budapest), kőműves, 1950-ben a város *polgármestere*, majd 1954-ig *tanácselnöke*. Baloldali szociáldemokrata volt, segéd-építésvezetőként a *MAORT* bázakerettyei üzemében dolgozott. Közigazgatási pályáját 1949. március 29-én kezdte, amikor kinevezték a Letenyei járás főjegyzőjének. 1950. január 2-től Nagykanizsa *polgármestere*, a *városi tanács* megalakulásától, 1950. október 22-től *tanácselnök*. 1954-ig töltötte be ezt a tisztséget, majd Budapestre költözött. Nyugdíjazásáig a Kohó- és Gépipari Minisztérium Építőipari Vállalatánál építésvezető. Lásd még *második világháború utáni közigazgatás, szocialista tanácsrendszer* (G. T.)

Molnár Kata (1899. december 26. Nagykanizsa –

Molnár Kata (ZMÉL)

1967. június 11. Budapest), író. Budapesten érettségizett, ezt követően előbb közgazdasági tanulmányokat folytatott, majd zenével foglalkozott, végül író lett. Elbeszéléseit a jelentősebb folyóiratok, így a Nyugat, a Magyar Csillag, a Napkelet és a Vigília is közölték. „A lélek készülődik” című, 1938-ban megjelent kötetéért Baumgartner-díjat kapott. „Nemzedékének egyik legjelentősebb alakja volt a negyvenes évek elején.” – írta róla 1990-ben „A magyar irodalom története 1945–1975” című kötet. 1945 után azonban ritkábban jelentkezett, majd az ifjúsági irodalomban aratott sikert. Élete végén visszavonultan élt, regényén dolgozott, amely már nem készülhetett el. (N. J.)

Mórichely, középkori település a város határában, ami mint puszta ma is megvan *Miklósfától* délre. A középkori falu azonban még ettől is délebbre, a liszói útelágazó térségében feküdt. Egykor igen jelentős te-

lepülés volt. 1276-ból tudunk róla először, amikor István, ifjabb király, mint az Elek nevű, utódok nélkül elhalt nemes birtokát a Hahót nemzetség tagjának, Panyt ispánnak adományozta. Ezt az adományt IV. László megerősítette. 1292-ben azt írják róla, hogy egyik fele Zalában, a másik Somogyban fekszik. A 14. században a Mórichelyi család birtoka, akik 1360-ban kezdenek pereskedni Kanizsai I. Jánossal, aki kétségségre vonta itteni vámszedési jogukat. Hosszú pereskedés után a Mórichelyieket 1372-ben kötelezték jogaikat bizonyító okleveleik bemutatására, miután ezt nem tudták megtenni, a per 1374-ben Kanizsai Miklós javára dőlt el. Továbbra is a Mórichelyiek birtokában marad, akik a Kanizsaiak familiárisai lettek. Mórichelyi Farkas Péter 1488-ban a kanizsai vár várnagya. Egyházas hely. 13. századi körtemplomát az 1560-as években megerősítik, és *Mórichely vára* néven Kanizsához tartozó végvár lett, ami az 1570-es évek végéig funkcionált. Magát a falut 1593-ban említik utoljára, ekkor már mint elhagyott települést. Lásd még *elpusztult falvak a mai Nagykanizsa területén, Mórichely vára* (V. L.)

Mórichely vára, egykori erődítmény a mai *Miklós-fától* délre, a liszói útelágazásnál. Korabeli feladata *Vénece*, a mai *Bajcsa* felé az átkelő zárása, és az észak-dél irányú út biztosítása volt. Az azóta elpusztult település köralaprajzú templomát és környékét vették körül palánkfalakkal és szárazárokokkal. Giulio Turco hadmérnök 1569-es rajzából tudható, hogy a négyzet alakú vár délkeleti sarkán állt a templom. A vár kapuja északra, Kanizsa felé nyílt, ezen az oldalon a sarkokat két félkör alakú bástya erősítette. Az árkon kívül külső palánk is övezte. 1575-ben sikeresen ellenállt a török ostromnak. Az 1570-es évek végén, a védelmi koncepció változásával *Botszentgyörgy várával* együtt lerombolják. Az átkelő védelmét a túlsó parton megépült *Bajcsa vára* vette át. Lásd még *Kanizsai főkapitányság, Mórichelyi várak Kanizsa határában* (V. L.)

Mórichelyi-halastavak, *Miklósfától* délnyugatra, a Principális-völgymedence peremén kiásott tavak, amelyek közül az elsők létesítésére 1927-ben gróf Keglovich Béla kapott engedélyt. A savanyúfűves, ártéri térségben a vízellátást ekkor egy duzzasztómű beiktatásával kizárólag a *Szaplányosi-határárokra* építették. Az 1960-as évek második felében bővítették a tórendszert, s egy második duzzasztóművet is megépítettek a Nagykanizsa szennyvizeitől ekkorra már mentesített *Bakónaki-patakon*, ugyanakkor felújították a szaplányosi duzzasztót is. Ezzel megoldották a tórendszer kétoldali vizutánpótlását, miközben a tavak vízfelszíne 240 hektárra növekedett. E tórendszer jelenleg a siófoki székhelyű Balatoni Halászati Rt.-hez tartozik. Haltenyésztésre használják, beleértve az ivatástól az eladásig minden tevékenységet. Fő-

képp pontyot nevelnek, de amurral, busával, harcsával és süllővel is foglalkoznak. Évi 50–60 vagon halat értékesítenek, zömmel Magyarországon, de jelentős mennyiség jut Szerbiába, Hollandiába és Németországba is az itt tenyésztett halakból. Kétnyaras pontyokkal és süllőkkel hozzájárulnak a balatoni állomány pótlásához is. Lásd még *felszíni vizek* (Cs. F.)

Móricz Zsigmond Művelődési Ház, a város egyik legnagyobb múltú kulturális intézménye. Elődjének, a *Kiskanizsai Polgári Olvasókörnek* alapszabályát 1870-ben hagyták jóvá. E kör 1949-ig folyamatosan működött Kiskanizsán. Kultúrotthonként 1958 elejétől funkcionált az épület. Első igazgatója Buzás József volt. Őt Hajgató Sándor követte, aki a *Hazafias Népfront* Kiskanizsai Olvasókör Kultúrotthona néven működtette a házat. 1961. január 1-jétől Vizeli Dezső lett az igazgató. 1963-ban felújították az épületet, s ekkor vette fel mai nevét is. Élénk és tartalmas életet élt a művelődési otthon. Ismeretterjesztő előadások, amatőr és profi művészek, együttesek fellépései és szakkörök tevékenysége jelentette a rendszerességet. Jelentős volt a Dinda-korszak színjátszása. A népi művészet magas fokát nyújtja a *Kanizsai Táncgyűttes* és a *Bojtár Együttes*. Látványos munkát végez a hímző szakkör is. A Kápolnás Zoltán vezette Ifjúsági klub nagyszerű hagyományokat teremtett. Szintén megemlítendő a ház által szervezett sportverseny-sorozat. A művészeti együttesek utánpótlásának biztosítása érdekében különböző korosztályú csoportokat tartottak fenn. A táncosok vezetői közül ki kell emelni Papp Ferencet, ifj. Vizeli Dezsőt, Vizeliné Paksi Valériát. A zenei élet vezetői Dobronka József, Baranyai Géza, Vizeli Dezső, Fodor Gyula, Vizeli József voltak. A Pávákör mozgalom is ösztönzést adott a népművészetek, a költészet és zene hagyományainak. Vizeli József, a művelődési otthon következő igazgatója tovább erősítette a művészeti csoportokat. Az országon túra nyúló rendezvényeik a Nemzetközi Fesztételep és az Alpok-Adria Nemzetközi Néptáncfesztivál. A jelenlegi igazgató Farkas Tibor. Lásd még *Kiskanizsai Polgári Olvasókör* (H. Gy.)

Morvay Gyula (1905. október 2. Tardoskedd – 1998. Pécs), tanár, író. Szegény sorsú, sokgyermekes család gyermeke. Elemi iskoláit szülőfalujában, a gimnáziumot Kolozsváron, Érsekújváron és Budapesten végezte. Fél évig Pozsonyban egyetemi tanulmányokat is folytatott, ám érettségijét nem honosították, így tanítóképzőt végzett. 1929-től tanító Pereden, Rimaszombaton, 1939-től polgári iskolai tanár Adonyban. 1943-tól Nagykanizsán tanár, majd igazgató, szakfelügyelő, végül gimnáziumi tanár. Az 1930-as években tevékenyen részt vett a Sarlós mozgalomban, baloldali nézetei miatt többször folyt ellene eljárás. Irodalmi tevékenységének súlypontja szlovákiai korszakára

esik. Több önálló kötete jelent meg, cikkeit a közlősvári Korunk és a moszkvai Új Hang is közölte. Magyarországon megjelent kötetei: Valami készül (kisregény, Pécs, 1944), A nagy út (regény, Bp. 1944), Fekete föld (regény, Bp. 1948, csehül 1951). Utolsó évtizedeiben főleg a Zalai Hírlapban, az Életünkben jelentek meg versei, elbeszélései. 1983-ban a zalai írók Visszhang című antológiája mutatta be. Válogatott elbeszélései: Az öreg köfajtó (Pécs, 1992). (N. J.)

Mosaburg/Zalavár, a délnyugat-dunántúli régió Karoling-kori közigazgatási központja. Német Lajos keleti frank császár (817-876) a 840-es évek elején „Alsó-Pannónia egy részét a Zala folyónál” hűbérbe, majd 847-ben teljes tulajdonába adja Pribinának és fiának, Kocelnek. Pribina a „Zala folyó egy mocsaras berkében”, a mai Zalavár–Várszigeten építi fel grófsága központját, melyet erős földsáncsal és palánkfalal vesz körül.

A „civitas Priwinae”, „urbs paludarum” (Mocsár-vár(os)) néven emlegetett városias településen három nagyméretű templom épül. Az elsőt Pribina udvarházában (a sziget déli felén) 850. január 24-én szentelik fel Szűz Mária tiszteletére (ezt a templomot állítják helyre s szentelik fel a bencések 1019-ben Szt. Adorján tiszteletére). A másodikat, egy 50 méter hosszú, 25 méter széles, háromajtós, nyugati műves, gyűrűkriptás (?) zárándoktemplomot a salz-burgi érsek Bajorországból küldött mesteremberekkel építteti fel 852-859 között, a sziget középtáján. Ebben a templomban, a főszentély alatt voltak Hadriánus (Adorján) vértanú földi maradványai eltemetve. Végül a harmadik, Keresztelő Szt. János tiszteletére épült templom maradványai egyelőre még feltárássra várnak. A zalavár-récésküti szigeten talált, ezzel azonosított háromhajós kőbazilika ugyanis inkább egy Pri-bina udvartartásához tartozó nemes magántemploma volt, miként a Zalaszabar–Borjúállás szigeten feltárt fatemplom maradványai is. (Sz. B. M.)

motokrossz, népszerű technikai sportág. Nagykanizsán az 1950-es évek elején Sárecz Károly vezetésével a terepmotorozást előbb a *Magyar Honvédelmi Sportszövetség*, majd a *Magyar Honvédelmi Szövetség* karolta fel. Ebből alakult ki, Zalában elsőként Nagykanizsán az új technikai szakág, a motokrossz. Kiemelkedő munkát végeztek a sportág meghonosításában idősebb és ifjabb Hegyi József, akik a hatvanas években pályát építettek, országos bajnoki fordulókat, nemzetközi tornákat rendeztek, és a *MÁV NTE* szakosztályában kitűnő eredményeket értek el versenyzőikkel. Az országban akkoriban működő 19 klub sorában a vasutasok a 7. helyet foglalták el. Nagykanizsa a vidék motokrosszos fellegvárának számított. A többszörös bajnok Csóti Jenőt és társait Hakonai Jó-

zsef, Kiss I. Gyula követte, aki a magyar bajnoki futamokon és a Kanizsa Kupa versenyein tűnt ki. Az 1980-as években szűkültek az anyagi források. 1986-ban a MÁV megszüntette a szakosztályt. Vaska Kálmán és felesége, illetve György Gyula és az újjászervezett elnökség a *Kanizsa Motocross Sport Klubban* folytatta tevékenységét. A kilencvenes években az első osztályú Bolla Ferenc, Weisz Ferenc, Rozmán Róbert, Venzli Zsolt, ifj. Vaska Kálmán, Sajtos János, majd a kettős állampolgárságú osztrák Mehnert Martin I. osztályú versenyzőként aratta sikereit kanizsai színekben. Közben korszerűsítették az 1870 méter hosszú, 15 ugratóval, 15 méter szintkülönbségű sirtófallal ellátott Petőfi úti versenypályát, ahol Vaskákék továbbra is rangos viadalokat rendeznek. Lásd még a *Kanizsa Motocross Sport Klub*, *MÁV NTE*, *sportágak* (B. A.)

Repülő motorosok a kanizsai pályán
Fotó: Soproni

MOVE, lásd *Magyar Országos Véderő Egyesület*

mozgássérültek sportja, az 1980-as évek elejétől a *Hamburger SE* megalakulásával szervezett keretek között zajló sportélet. Asztaliteniszben Kopár Ágnes, sakkban Balogh Imre a legsikeresebb, atlétikában népes versenyzőgárda bizonyított az országos döntőkben. Az 1998. évi atlétikai országos finálét júliusban rendezték első alkalommal Nagykanizsán. Józsfai Tamás bajnoki álló kategóriában aranyérmet szerzett 100 méteres és 400 méteres távolugrásban. Virovecz László megnyerte a gerelyhajítást, ezüstérmes volt diszkoszvetésben és súlylökésben. Kategóriájában Lakatos Szilárd az élen végzett gerelyben, 2. volt súlyban és diszkoszban, illetve 3. lett távolugrásban. Kalányos Szilárd súlyban 2., diszkoszban 3. és gerelyben 4. volt. A csapatsportágak közül a legjobb eredménnyel az ülőerőplabdázók büszkélkedhetnek, akik az NB I-ben érmes csapattal tűntek ki. Lásd még *Hamburger SE*, *ülőerőplabda* (B. A.)

Mozgókép-otthon, lásd *Szabadság Filmszínház*

mozgóposta, a küldeményeket a vonaton menet közben szortírozó postai szolgáltató egység. A nagykanizsai mozgóposta mint Kalauz Postafőnökség 1868-ban kezdte működését. A postások kezdetben Mohácsig és Eszékig közlekedtek. 1875-ben *Chinorány Géza* felügyelő vezetése idején a nagykanizsai részleg Mozgóposta-főnökséggé alakult. Ekkor Bécstől Eszékig jártak a postások. 1907-ben Pécs és Zágráb fel szeretne volna osztani a kanizsai főnökség területét, ez a terv azonban Ungerr Ulmann Eleknek, a helyi Kerekedők Társulata elnökének köszönhetően meghiúsult. Így a mozgóposta az első világháború végéig megőrizte fontosságát, ám Trianon után beszűkült mozgásterét és jelentősége. Lásd még *posta* (P. J.)

moziépület, 1926-ban Medgyaszay Istvánnak, a veszprémi és a soproni színház építésének tervei alapján, mint mozi-színház épült. 465 ülőhellyel, hátsó, illetve két oldalpáhollyal, karzatok nélkül készült. Stílusa a szecesszió magyaros, népies áramlatát idézi. Alaprajza követi a funkcióból adódó hármast, előcsarnok-nézőtér-színpad tagolást. Színpada 140 m²-es. Sajátos szerkezeti megoldásként nézőtere aljában véve egy padlóg lenyúló tetőszerkezet. Előcsarnoka fölött harangláb-formát idéző kis torony található. Főhomlokzatának az oszlopos bejárat fölötti kö-

zepső részét és két oldalhomlokzatát a tető alatt stilszerű, sgraffitto technikával festett, a Bánk bánból, a János vitézből és a Falu rosszából vett egy-egy jelenet díszíti. Lásd még *helyi védelem* (K. L.)

mozik, lásd *Apolló Filmcentrum*, *Apolló Mozgóképszínház*, *Edison mozi*, *Kertmozi*, *Polgári Egylet filmvetítő-helyei*, *Uranus*, *Uránia Mozipalota*, *Saturnia mozi*, *Szabadság Filmszínház*, *vándormozik*, *Városi Mozi* (N. Cs.)

MSZMP, lásd *Magyar Szocialista Munkáspárt*

MSZP, lásd *Magyar Szocialista Párt*

mufti, lásd *Kanizsai vilajet*

Munkácsi Noémi (1903. augusztus 1. Budapest – 1966. Jeruzsálem), költő. Apja Munkácsi Bernát nyelvtudós, férje Winkler Ernő nagykanizsai főrabbi. A budapesti tudományegyetemen és az Izraelita Tanítóképző Intézetben tanult. Kiemelkedő szerepet vállalt Nagykanizsa társadalmi életében. 1933–1940 között az *Izraelita Jótékony Nőegylet* vezetője. 1944-ben elhurcolták. 1951-től Izraelben élt, ahol szociális nevelő munkát végzett. Beszélgetések Istennel címmel jelent meg verskötete (1942, Budapest). Jeruzsálemben is publikált. (N. J.)

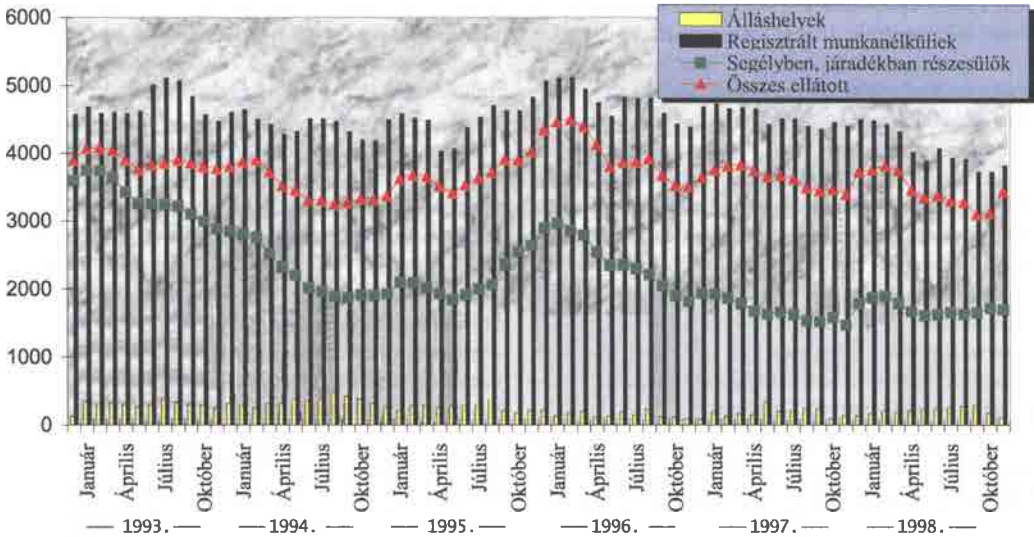
munkanélküliség, a gazdasági változások társadalmi következménye. A nyolcvanas évek végétől, a központosított tervgazdaságról a piacgazdaságra való áttérés, majd az erősödő privatizáció időszakában a városban és a vonzáskörzetében hirtelen megnőtt a munkanélküliség. A város gazdaságában végbement változások egy tartósan munka nélkül maradt réteg kialakulását eredményezték. A kilencvenes évek végén a megyei átlagot meghaladó, nagyarányú és hosszantartó munkanélküliség érezteti hatását Nagykanizsán. Lásd még *foglalkoztatás*, *munkaügyi központ* (S. B-né)

A Városi Színház és Mozi épülete 1920-as évek végén és ma (Sz. T.)
Fotó: Erdei (alsó kép)

A regisztrált munkanélküliség megoszlása iskolai végzettség szerint Nagykanizsa térségében 1998 augusztusában

A munkaerőpiacot jellemző főbb adatok alakulása a nagykanizsai kirendeltség körzetében (1993. január – 1998. december)
 Forrás: Zala Megyei Munkaügyi Központ Kirendeltsége Nagykanizsa

Munka-páholy (A Nagy-Kanizsa keletén dolgozó Munka-páholy évi jelentése 1894-ről. Írta Sz. S. titkár, Nagy-Kanizsa, 1895, 14 oldal.), a helyi szabadkőművesek 1894. évi eseményeiről beszámoló kiadvány. A könyv a Nagykanizsán működő Munka-páholy általánosan megfogalmazott szabadkőműves hitvallását, valamint azt tartalmazza, hogy a szabadkőművesek ekkor választották tiszteletbeli főmesterüké egyik idős tagjukat. A kötet beszámol arról a jelképes érvényű esetről, hogy amikor Kossuth Lajos hamvait Kanizsán keresztülvitték, a helyi szabadkőművesek testületileg kivonultak, hogy koporsójára helyezték az elismerés babérjait. Ennek kapcsán a szerző halhatatlan testvérüknek, a szabadkőműves eszmények nagy apostolának nevezte Kossuthot. Lelkesítő beszédekről, előadásokról, találkozókról is beszámol a kiadvány. Megtudjuk, hogy a szegény iskolás gyermekek téli táplálását átvette tőlük a népkonyha, bár a páholy a továbbiakban is támogatta e nemes célt. Érdemük, hogy fenntartják az ingyenes népkönyvtárat. A könyvtár 1894-ben 300 kötetrel gyarapodott, 1400 kötetben 800 művel és 367 állandó olvasóval rendelkezett. Terveik között szerepelt állandó páholyház építése. Lásd még *egyesülettörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

Munkás, 1919. május 1. – 1919. augusztus 2. között megjelenő politikai napilap, a *Tanácsköztársaság* idején a *Nagykanizsai Szocialista Párt* délutáni hivatalos lapja. Kiadója és nyomdája a *Gutenberg Nyomda* volt. A híreket és a tudósításokat megosztotta párjával, a párt délelőtti lapjával, a *Zala-Népakarattal*. E politikai napilap a *Zalai Hírlap* utódjaként, annak számozását mindvégig megtartotta, majd 1919. augusztus 6-

tól, a kommün bukása után ismét Zalai Hírlapként folytatta tevékenységét. Példányait az Országos Széchényi Könyvtár, illetve a Zala Megyei Könyvtár őrzi. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

munkásörtség, lásd *Magyar Szocialista Munkáspárt*

Munkásörtség énekkara, 1957–60 között *Ivánkovits Ferenc* zeneiskolai igazgató vezetésével működő együttes. A 30 fős énekkar próbáit heti egy alkalommal a Városi Művelődési Házban tartották. 1958 októberében a Révész László karnagy vezette Munkásörtség Központi Férfikarával közösen rendezett hangversenyen nagy sikert aratott. Lásd még *kórusok* (F. F.)

Munkáspárt, 1989 októberében alapított, marxista-leninista elveket valló baloldali párt. Helyi szervezetét is 1989-ben hozták létre többnyire olyanok, akik tagjai voltak a *Magyar Szocialista Munkáspártnak*. Alapító elnöke dr. Kerekes József volt. Indultak az 1990-es, az 1994-es és az 1998-as választásokon. Képviselőjük nem jutott be a parlamentbe. A Munkáspárt az önkormányzati választásokon is minden alkalommal állított jelölteket. 1994-ben egy képviselőjük listán bekerült a városi képviselő-testületbe. Az 1998-as választásokon nem szereztek képviselői helyet. A párt jelenlegi elnöke Trencsényi Gyuláné. Lásd még *pártok*, *politikai szervezetek* (J. L.)

Munkaszolgálatosok emlékoszlopa, a Fő út 6. szám alatti *Zsinagóga* nyugati bejáratánál álló *emlékmű*. A fekete márvány obeliszk felirata: „A munkaszolgálatban elpusztultak emlékére. 1941–1945.” Gyászünnepegy ke-

retében 1946. április 27-én avatták fel. *Lásd még emlékművek, helyi védelem, köztéri alkotások (K. Zs.)*

munkaügyi központ (Zala Megyei Munkaügyi Központ Kirendeltsége Nagykanizsa), a város és vonzaskörzetének munkaközvetítését, valamint a munkanélküli ellátással összefüggő területi feladatokat ellátó, 1991-ben alakult intézmény. Az elmúlt évtizedekben több szervezeti és tartalmi változás történt e területen, ám a mindenkori szervezet alapfunkciója, más-más hangsúlyokkal ugyan, de a betöltetlen munkahelyek és a munkába lépők, munkahelyet változtatók egymásra találásának biztosítása volt és maradt. A munkaerő közvetítés a második világháború után az 1948-ban létrehozott Országos Munkaerőgazdálkodási Hivatal feladata volt. E munka helyi ellátása Nagykanizsa Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának feladatává vált. A munkaerő-közvetítés ekkor kötelező volt, vagyis a munkáltató csak munkaközvetítés útján létesíthetett munkaviszonyt a munkavállalóval. A tanácsi közvetítő szervezetnek a kötelező munkaközvetítés elrendelésénél figyelembe kellett venni a munkáltató népgazdasági fontosságát, emellett a kötelező munkaközvetítésre a vállalatok felügyeleti szervei is tehettek javaslatot. Az „új gazdasági mechanizmus” bevezetése 1968-tól feloldotta a munkaerőmozgások adminisztratív kötöttségeit. A városban megindult ipartelepítés hatására a megnövekedett munkaerőmozgással évente átlagosan kétezer ember munkaközvetítése és elhelyezése valósult meg. A liberálisabbá vált légkörben, a korábbiaktól eltérően elismerték a munkavállalók szabad munkahely-választáshoz való jogát, emellett a vállalati munkaerő-gazdálkodási kötöttségeik is oldódtak. Ám ezzel együtt is a rövid időszakonként munkahelyet változtatók, valamint azok, akik munkaviszonyukat egyéni indítékből, felmondással szüntették meg, csak a munkaközvetítő által felkínált munkahelyeken helyezkedhettek el. Az úgynevezett közveszélyes munkakerülőket, vagyis azokat, akik nem rendelkeztek munkaviszonnyal, megbüntették. 1980-ban, azzal a céllal, hogy munkaközvetítés szolgáltató tevékenységgé alakuljon át, és jobban érvényesülhessen a gazdaság önszabályozó mechanizmusa, megszüntették a kötelező közvetítést. A városi tanács vb. munkaügyi szakigazgatási szervezete 1989-től önálló költségvetési intézményként Munkaügyi Szolgáltató Irodává alakult, majd 1991-től a Zala Megyei Munkaügyi Központ szervezeti keretén belül a nagykanizsai kirendeltség látja el a város és vonzaskörzete, így a régi nagykanizsai járás területén is a munkaközvetítéssel valamint a munkanélküli ellátással összefüggő területi feladatokat. A kirendeltség folyamatosan információkat gyűjt a régió munkaerőpiaci folyamatairól, prognózisokat készít a várható változásokról, elősegíti a létszámleépítések okozta helyi foglalkoztatási gondok megoldását. Ugyanakkor

a kirendeltség feladatai közé tartozik a munkanélküli ellátások megállapítása, folyósítása, a munkanélküli-ség megszüntetését segítő foglalkoztatási programok működtetése, valamint a képzések és átképzések szervezése. A kirendeltség vezetője Somos Béláné. Lásd még *foglalkoztatás, munkanélküliség (S. B-né)*

Murai Vízmű, az alig 20 kilométernyire fekvő Murateraszra települt vízkiemelő rendszer, ahol 1972-től a közel 8 méter vastag kavicsrétegbe süllyesztett csápos és csökutakkal ivóvizet termelnek. További beruházásokkal hosszú évtizedekig képes lesz biztosítani a város növekvő vízszükségletét, hiszen akár napi 100 ezer m³ vizet is adhatnak e kutak. Kedvező az is, hogy az egyébként március és május között jelentkező nagyvizek mellett júliusban is kialakul egy murai magas vízállás, ami egybeesik a város fő fogyasztási csúcsával. Problémát jelenthet azonban a víz minősége, s e gondok akár fokozódhatnak is. Már a folyó felső szakaszán, az osztrák vaskohászati vidéken is szennyeződik a víz. Az innen származó magas vas- és mangántartalmát (2,0–2,7, illetve 0,24–0,44 mg/l), azok lekötésével csökkentik. A fertőzések ellen gyenge klórozással védekeznek. Az ammónia kisvízállásakor feldúsulhat, a nitrit- és nitrát tartalom azonban csak ritkán haladja meg a tűrési határt. Lásd még *fel-színalatti vizek (Cs. F.)*

Muskáti Cukrászda, lásd *Bajer Cukrászda épülete*

muszoló bot, szőlőprésléshez alkalmazott, körülbelül egy méter hosszú, a végén háromfelé ágazó bot. Hajdan még a puttonyban „megmuszóták” vele a szőlőt, amit a présmelencébe öntve megtiportak, végül a présbe raktak. Használatát a szőlődaráló elterjedése tette feleslegessé. Lásd még *hagyományos használati eszközök (K. E.)*

múzeum, amely mai nevét – *Thúry György Múzeum* – 1951-ben kapta, ha csírájában is, de már a század elejétől működik a városban. 1913-ban *Halis István* városi tanácsost nevezték ki könyvtárosnak és múzemőrnek, aki 1919-ig hivatali szobájában gyűjtötte a könyveket és a régiségeket. Ekkor a múzeumi anyag magvát a *piarista gimnázium* „régiségtára” alkotta. Ezt bővítette *Halis István*, majd *Grünhut* Alfréd bankár híres numizmatikai gyűjteménye. Ezután a *Városháza* második emeletén adtak át két szobát múzeum céljára. 1923-ban az új *gimnázium* (Sugár u. 13.) udvari épületében rendeztek be négy szobát a múzeum és a könyvtár számára. *Halis István* 1925-ig vezette a két gyűjteményt, azután a kegyesrendi tanárok, Sótónyi István, dr. Kerkay József, Szakáll Gyula, Grujber József látták el másodállásban a múzeumőri és könyvtárosi teendőket.

1949 tekinthető a mai értelemben vett múzeum ala-

pítási évének. Ekkor a múzeumot államosították, 1950-ben pedig a könyvtártól is szétválasztották. Kijelölték a nagykanizsai tájmúzeum gyűjtőterületét is. Az államosítást követő néhány hónapban dr. Szentmihályi Imre a múzeum vezetője, 1950. október 23-tól pedig dr. Kerecsényi Editet bízták meg az intézmény munkájának irányításával. A múzeumot 1951. január 1-jén állami kezelésbe vették, és az 1951. április 2-i határozat szerint felvette a Thury György Múzeum nevet. Az intézmény rohamos fejlődésnek indult, a tárggyűjtés következtében kinőtte helyiségeit, így 1952-ben új otthonba, az Erzsébet tér 11. szám alatti *múzeumépület*be költözött. Nem sokkal később ez is szűknek bizonyult, ezért raktárhelyiséget kapott a szomszédos épületben is. 1962-ben a múzeumok többsége, így a nagykanizsai is megyei tanácsai kezelésbe került, és napjainkban is megyei intézményként működik. A gyarapodó gyűjtemények újra raktározási gondokat vetettek fel és az állandó kiállítás a hatalmas raktári anyaghoz képest szegényesnek volt mondható. Ezért a Művelődésügyi Minisztérium 1968-ban megvásárolta a Fő u. 5. sz. alatti épület nyugati szárnyát. Az épületrész felújítását 1975–80 között végezték el. Egy időszaki kiállítás után 1983. október 28-án nyílt meg e *múzeumépület*ben az „Erdő és ember Zalában” című állandó kiállítás, amely 1997 végéig volt látogatható. Ebben az épületben kapott helyet a régészeti gyűjtemény és a restauráló laboratórium is. A múzeum különböző témájú időszaki kiállításait 1981 áprilisa óta az úgynevezett Városi Képtárban, a *Vasemberház*ban mutatja be. Itt nyert elhelyezést a múzeum képzőművészeti gyűjteménye is. Dr. Kerecsényi Edit nyugdíjba vonulásakor, 1984-től az 1975 óta az intézményben dolgozó dr. Horváth László régészt nevezték ki igazgatónak. A jelenlegi 13 főfoglalkozású dolgozó (1 régész-igazgató, 1 történész, 3 gyűjteménykezelő, 2 restaurátor, 1 adminisztrátor, 2 gazdasági ügyintéző, 1 vezető teremőr, 2 takarítónő) három épületben tevékenykedik, de ezekenkívül külső raktárakban is kénytelenek tárolni a tárgyakat. Az elmúlt csaknem 50 év alatt óriási fejlődésen ment át a múzeum. A néprajzi gyűjtemény textil-része a Dunántúl egyik legjelentősebbje, míg a régészeti elérte a környező múzeumok mennyiségét és minőségét. Jelentős a történelmi gyűjtemény, különösen gazdag a századforduló emlékeiben. Jelenleg a múzeum leltározott, fontosabb gyűjteményi anyagának mennyisége a következő: régészet 45271, néprajz 14782, történet 7008, numizmatika 9124, természettudomány 3376, képzőművészet 790, iparművészet 390, történelmi dokumentum 6571, fotó 25651 darab. A szakkönyvtárban 7206 kötet könyv és 3767 periodika található. (H. L.)

múzeumépület, (Erzsébet tér 11.) 1820 körül készült, klasszicista stílusú *műemlék* épület, ami a 19. sz.

második felében a nagykereskedő *Guttman* család palotája és üzleti székháza volt. Egyemeletes, U alakú, homlokzata 3+3+3 tengelyes, középen timpanonnal lezárt rizalittal, ennek aljában kapualjjal. Udvarán kétoldalt függőfolyosó található. Földszinti ablakközeit lapos pilaszterek tagolják, rájuk támaszkodó, az ablakok fölött fülkeszerű lezárást adó ívekkel. Az emeleti ablakok fölött stukkódísz és plasztikus, csak a rizaliton háromszögletű szemöldök.

A Thury György Múzeum Erzsébet téri épülete

Lépcsőházában szépen esztergályozott tölgyfa korlát van. Homlokzata nemes arányaival az utcakép meghatározó eleme. (K. L.)

múzeumépület, (Fő út 5.) 1705–12 között *Kanizsa várá*nak köveiből készült *műemlék* épület. Építtetője a város akkori kegyura, Grasic Jakab báró volt, ám később a *Batthyány* család uradalmi tisztartói háza lett. Alaprajza L alakú, egyemeletes, udvari részének mindkét szintjén árkádsorral, a fő út felőli szárnyon

A Fő úti múzeumépület belső tere

ugyanitt háromtengelyes, felül timpanonnal lezárt rizalittal. Külső homlokzatán az alacsonyabb, párkánnyal elválasztott alsó rész armírozással díszített, emeletén háromfüles ablakkeretek, a Múzeum tér felől félköríves alaprajzú, kisméretű, zárt erkély. A Fő úti szárny közepén lévő kapualját fakockák borítják. Keleti része ma is toldott, átépített. (K. L.)

műemlékek, az országos védetség bármely fokát élvező, így műemlék, műemlék jellegű, városképi jelentőségű épített emlékek.

Műemlék: *Szentháromság emlék* (Kossuth tér), *múzeumépület* (Fő út 5.), *Vasemberház* (Erzsébet tér 1.), *múzeumépület* és lakóház (Erzsébet tér 11.), *Inkey urna* (Sugár út 5.), *alsóvárosi*, volt ferences *templom* és kolostorépület (Zárda u. 9.), *Inkey sírbolt* (Lazsnakpuszta), *miklósfai római katolikus templom*.

Műemlék jellegű: *Zsidó hitközség háza* (Fő út 6.), *Zsinagóga*, volt uradalmi istálló és magtár (Múzeum tér), *Török kút* (Múzeum tér), *Kvartélyház* (Erzsébet tér 9.), *Lakóház az udvarán magtárépület* (Erzsébet tér 15.), *felsővárosi templom* (Deák tér), *förhénchegyi kápolna*.

Városképi jelentőségű: lakóház (Csengery u. 12.), *Bazárépület* (Fő u. 8.), *lakóház* (Király u. 35.), *Bathány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola épülete* (Sugár út 9.), *Grünhut-ház* (Deák tér 2.), *Grünhut-ház* (Deák tér 4.), *Axenti-ház* (Deák tér 5.). (K. L.)

műemléki jellegű épített emlékek, lásd *műemlékek*

műkedvelők, öntevékeny, amatőr színjátszók, akik a diszleteket, jelmezeket maguk készítik vagy szerzik be, rendezőik nyugdíjas tanítók, plébánosok vagy régi, tapasztalt színjátszók, előadásaitak, vendégszerzéseiket maguk intézik, bevételeiket pedig jótékony célra vagy a színjátszókör céljaira ajánlják fel. A 19. század első évtizedeitől a kanizsai egyesületekben,

intézményekben több színjátszó csoport is működött folyamatosan. Ilyenek voltak az 1920–30-as években a *Polgári Egylet színjátszói* és a *Kereskedő Ifjak Egyesületének színjátszói*, 1920 és 1970 között a *Kiskanizsai Polgári Olvasókör színjátszói* és a *Vasutas Színjátszó Kör* (később Déryné Színjátszó Csoport), az 1960–70-es években az *Olajbányász Szakszervezet színjátszói* és a *Kereskedelmi Pénzügyi és Vendéglátóipari Dolgozók Szakszervezetének színjátszói*. (D. L.)

művelődési házak, lásd *Erkel Ferenc Olajipari Művelődési Ház*, *Hevesi Sándor Művelődési Központ*, *Kodály Zoltán Művelődési Ház*, *Móricz Zsigmond Művelődési Ház*

művese állomás, lásd *N. M. C. művese állomás*

N. M. C. művese állomás, a helyi vesebetegek kezelésére és ellátására 1995-ben létrejött egészségügyi intézmény. Korábban a rendszeres orvosi ellátásért a rászorulóknak hetente több alkalommal több tíz, esetenként száz kilométert voltak kénytelenek utazni. A probléma helyi megoldását egy, a *városi kórház* területén létesített művese állomás építésével kellett hát megoldani. A kivitelezési munkákat a ZÁÉV Rt. végezte, az épületet 1995. november 17-én ökonikus felszenteléssel avatta fel Koroncz László római katolikus plébános, Balogh Tibor református, Deme Dávid evangélikus lelkész és Rajnai Sándor, az Izraelita Hitközség vezetője is megáldotta. Az 50 fő kezelésére alkalmas állomás közel 200 millió forintnyi ráfordítással készült. (Sz. G.)

A nagykanizsai Vasutas Dolgozók „Kodály Zoltán” Népművelési Otthonának színjátszó csoportja előadja

Csizmarek Mátyás

BUJÓCSKA

4. 3 felvonásos vígjátékát Rendező: Altai József

Szereposztás:

Fehér Péter	Kovács János	Kovács János	Kovács János
Kovács János	Kovács János	Kovács János	Kovács János
Kovács János	Kovács János	Kovács János	Kovács János
Kovács János	Kovács János	Kovács János	Kovács János

Városi Színház Kanizsa

Február 18. szombat Óra 8 órakor.	Vasutas Dolgozók Kodály Zoltán Népművelési Otthonában (Városliget-út 67.)
Február 19. vasárnap Óra 9 órakor.	"
Február 21. kedd Óra 8 órakor.	"
Február 22. kedd Óra 8 órakor.	"
Március 4. szombat Óra 8 órakor.	"
Március 6. vasárnap Óra 9 órakor.	"

Belépődíj: 8-, 6- és 4- forint

Árnyékban a Vasutas Otthonban (Városliget-út 67.) február 18-25 és az Állami Színházban.

Nádasdy család, Vas megyei eredetű nemesi család, amely a forrásokban a 13. század óta szerepel. Tagjait többnyire hadi pályákon vagy megyei hivatalokban találjuk. A család a 15. századtól familiáris viszonyban van a *Kanizsai családdal*. A Nádasdyak alispánként szolgáltak Zala és Vas megyében a főispáni tisztet viselő Kanizsaiak mellett. 1402-ben Nádasdy András *Kanizsai II. Miklós* zalai alispánja. 1443-ban Nádasdy Oszvald (Osvát) Kanizsai László fiainak várnagya *Kanizsa várában*, aki a várat megvédte a Rozgonyiak ellenében. Ugyancsak kanizsai várnagy volt Nádasdy Ferenc, Nádasdy Tamás apja. A család *Nádasdy Tamással* emelkedett a fő-nemesség soraiba. Nádasdy Tamás és *Kanizsai Orsolya* házassága révén szállt Kanizsa a Nádasdy családra. Nádasdy kanizsai érdekeit bizalmi emberein, leginkább *Csány Ákoson* keresztül érvényesítette. Fia, II. Ferenc, a fekete bég, résztvevője a kanizsai végek legdicsebb ütközetének, a kacorlaci csatának. (V. L.)

Nádasdy-féle vár, *Kanizsa várának* az a korszaka, amikor *Nádasdy Tamás*, miután 1533-ban feleségül

vette *Kanizsai Orsolyát* és így a *Kanizsai család* vagyona a birtokába jutott, átépítette a várat. Ezt megelőzően a vár már három részre tagolódó erődítmény volt, ami a várkastélyból, az úgynevezett közép várból és a külső várból állt. Időközben azonban igen rossz állapotba került, így a Dunántúlon dúló hadiesemények szükségessé tették az újjáépítését. Nádasdy Tamás 1554 ősze és 1559 között teljesen újjáépítette a védőműveket, megtartva a vár korábbi hármas szerkezetét. A falak és bástyák továbbra is fából és földből épültek, de már zömmel a Magyarországon korszerűnek számító ó-olasz bástyákkal egészültek ki. A várnak két kapuja volt, a város felé a Kenéz kapu, nyugatra a Jézus kapu nyílt. Az átépítés folyamatát, az irányítók, Szele Jakab, Terjék Tamás leveleiből, az átépítés utáni vár alaprajzát *Ferabosco* 1572-es alaprajzából ismerjük. Lásd még *Kanizsa vára* (V. L.)

Nádasdy Tamás, báró (1498. ? – 1562. június 2.

Bárá Nádasdy Tamás
(ZMÉL)

Egervár), nagybirtokos, főúr, nádor. Bolognában és Rómában tanult, az 1520-as években II. Lajos kancelláriájában szolgált. A mohácsi csata után I. Ferdinánd pártjára állt. 1527-ben Buda váranak kapitánya. 1529-ben a szultán fogságába esett, aki kiszolgáltatta Szapolyai János királynak. János bizalmát megnyerve fontos meg-

bízásokat és nagy birtokományokat kapott. 1530-ban Ferdinánd hadaival szemben ő védte Buda várát. Grittivel való összetűzése után 1533-ban ismét Ferdinánd pártjához csatlakozik. Ugyanebben az évben feleségül vette *Kanizsai Orsolyát*, s vele a hatalmas Kanizsai-vagyon ura lett. 1534-ben Vas megye főispánja, 1537-ben horvát bán, 1540-ben országbíró, 1554-ben nádor. Pártfogója volt a reformációnak, birtokán, Újszigeten nyomdát állított fel, iskolát alapított. 1555–59 között átépítette a kanizsai várat (*Nádasdy-féle vár*), és alkalmassá tette a török elleni védelemre. Lásd még *Kanizsa vára*, *Nádasdy család*, *Kanizsai család* (V. L.)

Nagy József (1899. október 25. Gyékényes – 1970. január 17. Budapest), 1948–49-ben a város polgármestere. Székesfehérváron járt polgári iskolába. Vasúti munkásként, majd az Első Hazai Biztosítónál dolgozott. 1942-ben költözött Nagykanizsára. 1942–43-ban kanizsai zsidó munkaszolgálatosokat hozott haza a Dontól. A *Szociáldemokrata Párt* Kéthly Anna-féle szárnyához tartozott. 1948. május 26-án a helyi

nemzeti bizottság elnökévé, három nappal később polgármesterré választották. E tisztségét 1949-ig töltötte be. 1950-től 1953-ig a recski internálótábor foglya. 1953–57 között, nyugdíjazásáig az olajiparban dolgozott, miközben 1955-ben Budapestre települt. Marosán György felkérésének ellentmondva nem vállalt kormányzati szerepet, ezért kényszernyugdíjazták. Lásd még *második világháború utáni közigazgatás* (G. T.)

Nagy Lajos (1916. április 30. Hajdúböszörmény –

Nagy Lajos

1968. március 30. Nagykanizsa), 1963-tól 1968-ig a város *tanácselnöke*. Magánúton érettségizett Csurgon. A *második világháború* idején részt vett az erdélyi bevonulásban. A háború után először Zalaegerszegen, majd Nagykanizsán a Közellátási Felügyelősen dolgozott. 1957-től 1963-ig a Nagykanizsai Járási Tanács elnökhelyettese. 1963. március

1-jén Nagykanizsa Város Tanácsának Végrehajtó Bizottsága tanácselnöknek választotta. Tisztségét haláláig töltötte be. Tanácselnöki működésének jelentős eredménye volt az *egyesült izzó* letelepítése, valamint a *keleti-városrész* építésének megkezdése. Kitüntetései: Szocialista Munkáért Érdemérem (1962), Munka Érdemrend Arany Fokozata (1967). Lásd még *szocialista tanácsrendszer* (G. T.)

Nagy Samu (1881. május 17. Csurgó – 1940. szeptember 17. Budapest), újságíró. 1904-től a Zala szerkesztője. A fővárosi lapokba küldött cikkeire felfigyelt Rákosi Jenő, és 1912-ben meghívta a Budapesti Hírlap munkatársának. Az első világháború alatt haditudósító, majd politikai rovatvezető. 1919-től az Est munkatársa, 1927-től a Budapesti Hírlap szerkesztőségének tagja. 1933–38 között a 8 órai Újság felelős szerkesztője. Önállóan megjelent kötetei: „Plágium” (elbeszélések, Budapest 1920), „Zörög a haraszt” (vígjáték, bemutatója 1927), „Magyarország kormányzásának története a háború után 1931-ig”. (H. K.)

Nagyandránháza, lásd *Aty*

Nagyboldogasszony, Nagyasszony napja, (aug. 15.) az egyik legjelentősebb Mária-ünnep, amihez a katolikus egyház tanítása szerint Szűz Mária mennybemenetele kötődik. A *Kisasszonynappal* (szept. 8.) együtt *fogadott ünnepként* tartják tiszteletben Kiskanizsán. Népi időjós-

lás is kapcsolódik e naphoz. Ha ekkor esik, az egész őszi időszak esős lesz. A falusi nép nem kaszál többet a réten, mivel már nem lesz a fűből jó, száraz széna. Lásd még *fogadott ünnep, időjárásjósló nap* (K. E.)

Nagyfakos, lásd *Bagola*

Nagy-Kanizsa, lásd *városnév írása*

Nagykanizsa (Barbarits Lajos: Nagykanizsa, kiadta a Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala Budapesten 1929-ben 395 oldalon.), nagyobb lélegzetű, máig egyedülálló, a város életének széles területeit bemutató és történetének teljes időszakát megőrkítő összefoglaló mű. Fejezeteit írták: *Barbarits Lajos*: Kanizsa vár története, Nagykanizsa a szabadságharcban, A városi közigazgatás története, Nagykanizsa város fejlődése, Nagykanizsa a politikában, A nagykanizsai hivatalok története, Nagykanizsa a világháborúban, A kanizsai egyházak története (közösen *Villányi Henrikkel*), A kanizsai iskolák története, Nagykanizsa ipara és gyáripara (közösen Weiser Jánossal), Irodalom és művészetek Nagykanizsán. Finta József: A 48. gyalogezred története. *Villányi Henrik dr.*: A kanizsai egyházak története (közösen Barbarits Lajossal). Szabó Zsigmond dr.: Nagykanizsa közegészségügye. Blankenberg Imre: Nagykanizsa kereskedelmének múltja. Weiser János: Nagykanizsa ipara és gyáripara (közösen Barbarits Lajossal). *Mező Ferenc dr.*: Nagykanizsa sporttörténete. N. Szabó Gyula: Kiskanizsa az etnográfia tükrében. A kanizsai egyesületek vázlatos adatai és a Társadalmi rész című fejezetek szerzőire vonatkozóan nem rendelkezünk pontos ismeretekkel. A történeti részeket – mivel a szerzők között nem találunk történészt – kritikával kell kezelni. A 19. század második felének és a 20. század első negyedének pótolhatatlan, főként személyi adattárát adja a teljesség igényével készült kötet. Lásd még *történelmi kiadványok* (Cz. Gy.)

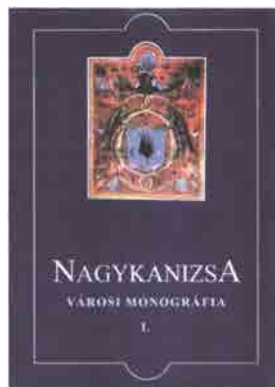
Nagykanizsa (Nagykanizsa, fotóalbum, 1992, 120 oldal), nagy alakú, várost bemutató reprezentatív album, ami Kotnyek István fotóit tartalmazza. Művészi igényesség jellemzi az Ausztriában nyomtatott, Nagykanizsa jószerével minden fontos épületét, látványosságát bemutató, a város hangulatát is megőrkítő kiadványt. Lehota Jánosnak a munka bevezetőjéül szánt rövid várostörténeti összefoglalója a magyar mellett német és angol nyelven is olvasható. Lásd még *várostartörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

Nagykanizsa (Nagykanizsa. Fotóalbum, szerkesztette Petike Antal, kiadta a Városi Tanács VB 1975-ben 93 oldalon), várostörténeti szempontból hasznos kötet, ami 77 fekete-fehér, illetve színes fotóval ad képet a városról. A német, angol, orosz és horvát nyel-

ven is olvasható bevezetőben a szerzők így fogalmazták meg kiadványuk célját: „Nagykanizsa három évtizedes szocialista fejlődése újjávarázsolta a gazdag hagyományú, történelmi várost... E kiadvány a felszabadulás óta eltelt harminc évre emlékszik.” Ennek megfelelően válogatták a kötetbe kerülő képeket a szocialista ipar, az új lakótelepek, a középületek és a szobrok köréből. Lásd még *várostartörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

Nagykanizsa (Nagykanizsa. Körséta a belvárosban, szerkesztő dr. Cseke Ferenc, 1997, Nagykanizsai Városvédő Egyesület), a belvárosban található 28 látványosság, egyebek között épületek, szobrok rajzzal, ismertető leírással, térképpel történő bemutatására vállalkozó mű. Egy ügyesen kidolgozott nagykanizsai túraajánlatról van szó, amelyet a térképen megrajzolt és az utcákon is felfestett zöld nyilatkok követve tehetünk meg. A kiadvány a város jobb megismeréséhez nem csak a vendégek, de a kanizsaiak számára is segítséget nyújt. Lásd még *várostartörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

Nagykanizsa (Nagykanizsa. Városi monográfia I., szerk. Béli József, Rózsa Miklós, Rózsáné Lendvai Anna, 1994. 464 oldal.), a város történetének eddigi legnagyobb szabású, összefoglaló bemutatására vállalkozó kiadványsorozat első, megjelentetett kötete. Cseke Ferenc a természeti viszonyokat ábrázolja. A magyarázó rajzok a földtani felépítés és felszín kialakulásának, az éghajlat, a vízföldrajzi adottságok, a talajszerkezet jellegzetességeinek megértését célozzák. Gyulai Ferenc írásaiból Dél-Zala növényvilágát, a növényföldrajzi viszonyokat, a legfontosabb növénytársulásokat és a vidék állatvilágát ismerhetjük meg. A történeti fejezetekben az időszámításunk előtti 5000. évtől az időszámításunk szerinti 4. századig tartó időszakot Horváth László a „Nagykanizsa és környékének története az újkőkortól a római kor végéig” című tanulmányában dolgozza fel. Szőke Béla Miklós: A népvándorlás kora és a korai középkor története Nagykanizsán és környékén című összefoglalója a 4-től a 9. századig tekinti át a vidék feltárt életét. Vándor László írta a „Kanizsa története a honfoglalástól a város török alóli felszabadulásáig” című fejezetet, amely a 900-tól 1690-ig terjedő időszakot dolgozza fel. A település kialakulását tárgyaló rész 900-tól

1245-ig, Kanizsa *első említéséig* terjed, a második fejezet a *mezőváros virágzásáig*, a 16. század közepéig, a harmadik a *Nádásdyak* uralma alatti időszakot (1532–1567) tárgyalja, a negyedik a királyi kézen levő Kanizsa történetét ismerteti a város elfoglalásáig (1568–1600), a 90 éves *török uralom* időszakát (1600–1690) az utolsó rész tekinti át. A szerkesztők igényességét dicséri a minden dolgozat alapján elkészült angol és német nyelvű összefoglaló. Az izléses, szép tipográfia, az érdekes illusztrációk, a sokféle mutató igazi műremekké teszik a városmonográfia első részét. Lásd még *történelmi kiadványok* (Cz. Gy.)

Nagykanizsa (Tóth Antal: Nagykanizsa, 1969, Nagykanizsa, 105 oldal.), a *Tanácsköztársaság* kikiáltásának 50. évfordulójára, a tanácselnök ajánlásával megjelent kötet. Írásai között a város történeteként ismerteti Kanizsa várának történetét 1600-ig, átvéve a vár megcáfolt ókori történeti kezdeteiről szóló elgondolásokat. A város fejlődésének leírásában a hitelintézetek megjelenését, a kereskedelmi központtá való átalakulást, a vasút jelentőségét hangsúlyozza, és kitér az infrastruktúra fejlődésére is. A kötet további témái: az iskola és művelődésügy kialakulása, a város egészségügye, a kereskedelem és az ipar kialakulása, a város fejlődése 1945-től 1969-ig, a gyárak alapítása, az olajbányászat fejlődése, az új lakótelepek megépülése. A korabeli megfogalmazásban készült kiadvány különös értéke, hogy korabeli városfotókat, köztük színes felvételeket is tartalmaz. Lásd még *várostörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

Nagykanizsa (útikönyv, 1984, 200 oldal), a Panoráma közreműködésével megjelent kiadvány, ami a városban élő szerzők, Cseke Ferenc, Horváth László, Kerecsényi Edit és Tóth Kálmáné írásait tartalmazza. Ismerteti Dél-Zala természeti földrajzát, Nagykanizsának és környékének történetét, a vidék néprajzát, természeti erőforrásait. Igazi útikönyvként nagykanizsai városnéző sétára, dél-zalai és délnyugat-somogyi túrára invitálja olvasóját sok fotóval, részletes leírásokkal, illetve a szállási, utazási, étkezési lehetőségek közlésével. Lásd még *várostörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

Nagy-Kanizsa I., 1890-ben Dézsa Antal szerkesztésében megjelenő irodalmi hetilap. Kiadója és nyomdája az Irodalmi Társulat volt. Irodalmi, művészeti témájú cikkeivel nem tudott jelentős olvasótáborot szerezni, így a lap rövidesen életképtelen lett. Példányát az Országos Széchenyi Könyvtár őrzi. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Nagykanizsa II., 1906 és 1909 között hetenként kétszer megjelenő, a különböző rovataiban a város életét bemutató, vegyes tartalmú lap. Felelős szerkesztői Balázsy Károly, Gábor Ernő, Ihász Horváth István és egyes időszakokban Csillag Jenő, kiadói pedig *Ofen-*

beck Vilmos és *Balázsy Károly* voltak. Ofenbeck, Balázsy, valamint Hartmann János nyomdájában készült. Csak rövid ideig volt életképes, hiszen 1910-12 között már a *Nagykanizsai Friss Újság* kétoldalas mellékleteként került az olvasók kezébe, mígnem a kiadó, a *Farkas és Krausz nyomdával* együtt a lap is megszűnt. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Nagykanizsa III., 1920-ban dr. Fenyves Jenő szerkesztésében megjelenő kulturális hetilap. Önálló élete sikertelen kísérlet volt, mert az újság nem nyerte el az olvasók tetszését, csak kevesen érdeklődtek a kulturális események iránt. Közgyűjteményben nem található meg. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Nagykanizsa a háború után... (Karczag Rezső: Nagykanizsa a háború után. Városfejlesztési tervvázlat, Nagykanizsa 1918), a város első világháború utáni, illetve még a háború befejezése előtt szükséges városfejlesztési teendőit tárgyaló kiadvány. A szerző Nagykanizsa földrajzi helyzetéből adódó előnyeinek újbóli felhasználását szorgalmazza, valamint az iparfejlesztést, ingyenes telek osztást tartja szükségesnek az ide települni kívánó vállalkozói tőke számára. Megállapítja, hogy a tőke csak kívülről jöhet, ezért azt kedvező ajánlattal, jó és célzott hirdetésekkel kell idecsalogatni. Az iparosodáshoz elengedhetetlen a városi infrastruktúra fejlesztése. Az ipartelepítésből fakadó lakásigényt a város belterületén nyitandó új utcákkal oldaná meg. A diákokat és a katonákat meglátogató vendégek lehetnének az idegenforgalmi bázis fontos láncszemei. A Balaton-parton városreklámokat szeretett volna elhelyezni, amelyek elgondolása szerint rossz idő esetén a városba vonzanák az unatkozó vendégeket. A megszívlelendő tanácsokat tartalmazó füzetkét a szerző azoknak ajánlotta, „akik szintén szeretik Nagykanizsát”. „Céltudatos, rendszeres fejlesztési programot a rendszertelen foltozgatás helyébe” – hirdeti korabeli városkoncepciójának lényegét. „Egy pontos, részletes városfejlesztési program kidolgozása a legfontosabb és leg-sürgősebb feladata volna a város vezetőségének és képviselőtestületének. A békének nem szabad bennünket oly felkészületlenül találnia, mint a háborúnak.” Lásd még *gazdasági kiadványok* (Cz. Gy.)

Nagykanizsa–Barcs vasútvonala, a város és környéke számára gazdasági szempontból fontos vasúti irányok egyike. A város törekvéseit siker koronázta, amikor 1856-ban átadták a vasútvonalat és a horvát kereskedők Kanizsa felé terelték áruik, forgalmuk jelentős részét. A helyi piac forgalma ezáltal ugrásszerűen megnőtt. Ugyanakkor e vasútvonala összekötötte a várost a horvát tengerparttal is. Lásd még *vasút* (P. J.)

Nagykanizsa és Vidéke Általános Ipartestület, lásd *Ipartestület*

Nagy-Kanizsa és Vidéke, 1890 júniusában megjelent, a *Zala* ellenlapjaként sikertelenül fellépő helyi és megyei érdeklődésű, vegyes tartalmú hetilap. Főszerkesztője Varga Lajos ügyvéd, szerkesztője *Szalay Sándor*, *Hoffmann Mór*, *Hajgató Sándor* voltak. *Weiss Lipót* és *Fia nyomdája* adta ki, de miután öt hónap alatt nem tudott meghatározó lappá válnia, megszűnt. Lásd még *sajtó* (*H. Gy.*)

Nagykanizsa 1690–1700-ig, Rózsa Miklós három tanulmányának vizsgált időszaka. A *Nagykanizsa, Városi monográfia I.* című tudományos munka 1690-ig tárgyalja a város történetét. Szerkesztője, dr. Rózsa Miklós szükségesnek látta a munka további folytatását, és hozzákezdett a 17. század utolsó évtizedének feldolgozásához. Kutatásainak eredményét a *Nagykanizsai honismereti füzetek* 6., 10. és 13. köteteként megjelent dolgozataiban tette közzé, amelyek a török uralom alól felszabadult Kanizsa történetének egy-egy érdekes aspektusát tanulmányozzák. Az 1993-ban megjelent 16 oldalas „Kanizsa mecsetből kialakított plébániatemploma 1690–1700 között” című 6. kötet a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére szentelt, a török uralom során mecsetté átalakított plébániatemplomról korabeli egyházlátogatási jegyzőkönyvek és az Udvari kamarai iratok felhasználása alapján szól. 1995-ben „Ingatlan-tulajdon és telekkönyv Kanizsán a török alóli felszabadulást követő években” címmel adták ki a 38 oldalas 10. kötetet, ami a város török uralom utáni rendezetlen ingatlantulajdoni helyzetéből fakadó közigazgatási problémáit, valamint a forrásnak tekinthető telekkönyveket mutatja be. Az 1996-ban megjelent 13. kötet, a „Kanizsa város tanácsának bírói tevékenysége a török uralom megszűnése utáni évtizedben” című 72 oldalas munka a tanácsi jegyzőkönyvek alapján íródott. Mindhárom dolgozat német nyelvű összefoglalóval zárul, a harmadik munka mutatókat is tartalmaz. Lásd még *Nagykanizsai honismereti füzetek* (*Cz. Gy.*)

Nagykanizsa Izzó Sakk Klub, 1975-ben fúzióval, a Nagykanizsa Vasas Izzó és a Tungsram SE Nagykanizsa sportolójának közreműködésével létrejött klub. Színe a piros-kék. Elnöke Takács Zoltán. Működő minőségi csapatai: (1.) NB I-es férfiak. Vezetőedző: Ribli Zoltán. Csapatvezető: Somogyi Jenő. A csapat 1990-től az élvonalban szerepel, csúcsteljesítményét az 1996/97-es és az 1997/98-as bajnoki évadban érte el, amikor mindkétszer az 5. helyen végzett. (2.) NB II. Férfiak. A tartalékcsoport a főszponzor Sziva Antal vezetésével Nyugatker Kft. néven szerepel a Nyugati csoportban. Legjobb eredménye az 1996/97-es és 1997/98-as bajnoki évben elért ezüstérem. Edző-menedzser: Sziva Antal. Csapatvezető: Krecsmarics József. (3.) Fiú-lány utánpótlás szakág. Az edző és utánpótlás-vezető Bagonyai Attila vezetésével jó eredmé-

nyeket értek el a saját nevelésű kanizsai sportolók. Lásd még *sakk* (*B. A.*)

Nagykanizsa Izzó Sportegyesület, 1965-ben alakult egyesület, melynek jogelődje a Vasas Izzó és a Tungsram SK volt. Színe a piros-kék. Elnöke Musits Ferenc. Működő szakosztályai: (1.) férfi *kézilabda*. A csapat 1992 és 1997 között az NB I-ben szerepelt, az 1992–93. évi bajnokságban, Tungsram Nagykanizsa néven a 7. helyet szerezte meg. Az 1996/97-es bajnokságban kiesett az NB I-ből, az 1997/98-as évadban az NB I B-ből is, de visszasorsolták az NB I B-be. A csapat szakmai munkáját Ojtó Tamás, Musits Ferenc, a hajrában Koleszár György irányította. Korábban működött lövész, természetjáró-tájfutó, NB II-es női *kézilabda*, szintén NB II-ben játszó férfi *asztali-tenisz* és OB I-es férfi *sakk* csapata is. Lásd még *asztalitenisz*, *kézilabda*, *sportegyesületek* (*B. A.*)

Nagykanizsa megyei város címtára lásd *címtárak*

Nagykanizsa r. t. város cím- és névtára, szabályrendeleteinek gyűjteménye és egyéb tudnivalók, lásd *címtárak*

Nagykanizsa r. t. város lak- és címjegyzéke, Nagykanizsa város szabályrendeleteinek gyűjteményével és Nagykanizsa város térképével, lásd *címtárak*

Nagykanizsa rendezett tanácsú város címtára lásd *címtárak*

Nagykanizsa története a honfoglalástól 1690-ig (Vándor László: Nagykanizsa története a honfoglalástól 1690-ig, Nagykanizsa, 1988, 61 oldal), hiányt pótló mű, hiszen a *Nagykanizsa. Városi monográfia I.* kötetének elkészülte előtt a település történetének erről az időszakáról nem született tudományos igényű feldolgozás. A kötet szerzője áttekintést ad a város történetéről, felhasználva az írásos forrásokat, a régészeti és nyelvészeti kutatások eredményeit. Munkájának fő értéke, hogy külön részben ismerteti a város történetében szereplő jelentős személyiségek rövid életrajzát és a várostörténet főbb eseményeinek kronológiáját. A várostörténeti vonatkozású irodalmi válogatás mellett az összefoglalót négy szemelvény és névmutató zárja. Lásd még *történelmi kiadványok* (*Cz. Gy.*)

Nagy-Kanizsa történetéből (*Halis István*: Színes mozaik Nagy-Kanizsa történetéből. Nagy-Kanizsa, ifj. *Wajdits József* könyvnyomdájából, 1893, illusztrációk Róth Miksa, 140 oldal), a *török uralom* utáni időszakról a 19. század közepéig terjedő periódus Kanizsájának megszínesített eseményeit felsorakoztató mű. Az anekdotázó előadásforma ismeretterjesztő célzatú. Halis a történelmi dokumentumok tényeit

a szabadon szárnyaló képzeletével egészíti ki, némi-képp Mikszáth Kálmán stílusát követve láttatja a kor-szakokat és a szereplőket. A felismerhető ironia mö-gül kiérződik, hogy mennyire szerette a várost. Lásd még *várostarténeti kiadványok (Cz. Gy.)*

Nagy-Kanizsa város és vidékének hadtörténelmi leírása (Balogh János: Nagy-Kanizsa város és vidé-kének hadtörténelmi leírása, 1896, Fischel Fülöp Könyvkereskedése, Nagykanizsa, 233 oldal), a város és vidékének hadtörténelmét 99 szakmai mű fel-használásával feldolgozó mű. Az 1848-ban született szerző magyar királyi honvéd százados volt, aki e könyve írásakor már Kanizsán szolgált. A délibábos történetírás egyik jellemző példáját adja e munka, ami élvezetes olvasmányt nyújt az érdeklődőnek, de ha a történelmi hitelességet is szem előtt tartjuk, kritikával kell kezelni. Mindezek ellenére *Barbarits Lajos* városmonográfiájában merít belőle, V. Molnár László: *Kanizsa vára* című munkájában szintén idézi né-hány színes részletét. A kötet érdeme, hogy jól köve-ti az események sorrendjét, az egy-egy korszakra jel-lemző részletek akkor is érdekesek, ha azok nem fel-tétlenül úgy estek meg. Különösen fontosak a Kanizsa váranak elfoglalását, majd visszavívási kísérleteit, fő-ként Zrínyi 1664-es kísérletét taglaló részek. A kötet illusztrációkat is tartalmaz. Lásd még *történelmi kiad-ványok (Cz. Gy.)*

Nagy Kanizsa Város Tűz-oltói Rendszabásai (1837, 11 oldal), a tűz megfékezésének módját taglaló rende-let, amelyet akkor alkottak meg, illetve hirdettek ki, amikor a városban még nem működött a tűzoltó testü-let. A szabályozás pontosan tartalmazza, hogy tűz esetén kinek mi a teendője. Az egyes csapatok a kijelölt *céhek*ből, egy-egy városi *tanácsos* irányításá-val tűzoltó eszközök szerint álltak össze. A kimentett bútorok őrzéséről és az orvosi feladatokról is intéz-kedtek. A szabályozás felét a csapatok nem céhbeli tagjainak névsora teszi ki. A rendszabást a céh min-den gyűlésén fel kellett olvasni, el kellett magyarázni, „nehogy a jövevény legények magokat a nem tudással vagy nem értéssel mentegethessék.” Az állandó is-mertetési kötelezettség következtében 1837-ben a szabályozást nyomtatásban tették közzé, amivel a leg-régebbi, önálló kötetben megjelent csak kanizsai té-májú nyomtatott írásművévé vált a városnak. Lásd még *céhek tűzvédelmi kötelezettségei, tűzoltástörté-neti kiadványok (Cz. Gy.)*

Nagykanizsa Városrészi Sportegyesületek, Bagola, Bajcsa és Palin sportegyesületei. A városkörnyéki bajnokságok aktív szereplői. A Bagola SE elnöke Kustán József. Működő szakosztályai: (1.) asztalite-nisz, (2.) sakk, (3.) labdarúgás. A Bajcsa SE elnöke Kálovics László. Működő szakosztálya a labdarúgás.

A csapat megnyerte az 1997/98. évi bajnokságot a megyei II. osztályban, az 1998/99. évi bajnokságban újoncként a megyei I. osztályban szerepel. A Palin SE elnöke Ihász Zoltán. Működő szakosztálya a labdarú-gás. A csapat az 1997/98. évadban a városkörnyéki bajnokság II. osztályában a 6. helyen végzett. Lásd még *sportegyesületek (B. A.)*

Nagykanizsai Állami Gazdaság, lásd *Gyümölcskert Rt.*

Nagykanizsai Állami Zeneiskola épülete, lásd *helyi védelem*

Nagykanizsai Állami Zeneiskola, Városi Zeneiskola néven 1926 szeptember 1-jén alapított intézmény, amely munkáját a Királyi Pál u. 2/b. szám alatti két-szintes épületben kezdte meg. Az első évben *Vannay János* igazgató vezetésével a nyolc tagú tantestület mintegy száz növendékek tanított zongora és hegedű főszakon. Év közben, a nagy érdeklődés miatt a ma-gánének és fúvós tanszakot is beindították. 1941. júli-us 1-jével az iskola a Sugár u. 18. szám alatti épület-be költözött. 1942–44 között a Csáktornyai Zeneisko-la fiókiskolájaként működött. Az 1943–44-es tanév-ben növendékeinek száma elérte a 253-at. 1950. janu-ár 1-jétől Nagykanizsai Állami Zeneiskola néven folytatta tevékenységét. Növekedett a tanuló- és a ta-nári létszám, amely újabb tanszakok beindítását tette lehetővé. 1978-tól 1983-ig a Letenyei Zeneiskolában is működött fiókiskolája. Állami zeneiskolaként az alapfokú zenei képzés feladatát látja el, amely a kö-vetkező hangszerekre terjed ki: zongora, hegedű, brá-csa, cselló, bőgő, fuvola, oboa, klarinét, fagott, szaxo-phon, az összes rézfúvós hangszer, ütő, gitár és a ma-gánének. 1998-ban 25 tanteremben 32 szaktanár 550-600 növendéket oktat. Az iskola rendelkezik egy 110 főt befogadni képes hangversenyeremmel és orszá-gos hírű a tulajdonában lévő zeneműtár és könyvtár. Az intézmény keretében működő együttesek: vonós-, fúvós, Orff-zenekar, kamarakórus, gitárzenekar. Tan-testületének tagjai a Nagykanizsa *Szimfonikus Zenekar*ban és más zenei együttesekben is játszanak. A zeneiskola igazgatói voltak: *Vannay János* (1926–45), *Ivankovits Ferenc* (1946–71), Fentős Ferenc (1972–87), Bányai Irén (1988–93). Az intézmény jelenlegi vezetője Baráth Zoltán. Lásd még *zeneiskolák (F. F.)*

Nagykanizsai Bankegyesület Rt., 1873-ban alakult pénzintézet, amelynek alapításában a Triester Bank-Werein is részt vett. Az elnök Karczag Béla és *Elek Lipót*, az igazgató Stolczér Gusztáv volt. 1923-ban a Bankegyesület egyesült a *Dél-Zalai Takarékpénztár-al*. A fúzió után az elnök Faics Lajos volt. A megerő-södött új pénzintézet 1928-ban 147594 pengő nyere-séget tudhatott magáénak. Ebből részvényenként 8

pengőt fizetett osztalék címén, de jutott 200 pengő közművelődési és közjótékonyossági célokra is. Lásd még *bankok* (P. J.)

Nagykanizsai Földgázüzem Vállalat, 1954-ben létrejött önálló gázszolgáltató cég. Az 1950-es években oly mértékben megnövekedett az üzemek, a házak és lakások gázbecskötési igénye, hogy az már meghaladta a korábban ezzel foglalkozó Víz- és Csatornaművek kapacitását. A *városi tanács* ekkor a gázbecskötések folytatására egy új, önálló céget alapított Nagykanizsai Földgázüzem Vállalat néven. Az önálló gázszolgáltató feladata a városi és a városkörnyéki falvak új fogyasztóinak gázhálózatba történő bekapcsolása volt, ugyanakkor ez a vállalat látta el gázzal a már bekapcsolt településeket, illetve településrészeket. Lásd még *gázszolgáltatás* (P. J.)

Nagykanizsai Forradalmi Szociáldemokrata Párt, 1907. október 9-én, a szociáldemokraták radikális szárnya által alapított párt. 1907. október 10-én nagyszabású munkásmegmozdulásokat szerveztek a városban. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

Nagykanizsai Friss Újság, 1901 októberétől 1905-ig megjelenő, a budapesti Friss Újság országos híreit helyi információkkal bővítő kanizsai napilap. Az újság egymást követő szerkesztői voltak: Krámer Lajos, Ilosvai Hugó, Hacsek Gábor és Ilosvai Hugó. Kiadói Farkas és Krausz voltak. Több nyomdában is készült az évek során, így a *Farkas és Krausz*, a Magyar Újság Kiadó Rt., a Budapesti Napló, A Nap, a Hírlapterjesztő Vállalat nyomdájában is nyomtatták. 1910 és 1912 között a *Nagykanizsa II.* utódként újraindult. Példányai fellelhetők az Országos Széchényi Könyvtárban. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Nagykanizsai gettó emlékoszlópa, a Fő út 6. szám alatti *Zsinagóga* nyugati bejáratánál álló *emlékmű*. A fekete márvány obeliszk felirata: „Itt gyűjtötték össze 1944. április 26-28-án Nagykanizsa és környékének három ezer zsidó lakosát, hogy Németországba hurcolják és kiirtsák. A három ezerből 2700 odaveszett.” Az emlékművet 1946. április 27-én, a gettóba gyűjtés második évfordulóján megtartott gyászünnepély keretében avatták fel. Lásd még *emlékművek, helyi védelem, köztéri alkotások* (K. Zs.)

Nagykanizsai Határőr Igazgatóság, 1992-ben létrehozott határőrizeti szervezeti forma, melynek jogelődje a 9. Határ vadász Zászlóalj és a 4. Határőrkerület volt. Az igazgatóság Zala és Somogy megye köz-igazgatási területén, Péterhidától Szentgyörgyvölgyig működik. A 199 kilométer hosszú határszakaszból 54 kilométer Szlovéniával, 145 kilométer pedig Horvátországgal határos. Ebből 137 kilométer száraz, 62 ki-

lométer pedig vízi határszakasz. Az igazgatóság alárendeltségében jelenleg 7 határőrizeti kirendeltség és 6 állandó határforgalmi kirendeltség, valamint a Sármeleki repülőtér és a Nemesnépen időszakosan működő határforgalmi kirendeltség tartozik. Határőrség nagykanizsai parancsnokai 1948-tól: Szabó Bencze Béla (1948–50) zászlóaljparancsnok; Kanok Győző őrnagy (1951), Illés Béla őrnagy (1952), Gaál Mihály őrnagy (1952), Kiss János őrnagy (1953), Kovacsik János őrnagy (1954), Dercze István alezredes (1956), Csillag György őrnagy (1956), Cserpalkovics Ferenc őrnagy (1956–57), Mézes György őrnagy (1957–58), Bárány Imre őrnagy (1958–59), Domonkos Gyula ezredes (1959–74), Németh László ezredes (1974–81), Kovács Ernő ezredes (1981–90) kerületparancsnok; dr. Pásztor László ezredes (1990–93), Fonyódi György dandártábornok (1993–) igazgatók. Lásd még *határőrizet* (T. A.)

Nyílt nap a határőrigazgatóságnál a 90-es évek végén
Fotó: Erdei

Nagykanizsai Hírlap, 1915 és 1918 között megjelenő napilap, amely hetente hatszor került az olvasók kezébe. A *Gutenberg Nyomdában* készült, *Barbarits Lajos* szerint a *Zalai Közlönyt* helyettesítette. Közgyűjteményben nem található. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Nagykanizsai honismereti füzetek, lásd *honismereti füzetek*

Nagykanizsai Kerékpár Klub, lásd *kerékpározás*

Nagykanizsai Királyi Járásbíróság, lásd *járásbíróság*

Nagykanizsai Kisokos, 1997 végén útjára indult, reklámcélokot szolgáló kiadvány, amely a város életét érintő közérdekű információkkal áll a lakosság rendelkezésére. A reklámfüzet könnyen áttekinthető, szöveges hírei és színes képi illusztrációi széles körű tájékoztatást nyújtanak a *polgármesteri hivatal* munkájától kezdve a *Zala Volán Rt.* menetrendjéig, sőt második része tartalmazza a cégek, vállalkozások, üzletek legfontosabb adatait is. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Nagykanizsai Levente Egyesület, lásd *levente*

Nagykanizsai Lövész Egylet, lásd *lövészet*

Nagykanizsai Magyar Irodalom és Műpártoló Egyesület, 1885-ben alakult városi egyesület, melynek első elnöke Farnék László ügyvéd volt. Programjában a színház, a zene, az irodalom propagálását tűzte ki célul. Dalárdát és zenekart alapítottak, színi előadásokat szerveztek. Szerveztek iskolán kívüli tanfolyamokat, segítettek az analfabétizmus felszámolását. (J. L.)

Nagykanizsai Mandolinzenekar, a 374. Kisfaludy Károly Öregcserkészcsapat zenekedvelő tagjai által 1927-ben alapított zenekar. Első karnagya Domján Gyula öregcserkész volt. 1948-ban megszűnt a cserkészmozgalom, de a zenekar vasutas tagjai révén otthonra talált a Vasutas Kultúrházban. Nevet változtatott, s ekkortól a *Nagykanizsai Vasutas Szakszervezet Mandolinzenekarának* hívták. A zenekar 1950. június 23-án sikeresen lépett fel a Bartók Béla Szövetség felkérésére létrejött bemutató hangversenyen a budapesti Zeneakadémia Kistermében. A rendezvényen Kodály Zoltán is méltatta, dicsérte a mandolinzenekar játékát. 1951-ben a KPVDSZ helyi csoportja vette át. 1957. június 1-jén került sorra az egyedülálló vállalkozás, a nagy közönségsikert aratott operahangverseny, amelynek fő attrakciója a mandolinzenekar volt. A karnagy ekkoriban *Jakabos György* volt. A mandolinzenekart, 1957-ben a KPVDSZ megyei vezetősége megszűntette. Lásd még *zenekarok* (F. F.)

Nagykanizsai Nemzeti Bizottság, lásd *1956-os forradalom kronológiája*

nagykanizsai nyelvjárás (Szabó Lajos: A nagykanizsai nyelvjárás, Budapesten 1907, Nyelvészeti füzetek sorozat, 66 oldal), a kor tudományosságának színvonalán a nyelvi jelenségeket rögzítő mű. Ezeket csoportosítva fejezetenként közli. Hangtan, Alaktan, Mondattan, Néphagyományok címmel adja közre a hasonlatok, példabeszédek, közmondások, szólásmódok, babonaszágok, találós kérdések, népdalok, tréfás versikék, játékiolvasások gyűjteményét. Közülük két élőbeszéd-részletet is. A szóincsről szóló fejezet egy több száz szót tartalmazó, magyarázatokkal ellátott szótár. Az adatszolgáltatók természetes közegükben szólnak meg, nem tudják, hogy szavaikat lejegyzik, így a közölt példák életszerűek. Lásd még *nyelvészeti kiadványok* (Cz. Gy.)

Nagykanizsai Nyomda és Lapkiadó Vállalat, 1923-ban alakult cég, amely a nagy múltú *Zalai Közlöny* kiadását vállalta magára. Ezt azonban csak másfél évig tudta teljesíteni. Az üzem nem vált életképesé. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Nagykanizsai Polgári Egylet, lásd *Polgári Egylet*

Nagykanizsai Radikális Polgári Párt, 1907. október 9-én alakult párt. A város lakói erről csak a kiragasztott plakátokról értesültek. A párt szervezői a bukott szabadelvű politikusok köreiből kerültek ki. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

Nagykanizsai Rendkívüli Újság, 1929 decemberében megjelenő, rövid életű lap, ami Náday Ignác keszthelyi nyomdájában készült. Újszerű írásokat, rendkívüli eseményekről szóló tudósításokat ígért, a népszerű napi- és hetilapokkal kívánt versenyre kelni. Nem bizonyult azonban életképesnek. Példányai közgyűjteményben nem találhatóak. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Nagykanizsai Repülőklub, 1956. december 29-én vitorlázórepülő és ejtőernyős szakosztályokkal alakult klub. A gyakorlati repülés a helyi légi közlekedés megszűnte után felszabadult repülőtéren 1957. május 18-án kezdődött. Az első oktató a nyíregyházi Haray Imre repülőter-parancsnok és az egykori csatarepülő Somogyvári László hangármester volt. Egy kétszemélyes Koma típusú oktatógép és egy Lepke típusú gya-

Életkép a repülőterről
Temesvári Andor gyűjteményéből

korlógép alkotta a gépparkot. Ejtőernyős oktatói szakszolgálati engedéllyel Viola Kálmán rendelkezett. A klub elnöke mindvégig Bali Ferenc, első titkára Mocsán Mihály volt. A hangárépítés, a nyári táborok, a géppark fejlődése, az új típusú ejtőernyők rendszerbeállítására elősegítették a sport versenyszerű művelését. Több száz fiatal vizsgázott a klubban pilótaként, ejtőernyősként, közülük sokan kerültek később a polgári és a katonai repülés állományába. A nemzetközi repülőnapok a környék lakóinak tízezreit vonzották. A klub meghatározó egyéniségei voltak Horpácsi József, Juhász Gyula, Kertész Géza, Kugler Sándor, Berentés Tamás, Aradi Károly, Sztancsik Lajos, Varga György, Hajdú Tibor, Kálovics József, Hopp József, Molnár István, Farkas István. Haray Imre 1968-ban Pécsre távozott, 1969-ben Somogyvári László re-

pülötér-parancsnoknak pedig részt kellett vennie a felszámolásban. A nagy múltú repülőklub vagyónának értékesebb eszközei Pécsre, Dunaújvárosba, Kaposvárra kerültek. Két gépet a *Thúry György Múzeumban* sikerült elhelyezni, az Ifjúság típusú gép az egykori *úttörőház* parkjába került. (T. A.)

Nagykanizsai Segélyegylet, 1862-ben létrejött pénzüintézet, ami 1867-ig, a *Kereskedelmi és Iparbank* megalakulásáig a *Nagykanizsai Takarékpénztár* mellett a város és a városkörnyék második pénzüintézete volt. Lásd még *bankok* (P. J.)

Nagykanizsai Sörgyár, lásd *Dreher Sörgyárak Rt.*

Nagykanizsai Szabadelvű Kör, 1881-ben alapított szervezet, melynek elnöke *Eperjesy Sándor*, aktivistái *Plihál Ferenc* és Svastics Károly voltak. A modern pártstruktúra kialakulását jelzi az a tény, hogy a kör a *Dél-Zalai Takarékpénztár* épületében saját helyiséggel rendelkezett. Aktívan közreműködtek az 1884-es választásokon, de a győzelmet az ellenzék jelöltje, az 1848-as honvéd múlttal rendelkező *Inkey László* földbirtokos szerezte meg. Nagykanizsának ekkor 3117 választópolgára volt. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

Nagykanizsai Szépitő Egylet, lásd *Szépészeti Egyesület*

Nagykanizsai Szimfonikus Zenekar, lásd *Szimfonikus Zenekar*

Nagykanizsai Szuperinfó, hetente egyszer, 2000 példányban megjelenő ingyenes hirdetési és reklámújság. A Hungária Szuperinfó Országos Laphálózatának tagja, felelős kiadója Rudolf Tamás. Az Antók Nyomdaipari Kft. celldömölki üzemében készül. Rendszeresen megjelenik Zala megyei melléklete is. Könnyen áttekinthető, színes hirdetésekkel, próbihirdetésekkel igyekszik kielégíteni az olvasók igényét. Alkalmanként külön lapon helyet kapnak benne a nagyobb vállalatok, *szaküzletek* ajánlatai is. Az újság a fogyasztóipart szolgálva igyekszik eligazítást adni a vásárlásokhoz és egyéb szolgáltatásokhoz. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Nagykanizsai Takarékpénztár, alakuló ülését 1845. augusztus 2-án a *Városházán* tartó helyi pénzüintézet, melynek első választmányi tagjai a város jómódú és közéleti emberei voltak. Személyükben képviseltette magát a görög tőke, a helyi zsidóság, a földbirtokos, a főszolgabíró, ugyanakkor olyan, később országosan is elismert politikusok is tagjai voltak a választmányának, mint *Deák Ferenc* és *Csány László*. A takarékpénztár 1845. augusztus 3-án kezdte meg működését az *Axenty-házban*. Passzív üzletága a betétgyűjtés

volt, aktív üzletága pedig a kölcsönadás ingatlan birtokra, valamint kölcsön kézizálogra, illetve váltó leszámítolás. Egyéb: letét tárgyak elfogadása őrzéssel,

A Nagykanizsai Takarékpénztár által kibocsátott 30 pengő értékű részvény 1926-ból
Dr. Polay József gyűjteményéből

de csak készpénzben és drágakőben. Az üzletmenetet a Helytartótanács által kijelölt felügyelőbiztos ellenőrizte, aki mind az alapszabály, mind az ügyintézés biztonsága felett őrködött. A pénzüintézet az 1848-as szabadságharc utáni nehéz időket kivéve sikeresen gazdálkodott. Aktivitását jelzi, hogy fiókot nyitott Pacsán is. Miután a nagykanizsai hitelintézet országosan is kiváló hírre tett szert, több társaság és országos intézet létrehozásában kérték fel aktív közreműködésre és tőkebefektetésre. Ilyenek voltak: a Nagykanizsai Tárházak Rt., a Bonyhádi Főmalom Rt., a Kaposvári Cukorgyár Rt., a Krapinai Szénbánya Rt., az *Oszttrák-Magyar Bank Rt.* A Nagykanizsai Takarékpénztár figyelmet fordított a jótékony akciókra is. Így 1886-ban 10 ezer forinttal támogatta a *Városi Színház* építését, 1913-ban 2 ezer forintot adományozott a *városi kórháznak*, valamint anyagi segítséget nyújtott a *gimnáziumnak* és *kereskedelmi iskolának* is. Évenként adakozott a szegények javára, illetve 5 ezer forintot adott az árvaháznak. 11 ezer forintot juttatott a takarékpénztár 1870-ben a városnak a Kisfaludy utca megnyitásakor. A Nagykanizsai Takarékpénztár igazgatói és elnökei 1845 és 1895 között: Tárnok Alajos ideiglenes igazgató (1845), *Chernel Ignác* igazgató (1845–47), Tárnok Alajos igazgató (1847–52), Ritter András igazgató (1852–56), *Albanich Flórián* igazgató (1856–63), Szép Károly igazgató (1863–67), Tárnok Alajos igazgató (1867–69), Tóth Lajos elnök (1869–90), *Hertelendy Béla* elnök (1890–95). Lásd még *bankok, Országos Takarékpénztár nagykanizsai fiók története...* (P. J.)

Nagykanizsai Takarékpénztár székháza – **Szomolányi-sarok**, a Deák tér és a Csengery út sarkán álló eklektikus stílusú épület. 1870-ben gróf Széchenyi

István emeletes házának elbontásával nyitották meg a Takarékpénztár utat, a mai Csengery utcát. Még ugyanebben az évben elkészült a *Nagykanizsai Takarékpénztár impozáns székházának utcai része. 1879-ben épült hozzá a kupolás sarokrész. A szomszédos, Wlassics Antal városbíró tulajdonában lévő ház megvásárlása, átépítése, megmagasítása után 1888-ban alakult ki a székház a ismert, teljes képe. 1879–1902 között, a Bankpalota felépítéséig itt kapott helyet az Osztrák–Magyar Bank nagykanizsai fiókja is. A székház bérbe adott földszintjén a századfordulón cukrászműhely, mezőgazdasági gépkereskedés, drogéria, a Duna Biztosító Társaság irodája működött. Itt volt üzlete ifj. *Wajdits József* nyomdatulajdonosnak is, aki könyv-, és papírkereskedéssel is foglalkozott, s egy ideig a *Zalai Közlöny* kiadója volt. 1915-ben eladta a lapot a *Gutenberg Nyomdának*, de kereskedését az 1930-as évek elejéig fenntartotta. Ezt követően *Ofenbeck Vilmos* vette át az üzletet. Az idősebb kanizsaiak ma is Szomolányi-sarokként emlegetik az épületet, mivel a két világháború között itt volt Szomolányi Gyula női és férfi divatáruháza. Az épületet 1988-90 között felújították, a korábban elbontott kupola helyébe újat emeltek, az emeleti lakásokat és a földszinti üzleteket helyreállították. 1992-ben az új kupolán bronzból és tűzzománcból készült *városcímert* és a *Magyar Köztársaság címerét* helyezték el. (K. Zs.)*

A Nagykanizsai Takarékpénztár székháza a század elején (T. Gy. M.)

Nagykanizsai Téglagyár Burkoló és Falazóanyag Kft., lásd *téglagyárak*

Nagykanizsai Torna Egylet (Mező Ferenc: Hetvenéves a Nagykanizsai Torna Egylet. 1936. 7 oldal), a neves kanizsai származású olimpikon írása, melyben a Nagykanizsai Torna Egylet megalakulását, működését a német, az osztrák és a magyar tornaegyletek történetébe ágyazva mutatja be. A Magyarországon másodikként, 1865 áprilisában megalakult egylet elnökeinek tevékenysége, illetve egy nemzetközi ünnepség zászlóátadásának leírása is megtalálható a kicsiny füzetben. Lásd még *sportegyesületek, sportkiadványok* (Cz. Gy.)

Nagykanizsai Tulipánkert, politikai jellegű mozgalom, amely az Országos Magyar Tulipán Szövetség

fiókszervezeteként 1906-ban alakult meg a városban. Megszervezését válasznak szánták arra, hogy az uralkodó nem volt hajlandó tudomásul venni az 1906-os választások eredményeit. Célja a honi ipar és oktatás támogatása volt. Nagykanizsán ez a szervezet segítette létrehozni a leány ipariskolát. Elnöke *Hertelendy Béla* ügyvéd, a város korábbi, 1889–92 közötti *országgyűlési képviselője* lett, társelnökei pedig dr. Szekeres Józsefné és Vidor Samuné voltak. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

Nagykanizsai Városi Tanács Híradója, a Nagykanizsa Város Tanács Végrehajtó Bizottsága által kiadott, e címmel 1973-tól 1988-ig, esetenként évente több alkalommal is megjelenő kiadvány. Írásai a *városi tanács* működésével, illetve aktuális várospolitikai kérdésekkel foglalkoztak. Példányait az Országos Széchenyi Könyvtár őrzi. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

nagypéntek, a húsvét előtti fekete-hét péntekje, a valóságos és népi hiedelmekkel átszőtt *jeles napok* egyike. Ekkor Jézus kínhalálára emlékezve a kiskanizsaiak, még a fiatal menyecskék is, fekete ünneplőben mentek a templomba. A legszigorúbb böjti nap lévén egyes családok zsir nélkül főztek. Ilyenkor egész nap csendesen viselkedtek, kerülték a hangoskodást, a zenehallgatást, vigadást, sőt még viccelődni sem illett. A tükröt helyenként, mintha halott lenne a házban, fekete kendővel letakarták. A hagyományhoz hű családok e napot még ma is a fenti szellemben töltik el. Népi babonaként termékenység-, illetve időjóslo hiedelmek is kapcsolódnak e héthez. Eszerint ha nagypénteken havazik, a gazdák jó kukorica- és borsótermésre számíthatnak, ha viszont eső esik, akkor az év további része előreláthatóan száraz lesz. Úgy tartja a néphit, s hiszik egyesek ma is, hogy annak a leánynak, aki e napon szomorúfűz alatt fésülködik, szép, hosszú, sima és sűrű haja nő. Lásd még *jeles napok, időjárásjóslo nap* (K. E.)

Nagyrác utcai Általános Iskola története (Tulok József: A nagykanizsai Nagyrác Utcai Általános Iskola története, 1995, 80 oldal.), az iskola 1928-ban történt alapításának 65. évfordulójára megjelentetett könyv. Az oktatási intézménnyel kapcsolatos eseményeket Tulok József dolgozta fel. A kötet számbaveszi a kiskanizsai oktatás kezdetét, és részletesen beszámol az 1882-ben épült Rác utcai iskoláról, amelyet a mai Nagyrác utcai iskola előzményének tekint. A szerző az alapítás előtti és a korabeli tanítási szokásokat helyi példákkal szemlélteti. Az évkönyv a jelenkori események ismertetése után az 1993-ban iskolába járók osztályfotóit, a tantestület tagjainak fényképeit, életrajzi adatait, valamint a gazdasági és technikai alkalmazottak csoportképét tartalmazza. Tulok József 1879-től a

Kisrác, majd 1927-től a Nagyrác iskola oktatóinak, igazgatóinak névsorát is közli. Adalékok és forrásszemelvények teszik teljessé a monográfiát. Lásd még *iskolatörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

Nagyrác utcai Általános Iskola, lásd még *Kiskanisai Általános Iskola, alsófokú oktatás*

nagyszombat, a húsvétot megelőző szombat, *dologtöltő nap* is egyben. E nap reggelén hajdan, amikor megszólaltak a harangok, megrázták a gyümölcsfákat, hogy bő termésük legyen. Az e napon szentelt tűzből parasztat vittek haza és egy edényben az istállóba rakták, hogy az ott lévő állatokból sok haszna származzon a családnak. Tilos volt fát kitermelni és szállítani. Lásd még *dologtöltő nap* (K. E.)

Naményi Ernő (1888. május 9. Nagykanizsa – 1957. november 21. Párizs),

Naményi Ernő
(ZMÉL)

közgazdász, művészet-történész. *Neumann Ede* nagykanizsai főrabbi, történész fia. Egyetemi tanulmányainak egy részét külföldön végezte, majd az Országos Iparegyesület igazgatója lett. Tanított a Kereskedelmi Akadémián, közben vezette a Zsidó Múzeumot, titkára volt a Magyar Könyvművészek Társaságának. A munkaszolgálatból sikerült

megszöknie, élete utolsó évtizedét Franciaországban töltötte. Közgazdasági munkái többek közt a vámtarifa tervezetéről, a reklám gazdaságtanáról szólnak. Zsidó vonatkozású tanulmányai az Izraelita Magyar Társulat évkönyveiben és külföldi folyóiratokban jelentek meg. Utolsó kötete, „A zsidó művészet szelleme” Párizsban látott napvilágot angol és francia nyelven. (N. J.)

Naményi Lajos (1892. Nagykanizsa – ?), orvos-író, pszichiáter. *Neumann Ede* nagykanizsai főrabbi fia. Az egyetemet Budapesten és Münchenben végezte. A diploma megszerzése után a Budapest–Angyalföldi Magyar Királyi Állami Elmegyógyintézet orvososa. Több hazai és külföldi orvostudományi társaság tagja. Számtalan pszichiátriai értekezése jelent meg hazai és külföldi szakfolyóiratokban. Legjelentősebb önálló művei: „Pszichiátria és fajegészségtan” (1925), „Az eugenikai természetlenítés kérdéséhez” (1926), „Eugénika és gyógypedagógia” (1926), „Szociálpszichiátriai határkérdések” (1927). (H. K.)

napsütés, a napsütötte órák száma, a városban alatta marad az országos átlagnak, inkább a borús, csapadékosabb időjárású területek közé tartozik. Az 1800-1900 óra évi napsütés jócskán elmarad az Alföld középső területeinek 2100 órás értékeitől. Hasonlóan alacsony értéket mutat a mezőgazdasági termelés szempontjából fontos tenyészidő 1300-1400 órás nagyságrendje, ami az Alföldön 1500 óránál is nagyobb. A téli idő a legborultabb, januárban a napsütéses órák száma 60-70 között mozog, decemberben pedig még ennyi sincs. A július 270-280 napsütéses órája képezi a maximumot. A borult napok száma, amikor a felhőzet mértéke eléri a 80 százalékot, 110-120, ez országos viszonylatban magas értéknek számít. Mindez részben hátrányos, hiszen emiatt a mezőgazdasági termények minősége elmarad az alföldi értékektől, de előnyöket is hordoz, miután a több és rendszeresebb csapadék nagyobb és biztosabb termést, gazdagabb legelőket és erdőket biztosít. Lásd még *éghajlati viszonyok* (Cs. F.)

4. Határőrkerület, lásd *határőrízet*

IV. Károly laktanya, lásd *Teleky-úti laktanya*

47. gyalogezred, lásd *Doni emlékoszlop*

48-as Függetlenségi Párt, 1907 nyarán nagykanizsai szervezettel rendelkező párt. Az alapítók dr. Hajdu Gyula és Szalay Lajos ügyvédek, valamint *Tripammer Gyula* takarékpénztári igazgató és *Szekeres József* kórházi igazgató-főorvos voltak. A párt választmányának 260 tagja volt Nagykanizsán. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

48. gyalogezred, 1798-ban a magyar 32. és 39. gyalogezred valamint a horvát 53. gyalogezred 4. zászlóaljából áprilisban, „első magyar sorgyalogezred” néven létrehozott katonai egység, amelynek elnevezése júniustól 48. sz. Új Magyar Sorgyalogezred. Küzdöttek a franciák (Verona, Caldiero), az oroszok (Varsó), majd újra a franciák (Drezda, Jena), később pedig az olaszok (Sona) ellen. Az ezred III. zászlóalja a 48-as honvédseregben harcolt. A forradalom kitörésekor Székesfehérváron állomásozott. Májusban már Muraközben (Csáktornyai) a császári és királyi csapatokkal szemben örfeladatot látott el. Ezt követően a hátráló drávai magyar hadsereggel visszavonult Martonvásárig. Résztvett a vesztes schwethathi-ütközetben. A nagyszombati csata után feloszlott. 1857-től az ezred egy zászlóalja Nagykanizsán állomásozott. 1867-től a teljes ezred kiegészítő helye a város lett. 1878-ban résztvett a Bosznia–Hercegovina elleni okkupációban. Az ezred második zászlóalja 1890-ben költözött a *Frigyes (Károly) laktanyába*. Az első világháború kitörésekor a teljes ezredet Kanizsán vonták össze. 1914-ben ezred az I. hadsereg V. hadtestének (Po-

zsony) 14. hadosztályához tartozott. 1914. augusztus 12-én indultak az orosz frontra, ahol augusztus 23-án estek át a Szan folyónál, az Osztrák–Magyar Monarchia határán a tűzkeresztségen. Kelet–galíciai, lembergi, krakkói, ivangorodi és a Sereth-folyó környéki szívs harcokban, nagy vérvesztésekkel küzdöttek,

48. gyalogezred emlékműve a Deák téren az 1930-as években (T. Gy. M.)

majd az orosz harctérről Olaszországba vezényték az ezredet. Itt harcoltak Doberdonál, az Isonzói csatában és a Piave-nál. Az ezred I. zászlóalja a szerbiai harcok után szintén az olasz fronton fejezte be a háborút. A 48. gyalogezred pótzászlóaljából 10 tiszt, 200 katona érkezett haza Nagykanizsára. A harctéri ezred maradványaiból 12 tisztet és 180 katonát 1918. november 18-án fogadott a város. A 6. zászlóalj Odesszából indult haza 26 tiszttel és ezer katonával. Megérkezésükkor 5 tiszt és 50 honvéd jelentette az alakulat kanizsai tagjainak számát. 1919 januárjában az ezredet sikertelenül igyekeztek feltölteni, ezért a 20-as honvéd ezreddelel együtt, 20-as gyalogezreddé vonják össze. Lásd még *első világháború kanizsai vonatkozásai* (T. A.)

48. gyalogezred első világháborús emléktáblája, a *felsőtemplom* homlokzatán látható fehér márványtábla. Felirata: „A 48. közös gyalogezred hőseinek emlékére, akik a világháborúban hazájukért életüket feláldozták. Emelték a régi bajtársak. 1924.” A táblát 1924. augusztus 23-án leplezték le. Lásd még *emléktáblák* (K. Zs.)

48. gyalogezred emlékműve, Kisfaludy Strobl Zsigmond alkotása a Deák téren, amely az ezred első világháborúban elesett hősi halottainak állít emléket. A tervek szerint a város a 20-as honvéd gyalogezred és a 48-as gyalogezred elesetteinek emlékére egy közös emlékművet szeretett volna felállítani, ám a volt 20-as honvédek és családtagjaik nagyarányú gyűjtést szerveztek, s ennek eredményeként 1930. június 1-jén külön emlékművet avattak fel az *Erzsébet téren*. A 48-as emlékmű avatására 1934-ben kerülhetett sor, miután a Deák térről az Erzsébet térre helyezték át a *Török kutat*, s ennek helyére kerülhetett a 12 ezer hősi halott emlékműve. A kompozíció Petőfi Sándort ábrázolja

egy első világháborús kézigránátos magyar katonával. Az 1798-ban Veronában alakult ezredben szolgált ugyanis Petőfi is 1838 és 1840 között 18 hónapig. A bronz szobor talapzatán a költőtől származó idézetek olvashatók: „S az ő világnak romjain Az új világot megteremtik”, „És mi nem hagyjuk magunkat, Míg lesz egy kéz s egy kard! Fogadom, hogy megbánja, Aki bántja a magyart.” Ugyanitt megörökítették a gyalogezred 1799–1918 közötti nevezetesebb fegyvertényeit is. Leleplezésére 1934. szeptember 2-án került sor. A terv szerint József főherceg adta volna át a szobrot, de fontos közügyek távol tartották, ezért megbízásából Pacor József nyugalmazott altábornagy, egykori ezredparancsnok mondta az avató beszédet. Az ünnepségen részt vett az alkotó, Kisfaludy Strobl Zsigmond is. Az emlékmű előtti kertészeti kiképzés az 1930-as években az irredentizmus jegyében született. Az előtérben virágokból kirakva a koronás kiscímer és Nagymagyarország térképe, benne kiemelve a Trianon után megmaradt terület volt látható. Lásd még *emlékművek, helyi védelem, köztéri alkotások* (K. Zs.)

48. gyalogezred emléktáblája, az épület hajdani rendeltetését megőrkítő márványtábla a Sugár út 11. számú iskolaépület homlokzatán. Felirata: „Ez az épület 1890-től 1918-ig a „zöldhajtókás, sárgapitykés” cs. és kir. 48. gyalogezred kaszármánya volt.”. Lásd még *emléktáblák, helyi védelem* (K. Zs.)

német nyelvű vándortársulatok, a német nyelvterületről hazánkba érkező és itt előadásokat tartó színházi társulatok, amelyek előadásait német nyelven mutatták be, és kiváló szervezethez rendelkeztek. 1812-től az 1870-es évek közepéig minden naptári évben megjelent és játszott a városban német nyelvű társulat. Számos kiemelkedő theatrista nevét őrzi az emlékezet. 1812-ben Kübler János az *ispotály* számára, 1815-ben Deutsch Ferenc „a Magyar utcai égettek javára” játszott két héten át. 1816-ban Hoch direktor varaszdí társulatának szezonjáról tudunk, 1819-ben Bubenhoffer Frigyes theatrista a városi szegények számára szervezett előadásokat. 1830-ban Karschin Gusztáv nagy létszámú társulata szórakoztatta a közönséget. Sikereiket részben annak köszönhették, hogy a város módos polgársága a 19. század első évtizedeiben beszélt és értette a német nyelvet, ugyanakkor színes, értékes díszlet és jelmeztáruka a szegény magyar vándorszínészekhez képest érdekesebb, szebb kiállítású előadásokat eredményezett. Míg 1875-ben a Fritshe Társulat tündérajátékaira megtelt a kocsiszínből átalakított színházterem, addig a Völgyi Gyula és Völgyi György testvérpár szervezte magyar társulat gyér érdeklődés mellett játszott. A német színház társulatok jelentette kihívás a magyar társulatokat igényességre, pontosságra tanította. Lásd még *színházi események* (D. L.)

Németh János (1819. július 19. Nagykanizsa – ?), ügyvéd, főszolgabíró, kuriai bíró, alispán, királyi ítélőtábla bíró. 22 éves korában nyitott ügyvédi irodát Kanizsán. 1846-ban Somogy megye táblabírája, majd *Csány László* titkára. A forradalom kegyetlenségei miatt tisztéről lemondott és visszaköltözött Kanizsára. 1849 végén elvállalta a kanizsai járás főszolgabírói tisztségének betöltését. 1850-ben a Zalaegerszegi törvényszék ülnöke, majd tanácsosa lett. 1862 februárjától alispán, majd a királyi ítélőtábla bírása. 1869-től kuriai bíró. 40 évi szolgálat után, 1890-ben, mint a királyi tábla tanácselnöke ment nyugdíjba. Több törvényjavaslat kidolgozásában részt vett. Így 1863-ban az 1804. évi ügyvédi rendtartás megújításában, 1864-ben az árvaügyek rendezésének és hagyatéki ügyekbeni eljárásoknak megreformálásában, 1865-66-ban az új büntető törvényjavaslat kidolgozásában. (H. K.)

Németh Mihály (löfeő-székely) (1866. július 10. Bazsi – ?), tanár, polgáriskolai igazgató. Tanulmányait Zalaegerszegen és Budapesten végezte. Mint polgáriskolai tanár Zalaegerszegen, majd Alsólendván tanított. 1909-ben lett a nagykanizsai *Zrinyi Miklós Polgári Fiúiskola* tanára, majd 1924-től 1930-ig az intézet igazgatója. A milleneumi kiállításon első díjat nyert a polgáriskolai hat osztály számára készített tanmenetével és tanítványai munkájával. Szerkesztője és kiadója volt 1897–99 között az Alsólendván megjelenő Dél-Zala című hetilapnak. (H. K.)

Németh Zoltán (1928–1989), edző. Már 9 éves korában a kemény sport elkötelezettje. Valamennyi korosztályban bajnokságot nyert, később a felnőttek mezőnyében is folytatta kiváló szereplését. 1949-ben és 1951-ben súlycsoportjában országos bajnokságot nyert, kétszer volt a magyar válogatott tagja, többször bányász bajnok és bányász válogatott, szerepelt a főiskolai világbajnokságban. Aktív versenyzői pályafutását követően több kanizsai klubnál (Kinizsi, Nagykanizsai Dózsa, MÁV NTE Sportiskola) edzősködött. Lásd még *ökölvívás* (B. A.)

Németh Zoltán

Németh Zoltán bányász válogatott, szerepelt a főiskolai világbajnokságban. Aktív versenyzői pályafutását követően több kanizsai klubnál (Kinizsi, Nagykanizsai Dózsa, MÁV NTE Sportiskola) edzősködött. Lásd még *ökölvívás* (B. A.)

Német–magyar katonatemető, emlékhely a városi temetőben, a Nagykanizsán és környékén elesett német és magyar katonák sírkertje. Az elesettek földi maradványait a Német Hadisírokat Gondozó Szövetség kutatta fel, s finanszírozta a temetőben folyó munkálatokat is. Egy széles út két oldalán szürke gránit sírkeresztek sorakoznak egymás mellett, amelyek egyenként 4-4 katona sírját jelölik. Az út végén fából faragott, indákkal, tulipánokkal díszített kereszt áll, tővénel „1939 1945” bevéséssel, a kereszt két szárán Alfa és Omega jellel. A kereszt hátoldalán az „1914 1918”, „1956” és alul az „1941 1945” évszámok olvashatók, bevésést csillag, lélekharang, kereszt és mécses díszítések mellett. A kereszt előtt szürke gránit lapon magyarul és németül a következő felirat olvasható: „1939–1945 Itt magyar és német katonák nyugszanak. Emlékezzetek meg róluk és a háborúk áldozatairól.” A temető avatási szertartása ökomenikus istentiszteletet követően 1993. október 2-án volt. A sírkertet még nem zárták le, az avatás óta újabb 35 katonát helyeztek nyugalomba itt. Jelenleg 426 magyar és német katona sírja található a temetőben. A sírok gondozását a Német Hadisírokat Gondozó Szövetség látja el. Lásd még *temetők* (K. Zs.)

nemzetgyűlési képviselők, lásd *országgyűlési (nemzetgyűlési) képviselők*

nemzeti bizottság, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front 1944. december 3-án közzétett programja alapján a városokban és falvakban létrejött bizottság, az MNFF helyi szerve. Nagykanizsán 1945. április 5-én alakult meg 4-4 kommunista és szociáldemokrata, 3 szakszervezeti delegált, valamint 4 szervezeten kívüli közreműködésével. Az alakuló ülést *Windisch Dénes* vezette, aki elmondta: a bizottság tagjainak névsorát a szovjet katonai parancsnok jóváhagyta. A bizottság elnököt, elnökhelyettest választott, és megszervezte a város igazgatását. Az alapító két párthoz 1945. május 4-én csatlakozott a Nemzeti Parasztpárt, majd az 1945. május 21-én az újjáalakult Kisgazda Pártot is felvették a nemzeti bizottságba. E bizottság 1945. április 30-án megkezdte a *földosztás* megszervezését és végrehajtását, majd 1945. május 21-én megtette az *igazolási eljárások* lefolytatásához szükséges intézkedéseket, illetve közreműködött a *nép-bíró*ság felállításában is. Meghatározta az 1945. július 8-án megalakult városi képviselőtestületbe delegálandó taglétszámot is. A *Magyar Kommunista Párt*, a *Szociáldemokrata Párt*, a Nemzeti Parasztpárt és a szakszervezetek 17–17, az *Független Kisgazdapárt* 8 tagot küldött a testületbe. A *polgármester Windisch Dénes* lett. Az 1945. ME. sz. rendelettel reorganizáltak a közigazgatás területén a helyi szerveket. A városi *képviselő-testület* a nemzeti bizottság politikai irányítása mellett előbb a *városházán*, majd annak leégése után a Fő u. 8. sz. alatt működött. Munkájának megindulásakor jóváhagyta és megerősítette a nemzeti bizottság által történt kinevezéseket. Megalakítottak 18 munkabizottságot és megválasztották ezek tagjait. A testület fő feladatának az élet folyamatossá tételét tekintette. Megszervezték a közellátást, ugyanakkor

megváltoztatták az utcaneveket és megfosztották *diszpolgári* címétől Imrédy Bélát. A nemzeti bizottság figyelme 1945 végén az új rendőrség felállítására irányult. A város életére gyakorolt meghatározó szerepét e bizottság 1946 után fokozatosan elveszítette. Lásd még *második világháború utáni közigazgatás* (G. F.)

nemzeti bizottság, lásd *1956-os forradalom kronológiája*

Nemzeti Demokrata Párt, 1919 októberében Vázsonyi Vilmos vezetésével alakult párt, melynek helyi szervezete Kiskanizsán jött létre 1920-ban. Az 1922-es választásokon a kiskanizsaiak küldöttsége a párt egyik vezérének, Rassay Károlynak ajánlotta fel Nagykanizsa mandátumát, aki azonban a választásokon alulmaradt dr. *Kállay Tibor* pénzügyminiszterrel szemben. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

Nemzeti Harc, Nagykanizsán összeállított, de Sárváron nyomtatott nyilas újság, amelynek megjelent példányait 1937-ben a rendőrség lefoglalta, szerzőit megbüntette, illetve megbírságolta. A lap felelős szerkesztője Szerecz László, segítői pedig ifj. Varga József, Pauz János és Kőszegi István voltak. Példányai közgyűjteményekben nem találhatók, létéről a Zalamegyei Újság közölt adatokat 1937. november 27-i számában. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Nemzeti Munkapárt, 1910-ben Khuen-Héderváry Károly vezetésével alapított párt, melynek ortodox szabadelvű és volt alkotmánypárti politikuskok voltak a tagjai. Céljuk a dualista rendszer stabilizálása volt. Nagykanizsán is megindult a szervezkedés, és a propaganda megtette hatását, a *Függetlenségi Párt* jelöltje került a parlamentbe az 1910-es választásokon. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

Nemzetközi Jazz Hétvége, lásd *jazz fesztivál*

nemzetőrség, 1956. november 1-jén Nagykanizsa Városi Nemzeti Bizottsága 1956. október 29-i határozatának 2. pontja alapján létrejött szervezet, ami november 4-ig működött. Október 31-én dr. Daka Mihály javaslatára *Orbán Nándort* kérték fel parancsnoknak, amit ő a törvényesség betartásának szándékát hangsúlyozva elfogadott. A 80-100 önkéntes, akik egy része diák volt, a honvédségtől kapott fegyvert. A november 2-3-án, a *Gábor Áron laktanyában* történt alapfokú kiképzésükhöz Teleki István százados adott segítséget. Rendfenntartó feladatokat láttak el. (T. A.)

Népakarat, a Zalavármegyei Szociáldemokrata Pártok 1919. március 1-jétől 1919. március 23-ig, a *Tanácsköztársaság* kikiáltásáig megjelenő hivatalos lapja. Zukovich Imre felelős szerkesztésével hetente kétszer kerülhetett az olvasók kezébe. Kiadója a *Nagykanizsai*

Szociáldemokrata Párt volt, az egyes számokat a Zala Megyei Nyomda készítette el. Példányait az Országos Széchenyi Könyvtár őrzi. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

népbíróság, az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1945.VII. tc.-ében törvényerőre emelt, a népbíróságok felállításáról szóló kormányintézkedés hatására létrejött bíróságok, amelyek felállításában a január 25-én kihirdetett 81/1945. ME. sz. rendelet értelmében a *nemzeti bizottságok*nak is meghatározott feladataik voltak. Nagykanizsán a nemzeti bizottság 1945. április 18-án állította fel a népbíróságot, amelybe húsz tagot küldött: a *Magyar Kommunista Párt*, a *Szociáldemokrata Párt* és az *Nemzeti Parasztpárt* 4-4 tagját, továbbá nyolc pártönkívült. Május 12-én megtörtént a népbírósági elnök és népjegyész kinevezése. 1945. július 16-án a Kaposvárra távozó népbírósági elnök helyére a nemzeti bizottság dr. Arató Antal nevezte ki, akit aztán december 14-én le akartak váltani az általa meghozott, túl enyhének tartott ítéletek miatt. 1948. január 23-án felügyelőbizottság alakult a nemzeti bizottság kezdeményezésére a népbírósági ítéletek felülvizsgálatára. Lásd még *második világháború utáni közigazgatás* (G. F.)

népbiztosok, lásd *direktórium*

népesség, a város mindenkori közigazgatási területén belül élők száma, függetlenül attól, hogy a bejelentett személyek Magyarországon, vagy külföldön tartózkodnak-e. A város népességének első ismert adata 1715-ből származik, ekkor Kanizsának 256 lakosa volt. 1770-ben a város 3711 lelket számlált. Az első magyarországi népszámlás (1784–87) szerint Kanizsa jogállása: *mezőváros*; birtokos: *Batthyány Lajos* gróf, házak száma: 529, családok száma: 732, jogi népesség száma: 3561, távollévők: 58, idegenek: 354, tényleges népesség: 3857, férfiak száma összesen 1785, ebből házaspár 657, nőtlen 1128, a nők száma: 1776, a férfiak közül pap: 35, nemes: 20, tisztviselő: 3, polgár: 393, paraszt: 0, polgár és paraszt örököse 307, zsellér: 255, egyéb: 103, szabadságolt katona: 2, sarjadék 1-12 éves: 334, 13-17 éves: 106. Az 1890-es népszámlálás szerint a város népessége „20619 lélekből áll, kik 2083 házban laknak”. A századfordulón 24136-an, 1920-ban 30224-en, 1941-ben 31131-en, 1960-ban 34491-en, 1965-ben 37731-en, 1975-ben 45066-an, 1985-ben 54895-en laktak a városban. 1990 óta, amikor is 56803-an éltek Nagykanizsán, a lakóhellyel rendelkező polgárok száma 1995-ig folyamatosan csökkenve 55482-re esett vissza. Az 1996-os átmeneti növekedés után (55945) a jelenlegi lélekszám 54437 fő. Ebből a kiskanizsai városrészben 7056 ember él. (H. I.) (M. J.)

népességösszeírások és egyházlátogatási jegyzőkönyvek (Zala megye népességösszeírásai és egyház-

látogatási jegyzőkönyvei 1745–1771. Közzétette Ördög Ferenc, MTA Nyelvtudományi Intézete – Zala Megye Önkormányzati Közgyűlése, Budapest – Zalaegerszeg. I. Névtár 1. 1991. II. Névtár 2. 1992. III. Függelék: a források 1993. IV. Mutatók 1998. + 4 db melléklet). Mária Teréziának az 1745. december 8-án kelt meghagyásával végzett egyházlátogatások folyamánként a veszprémi egyházmegyéhez tartozó Zala megye 309 településéről mintegy 800 rovatolt latin nyelvű népességösszeírás és a négy esperesség (zalaegerszegi, kanizsai, keszthelyi, tapolcai) plébániáiról és filiáiról öt szöveges egyházlátogatási jegyzőkönyv maradt fenn a Veszprémi Érseki Levéltárban. A házanként készült összeírásokat a plébánosok készítették, lejegyezték bennük többek között a házigazda, felesége, gyermekei, háznépe kereszt- és családnévét, életkorát, az értelmiségiek, az iparosok, a községi pástörök foglalkozását, a nem római katolikusok felekezetét. Mindezek mellett a katolikusok neve után ott szerepelnek a hitéletre vonatkozó közlések is. A mintegy 220 ezer, sok esetben helyi kiejtéssel lejegyzett név nemcsak névtani, hanem nyelvjárási- és helyesírástörténeti vizsgálódásra is alkalmas. Az ugyancsak azonos szempontok szerint készült egyházlátogatási jegyzőkönyvek használatát megkönnyítendő, a kérdőpontok magyar és német nyelvű fordítása is olvasható a IV. kötet végén. A neveket, így a keresztneveket, családnéveket, helyneveket, szentek és ünnepek neveit a betűrendes névmutatók segítségével könnyen megtalálja az olvasó. A Szó- és tárgymutató nemcsak a szerző által legfontosabbnak ítélt latin közsavak keresésére szolgál, hanem megtudhatók ezeknek magyar és német nyelvi megfelelői is. Az öt megyére (Zala, Veszprém, Fejér, Pest, Somogy) kiterjedő veszprémi egyházmegye 1771. évi térképéről pedig az egyházszervezeti információk mellett a közel ezer település jogállása (város, mezőváros, falu stb.) is leolvasható. (Ö. F.)

Népfront, lásd *Hazafias Népfront*

népies játékok, tündérajátékok, a 19. század uralkodó színházi irányzatainak egyike. Az 1800-as évek első évtizedeiben bemutatott darabok Kotzebue német drámáiról műveinek magyarra történő átdolgozásával születtek. Az efféle színpadi művekre jellemző az érzelmes meseszöveg, a hangulatos zene és a mesteri színpadtechnika. Balog István művei, a „Tündér Ilona”, az „Angyal Bandi”, a „Mátyás diák” nagy sikert arattak Nagykanizsán a vándorszínész-igazgató társulatának előadásában. A társulat ismert színészei voltak: Bakacs Elek, Hetényi József, Kántorné Engelhardt Anna és Tenkler Lizi. Lásd még *színházi előadások* (D. L.)

Népbiskolai Szemle, Adorján Miklós szerkesztésében és kiadásában 1881–85 között évente tíz alkalommal

megjelenő nevelés-oktatásügyi közlöny, melyet *Fischel Fülöp nyomdájában* készítettek el. A helyi nevelő-oktató tevékenységgel kapcsolatos írások, illetve általános, elméleti jellegű cikkek egyaránt olvashatók benne. Szerzői az oktatás-nevelés gyakorlatából kiindulva tették meg a városra vonatkozó és általános érvényű megállapításait, melyek közül sok napjainkban is megőrizte aktualitását. Példányai az Országos Széchenyi Könyvtárban megtalálhatók. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Nép-mozgó, lásd *Uránia Mozipalota*

Nepomuki Szent János templom, lásd *felsőtemplom*

Néppárt, 1895-ben alapított párt, melynek elnöke gróf Zichy Nándor volt. Programjában az egyházpolitikai törvények revízióját követelte, nem értett egyet a polgári házasság intézményének bevezetésével. A mezőgazdaság érdekeit képviselték, követelték, hogy az állam támogassa azt. Nagykanizsán 1896-ban alakult meg a párt helyi szervezete, melynek elnöke Oroszvály Gyula ügyvéd, alelnöke pedig *Tuboly Viktor* lett. Az 1896-os választásokon a város országgyűlési képviselőjelöltje gróf Zichy Nándor fia, gróf *Zichy Aladár* lett, aki megnyerte a választásokat. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

népszínművek, az 1820-as és az 1880-as évek közötti időszak legsikeresebb, legkedveltebb színpadi művei. A reformkori függetlenségi törekvések idején indult útjára, majd a szabadságharc bukása utáni időszakban virágzott és teljesedett ki a műfaj. A kor emberének sebeire hatásos gyógyszert kerestek a népszínművek írói, hangoztatva a hazaszeretetet, a becsület és a hűség fontosságát. Ez időben a leghíresebb népszínmű-írók Szigligeti Ede, Szigeti József, Csepreghy Ferenc, Gaál József, nevezetes darabok pedig „A szökött katoná”, a „Csikós”, a „Cigány”, a „Piros bugyelláris” és a „Falu rossza” voltak. A Szuper Károly kanizsai vendégszereplése idejéből fennmaradt 21 színlap közül 16 népszínművek előadásait hirdeti. Lásd még *színházi előadások* (D. L.)

népszokások, lásd *háromkirály-járás, hushagyókeddi mulatság, hússzentelés, tojásbeverés, János-napi népszokások, József-napi népszokások, karácsony böjtjéhez kapcsolódó népszokások, karácsonyi köszöntők, Luca-napi népszokások, mindenszentek esti fáklázás, pirostojás készítés, pünkösdhöz kapcsolódó népszokások, regölés, szállást keres a szent család, újvéi népszokások, virágvasárnapi népszokások, zöldághordás*

Néptakarékpenztár, 1906-ban alakult helyi pénztár, amelynek alapító elnöke *Remete Géza országgyűlési képviselő*, kanizsai ügyvéd volt. 1922-ben a

Néptakarékpénztár, érdekközösségbe lépve a *Pesti Magyar Kereskedelmi Bankkal*, magába olvasztotta annak itt működő fiókját. Az így létrejött új bank elnöke gróf *Batthyány Pál*, volt Zala vármegyei főispán, igazgatója Gellért Henrik, majd Hudi József volt. Lásd még *Bajer Cukrázda épülete, bankok (P. J.)*

néptribun, lásd *Tribunus Plebis*

népvándorlás kor, az 5–7. század közötti „sötét kor”, amikor a különböző germán és keleti nomád népek teljesen felörlik és elpusztítják a római birodalmat. A római birodalom dunai határprovinciájába, Pannoniába 379–380 táján előbb Alatheus és Saphrax hun-alán-gót törzsszövetsége tör be, majd települ le Dél-Pannoniában – valószínűleg egyik előkelő családjuk 22 síros temetkező helye került elő a közelmúltban Kilimán-Nádas istállónál –, majd 434-től közvetlen hun fennhatóság alá kerül vidékünk. 455–456-tól azonban már a keleti gótok birtokolják a vidéket. Zsákmányoló hadjáratokban meggazdagodott közösségüknek valahol a város területén létezett egy temetője is, ami azonban földmunkák révén még a múlt század végén, e század elején teljesen elpusztult. Néhány lelet került csak „Nagykanizsa környékéről” megjelöléssel a Magyar Nemzeti Múzeumba, így egy eredetileg gránátlapokkal díszített, oktaédes arany fülbevalópár és IV. Leó bizánci császárnak (457–474) egy aranypénze. 526-tól a Dunántúl északi részén, az 546–547-es évektől pedig a Balatontól délre egy újabb germán nép, a longobárdok törzse települ meg, akik azonban a Fenékpusztá-Vörs vonaltól nyugatra eső dél-zalai síkságot már lakatlan határvidékként kezelik. Uralmuknak az avarok vetnek véget. A longobárdok 568 húsvét hétfőjén szövetségeseikkel együtt Észak-Itáliába költöznek. (*Sz. B. M.*)

Neumann Ede (1859. október 26. Budapest – 1919.

Neumann Ede
(ZMÉ)

december 12. Nagykanizsa), főrabbi, fordító, történész. Tanulmányait a budapesti Rabbiképző Intézetben és a Tudományegyetemen végezte. 1882-ben bölcsészdoktori címet szerzett, a következő évben pedig rabbivá avatták. Még ez évben megválasztották Fassel Hirschl utódjául, nagykanizsai főrabbinak. Elődjéhez hasonlóan

jelentős szerepet vállalt a magyar zsidóság kulturális életében, elnöke volt az Országos Rabbiegyesületnek, szerkesztette a *Magyar Izrael* című lapot. Sok önálló

könyve jelent meg, de tankönyveket is írt. Jelentős a Zsidó vallástörténet című kétkötetes műve (1894–97). A Heinrich Gusztáv által szerkesztett Egyetemes irodalomtörténetbe ő írta a héber irodalom történetét. (1904–12). Fia Naményi Ernő közgazdász, művészettörténész. (*N. J.*)

Noll Ferenc (1933. október 8. Nagykanizsa – 1979. december 9. Nagykanizsa), zenetanár, karnagy. Tanulmányait a Nagykanizsai Állami Zeneiskolában kezdte, majd Pécsen elvégezte a Zeneművészeti Szakiskolát. A Zeneművészeti Főiskolán középiskolai énektanári és karvezetői oklevelet szerzett. 1961-ben a *Nagykanizsai Állami Zeneiskola szolfézsstanára*. A hatvanas években tanított a *Nagyrácz úti Általános Iskolában*, a *Landler Jenő Gimnáziumban* és a *Dr. Mező Ferenc Gimnáziumban*, miközben vezette az iskolák énekkarát is. 1964–65–66-ban karvezetői továbbképzést tartott a megye énektanárainak. 1971–75 között a Nagykanizsa *Szimfonikus Zenekar* vezető karnagya. (*F. F.*)

Notre Dame Leánylíceum, lásd még *Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola, középfokú oktatás (K. I.)*

növényvilág, a környezetünkben élő növények összessége, úgy is mint környezetminőségi állapotjelző. Ennek tekintetében a városkörnyéki dél-zalai flóratáj a Pannóniai Flóratartomány dél-dunántúli flóraidékének zalai flórajáráshoz tartozik. Ennek déli részét foglalja magában. A tájról részletes flóramű eddig nem jelent meg, pedig gazdagsága indokolná, hiszen az itt fellelhető 1232 magasabb rendű növényfaj a hazai fajok felét jelenti. A Délnyugat–Dunántúl az alpin, a nyugat-balkáni és a pannon flóra találkozásában fekszik, így a három irányból érkező flórahátások gazdaggá tették növényvilágát. Még a védett Mura és Dráva menti ártéri erdők is egyhangúak a környék gazdag növényvilágához képest. Nagykanizsa és környéke florisztikailag az alpin-balkán elemek elterjedtségével jellemezhető a legjobban. Itt zónálisan elegyes bükkösök, gyertyános tölgyesek, cseres tölgyesek találhatóak. A *Principális* és völgye lápképződéses. A szárazabb részekben a meszes homokpusztai gyepek tájképi jelentőségük. A környék különleges lágyszárú növényei a zalai bükköny, a lónyelvű csodabogyó, a tarka lednek, az erdei ciklámen, a szártalan kankalin. Nagykanizsa környékének flórája számos mediterrán növényt is tartalmaz. Ilyen a magasszárú kocsord, a bókoló és füstös gyűszűvirág, a sávos here, a farkas boroszlán. Nevezetes a város melletti láperdőkben, bokorfüzesekben a maradványfaj jellegű tőzegeper. A szurdokok mélyén májmohák alkotnak nagy telepeket. A göcseji flórajárárs közelében az erdei fenyő is őshonos. Gazdag a gombaflóra is. Lásd még *környezetminőség (B. L.)*

nyári szinkörök, lásd *Első Nyári Szinkör*

nyelvészeti kiadványok, azok az önálló köteten megjelent munkák, amelyek a város nyelvének jellemzőit rögzítik. Hajas Andrea: A nagykanizsai kovácmesterségség szakszókincse, lásd *kovácmesterségség szakszókincse*. Kövesdi Péter–Szilágyi Márton: Egy nagykanizsai laktanya nyelve és folklórja, lásd *laktanya nyelve és folklórja*. Szabó Lajos: A nagykanizsai nyelvjárás, lásd *nagykanizsai nyelvjárás*. Fülöp György: A kiskanizsai ragadványnevek, lásd *kiskanizsai ragadványnevek*. Markó Imre Lehel: Kiskanizsai ragadványnevek, lásd *Kiskanizsai ragadványnevek*. Markó Imre Lehel: Kiskanizsai szótár, lásd *Kiskanizsai szótár*. Lásd még *kiadványok a városról (Cz. Gy.)*

Nyelvjáráskutató (honismereti) szakkör, a *Hevesi Sándor Művelődési Központ*ban 1962-től 1988-ig működő szakkör, melynek tagjai elsősorban a Landler Jenő, ma *Baththyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola* érdeklődő tanulói közül kerültek ki. A szakkör fennállásának 26 éve alatt tagjai hét kutatási területen végeztek gyűjtő- és feldolgozó munkát. 1. Az 1960-as évek elején indult megyei helynévgyűjtésbe kapcsolódott be Bognár Jolán, Könczöl Krisztina, Simon János, Üst Vilmos, Vágó Gyula és Víg Gizella (Pat, Zalaújlak, Eszteregnye, Miháld, Felsőrajk, Bagolasánc helynevei, lásd *Zala megye földrajzi nevei*). 2. A hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyagának és szókincsének az összegyűjtése révén 14 településről (Kiscsehi, Zalaújlak, Eszteregnye, Kistrécsé, Pátró, *Miklósfa*, Vörs, Zalamerenye, Csömyefölde, Zalaszabar, Galambok, Újudvar, Lipeszentadorján, Páka) rendelkezik a Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattára igen becses, tudományos kutatásra felhasználható néprajzinyelvjárási anyaggal Horváth László, Könczöl Krisztina, Simon János, Kollarits Rita, Kovács József, Simon Erzsébet, Györfy Sándor, Petrekovics Mária, Takács László, Tóth Henriette, Sütő Judit, Tamás Mária, Tulok Gizella, Kónya Zsuzsa, Harangozó Judit, Kele Márta, Pálfi Ibolya és Boha Judit tollából. 3. A személyneveket (vezeték- és keresztnévek, ragadványnevek) Hosszúvölgyön Balikó Márta, Szepetneken Kamasz János, Felsőrajkon Vágó Gyula, Pátróban Györfy Sándor, Zalaszentbalázson Kovács Mária, Bánokszentgyörgyön Tóth Árpád gyűjtötte össze és rendszerezte. Fitos Katalin, György Ilona, Horváth Zsuzsa, Kiss Andrea, Bali Judit pedig a nagykanizsai diákokról írt pályamunkát. Szép Katalinnak két e témába vágó tanulmánya nyomtatásban is megjelent az ELTE Bölcsészettudományi Karának kiadásában: *Magyarszerdahely személynevei* (Bp. 1995), *Magyarszerdahely szólítónevei* (Bp. 1987) 4. 1979-től 1987-ig elsősorban a háziállatok nevének a vizs-

gálata állt a szakkörösök érdeklődésének középpontjában. Dolgozataikat ugyancsak az ELTE adta ki. Knausz Ágnes: *Kutya-, ló- és szarvasmarhanevek Miklósán* (Bp. 1981), Paulusz Julianna: *Szarvasmarhanevek Nagykanizsa környékén* (Bp. 1981) Tóth Éva: *Letenye és Sormás kutyanevei* (Bp. 1981) Biskopics Éva: *Kiskanizsai kutyanevek* (Bp. 1983) Boha Judit: *Páka szarvasmarhanevei* (Bp. 1983) Egyed Mária: *Orosztony szarvasmarhanevei* (Bp. 1983), Horváth Attila: *Pölös-kefő és Kacorlak kutyanevei* (Bp. 1983), Paulusz Julianna: *Nagykanizsai kutyanevek* (Bp. 1983), Gyer-gyák Krisztina: *Magyarországi szarvasmarhanevek 1895-ből* (Bp. 1986), Kocsis Annamária: *Hahóti kutyanevek* (Bp. 1987) 5. Noha a népi kismesterségekkel való foglalkozás már 1975-ben elkezdődött Béli Gábor Bognármesterség Murakeresztúron című tanulmányával, nagyobb számban csak az 1980-as évektől születtek e témakörből dolgozatok. Bali Judit a nagykanizsai bognármesterséget, Dukát Éva a nagykanizsai cipésmesterséget, Marton Veronika a gyenesdiási kosárfonómesterséget, Fitos Adrienne a dombóvári asztalosmesterséget dolgozta fel. Hajas Andrea országosan is kiemelkedő, I. helyezést elért pályamunkája, *A nagykanizsai kovácmesterségség szókincse* nyomtatásban is megjelent az MTA Nyelvtudományi Intézetének kiadásában (Bp. 1986). 6. Az 1970-es évek közepén a latinos osztályokba járó tanulók egy nagyobb szabású adattárnak, a történelmi Magyarország, Horvát-Szlavónország, Fiume és kerülete római katolikus templom-, mellékoltár- és kápolnatitulusainak a gyűjtésében vettek részt. Ernszt Erika a Kalocsa és Bács egyházmegye, Fitos Katalin az egri és a zágrábi, György Ilona a veszprémi, Horváth Ágnes a székesfehérvári és a nyitrai, Horváth Zsuzsa a nagyvárad, Nagy Zsuzsa a szombathelyi, Kiss Andrea a szepesi, Sütő Judit a rozsnói és a győri, Tamás Mária pedig a besztercebányai és a csanádi egyházmegye patrocíniumait gyűjtötte ki a latin nyelvű egyházmegyei évkönyvekből. Ez a feldolgozás alatt álló adattár mind nyelvészeti, mind egyháztörténeti szempontból igen becses munkaeszköz lesz. 7. A szociográfia témakörbe tartozik Lippai Ildikó tanulmánya a palini cselédek két világháború közötti életéről. Bécsi Katalin kismonográfiában dolgozta fel a magyarországi tsz-nevek társadalom- és politikátörténeti hátterét. Az itt számba vett dolgozatok mindegyike a keszthelyi Helikoni Ünnepek versenyében is részt vett: 34-et arany, 15-öt ezüst, egyet pedig bronz fokozatra minősítettek. Az Országos Néprajzi és Nyelvjárási Pályázaton három tanuló, a már említett Hajas Andrea, Knausz Ágnes és Tamás Mária I. helyezést szerzett, többük tanulmányát II. és III. helyezéssel jutalmazták. (Ö. F.)

nyilas hatalom, a második világháború utolsó szakaszában, 1944. október 16-án uralomra jutott *Nyilaske-*

resztes Párt hatalomgyakorlása. Hatalmuk megvédése érdekében totálisan kiszolgálták a német megszállókat. A hungarista eszméket valló párt Nyugat-Magyarországon, így Zalában és Nagykanizsán is kétségbeesett intézkedéseket fogatosított. 1945 januárjában és februárjában egy-egy átfogó razziát tartottak Zala és Vas megyében. Területi Biztonsági Szolgálatuk több mint 12 ezer embert – katonaszökevényeket, szökött munkaszolgálatosokat és leventéket, lengyel-orosz-bolgár hadifoglyokat – tartóztatott le. 150 elfogottat felkoncoltak. Nagykanizsán 3 ember vált ily módon áldozattá. Szükségintézkedések keretében beszolgáltatták a kerékpárokat, a kályhákat, az élelmiszert (kávé, alkohol, dohány, cukor), a kéziszerszámokat, a vadászfegyvereket. Az itthon lévő 16-20 éves korú fiatalokat erődítési, védelmi munkákhoz vezényelték a Nagykanizsától 4 kilométerre terjedő sávban. Végül a városban újabb kivégzések történtek. Hatalmuk végét a felgyújtott *Dohányraktár* és *Városháza* jelezte. Lásd még *második világháború kanizsai vonatkozásai* (T. A.)

Nyilaskeresztes Párt, szélsőjobboldali erőket tömörítő politikai szervezet, amely egységes fasiszta pártként 1938-ban alakult meg Szálasi Ferenc vezetésével. A városban 1939-ben alakult meg a helyi szervezete, de nem képviselt számottevő politikai erőt. A pártot a háború után betiltották. Lásd még *politikai pártok és szervezetek*. (J. L.)

88. légvédelmi tüzérsztyály, lásd *Gábor Áron lak-tanya*

nyomdák, lásd *Balászy Károly nyomdája, Dél-zalai Nyomda és Lapkiadó Vállalat, Fischel Fülöp nyomdája, Gutenberg Nyomda, Kanizsai Nyomda Kft., Kereskedelmi Nyomda, Farkas és Krausz nyomdája, Markbreiter Jakab nyomdája, Mátix Marketing Műhely Kft., Nagykanizsai Nyomda és Lapkiadó Vállalat, Ofenbeck Vilmos nyomdája, Singer Lipót nyomdája, Szociális Foglalkoztató nyomdája, Zalai Hírlapkiadó és Nyomda Rt., Zala Károly és Társa nyomdája, Zala Megyei Nyomdaipari Vállalat, Zala (Megyei) Nyomdávállalat, Wajdits János nyomdája, Wajdits József (idősebb) nyomdája, Wajdits József (ifjabb) nyomdája, Weisz Lipót és Fia nyomdája*

Nyugdíjas Katonatisztek és Tiszti Özvegyek Országos Egyesülete, érdekvédelmi szervezet. Nagykanizsai csoportja 1922-ben alakult meg Treiber Kálmán nyugállományú ezredes elnökletével. Rokon szervezetként tekinthető az 1946–48 között működő Volt Hadifoglyok Bajtársi Szövetsége (VHBSZ), amely a keleti és nyugati hadifoglyok és családtagjaik képviseletét látta el. Lásd még *egyesületek* (T. A.)

Nyugdíjasház, idős emberek elhelyezése érdekében a Thúry téren készült létesítmény. Létrehozásáról már 1980-ban döntés született, ám az építési munkálatokat, Balassa Béla tervei alapján a zalaegerszegi TANÉP csak 1996-ban kezdhette el. Az 186 millió forintba került épület műszaki átadására 1997. október 27-én került sor. A nyugdíjasházban 25, 32, 42, és 52 m²-es lakrészeket alakítottak ki, közülük több mozgáskorlátozottak számára is könnyen használható. Az épületben Idősek Klubja működik. (Sz. G.)

Az 1997 végén átadott Nyugdíjasház a keleti városrészben
Fotó: Erdei

Ofenbeck Vilmos, nyomdász és lapkiadó. Nyomdáját 1900 és 1905 között üzemeltette. A *Nagykanizsa II.*, a *Reggeli Lap* és a *Reggeli Lapok Melléklete* című újságokat, jórészt Balászy Károllyal együtt adta, illetve nyomtatta ki. Lásd még *Nagykanizsai Takarékpénztár székháza, sajtó* (H. Gy.)

OGIL, lásd *Kőolaj- és Földgázbányászati Ipari Kutató Laboratórium*

OKGT, lásd *Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt*

oktatás, lásd *alsófokú oktatás, általános iskolák, felsőfokú oktatás, iparostanonc oktatás, középfokú oktatás, tanítóképző* (K. I.)

oktatási-nevelési témájú lapok, lásd *Osztályfőnöki Híradó, Zalai Tanközlöny, Zalai Tanügy*

olaj- és gázipar, lásd *szénhidrogén-ipar*

Olajbányász Fúvószenekar, lásd *Bányász Fúvószenekar*

Olajbányász Sportegyesület, 1945-ben alakult egyesület, melynek jogelődje a MAORT Munkás SE, az Olajmunkás SE, a Lombik, a Szikra és a Bányász SK volt. Színe a piros-kék. Elnöke Sipos Gyula. Az egyesületnél jelenleg négy önálló klub működik, míg korábban a férfi asztalitenisz, az ökölvívás, a sakk, a vívás, a kerékpár, a női-ferfi kosárlabda, a női-ferfi teke, a torna, a sportakrobatika, a férfi kézilabda, a női

röplabda, a természetjárás és a tömegsport is az egyesület életéhez tartozott. Mai klubjai:

(1.) Olajbányász Atlétikai Klub, elnöke Viola Zoltán. Edzők Parti Tibor, Willmanné Kovács Edit, és Kertész Tamás. A szakág kiemelkedő versenyzője az *olimpikon* Sasvári Gizella.

(2.) Olajbányász Football Klub, elnöke Sipos Gyula. Edző: Keszei Ferenc. Technikai vezető: Simon József. Utánpótlás-szakágvezető: Vlaszák I. Géza. A csapat az 1949/50-es és az 1994/95 bajnoki évadban 1–1 évet az NB I-ben játszott. Az 1997/98-as bajnokságban a visszaállított NB I B-ben az induló 20 csapat közül a 7. helyen végzett, az 1998/99-es bajnoki évadban a másodosztálynak tekinthető NB I-ben szerepel.

(3.) Olajbányász Kézilabda Klub, elnöke Dávid Sándor. A női szakágban a kézilabdacsapat két éven át NB I-es volt. Az 1997/98-as NB I B-s bajnokságban kiesett, de visszaszorították az NB I B-be. Az NB I B-s évben Varga József, majd Tóth László volt az edző, Pintér János a technikai vezető. A női kézilabda kiemelkedő képességű játékosai: Németh Helga, Siti Bea, Mátyás Augusztia olimpiai bronzérmesek.

(4.) Olajbányász Tenisz Klub, elnöke Nagy Lajos. Női szakágának csapatvezetője Novák Béla. A csapat a kilencvenes években az NB I-ben szerepelt, legjobb helyezése a 3. hely volt. 1997-ben kiesett, 1998-ban az NB II-ben játszott. Férfi szakágának csapatvezetője Márton József. A csapat 1998-ban az NB II-ben szerepelt, bajnokságot nyert és feljutott az NB I-be. Lásd még *atlétika, kézilabda, labdarúgás, tenisz, sportegyesületek (B. A.)*

Olajbányász Szakszervezet színjátszói, 1960 és 1980 között az *Erkel Ferenc Művelődési Házban* játszó színitársulat. Elsősorban zenés vígjátékokat, operetteket állítottak színre. A képzett színjátszók, a kiváló énekeseket kísérő kitűnő zenekarok feledhetetlen színházi esteket varázsoltak a nézők számára. A szereplők közül Szőke István, Gyimóthy Éva, Peti László, Gáspár „Gazsi”, Gábor Jenőné, Honfi József, Kerényi István és Németh István játszottak a főbb szerepekben. Lásd még *műkedvelők (D. L.)*

Az előadás egy jelenete

Olajipari Dolgozók Vadásztársasága (Kassai László: *Visszaemlékezéseim a Nagykanizsai Olajipari Dolgozók Vadásztársaságának több mint félévszázados múltjára 1945–97, 1997, 80 oldal. Nagykanizsai honismereti füzetek 16.*), visszaemlékezés-kötet, amely a kaniszsai olajosok vadásztársaságának ötven évét mutatja be térképvázlatok, dokumentummásolatok, fényképek segítségével. Sok adattal (a szervezeti felépítés, a bérelt vadászterületek, a társaság tisztségviselői és tagjai névsorával) és kedves személyességgel megírt munka. A füzet 36. oldaláról azt is megtudhatjuk, hogy a szerző 1979 óta 1982 vadászatát is megörökítette 8 kötetes naprakészen vezetett naplójában. Mivel a szerző az alapítástól napjainkig részese a társaság életének (sokáig elnök, később tiszteletbeli elnök), a saját emlékeire hagyatkozva és sok-sok írott forrást is felhasználva írta meg visszaemlékezését. A német nyelvű összefoglalóval megjelent, évtizedenként csoportosított anyagból megismerhetjük egy jól működő vadásztársaság fejlődését, munkáját. Lásd még *egyesülettörténeti kiadványok, Nagykanizsai honismereti füzetek (Cz. Gy.)*

Olajipari emléktábla, a Vár út 7–9. szám alatt, a DKG elsőként épült üzemcsarnokának homlokzatán látható fehér márványtábla. Felirata: „E csarnok volt bölcsője a magyar kőolajipari gépgyártásnak. Azok emlékére, akiknek áldozatos munkája nyomán virágzó iparág fejlődött. A gyár fennállása 40. évfordulóján 1984. augusztus 28-án a DKG dolgozói. 1944–1984.”. Lásd még *emléktáblák, Vasvázas (K. Zs.)*

Olajipari Természetbarát Egyesület, 1961-ben alapított egyesület, melynek jogelődje a DKG Szakszervezeti Természetjárók Egyesület, a Nagykanizsai Bányász–Olajbányász és a DKG Szakszervezeti Természetbarát Egyesülete volt. Alapító és jelenlegi elnöke Szűcs Rózsa, Taglétszáma 75 fő. Számos hazai és külföldi túrát bonyolítanak. Kiemelt külföldi túrateljesítményük a 2873 méteres Triglav-csúcs megmászása volt 1973-ban, 1985-87 között, majd 1996-ban, amit összesen 9 fő teljesített. Az országos kék-túrát 6 fő, a dél-dunántúli kék túrát 4 fő teljesítette. Elért legmagasabb minősítései: érdemes természetjáró 3 fő, arany, ezüst és bronz minősítések. Az egyesület Zala turista-úthálózatából 161 kilométert gondoz. Lásd még *természetjárás, sportegyesületek (B. A.)*

Olajmunkás, a Kőolaj- és Földgázbányászati Vállalat lapja. Az első évfolyam első száma 1978 márciusában jelent meg. Kéthetente került az olvasók kezébe. Kiadója a Kőolaj- és Földgázbányászati Vállalat, szerkesztősége a városban működött. Szakmai rétegígyéneket kielégítő periodika volt. Lásd még *sajtó (H. Gy.)*

olimpikonok, a városhoz rövidebb-hosszabb ideig kötődő, kiemelkedő teljesítményt nyújtó versenyzők. (1.) *Atlétika: Marvalits Kálmán* és Sasvári Gizella helyezettek. (2.) *Kézilabda: Németh Helga, Siti Bea, Mátyás Augusztia* bronzérmesek, Kovacsics Miklós helyezett volt. (3.) *Sakk: Ribli Zoltán* csapat olimpiai bajnok, Csonkics Tünde csapat ezüstérmes, Faragó Iván helyezett. (4.) *Sportlövészet: dr. Berzsenyi Ralph* ezüstérmes. (5.) Ötusa: *Orbán Nándor, Bartha Rezső* helyezettek. (6.) *Úlőrröplabda, paraolimpia: Balogh Imre, Czimmermann József, Pölcz Csaba, Budai Sándor* csapat helyezettek. (7.) Szellemi olimpia: dr. *Mező Ferenc* olimpiai bajnok. (8.) *Vívás: Székely Tiborné Marvalics Györgyi* csapat ezüstérmes. (B. A.)

olimpikonok (Kis János: Kanizsai olimpikonok 1896–1996, Nagykanizsa, 1997, 95 oldal), tíz olimpiát megjáró sportoló, így *Marvalits Kálmán, dr. Mező Ferenc, dr. Berzsenyi Ralph, vitéz Orbán Nándor, vitéz Bartha Dezső, Sasvári Gizella, Székely Tiborné Marvalics Györgyi, Mátyás Augusztia, Németh Helga* és Siti Beáta életútját bemutató kötet. Egyesek kanizsai születésűek, mások életük egy szakaszát töltötték a városban. A kötet második részében az újkori olimpiák magyar sikereinek vázlatos ismertetése, a legsikeresebb magyar és külföldi sportolók számos eredménye, a magyar küldöttségek zászlóvivőinek, fogadalomtevőinek névsora található. Fotók, reprodukciók színesítik a kötetet. Lásd még *sportkiadványok (Cz. Gy.)*

operett, Mozarttól származó elnevezés, jelentése kis opera, operácska. Az első operettet, Offenbach: *Eljegyzés lámpafénynél* című darabját 1861. március 14-én mutatták be Nagykanizsán. A „Cigánybáró”, „A víg özvegy”, a „Leányvásár”, a „Csárdáskirálynő”, a „Luxemburg grófja”, a „János vitéz” (daltjáték) és a „Mágnás Miska” került leggyakrabban a kanizsai színpadokra. A *Városi Színház* ünnepi évadját, felépítésének első évében, 1927-ben a *Cigánybáró* című operettel nyitotta meg a *Pécsi Nemzeti Színház*. Lásd még *színházi előadások (D. L.)*

Orbán Nándor, vitéz (1910. február 10. Kecskemét – 1981. február 10. Budapest), öttusázó, honvéd százados, az *1956-os forradalom* nagykanizsai városparancsnoka, rehabilitált ezredes. Pedagógus családból származott. A kecskeméti gimnáziumban érettségizett, majd városi ösztöndíjjal jutott be a Ludovika Akadémiára és tüzértsiszt lett. Korán kezdett sportolni, öttusázó lett. 1932-től rendszeresen versenyzett. 1934-ben már a legjobb magyar sportoló volt versenyszámában. 1935-ben az Európa bajnokságnak hirdetett budapesti versenyen bronzérmes lett. Legnagyobb sikerét az 1936-os berlini olimpián érte el, ahol nagykanizsai katonatisztként úszásban a 2., lovaglásban a 4. lett, míg az összetett versenyen az 5. helyen végzett.

Az ezt követő nemzetközi versenyek közül Stockholmban 3., Budapesten 1. helyezést ért el. 1941-ig versenyzett, majd a nagykanizsai *9. tüzérosztály* ütegeparancsnoka lett. 1945-ben hadifogságba került. 1947-ben tartalékkállományba, majd 1948-ban nyugalomlányba helyezték. Fuvaros kocsis lett Nagykanizsán, később ügynökösödött, majd a balatonfenyvesi kisvasútnál krampácsolt. 1955-ben felvették idomárnak a somogyárdi ügétő ménesbe. Ugrólovakkal dolgozott, egyik lova megnyerte a pardubicei nagydíjat. 1956. október 31-én, távollétében az alakuló nemzetőrség városi parancsnokává választották Nagykanizsán. Városparancsnokként példás rendet tartott. A forradalom leverése után hazatért somogyfajsi lakásába. Itt tartóztatták le, majd a hadbíróóság 15 évi börtönbüntetésre ítélte, amit a Legfelsőbb Bíróság 10 évre csökkentett. 1963. áprilisi szabadulása után Somogyárdon, majd Győrben dolgozott. A Balatonboglári Állami Gazdaság szőlőmunkásaként ment nyugdíjba. 1978-ban Budapestre költözött, s ott is halt meg. (B. A.) (T. A.)

Orbán Nándor emléktáblája, a Sugár út 10. szám alatti épület homlokzatán látható fekete márványtábla. Felirata: „Ebben az épületben működött 1956. november 1–4. között a Nemzetőrség Orbán Nándor parancsnoksága alatt. Állította Nagykanizsa Megyei Jogú Város, a Liberális Nagykanizsáért Alapítvány és az Orbán család, hogy emlékeztessen azokra, akik a forradalom leverését követő méltánytalanságokat elszenvettedék. 1998.” Avatására 1998. október 15-én a *Honvéd Kaszinóban* tartott tudományos emlékülést követően került sor. Lásd még *emléktáblák (K. Zs.)*

Orbán-nap, (máj. 25.) az utolsó fagyosszentként tartják számon. Népi mondás szerint: „Orbán lelökte a macskát a kálha válláról”, azaz a kinti hidegnél kellemebb még a konyha melege. (K. E.)

Ország-féle ház, lásd *Löwy-ház*

országgyűlési (nemzetgyűlési) képviselők, lásd *Boja Gergely* (1848–49), *Sümegey Ferenc* (1861–69), *Csengery Antal* (1869–80), *Unger Alajos* (1880–84), *Inkey László* (1884–87), *Hertelendy Béla* (1887–92), *Hévízy János* (1892–96), gróf *Zichy Aladár* (1896–1910), *Bosnyák Géza* (1910–18), *Ujváry Géza* nemzetgyűlési képviselő (1920–22), dr. *Kállay Tibor* nemzetgyűlési képviselő (1922–27), majd országgyűlési képviselő (1927–35), gróf *Bethlen István* (1935–39), *Ilovszky János* (1939–44). 1945 után a városnál jóval nagyobb területet felölölő választókerületeket alakítottak ki, s legközelebb 1968-ban vált Kanizsa ismét önálló választókerülétté. Varga Józsefné (*MSZMP – Hazafias Népfront*, 1967–71), *Tollár József* (*MSZMP – Hazafias Népfront*, 1971–90), *Újvári Sándor*

(*MSZMP – Hazafias Népfront*, 1985–89), Ördög Ferenc (*MSZMP – Hazafias Népfront*, 1989–90). Rendszerváltás utáni országgyűlési képviselők: Tarnóczky Attila (MDF, 1990–94), Göndör István (MSZP, 1994–), Zakó László (*FKGP*, 1998–). (*J. K.*)

Országos 48-as Párt, 1868. április 2-án Madarász József vezetésével alakult párt, ami programjában Magyarország függetlenségét, önálló had-, kül-, és pénzügyet, valamint a nemzetiségi kérdésnek a szabadság és egyenlőség követelményei szerinti méltányos megoldását követelte. A rendelkezésre álló forrásokból arra lehet következtetni, hogy Nagykanizsa városa annak ellenére szimpatizált az Országos 48-as Párt programjával, hogy *Sümeghy Ferenc* személyében ekkor kormánypárti országgyűlési képviselője volt. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (*J. L.*)

Országos Antiszemita Párt, a parlamentben Istóczy Győző országgyűlési képviselő vezetésével szerveződött párt. Az 1880-as évek közepén a tiszzaeszlári per zsidóellenes hullámokat kavart az országban. E párt nagy részben felelős volt a felekezeti gyűlölet szításáért. Eszméi Kanizsán nem találtak táptalajra, annak ellenére, hogy például Zalaegerszegen komoly zavargásokra került sor. A nagykanizsai zsidó lakosság megbecsült polgára volt a városnak. Lásd még *antiszemitizmus, pártok, politikai szervezetek* (*J. L.*)

Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt (OKGT), a magyar szénhidrogén-ipar egészét átfogó egykori szervezet. A *MASZOLAJ Rt.* 1954-es megszűnése után a magyarországi szénhidrogén-ipar egységes irányítása megszűnt, az iparág önálló vállalatokra bomlott. Az ismételt egységesítés érdekében hozták létre 1957. január 1-jén a Kőolajipari Trösztöt, amely 1960-ban a gázgyártó és gázszolgáltató vállalatokkal bővülve felvette az Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt nevet. 1991-ben, a MOL Rt. létrehozásával egyidejűleg szűnt meg. Az OKGT-hez Nagykanizsán több vállalat is tartozott, így a *KFV*, a *KÖGÁZ*, a *DKG*, az *OGIL*, majd az *SZKFI*. Lásd még *szénhidrogén-ipar* (*S. L.*)

Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ, nagykanizsai egységét 1929-ben hozták létre. 1942-ben befektetett állótokéja 130 ezer pengő, forgó tőkéje 140 ezer pengő volt, 5 szakmunkást alkalmazott. Munkáslétszáma átlagban évi 20, legnagyobb létszám 25. Villamosmotor-kapacitása 57,9 LE, erőgépkapacitása 35 LE volt. Termelési értéke 1 549 831 pengő. (*H. I.*)

Országos Rabbiegyesület Havi Közlönye (Az Országos Rabbiegyesület Havi Közlönye), *Neumann Ede* szerkesztésében 1908-ban havonta megjelenő izraelita vallási újság, amely *Fischel Fülöp* és *Fia*

nyomdájában készült. 1909-től *Magyar Izrael* címen jelent meg. Példányai az Országos Széchenyi Könyvtárban találhatóak. Lásd még *sajtó* (*H. Gy.*)

Országos Takarékpénztár és Kereskedelmi Bank Rt., 1991. január 1-jén a takarékpénztárból átalakulással létrejött 100 százalékos állami tulajdonú részvénytársaság. Az új alapszabály szerint a részvénytársaság a korábban bejegyzett OTP állami vállalat jogutódja. A változás a *kétszintű bankrendszer* kialakulásának következménye. A piaci viszonyok közé került bank beindította a kereskedelmi banki tevékenységet, s hamarosan minden területen a város és környéke legnagyobb bankjává vált. A sikeres működést privatizáció követte. 1998-ra az államnak mindössze egyetlen aranyrészvénye maradt, de kimondták, hogy az 50 százalék + 1 szavazatot biztosító részvény magyar kézben marad, a külföldi befektetők nem birtokolhatnak egy kézben 5 százaléknál többet. Az üzletpolitikai változások, a számítógépes beruházások az OTP Bank Rt.-t Közép-Kelet Európa dinamikus bankjává tették. A bank nagykanizsai fiókjának vezetője dr. Polay József. Lásd még *bankok, a kötet támogatói* (*382. oldal*) (*P. J.*)

Országos Takarékpénztár nagykanizsai fiókjának története... (Polay József: Az Országos Takarékpénztár nagykanizsai fiók története, 1985, 55 oldal; Polay József: *Az Országos Takarékpénztár és Kereskedelmi Bank Rt.* nagykanizsai fiókjának 150 éves története. 2. javított kiadás, 1995, 76 oldal), az Országos Takarékpénztár és Kereskedelmi Bank Rt. helyi fiókjának történetét feldolgozó tanulmány, ami kitér a korai előzményekre is. A szerző a kötetben nemcsak a *Nagykanizsai Takarékpénztár* alapításának körülményeit, működését mutatja be, hanem képet ad a takarékpénztárak európai és hazai megalakulásáról, illetve a kanizsai gazdasági környezetről, amely a pénztárt életre hívta. A bemutatott időszak történetét három fejezetre tagolja: az első az első világháborúig, a második 1949-ig, a harmadik az évfordulóig terjed. A könyvben a jelentős politikai, gazdasági, társadalmi eseményekkel párhuzamosan tárul fel a pénztár élete, működése, mellette nyomon követhető a város fejlődése is. Lásd még *gazdasági kiadványok* (*Cz. Gy.*)

Országos Takarékpénztár Nemzeti Vállalat, 1949. március 1-jén a régi önálló, vidéki takarékpénztár és más bankfiókok jogutódjaként létrejött vállalat, ami egyben új pénztézet is volt, s országos központja mellett gyorsan kiépült vidéki hálózata is. Induláskor 30 budapesti és 65 vidéki fiókja még közvetlenül a budapesti központjához tartozott. A vidéki fiókok egyike volt a nagykanizsai is, ami átvette a *Nagykanizsai Takarékpénztár*, a *Néptakarékpénztár Rt.*, a *Nagykanizsai Bankegyesület*, a *Takarékpénztár*

Rt., valamint a *Zala megyei Gazdasági Takarékpénztár Rt.* korábbi értékpapírjait, követeléseit és tartozásait. Az így létrejött új pénztintézet elsősorban lakossági bank volt, feladatainak döntő többsége lakossági betétgyűjtésre, hitelezésre, majd kisiparosok, kiskereskedők számlavezetésére és egyéb pénzügyi tevékenységre korlátozódott. 1971-ben, jelentős változásként átvette a városi tanács számláit. Közreműködött a lakásépítésben, az 1960-as évektől szinte egyedüli támogatója volt a városban zajló lakás- és családiházépítésnek. Fiókgigazgatói: Janda Károly (1949), Gabnai János (1950–51), Varga Józsefné (1951–71), Pongrácz József (1972–77), dr. Polay József (1977–1990). Az intézet jogilag 1989. december 31-én *Országos Takarékpénztár és Kereskedelmi Bank Rt.*-vé alakult át. Lásd még *bankok* (P. J.)

Országzászló emlékmű, a Deák tér délnyugati sarkán 1933-ban felavatott, Istók János bronz turulmadarával díszített emlékmű. 1932 tavaszán a *Katolikus Legényegylet* közgyűlését követő vacsorán hangzott el Boda Károly javaslata, hogy Nagykanizsán is emeljenek országzászlót. A „Muraköz-Országrészzászló” felállítását a fővárosi Országzászló- és Erekllyebizottság, s a Magyar Revíziós Liga is támogatta. Ezt követően dr. Szabó Zsigmond, a Revíziós Liga helyi elnöke vezetésével előkészítő bizottság alakult Nagykanizsán. A mozgalom az egész országban visszhangra talált, hasonló akciók indultak országrész-zászlók emelésére minden nagyobb határtelepülésen. Az „első vidéki országrész-zászló”-ra a *Zalai Közlöny* segítségével nagyarányú gyűjtést szerveztek. Az ebből származó első 1200 pengőért vették meg Istók János 235 kilogramm súlyú, 190 centiméter széles bronz turulmadarát. A *Ketting Ferenc* és *Noll József* rajzai alapján hímzett díszlobogót a kanizsai nőegyletek készítettek. A zászló melletti selyemszalagot a *polgári leányiskola* növendékei hímzték. Az állandó lobogó a Schütz-cég adománya volt. A „karmai közt a trianoni kígyót tartó”, felrepülni készülő bronz turulmadár talapatát a kiscímer díszítette, mögötte helyezték el a zászlótartó rudat. Az emlékművet 1933. június 4-én, pünkösdvasárnap avatták fel. A tábóri misét dr. Simon György prelátus-kanonok pontifikálta, s szentelte fel a zászlót. Trianon emlékére félárbocon lengett mindvégig, amíg a szobor a téren állt. A zászló tövében lévő urnában a történelmi Magyarország 63 vármegyéje földjét helyezték el. A második világháború után az emlékművet lerombolták. A turulmadarat és az országzászló részeit azonban sikerült megmenteni. Az 1945 tavaszán a *Városházáról* kimenekített zászló tüfesteses címerképeit és a zászlószalagot ma a *Thúry György Múzeum* őrzi. A bronz szobrot a beolvastási parancs ellenére a *Dunántúli Kőolajipari Gépgyár* dolgozói elrejtették, később szintén a múzeumba került. A várt újbóli felavatására a Városvédő Egyesü-

letnek köszönhetően 1990 pünkösdvasárnapján, június 3-án került sor. *Lásd még emlékművek, helyi védelem, köztéri alkotások, turulmadár* (K. Zs.)

Az Országzászló emlékmű a turulmadárral az 1930-as években (T. Gy. M.)

orvoslás, a betegek szervezett gyógyításának kezdete, a 17. századra tehető Kanizsán. *Kanizsa vára* belső várában volt az a templom, ahol a *ferencesek* irgalomból, meg az elkülönítés, a vár összezárt népének járványvédelme érdekében egy úgynevezett xenodochiumot, Domus Hospitalt tartottak fenn. 1612-ben a pécsi aga ajánlására „hosszúhajú latin papokat” hívtak a kanizsaiak gyógyítására. Orvos ebben az időben nem volt a városban. Kanizsán az első Ispotály létrehozását 1698-ban engedélyezték. Az Ispitát, a város első kórházát pedig 1769-ben hozták létre. Ez az intézmény 1884-ig működött. Egy évvel később készült el a Városi Kórház, amelyben 1902-ben 104 ágyon folyt a gyógyítás. A 20. században e kórházat többször bővítették. 1974-ben készült el az új főépülete. A városban az elmúlt két évtizedben más kórházak is működtek, így volt a zsidó hitközségnek is kórháza, illetve működtek Kanizsán katonai kórházak is. Lásd még *háziorsvosi rendszer, Ispotály, katonai kórházak, Ispita, városi kórház, zsidó hitközség kórháza* (F. É.)

Osztályfőnöki Híradó, Molnár Géza és Pék Pál szerkesztésében 1973-tól rendszertelenül megjelenő nevelési témájú periodika, amelyet a Városi Tanács Művelődési Osztálya adott ki, és a Zala Megyei Nyomdávalat készített. Elsősorban a pedagógusok osztályfőnöki, nevelési, szervezési, módszertani munkáját igyekezett segíteni. Hasábjain helyi szerzők aktuális nevelési-osztályfőnöki problémákról írt tanulmányai kaptak helyet. Példányai a Zala Megyei Könyvtárban fellelhetők. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Osztrák–Magyar Bank, pénzintézet, melynek kanizsai fiókja 1879. szeptember 11-én alakult. E fiók működési területéhez több vármegye, sőt maga Pécs városa is hozzátartozott. Budapesti központja 1 millió forint dotációt határozott meg számára, amelyből 800 ezer forintot a váltóüzlet, további 200 ezer forintot az értékpapírbeli kézzizálog finanszírozására használhatott fel. Az első két sikeres év után a bankfiók bevezette a jelzáloghitel folyósítást is. 1881-es forgalmával az Osztrák–Magyar Bank 15 magyarországi fiókja közül a legjobb eredményt érte el. A bankfiók először a Csengery utcai, volt Kolizler házban működött, majd a Fő út és Deák Ferenc út sarkán lévő területen épült impozáns *Bankpalotába* költözött. Itt működött 1924-ig, amikor is megalakult jogutódja, a *Magyar Nemzeti Bank*. Lásd még *bankok*, *Bankpalota*, *bank alapításának 110. évfordulójára...* (P. J.)

Osztrák–Magyar Kefegyári Közlöny, 1911 áprilistól Löffler Ferenc szerkesztésében, *Barbarits Lajos* szerint magyar és német nyelven is megjelenő lap. A Kefegyár a Szemere utcában működött, ebből jött létre később a *Kanizsa Bútorgyár*, majd a *Kanizsa Trend Kft.* A lap közgyűjteményekben nem található. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

OTP, lásd *Országos Takarékpénztár Nemzeti Vállalat*, *Országos Takarékpénztár és Kereskedelmi Bank Rt.*

óvodai játékiállítás, az 1886-os év legjelentősebb, országosan is kiemelkedő, valószínűleg az első ilyen jellegű eseménye, amit a Nagykanizsai Kisdednevelő Egyesület 1886. augusztus 15-e és 1886. szeptember 19-e között rendezett. Az egyesület vezetősége május 30-án fordult felhívással a gyermekjáték-tárgyak hazai készítőihez és a monarchiabeli ismertebb cégekhez, felkérve őket a kiállításon való részvételre. A cél az óvodai igények és a játékgyárak tevékenységének összehangolása, az óvodák játékelősegítésének javítása volt. A kiállítást az Arany János utcai óvodában rendezték. Itt lehetőség volt a kiállított tárgyak megvásárlására és megrendelésére is. A kiállítóknak nem kellett nevezési díjat fizetni, az eladott játékok árából viszont önkéntesen támogathatták az egyesületet. A

korabeli sajtó várakozáson felüli sikerről számolt be, és tudósított az ipar érdeklődéséről. A mérleg: 1586 fizető látogató, az ebből származó bevétel 101 forint 95 krajcár (egy óvodai dajka évi fizetése ekkor 100 forint), eladott 1051 játéktárgy, megrendeltek további 352-t. Az egyesület tiszta bevétele 477 forint 17 krajcár volt. Záróbeszédében *Bátorfi Lajos*, az egyesület titkára örömmel jelentette, hogy a Nagykanizsai Kisdednevelő Egyesület „e kiállítás rendezésével és eredményes működésével tényleg megmutatta a kisdednevelés magasatos eszméjének alapérzetét.” Az év rendezvényeként értékelte a kiállítást a megye tanfelügyelője is. (K. I.)

Az Arany János utcai Óvoda adott otthont játékiállításnak (ZME)

óvodai nevelés, melynek kezdő lépése hazánkban Brunswik Teréz nevéhez fűződik, a városban több mint száz éves múltra tekint vissza. Magyarországon 1828-ban, Angyalkert néven nyílt az első óvoda Budán. Az első zalai kezdeményezője *Deák Ferenc*, a megye országgyűlési követe és *Pländer Ferenc*, Nagykanizsa főjegyzője volt. Az első megyebeli óvoda 1847-ben Zalaegerszegen létesült.

Nagykanizsán az óvodára vonatkozó legrégebb adat 1862-ből származik. Ekkor a *városi tanács* a Városi Kapitányi Hivatal teendőinek szabályozásakor említette az óvodák felügyeletét is. Hiteles adatok ezideig csak az izraelita hitközség 1855. május 1-jén megnyílt óvodájáról állnak rendelkezésre. 1874. augusztus 27-én a *Zalai Közlöny* „A kisdedné ügye” címmel tette közzé Kolbay Mihálynak, a magyar óvodaügy egyik apostolának cikkét, ami után napvilágot látott *Belus József* polgármester felhívása egy kisdednevelési egyesület alakítására. Erre 306 taggal 1875. február 21-én került sor. Az első adakozó egy a városban vendégszereplő német színtársulat volt, őket pedig a Gerő Jakab vezette kanizsai színtársulat követte. Támogatta az egyesületet a város képviselőtestülete is. 1879/1880-ban Nagykanizsa óvodája már 175 gyermeket tudott fogadni. 1880-ban megépült a Nádor utcai, 1881-ben a Magyar utcai új óvodaház. Ekkorra az óvodások száma 256-ra emelkedett. 1883-

ban a városi vezetőség és az egyesület újabb óvodafejlesztési programot dolgozott ki. Az anyagi alapok előteremtése érdekében 1883. január 7-én sorsjegyet bocsátottak ki, január 27-én pedig az *Arany Szarvas vendégfogadó* nagytermében „játékony célú táncvigalmat” rendeztek. A két rendezvény bevétele 6246

Nádor utcai óvoda, a mai Szent Imre utcában (ZMÉ)

forint 56 krajcár volt (a tanítók évi fizetése ekkor 300 forint). Mindezek eredményeképpen 1885-ben átadták az Arany János utcai óvodát. 1888-ban megnyílt az óvoda Kiskanizsán, 1889-ben az Attila utcában. Az óvodák jobb eszközellátottsága érdekében 1886-ban országos óvodai játékkiállítás szerveztek. 1892-ben megépült az Arany János utcai óvoda „nyaralója” (nyári épülete). 1894-ben *Hajgató Sándor* kezdeményezésére, minisztériumi támogatással sor került egy hathetes nyári, illetve hathónapos állandó dadaképző működtetésére is. A városban ekkorra már négy óvoda működött korszerű körülmények között (Arany J. u. vezetője Bártay Matild, Attila u. Hajgató Janka, Nádor u. Lenkey Malvin, Kiskanizsa Szabó Istvánné Kozó Anna). Ebben az időben Pécsnek négy, Székesfehérvárnak hat, Győrnek öt, Kaposvárnak két, Szombathelynek egy óvodája volt. Az első világháborúval lezárult az óvodaalapítás korszaka, az óvodaügy iránti nagyobb figyelemmel csak az 1950–60-as években találkozhatunk ismét. 1945-ben az óvodák száma: 5, 1955-ben 13, 1965-ben 15, 1970-ben 16, 1998-ban 11.

Jelenleg működő óvodák: 1. sz. óvoda (Csokonai u. 5., Sánc-Úttörő u. vezetője: Hartainé Bobay É-va), 2. sz. óvoda (Platán sor 8/d, Kossuth tér 6. vezetője: Polgár Péterné), 3. sz. óvoda (Szent Flórián tér 17., Kistrác u. 25, Bajcsa, vezetője: Horváth Lászlóné), 4. sz. óvoda (Rozgonyi u. 7., Arany J. u. 5-7., vezetője: Borsos Péterné), 5. sz. óvoda (Úrhajós u. 6., Korvin O. u. 2., vezetője Horváth Györgyné), 6. sz. óvoda

(Kisfaludy u. 19., Szent Imre u. 14., vezetője Zalavári Lászlóné), Attila úti óvoda (vezetője Dávidné Németh Margit), Hevesi úti óvoda (vezetője Kiss Ernőné), Rózsa úti óvoda (vezetője Bogay Lászlóné). Az általános iskolával közös igazgatás alatt működik óvoda Miklósfán és Palinban. Óvodát működtet az önkormányzaton kívül a Vasút a Gyermekekért Alapítvány (Erdész u. 3.) Lásd még *óvodai játékkiállítás (K. I.)*

ökölvívás, az egyik legnépszerűbb sportág a városban, ami 1927 nyarán kezdte térhódítását, amikor is az akkori *Nagykanizsai Torna Egylet* pályáján fővárosi bokszolók bemutató mérkőzést tartottak. Végül is a *Levente* Egyesületnél hozták létre a szakosztályt. 1929-ben a *helyőrség*ben a 6. honvéd gyalogezred II. és III. zászlóaljánál is megindult a bokszelet. Az 1930-as évek közepétől Sipos István kiképzett edző vezetésével és Bremser Gusztáv őrnagy támogatásával megindult az érdemi munka és 1934-től már jegyzett eredményeket mutatott fel jó néhány neves boksoló, így Levig Gyula, Parti József, Rác Imre, Senta János, Ács József, Büki Tibor, és a zrínyista Németh József. 1946-ban az NVTE-nél, 1947-ben a MAORT SE-nél hoztak létre szakosztályt Horváth Géza és Sipos István vezetésével, az erőket egyesítve az olajosokhoz kerültek a vasutas-bokszolók is. Az ifjúsági csapat 1949 tavaszán magyar bajnokságot nyert, 1950-ben a felnőttek ezüstérmesek voltak az NB II-ben. Kivívták az NB I-es szereplés jogát, erre azonban szervezeti- és sportági átszervezés miatt nem került sor. Az *1956-os forradalom* alatt a gárda szét hullott, később újra az NB II-ben folytatta a játékot. 1964-ben a szakosztályt a Dózsa-Kinizsi vette át, 1969-ben a MÁV NTE-hez került a csapat. A szakág 1988-ban megszűnt. Az új egyesület 1995-ben alakult.

Neves kanizsai bokszolók: Németh I. József a Zrínyi színeiben országos bajnoki ezüstöt, a Leventénél és a MAORT-nál országos bajnoki ezüstöt szerzett. Rác Imre kétszer szerepelt a válogatottban. A Levente, az NVTE és a MAORT színeiben versenyző Büki Tibor országos bajnok és olimpiai kerettag, Szekszárdi József a MAORT és a Bányász színeiben egyszeres válogatott, Németh Zoltán a MAORT-nál és a Bányásznál kétszeres magyar bajnok és válogatott volt. Tóth István a Bányász színeiben országos bajnoki ezüstöt, Bedi László a Bányásznál országos bajnoki ezüstöt szerzett, a MAORT-nál ifjúsági országos bajnok volt. A korosztályos bokszolók az országos egyéni ifjúsági bajnokságban nyertek bajnoki aranyat, a csapat tagja volt Dóra Sándor kétszeres bajnok a MÁV NTE-ből, Pápai József háromszoros bajnok a MAORT–Bányász-ból, Tóth Jenő, Baranyai János a Bányászból, Korpics Miklós, Kővári István, Tizedes Attila a MÁV NTE-ből. Többen szereztek érmes

helyeket, serdülő bajnoki címeket, és szerepeltek korosztályos válogatottban, köztük Rigó Imre a MÁV NTE-ből. Napjaink nagy tehetsége, Szekeres László, a *Kanizsa Bokszt Klub* versenyzője. A szakvezetők, edzők, szövetségi vezetők a ringben is jeleskedtek versenyző korukban, ide tartoznak: Petracsek Mihály, Sipos István, Horváth Géza, Szántó Imre, Tóth István, Németh Zoltán, Kütsön István, Büki Tibor, Salamon László, Korpics Miklós, Varga István. A megyei ökölvívó szövetséget 1962-ben alakították nagykanizsai székhellyel, a szövetségi elnökök, főtitkárok Rösler László, Sipos István, Németh Ferenc, dr. Balázs Sándor voltak. 1967-ben közreműködésükkel rendezték meg először a Thury György Emlékversenyt, 1974-ben pedig a Birkás Sándor Emlékornát. Lásd még *sportágak* (B. A.)

önállósodási törekvések, a török hódoltság alól történt 1690-es felszabadulás után, amint a város közigazgatása fejlődésnek indult, Nagykanizsára mindig is jellemző törekvések. Az önállósodásnak azonban minden időben voltak ellenzői is. Kezdetben a város urasága, a későbbiekben a vármegye, majd pedig Zalaegerszeg. A „külön vármegye” megvalósítása érdekében 1867-ben *Babochay János*, korábbi városbíró kezdeményezte, hogy küldjenek felterjesztést az országgyűlésnek. 1874-ben, egy másik felterjesztésben a város azt szerette volna elérni, hogy a megyeszékhely Zalaegerszeg helyett Nagykanizsa legyen. 1891-ben a törvényhatósági jogot kívánta Nagykanizsa megszerezni. Áprilisban a város *országgyűlési képviselőjének*, *Hertelendy Bélának* vezetésével küldöttség nyújtotta át a miniszterelnöknek a város újabb kérelmét, mindhiába. Olyan eredménye mégis volt e törekvéseknek, hogy a központi hatalom a kanizsai szándékokkal a vármegyét és Zalaegerszeget sakkban tartotta. 1906-ban ismét felmerült a város önállósítása a városi közgyűlésen. 1907. március 7-én az újnapi *Elek Lipót* képviselő indítványozta az önálló törvényhatóság elérését, októberre készült el az újabb *memorandum*, amelyben a város Kanizsa megyét, törvényhatósági jogot, választókerületet és a balatoni vasút Rege-deig való meghosszabbítását akarta, továbbá városi építkezésekhez kért segílyt. A kérvényt 64 tagú küldöttség vitte Budapestre 1908. március 20-án *Vécsey Zsigmond* polgármester vezetésével, a memorandummal együtt Nagykanizsa országgyűlési képviselőjének, gróf *Zichy Aladárnak* adta át. Lásd *memorandum*, *Alsó-Zala megye* (G. F.)

Önkéntes Tűzoltó Egyesület, 1871 nyarán Önkéntes Tűzoltó Egylet néven, az országban akkor kilencedik-ként alakult szervezet, melynek alapítója, *Walbach Mór*, a *Nagykanizsai Torna Egylet* elnöke volt. Az első világháború után Önkéntes Tűzoltó Testületnek nevezték. Tagjai a Báthory utcában alakították ki az el-

ső őrtanyát, felszerelésüket pedig gyűjtésekkel gyarapították. 1882-ben zászlót avattak, 1883-ban zenekart alakítottak. 1893-tól a mai *tűzoltó laktanyának* helyét adó Kossuth téri városi ingatlanba költöztek, ahol később figyelőtornyot is építettek. 1894-től mentő osztályt (*mentőszolgálat*) is szerveztek. 1906-tól már a *hivatásos önkormányzati tűzoltókkal* együtt adtak folyamatos őrszolgálatot. 1930-ban vásároltak elsőz-

Nagykanizsai Önkéntes Tűzoltótestület tablója az 50 éves jubileum alkalmából (1922)

A tűzvédelmi kiállítás anyagából

autófecskendőt. Mentőautókat a harmincas évektől használtak. 1948-ban, az államosítást követően szűnt meg az egyesület, melynek elnökévé mindig közismert, köztiszteletben álló ügyvédek, főjegyzőket, polgármestereket választottak. Tűzoltóparancsnokok voltak: *Hencz Antal* (1871–85), *Sallér Lajos* (1885–93), *Knortzer György* (1893–1927), *dr. Prack István* (1927–32), *Vecsera Antal* (1932–45), *Szigetvári Elemér* (1946–50). (T. S.)

Önkéntes Tűzoltó Egyesület... (A Nagykanizsai Önkéntes Tűzoltó Testület 50 éves története 1871-1921.), gróf Széchenyi Ödön 1870-es budapesti kezdeményezését követő évben *Walbach Mór* szorgalmazására Nagykanizsán létrejött önkéntes tűzoltó testület 50 éves történetét feldolgozó kiadvány. 1871-ben 54 pártoló és 81 működő taggal alakult meg a testület. A kezdeti időszak nehézségei után a kanizsai tűzoltás hozzáértő vezetők irányításával a kor színvonalának megfelelően működött. 1879-től az évfordulós összefoglaló megjelenéséig *Knortzer György* állt a testület élén, aki 1891-től alparancsnok, 1893-tól főparancsnok volt. Az összefoglalóból megismerhetjük a városi tűzoltók felszerelésének, elhelyezésének, a támogatások alakulásának fél évszázados változásait. A kiadvány a kezdetek és az 1921. évi állapot szereplőinek névsorát is tartalmazza. A kötet szerzője ismeretlen. Lásd még *Önkéntes Tűzoltó Egyesület, tűzoltástörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

Önkéntes Tűzoltó Egyesület Fúvószenekara. Knobloch Frigyes zenetanár által 1886-ban alapított kórus, amely 30 éves fennállása alatt Nagykanizsa zenekultúrájának élenjáró zenekara volt. Térzenéken, temetéseken és hazafias ünnepélyeken vettek részt. Megalakulásáról így tudósított a korabeli sajtó: „Jövő zenészei! *Önkéntes Tűzoltó Egyesület*ünk parancsnoksága azt a helyes eszmét tetlegesítette, hogy a zenekar számára önként ajánlkozó fiatal egyéneket díjtalanul oktattat a zene kiképzésében.” 1908 és 1915 között a zenekart Dinuj József vezette. Az első világháborúban több muzsikusi is áldozatul esett, így a zenekar 1918 után nem alakult újjá. Néhány megmaradt hangszerük a *tűzoltó lactanya* kiállításán látható. Lásd még *zenekarok (F. F.)*

önkéntes tűzoltóság, egyesületi formában működő tűzoltóság, amelynek tagjai polgári foglalkozásuk ellátása mellett vállalkoztak ügyeleti szolgálatra, kiképzésre és káreseti mentő tevékenységre. Nagykanizsán 1871-től 1906-ig kizárólag így, 1948-ig pedig az önkormányzati alkalmazásban álló, hivatásos tűzoltósággal közösen együtt szervezték a város védelmét. Lásd még *Önkéntes Tűzoltó Egyesület (T. S.)*

Önkéntes tűzoltók versenye

önkormányzati bizottságok, a képviselőtestület tagjaiból alakult bizottságok. Feladatuk a testületi döntések előkészítése. Működésük az 1871:XVIII. tc. megjelenése után vált szabályozottá. A szakbizottságok tevékenysége Nagykanizsán 1878-tól követhető a források alapján. Léteztek az *állandó szakbizottságok* mellett úgynevezett *eseti szakbizottságok* is, amelyek egyedi feladatokat láttak el. E bizottságok 1949-ig, a polgári közigazgatás ideje alatt léteztek. A *tanácsrendszerben* is létrejöttek az *állandó bizottságok*. Ezeket váltották fel 1990-ben a rendszerváltozás utáni *önkormányzati bizottságok*. (G. F.)

önkormányzati pénzkezelés, lásd *tanácsi, önkormányzati pénzkezelés*

önkormányzati testületek, lásd *városi tanács, képviselő-testület, tanácsülés, közgyűlés*

öntöző kocsi, az 1870-es évektől a város utcáinak, járdáinak tisztántartására használt jármű, melynek első darabját Badenből vásárolták. Az első öntözött utca a Kazinczy utca volt, amit nemsokára a Fő út követett. Ebben az időben még a város lakói adták össze a tisztántartáshoz szükséges pénzt. Később az *Önkéntes Tűzoltó Egylet*, 1903-tól pedig a mérnöki hivatal irányította az utcák öntözését, tisztítását. A költségeiket városi pénzekből fedezték. Lásd még *úthálózat (P. J.)*

Egykor az öntözőkocsi feladata az utcák portalánítása volt, a 1970-es évektől már jutott energia az utakat szegélyező virágágak öntözésére is (G. R. O.)

Ördögárok, a *Principális-csatorna* felé lejtő, a terjeszkedő város számára bő teret biztosító, fennsík-szerű térszintet megszakító egyetlen völgyeszerű képződmény. Miután az idők folyamán ezt a völgyet is beépítették, fontossá vált vízrendezése, ezért az 1926-ban felvett kölcsönből a város csatornázásával egy időben záporcsatornát ástak a völgyfenék vizeinek levezetésére. Az Ördögárok-völgy a Balatoni út mellett kezdődik, majd a Honvéd és a Rákóczi utcákon keresztül halad a Principális-völgy felé. A *második világháború* után a feltűnő helyeken befedték, másutt ma is nyitott. Szerepe a csapadékvíz levezetése. A szennyvizet külön csatorna gyűjti. Vízét a Felső-Dencsár-csatorna fogadja be, ami újabb rendezése után a *Lazsnak-csatornába* torkollik. (Cs. F.)

őskor, az államszervezetek kialakulásával kezdődő történelmi kort megelőző időszak. A Kárpát-medence, így a Dunántúl esetében is ez az újkőkortól a római korig terjedő időszakot, mintegy 5000 évet jelent. Ezt a nagy időt, elsősorban egy-egy kor technikai fejlettségéből kiindulva felosztották korszakokra: újkőkör, rézkör, bronzkör, vaskör időszakára. Egy-egy kulturális egység megkülönböztetésére vezette be a régészet-tudomány a kultúra, csoport fogalmát, melyben a területi, időrendi egység, az anyagi és szellemi kultúra közössége jut kifejezésre az őskorban. A Dunántúlra vonatkozó írott forrásokkal, amelyben esetleg egy-egy nép neve is szerepel, csak a késő vaskortól kezdve találkozhatunk. Az etnikai különbségeket még nem

lehet meghatározni, de lehetséges, hogy a kulturális eltérések néha etnikai különbségeket takarnak. Nagykanizsa és környékének többévezredes őskorából csak a *középső bronzkor* és a *korai vaskor* időszakából nincs egyelőre adat, tárgyi emlék. Lásd még *új-kőkör, rézkör, bronzkor, vaskor* (H. L.)

Ősze András (1909. Nagykanizsa – 1992. New York, USA), szobrászművész. Gimnáziumi tanulmányait a *piarista gimnáziumban* és Csurgón végezte. 1930-tól az Iparművészeti Főiskolán Lux Elek növendéke, majd autodidakta módon tanult tovább. 1937-től kiállító művész, mind egyéni, mind kollektív bemutatkozásainak igen kedvező sajtóvisszhangja volt. 1946-ban római ösztöndíjat kapott. 1947–49 között Olaszországban, Rómában, majd 1948-tól, Brazília nemzeti emlékművére kiírt szoborpályázatra készített tervének sikere után 1959-ig Braziliában, Sao Paoloban élt. Ezután három évre az Egyesült Államokba, majd két évre Peruba költözött. 1964-ben visszatért az USA-ba és New Yorkban telepedett le, ahol nagy sikert aratott a Szent Ferenc kápolna felújításának terveivel. Termékeny művész volt, de a munka mellett mindig maradt ideje a tanításra és a tanulmányutakra is. Művészetét alapvetően a figurákkal kifejezett emberi belső világ bemutatására való törekvés és a leegyszerűsített, sokszor lapított, tömbszerű vagy kubisztikus, de mindenkor nagyon kifejező formavilág jellemzi. (K. L.)

őszirózsás forradalom, a vesztes első világháború után kitörő forradalom. Vezetője Károlyi Mihály gróf volt. Kitörését október 24-én az olasz offenzíva, s ennek eredményeképpen a délnyugati front teljes összeomlása előzte meg. Ezt követően 1918. október 25-én, Budapesten megalakult a Magyar Nemzeti Tanács és a Forradalmi Katonai Tanács. Nagykanizsán november 2-án jött létre Darvas Lajos elnökletével az 50 tagú katonai tanács. Az itt lévő cseh katonák a cseh, a magyarok a magyar nemzeti tanácsra esküdtek fel. A november 3-i Diaz-féle fegyverszünet hatására a hősiessen helytálló magyar katonák rendezetten, általában gyalogmenetben indultak haza a frontokról, ám szétziláltnak, létszámukban megfogyatkozva érkeztek a városba. A 48. *gyalogezred* pótzászlóaljából 10 tiszt, 200 katona érkezett Nagykanizsára a csehországi Pilsenből. A harctéri ezred maradványaiból az olaszországi piavei-frontról november 18-án 12 tisztet és 180 katonát fogadott a város. A 6. zászlóalj 12 tisztje és ezer katonája Odesszából indult haza, megérkezésükkor azonban már csak 5 tiszt és 50 honvéd jelentette az alakulatot. A 20. *honvéd gyalogezred*ből a piavei-frontról Nagykanizsára csak 20 tiszt és 50 katona érkezett meg. Megérkezésükkor kísérletet tettek az ezredek hadi feltöltésére. A mindössze hatvan tiszt és ezer katona alkotta ezt követően a helyőrséget.

Ebben az időben a „békehelyőrség”-hez tartozott még a 20. honvédzászlóalj törzse és egy százada (egy-egy század Csáktornyán, illetve Alsólendván állomásozott), valamint a 12. cseh lövészezred egy zászlóalja. Az állomásparancsnok Tihanyi József ezredes volt. 1918. november 13-án létrehozták a Beszterce-Gyulafehérvár–Déva–Arad–Makó–Baja–Pécs–Várasdudvarnok-vonalat. A francia-délszláv csapatok azonban rendszeresen támadták a fegyvermentes övezetet, majd 1918. december 24-én megszállták Muraközt, elfoglalták a murai hídfőket (Muraszombat, Alsólendva, Murakeresztur, Letenye). A Nagykanizsáról érkező 20-as honvéd gyalogezred, szombathelyi egységekkel együtt 1919. január 2–3-án, tüzharcban visszafoglalta Muraszombatot. Ezt követően a 48. és 20. ezredből Zsifkovics Sándor parancsnokságával létrehozták, a 20. *gyalogezredet*. A katonai tanács elnökévé ekkor Gál Imre századost, míg katonai állomásparancsnoknak Darvas Lajost nevezték ki. A központi hadsereg újjászervezését szolgáló intézkedések a politikai harcok miatt késve érintették a város helyőrségét. A létszámfejlesztést szolgáló toborzás nem hozott eredményt. Mint ahogy nem járt eredménnyel a belső biztonsági okokból kötelezővé tett nemzetőrség szervezése a *Sugár úti laktanyában*. Az ezred ezt követően is, 1919. március 21-ig határvédelmi, ám elsősorban rendvédelmi feladatokat látott el. (T. A.)

ősztöke, más néven üsztöke, kovács által készített, ivben hajló élben végződő, köpús eszköz, körülbelül 120 cm-es, gyakran nem is kéregtelenített fanyéllal. Szántáskor ezzel tisztogatták le az ekére tapadt sarat, tavasszal pedig gyakran ezzel böködték ki a gabonából a gyomnövényeket, az acatot. Lásd még *hagyományos használati eszközök* (K. E.)

57. hadsereg. 1944. november 9-től a 3. Ukrán Front Szovjet Hadművelési Csoport kötelékébe tartozó katonai egység. Ekkor már F. I. Tolbuhin marsall volt a front parancsnoka. Az 57. hadsereg magyarországi harcait Saruhin tábornok vezette. Légi támogatását a 17. hadseregtől kapta. A 133. hadtestének parancsnoka P. A. Artyusenko vezérőrnagy volt. Az 57. hadsereg katonái, az *1. Bolgár Hadsereg* csapataival együtt vonultak be 1945. április 1-én Nagykanizsára. Lásd még *második világháború kanizsai vonatkozásai* (T. A.)

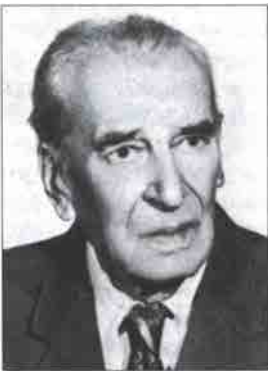
Ötvös Magdolna (1903. Nagykanizsa – 1988. Budapest), író, szerkesztő. Iskoláit szülővárosában végezte. 1920-ban újságíró lett és több zalai újságnál is dolgozott. 1923-ban férjhez ment Mikula Szigfridhez, vele 1927-ig Sümegyen, 1949-ig pedig Zalaegerszegen élt. Férje egy időben a megyeszékhely főjegyzője, majd polgármestere volt. Később Budapestre költöztek, ahol több vállalatnál volt ellenőr, végül a Madártani Intézetből ment nyugdíjba. Cikkei, riportjai mel-

lett sok verse is megjelent. Közleményeit M. Ötvös Magdaként, néha MÖM szignóval jelezte. Művei kötetben nem jelentek meg. (N. J.)

P. Kanizsa, egy tervezett, ám de soha el nem készült hajó neve, ami a korabeli elképzelések szerint kőhordó vitorlás lett volna. Miután az 1830–40-es években egy-egy nagyobb eső után nagy mennyiségű kavicsra volt szükség az utak ismételt járhatóvá tételéhez, néhányan úgy gondolták, a Balatonról kellene a kavicsutánpótlást biztosítani. Mivel ebben az időben Zala vármegye is úgy határozott, kavicsszükségletének beszerzése érdekében kőhordó vitorlást épített a Balatonon, Nagykanizsa sem akart lemaradni. A város vezetése tehát áldását adta egy pontosan ugyanilyen hajó terveire, kimondva azt is, hogy a neve P. Kanizsa legyen, és az oldalán viselje a város címerét. Az elképzelés azonban hajótörést szenvedett, s a város továbbra is a Murárról hordatta a kavicsot. Lásd még *járművek* (P. J.)

Pachinger Alajos (1846. június 5. Steffultó – 1913.), biológus, pedagógus. 1863. augusztus 31-én belépett a piarista rendbe, 1870. augusztus 29-én szentelték fel. 1880-ban természetrajzból és vegytanból szerezte tanári oklevelét. 1883-ban Kolozsvárott doktorált, majd egyetemi magántanár lett. Okleveles gyorsírói végzettséggel is rendelkezett. Tanított a nagybecskereki, trencsényi, nyitrai, váci és pesti gimnáziumokban, 1895–1901 között a nagykanizsai *piarista gimnázium* igazgatójaként tevékenykedett, szorgalmazta az iskola épületének újjáépítését. Jelentősek biológiai kutatásai, főként a parazitákkal foglalkozott. Cikkei gimnáziumi értesítőkből és különböző természettudományi folyóiratokban jelentek meg. (K. I.)

Paizs Ferenc, dr. (1911. április 15. Nagykanizsa – 1996. szeptember 16. Nagykanizsa), városi főjegyző, a város *diszpolgára*. 1929-ben érettségizett, a *Kegyesrendi Római Katolikus Gimnáziumban*, majd 1934-ben a Pécsi Jogtudományi Egyetemen szerzett diplomát. 1935-től a nagykanizsai *Városházán* dolgozott: közigazgatási gyakorlat, fogalmazó, majd aljegyző. 1941-ben a Felvidéken szolgálat szadparancsnokként. Leszerelése után ismét al-, majd *főjegyző*, polgármester-helyettes. 1944 októberében, a nyilas kormány hatalomátvételekor leváltották, majd a *Polgári Egyület* titkári székéből is eltávolították. A

Dr. Paizs Ferenc

második világháború alatt hadköteleseket mentett meg a bevonulástól. 1945-től főjegyző, polgármester-helyettes. 1950-ben menesztették és a zalaegerszegi Járási Tanács Igazgatási Osztályán kapott munkát. Az *1956-os forradalom* idején, október 29-től a *nemzeti bizottság* vezetőjeként biztosította a rendet és megakadályozta a vérontást. Közvetlenül a forradalom utána a lakosság kiállt mellette, ezért elkerülte a megtorlást, de 1957 augusztusában hat év börtönre ítélték. A márianosztrai börtönből két év után amnesztiával szabadult. Ezt követően az 1976-os nyugdíjazásáig segédmunkásként, adminisztrátorként és pénzügyi kalkulátorként dolgozott. 1994-ben a város közgyűlése Nagykanizsa Megyei Jogú Város Diszpolgára címmel tüntette ki. (G. T.)

Pál napja, (jan. 25.) a paraszti életmódhoz kapcsolódó *jeles napok* egyike. E naphoz kötődik a „pálfordulás-fele kenyér” fogalma. Ez azt jelenti, hogy a falusi gazdaságban felhalmozott gabona és takarmány felének eddig ki kellett tartania, hogy a család megélhessen az év további részében is. Lásd még *jeles napok* (K. E.)

Palcics Ferenc Fonalfestőgyára, 1939-ben alapított gyár. 1942-ben befektetett állótőkéje 92 ezer pengő, forgó tőkéje 39 ezer pengő volt, 20 szakmunkást alkalmazott. Munkáslétszáma átlagban évi 41, legnagyobb létszám 50. A gyár villamosmotor-kapacitása 17,9 LE. Termelési értéke 373 104 pengő. 1949 decemberében államosították, többszöri tulajdonosváltással, átszervezéssel a Zala megyei Szolgáltató Vállalat lesz utódja. (H. I.)

pálfordulás, lásd *Pál napja*

Palin SE, lásd *Nagykanizsa Városrészi Sportegyesületek*

Palin, vagy ahogy a középkori források emlegetik, Pamlén ma is ugyanazon a helyen található, ahol hajdan állt. Legkorábban 1193-ban említik mint Újudvar déli szomszédját. Első ismert birtokosa Szentbalázi János özvegye, Venys asszony és fiai voltak, akik ezen birtokuknak az északi felét, a Kanizsa folyócska melletti Újudvar szomszédságában 1323-ban eladták az Osl nembeli *Lőrinc*nek. 1377-ben Kanizsai János fiai tiltakoztak, mert pamléni birtokuk jó darabját egy Arnold nevű keresztes a johannita rend újudvari birtokához csatolta. A későbbiekben az egész falu a *Kanizsai családé* lett. 1493-ban Kanizsai György részén, a település mintegy felén 8 jobbágy lakott, ezek 13 negyed telken gazdálkodtak, pusztá volt 6 negyed telek. 1512-ben Kanizsai (IV.) László itteni birtokrészén 7 negyed- és két féltelkes jobbágy élt, valamint volt még 23 néptelen negyed telek. Kanizsa 1519-es urbáriuma szerint az egész falut 13 jobbágy lakta 7 negyed és 5 fél telken, pusztán állt 19 negyed és 20 fél

telek. Ez az összeírás nem sokkal a nagy pestisjárvány után készült, ám a falu nemsokára ismét népesebb lett. 1530-ban már 14 fél és 26 negyed telek lakott. 1563-ban, a török támadások idején 22 család lakott itt. 1566-ban a török felégette, ettől kezdve többször éri pusztítás. 1593-ban már teljesen pusztá falunak írják le, ám 1598-ban újratelepítik. (V. L.)

Magyar földesura, a Rátky család 1640-ben évtizedekre elzalogosította Bessenyei Istvánnak, Kiskomárom főkapitányának. A jobbágyok ugyanakkor szolgáltak és adóztak a kanizsai basának is. Kanizsa visszafoglalásakor, 1690-ben már pusztá volt. Első birtokosa Gyöngyösi Nagy Ferenc lett, kinek halála után a kanizsai uradalom egyik részét *Inkey* János szerezte meg. Palin-pusztá 150 hold szántóját akkor szomszéd falubeli jobbágyok művelték. 1740 körül kiépült az Inkeyek majorsága. Az uraság kúriát majd 1768-ban kerek, barokk kápolnáat egyben sírboltot, 1776-ban pedig templomot építtetett, amit előbb a pálosok, majd a kanizsai ferencesek gondoztak. 1784-ben állt már a *Lazsna*k-pusztai uradalmi kocsmá, melyet a betyárok is látogattak. 1840 körül az uraság szép, klasszicista kastélyt építtetett körülötte angolkerttel. A majorban intenzív szarvasmarha- és juhtenyésztés folyt, ménese országos hírnévnek örvendett. Az árendás zsellérek szerződés szerint szolgáltak. 1842-ben a férfi lakosság 2 tisztviselő, 2 kézműves, 47 szolga és 20 zsellér volt. 1870-ben 30 házban 508-an laktak. A 19. század vége felé több földesúr vásárolt itt birtokot, akik korszerű gazdálkodáshoz kezdtek. Kastélyt is építettek. Egy ideig működött a pusztán állami méntelep, sőt néhány évig egy pezsgőgyár is. 1894. május 24-én e 2820 kh. határú települést a kis Korpavárhoz csatolták, azzal együtt alakult önálló községgé. Kanizsa közelsége miatt az első világháború után Palin egyre szorosabb szálakkal kötődött a városhoz, házhelyeket is parcelláztak. A családfeők és családtagok többnyire kanizsai üzemekben vállaltak mun-

több népszokás élt: a *betlehemezés*, a *háromkirályjárás*, a *lucázás*. A legénykék jártak újévet is köszönteni. 1945-ben itt és Korpaváron 392 gazda kapott birtoklevelet. 1963-ban, amikor Kanizsához csatolták őket, Palin 210 házában már 1129-an laktak. (K. E.)

Ma két jól elkülöníthető területre tagolódik a városrész. Közülük a történelmi településrész alapvetően tartja korábbi arculatát annak ellenére is, hogy az idők során jó néhány új épületet emeltek itt. Ez alól csupán az Alkotmány utcát szegélyező sáv képez kivételt, ahol a korábbi földszintes épületeket tetőtér beépítésű és emeletes házak váltották fel. A nagyméretű telkek legtöbbször hosszirányban osztották fel, ennek következtében a beépítés nagyon besűrűsödött. A nagy mélységű előkertekben több ingatlanon is megjelentek a kereskedelmi-szolgáltató funkciójú építmények. Az Alkotmány utcai telkektől keletre új lakóterület alakult ki, mely elsősorban szintén családi házas beépítésű. Itt viszonylag kicsi alapterületű telkeket alakítottak ki, illetve építettek be. Ez azt eredményezte, hogy a beépítés sűrű lett, így az egyébként igényesen kialakított lakóházak nem tudnak kellőképpen érvényesülni, a környezetbe illeszkedni. 1998-ban fogadták el az erre a területre vonatkozó új rendezési tervet, amely a korábbi telekstruktúrát is figyelembe véve nagyobb telkek kialakítását irányozza elő. A terv lehetőséget biztosít arra is, hogy a városrész intézményi, szolgáltató központja is kialakulhasson e területen, ahol még hosszabb ideig lehetőség kínálkozik a családi házas beépítésre. Jelenleg Palinban 2265-en élnek. (Sz. G.) (M. J.)

Palini Általános Iskola, (Általános Iskola és Óvoda Nagykanizsa–Palin) előzményeit a 18. század közepéig visszavezető oktatási intézmény. *Palin* a 19. század első évtizedeiben még pusztaként szerepel az összeírásokban. Első iskolája uradalmi iskolaként, feltehetően 1849 és 1865 között létesült, majd 1869 után községi iskola lett. Tanítóinak névsora 1871-től folyamatosan követhető, ekkor Dolanszky Ödön foglalkozott a gyerekekkel. Egytanítós iskolaként működött még 1944/45-ben is, amikor is a tanító Ágoston Lajos volt. Az iskola 1945 óta, egy az 1600-as években épült kastélyban működik, 5,5 hektáros szép parktól körülvéve. A település, így az iskola is 1963 óta tartozik Nagykanizsához. Többcélú, általános iskola és óvoda közös igazgatású intézmény. Alapfeladata a 3–6 éves korúak óvodai nevelése és a 6–14 éves korosztály általános iskolai oktatása. Az alaptevékenységhez kapcsolódóan biztosítja az iskolai és óvodai étkeztetést, a napközi- és tanulószobai ellátást. Az iskola körzeti jelleggel működik, hiszen a palini városrészen kívül fogadja a szomszédos Hosszúvölgy, Füzvölgy és Homokkomárom gyerekeit is. Az óvodai csoportok száma 2, az iskolai tanulócsoporthoz 8, a napközis csoportoké 3. Az óvodapedagógusok

Palin új városrésze
Fotó: Erdei

kát, s a polgárosodás hatására a nők fokozatosan elhagyták bőszenyűs viseletüket. Anyagi jólétük, kulturális színvonaluk egyaránt emelkedett. 1940 táján még

száma 4, az iskolában dolgozó tanítóké, tanároké 15. Az iskola pedagógiai programjában kiemelt szerepet szán a számítástechnikának, az idegen nyelv oktatásának, a vállalkozási ismereteknek és az önismeret-kommunikáció fejlesztésének. A nem kötelező órakeretet tantárgyakhoz rendelték felzárkóztatásra és tehetség gondozásra. Az egészséges testi fejlődés érdekében kiemelten kezelik a mindennapos testedzést és az úszásoktatást. Ősztönzik és támogatják a szünidei táborozást. Az óvoda nevelési programja az országos alapprogramra építve készült. Az iskola területe és növényzete helyi védelmet élvez. Az intézmény igazgatói: Magasi József (–1900), Borbély Gyula (1900–43), Héjas Margit (1943–45), Korentsy Jenő (1946–53), Horváth Sándor (1953–85), Sabján Imre (1985–). Lásd még *alapfokú oktatás, helyi védelem (K. I.)*

Az iskola épülete és a hozzátartozó park helyi védelmet élvez
Fotó: Erdei

Palini halastó, 1958-ban közvetlenül a *Principális-csatorna* mellé épített 23 hektáros tó. A csatorna vizét gáttal rekesztették el, így annak megemelt vízszintje fedezi a tó vízszükségletét. Vízkivétele szakaszos, az engedélyezett mennyiség 40 liter/sec, de jelentékeny a gátakon keresztül történő elszivárgás is. A tóba folyó víz egyben oxigénnel is dúsítja annak vizét, ami a forró nyári napokban igazán fontos. Három teletető medencéje szivattyú segítségével kapja a vizet. Eredendően a Principális-csatorna árvízi tározójának épült, de mint ilyen, jelentéktelen szerepet játszik, mivel csupán 150 ezer–200 ezer m³ vizet fogadhat be, míg a Principális árvízi víztömege elérheti az 5–6 millió m³-t is. Mára feltöltődésnek indult, amit főképp a vízszármazás okozott. A tóba jutó trágya, a bemosódott föld segítette a vizinövényzet elburjánzását is. Lásd még *felsővízi vizek (Cs. F.)*

Palini Iskolai Sportkör, 1993-ban alakult sportkör. Színe a piros-kék. Elnöke Göber Csabáné. Iskolai csoportjai: fiú-lány atlétika 40 fő, fiú-lány kosárlabda 40 fő. A szabadidő-sportban az általános iskola valamennyi tanulója, 154 fő vesz részt. Egykori tanulói közül többen a korosztályos válogatottságig vitték,

köztük Weisz Magdolna kézilabdában, Györkös Imre atlétikában. Később mindketten az *Olajbányász* sportolói voltak. Lásd még *diákspport (B. A.)*

palini római katolikus templom, közadakozásból és a hívek társadalmi munkájával, Baránka József zalaegerszegi építész tervei alapján 1988–89-ben készült

Az 1989-ben elkészült palini templom
Fotó: Erdei

templom. Kisméretű, visszafogottan elegáns épület. Szimmetrikus, de szabálytalan formájú, ferde síkkal határolt, felül élben záródó homlokzati tornya a homlokzati síkból a nyolcszög három oldalával kiugró előcsarnok tetőszerkezetéből nyhe töréssel emelkedik ki. Két oldalán három-három, egymással derékszöveget bezáró, az oldalsíkból így kilépő, magas ablak van. Belseje puritán, a fehér fal és a fa tetőszerkezet harmóniájára épül. A falakon a kaposvári Kling József faragott stációképei díszlenek. (K. L.)

Palini-árok, a városrészt terjedelmes völgyével kettévágó kisvízfolyás, ami a halastó közelében éri el a *Principális-csatornát*. Hosszan elnyúló, de csupán 3,7 km²-nyi vízgyűjtőjét csak a völgyfő közelében határolják magasabb és meredekebb oldalú *dombok*, másutt a lankásabb térszínen mindenütt szőlőskertek és szántók húzódnak. Figyelembe véve a vizek gyors lefutását elősegítő vályogos domboldalakat, a csekély, egy százaléknyi erdőszűtséget, alacsony értékű fajlagos vízhozamot feltételezhetünk, ez a mért adatok szerint 1967-ben 0,5 liter/sec/km² volt. Az ugyanabban az esztendőben regisztrált évi átlagos kisvízhozama is csak 3 liter/sec volt. Medrét 1970-ben rendezték, így ma a patak 3 kilométeres hosszúságából 1 kilométer a Principális-völgyre jut. A vízgyűjtő vízhozamát sűrűsége 1,9 km/km², tengerszint feletti magassága 199 méter. A vízgyűjtő kicsisége és kisvízhozama ellenére még nyáron sem szárad ki. Lásd még *felsővízi vizek (Cs. F.)*

Pallini Inkeyek, lásd *Inkey család*

szati és Erdészeti Főiskolán. Böckh Hugó professzor első munkatársaként részese volt az erdélyi földgázmezők, az egbelli és a horvátországi kőolajmezők felfedezésének. 1915-től a Kolozsvári Kutató Bányahivatal, majd a Pénzügyminisztérium alkalmazásában dolgozott. 1920–1932 között nemzetközi olajtársaságok szolgálatában kutatott szénhidrogének után Albániában, Törökországban, Ausztráliában, Új-Guineában, az USA-ban, Kanadában, Németországban. Hazatérte után, 1933-tól a magyarországi szénhidrogén-kutatásnak szentelte életét. Kutatásainak köszönhetően találták meg és tárták fel Magyarország első jelentős kőolaj előfordulását a Zala megyei Budafapuszta határában, majd később a lovászi, a lendvaujfalui, a pusztaszentlászlói olajmezőket. Az *EUROGASCO*, majd a *MAORT* főgeológusaként, később alelnök-vezérigazgatójaként 1948-ig irányította a kutatásokat. 1944-től 1948-ig egyetemi tanár a Műszaki Egyetem általa alapított soproni

Papp Simon
(M. O. M.)

olajkutatási és termelési tanszékén. 1948-ban a *MAORT*-perben koholt vádak alapján halálra ítélték, majd életfogytiglani fegyházbüntetésre változtatták az ítéletet. 1955-ben kegyelemből szabadult, s ismét az olajiparban dolgozott nyugdíjazásáig, 1962-ig. Több szakmai, tudományos szervezet tagja, vezetője (1941–44 között a Magyarhoni Földtani Társulat elnöke, 1944–48 között az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület elnöke, 1945-től az MTA levelező tagja, 1946–48 között az MTA rendes tagja), számos tudományos mű szerzője. (S. L.)

Paradeiser, Georg (? – 1601. Wiener Neustadt), kanizsai főkapitány. Régi karinthiai protestáns katonacsalád tagja. Zeng várának parancsnokaként 1596-ban résztvett Klissza sikertelen felmentési kísérletében, ahol török fogságba esett. A klisszai események miatt nem volt jó híre a végvári katonák között. 1597-ben szemelték ki Kanizsa főkapitányának, beiktatására 1598 szeptembere táján került sor. 1600. szeptember 8. és október 22. között védelmezte *Kanizsa várát* (királyi vár) Ibrahim nagyvezér csapataival szemben, amelyet csak a felmentő sereg kudarca után adott fel. Haditörvényszék elé állították és társaival együtt Bécsűjhelyen kivégezték. Kortársai és sokáig az utókor szemében is gyávnak és árulónak tűnt. Ma már, a történeti tények birtokában döntését elfogadhatónak tartják. Pere koncepciós per volt, ami a császári udvarnak a protestán-

sokkal szembeni fellépését szolgálta. Lásd még *Kanizsai főkapitányság, várostrom 1600-ban* (V. L.)

Paradeiser és társai kivégzését ábrázoló metszet, 1601.
(T. Gy. M.)

Párisi Lapok, Edelényi Szabó Lajos és Bátorfi Lajos szerkesztésével és kiadásával 1878-ban megjelent általános társadalmi hetilap, amelyet *Wajdits József* nyomdájában készítettek. Első száma két nyomásban is megjelent. Frontembere, *Bátorfi Lajos* egyébként szinte minden nagykanizsai lap bölcsőjénél ott bábáskodott. Ez az újság azonban nem tudott elegendő olvasót megnyerni, így rövid idő után megszűnt. Példánya az Országos Széchenyi Könyvtárban fellelhető. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

párolgási viszonyok, a szabad vízfelületen bizonyos idő alatt milliméterben kifejezett párolgás okozta szintcsökkenés mértéke, ami Nagykanizsa havonkénti hőmérséklet- és csapadékatlagaiból kiszámítva a legkisebb hazai értékek között van. Ennek fő oka a nyári félév alacsonyabb középhőmérséklete. Figyelmet érdemel a párolgás évi menete. Az alacsony értékek télen és a tavasz elején jelentkeznek, a nyár és az ősz a nagyobb párolgás időszaka. Minimumát januárban éri el, ekkor gyakorlatilag nulla, tetőzése pedig júliusban történik, ekkor átlagosan 133 milliméter. Számszerűsítve az eredményeket, a következő megoszlást tapasztalhatjuk: decembertől áprilisig 140 milliméter elszivárgó, lefolyó vízfölösleg keletkezik, májustól novemberig pedig 34 milliméter vízhiány. Ez utóbbi adatsor a *mezőgazdaság* számára biztató. Lásd még *éghajlati viszonyok* (Cs. F.)

pártok, politikai szervezetek 1867-ig, lásd *Ellenzéki Párt*, *Fiatl Magyarországi Ifjú Társulat*, *Konzervatív Párt*, *Szent Ferenc III. Rendje*, *Védegyelet*

pártok, politikai szervezetek 1867–1918 között lásd *Balközép Párt*, *Deák Párt*, *Felirati Párt*, *Határozati Párt*, *Magyarországi Szociáldemokrata Párt*, *Nagykanizsai Forradalmi Szociáldemokrata Párt*, *Nagykanizsai Radikális Polgári Párt*, *Nagykanizsai Szabadelvű Kör*, *Nagykanizsai Tulipánkert*, *48-as Független-*

ségi Párt, Nemzeti Munkapárt, Néppárt, Országos 48-as Párt, Országos Antiszemita Párt, Szabadelvű Párt, Ugron Párt, Városi Reform Párt

pártok, politikai szervezetek 1918–49 között, lásd *Egységes Párt, Károlyi Párt, Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja, Kisgazda Párt, Kommunista Magyarországi Pártja, Magyar Nemzeti Szocialista Párt, Magyar Nemzeti Szövetség, Magyar Nemzeti Tanács, Magyar Országos Véderő Egylet, Magyarországi Szocialista Párt, Nemzeti Demokrata Párt, Nyilaskezes Párt, Szociális Ipargazdasági Párt*

pártok, politikai szervezetek 1949–90 között, *Demokratikus Ifjúsági Szövetség, Hazafias Népfront, Kommunista Ifjúsági Szövetség, Magyar Dolgozók Pártja, Magyar Függetlenségi Népfront, Magyar Kommunista Párt, Magyar Szocialista Munkáspárt*

pártok, politikai szervezetek 1990 után, lásd *Fidesz Magyar Polgári Párt, Független Kisgazda-, Földművelés és Polgári Párt, Kereszténydemokrata Néppárt, Magyar Demokrata Fórum, Magyar Demokrata Néppárt, Magyar Igazság- és Élet Pártja, Magyar Szocialdemokrata Párt, Magyar Szocialista Párt, Politikai Foglyok Szövetsége, Szabad Demokraták Szövetsége, Új Szövetség, Kereszténydemokrata Szövetség*

pasalik, lásd *Kanzsai vilajet*

patakok, lásd *felszíni vizek*

péceli (badeni) kultúra, az első olyan korszak a Kárpát-medence történetében, amikor a Dunántúl és az Alföld addig eltérő kulturális képe egységessé válik, a Duna nem lesz választóvonal. Az i.e. 2100 körül délről érkező nagyllattartó-földművelő népességen

Péceli kultúrához kapcsolódó cserépedénylelet
(T. Gy. M.)

belül a társadalom rétegződése felgyorsult. Különösen a szarvasmarha-tenyésztés játszott fontos szerepet életükben. A régészet három fázist különít el a késő *rézko-*

ron, tehát a péceli kultúrán belül. Így beszélünk bolezsi, klasszikus, kostoláci fázisról, de területi csoportokat is sikerült elkülöníteni. Jó ideig úgy tűnt, hogy vidékünk ekkor lakatlan volt. Az utóbbi két évtized kutatásainak eredményeképpen ma már 12 lelőhelyről vannak adatok, sőt két helyen jelentős feltárást is végeztek. Az *Inkey sírbolt* melletti településen több mint 20 objektum, így hulladékgyödrök, kemence, kiscsaládi ház került napvilágra, míg a másik helyszínt, a Billa áruház területén, még az építése előtt sikerült átvizsgálni. A feltűnően sok leletanyag, közöttük több ép és kiegészíthető edénnyel, csaknem félszáz objektumból került felszínre. Lásd még *rézkor* (H. L.)

Pécsi Nemzeti Színház vendégjátékai, 1902 és 1954 közötti rendszeres és jeles színházi események sora a városban. Miután 1902-ben az országos színházterületi elosztás alapján Nagykanizsa, Baja és Győr a Pécsi Nemzeti Színház kerületéhez került, a 19. század első felében 2–3 hónapos nyári szezont tartottak a városban a pécsi színészek. Pontos műsorszóval rendelkeztek, és 52 év alatt egyetlen előadásuk sem maradt el. Állandóan keresték az új, eredményes kapcsolatot a közönséggel. Szabadtéri színpadot állítottak fel, olcsóbb helyekkel ifjúsági és munkáselőadásokat tartottak, ugyanakkor a mély emberi kapcsolatot szolgálták a jutalomjátékok. A változatos, érdekes műsorban országos hírvendégművészek is gyakran szerepeltek, így Latabár Kálmán, Tökés Anna, Rózsahegy Kálmán, Csontos Gyula, Jávor Pál, Ladomerszky Margit és még sokan mások. A társulati igazgatók: Kövessy Albert (1902–20), Asszonyi László (1920–25), Fodor Oszkár (1925–37), Jakabffy Dezső, Thúróczy Gyula és Galetta Ferenc (1940–44), Szendrő József, dr. Székely György (1945–50). A társulat kiemelkedő tudású színészei az országos hírnévig jutottak. Ilyen volt Károlyi Leóna, Páger Antal, Ladomerszky Margit, Halasi Mariska, Galetta Ferenc, Szabó Ernő, Kautzky József, Báza Éva, Szabó Samu, Péter Gizi, Velenczey István, Zenthe Ferenc, Horváth Jenő, Tomanek Nándor és még sokan mások. A kisebb szerepekben egy-két alkalommal felléptek a nagykanizsai amatőr színjátszó körök kiválóságai is. A legtehetségesebb műkedvelők Kani-zsai Böske, Garamvölgyi Iván és Bakó Baba voltak. Lásd még *színházi események* (D. L.)

Pedagógus Női Kar, 1981-ben szakszervezeti támogatással alakult helyi együttes. Taglétszáma 45–50 között volt. Serfőzőné Horsetzky Márta kórusvezető karnagy szakmai munkájának köszönhetően vált ismertté. A több rádiófelvételt készítő kórus, amely a megye egyetlen női kórusa volt, fontos szerepet játszott a város kulturális életében. A Kórusok Országos Tanácsa által meghirdetett Új Énekkar pályázaton a legmagasabb pénzzutalomban részesült. Az 1987-es

budapesti Vándor Sándor Kórusfesztiválon ötezer dalossal énekelt együtt a Nemzeti Sportcsarnokban. Külföldi meghívások: Dunaszerdahely, Varasd, *Gleisdorf*, Oulu (Finnország), *Puchheim* (1991), Norwich (Nagy-Britannia, 1992). Előadásain egyaránt megszólaltatott barokk és 20. századi műveket. A kar tagjai szívesen mutattak be Kodály, Bartók, Karai alkotásokat, a karácsonyi és húsvéti koncertjeiken pedig egyházi műveket is előadtak. Az együttes 1995-ig működött. Lásd még *kórusok* (F. F.)

pemet, a paraszti háztartás két használati tárgyának elnevezése. Így hívták a kemence tisztítására szolgáló eszközt, amelyet a gazdaasszony készített el oly módon, hogy a körülbelül 120–130 cm hosszú fanyélre kukoricafosztásból, „fosztékból” lazán szétterülő fejrészt kötöztött. Ezt vízbe mártotta, és kenyérsütés előtt kiséperte vele a kemence alját. Helye a konyhaajtó és a kemence közötti sarokban volt. Emellett azonban egy hosszabb és erősebb nyelvű, nagyobb és szorosabban kötöztött fejű pemettel is rendelkeztek az egyes kiskanizsai és falusi családok, amit a csáklya mellett tartottak készenlétben és tűzoltásra használtak. Lásd még *hagyományos használati eszközök* (K. E.)

pénztárnok, 1868-tól a *Városi Pénztár és Adóhivatal* vezetője. Az 1872. évi szabályrendelet értelmében az alapok és az óvadékok őrzése, felügyelete, a letétek kezelése, a befolyó összes városi, megyei és állami pénzek bevétele, az utalványozott, folyósított kiadások kifizetése, az összesített főnapló- és a pénz és értékneműek átvételéről szóló betéti napló vezetése, zárszámadások elkészítése, a pénztár naponkénti lezárása volt a feladata. A pénztárnokot semmilyen más feladat elvégzésére, különösen kiküldetésre nem lehetett kötelezni. Köteles volt hivatalának elfoglalása előtt egy évi fizetésének megfelelő összeget óvadékként letenni, vagy ennek megfelelő értéket zálogban lekötöni. Az állás 1949-ig létezett. A tanácsrendszerben a tanács pénzügyi osztályának vezetője látott el hasonló feladatokat. Lásd még *közigazgatási tisztségek* (G. F.)

pénzügyi népbiztosok, az 1919-es *Tanácsköztársaság* kormányzata által a pénzügyintézetek mellé rendelt tisztviselők. A nagykanizsai pénzügyintézetek népbiztosai Kleinfeld Ignác és Hudi József banktisztviselők lettek, akik hamarosan elrendelték, hogy a folyószámla-tulajdonosok és betétesek igazolják magukat. Mindez, tetézve a bizonytalan helyzettel, azzal járt, hogy egyre többen akarták a bankokból kivenni a pénzüket. Ezt megakadályozandó, a hatalom a népbiztosok javaslatára megtiltotta a 2 ezer korona feletti összegek kifizetését. Lásd még *Tanácsköztársaság közigazgatása* (P. J.)

pénzügyőrség, vámszedő hivatal. A bécsi pénzügyminisztérium 1850-ben hozta létre az országos pénzügyőri igazgatóságot. A 21 járási pénzügyőri igazgatóság között volt a hatáskörében Somogy és Zala vármegyére kiterjedő nagykanizsai igazgatóság is, amelynek alárendelt szakaszai működtek többek között Kanizsán, Letenyén és Csáktornán. A növekvő forgalom miatt a kanizsai szakaszt városi és vidéki szakaszra osztották. Ez utóbbihoz 49 község tartozott. A pénzügyőri osztályparancsnokság első vezetője lovag Ostermann József volt. A második világháború után a vámhivatalt és a pénzügyőrséget összevonták. A kialakult közigazgatási határoknak megfelelően az összevont intézmény Zalaegerszegre került. A rendszerváltás után a Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnokságának Vas–Zala Megyei Parancsnokságát Zalaegerszegről Szombathelyre helyezték át. (P. J.)

Perényi József (1875. augusztus 25. Budapest – 1938. február 15. Budapest), tanár, irodalomtörténész, nyelvész. Tanulmányait Budapesten kezdte, majd miután felvették a piarista rendbe, Kecskeméten folytatta. Tanár volt Sátoraljaújhelyen, Nagykanizsán (1896–1902), újra Sátoraljaújhelyen, Veszprémben, Kolozsvárott és Budapesten. Szakfolyóiratokban, iskolai értesítőkben 16 különböző nyelvészeti, főleg irodalomtörténeti műve jelent meg, elsősorban a 18–19. századi magyar irodalomról. Nagykanizsai működése során jelent meg Az Oberon nyelvezete (1898), Endrődy János életrajza (1899), a Mephisto és Lucifer (1900), Irodalomtörténetírásunk első munkásai (1902), a Magyar irodalomtörténeti repertórium (1902), Szemere Miklós és Tompa levelezése (1902). (N. J.)

pergyóka más néven lepke, lásd *György-nap*

Pernezyháza, lásd *Bernátháza vára*

Pesti Magyar Kereskedelmi Bank, az 1867-ben alakult *Kereskedelmi és Iparbank* helyi fiókjából 1896-ban létrejött pénzügyintézet. Önálló fiókként 1922-ig tevékenykedett. Ekkor érdekközösségbe lépett a *Néptarkarékpénztárral*, s ezt követően összevont fiókként működött tovább. Lásd még *bankok* (P. J.)

Péterfa, elpusztult középkori falu a várostól keletre, területe a mai Nagyrecse határába esik. Emlékét Nagykanizsa határában a *Péterfai-árok* őrzi. Lásd még *elpusztult falvak a mai Nagykanizsa területén* (V. L.)

Péterfai-árok, a régi 7-es számú út cserfői elágazójától északra eredő, két ágra szakadó 7 kilométer hosszú vízfolyás, ami az M7-es főút újabb ággal bővül, és a *keleti-városrészt*, valamint *Szabadhegy* között áthaladva, közvetlenül a budapesti vasútvonal magas töltése előtt a *Bakónaki-patakba* torkollik. A szabadhegyi

építkezések miatt városi vízfolyás lett belőle, ezért szükségessé vált közcélú parkosítása, illetve vízminőségének fokozottabb védelme. Vízyűjtő területe 17,1 km², vizeit vályogos, valamint a felső szakaszán erdősült területről gyűjti. A meder rendezését 1998-ban fejezték be. Lásd még *felszíni vizek* (Cs. F.)

Péterfy Sándor (1841. augusztus 3. Nemes-Csoó – 1913. augusztus 10. Pándorfalu), tanító, tanítóképző intézeti tanár, pedagógiai író. A községi algimnáziumban tanult, majd tanítógyakornok lett Bruck Henrik, későbbi soproni tanítóképző intézeti tanár mellett. 1855-ben Nagygeresden segédtanító. 1860-ban tanítói oklevelet szerzett Sopronban, majd az intézetben maradt segédtanárnak. Megszerezte a képezdei tanári oklevelet. 1861-ben az *evangélikus gyülekezet* kérésére jött Nagykanizsára, hogy megszervezze az evangélikus elemi iskolát. A tanítást 1861. szeptember 16-án kezdték el. Ezt követően Győrben (1863), majd Budapesten (1865) tanított. 1874–77 között a Deák téri iskola igazgatója, 1877-től 1895-ig pedig a budapesti állami tanítóképző pedagógiatanára. Sokrétű közéleti tevékenységet folytatott. 1872-től az Országos Közoktatási Tanács tagja, a Pedagógiai Társaság alelnöke (1878–80), a Tanítóképző Intézeti Tanárok Országos Egyesületének elnöke (1889–99). Létrehozta az Eötvös Alap Országos Tanítói Segédegysületet, amely a tanítók és családtagjaik érdekvédelmi-népjóléti szervezete volt. A Tanítók Háza budapesti (1899) és kolozsvári (1904) szervezetének alapítója. Szakíróként szerkesztette a *Népnevelők Lapját*, tankönyveket, tanítói kézikönyveket írt, valamint kritikai hangvételű monográfiát jelentetett meg az 1868-as népoktatási törvény megvalósításáról. Cikkeket közölt a tanítószeg helyzetéről. A „magyar tanítók atyjának” nevezték. Emlékének adózva Nagykanizsán iskolát neveztek el róla. (K. I.)

Péterfy Sándor Általános Iskola, a keleti városrészben, az Eötvös tér szomszédságában 1977-ben átadott oktatási intézmény. Tanulóinak túlnyomó többsége innen érkezik. Az 1960-as évek végén, a hetvenes évek elején elkezdett iskolakoncepció megvalósításának egyik példája, létrehozását valós szükséglet indokolta. Az iskola 18 tantermes, tágas udvarán füves terület és sportpályák találhatóak, így biztosított a 18 tanulócsoporthoz kényelmes elhelyezése, a mozgás- és jártékgény maximális kielégítése. 8 évfolyamos általános iskola. Jelenlegi és várható fő profilja az emelt szintű testnevelés, a német és az angol nyelv oktatása, nivócsoportos oktatás a természettudományos és számítástechnikai-informatikai tárgyakból. Az alsó tagozatban egész napos oktatás folyik. A nevelők fontos feladata a tehetséggondozás és felzárkóztatás. A tehetséggondozásban szorgalmazzák a Zala Megyei Pedagógiai Intézet által támogatott, a középiskolák-

ban szervezett csúcscsakkörök támogatását. Az iskolai sportkör által nyújtott lehetőségek: kosárlabda, kézilabda, labdarúgás, atlétika, természetjárás, asztalitenisz. Működik iskolarádió, iskolaújság, lehetőség van színjátszásra, népi táncra és a népi zenekarban való zenélésre. Az alaptervékenységekhez kapcsolódva az iskola biztosítja a napköziotthoni és tanulószobai ellátást. Megállapodások keretében igénybe veszik a szomszédos KRESZ-park, a *Hevesi Sándor Művelődési Központ*, a MÁV-tornacsarnok, az uszoda és a zöldtábor kínálta lehetőségeket. Az intézményben 42 pedagógus, 4 adminisztratív, 14 konyhai dolgozó, 10 karbantartó, illetve kisegítő dolgozik. Az intézmény igazgatói: Petike Antal (1977–89), Barabás László (1989–). Lásd még *alapfokú oktatás* (K. I.)

A Péterfy Sándor Általános Iskola 1977-ben átadott épülete
Fotó: Erdei

Péterfy Sándor Általános Iskola Iskolai Sportkör, 1977-ben alakult sportkör, melynek jogelődje a Péterfy DSK volt. Elnöke Barabás László. Működő iskolai csoportjai: (1.) fiú-lány atlétika, (2.) fiú-lány kézilabda, (3.) fiú-lány úszás, (4.) fiú-lány turisztika, (5.) fiú-lány szabadidős sport, (6.) fiú asztalitenisz, (7.) lány kosárlabda, (8.) fiú labdarúgás. Ebben az iskolában kezdett kézilabdázni az *olimpikon* Németh Helga és Siti Bea, a magyar válogatott későbbi két erőssége. Lásd még *diáksport* (B. A.)

Péterfy Sándor emléktáblája, a Zrínyi u. 56. számú ház homlokzatán látható fekete márványtábla. Az épületben volt 1857-től az *evangélikus gyülekezet* imaháza és iskolája, a gyülekezet első tanítója Péterfy Sándor volt, a táblát az ő emlékének szentelték. Felirata: „E házban lakott és tanított Péterfy Sándor a tanítók atyja 1861-ben. Izzó lelkű, bölcs tanító volt, örököltük tőle: Rendületlen hittel hinni, bízni az ékes, büszke magyar jövőben!” Lásd még *emléktáblák, helyi védelem* (K. Zs.)

Péter-Pál napja, (jún. 29.) népi hiedelmekkel, szokásokkal átitott *jeles napok* egyike. Ünneppnap, mezei dologtöltő és termésjós nap. Ekkor kezdik az aratást

a földeken, „Ekkor szakad meg a búza töve”. Figyelemmel kísérik e napot az erdőt birtokló gazdák is, mivel a népi megfigyelések szerint ha ilyenkor esik, akkor kiforr a makk, és sok lesz a gubacs. Félemberek napjaként is emlegetik: „Fele Péter, fele Pál!” Lásd még *jeles napok* (K. E.)

Petőfi Sándor laktanya, lásd *József főherceg laktanya*

Petőfi Sándor–Vécsey Zsigmond Általános Iskola, két korábban önálló, a város régóta működő gyermek-intézményei közé tartozó iskola. Az 1936-ban épült Petőfi utcai Iskola jogelődjének az 1885-ben létesített Teleki utcai Iskola tekinthető. A *Vécsey Zsigmond* nevét viselő iskola, ami a közelmúlt néhány évtizedében Kun Béla Általános Iskolaként volt ismert, 1930-ban épült. Az egyik a város északi, a másik a déli peremterületének iskoláztatási gondjait oldotta meg. Alapfeladatuk a 6–14 éves korú gyermekek általános iskolai oktatása, amit napközi és tanulószoba segít. Speciális képzés folyik a környezetkultúra, az egészségnevelés, a vízisport, a számítástechnika és a vizuális nevelés területén. A 5. osztálytól informatika, a 8. osztályban pedig az „Ember és környezete” tantárgy speciális tantervével dolgoznak. Kiemelten kezelik a tehetséggondozást és a felzárkóztatást. Az iskolában népi tánc és népi játék, számítástechnika, közlekedési, képzőművészeti, idegen nyelvi, közismereti, matematika és fotó szakkör működik. A Körlánc című programra építve környezetvédelem, nyelv- vizsga előkészítő és középiskolai előkészítő programok folynak. A nevelőtestület létszáma 29. Az intézmény igazgatója az 1998/99-es tanévben Benedek Miklós. Lásd még *alapfokú oktatás* (K. I.)

petróleumlámpa, a gázlámpák 1876-os megjelenéséig közvilágítási célokra is használt világító eszköz. 1821-ig semmiféle éjjeli világítás nem volt a városban, mindössze az éjjeliőrök imbolygó lámpái adtak némi fényt. Ekkor 35 kereskedő kapott engedélyt arra, hogy saját pénzén petróleumlámpát állítson boltja elé, így előzve meg a betőréseket. Később a város már a maga költségén is telepítettet lámpákat. Ennek köszönhetően 1892-re 240 kanizsai és 25 kiskanizsai petróleumlámpa látta el a közvilágítást a város legfontosabb helyein. Lásd még *közvilágítás* (P. J.)

Phralipe, cigány politikai szerveződés, melynek helyi szervezete 1989-től 1995-ig működött, s ez idő alatt a cigány kultúra támogatását vállalta. Első elnöke Orsós Ferenc volt. E szervezet kezdeményezésére készült el a *Cigány holocaust emlékmű*. (K. F.)

piackörzeti funkció, lásd *gazdasági fejlődés*

Piarista Általános Iskola és Gimnázium, a városban 1992-ben újra alapított piarista oktatási intézmény. A Piarista Rend Kanizsán 1765-ben alapította első iskoláját, a *piarista gimnáziumot*, amely a három megyéből ide sereglett diákságával a régió szellemi központjává tette a korabeli Kanizsát. Ezt az iskolát 1948-ban államosították. A tanárokat 1950-ben elűzték. A piaristák a rendszerváltás után kezdtek újra tevékenységüket a városban. Az iskola 1992-ben 17 diákkal, egy első osztállyal a Batthyány utcában kezdte az oktató-nevelő munkát. Ezt követően minden évben 2 első osztállyal gyarapodva mára kiépült a teljes, négy évfolyamos tagozat, a felső tagozatban pedig jelenleg a 7. évfolyam a legidősebb. A Piarista Tartományfőnökség célkitűzése, hogy egy 6+6 osztályos iskolarendszer épüljön ki Nagykanizsán. A hatosztályos gimnázium az 1998/99-es tanévben 23 fővel kezdte a tanulást. Jelenleg a Piarista Általános Iskola és Gimnázium két épületben tevékenykedik. Az alsó tagozat a *Zsigmond–Winkler Szakközépiskola* egykori C-épületében, a felső tagozat pedig az egykori *Hunyadi János Általános Iskola* épületében folytatja munkáját. Az iskola igazgatója dr. Perendy László piarista. Lásd még *középfokú oktatás* (S. J.)

piarista gimnázium, a kegyesrendiek által a városban 1765-ben indított oktatási intézmény, amely a három megyéből idesereglett diákságával a régió szellemi központjává tette a korabeli Kanizsát. A 18. század első felében, a Rákóczi szabadságharcot követő hatvan évben Kanizsa lakossága nyolcszorosára növekedett. A polgárok többsége földműveléssel foglalkozott, de egyre nagyobb szerep jutott a kézműiparnak és a kereskedelemnek is. A fejlődés megkívánta egy középiskola felállítását, különösen mert Somogy, Vas és Zala megyében nem volt ilyen jellegű oktatási intézmény. 1765 júniusában gróf Batthyány József kalocsai érsek és apja, gróf *Batthyány Lajos* nádorispán alapítólevelet adott ki, amelyben Kanizsán „nyilvános iskolát” létesített, és az oktatást a „kegyes iskolák szerzeteseire” bízta. A dokumentumot Tapolcsányi Gergely piarista tartományfőnök is aláírta. Az alapítólevelet Mária Terézia ünnepélyes kiváltáslevelében erősítette meg. A mai Eötvös téren, egy 1705-ben épült laktanyaépületből átalakított épületegyüttesben kezdődött meg az oktatás 1765-ban. E környezetet később *Papkert*ként emlegették a városban. A korabeli gimnáziumban az elemi ismeretek oktatásán kívül három felsőbb osztályt is létesítettek. Az iskolába első évben 394-en iratkoztak be és kezdetben 200 tanulóra jutott egy tanár. A Ratio Educationis 1777-es életbelépte után az iskola hatosztályos gimnáziummá alakult, ugyanakkor az elemi oktatást megszüntették. II. József rendeletére bevezették a német nyelvű oktatást, a diákokat pedig tandíj fizetésére kötelezték, így 1786-ban mindössze 33 tanulója volt az

intézménynek. A kalapos király halála után a létszám 100 és 200 fő között ingadozott. Az iskola egyházi jellege ellenére hazafiúi és polgári szellemenben nevelte tanítványait. Az *1848-49-es forradalom és szabadságharc* leverése után az intézmény is válságba került, a tanárok egy részét elbocsátották, a tanulók létszáma megcsappant, sőt a hatóságok más piarista gimnáziumokkal egyetemben a kanizsait is megakarták szüntetni. A város azonban anyagi áldozatok árán megmentette az iskolát, ami 1850-től négyosztályos gimnáziumként működött. A tantestület úgy tiltakozott az önkényuralom ellen, hogy a kötelező német nyelvű adminisztráció helyett latin nyelven vezette az anyakönyveket. 1867-ben az intézmény nyolcosztályos gimnáziummá alakult. A tanárok képzettsége a kiegyezést követően emelkedett. 1900-tól bevezették a párhuz-

A piarista gimnázium Sugár úti épülete, a korábbi Frigyes (Károly) laktanya az 1910-es években (T. Gy. M.)

amos osztályok rendszerét. 1904-ben az Eötvös téri épületből az időközben megürült Sugár úti honvéd laktanyába költöztették az iskolát. 1923-ban, amikor a Sugár úti volt közös laktanya is visszakerült a város tulajdonába, a gimnázium céljaira alakították át a hatalmas épületrészt, amelyben aztán még abban az évben meg is kezdődött a tanítás. A második világháború idején, 1944 októberétől 1945 áprilisáig szünetelt az oktatás. 1948-ban az iskolát államosították. Az iskola rendszerváltás után 1992-ben nyitotta meg újra kapuit, ma a neve *Piarista Általános Iskola és Gimnázium*. Lásd még *kegyesrendi katolikus főgimnázium értesítői, középfokú oktatás, Magyar Kegyes Tanítórend névtára* (S. J.)

Piarista hősök emléktáblája, az első világháborúban elesett piarista diákoknak emléket állító, szürke kőből készült tábla a Sugár út 13. számú iskolaépületben. Az épület egykor a piarista gimnáziumhoz tartozott, ma a *Zsigmondy-Winkler Műszaki Szakközépiskolának* ad otthont. A táblát homlokán a piarista címer díszíti, felül és kétoldalt márványból kifaragott olajág koszorú fogja körbe. Felirata: „Pro patria in fide Dei 1914-1918.”, majd a

42 hősi halált halt tanítvány nevének felsorolása következik, a nevek alatt: „Emléküknek szentelte a Nagykanizsai Piarista Diákszövetség.” Leleplezésére 1929. június 29-én, az évzáró ünnepség után került sor. Lásd még *emléktáblák* (K. Zs.)

Piarista kápolna emléktáblája, a Sugár út és Királyi Pál u. sarkán álló kápolnában felavatott, az építést megőrkítő fehér márványtábla. Felirata: „Ezt a kápolnát Magas Mihály kegyesrendi házfőnök, gimnáziumi igazgató, tanügyi főtanácsos az Úr 1935. évben, fáradhatatlan buzgalommal Juk Béla ny. plébános nemes lelkű hagyományából a Kegyes tanítórendnek, a város közönségének, a Piarista Diákszövetségnek s a tanulók szülőinek áldozatos adakozásából emelte.”. Lásd még *emléktáblák, helyi védelem* (K. Zs.)

Piarista kápolna, a Sugár út és a Királyi Pál utca sarkán álló kápolna. A gimnázium házikápolnájaként, 1935-ben Juk Béla nyugalmazott pacsai plébános hagyatékából, a város segítségével, a Kegyes tanítórend és a tanulók szüleinek adományaiból emelték. A templom, a meglévő gimnáziumi épületek stílusához alkalmazkodó kiképzéssel, Vécsey Barnabás városi mérnök tervei alapján épült. A homlokzat díszítését és

A piarista kápolna az 1930-as évek végén (T. Gy. M.)

a bejárat felett a piarista címet Noll József, a gimnázium tanára tervezte és készítette el. Az új ifjúsági kápolnát Szent Pompilius tiszteletére 1935. december 8-án dr. Rott Nándor veszprémi megyéspüspök szentelte fel. A főoltárt a Nagykanizsai Piarista Diákszövetség emeltette. Az építés emlékét emléktábla őrzi a kápolnában. Lásd még *helyi védelem, kápolnák* (K. Zs.)

Pichler Henrik, lásd *városhíró*

pincék, lásd *hegyi pincék*

Pink, lásd *Leányfalu*

Pintérné magazinja, egykori raktárépület 1810 és 1830 között, a *felsőtemplom* előtti fasor helyén, a Fő

úton. Az épület hossza 30–32 méter, szélessége 15 méter volt. Itt tartották vendéjátékaikat a vándorszíni-sz-korszak kezdetén a vándortársulatok. Az elsők között Balogh István társulati igazgató vezetésével 1827-ben tartottak itt előadást. Lásd még *színház-épületek* (D. L.)

pipics, gyenge fényt adó, cylinder nélküli, hordozható világítóeszköz, mécses, bádog- vagy üvegbogyával azaz olajtartóval. Főleg istállókban, kamrákban, valamint hegyi pincékben használták, és többnyire repceolajat égettek benne. Kanizsa környékén számos változata megtalálható. Lásd még *hagyományos használati eszközök* (K. E.)

pirostojárás készítés, a húsvét köré csoportosuló, valóságos és mitológikus jelképekkel gazdagon áthatott népszokások egyike. A tojárás életet, az újjászülést, a piros szín pedig Krisztus kiontott vérért szimbolizálja. A többnyire már nagyszombaton megfőzött tojárás festésére kiváló, a régebben széles körben alkalmazott hagymahéj levele. Újabban a kiskanizsaiak már ruha- vagy tojárásfestéket vásárolnak e célra. A megfestett tojárásokat szalonna bőrével vagy zsíros ronggyal fényesre törlik, s egy kosárkába vagy tálba teszik. Húsvétkor egy részüket megszenteltetik és elfogyasztják, a többi a keresztyereknek és a locsolóknak osztogatják szét. Lásd még *húsvéthétfő, népszokások* (K. E.)

Plánder Ferenc (1796. január 5. Kiskanizsa – 1867. március 5. Nova), pap, kerületi esperes. 1805 és 1812 között a nagykanizsai *piarista gimnázium*ban tanult, majd teológiát végzett Szombathelyen. Nagylengyelenben volt káplán, ezt követően pedig Szombathelyen történelmet tanított. 1825-ben került Novára plébánosnak. Ő volt Göcsej első nyelvjárás- és néprajzkutatója. A Tudományos Gyűjteményben megjelent két tanulmánya mind a mai napig forrásértékű: „Zala Vármegyei Göcsei szőejtés (dialectus) és ‘s annak némely különös szavai (1832. III. kötet 62-82), Göcsei-nek esmérete (1838. VI. kötet 3-34). Mindkettő Degré Alajos és Szentmihályi Imre megjegyzéseivel 1970-ben újból megjelent Plánder Ferenc Göcsejről címmel, a Göcseji Múzeum Közleményei sorozat 29. számaként. (Ö. F.)

plébániák, lásd *Római Katolikus Jézus Szíve Plébánia*, *Római Katolikus Sarlós Boldogasszony Plébánia*, *Szent József Plébánia*

Plébániák Hitélete I., Burka Kelemen felelős szerkesztő irányításával 1925 és 1927 között évente négyszer megjelenő vallási lap, amely Gyarmati György nyomdájában készült. A római katolikus hívőket tájékoztatta a plébánia tevékenységéről, illetve aktuális

híreket közölt. Példányai az Országos Széchenyi Könyvtárban fellelhetők. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Plébániák Hitélete II., Mészáros Béla, majd Czirfusz Viktorin felelős szerkesztők irányításával 1935 és 1937 májusa között évente négyszer megjelenő vallásos újság, a *ferencsek* hivatalos lapja. A *Gutenberg Nyomdában* készült. Pontos képet festett a ferencsek hitéleti és gazdasági tevékenységéről, illetve foglalkozott a hitelét minden területével. Megjelenésére, sőt tartalmára is rendszeresen utalt a *Historia Domus*. Példányai az Országos Széchenyi Könyvtárban fellelhetők. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Pletyka, Papp József hírlapíró által szerkesztett, 1919 decemberétől megjelenő hetilap, aminek a források szerint két száma látott napvilágot. Elsősorban színházi és sporteseményekkel foglalkozott, sok eredeti ötlettel és közleménnyel szórakoztatta az olvasóközönseget. Példányai közgyűjteményben nem találhatóak, a Zalai Hírlap adott hírt róla. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Plihal Ferenc, dr. (1833–1901), a város első közjegyzője. Az 1875. augusztus 1-jén kiadott országos rendelet értelmében hat közjegyzőséget állítottak fel Zala vármegyében, köztük a nagykanizsai. Ennek lett a vezetője, miközben a város társadalmi életében is aktív szerepet játszott. 1894-től az újjáalakult *Nagykanizsai Széplő Egylet* elnöke volt. A közjegyzőségben utódja fia, dr. *Plihal Viktor* volt. (P. J.)

Plihal Viktor, dr. (1865. Zalaegerszeg – ?), földbirtokos, közjegyző. 1926-tól a főrendi házban képviselte Nagykanizsát. 1901-től a város *képviselő-testület*-nek pénzügyi bizottságát vezette. Az első világháború alatt a *Vöröskeresztes Egylet* nagykanizsai csoportjának elnöke volt. A két világháború között több évig a *Zala megyei Gazdasági Takarékpénztár* elnöke. (J. L.)

Dr. Plihal Viktor
(B. L.: Nk.)

Polai János (1885. márc. 31. Nagykanizsa – 1919. nov. 1. Nagykanizsa), kovács, politikus. Szülei kiskanizsai földművesek voltak. Tagja volt az 1918. december 9-én megalakult munkástanácsnak. A városi *képviselő-testület* 1919 januárjában kataszteri nyilvántartónak nevezte ki. 1919. március 22-én tagja lett a *direktórium*nak, 27-én pedig a forradalmi törvény-

széknek. Az április 7-i tanácsválasztáson a városi, valamint az *Alsó-Zala megyei* Tanács Intéző Bizottság tagjai közé is beválasztották. 1919. november 1-jén a *Tanácsköztársaság* alatti tevékenységéért Sopronban kivégezték. (G. F.)

Polay József (1884–1948), számvető, majd 1919-től kataszteri nyilvántartó. 1927 után a városi adóhivatal főnöke. 1923-tól ő volt a *Principális-völgyi Leccsapó Társulat* igazgatója. (P. J.)

Polay József (1924–1983), a Nagykanizsa 1-es posta főfelügyelője, a város sportéletének aktív szereplője. Kilenc éven át töltötte be a városi labdarúgó szakosztály titkári posztját. 1948–71 között számos futball mérkőzést vezetett, hosszú évtizedeken át irányította a Játékvezető Testület kanizsai csoportját, és mint országos bíróellenőr működött. Játékvezetői tevékenységéért 1950-ben megkapta az „Arany síp”-ot. 1967–83 között a városi sakkszövetség elnöke volt. (P. J.)

Polgári Egylet (A Nagykanizsai Polgári Egylet története 1836–1886-ig, írta és felolvasta a Polgári Egylet 1886. évi február hó 2-án tartott félszázados jubileuma alkalmával dr. *Bentzik Ferenc*, a polgári egylet elnöke, Nagy-Kanizsán, 1886, 13 oldal.), az 1835-ben létrehozott helyi kulturális szervezet megalakulásának 50. évfordulója alkalmából elhangzott elnöki beszéd szövegét tartalmazó kiadvány. Eredetileg a Széchenyi István szorgalmazta társalgási egyletek mintájára, a közügyek, a politikai kérdések megtárgyalására, a szabad sajtó pótlására tömörültek szervezetbe a helyi polgárok. Működése során a szervezet elnevezése *Bürger-Verein*-ről Nagy-Kanizsa mezővárosi egyletre, majd Polgári Egyletre változott. A kezdeti időszakban német, 1845-től magyar és német, 1848-tól csak magyar nyelvűek a jegyzőkönyveik. Nemesi és iparos származású személy egyaránt tagja lehetett, felekezeti értelemben 1865 után vált nyitottá a nem keresztények előtt. Tagjai politikával a forradalom után nem foglalkozhattak, 1867 után viszont önként hagytak fel a politikával, mert a szabaddá vált hírlapiródalom átvette e szerepet, sorra alakultak a kizárólag politikával foglalkozó klubok is. Ezek után az egylet jótékonyági, közművelődési feladatokat és közhasznú intézmények pártfogását vállalta. Anyagilag támogatott céljaik között ott találjuk az 1878-ban alapított és tetemes összeggel fejlesztett díszes és hasznos könyvtárukat. Lásd még *együlettörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

Polgári Egylet filmvetítő-helyei, a legelső kanizsai filmvetítések helyszínéül szolgáló helyek. Ez a helyválasztás feltehetően nagyobb rangot adott az új látványosságnak, mintha sok városhoz hasonlóan Kanizsán is a vásártéren felállított sátorban mutatták volna be a mozgóképeket. Az előadások színhelye

1896–1900 között a katakombának is nevezett kerti kávéházban, az egylet Sugár úti székházának a háta mögött volt. Később, a kinematográfia rangjának emelkedésével már helyet kaphattak az elegánsabbnak számító vetítések a ház emeleti nagytermében is. A sajtóban felkutatható, utolsó itt tartott előadásra 1913-ban került sor. Az *Uranus* tartotta itt búcsúelőadásait. A Polgári Egylet az 1920-as években bár foglalkozott önálló mozi létesítésének tervével, ez azonban a létező engedély és tervek ellenére, pénz hiányában megghiúsult. Az egylet meglévő engedélyét a város használta fel 1927-ben, a *Városi Mozi* létesítésekor. Lásd még *mozik* (N. Cs.)

Polgári Egylet székháza, a Sugár út 3. szám alatti épület, melyet a *Polgári Egylet* fennállásának 50. évfordulójára, a tagok részvényjegyzései nyomán összegyűlt pénzből 1885-ben emeltek. Homlokzattervét

Polgári Egylet székháza az 1910-es években (T. Gy. M.)

Geiszl Mór, az épülettervet Hencz Antal építész készítette, a kivitelező pedig Saller Lajos nagykanizsai vállalkozó volt. Megnyitó ünnepélyét fényes bankettel 1885. november 21-én tartották. Nagytermében táncmulatságokat, hangversenyeket, előadásokat, műsoros esteket tartottak. A Polgári Egylet tulajdona volt 1901-ig az *Egylet kertek* nevezett szomszédos park is. Az épületet 1933 tavaszán az *Ipartestület* vette meg, s november 26-án szentelték fel új székháznak. 1956-tól az újonnan alapított Városi Művelődési Központnak és a Városi Könyvtárnak adott ott-hont az épület. A *HSMK* 1976-ban költözött a Széchenyi térre, a *Városi Könyvtár* pedig 1988-ban a *ferences zárda* épületébe, a gyermekkönyvtár maradt csak az épületben még 10 évig. A székház földszintje gyémántkváder díszítésű volt, az ablakok felett egyes szemöldökökkel, a bejárat melletti két ablak felett háromszögletű szemöldökkel díszített. Az emelet 3-3-3 ablakengelyes, a homlokzat középrészen 4 toszkán fejezetű pilaszterrel tagolt, az ablakokat korinthizáló fejezetű pillérek keretezik, felül konzolokkal támasztott timpanonokkal, a konzolok között női mellképes vakolatdíszekkel hangsúlyozottak, alul baluszteres

betétekkel. A főpárkány gazdagon akantuszleveles konzolokkal díszített. Lásd még *Egyletház, Egylet kert, helyi védelem* (K. Zs.)

Polgári Egylet színjátszói, az egylet nagytermében egész estét betöltő színelőadásokat rendező műkedvelő társulat. Kiemelkedő sikerrel játszották az 1930-as években az „Iglói diákok”, a „Nihilisták”, a „Megtérés”, a „Tokaji aszú” és a „Túl a Nagy-Krivánon” című színműveket, amelyekben főszerepet és rendezői feladatokat vállalt Kőfalvi Ignác szabómester. Lásd még *műkedvelők* (D. L.)

polgári iskolák, lásd *felsőnépiskolák – polgári iskolák*

polgári közigazgatási rendszer, a kiegyezés után életbelépő közigazgatási rendszer. Eltörölték a *kinevezési rendszert*, s 1868-ban választottak a városban először polgármestert *Halvax János* személyében, aki ettől kezdve a *képviselő-testület* és a *városi tanács* vezetője is. Megtörtént a *polgármesteri hivatal* felállítás, valamint megkezdődött a *közigazgatási tisztviselők* rendszeresítése is. Ekkor vált el egymástól az addig egybetartozó városi igazságszolgáltatás és közigazgatás. A törvényszéket a *városbíró*, a közigazgatást pedig a *polgármester* irányította. Ettől az évtől 1880-ig Kiskanizsa külön közigazgatás alatt működött. A város 1872-től úgynevezett *rendezett tanácsú város*ként szervezte közigazgatását. E közigazgatási rendszer minimális változtatásokkal a második világháborúig funkcionált. Lásd még *centrális szerep, közigazgatási korszakok* (G. F.)

Polgári Olvasókör, lásd *Kiskanizsai Polgári Olvasókör*

Polgári Védelem Nagykanizsai Körzeti Parancsnoksága, az 1936–37-ben alakult, és a légtalonnal foglalkozó *Légtalmai Liga* utódjaként létrejött szervezet.

A szervezet 1964-ben vették fel a polgári védelem nevet. Az alapítás idején a cél a hátszágban élő lakosság légitámadások elleni védelme, valamint a mentési feladatok szervezése volt. A második világháború után az alapvető feladatok kiegészültek a katasztrófák elleni védekezéssel és humanitárius feladatokkal is. Jelenleg a polgári védelem a belügyminisztérium alárendeltségében működik és segíti a megyei és települési önkormányzatok védelmi jellegű feladatainak, kötelezettségeinek végrehajtását. Így folyamatosan végzi a települések, régiók békeidőszaki veszélyeztetettségének felmérését és

pontosítását. Javaslatot tesz a védelmi bizottságok elnökeinek a védekezés módjára, a szükséges védelmi erők megalakítására. Végzi és segíti a polgári védelmi kötelezettség alapján létrehozott polgári védelmi al egységek felkészítését és alkalmazási készenlétük biztosítását. Végzi a védelmi tervek kidolgozását és szervezi az azokban meghatározott feladatok végrehajtását, együttműködve a többi védelmi feladatot el látó szervezettel. Résztvesz a védelmi bizottság és katasztrófaelhárítási munkacsoport irányító tevékenységében. Békeidőszakban még ellátja a lakosság és a tanulók felkészítését a katasztrófák elleni védekezésre és káros hatásainak csökkentésére. A körzeti parancsnokság illetékességi területéhez Nagykanizsa környékén 49, Keszthely környékén 27 település tartozik. A környezeti parancsnokság parancsnoka Bajzáth László pv. alezredes.

Polgári Vendéglő, lásd *Egylet-ház*

polgármester, 1868 és 1949 között, majd 1990 után a város első számú tisztviselője. E közigazgatási tisztséget 1868-ban, elsőként *Halvax József városbíró* töltötte be. Ebben az esztendőben ugyanis szétválasztották az igazságszolgáltatást és a közigazgatást. A közigazgatás irányítója ezt követően a polgármester lett. Nagykanizsa város szabályrendeletei 1872-től a közigazgatási törvények alapján szabályozták a város polgármesterének feladatait és felelősségi körét. Ennek értelmében végrehajtotta az országos és megyei rendeleteket, mindezt ő vonta a felelős. A városi közigazgatási ügyekben igénybe vette a tanács és a tisztviselők közreműködését, és rendelkezett a városi eljárás minden tagjával. A városi pecsét fő öre volt. Ellátta a közigazgatási tanács, az árvaszék, a közgyűlési tanácskozások elnöki teendőit, vezette ezek üléseit. Eljárt fegyelmi ügyekben, teljesítette az elsőfokú közegészségügyi bíraskodás feladatait. Távollétében helyettese általában az első tanácsos volt. Felügyelt a városi gazdálkodás törvényességére. A polgármester felügyelt az összes hivatalok munkájára, a szabályrendeletek, a törvények betartására, az ügykezelés törvény szerinti menetére, az adókievetési és beszédési teendőkre, a negyedévenkénti pénztárvizsgálat megtörténte. A polgármester betöltött hivatali kötelességei mellett társadalmi elnöki tisztségeket is viselt. 1919-ben, a *Tanácsköztársaság* kikiáltásakor időlegesen, 1949-ben pedig a *tanácsrendszer* bevezetésével hosszabb időre e tisztség megszűnt. 1990-től, a *rendszerváltás utáni közigazgatásban* azonban újra meghatározó szerephez jutott. A város közigazgatásának vezető tisztségviselője, az önkormányzat képviselő-testületének elnöke. A képviselő-testületet képviselő személy, aki közigazgatási feladatait a *képviselő-testület* hivatalának, a *polgármesteri hivatal*nak közreműködésével látja el. Felette a munkáltatói jogokat

a *közgyűlés* gyakorolja. 1990-ben a polgármestert a közgyűlés választotta tagjai közül, 1994-től Nagykanizsán a szavazásra jogosult polgárok közvetlenül választják. Lásd *Halvax József* (1868–72), *Belus József*, (1872–78), dr. *Babochay György* (1878–96), *Vécsey Zsigmond* (1896–1913), dr. *Sabján Gyula* (1913–30), dr. *Krátky István* (1930–44), *Simonfay Lajos* (1944–45), *Windisch (Véri) Dénes* (1945), *Varga József* (1946–48), *Nagy József* (1848–49). *Molnár Ferenc* (1950-es tanácselnökségéig). 1990 után: dr. *Kereskai István* (1990–94), *Suhai Sándor* (1994–97), *Tüttö István* (1997–). Lásd még *közigazgatási korszakok, közigazgatási tisztségviselők* (G. F.)

polgármesteri hivatal, a polgármesteri tisztség bevezetésének idején, 1868-ban életre hívott új hivatali forma. Létrehozása egyben a közigazgatás és az igazságszolgáltatás addig egybetartozó feladatainak szétválasztását is jelentette. E jelentős változtatásra Nagykanizsán a városi képviselő-testület 1868. február 13-ai ülésén került sor. Az eddig tevékenykedő városbíró mellé ekkor a város élére *polgármestert* állítottak, aki a közigazgatás első számú vezetője lett. A polgármesteri tisztséget szabad választás útján töltötték be. A város első polgármestere az addigi városbíró, *Halvax József* lett. Ezzel együtt a város közigazgatási, adózási és közgazdászati teendőinek vitelére, szakigazgatási szervként külön *polgármesteri hivatalt* állítottak fel. A városbíró a továbbiakban a törvénykezés feladatait látta el. A mellérendelt törvénytudó tanácsosokkal együtt, bár még a városi adminisztráció ügyosztályaként, megalakult a *törvénytudó* külön szervezete is. Polgármesteri hivatal ettől kezdődően – a *Tanácsköztársaság* időszakát leszámítva – 1949-ig, a *tanácsrendszer* bevezetéséig működött a városban. Ezt követően, a rendszerváltás után lett ismét polgármesteri hivatala városnak. Lásd még *polgári közigazgatás, rendszerváltás utáni közigazgatás* (G. F.)

Police Sportegyesület, 1992-ben alakult egyesület. Alapító és jelenlegi elnöke dr. Béli László. Működő szakosztályai: (1.) labdarúgás, létszáma 35 fő. A felnőtt csapat a városkörnyéki bajnokságokon szerepel, az 1997/98-as bajnoki évadban az első osztályban a 12. helyet szerezte meg. (2.) Tömegsport. Az egyesület és a Független Rendőr Szakszervezet által szervezett programok közül a kispályás labdarúgás és a teke a népszerű. Kispályás fociban az egyesület részt vett a müncheni sörfesztiválon, ahol a kanizsai rendőrök a 2. helyet szereztek meg. Lásd még *sportegyesületek* (B. A.)

Politikai Foglyok Országos Szövetsége, 1989-ben alakult politikai-társadalmi szervezet. Célja a kommunista rendszer üldözötteinek erkölcsi, anyagi segítése, a múlt eseményeinek rögzítése, méltó megemlékezés a hősről és áldozatokról. Helyi szervezete

szintén 1989-ben jött létre, elnöke Bartal György. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

politikai lapok, lásd *Dél-Nyugat*, *Délzala II.*, *Fordulópont*, *Kanizsai Demokrata*, *Kanizsai Lapok*, *Munkás*, *Nemzeti Harc*, *Népakarat*, *Zala II.*, *Zala III.*, *Zalai Hírlap I.*, *Zalai Hírlap II.*, *Zalai Közlöny*, *Zalai Népakarat*, *Zalai Népevelő*, *Zalai Újság II.*, *Zalai Világosság*

Pollák-ház, a Deák tér 10. szám alatti épület, melynek földszintjén ma gyógyszerár működik. Egykori építetőjéről, Pollák József, jónévű nagykanizsai borkereskedőről kapta nevét. A múlt század első felében az épület helyén állott emelt padlásterű, földszintes ház Theodorovich György városi tanácsos, majd Kohn Lipót lisztkereskedő tulajdona volt. Pollák József 1894-ben vette meg, s építette fel helyén 1896-ban emeletes palotáját. Az épület tervezője *Ludwig Schöne*, (lásd *Schöne*, *Ludwig*) bécsi építész volt. Pollák borkereskedésén kívül 1896-os megalakulása óta itt működött a *Zala megyei Gazdasági Takarékpénztár*. Kisebb műhelyek és ügyvédi iroda mellett a század elejétől itt bérelt üzlethelyiséget a könyvkötő, nyomdász és papírkereskedő Schless család, az 1920-as évektől a „Schless Testvérek” vezették az üzletet. A Pollák-ház „négy nyílással bolthelyiség”-ében működött 1922-től az „Órangyal” gyógyszerár, melynek Scheiber József, később Déry gyógyszerész volt a tulajdonosa. Az eklektikus palota földszintje kváderezett, a középen lévő kapubejáratot és a váltakozva íves és egyenes záródású kirakatokat s üzletbejáratokat szépen faragott, emberarc ábrázolásos zárókövel díszítették. Az emelet alatt övpárkány fut végig. A homlokzat 5-2-5 ablakentelyes, az emeleti ablakok húzott keretezésűek, könyöklőpárkányokkal és konzolokkal támasztott szemöldökpárkányokkal díszítettek. A földszinti nyílásformával megegyezően íves és egyenes szemöldökök váltják egymást, melyek gazdag stukkódíszítéssel hangsúlyozottak. A kapubejárat felett szecessziós hatású, két konzollal és kovácsoltvas korláttal díszített erkély látható. Felette az ablakot s az ajtót nagyobb íves szemöldökpárkány fogja össze, a párkány alatti mező emberarc-ábrázolással, indákkal, olajágfüzérrel díszített, s ovális mezőben az építető „P.J.” monogramja olvasható. Az ablak és ajtó között egy hermapillér látszik. Főpárkánya konzollal gazdagon díszített. Az épület 1992 óta helyi védelmet élvez. Lásd még *helyi védelem* (K. Zs.)

posta, szinte a várossal egyidős szolgáltató intézmény. Kezdetben lovasok, később lovaskocsik szállították a küldeményeket. Az első postaépületnek a múlt század elején a *Harmincados ház* adott otthont. A postai szolgáltatások fejlődésének komoly lökést adott a vasúti forgalom beindulása, hiszen ekkortól

vonaton továbbíthatták a küldeményeket, sőt, 1868-tól, a *mozgópostai* szolgáltatás keretében már menet közben tudták címzettek szerint szortírozni a leveleket, a levelezőlapokat és a csomagokat. 1887-től a távíróval történő üzenettovábbítás szorosan összekapcsolódott a posta munkájával. A nagykanizsai postahivatal és a távírda dinamikus fejlődését látva az a kérdés is felvetődött, hogy ne Nagykanizsán legyen-e Pécs helyett a postaigazgatóság székhelye, ám Baross Gábor miniszter annak ellenére, hogy a kanizsai volt a Dunántúl legfontosabb postája, végül is Pécs mellett döntött.

Az intézmény 1924-ben költözött új helyére, a ma is meglévő Postapalotába. 1945-ben Kanizsáról indultak újukra az országban elsőként *távolsági postai gépkocsijáratok*. A Nagykanizsai Posta az irányítószám 1973-as bevetéséig őrizte fontos szerepét a tér-

Az 1924-ben épült Postapalota
(T. Gy. M.)

ségben. Ezt követően azonban sokat veszített súlyából.

A postafőnöki beosztás kezdetben apáról fiúra szállt. A *Chinorány család* majd 200 éven át adott postamestereket a városnak. Az intézmény 1868. július 1-jei államosításától a millenniumig Szommer Ignác látta el a postahivatal főnöki teendőit. Őt 1915-ig Róth Miksa követte, majd 20 éven át Harsay György következett. Dr. Tholway Zsigmond 1924-től már az új Postapalotában irányíthatta a hivatal munkáját, miközben, elnöke volt a *Zrínyi Miklós Irodalmi és Művészeti Körnek*, valamint a Zalavármegyei Dobos Szövetségnek. 1941-től a hivatal vezetői: Kisfaludy József (1941–45), Perjés István (1945–46), Krassói Hugó (1946–48), Perjés István 1948-tól pár hónapig, Ádám József (1948 tavaszától–1957-ig), Kele György (1957–65), Bedő Istvánné (1965–80), Bolf György (1980–96), Sánta Istvánné (1996–). Lásd még *Chinorány család*, *mozgóposta*, *postai irányítószám*, *postafőnökök*, *postakocsik*, *postautak*, *távíró*, *távolsági postai gépkocsijárat*, *telefon* (P. J.)

Postabank Rt., 1988-ban alakult, nagyobb részt állami tulajdonban lévő pénzüintézet, ami hasonlóan a ré-

gi postatakarékpénztárakhoz, kezdetben a postahivatalokban megbízott alkalmazottak segítségével végzett, akkor még szűk körű banki tevékenységet. Nagykanizsán és a környező falvakban is beindították ezt a fajta pénzüintézeti munkát, ám a bank gyors növekedése, illetve a vállalati ügyfélkör megjelenése miatt hamarosan hozzáláttak a saját fiók és kirendeltség-hálózat kiépítéséhez. 1996 márciusában megingott a betétesek egy részének bizalma, megrohanták a bankot, hogy pénzükhöz jussanak. Mindez a városban is több napos, tömeges sorbanállást eredményezett. A Postabank az állam és a többi bank segítségével úrrá lett a bankpánikon. Lásd még *bankok* (P. J.)

postakocsi, postai küldeményeket szállító jármű, amelynek őse a lovas postakocsi volt. A *vasút* térhódításával a szerelvényeken különítettek el egy-egy kocsit a küldemények tárolására, ahol később már szortírozták is a leveleket, csomagokat, pénzes utalványokat. A vasúttal el nem érhető területeket, a lovaskocsi kiszorulása után gépkocsival szolgálta ki a posta. Idővel már a postakocsi nemcsak vitt, hanem hozott is küldeményeket. Lásd még *posta* (P. J.)

Postás Dalárda, lásd *amatőr énekkarok*, *Kisdalárda*

Postás Sportegyesület, 1960-ban alakult sportegyesület. Színe a zöld. Elnöke Bolf György. Működő szakosztályai: (1.) természetjárás. Szakosztályvezető: Strausz Attila. Taglétszáma 53 fő. 1992-ben sikerrel rendezték meg az országos gyalogos természetbarát találkozót, amelyen 200 fő vett részt. A rendszeres hétvégi városkörnyéki és dél-zalai túrák mellett évente általában 4–5 országos túrát szerveznek, és közreműködnek a szakági túraversenyeken. A postások Zala turista úthálózatából 241 km-t gondoznak. (2.) Tömegsport. A kispályás labdarúgó-csapat a csapatvezető Bencze László irányításával rendszeres résztvevője a városi bajnokságnak. Taglétszáma 20 fő. Az egyesületnél korábban működött tájfutó, vívó, asztalitenisz és labdarúgó szakosztály. Lásd még *természetjárás*, *sportegyesületek* (B. A.)

postautak, a postai küldemények továbbításának útvonalai. Nagykanizsa, földrajzi fekvésének köszönhetően, számos postaút találkozási pontjává vált. Itt haladt keresztül a Budára, Bécsbe, Fiuméba, Rómába, Pécsre, Eszékre címzett küldemények. 1887 után a levélfeldolgozás mellett bevezették a csomagok és a pénzeslevelek feldolgozását is, ami tovább növelte a forgalmat. Míg 1895-ben például Zalaegerszeg pénzforgalma 1,7 millió forint volt, addig Nagykanizsán ugyanez 7,2 millió forintot tett ki. Lásd még *posta* (P. J.)

Potyli, lásd *Bakónaki-patak*

Pragerhof–Nagykanizsa vasútvonal, annak a három vasútvonalnak az egyike, amelynek megépítését már az 1850-es években szorgalmazta a város. Az 1854. decemberi városházi értekezleten támogatták a Bécs-ter Trieszttel összekötő vasútvonal tervét. 1856. október 8-án megszületett a Ferenc József Császár Keleti-Vaspálya Társaság engedélyokmánya. Az előmunkálatok rögön megkezdődtek, majd gyorsan haladt az építkezés, így egy évvel a tervezett előtt, 1860-ra el is készült a Pragerhof–Kanizsa pálya. Egy évvel később az egész vonalat átadták a forgalomnak. Ezzel a város közvetlen vasúti összeköttetéshez jutott az Alpokaljával és Béccsel. Lásd még *vasút* (P. J.)

Vasúti menetrend

Nagy-Kanizsáról indul Budára	1 ó. 19 p. d. 4
Keszthelyre érke.	2 " 28 " " "
Reglárdra	3 " 20 " " "
Sámaládra (innen a gőzhajó felére)	4 " 1 " " "
Sa. Fehérvárra érke.	5 " 49 " " "
Budára	8 " 2 " " "
Nagy-Kanizsáról Pragerhofra indul	1 " 48 " " "
Csiktornyádra érke.	3 " 8 " " "
Potásra	4 " 27 " " "
Pragerhofra	5 " 2 " " "
Budáról N.-Kanizsára indul	6 " 30 " " reg.
Sa. Fehérvárra érke.	8 " 53 " " "
Sámaládra (innen a gőzhajó felére)	10 " 29 " " "
Reglárdra	11 " 4 " " "
Keszthelyre	12 " 1 " " d. u.
Nagy-Kanizsára érke.	1 " 18 " " "
Pragerhofról Nagy-Kanizsára	9 " 30 " " reg.
Potásra érke.	9 " 69 " " "
Csiktornyádra	11 " 20 " " "
Nagy-Kanizsára érke.	12 " 49 " " d. u.

Vegyes vonal.

Nagy-Kanizsáról Pragerhofra indul	10 ó. 10 p. este
Potásra érke.	4 " 30 " " reg.
Pragerhofra (csatlakozik a Triesz-Bécsi vonalhoz)	5 " 8 " " "
Bécsbe érke.	5 " 24 " " este
Bécsből indul	9 " 30 " " reg.
Pragerhofra érke.	10 " 55 " " este
Potásra	12 " 33 " " éjfé
Nagy-Kanizsára érke.	5 " 18 " " reg.

A Kanizsát érintő vonatok menetrendje, amely 1862. július 1-jén jelent meg a Zala–Somogyi Közlönyben

Práter, a vasútállomástól nyugatra elterülő földterület elnevezése, mely egykor a hercegi uradalomhoz tartozott. 1784-ben *Batthyány Lajos* gróf (1787-től herceg) a Práter legelőjéből adott át egy részt az Izraelita temető létrehozására. A területen 1916-ig öregerdő volt. Az itt kialakított, herceg által átengedett sétáló-, kirándulohely kedvelt volt a kanizsaiak körében, de a múlt század közepén megtiltották használatát, s megszűnt e szórakozóhely. (K. Zs.)

Princ ispán (Prinz, French comes), Reinold ispán fia, Kanizsa első ismert birtokosa. 1245-ben kapja adományul Kanizsát, amelyet ekkor földnek, Knysa

terra-nak neveznek. Az adománylevél szerint egyszer már apja királyi adományként megkapta ezt a birtokot II. Andrástól, de azt IV. Béla visszavette. 1257-ben már az ő birtokán áll a Szent Margit egyház, amely később mint Kanizsa plébániatemploma szerepel. Folyamatosan terjeszkedik, először egy erdőt, majd 1262-ben egy szigetet vásárol birtoka mellett a Kanizsa folyócskán (ma *Principális*). 1322-ben az ő unokáitól veszi meg az Osl nembeli *Lőrinc*, a Kanizsai család alapítója Kanizsát. Nemzetiségét nem ismerjük. Egy 1257-es oklevélben rokonságbelinek mondják a Juan bán atyafiainak titulált kanizsai nemesekkel, akik később Kanizsainak nevezik magukat. Princ ispán V. Béla királyt szolgálta gyermekkorától. Részt vett a király oroszországi, bulgáriai, németországi és dalmáciai hadjárataiban. 1268-ban, az akkor formálódó Zala vármegye szolgabírája lett. Lásd még *Kanizsa kialakulása* (V. L.)

Principális-csatorna, a város tisztított szennyvizét elvezető mesterséges főcsatorna, amit a vízfolyás völgymedencéjének, valamint az oldalpatakok vizének lecsapolására ástak. Forrása a misefai, szemmel alig észlelhető völgyi vízvázalstonál található, s innen 52 kilométerrel délebbre, a beleznai vasútállomás közelében torkollik a Murába. Korábban széles völgye a mellékpatakok gátat emelő hordaléka, illetve a süllyedékek miatt gyenge lefolyású medencék füzére volt. A lefolyást kereső, az árteryen kalandozó és a kelet-nyugati közlekedést komolyan akadályozó árvizek víztömegét idővel elengedhetetlenül el kellett vezetni. A 18. századi próbálkozások után 1906-ban Rádó és *Palin* között megalakult a Kőgyárberki Lecsapoló Társulat, amely egységes csatornába gyűjtötte össze a Nagykanizsa fölötti vizeket, és azokat rázúdította a városra. Lépní kellett hát, s így jött létre a *Principális-völgyi Lecsapoló Társulat*, ami az első világháború alatt egységes rendezést végzett. Ezek a változások azonban nem voltak elégségesek, sőt mivel a karbantartást is elhanyagolták, a csatornák lassan föliszapolódtak. Az immár halaszthatatlanná váló munkát 1968-ban gépi erővel kezdték meg, s vele párhuzamosan rendezték a mellékpatakok vizét is, korszerű részűcsuzamlás elleni védelmet alakítva ki. A Principális-csatorna teljes vízgyűjtő területe ma 609,4 km², a nagykanizsai vízmércé fölötti szakaszé 301 km². Vize kevés, jelentősebb hasznosításra alkalmatlan. A csapadékos 1967-es esztendőben Nagykanizsánál évi átlagban 0,6 m³/sec-os kisvízhozamot mértek. A murai torkolatnál ez az érték 1,5 m³/sec volt. Vize legfeljebb 50 százalékban származik közvetlenül a mellékpatakokból, a többi a felszín alatt, a völgytalpból érkezik. Vízigyűjtő erdőszűtsége 20 százalékos, vízhálózat-sűrűsége 1,4 km/km². Évi vízjárását a csapadék-összeg határozza meg. Maximumát decemberben éri el, amikor talajvízzel telítetté válik, és nem képes már

elynelni a jelentékeny csapadékot és az olvadékvizet. Ehhez járul még, hogy ilyenkor az alacsony hőmérséklet miatt lecsökkent párolgás szintén kevés nedvességet használ fel. Januárban, a fagy miatt csökkenés következik, majd februárban, márciusban a hűlvadás hatására a másodlagos maximumot éri el. Nyáron a záporok kissé lassítják a vízhozam zsgorodását, de augusztusban-szeptemberben vízhozama a minimumra zuhan, mivel a mérséklődő hevességu és mennyiségű csapadék nagy részét elfogyasztja a magas párolgás és elnyeli a kiszáradt talaj. Lásd még *Cziglenicze-tó, Dencsár-árok, Lazsnak-csatorna, Ördögárok, Principális-csatorna vízgyűjtőjének vízföldrajzi viszonyai, Principális-völgy teraszszigetei és a vár kapcsolata (Cs. F.)*

Principális-völgy teraszszigetei, csekély magasságú, mocsárral körülvett kiemelkedések, amelyek kialakulását annak köszönheték, hogy a környékre jellemző földtörténeti besüllyedések megelőződn, vagy tán azt követően, északról egy Zala nagyságú folyó kanyargott erre. Elhagyott medrei ma is jól követhetők *Kiskanizsa* kertjeiben. A kalandozó vizek azonban nem sodortak el mindent újkubból, hanem helyenként szigetszerű kiemelkedéseket, úgynevezett teraszszigeteket hagytak a mocsárban. E szigetek a történelem során többször nyújtottak menedéket vészhelyzet esetén a környék lakóinak. Ilyen szigetekre épült *Kanizsa vára* is, bár teljesen nem fért el rajtuk, ezért az egyes magaslatokat, a járhatóság érdekében dorong utakkal kötötték össze. Ma már nehéz követni e magaslatok vonalát, hiszen a vár helye sok középkori és a legújabb kori feltöltés után egységes iparterületté vált. (Cs. F.)

Principális-völgyi Leccsapoló Társaság, a városkörnyéki mocsarak leccsapolása érdekében létrejött szervezet. Míután még az 1900-as évek elején is jelentős nagyságú lápos területek voltak a város környékén, ezek leccsapolása egyre fontosabb feladattá vált, részben a mezőgazdasági területek növelése miatt, részben pedig azért, mert a vizenyős területek nyirkossá tették a levegőt. Az 1904-ben indult munka igazi lendületet az érdekelt birtokosság képviselőiből alakult Principális-völgyi Leccsapoló Társaság megalakulásával kapott. A mocsarak felszámolása program szerint, esztendőről-esztendőre szisztematikusan haladt és még az első világháború alatt sem szünetelt. Végül is a nagy munka 1928-ban fejeződött be. Lásd még *Principális-csatorna (P. J.)*

Prinz Gyula (1882. január 11. Rábamolnári – 1973. december 31. Budapest), geológus, egyetemi tanár. A középiskola hat osztályát a nagykanizsai *piarista gimnázium*ban végezte, majd a budapesti és a boroszlói egyetemen tanult. 1904-ben doktorált, 1908-ban a budapesti tudományegyetemen a leiró földtan magánta-

nárává nevezték ki. Több közép-ázsiai expedícióban vett részt (1906–07, 1909), skóciai és izlandi tanulmányutat tett a földkéreg szerkezetének tanulmányozására. Az első világháború után egyetemi tanár volt a pozsonyi (1918–19), a budapesti (1919–23), a pécsi (1923–40) és a kolozsvári (1940–44) tudományegyetemen. 1945–57 között a szegedi egyetem földrajz tanszékének vezetője. Kiváló földrajztudós és oktató. A földszerkezet vizsgálata mellett településföldrajzzal és városmorfológiával foglalkozott. 1920-tól alelnöke, majd elnöke volt a Magyar Földrajzi Társaságnak. 1935–49 között a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Fő művei: Ázsia szívében (Bp. 1911), Budapest földrajza (Bp. 1914), Magyarország földrajza (Bp. 1914), Európa természet földrajza (Bp. 1923), Hat világrész földrajza (Bp. 1943), Városföldrajz (Bp. 1955), Az országdomborzat földszármazástani magyarázata, a „Tisia-elmélet” tükrében (Földrajzi Közlemények, 1968). (K. I.)

Pro Urbe (Városért), kitüntetés, amellyel a város a gazdasági és a társadalmi élet fejlődése, a művészeti élet, valamint a lakosság érdekében hosszabb időt át végzett kiemelkedő teljesítményt ismeri el. Nagykanizsa városért címmel 1969-ben alapított kitüntetést a városi tanács. 1993-tól e díjat a Nagykanizsa Megyei Jogú Városért cím váltotta fel, amelyet a következő személyeknek és közösségeknek adományozott a *közgyűlés*: Buda Ernő nyugdíjas bányamérnök (1994), dr. Kerecsényi Edit nyugdíjas múzeumi igazgató, Bálint Károly sportvezető, dr. Cseke Ferenc tanár, *Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépskola, Olajbányász Fúvószenekar* (1995), Harkány László nyugdíjas tanár, dr. Ördögh Ferenc nyugdíjas tanár, *Dél-Zala Táncgyűttes* (1996), Kotnyek István képzőművész, *Nagykanizsai Szimfonikus Zenekar* (1997), Kocsis Katalin zenei könyvtáros, dr. Márkus Ferenc nyugdíjas tanár, *Kanizsa Táncgyűttes és Bojtár Népzenei Egyűttes* megosztva (1998). Lásd még *kitüntetett címek (G. T.)*

Providencia Rt., a magyar biztosítópia harmadik legnagyobb szereplője. A Generali csoporthoz tartozó biztosító társaság 1990 januárjában alakult meg Budapesten 1,5 milliárd forint alaptőkével. Nagykanizsai kirendeltsége 1991 óta működik. Frekvenciált helyen, kellemes környezetben áll ügyfelei rendelkezésére. A korszerű számítógépes rendszer lehetővé teszi ügyfelei gyors és pontos kiszolgálását. A helyi kirendeltség vezetője Szentés László. Lásd még *biztosítók (P. J.)*

prücs, korábban a nagyon szegény, népes parasztcsaládok szobaberendezéséhez tartozó, ágyban, vagy az ágy alatt lévő, meglehetősen kényelmetlen fekvőhely. Úgy készítették el, hogy az első ágyon hosszában deszkákat fektettek az ágyvégekre. E deszkákon a rit-

kán használt ágynemű maradt, alatta pedig az egyik családtag aludt. De a falhoz tapasztott, rakott tűzhely és a szoba fala vagy a szekrény között is kialakítottak egyes családok fekvőhelyet, ahol napközben ágyneműt tartottak. Ugyanakkor prücsnek nevezték azt az egyszerű, négy kis lábón álló kiegészítő fekhelyet is, amit nappalra az ágy alá toltak. Lásd még *hagományos használati eszközök* (K. E.)

pszeudoglejes barna erdőtalaj, a várostól nyugatra eső területeken uralkodó, de foltokban a Felsővárosi-erdő talajszelvényeiben is kimutatható erősen agyagos és savanyú talaj. Szerkezete nagyon hasonlít az agyagbemosódásos talajéra, de rosszabb a vízforgalma, repedései mentén gyakran a márványozottság is kimutatható, valamint nagyobb mértékű vaskiválás jellemzi. A szántóföldi művelés javít valamennyit a minőségén, de így is gyenge termőképességű talajnak számít. Ugyanakkor az erdészek jó véleményrel vannak róla, mivel e talajtípus, éppen rossz vízforgalma miatt az erdők fáit a nyári szárazság idején is ellátja vízzel, amit főleg a bükkösök és a gyertyánosok hálálnak meg nagyobb fahozammal. Lásd még *talaj* (Cs. F.)

Puchheim, Münchentől 20 kilométerre nyugatra fekvő, húszezer lakosú bajor település. 1991-től Nagykanizsa testvérvárosa. A település első írásos említése a 10. század közepéről származik. A múlt század első felében tőzegfejtő munkások települtek az akkor még

A város Fő utcája
Fotó: Gerencsér

lápós területre, majd 1869-ben, az első vasútvonal megépítése után megindult a gazdasági fejlődés. 1910-ben itt épült Bajorország első repülőtere. A második világháború után Münchenhez közeli fekvése és a jó közlekedési lehetőségek miatt kedvelt lakóhely lett. A hatvanas években gazdag zöldövezettel új településrészeket építettek, a lakosság nagyszámú betelepüléssel gyarapodott. Puchheim két, különálló településrészéből áll: a régebbi, a ma is falusias jellegű Puchheim Ort, a nagyobb, a vasútállomás körül felépült, a mai városközpontot is magába foglaló, kor-

szzerű várostervezési szempontok alapján tervezett Puchheim-Bahnhof. A településen három környezetbarát ipartelep van, a több mint 1500 ipari vállalkozó és 130 kisipari üzem mellett jelentős filmgyára is működik. Az infrastruktúra mintaszzerű. A 6 óvoda, a 2 napközi otthon, a 3 alsó- és egy felsőtagozatos általános iskola, reáliskola, gimnázium és zeneiskola mellett számos kitűnő sportlétesítmény, ifjúsági centrum és idősek otthona áll a lakosság rendelkezésére. Az egészségügyet 28 orvos, 6 gyógyszerész képviseli, a vendéglátást 2 szálloda, 3 panzió és 17 vendéglő látja el. A félszáz civil szervezet egy része főállású alkalmazottat is tart. A szociális mintalakótelep szövetségi szinten is példaértékű. A két katolikus templom és az evangélikus templom ad otthont az ökumenikus egyházi működésnek. Puchheim rendszeresen részt vesz a frankfurti könyvvásáron, ahol a Németország szerzte ismert, háromévenként megrendezésre kerülő irodalmi napokat népszerűsíti. Lásd még *testvérváros* (G. T.)

Puchheimi tulipán, Nagykanizsa és Puchheim partnervárosi kapcsolatának jelképe, Rétfalfvi Sándor alkotása a *Sétakert*-ben. Kő talapzaton a városok barátságát jelképező két, bronzból készült tulipán áll, szirmaikon a városok címereivel. Avatására 1991. május 25-én, a partnervárosi kapcsolat létrehozásáról szóló szerződés aláírásakor került sor. Lásd még *helyi védelem, köztéri alkotások* (K. Zs.)

purgerek, „valóságos” polgárok megnevezése Nagykanizsán. Nekik volt választójoguk a közigazgatási testületek kialakításakor. Akinek háza és meghatározott nagyságú évi jövedelme volt, hiteles polgárnak számított. Választhatott az is, aki nem számított hiteles polgárnak, de rendelkezett házzal. Az 1801-es tisztújításkor szabályozták ilyen módon a választójogot. A választási rendszer ilyen feltételek szerint 1848-ig működött. Lásd még *hatvanosság, török hódoltság utáni közigazgatás* (G. F.)

Purgstaller (Palotai) József (1806. június 26. Kőszeg – 1867. április 11. Buda), tanár, piarista rendfőnök, esztétikai szakíró. 1822-ben lépett a piarista rendbe, 1827-ben fejezte be tanulmányait, 1829-ben szentelték pappá. Több iskolában tanított. 1844-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1848-ban rendes tagjává választotta. 1847-ben házfőnök, gimnáziumi és tanítóképezdei igazgató lett Nagykanizsán. 1848. áprilisában a pesti egyetemen a bölcsészet rendes tanárává nevezték ki. Ettől kezdve használta a Palotai nevet. 1849-ben rövid ideig az Újépületben őrizték, vizsgálat folyt ellene. Az ötvenes években több középiskolában tanított. 1858-ban rendfőnökévé választották. Esztétikai, lélektani munkái jelentek meg. (N. J.)

pünkösd, mozgó ünnep, ideje a húsvétot követő 50. napra esik. Kiskanizsán ezen ősi tavaszi ünnephez számos népszokás fűződött. Az idős gazdák rovásoló napként tartották számon, mivel az 1. világháborúig a pásztorok házról-házra járva e napon írták össze a gondjaikra bízott állatokat. Távozáskor a gazdától ajándékot, pénzt, tojást, szalonnafélét kaptak. Hajdan a leányok némelyike, hogy egészséges, tiszta, kívánatos legyen, e napon napfelkelte előtt a kertben, harmatban megmosta arcát, karját. Pünkösd délutánján a leányok és legények az utcákon sétálgattak, sőt a lányok néha a legények tekintetétől övezve körjátékot is játszottak. A kisebb fiúk és leánykák ugyanakkor együtt játszottak. Egyesek a pünkösdi rózsa leveleit megszárogatták s eltették, bizván abban, ha egy tehén megbetegszik, s azt megetetik vele, hamarosan meggyógyul. Mások hisznek abban, hogy ha pünkösdkor esik az eső, gyenge lesz a gabonatermés vagy üszögös a búza. Lásd még *időjárásjóslo napok, népszokások* (K. E.)

Püspöky Grácián (1817. december 20. Nemesapáti – 1861. március 6. Pusztamagyaród), zászlótartó. Csány László unokaöccse, Püspöky János cs. kir. huszárorrnagy és Csány Zsuzsanna fia volt. Gimnáziumba járt Nagykanizsán, majd katonaiskolát végzett. 1834-től hadapródként szolgált az 5. huszárezredben. 1842-ben leszerelt, és gelsei birtokán gazdálkodott. Az 1840-es évek derekán Zala megye liberális vezetőinek oldalán tűnt fel, harcias kortesként. 1848 őszén beállt a 47. honvédszászlóaljba. Itt zászlótartó örmesterként szolgált. Buda ostromakor, 1849. május 21-én hajtotta végre legendás cselekedetét, amely híressé tette: ő tüzte ki elsőként a visszafoglalt várra a győztes honvédek zászlaját. Ezért a tettéért hadnaggyá léptették elő. A szabadságharc bukása után egy ideig Zalában bújkált. 1852-ben vette el feleségül Dory Máriát, öt gyermekük született. Felesége pusztamagyaródi birtokán halt meg, síremléke ma is Pusztaszentlászló-Válicka pusztán áll. (ZMÉL)

Rác Alajos (1912. november 26. Nagykanizsa – 1986. június 17. Nagykanizsa), karnagy, zeneiskolai tanár. A Zeneművészeti Főiskola egyházzenei és karvezetői szakán szerzett oklevelet. 1941-ben alapítója és vezetője a *Szent Imre Kórusnak*. 1941–44 között a *Zrínyi Miklós Polgári Fiúiskola*, 1948–50 között a *Zrínyi Miklós Általános Iskola* énektanára. 1948-tól a *Városi Zeneiskola* szolféztanára. Nagy szerepe volt abban, hogy a város iskolái az ötvenes években bevezették énektanításukban a Kodály-módszert. 1968-tól megyei általános zeneiskolai szakfelügyelő, a Művészeti Dolgozók Szakszervezetének Zala megyei elnöke. 1952–66 között az Erkel Ferenc Kórus vezetői karnagya. 1971–81 között a Zeneoktatói Munkaközösség vezetője. 1973-ban vonult nyugdíjba. (F. F.)

radioaktív háttérsugárzás, a világűrből érkező, a földfelszín közeteiből, az építmények és útburkolatok építőanyagából érkező sugárzás, úgy is mint környezetminőségi állapotjelző tekintetében a városnak és környékének sugárzási adatai elhanyagolható értékeket mutatnak. A Zala Megyei ÁNTSZ, az Egészségügyi Radiológiai Mérő- és Adatszolgáltató Hálózat keretében Nagykanizsán is rendszeresen végez fall-out, aerosol össz alfa-, béta- és gammasugárzás aktivitásmérést. Ezen kívül ellenőrzik az ivóvizek, a talaj és a különféle élelmiszerek aktivitását. A Nagykanizsán mért értékek jóval alatta maradnak minden egészségügyi határértéknek. Lásd még *környezetminőség* (B. L.)

rali, az 1970-es években népszerűvé vált technikai sportág. Az első eredményeket a Ferencz testvérek, József és Sándor érték el, akik 1980-ban bajnoki elsőséget szereztek kategóriájukban. Faicsék, Musztácsék, majd a Bánkúti-Dr. Izsák Attila duó jeleskedtek a folytatásban. 1986-ban a Nagykanizsai ÁFÉMSZ SE első ízben rendezte meg a Kanizsai ÁFÉMSZ ralit.. Szakony Szilárd és társai szervezésében zajlott az országos kiemelt bajnoki forduló, ahol az első osztályban 78 versenyautó indult az 550 kilométeres útvonalon, míg a másodosztály 311 kilométeres távját 56 autó teljesítette. 1987-ben a Ferencz testvérek Veronában, az olasz bajnokságon 2. helyet értek el. A Musztács-házaspár a magyar bajnokság első osztályában kategória bronzérmert szerzett. Később változtaták ugyan az egyesületeket, az ÁFÉMSZ-től a KIOSZ-ba, majd az ION Szerviz SE-hez igazoltak, de a navigátor Tálóssival az N-4 géposztályban a hazai és osztrák versenyeken rendre az élmezőnyben végeztek. 1991-től az ÁFÉMSZ SE-ben Szakony Szilárd szakosztályvezető irányításával a Lovász László – Merencsics Árpád duó kategóriájában az országos versenyen a 3. helyen végzett, később Martin László – dr. Izsák Attila és a Ferencz testvérek értek el jó eredményeket, és szereztek országos bajnoki címeket. Lásd még *sportágak* (B. A.)

református egyház története... (Kádár Lajos: A nagykanizsai református egyház története, 1931, 44 oldal.), a reformáció korától, de főként 1887-től, a kanizsai missziós egyházközség megalakulásától a templomépítést közvetlenül megelőző 1930-as évekig, a református egyházat érintő történéseket feldolgozó kiadvány. A szerző 1904-től a nagykanizsai református egyházközségben a lelkesítő teendőket látta el. A kötet, sok fontos várostörténeti adatot is említve szól a gyülekezet talpon maradásáért folytatott küzdelemről, és a *református templom* építéséért hozott áldozatos munkáról. A könyv kiadásából származó tiszta jövedelmét is e nemes célra szánta. Lásd még *egyháztörténeti kiadványok, református templom építésének története* (Cz. Gy.)

református gyülekezet, Nagykanizsán 1887-ben megalakult közösség. Ezt megelőzően a városban élő hívek gondozását a galamboki gyülekezet lelképásztora látta el. A reformáció már a 16. században gyökeret vert a városban. Itt született Kanizsai Pálfi János, akit 1629-ben avattak református püspökké. A *török uralom* idejéből semmilyen adat nem maradt a helybeliek vallásáról. A 19. század végén Nagykanizsán és környékén mintegy 300 református hívő élt, így lehetővé vált a gyülekezet megalakítása, amelynek első lelkésze Matolcsi István volt. A következő években állandóan cserélődtek a közösség vezetői. Kádár Lajos 1904-ben került a lelképásztori hivatalba, munkájának köszönhetően készült el a *református templom*, amelynek lelkésze Matolcsi István volt. 1941 és 1985 között Pomothy Dezső látta el a hívek szolgálatát, kezdetben segédlelkészként, majd lelkészként. 1950-ben elsőként az országban itt alakult meg a Diakóniai Bizottság, amelynek legfőbb feladata a rászorulóknak segélyezése volt. 1985-ben Balogh Tibor lett a hívek lelképásztora. 1980 óta a város lelkésze gondozza a galamboki gyülekezetet és a környék 71 falujában elszórtan élő híveket. Munkáját egy tizenhat tagú presbiteri testület segíti. Lásd még *egyházigazgatási beosztás*, *református templom építésének története* (S. J.)

Református Nőegylet, 1920-ban alapított szervezet, amely a következő évben egyesült az *Evangelikus Nőegylet*tal. Lásd még *egyesületek* (J. L.)

református templom, Vécsey Barnabás városi mér-

nők tervei szerint, Kalmár Zoltán építési vállalkozó kivitelezésében, az úgynevezett római iskola stílusában, 1934-ben épült templom. 28 méter hosszú, egyszerű, áttekinthető épület, keskeny, félköríves záródású ablakokkal. Tömegéből erősen kimagasodó, 19 méter magas, hasás alakú, sisak nélküli tornya homlokzatának bal oldalán van. Ennek vastagsága az északnyugati sarkon legfelül a negyedére csökken. Itt pártázat koronázza, akárcsak a torony melletti háromnyílású, tömbjében is elkülönülő előcsarnokot, amelynek emelt szintjéhez széles, kőkorlátú lépcső vezet. Nagy, tagolatlan falfelületeit a torony sarkánál felhúzott természetes lábazat és az északi oldal fogazott párkánya ellensúlyozza. Főhomlokzatán a torony felső részén magas résablak és óra látható. Belül a padok két oszlopban helyezkednek el, a bejárat felett karzat emelkedik, ezen túl a belső teret az északi oldalon pillérsor is tagolja. Falai puritánok, fehérek. Szentélyrészehez délről gyülekezeti terem csatlakozik. Lásd még *helyi védelem*, *templomok* (K. L.)

református templom építésének története (Rábvölgyi Attila: A nagykanizsai református templom építésének története (1887–1934.), 1997, 40 oldal. Nagykanizsai honismereti füzetek 15.), a gyülekezet saját dokumentumai és főként nyomtatott források alapján megírt, sok illusztrációval ellátott mű, ami a református templom építésének történetéről szól. Tulajdonképpen Kádár Lajos: A nagykanizsai *református egyház története* című munkájának folytatása. Több mint ötszáz református polgár élt Nagykanizsán a templom építésének idején, ami végül városi, majd országos gyűjtés révén, más gyülekezetek anyagi támogatásának igénybe vételével készült el. Az építkezés pontos menetét, a tervezők és a kivitelezők személyét, munkáját, a pontos költségmegoszlást ismerhetjük meg az angol nyelvű összefoglalóval megjelent munkából. Lásd még *Nagykanizsai honismereti füzetek*, *épülettörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

Reformkör, a *Magyar Szocialista Munkáspárt* tagjai által 1988-ban alapított politikai szervezet. Programjában a rendszerváltozást, mint elérendő célt határozta meg. A szervezetnek erős, országos hálózata alakult ki. Az 1988-ban az elsők között alakult nagykanizsai szervezete radikális programja szerint nem reformálni, hanem leváltani akarta az úgynevezett létező szocializmust. 1989-ben komoly szerepe volt abban, hogy az MSZMP megyei pártterkezetlén leváltották az akkori megyei pártvezetést. A rendszerváltás után tevékenysége megszűnt. Lásd még *pártok*, *politikai szervezetek* (J. L.)

régészeti kutatások, mint a közelebbi és távolabbi múlt tárgyi emlékeinek feltárását célzó kutatások a városban és környékén rövid múltra tekintenek visz-

sza. Az első kísérletre 1935–38 között került sor, amikor Makoviczky Gyula tervbe vette, hogy feltárja és bemutatja a méltán híres *Kanizsa várat*. Terve nem sikerült. Talán a legjelentősebb leletmentést 1953–58 között Méri István (Magyar Nemzeti Múzeum) vezette, aki a gyárbővítésekkel veszélyeztetett kanizsai várról szeretett volna minél többet megtudni. Keresényi Edit 1958-ban Letenyén tárt fel egy 9. századi temetőt, Parádi Nándor pedig Letenye-Szentkereszt-dombon egy kerektemplomot. Ugyanitt Kalicz Nándor az *őskori* emlékeket mentette meg. Müller Róbert 1967-es pogányszentpéteri leletmentése érdemel még említést. 1975-ben került Nagykanizsára Horváth László régész, a *múzeum* későbbi igazgatója, aki korábban szabadsága ideje alatt tárta fel a magyarszerdahelyi kelta és római temetőt. Működésének első időszakában bejárta a múzeum gyűjtőterületét, Dél-Zalát, és feltérképezte a régészeti lelőhelyeket. Mintegy félezer különböző korszakba tartozó lelőhelyet talált, amelyek közül az elmúlt években csaknem 60 helyen végzett leletmentést vagy tervásatást. Rajta kívül több régész tevékenykedett vidékünkön, mindegyik a maga kutatási területének megfelelő lelőhelyet feltárván. A 10 évig tartó kis-balatoni ásatások és a Hahót környéki mikrorégiós régészeti kutatások is a gyűjtőterületen zajlottak, és a múzeum gyűjteményét gyarapították. Nagykanizsa és környéke fontosabb ásatásai a következők voltak: Kalicz Nándor: Nagykanizsa-Sánc, Becsehely (*részkor; újkőkor*); Horváth László: Miklósfá (*kelta temetők*), Nagykanizsa-Billa (*péceli (badeni) kultúra*), Nagykanizsa-Inkey-kápolna (*lengyeli III.kultúra, péceli (badeni) kultúra, Somogyvár-Vinkovci kultúra, urnamezős kultúra, római villa rustica, késő római temetők*), Nagykanizsa-Katonatemető, Alsóerdő, Felsőerdő, Nagyrécsce, Gelsesziget (*halomsíros kultúra, római halomsírok*), Nagykanizsa-Bilkei-dűlő (*urnamezős kultúra*), Sormás (*késő római temetők*), Nagykanizsa-Dávid-dűlő (*kelta települések*), Nagykanizsa-Palin (*Sopot és lengyeli kultúrák*), Magyarszerdahely (*kelta temetők, kora római temetők*), Újudvar (*római települések*); Vándor László: *Romlott vár, Bajcsa, Újudvar, Nagykanizsa-Tunggram. (H. L.)*

Reggeli Lap, Kertész József által szerkesztett, 1905 októberétől 1906 januárjáig megjelenő napilap, amely *Ofenbeck Vilmos* és *Balázs Károly* nyomdájában készült. Főlapja a budapesti Független Hírlap volt. Korai és friss információk közlésére törekedett, ám nem vált népszerűvé, így négyhavi megjelenés után megszűnt. Lásd még *sajtó (H. Gy.)*

Reggeli Lapok Melléklete, 1905. június 1-jétől Hamburger Zsigmond szerkesztésében, a budapesti Független Hírlap mellékleteként megjelenő kiadvány. Kiadói *Ofenbeck Vilmos* és *Balázs Károly* voltak. A

lap *Ofenbeck Vilmos* nyomdájában készült. Később miután Nagykanizsán a *Reggeli Lap* is megjelent, annak ellenére, hogy fejlece még mindig azt hirdette, hogy a hét minden napján az olvasó kezébe jut, már csak rendszertelenül adták ki. A Reggeli Lap napilappá válásakor a kanizsai aktualitások abba kerültek, így a melléklet jelentősége fokozatosan megszűnt. Lásd még *sajtó (H. Gy.)*

régi Posta épülete, lásd *Harmincados ház*

regölés, a *karácsonyi ünnepkör*hez kapcsolódó termékenység varázsoló népszokás. A hajdani sámánok, énekmondók kései utódainak tartott regösök úgynevezett regösénekekkel kívánnak termékenységet, bőséget, valamint szerencsét a gazdának és a háznépnek. A ceremónia végén a házbeli eladó leányt is összerögölik egy legénnyel. A Dunántúl egyes részein a regölés legfőbb napjának december 26-át, István vértanú napját tartották, Kanizsa környékén azonban már *Luca-nap* után megkezdtek a regölést, és egészen új-évig járták a házakat. De mára már csaknem feledésbe merült e népszokás, ami legalább 150 éves múltra tekint vissza. Igaz 1956 előtt az öt legényből álló Magyar utcai regölők 4–5 éven át járták Kanizsát és 1960 táján is járt néhány évig Kiskanizsán két, legényekből összeállt regös csoport. Mondókájuk hasonlított a Magyar utcaiakéhoz. Lásd még *karácsonyi ünnepkör, népszokások (K. E.)*

reklámlapok, lásd, *Heti Extra, Kanizsai Kalauz, Nagykanizsai Kisokos, Nagykanizsai Szuperinfó*

rékli, női viseleti darab. Részekbe szabott, elől gombolódó, többnyire testhez simuló, hosszú ujjú blúzféle. 1880 táján már divat volt e polgári hatást keltő ruhánemű, amit különféle anyagokból varrtak, varrnak, és gyakran a szoknyával garnitúrát képezve hordanak. Az 1940-es évektől néha a bebújós, rövid ujjú blúzokat is így nevezik. Már csak az idős asszonyok viselik. Lásd még *kiskanizsai női viselet (K. E.)*

rékli tartó, lásd *lejbi (K. E.)*

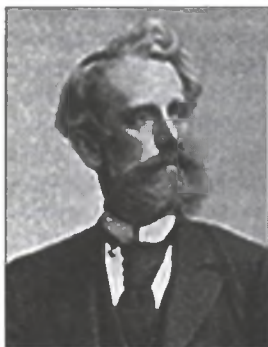
remekelés, mesterremek készítése, a céhlegény mesterré válásához, annak szaktudását bizonyítandóan, elengedhetetlenül szükséges volt mesterségének valamilyen jellegzetes, vagy éppen speciális termékének elkészítése. Hogy mit is kellett elkészítenie azt a céhszabályzat pontosan rögzítette. Az 1698-ban alakult kanizsai szabócéh szabályzata műremekként egy papnak való köntöst jelöl meg, az 1699-ben alakult csizmadiacéh szabályzata szerint pedig mestermunka gyanánt „papucs kapcástul” készítenő. Bevett gyakorlat volt, hogy e mesterremek körüli munkálatokat a céh által arra kirendelt mesterek, a látómesterek

A csizmadia-céh remektárgya
(T. Gy. M.)
Fotó: Erdei

mesterré választását. Lásd még *céh*, *céhszabályzat*, *csizmadiacéh* (R. L. A.)

Remete Géza (1845. június 8. Kőszeg – ?), jogász,

Remete Géza
(ZMÉ)

országgyűlési képviselő. Középiskoláit Sopronban végezte, a pápai és a pozsonyi akadémián tanult jogot, majd államtudományi és ügyvédi vizsgát tett. 1870-ben telepedett le Letenyén és 1872-ben *Király Pállal* szemben képviselői mandátumot szerzett. 1875-ben Kormos Adolf és Farkas György voltak ellenfelei, de ekkor is győzelmet aratott. 1879-ben Nagykanizsán nyitott ügyvédi irodát. *Csengery Antal* nagykanizsai kormánypárti képviselő halála után ő lett az ellenzék vezére. Óriási sikere, hogy Nagykanizsán, ahol „balpárt” még nem győzött soha, Jókai Mórral szemben *Unger Alajost* választották meg Kanizsa országgyűlési képviselőjévé. Az *Ugron-párt* megszűnése után a Nemzeti Párthoz csatlakozott. Saját körzetében 1892-ben ismét sikerült mandátumhoz jutnia. Az 1906-ban alakult Néptakarékpenztár első elnöke.

rendezett tanácsú város, a város jogállása 1872-től. A közigazgatás szabályozásáról szóló törvények szabályozták az e kategóriába tartozó városok közigazgatási felépítését. A lélekszámtól függően 48 és 200 fő között kellett a *képviselő-testületbe* képviselőt választani. Képviselőnek az volt megválasztható, aki országos képviselőt választhatott és írni, olvasni tudott. Az előljárást a rendezett tanácsú városokban a *városi tanács* képezte. Ennek tagja voltak a *polgármester*, a *rendőrkapitány*, a *tanácsos(ok)*, a *főjegyző*, a *rendes fizetési jegyző*, az *árvaszéki ülnök*, a *számvevő*, az *ellenőr*, a *közgyám*, a *levéltárnok* és a

felügyelték. Csizmadia-remektárgyat, valamint ács-, kőműves- és kőfaragócéhtől 1833-ból származó kéziratot őriz a *Thúry György Múzeum*. Sok hivatkozást találhatunk a céhirdo-lomban arra, hogy a céhek költséges és komplikált remek előírásával nehezítették meg legényeik

városi orvos. Ezekon kívül lehetett más tisztviselőket is rendszeresíteni. Nagykanizsán ilyen tisztségek voltak 1872 után: a *szállásmester*, az *erdőmester*, írnokok, az *alkapitány*. 1853-ban Nagykanizsa a megyei kormánybiztostól kért választ arra, hogy rendezett tanácsú városnak tekintheti magát. A válasz ekkor nemleges volt. A későbbiekben, bár gyakorolta az ilyen városok jogait, nem rendezett tanácsúként szervezték. Ez csak az 1872-es tisztújításon történt meg. A városi *szabályrendeletekben* a város „rendezett tanácsú város közigazgatási szervezete”-ként jelölte magát (1872, 1876, 1888). A szabályrendeleteket az alispán jóváhagyta. Nagykanizsa belügyeit a *képviselő-testület*, a *városi tanács*, a *polgármester*, a *rendőrkapitány*, az *árvaszék*, az iskolaszék, a szőlőhegyi előljáróságok és az egyes tisztviselők által önállóan intézte. Lásd még *polgári közigazgatás* (G. F.)

rendőrbiztos, rendőri teendőket ellátó személy. A rendőrlégénység a *kapitányi hivatal* felügyelete alatt és irányítása mellett működött. Szolgálatát a megállapított szolgálati utasítások szerint teljesítette. Nagykanizsán időről-időre visszatérő probléma volt a létszám. Ezt a városi *szabályrendeletek* „szükség szerint” meghatározással fogalmazták meg. A pénzühiány azonban sok esetben akadályozta, hogy a „kellő számú” rendőrlégénység rendelkezésre álljon. A rendőrök 1882-től a kapitányi hivatal, az államrendőrség 1919-es megalakulása után pedig a Belügyminisztérium hatáskörébe kerültek. Lásd még *közigazgatási tisztségek* (G. F.)

rendőrdalárda, lásd *amatőr énekkarok*

rendőrhatalom, lásd *kapitányi hivatal*

rendőrdalárda, lásd *amatőr énekkarok*

rendőrhatalom, lásd *kapitányi hivatal*

rendszerváltás utáni közigazgatás, az 1990-es választásokat követően kialakult, a *tanácsrendszert* felváltó *polgári közigazgatási rendszer*, amely az 1949 előttihez hasonló módon működik. Ismét felállításra került a *polgármesteri hivatal*, működik a *képviselő-testület* és a *közygyűlés*. Nagykanizsa ekkor megkapta a *megyei jogú város* címet. 1990 után a közygyűlés gyakorolja az önkormányzati jogot. Ellátja a jogszabályokban rárüházott és az önként vállalt feladat- és hatásköröket. A közygyűlést a *polgármester*, akadályoztatása esetén az *alpolgármester* hívja össze. Évenként legalább hat ülése van, az ülésnap a napirendi pontok megtárgyalásának befejezéséig tart. Elnöke a polgármester. A döntések előkészítésére, a végrehajtásuk szervezésére, ellenőrzésére a közygyűlés bizottságokat választ. Lásd még *közigazgatási korszakok* (G. F.)

repülés, bár hagyományai a századfordulóra nyúlnak vissza, az ötvenes években játszott komoly szerepet a város életében. Az első repülőgépet Faludy Ferenc

készítette 1907-ben, és ezzel sikerült a *Katonaréten* néhány méter magasra felemelkednie. Siófokon már 7 méter magasra szállt és 60 méter távolságba repült. E gépet egy kiadós eső tönkretette és Faludy, bár a kanizsaiak összeadták számára egy új repülő építésére a pénzt, nem bocsátkozott újabb kalandokba. A várost egyébként 1914-ben szólították fel arra, hogy repülőteret létesítsen, ám e munka megkezdését az első világháború megakadályozta. Legközelebb 1922-ben merült fel ismét a reptér létrehozásának gondolata. Az akkori *polgármester*, dr. *Sabján Gyula* elnökletével megalakult a Magyar Aero Szövetség fiókja, célul tűzve ki a Budapest–Fiume repülőút helyi állomásának kialakítását. A katonai-politikai körülmények azonban ismét megakadályozták, hogy a város polgári repülőteret építsen. Erre csak a második világháború után kerülhetett sor. Az ötvenes évek végén, hatvanas évek elején lelkes pilóták és növendékek a vitorlázó repülőgépek és felszerelések tárolásához hangárt építettek. 1968-ban politikai okokból a repülőtéren a sportrepülést központi döntés nyomán megszüntették, katonai objektum létesült a helyén. A repülősport fejlődése a rendszerváltozás után gyorsult fel. (P. J.)

repülősport, lásd még *Hungária Sportrepülő Egyesület*, *Nagykanizsai Repülőklub*, *sárkányrepülés*

rétegvíz, lásd *artézi víz*

rétitalajok és öntéstalajok, a Principális-völgymedence legmélyebb részein, valamint a mellékpatakok völgytalpán, a magas és a változóan magas talajvíz miatt kialakult rendkívül vegyes talajok képviselői. Közülük a legjobb a réti talaj, amelynek a viszonylag vastag A-szintjében gyakran magas a humusztartalom. A felső rétegek erősen kötöttek, levegőtlenek, túl magas a talajvíz szintje. Kialakulása erdőtlen körülmények között történt. A művelés javít a minőségén. Nedvesebb körülmények között lápos réti talajok jöttek létre. Ezekben a feltalaj humusztartalma eléri az 5–10 százalékot, csak elég nyers. Alul glejjesedés és roszdásodás nyomaival találkozunk. Ha a vízszintet kellőképpen leaszttják, mint például Kiskanizsán sokhelyütt megtették, jó kerti talaj lesz belőle. Az öntés-réti talajok a hajdani vízborításos területeken találhatóak. Sok a csigahéj, kevés a humusz benne. Lásd még *talaj* (Cs. F.)

rézkor, az i.e. 2500 és 1900 közötti időszak, a Dunántúlon három korszakra bomlik a kutatások alapján. Ezek a korai (lengyeli III. kultúra), a középső (Balaton-Lasinja kultúra, tűzdelt barázdás díszű kerámia kultúrája) és a késői (péceli kultúra) fázis. Az első fém, a réz, már az újkőkor végén megjelent, de valamivel gyakoribb használatával csak a középső rézkortól számolhatunk. Lásd még *őskor*, *lengyeli III.*

kultúra, *Balaton-Lasinja kultúra*, *tűzdelt barázdás díszű kerámia kultúrája*, *péceli kultúra* (H. L.)

ringica, hosszú ujjú, testhez simuló, részekbe szabott, városi jellegű, helyi varrónők által varrott blúz, aminek 1900–1950 között számos változatát ismerték Kanizsa környékén. Színben és anyagban hozzá illő szoknyát és fekete kötényt viseltek vele. Lásd még *kiskanizsai női viselet* (K. E.)

Roboz István (1828. október 26. Kötcsé – 1916. április 11. Kaposvár), hírlapíró, költő, szerkesztő. Középiskolai tanulmányait Petőfi Sándor és Jókai Mór iskolatársaként a pápai Református Kollégiumban folytatta. 1848-ban jogi diplomát szerzett, majd Somogyban Noszlopi kormánybiztos titkára lett. 1861 novemberétől főmunkatársa lett a Kanizsán megjelent „Dunántúli Társadalmi Közlöny és Közhasznú Ismeretek Tárá”-nak, majd 1863 júliusától 1866 májusáig felelős szerkesztője a *Zala–Somogyi Közlönynek*. Még ugyanebben az évben megalapította a Somogy című politikai hetilapot. Kezdeményezője volt a vidéki hírlapírók kongresszusának, és elnöke a somogy megyei Berzsényi Irodalmi Társaságnak. Számátalan hazai lapban jelentek meg költeményei, levelei, elbeszélései, rajzai és cikkei. (H. K.)

Róka Lajos (1921–1987), labdarúgó, szakvezető. Már 12 éves korában igazolt labdarúgó volt a Budapesti Testvériség csapatánál. Kapusként az NB II-es Budapesti Vasutas SC-nél védett, majd Tatabányán és Pécsen a PVSK-nál szerepelt. 1947-ben került Nagykanizsára, s 4 éven át ő volt a Vasút kapujának hálóőre. Aktív játékos-pályafutását 1951-ben fejezte be. Megszerezte az edzői minősítést, és a továbbiakban társadalmi edzőként dolgozott a kanizsai vasutasoknál, majd az akkori Nagykanizsa Kinizsinél. Tevékenykedett Gyékényesen, Csurgón és Letenyén is, ahol a felnőtt csapatok működését irányította. A Nagykanizsai *Olajbányász* utánpótláscsapatának szakvezetője volt. 1994-től tiszteletére rendezik meg a Róka Emléktornát. (B. A.)

római halomsírok (tumulusok), környékünkön elsősorban az egykori római *diagonális út* mellett előforduló, az 1. század végétől a 3. század közepéig terjedő időszakból való sírok, a Noricum-Pannónia tartományokban elterjedt halomsíros temetkezések részei. A halomsírok mérete változó, de általában 8–2 méter átmérőjűek és ahol kevésbé érte bolygatás, ott magasságuk még ma is elérheti az 1,5–2 métert. A halom alatt legtöbbször csupán egy halott maradványait találják. Vannak olyan tumulusok, amelyben köepítményt is találtak, e temetkezési formát itáliai hatásként említi a kutatás. Több ilyen gazdag köepítményes halomsírt tártak fel környékünkön. A nagykani-

zsaí Katonatemető-dűlőben a hagyomány szerint a török időkben elesett hősök sírjai vannak, de a még ma is jól látható két halomsír feltárásakor bebizonyosodott, hogy ezek 1. század végi kőkamrás temetkezések. A kelteztést pontosabbá tették az előkerült észak-itáliai csészék és Nerva császár 96-ban vert pénze. Nagyrécsén három halomsírban fordult elő kőépítmény, kettő ezek közül úgynevezett előfolyosós (dromos) sírkamra volt. Egyik belsejét vörös festés is díszítette. Sajnos mindegyiket kirabolták és a sírköveknek is csak a felirat nélküli alsó része maradt meg. Kőépítmény nélküli halomsírokat tártak még fel az utóbbi években a *Csónakázó-tó* melletti Alsóerdőben és a régi 7-es út mellett, a Felsőerdőben, valamint Gelseszigeten.. A környék római halomsírainak kutatása bizonyította be, hogy a jól látható és nagyméretű halomsírok közötti területen úgynevezett lapos sírok is vannak, valamint azt, hogy ez a temetkezési mód az 1. század végétől a 3. század közepéig szokásban volt. Lásd még *római kor*, *római temetők* (H. L.)

Római Katolikus Jézus Szíve Plébánia, eredetét a 13. századra visszavezető közösség, melynek a források szerint 1322-ben már kötemploma volt. A török kiűzése után, a 18. században a hívek adományaiból kápolnát építettek, amelyet Nepomuki Szent János nevére szenteltek. 1924-ben tornyot is emeltek a kápolna mellé. 1830-ig német és magyar nyelven tartották a miséket, később csak magyarul miséztek. Az első világháború után itt alakították ki a város második plébániáját. 1931–32-ben készült el a kórház kápolnája. A *felsőtemplom* 1941-ben épült a 18. századi *barokk* kápolna helyén. A városon kívül a plébánia fennhatósága alá tartozik Sánc, *Bagola*, Kisfakos és Látóhegy is. Lásd még *felsőtemplom*, *Grünhut-ház* (*Deák tér 4.*), *Plébániák Hitélete I.*, *Szikla Alak*, *világi plébánia szervezésének története* (S. J.)

Római Katolikus Sárkány Boldogasszony Plébánia, a város harmadik plébániája, amely 1941-ben nyerte el önállóságát. Előtte a *ferencsek* teljesítettek itt szolgálatot, akik az *alsóvárosi templomból* jártak misézni. A templommal egybeépített kolostor 1950-ben készült el, ám a szerzetesek elhurcolása miatt elnéptelenedett. A veszprémi püspök által kinevezett plébánosok vezettek itt egyházmegyei szolgálatot. *Katona Lajos* tiszteletbeli kanonok vezetése idején újították fel a templom belső berendezését. Őt Szabó Bakos Szilárd plébános váltotta, aki 1968 és 1982 között gondozta a rábízott híveket. 1982-től Erdős Géza tb. kanonok vezeti a gyülekezetet. A *Förhénchegy* kápolna, valamint a cserfői és a Bagó-hegyi kápolna is a közösséghez tartozik. Lásd még *kiskanizsai templom* (S. J.)

római kor, a Dunántúlon Tiberius, a későbbi császár sikeres hadjáratától, az i.e. 13. és 8. század közötti idő-

ponttól az i. sz. 4. század végéig terjedő időszak. A Dunántúlt Pannónia provincia néven csatolták a világbirodalomhoz. Az ezt megelőző korszakban, a *késő vaskor* (kelta kor) idején ugyan Közép-Európa néhány részén a kelták csaknem eljutottak az államalapítás küszöbéig, de a törzsek közötti állandó harcok és persze Róma terjeszkedése ezt lehetetlenné tette. A római kor gyökeres és minőségi változást hozott vidékünkön, mely az élet csaknem minden területét, így például a közigazgatást, a kultúrát, a közlekedést is alaposan megváltoztatta. Lásd *római úthálózat*, *római szarkofág*, *római települések*, *római temetők* (H. L.)

római szarkofág, 1977-ben Nagyfakoson mélyszántás alkalmával előkerült, a 4. századból származó szarkofág. Ásatás híján nem lehet eldönteni, hogy egyedülálló temetkezés volt-e, vagy egy temető egyik sírja. A szarkofágot egy-egy homokkő-tömbből faragták ki, fedelének sarkain akroterionnal, vagyis sarokdíszsel. Belsejében egy házaspár maradványait találták gazdag mellékletekkel. Az először elhunyt feleséget több bronz- és csontkarperccel, üvegasztal szemekből álló nyakláncsal és aranyfülbevalókkal felékszerezve helyezték a sírba, több üvegedény társaságában. A néhány évvel később eltemetett férj ruhá-

A nagyfakos határában 1977-ben talált 4. századból származó római szarkofág (T. Gy. M.)
Fotó: Erdei

zatát egy olyan aranyozott fibula, vagyis ruhacsatoló fogta össze, amelyet a hivatalnokok hordhattak rangjelzésüként. A mellettük talált pénzeket 364–367 között verték, vagyis a temetkezés csakis ezután következhetett be. A szarkofág jelenleg a *Thúry György Múzeum* Fő úti épületében látható. Lásd még *római kor*, *római temetők* (H. L.)

római települések, az i. sz. 4. századig terjedő római korban kialakult települések térségünkben. Nagykanizsán és környékén a kőépület nélküli falvak (vicusok) voltak a jellemzőek, városi rangú települést, erődítményt, katonai tábort a kutatás egyelőre nem tárt fel. A falvak (26 lelőhely) legtöbbször terepbejárás so-

rán találták meg, eddig jelentősebb ásatás ezeken a helyeken nem volt. A mai Hosszúvölgy alatt húzódo település is köépület nélküli volt, de az eddigi szórványosan előkerült leletek, és a feltárt öt fazekas kemence azt jelzik, hogy ez az 1–4. századig lakott település sokkal rangosabb lehetett egy falunál. Sormáson ugyancsak terepbejáráskor szereztek tudomást a falusias jellegű településről, amelynek a temetőjét, valamint az egyik fazekas kemencéjét is megtalálták. A településtípusok egy másik, jelentősebb része a köépülettel is rendelkező helyek, amelyek vidékünkön gazdasági központok (villa rustica) voltak. A néha díszes köépületekben a tulajdonosok vagy a gazdaságot vezetőket laktak. Közélünkben az alsórajki birtokközpont volt a legfényűzőbben kiépítve, ahol például több helyiséget mozaikpadló is díszített. Az *Inkey sírbolt* melletti *villa rustica* valamivel szegényesebb kivitelű volt. Kisebb ásatást végeztek egy újudvari római köépületnél is. Lásd még *római villa rustica* (H. L.)

római temetők, a római korból származó temetkezési helyek, melyek tekintetben Nagykanizsa és környéke gazdagnak mondható. Általánosságban a temetők sírjainak rítusa alapvetően kétféle: hamvasztásos és az úgynevezett csontvázas, vagyis korhasztásos. A halott elhamvasztásának szokása a 3. század közepéig volt jellemző, azután fokozatosan uralkodóvá vált a csontvázas temetkezés. Több kutató ezt a kereszténység előretörésével magyarázza. Lásd *kora római temetők*, *késő római temetők*, *római halomsírok* (H. L.)

római úthálózat, az i. sz. 4. századig terjedő római korban folyamatosan kialakult úthálózat térségünkben. Nyomvonalának megállapítására csak közvetett adatok állnak rendelkezésre. Az antik itinerariumok, az ókori útleírások ugyan nem említik Zala nyugati részének két legfontosabb útját, a borostyán és a diagonális utat, de a római kori lelőhelyek nagyon szépen kirajzolják irányukat. A borostyán út az Adriai-tengert kötötte össze a Keleti-tengerrel. Nagykanizsától nyugatra Alsólendva (Halicanum) mellett haladt észak felé, amelynek egyik fontos állomása volt Zalalövő (Salla municipium). Ebből ágazott le Halicanumnál délkeleti, majd keleti irányba futva a diagonális út, amelynek végcélja Aquincum (Óbuda) volt. Ez az 1. században már működő fontos út tulajdonképpen a mai M7-es ösének tekinthető. Letenye, Becsehely, Sormás, Hosszúvölgy, Nagykanizsa, Nagyrécsé jelentős római leletei bizonyítják ezt az utat. A környékre jellemző észak-dél irányú völgyek déli, lankás lábánál futott tulajdonképpen ez az út, melyből a völgyekben lévő települések felé másodrendű utak ágazhattak le. Lásd még *római kor* (H. L.)

római villa rustica, az *Inkey sírbolt* mellett meglelt római gazdasági központ, villagazdaság, melynek tel-

jes feltárása során csaknem 8000 m² területet vizsgáltak át. Három köépületet találtak, amelyek környékbeli homokkőből készült falait később kibányászták. A villagazdaságot a 3–4. században használták, de az előkerült importáru és a besimított kerámiák alapján lehetséges, hogy még az 5. század elején is lakott volt. A települést 258–260 körül támadás érthette, de az élet nem szakadt meg, sőt az egyik kétsaroktornyos, belsőudvaros köépületet kibővítették egy freskóval díszített, padlófűtéses, kéthelyiséges fürdővel. Sikertült az egyik köépületet körülvevő kerítést és kapuját, valamint az udvarba épített karám nyomait is megfigyelni. Ezeken kívül három kút feltárására is sor került. A gazdag leletanyag közül említésre méltók az orvosi műszerek, az eszközök, az ékszerek, a Rajna mellékéről és Észak-Afrikából származó import kerámia, valamint a tulajdonosok, Cotonius, Maximus, Paulina névkarcolatos tájjai. A szomszédos domboldalon sikerült megtalálni a villagazdaság temetőjét is. Lásd még *késő római temetők*, *Lazsnaki-patak kapturája*, *római kor* (H. L.)

A római villa rusztikából származó mécses (T. Gy. M.)
Fotó: Erdei

Romlott vár, lásd *Botszentgyörgy vára*

Rosenfeld-ház, a Fő út 4. szám alatti eklektikus stílusú lakóház. Az épület helyén eredetileg állott kisebb házát Rosenfeld Adolf kereskedő 1875 májusában megnagyobbította, hogy méltó szomszédja legyen a díszes *Városháza* épületének. Az emeletes ház földszintjén működött majd 100 éven keresztül Nagykanizsa egyik legrégebbi üzlete, a Rosenfeld-féle fűszer-, csemege-, üveg-, porcelán-, vadászati cikkek, dísz- és műiparú üzlet. A nagyhírű kereskedőházat 1832-ben Rosenfeld Sándor alapította. Az üzletmenetre jellemző, hogy a századfordulón a Rosenfeld Adolf Fiai cég évente négyszer 160 oldalas, rajkos árjegyzéket adott ki, melyben sok ezer darabos árukészletét hirdette. Az üzlet 1929-ben szűnt meg. Az épület homlokzatának vonalvezetése az egykor mellette állott, 1872–73-ban épített Városháza vonalait követi. Földszintjén kváderezett pil-

lérek között íves kirakatablakok látszanak, az emeleten baluszteres övpárkány fut végig. Homlokzatát emeletenként toszkán pilaszterek tagolják, kapuja felett konzolos, baluszteres erkély látható. Az 1950–60-as években még műemlék jellegű épület volt, ma Nagykanizsa Megyei Jogú Város Közgyűlése 20/1992.(XI. 23.) sz. rendelete értelmében utcai homlokzata helyi védelmet élvez. Lásd még *helyi védelem* (K. Zs.)

A Városháza vonalait követő 2 emeletes Rosenfeld-ház (középen) az 1930-as években (T. Gy. M.)

Rotary Fúrásí Rt., a Rotary Fúrásí Kft. egyszemélyes részvénytársasággá történő alakításával 1994. október 1-jén létrejött olajipari vállalkozás. Tulajdonosa a MOL Rt, illetve 1998-tól annak befektetéskezelő leányvállalata, a MOL INVEST Rt. A jogelőd Rotary Fúrásí Kft., a MOL Rt. társaságaként a *Kőolaj- és Földgázbányászati Vállalat (KFV)* fúrásí üzletágából alakult 1990. július 1-jén. A részvénytársaság fő profilja a magyarországi szénhidrogénkincs és a mélységi vizek kitermeléséhez szükséges kutató és feltáró fúrások mélyítése, kivizsgálása, a termelő kutak kiképzése, javítása. Alapításától jelen van a nemzetközi kőolajbányászati piacon is. Sikeres munkákat végzett Ausztriában, Líbiában, Tunéziában, Abu Dhabiban, Kuvaitban, Moldáviában és Szíriában. Alaptevékenysége mellett az olajipari szolgáltatások széles körének elvégzésére is képes. Speciális szénhidrogénbányászati munkák is fűződnek a cég nevéhez, mint például az algyői vízszintes fúrások és a zsanai földalatti gáztárolóban végzett munkálatok. A részvénytársaság székhelye Nagykanizsa, telephelyei Nagykanizsán, Gellénházán, Kiskunmajsán vannak. Vezérgazgatója: Illés Miklós. Lásd még a *kötet támogatói* (383. oldal), *szénhidrogén-ipar* (S. L.)

rovásoló nap, lásd *pünkösd*

Rozgonyi Iskolai Sportkör, 1988-ban alakult sportkör, melynek jogelődje a DSK volt. Elnöke Tóth Miklós. Iskolai csoportjai: (1.) fiú-lány atlétika 25 fő, (2.) lány torna 15 fő, (3.) fiú-lány úszás 60 fő, (4.) fiú triatlon 25 fő, (5.) fiú labdarúgás 40 fő, (6.) fiú-lány

sakk 10 fő, (7.) fiú-lány játékos sportversenyek 80 fő. Az általános iskola 144 m² alapterületű tornaterme 1927-től szolgálja a sportot, és 50 éve több más sportág szakosztályi versenyzőinek is otthonául szolgál. Lásd még *diáksport* (B. A.)

Rozgonyi úti Általános Iskola, 1911-ben átadott oktatási intézmény, ami 1948-ig a 2. sz. iskolakörzet központjaként működött. Az 1930-as években 8-900 tanulója volt. Az 1979-es felújításig 14, a bővítés után 16 tanulócsoporttal működött és dolgozik jelenleg is. Kijelölt beiskolázási körzete az északi városrész, de központi helyzete miatt a város más részéről is vannak tanulói. Az *autóbusz-buszpályaudvar* viszonylagos közelsége miatt jelentős a vidéki diákok aránya. Az intézmény dolgozóinak létszáma 41, ebből 33 a pedagógus. Nagy gondot fordítanak a tehetséggondozásra és a felzárkóztatásra, elsősorban anyanyelvi és matematika tantárgyakból. A speciális érdeklődésű tanulók számára ügyes kezek, egészségügyi, képzőművészeti, riporter, irodalombarát, furulya, számítástechnika, kis matematikus, tánc, turisztika, bélyegyűjtő, sakk, labdarúgó és báb szakköröket működtetnek. Tanulóik részt vesznek az ország más és más tájainak erdei iskolai programjaiban és a szomszédos országokba szervezett sítáborozáson. Az alaptevékenységhez kapcsolódó kiegészítő tevékenység a napköziotthoni és a tanulószobai ellátás és az igé-

A helyi védelem alatt álló Rozgonyi úti Általános Iskola épülete
Fotó: Erdei

nyektől függően nemzeti-etnikai kisebbséghez kötött programok szervezése. Az iskola városi szintre is kisu-gázó rendezvényei: hagyományörző nap és a városi Arany János szavalóverseny. Az intézmény igazgatói: Poréus Antal (–1921), Brauner Lajos (1921–28), Filó Ferenc (1928–45), Vandra Jenő (1945–56), Kenyeres Béla (1956–65), Burján Kálmán (1965–70), Koller József (1970–83), Tóth Miklós (1983–). Lásd még *alappokú oktatás, helyi védelem* (K. I.)

Rózsa Szálló, lásd *Bogenrieder-palota*

Rózsa úti Általános Iskola és Speciális Szakiskola, mostani épületében tevékenységét 1979-ben megkezdő, ám profilját tekintve a század közepéig visszanyúló oktatási intézmény. Gyógypedagógiai oktatás, általános iskolába kihelyezett csoportokban az 1947/48-

Rózsa úti Általános Iskola udvari frontja

as tanévvel indult a városban. 1949-ben Koronczy Rudolf vezetésével, az Arany János utcában már önállóan, 3 tanteremben folyt a munka. 1955-ben a Zrínyi Miklós utcába, nem éppen ideális körülmények közé költözött az intézmény, így itt a fő feladat az oktató-nevelő munka feltételeinek biztosítása volt. Folyamatos felújításokkal 1972-re a helyzet sokat javult. Az 1979/80-as tanévben új nevelési tervet vezettek be a kiegészítő iskolákban, s ebben a tanévben a Rózsa utcai új, mai épületbe költözhetett az intézmény, ahol tovább működött az óvodai tagozat is. Ez később megszűnt, feladatát a korai fejlesztő csoport vette át. A Speciális Szakiskola az 1991/1992-es tanévben enyhé fokban értelmileg sérült, vagy más oktatási intézménybe gyenge tanulmányi eredmény miatt fel nem vett tanulók számára indult. Jelenleg gazdaasszony, parkgondozó-karbantartó és kerti munkás OKJ szakmai képzés folyik. A korai fejlesztő csoport 1994-ben indult, az autista csoport szükségességéről 1995-ben határozott a város közgyűlése. Az iskolában 47 főállású pedagógus, öt gyermekfelügyelő és 10 főállású nem pedagógus tevékenykedik. Az intézmény 10 évfolyamos általános iskola és 2 évfolyamos szakiskola, ami lehetőséget nyújt napközi, illetve tanulószobai foglalkozás igénybevételére is. Szakszolgálati tevékenység keretén belül az intézmény pedagógusai látják el az óvodáskorúak logopédiai kezelését, általános és középiskolás tanulók gyógytestnevelését, valamint a mozgássérült gyerekek konduktív pedagógiai ellátását. A választható tanórái a kommunikáció, a matematikai felzárkóztatás, a magyar nyelvi felzárkóztatás és a kiegészítő ismeretek, amelyek főként az életvitel területére koncentrálnak. A beiskolázott tanulók 29 százaléka a város vonzáskörzetéből érkezik. Az intézmény igazgatói: Koronczy Rudolf (1947–49), Tóth Ferenc (1949–70), Horváth Ferenc (1970–87), Lajos Lászlóné (1987–92), Horváth Istvánné (1992–). Lásd még *alapfokú oktatás* (K. I.)

Rózsakert étterem, lásd *Arany Szarvas Szálloda és Vendéglő épülete*

rozsdabarna erdőtalaj, a vidék jellemző talajtípusa. A *Kiskanizsa* és *Bajcsa* közötti magasabb homokfelszín hajdani folyóvizeinek üledékeiből származó, erősen savanyú talaj (pH: 4-5). A homokfelszín magassága változó, a hajdani vízfolyások medrei és a szélbarázdák ugyanis részekre tagolják. A termőrétege mészmentes, az A-szint humuszos és rossz vízgazdálkodású, a B-szint vályogosabb az agyagbemosódás miatt. Termőképessége gyenge, akácot és fenyőféléket érdemes telepíteni rá. Helyenként kovárványos erdőtalajok is megjelennek. Feltűnő jellegzetességük a felhalmozódási szintben futó zezugos vasas csíkok, amelyek némileg javítják a talaj vízgazdálkodását. Néha jégkorszaki eredetű fagyzsákok is előfordulnak benne. Gördövénynél a pannontengeri meszes homok is foltokban felszínre kerül, a termőképessége nagyon gyenge. Lásd még *talaj* (Cs. F.)

röpike, más néven röpöke, a falusi asszonyok, lányok között 1900 táján divatosá váló, különféle kelmékből varratott, hosszú ujjú, lenge, lefelé bővülő blúzféle, amit nem kötöttek be a szoknyába. Elejét és kélzöljét szegőzések, csipkebetét vagy keskeny gyári csipke, alját általában szélesebb csipke vagy gyárilag hímzett fodor díszítette. Készítőik a városi divatot igyekeztek követni. Lásd még *kiskanizsai női viselet* (K. E.)

röplabda, a második világháború után népszerűvé váló sportág a városban. A szakág zalai úttörői a kanizsaiak voltak. A legelső játékosok a Nagykanizsai Vasutas TE (ma *MÁV NTE*) csapatában kezdtek, ahol férfi együttest hoztak létre. Később a Nagykanizsai Bányász (ma *Olajbányász*), és a Nagykanizsai

Az olajosok bronzérmes együttese
Balogh Antal gyűjteményéből

Vörös Meteor sportkörnél is megalakult a férfi csapat. A Vasút csapata az 1950-es években rövid ideig az NB II-ben szerepelt. A hatvanas években a Nagykanizsai Dózsában alakult csapat, a Volán-Dózsa, Chren-

kó Mihály edző vezetésével 1972-ben már az NB II-ben szerepelt. A csapat játékosja volt Földi József, aki később éveken át az NB I-es ZTE csapatában jeleskedett. A Volán-Dózsa csapatát 1978-ban a Kanizsai Vízmű SE vette át. Az együttes megnyerte a megyei bajnokságot és feljutott az NB II-be. Itt a legjobb helyezése a 7. hely volt. Ebben az időszakban a város két második vonalbeli együttesel is rendelkezett, miután az Olajbányász női csapata szintén az NB II-ben szerepelt 1978-tól. A csapatot Gulyás Ferenc edző irányította, de közben rövid ideig Révész Béla, majd Vékási István volt az edző. 1981 őszétől Czvetkó Tamás vezette az edzéseket. Az Olajbányász az 1985/86. évi bajnokságban az NB II Nyugati csoportjában bronzérmes lett. A csapat tagjai: Bögri Erika, Tóth Ágnes, Molnárné, Rózsa Ildikó, Czvetkóné, Szélighné, Magyar Klára, Henczler Zsuzsanna, Kelemen Krisztina, Mészáros Kornélia, és dr. Füléné. A Kanizsa Vízmű SE 1983-ban, az Olajbányász SE 1988 júniusában szüntette meg röplabda-csapatát. Lásd még *MÁV NTE, Olajbányász SE, sportágak* (B. A.)

Russay Olivér (1925. április 20. Szombathely – 1990. április 19. Nagykanizsa), sportoló, szakvezető. 1949-ben Budapesten végezte el a Testnevelési Főiskolát. Teniszben főiskolai bajnok, evezésben magyar válogatott kerettag volt, de vonzotta a cselgáncs, a kézilabda és a kosárlabda is. A főiskolai évek után Szombathelyen tevékenykedett, egy évig Zalaegerszegen, majd 1950-től Nagykanizsán tanított. Tizenöt éven át

a *Thúry György Kereskedelmi Szakközépiskolában*, majd 1965-től a *Mezőgazdasági Technikumban*, és nyugdíjazásáig a Cserháti szakközépiskolában vezette a sportoktatást. Az *Olajbányász* tenisz csapatának játékosja, majd edzője volt. NB II-es férfi kézilabda-csapatot hozott össze. A város diák- és minőségi sportjában meghatározó szerepet játszott a kosár- és kézilabda és a tenisz szakágakban. A hetvenes években módszertani vezetőként segítette a *MÁV NTE*-t. 1994-től rendszeresen megrendezik tiszteletére a Russay Kosárlabda Emlékversenyt. 1995-től iskolai sportcsarnok viseli a nevét. (B. A.)

RynoLand, fantázianév, amelyet a nagykanizsai városüzemeltetésben érdekelt cégek közös gondolkodásmódjukra alapozva alkottak meg. A név „mögött”

felsorakozott társaságok – a *Ryno*, a *Saubermacher-Ryno*, az *NSR*, a *Rynoline* és a *Park Kft.*, valamint a *Floreat Kanizsa Alapítvány* – nyitottak azok előtt, akik elfogadják az alap gondolatot és szeretnék elérni, hogy Nagykanizsán olyan környezet alakuljon ki, amelyben érdemes élni. Lásd még a *kötet támogatói* (384. oldal) (L. B.)

Sabján Gyula, dr. (1875. szeptember 24. Nagykanizsa – ?), 1913-tól 1930-

Dr. Sabján Gyula (ZMÉL)

ig a város *polgármestere*. Iparos családból származott. Nagykanizsai gimnáziumi tanulmányai után Budapesten jogi végzettséget szerzett, majd budapesti és kaposvári gyakor nokoskodás után 1907-ben Nagykanizsán nyitott ügyvédi irodát. 1910-ben megválasztották a város főjegyzőjének. *Vécsey Zsigmond*

melllett dolgozott, viszonyuk azonban, a korabeli leírások szerint, nem volt felhőtlen. Vécsey 1913-ban bekövetkezett halála után a város polgármesterévé választották. A *Tanácsköztársaság* idején ügyosztályvezetőként dolgozott, szakértelmére a kömműnek is szüksége volt. A háború után minden igyekezetét arra fordította, hogy a meginduló nagyarányú középítkezésekhez kölcsönt szerezzen. A Sugár úti volt *Frigyes (Károly) laktanyában* székelő *piarista gimnázium* számára, az épület átalakításával megfelelő körülményeket biztosított. Polgármestersége alatt 1926-ban új *városi bérház* épült, tető alá került a kiskanizsai *elemi iskola*, és megtörtént a *városi kórház* részleges renoválása is. Ugyancsak ebben az évben épült fel az új *Városi Színház*. 1928-ra befejeződött a *vízvezeték-rendszer* kibővítése, a *csatornahálózat* kiépítése. Új iskolák felállítását szorgalmazta, megteremtette a Stefánia Anya- és Csecsemővédő Intézetet. Működése folytán beruházások egész sora indult el és valósult meg, a városi infrastruktúra új elemekkel gyarapodott. Ugyanakkor a korszak igényeinek megfelelően korszerűsítette a meglévő *szabályrendeleteket*, és újak megalkotását is kezdeményezte. 1930 után ügyvédi tevékenységet folytatott. Lásd még *polgári közigazgatási rendszer* (G. F.)

sajtó, lásd *ifjúsági lapok*, *irodalmi folyóiratok*, *oktatási-nevelési témájú lapok*, *kulturális témájú sajtótermékek*, *politikai lapok*, *reklámlapok*, *társadalomtudományi sajtótermékek*, *sportlapok*, *szakmai-üzemi lapok*, *vallási témájú lapok*, *vegyes tartalmú lapok*, *vicclapok*

sakk, a város sporttörténetében a századfordulóig visszakövethető népszerű sportág. Az 1900-as évek elején már élénk sakkélet folyt az *Iparoskörben* és a *Polgári Egyletben*. 1923-ban Pintér Sándor elnökletével és 25 taggal alakult meg a Kanizsa Sakk Kör, ami 1926-ban felvette a Maróczy Géza Sakk Kör nevet. A második világháborúig e kör volt a vidék meghatározó sakkközpontja. A háború után a Maróczy Kör helyébe a Városi Társadalmi Szövetség lépett. A sakkélet vezetői ekkor Böhm József és Weiszfeld Ferenc voltak. A 80-as években a Tunggram Rt. karolta fel a sakkot. Visszahozták a régi játékosokat, és 1988-ban

Lámpagyári sakközők az 1996-os versenyévben
Fotó: Soproni

megrendezték a *Tunggram-Kanizsa Kupa* Nemzetközi Sakkfesztivált és a FIDE-versenyeket. A csapat 1990 őszen megnyerte az NB II küzdelmeit, így 1991 óta az NB I-ben játszik. Emellett a *MÁV NTE*, Mátés József vezetésével, illetve a Tunggram második, Nyugat Kft. néven versenyző csapata az NB II Nyugati csoportjában szerepelt. A sikerek részesei: Kiss László játékos-edző, Rausz Attila, Bagonyai Attila, Krutti Valér, Rezsek Győző, Nádas Tamás, Ragats József, Gerencsér József, Csikár Brúnó, Papp Nándor, Belán István, Kassai Zoltán, Sziva Antal, Kericsmarics József, Domsa Valéria, dr. Pintér Ferenc, Honfy György, Tamóczky Attila, Hegedűs Ferenc, Kamarás Péter. Csapatvezető: Kassai Zoltán. A Városi Sakk Szövetség elnöke: Nádas Tamás. A középmezőnybeli szereplése után óriási siker-szerűt indított el az 1978-as olimpiai bajnok, Ribli Zoltán, aki 1995 elejétől a kanizsaiak első táblás játékosa. A csapat az 1997/98. évi bajnokságban az 5. helyet szerezte meg. A játékosok: Ribli Zoltán, Stohl Igor, Faragó Iván, Horváth Péter, Krutti Valér, Végh Endre, Schneider Attila, Szilágyi Péter, Bagonyai Attila, Tamás Norbert, Bodó Norbert, Flumbort András, Papp Nándor, a holland válogatott házaspár Van M. Johann és felesége, Sziva Erika, illetve Szabó Virág. Csapatvezető: Somogyi Jenő. Lásd még *Nagykanizsai Izzó Sakk Klub*, *sakkiskola*, *Tunggram Kanizsa Kupa*, *sportágak* (B. A.)

sakkiskola, képességfejlesztő program a városban. 1991-ben Kiss Lászlónak, a Tunggram edzőjének öt-

lete alapján 100 kisdíák bevonásával három iskolában megkezdődött képességfejlesztő tantárgyként a sakk- és a logikai oktatás. A *Hevesi Sándor Általános Iskolában 1*, a *Templom téri Általános Iskolában* kettő, míg az *Andrejka úti Általános Iskolában* egy osztályban, 7–8 évesek részvételével indult a sakk tanítása. A kisdíásokkal előbb Kiss László, majd Bagonyai Attila nevelődező foglalkozott, aki az utóbbi években az ország egyik nívós utánpótlás-bázisát hozta létre a városban. A *Nagykanizsai Izzó Sakk Klub* ma már az országos ranglistán a 3. helyen áll. Olyan saját nevelésű játékosok tűntek itt fel, mint Kiss Judit (EB ezüst, vb bronzérmes korosztályos), az NB I-es Tamás Norbert, Flumbort András, Szabó Virág és Biskopics Boglárka, akiket korosztályuk legjobbjaiként tartanak nyilván. 1998-ban, az ausztriai Mureck-ben megrendezett Európa-bajnokságon Flumbort a 14, Szabó a 16 évesek korosztályos versenyében a középmezőnyben végzett. Lásd még *sakk* (B. A.)

Sallér Lajos (1842–1905), építőmester, 1885 és 1893 között az *Önkéntes Tűzoltó Egyesület* parancsnoka. 1893-ban az ő irányításával alakították ki egy önkormányzati raktárból a tűzoltó őrtanyát, ami a Báthory utcából költözött a Kossuth térre, a *tűzoltó laktanya* mai helyére. Ő volt az építész a sormási templomnak is. (T. S.)

Saló, Helsinkitől 110 kilométerre nyugatra fekvő, 23 500 lakosú finn város. 1996-tól Nagykanizsa *testvér-városa*. A település III. Sándor orosz cár engedélyével 1877-ben lett önálló község, városá 1960-ban nyilvánították. Gyorsan fejlődő ipari-, kereskedelmi- és kulturális központ. Legnagyobb termelő üze a Nokia gyár, ahol 5600 ember dolgozik. Több mint százéves a Leino acélipari konzern, nemzetközileg ismertek a Fiskars gyár szerszámai, a Horsma gyár mezőgazdasági és faipari gépei, de jelentős az iskola- és irodabútor gyártás is. Saló vidéke jó feltételeket biztosít a cukorrépa és gabonatermesztéshez, itt működik a legreggibi finn cukorgyár. Az üzletek 60-100 ezer fős vonzáskörzet ellátására rendezkedtek be, az infrastruktúra minden területen teljes, a kórházat a környező településekkel közösen tartják fenn. Az oktatás kiemelt szereplője a kereskedelmi iskola, a felnőttoktatási központ és a turkui egyetem kihelyezett részlege. Saló közelében található az ország legnagyobb kiránduló körzete, a 3000 hektár területű Teijo, mely sziklák, hangafüves erdők, süppedékes vadon, tavak és mocsarak mozaikja. A finn nyelvben a „saló” erdős sziget jelent, a város központja a tengerről csónakkal elérhető. A városközponthoz közel 100 hektár nagyságú sportpark van, ahol többek között jégcsarnok, atlétikai és labdajáték pályák, lovasiskola és manézs, fedett- és szabadtéri teniszpályák találhatók. A szolgáltatások kiegészítője a 18 lyukú golfpálya és az

uzsoda. A rádióamatőrök klubja nemzetközileg is ismert, a tizenhárom sportklubnak ötezer tagja van. 1998-ban három jelentős szabadidős létesítmény készült el, így a 3 ezer fős nézőterű többfunkciós sportcsarnok, a szépművészeti múzeum és a tengerparti turistavasút. Salo büszkesége a Városi Könyvtár, mely a település fejlődésének szimbóluma. Jelentős kulturális esemény a hagyományosan június elején megrendezésre kerülő nemzetközi gyermekdal-fesztivál. Az amatőr művészeti csoportok között több felnőtt kórus is működik. A lakosság többsége evangélikus vallású. Lásd még *testvérvárosok* (G. T.)

A finnországi Salo 1996-tól testvérvárosa Nagykanizsának
Fotó: Gerencsér

Sambach, Caspar Franz (1725. Breslau – 1795. Bécs), festőművész. Szülővárosában J. H. Depée-nél tanult, majd 1740-ben Bécsbe ment, ahol egy évig a kor talán legjelentősebb közép-európai szobrászának, G. R. Donnernek a tanítványa. Mestere halála után, P. Troger irányítása alatt a Képzőművészeti Akadémia hallgatója, ahol 1744-ben a növendékek között első díjat nyert munkájával. 1754-től, mások szerint 1759-től tagja az Akadémiának, 1762-től professzora, valószínűleg 1773-tól, más szerzők szerint 1772-től vagy 1779-től haláláig rektora. Első ismert munkája a nagykanizsai *alsóvárosi templom* 1747-ben készült, Szent Családot ábrázoló, igen kvalitásos főoltárképe. Ennek megrendelője *Batthyány Lajos* akkori kancellár, Kanizsa kegyura volt. Tevékenységének súlypontja Morvaország területére esett. Hazánkban oltárképeket festett még a székesfehérvári jezsuita és a budai Nagyboldogasszony templomba, Szász Albert herceg megbízásából dombormű-utánzatú, grisaille technikával készült képeket készített a pozsonyi vár koronakabinetjébe és hasonló jellegű supraportokat a budai királyi várba. (K. L.)

Sánc, lásd *Aty*, *Bagola*

Sándor Mátyás (1905. Nagykanizsa – 1971. Connecticut, USA), festőművész. Művészeti tanulmánya-it a budapesti Képzőművészeti Főiskolán végezte. A

második világháború után az Amerikai Egyesült Államokba vándorolt ki és Connecticutban telepedett le, ahol hamarosan stúdiót nyitott. Elsősorban portréfestéssel foglalkozott. Alkotásai számos New York-i kiállításon szerepeltek sikerrel. (K. L.)

Sándor-József-Benedek napja, (márc. 18., 19., 21.) az időjárás változásával összefüggő *jeles napok* közé tartoznak. Ezek a tavaszköszöntő napjaink. „Sándor, József, Benedek, zsákban hozza a meleget!” – mondogatják, az-az végre kezdődhetnek a tavaszi munkálatok a szántóföldeken és a kertekben. Lásd még *jeles napok* (K. E.)

Sárec-tenger, lásd *Cziglicze-tó*

sárkányrepülés, a városban a hetvenes évek második felében megjelent sportág. Bali Ferenc, a régi repülőklub titkárának vezetésével az *MHSZ*-ben kezdtek repülni, majd az Egyesült Izzó Honvédelmi Klubjában, később a Tungram Aero Klub önálló szakosztályában működött a szakág. Az 1980-as évek közepén Kém Sándor, Dolmányos László, Marics István, Bali Ferenc a 12 fős magyar válogatott keret tagjai voltak. A technika tökéletesedésével a *Hungária Sportrepülő Egyesület* színeiben érték el kimagasló eredményeiket. A szakág technikai fejlesztésében, a motoros gépek korszerűsítésében jeleskedő kanizsai sárkányosok remek eredményeket értek el nemzetközi versenyeken is. Előbb a Ferinc-Kém duó vett részt számos európai versenyen, később a Ferinc-házaspár jeleskedett. 1995-től a Ferinc-Tóth L. László kettős az 1995-ben Oxfordban rendezett Európa-bajnokságban a 12., 1996-ban Dél-Afrikában a világbajnokságban a 15. helyen végeztek. A törökországi I. Légi Világjátékokon a Ferinc-Lukács kettős csapatban ezüstérmet, Ferinc egyéniben ugyancsak ezüstérmet szerzett 1997-ben.

Világcsúcstartó kanizsaiak. A Ferinc Vince-Tóth L. László páros hajlékony szárnyú kétülése sárkányával 1998 áprilisában kétszer is világcsúcsot döntött a 100 kilométeres zártpályás, Nagykanizsa-Zalaszentiván-Nagykanizsa közötti hurokrepülésben. Új sebességi világcsúcsot is felállítottak 118,65 km/órás teljesítményükkel. Lásd még *Hungária Sportrepülő Egyesület, repülősport, sportágak* (B. A.)

Sarlós Boldogasszony napja, (július 2.) Kiskanizsa *fogadott ünnepe*, a búcsú időpontja. Szűz Mária eme ünnepének elnevezése onnét ered, hogy a középkorban népünk őt tartotta az akkor még a nők által sarlóval végzett aratás patronusának, az életet biztosító anyaföld szimbólumának. Többnyire ekkor kezdődött az aratás. E nap délelőttjén a városrész lakói misére mennek az ünnep névadójának védelmét élvező templomba, délután pedig a búcsúba, ahol a fiatalok szórakozással, a szülők a gyerekek megajándékozásával töltik az időt. Nagy a vendégjárás is ilyenkor. Az esemény tisz-

teleteré gyakran idegenből is hazatérnek a rokonok, barátok. Régen a nap zárásaként este a *Polgári Olvasóköri* bált tartottak, melyen fiatalok és idősek egyaránt részt vettek. Lásd még *fogadott ünnep* (K. E.)

Sarlós Boldogasszony Plébánia, lásd *Római Katolikus Sarlós Boldogasszony Plébánia*

sáska, a kiskanizsaiak ragadványneve. Eredete ismeretlen, de tény, hogy 1900 táján gúny- illetve csúfnév-ként használták e városrész lakóinak megnevezésére. Keletkezését N. Szabó Gyula az 1929-ben megjelent *Barbarits* féle *Nagykanizsa* monográfiájában azzal magyarázta, hogy a környező falvak lakói szerint a 19. század végén a település polgárai kitűnő termelvényekkel, kertészeti primőrjeikkel úgy ellepték a környező városok piacait és vásárait, mint a sáskák a rétet. „Panaszként” hamarosan felmerült velük szemben, hogy olyan fürgék és szemfülesek, mint az örmény kereskedők, senki sem tud túljárni az eszükön. Azonban az idézett monográfia megjelenésekor *Kiskanizsa* „pógárai” már büszkén, öntudatosan vallották magukat sáskának, s teszik ezt máig is változatlanul. (K. E.)

Sáska-Petőfi Termelőszövetkezet, lásd *Alkotmány Termelőszövetkezet*

Sass Brunner Erzsébet, sz. Farkas Erzsébet (1889.

Sass Brunner Erzsébet
(T. Gy. M.)

Nagykanizsa – 1950. Baraely, India), festőművész. Művészeti tanulmányait 1908-tól *Sass (Brunner) Ferenc* iskolájában végezte. 1909-ben feleségül ment mesteréhez, 1910-ben született lányuk, a ma Indiában élő Brunner Erzsébet (lásd *díszpolgárok*) festőművész. Művésszé érése az 1910-es évekre tehető, ám az első világháború bukását követő évek, férjéhez hasonlóan benne is mély válságot idéztek elő. 1929-ben lányával együtt, férjét hátrahagyva Indiába költözött, ahol megtalálta igazi önmagát és a művészi kiteljesedést. Bejárta szinte az egész földrésznyi országot és a világ más tájait, így többek között Japánt, az Egyesült Államokat, Angliát, Olaszországot. Művészetével mindenhol őszinte elismerést aratott. Alkotásainak legfontosabb vonulatát a tájképek alkotják, amelyek fontos alapműve a zavartalanul áradó napfény. Témaválasztásával sokszor kapcsolódik az őt befogadó közegehez, sok képén idézi fel a buddhista kegyhelyek

vagy az egyszerű indiai emberek életének hangulatát. Stílusa alapvetően a nagybányai plein air festészetre épül, emellett az indiai festészet dekorativitása volt rá hatással. (K. L.)

Sass (Brunner) Ferenc (1882. Pécs – 1963. Sümeg),

Sass (Brunner) Ferenc
(T. Gy. M.)

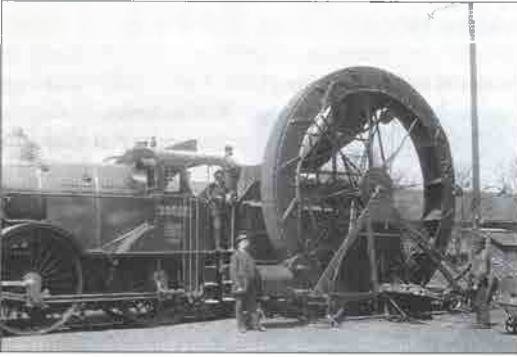
festőművész. Budapesten végezte el a képzőművészeti főiskolát, majd a müncheni akadémián tanult Hollósy Simonnal. Mesterét követve képezte magát tovább a nagybányai – ahol Ferenczy Károly is hatással volt rá – majd a técsői művésztelepen. 1908-ban már sikeres hazai és külföldi kiállítások álltak mögötte, amikor Nagykanizsára költözve létrehozta a város első festőiskoláját. Iskolájából került ki, első tanítványaként a város egy másik jelentős festőművésze, Farkas Erzsébet, akit *Sass Brunner Erzsébet* néven 1909-ben feleségül vett. Lányuk az Indiában élő Brunner Erzsébet (lásd *díszpolgárok*) festőművész. A tájképek mellett számos alkotása politikai töltést is hordozott. A világháborús vereség, majd az 1919-es proletárdiktatúra bukása életének olyan eseményét jelentette, amelyen a későbbiekben nem tudott felülemelkedni. Korai képeinek kifejezőerejét, a többéves szünet után újra kézbe vett ecsettel már nem tudta elérni. (K. L.)

Satronic Kft., olaj- és gázégők vezérléseinek, tartozékainak részegységeit gyártó társaság. Az előd *Flamtronic Kft.*-t 1990-ben alapította a *Kögáz* és a svájci *Satron AG*. Az 1991 májusában elindult gyárban 45 dolgozó tevékenykedett, majd 1995-re már száz fölé emelkedett a létszám. 1996 szeptemberétől új tulajdonos, a *Honeywell* vásárolta meg a céget, amelynek keretében 1999 márciusában több mint 170 dolgozó tevékenykedik a három esztendővel korábban elkészült új gyárpületben. Ügyvezetők: René Hoppler (Svájc), Hiesz Miklós. Lásd még a *kötet támogatói* (385. oldal) (L. B.)

Saturnia mozi, lásd *Arany Szarvas Szálloda és Vendéglő*

Schilhan János (1859. június 27. Sopronhórpács – 1926. augusztus 14. Köröshegy), okleveles gépészmérnök, feltaláló. Elemi iskolai és főreáliskolai tanulmányait Sopronban végezte. Gépészmérnöki oklevelét 1878-ban Mittweidában, a Gépészeti és Elektrotechnikai Főiskolán szerezte. Ezt követően többek között egy tengerjáró hajón teljesített szolgálatot. Behajtotta a tengereket, óceánokat, és Dél-Amerikába is el-

jutott. 1885-ben a Cs. és Kir. Déli Vaspálya Társaság alkalmazta Székesfehérvárott. 1888-ban került a ka-

A Schilhan-féle szénemelő kerék, előtérben maga a feltaláló (T. Gy. M.)

nizsai *fűtőház*ba, majd az újonnan átadott sziszeki fűtőház főnöke lett. 1889-től Barcsra, majd 1891-től újra Székesfehérvárra helyezték. 1904-től ismét a kanizsai fűtőház főnöke, egészen 1920-ig, nyugdíjaztatásáig. Számptalan találmány, szabadalom fűződik nevéhez, így például az úgynevezett Schilhan-féle váltóbiztosítás (1904), amely a vonatok korábban gyakori kisiklását akadályozta meg. Ő dolgozta ki a mozdonykazánok melegvízzel történő mosásának módszerét is. Ez az üzemben lévő kazánok hirtelen lehűlését, ezáltal a tűzszekrények élettartamának növelését segítte elő. A Schilhan-féle szénemelő kerék a mozdonyba a korábnál nagyobb mennyiségű szén volt képes feljutatni, fizikai munkát váltva ki ezzel. (H. K.)

Schlimp, Carl, osztrák építész. Ő tervezte az ország három legnagyobb vasúti pályaudvarát, köztük a nagykanizsait is. Az 1861-ben elkészült kanizsai pályaudvaron minden kocsiosztály utasainak külön-külön váróterem állt a rendelkezésére, és az épületben megoldották az induló és érkező utasok szétválasztását is. Az építész csarnokot tervezett az első négy vágány fölé, miközben az épületegyüttesben a vonatfogadó csarnok nem különült el az általános épületrésztől. Lásd még *vasútállomás* (P. J.)

Schöne, Ludwig (? – ?), német származású, ismert bécsi építész, aki az 1880-90-es években több épületet tervezett Nagykanizsán. Lipcsében született, tanulmányait ugyanott és Hannoverben végezte. 1871-ben költözött Bécsbe, ahol jelentős megbízásokhoz jutott. Theodor Bachhal együtt a bécsi 18. kerületi evangélikus templom tervpályázatának első díját nyerte, s tervük alapján épült meg a nagyméretű templom. Az 1880-90-es években sokat foglalkoztatott építész volt Bécsben, egy sor tetszetős bérházat és bérpalotát épített. Nyugat-Magyarországon is több kiemelkedő jelentőségű épületet tervezett, Magyarfalván, Beleden,

Kőszegen, Szombathelyen, Sopronban tevékenykedett. Nagykanizsán 1885-ben Weiser József gépgyáros részére tervezett kétemeletes palotát a Fő út 9. szám alatt. 1886-ban a *Kereskedelmi Kaszinó* építtette fel a tervei szerint a székházát. A Csengery út 4–6. számú eklektikus stílusú épületek is a tervei szerint készültek, a 6. számú 1887-ben Dr. Schreier Lajos sebészorvos lakóházának. A Deák tér 10. szám alatti eklektikus stílusú palotának, a *Pollák-háznak* is ő volt a tervezője 1896-ban. 1900-ban a nagykanizsai Zsidó Hitközség a *Zsinagóga* átalakítására készített tervet Schönével, de a kivittől Tandor Ottó és Lajta Béla műépítészek tanácsára végül is elkészült. (K. Zs.)

Segítség háza, lásd H. N. (*Hetedik Napot*) *Ünnepelő Adventista Egyház Nagykanizsai Gyülekezete*

semfü-semfa, (*Lycium halimifolium* Mill.) körülbelül másfél méter magasra növő, ágasbogás növény, amiből régebben a parasztagdák, egyes háztartásokban pedig az asszonyok seprűt kötöttek. Használták még a fűz- vagy nyírfagallyakból készített ágseprűt, valamint a cirokseprűt is. Ez utóbbit azonban többnyire vásáron vették, illetve veszik napjainkban is. (K. E.)

Házi készítésű ágseprűket árusító asszony Nagykanizsán 1962-ben

Fotó: Kerecsényi

serfőzdétől a sörgyárig... (Rózsás János-Háncs Lajos: A serfőzdétől a sörgyárig... A Kanizsa Sörgyár centenáriumi évkönyve, 1892–1992, 1992, 82 oldal.), az 1892-ben helyi vállalkozók által létrehozott Nagykanizsai Malátagyár és Serfözde Részvénytársaság megalapításának 100. évfordulója alkalmából megjelent kötet, amely végigkíséri a sörgyár történetét, beszámol az eredetileg korszerűnek és nagy kapacitásúnak számító üzem építéséről. A gyár 1911-ben felvette a Király Serfözde Részvénytársaság nevet, 1928-ban megvette a Dreher–Haggenmacher Első Magyar Részvény Serfözde Rt. 1945-től egy évtizeden át szünetelt Kanizsán a sörfőzés, 1956-tól a gyár újjáépült, modern üzemmé vált. A szállítási alakulása, a hordós sörtől a palackozott sörök irányába való elmozdulás, a termelés

technikájának változásai, az új eljárások ismertetése mellett az itt gyártott sörök hazai és nemzetközi díjait is felsorolják a szerzők. A reprezentatív kivitelű, sok illusztrációval díszített munka magyar, angol, német és orosz nyelvű összefoglalóval zárul. Lásd még *Dréher Sörgyarak Rt., gazdasági kiadványok (Cz. Gy.)*

Sétakert, a város legnagyobb területű, 4 hektáros parkja. Már az 1850-es években létezett egy városi sétatér-alapítvány, mely kihágási büntetéspénzekből gyarapodott évről-évre. Nagykanizsa 1853-ban a kabinetirodához fordult, hogy létesítendő parkját I. Ferenc Józsefőről nevezhesse el, de a kérést a sétatér körüli terek és utcák kiépüléséig elutasították. 1896-ban *Tripammer Gyulának*, a *Szépítő Egylet* ügyvezető-elnökének javaslatára vették fel a millenáris díszközgyűlés programjába egy promenád létesítését. Az első 6 holdat a létesítményhez kiskanizsai gazdaktól vették meg. Tripammer Gyula, Fabik József városi kertész segítségével maga ültette be a kertet, s ápolta haláláig. 1900-ban a vasúti bevágás mellett további 280 négyszögölt csatoltak a sétatérhez, majd megvetették a Csengery utcai „barátok kertjét” is. A század elejétől élénk élet folyt a parkban: cigányzene, katonazene, cukrászda vonzotta vasárnaponként a közönséget. A sétatér temető felőli bejáratánál 1909-ben egy, a vasúti bevágást átívelő vasbetonhidat építettek. A Szépítő Egylet már 1901-ben tervbe vette egy a Batthyány utcát a Sétatérrel összekötő híd építését, a város csak 1912-ben készítette el a terveket, de a háború miatt az építkezés elmaradt. 1927-ben újra felmerült a terv megvalósítása, de végül is csak 1960. augusztus 20-án adták át rendeltetésének. 1925-ben újabb 6 holdnyi területtel bővítették a parkot, s a város a saját kezelésébe vette át. A park elnevezése nagy

Sétakerti pihenő 1905-ben
(G. R. O.)

vitát váltott ki a városban. 1925. októberében a Magyar Városi Mérnökök Országos Szövetsége arra kérte a vidéki városokat, hogy Jókai Mór emlékére, születésének 100. évfordulóján ligetet, fasort létesítsenek, vagy már meglévő sétányt nevezzenek el az íróról. A *Zalai Közlöny* a Sétatér „Jókai-park” elnevezésére tett javaslatot, Kelemen Ferenc pénzügyi igazgató azonban a Tripammer-népkert elnevezést ja-

vasolta. A Szépítő Egylet is a Jókai-liget elnevezést pártolta, de a park fő útját Tripammerről szerette volna elnevezni. A két évig elhúzódó vitában a *városi tanács* a Városliget és Tripammer-út névre tett javaslatot. Az 1927. július 8-án megtartott rendkívüli közgyűlésen a tanács kitartott javaslata mellett, de Ádám Róbert indítványa alapján a közgyűlés végül az egész kertet „Tripammer-kert”-nek nevezte el. A köztudatba nem ment át az elnevezés, a város lakossága továbbra is Sétakertnek nevezte, s nevezi ma is a parkot. 1930-tól kezdve jelentősen csökkent a területe, a *Strandfürdő* építésekor 12 ezer m²-t, majd a *MAORT-lakótelep* építésekor még nagyobb részt hasítottak ki belőle. 1992 óta a kert teljes területe, növényzete és képzőművészeti alkotásai is *helyi védelmet* élveznek. Lásd még *Kossuth téri felüljáró (K. Zs.)*

Sétakert távlati képe 1908-ban
(T. Gy. M.)

Sétakerti Diák Sportegyesület, a Petőfi-Vécsey Általános Iskolában működő sportegyesület. 1986-ban alakult, jogelődje a Vécsey DSK volt. Elnöke Parti Tibor. Iskolai csoportok: (1.) fiú-lány atlétika 60 fő, (2.) fiú vízilabda 30 fő, (3.) fiú-lány sí 25 fő, (4.) fiú-lány szabadidős sport 200 fő. Az iskola tornaterme évtizedek óta fontos szerepet játszik a városi sportéletben, mivel számos sportágnak, így az ökölvívásnak, a cselgáncsnek, a vívásnak, az asztalitenisznek, a tornának, a birkózásnak, a súlyemelésnek otthont ad, biztosít edzési és versenyzési lehetőséget. Lásd még *diáksport (B. A.)*

Simonfay Lajos, dr. (1893 – ?), jogász, 1944. június 28-tól 1945. április 5-ig a város *polgármestere*. Újvidéken járt gimnáziumba, majd Budapesten szerzett jogi diplomát. Az *első világháború*ban katonaként részt vett Przemysl ostromában, majd három év négy hónapot szibériai hadifogságban töltött. Hazaérkezése után *vtézi* címet kapott. Huszonöt éven keresztül köztisztviselőként dolgozott Kispesten. Adóhivatali tanácsnok volt, amikor 1944. június 28-án Jaross Andor belügyminiszter kinevezte Nagykanizsa polgármesterének. Beiktatásakor megköszönte elődjének, dr. *Krátky*

Istvánnak a városért végzett munkáját, programbeszédében kihangsúlyozta, hogy egy politikai pártba sem kíván belépni, mert a város egész közösségének pártatlan polgármestere akar lenni. Művelt, zenekedvelő embernek ismerték. A szájhagyomány szerint a várost elfoglaló szovjet és bolgár csapatokat a város szélén, a Teleki út végén fogadta. Megbízása 1945. április 5-én, a *nemzeti bizottság* megalakulásakor szűnt meg. A *Városháza* páncélszekrényének kulcsait és a benne lévő értékeket hiánytalanul átadta utódjának. Az ötvenes években a *Vörös Csillag Termelőszövetkezet*ben dolgozott, majd a hatvanas évek elején Nagykanizsáról Morgánypusztára járt ki, ahol tsz-könyvelő volt. 1963-ban visszaköltözött Budapestre. Lásd még *második világháború kanizsai vonatkozásai* (G. T.)

Singer Lipót nyomdája, 1883-tól 1896-ig működő, sorrendben a negyedik nagykanizsai nyomda. Elsősorban megyei és városi iratokat készített. Emellett még könyveket is nyomott, de újság kiadására, illetve nyomására nem vállalkozott. (H. Gy.)

Sneff József (1887. aug. 31. Nagykanizsa – 1919. okt. 9. Nagykanizsa), asztalos, politikus. 1919. január 23-án Nagykanizsa kormánybiztosává nevezték ki, ebben a minőségében megszüntette a *képviselő-testületet* és a testület jogait egy javarészt munkásokból álló néptanácsra ruházta át. Az 1919. március 22-én megválasztott ideiglenes *direktórium* elnöke, majd az április 7-én megtartott tanácsválasztás után, a létrejött *hetven tagú tanács* elnöke. Zala megye szétválása után *Alsó-Zala megye* tanácsának elnöki tisztét is betöltötte. A Tanácsköztársaság bukása után letartóztatták. A vallatások során szerzett sérülései miatt 1919. október 9-én meghalt. (G. F.)

softball, új sportág, a baseball női változata. Traub Attila edző vezetésével 1995-ben lépett pályára és mutatkozott be a helyi csapat. Ekkor a kanizsai gárda az országos softball-bajnokságban bronzérmes volt, 1996-1997-ben szintén a harmadik helyen végzett. A csapat tagjai: Gyimesi Magdolna, Poprádi Eszter, Kovács Rita, Mesztergyey Gabriella, Bántó Zsófia, Léránt Livia, Feitli Kornélia, Horváth Zsuzsanna, Ölvedi Anita, Balassa Nóra, Tótmárton Vera, Kun Zsuzsanna, Szeitli Katalin. Játékos-edző: Gyimesi Magdolna. Csapatkapitány: Kovács Rita. A kanizsai lányok közül öten tagjai a magyar softball válogatottnak. Lásd még *Ants* (*Hangyák*) *Thúry Baseball Klub*, *sportágak* (B. A.)

Sóhivatal, az államot megillető sójüvedéket behajtó hivatal. 1840-től tevékenykedett a városban, miután Kanizsának jelentős volt az átmenő kereskedelme, és itt történt a Zalában és Somogyban felhasznált só el-

osztása. A havi átlagos forgalom elérte a 20 vagonnyit. Lásd még *Harmincados ház* (P. J.)

Solty Jenő (1920–1984), tornász, szakvezető. A Test-

Solty Jenő

nevelési Főiskola elvégzése után Veszprém-ben kezdett tanítani, a későbbiekben pályafutását a kanizsai piaristáknál, majd a gimnáziumban folytatta. 1961-től Letenyén először az általános iskolában, majd a helyi gimnáziumban is tanított. Nagykanizsára való visszatérése után az Ipari Szakmunkásképző Intézet tanárként dolgozott. Az iskolai sport

mellett nagy szakértelemmel vett részt a tornaszakosztályok munkájában, éveken át edzője volt a Nagykanizsai Olajbányásznak. Nyugdíjazását követően nem vált meg a tornasporttól, Zalakomárban oktatta a kisdíákokat. 1988-tól a Batthyány gimnáziumban a középfokú iskolák tanulóinak részvételével emlékversenyt rendeznek tiszteletére. 1994-től a kiskanizsai iskolában az általános iskolások szintjén versennyel tisztelegnek emléke előtt. (B. A.)

Somlyó Zoltán (1882. június 22. Alsódomború – 1937. január 7. Budapest), költő. Eredeti neve Schwarz. Nagykanizsán járt kereskedelmi iskolába, első verse is itt jelent meg a *Zala* című lap szerkesztői üzenetében, rossz példaként. Érettségije után különböző lapoknál újságíróként dolgozott, kötetei Szegeden kiadott kötete szerezte meg számára az első elismerést. 1913-tól Budapesten élt, ahol állandó munkatársa volt a Pesti Hírlapnak, a Pester Lloydnak. Több verse a Nyugatban is megjelent. Költészetének alaphangja a magányosság, a reménytelenség. 1911-ben kiadott „Az átkozott költő” című kötete, címével a szerző állandó jelzőjévé vált. Összegyűjtött műveinek két kötete a „Válogatott versek” (Bp. 1953) és „Nyitott könyv. A titkos írás” (Bp. 1960). (K. I.)

Somogysszentmiklós, lásd *Miklósfa*

Somogyvár–Vinkovci kultúra, a korai bronzkor, vagyis az i.e. 1900 és 1700 közötti időszakot jelentő kultúra a Dunántúl nagy részén. A déli eredetű népesség településeit már a dombtetőkön is megtaláljuk, sőt ezek közül néhány már erődített volt. Az egyik legjelentősebb ásatás vidékünkön Börzöncén volt, ahol a hulladékgyűjtőkből csaknem 60 edény került épen vagy

kiegészíthető állapotban a felszínre. Különösen jelentősök a kultuszélethez tartozó miniatűr, agyagból formált juh-, marha-, sertés-, kutyaszobrok és egy négykerekű kocsimodell töredéke. A másik fontosabb ásatás helyén, az *Inkey sírbolt* mellett a földbe mélyített 4 x 3 méteres házukat is sikerült megtalálni. Kiemelkedő lelet innen egy bikaszobrocska és egy amulettként használt agyag-phallos. Környékünkön Galambok-Öreghegyen és Oltárc-Márki-hegyen tudunk erődített településükről. Lásd még *bronzkor* (H. L.)

Bikaszobrocska a Somogyvár–Vinkovci kultúra telepéről, az Inkey sírbolt szomszédságából
(T. Gy. M.)
Fotó: Erdei

Sopot és lengyeli kultúrák (I–II.), a környékünkön az *újkőkor* legfiatalabb szakaszát kitöltő kultúrák. Csak néhány éve bizonyosodott be, hogy a Sopot kultúrának nemcsak a hatásával, hanem önálló településeivel is számolni kell a Dunántúlon, így például Becsehelyen és Bicskén. Három fejlődési szakaszt különít el a kutatás, amelyek közül a legfiatalabb, a *lengyeli III. kultúra* már a rézkorba tartozik. A lengyeli kultúrát az edényeken lévő gyakori díszítés miatt a „festett edények népének” is szokták nevezni. Először ebben a korszakban használtak agyagkanalat. Egyik nagy kiterjedésű településén, Szepteknek folyt ásatás, a többi nyolc lelőhelye terepbejáráskor vált ismertté. A palini agyaggyerő-helyen a szakirodalom által „lengyeli körárokknak” nevezett szentély van. Hármás árokrendszerrel körbevettek akkoriban egy nagyjából 100 méter átmérőjű területet és a szertartásokat itt végezték el. A hozzá tartozó településük a szomszédos dombtetőn helyezkedett el. Lásd még *újkőkor* (H. L.)

Soprony–Németh–Újhelyi Vasúttársaság, a Sopron–Nagykanizsa vasútvonal kezdeményezője. 1850 januárjában e társaság meghatalmazott választmánya írásban fordult a városhoz, azt tudakolva, hajlandó-e Nagykanizsa az új vonal és állomásépület megépítéséhez szükséges telkeket ingyen felajánlani. A város azonnal és pozitívan reagált, sőt a telkeken kívül magára vállalta a kisajátítás költségeit is és épületfát is

felajánlott a *városi erdőkből*. Nagykanizsa egyébként annyira fontosnak ítélte e vasútvonal megépítését, hogy még német nyelvű kérvényt is írt a miniszteriumba létrehozása érdekében. E törekvés végül is eredményes volt, hiszen 1865-ben létrejött a Nagykanizsa–Szombathely–Sopron–Bécs vasúti összeköttetés. Ez lehetőséget adott Bécs összekötésére Fiumével, de magyar területen keresztül, szemben a pragerhofi vonallal. Lásd még *vasút* (P. J.)

Sörgyár, lásd *Dreher Sörgyárak Rt.*

sörház, lásd *Vasemberház*

sósgurgula, fából esztergályozott, jól záródó fedéllel ellátott sótartó, melyet a falusiak a napi étel mellett mindig magukkal vittek a mezőre. Mivel nem nedvesedett meg benne a só, legalább egyet a hegyi pincékben is tartottak belőle. E praktikus, a mindennapi életet megkönnyítő tárgyat a vásárokon szereztek be, majd évtizedeken át használták. Lásd még *hagyományos használati eszközök* (K. E.)

Sport presszó, lásd *Városbíró háza*

sportágak, lásd *asztaltenisz, atlétika, autókrossz, baseball, biliárd, birkózás, bridzs, cselgáncs, diáksport, hőlégballon, kajak-kenu, kerékpár, kézilabda, kosárlabda, labdarúgás, lábtoll-labda, lovassport, modellezés, motokrossz, mozgássérültek sportja, ökölvívás, rali, repülősport, röplabda, sakk, sárkányrepülés, softball, sportakrobatika, sportlövészet, súlyemelés, tájfutás-tájékozódási futás, teke, tenisz, természetjárás-turisztika, téli sportok, torna, triatlon-duatlon, úszás, ülőröplabda, vívás, vízilabda* (B. A.)

sportakrobatika, Jurik Gyula, a Budapest Építők színeiben versenyző többszörös magyar bajnok kezdeményezésére, az *Olajbányász SE* háza táján az 1980-as évek elején útjára indult sport. Bévárdy Gyula, olajos tornaedző tanítványai közül a Tóth-Takács fiú páros, majd a Kovács–Kiss vegyespáros ért el először sikereket. Lásd még *Kőrösi Kanizsa Kft. Diák Sportegyesület, Zalaerdő–Hevesi DSE, Zsigmond–Winkler DSE, sportágak* (B. A.)

sportegyesületek, a városban egykor és ma működő sportszervezetek. 1866. május 10-én Rambauser Norbert táviráda-hivatali főnök és Porges József vasúti inspektor-mérnök kezdeményezésére alakult meg a Nagykanizsai Torna Egylet (NTE). A 34 beiratkozott tag többsége sürgőnyhivatalnok volt. Az ideiglenes tisztikar elnöke *Ebenspanger* Lipót, majd az 1867. november 17-i tisztválasztó közgyűlésen *Walbach Mór* kereskedőt választották meg az egyesület elnökének, aki 16 éven át töltötte be e tisztséget. Később

egyletbe tömörültek a lóverszék, a korcsolyázók, majd létrejött két kerékpár klub is. Az 1900-as év elején 80 taggal alapították a Nagykanizsai Sport Clubot, amelynek elnöke Nagy Lajos. Ezután létrehozták az Ifjúságképző Sport Egyletet, amely a későbbiekben Ifjúsági Kör Sport Egylet néven működött. 1912-ben a díszelnök Dobrovics Milán, az elnök Nagy Lajos, az ügyvezető Strasser Márton, a titkár Bágyoni-Szabó Ödön volt. 1912-ben alakult a Nagykanizsai Előre Futballklub és a Nagykanizsai Munkás Testedző Egyesület, aminek elnöke Bognár Zsigmond, jegyzője dr. *Mező Ferenc* volt, 1913-ban a Nagykanizsai Atlétikai Club is megalakult. Az első világháború alatt csak az NTE működött. 1919 tavaszától a főtitkárnak megválasztott dr. *Mező Ferenc*, illetve Bogenrieder Frigyes és az új elnök, dr. *Krátky István* városi főjegyző vezetésével vette kezdetét az egylet 5 éves aranykora, amikor a futballisták, az atléták, a tornászok, a birkózók és több sportág jeles versenyzői sorra aratták győzelmeiket. 1919 júniusában Perger Róbert vezetésével futball és atlétikai sportággal megalakult a Vasutas Atlétikai Klub, amelynek elnöke Antal Jenő, titkára *Windisch Dénes* volt. Egy évvel később Gyenes Lajos elnökletével létrejött a Nagykanizsai Atlétikai és Futball Klub, majd a rövid életű Transdanubia Egylet (a későbbi Nagykanizsai Sport Egylet). 1922. március 21-én alapították a Zrínyi Sport Torna Egyletet, amely a sport szinte minden ágát művelte, de csak keresztények lehettek tagjai. Elnöke Tabajdy Kálmán honvédelmi államtitkár, zalai földbirtokos, titkára Finta József szászados volt. 1927-ben alakult a Kanizsai Futball Club profi futballcsapattal, amely később Zala-Kanizsa néven szerepelt Bogenrieder Frigyes elnöksége alatt. A második világháború után az NTE és a Vasút mellett új sportegyesület kezdte meg működését. 1945 májusában a *Magyar–Amerikai Olajipari Részvénytársaság* akkori vezetői, *Majerszky Béla* okleveles bányamérnök elnökletével létrehozták a MAORT Sportegyesületet, amely augusztusban egyesült a bázakerettyei Dunántúli Olajvidék Sport Egylettel, és 16 sportággal Zala legnagyobb sportegylete lett. A város sportéletében egykor meghatározó szerepet játszó Zrínyi Torna Sport Egylet helyébe az olajosok léptek, akik fél évszázados működésük alatt átírták a zalai-kanizsai sporttörténelmet. Versenyzőik kiténtek az olimpiákon és a világversenyeken, a nemzetközi és a hazai viadalokon. 1974 őszétől 1997. április 4-ig a tisztikar ügyvezető elnökeként, majd elnökként Baranyai István töltötte be a sportvezetői tiszteket. A második világháború után tartalmas sportélet bontakozott még ki a Vasútnál, az NTE-Nagykanizsai Építők Sportegyesület 3 új szakosztályt indított. 1968. május 25-én egyesültek a Nagykanizsai Vasút Torna Egylettel (NVTE), ettől kezdve *MÁV Nagykanizsai TE* (MÁV NTE) néven szerepeltek a 15 szakosztály versenyzői. Eköz-

ben gomba módra gyarapodtak az egyesületek. Női asztaliteniszben az NB I-ben szerepelt a Nagykanizsai Medosz és a Kanizsa Bütorgyár, női-férfi kézilabdában az NB I B-ben a Nagykanizsai Gazdász, férfi tekében és asztaliteniszben az NB II-ben a Kanizsa Üvegyár. NB III-as focicsapattal rendelkezett a Nagykanizsai Dózsa–Volán Dózsa, a Sáska–Petőfi TSZ SK Kiskanizsa, és a ma már nem működő *Honvéd Thúry SE* focicsapata.

Az 1866–1945 között alakult, de később megszűnt egyletek: Nagykanizsai Lövész Egylet, Korcsolyázó Egylet, Nagykanizsai Kerékpár Klub, Hungária Kerékpár Egylet, Millennium Kerékpár Egylet, Nagykanizsai Sport Club, Ifjúságképző Sport Egylet, ami később Ifjúsági Kör Sport Egylet néven működött, Nagykanizsa Előre, Nagykanizsai Munkás Testedző Egyesület, Nagykanizsai Atlétikai és Futball Klub, Transdanubia, Zrínyi Sport Torna Egylet.

Az 1945 után létrejött, de időközben megszűnt egyesületek: Nagykanizsai Medosz Sportkör, Nagykanizsai Vörös Meteor Sportkör, Nagykanizsai Spartacus, Nagykanizsai Dózsa–Volán Dózsa, Sáska–Petőfi TSZ Sportkör, Kanizsa Bütorgyár Sportkör, Nagykanizsai Gazdász Sportegyesület, Kanizsa Üvegyár Sportkör, Gelka Sportkör, Nagykanizsai ION Szerviz Sportegyesület.

Működő sportegyesületek napjainkban: lásd *ANTS Thúry Baseball Club*, *AFÉSZ Sportegyesület*, Biliárd és darts Sportegyesület, Box Barátok Köre, *CWG-Kanizsai Vízmű Sportegyesület*, *DKG EAST Lövész Klub*, *Globo-Kanizsa Hólégballon és Szabad-idő Sportegyesület*, *Hamburger Sportegyesület*, *Honvéd Thúry Sportegyesület*, *Hungária Sportrepülő Egyesület*, *Kanizsa Box Klub*, *Kanizsa Kajak-kenu Klub*, *Kanizsa Kosárlabda Klub-DKG-EAST*, *Kanizsa Lovasklub*, *Kanizsa Sportegyesület*, *Kanizsa Tenisz Klub*, *Kanizsa Kerékpáros Klub*, *Kiskanizsai Sásák*, *Kögáz Hólégballon Klub*, *Magic Autókrossz Team Klub*, *MÁV Nagykanizsai TE*, *Dr. Mező Ferenc Olimpiai Baráti Kör*, *Miklósfai Sportegyesület*, *Nagykanizsai Izzó Sportegyesület*, *Nagykanizsai Labdarúgó Klub-ELTECO*, *Városrészi Sportegyesületek (Bagola, Bajcsa, Palin)*, *Olajbányász Sportegyesület*, *Nagykanizsa, Olajipari Természetbarát Egyesület*, *Police Sportegyesület*, *Postás Sportegyesület*, *TRI-CO Triatlon Klub*, *Városi Si Klub*, *Zalaerdő Sportegyesület*. (B. A.)

sportévkönyvek (Deregi László: Nagykanizsa város 1993., 1994., 1995. évi Sport Évkönyve), a város sporteredményeit megőrkítő sorozat, amelynek kötetei az adott években a sportegyesületek és szakosztályok tevékenységéről kínálnak pontos leírást. Az évkönyvek a minőségi és tömegsport-rendezvényeket egyaránt megemlítik, rövid havi összefoglalókat adnak, majd az események ismertetése következik. Képekkel, riportokkal és tudósításokkal színesítik a ren-

geteg név, eredmény felsorolását. Imponáló mennyiségű adat gyűlt össze három év alatt közel 1300 oldalon. Lásd még *sportkiadványok* (Cz. Gy.)

sportkiadványok, azok az önálló kötetben megjelent munkák, amelyek a város sportéletének korábbi és jelenkori történéseit dolgozzák fel. Deregi László: Nagykanizsa város 1993., 1994., 1995. évi Sport Évkönyve, lásd *sportévkönyvek*. Deregi László: Út a siker felé. Bajnok lett a Nagykanizsai Olajbányász labdarúgó csapata, lásd *Út a siker felé...* Kiss János: Kanizsai olimpikonok 1896–1996, lásd *olimpikonok*. Mező Ferenc: Hetvenéves a Nagykanizsai Torna Egylet, lásd *Nagykanizsai Torna Egylet*. Lásd még *kiadványok a városról* (Cz. Gy.)

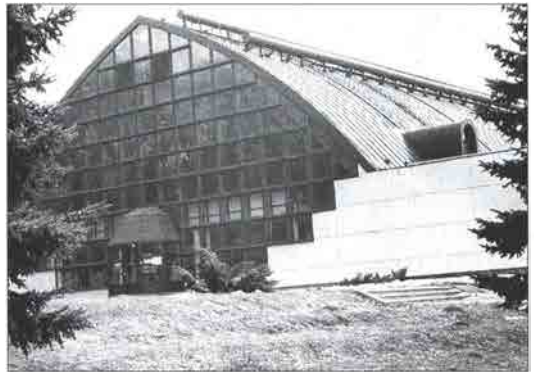
sportlapok, lásd *Dunántúli Sporthírek*, *Dunántúli Újság*, *Kanizsai Sport+Foci*, *Lelátó*

sportlétesítmények, versenysportra és tömegsportra alkalmas helyek, építmények. A múlt század második felében a tornászok a *Zöldfa vendéglő* kertjében, a lövészek a *lazsnaki-kertben*, a korcsolyázók a *Bárány-vendéglő* mögötti területen edzettek. 1910-től a *Katonarét* szolgált a futballisták otthonául. Sörshordókra szegezett deszkákra ült a nézősereg, szertárként a *városi kórház* melletti régi kaszárnya egyik szobáját használták. 1920-ban az ország legnagyobb sporttelepét hozták itt létre, amely a focisták és az atléták bázisa lett. De csak három évig. Miniszteri rendeletre – mondván, a kiképzés miatt szükség van a területre – a katonák felszántották a létesítményt. Ezt követően azonban a honvédelmi miniszter kérésére a város 6 holdnyi területet adott a Zrínyi Torna Egyletnek, ahol egy év alatt megépítették az 1923. május 6-án, Horthy Miklós kormányzó jelenlétében felavatott Zrínyi Sporttelepet. Az 1930-as évek elejétől benépeült a hajdani kefégyári területen a vasutas-pálya, míg az 1933-ban átadott városi *strandfürdő*n élénk úszó- és vízilabda sport vette kezdetét. Az 1945 májusában alakult MAORT SE 1947-ben adta át a Vár úton, a *DKG* mai helyén lévő Bányász-pályát. Később korszerűsítették a Vár úti olajos-tenisz sporttelepet is. Az 1960-as évek elejétől a gépgyáriaké lett a Bányász-pálya. A város által, az *alsóvárosi templom* közelében biztosított területen 1964-ben, a *DKG* hathatós támogatásával adták át a mai *Olajbányász* pályát. Az 1970-es évek második felében az *OKGT*, a *városi tanács* és a *Kögzás* támogatásával hozták létre a (mai) Zárda úti stadiont, ahol 1978-ban felavatták a bitumenes kézilabda-stadiont, automatizálták a tekepályát, maj újabb futballpályákat építettek. A labdarúgás fejlődése miatt további pályák építésre is szükségessé vált. A határőrség és a sörgyáriak társadalmi munkával építették fel a mai Volán-Dózsa pályát. Kiskanizsán szintén új pálya épült a hatvanas években, ugyanakkor bővült a

vasútállomással szemben lévő MÁV NTE sporttelepe is. Felújították az NTE-Építők pályáját, a későbbi Thúry-pályát.

A fedett sportlétesítmények közül kiemelendő a volt *Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum* tornacsarnokának 1967-es, a MÁV NTE munkacsarnok 1978-as, az *MHSZ* lőtér 1980-as, a Bütorgyár asztalitenisz csarnok 1981-es, az Olajbányász munkacsarnok 1982-es, a Vívócsarnok 1985-ös átadása.

Vizes létesítmények. Az úszásoktatás, a versenyszerű úszás és vízilabda alapjait az 1978-ban átadott *Andrejka Általános Iskola* tanmedencéjében rakták le. Városi összefogással alakították ki a Csónakázó-tavat és parkerdőt, amelyet 1975 május 1-jén adtak át. Helyfoglalók lettek itt a kajakozók-kenuzók, (1981-ben épült a bütorgyári vízisporttelep), a tájfutók, a horgászok, a modellezők, a triatlonisták. 1996-ban military lovaspályát is épült itt. A kanizsaiak nagy álma, a városi fedett uszoda 1988. április 29-én került átadásra. Avatásán Deák Gábor államtitkár, az ÁISH

Az 1988 áprilisában átadott városi fedettuszoda
Fotó: Erdei

akkori elnöke mondott beszédet. A mintegy 140 millió forintos beruházással épült létesítményben egy úszó és egy tanmedence készült. Az úszómedence 33,33 x 16 méteres, de egy billenőfal segítségével 25 méteres medencévé alakítható.

Mindenki sportpályája. A város délkeleti részén, a volt téglagyár területén épült sportkomplexum, amelyet ugyan a városban szereplő kispályások már 1988-ban birtokba vettek, de az ünnepélyes avatásra egy évvel később került sor. A sportkombinátban egy nagyméretű füves labdarúgó pálya, 6 sávós és 400 méteres atlétikai pálya, ugró- és dobóhelyek, teniszpályák, két salakos kispálya, vegyes használatú pályák, kisegítő helyiségek, konditerem és 1992-től sportszálló található. Az MSP a *diáksport*, a szabadidősport kiemelt bázisa lett, s ott rendezik a városi kispályás szabadtéri bajnokságokat, kupaversenyeket, országos versenyeket.

Régi-új sportágak új létesítményei. A technikai sportágak közül a *motokrossz*ozók a kezdetleges pá-

lyákat követően a Petőfi úton építettek nagyszerű pályát 1974-ben. Az *autókrosszozók* a sánci versenypályán 1985-től róják a köröket. A *téli sportok* kedvelőinek 1991. február 9-én adták át Újudvar térségében a felvonóval ellátott sípályát és szánkópályát. A *baseball* sportban úttörő kanizsaiak a Mindenki Sportpályáján kezdtek 1991-ben, majd a Virág Benedek úti Thúry sporttelepen két évvel később alakították ki speciális pályájukat. Ezt követően 1998-ban, a BEK döntőre építettek új pályát a Thúry sporttelepen. A *Kanizsai Tenisz Klub* is itt talált otthonra, ahol 1994-ben hárompályás villanyvilágításos teniszbázist építettek. (B. A.)

Starčevo kultúra, egyike a legkorábbi *újkőkori* műveltségnek Délkelet-Európában. Nevét a híres jugoszláviai lelőhelyéről kapta. Az ezzel rokon Körös kultúra az Alföld déli felét foglalta magába, míg a Starčevo kultúra, az utóbbi évtizedek kutatásai alapján a Dunántúl déli felét is megszállta. Ez a kelet-mediterrán eredetű népeség hozta magával a Balkánon keresztül az élelemtermelés tudományát, vagyis a tudatos földművelést és a háziásítást követő állattenyésztést. Közép-Európa-hoz a legközelebbi lelőhelyei vidékünkön, Becsehelyen és legújban Gellénházán kerültek elő, így feltételezhetjük, hogy a neolitikus forradalomnak is nevezett vívmányokat itt adhatták át a kezdetlegesebb életmódú, gyűjtögető-vadászó közösségeknek. Lásd még *újkőkör* (H. L.)

Steiner Zsigmond emléktáblája, a Király u. 22. számú lakóház lépcsőházában található fehér márványtábla. Felirata: „Épült 1934–1935. években Steiner Zsigmond, a nemesszívú emberbarát hagyománya szerint – a családi telken – a „Steiner Zsigmond Izr. Aggokháza” fenntartására.” Lásd még *emléktáblák, helyi védelem* (K. Zs.)

Steiner Zsigmond emléktáblája, a Szent Imre u. 3. szám alatti Szociális Otthon lépcsőházában található fehér márványtábla. Felirata: „Steiner Zsigmond Izraelita Aggokháza. Épült 1939. évben Steiner Zsigmond az önzetlen, nemesszívú emberbarát áldozatkészségéből. Ne taszíts el az öregség idején, erőink fogytával el ne hagyj! Zsoltárok: LXXI. 9.”. Lásd még *emléktáblák, helyi védelem* (K. Zs.)

Stern Albert (1826. Nagykanizsa – 1888. június 16. Óbuda), rabbi. A pozsonyi valamint az óbudai jesivákon tanult, és itt nyert rabbiképesítést is. Apósa, *Fassel Hirsch* nagykanizsai főrabbi ajánlására 1851-től a Lengyeltóti hitközség, majd 1867-től 1884-ig Újpest rabbija lett. Képzett, nagy tudású, modern teológus volt. 1877-től 1880-ig szerkesztette héber nyelven a *Hamechakér* című tudományos folyóiratot, amelyben számos egyházi és héber irodalomtörté-

neti tanulmányt közölt. Asszimilációs törekvéseinek igazolására nevét Szerényire magyarosította. Fiai: Szerényi Hugó természettudós, Szerényi József báró, miniszter. (H. K.)

Stern J. Mór és fia téglagyárai, 1863-ban, illetve 1893-ban alapított téglagyárak. A régebbinek 1942-ben befektetett állótőkéje 40 ezer pengő, forgótőkéje 131 ezer pengő volt, 5 szakmunkást alkalmazott. Munkáslétszáma átlagban évi 77, legnagyobb létszám 180. A gyár erőgép-kapacitása 35 LE, villamosmotor-kapacitása 18,8 LE. Termelési értéke 114110 pengő. Az 1893-ban alapított téglagyárban 4 szakmunkás dolgozott, az éves átlagos munkáslétszám 65, legnagyobb évi munkáslétszám 143 volt. A gyár erőgép-kapacitása 100 LE, villamosmotor-kapacitása 3,8 LE volt, a termelési érték 138047 pengő. Termékeit a helyi vásárlókon kívül a Balaton-felvidékre és Horvátországba is szállította. Tulajdonosa 1944-ben Stern Gyula és két lánytestvére, Bélavári Dezsőné és Balkáni Oszkárné volt. Stern Gyula nem tért haza a deportálásból, az életben maradt lánytestvérek a gyárakat a Koch és társai cégnek adták bérbe. Az államosítás változtatta csak meg a korábbi tulajdon- és bérleti viszonyt. Lásd még téglagyárak (H. I.)

strandfürdő, a *Sétakert*ben 1933-ban átadott, sportcélokra is szolgáló városi fürdő. A nagykanizsai *Szépitő Egyesület* már az első világháború előtt több akciót indított egy városi strandfürdő létrehozása érdekében, de eredménytelenül. 1925. októberében az Or-

A város strandfürdője az 1930-as években (T. Gy. M.)

szágos Testnevelési Tanács megkeresésére újra felmerült a fürdőlétesítés gondolata a *Principális-csatorna* kibővítése, mélyítése, homokos strand kialakítása útján. A terv véghezvitelére 1927. július 16-án dr. Örley György királyi közjegyző elnökségével alakult a Nagykanizsai Fürdőegyesület, melynek célja a közegészségügy szolgálata, valamint az úszósport előmozdítása volt. 1929-ben az Erzsébet gőz- és kád-fürdő társtulajdonosai a gőzfürdő területén szerettek volna nyári uszodát építeni, a város azonban elutasította a benyújtott tervek. 1930 októberében, majd

1931-ben egy, a Sétatéren, a Merkur-vasgyár telkén megépülő fürdő terveiről tárgyalt a közgyűlés több ízben. *Krátky István polgármester* 1931 júliusában felszólította a város lakosságát, hogy 50 pengős kötvények jegyzésével támogassák az építkezést, 1932-ben az Országos Testnevelési Tanácstól kért 25 ezer pengős segílyt. Az építkezés 1933 májusában indulhatott el, a strandfürdő 1933. július 23-án nyílt meg. Az avató ünnepélyre 1933. szeptember 9-én került sor a válogatott magyar úszó és vízipólo csapat részvételével. Az avató beszédet mint a Magyar Úszó Szövetség elnöke, ifj. Horthy Miklós mondta. A fürdő területe 12 ezer m² volt. A 33 1/3 méter hosszú medencében fürdés és versenyzás céljára kétféle vízszintet lehetett tartani. A gyermekek részére külön 12 méter átmérőjű körmedence készült. Egy kabinház épült 17 férfi, 17 női kabinnal, s a Merkúr-gépgyár egyik épületének átalakításával ruhatáros öltöző készült. A kabinház tetején napozót alakítottak ki. A fürdő területén 2 homokstrand, gyepterület, árnyas terület, tornahely szolgálta a látogatók kényelmét. Lásd még *sportlétesítmények* (K. Zs.)

Strém István (Kanizsai) (1891. márc. 30. Budapest – 1942. febr. 11. Budapest), író, hírlapíró. Nagykanizsán járt középiskolába, majd jogot végzett. 1913-ban a *Zala* című lapnál dolgozott. Kanizsai István néven jelent meg két kötete, „A könnyek fátyolában” (1911) és a „Mert fáj az igazság” (1913). Az első világháborúban hadifogságba esett, s élményei alapján írta meg „Az én ablakom” című lírai művét a hadifogságból (Nagykanizsa, 1921), amivel a magyar hadifogolyirodalom számon tartott alakjává vált. 1921-től az Újság rovatvezetője. Előbb a buddhizmus, majd a spirítizmus hatása alá került, ő indította meg a Spiritiszta Szemlét. (N. J.)

súlyemelés, az egyik legrégebbi sportág Nagykanizsán. Már az 1880-as években voltak hívei a városban, az akkori versenyzők a *Nagykanizsai Torna Egylet* (NTE) színeiben indultak. Hazánkban e sportág az 1960-as évek elején Veres Győző és társai világraszóló eredményei révén vált sikersportággá. Nagykanizsán, 1972 nyarán Péter Ferenc, a *MÁV NTE* elnöke és Balázs Ferenc edző közreműködésével indult hódító útjára az erős emberek sportja. A versenyzők kezdetben a mai *Petőfi-Vécsy* (akkori Kun Béla) *Általános Iskola* tornatermében dolgoztak, 1976-tól a *MÁV NTE* Ady Endre úti sporttelepén kaptak helyet. 1980-ban új súlyemelő csarnok épült. 1990-ben anyagi gondok miatt mégis megszűnt a szakosztály. Legeredményesebb versenyzője az országos bajnok és felnőtt válogatott Simon Imre, illetve az ifjúsági válogatott Nádudvari Csaba és Bujtor Károly volt. Lásd még *MÁV NTE, sportágak* (B. A.)

Surdi Takarékszövetkezet. 1958-ban Surdon alakult pénzüintézet. A takarékszövetkezet 1961-ben Miklósfán, 1962-ben Murakeresztúron nyitott kirendeltséget majd 1988-tól Nagykanizsán is megkezdte tevékenységét. Először a Király út 8-ban, majd 1991-től a Rozgonyi út 9-ben nyílt újabb kirendeltsége. A takarékszövetkezet betétgyűjtéssel, hitelezéssel, bankszámla és folyószámla-vezetéssel foglalkozik. Vezetője hosszú ideig Rózsa Imre elnök volt, jelenlegi irányítója Szlávecz Józsefné. Lásd még *takarékszövetkezet* (P. J.)

Suszteralle, a Deák tér közepén húzódó fasor elnevezése, melyet az idős kanizsaiak ma is így neveznek. 1872 májusában *Tersánczky József* orvos tett javaslatot a Szent János templom (*felsőtemplom*) és a *piarista gimnázium* előtti tér befásítására. Tervrajzzal együtt beadott indítványa szerint a fasorok között helyezték el a járdákról leszorítva a gyümölcsárusokat

A Suszteralle a század elején a vásárra érkező szekerekkel (T. Gy. M.)

is. Ő javasolta először, hogy a fásítással együtt a tér délnyugati részén artézi kutat fúrassanak, mely „bő vizével a tüztőlóknak gyors használatul szolgálhatna”. A kút 1879-ben készült el, a köznyelv később *Török kútnak* nevezte el. A térre telepített juhar-allé hetivásárok és nagyvásárok alkalmával a cipészek és csizmadiák árusítóhelye volt, innen származik elnevezése. 1930-ban, majd 1934-ben is felmerült, hogy az akkorra már megöregedett juharfákat fenyőre cseréljék ki, de a kanizsaiak szívügyüknek tekintették fenntartását, s végül az Építési Bizottság és *Krátky István* polgármester is az indítvány ellen fordult. Végül a buszmegálló kiépítése csonkította meg egyik oldalán az évszázados fasort. Padjaival ma is a kanizsaiak kedvelt pihenőhelye. Lásd *helyi védelem* (K. Zs.)

Sümeghy Ferenc, (1819. október 20. Söjtör – 1869. április 26.), 1861 és 1869 között a város *országgyűlési képviselője*. Nagykanizsán járt gimnáziumba, később szolgabíró, majd főszolgabíró lett. A *Felirati Párt* jelöltjeként lett képviselő 1861-ben. 1869-ben a második ciklusban is nyert, ám még az abban az évben bekövetkezett halála miatt pótvá-

lasztásokat kellett kiírni. A helyére *Csengery Antal* került. (J. K.)

Svastits Benő (1833. december 9. Gelse – 1910. augusztus 30. Budapest), főispán. Nagykanizsán járt középiskolába, ezt követően jogi végzettséget szerzett. 1867-ben zalaegerszegi központi főszolgabíró, 1869-től megyei főjegyző. 1878-ban alispánná választották, 1886-ban pedig főispánná nevezték ki. E tisztségét 1896-ig töltötte be. Alispánként nagy eréllyel látott hozzá a közigazgatásban az ügyvitel korszerűsítéséhez. Az ekkor folyó vízszabályozási és ármentesítésmunkákhoz kapcsolódva különös gondot fordított a Mura és Dráva védelmi rendszerének kiépítésére, a belvizek levezetésére. Főispánsága idején felkarolta a hanyatlásnak indult muraközi lótenyésztést, ami a vidék lakosságának jelentős kereseti forrását képezte. Szorgalmazta a kereskedelem fejlődését elősegítő jó utak kiépítését, a vasúthálózat bővítését. Igyekezett előmozdítani a megyeszékhely városiasodását, támogatta a Balaton környékének fejlesztésére vonatkozó elképzeléseket. Csertán alispán és *Svastits Benő* főispán nevéhez fűződik a balatoni gőzhajózás rendszeres járatainak megindítása. Fellépett Muraköz magyar egyházi közigazgatás alá helyezése érdekében, s mint a tanügy lelkes pártolója különös figyelmet szentelt a Muraköz népoktatásának. Keszthelyen temették el. (K. I.)

Szabad Demokraták Szövetsége, ellenzéki meggyőződésű értelmiségiek által 1988 novemberében alapított párt. Programjában liberális, szabadelvű eszméket vall pragmatista gazdaságpolitikával. 1994–98 között a *Magyar Szocialista Párt* koalíciós partnere, kormánypárt volt. Helyi szervezete 1989 decemberében jött létre. Alapító elnököt nem választottak, hanem ügyvivői testületet. 1990-től minden országgyűlési választáson indítottak képviselőjelöltet, de a városban nem tudtak mandátumot szerezni. A helyhatósági választásokon minden körzetben állítottak jelöltet. 1990–94 között a város *polgármestere*, dr. Kereskai István e párt támogatását élvezte. Ebben az időszakban a szabad demokratáknak nyolc képviselőjük volt az önkormányzati testületben. 1994–98 között négy, 1998-ban pedig két képviselőjük került a *képviselő-testületbe*. A párt helyi szervezetének jelenlegi vezetője Röst János, aki egyben a megyei elnöki posztot is betölti. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

szabad királyi város, az 1400-as évektől az 1870-es évekig létező kiváltságos helyzet. Az e címmel rendelkező városok kikerültek a földesúri és vármegyei joghatóság alól, így önálló jogalkotással rendelkeztek, területükön földesúri jogokat élveztek, saját áruik után nem tartoztak vám- és harmincad fizetéssel. Egykori feljegyzések Kanizsát is szabad királyi város-

nak nevezik, az 1690-ben megkezdett protoeolumban találkozhatunk is e megjelöléssel. Igazolható azonban, hogy a bejegyzést, amely dátum nélküli, utólag „csempésztek” be az 1690–1703 közötti időszak szövegébe. A bejegyzéseket ugyanis csak 1737-ben kezdték latinul írni, a jelölt időben a német nyelvet használták. E bejegyzés az említett helyen az egyetlen latin nyelvű szöveg, ráadásul írásképe is erősen eltérő a német nyelvű szövegektől. Ezek alapján leszögezhető, hogy Kanizsa nem volt szabad királyi város. Lásd még *török hódoltság utáni közigazgatás* (G. F.)

Szabadelvű Párt, 1875. február 3-án, azt követően megalakult párt, hogy Tisza Kálmán, a *Balközép Párt* vezetője belépett a kormánypártba. Változatlanul az 1867-es kiegyezés talaján állt. Programjának megvalósulásához hozzájárult a kiegyezés után megindult gazdasági fellendülés is. Helyi szervezete 1875. március 16-án jött létre *Babochay János* polgármester kezdeményezésére. A párt első *országgyűlési képviselője Csengery Antal* lett, akit 1875 augusztusában már harmadszor választottak képviselővé. Érdekes, hogy ez alkalommal a város képviselői és a párt tagjai egyhangulag szavaztak a szabadelvű programra. Csengery Antalt 1878-ban még egyszer kormánypárti országgyűlési képviselővé választották. (J. L.)

Szabadhegy, a várostól keletre eső, ma már Nagykanizsához tartozó terület. E hegyközség kialakulásáról *Tersánczky József* 1887-ben megjelent „Szabadhegy monographiája (1850–1886) Nagy-Kanizsán” című kötetéből vannak ismereteink. Az 1850-ben alakult előljáróság *Babochay Jánost* választotta hegymesternek, majd meghatározta a jegyző, a pénztárnok, valamint a 6 esküdt és a 2 hegyhajdú személyét is. Megállapították a hegypásztor fizetését, tervet és költségvetést készítettek az utak, a szőlőhegyet övező gyeprü, a hegykapu megépítésére. Mindezeket folyamatosan végre is hajtották, sőt rendre újabb határozatokat hoztak annak érdekében, hogy a hegyközség minél védettebb, tisztább, gondozottabb legyen. A könyv ismerteti a hegyközség talaját, „gazdaszatát, szőlészetét, borászatát, gyümölcsészetét” és a vagyonbiztonság érdekében hozott határozatokat is. Itt található adat szerint 1880-ban már több mint 50 pince állt Szabadhegyen. (K. E.)

Több mint száz évvel később, 1995-ben dolgozták ki lakossági kezdeményezésre a terület részletes rendezési tervét, ami megalapozta a korábbi zártkert belterületbe vonását, a terület családiházias, kertvárosias beépítését. A terület közművekkel, utakkal ellátott részein az elmúlt években jó pár új épületet emeltek. A rendezési terv szerint a nivós környezet megvalósulásához elengedhetetlen az infrastruktúra (közművek, utak stb.) kiépítése, fejlesztése. Lásd még *hegyi pincék* (Sz. G.)

Szabadság Filmszínház, Kiskanizsán az 1930-as évek elején, majd a hatvanas évek elejétől ismét működő mozi. Létesítését már a huszas évek legelején szorgalmazták, a Belügyminisztérium 1922-ben ki is adta az engedélyt egy Szent Flórián téri mozi építésére. Alapításakor a Kiskanizsai *Polgári Olvasókör* üzemeltetési engedélyvel létesült Mozgókép-otthon néven, ám néhány évnyi rendszertelen működtetés után megszűnt. A használaton kívüli elvi engedélyt a Belügyminisztérium 1935-ös engedély-felülvizsgálata során visszavonta. 1948-ban a Zala megyei Moziüzemi Vállalat indította újra és működtette megszakításokkal a kilencvenes évek elejéig. Lásd még *mozik* (N. Cs.)

Szabadság téri Általános Iskola, lásd *Bolyai János Általános Iskola*

szabályrendeletek, az egyes önkormányzati testületek, a közigazgatási hatóság és tisztviselők munkáját meghatározó szabályok. Nagykanizsa saját belügyeit az 1871:XVIII. tc. 64 §-a alapján önállóan intézte. A városi szabályrendelet-alkotás, amely az önkormányzatok legfontosabb jogosultsága volt, korlátozott volt, törvénnyel, kormányrendelettel a szabályrendelet nem ellenkezhetett. A *szakbizottságok* is a szabályrendeletekben meghatározott keretek között működtek. Az első városi szabályrendeletet 1872-ben alkották, majd alispáni jóváhagyással lépett életbe. Nagykanizsa 1882-es városi szabályrendeletében rögzítették, hogy az önkormányzat területén a hivatalos nyelv (jegyzőkönyvekben is) a magyar. Így a városi előljáróság tagjává csakis olyan egyén volt megválasztható, „ki a magyar nyelvet szóban és írásban kellő tökélytel bírja.” Előljáró csak az lehetett, aki a városon kívül másnak rendes fizetés mellett alárendelve és lekötve nem volt, vagy másnak ilyen módon szolgálatában nem állott. A szabályrendeletek rögzítették, hogy a közigazgatási és önkormányzati ügyekben végzett munkák esetén mekkora összegű napidíjak fizethetők ki. Lásd még *Belus József, polgári közigazgatási rendszer* (G. F.)

Szabó Sándor Cipőgyára, 1924-ben alapított gyár. 1942-ben befektetett állótőkéje 7 ezer pengő, forgótőkéje 10 ezer pengő volt, 20 szakmunkást alkalmazott. Munkáslétszáma átlagban évi 17, legnagyobb létszám 25. Termelési értéke 124938 pengő. (H. I.)

Szabóipari Szövetkezet Vegyeskara, az 1950-es években, szövetkezeti felkérésre *Ivánkovits Ferenc,* a *Nagykanizsai Allami Zeneiskola* igazgatója által alakított kórus. Türelmének és zenei hozzáértésének köszönhetően a kottát kevésbé ismerő tagokat sikerléményhez jutatta a dalos találkozókra. 1963-ban a karnagy pácát *Jakabos György* vette át, akinek vezetése alatt az énekkar aranykorát élte. A kar fellépett a

szövetkezeti és városi rendezvényeken, emellett többször szerepelt Zalaegerszezen is. 1966-ban szép sikert ért el a balatonboglári Dalostalálkozón. A műsoraikat madrigálokból, népdalfeldolgozásokból és tömegdalokból állították össze. 1967-től a szövetkezeti dalosok Russai Olivérné vezetésével még két évig énekeltek. Az énekkar 1969-ben szűnt meg. Lásd még *kórusok* (F. F.)

Szabóky Adolf (1821. szept. 9. Buda – 1880. ? Pest), tanár, tankönyvíró, ifjúsági szervező. Eredeti neve Schneider. 1838 után változtatta Szabókyra. 1837-ben belépett a piarista rendbe. Gyakorló tanítását Nagykanizsán végezte (1839–41), ez idő alatt szerkesztette a Kanizsai naptárt (1839). Kanizsa címmel történeti tárgyú elbeszélést is írt. Ludvay álnéven a Hírnök és a Századunk című lapok levelezője is volt, feltehetően tőle származnak a megjelent kanizsai tudósítások. A negyvenes években Szegeden, Kolozsváron, 1850-től haláláig Pesten volt tanár. Jelentős érdemeket szerzett a legényegyletek, az iparos egyesületek szervezésével. Elsősorban számtani tankönyveket írt, de jelent meg latin olvasókönyve, ABC-s könyve, egyházi énekkönyve magyarul és németül egyaránt. (N. J.)

szakbizottságok, a városi *közgyűlés* által rendszerint szakértőkből összeállított bizottságok. A bizottságok elnököt és alelnököt választottak tagjaik sorából. Az egyes bizottságok határozataikat a tanáccsal közölték, ügyfelekkel közvetlenül nem érintkeztek, hatósági feladatuk nem volt. Szakvéleményeket terjesztettek elő a tanácsnak. Létszámuk a bizottságok által képviselt szakterület jellegéből fakadóan 3–35 fő közötti volt. Az első szakbizottság 1878-ban alakult, 1884-ben létszámuk is pontosan ismert. 1890-ben képviselőtestületi határozat született arról, hogy képviselő legfeljebb három bizottságban működhesen. A szakbizottságok *Babochay György* polgármesterségének idején jutottak fontos szerephez. Az építészeti szakbizottság munkája különösen a századfordulón, a nagy városi építkezések idején volt nélkülözhetetlen. (G. F.)

Szakírók a 20 század végén. Bár a városnak felsőfokú oktatási intézménye csak rövid ideig volt, jelentősebb humán tudományos intézménye is alig, ennek ellenére az elmúlt évtizedekben számottevő történeti, régészeti és néprajzi kutatási eredmények születtek. 1951 óta dolgozik a városban Kerecsényi Edit néprajzos. Az egyetemet elvégezve szülőhelyére tért vissza, nagyértékű múzeumi gyűjtemény létrehozása, kiállítások rendezése mellett igen magas színvonalú néprajzi, történeti munkák alkotója is. Ördög Ferenc 1956 óta gimnáziumi tanárként dolgozik a városban, az ő nevéhez fűződik Zala megye földrajzi neveinek összegyűjtése, példaértékű közzététele, a Göcsej és Hetés területén elvégzett imponáló terjedelmű szemlélnév-vizsgálat, s a végéhez közeledik a Veszpré-

mi egyházmegye Zala megye részén elvégzett 18. századi egyházi összeírás közzététele, amely nemcsak nyelvészeti, hanem sokoldalú történeti adattáru is szolgál. Évtizedek óta kutatja a város környékének régészeti emlékeit Horváth László. Munkálkodásának eredményeit hazai és külföldi folyóiratok közlik és önálló monográfia teszi hozzáférhetővé. Kotnyek István főleg oktatástörténeti, Dobó László színháztörténeti és iskolatörténeti kutatásaival járult hozzá a város történetjének jobb megismeréséhez. Értékes eredményekkel gazdagították Kanizsa múltjának ismeretét Béli József, Jászberényi László, Horváth György, Horváth Krisztina, Kunics Zsuzsa, Rózsa Miklós, Rózsáné Lendvai Anna is. Dél-Zala földrajzának kutatásával, útikönyv szerkesztésével szerzett érdemeket Cseke Ferenc tanár. 1994-ben jelent meg Nagykanizsa monográfiájának első kötete, melynek szerkesztését Béli József kezdte, majd Rózsa Miklós és Rózsáné Lendvai Anna fejezték be. A kötet nagykanizsai szerzői: Cseke Ferenc: Nagykanizsa és környékének természeti viszonyai, Horváth László: Nagykanizsa és környékének története az újkőkortól a római kor végéig. Zalaegerszegen él, de Nagykanizsán végezte alap- és középfokú tanulmányait Vándor László, a város történetének a honfoglalástól a török alóli felszabadulásig tartó szakaszát bemutató fejezet szerzője. Érdekes eredményeket hozott Lehota János vizsgálódása Katona Bánk bánjának új értelmezéséről, s a magyar közművelődési szakemberek körében is figyelmet keltek Papp Ferenc művelődésmélelti tanulmányai. (N. J.)

szakmai-üzemi lapok, lásd *Dréher Sörharang, Értesítő a Zalamegyei Gazdasági Egylet Tagjainak, Erdőszongás, Fűvöcső, Gépgyári Élet, Izappuska, Jövendő, Kanizsai Fényforrás, Kanizsai Közlöny, Kanizsai Sörharang, Kór-Ház-Lap, Kögáz Híradó, Magyarországi Kéményseprő Segédek Szaklapja, Magyar Gyorsírás, Nagykanizsai Városi Tanács Híradója, Olajmunkás, Osztrák-Magyar Kefegyári Közlöny, Tanács Híradó, TDFSZ Hírek, Vasvázas, Zalaerdő, Zala Megyei Termelőszövetkezeti Tanácsadó*

szakmunkásképzés, lásd *iparostanoncoktatás, Széchenyi István Ipari Szakmunkásképző és Szakközéiskola*

szakmunkásképző iskola 100 éve (100 éves Nagykanizsa város szakmunkásképző iskolája 1886–1986, szerkesztette: Jászberényi László, 1986, 116 oldal.), az intézmény 100 éves múltját felelevenítő önálló kiadvány. A kötet jelentős munkája a Jászberényi László által írt dolgozat, ami „A szakmunkásképző iskola története 1886–1986” címet viseli. Ebben a szerző az iskola első száz évét mutatja be, miközben beszámol az országos iparoktatás kezdeteiről is. Az Ipariskolai Értesítőt forrásként használva elemzi az iskola költ-

ségtetését, a tanoncok társadalmi és szakmai tagozódását, a képzés jellegét, tárgyi, személyi feltételeit. Az 1949 utáni, a szakmunkásképzést érintő új törvények és rendeletek teremtette változásokról is képet kap az olvasó. Tóth László írást közöl az iskola Nagykanizsa gazdasági életében betöltött szerepéről, Kovács Gergely tanulmánya a szakmunkásképzés jelenéről és jövőjéről szól. A könyvben Kovács József Németh János tanítónak, az iskola egykori igazgatójának pályaképet is megrajzolja. Lásd még *iskolatörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

Szalay Sándor (1856. október 22. Kerecseny – ?), tanító, író. Veszprémben tanult, majd Csurgón elvégezte a tanítóképzőt.

Szalay Sándor
(ZMÉ)

1876-tól a nagykanizsai elemi iskola tanítója, később igazgatója. Főleg a *Zalamegye* és a *Zalai Közlöny* című lapokban publikált. Egy időben az előbbinek a belső munkatársa is volt, utóbbit 1897–1908 között szerkesztette is. Kerecsenyi és Vas Álmos néven is közölt írásokat. Ver-

eskötetei, elbeszélés-gyűjteményei és drámája is megjelent, többségük Nagykanizsán. Több kiadásban is napvilágot látott a Zala vármegyét bemutató földrajzi tankönyve. (N. J.)

szállásbiztos, szállásmester, régebben kvártélymester, a katonai beszállásolási és a katonaugyek előadója. Elődje ebben a tisztségben a palétás volt, aki az élelem-, fuvar-, takarmányelosztást, valamint a porciók behajtását végezte. A szállásmesteri tisztséget 1823-ban elválasztották a bíróságtól, ekkor a kvártélymester Pichler Aloysius volt. 1852-től Vajay János, 1862-től Verhás Kristóf töltötte be a tisztséget. A szállásmesteri feladatok pontos meghatározására az 1872-es szabályrendeletben került sor, ezután Szmertana Ferenc volt a tisztség viselője. Ettől kezdve a szállásbiztosnak a pénztárnokhoz hasonlóan óvadékot kellett letennie hivatalának elfoglalása előtt. Lásd még *közigazgatási tisztségek* (G. F.)

Szállást keres a szentcsalád. egy 1947-ben megjelent, a fenti címet viselő füzet hatására, valamint Tóth Lukács ferences plébános kezdeményezésére szerveződött mozgalomból nőtte ki magát népszokássá. Lényege: karácsony előtt 9-9 család vállalja, hogy 9 egymást követő napon, megszábot sorrendben, ünnepélyesen befogadja a szentcsaládot jelképező képet

vagy szoborcsoportot. Ilyenkor a karácsonyi abroszszal letakart, virággal díszített asztalon ég egy gyer-tya, ami mellett a családtagok imádkoznak. Este a képet vagy szobrot továbbviszik a következő házhoz, ahol ugyancsak elvégzik az előírt ájtatosságot. Lásd még *népszokások* (K. E.)

számvevő. 1868-tól 1949-ig a városi vagyon, a jövedelmek, az alapok, az óvadékok és a letétek ellenőre, nyilvántartója volt. Az árszék tagja és számvevője is volt. Ellenőrizte a városi javak és javadalmak kezelésére és beszedésére kiküldött tanácsost. Megvizsgálta az utalványokat, költségjegyzékeket, számlákat és a városi pénztárnaplókat. Összeállította a költségvetést, közreműködött a zárszámadások készítésében, ezeket felülvizsgálatra előkészítette. Ugyanezen feladatokat ellátta az árszéknel is. Eljárt minden hozzá utalt számviteli ügyben. Lásd még *közigazgatási tisztségek* (G. F.)

szandzsákok, lásd *Kanizsai vilajet*

Szántó Zoltán (1931–1990), kosárlabdázó, testnevelő tanár, szakvezető. Iskolai tanulmányai alatt számos sportággal foglalkozott, de végül az atlétika, majd a kosárlabda mellett kötött ki. A Testnevelési Főiskola elvégzése után kanizsai iskolákban, köztük a *Dr. Mező Ferenc Gimnáziumban* tanított. Sokoldalú iskolai sportvezetőként és kosárlabdaedzőként tűnt ki. Az NB III-as *Olajbányász* gárdáját az NB II-be juttatta, a *MÁV NTE* NB I-es női csapatát edzőként és szaktanácsadóként segítette, évtizedeken át vezető tisztségviselője volt a megyei- és városi kosárlabda szövetségnek. Tiszteletére hagyományosan megrendezik a Szántó Zoltán emlékversenyt. (B. A.)

Szántó Zoltán

Szaplányosi-határárok, a város keleti határában, Nagyfakos térségében eredő, 19,5 kilométer hosszú vízfolyás. A hajdani nagyfakosi majort villaszerű forrásaival fogja közre, majd dél felé folyik, és Pogányszentpéter térségében több jelentékeny mellékágot vesz föl, illetve egy 12 tóból álló 80 hektáros halastó-rendszert táplál vizével. Ezután nyugatra fordul, és a Liszói, valamint a Surdi patakok vizével bővülve ér ki a Principális-völgymedencébe, ahol a *Móric-helyi-halastavak* fő vízadója lesz. Maradék vizét végül a *Bakonaki-patak* veszi föl. A teljes vízgyűjtő te-

rülete 92 km², erdősültsége 27 százalékos, együttes kisvízhozama pedig 1967-ben 0,154 m³/sec volt. A vízhálózat sűrűsége jelentős, 2,4 km/km², a fajlagos kisvízhozama 1,9 liter/sec/km². A vízgyűjtő tengerszint feletti magassága 190 méter. Száraz évben a sok halastó miatt lényegesen megfogytokzik a vízhozama. Lásd még *felsőzíni vizek* (Cs. F.)

Szauter Béla, dr. (1901. Újvidék – 1972. április 21.), belgyógyász, egyetemi magántanár, 1949 és 1957 között a *városi kórház* igazgatója. Orvosi tanulmányait Budapesten végezte, majd a Debreceni Tudományegyetem Orvosi Karán „az emésztőszervek kör- és gyógytana” tárgykörből egyetemi tanárrá habitálták. 1949 júniusában nevezték ki a kórház igazgatójává és belgyógyász főorvosává. Igazgatása idején fejeződött be a belgyógyászati tömbök építése. Ekkor alakították ki a funkcionális osztályokat (laboratórium, kórbon- tan, RTG). Létrehozta a kórházi könyvtárat. (F. É.)

századosság, az 1827-es esztendő végétől 1850-ig működő, a tisztújítást végrehajtó testület, ami a *hatvanosság*ból alakult ki oly módon, hogy annak létszámát a *purgerék* választása alapján százra bővítették. A századosság választotta a *városbíró*t és a 12 tanács- tagot. Az ebben az időszakban tevékenykedő további *közigazgatási tisztségviselőket* a *városi tanács* választotta. A testület legfőbb gondja a város pénzügyi helyzetének megszilárdítása volt. A bevételek növelése érdekében tartották a *tizenkét forintos üléseket* is. 1841 után már nem a századosság maga töltötte be a városi tanácsban megüresedett tisztségeket, hanem egy restaurációs szék. Ekkor már a házzal és földdel rendelkező purgerék is szavazhattak. Ebben az időben, 1848 februárjától *Albanich Flórián* városbíró volt a városi közigazgatás első számú embere, ő irányította a városi tanács és a századosság munkáját a szabadságharc végéig. Az 1848–49-es szabadságharc bukása után, a választójog felfüggesztése következtében a *kinevezési rendszer* lépett életbe. Lásd még *török hódoltság utáni közigazgatás* (G. F.)

Széchenyi István Ipari Szakmunkásképző és Szak- középiskola, e néven 1992 óta működő oktatási intézmény, melynek jogelődje a város által 1886-ban elindított iparostanonciskola volt. Már alapításakor is regionális beiskolázással működött. Képzési profilja meglehetősen széles skálán mozgott, a vasöntőtől, a keré- gyártón át a műszerészig. 1950-től rendelkezett csak önálló épülettel, ezt kinőve 1969-ben egy új, 16 tanter- mes iskola épült e célra. 1974-ben a fémipari tanmü- helyközponttal együtt egy kétszáz férőhelyes kollégi- ummal is gazdagodott az iskola, de ez utóbbit 1995-ben a fenntartó önkormányzat megszüntette. A tanulók létszáma 1965–96 között ezer felett volt, sőt a hatva- nas évek végén, a hetvenes évek és a kilencvenes

évek elején megközelítette az 1500 főt. A rendszer-váltást követően az iskola Széchenyi István nevét vette fel, az oktatás pedig szakközépiskolai, majd technikusképzéssel bővült. 1992-től a gazdasági, demográfiai változások miatt a tanulólétszám csökkent. 1997-ben a 4–5 évvel korábbi 5–600 elsős helyett csak 350-et sikerült beiskoláznia. Jelenleg 32 osztály működik 48 csoportban. A tanulók létszáma 1008. Képzési formái az OSZJ alapján folyó kifutó jellegű szakmunkásképzés, szakközépiskolai képzés és egyéves technikusképzés, valamint a felfutó jellegű, általános műveltséget megalapozó 9–10. évfolyami képzés, és az erre épülő 2 éves szakmai képzés, vagy középiskolai képzés és a középiskolai végzettségre épülő szakképzés. Az iskolában rendszeresen folyik felnőttek szakképzése, átképzése, továbbképzése is. Az oktatott szakmák száma 20. A nevelőtestület létszáma 60. Az intézmény igazgatói: Tóth István (1886–87), Wenczel Rezső (1887–1900), Poredus Antal (1900–32), Brauner Lajos (1932–33), Ortutay Gyula (1933–37), Küronya István (1937–40), Németh János (1940–41), Balogh Árpád (1940–51), Bánáti József (1951–52), Trammantini József (1952–53), Szabó Gyula (1953–54), Nagy József (1954–56), Szegedi Béla (1956–59), Horváth Benedek (1959–63), Németh Ferenc (1963–90), Tóth László (1990–). Lásd még *iparostanoncoktatás, szakmunkásképző iskola 100 éve (K. I.)*

Az 1969-ben átadott iskolaépület

Széchenyi István Ipari Szakmunkásképző és Szakközépiskolai Sportkör, 1969-ben alakult sportkör, melynek jogelődje a DSK volt. Színe a piros-kék. Elnöke Horváth Péter. Iskolai csoportok: (1.) atlétika 27 fő, (2.) fiú labdarúgás 32 fő, (3.) fiú-lány asztalitenisz 11 fő. Dani László sportlövő, az iskola egyik leghíresebb tanulója, az 1980-as években a felnőtt magyar válogatottban is szerepelt. Szép sikereket értek el korábban az atléták, az ökölvívók, a kézilabdázó fiúk, a tornászok és a labdarúgók. A focisták között találjuk Keller Józsefet, az ifjúsági Európa-bajnokot, a többszörös magyar válogatottat, az FTC egykori élvonalbeli játékosát. Lásd még *diáksport (B. A.)*

Széchenyi István Szakközép- és Szakmunkásképző Iskola kopjafája, Németh Ferenc alkotása az iskola udvarán. Az oszlop oldalait az „1886 1991” évszámok díszítik. A kopjafa előtti kötőmbön elhelyezett kis fém-táblán olvasható felirat szerint az iskola nevelőtestülete és diáksága állította a Széchenyi István név felvétele és a szakközépiskolai képzés megkezdése alkalmából. Avatására 1991. október 21-én került sor. *Lásd még emlékművek, kopjafák, köztéri alkotások (K. Zs.)*

Széchenyi István szobra, Pataki Béla alkotása a Deák téren a *Bankpalota* előtt. A mellszobor talapzatán a „gróf Széchenyi István” név és egy tőle származó idézet olvasható: „A hitel hija minden mozgást elakaszt.” 1991-ben a *Városvédő Egyesület* kezdeményezte, hogy gróf Széchenyi István születésének 200. évfordulója alkalmából mellszobrot avassanak a *Magyar Hitel Bank Rt.* budapesti és nagykanizsai székháza előtt. A szobrok felállításának költségeit a Magyar Hitelbank Rt. vállalta. A nagykanizsai szobrot 1991. április 11-én avatták fel. Lásd még *helyi védelem, köztéri alkotások (K. Zs.)*

Szeghalmy Bálint (1889. Nagyvárad – 1963. Deggendorf), építész. Elemi és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, majd a budapesti Műegyetem elvégzése után 1912-ben kapta építési diplomáját. Az első világháborúban súlyosan megsebesült. 1919–29 között Nagykanizsán volt *városi mérnök*, több építészeti pályázat díjazottja, bérházak, villák tervezője. 1929-től Miskolc város építész főmérnöke lett. Az 1930-as években festőként is tevékenykedett, több kiállítása is volt. 1945-ben Németországba menekült, ahol Deggendorfban telepedett le. Fontosabb munkái közé tartozik a keszthelyi evangélikus (1928–1929) és református (1931) templom, a csurgói református kollégium (1930–1938), a miskolci dzsuzsáktemplom (1938), a zalaegerszegi református (1940–1942) és a mosonmagyaróvári református templom. *(K. L.)*

Szeglakiszentmiklós, lásd *Miklósfa*

Szekeres József dr. (1855. nov. 6. Pogányszentpéter – 1921. december), sebész, kórházigazgató. Pesten Kovács József sebésztanár mellett dolgozott, de tapasztalatokat szerzett Bécsben és Párizsban is. 1883-ban költözött Kanizsára, ahol 1883 és 1921 között a városi kórház igazgatója volt. Nevéhez fűződik a kórházi alapszabály és házirend megalkotása, valamint az első profilozott osztályok, így 1914-ben a fertőző, 1919-ben a sebészeti osztály létrehozása, valamint az alacsony élelmezési költség emelése. *(F. É.)*

szélbarázdák, a szél felszínalakító tevékenységének következtében létrejött formák, amik kialakulásukat a jégkorszakot követő száraz mogyoró korban történt

kiszáradásnak, növényritkulásnak, s ezzel együtt a homok mozgásba lendülésének köszönhetőek. *Kiskanizsa* és *Bajcsa* környezetének nem túl magas homokhátaín jól megfigyelhetők az így létrejött, hosszan elnyúló szélbarázdák. Fekvésük iránya, ami az északitól kissé keletre tért el, pontosan mutatják a hajdani jellemző szélirányt is. A kifújó homok általában szétterült, de a magasabb térszinek mélyebb barázdáinak végén, úgynevezett garmadabuckák formájában is felhalmozódhatott. Erre példa Homokkomárom környéke. A homokszemek egymáshoz sűrűlódásuk miatt lekerekedtek, ami a futóhomok jellemzője. A nedvesebb völgytalpak homokját azonban a szél nem volt képes megbontani, ezért ilyen helyeken nincsenek is szélbarázdák. Viszont minél magasabb a homokdomb, annál változatosabb formák jöhetnek létre. Lásd még *felszíni alakzatok* (Cs. F.)

szélerózió, a humuszban leggazdagabb felső talajréteg szél általi pusztítása, ami térségünkben elsősorban *Korpavár* és *Kiskanizsa* határában figyelhető meg. Már a 4–6 m/s sebességű szél is megmozdithatja a homokos talaj szilárd szemcséit. Először gördíti, majd ugráltatja, az erősebb szél pedig fölkapja és nagyobb távolságra is elszállíthatja azokat. A növényzet erősen fékezi, a talajnedvesség egyenesen lehetetlenné teszi a szélkifúvást. Ebben a térségben egy felszakítatlan gyeptakaró már tökéletesen megátolja a homokmozgást. Viszont a homokos szántók megtámadását nem lehet megakadályozni. Gyakran látni környezetében a felszántott, s még növényzettel nem borított homokfelszínnek terjedelmes homokfelhőit, amint a száraz időszakot követő első erősebben szeles napon vastag homokréteget teritenek még az országútra is. Közben kitarják az elvetett magot vagy a még apró növényt, jelentős kárt okozva ezzel az amúgy is rosszul termő szántókon. Lásd még *talaj* (Cs. F.)

szélviszonyok, az uralkodó szélirányok jellemzője, hogy a várost nyugat felől, az Atlanti-óceán irányából enyhe, nedves, északkelet felől száraz, kontinentális, délnyugatról pedig meleg, földközi-tengeri légáramlatok érik. A szelek irányát jelentősen befolyásolja a domborzat is. Miután Nagykanizsánál véget ér a Principális-völgy és maga a vízfolyás délnyugatnak fordul, így 60 százalékos részesedéssel a Balatonnal párhuzamos északkeleti-délnyugati szelek válnak uralkodóvá. Az északi és a déli szelek gyakoriságának éves átlaga 6–7 százalékos csupán. Figyelembe kell venni azonban azt is, hogy a szélgyakoriságok értékei nem mutatják a szél erősségét. Jellemző adat továbbá a széles napok előfordulásának alacsony, mindössze 4 százalékos aránya is. Ez ugyan kellemetlennek tűnik, ám a folyamatos légcsere szempontjából előnyös. Lásd még *éghajlati viszonyok* (Cs. F.)

Szemafor-Clean Kft., vasúti épületek és kocsik tisztítását, valamint építési- felújítási munkák utáni takarítást végző vállalkozás. 1991-ben *Szemafor Bt.*-ként alakult, alapvetően kis- és nagykereskedelmi tevékenység ellátására. 1993-ban pályázat útján kerültek kapcsolatba a *MÁV Rt.*-vel, s azóta a Dunántúl számos vasútvonalának épületeit és vagonjait takarítják. Ugyancsak ebben az évben kerültek kapcsolatba a *ZÁÉV Rt.*-vel, amelynek építkezései, felújításai után végzik el a takarítási munkákat a Dunántúl számos városában. 1995-től dolgozóik bevonásával kft.-ként működtetik a céget, amely 1997-ben nyerte el az ISO 9002-es minőségtanúsítványt. 1999-ben létszámuk meghaladja a 160 főt. Ügyvezető: Papp Gyözőné. Lásd még a *kötet támogatói* (386. oldal) (L. B.)

Szemenyei Ferenc (1894. Dombóvár – 1990. Nagykanizsa), festőművész.

Szemenyei Ferenc
(ZMÉL)

festőművész. Polgári családból származott, eredeti szakmája gyógyszerész volt. A természet szeretetét szüleitől örökölte, a festészethez saját hajlamából közeledett. A *Tanácsköztársaság* után, 1921-ben előbb Jugoszláviába, majd Olaszországba emigrált.

Itt egy szabadiskolában tanult. 1929-ben, Velencében önálló tárlata nyílt, amit különböző tanulmányutak és a Vajdaságban több másik kiállítás követtek. 1934-ben hazatért, előbb Szegeden, majd 1940-től Nagykanizsán lakott. Itt az 1950–60-as években képzőművészeti szakkörököt vezetett. Mind egyéni, mind csoportos tárlatok keretében gyakran állított ki itthon és külföldön egyaránt, több országos kitüntetést kapott. Dombóvár Pro Urbe díjasa. Kanizsán Hevesi Sándor érmes, de megkapta Zala Megye Alkotói Díját is. Elsősorban tájképeket, csendéleteket és portrékat festett, képeinek lényegi elemét az életerős, vidám színek és az előmlő fény képezik. (K. L.)

szénhidrogén-ipar, a Föld szilárd kérgében található szénhidrogének (kőolaj és földgáz) felkutatásával, kitermelésével, feldolgozásával foglalkozó iparág. Két nagy ágazata: a szénhidrogén-bányászat, valamint a szénhidrogén-feldolgozó ipar. Nagykanizsa 20. századi történelmében kiemelkedő jelentőséggel bírtak a zalai kőolajkutatások után a városba telepített szénhidrogén-bányászati üzemek, vállalatok. Közülük az első az eredményes zalai kőolajkutatások és a termelés folytatására 1938-ban létrehozott *Magyar Amerikai Olajipari Részvénytársaság* (MAORT), melynek már 1938-tól Nagykanizsán működött a kerületi köz-

pontja. A MAORT államosítása után a belőle alakított öt nemzeti vállalat közül három, a *Dunántúli Ásványolajkutató és Mélyfűró Nemzeti Vállalat*, a *Dunántúli Ásványolajtermelő Nemzeti Vállalat* és az *Ásványolaj Gépgyártó Nemzeti Vállalat* székhelye került Nagykanizsára. E három kőolajbányászati tevékenységi terület több átszervezés után is – mint a MASZOLAJ Rt., az OKGT, végül a MOL Rt. vállalatai, üzemei – napjainkig jelen van a város gazdasági életében. A jelen: MOL Rt. Nagykanizsai Bányászati Üzeme, KŐGÁZ Rt., DKG-EAST Rt., ROTARY Rt., ZALA-PETROLTRANSZ Kft., GEOINFORM Kft. (S. L.)

A Budafapuszta–2. kútból 1937-ben kiömlő kőolaj útjára indította Zala megye, benne Nagykanizsa olajiparát (M. O. M.)

szennyvíztisztító-telep, a városban keletkező és a csatornahálózatban vezetett szennyvizet ártalmatlanító tisztítómu. A század elején még a *Bakónaki-patak*-ba ömlött a szennyvíz, ám 1926-ban, Speyer kölcsönből a város déli részén elkészült az első tisztítótelep. A folyamatosan bővülő csatornahálózat és az ipari üzemek által kibocsátott szennyvíz növekvő mennyisége azonban a bővítések helyett egyre inkább szükségessé tette volna egy új, korszerű és megfelelő kapacitású telep felépítését. Erre csak 1978-ban került sor. Ekkor a város közsatornájának hossza már meghaladta az 58 kilométert, az évente elvezetett szennyvíz mennyisége pedig a 6,4 millió köbmétert. Az új telep első üteme 12500 köbméter napi tisztító kapacitással rendelkezett, ám ez még mindig kevésnek bizonyult. Bővítése 1989-ben kezdődött meg modern és a környezetvédelmi igényeket is messzemenően figyelembevevő módszerekkel. Mindez lehetőséget adott arra is, hogy a város addig csatornázatlan részei, mint a *Katonarét*, a *Petőfi utca* vége és *Kiskanizsa* is bekapcsolódhassanak a szennyvízhálózatba. Lásd még *Dél-Zalai Víz és Csatornamű Vállalat* (P. J.)

Szent Cecília Zeneiskola, 1994 óta működő zenei magániskola Kiskanizsán, amely a környékbeli településeken is rendelkezik kihelyezett tagozatokkal. Az 1998-as tanévtől a *Piarista Általános Iskola és Gimnázium* hangszeres zeneoktatását is ellátja. Tevékenysége: hegedű, zongora, furulya, fuvola, gitár és rézfú-

vós hangszerek oktatása. Tanulóinak száma meghaladja a 200-at. A 16 tagú tantestületet Plander Katalin irányítja. Lásd még *zeneiskolák* (F. F.)

Szent Erzsébet Leánykör, lásd *Szociális Missziótársulat*

Szent Ferenc III. rendje, talán a legrégebb városi egyesület, nyomai már 1790-ben felfedezhetők a Canonica Visitatiókban. Új lendületet 1908-ban kapott, amikor Börzsey plébános vette kézbe a szervezést. A húszas évek végén tagjainak száma elérte a 190-et. Az egyesület főként karitatív tevékenységet folytatott. Lásd még *egyesületek* (J. L.)

Szent Ferenc kórus és zenekar, 1945–48 között működött egyházi énekkar. Tagjai az 1945-ben feloszlott *Irodalmi és Művészeti Körből* kerültek ki. Az *Enge János* zeneszerző-karnagy által vezetett együttesnek az *alsóvárosi templom* adott otthont. 1947-ben az énekkar a *Piarista kápolnában* zenekari kísérettel bemutatta a „Missa Vera” (Tavaszi mise) című művet. 1948-ban belügyminiszteri rendelettel feloszlatták az egyházi egyesületeket, ekkor szűnt meg az együttes is. Ezután az énekkar nagyobb része az Enge János vezette *MAORT Munkás Jószerencsét Dalkörének* tagja lett. (F. F.)

Szent Ferenc napja, (okt. 4.) Kiskanizsa *fogadott ünnepeinek* egyike, amit „üszögös Ferenc” néven is emlegettek régebben. Elnevezésének eredete csaknem teljesen feledésbe merült. A hajdani néphit szerint, aki e napon búzát vet, rosszul teszi, mert az meg fog üszkösödni, vagyis az ilyenkor vetett növényt veszedelmes gombabetegség támadja meg. Azonban a kiskanizsaiak nagy része már nem hisz e babonában. Ők Assisi Szent Ferenc iránti tiszteletből fogadták névnapját ünnepnek, miután a második világháború alatt, főleg a ferences szerzetesek tanácsára sokan kérték a szent közbenjárását családjuk és a település érdekében. Lásd még *fogadott ünnep* (K. E.)

Szent Flórián kápolna, Kiskanizsa fő utcája mellett, a Szent Flórián téren álló épület. A 18. század második felében, csupán a kegyszobor vagy kegykép befogadására épült, ma is szépen rendben tartott kicsiny kegykápolna. Az 1950–60-as években műemléki védettség alatt állt. Egykori építetője nyilván fogadalmának tett eleget a tűztől óvó szent kápolnájának felállításával. Négyzet alakú, félköríves ajtónyílással ellátott kis épület, cseréppel fedett tetején a tömegéhez képest vasok, négy oldalt lapos ívű ablakkal áttört alacsony harangtorony. Eredeti kegytárgyai, felszerelése elpusztult, a ma benne lévő újabbak alacsony minőségűek. Lásd még *barokk művészet, kápolnák* (K. L.)

Szent György-nap, (ápr. 24) *jeles nap*, a tavasz kezdetének szimbóluma. Gonoszjáró, gonoszt űző napként is ismerték. Régen a „szógák” e napon szegődtek új gazdához, és e nap reggelén hajtott ki először a csordás. A hajdani babona szerint e hajnalon járnak harmatot szedni a boszorkányok, hogy elapasszák a tehének tejét. Védekezni ez ellen a gazda úgy tudott, ha előző este nyírfaágat tűzött a kapura vagy a kerítésre. Egyúttal *időjárásjósító nap* is, hiszen ha aznap, mások szerint azon a héten esik, akkor jó termés várható, ha pedig piros pillangót, pergőyökát látni, akkor szép, meleg nyár következik. E napig tanácsos elvetni a kukoricát, hogy időben kellő mennyiségű esőt kapjon. Lásd még *jeles napok* (K. E.)

Szent Ilona Leányklub, lásd *Szociális Missziótársulat*

Szent Ilona Leányklub Női Zenekara, a megye történetében egyedülálló női szalonzenekar, amit 1929-ben alapított a Szociális Missziótársulat „Szent Ilona Leányklub”-ja. Muzsikusi csak nők lehettek, férfi tagja csupán a kamagy Arnberger (Arany) Rudolf volt. Rendszeresen megtartott jótékonyági hangversenyeit vasárnap a délutáni órákban hallgathatták az érdeklődők a Szociális Misszió Társulatok és a Leányklubok Országos Konferenciáján. 1937-ig zenéltek együtt, ezután a muzikusok egy része a *Szimfonikus Zenekarban* folytatta pályafutását. Lásd még *zenekarok* (F. F.)

Szent Imre Kórus (Nagykanizsai Szent Imre Kórus), 1941-től a *felsőtemplomban* működő egyházi vegyeskar. Kamagyi tisztét a templom főkántora, *Rácz Alajos* látta el, aki 1948-tól a *Városi Zeneiskola* szolfézsztanára lett. Az általa szerkesztett 1946. évi évkönyv bevezetőjében így írt a kezdetekről: „... éppen 6 évvel ezelőtt hideg téli esten tartottuk első próbánkat az *iparos-tanonciskola* egyik tantermében. Kevés, de lelkes gárda figyelte vezénylésemet és csakhamar meg is jelentünk templomunk kórusán. Szépen fejlődött az együttes, midőn közbeszólt a háború. Meg kellett szakítani a munkát. 1945. augusztus 20-án énekelünk újból a Jézus Szíve templom kórusán több mint kétéves szünet után újjászervezett kórossal.” Az évkönyvben Garzó Pál ügyvezető elnök a vegyeskar akkori, 1946-os helyzetét ismertette: „Ma már ott tartunk, hogy ez a kibővült, mintegy 60 fős kórus működése irányítóan hat a város nagy múltú dalos életére. Még egy örvendetes jelenségre kell kitérnem. Tanintézetünk a kormány törekvéseinek megfelelően igen intenzíven foglalkoznak az ifjúság zenei nevelésével. Szakavatott kezek alatt több ifjúsági énekkar működik városunkban szép sikerrel.” A kórus kormányintézkedés következtében 1948-ban beszüntette működését. Lásd még *kórusok* (F. F.)

Szent Imre Kórus, az 1948-ban betiltott *Szent Imre Kórus* utóadaként 1993. január 17-én alakult ének-

együttes, amely első próbáját a *felsőtemplomban* tartotta. Ekkor egyházi elnöke Koroncz László plébános, kamagya Tóth M. József kántor, világi elnöke pedig Csizmadia Ferenc lett. A kezdetben 17–20 tagú kórus 1993. július 18-án egyenes adásban énekelt a Kossuth Rádió által közvetített felsőtemplomi szentmisén. A kórus, melynek vezetését 1994-ben Csizmadia Ferenc vette át szerepelt a *német katonatemető* 1994-es felavatásán, Tökés László püspök 1995-ös felsőtemplomi nagygyűlésén, majd a templom orgonájának 1997. március 3-i felszentelésén. Jelenleg 40-en énekelnek, és a több mint 30 egyházi kórusmű mellett Palestrina-, Bach-, Mozart-, Beethoven-, Liszt-műveket és Bárdos alkotásokat is megtanult. Köztük van Kodály Ének Szent István királyhoz és Hndel Ünnepi zsoltár és fúga című alkotása is. Lásd még *kórusok* (F. F.)

Szent János Egyház újjáépítésére alakult építőbizottság közleményei (A nagykanizsai Szent János Egyház újjáépítésére alakult építőbizottság közleményei, Nagykanizsa, 1907, 20 oldal.), az újjáépítést célul tűző építőbizottság elnöksége által kiadott közlemény a templom körüli tevékenységek alakulásáról. Ebben az olvasói adományozó kedv felkeltését is megcélzó gondolatok után az építőbizottság szervezetét ismertető szabályzat szövege következik, majd az építkezés lépéseiről ad számot a kötet: a „*felsőtemplom* helyett, mely kicsinynek bizonyult és már roska-dó állapotban van”, egy új templom építését tervezik. A kiadvány rendelkezik a gyűjtés menetéről, ellenőrzéséről, a város tanácsával való viszonyról és minden egyéb ehhez szükséges dologról, egészen az építőbizottság megszűnéséig. Lásd még *egyház történeti kiadványok* (Cz. Gy.)

Szent József Plébánia, lásd *ferencesek*

Szent József Plébániatemplom, lásd *alsóvárosi templom*

Szent kút, a Magyar utca végén fekvő Berki-rét csodatevő erővel felruházott egykori forrása. E gyógyító víz híre messze földre eljutott, sok beteget vonzva ide idegenből is, néhány élelmes kanizsai polgár örömére. A gyógyító erő nimbuszát 1815-ben Horváth Ferenc, helyi orvos tépázta meg, aki megkérdőjelezte a víz hatását. Azóta már a forrás pontos helye is feledésbe merült, ám a néphit keltette legendája még ma is él. (P. J.)

Szent Margit plébániatemplom, a középkori Kanizsa egyik temploma, melynek első említése 1257-ből származik. Akkor *Princ ispán* birtokán állt. Szerepel, amikor *Lőrinc* 1322-ben megvásárolja Kanizsát. 1333-ban a pápai tizedjegyzék említi. Plébánosának birtokában több jobbágytelek volt a 15. század végén, a 16. században Kanizsán és Fityeházán is. 1550-ben

Miklós, 1554-ben Demeter a plébános. Utóbbi már a reformáció befolyása alatt állt. A templomot ekkor már tető nélkül találták. A plébánia működéséről 1557-ből ismerjük az utolsó adatot. A középkori plébániatemplom helyére vonatkozóan régészeti kutatás hiányában sok a bizonytalanság. A korábbi feltételezésekkel ellentétben, a mai ismeretek szerint a Magyar utca térségében kellett lennie, talán a 75–77. számú házak területén előkerült temető tartozott hozzá. Lásd még *középkori egyházak* (V. L.)

Szent Mihály napja, (szept. 29.) a kiskanizsai idős emberek szerint az időjárást megjövendölő jeles napok egyike. Ugyanakkor hajdan a városrész lakói az e napon ünnepelt szentről, Mihály arkangyalról, a menyeyei seregek fejedelméről nevezték el a szeptembert Szent Mihály havának. Régi népi mondás szerint Szent Mihály öltöztet, azaz közelít az ős, Szent György pedig vetkőztet, mivel hamarosan beköszönt a meleg idő. Azt is szokták mondani, hogy a halottat azért viszik a hordozható ravatalon, a Szent Mihály lován utolsó útjára, mert e szent egy ifjú szűz vőfélye volt. Egyes gazdák hajdan félrideg állattenyésztést folytattak, vagyis a szarvasmarhát, a gulyát Szent György naptól Szent Mihályig éjjel-nappal a legelőn tartották. Az állatokat csupán ezen este hajtotta haza a pásztor, akit régen szintén e napon fogadtak fel a következő évi szolgálatra. Mások arra emlékeztek, hogy Mihály-nap után a „gula marha is hazajárt”, ám nappalra, amíg meg nem jött a tél, kihajtottak még. (K. E.)

szentelt barka, lásd *virágvasárnap*

Szentgyörgy, elpusztult település a várostól délkeletre, amelynek emlékét a Szentgyörgyvári szőlőhegy és a *Szentgyörgyvári-vízfolyás* őrzi. Neve a város környékén jelentős területekkel rendelkező *Bikács nemzetség* birtokaként bukkan fel 1333-ban, de vannak itt más birtokosok is. Korábban Kisfaluának nevezték, egyháza után kapta új nevét. 1352-ben birtokot szerez itt a *Kanizsai család*, a *Mórichelyre* vezető hid közelében. 1420-ban a *Csapi* család birtoka a szomszédos *Szentmiklóssal* együtt, akik a Kanizsaiakkal egyezkednek határai ügyében. Csapi András e birtokát leányaira hagyta. Apollónia férje, *bajnai Both* János 1478-ban megszerzi a másik Csapi lány, Lónyai Albertné itteni részeit is. Testvérével, Andrással 1480-ban Mátyás király engedélyével itt építi fel *Botszentgyörgy várat*. Ettől kezdve a falu osztozik az erődítmény sorsában. 1566–67-ben felégetik a törökök, majd az 1570-es években, a védelmi koncepció változásával a várat elpusztítják, de a falu ezt még túléli. 1578-ban, majd 1593-ban is összeírják, mint részben pusztá települést. Valószínűleg Kanizsa 1600-as török ostromakor pusztul el véglegesen. Lásd még *Botszentgyörgy vára, elpusztult falvak a mai Nagykanizsa területén* (V. L.)

Szentgyörgyvári-vízfolyás, *Miklósfa* és *Bagola* között eredő, 2,1 kilométer hosszú állandó ér, ami a Szentgyörgyvári szőlőhegy 2. és 3. hegyháta között folyik végig, majd a *Bakónaki-patakba* torkollik. Útja során a vízfolyás több forrás vizét levezeti, amelyek között akad bővízü, kiépített, a környékbeli birtoktulajdonosok által rendszeresen használt víznyerő hely is. Vízgyjűtő területe kicsi, mindössze 5,3 km². Ennek ellenére a viszonylagos bővízűség jellemzi, amit igazolnak azok a középkori gátmaradványok is, melyek a hajdan volt *Szentgyörgyvár* falu és a *Romlottvár* ellátása érdekében létesített három halastavat rekesztették el. A hosszan elnyúló vízfolyásnak viszonylag kevés oldalvölgye van, vize nyős völgytalpa erősen beégeresedett. Alsó szakaszán néhány helyen törmelékkal és szeméttel föltöltötték a völgytalpat, ezzel mezőgazdaságilag haszontalan, környezeti szempontból káros és izléstelen módon avatkoztak be természetes életébe. Lásd még *felszíni vizek* (Cs. F.)

Szentháromság emlék, 1758-ban, Grazban, barokk stílusban készült köztéri alkotás, melyet még ebben az évben fel is szentelt Berencsi János kiskomáromi plébános, kerületi esperes. *Inkey* Boldizsár fogadalomból készítette. Mintaképe talán a veszprémi Szenthárom-

A Szentháromság emlék 1931-ben, akkor még az Eötvös téren
(T. Gy. M.)

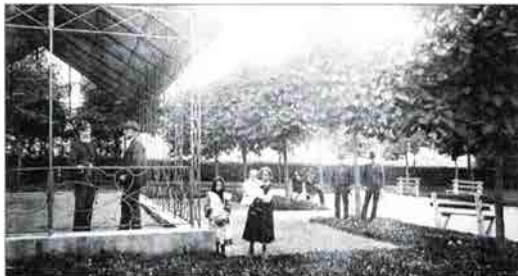
ság emlék lehetett. Eredetileg a piactéren, a mai *Erzsébet* téren állt, ahonnan 1869-ben az *Eötvös térre*, majd jelenlegi helyére, a Kossuth térre került. Oszlopának felső részén a gyermekangyaloktól kísért Szentháromság ül, felül a Szentlélek sugárzó glóriától övezett galambjával, középső párkányán a globuson hódolva térdelő Szűzanya, ugyancsak két puttóval. A párkány alatt az *Inkey*-címer látható. Az oszlop körül külön posztamensen Szent Antal a kis Jézussal, Szent László, a koronáját Máriának felajánló Szent István, Szent Imre és Keresztelő Szent János életnagyságot meghaladó figurája található. Körülötte alacsony vasrács van. Alakjait finom megmunkálás és rokokó érzékletesség jellemzi. 1992-ben restaurálták. Lásd még *barokk művészet, helyi védelem, köztéri alkotások* (K. L.)

Szentmiklós vára. egykori erődítmény, amit *Szentmiklós* falu, a mai *Miklósfa* középkori templomából alakítottak ki az 1570-es évek végén. Uralta a *Bakónaki-patak*nak a Kanizsa folyócska (ma *Principális*) mocsaraiba torkollása feletti magaslatát. Az akkor megfogalmazott védelmi koncepció alapján, a kiürített közeli *Botszentgyörgy vára* és *Mórichely vára* szerepét vette át. Az erőd 1600-ig állt, a Kanizsa ostromára érkező török sereg közeledtére őrsége gyűjtötte fel. Lásd még *Kanizsa főkapitányság, várak Kanizsa határában (V. L.)*

Szentmiklós, lásd *Miklósfa*

Szép Károly, lásd *városhíró*

Szépészeti Egyesület – Nagykanizsai Szépitő Egylet. 1892 decemberében alapított egyesület, melyet egy városi park és fásított sétányok megteremtése érdekében hoztak létre dr. *Bentzik Ferenc* városi ügyész elnökletével, 130 taggal. Az egylet Nagykanizsai Szépitő Egylet néven 1894. december 30-án 275 taggal újraalakult, elnökévé *Plihál Ferenc* városi közjegyzőt, alelnökévé gelsei *Gutmann Vilmost* választották. Az egyesület véleményező szerv lett a város külső szépítésére vonatkozó minden kérdésben. Célja volt a városnak és környékének fasorokkal, ültetvényekkel történő szépítése, a rendezett és szépített terek gondozása és fenntartása, üdülő- és kirándulólhelyek létesítése, valamint a köztisztaság és közegészségügy érdekében előmozdítása. Az egylet ügyvezető-elnöke, *Tripammer Gyula* javaslatára vette fel a város a milleniumi közgyűlés programjába a Városi Sétater létesítését, ugyanekkor az egylet szorgalmazta a Városi Könyvtár és Múzeum alapítását is. A sétater területét az egyesület fásította be, s gondozta 1925-ig, amikor a város kezelésébe ment át. Fásították, sétány-

Sétakert a századfordulón az egykori zenepavilonnal (Sz. T.)

szerűen rendezték a Szentgyörgyvári-hegy felé a vasútpartot, hársfával ültették be a Csengery utcát, állandóan napirenden tartották egy városi *strandfürdő* létesítésének kérdését is. Kirándulólhelyet létesítettek a *Hétforrásnál*, a zsigárdi *Zrinyi-fánál*, kedvelt helyé tették a *Potyli-malom* környékét. Az első világháború

alatt az egylet vagyona 1 pengő 60 fillérre devalválódott, így területek kezelésével már nem foglalkozott. Informáló, tanácsadó szerepet töltött csak be, tényleges tevékenysége megszűnt. 1930 májusában Hoffmann Henrik, városi képviselőtestületi tag megpróbálta feltámasztani, de kezdeményezése megakadt. (K. Zs.)

Szépírók a 20. század végén. Nagykanizsa irodalmi élete századunk második felében csak lassan talált magára. A korábbi évtizedeknél szerényebb volt a megjelenési lehetőség, hiszen a városnak önálló folyóirata, de még újságja sem volt. Miután Zala megyében sem adtak ki irodalmi folyóiratot, így az itt élő költők, írók főleg a Pécsen megjelenő *Jelenkorban*, majd a hatvanas évek közepétől a Szombathelyen megindult *Életünkben* publikáltak. 1953-ban látott napvilágot egy szerény füzet *Zalamentén* címmel, ami a megyében élő írók műveiből közölt rövid válogatást, benne Morvay Gyula, Hules Béla, az akkor még egészen fiatal Bertha Bucsú és Kiss Dénes verseivel. A következő antológia 1983-ban jelent meg *Visszhang* címmel, az ebben szereplő húsz író közül mindössze hárman kanizsaiak: Morvay Gyula (1905), Takács László (1935) és Pék Pál (1939). Morvay Gyulának 1948-tól 1992-ig nem jelent meg önálló kötete. Először Pék Pál jelentkezett önálló verskötettel (*Rapszódia a reményről*, 1976), amit aztán azóta újabbak is követték. A nyolcvanas években Takács László már ismert és elismert, noha önálló kötettel nem rendelkező költőnek számított. Az 1990-ben megjelent újabb megyei antológiában, melynek címe *Lüktetés* volt, Pék Pál, a már elhunyt Takács László, az 1984-ben Kanizsára költözött Dániel Attila (1952) művei olvashatók. Az 1936-ban született Szoliva János később kezdett publikálni, első kötete 1995-ben, a következő 1997-ben jelent meg (*Szavakkal tapogatózol, illetve Hallgatásod hallgatásom* címmel). Meglepetésnek számított Rózsás János (1926) feltűnése, aki 1944–53 között szovjet légerekben élt. Naplójának első része *Keserű ifjúság* címmel Münchenben jelent meg 1986-ban, folytatása, *Éltető reménység* címmel ugyanott 1987-ben, majd a két rész együtt 1989-ben Budapesten (*Keserű ifjúság* címmel). Rózsás azóta újabb művekkel is jelen van a magyar irodalmi életben. 1996-ban indult meg és vált máris elismertté Pék Pál főszerkesztésében a *Pannon Tükör* című folyóirat. Századunk hatvanas éveitől kezdve rendkívül színvonalas volt Nagykanizsán az irodalmi ismeretterjesztés. Ez több intézménynek (könyvtár, zeneiskola, művelődési házak, TIT), valamint Harkány László tanárnak köszönhető. (N. J.)

Szerb ház, az Erzsébet tér 20. szám alatti lakóház, melynek földszintjén jelenleg az *Erste Bank Hungary Rt.* nagykanizsai fiókja, s egy rövidíru szakület található. A telek egykor a *görögkeleti szerb egyház* tulaj-

dona volt, itt épült fel először 1792-ben, majd 1798-ban újra a görögkeleti szerb templom és plébánialak. A telek elülső részén az egyházközség 1852–53-ban emeltetett először egy vert falú lakóházat, melyet 1854 elején bérbé is adtak. Az épületet 1856-ban az udvari részen egy újabb szobával bővítették ki. 1870-ben, a *Nagykanizsai Takarékpénztártól* felvett kölcsönből a ház mellé az udvarban úgynevezett „Damensalon”-t építettek. Ezzel együtt az egész házat felújították és átalakították, így jött létre a ma is látható épület. Az emeleti bérlakások mellett a földszinti helyiségeket üzleteknek, irodáknak adták ki. A század elején itt működött Steiner József *Fiume kávéháza*, mellette a Kerületi Betegsegélyző pénztárhelyisége és dr. Rosenberger Mór ügyvédi irodája, az 1920–30-as években a Dunántúli Közgazdasági Rt. és az Astra Biztosító Intézet helyiségei Begidsán Emil ügyvédi irodája mellett. A lakóház az 1952. évi államosításig a görögkeleti egyház tulajdona maradt. Az épület 1992 óta helyi védelmet élvez. Lásd még *helyi védelem* (K. Zs.)

A Szerb ház az 1970-es években
(T. Gy. M.)

Szever vendéglő, lásd *Arany Szarvas Szálloda és Vendéglő épülete*

Szikla Alak, a *Római Katolikus Jézus Szíve Plébánia* hivatalos újságja, amely 1996-tól minden hónap 20-án jelenik meg kétlapnyi terjedelemben. Felelős szerkesztője dr. Rumszauer Miklós. A *Kanizsa Nyomda Kft.*-nél készült Vallási tolerancia jellemzi, a plébániái hivatal hitéleti kérdései mellett, ökumenikus jelleggel más felekezetek lelkészeinek írásait is közli. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Szilveszter, (dec. 31.) az évet jókedvvel, vigalommal búcsúztató *jeles nap*. Ekkor tartották Kiskanizsán a nevezetes társadalmi eseménynek számító bált, amit 1945-ig évről évre a *Polgári Olvasóköri*ben rendeztek és sok fiatalt vonzott. A lányokat elkísérték a szülők, legalábbis az édesanyjuk. Az 1940-es évek végén a citerazenekar feloszlott, majd rövidesen a felfogadott táncczenekar is megszűnt. Így, sajnos, vé-

get értek a szilveszteri bálók. Lásd még *citerabál, jeles napok* (K. E.)

Szimfonikus Zenekar (Nagykanizsai Szimfonikus Zenekar), Zrínyi Miklós Irodalmi és Művészeti Kör Szimfonikus Zenekara néven, Mathea Károly vezetésével alakult zenei együttes. Bemutakozásukra 1921. január 8-án került sor az Irodalmi Kör jubileumi hangversenyén. A szimfonikusok munkáját *Ketting Ferenc* polgári iskolai énektanár irányította, aki 15 éven át volt az együttes karnagya. A szimfonikusok 1936–45 között *Vannay János* irányítása alatt működtek. A második világháború után, 1945 és 1970 között *Ivánkovits Ferenc* töltötte be a zenekar karnagyi tisztét. Őt *Noll Ferenc*, *Deme Antal*, *Dárdai Árpád*, *Jakabos György*, *Kerényi Gábor* és *Dömötör Zsuzsa* követte. További vezetőkarnagyok: *Gál Tamás*, *Tóth Armand*, *Torják Vilmos*, *Gellért Zoltán*, *Karl Schabl* (Ausztria), *Baráth Zoltán*. Az együttes 1958-ban Zala-Somogyi Egyesített Szimfonikus Zenekarként működött *Várkonyi Sándor*, a *Kaposvári Színház* karmesterének vezetésével. *Farkas Ferenc* Kossuth-díjas zeneszerző 1976. március 27-i szerzői estjén vezényelte a zenekart. Ausztriai *testvérvárosunk*, *Gleisdorf* és Nagykanizsa egyesített szimfonikus zenekarát Gleisdorfban és Nagykanizsán 1990–94 között tíz alkalommal vezényelte *Karl Schabl*. Az együttes többször vendégszerepelt külföldön, Jugoszláviában, Bulgáriában és Ausztriában lépett fel. 1990. január 1-jétől a zenekar gazdaságilag a *Hevesi Sándor Művelődési Központtól* a *Nagykanizsai Állami Zeneiskolához* került. 1995-től a Nagykanizsai Zenepártolók Egyesülete keretében folytatta tevékenységét. Elnöke *Márkus István*, művészeti vezetője *Baráth Zoltán* zeneiskolai igazgató. 1996. szeptember 20-án a 75 éves jubileumi hangversenyt a Svájcban élő *Farkas András* vezényelte, hegedűn *Jakovovics Árpád* működött közre. 1997. április 20-án megkapták a Nagykanizsa Megyei Jogú Városért kitüntető címet. A zenekar jelenlegi létszáma 43 fő. A Szimfonikus Zenekar 75 éves történetét és zenei eseményeit dolgozza fel a *Gábor Jenő–Fentős Ferenc* összeállításában, *Baráth Zoltán* szerkesztésében megjelent *A Nagykanizsai Szimfonikus Zenekar története 1921–1996* című kiadvány. Lásd még *zenekarok* (F. F.)

Szimfonikus Zenekar története... (A Nagykanizsai Szimfonikus Zenekar története 1921–1996, szerkesztő *Baráth Zoltán*, Nagykanizsai Zenepártolók Egyesülete, 1997, 108 oldal.), az együttes megalakulásának 75. évfordulójára készült kiadvány, amelyben *Gábor Jenő* a kezdetektől 1983-ig, *Fentős Ferenc* 1984-től a kötet megjelenéséig, 1996-ig tekinti át a *Nagykanizsai Szimfonikus Zenekar* történetét. A kötet tartalmazza az 1920 és 1997 között megtartott hangversenyek műsorát, az 1979-es, 1991-es és az 1996-os zenekar tagjai-

nak névsorát, a karmesterek és a koncertmesterek felsorolását. A könyv beszámol a szimfonikus zenekar fellépéseiről, és tallózást ad közre a Kanizsa zenei életéről szóló újságcikkekből. Fényképek, dokumentumok színesítik a kiadványt. Gábor Jenőnek a zenekar 1920–1983 közötti történetét taglaló kézirata nagyobb terjedelemben, kis példányszámban, sok illusztrációval és egyéb mellékletekkel megjelent 1985-ben is. Lásd még *zenetörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

színház, színházi idényekben megjelenő hetilap. „A színi évadok első színházi újságját Nagy Samu és Kálmán Pál adták ki heti 16 oldalon” – írja a lapról Barbarits Lajos. Miután Nagykanizsán nem volt állandó színház, ezért a társulatok hosszabb-rövidebb időre jöttek játszani a városba. Ezekben az időszakokban tájékoztatta az újság a lakosságot az előadásokról. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Az Arany Szarvas Vendégfogadó (a képen látható legmagasabb épület) egykoron színházi előadásoknak is helyet adott. A felvétel 1930-ban készült. (Sz. T.)

színházépületek, lásd *Arany Szarvas Vendégfogadó, Első Nyári Színkör* (ugyanott: Második Nyári Színkör), *Pintérmé magazinja, színjátszó helyek, Városi Színház, Zöldfa Vendégfogadó* (D. L.)

színházi élet, lásd *diákszínjátszás, műkedvelők, színházépületek, színházi előadások, színházi események* (D. L.)

színházi élet... (Dobó László: Színházi élet Nagykanizsán 1784–1950) Nagykanizsa, 1989. 182 oldal.), az állandó szintársulattal nem rendelkező Nagykanizsa színházi életének történetét bemutató munka. A feldolgozott időszakot három korszakra bontotta a szerző, az első az 1784–1927 közötti eseményeket taglalja, és a diákszínjátszás megjelenését, fejlődését ismerteti. Itt megismerkedhetünk a folyamatos játérenddel működő kanizsai diákszínpadok, diákszínjátszás kialakulásával, a korabeli magyar színházi élet sajátosságaival, a vándortársulatok repertoárjá-

val, a vezető színészekkel, a fogadtatással. Kanizsa színházi életének kiemelkedő eseménye volt az állandó *városi színház* megépítése 1927-ben az ünnepélyes megnyitóról tudósítás számol be. A *Pécsi Nemzeti Színház vendégjátékairól* nemcsak az újságok híreiből, hanem idős kanizsaiak visszaemlékezéseiből is értesülhetünk. Az egyesületek és *diákszínjátszók* az 1945-től 1950-ig tartó időszakban is színesítették Kanizsa színházi életét. A cím 1950-ben jelöli meg a feldolgozás záró dátumát, a kötet azonban a nyolcvanas évek elejéig nyomon követi a diákszínpadok tevékenységét. Beszámol a környező falvak amatőr színjátékosairól és a *Vasutas Színjátszó Kör* munkájáról is. Illusztrációk, képek és plakátok teszik teljessé a feldolgozást. Lásd még *kultúrtörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

színházi előadások, lásd *klasszikus drámák, népies játékok-tündérajtatók, népszínművek, operák, operettek* (D. L.)

színházi események, lásd *Déryné Faluszínház, Hevesi Sándor Színház vendégjátékai, iskolai-kollégiumi színjátékok, német nyelvű társulatok, Pécsi Nemzeti Színház vendégjátékai, vándorszínesz társulatok* (D. L.)

színjátszó helyek, a nem színházi célú, de színházi előadásokat folyamatosan bemutató helyiségek. A Polgári Egylet emeleti nagyterme 600-650 néző befogadására volt alkalmas. 1902-ben Dobó Sándor győri színházigazgató karzatot építtetett itt, emeleti páholyokkal. Az 1886-ban épült Kaszinó (ma Honvéd Kaszinó) emeleti tükörterme és a földszinti étterme sok nagyszerű zenei és színházi esemény színhelye volt. Itt találtak otthonra a *Kereskedő Ifjak Egyesületének színjátszói* is. A *Katolikus Legényegyletnek* otthont adó épület 1902-ben épült (ma *Erkel Ferenc Művelődési Ház*). Nagyterme kedvelt otthona volt az öntevékeny színjátszó csoportoknak. A sok szép színelőadáson kívül zenei és irodalmi esteket is rendeznek itt napjainkig. A *Kiskánizsi Polgári Olvasókör* székházában hosszú évtizedeken át öntevékeny színjátszó kör működött. Emeleti nagyterme mintegy 300–350 néző befogadására alkalmas. A *Kodály Zoltán Művelődési Házban* is tartottak színelőadásokat. A *Hevesi Sándor Művelődési Központ* színháztermében 530 ülőhely van. Lásd még *színházépületek* (D. L.)

SZKFI, lásd *Magyar Szénhidrogén-ipari Kutató-Fejlesztő Intézet*

szobrok, lásd *köztéri alkotások*

Szociáldemokrata Párt, lásd *Magyarországi Szociáldemokrata Párt*

Szociális Foglalkoztató, a városi tanács által 1967. január 1-jén a csökkent munkaképességű és fogyatékos személyek foglalkoztatására alapított intézmény. Később a nehéz szociális helyzetben lévők, a tartósan munkanélküliek, és többgyermekes családnyák foglalkoztatásával bővült a dolgozói létszám. A fő profil az első években a borkesztyű-varrás, a cipőfelsőrész-készítés, a gyűjtőszereles, valamint a különböző cégek részére végzett bér munka volt. Ezt követően megindult a saját termékek előállítás, így a munkavédelmi ruházat készítése. 1980-tól a sokszorosítási munkák vállalásával megkezdődött a nyomdai tevékenység is. Jelenleg 3 fő részlegük, a varroda, a nyomda és a gyűjtőszereles működik. A 150 dolgozót foglalkoztató intézmény tulajdonosa Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata, vezetője: dr. Berlinger Henrikné igazgató.

Szociális Ipargazdasági Párt, 1918-ban alakult párt, melynek helyi szervezete 1919 januárjában jött létre a városban. Programja szerint nem politikai, hanem gazdasági célokért harcol. Helyi programjában megfogalmazódott, hogy a városban nincs szükség több politikai pártra, hanem társadalmi békére és rendre. Pár hónapos működés után már csak névleg létezett. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

Szociális Missziótársulat, szerzetesrend, amelynek nővérei 1927-ben telepedtek le Nagykanizsán. Világi szervezete már 1917 decemberében megalakult 190 taggal, de 1921-ben feloszlatták őket. 1927-ben azonban külön helyiséget kaptak a várostól, a Rozgonyi utcai volt szabadkőműves otthont. A missziótársulat főnöke G. Elek Amália volt, vezetése alatt alakult meg a gyermek napköziotthon. Széleskörű szociális, hitéleti, karitatív és kulturális tevékenységet folytattak. A társulat keretében működött a Szent Ilona Leányklub és a Szent Erzsébet Leánykör is. Lásd még *egyesületek* (J. L.)

szocialista tanácsrendszer, a kommunista uralom alá került országokban, így Magyarországon is a szovjetek mintájára létrehozott, egymással alá- és fölérendeltségi viszonyban álló államhatalmi-népképviselői szervek rendszere. Képzésének alapját az 1950-es első, majd 1954-es második tanács törvény teremtette meg. A megszervezett tanácsok hatásköre, szervezete és feladatköre a többszöri kisebb-nagyobb átszervezés ellenére lényegében változatlan maradt az 1990-es helyhatósági választásokig. A tanácsrendszer népképviselői jellege formális volt, gyakorlatilag a pártállam utasításainak végrehajtójaként működött. Lásd még *tanácsrendszer, tanácselnök, közigazgatási korszakok* (G. F.)

Szociológiai tanulmányok Nagykanizsáról (szerk. Gerencsér Tibor, Nagykanizsa, 1986, 146 oldal.), a város művelődési ágazatának fejlesztési elképzeléseit

megalapozni szándékozó tanulmánykötet, ami tartalmazza a Kanizsa társadalmi és kulturális életét vizsgáló, kulturális igényeit feltáró szociológiai kutatás záró tanulmányait. A kötet a kutatást vezető B. Talyigás Katalin és F. Vankó Ildikó: Nagykanizsa társadalmi és kulturális élete című összegző tanulmányával kezdődik, Vági Gábor Nagykanizsa társadalmi és településszerkezetéről írott, a legtöbb adatot tartalmazó dolgozatával folytatódik. A kiadvány tartalmazza F. Vankó Ildikó Nagykanizsa kulturális infrastruktúrája (Az iskolai és iskolán kívüli művelődés adottságai, lehetőségei) témáját feldolgozó dolgozatát, és közli Pöcze Gábor: Szükségletek és vélekedések (A helyi közvélemény és az általános iskolák), illetve Kuti Éva, Marschall Miklós, Nyilas György: Korlátok, kényszerek és lehetőségek a kultúra helyi finanszírozásában című tanulmányát is. Lásd *kultúrtörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

Szokol János, városi képviselő-testületi tag, aki 1848-ban, a pesti forradalom hírére Nagykanizsa városában proklamálta a köztársaságot. (J. L.)

szolgafa, másképpen szógafa, a szőlő kötözésének kelléke, ami egy V alakban végződő, alkalmilag lemetezett, esetleg évről évre eltett ág. Erre rakják fel néha még ma is a munkához előkészített sásköteget vagy rafiát, hogy onnét szálanként egyszerűen kihúhassák azokat, s így gyorsabbá tegyék a munkát. Lásd még *hagyományos használati eszközök* (K. E.)

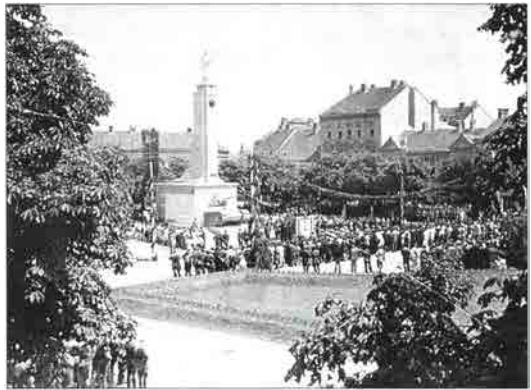
szolgáltatók a '90-es években: Adómentő 97 Auditáló és Könyvelő Kft.; *Általános Szolgáltató Szövetkezet*; Aqua Service Ecovater Kft.; Aquaprofit Hungary Műszaki, Tanácsadási és Befektetési Kft.; Architekt Gmk; Automentés Mobil-Kg Kft.; Balassa Építész Stúdió Kft.; Bereczkiné Molnár Erzsébet adótanácsadó, könyvelő; BJ-Rotary Olajipari Szolgáltató Kft.; *Centrál Szálló*; Consultants Szaktanácsadó Kft.; *Dél-Dunántúli Áramszolgáltató Rt. (DÉDÁSZ Rt.)*; *Dél-Zalai Viz- és Csatornamű Vállalat*; Dialog Nyelvstúdió; Drill-Trans Kft.; Eco-Fiducia Kereskedelmi Befektetési és Tanácsadó Kft.; EXPRESS Utazási és Szálloda Rt.; Fárosz 95 Biztosításközvetítő és Tanácsadó Kft.; Fekete Rózsa Temetkezési Bt.; Fotoszerviz; FUJI Fotolabor; Füstfaragók Kéménytechnikai Kft.; Gazdasági és Mérnöki Iroda; Gelka Hirtch Szerviz; Geodézia és Térképészeti Kft.; Geoinform Kft.; Golden-Sped Bt.; Halló Taxi; HOR Temetkezési Kft.; Horváth és Társa Építő-Tervező Bt.; *HOTEL MINI*; Hugi Panzió; Inferno Vagyonvédelmi Kft.; Ingtatlankezelési Intézmény; ISO-ORG Minőségügyi Tanácsadó Kft.; Izsák Miklós Csabáné könyvelő, adótanácsadó; Justitia Könyvelőiroda; Kanizsa Hidroszerviz Bt.; Kábeltel Kanizsa Kft.; Kanizsa Tőzsde Klub; Kanizsaterv Kft. 1991-ben

alakult tervezéssel foglalkozó társaság. Alapítók: Zalaterv, ÉPÁSZ Kft., Zalaterv dolgozók. 13 tagból három természetes személy, mint tag maradt. 2 alkalmazott, 2 ügyvezető; KANIZSATrans Rt.; Klaudia Esküvői Ruhakölcsönző; Középdunántúli Gázszolgáltató Rt. (KÖGÁZ Rt.); London Bróker Értékpapírforgalmazási Rt.; MATÁV Rt.; MatriX Marketing Műhely; MÁV Rt.; Méh Holdosi Fém Kft.; Meló-Diák Országos Diákvállalkozási Hálózat; Mera Kft.; MOL TRAVEL Utazási Iroda; Murasped Kft.; NSR Hulladéklerakót Üzemeltető Kft.; Pálfi Imréné adótanácsadó, könyvelő; Pannon GSM; Pannonconsult Könyvvizsgáló és Pénzügyi Tanácsadó Kft.; Park Szolgáltató Kft.; Perfekt Nyelvoktató és Szakfordító Kft.; Posta; Radler Fuvarozó és Szállítványozó Kft.; Rynoline Pénzügyi és Számviteli Kft.; Sacuricor Hungary Kft.; Saubermacher-Ryno Hulladékgyűjtő Kft.; Sienet Internetszolgáltató Kft.; Sponzor Tours Utazási Kft.; Stílus Épülettervező és Lebonyolító Kft.; Szemafor-Clean Kft.; Szenzál Kft.; Taxi Hungária; Taxi Tele 3; Tourist Service Bt.; Turbó ATI Bt; Turista szálló; VÁM-ZOLL Consulting Kft.; Vastag Fotó-Video Stúdió; Via Kanizsa Parkoló-, út-, temető üzemeltető Kft.; Volán Taxi; Volán-Metál Kanizsatrans; Westel 900 GSM Mobil Távközlési Rt.; Zala Patyolat Kft.; Zala Volán Rt.; Zala-Petroltransz Olajipari Fuvarozó és Szolgáltató Kft.; Zalatefu Kft.; Zalatour Idegenforgalmi és Kereskedelmi Kft; Zalogház. Lásd még vállalkozások a '90-es években

Szomolányi-sarok, lásd Nagykanizsai Takarékpénztár székháza

Szovjet hősi emlékmű. másnéven Felszabadulási emlékmű. 1945 és 1992 között a Szabadság téren, a mai Erzsébet téren álló alkotás. avatásakor a „Szovjet hősi emlékmű”, később a „Felszabadulási emlékmű” elnevezését használták. Első változata 1945-ben Epifanovics M. P. szovjet mérnökszázados terve alapján készült, az építésvezető Vécsey Barnabás volt, a szobrászok Sinkó András és Vörös János. A hatalmas talapzaton álló oszlop tetején elhelyezett főalak – kezében géppisztolyt tartó szovjet katona – a pécsi Zsolnay gyárban készült. Az oszlopon a szovjet címer felett „CCCP”, alul „1945” voltak olvashatók. Az emlékmű oldalát díszítő reliefeket Vörös János tervezte és készítette. A talapzat előtt, abból mintegy kijövő T-34-es páncélos beton mása volt látható, rajta egy valódi tank lövegtornya. Az 1945. július 15-én felavatott emlékmű két oldalán 32 szovjet katona műkövel fedett síremléke sorakozott. 1956. október 25-én az emlékművet megcsonkították, a katona szobrát ledöntötték, a reliefeket összetörték. 1959-ben újjáépítették, a széles talapzat elé egy keskeny posztamensre Farkas Aladár bronz szobra került, mely egy puskáját a lábához támasztó szovjet katonát ábrázolt. A talap-

zat két oldalán két ágyú állt. Az újravátásra 1959. május 1-jén került sor. A rendszerváltás után 1990. március 22-én először az oszlop tetejétől a vörös csil-

A Szovjet hősi emlékmű avatása 1945. július 15-én (T. Gy. M.)

lagot és a talapzat mellett álló ágyúkat távolították el. 1991. október 10-én Farkas Aladár bronz szobrát emelték le az emlékműről, s a Szovjet hősi temetőben helyezték el. 1992. szeptember 18–19-én exhumálták a téren található 32 katonasírt, a hamvakat a szovjet hősi temetőben temették újra katonai tiszteletadás mellett 1992. október 15-én. Az emlékmű megmaradt talapzatának és oszlopának teljes lebontására 1992 októberében került sor. Lásd még emlékművek, helyi védelem, köztéri alkotások (K. Zs.)

Szovjet hősi temető, emlékhely a városi temetőben, a Nagykanizsán és környékén elesett 300 szovjet és 36 bolgár katona sírkertje. Egy széles út mentén tízes sorokban sorakoznak a műköből készült síremlékek. A

A Szovjet hősi temető avató ünnepsége 1946. augusztus 25-én (T. Gy. M.)

temető közepén hatalmas obeliszk áll, három oldalán az elesettekre emlékező orosz nyelvű feliratok, negyedik oldalán „A felszabadító I. Bolgár Hadsereg hős katonái emlékére. Nagykanizsa város dolgozói 1945. április 1.” felirat olvasható. A temető kialakítását a Városi Mérnöki Hivatal tervei alapján a nagyka-

nizsai építőiparosok végezték. Az avatásra 1946. augusztus 25-én került sor. 1991. október 10-én az Erzsébet téren lévő egykori „*Szovjet hősi emlékmű*”-ről a talapzaton álló, Farkas Aladár által készített szovjet katonát ábrázoló bronz szobrot eltávolították, a hősi temetőben az obeliszkkel szemben állították fel. 1992. szeptember 18-19-én exhumálták az Erzsébet téren található 32 szovjet katonasírt is, a hamvakat a hősi temetőbe történő átszállítás után 1992. október 15-én temették el katonai tiszteletadás mellett az obeliszk közelében. Lásd még *temetők* (K. Zs.)

Sztrókey Kálmán (1886. dec. 21. Szabadka – 1956. dec. 23. Budapest), író, tudomány népszerűsítő, szerkesztő. Matematika-fizika szakos tanári oklevelet szerzett. Kezdetben a Földrendési Intézetben, majd a kiskartali csillagvizsgálóban dolgozott. 1923–24-ben a *Zalai Közlöny* felelős szerkesztője volt. Maradandó értékűek a harmincas évek közepétől megjelenő természettudományos népszerűsítő művei. Élete utolsó évtizedében több, az ifjúság technikai nevelését segítő folyóiratot is szerkesztett. (N. J.)

szüreti bál, a szüretet követő vígasság. Kiskanizsának ugyan nem volt saját szőlőhegye, ám a szüreti időszak után évről évre rendeztek bált a helyi „pógárok” valamelyik környéki hegyen lévő birtokán. Hagyományosan a *Polgári Olvasókör* „harangozta be” az eseményt, ami színpompás, lovaskocsis felvonulással kezdődött. Ezt egy vígkedélyű, nótás-kedvű ember vezette, aki az esti bálba invitálta a közönséget. A felvonulás során a legények és a népviseletes leányok a kocsik két oldalán egy-egy szőlőfűtökkel felékesített rudat tartottak, s vidám szüreti dalokat énekeltek. Régen egy citerazenekar szolgáltatta ilyenkor a muzsikát, később vonós- vagy egyéb hangszeres zenekart bérelt a polgári olvasókör. A háború után azonban megszűntek a szüreti bálók. Lásd még *Aligvári-hegy* (K. E.)

Tahy Ferenc (? – 1573), kanizsai főkapitány. Felesége Zrínyi Miklós Ilona nevű húga volt. 1550-52 között Szigetvár kapitánya, ugyanakkor dunántúli főkapitány. 1553-tól Pozsega megye főispánja. 1554-től főlovászmester. 1556-ban *Nádasdy Tamással* részt vesz Szigetvár felmentésében. 1566-ban nevezik ki az újonnan létrehozott Balaton Dráva közti *Kanizsai főkapitányság* élére, mint olyan katonát, aki a Dél-Dunántúlon jelentős tapasztalatokkal rendelkezik. Tisztségétől kora és betegsége miatt 1567 szeptemberében vált meg. Lásd még *Kanizsai főkapitányság* (V. L.)

tájfutás, tájékozódási futás, az 1960-as évek második felétől a középiskolások körében népszerű sportág. Különösen szép eredményeket értek el Orosz Sándor tanítványai (Cserháti SZKI), akik a Gazdász SK

színeiben versenyeztek. Szakosztályok működtek a Landler DSK-ban, a Vasas Izzóban és a Postás SE-ben is. Az 1970-es évek második felében az ifjúsági válogatott Kovács Márta, a Sopronban korcsoportos Kaiser-Kovács-Újhelyi összetételű bajnokcsapat, valamint Tóth János és Hajgató Miklós ért el jó eredményeket. 1978-ban a működő 74 szakosztályból az Orosz Sándor vezette gazdászokat az élkelő 16. helyre rangsorolták az összesített pontversenyen. A főiskola megszűnése után a Gazdász Sportkör tájfutóit a *Zalaerdő SE* vette át, a versenyzőket Varga József készítette fel, aki az egyesület szakági vezetőjeként és senior versenyzőként feleségével, Kocsis Katalinnal együtt indul versenyeken. Az utánpótlás legjobbjai Varga Zsolt, Mészáros Bence, Hans György és Pilhoffer István. Lásd még *Zalaerdő Sportegyesület, sportágak* (B. A.)

Takács László (1935. szeptember 12. Kiskomárom – 1990. április 5. Nagykanizsa), tanár, költő. Elemi iskoláit szülőfalujában, a középiskolát Nagykanizsán végezte. Kezdetben postatisztviselő Lentiben és Bázakerettyén, később Szeptenken, Zalaszentbalázson és Nagykanizsán tanít. Általános iskolai, majd középiskolai tanári oklevelet szerzett, 1978-ban pedig doktorált. Első verseit középiskolás korában írta. Írásai több helyen is rendszeresen megjelentek, de csendes, visszahúzódo természetű miatt, s mert műveit hosszan érlelte, saját kötet megjelentetésére nem törekedett. Verseinek bővebb válogatása a „Visszhang” (1983), s már halála után a „Lüktetés” (1990) című Zala megyei antológiában jelent meg. Előbbiben olvasható egy vele készült hosszabb interjú is. Halála óta két kötete látott napvilágot, a „Szalmaláng” (Zalaezerszeg, 1995) és „Még élsz, fényesedsz” (Zalaezerszeg, 1996). (N. J.)

Takács Zoltán, dr. (1886. – ?), sebész, 1922 és 1947 között a *városi kórház* kórházigazgatója. Diplomáját 1911-ben szerezte. Kötelességtudó, óriási munkabírási ember volt. Agglegény maradt, s a betegek jelentették számára az életet. Odaadása és lelkiismeretessége rendkívüli bizalmatlansággal párosult. Csak saját magában bízott, így minden műtétet, sebészi beavatkozást ő végzett. (F. É.)

takácscéh, jelentős helyi céh, melynek fennmaradtak megalakulásától vezetett jegyzőkönyvei, 1855-ből származó szegődtetési lajstromok, számadáskönyvek, valamint két *vándorkönyv*, remekrajz, pecsétnyomó és cserépkorsó. Megállapítható az írásos emlékekből, hogy e céhbe 1722–41 között 34, a 18. század második felében 28, a 19. század első felében 112 takács kérte felvételét. Nyomon követhető az is, hogyan emelkedett a takácscéhbe lépés taksája, hogyan nőtt a szabályok ellen vétők büntetése. Fontos adat az is, hogy míg az 1720–30-as években 6 vidéki mester tartozott a tagság-

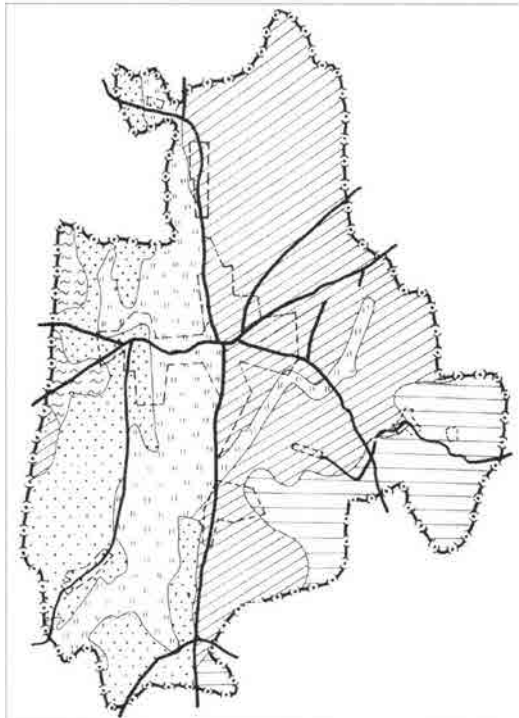
ba, addig a 19. század első felében már 45. Lásd még *céhpecsét, céhszabályzat, vándorkönyv* (R. L. A.)

A takácsok kiváltságlevele (T. Gy. M.)
Fotó: Erdei

takarékszövetkezet, az *egyszintű bankrendszer* kialakulását követően, 1957-től létrejövő pénzintézeti forma. Az akkori nagykanizsai járás területén Kiskomáromban alakult meg az első takarékszövetkezet, ami helyben tevékenykedett, munkáját kezdetben a nagykanizsai takarékpénztári fiók irányította. A későbbiek során a volt járás területén több takarékszövetkezet is alakult, s ezek mindegyike kötődött az *Országos Takarékpénztár* nagykanizsai fiókjához. Lásd *Surdi Takarékszövetkezet* (P. J.)

talaj, a földfelszín legfelső termőképes takarója, ami a

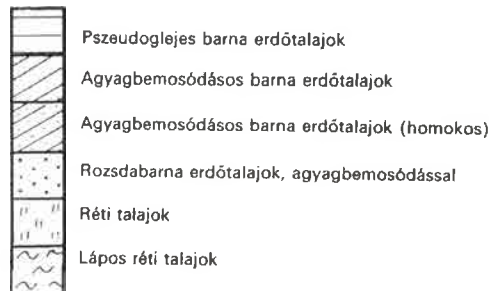
város környezetében átlagosan közepes minőségűnek tekinthető, kisebb mértékben erodált, és egyetlen termőtalán belül is nagyon változatos képet mutat. Lásd *anyagbemosódásos barna erdőtalaj, pseudoglejes barna erdőtalaj, réti- és öntéstalaj, rozsdabarna erdőtalaj, szélerózió, talajértékelés, vízerózió* (Cs. F.)

talajértékelés, a ma is használatos, de még az Osztrák–Magyar Monarchia idején kialakított aranykorona-érték alapján történő rangsorolás. Annak ide-

	Bagola	Bajcsa	Miklósfa	Palin	Átlag
Szántó	13,65	15,33	19,97	25,37	18,58
Gyümölcsös	24,73	-	47,45	34,73	39,33
Szőlő	35,81	-	47,45	34,73	39,33
Rét	2045	2690	2309	2184	2309
Erdő	4,41	6,83	4,24	6,81	5,57
Legelő	1,91	3,79	8,86	7,49	5,51
Kert	21,52	-	23,00	22,72	22,86

jén az adott művelési ág egy holdjáról szerezhető bevétel alapján állapították meg, ami egyben az adózás alapját is képezte. Mivel abban az időben a föld minőségén kívül komoly bevételnövelő tényező volt például Bécs közelsége is, így ma az aranykorona-értékek már nem adnak reális képet a föld termőképességéről. Lehetővé tesz azonban bizonyos összehasonlításokat. Lásd még *talaj* (Cs. F.)

talajvíz, az a legfelső vízrét, ami főképpen a talajba szivárgó csapadékvizből táplálkozik és az első, általában agyagos vízzáró réteg fölött halmozódik föl. Ebből következően sok oldott szennyező anyagot tartalmazhat, ami akár a felszínről, akár a feltalajból is származhat. A talajvíznek sajátos évi járása van, szoros kapcsolatot mutatva az évi csapadékeloszlással és a hőmérséklet évi változásaival. Maximumát, a téli vízfelhalmozódás eredményeként tavasszal éri el, mi-

nimuma pedig össze tapasztalható, amikor kellő nyári utánpótlás híján kimerülnek a korábban felhalmozódott készletek. A talajvíz felszíntől való mélysége bizonyos elhajlással követi a felszín alakzatait. A völgyek talpain közel kerül a felszínhez, sőt jelentősebb hóolvadáskor a felszín fölé is emelkedhet belvízként. A domboldalakon egyre mélyebbre kerül, és a magasabb tetőkön ásott kutakkal már elérhetetlenné válik. Nagy előnye a talajvíznek a rendszeres pótlódása. Lovász György professzor számításai szerint mintegy 5 milliméter csapadéknak felel meg az évente felhasznált talajvízmennyiség, így nem az emberi felhasználás, hanem a vízfolyásokba való természetes elszívárgás biztosítja az egyensúlyát. Lásd még *felszínalatti vizek, talajvíz-kutak (Cs. F.)*

talajvíz-kutak, a vizüket az első vízzáró réteg fölötti, *talajvízből* nyerő kutak. Kizárólag ezek biztosították Nagykanizsa *ivóvízellátását* a korábbi évszázadok során, amikor a város még jórészt mezőgazdaságból élt, s a kút közelében elhelyezett trágyadomb még szervesen a városképhez tartozott. Ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy a fertőzött kutak számtalan gyógyíthatatlan járvány terjesztői voltak, és nagy szerepet játszottak a gyermekhalandóság magas értékeiben is. A felnőtt lakosság rendszeres borfogyasztással próbálta kivédeni a fertőzött víz okozta betegségeket. Különösen *Kiskanizsa* kútjai nagyon sekélyek. A falvak házai csak addig húzódtak fel a domboldalra, ameddig ásott kúttal elérhették a talajvizet (25–30 méterig). E kutak vizének hőmérséklete körülbelül 20 méter mélységig egyre csökkenő mértékben követi az éves hőmérséklet-ingadozást, 20 méter körül beáll az évi középhőmérséklet. Ez alatt, a föld belsejének hője következtében melegdni kezd a víz. Lásd még *felszínalatti vizek (Cs. F.)*

tanács, lásd *városi tanács*

tanácselnök, 1950-ben, az első tanácstörvény megszületése után életre hívott közigazgatási tisztség, ami 1990-ig, a *tanácsrendszer* fennállásának végéig létezett. Az elnököt a *tanácsülés* választotta. A tanácselnök volt a tanácsi hivatalnak, mint szakigazgatási szervezetnek, és az ennek élén álló végrehajtó bizottságnak a vezetője. Ő irányította a testületi munkát, a tanácsüléseket. E poszt betöltője a városi közélet első emberének számított. Lásd *Molnár Ferenc* (1950–54), *Domokos Sándor* (1954–56), *Mátai József* (1957–63), *Nagy Lajos* (1963–68), *Mózes Pál* (1968–89), *Zsoldos Ferenc* (1989–90). Lásd még *szocialista tanácsrendszer (G. F.)*

Tanácsi Híradó I., a Nagykanizsai Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága által 1969. augusztusában kiadott lap, amelynek akkor csupán egyetlen száma jelent meg. 1973-ban indult újra. A Zala Megyei

Nyomdávalalat készítette. A tanács működéséről, a hivatali életről, a város rendeleteiről kívánt képet adni. Az Országos Széchenyi Könyvtár őrzi egyetlen példányát. Lásd még *sajtó (H. Gy.)*

tanácsi, önkormányzati pénzkezelés, a helyhatóságok banki kapcsolatainak rendszere. Az 1950-ben létrejött tanácsok számlavezetését, pénzkezelését 1971-ig több pénzintézet végezte, így a *Magyar Nemzeti Bank*, a Beruházási Bank és kismértékben az OTP. 1971-től, a *kétszintű bankrendszer* 1987-es kialakulásáig az OTP kapta meg a tanácsok és intézményeik pénzeszközkezelésének és hitelezésének kizárólagos jogát. Nagykanizsán az OTP és a *városi tanács* közötti együttműködés eredményeképpen nagyarányú *lakásépítés* indult, megvalósult a *városközpont rehabilitációja*, jelentősen emelkedett a közműellátottság és számos oktatási és kulturális intézmény épült fel. A kétszintű bankrendszer kialakulása és a rendszerváltozás, valamint a tanácsok önkormányzattá alakulása oldotta a kötelező banki kapcsolatokat, s gyakorlattá vált, hogy az önkormányzatok versenyeztetik a bankokat a számlavezetés jogáért. Nagykanizsán és térségében azóta is az *OTP Bank Rt.* ügyfelei maradtak a helyi önkormányzatok. (*P. J.*)

Tanácsköztársaság, lásd *Alsó-Zala megye, direktórium, hetven tagú tanács, Tanácsköztársaság hadi eseményei, Tanácsköztársaság közigazgatása*

Tanácsköztársaság hadi eseményei, a proletárdiktatúra 1919. március 21-i kikiáltása utáni katonai események a városban. A megalakult *direktórium* március 25-én Gál Imre századost, a katonai tanács addigi elnökét kinevezve, leváltotta Zsifkovics Sándor ezredparancsnokot. Az év elején a *48. gyalogezredből* és a *20. honvéd gyalogezredből* létrehozott *20. gyalogezred* feladata a fegyvermentes övezet védelme volt. Toborzás után az ezredet feltöltötték, és Vántus János parancsnoksága alatt a „Mura front” alárendeltségébe helyezték. A hadseregszervezés új rendje alapján Zalaegerszegén létrejött a 20. dandársóport. Ennek alárendeltségébe tartozott a kanizsai 20-as gyalogezredből újonnan létrehozott 47. gyalogezred. Májusban az újabb hadrend szerint a 20. dandársóport a II. hadtest, melynek parancsnoka ekkor *Hamburger Jenő* volt, a 8. hadosztályhoz került. Június 4-én a Dunántúlt hadműveleti területté nyilvánították, s kihirdették a statáriomot. Bevezették az általános hadkötelezettséget, s besorozták az 1894–1901 között született férfiakat. Eközben a kanizsai ezred továbbra is helyi rendvédelmi feladatokat látott el, s nem vett részt a felvidéki-tiszántúli harcokban. A proletárdiktatúra utolsó napjaiban ismét Zsifkovics alezredes lett az ezred parancsnoka. A tanácsköztársaság augusztus 1-jei bukása után a karhatalmi csapatokat feloszlatták. Az álló-

másparancsnokság hivatásos katonákból szervezte újjá a helyi karhatalmi csoportokat. Ezt követően a megyei katonai parancsnokság Riedl Miklós ezredes irányításával Keszthelyen alakult meg. (T. A.)

Tanácsköztársaság közigazgatása. az 1919-es év közigazgatási rendszere. Ekkor egy időre felbomlik a korábban kialakult polgári közigazgatás. Nagykanizsán is megalakult a *direktórium*, majd 1919. április 7-e után létrejött a *hetven tagból álló tanács*, amelynek irányítása alatt 1919. augusztus 1-jéig folyt a város közigazgatása. Nagykanizsa ekkor nem csupán a város, hanem az újonnan kialakított *Alsó-Zala megye* közigazgatási központja is volt. Lásd még *közigazgatási korszakok* (G. F.)

Tanácsköztársasági emlékmű. Kerényi Jenő alkotta az Eötvös téren. Magas mészkö talapzaton két robusztus bronz alak, egy nő és a kezében a tanácsköztársaság lobogóját tartó férfialak látható. A talapzaton: „1919”. 1964. november 7-én avatták fel. (A köznyelv az emlékművet a két alakról Jancsi és Juliska szobornak nevezte el.) Lásd még *emlékművek, helyi védelem, köztéri alkotások* (K. Zs.)

tanácsnokok, a török elvonulása után, 1690. június 16-án megalakult *Kanizsa Város Tanácsának* tagjai. Feladataik közé tartozott a városi kamarai hivatal vezetése, az építkezésekkel, az erdők feletti felügyelettel, a malmokkal kapcsolatos tisztségek viselése és ellátása. Foglalkoztak a földekkel, illetve azok elhatárolásával, és a későbbiekben megépíteni kívánt *ispotály* feletti felügyelettel. A kémények rendben tartására a tanács megbízott a várban és a külvárosban két-két személyt, akiket *tűzkomisszáriusoknak* neveztek. Kirendelték továbbá a várban és a külvárosban is egy-egy személyt a verekedések és veszekedések megakadályozására, illetve megszüntetésére. *Kanizsa Város Tanácsa* az éjszakai közrendre és a tűzvédelemre négy éjjeliőrt fogadott fel. A tanácsnok elnevezést 1754 után felváltotta a tanácsosi cím. Lásd még *közigazgatási tisztségek* (G. F.)

tanácsosok, az 1800-as évek elejétől 1949-ig létező tisztség viselői. A városi szabályrendeletek Nagykanizsán hét tanácsos, két bel- és öt kültanácsos működését írták elő. Az egyik beltanácsos az árvaügyi, a másik a közigazgatási tanács rendes előadója volt. A kültanácsosok végezték az önkormányzat, a közigazgatás és az árvaszék körüli kül- és egyéb teendőket. A külső tanácsosok munkáját ügykör szerint osztották fel. Feladatuk volt a tankötelesek számba vétele, az ipartanoncok iskoláztatásának felügyelete. Eljártak lakásbérleti ügyekben, helypénz-szedési panaszokban. Teljesítették a *polgármester*, a *városi tanács*, az *árvaszék*, a *bíróság* és a *közgyűlés* által számukra meg-

határozott feladatokat. Részt kellett venniük az egyes szak- és egyéb bizottsági kiküldetéseikben. Lásd még *közigazgatási tisztségek* (G. F.)

tanácsrendszer, az első, majd a második tanácstörvény szellemében létrehozott közigazgatási forma. Az egypárti diktatúra kialakulása után, a *Magyar Dolgozók Pártja* 1948-as, I. Kongresszusán határozat született az „új helyzetnek” megfelelő államszervezet létrehozásáról. Az 1949. augusztus 20-án elfogadott Alkotmány alapján ősszel megindult a közigazgatás átalakítása. Eszerint az államhatalom helyi szervei a tanácsok lettek. 1950. május 10-én az országgyűlés elfogadta a tanácsokról szóló első törvényt, az 1950. évi I. tv. 64. §-a alapján a választásokig a népfront helyi szervei delegálták a tanácsok tagjait. 1950. augusztus 15-én Nagykanizsán is megalakult a *városi tanács*, de ez még nem választott testület volt, hanem tagjait kinevezték. 1950. október 22-én történt a helyi tanács megválasztása. Ez úgynevezett lajstromos rendszerű választás volt, vagyis nem egyénekre, hanem listákra szavaztak a választók. Nagykanizsán ekkor 101 tanácstagot és 51 póttagot választottak. A városi tanács 1950. október 30-án alakult meg. Tisztségviselői *Molnár Ferenc* vb és *tanácselnök*, Domokos Sándor vb-elnökhelyettes és Szebeni Kálmán vb-titkár voltak. A végrehajtó bizottság 11 tagú volt. A második tanácstörvény 1954-ben született meg, amit november 28-án választás követett. Ez alkalommal már az egyéni választókerületben zajlott a szavazás. A tanácsrendszer 1990-ig létezett. Lásd még *szocialista tanácsrendszer* (G. F.)

tanácsülés, a városi tanács által tartott ülés. 1950-ig ezeken az üléseken határozták meg a szakigazgatási feladatokat. 1950 és 1990 között a tanács tagok által alkotott tanácsülés formális jelleggel működött. Megszavazta az előterjesztéseket és “megválasztotta” a különböző tanács tisztségekre előterjesztetteket. Lásd még *Kanizsa Város Tanácsa, direktórium, szocialista tanácsrendszer* (G. F.)

táncegyüttesek, lásd *Dél-Zala Táncegyüttes, Kanizsa Táncegyüttes, Vasutas Táncegyüttes*

Tandor Ottó (1852. január 28. Nagykanizsa – 1913. június 12. Balatonfüred), építész, egyetemi tanár. Tanulmányait szülővárosában kezdte, majd 1880-ban a budapesti műegyetemen szerezte építész mérnöki diplomáját. Tervezni Steindl Imre mellett kezdett, így munkatársa volt az Országház tervezésében, építésében is. Mestere halála után ő vezette a befejezés munkálatait. Sok műemlék, köztük például a Jáki templom restaurálását is ő tervezte. 1895-től a budapesti műegyetem középítéstan tanára. Élete végén a Balaton környékének műemlékei foglalkoztatták, azokról készített felvételeket. (K. I)

tangazdaság, tanüzem, ami korábban *Téli Gazdasági Iskola*, majd a *Cserhádi Sándor Mezőgazdasági és Gépészeti Szakközépiskola* gyakorlati képzését szolgálta, szolgálja. A Téli Gazdasági Iskola 1940. szeptember 15-i alapításakor az intézmény 15 kataszteri hold területtel rendelkezett. 1945-ben, a földosztáskor 50 kataszteri holdat kapott az iskola a Páter dűlőben, a *Principális-csatorna* és a Büdös-árok közötti földterületen. 1948-tól már a tangazdasághoz tartozott a Lazsna puszta, Sárszeg és a *Palin* határában található Somogyi-féle gazdaság jelentősebb területe is. A mintegy 1500 kataszteri holdra bővült tangazdasági területen jó színvonalú növénytermesztési és állattenyésztési gyakorlati oktatás folyt. A mai tangazdaság területe 36 hektár, s a *Cserhádi Sándor Mezőgazdasági és Gépészeti Szakközépiskola* felügyeletében és használatában van. Vezetője Balassa József. (J. I.)

tanítóképző, a városban 1844 és 1856 között működő oktatási intézmény. Miután a reformkori országgyűlések a megindult társadalmi mozgás, a gazdasági élenkülés hatására egyre komolyabban vették az oktatásügyet, így 1840-ben a legfelsőbb tanügyi hatóság úgy rendelkezett, hogy a tanulmányi alap költségvetésének terhére királyi katolikus tanítóképzőt kell felállítani Pesten, Szegeden, Miskolcon, Érsekújváron és Nagykanizsán. Az előkészületek után a kanizsai képző 1844-ben meg is nyitotta kapuit. Első igazgatója Horváth József, a *piarista gimnázium* igazgatója volt. A képző fenntartásához 1848-ig a *Batthyány*-uradalom is hozzájárult, ám az intézményt a kormány az 1856. január 20-án kibocsátott rendeletével megszüntette. 1871-ben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tervbe vette egy nőtanítóképző felállítását Nagykanizsán. A város képviselőtestülete a minisztérium által kért 2 hold telket meg is ajánlotta, Tallián Ede légrádi plébános pedig 1000 forintot adományozott volna az iskolának, ám a terv, iratok hiányában nem tudni miért, nem valósult meg. (K. I.)

tárházak, az áruk raktározására szolgáló épületek. Miután az 1900-as években egyre nagyobb méreteket öltött a város gabona, fa és borkereskedelme, az ügyes kanizsai kereskedők a megvásárolt árut raktározták, tisztogatták, ha szükséges volt feldolgozták. Mindent elkövettek a jobb minőség érdekében. Ehhez azonban már kevésnek bizonyultak a régi, kis befogadású raktárak. A kereskedők és a pénzintézetek kezdeményezésére tehát 1896-ban megkezdődött a nagy tárházak építése. A néhány év alatt elkészült tárolók szinte összefüggő sort alkottak a város és *vasútállomás* között. Ezek emlékét ma is idézi néhány épület és a Tárház utca elnevezés. Lásd még *kereskedőváros* (P. J.)

Taródy László, gimnáziumi tanuló, akit 1848. március 18-án az ünneplő tömegben szétrobbant mozsár

halálosan megsebesített. Temetésén a város a forradalom vértanújának tekintette. (J. L.)

társadalomtudományi sajtótermékek, lásd *Adatok Zala Megye Történelméhez*, *Dunántúli Társadalmi Közlöny és Közhasznú Ismeretek Tára*, *Igazság*, *Kanizsai Lapok*

tavak, lásd *felszíni vizek*

távíró, a távirat-továbbítás eszköze. Miután 1860-ban a városban megalakult a Távíró Egylet, megindult a távíró szolgáltatás is. 1865-ben morse gépeket használva már 8 távírász továbbított üzeneteket 14 vonalon. A távírárszok között 1869-től nők is voltak. 1870-től évi 14–15 ezer távirat indult útjára a városból, leggyakrabban Bécsbe, Fiumeba, Varasdra, Mariborba, Eszékre, Sopronba, Pécsre, Szombathelyre és Budára, mindazokba a városokba, ahol a helyi kereskedőknek érdekeltségei voltak. 1878-ban megszűnt a Távíró Egylet, majd 1887-ben a távírdát egyesítették a *postával*. Ekkor a távírda a korábbi helyéről, a *Nagykanizsai Takarékpénztár* házának földszintjéről a posta épületébe költözött. 1900-ban a Nagykanizsa-Budapest és a Nagykanizsa-Pécs vonalon áttértek a korszerű, úgynevezett Hughes, betűprésses üzemmódra. Az első világháború után csökkent a távírda szerepe. A táviratokat egyébként 1959-ig kerékpáron, azt követően motorkerékpáron kézbesítették. Lásd még *Csete József* (P. J.)

távolsági autóbusz, a távoli települések közötti közúti személyforgalom egyik eszköze. Már 1905-ben felmerült a Nagykanizsa–Kaposvár–Pécs társas gépkocsijarat terve, ám ez csak 1920-ban valósult meg. Az 1960-as években indult meg a jelentősebb távolsági forgalom Budapestre, Zalaegerszegre, Kaposvárra, Pécsre és Sopronba. Ekkor terjedtek el a nemzetközi járatok is. Ma a *Zala Volán Rt.* 12 távolsági buszt indít távolabbi belföldi célok felé, valamint egy-egy külföldi járat megy Bécsbe és Varasdra. Lásd még *autóbusz-forgalom* (P. J.)

távolsági postagépkecsijárat, a postai küldemények továbbításának eszköze, segítségével azokra a településekre is gyorsan eljuthattak a levelek, a csomagok, a pénzesutalványok, amelyeket vasúton nem lehetett elérni. 1945-ben a kanizsai posta az országban elsőként indított ilyen járatokat. Ezek a már szortírozott küldeményeket juttatták célba, majd a helyben feladottakat, visszafelé Kanizsára szállították. Ezzel lényegesen lerövidítették a postai szolgáltatás időigényét. Lásd még *posta* (P. J.)

TDFSZ Hírek, a *Tungsram* Dolgozók Független Szakszervezete Nagykanizsai Alapszervezetének lapja, ami

1992 márciusától rendszertelen megjelenéssel kerül az olvasók kezébe. Írásaiban a gyár tevékenységével, illetve dolgozói életével foglalkozik. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Téglagyárak. 1949-ben alakult meg nagykanizsai székhellyel a Zala megyei Téglagyári Nemzeti Vállalat, mely az összes megyei téglagyárat, így a nagykanizsai téglagyárat is magába olvasztotta. 1951-ben a Zala megye területén található kisebb téglagyárat átvette a Zala megyei Bánya- és Építőanyagipari Egyesülés, a megye hét nagyobb gyára pedig 1963. január 1-jéig az Építésügyi Minisztérium Zala megyei Téglagyári Egyesületeként működött tovább nagykanizsai központtal. Ekkor hozták létre a Somogy–Zala megyei Téglá- és Cserépipari Vállalatot, melynek székhelye Kaposváron volt, a zalai gyárak, így a három nagykanizsai téglagyár is ettől kezdve ehhez a vállalathoz tartozott. A nagykanizsai I. számú téglagyár a Stern család 1948-ban államosított téglagyára volt, melyben a gőzgépeket 1949-ben gázüzemelésre cserélték ki, majd tovább modernizálták, hogy képes legyen a megnövekedett igények kielégítésére. A II. számú téglagyár szintén a Stern család gyára volt. A III. számú téglagyár korábbi tulajdonosai Erdős Márta és Ligetfalusi Miklós voltak. Gyárukat a második világháborúban teljesen leszerelték, ezután évekig üresen állt. Kezdetben kézi téglavetéssel 1950-ben indult be ismételten a termelés. A gyárat később modernizálták, és 1960-tól csak az építőipar igényelte üreges téglát gyártott. A téglá- és cserépipari gépi berendezések javítására, alkatrészek és késztermékek gyártására létrehoztak egy műhelyt, mely az átszervezés után Somogy–Zala megyei Téglá- és Cserépipari Vállalat Központi Műhelye néven működött Nagykanizsán. Ez nemcsak a karbantartást látta el, hanem gép- és alkatrészgyártást és gyárszerelést is végzett. A cég 1992 márciusától leányvállalatként működött, majd 1993 márciusától átalakult kft.-vé, melynek alapítói a Somogy-Zala megyei Tégláipari Vállalat és nagykanizsa önkormányzata voltak. Jelenlegi tulajdonosok: UNIFORM Kft. és a téglagyár MRP szervezete. Profilja falazó- és burkolótégla gyártás és értékesítés. Alkalmazottainak száma 85. A kft. ügyvezető igazgatója Gál Lajos. (H. I.)

teke, hagyományai miatt méltán népszerű sportág Nagykanizsán. Bár a Magyar Tekézők Országos Szövetsége már az 1930-as években megalakult, a kuglázás kezdetben mégis megmaradt a hétvégi kocsmai versengés, a szórakozás szintjén. A szakág fejlődése a második világháborút követően indult meg. A Vár úti Bányász-sporttelepen épített tekepálya jó lehetőséget teremtett a sportág számára. A bányász-fiúk 1963 őszén, Zalában elsőként Szabó József és Horváth Pál vezetésével bekerültek az NB II-be, ahol öt évig szerepeltek. 1960-ban alakult meg a Bányász Sportkör

női csapata, ekkor váltott át a Sörgyár a fociról a bábudöntésre. A lelkes tekerajongók pályát, automati-

A Kanizsa Sörgyár NB I-es női csapata az 1990-es évek közepén
Fotó: Soproni

zált csarnokot építettek, férficsapatot alakítottak. 1961-től újtára indították az Olajos Teke Kupát. 1962-ben a kinizsis sörgyári lányok is küzdőterre léptek. A két csapat ezután egyesült, s 1969-ben újoncként már is feljutott az NB I-be, ahol az 5. helyet megszerezve a vidék legjobbja volt. Olyan kiválóságok gurítottak a kanizsaiak csapatában, mint az 1966-os magyar bajnok, a válogatott Sashalmi Mária, vagy szintén címes mezt magára húzó Nagy Istvánné és a mellette mindvégig egyenletes teljesítményt nyújtó Tóth Józsefné. A sörgyári férfi gárda Bajnóczi Sándor játékos-edző irányításával 1974-ben mutatkozott be az NB II-be, de a jó teljesítményre 20 évet kellett vár-

A sporttörténelmet irt Kanizsa Sörgyár férfi gárdája
Fotó: Soproni

ni. Pénzügyi nehézségek miatt a Bütorgyár, az *Olajbányász* és az *Üvegyár* megszüntette csapatait. Egyedül a Sörgyár maradt talpon, itt egyesítették az erőket. 1994-től három éven át a Tóth Ferenc edző

irányította csapat az NB I-ben játszott. Az NB I-es időszak játékosai voltak: Lukvár Ferenc, Bende Zsolt, Németh Sándor, Kovács István, Vajda László, Zömbik Sándor, Illés Róbert, Németh József. Edző: Tóth Ferenc. Szakosztályvezető: Tóth József. A tekesportot a saját nevelésű versenyzők alapozták meg. A fiatalok Pócz Ferenc, Németh István, Benkő György, Bende József irányításával bontogatták szárnyaikat. A kanizsai csapatok tehetséges versenyzői közül sokan tüntek föl a korosztályos versenyeken, ilyenek voltak a Juhász testvérek, Dózsa Zsuzsa, Varga Erzsébet, Majoros Istvánné, Marton Hajnalka, Szentés Livia, Bende Zsolt, Bakos és Balogh testvérek. Lásd még *Kanizsa Sörgyár SE, Zala Olajos Kupa, sportágak (B. A.)*

tekercs, fejtekercs, maradék textíliákból készített korong alakú, a fejtetőre illeszkedő párna, ami nehezebb teher, például a jól megrakott véka szállításának megkönnyítésére szolgált. Kiskanizsán előszeretettel használták az asszonyok. Lásd még *hagyományos használati eszközök (K. E.)*

telefon, az üzenetváltás korszerű és gyors módja, ami a századfordulón robbant be a város életébe, miután a hálózat egyre fontosabbá vált a kereskedők számára. Az első, kísérleti jellegű kapcsolatfelvétel a Nagykanizsa-Pécs táviro vezetékén történt két távirat között, 1882. december 6-ának éjjelén. A kanizsaiak hegedűvel és fuvolával rögtönzött hangversenyét Pécszt tappsal köszönték meg. Ezt követően azonban még tíz évet kellett várni a városi telefonszolgáltatás megindulásáig. Az első kanizsai telefonközpontot 1892-ben telepítették, ugyanis ekkora teljesült az a hatósági előírás, miszerint legalább 20 előfizetőnek kellett lennie a városban, akik minimum 2 évre vállalják az előfizetési kötelezettséget is. Ekkor Zala megyében ez volt az egyetlen működő hálózat. A kanizsai kereskedők kérésére a minisztérium később hozzájárult ahhoz is, hogy a helyi központot rákapcsolják az országos hálózatra, így városok közti beszélgetés céljait szolgáló *interurbán* vonalak 1900-tól működnek. Az első központot 1924-ben CB rendszerű új központra cserélték ki. 1945-ben a Postapalotát bombatámadás érte, s ekkor a telefonközpont is felrobbant. Később a megmaradt alkatrészekből raktak össze egy, a korábbiánál lényegesen kisebb kapacitású központot, amelyet 1951-ben a 7DU rendszerű központ váltotta fel. Ám rövidesen ez is kicsinek bizonyult, hiszen 1958-ban már több mint 1000 előfizető volt a városban és évről évre nőtt a telefonra vágyók száma. Az 1960-as évekre olyannyira kritikussá vált a telefonhelyzet, hogy az már az üzemek gazdasági érdekeit is veszélyeztette. 1993-ban kezdődött el végre egy modern telefonközpont építése, s ez már képes volt kielégíteni mind a lakosság, mind pedig a gazdasági szféra igényeit. 1911-ben 300, 1944-ben 780, ma

pedig 12.500 vonalastelefon-előfizető él Kanizsán. Közben 1990-ben a postáról leválasztották a telefonszolgáltatást, e feladatot azóta a *MATÁV Rt.* látja el és megjelentek a rádiótelefon-szolgáltatók, a *Westel Rt.* és a *Pannon GSM Rt.* is.

Teleky-úti laktanya, 1916-ban a monarchia egyik legnagyobb katonai beruházásaként épült laktanya, ami párhuzamosan készült a ligetvárosi *katonai kórházzal*. Tevékenységét IV. Károly, majd 1951-től, Dózsa György laktanya, 1990-től pedig Thury György laktanya néven folytatta. 1997-ig helyőrségi laktanyaként funkcionált.

29. *lövészszerez*, az 1950. március 15-én Tabon, a 9. honvéd lövészadosztály alárendeltségében alakult, majd 1951-ben diszlokált e laktanyába. 1954-ig a 2. lövészszázlőalja a *Gábor Áron laktanyában* volt. Az ezredparancsnok, aki egyben a *helyőrség*-parancsnoki feladatokat is ellátta, Makó Péter százados lett. Az ezred 1958. december 31-e után 14. gépesített lövészszerez néven működött. Az 1962-es fegyverzet korszerűsítése során 85 mm-es páncéltörő lövegek és Kalasnyikov géppisztolyok kerültek az ezredhez. 1966-ban rendszeresítették a T-55 típusú harckocsit. 1967-ben felújították a helyőrségi lőteret, csapatkórházat és csapatművelődési otthont létesítettek. Az ezred 1968-ban résztvett a csehszlovákiai bevonulásban. 1971-ben a PSZH-program keretében új fegyve-

rek kerültek rendszerbe. 1987-ben az ezredet 14. Thury György gépesített lövészdandár néven dandárrá szervezték. A dandár 1997-ben megszűnt. Ezred (dandár) parancsnokok voltak: Makó Péter százados, Üveges Lajos őrnagy, Szőczy Ferenc alezredes, Bogyá Imre alez-

Az egykori Thury György laktanya címerpajza

redes, Bognár Mihály alezredes, Péntes Jenő alezredes, Török Mihály alezredes, Géro Mihály alezredes, Gócze István alezredes, Keczer Imre alezredes, Kucsora László ezredes, Havril András ezredes, Poprádi Zoltán ezredes. A laktanya 1997 óta üresen áll. Tulajdonosa nagyobb részben az ÁPV Rt., kisebb arányban a város önkormányzata. Lásd még *katonai egységek, laktanyák (T. A.)*

Téli Gazdasági Iskola, 1940. szeptember 15-én, a Király utcában alapított gazdaképző oktatási intézmény. 1942 tavaszán a Magyar Parasztszövetség keretén belül alakult meg a Kalászos Szakosztály, amely a Téli Gazdasági Iskola keretein belül működött és korszerű gazdaképzést folytatott. Újdonságnak szá-

mitott, hogy traktorvezetést is tanítottak, amely a korszerű gazdaképzés egyik elemének számított. 1947–1948-ban Gazda-Gazdaasszonyképző is működött az iskolában, itt külön program szerint program szerint folyt az oktatás a fiúk és külön a lányok részére, figyelembe véve a várható tevékenységi köröket. 1948-tól már számottevő nagyságú birtokon, a *tan-gazdaságban* folyt az oktatás és gazdálkodás. A Téli Gazdasági Iskola a 1945-ben létrehozott, ma *Cserháti Sándor Mezőgazdasági és Gépészeti Szakközépiskola* néven működő középfokú intézmény elődjének tekinthető. (J. I.)

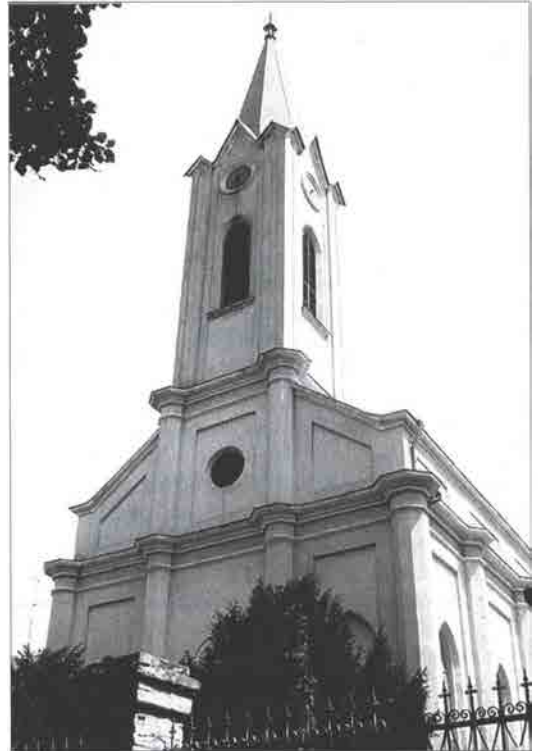
téli sportok, a sí, a szánkózás, a jégkorong és a korcsolyázás összefoglaló neve. 1875 decemberében Halassy kapitány elnökletével alakult meg a városban a Korcsolyázó Egylet, melynek taglétszáma 1892-ben már meghaladta a 100 főt. A pályagondok miatt a 1894-ben az egylet bérbé vette a Bárány vendéglő mellett elterülő 2050 négyszögölnyi területet. Az új vezérkar elnöke Clement Lipót, társelnöke Guttmann Vilmosné, titkára Plihál Viktor volt, akik rövid időn belül rendbe hozták a pályát, rendezték az egylet ügyeit. Az 1900-as évek elejétől Deák Péterné az elnöki, Orosdy Lajos pedig a társelnöki tiszteletet töltötte be. Rendbe hozták a melegeződ, új kutakat fűrattak, gyakran rendeztek jég-zsúrokat. 1908-ban Rosenberg Richárdné került az egylet élére, mellette Székely Nándor igazgatóként tevékenykedett. Az első világháború után, 1924-ben újra megkezdte működését a régi Korcsolyázó Egylet, melynek tagjai az őszi-téli hónapokban az egyre több helyen épített teniszpályákon hódoltak kedvenc sportjuknak. A téli fagyos időben a Vár úti teniszpályák, a melegedő szolgált a korcsolyázás otthonául, emellett több iskolában is rendszeresen téliesítették a szabadtéri kosár- és kézilabdapályákat. A *Csónakázó-tó* átadása kedvezett a téli sportoknak. 1985-ben Jakab Zoltán elnökletével pedig megalakult a *Városi Sí Klub*. Közreműködésükkel Újudvar–Morgánypusztán felvonóval ellátott sí- és szánkópályát alakított ki. Lásd még *Városi Sí Klub, sportágak* (B. A.)

temetők, lásd *Első világháborús hősi temető*, *Első világháborús zsidó hősök temetője*, *Izraelita temető*, *Német–magyar katonatemető*, *Szovjet hősi temető*

Templom téri Általános Iskola jubileumi kopjafája, Rohrböck Jenő alkotása az iskola udvarán. A kopjafát elől egy címerpajzsban a „150” évforduló száma, s az „1843” és „1993” évszámok díszítik. Az iskola fennállásának 150. éves jubileuma alkalmából 1993. június 9-én avatták fel. Lásd még *kopjafák* (K. Zs.)

Templom téri Általános Iskola, lásd *Kiskanizsai Általános Iskola*

templomok, *alsóvárosi templom*; *bajcsai római katolikus templom*; *felsőtemplom*; *evangélikus templom*; *ferences kolostor*; lásd *középkori egyházak*; *görögkeleti szerb templom*; *kiskanizsai templom*; *miklósfai római katolikus templom*; *palini római katolikus templom*; *református templom*; *Segítség Háza*; *Szent Margit plébániatemplom*; *Szent Miklós templom*, lásd *görögkeleti szerb egyház*, *Miklósfai*; *Szűz Mária templom*, lásd *mezőváros*; *Zsinagóga*

Az evangélikus templom az 1990-es években
Fotó: Erdei

tenisz, az úgynevezett fehér sport, a jobb módú polgárok körében már a múlt század végén népszerű volt, de a lelkes helyi játékosok nem tömörültek egyletbe. Erre 1922-ben került sor, amikor megalakult a Zrínyi Sport Torna Egylet. Versenyzői közül a Récsei-nővérek, a Lichtenstein-fivérek, később Hoffmann László tűntek ki. A második világháború után a MAORT SE volt a tenisz központja. A Vár úti futballpálya építésével egy időben Póra Ferenc mérnöknek, a MAORT építési osztályvezetőjének irányításával a Vár úti agyagos teniszpályákat felújították és a salakos pályákon élénk teniszélet kezdődött. 1949 tavaszától Szalay László vezetésével az olajosok vették birtokba a pályákat. Ekkor érkezett a városba *Russay Olivér* testnevelő tanár, az aktív versenyző, aki a kanizsai tenisz mindenese volt. Az olajos sportkörü elnök, Novák Miklós kezdeményezésére meg-

kezdődött a sporttelep fejlesztése. 1956 tavaszától Berkes József volt a szakosztályvezető, aki 25 éven át töltötte be e tiszteket.

A nők 1974-ben egy évet töltöttek az OB II-ben, de Poór Magdolna, Balikó Zsuzsa, és a Dóra-lányok mellé nem sikerült kellő erősségű játékosokat szerezni, így a befejező mérkőzéseken már nem tudott kiállni a csapat. Poór éveken át a legjobb kanizsai versenyző volt. Az 1990-es évek elején talpra állt a női szakág. Az „olajos” lányok megerősített csapata 1992-ben megnyerte az OB II-t, és 1993-ban az OB I-ben rajtolhatott. Sikeres versenyzők: Gaál Nóra, Novák Edit, Kricsfalussy Eszter, Szerdahelyi Kinga, Füle Ramona és az ukrán idegenlégiósok, Csermisova és Szergievszkaya. A csapat öt éven át szerepelt az élvonalban, majd kiesett az OB II-be.

A férficsapat 1975-ben rajtolt az OB III-ban. Kiemelkedő játékos volt Füle Zsolt, aki fővárosi színekben a válogatottságig vitte. Az utánpótlásnevelés az 1970-es évek közepétől kezdődött. Időközben a Vár úton 12 pályás teniszstadiont hoztak létre, ahol villanyvilágításos pályák állnak a sportolók rendelkezésére. Az 1990-es évek elején megalakult *Kanizsa Tenisz Klub* a Virág Benedek úton villanyvilágítással ellátott 3 pályát épített, ahol amatőr versenyeket bonyolítanak.

OB I-ben a férfiak. A férfi szakág kimagasló sikert ért el az 1998-as OB II-es bajnokságban. Az Olajbányász TC gárdája az alapszakaszt a második helyen zárta, majd a rájátszásban legyőzték a három riválist, s ezzel az élen végeztek, Kanizsának első alkalommal biztosítottak élvonalbeli szereplést a férfiak mezőnyében. Az aranykovácsok: Füle Zsolt játékosedző, Dzsobák Tamás, Farkas Kornél, Korpics László, Péntek István, Tálósi Dániel, Gyenes Mátyás. Szakágvezető: Márton József. Lásd még *Kanizsa Tenisz Klub, sportágak (B. A.)*

terek, lásd még *utcák, terek, köztéri szobrok, emléktáblák jegyzéke*

termelőszövetkezetek, olyan mezőgazdasági nagyüzemek, amelyek kialakulása az 1950–60-as évekre tehető. Ekkor kisebb részt önként, de jóval nagyobb arányban hatalmi ráhatással szövetkezeti csoportok jöttek létre. Ezek a csoportok földjüket, állataikat, termelőeszközeiket közös tulajdonba vitték, a munkákat közös szervezésben végezték el. Ezek a mezőgazdasági (kis)árutermelők szövetkezeti, kollektív üzemek voltak, s termelőszövetkezeti csoportoknak, TSZCS-knek is nevezték őket. Az 1970-es évek elején összevonásaik, egyesüléseik révén jöttek létre a szocialista típusú mezőgazdasági nagyüzemek, a termelőszövetkezetek. Fő tevékenységüket, a szántóföldi növénytermesztést, a kertészetet, a szőlőművelést, a borászatot, az állattenyésztést és az erdőgazdálkodást kiegészítették

élelmiszer-feldolgozással, fafeldolgozással és ipari jellegű gyártó és szolgáltató tevékenységgel is. Dolgozóik egy része tag – tulajdonos – más része alkalmazott volt. A tsz-ek vezetője a szövetkezet elnöke volt, akit a taggyűlés választott. A szövetkezetek átalakulását gazdasági társasággá az 1989 évi XIII. törvény szabályozta. Az átalakulással kapcsolatos kérdések eldöntése a közgyűlés kizárólagos hatáskörébe tartozott. A hatásköri és eljárási szabályokat a törvény 35.§–39.§-ig tartalmazta. A kárpótlásról szóló, 1991. évi XXV. törvény a termőföldre vonatkozóan alkotott szabályokat. A 15.§ értelmében a kárpótlás termőföldben történő biztosítása érdekében a szövetkezet vagy jogutódja kijelöli azt a tulajdonában vagy használatában álló földterületet, amelyet a kárpótlás során a kárpótoltnak vagy kárpótlási jeggyel rendelkezők megszerezhetnek, visszakaphatnak. A kijelölt földterületre a kárpótlásra jogosultakat vételi jog illette meg. A kárpótlás a legtöbb mezőgazdasági szövetkezetben 1992 őszére befejeződött. Ezt követően a szövetkezeti gazdálkodás jellemzőjévé a bérelt és nem a saját földterületen történő gazdálkodás, valamint a meglévő technikai eszközökkel nyújtott szolgáltatás, mint például a szántás, a vetés, a gabonaaratás lett. Lásd *Alkotmány Termelőszövetkezet, Új Út Mezőgazdasági Szövetkezet, Vörös Csillag Termelőszövetkezet (J. I.)*

természeti értékek, a környék egyedi, természetes arculatát adó tájformáló tényezők. Ezek helyben bővebb kört alkotnak, mint az országos és helyi jelentőségű természetvédelmi területek és természeti emlékek. Ide tartoznak a város környékén még meglévő különleges biológiai, esztétikai értékeket képviselő erdők, ligetek, parkok, fasorok, fák, valamint a város

A Deák tér növényegyüttese természeti érték
Fotó: Erdei

pihenőövezete. A természetvédelmi területeken kívül botanikai szempontból fontos területek a zalakarosi szőlőhegy, az obornaki erdő, a szaplányosi erdő, a lizói erdő, a homokkomáromi erdő, a Szentgyörgyvári-hegy, a Virág-hegy, a felsőszentpáli erdő, a zsi-

gárdi erdő. A táj különlegessége a Nagybakónak közgazgatási határán belül fekvő Kősziklaszurdok. Értékesek még az alsóerdei, a galamboki, a miklósfai parkerdők. Fontosak a városkörnyéki szőlőhegyek Homokkomáromban, a Szentgyörgyvári-hegyen, Bagolán, a Látó-hegyen, a Szabadhegyen, az Erzsébet-telepen, a liszói hegyen, Sandon, Galambokon, Nagyrécsén, Cserfőn, Főrhéncen és Újudvaron. Becslések alapján a 60 ezer kanizsaiból 30 ezren rendelkeznek szőlő- vagy üdülőterülettel e körzetekben. Ezért is kell törődni e területek kondicionáló hatásával. A környék üdülőterületi fejlesztésében támaszkodni lehet ezekre a hagyományos pihenőterületekre. Lásd még *környezetminőség, természetvédelmi területek (B. L.)*

természetjárás, igazából az ötvenes évektől népszerű sportág a városban, bár dr. Szűcs László már 1936-ban megszervezte az első helyi természetbarát csoportot. Az 1950-es években aztán sorra alakultak a csoportok, szakosztályok a Postán, a DKG-ban, az Erdőgazdaságban, majd 1975-ben az Egyesült Izzóban, később pedig az általános és középiskolákban. Napjainkban a *Kanizsa SE*, a *Postás SE* és az *Olajbányász SE* tömöríti a természetjárókat. A kanizsaiak az ország szinte minden táján megfordultak. 1991-től ismét beindították a „Dél-Zala Bakancsos” túramozgalmat, melynek állomásai: a Thury György emléktúra, a Rockenbauer Pál vándor- vagy teljesítménytúra, a Kanizsa 50 vagy 30 km teljesítménytúra. Rendszeresek az emléktornák, a Nemzetközi Túrakerékpáros Találkozók, a Rockenbauer és Buruczky Ferenc emléktornák, a hétvégi nyílt túrák. Lásd még *Kanizsa SE, Olajbányász SE, Postás SE, Olajbányász SE, sportágak (B. A.)*

természetvédelmi területek, a természetvédelmi védetté nyilvánítás területi kategóriája. A városkörnyéken ilyenek a beleznai tölgyfa, a füzvölgyi garmadabuckák, a nagyrécsesi és a rigyácsi fás legelő, a surdi pihenőpark, platánsor és szelídgesztenyefák, az újudvari Csibiti-völgy, a zalakomár-ormándi-kastélypark, a zalamerényei szelídgesztenye-csoport. Országos jelentőségű természetvédelmi terület a zalakomári madárrezervátum. A város közigazgatási határán belül található védett helyi értékek a Principális-völgy, az Alsó-erdő és *Csónakázó-tó* környéke, a Miklósfai parkerdő, a *Szaplányosi határárok* völgyrendszere, a Gördövény-Császárret térsége, benne a régóta védett nagykanizsai szurkosfenyves. A városban található helyi jelentőségű védett természeti értékek: Ady út - Bécsi korzó, Batthyány utcai fásor, Csengery úti fásor, Csengery úti mamutfenyő, Deák tér, Eötvös tér, Erzsébet tér, Bajza utcai Gyermekek- és Ifjúságvédelmi Intézet parkja, Izraelita temető, Károlyi-kert, Kossuth tér, *MAORT-lakótelep, Sétakert*, a palini általános iskola parkja, a palini szociális otthon parkja, Platánsor, Tripammer utcai temető, Vécsey úti platánsor.

Lásd még *környezetminőség, természeti értékek (B. L.)*

Tersztyanszky József (nádasi) (1814. március 3. Sümeg – 1888. december 1. Nagykanizsa), sebész és szülészorvos, szemézmester, okleveles állatorvos. Orvostudományi és állatorvosi diplomáját 1838-ban a Budapesti Egyetemen szerezte, majd Bakonybélben lett apátsági orvos. 1840-től a Rókus kórházban volt gyermekorvos, majd a katonai kórházban gyógyított. 1842-ben megszerezte a szemészorvosi szakvizsgát, és ettől kezdve Sümegen csak szemézzel foglalkozott. Mint vándorszemész működött Zala, Somogy és Vas megyében. 1843-tól a nagykanizsai járás tisztiorvosa és iskolaszéki tag. Nevelési és közegészségi, valamint gazdasági témájú cikkei 1840-től jelentek meg szaklapokban. 25 évig volt munkatársa a *Zalai Közönynek*. Írt a Vasárnapi Újságba, a Tanodai Lapokba és a *Zalába*. Társszerkesztője volt a *Zalai Tanügynek*. Jelentősebb önálló művei: „Közszéki orvos. Útmutatás az egészség és élet védelmére.” (Nagykanizsa, 1858), „Az epés kór gyógytana” (Nagykanizsa, 1858), „A jó gazdaasszonykodás alapelvei. Útmutatás a középház-tartás vezetésére. Nép- és Polgári leányiskolák, iskolán kívüli leányok számára, tan- és olvasókönyv” (Nagykanizsa, 1885), „A jobb szőlőművelés, borkészítés és pincegazdálkodás korszerű könyve 117 ábrával” (Nagykanizsa, 1869), „A falu bábája. Szülési ábrákkal.” (Nagykanizsa, 1876), „Útvezető a szőlészetben és borászatban, a m. kir. földművelés, ipar- és kereskedelmi minisztérium megbízásából” (Nagykanizsa, 1878). „Szabadhegy monográfiája” (h.n. 1878). (H. K.)

tervkölcson, az államkölcson egy fajtája. Kibocsátásának az volt célja, hogy az állam lakossági forrásokat tudjon bevonni a háború utáni újjáépítési munkálatokba. E kölcson jegyzését szinte kötelező jelleggel írták elő. Az 1950-es években az emberek 1,1 millió forint tervkölcson jegyzeteket Nagykanizsán. Az akciót az 1960-as években megismételte az állam. Lásd még *államkölcsonkötvény (P. J.)*

testvérvárosok, olyan települések, amelyeket írásban is rögzített hosszú távú együttműködés köt össze. Testvérvárosi szerződést általában hasonló méretű és jellegű külföldi városokkal kötnek a települések. A testvérvárosi együttműködés gyakorlata valamennyi világrészen elterjedt, és a társadalmi élet legtöbb területére kiterjed. A közigazgatás mellett kapcsolatot alakítanak ki egymással a kulturális élet képviselői, az iskolák, az egyházak, a gazdasági élet szereplői, a civil szervezetek és magánemberek is. Nagykanizsának öt testvérvárosa van. Lásd *Akko, Kazanlak, Kovászna, Salo, Puchheim (G. T.)*

Thúry Diák Sportegyesület, 1986-ban alakult egyesület, amely a *Thúry György Kereskedelmi és*

Vendéglátóipari Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézetben működik. Színe a piros-fehér. Alapító és jelenlegi elnöke Csordásné Láng Éva. Taglétszáma 14 fő. Kiemelkedő sikere a baseball. Az *Ants baseballcsapat* az NB III.-ból feljutott az NB I-be, egy évet töltött a legjobb mezőnyében. Az 1998. évi bajnokságban az NB II-ben szerepel. Iskolai csoportok: (1.) fiú-lány kosárlabda 35 fő, (2.) fiú-lány tenisz 15 fő, (3.) lány softball 15 fő. Lásd még *Ants (Hangyák) Thury Baseball Klub, diáksport (B. A.)*

Thury György (? – 1571. április 2. Orosztony), kanizsai főkapitány. Már egész fiatalon katona, 1544-ben huszár főlegény Ság várában. 1558-ban lévai ka-

Schwendi Lázár császári fővezér, Thury György kapitány és Miksa király. Ismeretlen német mester fametszete
Magyar Nemzeti Múzeum – Magyar Történelmi Képcsarnok

pitány és Bars megye főispánja, majd palotai kapitány. 1566-ban Palota várát ötszáz vitézével megvédte Arslán budai pasa seregeivel szemben. Ugyanabban az évben részt vett Veszprém és Tata visszafoglalásában. Hősiességéért Miksa főherceg aransarkantyús vitézzé avatta, és aranylánccal tüntette ki. 1567-től kanizsai főkapitány, egyben dunántúli vicekapitány. Kapitánysága alatt kerül Kanizsa vára csere révén királyi tulajdonba (királyi vár), és kezdődik meg a vár korszerű erődítménnyé építése. Kanizsai kapitánysága alatt számtalanszor verte vissza a török próbálkozásait. 1571-ben a törökök lépre csalták, és a túlerővel vívott küzdelemben elesett. Holttestét Kanizsán temették el. Lásd még *Kanizsai főkapitányság (V. L.)*

Thury György emléktáblája, a *Thury György Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakközépiskola* Ady u. 29. számú épületének homlokzatán látható fehér márványtábla. Felirata: „1857–1957. Thury György Kanizsavár hős kapitányának emlékére állították ezt az emléktáblát a 100 éves iskola volt növendékei.” A táblát 1957-ben az iskola Zrínyi út 33. számú épületének homlokzatán leplezték le, amikor az intézmény 1993. októberében átköltözött új otthonába, a táblát

az új épületen helyezték el. Lásd még *emléktáblák, helyi védelem (K. Zs.)*

Thury György kanizsai kapitánysága (Müller Veronika: Thury György kanizsai kapitánysága, Zalaegerszeg, 1972, 104 oldal) Müller Veronika középiskolai tanár 1971-ben megjelent munkája, amelynek megírására Thury halálának 400. évfordulója adott alkalmat. A szerző vázolja Thury életét és tevékenységét kanizsai kapitányságáig, ismerteti Kanizsa várának helyzetét, környezetét, jövedelmeit, és bemutatja Thury közel 4 éves, 1567–1571 közötti kanizsai kapitányi működését. A történeti dokumentumokból egy olyan vitéz katona arca rajzolódik ki, aki tehetségével és személyes bátorságával magával tudta ragadni rosszul fizetett katonáit is. A könyvet Sinkovics István ismertette a *Zalai Tükör* 1974. I. kötetében. Lásd még *történelmi kiadványok (Cz. Gy.)*

Thury György Kereskedelmi és Vendéglátó Szakközép- és Szakmunkásképző Iskola, a város nagy múltú, patinás intézménye, amely mindig regionális feladatok ellátója is volt. Jogelődjének létesítője 1831-ben a város *izraelita hitközsége*. Már 1842-ben kereskedelmi szaktantárgyakat: kereskedelmi levelezést, könyvvitelt és kereskedelmi számtant is tanítottak. 1857-től kereskedelmi szakiskolaként működött. 1891-ben lett önálló, 3 évfolyamos középkereskedelmi iskola, ahol 1894-ben 19 tanulóval tartották meg az első érettségi vizsgát. 1895-től felsőkereskedelmi iskolaként szerepelt, 1920-ban pedig négy évfolyamossá szervezték át. 1933-ban az iskola fenntartását az izraelita hitközségtől a város vette át. 1940-től kereskedelmi középiskolaként működött, ahova 1945-től már lányok is beiratkozhattak. Az 1950-től közgazdasági technikummá átalakult intézmény 1957 őszén felvette a híres törökverő kanizsai várkapitány, Thury György nevét. 1965-ben lett kereskedelmi szakközépiskola. Újabb változás 1976-ban történt, amikor is az iskola közös igazgatás alá került a szakmunkásképzővel, neve ekkor nyerte el mai formáját. Fennállása alatt több épületben is működött, a Zrínyi utcából 1992. szeptember 1-jén költözött jelenlegi helyére. Az intézmény típusa jelenleg szakközépiskola és szakmunkásképző iskola. 9-10. évfolyamán az alapműveltségi vizsgára készíti fel a diákokat, a 11-12. évfolyamon az érettségire történő felkészítés és az alapműveltségi vizsgára épülő szakképzés folyik kereskedelem és vendéglátás területén. Az 1998/99-es tanévben hét osztályt indított be. Érettségire épülő szakirányú technikusképzést folytat: kereskedelem, vendéglátás és idegenforgalom szakirányokba, valamint akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzést indított, a kereskedelmi szakmenedzserképzés területén bel- és külkereskedelem, marketing és reklám, valamint szállítmányozó specializációs lehetőségek-

kel. Az oktató-nevelő munkát végző szakemberek száma 57. Sportjáról az iskola fennállása alatt mindig nevezetes volt. Itt található a magyarországi *baseball* bölcsője, az első csapat kétszeres magyar bajnok és kupagyőztes lett. Férfi és női kosárlabdacsapata az NB II-ben játszik. Az intézmény igazgatói 1860-tól: Eichberg Adolf, dr. *Villányi Henrik*, Balogh Dávid, Surányi Gyula, dr. Borsa Béla, dr. Bársony Róbertné, Fülöp Ernő, Kocsi Tiborné, Mayer Ferenc, Németh János, Csordásné Láng Éva, Serfőző Sándor mb. igazgató. Az 1994/95-ös tanévtől Cseke Zoltán vezeti az intézményt. A források hiányos volta miatt a névsor nem teljes. Lásd még *középfokú oktatás* (K. I.)

A Thury György Kereskedelmi és Vendéglátó Szakközép- és Szakmunkásképző Iskola 1992 óta működik a volt MSZMP Városi Bizottsága és a Munkásörsg átalakított és felújított egykori épületében.
Fotó: Erdei

Thury György Kereskedelmi Szakközépipiskola évkönyve (A Nagykanizsai Thury György Kereskedelmi Szakközépipiskola Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakmunkásképző Iskola Évkönyve az 1990–91. iskolai évről, az iskola fennállásának 134. évében. Nagykanizsa, 1992, 35 oldal.), az 1990–91-es tanévet bemutató kötet, amit Csordásné Láng Éva, az iskola igazgatója tette közzé. A kötet beszámol a tanév eseményeiről, közli a tanulmányi átlagokat tantárgyankénti, osztályok szerinti és tanulónkénti bontásban, és tartalmazza az osztályok és az iskolai dolgozók névsorát. A második évkönyv (A Nagykanizsai Thury György Kereskedelmi és Vendéglátó Szakközép- és Szakmunkásképző Iskola Évkönyve 1995–1996, 1996, 50 oldal, szerkesztő Iváncsits János.) beköszöntőjében Cseke Zoltán, az iskola igazgatója vázolta fel az iskola előtt álló feladatokat. Csordásné Láng Éva az új iskolaépület megszületését, Serfőző Sándor Az új szellemű, kulturált kereskedelemért alapítvány tevékenységét mutatja be. Beszámolókat olvashatunk az iskolában folyó gyakorlati oktatásról, az *ANTS Baseball Club* működéséről, a turisztikai szakosztályról, a kosárlabdacsapatok sikereiről, az anyanyelvi versenyeken elért eredményekről. A szerkesztő interjúkat ad közre egykori kereskedelmi iskolai tanárokkal és diákokkal,

és közli az iskola dolgozóinak és diákjainak névsorát. Lásd még *iskolai értesítők, évkönyvek* (Cz. Gy.)

Thury György laktanya, lásd *Teleky-úti laktanya*

Thury György mellszobra, a DKG dolgozói által öntött bronz alkotás, amelyből jelenleg három példány látható Nagykanizsán. Mindhárom a *Vörös János* szobrászművész által 1952 körül készített, s a *Thury György Múzeumban* őrzött gipszöntvény alapján készült a DKG-ban. Az első mellszobrot a DKG udvarán avatták fel *Kanizsa vára* török uralom alóli felszabadítása 300. évfordulója alkalmából 1990. április 12-én. Az üzem öntőműhelyében Gréber Sándor öntömester irányításával, Mitter Imre rézműves segítségével készült. A második bronzszobrot 1991. szeptember 27-én az egykori *Thury György laktanyában* avatták fel, majd a laktanya felszámolása után Kaposvárra szállították át. A városba visszakerülve újraavatására 1998. június 27-én került sor a *Nagykanizsai Határőr Igazgatóság* udvarán. A harmadik alkotás téglatalapzatot a *Várkapu emlékmű* előtt áll, az emlékművel együtt 1996. szeptember 12-én avatták fel. Lásd még *köztéri alkotások* (K. Zs.)

Thury György Múzeum jubileumi emlékkönyve 1919–1969 (A nagykanizsai Thury György Múzeum jubileumi emlékkönyve 1919–1969. Nagykanizsa, 1972. 488 p.), a múzeum alapításának 50. évfordulójára készült emlékkönyv, a legnagyobb terjedelmű történeti témájú tanulmánykötet, ami eddig a városban megjelent. A múzeum történetét a szerkesztő, a múzeum igazgatója H. Kerecsényi Edit dolgozta fel 60 oldalas tanulmányában. Az éremgyűjteményről Biróné Sey Katalin és Gedai István számolt be. Fontos várostörténeti dolgozatokat is találhatunk a kötetben. Cennerné Wilhelmb Gizella a kanizsai vár metaszetábrázolásairól ír, Eperjesi István egy névtelen szerző „Az vitéz Turi György haláláról” című énekéről értekezik, Degré Alajos Nagykanizsa 18. századi önkormányzatáról ír. Degré tisztázza a város teljes jogú polgára, a *purger* és a város lakója közti különbséget, és ismerteti a teljes jogú polgár választotta tanácsnak a földesúrhoz való viszonyát. Simonffy Emil Kanizsának a földesúrával vívott, a 19. század elejétől annak derekáig tartó utolsó peréről ír. Pacsirszky László egy nagykanizsai kalaposműhely működését mutatja be, Markó Imre Lehel a kiskanizsai karácsonyi ünnepkör szokásait rögzíti. A könyvet T. Mérey Klára ismertette a Zalai Tükör 1974. I. kötetében. Lásd még *történelmi kiadványok* (Cz. Gy.)

Thury György Múzeum, lásd *múzeum*

Thury György szobra, Borsos Miklós alkotása a Thury György téren. Magas kő talapzaton álló egész-

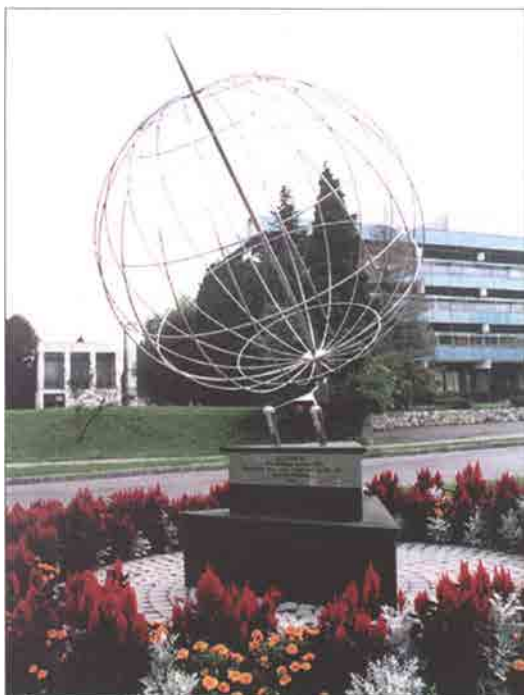
alakos Thury szobor, bal oldalán karddal, a lába elé támasztva egy pajzsot tart. A talapzaton „Thury György” névfelirat olvasható. A bronz szobrot 1971. május 23-án avatták fel. Lásd még *helyi védelem, köztéri alkotások* (K. Zs.)

Tibolt Jolán emléktáblája, a *Zsigmond Vilmos és Winkler Lajos Műszaki Középiskola* első igazgatójának a városi temetőben a síremlékén elhelyezett fekete gránit emléktábla. Felirata: „Tibolt Jolán 1901-1981. A nagykanizsai Olajipari és Vegyipari Technikum alapító igazgatója.” A tábla felavatására az iskola alapításának 40. évfordulója tiszteletére az 1991. november 30. – december 1. között rendezett ünnepsorozat keretében került sor. Lásd még *emléktáblák* (K. Zs.)

13. harckocsi felderítő zászlóalj, lásd *Kossuth Lajos laktanya*

17. és 47. gyalogezred és a 9. tüzérezred hőseinek emléktáblája, a *felsőtemplom* déli homlokzatán látható emléktábla, mely a 2. magyar hadsereg kötelékében a Donnál harcoló három kanizsai ezred katonáinak állít emléket. Felirata: „A 17. a 47. gyalogezred és a 9. tüzérezred hőseinek emlékére. 1996. Nagykanizsa M. J. Város és a Honvéd Hagyományörző Egyesület.” Avatására 1996. szeptember 28-án került sor. Lásd még *emléktáblák* (K. Zs.)

17°-os keleti hosszúsági kör emlékmű, az *Eötvös tér* keleti oldalát díszítő alkotás, mely azt a helyet jelöli

meg, ahol a 17. délkör áthalad Nagykanizsán. A *Városvédő Egyesület* kezdeményezésére a *DKG-EAST Rt.* üzemében készült, a stilizált földgömböt ábrázoló emlékművön kiemelték, aranyozott bevonattal látták el a 17. hosszúsági kört, kis háromszögekkel jelölték azokat a városokat, ahol áthalad. A talapzatont feltüntették ezen városok nevét: „Gävle, Poznan, Sumperk, Malacky, Hainburg, Nagykanizsa, Makarska, Bari, Windhoek”. Az emlékművet a Városvédő Egyesület az Archana Kft., a DKG-EAST, a Ryno Kft. támogatásával emeltette. Avatására a város napja alkalmával 1997. április 19-én került sor. Lásd még *köztéri alkotások* (K. Zs.)

17. honvéd gyalogezred, a 2. Hadsereg III. hadtest (Szombathely) alárendeltségében 1938. október 1-jén alakult nagykanizsai ezred. Két zászlóalja Nagykanizsán, a *Teleki úti (Károly) laktanyában*, illetve *József főherceg laktanyában*, egy pedig Zalaegerszegen került elhelyezésre. Első parancsnoka Parragh Gyula ezredes volt. Zászlaját a város és környéke adományozta 1939. augusztus 13-án. Az ezred állományából résztvettek a visszacsatolt területekre történő bevonulásban (Kárpátalja, Muraköz, Erdély). Magyarország hadba lépése után, már mint a III. hadtestben szervezett 9. könnyű hadosztály ezrede 1942. április 28-án indult első lépcsőben a doni hadművelleti területre. Az ezred parancsnoka ekkor Oszlányi Kornél ezredes volt. Kierkezési kerületük Kurszk körzete volt. A nyári-őszi hídfőharcok – Tyim (június 28), Uriv (július 31), Sztorozsevoje-Malisovo vonal (október 1), Nyikolszkoje (1943. január 26.) – csak részben jelzik a véres harcokat, a kegyetlen hideget, a németeknek való kiszolgáltatottságot, a hadfelszerelés korszerűtlenségét, a ruházat- és élelmiszerhiányt, a borzalmat. A doni hadműveltet végigharcoló 9. hadosztály személyi vesztesége 13 százalék volt. A kanizsai ezred létszámának 20 százalékát veszítette el. Az életben maradtak betegen, elgyötörve 1943. április 28-án érkeztek haza Kanizsára. Az ezredet 1944 tavaszán újjászervezték, s ismét a keleti frontra vezényelték, ám vérveszteségeik miatt augusztusban feloszlatták. Az ezred parancsnokai voltak: Parragh Gyula ezredes, v. Széchy Imre ezredes, Kozderka László ezredes, Szávai Sándor alezredes és Szakács Zoltán ezredes.

Az ezred zászlaja kalandos úton került haza 1995. április 21-én. 1945 áprilisában az ezred néhány megmaradt katonája Bajorországban megrekedt. A feltéve őrzött zászlót, a történet szerint Heves János hadnagy Wang falu plébánosának gondjaira bízta. Az 1991-ben kapott hír alapján a Honvéd Hagyományörző Egyesület vezetői, a volt ezred egykori katonái a zászlót azonosították. Az ereklye, az ünnepélyes átadás-átvétel után a *Thúry György Múzeumba* került. Lásd még *Doni emlékoszlop, második világháború kanizsai vonatkozásai* (T. A.)

12 emeletes ház, a város legmagasabb háza, a Platan sor 4. szám alatt. Az olajipar megbízásából 1969-ben kezdte meg az építést a Zala Megyei Tanácsai Építőipari Vállalat (Tanép) az akkori I. Bolgár Hadsereg utcában. Az épület műszaki átadására 1970. július 1-jén került sor. (Sz. G.)

tizenkét forintos ülések, a városi tanácsnak azok az ülései az 1820-as évek közepétől, amelyeken olyan ügyeket tárgyaltak, amik a hivatalos ügymeneti tárgyalásokba „nem fértek bele”. Az érdekeltek befizettek a városi pénztárba 12 forintot, majd ügyüket ezután a testület megtárgyalta. Főleg kereskedelmi jellegű problémákkal foglalkoztak az efféle üléseken, amelyeket végül a vármegye 1827-ben betiltott. Lásd még *századosság* (G. F.)

14. gépkocsizó lövészszred, lásd *29. lövészszred*

14. Thúry György gépesített lövészdandár, lásd *29. lövészszred*

légvédelmi tüzérosztály, lásd *Gábor Áron laktanya*

Togliatti, 750 ezer lakosú orosz város a Volga partján. Az Orosz Föderáció Magyarországi Kereskedelmi Képvisellete és kanizsai lakosok kezdeményezésére

Togliatti 1998-ban 5 éves együttműködési megállapodást kötött Nagykanizsával

1998-ban ötéves együttműködési megállapodást kötött Nagykanizsával. Az I. Péter cár korában Sztavropol néven alapított városnak a századfordulón még csak hatezer lakosa volt, gyors fejlődésnek az ötvenes évek végén indult, amikor elkészült a Volgán a vízierőmű. Mai nevét 1964-ben kapta. Az egymás mellett fekvő Szamara, Togliatti és Zsiguljovszk ma az egyik legnagyobb orosz ipari centrum: itt van a Lada autógyár, jelentős a gép-, vegy-, építőanyag-, textil- és élelmiszeripar, a halászat és a mezőgazdaság. Kikötője az egyik legnagyobb Oroszországban, nemzetközi repülőtér 60 kilométerre van a várostól. Lásd még *testvérvárosok* (G. T.)

tojásbaverés, lásd *húsvét*

Tollár József (1927. március 19. Nagykanizsa –

Tollár József

1994. május 20.), gyárigazgató, 1971 és 1990 között a város *országgyűlési képviselője*. A *Kanizsa Bútorgyár* több munkakörében dolgozott. 1957 tavaszán a gyár igazgatójává nevezték ki. 1950-től a *Magyar Dolgozók Pártja*, majd 1957-től *Magyar Szocialista Munkáspárt* tagja. Aktív részese volt a város politikai, gazdasági és kulturális életének. 1970-ben munkáját kormánykitüntetéssel ismerték el. (J. K.)

Topraklik, lásd *török város*

torna, az egyik legrégebbi sportág Nagykanizsán. A *Nagykanizsai Torna Egylet* 34 beiratkozott taggal 1866-ban alakult meg. 1870. szeptember 10-11-én tartották első országos tornaünnepélyüket, amelyen 10 hazai és 3 külföldi egyesület jelent meg 6 zászlóval és 170 taggal. Szeptember 10-én délután a verseny résztvevői a Sörházkertben ismerkedtek, este a *Zöldfa vendéglő* kertjében fényes ünnepséget, bált rendeztek. Másnap délelőtt a *felsőtemplom* előtti téren több mint háromezer érdeklődő előtt tartották a zászlóavatást, amelyen *Walbach Mór*, az NTE elnöke volt az ünnepi szónok. Délután a *Zöldfa vendéglő* kertjében került sor a versenytornára. Nyújtón 15 tornász versengett, a győzelmet a kanizsai Pollák Ármin szerezte meg. Korláton Grundmann Tibor nyert, a magasugrás díját pedig a pesti ügyvéd Bakos János szerezte meg a kanizsai NTE tag Bettelheim Győző előtt. 1872. január 24-én ismét nagyszabású tornaünnepélyt rendezett az NTE, emellett hagyományossá váltak a disztornák és a tornászstanfolyamok. A második világháború után az olajosok színeiben folytatódott a munka, a szakág a későbbiekben az általános- és középiskolások sportja volt, amit olyanok segítettek mint Solty Jenő, Nagy István, Bévárdy Gyula, Dávid Zoltán, Gajcsi József, Horváth Zoltán, Marcinkáné Lakatos Livia, Fekete Zoltán, Fekete Zoltánné, Farkasné Bolin Ildikó. Az 1980-as évek végétől a szakág a *Hevesi Sándor Általános Iskolában* összpontosítja legjobb erőit. Lásd még *sportágak* (B. A.)

tornászati póttanfolyam, a 18. század második felében tanítók számára szervezett továbbképzés. A népoktatási törvény bevezetését követően, ami a tanító állást képesítéshez kötötte, Eötvös József miniszter

a már hivatalban lévő tanítók továbbképzésére is nagy gondot fordított, részükre nyári póttanfolyamokat szervezett. A hathetes továbbképzéseket először 1870 nyarán szervezték meg az ország 29 városában. 1871-ben már 42 helyen folyt továbbképzés, és a tananyag a tornászattal bővült. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium a tanfolyamok lebonyolítása előtt felhívással fordult az ország sportegyesületeihez, amire 10 egyesület, köztük a *Nagykanizsai Torna Egylet* is jelentkezett. Nagykanizsán a tanfolyam végén 16 pedagógus kapott tornatanítói oklevelet. A tanfolyam vezetője Pongrácz Adolf, a *piarista gimnázium* tornatanítója volt. A póttanfolyamra 1872-ben is sor került. (K. I.)

Tóth Ferenc (1936–1997), tekéző, szakvezető. Aktív játékosként a Szombathelyi Bórgyár NB I-es csapatában gurított. Kanizsára visszatérve, 1971-től a Nagykanizsai *Olajbányász*, a Kanizsa Sörgyár, majd a Kanizsa Üvegyár játékosa volt, edzői képesítést is szerzett. Játékos-edzőként az NB II-es Kanizsa Bútorgyár és az Üvegyár csapatában, majd a Sörgyár férfi gárdájánál edzőként dolgozott. 1990-ben vette át az akkor még az NB III-ban is kiesőjelölt sörgyári együttest, és gyors sikert ért el velük. Vezetése alatt a férfiak az 1994/95-ös bajnoki évadban újoncként rajtolhattak az NB I-ben, ahol a szakvezető irányításával három éven át játszottak. (B. A.)

Től, lásd *Kiskanizsa*

Től vára, a mai *Kiskanizsa* helyén állt *Től* falu Szent Bernát kápolnája körül épült egykori erődítmény. Létezéséről írott forrás mindeddig nem bukkant fel, csupán egy, Pietro *Ferabosconak* tulajdonított, kanizsai erődítése első terveként ismert alaprajz bizonyítja létét. Ezt ma a bécsi Hadilevéltárban őrzik. Ennek alapján bizonyos, hogy a kápolnát az 1560-as évek végén téglalap alakú, a sarkain ó-olasz bástyákkal erődített palánkvár vette körül. Az erődítmény a *Kanizsa vára* alatti duzzasztást végző malomgáton átvezető utat biztosította. Valószínűleg ennek az erődítménynek leegyszerűsített ábrázolása látható Georg Keller, Kanizsa 1600-as feladását ábrázoló metszetének jobb alsó sarkában. Lásd még *Kanizsai főkapitányság, várak Kanizsa határában* (V. L.)

török hódoltság utáni közigazgatás, Kanizsa vára 1690-es visszavívásának időszaka után kialakult közigazgatási rendszer. Ekkor, 1690. június 16-án, *császári bizottság* közreműködésével alakult meg *Kanizsa Város Tanácsa*. Ez a testület 1754-ig működött. Ezt követően erősödik a testületi jelleg, a feladatok meghatározásában a *Tribunus Plebisek* is részt vesznek. 1791-től már egy *képviselő-testület* elemeit mutató szervezet, a *hatvanosság*, majd 1827-től az ebből kifejlődő *századosság* a közigaz-

gatás irányítója. Lásd még *közigazgatási korszakok* (G. F.)

Török kút, 1879-ben a Deák téren felállított, ma *műemlék jellegű*, medencés díszkút. A közhit szerint

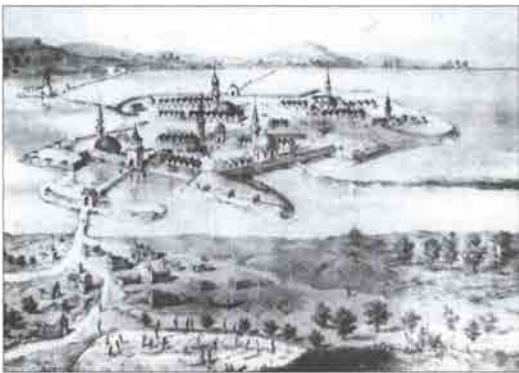
A Török kút eredeti helyén, a Deák téren az 1930-as évek elején (T. Gy. M.)

nyolcszögletű medencéje a török kori várban állt, innen származik elnevezése. A kút építésére a városi tanács által kiírt pályázatra 1879 januárjában három ismert kanizsai vállalkozó adott ajánlatot: Hencz Antal, Saller Lajos és Geiszl Mór. A bemutatott mintarajzok közül a tanács a Geiszl Mór építésznek Hild Ferenc helybeli kőfaragóval együtt készített rajzát tartva a „legizlésesebbnek és legutányosabbnak”, a kivitelezéssel őket bízták meg. A kútszerkezetet Wm. Knaust bécsi gépgyárostól rendelték meg. A kútásást, kirkást az Ed. Hirschel és Bachrach cég végezte, a kőmunkálatokat és kőműves munkákat a Hild kőfaragó cég, a lakatos munkát Hartmann Ignác nagykanizsai iparos. Nemcsak díszkútnak épült, hanem hogy az utak öntözésére is alkalmas legyen, melléképitmé-

nyekkel, felső vízvezető csappal ellátott nyomó és emelő szerkezettel látták el. A kifogástalanul elkészített munkát a városi tanács által kiküldött bizottság 1879. november 19-én vette át. A kút középső részét négy, homokkőből faragott, a négy égtáj felé néző, vizet köpő oroszlánfej díszíti, tetejére klasszicista oszlop került. A vízköpőből kifolyó víz egy felső medencében gyűlt össze, majd annak peremén túlcsondulva lefolyt egy szintén nyolcszögletű alsó medencébe. A kutat 1934 áprilisában az Erzsébet tér északi oldalára, a *törvénytér* elé helyezték át, helyén Kisfaludy Strobl Zsigmond alkotását, a *48. gyalogezred emlékművét* állították fel. A kút alsó medencéjét itt már cementhabarcsból készítették el, s alakját körre változtatták. Az idők folyamán a medence, s a középső rész erősen megkopott, a kútka és az oroszlánfejek egy része teljesen megsemmisült. A kutat Kovács Attila szobrász-restaurátorral a *Városvédő Egyesület* restauráltatta, a plasztikai hiányokat pótolták. 1994 őszén a Múzeum téren, a *Thury György Múzeum* udvarán helyezték el, Berczeli Emília és Szamosi Gábor építészek által tervezett védőtető került fölé. Az Erzsébet téren 1995-ben a kút hiteles másolatát állították fel. Lásd még *Diszkút* (K. Zs.)

török uralom, lásd *elpusztult falvak a mai Nagykanizsa határában*, *török vár*, *török város*, *török vilajet*, *várostrom 1600-ban*, *várostrom 1601-ben*, *várostrom 1664-ben*, *várostrom 1690-ben*

török vár, *Kanizsa várának* az 1600-as török kézre kerülése utáni szakasza. A vár súlyos sérüléseket

Nagykanizsa vára a török uralom idején
(T. Gy. M.)

szennvedett az 1601-es visszavívási kísérletek, de nem elhanyagolhatóak a 1664-es ostrom következményei sem. Török kori várépítési adatokat ismerünk 1604-ből és a 1630-as évekből. A törökök által átépített vár legpontosabb alaprajzát egy 1587-es kémjelentésből ismerjük. Ez az alaprajz és *Evlia Cselebi* leírása jól kiegészítik egymást. Ezek szerint fő vona-

laiban megmaradt a *Ferabosco*-féle vár a törökök alatti 90 évben is, de annak keleti felét, a régi vár területét átalakították. Az É-D tengelyű terület nyugati oldalának sarkaira is szabálytalan új-olasz rendszerű bástyákat építettek. Ez volt a tulajdonképpeni török kori vár. Az egykori erőd nyugati részéből elővárat alakítottak ki oly módon, hogy a korábbi kötőgátat elbontva széles vizesárokkal választották el azt a vártól. Ezt az ék alakú, a vár felé nyitott elővárat *Topraklik külvárosnak* nevezték. A vár és az elővár területét sűrűn beépítették. Lásd még *Kanizsa vára*, *Kanizsai vilajet*, *várostrom 1601-ben*, *várostrom 1664-ben*, *várostrom 1690-ben* (V. L.)

török város, a hódítók által 1600-ban elfoglalt kanizsai vár (*királyi vár*) falain belül, a török uralma alatt kialakult, kialakított balkáni jellegű település. Az ostrom során elpusztult várost, ami a kanizsai völgy mocsarainak keleti partján feküdt, egyáltalán nem építették újjá, hanem a helyőrség katonáinak családjait és az idehozott új lakosságot a váron belülre telepítették. Ehhez birtokukba vették a vár addig beépítetlen nyugati felét. A lakosság zömmel katonákból, hivatalnokokból és azok családtagjaiból állt. A várban az 1618-19. évi zsoldjegyzék szerint 1372 fő állomásozott. Ők javarészt katonák voltak, ám a török zsoldjegyzék tartalmazza a hivatali apparátust is, így a papok, és a tanítók fizetését is. Bár vannak adatok itt élő magyarokról is, ám ők később költözhetnek a környékről az ekkora már teljes egészében a vár erődítményei közé húzódo városba. Kanizsa törökkori lakossága azonban döntően balkáni, elsősorban bosnyák, bolgár és szerb volt, akik öltözködésükben nem annyira török, mint inkább a magyar divatot követték. Az ostrom, a visszavívási kísérletek és a tűzvészek következtében a keresztény idők épületei fokozatosan eltűntek, így a 17. század második felében már semmi sem utalt a vár korábbi lakóira. A település képe olyaná lett, mint amilyen a török birodalom bármely balkáni települése volt. Képét *Evlia Cselebi*, török világtávozó leírásából és a vár épületeiről 1690-ben készült összeírásból ismerjük. Az utóbbi 187 házról és házhelyről tud. A várban zömmel faépületek álltak, a pasa palotája is fából készült. A mocsaras altalajon cölöpökre épített faházak szorosan álltak egymás mellett. Emeletesek, két-, három-, sőt négyszintesek is voltak köztük. A földszintjeiken volt az istálló, fölötté laktak a cselédek, afelett volt a szerámlík, vagyis a hárem. Az utcákat deszkával fedték. Három városrészi mecset volt, köztük a legjelentősebb III. Mohamed szultán téglaminarés dzsámija. A kevés téglapépület között találjuk még a három, kupolás löszerraktárt, a Kiredskháne nevű börtönt, a városi börtönt és Szihráb Mohamed pasa fürdőjét. A városnak egy felsőbb iskolája, négy elemi iskolája, két kolostora és két tanítói háza volt. A vártól vizesárokkel elkülönített

nyugati külváros, az úgynevezett Topraklik teljesen hasonló volt. *Evlia Cselebi* történetíró szerint ezt Köprülüzáde Fázil Ahmed pasa alakította ki. Benne csak faépületek álltak, valamint három kisebb, hasonló építésű mecset, amelyek közül az *Ájzba* nevű volt a legjelentősebb. Kanizsa *mezőváros* egykor erődített részt, ami a vár falain kívül esett, s aminek helye még 1664-ben is jól látszott, a törökök Bagdal külvárosnak nevezték. Itt nem volt állandó lakosság, Evlia Cselebi szerint Bagdal „mintegy 700 kerttel, szőlővel bíró külváros, árokkal ugyan körülvéve, de erődítés nélkül”. A török uralom alatt a környező falvak jórészt elnéptelenedtek, a mai város területére eső települések közül csak *Szentmiklóson* tudunk folyamatosabb lakottságról. Lásd még *elpusztult falvak a mai Nagykanizsa határában, Kanizsai vilajet, török vár (V. L.)*

történelmi kiadványok, azok az önálló kötetben megjelent történeti munkák, amelyek a város történetével, annak egy-egy szakaszával foglalkoznak. *Horváth Gyula*: Kanizsa város története s annak jelen viszonyai, lásd *Kanizsa város története...* Barbarits Lajos: *Nagykanizsa*, lásd *Nagykanizsa*. Nagykanizsa, Városi monográfia I., lásd *Nagykanizsa*. Balogh János: Nagy-Kanizsa város és vidékének hadtörténelmi leírása, lásd *Nagy-Kanizsa város és vidékének hadtörténelmi leírása*. Vándor László: Nagykanizsa története a honfoglalástól 1690-ig, lásd *Nagykanizsa története a honfoglalástól 1690-ig*. Méri István: A kanizsai várasatás, lásd *várasatás*. V. Molnár László: Kanizsa vára, lásd *Kanizsa vára*. Müller Veronika: Thury György kanizsai kapitánysága, lásd *Thury György kanizsai kapitánysága*. *Erdő és ember Zalában*. A nagykanizsai Thury György Múzeum jubileumi emlékkönyve 1919–1969, lásd *Thury György Múzeum jubileumi emlékkönyve*. Nagykanizsa első okleveles említésének 750. évfordulója alkalmából rendezett helytörténeti-történettudományi konferencia előadásai, lásd *első említés*. Pál József: Nagykanizsa és környéke a forradalmak viharában 1918–1919, lásd *forradalmak viharában*. Lásd még *kiadványok a városról*

törvényhatósági küldöttség, az 1868-ban különvált két városrész, Nagykanizsa és Kiskanizsa újraegyesítésében 1880-ban szerepet játszó bizottság, amit belügyminiszteri utasítás alapján, az alispáni hivatal közreműködésével hoztak létre. A három megyei bizottsági tagon kívül 10-10 nagy- és kiskanizsai képviselőtestületi tag került a testületbe. A két városrész egyesítéséről folytatott bizottsági gyűlésen 1880. március 20-án kezdődtek a tárgyalások, amelyek eredményeként 1880. július 19-én megszületett az egyesítés belügyminiszteri jóváhagyása is. Ennek alapján az alispán elrendelte a városi *képviselő-testület* ismételt megalakítását. Lásd még *Kiskanizsa és Nagykanizsa szétválása (G. F.)*

Törvényház – Igazságügyi palota, az Erzsébet tér 7. szám alatti épület, melyben ma a polgármesteri hivatal, a Városi Ügyészség és a Városi Bíróság tevékenykedik. Új igazságügyi palotáért először 1902-ben folyomódott a város az igazságügyi minisztériumhoz. Az első, 1913-ban kiírt tervpályázaton K. Császár Ferenc budapesti műépítész pályaműve nyert 1. díjat, elkészült a költségvetés is, azonban az első világháború megakasztotta a terv kivitelét. 1924-ben került elő ismét a terv, majd 1927-ben akarták némi korrekcióval kivitelre előkészíteni. 1935. májusában az igazságügyi tárca költségvetésénél tette szóvá gróf *Bethlen István* a nagykanizsai igazságügyi palota építésének szükségességét, *Krátky István* polgármester az OTI agkori alapjából szerzett 300 ezer pengős „hasznos beruházási kölcsönt”. 1936. április 20-i határidővel újabb tervpályázatot írt ki a város, a beérkezett 6 terv közül Hübner Tibor budapesti építész „A” jelzésű tervét fogadta el a zsűri, a 2. helyen K. Császár Ferenc terve szerepelt. Az Igazságügy Minisztérium műszaki osztálya elfogadta Hübner tervét, de csak K. Császár Ferenc tervezett homlokzatával módosítva. A munkák odaítélésére az iparügyi miniszter építési bizottságot alakított, melyben Krátky István *polgármester* nagy harcot vívott, s elérte, hogy a központi fűtés-szerkezet munkái kivételével az összes

A Törvényház épülete a 40-es évek elején
(G. R. O.)

munkára csak helyi iparos és vállalkozó pályázhatott. Végül egy fővállalkozó és a kisiparosok csoportjának olcsóbb ajánlata közül az iparügyi miniszter hajlandó volt a kisiparosokét elfogadni, de csak a polgármester garanciavállalásával. 1936. szeptember 7-én indult meg a munkálatok, melyeket Vécsey Barna műszaki tanácsnok ellenőrzött Hübner Tiborral. Az épület 1937. augusztus elejére teljesen elkészült. Az átadási ünnepélyre 1937. augusztus 20-án került sor. A palota homlokzatát a magyar címer díszítette, alatta arany betűkkel a „Törvényház” felirat volt olvasható. A földszinten a *járásbíró*ság irodái, a bírák szobái, a telekkönyvvezetők irodái, főljástromiroda, telekkönyvtár, végrehajtók szobái kaptak helyet, az 1. emeletet a *törvényszéki* elnök irodái, a polgári bíróság teljes apparátusa, tárgyalóterem, a 2. emeletet a büntetőbíró-

ság, a kir. ügyészség, vizsgálóbíró, bírák, jegyzők irodái és a főtárgyalási terem foglalta el. 1984-től a *Városi Bíróság* és *Ügyészség* mellett az épületben működött a városi tanács, 1990 óta a polgármesteri hivatal. 1992. augusztus 19-én a homlokzaton egy bronzból és tűzzománcból készült városi címert helyeztek el. 1992 óta az épület utcai homlokzata *helyi védelmet* élvez. Lásd még *helyi védelem*, *Városcimer*, *Magyar Köztársaság címere* (K. Zs.)

törvénytálató nap, a nyilvános bíraskodás napja a 18. században. A *városbíró* minden hatodik vasárnapon ünnepélyes ülésre hívta össze a városi előljárókat, és törvénytálató napot, nyilvános bíraskodást tartott. A fenyítő bíraskodás a *városi tanács* egy-egy ülésének keretében, peres ügyekben pedig meghatározott időközönként egy vagy több napon, törvénytálató napon történt. Az ilyenkor kiszabott büntetések az enyhébeiktől egészen a halálbüntetésig terjedhettek, miután Kanizsa pallosjoggal rendelkezett.

A gyilkosokat, bűjtogatókat, erőszakos nemi közösülöket, akiket a tett színhelyén elfogtak halálra ítélehték. Az ítéletet a 18. század elején pallos, máglya vagy kötél útján hajtották végre. 1716. május 11-én megtartott tárgyalási jegyzőkönyv szerint Majorics András 28 éves napszámot, aki Szillárka Pál nevű szomszédját agyonütötte, a városi bíróság és összes ülnökei lefejezésre ítélehték. A pallos jog, a Jus Gladii szimbólumát, a meztelen kardot tartó kart minden vásár előtti nyolcadik napon kitélehték a *Városháza* erké-

A „Régí” Városháza az 1860-as években, erkélye felett kitélve a város pallosjog jelvénye (Sz. T.)

lye fölött e célra szolgáló tartóvasba és a *vásár* utáni napon vették be újra. (Ez még akkor is így történt, amikor már a várost régen megfosztották pallos jogától. A főbenjáró bűnökben való ítélekezés a 18. század közepe táján a *Baithány család* hűbéruraságával átkerült az Úriszék hatáskörébe).

A közmunka a testcsontító, testfenyítő büntetésekkel szemben rövidebb-hosszabb időre szóló elnyújtott

büntetés volt. Helye lehetett a Városháza, utcák és terrek, szőlőhegy vagy kórház. Az évekig tartó közmunka bilincsből, a brutális bánásmód és a csekély ellátás miatt hosszabb időre elnyújtott halálbüntetés volt. Gyakran alkalmazták is ehelyett, amikor a halálbüntetés kiszabására nem volt mód, vagy az elítélt kérvénye alapján a halálos ítéletet közmunkára változtatták át. A szabadságvesztés enyhébb, áristom és szigorúbb, tömlőc változatot különböztetett meg. A szabadságvesztés büntetés a 18. század végéig megtartotta a középkori századokban rá jellemző testi büntetés jellegét. A rabokat hidegben, szellőzetlen, levegő nélküli, nyirkos, ferges helyen tartották. A testi büntetések során botot (pálcát) korbácsot és vesszőt alkalmaztak. A legkeményebb testi büntetés a bot volt, az ütések száma egészen százig terjedhetett, ami a halálos ítélettel volt egyenlő. A korbácsütést általában nőkre alkalmazták, azzal súlyosbították, hogy tövissel hajtották végre. Vesszőt ritkán és csak fiatalokkal szemben alkalmaztak. Enyhítés az volt, ha az ítéletet a nyilvánosság mellőzésével hajtották végre, illetve ha a bot, vagy vessző helyett pálcával végezték a büntetést.

Állandó pellengéért, szégyenoszlopot a 18. század elejétől kezdve használták. A több napig tartó pellengérré állítás a büntetést súlyosbította. A pellengérré arra is használták, hogy a rosszlányokat ott vesszőzték meg. A feslett nőszemélyeket a *felsőtemplom* előtt, a kútnál állott pellengérhez kötötték. Ez egy kőoszlop volt, beleerősített vaskapcsokkal, amihez a bilincsekhez rögzítették. A közönséges tolvajokat a Városháza előtt egy hordóra kiállították, a lopott holmit nyakára akasztották, és otthagyták pár óráig. A templomajtóba állítás, megszegényítő büntetés volt. A kaloda is nyilvános megszegényítésnek számított. Ilyenkor a megbüntetett személyt a kalodával a nyakában végigvezették az utcákon. A megbélyegzés során a hóhér a megbüntetett személy homlokára akasztófa-jelét egegett. Emellett a városból kitiltották az illetőt. A kitiltást rendszerint más büntetéssel együtt alkalmazták, elsősorban a csavargókat sújtották vele. A kitiltottakat nem általában száműzték, hanem születési helyére toloncolták vissza. A tén-denállva bocsánatkérés során a megbüntetett személynek letérdelve kellett az érintettől bocsánatot kérnie. Az ünnepélyes megkövetésen megjelent az egész városi előljáróság és az érdeklődők serege is. A pénzbírság a bot és a korbács mellett leggyakrabban alkalmazott városi büntetési mód. A befolyt büntetéspénzeket a város használta fel.

A katonának adás az 1750-es évektől kezdett elterjedni. Ez egész életre szólt. A kicsapatást a notórius bűnelkövetők ellen használták. A strázsmester átadta a bűnösöket a gyepmesternek, aki szalmával megkoszorúzta őket és miközben a dobos verte a taktust a menet előtt, a kicsapatandó személy hátán minden két-

három lépésre megsuhant a gyepmester korbácsa. A kísérelő tömeg köpdöste, kővel, röggel hajigálta egészen a határig a delikvenst, akinek idő múltán csak akkor lehetett visszajönnie, ha helybeli születésű volt. A vízbe-mártásra ítélteteket a hajdúk a kanizsai utcákon található valamelyik tókához kísérték és ott kétszer-háromszor belemártották őket a vízbe. Ez volt a büntetése a szapanosnak, aki kisebbre mártotta a gyertyát, a péksütemény forgalomba hozójának, aki kicsire szabta azt. Ha a húsvágó legény mérlege nem jól fogott, azt elkobozták, a legényre pedig azonhelyt huszonötöt ütöttek a hússzék elé állított deresen. amit ilyenkor a hajdúk cipeltek az esküdtek után. (I. A.)

törvényszék, mint önálló igazságszolgáltatási szervezet 1871-ben jött létre, miután elválasztották egymástól az igazságszolgáltatási és közigazgatási feladatkört. Korábban a legmakacsabb küzdelmet a földesúrral kellett vívnia a városnak a bíraskodás jogáért. A

A Törvényszék épülete, (egykori Kvártélyház) szomszédságában a Dohányraktárral az 1910-es években (T. Gy. M.)

18. század második felében már csak kisebb polgári peres ügyek tartoztak a helyi hatáskörébe, a komolyabb esetekben a zalaegerszegi Úriszék elé kellett menni. Az önállósodás folyamatában az igazságszolgáltatás apparátusa először különálló ügyosztálya lett a város adminisztrációs szervezetnek, és saját segéd-személyzettel törvénytudó tanácsosok végezték az ítélezést, majd a *polgármesteri* állás rendszerezésével a *városbírói* tisztség is a bíraskodás teendőinek ellátására korlátozódott. Ezzel a városi bíróság teljes autonómiát nyert, csupán anyagi gondoskodás tekintetében tartozott a városi hivatalok sorába. 1861-ben megkezdte működését a Nagykanizsai Királyi Előbírói Váltótörvényszék, 1868-ban a Jövedéki Törvényszék. 1871-ben történt meg a közigazgatás és igazságszolgáltatás teljes elkülönítése. Ezt követően 1872-ben Nagykanizsa Zalaegerszeggel együtt önálló törvénykezési kerületté alakult. A Nagykanizsai Királyi Törvényszék első elnöke és megszervezője, a város addig volt bírása, *Wlassits Antal* lett. A törvény-

szék először az Erzsébet tér és a Fő út sarkán, a *Sóhivatal*, az úgynevezett Régi Posta emeletén működött. 1875-ben ennek udvarán építették fel a fogház hatalmas épületét. 1880-ban az intézmény átköltözött a *Zöldfa vendéglő és szálloda* átalakított épületébe (a mai *Bolyai János Általános Iskola* épülete, egykoron *Kvártélyház*). 1885-ben csaknem a felére, 64-re csökkentették a törvényszékek számát, így megnőtt a jelentősége a kanizsainak. A felosztatot csáktornyai járási törvényszéket a nagykanizsai törvényszékhez csatolták. 1875-ig hét bíró látta el a bíraskodást. Az illetékességi terület ekkor 165 ezer lelket számlált. A királyi ítélőtáblák létrehozása után a kanizsai törvényszék a pécsi ítélőtáblához, míg a zalaegerszegi a győrihez került. 1910-ben a kanizsai törvényszékhez tartozott a csáktornyai, a keszthelyi, a letenyei, a perlaki és a nagykanizsai járásbírói. Trianon után, a Muraköz elcsatolása miatt az illetékességi terület jelentősen módosult, ide tartozott viszont ekkortól a pacsai járás 23, a novai járás 3 és a zalaszentgróti járás 8 községe. A nagykanizsai törvényszék 1937-ben költözött az Erzsébet téri *Törvényházba*. A törvényszéket 1951-ben megszüntették, s ezzel a *járásbírói* lett az általános hatáskörű bíróság, s azóta a városban nincs másodfokú bíraskodás. A Nagykanizsa Törvényszék elnökei voltak: *Wlassits Antal* (1872–83), Tamássy Béla (1883–85), Cseresnyés Károly (1885–91), Tóth László (1891–1905), Závody Albin (1905–13), Eöri Szabó Jenő (1913–28), Henning Alfréd (1928–40), Haán Ernő (1940–48), Korposs Ádám (1948–1950. június 30.). Lásd még *igazságszolgáltatás* (I. A.)

Transdanubia Egyesült Gőzmalmok Rt., elődje egy 1893-ban alapított vállalkozás. Franz Lajos és Fia stájerországi cége ekkor vásárolta meg a Nagykanizsa és Kiskanizsa között fekvő, üzemen kívül álló malmot, amelyet a kor igényeinek megfelelően modernizáltak és villanyteleppel láttak el. Ez szolgáltatta a városnak és környékének a villamosvilágítást és az ipari áramot. Később részvénytársasággá alakult felvéve a Transdanubia Egyesült Gőzmalmok Rt. nevet. Később a cég terjeszkedett, helyi üzemen kívül Körmenten, Bonyhádon és Enyingen létesített vállalatot. Malomipari tevékenységen kívül műjéggyártás és szalámigyártás is a profiljába tartozott. (H. I.)

transzkontinentális utak, olyan fontos közlekedési irányok, amelyek európai nagytájakat kapcsolnak egymáshoz. A korabeli térképet tanulmányozva látható, hogy a város több ilyen útvonal metszéspontjában feküdt. Ilyen volt a Budát a Balaton érintésével az Adriával összekötő irány, a Bécs–Nagykanizsa–Zágráb–Adria összeköttetés, és Ausztria kapcsolata Nagykanizsán keresztül Pécsen, Eszéken át a szerb területek felé. Ide sorolható a Buda–Nyugat–Dunán-

túl–Nagykanizsa–Szlovénia–Olaszország irány is. Földrajzi fekvésének köszönhetően a városon most is áthalad a közelmúltban kijelölt 5. számú európai közúti korridor, ami a Kijev–Budapest–Trieszt–Velence vonalon fut. Lásd még *úthálózat* (P. J.)

triathlon-duatlon, fiatal sportág Nagykanizsán, igaz az első hazai versenyt is csak 1983-ban rendezték. Ennek már voltak kanizsai résztvevői is. Kanizsán az 1990-es évek elején Csögör János elnökletével tömörültek klubba *Tri-co Triathlon Klub* néven a triatlonisták. A szakág szárazföldi változata, a duatlon is népszerűvé vált. 1992-től rendeznek nagyobb versenyeket a *Csónakázó-tó* térségében. Itt volt az orvosok-gyógyszerek első hazai triathlon bajnoksága, majd Európa-bajnoksága, később pedig a TriPOLICE, a rendhagyó magyar rendőr-tűzoltó rövidtávú triathlon országos bajnokság is. A diákversenyeket a Sétakertben, az úszást a fedett uszodában bonyolítják. Dr. Czigány Róbert szakmai-szakági Európa-bajnok, Kálovics Tamás országos ötödik (duatlon ranglistán is). Duatlon-ban 1996-ban szerzett I. osztályú minősítést Kiskó Gábor. A felnőttek mezőnyében Lukácsi István 10., Ács László 14. a rangsorban, a junior Biharvári József az első tízben végzett, Kálovics Tamás ötödik a rangsorban. A felnőtt nők mezőnyében, a quadtriathlon (úszás, kajakozás, kerékpározás, futás) országos bajnokságon Bódör Krisztina a 7. helyet szerezte meg. Lásd még *Tri-co Triathlon Klub, sportágak* (B. A.)

Tribunus Plebisek, azok a külső tanácsosok, akik 1754-től résztvettek a városi közigazgatási munkában. Az 1690-ben alakult Kanizsa város tanácsának tagjaival és az esküdtekkel együtt 1754-től ők alkoták a testületet. Nyolcat közülük Nagy-, hatot pedig Kis-Kanizsáról választottak. 1757-ben már 22 tagú a külső tanács: ebben 13 nagykanizsai és 9 kiskanizsai népribun található. Ezeket a *külső tanácsosokat* később másodesküdeknek nevezték. A tanács tagjai szakigazgatási szervként működtek, az esküdteknek az igazságszolgáltatásban, a peres eljárásokban volt feladatuk. A közigazgatás és az igazságszolgáltatás ugyanis csak 1868-ban vált el egymástól. A város életének irányítója továbbra is a városbíró volt, akinek ki nevezését a város földesurának javaslata alapján formálisan a Tribunus Plebisek hagytak jóvá. A közigazgatás ebben a szervezeti formában 1791-ig működött. Lásd még *török hódoltság utáni közigazgatás* (G. F.)

Tri-co Triathlon Klub, 1991-ben alakult sportklub. Alapító és jelenlegi elnöke Csögör János. Taglétszáma 23 fő. A klub évente négy helyi versenyt rendez, amiből kettő az országos ranglistán is szerepel. Ezeket a *Csónakázó-tó* környékén bonyolítják. A duatlon kiemelkedő képviselője a junior országos bajnok Kiskó Gábor, míg a *triathlon*-ban kitűnő eredményekkel

rendelkezik a junior válogatott Szabó Szilárd, aki az országos ranglista 7. helyezetteje. Dr. Czigány Róbert 1997-ben az orvos-gyógyszerész Európa-bajnokságon Európa-bajnok volt. Lásd még *triathlon-duatlon, sportegyesületek* (B. A.)

Tripammer család, kanizsai dinasztia, amelynek tagjai az 1800-1900-as években vezető tisztségeket töltöttek be bankokban, pénzüzetekben és társadalmi szervezetekben. A család kiemelkedő személyisége volt Tripammer Jenő, a *Magyar Nemzeti Bank* főigazgatója, valamint Tripammer Károly fuvarozó nagyvállalkozó. *Tripammer Gyula* 40 éven át vezette a *Nagykanizsai Takarékpénztárt* és hosszú évekig elnökölt a *Szépítő Egyletben*. Nevéhez fűződik a *Sétakert* létrehozása, amit a köznyelv sokáig *Tripammer-kertként* is emlegett. (P. J.)

Tripammer Gyula (1857–1916), a *Nagykanizsai Takarékpénztár* igazgatója. A takarékpénztár tisztviselői karának 43 éven át volt a tagja, 21 éven keresztül igazgatói tiszteletet töltött be. Az 1894-ben alakult Nagykanizsai *Szépítő Egylet* ügyvezető elnökeként ő javasolta, hogy 1896-ban a millenáris díszközgyűlés programjába vegyék fel a Sétátér létesítését.

Tripammer Gyula
(ZMÉL)

Maga készítette a terveket, a kényesebb növényeket, díszcserjéket maga ültette. 1901-ben a Szépítő Egylet elnökévé választották. Az 1906-ban alakult Nagykanizsa város Kórházi Bizottságának megalakulásától haláláig az elnöke volt. Ő alapította az Önszegélyző Szövetkezetet, a *Polgári Egylet* választmányának tagja, a Nagykanizsai Tárházak Rt. igazgatóságának tagja volt. 1925 őszén Kelemen Ferenc, a Nagykanizsai Takarékpénztár igazgatója vetette fel, hogy a Sétatér Tripammer-népkertnek nevezzék el. A városi tanács azt javasolta, hogy a kert fő útját nevezzék el róla. A két évig elhúzódó vita végén 1927. július 8-án a közgyűlés végül az egész sétakertet Tripammer-kertnek nevezte el, s a park bejáratánál elhelyeztek egy emléket megőrkítő emléktáblát is. Lásd még *Sétakert, Szépészeti Egyesület – Szépítő Egylet* (K. Zs.)

Tripammer-kert, lásd *Sétakert*

Tscheik Ernő (1880. Nagykanizsa – ?), festőművész. A budapesti Képzőművészeti Főiskolán tanult, majd Párizsban és a nagybányai művésztelepen (1906) ké-

pezte tovább magát. Iglón, utóbb Budapesten lett rajztanár. 1913-tól rendszeres kiállítója a Műcsarnoknak és a Nemzeti Szalonnak. 1922-ben egyéni tárlatot rendezett az orosz fogság alatt készült képeiből a Nemzeti Szalonban. Elsősorban az akvarell technikát kedvelte, zsánerképeket, tájképeket, csendéleteket festett. (K. L.)

Tuboly Viktor (1833. december 6. Zalaezerszeg – 1902. december 7. Nagykanizsa), ügyvéd, költő. Kiterjedt zalai köznemesi család tagja. Nagykanizsán, Kösze- gen, Szombathelyen és Győrben tanult, jogi végzettségét a fővárosban szerezte. Egy ideig pusztazentlászlói birtokán gazdálkodott, itt került kapcsolatba a nyarait nővérénél töltő

Tuboly Viktor
(ZMÉL)

Deák Ferencsel, akit több írásában is meg-

örökített. 1861-ben Zala megye aljegyzőjévé választották. 1871-ben Letenyén ügyvédi irodát nyitott, 1876-ban pedig Nagykanizsára költözött, ahol haláláig ügyvédként dolgozott. Számos társadalmi tisztséget töltött be, sok egyesület vezetésében vállalt szerepet. Köteményei elsősorban zalai lapokban láttak napvilágot, de közzétett néhány történelmi tanulmányt, emlékeztést, beszámolót is. Két kötete jelent meg Nagykanizsán, *Költészet csirái* (1853) és *Köteményeim* (1899) címmel. (N. J.)

tulipán, az ismert virág nevét viselő, vasból kovácsolt köpüs, fanyelű széna-, illetve szalmavágó szerzőszám. A kazal tetejére állva és a lábtartóra nehezdedve, úgy tudták a kazalból a szükséges mennyiséget levágni vele, hogy közben azt nem lazították meg. Lásd még *hagyományos használati eszközök* (K. E.)

Tungsram Kanizsa Kupa, a Városi Sakkszövetség és a Tungsram SE szakosztálya által 1988 tavaszán közösen szervezett nemzetközi sakk versenysorozat. Május 9-21. között a Hevesi Sándor Művelődési Központban bonyolították le e rendhagyó FIDE III. kategóriában a 2307 átlagértékszámú versenyt, amelyen 6 ország 12 sakkozója szerepelt. A körmérkőzéses rendszerű viadalon az osztrák Fauland szerezte meg a győzelmet. A kanizsaiak közül Kiss László az 5., Rezek Győző a 11. helyen végzett. Később e kiemelt nemzetközi versenyt nyílt egyéni és FIDE-versenyekkel bővítették, amelyeken évente közel 100 sakkozó szerepelt. A versenysorozat a felnőtt Grand Prix küzdelmeivel fejeződött be. Lásd még *sakk* (B. A.)

Tungsram Rt. lásd *General Electric Lighting Tungsram Rt. Fényforrásgyára*

turulmadár, a honfoglaló magyar nép totemállata, Árpád nemzetségének állatöse. Jelenthet karvalyt, vadászólymot. Az eredetmonda szerint a turulmadár megtermékenyítette Emesét, a nemzetség ősanáját. Egy későbbi változatban a turulmadár álmában azt jövendölte Emesének, hogy nagy és dicső vezérek fognak tőle származni. Tekintettel az álomban történő jövendölésre, Emese fiának az Álmos nevet adta. Miután a pogány fejedelmek jelvénye volt a vadászólyom, a kereszténység felvétele után ezt nem használták, a monda csak később, írói hatásra teljesedett ki. A millennium idején kezdődött a turulus emlékművek felállítása, majd az első világháború után hősi emlékműveken is gyakorta megjelenő motívum, az ősmag-yarságra, az ősi és hősi hadi múltra, valamint a honfoglalásra való utalásként. Lásd még *Országzászló emlékmű* (H. I.)

Tükör, 1919 februárjától Gács Árpád szerkesztésében és kiadásában megjelent hetilap, amellyel, *Barbarits Lajos* utalása szerint egy riportlapot kíséreltek meg útjára indítani. A következőket írja róla: „A kommun alatt betiltották... á la Vágóhíd heti riportlapját.” A *Kanizsa Tükre*, illetve e lap között elképzelhető valamiféle kapcsolat, esetleg azonosságuk is. Közgyűjteményben nem található. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Tüköri professzor, varázssvesszős vízkutató, aki sajátosnak hitt képességeivel próbált vizet találni Kanizsán, miután az 1900-as évek vízfogyasztásának növekedése miatt a régi források már nem voltak képesek ellátni a várost. A korábbi próbafúrások sorra kudarcot vallottak, ezért a város, szorult helyzetében, csodatévő emberekhez fordult. Először egy hipnotikus kútfúrót, Neukom mestert kérték fel e feladatra, majd miután ő sem ért el eredményt, Tüköri professzorhoz fordultak. A professzor úgynevezett varázssvesszős forráskutató volt, s bár nagyon sokan hittek képességeiben, az útmutatásai szerint felállított próbafúrások gólyalábai alól csak nem akart feltörni a víz. Így a híres Tüköri professzor 1915-ben víz nélkül volt kénytelen távozni a városból. (P. J.)

tűz elleni védekezés Nagykanizsán... (Tolnai Sándor: A tűz elleni védekezés Nagykanizsán 1690-től 1988-ig, 1989, 50 oldal. *Nagykanizsai honismereti füzetek* 2.), a kanizsai tűzoltás történetének 1690-től 1988-ig terjedő időszakát feldolgozó kiadvány. Az 1690-1871 közötti, azaz a város török uralom alóli felszabadulásától az önkéntes tűzoltó egyesület megalakulásáig tartó szakaszt a helyi igazgatás és a spontán tevékenység korszakaként tárgyalja. A szerző ismerteti az első, 1690-ből származó tűzmegelezési szabályt, és közli

azt a fontos tény, hogy a város ebben az évben kémenyseprőt fogadott fel. A későbbiekben is születtek szabályrendeletek, köztük a kötetben ismertetett, nyomtatásban megjelent *Nagy Kanisa Város Tűz-oltói Rendszabásai* 1837-ből. A rendeleti úton történő szabályozás azonban nem volt kellőképpen hatékony, hiányzott a rendezetten és hozzáértéssel végzett tűzoltás, illetve az ehhez szükséges eszközállomány. E tekintetben az 1871–1906 közötti egyleti működés hozott változást. 1906-tól kezdődően az önkéntesek mellett 8 hivatásos tűzoltót is alkalmaztak, mindez 1948-ig, a tűzoltóság államosításáig tartott. A munka utolsó fejezete az 1948-tól 1988-ig ívelő időszakot öleli fel. Tolnai Sándor tűzoltóparancsnok dolgozatának megírása mellett állandó kiállítást is létrehozott munkatársaival a tűzoltóság épületében. Az állandó kiállítás színes képeket is tartalmazó kalauza a *Kanizsai Almanach 1996-ról* című kötetben jelent meg. Lásd még *Nagykanizsai honismereti füzetek, tűzoltástörténeti kiadványok* (Cz. Gy.)

tűzdeli barázdás díszű kerámia kultúrája, a *Balaton-Lasinja kultúrát* időben közvetlenül követő középső rézkori műveltség. Nevét jellegzetes díszítésmódjáról kapta. Furchenstich kerámia kultúrájának is nevezik. A középső rézkor második felében nyugatról, az Alpok térségéből népcsoportok érkeztek a Dunántúrra. Hatásukra terjedt el a rézfeldolgozás és -kereskedelem. E korszak egyik kiemelkedő lelete, egy rézöntő tégely, Zalaváron került elő. A megelőző időszakban nagyon sűrűn lakott vidékünkön ebből a korszakból csupán két lelőhelyről van tudomásunk, Sániban és a trafóállomásnál. A sánci lelőhelyen talált agyagpecsételőt tetováláskor használhatták. Lásd még *rézkor* (H. L.)

tűzérek, lásd 33. *páncéltörő tüzérosztály*, 64. *páncéltörő tüzérezred*, 27. *páncéltörő tüzérosztály*, 88. *légvédelmi tüzérosztály*, 18. *légvédelmi tüzérosztály*

tűzkommisszáriusok, a *városi tanács* által kijelölt bizottság tagjai, akik a 18–19. században évente többször is kötelesek voltak a lakóházakat tűzbiztonsági szempontokból ellenőrizni. Vizsgálták a portákon az éghető anyagok tárolási rendjét, a tűztávolságokat, a kémények, a tűzhelyek állapotát, és az ügynevezett kapitányviz, vagyis az oltóvíz meglétét. Egyes időszakokban konyhaviszsgáló esküdteknek is nevezték őket. A községi önkéntes tűzoltóságoknál az 1980-as évek elejéig fennmaradt ez a kötelezettség. (T. S.)

tűzoltástörténeti kiadványok, azok az önálló kötetben megjelent munkák, amelyekből a tűz elleni védekezés nagykanizsai története válik ismertté. *Nagy Kanisa Város Tűz-oltói Rendszabásai*. Tolnai Sándor: A Nagykanizsai Önkéntes Tűzoltó Testület 50 éves

története 1871–1921, lásd *Önkéntes Tűzoltó Egyesület*. Tolnai Sándor: A tűz elleni védekezés Nagykanizsán 1690-től 1988-ig, lásd *tűz elleni védekezés Nagykanizsán*. Lásd még *kiadványok a városról* (Cz. Gy.)

tűzoltó laktanya, a mai formájában 1952 óta létező Kossuth téri épület, melynek előzményei korábbi idő-

A laktanya épülete és udvara az 1990-es években

szakra nyúlnak vissza. Az első városi tűzörség 1871-től a Báthori utcában állt, ahonnan 1893-ban *Sallér Lajos* építőmester, tűzoltóparancsnok irányításával a Kossuth térre, egy raktárépületből kialakított új őrtenyára költöztek át. Az épületet addig a honvédség bérelte a várostól, kezdetben liszt-, majd ruházati raktárként használva. A tömlőszárító és a figyelőtorony 1934-ben, a légoltalmi oktató helyiség *Vecsera Antal* irányításával 1938-ban épült. A régi épületet 1951-ben lebontották, majd 1952-ben átadták a mai, korszerű laktanyát, melynek emeletén a tűzoltók családjai számára 8 lakást is kialakítottak. Pince-övöhelye a város legjobban megépített menedéke. 1986-tól 1996-ig az állomány a szolgálati feladatok ellátása mellett építette meg a targoncatárolókat, a műhelyt, a raktárt, a mászóházat, a röplabdapályát, a garázst, a társalgót, a híradószobát és az irodákat. Az önkormányzat a rendszerváltás utáni években kiköltöztette a lakókat az épületből, a megüresedett részben irodák nyíltak és bérlemények működnek. Az épület emeleti előcsarnokában állandó tűzvédelmi kiállítás látható. (T. S.)

tűzoltó parancsnokok, *Hencz Antal* (1871–85), *Sal-lér Lajos* (1885–93), *Knortzer György* (1893–1927), *dr. Prack István* (1927–32), *Vecsera Antal* (1932–45), *Szigetvári Elemér* (1946–50), *Száray Rudolf* (1951–52), *Egyed Dezső* (1953–57), *Cséza István* (1957–77), *Rajszyk István* (1977–81), *Tarabi Pál* (1981–84), *Pintér János* (1985–86), *Tolnai Sándor* (1986–). Lásd még *Önkéntes Tűzoltó Egyesület, tűzoltó laktanya* (T. S.)

tűzoltó tanosztályok, tűzoltók szakmai képzésére szolgáló oktatási forma. A tűzoltóság 1948-as államo-

sítását követően a testületben létszámhiány jelentkezett, s ezt ellensúlyozandó vidéki, úgynevezett tűzoltó tanosztályokat indítottak. Így lett Nagykanizsa az ország egyik legjelentősebb tűzoltó kiképzőbázisa 1950 és 1952 között. Az oktatás a mai *Bolyai János Általános Iskola* épületében zajlott. A kiképzés 1952. április 4-ig tartott, és három hónapos turnusonként 70–80 tűzoltó szerzett a városban szakmai képesítést. Az oktatótörzs Kanizsához kötődő nevesebb személyei Szigetvári Elemér, Cséza István és Rajszyk István voltak. (T. S.)

tűzoltó vízforrások, olyan víznyerő helyek, amelyek tűz esetén könnyen megközelíthetők. A 19–20. század fordulójáig az utcákban és a portákon, részben e célból ásott, úgynevezett tőkákból nyerték a vizet. Ám a helyi tűzvédelmi szabályrendeletek előírtak azt is, hogy edényekben is bizonyos mennyiségű oltásra használható vizet kell tárolni. A mezőgazdasági betakarítási időszakban a szérűkön, asztagok közelében és a cséplésnél kötelező volt oltóvizet tartani. A tűzoltószivattyúk használatához szükséges vizet lóvontatású, úgynevezett lajtoskocsikkal szállították. Az első világháborút követő évektől kezdtek a városi *vízvezeték-rendszerre* tűzcsapokat szerelni. Ezekkel azonban akkor csak a belvárost látták el. A jelenlegi szabályok szerint a vezetésekre 200 méterenként, elsősorban föld feletti, kivételes esetben föld alatti tűzcsap-szerelvényt kell építeni. (T. S.)

tűzoltóság, lásd *gyári tűzoltóság*, *hivatásos tűzoltóság*, *önkéntes tűzoltóság*

tűzoltóversenyek, a 20. század harmincas éveitől szervezett tűzoltási vetélkedések. 1930. szeptember

Tűzoltóverseny egykor
Tűzvédelmi kiállítás anyagából

7-én a Kossuth téren tartották a körzet első ilyen versenyét. Ezt követően hagyománnyá vált, hogy évente más-más település sportpályáján találkoztak a vetélkedő tűzoltók. Kezdetben kocsifecskendő- és kismotoros szivattyús fecskendő-szerelések alkották a versenyszámokat. Az 1950-es évektől az akadálypályás

stafétát is felvették a versenylistára. Az 1980-as évek közepétől, Zala Kupa elnevezéssel versenyezhetnek a gépjárműfecskendővel rendelkező önkéntes tűzoltók is. 1996-tól, az országban elsőként, Nagykanizsán vezették be a „tűzcsapokról való vízsugár-szerelés” elnevezésű számot is. Tíz éve a körzeti versenyek helyszíne a Domus Áruház udvara. (T. S.)

tűzrendőrök, a 19. század utolsó évtizedeiben az *Önkéntes Tűzoltó Egyesület* egyik szervezeti egységként tevékenykedő egyesületi tagok. A tűzrendőrök a káresetek helyszínén a rendfenntartásról, valamint a kimentett anyagok és értékek őrzéséről gondoskodtak. (T. S.)

Ugron Párt, 1895-ben azt követően alakult párt, hogy Ugron Gábor és csoportja kilépett a *Függetlenségi és 48-as Párt*ból. Tagjai konzervatív nézeteikről voltak ismertek. A városban a kiskanizsaiak körében volt népszerű ez a szervezet. A párt az 1896-os választásokon Holló Lajos személyében állított helyi képviselőjelöltet, aki alulmaradt a néppárti *Zichy Aladár*tal szemben. Lásd még *pártok*, *politikai szervezetek* (J. L.)

Új Szövetség (Új Szövetség Magyarorszáért), 1997-ben Tatán életrehívott politikai szervezet, amelynek alapító elnöke G. Nagyné dr. Maczó Ágnes volt. A párt paktummentes, népi-nemzeti politikát hirdetett meg, s a hagyományos pártstruktúráktól eltérő szervezetséget kíván megvalósítani. Zalában az ügyvezetőjük Palotás Tibor lett, aki egyben a párt országos ügyvivő-testületének is tagja. Az 1998-as választásokon az Új Szövetség nem került be a parlamentbe. (J. L.)

Új Út Mezőgazdasági Szövetkezet, miklósfai központtal működő mezőgazdasági üzem. Elődei között volt Miklósfán 1960-ban az Aranykalász Mezőgazdasági Termelőszövetkezet, a Surdon és Belezna működő Egyetértés Mezőgazdasági Termelőszövetkezet. 1968-ban Miklósfá–Liszó községek területén jött létre Egyesült Mezőgazdasági Termelőszövetkezet. A koncentráció 1975-ben folytatódott, amikor Pátró (ma Nemespátró), Surd és Belezna szövetkezetei egyesültek a miklósfaiával, s megalakult az Új Út Mezőgazdasági Termelőszövetkezet nevű szocialista típusú mezőgazdasági nagyüzem, amely közel 6700 hektár területen gazdálkodott. A gazdálkodás fő profilja 1960-ban a szántóföldi növénytermesztés, az erdészet és a sertésnyésztés, 1975-től a szántóföldi növénytermesztés, az erdészet, a szarvasmarha és a baromfitartás volt. Az 1990-es évek változásai, a kárpótlás 1992. augusztus 25-én fejeződtek be. A szövetkezet akkor vette fel mai, az Új Út Mezőgazdasági Szövetkezet nevet. 1998-ban 5100 ha bérelt területen gazdálkodik. A jelenlegi profil a szántóföldi növénytermesztés, az erdészet, a tejhasznosítású tehenészet és a broyler csirkenevelés. A szövetkezet vezetője Vas László. (J. I.)

újév, mint az esztendő kezdő napja olyan népszokásokat teremtett az idők során, amelyek abban a hitben gyökereznek, hogy az év első napjának történetese később sorra megismétlődnek. Az emberek igyekeznek hát minél kellemesebben kezdeni az évet, finoman, bőségesen étkeznek, így próbálva megelőlegezni szerencsésüket, boldogságukat. Ezt a nézetet tükrözi az a Kiskanizsán és a környékbeli falvakban élő népszokás is, miszerint korán reggel fiatal fiúk járnak házról házra, boldog új évet kívánnak, és tréfás újévi mondatokkákkal köszöntik az ott lakókat. Ezért általában pénzzel jutalmazták, vagy vendégül látják őket. A nap további részét általában családi körben töltik, legfeljebb a közeli rokonokat látogatják meg. Erre nevelik a fiatalokat is, mondván: „Aki ilyenkor csavarog, az egész évben csavarogni fog.” Sokan az ünnepi tévéműsört nézik. Nagy jelentőséget tulajdonítanak e nap táplálkozásai szokásainak is. Régen sokan „édöskáposztát” főztek ebédre, hogy az év hátra lévő részében is „édös” legyen az életük. Egyesek ragaszkodnak még ahhoz a hiedelemhez, hogy ilyenkor nem szabad tyúkot és nyulat vágni, mivel az előbbi kikotorja, az utóbbi elszalasztja a szerencsét. Helyettük halat vagy malacot kell enni, mert az egyiknek sok pénze van, a másik pedig házhoz hívja a szerencsét. Szokás az is, hogy szomszédoknál, rokonoknál a férfiaknak kell először boldog új évet kívánniuk, mert ha azt asszony tenné, szerencsétlenséget hozna a házra. E napon nem szabad semmit kölcsön kérni, sem kölcsön adni. Lásd még *népszokások* (K. E.)

Új-Kanizsa, az első világháborút követően, a *Katonaréten* épült új városrész egykori neve. A kezdeti nehézségek után nekilendült munka szebbnél-szebb, helyenként villaszerű épületeket eredményezett. Az így létrejött kertvárost nevezték el aztán a kanizsai polgárok Új-Kanizsának. A város legújabb kori történelmében a régi I. Bolgár Hadsereg utca, ma Platán sor folytatásaként kezdődött építkezésekre is használták egy időben e kifejezést, ám ezt hamarosan kiszorította a keleti városrész elnevezés. (P. J.)

újkőkör (neolitikum), az *őskor* legkorábbi időszaka. A Dunántúlon, így Nagykanizsán és környékén is, ezt a korszakot az i.e. 5000–2500 közötti időre kelteznek. Az újkőkornak számos felfedezést köszönhet az emberiség, egyebek között az élelemtermelésre való átérést, a kő csiszolását és fűrészt, a szövés-fonást, az égetett agyagedények készítését. A Dunántúlon a régészeti kutatás három fő korszakra bontja az újkőkört, így korai (Starčevo kultúra), középső (dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája) és késő újkőkör (Sopot és lengyeli I–II. kultúra). Lásd *őskor*, *Starčevo kultúra*, *dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája*, *Sopot és lengyeli I–II. kultúra* (H. L.)

Újudvar vára, egykori erődtípus, ami a mai *Korparvár* keleti peremén lévő magaslaton állt és a Kanizsa folyócska (ma *Principális*) átkelőjét ellenőrizte a Nagykanizsa–Hahót–Bak úton. Több más várhoz hasonlóan az 1570-es évek második felében megfogalmazott védelmi koncepció alapján, 1581–82 körül kezdték meg építését. A források gyakran Újvárnak nevezik. Őrsége 1600-ban, Paradeiser főkapitány utasítására felgyújtotta. Maradványait századunk elejéig még fel lehetett ismerni. Alaprajzát egy 19. század eleji *Batthyány* uradalmi térképről ismerjük. Eszerint négyzet alakú volt, sarkain kerek rondellákkal. Közepén szilárd anyagból készült épület állt. Lásd még *Kanizsai főkapitányság*, *várak Kanizsa határában* (V. L.)

Ujváry Géza (1864. július 22. Hegyfalu – 1933. március 24. Nagykanizsa), földbirtokos, 1920. február 16. és 1922. február 16. között a város *nemzetgyűlési képviselője*. A piarista gimnáziumban tanult, majd tanulmányai végeztével 20 holdas birtokán kezdett gazdálkodni. Tagja volt a törvényhatósági bizottságnak, Nagykanizsa város *képviselő-testületének*, a nagykanizsai függetlenségi pártnak. Az 1920-as választásokon a *Keresztény Nemzeti Egységpárt* jelöltjeként, *Krátky Istvánt* megelőzve jutott a parlamentbe. Itt a földművelésügyi bizottság tagja volt. (J. K.)

Unger Alajos (1837. Nagykanizsa – 1910. november 26. Budapest), ügyvéd. *Csengery Antal* 1880-ban bekövetkezett halála után lett a város *országgyűlési képviselője* 1880 és 1884 között. Budapesten jogi tanulmányokat folytatott, előbb bírói, majd ügyvédi vizsgát tett (1861). Szakterülete a váltóügy lett. Szakmai tevékenységét elismerve 1875 után több szervezetnek volt tagja, így a budapesti ügyvédvizsgáló bizottságnak, a budapesti ügyvédi körnek. 1880-tól aktív részese a közéletnek. Ekkor választották meg országgyűlési képviselőnek a *Függetlenségi Párt* jelöltjeként. 1884-től a keszthelyi kerületet képviselte, 1885-től pedig tagja volt a főváros törvényhatósági bizottságának. (J. K.)

Uránia Mozgóképzemeltető Rt., 1922-ben, eredetileg csak az *Uránia mozi* működtetésére létrehozott gazdasági társaság. Alapítója az Uránia mozi engedélyese, a *Magyar Országos Véderő Egylet* helyi csoportja. 1923 őszén azonban megvásárolták a korábban Pósfay Pongrácné kezelésében lévő Világ mozit, s egységesítették a két vetítőhely műsorszervezetét. 1927-ben a társaság elnyerte az újonnan létesülő Városi Mozi kezelési jogát is. A nyitást követően az elöregedett Világ mozit végleg bezárták, az Urániát korszerűsítették, és végleg utánjárósá helyébe tették. A Városi Mozi premier filmszínházzá vált. 1929-től az Rt. vezérigazgatója *Magyar János* volt. Állandó anyagi gondok miatt a hangosfilm bevezetésének

költségei csődbe sodorták, így 1931 decemberében a társaságot megszűntették. (N. Cs.)

Uránia Mozipalota, az *Armuth Náthán* nagykereskedő által 1912-ben létesített mozi, ami Kanizsa

Az egykori Uránia mozi épülete, a később Bolhás-moziként emlegetett építmény az 1980-as évek végén

első, önálló épületben üzemelő mozija volt. A Rozgonyi utca 4-ben álló egykori épülete, amit az 1990-es évek elején bontottak le, s ma parkoló van a helyén, akkoriban magtárként funkcionált. Az 1912-es átalakítás során ezért a gépészfülkét kívülről, zárt balkonként kellett az utcafront fölé építeni. Nézőtere 21 méter hosszú és 10 méter széles volt, így 250-300 férőhelyet tudott biztosítani. Megnyitásakor az Uránia jól felszerelt, korszerű mozgósínháznak számított, megjelenésével a nagy budapesti mozipaloták díszítéseit másolták. Az 1921-es revízió során Armuthtól elvették az üzemeltetés jogát, s azt a félkatonai jellegű *Magyar Országos Véderő Egylet* helyi csoportja kapta. Igazgatója a *Zalai Közlöny* társszerkesztője, Ujfalussy Gyula lett. Néhány évvel később az 1922-ben alakult *Uránia Mozgóképzemeltető Rt.* vette át a tulajdonosi jogot, s ez gyakorolta a cég 1931-es felszámolásáig. 1932-től a város vette át a mozit, üzemeltetésével *Magyar Jánost* bízták meg, ám 1936-ig az Uránia Rt. felszámolása miatt nem működött. 1936-ban aztán az addigi kis-

kanizsai mozi engedélyét vitte át a város a Rozgonyi utcai épületre, s nevét Nép mozgóra módosították. A korszerűsítések ellenére ez a vetítőhely a *Városi Mozi* 1927-es megnyitásától kezdve fokozatosan háttérbe szorult, utánjátszó helyé vált. A második világháború alatt bombatalálat is érte, így 1948-ig nem üzemelt. Ismételt megnyitása után sem renoválták, így a hatvanas évekbeli csendes elhalás időszakában már csak Bolhás-mozi néven emlegették a városban. Lásd még *mozik* (N. Cs.)

Uranus mozi, a város első állandó mozija, amely 1908 januárjában nyílt a *Szerb ház* épületének hátsó részén, az Erzsébet tér 20. szám alatt, *Kálmán Pál* újságíró vállalkozásában. 1908 tavaszán ez volt Nagykanizsa legnagyobb szencziója. A sajtóban gúnyhadjárat indult a Kanizsán addig működő vándormozis ellen a helyi vállalkozót támogatva, mondván: ő itt költi el az itt szerzett bevételt. Az Uranus közönsége állandónak volt mondható, miután a tulajdonos az első hónapoktól megkezdte a bérletek árusítását, és zömmel bérlettulajdonos publikumot alakított ki. A mozi azonban csak néhány évig működött folyamatosan. Feltehetően az 1910-es évek elején akkori tulajdonosa, Holczer Jakab, átköltöztette a *Polgári Egylet* kerti kávéházába, majd több tulajdonosváltást követően 1913 körül beolvadt az *Arany Szarvas Szálloda és Vendéglő* falai között működő mozik sorába. Lásd még *mozik* (N. Cs.)

urnamezős kultúra, az i. e. 12. és 8. század közti időszak kultúrája. Ekkor északnyugatról jelentős lélekszámú, új népcsoportok érkeztek e térségbe. Ezek a helyi *halomsíros* lakossággal összeolvadtak, de volt olyan terület is, ahol nem etnikai keveredés történt, hanem csupán az urnamezős kultúra jellegzetességeit vette át az őslakosság. Vidékünkön csaknem 30 leőhelyet ismerünk ebből az időszakból, és ezek kivétel nélkül falusias jellegű települések. A mástól meglévő erődített bronzipari, törzsi központok, mint például a Velemsszentviden és a Pécs–Jakabhegyen feltártak, itt hiányoznak. A falvakban a földművelés-állattenyésztésen és számos háziipari tevékenységen kívül bronziparral is foglalkoztak, amit az előkerült öntőminták bizonyítanak. A Nagykanizsa-Bilkei-dűlőben folytatott feltárások rendkívül jelentősek. Ennek során a falu egyik, mintegy 1500 m²-es udvarházát hozták felszínre, ahol a földfelszíni 11 x 9 méteres ház körül sorakoztak a gabonatarló vermek és a melléképületek. Maga a falu hozzávetőleg 500 x 300 méteres területen feküdt, és több ilyen udvarházból állhatott. Sok esetben eredeti helyükön maradtak az edények, ami arra utal, hogy az utolsó lakókat valamilyen támadás érthette. Kiemelkedő lelet innen egy Közép-Európában egyedülálló, üvegpasztával díszített bögre. Jelentősebb feltárás még az *Inkey sírbolt* mel-

lett volt, ahol egy lakóházat is megtaláltak. Magyarszentmiklóson került felszínre két hamvasztásos sír. Az urnamezős kultúra fiatalabb szakaszában a népesség száma csökkent, valószínűleg egy-egy városias jellegű bronzipari központ köré koncentráldott a lakosság. Ebből az időszakból csak egy gelseszigeti urnasírt és egy magyarszerdahelyi hulladékgödört ismerünk a területünkről. Lásd még *bronzkor* (H. L.)

úrnapja, jelentős katolikus ünnep a pünkösdöt követő 10. napon. A pap és a hívek ilyenkor körmenettel, imádsággal tisztelegnek az oltáriszentség előtt. A templom kapuját és az e napra felállított sátrakat zöldellő faágakkal díszítették és díszítik fel napjainkban is, majd szentképekkel ékesítik. A kislányok virágzőnyegyet hintenek az oltáriszentséggel vonuló pap elé. A körmenet után az asszonyok szakítanak a sátrak megszentelt ágaiból és leveleiből, a leánykák pedig kosárcájukban visznek haza az elhintett virágszirmokból. Ezek egy részét egyesek hajdan a padláson, mások az eresz alá dugdosva helyezték el, hogy megóvják otthonukat a villámcsapástól. Voltak, akik vihar esetén gyertyát gyújtottak és annak lángjánál elégettek 1–2 szentelt levelet, amitől az idő enyhülését remélték. A régi öregek beteg állatot is gyógyítottak oly módon, hogy a takarmányban néhány, az úrnap sátorból hozott ágacskát, levelet etettek meg vele. Lásd még *egyházi ünnepek* (K. E.)

úszás, az 1930-as évek eleje óta népszerű és eredményes sportág Nagykanizsán. Hatvan évvel ezelőtt a szabadtéri strandfürdőn kezdte térhódítását városunkban, Nagykanizsa az úszósport területi központjává fejlődött. A szakág első nagy korszaka az 1940-es évek végére esik, amikor a MAORT támogatta. Vértessy József olimpiai bajnok vállalta az olajosok edzését, Bugár József szakosztályvezető a szervezőintéző munkában jeleskedett. A MAORT MSE úszói közül sokan értek el kiemelkedő eredményeket, köztük a 400 gyorsan többszörös Európa-bajnok Tátos Nándor, a 100 m hátan többszörös országos bajnok dr. Latin Ferenc, *Czulek József* és Pálfalvi Elli gyorsúszók. Az 1970-es évek elejétől Ladányi Éva és Marci Csaba révén ismét képzett úszók képviselték a kanizsai színeket. Ladányi a Budapesti Vasasba igazolt, a 4 x 100 m váltóban magyar felnőtt bajnok volt. Újabb nagy korszak vette kezdetét az Andrejka úti Általános Iskola 25 méteres tanmedencéjének átadásával, ahol 1978 decemberében rendezték meg az első fedett pályás kanizsai versenyt. Ladányi Éva edzőként tért vissza a vasutasokhoz, és egykori mesterével, Czulek Józseffel és az andrejkás tanárokkal nagy munkába fogtak. 1983-ban a Kanizsai Vízmű is megalakította úszó szakosztályát, a *MÁV NTE* úszói itt folytatták. Baracska László, majd Molnár István volt

a szakosztályvezető. Később *Vecsey György* személyében kiváló edzővel gazdagodott a kanizsai úszósport, aki Ladányival együtt rendkívüli eredményeket ért el. Kiemelkedő képességű úszók tűntek fel, úgymint: Vágvölgyi Viktória, Holló Adrien, Révész Katalin, akik *Vecsey György*, Ladányi Éva, Papp Miklós nevelődöttek és Meiszterics László edző irányításával beírták nevüket a hazai úszósport történetébe.

Az úszás, mint tantárgy. A felnövekvő ifjú nemzedék testkultúrájának, edzettségének fokozása érdekében 1978-tól Ladányi Éva úszóoktató, és Országné Hüveli Mária, Leitgeb Ferencné tanárok vezetésével megkezdődött a kötelező úszásoktatás. Évente 2100 gyerek látogatta rendszeresen, kötött tantárgyi feladat keretében a tanmedencét. Itt alapozták meg a kanizsai minőségi úszás újabb korszakát, mivel a tehetséges gyerekek az emelt színvonalú szakmai munkát biztosító szakosztályokba kerültek. A tanmedencés sikerek: az Arany Űst versenyeken az Andrejka, Péterfy, Petőfi iskolások 14 alkalommal végeztek az élen. Az Andrejka úti iskola medencéjében rendezték a dr. Mező Ferenc vízilabda emlékversenyt. A legjobb versenyzők: Szöllösi Csaba, Domina Erzsébet, Zdravec Beáta, Kertész Tamás, a Törgyekes testvérek, Németh Ildikó, Németh Judit, Vágvölgyi Viktória, Holló Adrienn, Révész Katalin.

Fedett uszoda Nagykanizsán. A létesítményt 1988-ban adták át. 1983-ban született meg a beruházásra vonatkozó döntés, az alapkövet 1985-ben Újvári Sándor, a város *országgyűlési képviselője*, a megyei tanács elnöke helyezte el. Élénk sportélet vette kezdetét az uszodában, Papp Miklós vezetőedző irányításánál, és a fürdő- és szakosztályvezető Molnár István szervező munkájának köszönhetően előre törtek a kanizsai úszók. Holló Adrienn és Vágvölgyi Viktória korosztályos bajnokok és ranglistavezetők voltak, sorra döntötték a megyei csúcsokat. Vágvölgyi Viktória egy évet versenyzett az FTC-ben, hazatérése után, 1991-ben befejezte sportpályafutását. Ekkor tűnt fel a jobbnál jobb teljesítményeket produkáló, nagy tehetségű Révész Katalin. (B. A.)

Út a siker felé ... (Deregi László: Út a siker felé. Bajnok lett a Nagykanizsai Olajbányász labdarúgó csapata.), az 1993–94-es bajnoki idényben az NB II nyugati csoportjának bajnokává lett Olajbányász labdarúgó csapatának szentelt kötet. A szerző a kiadványában végigkíséri a győzedelmes évad fontos állomásait. Minden fordulóról megemlékezik, fényképekkel és életrajzi adatokkal külön-külön is bemutatja a csapat 20 tagját, az edzőt, az egyesület ügyvezető elnökét, a szakosztályelnököt, a technikai vezetőt, a gyúrót, a szertárost. Miután a csapat két mérkőzéssel az évadzáró előtt megnyerte a bajnokságot, az utolsó mérkőzést meg sem várva kerülhetett a kézirat nyomdába, így az utolsó forduló mérkőzésén az NB I-be fölkerült csapatot

ünneplő szurkolók már a kezükbe vehették a 93 oldalas kiadványt. Lásd még *sportkiadványok (Cz. Gy.)*

utcák, lásd még *utcák, terek, köztéri szobrok, emléktáblák jegyzéke*

utcák, terek, köztéri szobrok, emléktáblák jegyzéke (Szűcs László: Nagykanizsa város utcáinak, tereinek, köztéri szobrainak és emléktábláinak jegyzéke 1753–1969, 31 oldal, Nagykanizsa, 1970), egyebek között négy történelmi időpont utcanéveit összevető füzet. Az 1968-as állapot szerinti nevekhez térkép is kapcsolódik, de megtalálható táblázatokba szerkesztve az utcák 1945 előtti neve is, és közli az 1864-ben és az 1753-ban használt elnevezéseket is. Utóbbi oszlopban az a 14 utcanév olvasható, amelyet az 1929-es *Barbarits-féle Nagykanizsa monográfia* örökített meg. A könyv megnevezi a külterületi lakott helyeket, az egyes városrészeket, az épületek 1945 előtt általánosan használt megnevezését. Magyarázatot közöl az utca- és térnevekhez. A szobrokat, emlékműveket, emléktáblákat felirataik szövegével együtt közli. Lásd még *várostörténeti kiadványok (Cz. Gy.)*

utcanévadási rendeletek, Nagy- és Kiskanizsa régi, újonnan nyitott, s összevont utcáinak, tereinek elne-

A Telesi utca az 1910-es években
(Sz. T.)

vezését, névváltozásait szabályozó városi tanácsi rendelkezések. Az 1753. évi „Belsőségek birtok-ive” szerint 14 utcája volt Kanizsának, az 1860-as években már 57. *Belus József polgármester* városrendező intézkedései közé tartozott, hogy 1873-ban az utcák az addigi köznapi elnevezések helyett új neveket kaptak. A legjelentősebb terek, utak mai elnevezései ekkor születtek. Gyakran az ott épült középületről nevezték el őket (Városház utca, Takarékpénztár utca, Fürdő utca, Iskola utca), többségük azonban a magyar történelem kiemelkedő személyiségeiről, költőkről, írókról nyerte új elnevezését, mint a Deák tér (korábban Felsőtemplom tér), Eötvös tér (Sétátér), Széchenyi tér (Szent János tér), Zrínyi út (Kis Német út), Báthori út (Zöldfa út), Hunyadi út

(Kereszt út), Kinizsi út (Óriás út), Rákóczi út (Cziczelle út), Batthyány út (Gábor út), Csengery út (Iván út), Kazinczy út (Kapronczai út), Kisfaludy út (Kerti út északi része), Kölcsey út (Egylet út), Petőfi út (Pesti út), stb... A *képviselőtestület* 1900. november 10-én tartott közgyűlésén hozott szabályrendelet megerősítette ezeket az elnevezéseket, néhány korábbi utcát azonban a régi nevén úttá nyilvánított (Petőfi út, Teleki út, Fő út). A korábbi utcák időközben kiépült, s új névvel ellátott szakaszait összevonták, így a Takarékpénztár út – Csengery út – Sörház utcát Csengery út néven egységesítették. Az Iskola utcát a Zrínyi utcához, a Városház utcát a Kazinczyhoz, Gőzfürdő utcát pedig a Kisfaludy utcához csatolták. A korábbi Vásárteret Kossuthról nevezték el, a Főtér 1898-as Erzsébet tér elnevezése helyett az Erzsébet királyné teret szavazták meg. Számos addig névtelen utca s tér ekkor kapott nevet, mint a Zárda út, Gyár út, Sikátor út, Bocskai út, Királyi Pál utca, Kiskanizsán a Hunyadi tér, Felső köz, Felsőtemető utca. 1945 után jelentősen megváltoztak a terek s utak elnevezései. Az Erzsébet teret 1945-ben, a Szovjet hősi emlékmű avatása előtt Szabadság térnek nevezték el, a Fő út Sztálin út volt 1962-ig, majd Lenin útra keresztelték. A Csengery út 1962-ig Vorosilov utca, majd Béke utca lett. 1969. március 21-én, a tanácsköztársaság 40. évfordulójának emlékére 16 utca s egy tér nevét változtatta meg a városi tanács. A Templom teret Tanácsköztársaság térnek nevezték el, s ekkor kapott új nevet többek között a Babóchay u. (Latinka Sándor utca lett), Batthyány u. (Hamburger J. út), Vécsey Zsigmond út (Kun Béla út), Szekeres József út (Fabik Károly út), Zárda út (Stromfeld Aurél út), Körmös út (Mező Imre út), Pivári út (Landler Jenő út). Jelentős utcanévváltozásra, illetve a régi elnevezések visszaállítására a rendszerváltás után került sor. Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata az 1991. március 18-án hozott 49/1991. számú határozata alapján 46 tér, út s utca nevét változtatta meg. Ekkor nyerte vissza nevét többek között az Erzsébet tér, a Templom tér, a Szent Flórián tér, a Fő

A Fő út, ami már viselte Sztálin és Lenin nevét is
Fotó: Erdei

út, a Sugár út, a Csengery út, a Király utca, a Szent Imre út, a Batthyány út, a Teleki út, a Vécsey út, a Babóchay út, a Szekeres József út, a Belus József út, a Halvax utca, s új nevek születtek, mint a Napraforgó tér (korábban Kunfi Zsigmond tér), Platán sor (I. Bolgár Hadsereg út), Nagyváthy utca (Stromfeld Aurél utca egy része), Múzeum tér (Sneff tér), Erdész utca (Oswald J. út), Csokonai utca (Andrejka J. út), Madách Imre u. (Zalka Máté út). (K. Zs.)

úthálózat, lásd *aszfalt burkolat, elkerülő út, kövezet-vámszedési jog, klinker burkolat, öntöző kocsi, posta-utak, transzkontinentális utak, utcanévadási rendeletek, útmester*

útkönyvek, lásd *Nagykanizsa, Nagykanizsa (Köré-séta a belvárosban)*

útmester, az útépítéssel kapcsolatos városi feladatok ellátója. E beosztást a 19. század elején a város úthálózatának folyamatos fejlesztési igénye hívta életre. 1810-ben és 1812-ben rendelet született az utcák tég-lázására, valamint arra, hogy a gazdáknak a házuk előtt ki kell tég-láznia az árkot, amire aztán rendes tég-lahidat is építeniük kell. A város adót vetett ki, a *céhek* gyűjtőiveken ajánlottak fel pénzt az utcák javítására. Mindezek nyomán az útépítéssel kapcsolatos te-endők olyannyira megszorodtak, hogy a városnak végül 1824-ben e feladatok egyeztetésére útmestert kellett választania. E beosztást elsőként Erdélyi Jó-zsef nyerte el, aki tevékenységéért közteher-mentes-séget kapott. Lásd még *úthálózat (P. J.)*

úttörő mozgalom, a 10-14 évesek mozgalmaként az általános iskolák tanulóit tömörítő szervezet volt. Nagykanizsán 1956-ban alakult az első csapat. 1983-ban a városban 22 úttörőcsapat tevékenykedett. A városban alakult Úttörő- és Kisdobos-csapatok regisztrációs számuk sorrendjében: 320. sz. Hevesi Sándor Úttörőcsapat, 326. sz. Hunyadi János Úttörőcsapat, 344. sz. Dobó Katalin Úttörőcsapat, 354. sz. Petőfi Sándor Úttörőcsapat, 360. sz. Kun Béla Úttörőcsapat, 380. sz. Zrínyi Miklós Úttörőcsapat, 872. sz. Petőfi Sándor Úttörőcsapat, 1579. sz. Thury György Úttörőcsapat, 1616. sz. Bartók Béla Úttörőcsapat, 3628. sz. Kossuth Lajos Úttörőcsapat, 3896. sz. Zemplén Győ-ző Úttörőcsapat, 5029. sz. Sneff József Úttörőcsapat. A város úttörő- és kisdoboscsapatait a városi úttörőel-nökség irányította. 1989/1990-ben a rendszerváltás után minden iskolában megszűntek a csapatok. (K. F.)

úttörőház, lásd *Fabik Károly Úttörőház*

ügyészség, a városban 1872 óta működő igazságügyi szervezet. Az év első felében még zalaegerszegi

ügyészt rendeltek ki a nagykanizsai és a csáktornyai törvényszék mellé, ám az év áprilisában sikerült felál-lítani a Királyi Ügyészség helyi szervezetét. Ekkor a 3213/1872. IM rendelet Nagykanizsára és Csáktor-nyára tekintettel is megszüntette a zalaegerszegi ügyész joghatóságát, viszont nagykanizsai ügyészt rendelte ki a csáktornyai törvényszék mellé. Az ü-gyészségek illetékességi területe igazodott ahhoz a tör-vényszékhez, amely mellett megszervezték, a hivataluk pedig azokban az épületekben kerültek elhelyezésre, amely épületben a törvényszék működött. A nagykani-zsai ügyészség vezetői: Laky Kristóf (1872–82), Bogyai Ödön (1882–96), Orosdy Lajos (1897–1906), Juretzky Iván (1906–11), Fischer Imre (1912–16), Kiss László (1915–19), Szabó Lajos (1919–30), Csillaghy György (1930–36), Lengyel Károly (1936–?), Papp Já-nos (1953. szeptember 18.–december 9.), Bazsó Kál-mán (1953. december 9.–1955. június 22.), Kálovics László (1955. március 27.–június 22.), Martin János (1955. június 22.–július 19.), Kálovics László (1955. március 27.–1958. július 8.), Gáspár József (1958–62), Gálffy Zoltán (1962–91), Varga Tibor (1991). Lásd még *igazságszolgáltatás, törvényszék (I. A.)*

ülőröplabda, mozgássérültek körében népszerű sport-ág, ami hazánkban az 1980-as évek elején kezdte meg

OB I-es harc a hálónál
Fotó: Soproni

térhódítását. A kanizsai ülöröplabda-csapat 1982 de-cemberében állt össze. 1983 tavaszán a fővárosban mutatkoztak be először, majd Novák János edző irá-nyításával bekapcsolódtak az országos bajnokság küzdelmeibe. A *Hamburger SE* csapata első OB I-es évében az 5. helyen végzett. E csapat tagjai Balogh, Szomjásné, Szomjas, Czimmermann, Horváth, Póc-ze, Pölcz, és Pernecki voltak. A városban az első baj-noki mérkőzést 1984 októberében a Cserhádi (ma Russay) Sportcsarnokban rendezték meg, ahol 1985. május 4-én a magyar válogatott a jugoszláv válogatott ellen vívott barátságos mérkőzést. Rövid ideig Béres Sándor testnevelő tanár irányította a szakmai munkát, majd Cser György szakosztályvezető és az új edző, Czvetkó Tamás vezetésével folytatódott a szakág épí-tése. Kanizsa rövidesen a sportág vidéki fellegettevé

vált. A bajnokságban és a kupában a Balogh Imre, Czimmermann József, Pölcz Csaba, Földi József, Földi Béla, Taródy József, Kardos Ferenc, Pöcze János, Varga István, Palicz Zoltán összeállítású csapat egyaránt ezüstérmet szerzett. Legjobb játékosai ekkor kontinens és világversenyeiken is jeleskedtek. Balogh, Czimmermann és Pölcz 10 éven át erősítette a magyar válogatotat. Több alkalommal szerepeltek világ- és Európa bajnokságon, címeres mezben két-két alkalommal voltak VB-ezüst, illetve EB-bronzérmesek a pécsi színekben játszó, de később Kanizsára került Budai Sándorral együtt. A kilencvenes évek közepére a játékos-edző, Földi József csapata lecsúszott a dobogóról. Lásd még *Hamburger SE, mozgássérültek sportja, sportágak* (B. A.)

Üveggyár, lásd *KHG Ipari, Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.*

Vadászker, a *Baththyány* uradalomhoz tartozó terület, ahol a múlt század elején Klingspögel Konrád hercegi erdész díszkertet alakított ki, melyet „Jägerkert”-nek is neveztek. Remek fák közé például barlangot, alagutat, váromot, töröktornyot helyezett el. A kert messze földről jött idegenek is megcsodálták. 1869-ben Bernitter József hercegi tisztartó azonban megszüntette. A vastag cédrusfákat tüzelőnek használták el, helyén pedig kerteket alakítottak ki. A terület pontos helye nem ismert. (K. Zs.)

vadásztársaság, lásd *Olajipari Dolgozók Vadásztársasága*

vágóhid, húsipari létesítmény. 1866-ban egy pécsi mészáros, Weisz Ignác próbált engedélyt szerezni magánvágóhid létesítésére Kanizsán, ám ezt akkor a város megtagadta tőle, mert maga szeretett volna ilyet építeni. E törekvés azonban kudarcot vallott, ezért tárgyalások kezdődtek az uradalmi vágóhid átvételéről. Erre azonban csak 1874-ben került sor. Ezzel egy időben 1875. január 1-jén életbe lépett a vágóhídi rendelet is, amelynek szellemében az üzemeltetésre egy állatorvost és egy vágóhídi szolgát alkalmazott a város. Egyébként 1899-re elkészült az új, nagyteljesítményű városi vágóhid is. (P. J.)

Vajda, elpusztult középkori falu, melynek emlékét ma is őrzik helynevek a várostól észak-északkeletre. Pontos helyét a szőlővel betelepített területen nem tudjuk meghatározni. Már 1193-ban létezik, Újudvar határjárásában Wyuoda néven szerepel. A Vajdai család birtoka egészen a 15. század közepéig. 1308-ban *Billével* határosan két Vajdát említenek. Ezeket Nagy- és Kisvajdának hívták, és Récsével is határosak voltak. 1456-ban lesz birtokos Nagyvajdán *Csapi* András, aki később egész Nagyvajdát és Kisvajdát meg-

szerzi, majd azokat más birtokaival együtt leányaira hagyja. A családba beházasodott bajnai Bothok birtokaként ismerjük 1498-ból, akiknek itteni erdejében a Kanizsaiak hatalmaskodtak. 1566-ban elpusztították a törökök, de később újraterlepték. Utolsó ismert adatkunk 1593-ból való, ekkor részben pusztá. Lásd még *elpusztult falvak a mai Nagykanizsa területén* (V. L.)

vállalkozási és befektetési lehetőségek ... (Vállalkozási és befektetési lehetőségek Nagykanizsán, szerk. Kovács Zoltán, Nagykanizsa, 1994, 184 oldal.), a polgármesteri hivatal kiadásában megjelent kötet, ami a helyi gazdasági lehetőségeket foglalja össze. A kiadvány elhelyezi a várost Magyarország és Európa térségében, ezenkívül néhány fontos történelmi jellemzőre is felhívja a figyelmet, kiemelve a vasút adta lehetőségeket, a határok közelségét, az utak kereszteződéséből származó előnyöket. A dolgot arról tudósít, hogy az olajiparnak, a fejlett gép-, lámpa-, bútór és építőanyag-gyártásnak köszönhetően bővült a térség vonzása, és különös helyet foglal el a városi értékszempontok között a zalakarosi gyógyfürdő. A kötet színes német, horvát, angol nyelvű képaláírással közölt, felvételekkel illusztrált oldalairól a *polgármesteri hivatal* befektetési szempontból fontos szervezeti egységeit, a város vagyonát, a közlekedési lehetőségeket, a kereskedelem, a vendéglátás, a kommunális infrastruktúra, a városfejlesztés, városrendezés, a munkaerőhelyzet jellemzőit ismerhetjük meg. Részletes cégjegyzék és néhányuk befektetési szempontból fontos bemutatása zárja a beruházási lehetőségeket. A kötet második felét a magyar szöveg német, horvát és angol nyelvű, illusztráció nélküli közlése adja. Lásd még *gazdasági kiadványok* (Cz. Gy.)

vállalkozások a '90-es években, lásd *bankok, biztosítók, gógyszertárak, háziorvosi szolgálat, ipari vállalkozások, kereskedelmi vállalkozások, szolgáltatók*

vallási témájú lapok, lásd *Kanizsai Adventhírnök, Katolikus Népbarát, Körlevél, Magyar Izrael, Országos Rabbiegyesület Közlönye, Plébániák Hitélete I., Plébániák Hitélete II., Szikla Alak*

válogatott sportolók, a helyi klubokban rövidebb-hosszabb ideig edző egykori és mai élversenyzők, akik sportágukban országos válogatottságig jutottak. Atlétika: Varga Sándor, *Marvalits Kálmán*, Dulygovay László, Sasvári Gizella, Dóczi Ferenc, Kandár Tibor, Parti Tibor. Asztalitenisz: Jurik Gyuláné, Szabó Gabriella, Papp Angéla. Autókrossz: Radák Sándor, Darázs Ferenc, Radák Attila. Baseball: Barbalics László, Darabos Gábor, Ivanics István, Szécsényi István, Szili Zsolt, Kaufmann Péter, Murányi Csaba, Tóth Kornél, Korein Attila. Hókézilabda: Horváth Ferenc, Juhász Imre, Varga József. Kerékpár: Dávidó-

vics László, Kiskó Gábor. Kézilabda: Kovacsics Miklós, Bugyi–Barabás János, Takács Ferenc, Németh Helga, Siti Bea, Mátyás Augustza. Kosárlabda: Kiss Lenke, Gláser Zsuzsa, Szendrey Sándor, Gulyás Ildikó. Labdarúgás: Soós István, Keller József. Lovaglás: Dobri II. Lajos. Motokrossz: Csóti Jenő. Ökölvívás: Rácz Imre, Németh Zoltán, Szekszárdi József. Öttusa: *Orbán Nándor*, Bartha Rezső. Röplabda: Németh Ferenc. Ülőröplabda: Balogh Imre, Czím-mermann József, Pölcz Csaba, Budai Sándor. Repülősport: Haray Imre, Kém Sándor, Bali Ferenc, Dolmányos László, Marics István, Ferencz Lajos, Ferinc Vince, Tóth I. László. Sakk: Ribli Zoltán, Faragó Iván, Schneider Attila, Csonkics Tünde, Sziva Erika (holland), Van Miel Johann (holland), Igor Stohl (szlovák), Vajda Levente (román). Sportakrobatika: Takács András–Tóth Tibor, Kovács Zsolt–Kiss Melinda, Gajcsi Réka–Kondor Andrea, Ramocsa Krisztián–Kreiner Aida, Bódi Szabolcs, Trencsényi Viktor, Vízlendvai László, Szever István–Sziklai Gábor–Barics Olivér, Kozma Vilmos–Oravecz Edina, Molnár Dóra–Strényi Veronika. Sportlövészet: *dr. Berzsenyi Ralph*, Dani László. Softball: Gyimes Magdolna, Poprádi Eszter, Kovács Rita, Mesztegyei Gabriella, Bántó Zsófia, Tótmárton Vera. Teke: Nagy Istvánné, Sashalmi Mária, Nagy László. Tenisz: Füle Zsolt. Úszás: Tátos Nándor, Révész Katalin. Vívás: Székely Tiborné Marvalics Gyöngyi. (B. A.)

vándorkönyv, a mesterlegények vándorlását közbiztonsági, közrendészeti és iparigazgatási szempontból ellenőrző, Magyarországon 1816-ban rendszeresített okmány. 1829-től útlevél gyanánt is szolgált. Mikor a

A mesterlegények vándorlását szabályzó okmány

(T. Gy. M.)

Fotó: Erdei

legény szolgálatba lépett, köteles volt vándorkönyvét mesterének megőrzés végett átadni, akitől azt a kilépéskor visszakapta úgy, hogy a mester pontosan feljuttatta benne a munkaviszony idejét, illetve a legény

az idő alatt tanúsított magatartását. Az iparviszonyok szabályozására kiadott és 1851. április 1-jén hatályba lépett úgynevezett Ideiglenes Iparrendtartás szerint az előírt legény- és vándorlási évek meglétének igazolására szolgáló okmányt a jogszabály „munka- (vándor) könyv”-nek nevezte el. Újabb változást eredményezett az 1860. május 1-jén hatályba lépett Iparrendtartás, amely szerint a vándorlási kötelezettség megszűnt, valamint, hogy ezzel összhangban minden kézműves legénynek munkakönyvvvel kellett rendelkeznie. Az 1860. évi helytartósági rendelkezés alapján ez az okirat, mint a személyazonosság igazolására szolgáló okmány, továbbra is érvényben maradt. A *Thury György Múzeum* összesen 12 darab, az 1839-67 közötti években kiadott vándorkönyvet őriz. Ezek a takács-, fazekas-, kovács-, szabó-, csizmadia-, valamint a lakatos- és a molnárlegények vándorkönyvei. Lásd még *céh* (R. L. A.)

vándormozik, nem helyhez kötött, állandó székhellyel, saját épülettel nem rendelkező mozik. A moz-

Itt először. A Itt először.

Polgári Egylet katalombájának fűtött termében

ma vasárnap, november hó 8-án
és ezen kívül még csak néhány napon át látható az Edison által feltalált

Kinema-Fénykép-Készülékkel

előadott mutatóványok.

ÉLŐFÉNYKÉPEK!

A continens legnagyobb városában, mint Páris, Bécs és Budapest a legnagyobb tetszést aratott.

A n. é. közönség kértik ezen kiváló élvezetet nyújtó alkalom tömeges felhazsúálására.

Az előadások naponként a következő órákban tartatnak:

I-ő előadás 6 órakor a II-ik 7 és fél a III-ik 8 és fél órakor.

Helyúrak: 1—4 sorban 50 krajcár a többi sorban 30 „

A vándormozis vendégcsalogató plakát a századfordulóról

gőfényképezés első két évtizedére, az 1896 és 1920 közötti időszakra volt igazán jellemző e moziforma, de a kisebb települések filmmellátásában még az 1960-as években is szerephez jutott. Saját korában a szük-

ség hozta létre, mivel a filmeket kölcsönözni nem, csak megvásárolni lehetett. Így a vállalkozó nem tudta olyan gyorsan cserélni állományát, mint azt a közönség igénye megkívánta volna, emiatt néhány napnyi vetítés után egyik városból a másikba költöztette át vetítőit. Nagykanizsára az első vándormozik 1896. november 8-án érkezett, ez egyben a legelső filmvetítés napja is a városban. A korai vándormozik nem hagytak mély nyomot a város életében, ám amíg újdonságnak számított, addig akkora volt az érdeklődés, hogy például Hoffmann Soma, keszthelyi jogász a szokásos 3–4 nap helyett 12 napon át tartotta vetítéseit a *Polgári Egylet* kerti kávéházában. A bemutatók között felfedezhetünk néhányat a legelső Lumiérefilmek közül is, például „A vonat érkezése az indóházhoz” vagy a „Tengerparti séta” című alkotásokat. A korszak legnagyobb sikerét talán a Bianchi Angello vezette Excelsior kinematográf érte el, amely 1899 és 1903 között négy alkalommal tartott bemutatót Nagykanizsán. Igazi csemegét ígért közönségének, miután a spanyol bikaviadalokról és egzotikus utazásokról szóló képeket vetített. Az Excelsior, és főleg Misztrik Lajos 1906-ban érkező *The Royal Elektro Bioskop Színháza* többször visszatért a városba, és sátorban vagy más alkalmi helyiségben hónapokon át vetített. Misztrik 1907-ben a nyár végén érkezett, és 1909 őszéig folyamatosan a városban tartózkodott, csak a második állandó mozi létesülése után távozott véglegesen. Lásd még *mozik* (N. Cs.)

vándorszínész társulatok, vándorszínészek alkotta truppok, társulatok, amelyek a 19. században előre

meghatározott tervek szerint járták az országot, vállalták a nyomort, a nélkülözést, nem ritkán megaláztatást is a nemzeti műveltség terjesztéséért. Balogh István társulata 1827-ben, Latabár Endre az 1850-es években többször, Szuper Károly társulata az 1860-as években többször, Balog Alajos az 1860-as években többször, Bényei István társulata 1866-ban, Kocsiszovszky Jusztin társulata 1867-ben, Miklóssy Gyula társulata 1867-ben és 1872-ben, Károly Lajos társulata 1868-ban, Krasznay Mihály társulata 1869-ben, Bokody Antal társulata 1870-ben, 1871-ben és 1873-ban, Völgyi Gyula és György társulata 1875-ben, a Balassa-Dalmay-féle társulat 1876-ban, Geröfy Andor társulata 1879-ben, Tóth Béla társulata 1881-ben és 1882-ben, Aradi Gerő társulata 1883-ban és 1884-ben, Sággy Zsigmond társulata 1885-ben, 1886-ban és 1887-ben, Bokody Antal társulata 1891-ben, Dobó Sándor társulata 1891-ben, 1892-ben és 1902-ben, a Rakonczai társulat pedig 1893-ban fordult meg a múlt századi Nagykanizsán. E társulatok vendégfogadók ideiglenes színpadán játszottak, általában 2–4 hetes szezont tartva és 8–12 előadást rendezve. Előfordult, hogy egy naptári évben több társulat is játszott a városban. Országos hírvűvészek is voltak a fellépők között, így Kántorné Ergelhardt Anna, Prielle Cornélia, Egressy Gábor, Munkácsy Flóra, Blaha Lujza. Az 1870-es évektől kezdve jelentkezősük folyamatosá és gyakoribbá vált. Leggyakrabban népszínműveket, Molière vígjátékait és Shakespeare drámáit játszották. Lásd még *színházi események* (D. L.)

Vannay János (1896. szeptember 6. Arad – 1967.

Vannay János
(ZMÉL)

november 28. Zalaegerszeg), zeneszerző, zenetanár. A Zeneművészeti Főiskolán Siklós Albert növendékéként szerzett diplomát. 1926–45 között a *Városi Zeneiskola* igazgatója. 1936–45 között a Nagykanizsai *Szimfonikus Zenekar* és a Daloskerület kar-

nagya. A háború után magánoktatással foglalkozott, több zeneművészt, zenetanárt indított el a zenei pályán. Az ötvenes években Zalaegerszegre került, és aktívan részt vett a város valamint Zala megye zenei életében. A Zalaegerszegi Állami Zeneiskola igazgatóhelyetteseként vonult nyugdíjba. Művei: Zenekari dalok, 8 dal, 12 zongoradarab, zenekari szvit. (F. F.)

vár, lásd *Kanizsa vára*, *várak Kanizsa határában*, *várostromok*

ROTT ERZSI jutalomjátékául.
Vig operette itt először.

HAGYAR SZÍNHÁZ
A SZÍNHÁZ 1896. március 10-én
Bonyai István és Laczko György drámái.
A SZÍNHÁZ 1896. március 10-én
Bonyai István és Laczko György drámái.

**Az átváltozott
M A C S K A.**

Vig operette 1 előadásban került elő először a Magyar Színház Latabár Endre Zsigmond 1896. március 10-én.

LEÁNY KÉRÉS FALUN.
Eredeti színdarab, vigjáték és komédia 1 előadásban. Isten Vándorló Társulat.

Köszönet

A nagy érdeklődés közönség jutalmazásául csak a
Köszönet 7 araker.

váarak Kanizsa határában. a középkorban, illetve a török időkben épült kisebb-nagyobb erődítmények. A mai város határában *Kanizsa várán* és az egyes kutatók által az első kanizsai várnak tartott *Kanizsaszeg* várának maradványain kívül kilenc erődítmény nyomai rejtőznek. E kilenc közül mindössze kettő középkori eredetű. Az egyik az egyelőre lokalizálhatatlan, már a 14. század elején elpusztult Csákány, a másik a 15. század végén, a *bajnai Bothok* által jelentős uradalmi központtá kiépített *Botszentgyörgy*, mai nevén Romlott vár, a Szentgyörgyvári hegyen. Ez utóbbi a török idők harcaiban is szerepet játszott az 1570-es évek végéig. A többi várat a török elleni küzdelem során építették. Van köztük olyan jelentős nagyméretű erőd, mint az 1578-ban a Kanizsa - Mura közti terület főkapitányi várának épült *Bajcsa*, vagy a Kanizsa feletti átkelő biztosítására készült Újudvar (*Korpavár*), de zömük a *Kanizsai főkapitányság*hoz tartozó kisebb, gyorsan felépített őrház. Lásd még *Bajcsa vára*, *Bernátháza (Pernezyháza) vára*, *Botszentgyörgy vára*, *Csákány vára*, *Mindszent vára (Bille)*, *Mórichely vára*, *Szentmiklós vára*, *Töl vára*, *Újudvar vára (Korpavár) (V. L.)*

várásatás (Méri István: A kanizsai várásatás. Vázlat a kanizsai vár és város történetének kutatásához, kiadásra előkészítette Kovalovszki Júlia, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1988, 123 oldal.), Kanizsa várának ásatási munkáit összefoglaló mű. A szerző történeti áttekintésében a várról fennmaradt források rövid és jól adatolt összefoglalását adja. Az ásatások eredményeit a vár helyének rögzítésével kezdi, majd ismerteti a kutatás feltételeit. A belső vár, vagyis a kastély azonosítását az egymással nem összefüggő kutatóhelyek kapcsolatának összevetésével végzi el. Méri István az erődítmény nagyobb részének rekonstrukcióját nem csupán az ásatási eredményekre alapozza, hiszen ilyenek a beépítettség miatt a területen nem található, sokkal inkább a fennmaradt metszetekre és az írásos emlékekre támaszkodik. Lásd még *történelmi kiadványok (Cz. Gy.)*

Varga József (1907. augusztus 18. Nagykanizsa – 1986. január 27. Nagykanizsa), főkönyvelő, 1946 és 1948 között a város *polgármestere*. Kiskanizsai családból származott. *Polgári iskolába*, majd a *felsőkereskedelmi iskolába* járt, ahol 1926-ban érettségizett. A *Zala Megyei Gazdasági Takarékpénztárnál* helyezkedett el, ahol kezdetben gyakornok, 1934-től rezortvezető, 1941-től főkönyvelő. 1945. április 1-jétől a *Szociáldemokrata Párt* tagja. 1946. február 16-án a párt jelöltjeként, a *Független Kisgazdapárt* tiltakozása ellenére polgármesterré választották. 1947. május 13-án az *alsóvárosi templom* előtt a várost felajánlotta a Szent Szűz Szívének, kérve, hogy segítse a várost és segítse hazatérni a még távol lévő

hadifoglyokat. 1948 februárjának végén a szociáldemokrata párt a megyei pártvezetés kezdeményezésére megvonta tőle polgármesteri megbízatását és kizárta a pártból. Polgármesteri tisztségét 1948. április 7-ig töltötte be, ekkor az újonnan létesült Keleteurópai Kereskedelmi Vállalat nagykanizsai faterületének főkönyvelője lett. E vállalat megszűnése után, még az év decemberétől az Állami Zálogház nagykanizsai fiókjának vezetője, majd 1950 májusától a nagykanizsai Hitelszövetkezet vezető könyvelője. 1951 júliuától a 72/5. számú Építőipari Vállalat könyvelési osztályán ellenőr, majd beruházási előadó. 1952-ben családi okokból Budapestre költözött. A Középterv (később Uvater) Vállalatnál könyvelőként helyezkedett el, ahol évtizedekig a társadalombiztosítási tanács elnöke volt. Innen ment nyugdíjba. Nyugdíjba vonulása után a vállalat üdülőinek vezetője lett. 1983-ban visszaköltözött Nagykanizsára. Lásd még *második világháború utáni közigazgatás (G. T.)*

Varga József

Várkapu emlékmű, Kanizsa egykori várának emlékét állító alkotás a Vár úton. Az *emlékmű* felállításá-

Az 1996-ban felavatott Várkapu emlékmű
Fotó: Erdei

nak gondolata már 1936-ban is felvetődött. Az egykori Salm-bástyát ábrázoló emlékmű terveit dr. Barabás László firenzei tanárral készítették el, a technikai kivitelét Waligurszky Béla városi mérnökre bízták. A terv szerint a korhűen felépített sarokbástyán helyezték volna el Aldobrandini herceg capitoliumi ércszobrának mását, melyet Róma városától kaptak volna ajándékba. Az emlékművet a vár felszabadulásának 250. évfordulóján, 1940-ben szerették volna felavatni,

de a terv akkor megghiúsult. A 300. évforduló megünneplésére, a Nagykanizsai Történelmi Emlékbizottság 1988-ban tervezett újra emlékeztetőt a hajdani vár közelében. Az elgondolást néhány évvel később a *Városvédő Egyesület* valósította meg. A vörös téglából kirakott monumentális várkaput a város önkormányzata, vállalatok, bankok, és magánszemélyek támogatásával a milicentenárium emlékére építtette fel az egyesület. A látványtervet a budapesti Mérték Építési Stúdió Kft., a kiviteli terveket az Archana Kft. készítette, a kiviteli munkákat a Ryno Kft. végezte. A kapu belső oldalain márványtáblákat helyeztek el, melyeken *Kanizsa vára* rövid történetének ismertetése, illetve az emlékmű létrehozásában részt vettek nevei olvashatók. A Várkapu előtt helyezték el *Thury György* bronz mellszobrát, mely *Vörös János* gipszöntvénye alapján a *DKG-EAST Rt.* öntőműhelyében készült. Az avató ünnepséget 1996. szeptember 12-én tartották. *Lásd még emlékművek, köztéri alkotások (K. Zs.)*

városbíró, törvénykezési és közigazgatási tisztség. Törvénykezési funkcióként már 1690 előtt ismert volt. Amíg *Kanizsa vára* állott addig a várkapitány jelölte ki azokat, akik közül a lakosság szótöbbséggel bírót választott. A várórség feloszlatása után a tényleges bírói hatalom elsőkön a városbíróé lett. Minden hatodik vasárnapon *törvénytálat napot* tartott. A *Városházán* a kisebb ügyekben a bíró, a jegyző és a pénztáros intézkedett, fontosabb és nehezebb ügyek tárgyalására, az egész közösség nevében hozandó határozatokra és bíraskodásra pedig összehívták az esküdteket is. Kanizsa *pallósjoggal* felruházott város lévén halálos ítéletet is hozhattak, ezt a város jegyzőkönyveiben lefektetett ítéletek bizonyítják. *(I. A.)*

Közigazgatási vezető szerepe 1690-től 1868-ig tartott. *Kanizsa Város Tanácsa* 1690-es alakuló ülésének prominens személyisége volt, hatásköre azonban a közigazgatásban időről időre változott. 1791-ben kimondták, hogy a városi pénzek kezelésébe nem avatkozhat bele, ettől kezdve ez a számadók feladata volt. Szintén 1791-től a bíró saját takarmányát sem vihette városi pajtába, nehogy felmerüljön annak gyanúja, hogy a bírói takarmány városi takarmánnyal keveredik. A bíró volt a szállásadója a város vendégeinek, ezért 1795-ben a tanács úgy döntött, hogy évenként egy szekér szénát kap a város terméséből. 1795-ben a városbírókat a magisztrátus hatáskörébe vonták. 1832-ben az összes városgazdasági ügy kikerült a bírói hatáskörből, ezeket ezután egy tanácsos kezelte. A városbíró a *tisztújító közgyűlésen*, az adott időszaknak megfelelően a *hatvanosság*, majd a *századosság* tagjai választották, illetve a *kinevezési* rendszer idején központilag nevezték ki. A bírói mandátum rendszerint három évre szólt, bár ezt a bírók névjegyzéke nem erősíti meg. 1868-ban, miután szétválasztották az igazságszolgáltatást, illetve a közigazgatást, a köz-

igazgatás vezetője már nem a városbíró, hanem a *polgármester* lett. A város életében fontosabb szerepet betöltő bírók: Bernát Gáspár (1835), Pichler Henrik (1841–43), *Albanich Flórián* (1848-ban, 1950-ben, 1852-ben), Szép Károly (1852), *Babochay János és Wlassits Antal* (1861–65 között). Lásd *közigazgatási korszakok, közigazgatási tisztségviselők, törvénytálat nap (G. F.)*

Városbíró háza, megyei ház, a Király utca 40. szám alatt egykor állott, *műemlék jellegű, barokk* épület, melyet 1702 körül lakóháznak építettek. A közhírt szerint tulajdonosa *Berge Kristóf* várparancsnok volt. A 19. század elején Babochay József orvos tulajdona

A régi városbíró háza az 1920-as években, mint a Stefánia Anya- és Csecsemővédő Intézet otthona (T. Gy. M.)

volt, majd egy Ferdinándi nevű mészárosé, akitől a vármegye vette meg katonai célokra. Tiszteket szállaltak el benne, sokáig ezért megyei háznak hívták. Katonai kórházként is használták, majd 1852-től főszolgabírói lakás lett. A város 1889-ben vásárolta meg. 1920-tól a Stefánia Anya- és Csecsemővédő Intézetnek adott otthont. Az egyemeletes barokk épület földszintje egykor kváderezett volt, az emeleten 2-2-2 ablaktengelyes, két-két ablak között 1-1, a két szélén 2-2 toszkán fejezetű pilaszterrel s övparkánnyal díszített. A földszinten oldalt lépcsőfeljárt vezetett a bejáráthoz kőbaluszteres mellvéddel. Lebontása előtt lakásoknak adott helyet, illetve a földszintjén üzletek

és a Sport presszó működött. A *műemlék jellegű* épület, amely a város legrégebbi lakóháza volt, 1983-ban bontották le. Helyébe 1985-ben félköríves elemekkel díszített kétszintes sarokházat emeltek, lakásokkal, a földszintjén üzletekkel. (K. Zs.)

városcímer, a címertan szabályai szerint megalkotott megkülönböztető vagy ismertető jelkép. A város pecsétjein tűnik fel először Kanizsa 1690-ben történt

visszafoglalása után, szoros összefüggésben a hivatali írásbeliség fejlődésével. Nincs adat arra, hogy 1600 előtt is lett volna a településnek (címeres) pecsétje. A 18. század elején vésette meg Kanizsa mezővárosa pecsétjét, amit több

mint két évszázadon át használt. Körirata: SIGILLUM PRIVILEGIATI OPPIDI CANISAE 1695, vagyis KANIZSA KIVÁLTSÁGOS MEZŐVÁROS PECSÉTJE 1695. A pecsétábra: fejét jobbra fordító, csőrében olajágat tartó, kiterjesztett szárnyú sas, mely jobb karmában fogyó holdat, bal karmában gabonakalászt tart. A sas feje felett stilizált osztrák császári korona. A címeres pecsétet az évszázadok során többször elkobozta az uradalom, vagy elpusztult a *Városháza* leégésekor, ám mindig újravésették, és folyamatosan használták. Ezt a motívumot ábrázoló címeres pecsétet használta Kanizsa mezővárosa, majd egyidejűleg Kis- és Nagykanizsa, s a városban működő valamennyi városi hivatal is.

1903-ban, a községek országos törzskönyvezésekor változik meg a városcímer. E címer leírása: ezüsttel és

vörössel vágott pajzs felső ezüst mezőjében kiterjesztett szárnyú fekete sas, fejét jobbra fordítja, csőrében olajág, bal karmában lefelé fordított ezüst félhold, jobb karmában kivont e-züst pallos. Az alsó, vörös mezőben zöld alapon álló természetes színű,

nyitott kapus várbástya. A pajzson arany koronás rostélyos sisak van, melynek foszlányai mindkét felől vörös és ezüst színűek.

A város 1949-ig használta ezt a címerét. Ezután a címerhasználatban – központi rendeletre – hosszabb szünet következett. 1970-ben, majd 1974-ben rendelet, illetve minisztertanácsi határozat engedélyezte a városok számára, hogy a település történelmi múltjá-

ra, akkori jellegzetességére egyaránt utaló helyi címert alkossanak. Nagykanizsa Papp Gábert kérte fel, hogy alkossa meg a város szocialista kori címerét, amelyet 1970-ben előbb elutasított, majd elfogadott a város. A szocialista kori címer leírása: fekete sávval

szegélyezett nyitott, félköríves várkapu, felette négy bástyafokos vörös téglalafalat mintázó várbástya, alsó részétől vízszintes, a pajzs oldalszegélyéig terjedő fekete alapon zöld színű sáv választja el.

A címer alsó része félkör alakban kiképzett ezüst pajzs, a zöld színű sáv alatt lévő ezüst mezőben feketével szegélyezett ötágú vörös csillag. A városcímerben – az indoklás szerint – végvári és a gazdag munkásmozgalmi múlt, valamint a szocialista jelen és jövő szimbólumai jelennek meg. A város szocialista kori címere – hasonlóan sok más város e korban megalkotott címerével – a címertan évszázados hagyományait, kötöttségét felrúgva készült el. 1989-ben a

Nagykanizsai Városvédő Egyesület és annak elnöke kezdeményezte a régi, 1903-as városcímer visszaállítását, amit a városi tanács ülése 1990. június 14-én egyhangúlag elfogadott. Lásd még *jelképek* (H. I.)

Városcímer és a Magyar Köztársaság címere, a *Városháza* és a Deák téri saroképület, az úgynevezett *Szomolányi-sarok* homlokzatát díszítő bronz és tűzzománc alkotások. A Nagykanizsai Városvédő Egyesület kezdeményezésére bízták meg Pataki Béla szolnoki szobrászművészt a címerek gipszmintái-

nak elkészítésével, a bronz kivitelezést Budapesten a Szobor és Színesfém Kivitelező Kft. végezte. A tűzománc képek Járasi Ildikó iparművész alkotásai. A 160 centiméter átmérőjű, kör alakú cimereket a *Magyar Hitel Bank Rt.* Nagykanizsai Igazgatósága ajándékozta a városnak. 1992. augusztus 19-én a *Városháza* homlokzatán egy városi címert, a Szomolányi-sarok épületének kupoláján, az északi oldalon egy városi címert, a nyugati oldalon pedig a Magyar Köztársaság címerét avatták fel. Lásd még *helyi védelem (K. Zs.)*

városfejlesztés, lásd még *Nagykanizsa a háború után ...*

Városháza, a város mindenkori irányító testületeinek és igazgatási szervezeteinek helyet adó épület. Az úgynevezett régi Városháza az egykori Ispita, ma Ady utca és a Fő út sarkán álló Schrem-ház mellett, a Fő úton 1873-ig állott épület volt. Előde, a korábbi egyszerű, emeletes „Sessiós Ház” (városháza) az 1780-as években leégett. Néhány évig ezért a *tanácsüléseket* az *Ispita-házban* tartották, majd 1787-ben a Városházát eredeti helyén újjáépítették. Az egyemeletes, egyszerű, nyeregtetős épület földszintjét üzlethelyiségek foglalták el. Az erkély felett volt kítűzve a város pallosjog jelvénye: egy, a falból merőlegesen kiálló vasrúd, melynek végén vaskar volt látható egy felfelé néző pallossal, a rúdon piros-fehér-zöld színűre festett, bádogból készült zászló lógott. A vaskar jelezte, hogy az épületben hivatalos munka folyt, ha törvénykeztek, a pallost is kítűzték. A vásárok előtti 8. napon

A Régi Városháza az 1860-as években, erkélye felett a város pallosjog jelvényével (T. Gy. M.)

is kitétték a jelvényt, s csak a vásár utáni napon vették be. A jelvényt ma a *Thúry György Múzeum* őrzi.

Már 1836-ban határozatot hoztak, hogy a szűknek bizonyult Városházát egy emelettel megtoldják. Nagykanizsa képviselősége az 1868. szeptember 15-én tartott ülésén egy „városház építésére kiküldött bizottság”-t választott, mely azt javasolta, hogy a ros-

kadozóban lévő Városháza és a vele szomszédos Pichler-ház (korábban Schrem boltos háza) helyébe egy teljesen új Városháza építésére irjanak ki pályázatot. A két épület Nagy- és Kiskanizsa közös tulajdona volt. 1868-ban azonban Nagykanizsa és Kiskanizsa különvált, (lásd *Kiskanizsa Nagykanizsa szétválása*), s amikor 1869. szeptemberében meg akarták kezdeni a sarokház bontását, a közöseyi bizottság kiskanizsai tagjai nem járultak hozzá a bontáshoz és az új Városháza építéséhez. Nagykanizsa a megyei közgyűléshez fordult támogatásért s kölcsön felvételi engedélyért, s amikor a vármegye hozzájárult 140 ezer forint kölcsön felvételéhez, Kiskanizsa is beleegezett az építkezésbe.

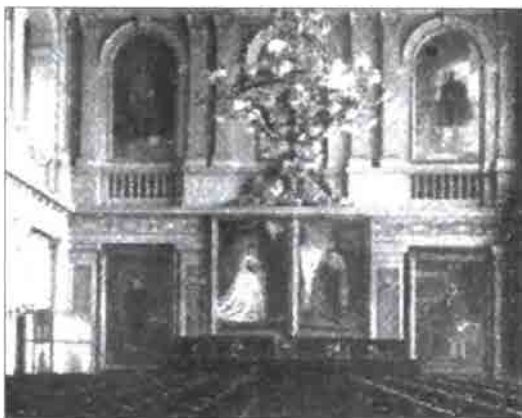
A „városháza építésére kiküldött bizottság” 1869. december 2-án állította össze tervirányzatát. A

Az 1873-ban épült városháza a Fő úton 1896-ban (G. R. O.)

tervek készítésére kiírt nyilvános pályázat útján 10 terv közül kettőt választottak ki, ezek nyomán később újabb tervek készítették. A Nagykanizsán készült tervek helyett azonban a Kaproncai utcai *Városi bérház*-rész 1872 májusi átadása után Ádám Henrik bécsi műépítész tervei alapján kezdték meg a „hivatalos városháza” építését. A kivitelezők Schár-már János építő és id. Hild Károly kőfaragó, soproni vállalkozók lettek. A tornyot takarékosági okokból elhagyták, félbemaradt csonkjára kupolát emeltek. A toronycsonkon lévő városi címert Szász Gyula szobrász készítette. A hivatali helyiségek mellett az épületben a földszinten bolthelyiségeket, a belső részen raktárokat, a 2. emeleten és a szárnyépületben kisebb lakrészeket, az 1. emelet egy részén 4-5 szobás tágas lakrészeket alakítottak ki. A hivatalok 1873. november 1-jén költöztek be az új épületbe, az első *közgyűlés* 1874. október 23-án volt a díszteremben. A neoreneszánsz-eklektikus stílusú Városháza földszintje rusztikus falsíkkal, félköríves nyílásokkal készült, az emeleten armírozott volt. A Fő úti homlokzat 5-3-5 ablaktengelyes volt, az 1. emeleti ablakok felül timpanonokkal, alul baluszteres betétekkel díszítettek, a 2. emeletet kettős pilaszterek tagolták, közöttük kisebb ablakok voltak láthatók. A főpárkány gaz-

dag konzolsorral díszített volt, felette (a toronyrészben is) baluszteres mellvéd futott végig. Az épület 1945. április 1-jén, a földszint kivételével leégett. Az 1950-es években a megmaradt épületrész városképi jelentőségű volt, még az elpusztult emeleti részek újjáépíté-

A Városháza közgyűlési terme

sét tervezték a „régii tömeg és részletképzéssel”, de a földszint lebontása után a helyén 1966-tól egy teljesen új épület, a Fő út 2. szám alatt ma is álló lakóház, a földszintjén a Kanizsa Áruházal épült fel itt.

A kilencvenes évek elejétől Városházaként említik az Erzsébet téren álló Törvényházat. 1984-ben ide költözött Nagykanizsa Város Tanácsa, 1990-től pedig itt működik Nagykanizsa Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala. Lásd még *Törvényház* (K. Zs.)

A mai Városháza
Fotó: Kotnyek

városházi (városi) bérház, az Ady u. 1. szám alatti épület, az Ady utca és a Fő út sarkán egykor állott Városháza megmaradt bérház-frontja. A városházi épületet két részben emelték, először a bérházat építették meg a Kaproncai, a mai Ady utcában. Az eklektikus épület tervezője Berg Károly budapesti építész volt, kivitelezését 1871-ben Hencz Antal nagykanizsai építőmester és a tervező közösen nyerte el. Az épület már 1872. májusában készen állt, egy részébe a sürgöny hivatal költözött be. A kétemeletes ház hom-

lokzata 5-2-7-2-5 ablakentelyes. A bejárat rusztikás, a földszinten üzletportálok voltak az építéskor is, a ma láthatók azonban már átalakítottak. Az emelet alatt öv- és mellvédpárkány fut végig. Az ablakok mindkét emeleten húzott keretezésűek, az első emeletiek jobban hangsúlyozottak: könyöklő párkány fut végig alattuk, felül két konzollal támasztott plasztikus, egyenes szemöldökkel díszítettek. A két bejárat felett két konzollal és romantikus vasráccsal díszített erkélyek láthatók, felettük a két ablakot íves timpanon fogja össze. A két ablakentelyes bejáratokat a főpárkány felett timpanonok hangsúlyozzák. A főpárkány gazdag konzolsorral, a konzolok között virágfüzérékkel díszített. A földszinten üzleteknek, az emeleten irodáknak ad otthont ma is, mint egykor. Az 1950-es években műemléki védelem alatt állt, városképi jelentőségű épület volt a Városháza akkor még állott földszintjével együtt. 1992 óta helyi védelmet élvez. Lásd még *helyi védelem* (K. Zs.)

városi adóhivatal, az adók beszedésére hivatott, 1866-tól önállóan működő városi intézmény. Elődje a Pontium magister, az adószedő volt, aki az 1695-ös adatok szerint a város 4. számú pecsétjét használta. Az 1791. évi tisztújításkor már számadókról beszélnek a ránk maradt iratok. Az 1848-as szabadságharc után hozták létre a városi számvévi hivatalt, amelynek vezetőit ezek után, a többi városi tisztségviselőhöz hasonlóan már nem választották, hanem kinevezték. 1866-tól az adó adminisztráció annyi munkát adott a hivatalnak, hogy a városi pénztárt és a városi adóhivatalt kettéválasztották, így tehát 1866-tól létezik önálló Városi Adóhivatal, ami ilyen formában 1945-ig működött. Lásd még *adóhivatal* (P. J.)

városi állatorvos, 1868-tól 1949-ig az állategészségügy és a közbiztonság felügyelője volt. A városi állatállomány egészségi állapotáról jelentést és javaslatokat kellett tennie. Ő vizsgálta meg a legelőre kihajtandó marhákat, a levágandó szarvasmarhákat, a juhokat, a kecskéket, a sertéseket, valamint a piacon darált húst és különféle halakat. Tagja volt a városi közegészségügyi bizottságnak. 1875-től 1884-ig a város első állatorvosa Fürst Lajos volt. Lásd még *közigazgatási tisztségek* (G. F.)

városi aprópénz, egy olyan átmeneti, helyben nyomtatott, helyi fizetőeszköz lett volna a *Tanácsköztársaság* idején, amivel fel kívánták oldani a városban krónikussá vált aprópénzhiányt. A helyi bankok ugyanis hiába kértek Budapestről megfelelő mennyiségű aprópénzt, nem kaptak. Ahogy a hiány egyre nyomasztóbbá vált, 5 millió korona értékben, 1, 2, 5 és 10 koronás címletekben helyi aprópénz kibocsátását határozták el. Ennek pénzügyi fedezetét letétbe is helyezték, vállalva, hogy e fizetőeszközöket korlátozott-

tan és csakis a városban fogják használni. A bankjegyek kinyomtatását azonban a Forradalmi Kormányzó Tanács megtiltotta, így csak terv maradt a nagykanizsai aprópénz. (P. J.)

városi bíróság, lásd *járásbíróság*

városi erdők, az 1857-es úrbéri legelő-erdő elkülönítés során a *Batthyány család* tulajdonából a város tulajdonába került erdők. Ez az erdőbirtok látta el a várost épület- és tűzfával, emellett jelentős bevételt is adott. Az erdő területe 1945-ig 2500 katasztrális holdról 4344 katasztrális holdra emelkedett, miután a város jelentős nagyságú erdőt vásárolt. Ugyanakkor több alkalommal nagy erdőterületet ki is irtottak, hogy helyét parcellázzák. A város erdőgazdálkodása a szakemberek szemével nézve nem volt zökkenőmentes, miután az erdőtörvény előírásai nehezen érvényesültek. 1929-ben és 1931-ben például az utak javítására és a város 2 millió pengő tartozásának törlesztésére 9 év rendkívüli felhasználást kértek. Az erdőbirtok 1924 előtt állami kezelésben volt, utána Schmid Zsigmond (1924–27), Eröss Rezső (1927–37), Pirty Árpád (1937–39), Seemann György (1943–45) erdőmérnökök vezetésével és 5-7 erdőőr segítségével végezték a szakmai munkát. Évente 2500–9500 m³ vágta fát. 1945-ben állami tulajdonba került az erdőbirtok, s jórészt ebből alakult ki a Nagykanizsa Keleti Állami Erdőgazdálkodás. Lásd még *erdőgazdaságok* (Sz. L.)

városi kórház (ma Nagykanizsa Megyei Jogú Város Kórháza), a mai helyén, folyamatos bővítésekkel, átalakításokkal 1885 óta működő kórház. Miután az 1769 alapított *Ispita* egyre kevésbé volt alkalmas a

Az 1885-ben elkészült Nagykanizsai Kórház (G. R. O.)

bővülő feladatrendszer ellátására, sürgetővé vált a városban egy új, nagyobb kórház felépítése. A tervezés és szervezés 1877-ben indult, majd 1883-ban került sor a nyilvános pályázat elfogadására. Végül két év alatt, 1885-re készült el a harangtornyos, emeletes épület, ami saját idejében Zala megye büszkesége volt. A kortársak az épület külső hatását monumentá-

lisnak, belső berendezését célszerűnek, betegellátási színvonalát példásnak ítélték. A felépült kórház beindítását a *közkórházi bizottság* szervezte meg. Az 1885. március 13-án átadott intézményben, melynek első igazgatója dr. *Szekeres József*, országos hírvő sebész lett, egy orvos, négy irgalmas nővér, egy férfi ápoló, egy háziszolga, valamint egy mosónő dolgozott. 64 ágya közül tizenkettőt a fertőző betegek számára egy különálló földszintes épületben helyeztek el. A kórháznak 1902-ben már 104 ágya volt, ám a folyamatos zsúfoltság, a közelgő első világháború és a járványveszély szükségessé tette a további bővítést. 1914-15-ben ezért két 40 ágyas, földszintes pavilont építettek, miközben 1913-tól megkezdődött az osztályokra tagolt gyógyító munka szervezése is. 1929-ben adták át a fertőző osztályt, 1930-ban pedig elkészült a kibővített sebészeti osztály. Az időben a legnagyobb tervezett létesítmény a szemészeti pavilon volt, melynek építése 1928-ban kezdődött meg. 1949-ben a csecsemő-gyermekosztály, 1954-ben orr-fül-gégészet, 1955-ben pedig, az országban az elsők között, a ba-

1974-ben adták át a kórház új főépületét
Fotó: Erdei

letesi sebészet kezdte meg tevékenységét. 1960-ig a kórház 155 ágygal bővült és jelentős felújítások is történtek. Az új főépületet, a kórház-rendelőintézet legnagyobb egységét 1974. október 10-én avatták fel. Ezt az épületegyüttest 1997 és 1998 között teljes felújították, illetve átépítették. Minden kórterembe egy-egy vizes blokk került, miközben 6-ról 4-re csökkent az ágyak száma. 1997-ben lebontották az „A” épületet, a kórház legrégebbi szárnyát, s az alapokat meghagyva, a ZAÉV kivitelezésében felhúztak egy, a külsejében hasonló, ám a mai követelményeknek mindenben megfelelő 2 emeletes épületet. Itt kezdte meg működését 1999. januárjában az I. és II. belosztály, valamint ide kerültek a belgyógyászati ambulanciák. 1998 februárjától folyamatosan vezették be az intézményben a controlling rendszert, ami a vezetés alrendszeréként, a tervezést, az ellenőrzést, valamint az információ-ellátást koordinálja. A 666 ágyas városi kórházban ma 15 fekvőbeteg osztály

működik: I. belgyógyászat (dr. Matoltsy András, 64 ágy), II. belgyógyászat (dr. Sebestyén Miklós, 45 ágy), sebészet (dr. Bátorfi József, 72 ágy), traumatológia (dr. Muzsek István, 50 ágy, szülészet-nőgyógyászat (dr. Szabó Szilárd, 82 ágy), csecsemő-gyermekosztály (dr. Baranyi Enikő, 49 ágy), fül-orr-gégészet

1999 márciusára új arcot öltött a kórház régi épülete
Fotó: Erdei

(dr. Düll Gábor, 25 ágy), szemészet (dr. Kovács Balázs, 20 ágy), ideggyógyászat (dr. Sebestyén Klára, 52 ágy), urológia (dr. Lipták József, 25 ágy), intenzív (dr. Heim Tamás, 10 ágy), gerontológia (dr. Ruszwurm Andrea, 55 ágy), pszichiátria (dr. Hortobágyi Tibor, 63 ágy), rehabilitáció (dr. Péntek Anna, 48 ágy). A kórház alapítása óta az intézmény igazgatói, igazgató-főorvosai voltak: dr. Szekeres József (1883–1921), dr. Takách Zoltán (1922–47), dr. Szauder Béla (1948–57), dr. Fendler Károly (1957–64), dr. Timaffy Miklós (1965–68), dr. Szollár István (1968–71), dr. Düh András (1971–79), dr. Wölfer Edit (1980–90). Az intézmény jelenlegi főigazgatója dr. Szabó Csaba. Lásd még *egyévségügytörténeti kiadványok, orvoslás (Cs. F.) (F. É.)*

városi kórház évkönyvei (A Nagykanizsai Városi Tanács Kórházának Évkönyve 1967, 1969, 1971, 1973.), 1967-ben indult kiadványsorozat, amelynek 1969-ben, 1971-ben és 1973-ban jelentek meg évkönyvei. Dr. Timaffy Miklós főigazgatónak az első évkönyvben megfogalmazott előszava szerint a kórház osztályainak működését, orvosi karának érdeklődési körét kívánták bemutatni. Ennek megfelelően az évkönyvek a kórház orvosainak tudományos dolgozatait, illetve az adott év orvosi karának névsorát tartalmazzák. A sorozat folyamatosságát a szerkesztőbizottság állandó tagjai biztosítják. Lásd még *egyévségügytörténeti kiadványok (Cz. Gy.)*

városi kórház jubileumi évkönyve (A Nagykanizsai Városi Tanács Kórház-Rendelőintézetének jubileumi évkönyve, 1985, 235 oldal, felelős szerkesztő S. Kocsán Katalin), az 1885-ben felépült új kórház 100 éves évfordulójára megjelentetett kötet. A *Nagykanizsai Kórház története* című, 1974-ben megjelent kötet folytatásaként az évkönyv a kórházat érintő újabb történetésekről számol be. Tanulmányai: dr. Wölfer Edit: A Nagykanizsai Kórház-Rendelőintézet fejlődése és jelenlegi helyzete, Márkus István: A Kórház-Rendelőintézet gazdasági-műszaki fejlődése. Dr. Szabó Csaba történeti visszatekintésében idézi fel a múltat, megemlékezik az 1974 és 1984 között elhunyt orvosokról is. Megtalálhatjuk a kötetben az ebben az időszakban itt dolgozó orvosok névsorát, illetve hírt kapunk megjelent tudományos dolgozataikról vagy elhangzó előadásaikról. Beszámolót olvashatunk a kórházban 1974 és 1984 között működő osztályok és részlegek történetéről. Lásd még *egyévségügy-történeti kiadványok (Cz. Gy.)*

városi kórház története (A Nagykanizsai Kórház története, 1974, 336 oldal, felelős szerkesztő: S. Kocsár Katalin.), a városi kórház múltját, jelenét sokoldalúan bemutató könyv. Megjelentetését 1974-re, a kórház új főépületének elkészültére időzítették. Dr. Kerecsényi Edit: Adatok Nagykanizsa egészségügyének fejlődéséhez 1690-től 1885-ig című tanulmánya értékes jegyzetanyagot felvonultatva számol be a járványok elleni védekezésről, a betegellátó intézményekről, az egészségügyi személyzetről, a *gyógyszertárakról* és a város egészségügyi hálózatának kiépítéséről. Dr. Lázár Dezső: Adatok a kanizsai kórház alapításához című munkájában 1769-re datálja a kórház alapítását. Dr. Szabó Csaba: A Nagykanizsai Kórház története 1885–1970 című munkájában az új kórház megépítésének körülményeiről, a gyógyítás megszervezéséről, az első nehézségekről és a kórház bővítéséről tudósít. Szerdahelyi Zsigmond a kórház bővítéséről és rekonstrukciójáról, dr. Düh András az osztályok és részlegek elhelyezéséről, dr. Zathureczky László a társadalombiztosítás és a rendelőintézeti szakorvosi ellátás fejlődéséről számol be. A kötet a kórház és a rendelőintézet orvosainak tudományos munkáit ismertető bibliográfiát tartalmaz, illetve 1923-tól kezdődően közli az orvosok névsorát. Lásd még *egyévségügy-történeti kiadványok (Cz. Gy.)*

városi kórház története (A Nagykanizsai Kórház története, 1974, 336 oldal, felelős szerkesztő: S. Kocsár Katalin.), a városi kórház múltját, jelenét sokoldalúan bemutató könyv. Megjelentetését 1974-re, a kórház új főépületének elkészültére időzítették. Dr. Kerecsényi Edit: Adatok Nagykanizsa egészségügyének fejlődéséhez 1690-től 1885-ig című tanulmánya értékes jegyzetanyagot felvonultatva számol be a járványok elleni védekezésről, a betegellátó intézményekről, az egészségügyi személyzetről, a *gyógyszertárakról* és a város egészségügyi hálózatának kiépítéséről. Dr. Lázár Dezső: Adatok a kanizsai kórház alapításához című munkájában 1769-re datálja a kórház alapítását. Dr. Szabó Csaba: A Nagykanizsai Kórház története 1885–1970 című munkájában az új kórház megépítésének körülményeiről, a gyógyítás megszervezéséről, az első nehézségekről és a kórház bővítéséről tudósít. Szerdahelyi Zsigmond a kórház bővítéséről és rekonstrukciójáról, dr. Düh András az osztályok és részlegek elhelyezéséről, dr. Zathureczky László a társadalombiztosítás és a rendelőintézeti szakorvosi ellátás fejlődéséről számol be. A kötet a kórház és a rendelőintézet orvosainak tudományos munkáit ismertető bibliográfiát tartalmaz, illetve 1923-tól kezdődően közli az orvosok névsorát. Lásd még *egyévségügy-történeti kiadványok (Cz. Gy.)*

Városi Könyvtár, 1951. május 1-jén alapított nyilvános közkönyvtár. Ennél korábban is működtek a városban könyvtárak. *Horváth Gyula: Kanizsa város története* s annak jelen viszonyai című, 1861-ben megjelent munkájában részletesen bemutatja *Vajdics József* könyvkereskedő kölcsönkönyvtárának működését. A szabadkőműves *Munka-páholj* helyi csoportjának ingyenes népkönyvtáráról 1894-es jelentésükben található utalás. A *piarista gimnáziumnak* is volt természetesen könyvtára, ahogy a *polgári egyesület* (1878) és a *Kiskanizsai Polgári Olvasókör* is működtetett könyvtárat. E század elején a Mozdonyvezetők Nagykanizsai Otthona is gyűjtötte a könyveket. 1919-

től létezett egy városi könyvtár és *múzeum* is, melynek anyagából, ha keveset is, de örökölt a mai Városi Könyvtár is. A könyvtár alapításától 1956-ig a Városi Tanács Ady u. 1. alatti épületében működött, ahonnan az egykori Iparoskör Sugár u. 3. alatti székházának két termébe költözött át. Ekkor a leltárkönyv szerint 6159 kötetük volt. Az épületet aztán fokozatosan vette birtokba az intézmény. Több helyen elhelyezve működött a gyermekkönyvtári részleg, melynek állományát 1956-tól kezdték el gyűjteni. 1963-tól a hanglemezek beszerzése is megkezdődött, s 1979-ben már komoly, 1200 hanglemez számláló gyűjtemény jött össze. A hatvanas évektől a könyvek jelentős részét közvetlenül a szabad polcra vehetik le az olvasók, akiket 1972-től már tájékoztató könyvtárosok segítenek. A könyvtár 1988-ban ismét költözött. A Sugár u. 3. alatti épületből ekkor „ideiglenesen” a *ferences* rendházba, jelenlegi helyére települt át. Mára, a gyűjtemény kétszázézerre duzzadt, ugyanakkor folyóiratok százai járnak évtizedek óta a könyvtárba, amelyeket meg is őriznek. A kanizsai hírlapirodalom ma már el nem érhető évfolyamai mikrofilmen olvashatók. A nyolcvanas évektől fénymásoló, a kilencvenes évek elejétől videokölcsönzés, a második felétől számítógépes szolgáltatások is igénybe vehetők. 1998-tól a könyvtári feldolgozó és tájékoztató munkát a számítógépesítés alapjaiban alakítja át. Az intézmény a kezdetektől ellátja a városkörnyék felszár településén működő könyvtárak módszertani gondozását is. A könyvtár vezetője 1998-tól Czupi Gyula (*Cz. Gy.*)

városi mérnök, 1868 után rendszeresített tisztség, amelyet 1949-ig töltek be. A városi mérnök az összes helyi építkezés szakfelügyelője, az *építési szakbizottság* tagja és előadója volt. A közmunkákról készített tervek végrehajtata, az építkezéseken elvégezte az előszemlét, befejezőkor az orvossal megalapította a lakhatóságot. Felügyelt a középületek állapotára, közveszélyesség esetén saját felelősségére intézkedett. Ő készítette a középítkezések terveit és költségvetését. A neki alárendelt útkaparók napi teendőit is meghatározta. Évente kétszer a város tulajdonát képező ingatlanokat ellenőrizte. Minden év szeptemberéig el kellett készítenie a városi középítkezések következő évre szóló tervét, költségvetését. Nagykanizsa város mérnökei közül kiemelkedik Plosszer Ignác, aki hosszú időn át betöltötte az állást. 1990 óta Nagykanizsának főépítésze van. Lásd még *közigazgatási tisztségek* (*G. F.*)

Városi Mozi, az 1927-ben elkészült *Városi Színház* épületében működő, városi kezelésű mozi. Az építkezés városi finanszírozásának egyik feltétele az volt, hogy az új épület, a színházi szezon idején kívül moziként is működhessen. Így, továbbá a *Polgári Egylet* használaton kívüli moziengedélyének felhasználásá-

val vehette moziként is birtokba a város az épületet. Üzemeltetésére két pályázó is akadt. Közülük, az egerszegivel szemben a kanizsai pályázó, az Uránia Rt. ajánlatát fogadta el a város. Első igazgatója a hajdani tengerészkapitány, Szabó Benő volt. 1929-ben az igazgató *Magyar János* lett, aki az Uránia Rt. 1931-es felszámolása után is, az akkortól már városi intézmény vezetője maradt. Az ő nevéhez kötődik a hangosfilm-technika meghonosítása is, hiszen a korabeli híradások szerint 1930. február 9-én, a vidéki városok közül elsőként Kanizsán tartottak hangosfilm-bemutatót. A Városi Mozi a második világháború éveiben is folyamatosan, egészen a szovjet hadsereg bevonulásáig üzemelt. Ezt követően is csak három hét szünetet tartott. 1946-ban üzemeltetési engedélyét a KIMORT, a Kiszgazda Mozgóképezem Rt., a kiszgazdapárt mozivállalata nyerte el. 1947-ben államosították, igazgatójával a Magyar Filmhivatal Faludi Antalt nevezte ki. 1951-ben alakult meg a Zala Megyei Moziüzemi Vállalat, így a kanizsai mozi önálló irányítása megszűnt. Jogutódja ma *Apolló Filmcentrum* néven működik. Lásd még, *moziépület*, *mozik* (*N. Cs.*)

Városi Művelődési Központ, lásd *Polgári Egylet székháza*

városi orvos, 1868-tól a közegészségügy felelőse a városban, akinek tisztét 1882-től végleg elválasztották a kórháztól. A közegészségügyi szolgálat tagjaként felügyelt az egészségügyre. Ellenőrizte a gyárakat, iparvállalatokat, de a felügyeleti körébe tartoztak a gyógyszertárak, a tápgyermektartók, a dajkák, a szoptatók, a magánszülőházak. Nagyobb műtétek végzésében segített a kórházi orvosnak. 1868-tól 20 éven át dr. Rácz Antal töltötte be ezt az állást. E tisztség más-más elnevezéssel és feladatkörrel, mindmáig létezik. Lásd még *közigazgatási tisztségek* (*G. F.*)

Városi Pénztár és Adóhivatal, a községek kivetését és elszámolását, beszédét végző hivatal. 1866-tól 1868-ig elkülönítve működött a pénztár és az adóhivatal, az 1872-es *szabályrendelet* azonban ismét együtt említi őket. A hivatalnak ekkor 3 csoportja volt. Az első a pénzneműek és az értékeműek kezelését, óvadékok és letétek őrzését, a második a közjövödelmek, adók, pótlékok és a közmunka kivetését, a harmadik az előzőek behajtását és elszámolását végezte. Kifizetést csak *közgyűlési*, *városi tanácsi* és *polgármesteri* utalványokra eszközölhetett. A pénztár házi forgalmát minden hónap utolsó napján a tanácsnak be kellett mutatni. A hivatal személyzetét a *pénztárnok*, az *adóellenőr*, az adótiszt, a *könyvvivő* és a szükséges segéd személyzet alkotta. A hivatal 1949-ig működött ilyen formában, helyét a tanácsok pénzügyi osztályai vették át. Lásd még *városi hivatalok* (*G. F.*)

Városi Polgári Párt, ellenzéki érzelmű helyi polgárok által 1911-ben alapított párt. Tagjai kereskedők, iparosok, városi értelmiségiek voltak. Céljuk a városi *képviselő-testület* működőképességének biztosítása volt. A párt 1912-ben beszüntette működését. Lásd még *pártok, politikai szervezetek* (J. L.)

Városi Reform Párt, 1895-ben *Vécsey Zsigmond* vezetésével alapított párt, amely nyílt ellenzéke volt a szabadelvű politikának. A helyi választásokon 1895-ben a *képviselő-testület* száz tagja közül negyvenhat volt a párt tagja. *Vécsey Zsigmond*, a párt *polgármester*-jelöltje megnyerte a választásokat. (J. L.)

Városi Sí Klub, 1985-ben alakult sportklub. Alapító és jelenlegi elnöke *Jakab Zoltán*. Taglétszáma 40 fő. A klub megalakulásától kezdve, a tél adta lehetőségektől függően rendszeresen szervez városi versenyeket, téli sportnapokat a *Csónakázó-tónál*, az *Újudvar–Morgánypusztán* lévő, felvonóval ellátott sí- és szánkópályán. Lásd még *sportegyesületek, téli sportok* (B. A.)

Városi Színház, ma *Apolló Filmcentrum*, Kanizsa 20-as években épült közsínháza. 1927. március 15-én avatta *Hevesi Sándor* és a Nemzeti Színház társulata. 1927 márciusától 1954 nyaráig itt játszottak a nyári hónapokban a *Pécsi Nemzeti Színház* művészei. Lásd még *moziépület, színházépületek* (D. L.)

Korabeli felvétel az 1927-ben átadott Városi Színház és Mozi épületéről (Sz. T.)

Városi Színház emléktáblája, a *moziépület*, az *Apolló Filmcentrum* Rozgonyi utcai homlokzatán látható fehér márványtábla. Felirata: „70 éve 1927. március 15-én avatta fel a városi színházat a Nemzeti Színház igazgatója, *Hevesi Sándor*. Az épületet *Medgyaszay István* tervezte. 1997. Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata.” 1997. március 15-én avatták fel. Lásd még *emléktáblák* (K. Zs.)

városi tanács, törvényileg meghatározott keretek között, időről-időre váltakozó tartalommal, de ugyanezzel a megnevezéssel, a közigazgatás szakmai terüle-

tekénti feladatait végrehajtó szervezet. 1690-től 1791-ig a városban együttesen jelentett általános hatáskörű és szakigazgatási szervet. 1791 után, amikor a *hatvanosság* megszerzésével már képviselő-testületszerű szervezet is létre jön, a szakigazgatási jellege az uralgó. 1868-tól a városi tanács *közigazgatási hatóság*. 1919. március 21. és augusztus 1. között, valamint 1950 és 1990 között a szovjet típusú városi tanács működik. Ekkor a városi tanács melletti *tanácsülés* csak formális szerepű. Lásd még *közigazgatási korszakok, szocialista tanácsrendszer* (G. F.)

városi ügyész, 1868-tól létező tisztség, az árvaszéki és közigazgatási, egyben a város jogtanácsosa volt. Olyan közigazgatási ügyben, amelyben a jogi szempont döntő volt, határozathozatal előtt meg kellett hallgatni. Köteles volt részt venni a közigazgatási tanács ülésén, ebben a kötelezettségében: „őre a város jogainak, a törvénynek, a törvény erejével bíró szakszabályrendeleteinek az önkormányzat minden ágazatában, úgy a közgyűléseken”. 1926-ban a városi ügyészi tisztséget törölték a közigazgatásban rendszeresített állások sorából. Az utolsó városi ügyész dr. *Faicz Lajos* volt. Lásd még *közigazgatási tisztségek* (G. F.)

városi vasút, városon belüli, vasútszerű tömegközlekedési eszköz. A villanyhálózat fejlődésével párhuzamosan felvetődött a villamos közlekedés bevezetésének gondolata Kanizsán. A kezdeményezők elsősorban a városközpont és a *vasútállomás* közti forgalmat kívánták ilyen módon korszerűsíteni. 1910 végén a Vasúti Rt. ajánlatot is tett villamos, vagy gőzmotoros városi vasút építésére, ám a város vezetése akkor nem élt e lehetőséggel, így aztán soha nem jött létre a városi vasút Nagykanizsán. Lásd még *járművek* (P. J.)

Városi Zeneiskola, lásd *Nagykanizsai Állami Zeneiskola*

városképi jelentőségű épített emlékek, lásd *műemlékek*

városnév írása, a város nevének változásai. Kezdetben a Kanizsa név volt az elfogadott, 1848-ban is ez a forma volt használatban. 1904-ig Nagy-Kanizsa (és Kis-Kanizsa) volt a hivatalos elnevezés és írásmód. Az 1904. október 31-i *közgyűlésen* döntött a *képviselő-testület* arról, hogy a város nevét Nagykanizsa alakban kell írni az addig használatban volt kötőjeles írás helyett. Ehhez a város a belügyminiszteri jóváhagyást is megkapta. (G. F.)

városrendezési terv (1925), *Warga Lászlóval*, Budapest városrendezési szakértőjével 1925-ben Nagykanizsa városa által elkészített átfogó rendezési terv,

melyet elfogadása után írásban a készítője 1927. június 27-i dátummal ismertetett. A tervezésnél a *Principális-csatorna* legmagasabb árveizeinek szintjéhez alkalmazkodott az utcahálózat kialakításánál, hogy a csatornahálózattal e szint fölött lehessen maradni. A másik fontos tényező, amellyel számolnia kellett, a

Kanizsa madártávlatból a századelőn, előtérben a mai Vár utcával és az azt átszelő vasútvonalal (Sz. T.)

vasúti hálózat, mivel a pályaszintben való útkereszteződések akadályozták a közúti forgalmat, ezért alul- és felüljárók építését vették tervbe. A forgalom zavartalan lebonyolítása érdekében új utcák nyitását, utca szélesítéseket terveztek, fontos feladat volt a piac és vásárterek biztosítása. Az Erzsébet királyné teret ugyanis a város díszterévé, és a hivatalos, kulturális és kereskedelmi élet központjává kívánták alakítani, ezért gondoskodni kellett az ott lévő piac áthelyezéséről, annak részben állandó fedett vásárcsarnokkal való pótlásáról. Az úthálózat megtervezése úgy történt, hogy a közúti forgalommal szemben felállítható minden igényt ki tudjanak elégíteni a későbbiekben is. A reprezentatív és forgalmi tereken kívül szerepeltek a tervezetben úgynevezett építészeti terek, amelyek középületek megfelelő elhelyezésére, illetve azok kellő érvényesülésére szolgálnak. Sok helyen – főleg a nagyterjedésű építési teletkömbök belsejében – gyermekjátszótereket terveztek. Nagy számban alkalmaztak parkírozott beugrásokat, térszerű utcai kibővítéseket, parksávokat. A város külső szélét szegélyező út mentén egy összefüggő parkvonal kialakítása szerepel a tervben, mely a szél, por ellen védené a várost. Nagy- és Kiskanizsa területére egyaránt több sportpályát terveztek. A tervben gondoskodtak a szükséges új középületek részére területek kijelöléséről: *református templom*, az Erzsébet tér–Fő út–Sugár út–Rozgonyi út által határolt teletkömb belsejében új római katolikus templom, Kiskanizsán a Nagyrác út mentén kialakítandó parksávban új templom, Nagy- és Kiskanizsán egyaránt új kórházépület, új marhavásártér, a Sétaterén kioszképület, Kanizsavári vasúti átrakodó állomás, a két városrész közötti területen létesítendő népligetben sportpálya, mulató és a Principális mentén strandfürdő elhelyezéséről. A város két sétaterét, a Csengery út mentén lévő Sétateret és a Su-

gár útít jelentősen ki akarták bővíteni, s a nagy- és kiskanizsai köztemetők is megnagyobbítva kerültek a tervbe. A további fejlődés irányítására az alkalmazandó építési módoknak megfelelően övezeti beosztásról gondoskodtak. A tervben zártosrú, félig zártosrú és szabadon álló építési módú övezeteket és gyárövezet-höz tartozó területeket jelöltek ki. (K. Zs.)

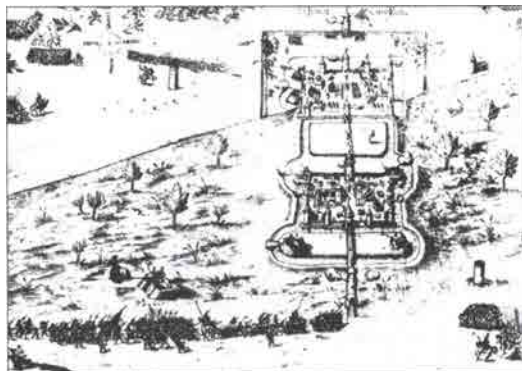
várostörténeti kiadványok, azok az önálló kötetben megjelent munkák, amelyek a mindenkori jelen kiadványai, és túlnyomórészt az adott időszak kereskedelmi, politikai elvárásait tükrözik. A város történetének megismerése szempontjából fontos munkák, mert olyan vonatkozásokat tartalmaznak, amelyek révén később a történelmi kiadványok adattárává válhatnak. Lásd *A felszabadult Nagykanizsa 20 éve*, *A felszabadult Nagykanizsa 25 éve*. *Halis István*: Színes mozaik Nagy-Kanizsa történetéből, lásd *Nagy-Kanizsa történetéből*. Kocsis Katalin: Ez történt Nagykanizsán 1990-ben, 1991-ben, 1992-ben, lásd *ez történt Nagykanizsán*. *Nagykanizsa* (Fotóalbum, 1975), *Nagykanizsa* (Fotóalbum, 1992). Tóth Antal: *Nagykanizsa. Ki kicsoda Nagykanizsán? 1995* (szerk. Rikli Ferenc). Szücs László: *Nagykanizsa város utcáinak, tereinek, köztéri szobrainak és emléktábláinak jegyzéke 1753-1969*, lásd *utcák, terek, köztéri szobrok, emléktáblák jegyzéke. Zala aranykönyve. Kanizsai Almanach. Nagykanizsa* (ütikönyv). *Nagykanizsa* (Körséta a belvárosban). Lásd még *kiadványok a városról*

várostrom, kísérlet Kanizsa várának bevételére 1443 és 1690 között. A kanizsai várat fennállásának mintegy 400 esztendeje alatt többször ostromolta az ellenség. Forrásaink nincsenek arra, hogy a 16. század elején hogyan került a Kőszegiek kezébe, illetve annak az ostromnak a körülményeiről sem tudunk, amikor Osl nembeli *Lőrinc*, a Kanizsai család megalapítója a király megbízásából visszafoglalta. A várat a *Kanizsai család* uralma alatt mindössze egyszer ostromolták komolyan, az I. Ulászló és Albert király özvegye, Erzsébet királyné közötti beháború során 1443-ban. A Rozgonyiak sikertelen ostromát követően már csak a török időkben érték komolyabb támadások Kanizsát. 1532-ben a Kőszeg ellen vonuló szultáni sereg előtt a vár névlegesen meghódolt, de a török nem vette birtokába. A vár jelentősége egyre nőtt, Szigetvár elestét követően főkapitányi székhely, a Dél-Dunántúl védelmének kulcsa volt. Ennek ellenére a 16. században a török támadások legfeljebb a város ellen irányultak, komoly ostromló sereg csak 1600-ban vonult Kanizsa alá, amikor Ibrahim nagyvezér elfoglalta és a török birodalom legnyugatibb tartományának székhelyévé tette. 1601-ben Ferdinánd főherceg, a későbbi király vezette birodalmi hadsereg sikertelenül próbálta visszafoglalni. A súlyos kudarc sokáig elvette a kedvet Kanizsa visszavételének megkísérlésétől. Az

egyetlen komoly próbálkozást Zrínyi Miklós vezette 1664-ben, de az ostrom a felmentő sereg tétlensége miatt abbamaradt. A kanizsai várat, amely a török utolsó dunántúli erőssége volt, hosszú ostromzár és kiéheztetés után 1690. április 13-án foglalta vissza *Batthyány II. Adám* serege. A vár katonai szerepe ezzel megszűnt. Lásd még *várostrom (1443)*, *várostrom (1600)*, *várostrom (1601)*, *várostrom (1664)*, *várostrom (1690)* (V. L.)

várostrom (1443), az I. Ulászló és Erzsébet, Albert király özvegye között dúló belháború miatti hét hónapig tartó ostrom, amelynek során ilyen célra általában feltehetően először használtak ágyút. Az Erzsébet-párti Kanizsai Imrét, vasi főispánt elfogta Rozgonyi Rajmund, majd saját, valamint Rozgonyi János és Oszvald csapataival ostrom alá fogta a várat. Ezt Bakónaki Török László és Nádasdy Oszvald várnagyok vezetésével az odamenekült familiárisok védtek. A körül bástyákkal erősített, fallal körülvett kastély ellen hadigépekkel és más ostromszerekkel támadtak. Miután a védők ereje egyre fogyott, segítségül hívták a szomszéd nagybirtokos családot, az alsólendvai Bánfiakat is, akik segítségével végül elűzték az ostromlókat. Lásd még *Nádasdy család*, *Kanizsai család*, *Kanizsa vára* (V. L.)

várostrom (1600), az úgynevezett 15 éves háború egyik epizódja, melynek során a törökök 43 napos ostrom után elfoglalták *Kanizsa várát* (*királyi vár*). 1600-ban Ibrahim nagyvezér a mintegy 48 ezer főre becsülhető seregével Eszék felől, Lala Mohamed ruméliai *beglerbég* pedig Buda alól elindult Kanizsa

Kanizsa feladása 1600-ban
Georg Keller metszete

ellen. Ibrahim Babócsa, Berzence, Lala Mohamed pedig Bolondvár, Lak és Kiskomár elfoglalása után szeptember 8-án vert tábort Kanizsa alatt. 11-én lövetni kezdték a várat, amit Georg *Paradesiser* főkapitány vezetésével, mintegy kéthónapi munícióval és élelmiszerrel ellátva 800 főnyi őrség védett. Tíznap

ágyúzás után, amely nem sok eredményt hozott, a törökök a környékbeli paraszttal megkezdték a mocsár betöltését. Az első közvetlen roham szeptember 25-én történt, majd ugyanennek a napnak az éjszakáján, valószínűleg baleset következtében felrobbant a vár lőporraktára. A védők ezután már csak a felmentő seregben bízhattak. Ez szeptember 18-án indult Győr alól Mercoeur herceg vezetésével. Szeptember 25-én már Zalaegerszegnél álltak, innen kerülővel, Letenye felől, október 5-én érkeztek Sormásra. Október 5–12. között folytatott hadműveleteik azonban kudarcba fulladtak és 13-án, folyamatosan harcolva visszavonultak. Miután október 20–21-én elfogyott a vár védőinek lőszerre, a törökök pedig betöltve az árkokat, már a falak tövében voltak, a védők egyezkedni kezdtek az ostromlókkal. Október 22-én, katonáinak követelésére a főkapitány a feladás mellett döntött. Paradesisert, társaival együtt ezután bíróság elé állították és Bécsújhelyen kivégezték. Lásd még *királyi vár* (V. L.)

várostrom (1601), kísérlet az egy évvel korábban, a török által elfoglalt Kanizsa visszavételére. Az 1600-

Kanizsa ostroma 1601-ben
(ZMÉ)

as felmentési kísérletben kudarcot vallott Mercoeur herceget Székesfehérvárról, Ferdinánd főherceget pedig stájer és itáliai hadakkal küldték a vár visszavételére. Az összegyűlt nemzetközi haderő mintegy 30 ezer embert számlált, az ágyúk létszáma 50-100 között volt és 6000 lövedéket vittek magukkal. A török védők száma ezer körül volt. Az ostromló had szeptember 10-én ért Kanizsa alá, 18-án pedig már körülzárták azt. Bár a tüzérség eredményes volt, a várat gyakorlatilag rommá lőtték, maga az ostrom lassan haladt, miután nehezítette azt az élelmiszerhiány és a rossz időjárás. Csak október 28-án került sor az első, sikertelen rohamra. A táborba hiába érkezett meg Fehérvár alól november 14-én további 7000 főnyi segítség, a november 15-én éjjel kitört hatalmas hóviharban 3 ezer ember egyszerűen megfagyott. A sereg november 17-én, ágyúit hátrahagyva rettenetes körülmények között, különböző irányokban elmenekült Kanizsa

alól. Konkrét adatok csak a pápai hadsereg veszteségéről vannak. Itt a 10 ezer katonából 3500 maradt életben. A török források 42 ágyú zsákmányolásáról és 6-7000 levágott ostromlóról szólnak. Lásd még *Kanizsai vilajet, török vár, török város (V. L.)*

várostrom (1664), Zrínyi Miklós balul sikerült próbálkozása Kanizsa visszafoglalására. Zrínyi, a sikeres

Kanizsa ostroma, 1664.
OL. T. 2. XXXII. téka, 1045.

téli hadjárat után, amellyel elvágta a kanizsai török utánpótlási vonalait, még februárban megkezdte Kanizsa ostromának előkészítését. Egy idejében induló ostrom biztos sikert ígért. A királyi döntés elhúzódása, majd a parancsnokság kérdésében folytatott huzavona azonban elodázta a csapatok felvonulását és az ostromeszközök is későn érkeztek meg. Így az ostrom az ideálisnál hónapokkal később kezdődhetett csak. Zrínyi 7400 fős magyar és horvát hada, Strozzi 7000 fős császári csapata, a Hohenlohe vezette 5000 fős rajnai szövetségi had és az 1200 fős bajor csapat Új-Zrínyivár felől érkezve 1664. április 30-án kezdte meg Kanizsa ostromát. Az élelmiszerhiánytól szenvedő török védők létszáma 1400 fő volt. A tüzérség bizonyos egységeinek késése, és a lövegek minősége miatt a tervezett rohamokat nem tudták megkezdeni. Miközben május 23-án a várból kitörő védők felgyújtották a nyugati parti táborot, a május 8-án Belgrádból elindult török felmentő sereg 22-én már Szigetvárnál vert táborot. Zrínyi ugyan még egy rohamot előkészített, de a két-háromszoros túlerőben lévő török sereg május 29-én Babócsát, 30-án pedig Berzencét elfoglalva megérkezett. Az ostromlók táborában pánik tört ki, és a hadianyagot hátrahagyva Új-Zrínyiváron keresztül a Muraközbe vonultak vissza. Lásd még *Kanizsai vilajet, török vár, török város (V. L.)*

várostrom (1690), Kanizsa várának felszabadítása a 90 éves török uralom alól. Ekkorra már a *Kanizsai vilajet* területének jó részét elveszítette és az ország

felszabadítását célzó háború mellékes irányává vált. Bár már 1686-ban tervezték Kanizsa blokádját, erre csak Székesfehérvár 1688-as elfoglalását követően került sor. Ekkor *Batthyány II. Ádám* dunántúli főkapitány új feladatául azt kapta, hogy akadályozza meg a kapcsolatot Kanizsa vára és a török birodalom között. A tulajdonképpeni körülzárásra, a szoros ostromzárra 1689 januárjában került sor. Ekkor kapitulált Szigetvár, ezzel Kanizsa az egyetlen török sziget maradt a Dunántúlon. A vár helyzete, török szempontból reménytelen volt, ennek ellenére csak 1690. március 16-án kezdődtek el a tárgyalások a vár feladásáról. Március 23-án jött létre a megállapodás, a kapitulációra pedig, a bécsi szentesítése után, 1690. április 13-án került sor. Az egyezmény értelmében a védők bántatlannal, kézfegyvereiket megtartva, biztosított szállítóeszközökön és fegyveres kísérettel a Török Birodalomba távozhattak. A blokád kezdetekor 4000 főnyire becsült lakosság létszáma a szökések és az éhínség miatt azonban időközben alaposan megcsappant. A különböző források 600 és 1600–1700 közöttire becsülik a kivonulók létszámát. Az erősség tehát ismét királyi tulajdonba került. Ekkor még helyőrséget telepítettek a várba, 1702-ben azonban, a katonai jelentőségét veszített várat királyi parancsra lebontották. Lásd még *Kanizsa vára, Kanizsai vilajet, török vár (V. L.)*

A vár visszafoglalásának tiszteletére kiadott érem, amelynek szövege a következő:

„Éhség tanította engedelmességre a nőtény kutyát”
„Ez a faj nem űzhető ki, ha csak éhség által nem”
(ZMÉ)

Városvédő Egyesület (Nagykanizsa Városvédő Egyesület), 1987. november 2-án alapított egyesület, amely magán-, jogi- és pártoló tagokkal rendelkezik. Az alakuló közgyűlésen elnökké Lovrencsics Lajost, a *Magyar Hitel Bank Rt.* nagykanizsai igazgatóját választották. Az egyesület a tagdíjak és a támogatóknak megnyert intézmények, üzemek, vállalatok anyagi hozzájárulása révén pénzeszközök fölött is rendelkezik, amelyből kiadványok, propagandaanyagok készítését, szobrok, emlékművek felállítását, épületrekonstrukciós munkákat támogathat. Az egyesület javaslatára rendelte el az 1989. október 5-i *tanácsülés* a régi, 1903-as *városcimer* visszaállítását. 1990. június 3-án avatták fel újra a Deák téren az 1933-ban felállított *Turulmadarat*, Istók János alkotását és az *Ország-*

zászló tartóoszlopát. 1991. szeptemberében felavatták Pataki Béla alkotását, gróf *Széchenyi István* szobrát a Magyar Hitel Bank Rt. székháza előtt. 1992-ben felújították a *Szenháromság* emléket és elkészítették bronzból és tűzzománcból a városi címert és a *Magyar Köztársaság címerét*, melyeket a *Városházán* és

A restaurált Török kutat a Thury György Múzeum udvarán, védőtető alatt helyezték el
Fotó: Erdei

a *Szomolányi-sarok* épület kupoláján helyeztek el. Ugyanebben az évben Nagykanizsa gazdaságát, kultúráját bemutató 60 perces filmet készítették, illetve ennek 30 perces olasz nyelvű változatát. Restauráltatták a *Török kutat*, s a *Thury György Múzeum* udvarán védőtető alatt helyezték el. A kút hiteles másolatát, a *Díszkutat* 1995. április 22-én avatták fel az *Erzsébet téren*. A város első írásos említésének 750. évfordulója tiszteletére 1995-ben 2500 darab emlék-érmét bocsátott ki az egyesület. 1996. szeptember 12-én a millicentenáriumi emlékére avatták fel a Vár úti *Várkapu emlékművet*. 1997. április 19-én a *17°-os keleti hosszúsági kör emlékművét* leplezték le az Eötvös téren. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója emlékére 1998-ban a Kossuth téren felállították *Kossuth Lajos szobrát*. Kimagasló munkájáért az egyesületet 1996-ban Kós Károly-díjjal, 1997-ben Podmaniczky-díjjal tüntették ki. (*K. Zs.*)

Városvédő Egyesület története (Lovrencsics Lajos: A Kós Károly- és Podmaniczky-díjjal kitüntetett Nagykanizsai Városvédő Egyesület története 1987–1997, 1997, 79 oldal), a Kanizsa értékeinek megőrzését és bemutatását felvállaló helyi civil szervezet által kiadott kötet az egyesület tízéves történetéről. Újságcikk és jegyzőkönyvi részlet idézi fel a megalakulás körülményeit, és közli az egyesület vezetőinek, munkabizottságainak, elnökeinek, titkárainak névsorát. A fejezetek egyenként számba veszik az eredményeket, sok figyelmet szentelve az előzmények és a munka menet ismertetésének. Lásd még *egyesülettörténeti kiadványok* (*Cz. Gy.*)

Vas- és Fémmunkások Dalköre, lásd *amatőr énekkarok*

Vásárcsarnok, egy 1992-ben meghozott önkormányzati döntés alapján az *autóbusz-pályaudvartól* nyugatra lévő területen elkészült kereskedelmi épületkom-

plexum. A *képviselő-testület* 1996. február 20-án határozatban döntött arról is, hogy elkészültével megszűnik korábbi helyén, a Zárda út-Fő út-Ady út-Zrínyi út által határolt tömbbelsőben a korábbi kosaraspiac. A kiviteli munkákat Pelényi Gyula zalaegerszegi építész tervei alapján a *ZÁÉV Rt.* 1996 őszén kezdte meg. A több mint 1 milliárd forint költséggel elkészült épületet, amihez jelentős nagyságú parkoló is kapcsolódik 1997. december 20-án adták át. A csarnok megépítésével a havi nagyvásárok helye is véglegessé vált. Ezeket a parkoló egy részén tartják. A beruházás a környék fejlődését is segítette, hiszen itt épült meg a Billa Áruház és a réginél tágasabb autóbusz-pályaudvar is. (*Sz. G.*)

Az 1997 decemberében átadott Vásárcsarnok
Fotó: Erdei

vásárok, a helyi, a belföldi és a nemzetközi árucsereszínterei. Kedvező fekvésének köszönhetően 1697-ben a város vásártartási jogot kapott I. Lipót császártól. E vásárok kezdetben döntően országos vásárok voltak, ahol már ekkor is nagy szerepet játszott a gabonaüzlet. A belföldi vásárok a 19. század közepe táján zajos és forgalmas nemzetközi piacokká alakultak. Sertés, ökör és gabonaszállítmányok indultak nyugatra, ugyanakkor ennek ellentételeként külföldi iparcikkek áramlottak ide. A megnövekedett lehetőségek aztán újabb kereskedőket vonzottak a városba. Fényes Elek 1836-ban írott geográfiájában megemlíti, hogy különösen híresek a város sertés-, marha- és gabonavásárai. Külföldi kereskedők tömegei jönnek ide – írja – Bécsből, Stájerföldről, Zágrárból, Vencéből, Triesztből, Prágából, Zürichből és a német területekről. Így egyre nagyobb mennyiségű áru cserélt gazdát e vásároknak, miközben a vasúti forgalom megindulása újabb lökést adott a kereskedésnek. 1875-ben például 766 vagon gabona és 1100 akó bor cserélt gazdát egy-egy vásáron. Miután ezt a hatalmas árumennyiséget tárolni is kellett, ezért *Elek Lipótnak*, a *Nagykanizsai Takarékpénztár* elnökének kezdeményezésére, a helybeli pénzügyintézetek összefogásával hatalmas közraktárak, *tárházak* épültek. A töretlen fejlődés az 1890-es évekig tartott, ám időközben a város vezetése szerint a vásárok túl drágává váltak és

túlzsúfolttá tették a várost, ezért megszüntették őket. Ettől kezdődően a kanizsai vásárok ismét belföldieké lettek, csupán egy regionális piac szerepét tudták betölteni. Külföldi partnereik igényeit kielégítendő, a kanizsai kereskedők üzletpolitikát váltottak: ezentúl ők hozták és vitték az árut, és így a vásárok helyébe a szállítmányozás erősödése lépett. Lásd még *kereskedőváros* (P. J.)

vásártartási jog, lásd *vásárok*

Vasemberház, a 18. században, barokk stílusban emelt épület, ami eredetileg a *Batthyány család* vendégfogadója volt, később a földszintjén üzleteket, az emeletén pedig lakásokat alakítottak ki. A 19. század

A Vasemberház a századelőn
(Sz. T.)

első felében részben klasszicista jegyekkel alakították át. Ebben az időben sörháznak nevezték. Mai nevét a korábban benne lévő Unger Ullman féle vaskereskedés cégére után kapta. L alakú, két utcára néző, egyemeletes, nagyméretű épület. Az Erzsébet tér felőli szárnyán öttengelyes, enyhén kiugró, klasszicizáló timpanonnal lezárt rizalit kapubejáróval, az Ady utca felé a közelmúltban kialakított földszinti árkádsorral rendelkezik. Emeleti ablakai lapos, háromfüles kökeretben vannak, amiktől csak a Fő utcai három félköríves zárású keretet kapott középső ablaka tér el. Az emelettől erőteljes osztópárkánnyal elválasztott föld-színti nyílásai ívesek, ezekben az Erzsébet tér felől ma a földszinti üzletsor kirakatai találhatók. Belsejét többszörösen átépítették. Lásd még *barokk művészet* (K. L.)

vaskor, a Dunántúlon az i.e. 8. századtól az időszámításunkig terjedő időszak, melynek két fő részei a korai vaskor (Hallstatt kultúra), késő vaskor (La Tène kultúra, kelta kor). Lásd még *őskor*, *korai vaskor*, *késő vaskor* (H. L.)

vasút, a város életében a 19. században meghatározó szerepet játszó közlekedési eszköz, ami óriási lendületet adott a város gazdasági fejlődésének. Miután a város vezetői korán felismerték az ország vasúthálózatának fejlődéséből adódó lehetőségeket, mindent megtettek annak érdekében, hogy Kanizsa ki ne maradjon a vasútfejlesztésből. Harcot folytattak a három fővonal – a Buda–Nagykanizsa, a Pragerhof–Nagy-

kanizsa és a Soprony–Németh–Újhelyi Vasút Társaság vonala – megszerzéséért, valamint a Nagykanizsai-Barcs mellékvonalért. E törekvéseket siker koronázta, így a város közvetlen összeköttetésbe került a fővarral és bekapcsolódhatott a világkereskedelemben. E vasútvonalak kiszolgálására megépült az ország egyik legnagyobb vasútállomása. A fővonalak mellett a város harcolt az úgynevezett vicinális vonalakért is, de sajnos itt már kisebb sikerrel. A vasút fejlődése a különböző társaságok összevonásához, a Déli Vasút, majd a MÁV Rt. létrejöttéhez vezetett. Ám e fejlemények már nem gyakoroltak mindig pozitív hatást a város életére. Az 1800-as, 1900-as évek lelkesedése még a városi vasút lehetőségét is felvetette, hogy azután hosszú-hosszú szünetet követően a vasút Nagykanizsát érintő további fejlődésében. A Buda–Nagykanizsa vonal első menetrendi idejéből hosszú évtizedeken keresztül szinte alig sikerült jelentős időt lefaragni és csak 1998-ra valósult meg a vasút villamosítása a Budapest–Nagykanizsa fővonalon, s ekkor jött létre az InterCity összeköttetés is.

A vasút hosszú időn át meghatározó szerepe miatt fontos személyiségei voltak a városnak az állomásfőnökök. Néhányan a legnevezetesebbek közül: Markó Antal 1873-tól 26 évig vezette az állomásfőnökséget. 1899 és 1908 között Piltitz Gyula irányította az állomás munkáját, majd 1924-es nyugdíjba vonulásáig Stren Ignác következett. *Bartal Béla* 1924-től töltötte be e posztot. Lásd még *budai alapkötetétel*, *Buda–Nagykanizsa vasútvonal*, *fűtőház*, *Déli Vasút*, *első menetrend*, *InterCity*, *MÁV Rt.*, *Nagykanizsai–Barcs vasútvonal*, *Pragerhof–Nagykanizsa vasútvonal*, *Schilhan János*, *Schlimp, Carl*, *Soprony–Németh–Újhelyi Vasút Társaság*, *városi vasút*, *vasútvillamosítás*, *vasútállomás*, *vicinális vonalak* (P. J.)

vasútállomás, a városnak az az 1861-ben átadott épületegyüttese, ami elkészültekor az ország egyik legforgalmasabb pályaudvara volt. A Déli Vasút három legnagyobb pályaudvarát, így a nagykanizsait is

Pályaudvar épülete az 1920-as években
(Sz. T.)

Carl Schlimp (lásd *Schlimp, Carl*) tervei alapján építették. A közülük elsőként elkészült nagykanizsai pá-

lyaudvaron minden kocsisztyá utasait külön-külön váróterem fogadta, ugyanakkor az épületben megoldották az induló és az érkező utasok szétválasztását. A forgalom jobb lebonyolítása érdekében csarnokot építettek az első négy vágány fölé. Az 1861-ben átadott épületegyüttesben a vonatfogadó csarnok csatlakozott az állomás épületéhez. A fából készült és díszes vaselemekkel stabilán tett csarnokot azonban 1940-ben rossz állapotra miatt lebontották. A vasútállomás épülete az 1950-től végzett folyamatos bővítés és felújítás után nyerte el mai arculatát. 1996-ra készült el az első 4 vágány magasperonja. A vasútállomás épülete helyi védelem alatt áll. Lásd még *helyi védelem, vasút* (P. J.)

Vasutas Szakszervezet Énekkara, lásd *MÁV Kodály Zoltán Vegyeskar*

Vasutas Szakszervezet Mandolinzenekara, lásd *Nagykanizsai Mandolinzenekar*

Vasutas Színjátszó Kör, az 1890-es éveket követően működő országos hírű dalárda és színjátszó kör. A Csengery utcai Vasutas Székházban 20-25 lelkes színjátszó közel 50 éven át szórakoztatta a közönséget. Altai József, aki több mint 20 évig volt a kör, (ekkor már Déryné Színjátszó Csoport) rendezője, könyvében kronológikus sorrendben foglalta össze színpadi játékeit. A bemutatott művek közül a legtöbbet nemcsak otthonukban adták elő, hanem tájoltak is a szomszéd megyékben és a városkörnyék falvaiban. Színes, változatos repertoárjuk volt. 1946-ban Gárdonyi Géza: Fehér Anna, 1947-ban Móricz Zsigmond: Egyfelvonásosok, 1948-ban Csehov: Háztűznéző és Leánykérés, 1950-ben Molière: Dandin György, 1951-ben Mikszáth Kálmán: Egyfelvonásosok, 1953-ban Illyés Gyula: Tüvétevők című darabját mutatták be. A szereplők: Altai József, Somlai Ottóné, Szita György, Bálint Rezső, Malachovszky Éva, Gáspár Endre, Nagy Antal, Süle Antal és Hajmási Lajos, az Operettszínház későbbi tagja. A csoport vezetői: Altay József (1946–67), Bedő Vilmos, Schmidt István és Zalaváry László (1967-1976). Lásd még *műkedvelők* (D. L.)

Vasutas Táncegyüttes, lásd *Kodály Zoltán Művelődési Ház*

vasútvillamosítás, a vasúti pályának egy korszerűbb vontatási formára történő átalakítása. A MÁV vonalpolitikájának köszönhetően e munka hosszú évek várakozása után csupán 1998. szeptember 29-re érte el a várost. Befejezése után indulhatott el a rövidebb menetidővel közlekedő Budapest–Nagykanizsa *InterCity* járat is, a teherfuvarozásban pedig Murakeresztúron át környezetbarát európai szállítási lehetőséget kapott a város. Lásd még *vasút* (P. J.)

Vasvázas, a *Dunántúli Kőolajipari Gépgyár* elődje, az egykori *MAORT Központi Javitó Műhely* első csarnoka. Miután 1937-ben felfedezték, majd termelésbe állították a budafapusztai, később pedig a lovászi szénhidrogénmezőket, az ott folyó munkálatoknál, illetve a további kutatásoknál használt gépeket, eszközöket javítani, pótolni kellett. Először Budafapusztán alakították ki egy javítóműhelyt, ám hamarosan szükségessé vált egy korszerűbb, úton és vasúton egyaránt könnyen megközelíthető központi javítóműhely létrehozása. Ez lett a nagykanizsai Vasvázas. Nevét az épület fő szerkezeti elemeiről, a vas vázelemekről kapta. A MAORT ezt a háborús események miatt a csepeli szabad kikötőben rekedt, Németországból Teheránba szállítandó rakományból vásárolta. A Vasvázas építése 1944 elején jutott el arra a fokra, hogy a budafapusztai javítóműhely áttelepítésére sor kerülhetett. A beköltözés február 2-án fejeződött be. Lásd még *szénhidrogén-ipar* (S. L.)

Vasvázas, a *Dunántúli Kőolajipari Gépgyár* dolgozóinak 1962-64 között havonként megjelenő üzemi lapja. Kiadója a DKG, felelős kiadója pedig Németh József volt. A nagykanizsai nyomda készítette. Címét a *MAORT* első ipari telepéről, a *Vasvázastól* kapta, s témáit is elsősorban az üzem termelése, munkája, hírei szolgáltatták. Példányai az Országos Széchenyi és a Zala Megyei Könyvtárban található. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Vecsera Antal (1902 – 1945), az első szakvizsgát tett

Vecsera Antal

tűzoltótiszt Nagykanizsán, aki 1932-től 1945 őszéig, korai haláláig a város tűzoltó parancsnoka volt. 1937-től az újonnan megalakított *Légoltalmi Liga* titkára lett. Személyesen oktatta a lakosságot a légvédelmi, polgári védelmi ismeretekre. Oktatótermet rendezett be, saját kezűleg készítette az oktatótablókat is. Lásd még *tűzoltó parancsnokok* (T. S.)

Vecsey György (1928–1997), úszó, vízilabdázó, edző. Harminc éven át első osztályú sportolónak versenyzett a 100 és 200 méteres pillangóúszásban, később vízilabdázóként az FTC OB I-es csapatát erősítette. Edzősködött Pécsen, a Budapesti Honvédnál és a Spartacusnál. 1983-ban költözött Nagykanizsára. Irányítása alatt a városi úszó- és vízilabdasporthoz új korszak vette kezdetét. Az *Andrejka úti Általános Iskola* tanmedencéjében tartotta az úszóedzéseket. A

kanizsai diákok, az Andrejka úti, a Péterfy, a Petőfi iskolások jól szerepeltek az Arany Űst versenyeken. Jól voltából a Vízmű SE úszói eljutottak országos versenyekre. Vécsey újjáélesztette a több évtizeden át szünetelő helyi vízilabdasportot is. Lásd még *úszás, vízilabda* (B. A.)

Vécsey Zsigmond (1865. Nagybecskerek - 1913. júl.

Vécsey Zsigmond
(ZMÉL)

14. Budapest), 1896-tól 1913-ig a város *polgármestere*. Előkelő családból származott, az aradi vértanú, Vécsey Károly családjával állt rokonságban. A rendőrség vezetését átvéve 1893-ban került Nagykanizsára. Az 1896. március 17-i tisztújításkor az 1895-ben alakult *Városi Reform Párt* indította polgármesterjelöltként.

Ekkor választottak első alkalommal képviselőket választókörizetenként. A 116 rá leadott szavazattal szemben elődje, *Babochay György* csak 75-öt kapott, így Vécsey Zsigmond 1896. március 25-én átvethette a polgármesteri hivatal irányítását. Június 14-én a belügyminiszter anyakönyvvezetőnek is kinevezte a nagykanizsai kerületbe. Polgármestersége alatt fejlesztés kezdődött, miközben a város az ő idejében is állandó anyagi nehézségekkel küzdött. Több új szabályrendelet született hivatali ideje alatt, többek között a közbiztonság, a kéményseprő ipar, és bordélyok működése ügyében. A városi építkezések fellendülésére utal, hogy ez idő tájt vált szükségessé a segédmérnöki állás rendszeresítése. Vécsey komolyan figyelemmel kísérte az oktatásügyet is, így a *piarista gimnázium*, és a *polgári fiú- és leányiskola* helyzetét. Haláláig, 1913. július 14-ig volt a város polgármestere. Lásd még *polgári közigazgatás rendszer* (G. F.)

Vécsey-alakulat, 1924-28 között született fiatalokból a *nyilas hatalom* alatt szervezett alakulat. 1944 decemberének elején a város és a városkörnyék *leventéit* bevonultatták a laktanyának átalakított Vécsey Zsigmond iskolába, ahol a már honvédelmi ismeretekkel rendelkező fiatalokat rövid kiképzésben részesítették és egy részüket egyenesen a harcra küldték. Az itthon maradottakat, az időközben hazaszökötteket a front átvonulása után összegyűjtötték és elhurcolták. A pécsi szovjet hadbíróóság a szakszparancsnokokat halálra, míg a leventéket kényszermunkára ítélte. Hasonló a története a Letenye-Rédics vonalon lévő községekből mozgósított Drávamenti Légiónak is. Lásd még *Gulág* (T. A.)

Védegylet, Kossuth Lajos javaslatára 1844. október 6-án indult mozgalom, amelynek célja a külföldi áruk bojkottja volt. A tagok becsületszóval kötelezték magukat, hogy hat éven át, 1850. októberéig csak hazai mesterembereknél dolgoztatnak. Semmi olyan iparcikkből nem vesznek külföldit, amiből belföldi is kapható. A megyében a mozgalom Zalaszentgróton bontott zászlót, az élére pedig *Deák Ferenc* állt. Az alakuló összejövetelen, ahol Kanizsát küldöttség képviselte, Deák lánglelkű beszédben támogatta a mozgalmat. (J. L.)

végrehajtó bizottság, lásd *tanácsrendszer*

vegyes tartalmú lapok, lásd *Csendőrségi Közlöny, Heti Extra, Kanizsa Dél-zalai Hetilap, Kanizsa Magazin, Kanizsa Tükre, Nagykanizsa II., Nagy-Kanizsa és Vidéke, Nagykanizsai Friss Újság, Nagykanizsai Hírlap, Nagykanizsai Rendkívüli Újság, Panoráma, Reggeli Lap, Reggeli Lapok Melléklete, Tükör, Zala, Zala I., Zala-Somogyi Közlöny*

véka, piacos véka, fejevéka, a paraszti életformához kapcsolódó, vesszőből font, kerek kosár. A kiskanizsai asszonyok fejtekerésre helyezve évtizedeken át ebben vitték az eladni való terményt a piacra. Lásd még *hagyományos használati eszközök* (K. E.)

Vendel, Szent Vendel napja, (okt. 20.) Kiskanizsa egyik régi fogadott ünnepe. Mivel a településen mindig jelentős volt az állattartás, így régtől fogva igényt tartottak itt e szent oltalmára. Tiszteletére e napon a gazdák jó része templomba ment. Ilyenkor pihentették a lovakat, ökröket, teheneket, még vásárra sem vitték őket. A pásztorok szintén égi patrónusukként tisztelték a szentet, akinek névnapján többségük a templomot is felkereste. Lásd még *fogadott ünnep* (K. E.)

Venéce, lásd *Bajcsa*

vicclapok, lásd *Kandi Klári, Kanizsai Színpad, Pletyka*

vicinális, helyi érdekű vasút. A 20. század elejétől a város számára egyre fontosabb lett volna a vicinális vonalak kiépítése. Elképzelések születtek a Nagykanizsa–Kaposvár, a Nagykanizsa–Letenye, a Nagykanizsa–Alsólendva, a Nagykanizsa–Keszthely–Zákány vonalak megépítésére. Mire aztán 1914-ben a tervek megvalósulhattak volna, közbeszólt az első világháború. Trianon után a város újra felvetette a Nagykanizsa–Letenye–Lenti, a Nagykanizsa–Zalaapáti, a Nagykanizsa–Csurgó vicinálisok ügyét, de sikertelenül. Az elképzelések megghiúsulása gazdaságilag hátrányos helyzetbe hozta a várost. Nem tudta pótolni a Muraköz elcsatolása után elvesztett területek forgalmát, beszűkítve ezzel Kanizsa mozgásterét. Lásd még *vasút* (P. J.)

Viktória Göztéglagyár Rt. 1911-ben alapított helyi vállalkozás, melynek tulajdonosa Gróf Hoyos volt. 1942-ben befektetett állótőkéje 50 ezer pengő, forgótőkéje 37 ezer pengő volt, 1 szakmunkást alkalmazott. Munkáslétszáma átlagban évi 39, legnagyobb létszám 74. A gyár erőgép-kapacitása 60 LE. Termelési értéke 64387 pengő. (*H. I.*)

világi plébánia szervezésének története (dr. Pfeiffer János: A nagykanizsai világi plébánia szervezésének története, Veszprém, 1941, 21 oldal), a veszprémi püspöki levéltár forrásait felhasználva dr. Pfeiffer János egyházmegyei tanfelügyelő által megírt tanulmány. Nagykanizsán már 1758-ban felvetődött a világi plébánia felállításának szükségessége – „...mert a Sz. Ferenc rendűek bírván a plébániát, az adminisztrátorok gyakori változása kimondhatatlan hátrányára van az iskolai nevelés s az egyházközségi hívek lelki érdekeinek...” –, de csak két évszázad elteltével, 1940-ben jelölte ki a megyéspüspök az új *Jézus Szíve plébánia* határait, Szent János egyházát, a *felsőtemplom* épületét rendelve annak templomául. A sokszereplős történet részesei Kanizsa városa, a ferences rendtartomány, a megyéspüspökök és a kegyúri jogokat gyakorló, későbbiekben hercegi rangot kapott *Batthyányiak*. Lásd még *egyháztörténeti kiadványok* (*Cz. Gy.*)

vilajet, lásd *Kanizsai vilajet*

villamos világítás... (Székely Nándor: A villamos világítás kérdése Nagykanizsán, 1907, 45 oldal. Különlenyomat a Zala 1907. februári számaiból.), Székely Nándor okleveles városi segédmérnök „az egész villamos ügyet” egy önkormányzati vizsgálat kapcsán áttekintő munkája. Ismerteti az áramszolgáltatóval kötött szerződés ellentmondásait, amely hátrányosan érintette a város lakóit. Sorra veszi a lehetséges megoldásokat, és kitér a város által létesített házi üzemmél történő áramszolgáltatás kérdésére is. Végül arra jut, hogy új üzem ugyan nem építhető, de nyomós érveket lehet felsorakoztatni a szolgáltatóval szembeni városi és lakossági érdekek érvényesítésére. Lásd még *gazdasági kiadványok* (*Cz. Gy.*)

villamos, mint kanizsai tömegközlekedési eszköz ötlete az 1900-as években vetődött fel. 1916-ban egy kanizsai vállalkozó már engedélyt is kért egy öt vonalból álló városi villamos vasúthálózat kiépítésére, ám a terve nem valósulhatott meg, mert az első világháború nem csak az elképzelést, de magát a vállalkozó céget is elsodorta. Lásd még *járművek* (*P. J.*)

villamosítás, az elektromos energia világítási célú felhasználása gazdálkodó egységeknél és intézményeknél már az 1800-as évek végén felvetődött a városban. A sörgyár 1893-ban, a téglagyár 1895-ben, a

Városháza 1901-ben, a szeszfinomító 1903-ban, a kötő- és szövőgyár 1926-ban tért át a villanyvilágításra. A villany közvilágítás is a 19. század végén kezdett meghonosodni a városban. A hálózat kiépítésére 1892-ben Francz Lajos, kanizsai gőzmotor-tulajdonos tett ajánlatot, majd szerződésének megfelelően Nagykanizsán 12 ívlámpát és 280 izzólámpát, Kiskanizsán 2 ívlámpát és 10 izzólámpát telepített. Az üzembe helyezett utcai közvilágítást a város 1894-ben vette át. 1910-re az izzólámpák száma elérte az 500-at. A főutakon az utca közepére feszített vezeték közepén voltak a lámpák. 1934-től a *Drávavölgyi Villamosipari Rt.* látta el a várost árammal, majd az államosítást követően alakult meg a *DÉDÁSZ*. A város egyre növekvő áramszükségletének biztosítására több transzformátort építettek. Az állandó fejlesztéseknek köszönhetően a város villamosítása 1994-re 100 százalékos lett. Lásd még *közvilágítás* (*P. J.*)

Az utca fölött átívelő vezetékeken lógtak a közvilágítást biztosító lámpák (G. R. O.)

Villányi Henrik (1857. július 15. Nagykanizsa –

Villányi Henrik (ZMÉL)

1942. augusztus 12. Nagykanizsa), tanár, iskolaiigazgató. Weismayer családi nevét 1886-ban magyarosította. A középiskolát szülővárosában végezte, Bécsben és Budapesten folytatott egyetemi tanulmányaival szerzett tanári diplomát. Előbb a nagykanizsai polgári iskola tanára, majd nyugdíjazásáig a felsőkereskedelmi is-

kola igazgatója (1916–27). A város társadalmi életének megbecsült tagja volt, 1898–1906 között ő szerkesztette a *Zalai Közlöny* című hetilapot. Fontosabb műve még egy német nyelven megjelent pedagógiai munkája (Lipcse, 1890) és a nagykanizsai izraelita iskolák története (Nagykanizsa, 1890) (*N. J.*)

villanyvilágítás, lásd még *villamos világítás kérdése* ...

Vince-nap, (jan. 22.) az időjárást előrejelző, természetjövendőlő jeles napok egyike. Népi megfigyelések szerint, ha ezen a napon derűs, szép idő van, bőséges szőlőtermésre, sok borra számíthatnak a gazdák. Ma is használatos közmondásaink: „Ha fénylik Vince, megtelik a pince.”, „Ha viz folik a kerékvágásban, sok bor lesz!” Lásd még *időjárásjósló nap* (K. E.)

Virág Benedek (1754 Dióskál ? – 1830. január 23. Buda), tanár, költő, történétíró, fordító. A legtöbb forrás szerint Dióskálon született, a templom falára 1930-ban elhelyezett emléktábla is ezt állítja. Anyai bizonyos, hogy 1754 körül született, s hogy gyermekkorának egy részében szülei e községben éltek, majd Nagybjomba költöztek. Tanulmányait a nagykanizsai és a pesti piaristáknál végezte. 1775-ben pálos szerzetes lett, eredeti

Virág Benedek
(ZMÉL)

Ádám keresztnévét ekkor cserélte Benedekre. Pesten teológiai és bölcséleti tanulmányokat folytatott. Székesfehérváron tanított, majd rendjének feloszlása után világi pap lett. Később szerény nyugdíjából Budán élt. Jelentős érdemeket szerzett versfordításaival. Elsősorban latin klasszikusokat fordított. „Magyar századok” című népszerű magyar történeti összefoglaló művével a reformkori patrióta közgondolkodás nagyhatású formálója volt. Legismertebb verse a „Békesség-óhajtás”, amely Kodály megzenésítésében gyakran felhangzik énekkaraink műsorán. (N. J.)

virághét, a virágvasárnapot megelőző hét, amelyre sajtáságos ház körüli munkálatok hagyományozódtak. Kiskanizsán a különféle magokat ekkor vetik el a kertekben, ilyenkor végzik a nagymosást, a nagytakarítást és a meszelést. (K. E.)

virágvasárnap, (húsvét előtti vasárnap), egyházi szertartásokkal, népi szokásokkal tarkított *jeles napok* egyike. Barkát, más néven cicamacát szenteltettek a katolikus templomokban, amit a hívők később is nagy becsben tartottak, tartanak. Hitték, és sokan hiszik ma is, hogy megóvják otthonukat a villámcsapástól és a tűzvészttől. Régen ezért a szentelt barka egy részét a zsúpos házak eresze alá dugták, a többit gondosan elítették, és később a torokfájás gyógyítására használták. Hajdan a beteg tehenet, ökröt is a barka összemorzolt gubójával etették meg, mások az állatokat

megfüstölték vele. Ha vészesen villámlott, néhány barkát a tűzbe dobtak, hogy eloszlassák a felhőket. Lásd még *jeles napok, időjárásjósló nap* (K. E.)

Visszhang, 1924–25-ben megjelenő, a Dunántúl irodalmi, művészeti és társadalmi életének bemutatását célul tűző hetilap. Kezdetben Zalaegerszegen, később Nagykanizsán szerkesztette Fülöp János, Huhn Gyula és Kempelen Béla. Fülöp János, később pedig a Zrínyi Nyomda adta ki. Tartalmi és színvonalbeli hiányosságai miatt nem vált életképes lappá, így rövid időn belül eladták a *Zalai Közlöny* kiadóvállalatnak. Folytatása a *Dunántúli Kultúra* lett. Egyes számai az Országos Széchenyi Könyvtárban megtalálhatók. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Vitézi Rend, Horthy Miklós által az 1920. augusztus 11-i törvényerejű rendelettel alapított szervezet. Az első ünnepélyes avatásra 1921. május 22-én a lovagkori szokások alapján került sor. A rendbe csak az első világháborúban „életveszéllyel párosult hősi magatartást tanúsított személyek” kerülhettek be. A rend Törzsszékekre, azok pedig vármegyéenként Vitézi Székekre tagolódtak. Zala vármegye első székkapitánya Szentkirályi Gyula, a nagykanizsai járás hadnagya Radnóczy László, ügyésze dr. Bogáti Hajdú Gyula, orvosa dr. Bittera Zoltán volt. A felavatott vitézek földhöz, telekhez juthattak. Városunkban a *Katonaréten* alakítottak ki vitézi telkeket. Mind a címet, mint pedig a telket az első szülött fiú örökölhette. A második világháború után a rend működését betiltották. Nyugatra távozott tagjai Münchenben szervezték újjá. 1962-ben, mint lovagrend nemzetközileg elismertté vált. Hazánkban 1992 óta ismét törvényesen működik. Tagjainak köre bővült a második világháborúban, az *1956-os forradalomban* kitüntekkel, valamint egyenes ágú leszármazottiak közül nem csak a férfiakkal, de a nőkkel is. Zalában 1995-ben 21-en voltak a rend tagjai. Jelenleg számuk 71, közülük 13-an nagykanizsaiak. A zalai székkapitány dr. Farkas György. (T. A.)

vitorlázó repülés, lásd *Hungária Sportrepülő Egyesület, Nagykanizsai Repülőklub*

vívás, melynek múltja hazánkban 1824-re nyúlik vissza, a városban 1873-ig vezetik vissza történetét. Ekkor hirdettek először vívó tanfolyamot a *Zala-Somogyi Közlönyben*. Miután Kanizsa katonaváros volt, a vívás fortélyainak ismerete katonai elvárásnak is számított, ugyanakkor az érettségizett, a művelt ember egyik ismérveként a párbajképességet szokták ez idő szerint említeni. Rendszeres vívás azonban a 20. század első negyedéig nem volt. Akkoriban Budapestről érkeztek vívómesterek időszaki oktatásra. Két-három hónapos tanfolyamokat szerveztek, amelyeket bemutató és verseny zárt népes közönség előtt.

1904-ben a *Zalai Közlöny* közölte, hogy Lovas Gyula vívómester tanfolyamot rendezett, amelyre „civil- és katona sportmannok” szép számban jelentkeztek. Sőt, a gyermekeknek és hölgyeknek külön-külön tartottak vívásoktatást. Rendszeresen a *polgári egyesület* nagytermében volt a vívóakadémiák vizsgája.

Az első vívószakosztály a *Nagykaniszsai Torna Egyesület* keretén belül alakult meg. A vívás oktatása a sportkörben tanfolyami jelleggel történt. 1924-ben már nőket is oktattak a versenyzésre. 1924-ben Székely Tiborné (Marvalits Ilonka) is itt tanult vívni, aki 1945 után országos eredményeket ért el. A mestere Nizner Viktor volt. Az első adat katonatiszti versenyzésről 1924-ből való és 1928-ban már Nagykanizsa volt a vegyesdandár vívóversenyének színhelye. A magasszintű tisztí vívást mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a stockholmi tisztí Európa-bajnokságon *Orbán Nándor* győzött párbajtőrben. Az 1936-os olimpián ötösában Orbán S., Bartha 8. lett.

A század elején a középiskolák is kötelességüknek tartották a vívás oktatását, a vívás fortélyainak ismerete ugyanis társadalmi elismerést is jelentett. A *piarista gimnáziumban* 1905-től László József tanította a vívást a felső osztályokban heti két órában. 1926-tól Deák János nevéhez kötődött a vívás az intézményben. Az 1930–31-es tanévtől rendkívüli tárgynak számított a vívás, amit érdemjegyekkel is osztályoztak. Az 1935–36-os tanévtől a kard mellett a tört is oktatni kezdték. 1944-ben Deák katonai szolgálatra vonult be, csak 1947-től lett újra óraadó tanár, de a piarista vívás ekkor már nem éledt újjá.

A postán Horányi Barna kezdeményezésére indult újra a vívás Szávai György mester irányításával. Vív-tak, de versenyre nem jártak. 1959-től Szávai György munkahelyi elfoglaltsága miatt nem tudta vállalni az oktatást tovább, de ekkor már szerveződött az NVTE vívószakosztálya. 1959-ben Szabó János vívómester alakított vívószakosztályt. 80–90 fővel indultak az edzések. Kordics Magdolna, Vaska Ferenc, majd Bálints Károly segített a szervező és irányító munkában. A kezdeti helykeresés után hosszú időre a *Kun Béla Általános Iskola* adott otthont a vívásnak. Minőségi változás Kiss György főfoglalkozású vívómesterei megbízásával kezdődött a szakosztályban. (Főfoglalkozású edzők voltak: Gasztonyi János, Kisgyura István.) A következetes és széles bázison alapuló munka eredménye az lett, hogy először korosztályos, majd felnőtt OB I-es csapatok öregbítették az NVTE, majd a *MÁV NTE* hírnevét. A *MÁV NTE* munkacsarnoka után önálló vívóteremben folytatódott a munka. Országosan is a legkiválóbbak közé tartozik a társadalmi összefogással létrejött vívóterem, amely a versenyekre is kiváló lehetőséget ad. Az *úttörőházban* 1970-ben országos felhívás után alakult vívó szakkör 26 fővel. Hamarosan keresték a versenyzési lehetőséget is, így került megrendezésre 1972-ben először a

Fabik Kupa nevű verseny, amelyet 14 követett. A küzdelem nemzetközivé vált. Olimpiai bajnokok és világ-bajnokok voltak fővédnökei. Az úttörőház megszűnése után a *Zemplén Győző Általános Iskola* keretében, mint városi csúcscsakkör ma is működik a szakág. Lásd még *sportágak* (H. Gy.)

Víz- és Csatornamű Vállalat, lásd *Dél-Zalai Víz- és Csatornamű Vállalat*

vízellátás, a város egészséges ivóvízzel történő ellátásának megteremtése komoly gondot okozott Kaniszsán. A megfelelő mennyiségű és minőségű víz biztosítása érdekében először kutakat fúrtak, majd elkezdődött a vízvezeték-rendszer kiépítése. A vízellátás biztonsága érdekében víztornyokat kellett építeni. A különböző intézmények, üzemek és a növekvő lakossági igény megkövetelte a folyamatos vízvezeték-rendszer bővítést. A muravíz bekötése után a város végre megfelelő mennyiségű és tisztaságú vízhez jutott. A vízellátás feladatát a mindenkori vízmű vállalat látta el. Lásd még *Dél-Zalai Víz- és Csatornamű Vállalat*, *kutak*, *Tüköri professzor*, *víztorony*, *vízvezeték-rendszer* (P. J.)

vízerező, a humuszban leggazdagabb felső talajréteg víz általi részleges, vagy teljes lepusztulását jelenti, ami jelentősen csökkenti a talaj termőképességét. A város környezetének vályoggal borított dombsági felszínét főleg a nyári záporok föllazítják, majd miután a sok vizet a talaj nem képes elnyelni, az lefolyik, és magával sodorja a talajrézcsékket is. Minél meredekebb a lejtő és minél lazább a megművelt termőföld, annál jelentősebb a lepusztulás, annál mélyebb barázdákat vés a lefolyó víz a talajba. Szerencsére a város közigazgatási határain belül kevés az erősen erodált térség, mert az igazán meredek részeken erdővel, vagy gyepvel fékezik a lemosást. Leginkább a szőlők és a szántók területe van kitéve a nagyobb mértékű pusztításnak. Lásd még *talaj* (Cs. F.)

vízilabda, ami az egyik legnépszerűbb sportág Nagykaniszsán, az 1930-as évek elején kezdte térhódítását. A Herkules- és a strandfürdőn edző úszókból nőtt ki a helyi vízilabda-csapat, amelynek első jeles versenyzői a Bitera testvérek voltak. 1947–49-ben a MAORT MSE karolta fel a csapatsportágot. Az olimpiai bajnok Vértessy József irányítása alatt fénykorát élte a kaniszsai vízilabda. Sorra nyerték a mérkőzéseket, magabiztosan szerezték meg a területi bajnok címet, az NB I-es osztályozón azonban nem sikerült kiharcolniuk az élvonalbeli szereplést. 1950-ben átkerült az együttes a vasutasokhoz, ahol a játékos-edző, *Czulek József* vezetésével még három évig volt vízilabda. Harminc évvel később *Vecsey György* úszó-vízilabda edző irányítása alatt lendült fel újra a szakág, 1985-ben a

kanizsai fiatalok újra bajnoki pontokért küzdöttek az OB II-ben. Rövid ideig Cseh Sándor irányította a szakmai munkát, 1988-tól Szöllösi Csaba, az egykori kítűnő úszó a Kanizsai Vízmű SE csapatainak szakvezetője. Az OB II-ben a felnőttek 1998-ban a középmezőnyben végeztek. Lásd még *sportágak* (B. A.)

Vízilabda mérkőzéses strandfürdő
(Sz. T.)

vízkereszt, (jan. 6.) népszokásokban gazdag ünnep. Hozzá kapcsolódik az, a katolikus hívek körében kialakult szokás, hogy ilyenkor ittak egy kortyot a misén megszentelt vízből, így kívánva megelőzni a torokfájást. Az asszonyok egy üveg szenteltvizet haza is vittek, amivel a család öregei keresztet hintettek a ház összes helyiségére, még az istállóra és a kamrára is, kérvén Istent, mentse meg őket minden veszedelemtől. Délután a pap két ministránssal ugyancsak végigjárta és megszentelte a portákat. Kiskanizsán e napon szokták lebontani a karácsonyfát is, hisz ekkor ér véget a karácsonyi ünnepkör, s kezdődik a farsang. Lásd még *háromkirály-járás* (K. E.)

vízminőség, a felszíni és a felszín alatti vizek állapotára vonatkozó adatok összessége. Nagykanizsa és környéke felszíni vizeit tekintve a Zalai dombság déli lefolyású vízgyűjtő területéhez tartozik, amely a Murához kapcsolódik. A városkörnyék nem képez önálló vízrajzi egységet. A *Principális-csatorna* a terület valamennyi vízfolyását befogadó, rendezett állapotú, közcélú vízfolyás. A környék talaj- és rétegvizekben egyaránt gazdag. Lehetőségek rejlenek a Nagykanizsa környéki melegvizekben. A várostól 20 kilométerre található a Mura kavicsterasza, ebből perspektivikusan biztosítható a város vízszükséglete. Gondot jelent, hogy e folyó vize erősen szennyezett, magas a vas- és mangántartalma. A *talajvíz-utaknak* magas a nitrát-tartalma és bakteriális szennyezettsége. A felszíni vizek minősége az elmúlt évtizedekben romlott, mert a mezőgazdasági művelés vegyszerei, a dombhátak településeinek leszivárgó szennyje a felszíni vízfolyásokon keresztül távozik. Nagykanizsa éghajlatának fő jellegzetessége a sok csapadék. Az évi vízmérleg ezért vízfölsleggel zárul, ami a lefolyásviszonyok

kedvező alakulásában, a vízfolyások sűrűségében és a felszín alatti vizek viszonylagos bőségében is megmutatkozik. Lásd még *felszíni vizek*, *felszín alatti vizek*, *környezetminőség*, *Principális-csatorna* (B. L.)

vízmosások, aszók, a gyorsan lefutó záporvizek által a laza és lejtős felszínbe vajt formák, amikben ritka az állandó vízfolyás. Leggyakrabban az erdőkben találkozhatunk velük, ahol több évtized alatt alakulnak ki. A sűrű lombkorona, a vastag avartakaró ugyanis megakadályozza a lejtő leöblítését. Viszont a fagyott talajon történő gyors hóolvadás vizei, valamint a nagy záporok árhajai, amiket már a szivacszerű avar sem képes elnyelni, nagy és romboló energiákkal rendelkeznek. Egy vonalba összegyűlve mély, meredekfalú szurdokokat képesek kivájni. Ezek további nagybodása és hátrálása aztán már gyors lehet. Erre példa a nagybakónaki Csibiti-szurdok. Még gyakrabban keletkeznek vízmosások a szántókon és a szőlőhegyeken, ahol a műveléssel meglazított talajon szinte akadálytalanul rohan le a nyári záporok vize. Ha a lejtő meredek, akár méternyi mélységű árkok is keletkezhetnek egyetlen nagy zápor idején, amiket aztán majd az őszi szántáskor kell eltüntetni. Lásd még *felszíni alakzatok* (Cs. F.)

víztorony, mint a városi vízellátás biztonságát szolgáló létesítmény építése, a jelentős költségek miatt sokáig késett a városban. Végül is gróf *Zichy Aladár*, a város korábbi országgyűlési képviselője, már miniszterként járt közben a kormánynál, hogy az állam vállalja át Kanizsa vízellátással kapcsolatos tervezési költségeit. Az első két kisebb víztornyot végül is a katonaság építette meg. Ezt követően készült el, immár a város pénzén 1925-ben a mai Teleki úton álló 31 méter magas, 700 köbméter víztartalmú vasbeton víztorony. A város legújabb, az előzőeknél sokkal nagyobb víztornyát az 1970-es években adták át a Dózsa György út és Petőfi úr sarkán. E létesítmények már képesek kiszolgálni a város igényeit. Lásd még *helyi védelem*, *vízellátás* (P. J.)

vízvezeték-rendszer, az ivóvíz továbbítására szolgáló hálózat, melynek csiráját a katonaság építette ki a városban. E 15700 méter hosszú vezeték 1921-ben aztán a város vehette birtokba. Az ezt követő folyamatos rákötéseknek köszönhetően kialakult a belváros ellátására alkalmas körvezeték. Az 1929-30-as években, külföldi kölcsönöknek köszönhetően felgyorsult a hálózatbővítés, aminek az 1940-es években újabb lendületet adott az olajos házak bekapcsolása. Ekkorra már a vízfelhasználás megközelítette a napi 400 köbmétert. Az 1950-es évektől a város terjeszkedése, a lakótelep-építések megkezdése tovább növelte a vízvezeték-hálózat hosszát, ami ma már behálózta az egész várost. Lásd még *vízellátás* (P. J.)

völgyek. a domborok közötti hosszán elnyúló alacsonyabb térszínnek a város környezetében mindenütt többé-kevésbé észak–déli irányúak. Figyelembe véve a dombtetők magasságát, amik persze sokat koptak az évezredek során, és a völgytalpak mélységét, könnyen belátható, hogy sok milliárd m kőzetnek kellett távoznia az idők során e völgyekből. Ez a folyamat ma is tart, sőt az emberi földművelés során még föl is gyorsult. A lejtés irányába húzódó, többnyire észak-déli irányú völgyeket konzekvens völgyeknek nevezüek. Helyenként, ezekhez kapcsolódóan, úgynevezett szubszekvens oldalvölgyek is létrejöttek, még változatosabbá téve ezzel a völgyhálózatot. A nagyobb völgyek alján vizek csordognak, amik a felszín alatt szivárgó talajvizekből táplálkoznak. A kőzetanyagok kihordói a völgyoldalakra lerohanó nagy záporok árvizei, amik gyakran elöntik a völgytalpakat is. A kiskanizsai térség lapos völgyei részben a hajdani vízfolyások elhagyott medrei, részben a szél által kifújott barázdák. Lásd még *felszíni alakzatok* (Cs. F.)

Volt Hadifoglyok Bajtársi Szövetsége, lásd *Nyugdíjas Katonatisztek és Tiszti Özvegyek Országos Egyesülete*

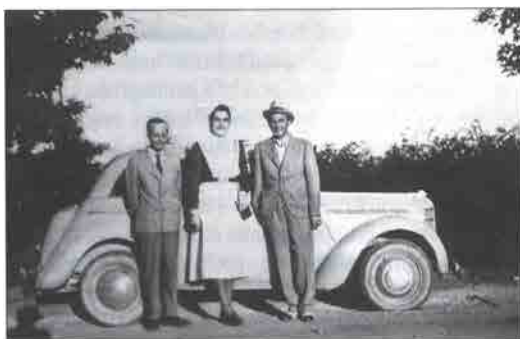
vonzásterület ... (Cseke Ferenc: Nagykanizsa vonzásterülete, Nagykanizsa természeti viszonyainak értékelése a településfejlődés és a gazdasági élet szempontjából, Nagykanizsa milyen mértékig támaszkodhat a városkörnyék élelmiszeripari nyersanyagaira? 1993, 94 oldal. Nagykanizsai honismereti füzetek 5.), füzetben megjelent három dolgozat a város vonzásterületéről, a város természeti viszonyairól és a környék élelmiszeripari nyersanyagairól. A vonzásterületet tárgyaló rész 1969-ben íródott, amely az 1960-as évek végi adatfelvétel és statisztikai elemzés alapján a körzet jellemzőinek meghatározására vállalkozik, tárgyalja a közigazgatási, közlekedési, ipari, kereskedelmi, kulturális, egészségügyi és idegenforgalmi sajátosságokat. A „Nagykanizsa természeti viszonyainak értékelése a településfejlődés és a gazdasági élet szempontjából” című 1986-os fejezet az éghajlat, a domborzat, a talaj, a nyersanyagok és a víz jellemzőit taglalja a tárgyalt területen. Az utolsó, „Nagykanizsa milyen mértékig támaszkodhat a városkörnyéke élelmiszeripari nyersanyagaira?” című, 1987-ben született dolgozat a nyolcvanas évek első felének számsorait elemzi. A tárgyalta területek: Tejipari Vállalat, sörgyár, szeszipar, Zala Megyei Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalat nagykanizsai egysége, Sütőipari Vállalat, PANNONVIN Borgazdasági Kombinát Zala Megyei Kirendeltsége, húszüzemek, Zöldért és ÁFÉMSZ. Lásd még *gazdasági kiadványok, Nagykanizsai honismereti füzetek* (Cz. Gy.)

Vörös Csillag Termelőszövetkezet, 1949. szeptember 12-én 238 kataszteri hold területen, 14 családdal,

összesen 21 taggal alakult mezőgazdasági üzem. 1951–52-ben a tagok száma bővült, a szövetkezet területe meghaladta a 800 kataszteri holdat. A termelőszövetkezeti csoportok – a sánci Új Élet, a kiskanizsai Petőfi, a palini József Attila – csatlakozása 1965. január 1-jével fejeződött be. A művelési ágak között a szántóföldi növénytermesztés, a kertészkedés, a szőlészet, az állattenyésztés területén pedig a tehenészet, valamint a szarvasmarha hizlalás volt a legjelentősebb a Vörös Csillag Termelőszövetkezet tevékenységében. A szövetkezet a termelőszövetkezeti csoportokhoz csatlakozva az *Alkotmány* Mezőgazdasági Termelőszövetkezet egyik jogelődje volt. (J. I.)

Vörös János (1897. Csabrendek - 1963. Nagykanizsa), szobrászművész. Sümegen járt polgári reáliskolába, majd géplakatos segédként dolgozott. 1924-től végezte el Sidló Ferenc tanítványaként a Képzőművészeti Főiskolát. 1928-ban kedvező sajtóvisszhanggal mutatkozott be a Múcsarnokban. 1934-ben nyertes pályaművet adott be Attila hun király szobrának elkészítésére a soproni katonai főreáliskola pályázatára. Az impozáns, betonból készült szobor a második világháborúban megsérült, a közelmúltban állították fel ismét. Hamarosan Sopronba költözött, ahol műtermet és rendszeres fizetést is kapott. 1942-ben Lentiben vállalt munkát, majd a háború után Nagykanizsán telepedett le. Köztéri szobrainak nagyobb része megsemmisült, de az Attila-szobron túl a *DKG* udvarán áll az Újtök című alkotása. Zalaegerszegen látható a Göcseji Múzeum előtti mártírelmüküve, valamint a Postabank épületének oldalán két reliefe. Több alkotását őrzi a *Thúry György Múzeum*. (K. L.)

Vöröskereszt Egyesület, a nemzetközi segélyszervezet 1914-től működő helyi csoportja. Tagjai kezdet-

Balról ifj. Knortzer György vöröskeresztes titkár
A tűzvédelmi kiállítás anyagából

ben önkéntes betegápolást végeztek, segítették a hadszíntéri kórházak munkáját, hadifoglyokat fogadtak és sebesülteket ápoltak. 1920-tól már számvizsgáló bizottságot választottak, támogatókat szerveztek, tagsági díjat szedtek, véradókat toboroztak, szociális

tevékenységet végeztek. 1930-tól segélyhelyeket alakítottak ki a városban, 1935-től vidéki állomásokat szerveztek. A második világháború idején az egyesület fő tevékenysége a hadifoglyok fogadása és ápolása volt. 1945-től a szervezet Magyar Vöröskereszt néven folytatta tevékenységét és tömegszervezetté vált. A városban jelenleg 90 felnőtt és 11 ifjúsági vöröskeresztes alapszervezet tevékenykedik. Az elnökök a kezdetektől napjainkig: dr. Pihál Viktor, dr. Fábián Zsigmond, dr. Szollár István, dr. Düh András, dr. Nemesvári Márta. A titkárok: Gürtler Ferenc, ifj. Knortzer György, dr. Szűcs László, Lengyel Józsefné, dr. Buzássy Sándorné, Antal Istvánné. (T. S.)

Wajdits János nyomdája, a legrégebb kanizsai nyomda. A könyv fontosságára hivatkozva 1836-ban kért nyomdaalapítási engedélyt, ám ezt szakképzettségének hiányára hivatkozva a Helytartótanács elutasította, hiába támogatta azt a megye is. A döntésbe a könyvkötő, könyvkereskedő Wajdits nem nyugodott bele, titokban mégis üzembe helyezte nyomdáját. 1839-ben megjelentette „Kotzebue Ágoston jelesebb színdarabjait”, ám a szigorúbb büntetést elkerülte, mert ez a mű a második kiadás volt, s az elsőt Kassán már látta a cenzor. Tevékenységét így is fel kellett függesztenie. Nyomdáját azonban nem számolta fel teljesen. Bizonyítja ezt, hogy a fia, idősebb *Wajdits József* nevének feltüntetésével később megjelent kiadványok, nyomatosok az 1841-es, az 1843-as, 1845–46-os és az 1846-os évekből valók. (H. Gy.)

Wajdits József (1832 ? – 1895. augusztus 15. Nagykanizsa), nyomdász, könyvkereskedő, lapkiadó. Apja *Wajdits János*, akinek 1832-től könyvkereskedése, könyvkötészete és kölcsönkönyvtára volt Nagykanizsán. Tanulmányait feltehetően külföldön folytatta, hiszen a könyvszakmában szerzett bizonyítványait Triesztben, Grazban, Bécsben, Laibachban és Stuttgartban állították ki. Apjától 1858. augusztus 1-jén vette át az üzlet irányítását. 1861 januárjában egy kő- és könyvnyomda működtetésére kapott engedélyt a helytartótanáctól. 1862-ben létrehozta az első tartósan fennálló zalai újságot, a *Zala–Somogyi Közlönyt* (1874-től *Zalai Közlöny*). A sajátján kívül bekapcsolódott több, hosszabb-rövidebb életű újság előállításába. Ilyen volt például az 1868–69-ben megjelenő hölgy éleclap, a *Kandi Klári*, valamint az *Adatok Zala megye történetéhez* című, *Bátorfi Lajos* által szerkesztett történeti folyóirat. Nyomdája – a többszöri kiadásokat is beleszámítva – körülbelül 200 kiadványt bocsátott ki. A nyomtatás és könyvkereskedés mellett az apjától örökölt kölcsönkönyvtárat is fenntartotta. Külföldi kapcsolatait tanúsítják a *Zala–Somogyi Közlönybe* Svájból, Németországból és a Monarchia nem magyar területeiről érkezett hirdetések. Üzletének folytatása mellett a publikálásra is sza-

kitott időt, cikkei a *Corvinában* jelentek meg. 1891. március 1-jén betegsége miatt üzlete vezetését átadta fiának, ifj. *Wajdits József*nek. (ZMÉL)

Wajdits József (ifjabb) **nyomdája**, 1918-ig működő nyomda, amely egyenes folytatása idősebb Wajdits József 1861-ben alapított nyomdájának. Az apa betegsége miatt adta át 1891-ben vezetését fiának, aki később szerkesztő és laptulajdonosként is ismertté vált. A nyomda a századforduló környékén 10 embert foglalkoztatott napi 9 órás munkaidőben. 1918-ig itt nyomták a *Zalai Közlönyt*, de a cég rendelkezett könyvkereskedéssel, kölcsönkönyvtárral, valamint könyvkötéssel is. 1918-ban, amikor ifj. Wajdits József lemondott a *Zalai Közlöny* tulajdonjogáról, megszűnt nyomdája is. Családja ezután az 1950-es államosításig könyv- és papírkereskedéssel foglalkozott. Lásd még *Nagykanizsai Takarékpénztár Székháza* (H. Gy.)

Walbach Mór, a *Nagykanizsai Torna Egylet* elnöke. Az *Önkéntes Tűzoltó Egyesület* alapítója, s elnöke 1871 és 1878 között. (T. S.)

Weis Lipót és Fia nyomdája, a 19. század végén működő 7 helyi nyomdaüzem egyike. 1885-ben alapították, de az első világháború kitérését már nem érte meg. Újságkiadással is próbálkozott. 1889-90-ben kiadója és nyomdája volt a *Zalai Hírlap 1.*-nek, és itt készült a *Nagykanizsa és Vidéke* napilap is. Emellett városi és megyei nyomtatványok, kisebb terjedelmű könyvek kerültek ki e nyomdából. (H. Gy.)

Weiser Gépgyár és Vasöntöde, 1886-ban alapított mezőgazdasági gépgyár. Weiser János 1842-ben hozta létre a városban vaskereskedését fiával, Józseffel. Ebből fejlődött ki 1886-ra a Weiser Gépgyár és Vas-

A Weiser Gépgyár dolgozói 1909-ben
(T. Gy. M.)

öntöde, amely csakhamar széleskörű elismertségre tett szert. Termékeik közül különösen a „Perfecta” sorvetőgép és az amerikai rendszerű „Zala”- drill vetőgép, valamint az egy- és kétvasú ekék váltak köz-

kedvelté. A cég 1893-ban első díjat nyert vetőgéppel egy kiállításon, és termékeit bemutatta a millenniumi kiállításon is. Törökországba, Olaszországba és a Balkán-félsziget országaiba is szállított. A gyárban vasöntöde is működött. (H. I.)

Weiser-ház, a Fő út 9. szám alatti eklektikus stílusú lakóház. Az épület helyén korábban állott földszintes házak helyén 1885-ben építették fel a jelenleg látható kétemeletes palotát. Tervezője *Ludwig Schöne* (lásd *Schöne, Ludwig*) bécsi építész volt, építtetője az ismert nagykanizsai gépgyáros, Weiser József. A földszinti üzlethelyiségekben a század elején Weiser József vaskereskedése és Kreiner Gyula nürnbergi rövidáru üzlete, az 1920-30-as években a Fischer és Bäder vaskereskedése működött. Az épület földszintje kváderezett, a főbejáratot s az üzletbejáratot szépen faragott, emberarc ábrázolásos zárókövel díszítették. Homlokzata gazdagon díszített, két szélén félköríves

A Weiser-ház (bal oldalon) 1896–97-ben (T. Gy. M.)

alaprajzú zárt erkélyek határolják (konzolokkal, az erkélyablakok között korinthizáló fejezetű pillérekkel, a könyöklőpárkány alatt körben baluszteres betéttel), középen egy egyszerűbb, konzolos, baluszteres nyitott erkély látható. Az erkélyajtó, s két oldalán az ablakok félkör alaprajzú oszlopokkal keretezettek, felül timpanonnal, alul baluszteres betéttel díszítettek. A második emeleti ablakok könyöklő- és szemöldökpárkányai is konzolokkal alátámasztottak, a szemöldökpárkányok felett gazdag stukkódíszítéssel hangsúlyozottak. Gazdag konzolos főpárkánya felett három baluszteres mezővel díszített. 1992 óta helyi védelem alá tartozó épület. Lásd még *helyi védelem* (K. Zs.)

Weisz Ignác Jéggyára, 1934-ben alapított gyár. 1942-ben befektetett állótőkéje 4 ezer pengő, forgótőkéje 1 ezer pengő volt. Egy szakmunkást alkalmazott. Munkáslétszáma 2 fő. A gyár villamosmotor-kapacitása 6,6 LE. Termelési értéke 3439 pengő. Az államosítás után Zala megyei Szesz- és Szikvízipari

Vállalat Nagykanizsai Szikvíz- és Jégüzeme néven működött tovább. (H. I.)

Westel 900 GSM Mobil Távközlési Rt., rádiótelefonok és szolgáltatásaik értékesítéssel, valamint az ehhez kapcsolódó ügyfélszolgálatl foglalkozó társaság. Helyi mintaboltjának elődje, a Westel Rádiótelefon Kft. irodája 1992-ben nyílt meg a városban. Mai üzemeltetője 1997-től a Westel 900 GSM Mobil Távközlési Rt. Vezetője Cseresnyés Péter. Lásd még *a kötet támogatói* (387. oldal), telefon

Windisch (Véri) Dénes (1898. augusztus 8. Zákány -

Windisch (Véri) Dénes

1982. augusztus 19. Nagykanizsa), fogász, 1945. április 9 és 1945. december 19 között a város polgármestere. Családjá a század elején költözött Nagykanizsára. Katonaként több kitüntetést kapott az első világháborúban, majd kitanulta a fogász szakmát. 1923-ban feleségül vette Révész Magdát, akivel Olaszországba ment. Pesaróban, majd Anco-

nóban éltek. 1928-ban költöztek vissza Nagykanizsára. 1930-tól 1932 közepéig Argentínában élt, először Buenos Airesben, majd Rosario de Santa Fében dolgozott. 1933-tól Algírban éltek. 1938-ban hazalátogattak, de mint hadköteles, már nem hagyhatta el az országot. 1941–1942-ben a katonai fogászatot rendelt, és a Zrínyi Tornaegylet futballcsapatának tréneré lett. Szociáldemokrata volt, ismerte Szakasits Árpádot, Marosán Györgyöt, Kéthly Annát, akit különösen nagyra becsült. Közismerten baloldali meggyőződése miatt 1944. október 15-én, a Horthy-proklamáció után a nyilasok elől Budapestre szökött. A nyilas Számonkérő Szék halálra ítélte, de nem tudták elfogni. Feleségét és lányát letartóztatták és deportálták. 1945 áprilisának elején a *Szociáldemokrata Párt* megbízásából visszajött Nagykanizsára és bekapcsolódott a politikai életbe. A *nemzeti bizottság* április 5-én megbízta a polgármesteri teendőik ellátásával. Fő feladata a közellátás biztosítása, a város életének újraindítása volt. Nevéhez kötődik a *Szovjet hősi emlékmű* megépítése, és a piac áthelyezése az Erzsébet térről a *Vasemberház* udvarára. Az új piacot a lakosság „vindics-piacnak” nevezte. 1945 decemberében közéleti korrupcióval vádolták, és Zala vármegye alispánja 1945. december 19-én felfüggesztette tisztségéből. 1946-ban felesége válókeresetet nyújtott be, s elváltak. Nevét 1947-ben Véri Dénesre magyarosította,

majd 1948 tavaszán Budapestre költözött. A hetvenes évek végén tért vissza Nagykanizsára. Lásd még *második világháború utáni közigazgatás* (G. T.)

Winkler Ernő (1894. január 20. Újpest – 1945 ?), fő-

Winkler Ernő
(ZMÉL)

rabbi, történész. A budapesti Rabbiképző Intézet növendéke volt, közben egy évig a berlini rabbi-szemináriumban is tanult. 1917-ben Budapesten bölcsész-doktorrá, két év múlva pedig rabbivá avatták. Ettől kezdve elhurcolásáig Nagykanizsán főrabbi. Jelentős szerepe volt a város közéletében, főleg az emberbaráti intézmények

munkájában. Felesége *Munkácsi Noémi* költőnő volt. Tanulmányaiiban a zsidóság múltjával foglalkozott. Ismertebb műve az „Adalékok a zsidó eskü történetéhez” (Bp., 1917). (N. J.)

Winkler Lajos (1863. május 21. Arad - 1939. április

Winkler Lajos
(M. O. M.)

14. Budapest), vegyész, egyetemi tanár, akadémikus. Budapesten folytatott egyetemi tanulmányai után 1889-ben avatták gyógyszerészdoktorrá, majd Than Károly tanársegédéként dolgozott. 1893-tól egyetemi magántanár, 1902-től az egyetem I. számú kémiai intézetének igazgatója. Tudományos tevékenysége elsősorban a klasszikus kémiai

analitikai módszerek fejlesztését, tökéletesítését szolgálta. A korszerű gyógyszerészképzés egyik hazai megteremtője. Külföldi és hazai folyóiratokban megjelent publikációinak száma meghaladta a kétszázat. Fő műve: *Untersuchungsverfahren für das chemische Laboratorium* (Stuttgart, 1936). Nagykanizsán szak-középiskola őrzi nevét. (S. L.)

Winkler Lajos Vegyipari Technikum, lásd *Zsigmondy Vilmos és Winkler Lajos Műszaki Középiskola*

Wlassics Gyula (1852. március 17. Zalaegerszeg - 1937. március 30. Budapest), jogász, miniszter. A család 1854-ben költözött Nagykanizsára. Az elemi

iskolát és a középiskola alsó osztályait itt végezte,

Wlassics Gyula
(ZMÉ)

majd tanulmányait a fővárosban folytatta, ahol jogi diplomát szerzett. 1890-tól egyetemi tanár, majd vallás és közoktatásügyi miniszter (1895–1903). Jelentős reformokat kezdeményezett és vezetett be. Később újra egyetemi tanár, majd a Közigazgatási Biróság elnöke. 1918-ban a főrendiház, 1927–35 között a felsőház elnöke.

1923-tól tagja a hágai választott bíróságnak. Jogi és művelődéspolitikai kötetei jelentősek. (N. J.)

Wlassits Antal, városbíró. 1848-ban *Csány László* mellett kormánybiztos, majd mint a helyi nemzetőrség kapitánya teljesített szolgálatot Nagykanizsán. Az abszolutizmus idején visszavonult és szőlőműveléssel foglalkozott. 1861–65 között városbíró, majd 1872-ben a nagykanizsai *törvényszék* megszervezője, vezetője. E tisztjét 1883-ig töltötte be. *Deák Ferenc* közeli barátja. Nagy jogi tudású, széles látókörű kriminalista. Fia, báró *Wlassics Gyula*, egykori vallás- és közoktatásügyi miniszter. (I. A.)

Z'ART Kör Egyesület. 1995-ben 21 taggal alakult művészeti egyesület, melynek elnöke Stamler Lajos festőművész. Célja a Zala megyében élő, onnan elszármazott, illetve a megye kulturális hagyományaihoz kötődő fiatal képző- és iparművészek munkásságának támogatása, továbbá egyéni és csoportos bemutatkozási lehetőségek biztosítása. Működését pályázatok és szponzori támogatás útján fedezi. Szakmai kapcsolatot tart fent más, hasonló jellegű egyesületekkel. 1995–97 közötti nyári, Csapiban, Valkonyán, Újudvaron rendezett alkotótáborai jó fórumot teremtettek a fiatal művészeknek az együtt alkotásra és gondolkodásra. Az itt született munkák Nagykanizsán és Kaposváron is bemutatásra kerültek. A kanizsai Hyány Galériában két alkalommal is nagy sikerrel megrendezett „Házi Sárkányok” című kiállításnak az egyesületi tagokon túl meghívott dunántúli alkotók is résztvevői voltak. (K. L.)

zajszennyezés, a zajártalom, a városlakókat érő környezeti ártalmak egyik sajátos területe. Viszonylag új fogalom, az olyan nem kívánatos vagy túl erős hangjelenségek összefoglaló neve, amik már az egyén élettevékenységét zavarják. Az ipari tevékenység térségünkben nem produkál jelentősebb zajhatást, viszont viszonylag állandó zajforrás a városközponti közúti köz-

lekedés. A járművek számának gyors növekedése, ugyanakkor a kocsik előregedése következtében e zajhatás egyre erősödik. A Király utcában élők helyzete veszélyesnek (75 dBA), a Széchenyi téren, a Deák téren, a Fő úton, a Magyar utcában élők helyzete súlyosnak (70 dBA) tekinthető. A többi terület elfogadható zajszinttel rendelkezik. Az általános rendezési terv kijelöli a szükséges védőtávolságokat. A vizsgálatok szerint a legnagyobb határérték-túllépések a *Principáliscsatorna* és a szombathelyi vasútvonal közötti régi városon keresztül haladó közút belterületből kilépő szakaszain vannak. Lásd még *környezetminőség* (B. L.)

Zala, 1893. február 14-én megjelenő, *Fischel Fülöp* nyomdájában készült újság, amelynek fejlécén ez volt olvasható: „Ez egyszer nem politikai, de jogos tartalmú lap.” A többi, a városban már rendszeresen megjelenő újság háttérbe szorította, így hamarosan megszűnt. Egyetlen fellelhető példánya az Országos Széchenyi Könyvtárban található. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Zala I., a *Zala–Somogyi Közlöny* utódjaként 1873 és 1922 között folyamatosan megjelenő, változatos profilú sajtótermék. Megyei közművelődési, társadalmi és gazdasági hetilapként indult, de 1882-ben fejlece már a politikai szót is tartalmazta. Működését, szellemiségét tekintve rendkívül széles skálát járt be, számain végig követhető a polgári sajtó fejlődésének útja. Volt hivatalos közlöny, de a szabadelvű kör lapja is, illetve csak politikai, majd vegyes tartalmú hetilap. Mások a bankok és takarékpénztárak hivatalos közlönyeként jegyezték. Jelentkezett az *Önkéntes Tüzoltó Egyesület*, valamint a Maláta és Serfözde Rt. lapjaként is. Lényeges változást hozott a lap életében az 1897-es év. Ekkor politikai és vegyes tartalmú újság lett. 1902-től politikai lapként, 1905 áprilisától pedig heti hatszori megjelenésű politikai napilapként élt tovább. Cikkeiből, a különböző írások hangneméből egyértelműen következik kormánypárti irányultsága. Felelős szerkesztőinek többsége a nagykanizsai sajtóélet meghatározó személyisége volt. Időrendben: *Hoffmann Mór*, *Varga Lajos*, *Györffy János*, *Fischel Fülöp*, *Csorba (Palotai) Ákos*, *Fischel Fülöp*, *Kánitz Béla*, *Löke Emil*, *Fischel Fülöp*, *Szalay Sándor*, *Nagy Samu*, *Gürtler István*, *Fischel Lajos*, *Tóth Zoltán*, *Oláh Árpád*. Az újságnak legnevezetebb főmunkatársai: *Bátorfi Lajos*, *Hoffmann Mór*, *Hirschler Jenő*. Kiadói és nyomdái: *Fischel Fülöp és Fia*, *Zalai Hirlapkiadó és Nyomda Rt.*, *Zalai és Gyarmati Nyomda*. Példányait az érdeklődők az Országos Széchenyi Könyvtár, a *Thúry György Múzeum* és a *Városi Könyvtár* mikrofilmtárban olvashatják. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Zala II., 1932-ben politikai lapként indult, de csak pár hónapig működő napilap. 1933. március 11-én je-

lent meg utóljára. Addig *Urbán Gyula* szerkesztésében, illetve *Ihász Ernő* felelős kiadásával hetente hat-szor került az utcára. Tulajdonosa *Somogyi Béla* letenyei képviselő volt, a lapot *Nádai Ferenc* nyomdájában készítették. Megszűnésének körülményeiről a *Zalamegyei Újság* írt. Példányai közgyűjteményben nem találhatók. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Zala III., a nagykanizsai Egyesült Front hivatalos lapjaként 1945. április 7-én induló és 1956. október 28-ig megjelenő, a korszak változó ideológiáját, politikai strukturáját jól tükröző napilap. 1945. október 2-ától még demokratikus politikai lapként jegyzik, 1950 októbertől viszont már a *Magyar Dolgozók Pártja* Zala megyei Bizottságának napilapja. Ekkor szerkesztősége, kiadása és nyomása is Zalaegerszegre került. Szerkesztői *Soltész Imre*, *Bencze Jenő*, *Szántó Jenő*, Zalaegerszegen pedig *Vasvári Ferenc* és *Benkő Károly* voltak. 1955 júliusától szerkesztőbizottság készítette és az MDP megyei bizottsága és a megyei tanács adta ki. Példányai az Országos Széchenyi Könyvtárban található. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Zala aranykönyve, (Benedek Rezső: *Zala aranykönyve*, 1938. 131) A szerző az 1937-ben megjelent Nagykanizsa megyei város címtára című munkája után 1938-ban tette közzé Nagykanizsa város „aranykönyvét”, ki-kicsodáját. A kötetben egy-másfél oldalas fényképes életrajzokban mutatja be Nagykanizsa közéleti személyiségeit. A 100 szerepeltetett személy közül 93 kötődött szorosan a városhoz, ők a következők: *Anek György*, *Aradi Antal*, *Babóchay György*, *Balog Dezső*, *Bentzik Ferenc*, *Bentzik József*, *Bentzik Lajos*, *Bentzik Sándor*, *Berti Gizella*, *Bertin József*, *Bittera Zoltán*, *Blankenberg Imre*, *Boda Károly*, *Bogáti Hajdú Gyula*, *Büchler Mór*, *Czirfusz Viktorin*, *Desseő Mihály*, *Diskai Imre*, *Erős Alajos*, *Fabián Zsigmond*, *Frank József*, *Fritz József*, *Garai Frigyes*, *Goda Lipót*, *Gozdán Ernő*, *Hegyí Lajos*, *Hennig Alfréd*, *Hirschler Sándor*, *Hoffmann Henrik*, *Horváth Athanáz*, *Horváth Géza*, *Horváth István*, *Kelemen Ferenc*, *Kelemen Rezső*, *Kenedi Imre*, *Kertész Béla*, *Kirschner Mór*, *Kleinfeld Ignác*, *Knortzer György*, *Kovács András*, *Kovács József*, *Köő János*, *Krátky István*, *Kürönya István*, *Magas Mihály*, *Makáry Vilmos*, *Márkus Károly*, *Medlotvits József*, *Medlotvits Márton*, *Merkly-Bellus József*, *Mező Ferenc*, *Miholcsek Miklós*, *Mutschenbacher Edvin*, *Novai Imre*, *Papp Oszkár*, *Péter Hugó*, *Polónyi Antal*, *Prack István*, *Rajki István*, *Reichenfeld Gyula*, *Rusorán Lajos*, *Sabján Gyula*, *Samu Lajos*, *Schiller Vilmos*, *Schless Gyula*, *Schmidt Imre*, *Schölf Rezső*, *Schwartz Károly*, *Simon György*, *Stern Sándor*, *Streneck Zsigmond*, *Szabady Lőrinc*, *Szabó József*, *Szabó Sándor*, *Szakáll Gyula*, *Száva Nándor*, *Székács Pál*, *Szépudvary László*, *Szigethy Aladár*, *Szőnyi Sán-*

dor, Tersztenyák László, Tholway Zsigmond, Tóth Béla, Turek Géza, Vécsey Barna, *Vécsey Zsigmond*, Vermes Géza, Waligurszky Antal, Waligurszky Béla, Weisz Lajos, *Winkler Ernő*, Winkler Ernőné *Munkácsi Noémi*, Zsigmond József. Az életrajzok mellett intézmények, gazdasági egységek, így a Nagykanizsai *Kaszinó*, a VOGÉ és a STOSZ nagykanizsai csoportja, Schütz Sándor és Fia Divatáruháza, a *Nagykanizsai Néptakarékpénztár Rt.*, Halász Sándor fényképészeti műterme működésének rövid ismertetését is megtalálhatjuk a kötetben. Lásd még *címárak, város-történeti kiadványok* (K. F.)

Zala Károly és Társa nyomdája, 1917-ben alakult nyomda, ami 1918 elejétől már a *Zalai Közlöny*t nyomta. Tulajdonosai 1920-ban megvették a *Zalát* is, hogy egy keresztény, nemzeti irányultságú lapot adhassanak ki. Miután ez nem sikerült, az újság, s vele együtt a nyomda is megszűnt 1922. szeptember 30-án. (H. Gy.)

Zala Márk, művésznevéen Márkus László (1949. Nagykanizsa – 1985. Budapest) színművész. Első szerepeit a gimnáziumi diákszínjátszó körben alakította. Több nagy sikerű darabban együtt játszott *Majczen Máriával*, Balázsovits Lajossal és Dúró Gyözővel. A Színi Akadémia elvégzése után a 25. Színházban kezdte életpályáját. Ezután a Népszínház (1978), majd a Győri Kisfaludy Színház (1981) és a Szolnoki Szigligeti Színház (1982-től) művésze volt. Főleg klasszikus drámák főszerepeit alakította nagy átéléssel. (D. L.)

Zala (Megyei) Nyomdavidállalat, 1913-ban alakult, kizárólag lapkiadással foglalkozó nyomda. 1913-tól a Zalavölgyi Hírlapot nyomta, amely azonban az első világháború alatt már csak ritkán jelent meg. A tanácsköztársaság idején a *Zalai Népakaratot* adta ki. Nyomtatványokat, könyveket is készítettek itt, de miután a többi helyi nyomdával nem bírta a versenyt, 1919 végén működése megszűnt. (H. Gy.)

Zala megye földrajzi nevei, lásd *földrajzi nevek*

Zala Megyei Általános Tanító Testület Nagykanizsai Járási Köre, 1879-ben alakult testület, melynek céljai között a tanítók továbbképzése és az érdekvédelem szerepelt. Az 1868-as népoktatási törvény a bérminimumot évi 300 forintban határozta meg, ezzel szemben a zalai átlag 194 forint volt. 1889-ben a minisztérium a minimumot 400 forintban állapította meg. A nagykanizsai tanítók ezt követően többször is kérelemmel fordultak a városhoz, amit a közsélmény és a sajtó is támogatott. A fizetésemeléssel párhuzamosan mozgalmat indítottak az állami tisztviselőkével azonos nyugdíjért. Az anyagi gondok miatt a testület 1879. november 20-i közgyűlésén segélyala-

pot hozott létre, amihez *Hoffmann Mór* 20, Smidt Károly pedig 10 forinttal járult hozzá. A kör tagjai kötelezték magukat, hogy e célra minden félévben 25 krajcárt fizetnek be. 1875-ben a hajdani kanizsai tanító, *Péterfy Sándor* kezdeményezésére megalakult a Magyarországi Tanítók Eötvös Alapja, ehhez a kanizsai testület 1877. november 29-én csatlakozott. A továbbképzések legfontosabb szinterei a tantestületi összejövetelek voltak. Ezek az elméleti előadások mellett folyamatosan zajlottak a könyv- és tankönyvismertetések, a bemutató tanítások. Lásd még *egyesületek* (K. I.)

Zala Megyei Általános Tanítói Testület, 1870. január 20-án Nagykanizsán megalakult megyei testület, melynek célja a tanítók továbbképzése és érdekvédelem volt. Eötvös József az 1868-as népoktatási törvény megalkotásával új alapokra helyezte a magyar közoktatást. Az 1868. évi 38. tv. ebből kiindulva előírta, hogy a „községi nép és polgári iskolai tanítók kötelesek minden tankerületben tanítói testületté alakulni.” A tankerületi tanítói testület annyi körre oszlott fel, ahány járása van a megyének. A testületek szervezése már 1868-ban elkezdődött. A megyei tanítótestület létrehozásában nagy szerepet vállalt az akkor már működő kanizsai kör és a Nagykanizsán székelő megyei tanfelügyelő, *Bója Gergely*. A kör tagjai közül kerültek ki a vezetőség tagjai: Bója Gergely, Nucsecz József, Horváth Pál, *Hajgató Sándor* és *Hoffmann Mór*. Az 1873. szeptember 25-én tartott tisztújító közgyűlés által választott 9 tagú vezetőségben 7 kanizsai pedagógus foglalt helyet. Lásd még *Zala Megyei Általános Tanító Testület Nagykanizsai Járási Köre* (K. I.)

Zala Megyei Cigányok Független Szervezete, 1992-ben alakult cigány társadalmi szervezet, amely elsősorban a cigányság érdekvédelméért szerveződött. (K. F.)

Zala megyei Élelmiszer Kereskedelmi Vállalat, lásd *kereskedelem, ZÉTA*

Zala megyei Gazdasági Takarékpénztár, 1886-ban alakult pénztintézet, ami a városban működő gazdasági szervezetek kezdeményezésére és közreműködésével jött létre. Fennállása alatt megfontolt, mondhatni óvatos üzletpolitikát folytatott. Kerülte a túlzott kockázatot, így csak csekély veszteség érte a pénztintézetek számára oly nehéz 1920-as évek közepén és második felében. A takarékpénztár jó kapcsolatokat ápolta a többi helyi pénztintézettel és a Pénztintézeti Központtal is. Az 1920-as évek derekától dr. *Plihál Viktor* magyar királyi kormányzótanácsos, felsőházi tag, földbirtokos volt az elnöke. Az igazgatóságban és a választmányban sok nagykereskedő és földbirtokos foglalt helyet. Lásd még *bankok* (P. J.)

Zala megyei Illetékkiszabási és Forgalmi Adóhivatal Nagykanizsai Kirendeltsége, lásd *APEH*

Zala Megyei Munkaügyi Központ Nagykanizsa Kirendeltsége, lásd *munkaügyi központ*

Zala Megyei Nyomdaipari Vállalat, az 1949-es államosítás után létrejött nyomda. Közvetlenül a második világháború után még több családi nyomda is működött a városban, az államosítás ezeket tömörítette e vállalatba. Központja a Fő utcai Korona udvarba került, ahonnan 1950-ben költöztek az akkori Szabadság, ma Erzsébet térre, a jelenlegi *Kanizsa Nyomda Kft.* épületébe. Első igazgatója Szendrő Géza, Pécsről idetelepült magasnyomó gépmester, nyomdász lett. Bár Nagykanizsán volt a megyei nyomdaipar központja, az ötvenes években az újságok nyomása a megyeszékhelyre került. 1965-ben, a központosítási koncepciónak megfelelően Zalaegerszegre, egy új, korszerű nyomdaépületbe helyezték át a vállalati központot is. Nagykanizsa a továbbiakban telephelyként működött, s megmaradt az 50-es évek műszaki színvonalán, ahol még a kilencvenes évek elején is magasnyomó technológiával dolgoztak. A rendszerváltás utáni privatizáció során, *Kanizsa Nyomda Kft.* néven az üzem önálló gazdasági társasággá alakult. (*H. Gy.*)

Zala Megyei Termelőszövetkezeti Tanácsadó, 1964-67 között Hajdú József felelős szerkesztő irányításával, Vizler Ernő szerkesztésében negyedévenként megjelenő, szakmai, de erősen politizáló lap. A *Magyar Szocialista Munkáspárt* Zala Megyei Bizottságának különböző osztályai adtak ki. Írásainak szakszerűségét a *Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum* tanszékeinek oktatói biztosították. Céljuk a *termelőszövetkezetek* segítése, a szakmai ismeretek átadása volt, de a politika is tekintélyes helyet kapott a lap hasábjain. Példá nyait az Országos Széchenyi Könyvtár és a Zala Megyei Könyvtár őrzi. Lásd még *sajtó* (*H. Gy.*)

Zala Megyei Ügyvédegylet, lásd *Első Zalai Ügyvédegylet*

Zala Olajos Kupa, Gömöri János, a Kanizsa Sörgyári akkori igazgatója által kezdeményezett teke kupasorozat, ami 1961. december 9-10-én indult útjára, s amit azóta is minden évben megrendeznek. Az első kupaversenyen férfi csapatok és versenyzők indultak. Csapatban a Nagykanizsai Bányász nyerte a kupát az FTC és az Újpesti Dózsa előtt. Egyéniben Horváth József (Bányász) több válogatottat megelőzve végzett az élen. A III. Kupaversenyen a nők egyéni versennyel kapcsolódtak be a sorozatba, míg az ötödik kupaversenyen, 1965. december 4-5-én már női csapatversenyre is sor került. Ekkor adta át Hermann József, országos főtitkár a megye első négypályás tekecsarnokát, amely

később több válogatott viadalnak otthont adott. Lásd még *Kanizsa Sörgyár SE, teke* (*B. A.*)

Zala Rádió, lásd *Ablak Zalára Regionális Rádió*

Zala vármegyei Iparfelügyelőség, az ipari és kereskedelmi tevékenységet felügyelő hivatal. Vezetője az iparfelügyelő. A nagykanizsai GYOSZ fiók kitaró törekvésének eredményeként az akkori kereskedelemügyi miniszter 1911. május 1-jétől Zalaegerszegről Nagykanizsára helyezte át e szervezet székhelyét, tovább növelve ezzel a város ipari tekintélyét. Ekkor az is lehetővé vált, hogy az egyik iparkamarai alelnök kanizsai legyen. Az Iparfelügyelőség áthelyezéséért *Hegedűs Lóránt országgyűlési képviselő* tett a legtöbbet. (*P. J.*)

Zala Volán Rt., közúti tömegközlekedési profilú társaság. Kanizsai elődjének a MATEOSZ tekinthető, ami a második világháború után roncsokból felújított

A Zala Volán Rt. autóbusz-végállomása a keleti városrészben
Fotó: Erdei

teherautókkal kezdte meg a fuvarozást és az áruszállítást. E cég helyi körzetvezetősége 1947-ben alakult meg, majd az államosítás után 17 gépjárművel és a Zrínyi Miklós utcai telephellyel létrejött a Teherfuvarozási Nemzeti Vállalat nagykanizsai egysége. 1950-ben megalakult a 22-es számú Autóközlekedési Vállalat (AKÖV), ami azt jelentette, hogy egységes szervezetbe került az egész megye áru fuvarozása. Nagykanizsa, mint főnökség tovább bővült, amikor 1953-ban a Vellák-féle garázzsal hozzácsatolták a Taxi Vállalatot. 1954-ben a MÁVAUT-tal, 1958-ban a vasúti el- és felfuvarozást végző BELSPED-del vonták össze az AKÖV-öt. Így egy vegyes profilú közúti fuvarozó vállalati főnöksége jött létre. A Volán jelenlegi központi telephelyére, a *Virág Benedek* utcába 1957-ben költözött a 22. számú AKÖV nagykanizsai főnöksége. Az *autóbusz-állomás* az egykori Szabadság, ma Erzsébet térről 1973-ban költözött jelenlegi helyére. A közúti áru- és személyszállítás a hatvanas és a hetvenes években hatalmasat fejlődött, a város-

ban pedig az 1980-as évek közepén érte el csúcspontját. Ekkor a nagykanizsai üzemigazgatóság több mint 900 főt foglalkoztatott. A rendszerváltozást követően megindult a versenyszférába tartozó tevékenységek privatizációja, mindennek következtében 1992 decemberében létrejött a tiszta személyszállítási profillal rendelkező Zala Volán Rt., a helyi, helyközi és távolsági személyszállítást, valamint az autóbuszok karbantartását végző nagykanizsai üzemeivel. Lásd még *autóbusz-forgalom* (P. J.)

Zalaerdő, a *Zalai Erdészeti és Faipari Rt.* kéthavonta megjelenő hivatalos lapja, ami 1972. augusztus 20-án, Kovács Ferenc felelős szerkesztő irányításával, a Zalai Hírlap kiadásában látott napvilágot. Az utolsó regisztrált száma 1996 áprilisából való. Írásainak döntő többsége a zalai erdők világáról, szakmai kérdésekről, illetve az erdőgazdálkodás problémáiról szól. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Zalaerdő Rt., lásd *Zalai Erdészeti és Faipari Részvénytársaság*

Zalaerdő Sportegyesület, 1978-ban alakult egyesület. Elnöke Papp Nándor. Működő szakosztálya a tájékozódási futás. Szakosztályvezető: Varga József. Taglétszáma 20 fő, ebből 8 serdülő, 3 ifjúsági, 3 felnőtt. A 6 senior versenyző korosztályos viadalokon vesz részt. Lásd még *tájfutás, sportegyesületek* (B. A.)

Zalaerdő–Hevesi DSE, 1989-ben alakult sportegyesület. Alapító és jelenlegi elnöke Farkas Zoltán. Színe a piros-fehér. Taglétszáma 30 fő. Edző: Gajcsi József és Takács András. Működő minőségi szakága a *sportakrobatika*. Kiemelkedő eredményeik közé tartozik, hogy a kanizsai szakág az országos összesített pontversenyben négyszer (1994, 1995, 1996, 1997) bizonyult a legjobbnak. A korosztályokból 57 versenyző szerzett magyar bajnoki címet. A sportolók kiűntek világ- és kontinens versenyeken is. A Katowicében (Lengyelország) megrendezett Ifjúsági Világbajnokságon a Vizlendvai-Király férfi páros 3., a Takács-Vizlendvai-Király-Kütsön férfi négyes 5. lett (1989). A lisszabonbani (Portugália) felnőtt Európa-bajnokságon 5. helyezést ért el a Vizlendvai-Bódi-Ramocsa-Trencsényi férfi négyes (1991). Zielna-Goraban (Lengyelország) a Ramocsa-Kreiner vegyes páros 7., a Gajcsi-Kondor női páros 8. volt (1993). A németországi Riesaban megrendezett ifjúsági világbajnokságban a Sziklai-Szever-Barics-Furdán férfi négyes 5., a Gajcsi-Kondor női páros a 6. helyen végzett (1994). A zielna-gorai ifjúsági Európa-bajnokságon a férfi négyes 5. (1995), az ifjúsági EB-n a 4. helyen végzett (1997). A dániai Sonderborgban a Zsuppek-Horváth férfi páros a 7. helyet szerezte meg sportakrobatikában. További működő iskolai csopor-

tok: (1.) fiú-lány atléta 31 fő, (2.) fiú labdarúgás 37 fő, (3.) lány kosárlabda 29 fő. Lásd még *sportakrobatika, sportegyesületek* (B. A.)

Zalahús Rt. Nagykanizsai Gyára, 1950. augusztus 15-én létesült gyár, ami a hatvanas évek elejéig Nagykanizsa Város Tanácsa Vágóhid és Húsüzeme néven működött. 1963. január 1-jével a Zala Megyei Tanács V.B. irányítása alá került és Nagykanizsai Vágóhid és Húsfeldolgozó Vállalat néven dolgozott tovább. 1963. július 1-jétől, a nagykanizsai és zalaegerszegi húsipari üzemek összevonásával létrejön a Zala megyei Húsipari Vállalat, későbbi nevén a Zala megyei Állatforgalmi és Húsipari Vállalat, mely megalakulásakor az Élelmiszerügyi Minisztérium Húsipari Trösztje közvetlen irányítása alatt dolgozott. 1965-ig főleg a tökehús-értékesítés, ettől kezdve egyre inkább a húsipari termékek készítése kerül előtérbe. A nagykanizsai egység a Zala megyei Állatforgalmi és Húsipari Vállalat Nagykanizsai Gyára néven működött a privatizációig. 1993-ban százszázalékos magyar tulajdonú magánvállalkozássá alakult át a megyei vállalat Zalahús Rt. néven. A részvénytársaság nagykanizsai gyára évi 4 ezer tonna húskészítményt forgalmaz Zala, Somogy, Baranya, Tolna és Bács-Kiskun megyékben. Megbízott gyárigazgató Doszpoth Attila. (H. I.)

Zalai „A Nostru” (Miénk) Egyesület a Zalai Cigányság Jogiért, nagykanizsai cigány jog- és érdekvédelmi társadalmi szervezet. 1997. december 12-én alakult. Első elnöke Molnár Jenőné. (K. F.)

Zalai Általános Építési Vállalkozó Rt., jelölője, a Zala Megyei Állami Építőipari Vállalat révén 1949 óta a legjelentősebb zalai építőipari vállalkozás. 1991. december 31-től részvénytársaságként működik, zalaegerszegi székhelyén kívül Nagykanizsán és Keszthelyen vannak állandó telephelyei. 1995 óta ISO 9002-es minőségtanúsítvány jelzi munkájuk színvonalát, nemcsak az ország egész területén, de ausztriai és németországi referenciáik révén is. Legjelentősebb nagykanizsai munkáik: a *Hevesi Sándor Művelődési Központ, a városi kórház, a Vásárca-sarnok, Célpont Üzletház, valamint több pénzintézet*. Vezérigazgató: Baksa Attila. Lásd még a *kötet támogatói* (389. oldal) (L. B.)

Zalai Erdészeti és Faipari Részvénytársaság (Zalaerdő Rt.), a megyében 55 ezer hektár állami erdőterületen, kilenc erdészetbe szerveződve gazdálkodó társaság. A kezelt erdők fajaj-összetételüket és minőségüket tekintve az ország legjobb erdei közé tartoznak. Az erdőállományok kétharmadát az iparilag legértékesebb, így a legkeresettebb fajok, a kocsányos- és kocsánytalan tölgy, a bükk és az erdefenyő alkotják. Az összes élőfa-készlet 18 millió m³. A részvénytársaság fő tevékenységi körébe a mag- és cse-

metetermelés, a díszfatermelés, a fakitermelés, a fake-rekedelem, a közjóléti és környezetvédelmi feladatok, valamint a vadgazdálkodás és a vadásztatás tartoznak. A Zalaerdő Rt. 100 százalékos tulajdonban van a lenti Kerka Menti Fűrész Kft. és a csömödéri Cserta Fűrész Kft., míg többségi tulajdonosi része van a nagykanizsai Kanizsa Fűrész Kft.-ben. A részvénytársaság hét vadászháza kitűnő lehetőséget nyújt a magas színvonalú vendégvadásztatáshoz és a házias vendéglátáshoz. A társaság vezérigazgatója Feiszt Ottó. Lásd még *erdőgazdaságok, a kötet támogatói* (390. oldal) (B. L.)

Zalai Erdő- és Fafeldolgozó Gazdaság (ZEFAG), lásd *erdőgazdaságok*

Zalai Gyűjtemény, elsősorban olyan, a megyére, köztük Nagykanizsára vonatkozó társadalomtudományi tanulmányok közlésére szánt sorozat, amelyek nagyobb lélegzetűek, történeti jellegűek, tudományos színvonalúak, de amelyek közlését helyi érdekük miatt nem várhatták el az országos kiadóktól és a központi szakfolyóiratoktól. A Zalaegerszegen 1974 óta folyamatosan megjelenő tudományos kiadványsorozat tájékoztatást ad a megye közgyűjteményeiben folyó kutatómunkáról, közöl földrajzi, régészeti, irodalomtörténeti, történelmi, néprajzi tanulmányokat idegen nyelvű összefoglalókkal. A város régészeti emlékeinek, iskola-, politika- és társadalomtörténetének számos részletéről található dolgozat a csaknem negyedszázada megjelenő kötetekben. (Cz. Gy.)

Zalai Hírlap I., 1889 decemberében *Hoffmann Mór* szerkesztésében megjelent, de csupán néhány számot megért vegyes tartalmú hetilap. *Weiss Lipót és Fia* kiadásában, illetve nyomdájában készült. Fejléce a „helyi és megyei érdekű társadalmi és közgazdasági hetilap” tartalmi körülírást használta, ám a városi hírlappiacra nem sikerült betörnie. Példányait az Országos Széchényi Könyvtár őrzi. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Zalai Hírlap II., 1913 szeptemberétől 1921 februárjáig hetente hatszor megjelenő, kezdetben társadalmi és közgazdasági, 1918 szeptemberétől erősen polgári kötődésű, kormánypárti politikai napilap. Teljesen új újságíró generáció készítette. Felelős szerkesztői: Bród Tivadar, Szabó Zsigmond, *Gács Demeter*, Münz Jenő, Hajdú Gyula, *Gürtler István*, végül *Hirschler Jenő*. Kiadója és nyomdája *Gutenberg Nyomda* volt. 1919. május 1. és augusztus 2. között, a *Zalai Hírlap* évfolyam- és példányszámozását követve, *Munkás* címmel került az olvasók kezébe. Példányait az Országos Széchényi Könyvtár és a Zala Megyei Könyvtár őrzi. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Zalai Hírlapkiadó és Nyomda Rt., 1909-ben alakult nyomda, amelynek elődje a *Zalát* is készítő *Fischel*

Fülöp nyomdája volt. Az Rt. tőle vásárolta meg. A vállalat ügyvezető igazgatója *Fischel Lajos* lett. A részvénytársaság alapító tagjai a vármegye előkelőségei, földbirtokosai voltak, élükön a főispánnal. A *Zala I.* napilapot adta ki 1909-től 1921-ig. Ebben az időszakban a város legnagyobb nyomdájának számított. Könyveket, nyomtatványokat készítettek itt a legkülönbözőbb formákban és mennyiségben. A Trianon utáni politikai és gazdasági helyzet miatt szűnt meg. (H. Gy.)

Zalai Közlöny, 1874. január 1-jétől 1944. szeptember 20-ig folyamatosan, eleinte hetente kétszer, majd egyszer, 1919 januárjától pedig hetente hatszor megjelenő lap. A város leghosszabb életű újságja, ami elődjének az 1862 és 1873 között működő *Zala-Somogyi Közlönyt* tekintette. Indulásakor fejlécén a „Nagykanizsa város helyhatóságának, nemkülönbén a Zala Megyei Gazdasági Egyesület, megyei és városi egyesületek hivatalos értesítője” feliratot viselte. 1919. augusztus 12-től politikai napilapként működött. 1920 után keresztény elveket vallott magáénak, rendszerint a hivatalos kormányzatot támogatta, de legalábbis lojális volt iránta. Első felelős szerkesztője *Bátorfi Lajos*, a helyi újságírás nagy generációjának legtekintélyesebb alakja volt, akit még tizennyolcan követtek e poszton. 1926-tól 1944-es megszűntéig *Barbarits Lajos* irányította a lapot, s tette azt a modern újságírás elvárásait teljesítő, nagyon színvonalas napilappá. Kiadói és nyomdái állandóan változtak. Elsősorban kiadóként, de nyomdatulajdonosként is nagy szerepet játszott az újság életében ifjabb *Wajdits József*. Évfolyamai mikrofilmen olvashatók az Országos Széchényi Könyvtárban, a Zala Megyei Állami Levéltárban, a Zala Megyei Könyvtárban, és a nagykanizsai *Városi Könyvtárban* is hozzáférhetők példányai. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Zalai Népnevelő, 1951–53 között rendszertelenül megjelenő, erős politikai töltést hordozó periodika, amely ma már megmosolyogtató tartalmával, stílusával, elsősorban a Rákosi-rendszer politikai akaratát tükrözve, az emberek tudatvilágának átforgalmát tartotta szem előtt. 1953-tól *Zala megyei Népnevelő* címmel Zalaegerszegen jelent meg. Példányai az Országos Széchényi Könyvtárban fellelhetők. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Zalai Szemle, 1934 februárjában *Aradi Antal* felelős szerkesztésében és kiadásában megjelenő lap, amelyet Keszthelyen *Nádai Ignácné* nyomdájában készítettek. Elsősorban az ifjúságot igyekezett megcélozni, fejléce is erre utal: „gyakorlati tapasztalatok irányadó gyűjteménye az új nemzedék ifjúsága számára”. Egyetlen, évfolyamjelzés nélkül megjelent száma ismert. Ez az Országos Széchényi Könyvtárban olvasható. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Zalai Tanközlöny, a Zala megyei Tanító-egylet szaklapja, valamint a megyei iskolatanács hivatalos közlönye. A nagy tekintélynek örvendő Bója Gergely szerkesztette, aki tanítóképző intézeti tanár, *országgyűlési képviselő*, ugyanakkor neves pedagógus is volt. *Wajdits József*, majd *Fischel Fülöp* adta ki az 1870 júliusától 1871 októberéig heti rendszerességgel jelentkező kiadványt, amely a tanítóegylet hivatalos értesítéseit adta közre, de szakmai és módszertani pedagógiai problémákat boncolgató elméletbeli és gyakorlati cikkeket is közölt. Gyakran az országos pedagógiára is kitekintett. Példányai az Országos Széchenyi Könyvtárban fellelhetők. Lásd még *sajtó (H. Gy.)*

Zalai Tanügy, 1881 és 1887 között *Bátorfi Lajos* szerkesztésében és kiadásában megjelenő oktatási tárgyú lap, amelyet Nagykanizsán, Muraszombaton, Veszprémben és Keszthelyen nyomtak. A lapot szakmai munkájában, társszerkesztőként *Hajgató Sándor* és *Hoffmann Mór* is segítették. Mindig friss információkkal és szakcikkkel szolgált, témájául az iskoláztatás jelentőségének növekedését, a fellendülő tanügyi élet kérdéseit választva. Elsősorban a város oktatási problémáival foglalkozott. Teljes anyagát az Országos Széchenyi Könyvtár őrzi. Lásd még *sajtó (H. Gy.)*

Zalai Újság II., 1931–32-ben Urbán Gyula felelős szerkesztő irányításával megjelenő független politikai napilap, amely Keszthelyen Nádaí Ignác és Fia nyomdájában készült. A meglévő napilapok és időszaki periodikák mellett kísérletképpen született, ám nem járt sikerrel. Példányaiból az Országos Széchenyi Könyvtár őríz néhányat. Lásd még *sajtó (H. Gy.)*

Zalai Világosság, a *Szociáldemokrata Párt* Zala megyei hivatalos napilapja, amely Dombay János, Zsitvay Imre, majd Bölcsföldi Lajos szerkesztésében 1947. július 1-jétől 1948. április 11-ig jelent meg hetente hatszor. A Közgazdasági Rt. adta ki. Írásaival kifejezetten a munkásság érdekeit képviselte, ugyanakkor a városban erős szervezettel rendelkező Szociáldemokrata Párt politikai fórumául szolgált. Példányai az Országos Széchenyi Könyvtárban, a Zala Megyei Állami Levéltárban fellelhetők. Lásd még *sajtó (H. Gy.)*

Zalaiparker Rt., kereskedelmi társaság. Jogelődje a zalaegerszegi székhelyű, 1950-ben megalapított Népbolt Nemzeti Vállalat, majd a Zala Megyei Iparcikk Kereskedelmi Vállalat. 1991 decemberében alakult részvénytársasággá. A megyében működő egységeik harmada, összesen 12 üzlet működik Nagykanizsán. Ezek profilja ruházati és iparcikkek, szerelvények, háztartási, illatszer és papíráruk, valamint játékok és sportszerek árusítása. Lásd még *kereskedelem, vállalkozások a '90-es években*

Zalakerámia Rt., Magyarország legnagyobb, a közép-európai térségben is jelentős burkolólapgyártó társasága. A 100 éves múltra visszatekintő, zalaegerszegi székhelyű cég 1991-ben alakult át részvénytársasággá, részvényeit a budapesti, a londoni, a bécsi és a müncheni tőzsdén is jegyzik. A hasonló cégek között elsőként szerezte meg az ISO 9001-es minőség-tanúsítványt. 1996-ban megvásárolták az addig legnagyobb magyarországi burkolólapgyártót, a romhányi *RÉKERÁMIA* céget, s a további bővítést 1998-ban a budapesti *Pietra Épületkerámia Rt.* beolvasztása jelentette. A Zalakerámia Rt. nemzetközi vállalatcsoporttá nőtte ki magát a Zágráb melletti *Inker* és a bukaresti *Cesarom* cégek megvásárlásával. Termékeiket a nagykanizsai mintabolton kívül nyugat-európai országokban, valamint az egykori Szovjetunió tagállamaiban is megvásárolhatók. Az rt. vezérigazgatója Soós Tibor. Lásd még a *kötet támogatói (391. oldal) (L. B.)*

Zala-Népakarat, a *Magyarországi Szocialista Párt* 1919. március 26-tól augusztus 6-ig hetente hatszor megjelenő hivatalos politikai napilapja. A kommunista és szociáldemokrata párt 1919. július 24-i egyesítő kongresszusa után fejlődésnek szövegezésével is idomult a politikai változáshoz, ekkor a „Szocialista-Kommunista Munkások Pártjának Alsózalamegyeyi reggeli hivatalos lapja” nevet vette fel. A *Zalai Nyomdavállalat* adta ki. Augusztus 7-én 179. száma, őrizve a folytonosságot újra *Zala* címen látott napvilágot. Szerkesztőjének, illetve kiadójának kilétét nem jelölték, valószínűleg a politikai bizalmiak ellenőrzése mellett a Zala stábjá foglalkozott az előállításával. A Zala felelős szerkesztője a tanácsköztársaság idején Tóth Zoltán, a kiadó laptulajdonos pedig Csillag Jenő volt. Példányaival az Országos Széchenyi Könyvtár és a Zala Megyei Levéltár rendelkezik. Lásd még *sajtó (H. Gy.)*

Zala-Petroltransz Olajipari Fuvarozó és Szolgáltató Kft., a *MOL Rt. Nagykanizsai Bányászati Üzeme*nek szállítási szervezetéből 1992. január 1-jén a nyugat-magyarországi, délnyugat-magyarországi régiókban a kőolaj- és földgáztermeléssel, -bányászattal összefüggő fuvarozási feladatok ellátására alakult társaság. Székhelye Nagykanizsa, fióktelepei működnek Bázakerettyén és Gellénházán. A cég fő profilja a közúti személy- és teherfuvarozás, speciális nehézteher-gépjárművekkel, tartály-gépkocsikkal, trailerrel történő fuvarozás, daruzás, rakodás, munkagépes tevékenység, gépjárművek bére adása. A kft. jelenlegi tulajdonosai a cég munkavállalói. Az alapítás óta a fő tevékenységi körök nem változtak, viszont a társaság a kőolaj- és földgáztermeléssel kapcsolatos fuvarozási feladatainak elvégzésén túl tartós fuvarpiaci kapcsolatokat épített ki a régióbeli önkormányzatokkal, cégekkel, intézményekkel is. A 65 alkalmazottal dol-

göző kft. vezetője Makovics József ügyvezető igazgató. Lásd még *szénhidrogén-ipar* (S. L.)

Zala–Somogyi Közlöny, 1862. július 1-jétől 1873. december 28-ig, kezdetben havonta háromszor, 1869-től hetente egyszer, majd 1872-től hetente kétszer megjelenő helyi lap. Első szerkesztője Fodor Pál volt, őt követte *Roboz István*, *Wajdits József*, majd *Bátorfi Lajos*. A kiadó mindvégig Wajdits József nyomdatulajdonos volt. Ez a lap volt az első Nagykanizsán megjelenő újság, megteremtve ezzel a város lapkiadásának alapjait, folyamatosan tartva az induló fejléc mondandóját. Ez így szól: „Ismeretterjesztő lap a szépirodalom, kereskedelem, ipar, gazdaság, tudomány és művészet köréből”. A modern újság előfutáraként a hivatalos közlés, a tudományosságra törekvés, a színesség, a rovatok sokfélesége és a belső egység jellemezte. Szerkesztői tartózkodtak a politizálástól, s ezt az alapállásukat még a döntő jelentőségű 1867-es év után is igyekeztek megőrizni. A kiadási gondok megoldására azonban mindig új és új mecénásokat kellett keresni, így lett a Somogy Megyei Gazdasági Egyesület, majd a Zala Megyei Egylet hivatalos lapja. Támogatták bankok, tanítóegyletek. Hatókörét rövid időre Sopron és Vas megyékre is kiterjesztette. Utódjának a *Zalai Közlöny* tekinthető. Teljes terjedelmében olvasható a nagykanizsai *Városi Könyvtár* mikrofilmjein. A közel teljes anyag megtalálható még a *Thury György Múzeumban* is, de példányai az Országos Széchenyi Könyvtárban is feltehető. Lásd még *sajtó* (H. Gy.)

Zápolya, lásd *Bille*, *Potyli*

zászló, a közösségek összetartozásának jelképe, többnyire rúdhoz erősített szelvény vagy textilanyag. Használata a hadi zászlóból ered, feladata akkor a menetirány kitűzése volt. A nemzeti vagy állami zászlók mellett a városok is használnak zászlót. Nagykanizsa Megyei Jogú Város zászlaját és használatának szabályait Nagykanizsa Város Tanácsának 2/1990. (VI. 14.) számú rendelete határozta meg. Ennek alapján a zászló a címer alapszíneinek megfelelően vörös-fehér (ezüst), benne a város címerével, alatta félkörívben „Nagykanizsa” felirattal. (G. T.)

Zemplén Győző (1879. október 17. Nagykanizsa – 1916. július 29. Monte Doloró), fizikus, egyetemi tanár. Elemi és középiskoláit Fiumében végezte, majd az Eötvös József Kollégium növendékeként a budapesti Tudományegyetem hallgatója lett. Tizenkilenc évesen írta meg „A gázok sűrűlódása” című munkáját, amit 1901-ben Than Károly-díjjal jutalmaztak. 1902-ben doktorrá avatták, majd Eötvös Loránd gyakornoka, később tanársegéde lett. Göttingeni és párizsi tanulmányútja után 1905-től a budapesti Tudományegyetem, 1907-től a Műegyetem magántanárává és 1912-től az elméleti fizikai tanszék tanárává nevezték ki. 1908-tól az MTA levelező tagja lett. Kutatásai során a relativitáselmélettel és a radioaktivitással foglalkozott. Tudományos könyveinek és cikkeinek sora jelent meg. Nemzetközi hírnevet a matematikai tudományok enciklopédiájában a nem hagyományos mozgásokról írt fejezetével szerzett. Életműve csonka maradt. Tragikusan fiatalon, az olasz fronton halt meg katonaként az első világháború második évében. Hátrahagyott művei és a róla elnevezett hidrodinamikai tétel örök emléket állít világszerte alkotó szellemének. (N. J.)

Zemplén Győző Általános Iskola, 1984-ben a Rozgonyi II. Általános Iskolaként nyitotta meg kapuit

„A tavasz új ruhája” rajzpályázat kiállítás 1998-ban a Zemplén Győző Általános Iskolában

a ma a *Batthyány Lajos Gimnázium*hoz tartozó egyik szárnyépületben. Jelenleg egymástól távol eső két épületben, a Rózsa utcában és a volt Úttörő és Ifjúsági Házban tanítanak. Tárgyi feltételei ennek ellenére jónak mondhatók. Alapfeladata az általános műveltséget megalapozó iskolai oktatás 8 osztályos szervezeti formában. Gondot fordítanak a szociális hátrányok, a beilleszkedési, magatartási-tanulási nehézségek enyhítésére és a tehetséggondozásra. Ezt szolgálják a számítástechnika, csillagász, kis biológus, reformkonyha, kondicionáló torna, vívás, versbarátok köre, képzőművészeti, báb, fotó, kerámia, német, angol, olasz, honismereti, közlekedés-kismotor szakkörök. Működik énekkaruk is. Az iskolának van csillag-

dája és kerámia műhelye. A diáksportkör szakosztályai: labdarúgás, *lábtoll-labda*, atlétika, kézilabda. Rendelkezik napközivel és működtetője a *Csónakázó-tónál* lévő városi zöldségtábornak. Itt bonyolítják le minden tanév utolsó hetében az alsótagezatosok részére szervezett erdei iskolai programot. Igény szerint az intézmény ellát nemzetiségi-etnikai kisebbségi oktatási feladatot is. 1991 óta közművelődési feladatokat is ellát az intézmény, biztosítva a város óvodásainak, általános és középiskolás tanulóinak tartalmas szabadidő eltöltését is. Az iskola 34 pedagógussal dolgozik. Az iskola igazgatói: Kisgyura Jánosné (1984–91), Pátkai József (1991–96), Szmodics Józsefné (1996–). Lásd még *alapfokú oktatás (K. I.)*

Zemplén Győző Általános Iskola Diáksportegyesület, 1988-ban alakult egyesület, melynek jogelődje a Zemplén DSK volt. Alapító és jelenlegi elnöke Pátkai József. Színe a zöld-fehér. Minőségi szakága a férfi-fiú és a leány *lábtoll-labda*. Szakosztály-vezető: Takács Tamás. Taglétszáma 35 fő. A fiatal sportág jeles képviselői a Takács-tanítványok, akik kitűntek a területi és országos korcsoportos versenyeken. Iskolai csoportok: (1.) fiú-lány atlétika 21 fő, (2.) kis- és nagypályás fiú labdarúgás 22 fő, (3.) leány kézilabda 15 fő. Lásd még *diáksport, lábtoll-labda (B. A.)*

Zemplén Győző emléktáblája, a Széchenyi tér 2. számú ház homlokzatán látható márványtábla. Felirata: „Ebben a házban született Dr. Zemplén Győző 1879-1916. az elméleti fizika professzora, a folyadékok és az elektromos tér mozgásának nagyírú kutatója. Nevét a lökeshullámokra vonatkozó Zemplén-tétel örözi.” Lásd még *emléktáblák, helyi védelem (K. Zs.)*

Zemplén Győző mellszobra, Szabolcs Péter alkotása a Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola udvarán. Felállításának ideje: 1974. Lásd még *helyi védelem, köztéri alkotások (K. Zs.)*

Zenebarátok Kamarakórusa, 1975-ben, zeneileg képzett értelmiségiek és a Nagykanizsai Állami Zeneiskola fiatal tanárai által alapított, a város zenei életének egyedi színfoltját képviselő 15-25 tagú együttes. A helyi koncertéletből addig hiányzó madrigálkórusi szerepkört vállalták fel. Első karnagyuk Dárday Árpád volt, akit Virágh László, a budapesti Ars Renata énekegyüttes művészeti vezetője (1979-80), Bubnó Tamás, a budapesti Tomkins Énekegyüttes vezéregyénisége (1980-86), majd Illés Mária követett. 1976 őszétől a kórus, a közreműködésével felavatott *Hevesi Sándor Művelődési Központ* művészeti csoportjaként ténykedett. Háromszor szerezte meg a Fesztiválkórus minősítést (Sopron 1979, Nagykanizsa 1984, 1990). Repertoárja a gregorián zenétől a Kodály-művekig terjedt, előadásai gerincét

azonban a reneszánsz zene alkotta. Legnépszerűbbek karácsonyi koncertjeik voltak. A zenebarátok számos rádiófelvételt készítettek, többször szerepeltek a Kóruspódium című rádióműsorban. Felléptek a kőröshegyi műemléktemplom nyári programjaiban és a Történeti Múzeum Zeneakadémiai Diplomakoncertjén. Koncerteztek Kalocsán és a Dunántúl számos városában. *Kazanlakban* (Bulgária 1979) *Toursban* (Franciaország 1984), *Triakalaban* (Görögország 1986), *Genkben* (Belgium 1989) vendégszerepeltek. 1980-ban megkapták a Nagykanizsa Városért kitüntetést. Az együttes 1992 elején szűnt meg. Lásd még *kórusok (F. F.)*

Zeneiskola Kamarakórusa, 1990-ben egyetemisták, főiskolások, pedagógusok és zenebarátok által létrehozott, jelenleg 14 fővel működő együttes. Mindenféle stílusú zenét játszanak, céljuk a természetes, könnyed, tiszta éneklés és az őszinte interpretáció. Repertoárjuk a reneszánsztól a kortárs zenéig, a musicaltől a jazzig terjed. Programjaik között koncertek, gyermekek számára rendezett ismeretterjesztő, valamint szórakoztató műsorok szerepelnek. Több önálló és közös hangversenyen léptek fel nagykanizsai, hazai és külföldi közönség előtt. Szerepeltek Pécsen, Fertődön, Zágrábban, Nerezine, Nivice és Krk (Horvátország) városokban. Farkas Ferencet, a nagykanizsai születésű világhírű zeneszerzőt 90. születésnapján saját műveiből készült műsorral köszöntötték. 1996-ban megszerették a Fesztiválkórus minősítést. Két alkalommal meghívást kaptak a pécsi Mundus Cantat Nemzetközi Kamarakórus fesztiválra. A kórus vezetője Baráth Yvette. Lásd még *kórusok (F. F.)*

zeneiskolák, lásd *Nagykanizsai Állami Zeneiskola, Szent Cecília Zeneiskola, Zeneoktatói Munkaközösség*

zenekarok, lásd *Bojtár Együttes, Evangélikus Ifjúsági Egyesület Zenekara, Főiskolai Hallgatók Nagykanizsai Zeneegyesülete, Hadastyán Egyelet és a Hadastyán Fúvószenekar, Igricek, Ipartestületi Mandolinzenekar, Irodalmi és Művészeti Kör Férfikara és Zenekara, Katolikus Legényegylet Szalonzenekar, Kiskanizsai Sáska Leventezzenekar, Levente Fúvószenekar, MAORT Üzemek Szalonzenekara, Nagykanizsai Mandolinzenekar, Olajbányász Fúvószenekar, Önkéntes Tűzoltó Egyesület Fúvószenekara, Szent Ferenc Kórus és Zenekar, Szent Ilona Leányklub Női Zenekara, Szimfonikus Zenekar*

Zeneoktatói Munkaközösség, 1949-ben a *Városi Zeneiskola*, majd az 1950-es névváltozás után a *Nagykanizsai Állami Zeneiskola* mellett első időszakában Munkaközösségi Zeneiskola néven működő szervezet. Indulásakor Klatt Aurél zeneiskolai tanárt bízták meg vezetésével. Jól kiépített vidéki hálózata jött létre (Keszthely, Zalaegerszeg, Bázakerettye,

Felsőrajk). Önálló tantestülete 30 éven át 300–350 fős növendéklétszámmal működött. Vezetői Klatt Aurél (–1970), *Rácz Alajos* (1972–1981), Baráth Béla (1982–). Lásd még *zeneiskolák* (F. F.)

zenetörténeti kiadványok, a város szimfonikus zenekarának háromnegyed évszázados és a kanizsai jazzfesztiválok negyedszázados történetét feldolgozó önálló kötetben megjelent munkák. Halász Gyula: *Jazz Kanizsán 1972–1996*, lásd *jazz Kanizsán...* A Nagykanizsai Szimfonikus Zenekar története 1921–1996, lásd *Szimfonikus Zenekar története...* Lásd még *kiadványok a városról*

ZÉTA Rt., kereskedelmi társaság. Jogelődje az 1951-ben Zala Megyei Élelmiszerkereskedelmi Vállalat néven alapított cég. Fő profilja ekkor a vegyeskereskedelem volt. Az 1991-ben megalakult kereskedelmi rt. ma élelmiszer, vegyi áru kis- és nagykereskedelemmel foglalkozik. Tulajdonosa 88 százalékban 360 magán-személy, 12 százalékban pedig az Egerszeg Holding. A 460 alkalmazottat foglalkoztató cég 30 üzlettel rendelkezik a megyében, ebből 12 tevékenykedik a városban. Az rt. vezérigazgatója Pataki Károly. Lásd még *kereskedelem, vállalkozások a '90-es években*

Zichy Aladár, gr. (1864. szeptember 4. Nagyláng - 1937. november 16. Budapest), politikus, miniszter, 1896. november 23. és 1911. március 23. között a város *országgyűlési képviselője*. Apja gróf Zichy Nándor, a *Katholikus Néppárt* alapítója, a főrendiház tagja. Zichy Aladár 1903 és 1918 között e párt elnöke volt. Aktív részese az 1905–06-os kormányzati válság megoldásának.

Pártja korabeli erejét tükrözve először 1906 áprilisától a király személye körüli miniszterként tagja lett Wekerle Sándor kabinetjének. Később Esterházy Móric és a harmadik Wekerle kabinet minisztereként tevékenykedett. Nagykanizsának 1896-tól 1911-ig volt képviselője. 1925-től a Szent István Társulat, 1925–34 között a Hangya szövetkezet elnöke. (J. K.)

Zombory László (1883. Nagykanizsa – ?), festőművész. Tanulmányait Budapesten végezte. 1912-től tájképeket állított ki a Múcsarnokban és a Nemzeti Szalonban. Így kerültek például a közönség elé az „Augusztusban”, a „Nyári Délután”, a „óbudai

részlet”, a „Részlet Fiume környékéről” című alkotásai. (K. L.)

zöldághordás, zöldágjárás, (ápr. 23.) régi kiskanizsai népszokás, amit Banekovich János hajdani tanító jegyzett le az 1890-es évek elején. Eszerint a kiskanizsai ifjúság Szent-György nap előtti délután kiment az Alsóerdőbe vagy a közeli nyírfaerdőbe, s onnét vidám éneklés, tánc közepette egy csomó nyír-fagallyal tért haza. Ezeket késő este a kerítés hézagába tűzködték, hogy elriasszák az éjjelre várható boszorkányokat. Lásd *népszokások* (K. E.)

Zöldfa Vendéglő és Szálloda, lásd *Kvartélyház*

Zrínyi Diák Sportegyesület, 1986-ban alakult sportegyesület, ami a *Zrínyi Miklós Általános Iskolában* működik. Elnöke Marczinka Csaba. Iskola csoportok: (1.) fiú-lány kézilabda 56 fő, (2.) fiú-lány kosárlabda 29 fő, (3.) fiú-lány torna 19 fő, (4.) fiú-lány turisztika 60 fő, (5.) fiú-lány játékos sportversenyek 56 fő. Az iskola eredményei közül említést érdemelnek a Kaczor-tanítvány leány kosárlabdázók, akik az 1968. évi pécsi nyári úttörő olimpián aranyérmet szereztek. Lásd még *diákspport, kézilabda* (B. A.)

Zrínyi György (1549. - 1603. május 4. Vép), tárnokmester, kanizsai főkapitány. Zrínyi Miklósnak, a szigetvári hősnek a fia. 1567-től tárnokmester. Dunántúli főkapitány, emellett 1574. augusztus 10-e és 1575. december 4-e, majd 1583-90 között kanizsai főkapitány. 1575-ben tisztét katonái fizetelensége miatt hagyta ott. 1578-tól, a stájerok által kiépített Kanizsa – Mura közti, *bajcsai* főkapitány. 1587-ben *Batthyány Boldizsárral* és Nádasdy Ferencsel Kacorlak közelében fényes győzelmet aratott a török felett. Lásd még *Kanizsai főkapitányság* (V. L.)

Zrínyi Ilona Leánypolgári Iskola, lásd *felsőnépiskolák, polgári iskolák, Zrínyi Miklós Általános Iskola*

Zrínyi Miklós Általános Iskola, városképileg is meghatározó épületben működő, nagy múltú intézmény, ahol a 19. század második felétől folyik oktatás-nevelés. 1872-ben a *polgári fiúiskola*, 1892-ben pedig a *polgári leányiskola* nyitotta itt meg a kapuit, amelyekből 1945 után a Zrínyi, illetve az Ady Általános Iskolák lettek. E két oktatási intézményt 1980-ban egyesítették Zrínyi Miklós Általános Iskola néven. A városban az elsők között itt vezették be az alsó tagozatosok körében az iskolaotthonos osztályokat, a Zsolnay-programot, első osztálytól az angol és német nyelv-, a számítástechnika-informatika oktatását, valamint az előzetes diagnosztikus vizsga alapján 7. osztálytól a középiskolára való előkészítést. A társa-

Gróf Zichy Aladár
(ZMÉ)

dalom- és természettudományi tárgyak magasabb szintű oktatására nívócsoportokat szerveznek. Sajátos szint ad az iskolának a tanulói, tanári énekkar, a turisztikai, tornász, kosár, kézilabda, dzsesszbalett-csoport működése. Elmaradhatatlanok a téli síturák. Az iskola alapfeladata általános képzés 8 évfolyamon, hagyományos osztályrendszerben a 7–8. osztályokban nívócsoportos oktatással. Emelt szintű az oktatás

Zrínyi Miklós Általános Iskola épülete
Fotó: Erdei

né-metből, emellett választható a második idegen nyelv. A diákok környezetvédelmi oktatáson vesznek részt, számítástechnika-tanfolyamokra járnak. Az iskola ellátja a felnőttek alapfokú oktatását is. Az alapfeladatot segítve működtet napköziothont és tanulószobát. Tanulócsoportjainak száma 24, napközis csoportjaié 12, a tanulószobáké 2. A tanulók száma 630–640. Az iskola 52 pedagógust alkalmaz. Balatonfenyvesen, egy önkormányzati tulajdonú, de az iskola örökös, ingyenes hasznélvezeti joggal felruházott üdülőlével is rendelkezik.

Polgári fiúiskola igazgatói Teesz János (1872–75), Morgenberzer János (1875–90), dr. Bartha Gyula (1890–1909), Waligurszky Antal (1909–25), Németh Mihály (1925–30), Somogyi Imre (1930–32), Bittera Béla (1932–37), Németh Dezső (1937–42), *Ketting Ferenc* (1942–44). Polgári leányiskola igazgatói dr. Bartha Gyula (1892–1909), Walingurszky Antal (1909–20), Szakonyi Géza (1920–26), Németh Mihály (1926–28), Polónyi György (1928–44). Zrínyi iskola igazgatói Tornyos Miklós (1949–53), Bánati József (1953–56), Szóni Antal (1956–75), Csermely Ferencné (1975–77), dr. Kelemen Ottóné (1977–80). Ady iskola igazgatói Morvay Gyula (1948–55), Szerdahelyi Győző (1956–57), Varga Gyuláné (1957–66), Pölöskey József (1966–70), Fehér Lajos (1970–80). A Zrínyi Miklós Általános Iskola igazgatói: dr. Kelemen Ottóné (1980–92), Molnár Géza (1992–). Lásd még *alapfokú oktatás, polgári iskolák* (K. I.)

Zrínyi Miklós Általános Iskola jubileumi évkönyve (Jubileumi évkönyv. A nagykanizsai Zrínyi

Miklós Általános Iskola fennállásának 125. évfordulója tiszteletére 1872–1997, szerkesztette: Berke Józsefné és Bertalan Péterné, 1997, 136 oldal), az iskola fennállásának 125. évfordulója alkalmából megjelent kiadvány, amelyben Dr. Kotnyek István az 1950-es évekig tekinti át a két polgári – 1872-től a fiúiskola, 1892-től a leányiskola - történetét. A két iskolát 1980-ban egyesítették. A kötet történeti részében megtalálható az igazgatók és a tanárok névsora, két levél 1945-ből, a tanított tárgyak és heti óraszámuk évfolyamonkénti lebontásban a kezdetektől 1973-ig. Kelemen Ottóné, Hámori Zsoltné, Nink Beáta, Papp Eszter emlékező írásokat tesz benne közzé. A szerzők beszámolnak az oktatás formáiról, a nyelvtanításról, a számítástechnika oktatásáról, a zenei és a sportéletéről, a könyvtárról, az iskolai galériáról, az iskolai újságról, a diákönkormányzatról és a felnőttek oktatásáról. Az évkönyv közli a diákok versenyeken elért eredményeit, és tartalmazza a tanári kar, a gazdasági, adminisztratív, technikai dolgozók arcképpel illusztrált névsorát. A kötet a diákokra és a tanárookra vonatkozó létszámadatokat is közöl. Lásd még *iskolai történeti kiadványok* (Cz. Gy.)

Zrínyi Miklós emléktáblája, Rétfalvi Sándor alkotása a *Zrínyi Miklós Általános Iskola* Zrínyi u. 38. szám alatti épületének kapualjában. A keretezett, domborított bronz lemezből készült Zrínyi Miklós portré alatt „Az iskola volt növendékei. Rétfalvi Sándor 1972.” felirat, az osztott keret bal oldalán lévő bronzlemezen egy idézet olvasható: „Sehun ma másutt Magyarországon meg nem találjuk az mi szabadságunk, sehun máshol az ég alatt.” A portréval szemben, a kapualj másik oldalán elhelyezett műk keretes domborított lemez felirata: „Az emléktábla hirdesse az alapítás 100. évfordulóján nevadóink, Zrínyi Miklós emléket, első tanáraink nevét: Teesz János (ig.), Berecz Imre, Gózon Zsigmond, Schulc Károly, Udvardy Ignác és akik folytatják 1972.” és 21 tanár aláírása. Lásd még *emléktáblák* (K. Zs.)

Zrínyi Miklós Fiúpolgári Iskola, lásd *felsőnépiskolák, polgári iskolák, Zrínyi Miklós Általános Iskola*

Zrínyi Miklós Irodalmi és Művészeti Kör Szimfonikus Zenekara, lásd *Szimfonikus Zenekar* (Nagykanizsai Szimfonikus Zenekar)

Zrínyi Miklós mellszobra, Rétfalvi Sándor alkotása a *Zrínyi Miklós Általános Iskola* Zrínyi u. 40/A. számú épületének keleti homlokzatán. Márványból kifaragott, leveles ággal díszített oszlopon széles, kiugró párkány felett márvány keretben Zrínyi Miklós mellszobra látható. A keretet felül a Zrínyi-címer díszíti. Avatására Kanizsa várának török uralom alóli felszabadítása 300. évfordulója alkalmából, 1990. április

12-én került sor. Lásd még *helyi védelem köztéri alkotások* (K. Zs.)

Zsidó Hitközség háza, a Fő út 6. szám alatti *műemlék jellegű*, klasszicista stílusú lakóház. Az 1820-as években, más forrás szerint 1831-ben épült az emeleten bérlakásokkal, rabbilakással, a földszinten üzletekkel. Az 1822-es városi térképen még nem szerepel, az épület helyén „Zsidó Templomhoz Bejárás” felirat olvasható. Az épület bérjövédelme a benne 1832-ben megalapított, az udvari épületben elhelyezett zsidó elemi iskola költségeit fedezte. Udvarában épült fel a *Zsinagóga*. Az épület adott otthont utcai földszinti részén 1884-től 1959-ig a *Fekete Sas patikának*. A másik üzlethelyiségben a Nagykanizsa és Délzala szerte ismert Magyar Divatcsarnok, Fürst József divatüzlete működött az 1920–30-as években. 1944-ben az épületben, s a Zsinagógában hozták létre a nagykanizsai gettót. 1944. október 26–28-án itt gyűjtötték össze a város és környékének 3000 zsidó lakosát, hogy Németországba hurcolják őket. Emléküket a Zsinagóga bejárata mellett elhelyezett emlékoszlop őrzi. Az egyemeletes épület 2-3-2 ablaktengelyes, kőkeretes kapuja dór pillérekkel szegélyezett, felette toszkán pillérekkel tagolt széles és egy-egy keskeny ablak látható, felettük egy mélyített tábla. A többi emeleti ablak keretezetlen. A csehsüveg boltozattal fedett kapualj szép árkados, tornácos udvarra vezet, a lépcsőházban klasszicista vaskorlát-rács látható. Lásd még *antiszemitizmus*, *Nagykanizsai gettó emlékoszlopa* (K. Zs.)

zsidó hitközségi kórház, 1800-ban alapított izraelita kórház, amelynek fenntartója az egyházközség volt és a mai Zrínyi Miklós u. 24. szám alatt állt. Orvosuk *Horschetzky Mór*, majd később Práger Ferenc volt. Az izraelita kórház felügyeletét az 1843-ban alapított *Izraelita Jótékony Nőegylet* gyakorolta. Az idős kanizsaiak emlékezetében él még ennek a háromszobás kórháznak az emléke is, amely feltehetően 1925-ig működött. Lásd még *orvoslás* (F. É.)

zsidó holocaust, a zsidóság elhurcolása. A nagykanizsai zsidóság hányattatásai a német hadsereg 1944-es bevonulásával megsokszorozódtak. Március végétől egymást érték a megszorító intézkedések. A sárga csillag viselésére kötelezett zsidókat a templom udvarán gettóba zsúfolták össze, egy-egy szobában hat-nyolc családot szállásoltak el. A városból és környékéről több mint 3000 zsidót gyűjtöttek össze és indítottak el a német haláltáborokba. A nagykanizsai zsidók többsége az auschwitz-i megsemmisítő táborba került. A második világháborút alig 30 embernek sikerült átvészelnie, a túlélők harmada Izraelben telepedett le. Jelenleg a zsidó közösség mintegy 70 tagot számlál. Lásd még *antiszemitizmus*,

Nagykanizsai gettó emlékoszlopa, *Zsidó Hitközség háza* (S. J.)

Zsidó temető, lásd *Izraelita temető*

Zsigárd, lásd *Zsigárt*

Zsigárt, középkori falu, ami a mai nagykanizsai határ korpavári kinyúlásának délnyugati sarkában feküdt. Emlékét a Zsigárdpuszta helységnév őrzi. Határa a Kanizsa folyócska (ma *Principális*) nyugati oldalán az újkori alapítású *Korpavár* határának északi felét, és ettől délre, a mai homokkomáromi határ keleti részét ölelte fel. Írott forrásokban meglehetősen későn, 1460-ban szerepel először. Ekkor már a *Kanizsai család* birtoka. Általában a szomszédos Újudvarral fogják össze az urbáriumokban. Egészen kicsi falu volt. *Kanizsai György* itteni részén, ami a falu fele volt, 1493-ban egy fél és 14 negyed telek volt mindössze. 1530-ban 9 negyedtelkes jobbágy lakja. 1566-ban részben elpusztult falunak mondják. Utolsó említése 1593-ból való. Ekkor már teljesen elhagyott. Lásd még *elpusztult falvak a mai Nagykanizsa területén* (V. L.)

Zsigmondy Vilmos (1821. május 14. Pozsony – 1888. december 21. Budapest), bányamérnök, az MTA levelező tagja. A selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián szerzett bányamérnöki oklevelet. Ezt követően a bécsi bányagazgatóságnál, majd Resicabányán dolgozott. A szabadságharc alatt a resicai vas-és acélművek üzemében fegyvert és löport gyártott a honvédség számára, ezért a forradalom bukása után várfogságra ítélték. 1850-ben szabadult. 1860-tól magánmémökként vizkutatással kezdett el foglalkozni. Nevéhez fűződik a margitszigeti, a harkányi, az alsúti, a lipiki és a városligeti kutak fúrása. A magyarországi geotermikus kutatások úttörője. Petrozsényi kutatásaival gazdag kőszéntelepet tárt fel. Gazdag tapasztalatait több tanulmányban dolgozta fel és tette közzé. Mint a selmecbányai kerület országgyűlési képviselője, a közéletben is szerepet vállalt. 1883-ban a Magyarhoni Földtani Társulat alelnökévé választotta. Nagykanizsán szakközépiskolát neveztek el róla. Fő műve: *Bányatan ...* (Pest, 1865.) (S. L.)

Zsigmondy Vilmos és Winkler Lajos Műszaki Középfiskola, a Zsigmondy Vilmos Kőolajbányászati és Mélyfűrészipari Technikum és a Winkler Lajos Vegyipari Technikum néven az ötvenes években alapított technikumból létrejött középfokú oktatási intézmény. E technikumok életrehívását valós gazdasági, társadalmi igények indokolták, hiszen Nagykanizsa időközben a zalai olajipar központjává vált. A vegyipari technikum fejlődése ugyan 1956-59 között megtorpant, nem is vett fel tanulókat, csak a kimenő osztályokat tanította, de 1959-ben már ismét engedélyez-

ték a beiskolázást. Az induláskor, 1951/52-ben 1 olajipari és 2 vegyipari osztály működött, ezek száma 1969/70-re 10-, illetve 11-re emelkedett. Az 1969/70-es tanévben nyílt meg az iskola 100 férőhelyes kollégiuma. Még ugyanabban az évben megkezdtek egy 3,5 kat. holdas területen a gyakorlótelep, a tantelep felépítését. Ám ahogyan a gazdasági háttér változott, ahogy az olajipar súlypontja áthelyeződött az Alföldre, úgy kellett módosítani a képzést is. Jelenleg az intézmény nappali és levelező rendszerű közoktatást, szakképzést és felnőttképzést végez, regionális és országos beiskolázással. A tanulók számára, az igényeknek megfelelően a 10. évfolyam után megszervezik az alpműveltségi vizsgát. A diákok a 10. évfolyam után választhatnak szakmacsoportot, a 11–12. évfolyamon folyó világbanki modell szerinti szakmai alapképzés érettségi vizsgával zárul. Ezt követi a 13–14. évfolyamon a szakmai képesítő vizsgával záruló szakképzés. A főbb szakképzési irányok: informatika-számítástechnika, vegyészet-környezetvédelem, gépészet-energetika. Az iskola pedagógusainak létszáma 66. Az intézmény igazgatói: *Tibolt Jolán* (1951–63), *Pervein Tibor* (1963–70), dr. *Béli József* (1970–90), *Varga Zsófia* (1990–94, *Balogh András* (1994–). Lásd még *középfokú oktatás* (K. I.)

Zsigmondy Vilmos Kőolajbányászati és Mélyfűróipari Technikum, lásd *Zsigmondy Vilmos és Winkler Lajos Műszaki Középfiskola*

Zsigmondy–Winkler DSE, 1951-ben alakult sportegyesület. Színe a piros-fekete. Elnöke Bene Csaba. Működő minőségi szakága a sportakrobatika. Taglétszáma 15 fő. Az edző 1994 óta Jurik Gyula. A DSE versenyzői hat magyar bajnoki címet szereztek. A Honoluluban (USA) megrendezett felnőtt világbajnokságon Kozma Vilmos és Oravec Edina vegyes párosban a 9., Molnár Dóra és Strényi Veronika női párosban a 12. helyen végzett (1997). Iskolai sportköri rendszerben működik: (1.) fiú-lány kosárlabda, (2.) lány torna, (3.) fiú labdarúgás, amelyeken rendszeresen összesen 110 tanuló vesz részt. Lásd még *diáksport* (B. A.)

Zsinagóga, 1821-ben, a Fő u. 6. szám alatti ház telkén felavatott izraelita templom. Az építkezés 1807-ben kezdődött Woyta Ferenc, *Batthyány* Lajos herceg, a város kegyura építésznének tervei szerint. Az alapozás után azonban abbamaradt a munka, amit csak 1817-ben folytattak. A megváltoztatott, kibővített tervet Ehmann bécsi és Marek marburgi építőmesterek készítették, ám a végleges változat inkább az

utóbbi elképzeléseit tükrözi. Az építkezést a varasdi Dank kőművesmester vezette. Az avatóünnepség 1821. szeptember 14-én volt. Az orgonát 1845-ben a pécsi Focht Ferenc készítette, s ekkor készült el az első emeleti karzat is. A klasszicista épület külseje puritán, falát lapos lizénák tagolják. Bejárata fölött két pilléren nyugvó nyeregvető van. Belsejét kupolaboltozat fedi. A bejárat felőli oldalán magas pilléreként nyugvó női karzat, előtte az alacsonyabb orgonakarzat. Ablakai többnyire félkörívesek, csupán az oldalfalak emeleti részének szélső ablakai egyenes záródá-

A Zsinagóga belső képe napjainkban
Fotó: Kotnyek

súak. Egykor díszes berendezése ma romokban hever, egy része immár hiányzik is. Főbejáratánál az *Első világháborús zsidó katonahősök emlékműve*, a *Munkaszolgálatosok emlékoszlopa* és a *Nagykanizsai gettó emlékoszlopa* található. (K. L.)

Az épület 1982-ben került a város tulajdonába, amikor a hitközség már nem tudta fenntartani. Több elképzelés született felújítására, hasznosítására, ezek azonban mindannyiszor meghiúsultak. Az épület állagának felmérése alapján 1994-ben elkészült a tető felújítási terve, ám miután az több 10 millió forintba került volna, nem valósult meg. Az épület hasznosítására 1995-ben alakult meg a Kanizsai Zsinagógáért Alapítvány, ami színvonalas művészi események bevételeivel igyekezett a felújításra a pénzt előteremteni, de a rendezvények nem hozták meg a várt sikert. A hasznosítás reménye 1997 végén ismét felcsillant, amikor a nemzetközi Zsinagóga-Lánc ajánlkozott az épület „élettel való megtöltésére”. A város csatlakozott a kezdeményezéshez. Az első programot megelőzően az épületet több helyi vállalkozás támogatásával kitararították, és megnyitották a nagyközönség előtt. A kezdeményezés sikeres volt, de a felújítási költségek a rendezvények bevételeit sokszorosan meghaladták. Lásd még *templomok* (Sz. G.)

A
KANIZSAI
ENCIKLOPÉDIA
támogatói

Általános Értékforgalmi Bank Rt.

Az Általános Értékforgalmi Bank Rt. Magyarország legrégebben alapított, ma is működő pénzintézete. Több mint 75 éves történetének új korszaka kezdődött két évvel ezelőtt, amikor 1996 nyarán a korábbi – részben a magyar államot képviselő – tulajdonosoktól a világ egyik legnagyobb gázipari nagyvállalata, az orosz *Gazprom* vásárolta meg, pénzintézetén, a *Gazprom-bankon* keresztül a bank teljes részvénycsomagját. Az új tulajdonos igen határozottan látott hozzá a bank átalakításához, és rövid idő alatt új üzleti arculatot adott a pénzintézetnek.

A tulajdonosváltás nyomán az ÁÉB Bank tevékenysége egyre inkább szakosodik Magyarországra és a szomszédos országok energiaiparának banki kiszolgálására, az orosz-magyar külkereskedelem, ezen belül is elsősorban az oroszországi energiahordozók, és az ezeket ellentételező, versenyképes magyar áruk szállításának finanszírozására.

A megváltozott és lényegesen megnövekedett feladatok természetesen a bank tőkeellátottságában is a korábbitól eltérő mértéket követeltek. Ennek megfelelően az új tulajdonos már 1996 szeptemberében 1 milliárd forintról 5 milliárd forintra emelte a bank jegyzett tőkéjét, túltesítve ezzel a privatizációs szerződésben tett vállalását. Majd 1997-ben további tőkeemelés révén, amelynek során új részvényesek is helyet kaptak a tulajdonosok között, közel 10 milliárd forintra növekedett a bank alaptőkéje.

A tulajdonos nemcsak tőkeoldalról erősítette meg a bankot, hanem új ügyfeleket, új üzleti lehetőségeket is hoz, amelyekhez kapcsolódóan új üzletágak jelennek meg a bank tevékenységében. A *Gazprom*-csoport, mint Európa legnagyobb gázszállítója, a bankban összpontosítja a közép- és kelet-európai gázexportjával kapcsolatos elszámolások jelentős részét.

A bank változatlanul fontos törekvése, hogy a meglévő jó ügyfeleit megtartsa, számukra komplex szolgáltatást nyújtson, megvalósítva egyfajta házi bankár szerepet. A bank hitelezési tevékenysége, annak biztonságát szem előtt tartva, a nagy tőkeerejű cégekre összpontosít. Ugyanakkor igen sikeresnek mutatkozik a nemrég bevezetett fiók-hitelezési gyakorlat, amikor is a kisebb, de főként közepes méretű vál-

lalkozások hiteligényét saját hatáskörben, közvetlenül a számlájukat vezető bankfiók eléigítheti ki.

Az ÁÉB folyamatosan bővíti fiókhálózatát, ennek jegyében nyitotta meg első, és mindez ideig egyetlen vidéki bankfiókját 1997 decemberében Nagykanizsán. A hálózatfejlesztés középtávú terveit szerint az ÁÉB közel 20 új bankfiókot nyit Budapesten és az ország különböző részein. A hálózatfejlesztés 1998. évi nagy újdonsága – a kényelmi és a praktikusági szempontokat követve – az éjjel-nappal nyitva tartó, automatizált bankfiókok üzembe helyezése néhány budapesti fiók működéséhez igazítva, illetve egy hasonló ATM-egység telepítése Nagykanizsára, a *DKG-EAST Rt.* bejáratához.

A privatizáció megtörténte óta az ÁÉB Bank az ország egyik legdinamikusabban fejlődő pénzintézete: az új tulajdonos megjelenése előtt, 1995 végén mindössze 35 milliárd forint volt a mérlegfőösszege, míg a tevékenység mértékének ez a fontos jelzőszáma 1997 végén már meghaladta a 125 milliárd forintot, és 1998-at ennél is jelentősen nagyobb, 170 milliárd forintos eszközállománnyal zárta a bank.

A bank nyereségessége a tevékenység bővülésénél is látványosabb emelkedést mutat a legutóbbi években: az adózás előtti eredmény 1997 végén 2,7 milliárd forintot tett ki, míg az 1998-ban elért eredmény ennek több mint kétszerese, 5,75 milliárd forint.

Mindezek alapján ma már az ÁÉB az ország vezető bankjai között foglal helyet.

CWG Hungary Kft.

CWG

H U N G A R Y
N A G Y K A N I Z S A

Nagykanizsán több vállalkozás foglalkozik vízkezeléssel. A városban hagyománya van a korszerű vízkezelési technológiák, illetve berendezések terjesztésének.

A nagykanizsai
CWG Hungary Kft.

Magyarország egyik legjelentősebb, vízkezelő berendezéseket gyártó cége. 1991-es megalakulása óta rendkívül gyors ütemben fejlődött. Ma már 40-50 szakembernek adnak folyamatosan munkát, kihasználva az élénkülő gazdasági viszonyokat. Legfontosabb termékeik – az ioncserés vízlágyítók, vastalanítók, UV csírátlanítók, fordított ozmózis berendezések – javítják az ország rendkívül rossz minőségű vízkészleteit.

A hazai igények mellett elsősorban Romániába, Szerbiába, Horvátországba, és új piacként Bulgáriába exportálnak.

Állandó vevők között Magyarország legjelentősebb nagyvállalatai és multinacionális cégek szerepelnek.

CWG Hungary Kft.

8800 Nagykanizsa, Dózsa Gy. u. 156., Pf.: 437

Telefon: 93/310-410, 310-501, 537-200...208

Fax: 93/537-209

E-mail: cwghun@mail.sienet.hu

<http://www.cwg.hu>

GE Lighting TUNGSRAM Rt. Fényforrásgyára

világ szinte minden országába eljutnak. A nagykanizsai fényforrásgyár meghatározó szerepet tölt be a TUNGSRAM életében, ugyanakkor egyben Európa legnagyobb fényforrásgyára is. A hatvanas években az *Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt.* akkori piacutatói szerint perspektivikusan nagy mennyiségű fényforrás eladására nyílt kilátás, amihez új, korszerű tömegtermelésre alkalmas gyár felépítése vált szükségessé. Nagykanizsa minden tekintetben megfelelt a kívánalmaknak: kedvező földrajzi elhelyezkedés (vasúti, közúti csomópont), könnyen kiépíthető iparvágány-csatlakozási lehetőség, kedvező terepviszonyok, jelentős mennyiségben rendelkezésre álló földgáz, ipari és technológiai víz. Továbbá korlátlanul állt rendelkezésre a szabad munkaerő, s nem utolsósorban a városban már működő *Üvegyár* ugyan-

csak biztosítékot látszott nyújtani a vákuum- és üvegtechnika gyors meghonosodására.

A gyár építése 1964 márciusában kezdődött, az ünnepélyes avatásra pedig 1965. december 10-én került sor. Induláskor a gyár normál, kiscsász- és gyöngylámpákat, valamint fénycsőveket gyártott. Ezzel elindult Nagykanizsán egy teljesen új iparág, a vákuumtechnikai ipar meghonosodása, egy magas minőségű ipari kultúra elterjesztése, amely a későbbiek során jelentősen megváltoztatta a város, sőt a megye ipari arculatát is. 1974-ig lezárult a nagyberuházás utolsó szakasza, 35,3 hektáros területen felépültek és benépesültek a lámpagyártó csarnokok, és elkészült az üvegyár is, amely maga is gyár a gyárban.

Magyarország legnagyobb, nagy hagyományokkal rendelkező, a nemzetközi piacokon is legismertebb iparvállalatainak egyike az 1896-ban alapított *TUNGSRAM Rt.* A vállalat által gyártott fényforrások a

A fejlődés dinamizmusát jól illusztrálják a következő számok: 1966-ban 341 dolgozó 12 millió fényforrást állított elő 4 lámpagyártó soron, napjainkban 3000 munkatárs több száz millió izzólámpát, energiatakarékos kompaktfénycsövet, valamint burát gyárt.

1990-ben jelentős változások történtek a vállalat életében. Az Egyesült Államok egyik legnagyobb multinacionális vállalata, a *General Electric* megvette a TUNGSRAM részvényeinek több mint felét, s ezáltal átvette a vállalat irányítását, 1993-ban pedig megvásárolta az *MHB* részvényeit, és így 99,8 %-os részesedést szerzett a TUNGSRAM-ban. A TUNGSRAM privatizációja révén történt az USA legnagyobb középkelet-európai beruházása.

A TUNGSRAM a GE 12 hatalmas üzletága közül a fényforrás ágazathoz, a GE Lighting-hez tartozik. A General Electric új beruházásának színterén technológiai korszerűsítéseket hajtott végre, szakmai tapasztalatokat adott át, s korszerű menedzsmentszemléletet illetőleg gyakorlatot honosított meg.

A GE Magyarországon végrehajtott beruházásainak döntő része Nagykanizsára koncentráldott. A világméretű fejlesztésekbe kanizsai szak-

emberek is bekapcsolódtak, nem egyszer meghatározó szereplői a sikernek. Ennek a szakmai tudásnak köszönhető, hogy nemcsak a munkaigényes termékek gyártása került Nagykanizsára, hanem a jövő évszázad olyan korszerű, energiatakarékos fényforrásainak fejlesztése és gyártása is, mint a kompakt fénycső és a spirál nélküli lámpa.

A GE Lighting TUNGSRAM Rt. Fényforrásgyára az induláskor foglalkoztatott 341 fővel szemben ma több mint 3000 embernek ad biztos megélhetést, emberközpontú, világszínvonalú munkahelyet.

A GE Lighting TUNGSRAM Rt. Fényforrásgyárának igazgatói posztját *Horváth Miklós*, a kompakt gyár igazgatói posztját pedig *Bogár Attila* tölti be.

Kanizsa Trend Kft.

A társaság - fele arányban német alapítókével - 1990. január 1-jén alakult, majd 1992-től lettek a *Steinhoff Trend Design* saját tulajdonú tagja.

Termékeik az egyes többfunkciós szövet- és bőrbevonatú kárpitos

garnitúrák, melyeknek belföldön és külföldön egyaránt sikeres piacokat találtak.

A nagy elem- és szövetválasztékból a vásárló ízlésének megfelelő bútort választhat. Az itt folyó munka magas színvonaláról árulkodik, hogy 1994-ben, a hazai bútorgyártók közül elsőként nyerték el az *ISO 9001* minőségbiztosítási rendszer és 1997-ben az *ISO 14001* környezetirányítási rendszer minősítést.

A társaság piaci stratégiája a jó minőségű, közepes árkategóriájú, illetve igényes, magas árfekvésű kárpitos garnitúrák iránti piaci igények kielégítése. E cél elérésének érdekében széles modellszortát kínálnak négy különböző piaci szegmenst megcélzó termékcsoporttal:

Linea Italia

Progresszív formavilágú, az olasz designt megvalósító modellek - a felső kategória alsó-középső szintje.

Classic Manufactura

Igényesen kidolgozott, kézi jellegű, klasszikus vonalvezetésű modellek - a középkategória felső szintje.

Toscana Collection

Rusztikus formai kialakítású faragott favázás, ér-

tékállóságot, igényességet sugárzó modellek - középkategória középső-felső szintje.

LE CHIC Collection

Ebbe a modelleszortba a nagy típusválasztékot és többfunkciós elemeket tartalmazó, jó minőségű, tartós termékek tartoznak - középkategória alsó-középső szegmensé.

A *Kanizsa Trend Kft.* vezetői: *HansGeorg Tessmann* ügyvezető, *Wilhelm Gábor* ügyvezető, *Némethné Szerdahelyi Éva* főkönyvelő, *Novinszki József* üzemvezető, *Horváth Irén* értékesítési vezető, *Miklós Zsolt* külkereskedelmi vezető, *Horváth István* műszaki vezető, *Kelemen József* minőségügyi vezető.

Középdunántúli Gázszolgáltató Rt.

A Középdunántúli Gázszolgáltató Rt. (KÖGÁZ Rt.) jogelődjét 1950. október 1-jén alapította Nagykanizsa Város Tanácsa 12 fős létszámmal. Az évek folyamán változott az irányí-

tó szervezet, a tevékenységi kör és az ellátott terület nagysága.

Kezdetben a KÖGÁZ egyes tevékenységeket az egész Dunántúlra kiterjedően végzett. A vállalat életében gyökeres változást hozott 1965. január 1., amikor az *Országos Kőolaj és Gázipari Tröszt* irányítása alá kerültek a regionális gázszolgáltatók. A KÖGÁZ feladata volt 1974-92-ig a pb-gáz töltése és forgalmazása is. A KÖGÁZ 1991. július 1-jétől levált az Országos Kőolaj és Gázipari Trösztől és önálló vállalként államigazgatási felügyelet alá került, majd 1992. július 1-jétől tevékenységi köréből kikerült a PB-gáz forgalmazása. A vállalat 1993. január 1-jével átalakult részvénytársasággá, a privatizációig 100 %-ban állami tulajdonú társaságként működött. A KÖGÁZ Rt-ben 1995. december 20-án többségi tulajdont szerzett a részvények 50 százaléka + 1 szavazat arányú megvásárlásával az osztrák *EVN AG* és a német *BAYERNWERK AG*.

A részvénytársaság három (*Zala, Veszprém és Somogy*) megyében működő regionális gázszolgáltató vállalkozás. *Nagykanizsai, Zalaegerszegi, Veszprémi és Kaposvári Régióközpontjain* keresztül jelen van a szolgáltatásukban érdekelt településeken, illetve a földgázra váró falvakban, városokban. Szolgáltatási területén több mint 220 ezer földgázfogyasztót lát el korszerű, környezetbarát energiahordozóval. A társaság a három megyében közel 5500 km földgázvezetékkel üzemeltet, melyen évente 780-800 millió köbméter földgázt juttat el a fogyasztókhoz.

A KÖGÁZ Rt. jelenleg több mint 600 munkavállalót foglalkoztat. Műszaki és gazdasági szakembergárdája magasan kvalifikált, a társaság céljaival azonosulni tudó munkavállalókból áll.

A KÖGÁZ életében 1998 jelentős év volt. Másodszor nyerte el a vállalat az *Energiafogyasztók Díját*, emellett megkapta az *ISO 9001* minősítést is. Bevezetésre került egy új számlázási rendszer, amely a fogyasztók gyors és korszerű kiszolgálását biztosítja, akárcsak a szaktanácsadást is végző fogyasztói irodák.

A vállalat vezetői: *György Pál* vezérigazgató, *Áfra Barnabás* műszaki igazgató, *Franz Erényi* gazdasági igazgató, *Konrad Kreuzer* az igazgatóság elnöke, *dr. Michael Längle* az igazgatóság elnökhelyettese, *dr. Klaus-Dietrich Meyer* a felügyelőbizottság elnöke, *dr. Peter Layr* a felügyelőbizottság elnökhelyettese.

Magyar Külkereskedelmi Bank Rt.

Nagykanizsai Bankfiók

A *Magyar Külkereskedelmi Bank Rt.* tőkeereje, mérlegfőösszege és jövedelmezősége alapján a magyar bankrendszer élvonalához tartozik. A MKB kedvező megítélésű, tapasztalt intézmény, azon kevesek egyike Magyarországon és a középkelet-európai régióban, amely az átalakulással járó gazdasági visszaesés közepete is sikeresen őrizte meg tőkeerejét, stabil pénzügyi pozícióját.

Az 1950-ben alapított bank létrehozásának célja a nemzetközi fizetési forgalomban való részvétel, elsősorban a külkereskedelemmel kapcsolatos bankári feladatok ellátása volt. A bank tevékenysége hamarosan kibővült az összetett külkereskedelmi ügyletek szervező, irányító, finanszírozó és lebonyolító munkájával. Az 1987-es bankreform során, a kétszintű bankrendszer kialakulásakor az MKB teljes körű kereskedelmi banki felhatalmazást kapott, amely alapján a hagyományos üzletágak megerősítése mellett új üzletágak sikeres beindítása és felfuttatása történt meg. A belföldi vállalatok finanszírozása rövid idő alatt a bank egyik meghatározó üzletágává vált. A 80-as évek végén megkezdte, majd a 90-es évek elején számottevően továbbfejlesztette a befektetési banki tevékenységet és a privat bankszolgáltatásokat, mint perspektivikus üzletágait.

Az 1950-ben alapított bank létrehozásának célja a nemzetközi fizetési forgalomban való részvétel, elsősorban a külkereskedelemmel kapcsolatos bankári feladatok ellátása volt. A bank tevékenysége hamarosan kibővült az összetett külkereskedelmi ügyletek szervező, irányító, finanszírozó és lebonyolító munkájával. Az 1987-es bankreform során, a kétszintű bankrendszer kialakulásakor az MKB teljes körű kereskedelmi banki felhatalmazást kapott, amely alapján a hagyományos üzletágak megerősítése mellett új üzletágak sikeres beindítása és felfuttatása történt meg. A belföldi vállalatok finanszírozása rövid idő alatt a bank egyik meghatározó üzletágává vált. A 80-as évek végén megkezdte, majd a 90-es évek elején számottevően továbbfejlesztette a befektetési banki tevékenységet és a privat bankszolgáltatásokat, mint perspektivikus üzletágait.

Az MKB a banki szolgáltatások körének bővítésével egyidejűleg fokozatosan fejlesztette hálózatát, melynek eredményeként budapesti pénztáraiban és 16 vidéki városban működő fiókjában (*Debrecen, Győr, Herend, Kecskemét, Miskolc, Nagykanizsa, Pécs, Sopron, Szeged, Székesfehérvár, Szolnok, Szombathely, Veszprém, Nyíregyháza, Tatabánya*) áll ügyfelei rendelkezésére. Az MKB a keletközép-európai térségben két bankérdekeltséggel (*Csehország és Horvátország*) és számos képvisellel jelen. Tradicionálisan jó, az egész világra kiterjedő, széleskörű nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik. Közel fél évszázada folyamatos, személyes kapcsolattartáson alapuló információcsere révén Magyarország szinte valamennyi kereskedelmi partnerországában rendelkezik az MKB a fizetési forgalmat megkönnyítő közvetlen bankkapcsolattal. A világ 80 országának 2500 pénzintézetével tud fizetési forgalmat lebonyolítani.

Az MKB jelentős piacrészesedéssel rendelkezik a vállalati üzleti műveletek, a privátbank-szolgáltatások, valamint a pénz- és tőkepiaci műveletek területén. Hagyományos üzletágában, a külkereskedelmi forgalom bankári lebonyolításában piacvezető szerepet tölt be. A bank által nyújtott szolgáltatások elérhetőségét jelentősen megkönnyíti és felgyorsítja az on-line elektronikus bankszolgáltatása.

Az első, több lépésben megvalósult sikeres nagybanki privatizáció során az MKB fejlődésében hosszútávon elkételezett, nemzetközileg elismert, élenjáró pénzintézetek szereztek részesedést a bank tőkéjében. Az így létrejött stabil tulajdonosi háttér garanciája a töretlen üzleti fejlődésnek. Az MKB meghatározó tulajdonosa a *Bayerische Landesbank Girozentrale*. A tulajdonosi háttérnek és az elért eredménynek köszönhetően az MKB a régió legjobb minősítést elnyert bankjainak egyike.

1997-ben a *Fitch IBCA* londoni székhelyű nemzetközi hitelminősítő ügynökség az MKB hosszulejárátú minősítését a már befektetési kategóriát jelentő "BBB-"-ről egy fokozattal feljebb, "BBB"-re sorolta át. A banknak korábban rövid távra "F3", egyedi alapon "C", illetve jogi támogatottságra adott "3"-as ratingjét változatlanul hagyta. A hitelminősítő értékelése szerint a bank többségi tulajdonosa a *Bayerische Landesbank Girozentrale* - amely "AAA" kategóriába tartozik - biztos háttérrel jelent az MKB számára.

Az MKB érdekeltségei révén a szorosan vett kereskedelmi banki szolgáltatásokon túlmenően befektetési-, értékpapír-, lízing- és ingatlanügyletekkel, valamint önkéntes- és magánnyugdíjpénztárral is az ügyfelek rendelkezésére áll.

Az MKB 1996 októberében megnyílt nagykanizsai fiókjának minőségi szolgáltatásait Zala megye és a határos somogyi területek igényes ügyfelei egyaránt megkedvelték. Az exportfejlesztési konstrukciók kidolgozásában és finanszírozásában egyaránt rugalmas, kreatív bankfiók e területen a régió egyik piacvezetőjének tekinthető. A térségben működő legnagyobb vállalatok nagy részével a fiók felkészült szakemberei aktív, tartós és kölcsönösen előnyös kapcsolatot építettek ki és a megcélzott lakossági ügyfelek is mind többen döntenek az MKB mellett.

Magyar Külkereskedelmi Bank Rt.

Nagykanizsa, Erzsébet tér 8.

Telefon: 93/310-920, telefax: 93/312-022, 311-487

Magyar Olaj- és Gázipari Rt. US Üzletcsoport Nagykanizsai Bányászati Üzem

A hazai szénhidrogén-termelés 1937-ben, a Zala megyei Budafapusztán kezdődött. Az 1938-ban megalakult *Magyar-Amerikai Olajipari Rt. (MAORT)* kutató és feltáró tevékenysége eredménye-

képpen újabb szénhidrogén mezők váltak ismertté.

A korábban önálló fúrási és termelési szervezetek összevonásával 1978-ban létrejött a jogelőd *Kőolaj- és Földgázbányászati Vállalat (KFV)*. A nagykanizsai székhelyű nagyvállalat a megye legjelentősebb gazdasági tényezőjévé vált. Az olajipar 1991. évi integrálása során megalakított *Magyar Olaj- és Gázipari Rt. (MOL Rt.)* szervezetén belül létrehozott Nagykanizsai Bányászati Üzem működése a Dunántúl térségére terjed ki, fő tevékenysége a kőolaj- és földgáztermelés, valamint a földalatti gáztárolás. Legjelentősebb szénhidrogénmezői a következők: *Nagylengyel, Sávolgy, Budafa, Lovászi, Barcs, Ortaháza, Bajánsenye-Őriszentpéter*.

A kőolajipar nemcsak a táj arculatának jellegzetes tényezője, hanem nagyon jelentős az a gazdasági-társadalmi hatás is, amelyet Nagykanizsa városára és a környező településekre gyakorol. A foglalkoztatás-politikában betöltött funkció mellett kiemelkedő jelentőségű az a környezeti szerep, amely a város infrastrukturális fejlődésében tükröződik (olajbányász lakótelep, olajipari közép fokú oktatás stb.). A MOL Rt. jelenleg is megkülönböz-

tetetten támogatja a tevékenységi területén működő egészségügyi, oktatási, kulturális intézmények céljainak megvalósítását.

Az olajipari szakemberek által kialakított termelési technológia a nemzetközileg elismert, Európában egyedülálló, úgynevezett szén-dioxid besajtolásos művelési eljárás. Alkalmazásával a kőolaj-kihozatali tényező jelentősen megnövekedett, s e módszerek meghatározó szerepe van abban, hogy a térségben a kőolajtermelés az ezredforduló után is folytatódhat. A régióbeli tartós jelenlétet erősítik az utóbbi évek jelentős gazdasági eseményei is.

A térségben folytatott kutatófúrások eredményeként a sávolyi mező újabb kútjain indult meg a kőolajtermelés;

Inke-Liszó mező alacsony fűtőértékű gázkészletének hasznosítására megkezdődtek az *Iharosberény* melletti térségben építendő erőmű tervezési munkái, az osztrák-magyar vegyes tulajdonú *IN-ER* erőmű az ezred végén villamos energiát termelhet.

Ölbőmező szén-dioxidos gázkészletének ipari hasznosítására német-magyar vegyesvállalat alakult; a nagylengyeli mezőben megkezdődtek a gazdaságos földalatti gáztárolás lehetőségeit vizsgáló üzemi kísérletek.

A MOL Rt. Nagykanizsai Bányászati Üzemének vezetői: *Paczuk László* igazgató, okleveles vegyész mérnök; *Jármay Gábor* termelési főmérnök, okleveles olajmérnök; *V. Hajdú Otília* koordinációs főmérnök, okleveles olajmérnök; *Trenka Tamás* tervezés-gazdálkodási vezető, okleveles közgazdász; *Szalai Géza* ÜT-elnök.

Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata

Képviselőtestület:

Polgármester: *Tüttő István*

Alpolgármesterek: *Tarnóczy Attila, Töröcsik Pál*

Képviselők: *Antalics Dezső, Balogh László, dr. Baranyi Enikő, Bicsák Miklós, Birkner Zoltán, Böröcz Zoltán, Budai István, dr. Csakai Iván Tamás, Cserti Tibor, dr. Fodor Csaba, dr. Gögös Péter, Gyalókai Zoltán Bálint, Györek László Róbert, dr. Horváth György, dr. Kalmár Béla, Kelemen Zoltán Pál, Kiss László Sándor, Marton István, Mayer Ferenc, Röst János, Teleki László, Tóth László, Tóth Zsuzsanna, Zsoldos Ferenc*

Bizottságok:

Ügyrendi-, Jogi és Közrendi Bizottság:

Tóth László elnök, dr. Erdős László, dr. Fodor Csaba, dr. Hári Tibor, dr. Kalmár Béla, Marton István, dr. Nemes Pál, Trencsényi Gyuláné, Zsoldos Ferenc

Pénzügyi Bizottság:

Böröcz Zoltán elnök, dr. Baranyi Enikő, Baumgartner Péter, Bicsák Miklós, Budai István, Köteles Józsefné, Zibriczky István

Gazdasági és Városüzemeltetési Bizottság:

dr. Fodor Csaba elnök, Birkner Zoltán, Bicsák Miklós, dr. Boa László, Budai István, Cserti Tibor, Ferencz József, Gyalókai Zoltán Bálint, Györek László Róbert, Hederics Árpád, Hóman Zoltán, Kiss László Sándor, ifj. Lovrencsics Lajos, Röst János, Takács Zoltán

Városfejlesztési és Környezetvédelmi Bizottság:

Antalics Dezső elnök, Balassa Béla, Gyalókai Zoltán Bálint, dr. Horváth György, Kiss László Sándor, Papp Nándor, Tóth László, Óri Sándor, Wolf István

Szociális és Egészségügyi Bizottság:

dr. Csakai Iván Tamás elnök, dr. Baranyi Enikő, Debreczeni Attila, Erdős Tibor, dr. Gögös Péter, Horváth Gézané, Kelemen Zoltán Pál, Liess István, Papp Győzőné, Teleki László, Tóth Zsuzsanna

Oktatási-, Kulturális és Sportbizottság:

Balogh László elnök, Bene Csaba, Györek László Róbert, dr. Horváth György, dr. Kalmár Béla, Kiss György, Mayer Ferenc, Papp Ferenc, Rajnai Miklós, Tóth Zsuzsanna, Vincze Ferenc

Nagykanizsa Megyei Jogú Város

Cigány Kisebbségi Önkormányzata

8800 Nagykanizsa, Ady út 1. I. emelet Pf. 121

Telefon: 93/312-749, fax: 93/312-649

Elnök: *Teleki László*

Elnökselyettes: *Váradai Istvánné*

Tagok: *Molnár Jenőné, Lendvai Ferenc, Nagy József György*

Nagykanizsa Megyei Jogú Város

Horvát Kisebbségi Önkormányzata

8800 Nagykanizsa, Rozgonyi út 1.

Telefon: 93/326-658

Elnök: *Vargovics József Árpádné*

Elnökselyettes: *Horváthné Dobos Etelka*

Tagok: *Konkoly Lászlóné, Proszenyák Zsolt István, Rác Erika*

Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata

Polgármesteri Hivatal

8800 Nagykanizsa, Erzsébet tér 7.

Telefon: 93/313-080, fax: 93/310-275

Jegyző: *dr. Tuboly Marianna*

Aljegyző: *dr. Lukácsa Erzsébet*

Gazdasági Osztály:

Beznicza Miklós osztályvezető

Igazgatási Osztály:

Partiné dr. Szmodics Györgyi osztályvezető

Művelődési Osztály:

dr. Pintérné Grundmann Frida osztályvezető

Műszaki Osztály:

Imre Béla osztályvezető

Szociális és Egészségügyi Osztály:

dr. Nemesvári Márta osztályvezető

Titkárság:

Szabó Lászlóné osztályvezető

Városi Főépítési Iroda:

Karmazin József főépítész

Vagyongazdálkodási Iroda:

Kálócziné Éberling Márta irodavezető

Sportiroda: *Kápolnás Zoltán irodavezető*

Városi Gyámhivatal:

dr. Nemesné dr. Nagy Gabriella hivatalvezető

Országos Takarékpénztár és Kereskedelmi Bank Rt. Nagykanizsai Fiókja

A *Takarékpénztár* 1845. augusztus 2-án az alakuló közgyűléssel jött létre Nagykanizsán. Első igazgatója *Tárnok Alajos*, aligazgatója *Chernel Ignác* volt. Néhány jelentősebb választmányi tag:

Babóchay János polgármester, *Sümeghy Ferenc* főszolgabíró, *gróf Batthyány Károly*, *Csányi László* kormánybiztos és *Deák Ferenc*, a „haza bölcsé”.

Kiemelkedő igazgató volt *Tripammer Gyula*, aki 40 évig szolgálta a takarékpénztárt és jelentős érdeme, hogy a város a millennium emlékére sétateret hozott létre.

1949. március 1-jén megalakult jogutóda az *Országos Takarékpénztár Nemzeti Vállalat* nagykanizsai fiókja.

Az *OTP Bank Rt.* ma, 1999-ben a következő üzletágakkal foglalkozik: lakossági betétgyűjtés és hitelezés, vállalatok, vállalkozások, gazdasági társaságok számlavezetése, betét elfogadása és hitelezése, banki és tőzsdei értékpapír-forgalmazás, valutaváltás és devizaszámla-vezetés, széf őrző szolgáltatás és banki tanácsadás. Az *OTP Bank Rt.* a környék meghatározó, erős és biztonságot adó bankja.

A fiók három helyen üzemel. A Deák téren történik a lakossági betétek kezelése, értékpapír- és

tőzsdei ügyletek intézése, a lakossági forint és devizaszámla-vezetés. Az Ady úton bonyolódik a lakossági rövidlejáratú hitelezés, az építési és lakásvásárlási kölcsönügylek intézése, a lakossági folyószámlához kapcsolódó A és B hitel folyósítása, a lombardhitelek folyósítása, továbbá a vállalkozói és önkormányzati számlavezetés és hitelezés, a privátbanki-ügyintézés és a széfszolgáltatás.

A Garay utca 2. szám alatt működik a vámpénztári fiók, mely a vámuügyeken kívül vállalkozói és lakossági ügyeket is intéz.

A városban az OTP-nek 7 bankjegyautomatája van a következő helyeken:

OTP Bank Rt., Ady u. 6.

OTP Bank Rt., Deák tér 15.

Tungram Rt., Kinizsi u. 97.

Rendelőintézet, Szekeres J. u. 2-8.

Polgármesteri Hivatal, Erzsébet tér 7.

ZÉTA ABC, Hevesi út

Favorit Kisáruház, Erzsébet tér 3.

1995 óta folyamatosan megvalósuló számítástechnikai beruházással világszínvonalú banki ügyintézésre lesz képes a nagykanizsai fiók is.

Az *OTP Bank Rt.* Nagykanizsai Fiókjának vezetői: *dr. Polay József* fiókgazgató, *Horváth József* fiókgazgató-helyettes, *Giber Zoltánné* vállalkozási és hitelosztály-vezető, *Kálovics Józsefné* önálló számviteli csoportvezető.

Rotary Fúrási Rt.

Fő tevékenysége:

- elsősorban olajipari kutató és feltáró kutak fúrása az 500-6000 méter közötti mélységtartományban,
- a lefúrt kutak kivizsgálása, kiképzése olaj-, vagy gáztermelésre,
- a termelő kutak javítása és karbantartása.

Története:

A *ROTARY* és a magyarországi mélyfúrások története 1935-ben kezdődött, amikor egy amerikai cég kezdte meg az olajkutatást Zala megyében. Ez a hely és a *ROTARY* elődei voltak kezdetben és sokáig a magyar olajkútúrás szakmai bölcsője és a *ROTARY* jelenleg is a legjelentősebb művelője.

Ez a tevékenység a *MAORT* név alatt indult, később különböző más cégnevek alatt folyt (*MASZOLAJ*, *DKFÜ*, *KFV*). 1990-ben vált külön, alakult át, és vette fel a *ROTARY* nevet, majd 1994 óta működik részvénytársasági formában. Tulajdonosa 100 %-ban a *MOL Rt.*, illetve 1998-tól annak befektetéskezelő leányvállalata, a *MOL Invest*.

A fő feladat sokáig csak a hazai olajipar kiszolgálása volt, és a társaság először 1969-ben lépett ki a külföldi piacra, amikor *Irakban* az iraki nemzeti olajvállalat megbízásából lefúrta annak első négy saját olajkútját.

A tevékenység zöme ma is a *MOL* részére végzett

hazai munkákból áll, de már sikeresen folyik a terjeszkedés a nemzetközi piacon is. Irakon kívül *Ausztriában*, *Líbiában*, *Kuvaitban*, az *Egyesült Arab Emírátusokban* és *Moldáviában* dolgozott a cég. Említésre méltó a kuvaiti kúttüzek felszámolásában elért látványos siker. Jelenleg folyamatosan *Tunéziában* és *Szíriában* fúrnak a *ROTARY* berendezései.

Jellemző adatok 1998-ban:

- működő berendezésk száma összesen 16 darab, ebből Magyarországon 14 darab, külföldön 2 darab található,
- 7 darab fűróberendezés,
- 9 darab lyukbefejező, kútjavító.

A dolgozók létszáma 700 fő. Éves bevétel 10 milliárd forint, ebből az export 1,5 milliárd forint.

RynoLand

környezetért, amelyben érdemes élni

1993-ban, a Kanizsai Napokon jelent meg először a *RynoLand*, egy fantáziánév, amely olyan világot vetít eléünk, ahol tisztaság van, a közterek rendezettek, a parkok virágosak, a hulladékgyűjtés korszerű és környezetbarát, az utak fenntartása rendszeres, és a kor igényeinek megfelelő, vagyis egy olyan környezet, amelyben érdemes élni. Ez az elképzelés a *Ryno Kft.* kebelén belül született meg.

A *RynoLand* név alatt a városüzemeltetésben tevékenykedő cégek jelentek meg. A közös gondolkodás és az azonos indíttatású problémák hozták közelebb egymáshoz ezeket a társaságokat, amelyek környezetünk alakításában, valamint támogatásuk révén meghatározóak lehetnek a város életében.

A *RynoLand* bárki előtt nyitott, közös tenniakarást és együttgondolkodást feltételez azoktól, akik elfogadják az alapgondolatot, és szeretnék elérni, hogy Nagykanizsán olyan környezet alakuljon ki, amelyben érdemes élni.

A fantáziánév "mögött" felsorakozott társaságok - többek között a *Ryno*, a *Saubermacher-Ryno*, az *NSR* és a *Rynoline Kft.*, valamint a *Floreat Kanizsa Alapít-*

Kanizsai napok '98

vány és a *Park Kft.* - közösen, a lehetőségeik koncentrációjával, és nem elszigetelten teremthetnek meg egy biztosabb és eredményesebb, állandóan fejlődő városüzemeltetést.

Most már hagyomány, hogy minden esztendő végén, a *Gála* keretében *RynoLander-díjat* vehetnek át azok a polgárok, akik a legtöbbet tették a környezetkultúráért, a környezeti nevelési, a természetes és az épített környezet védelméért.

A *RynoLander-díj* egy öntött üveg kispasztika, amelyen annak a vadon élő orchideafajtának a gravírozott rajza látható, amelynek utolsó magyarországi fellelhetőségi helye Nagykanizsa környékén volt. Ez a növénykülönlegesség hivatott jelképezni, hogy az a környezet, amelyben élünk, milyen értékes is a benne élők számára. Ebben a környezetben pedig újból virágot bonthatna ez a növényritkaság.

Gála '98 díjátadás

Satronic Kft.

1997. május 2-án avatta fel *Bill Hjerpe* úr, a *Honeywell-Európa* elnöke a Honeywell üzemépületét Nagykanizsán. A gyártóegység, mint Honeywell vállalat ugyan új Magyarországon, de a termelőüzem, mint olyan - *Flamtronic*, majd *Satronic* néven - már több, mint 8 éves.

1990. december 28-án alapította a Flamtronic Kft-t vegyesvállalként, 50-50 %-os tulajdoni aránnyal a *Satronic AG* (Svájc) és a nagykanizsai *KÖGÁZ*. A termelés 45 munkatárssal indult 1991. május 2-án, a *KÖGÁZ*-tól bérelt épületben. Egy évvel később a vállalatot - a korábbi megegyezésnek megfelelően - teljesen átvette.

1995-ig a személyzet létszáma száz főre emelkedett, és a szükséges helyet a jövőbeni fejlődéshez a bérelt épületben nem lehetett tovább biztosítani. Így született meg a döntés egy Nagykanizsán létesítendő saját és nagyobb gyárépületről.

1995 nyarának első napjain kezdődött a megfele-

lő telek keresése, amelyet a város tulajdonában álló terület révén sikerült hamarosan megtalálni. Később szeptemberrel megjelent a pályázati kiírás, s a 250 főnek munkahelyet biztosítani tudó üzemcsarnokot 1996. június 5-én elkezdték építeni.

1996. szeptember 13-án az akkori tulajdonos, *Roger N. Lüdi* a Satronic AG-t, és ezzel együtt a Flamtronic Kft-t a Honeywellnek adta el. A Honeywell egy egész világot felölelő szervezet 50 ezer feletti létszámmal hat kontinens 95 országában, ahol az űrhajózási-, légitársasági-, ipari-, háztartási- és épület-automatizálási mérő- és szabályozókészülékek gyártásával, értékesítésével és karbantartásával foglalkozik.

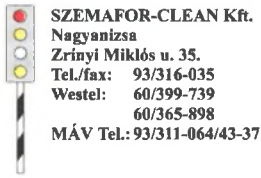
A nagykanizsai vállalat olaj- és gázegők vezérléseinek, tartozékainak részegységeit gyártja, 1999. márciusában 171 fős létszámmal. A gyártás kiterjed a szegecselési, tekerccselési, mechanikai szerelési, vezetékezési, beállítási, ellenőrzési munkálatokra éppúgy, mint - egyre jelentősebb mennyiségben - nyomtatott áramkörök beültetésére.

A főbb termékek: kis-, közép- és nagyteljesítményű vezérlőkészülékek, olaj-, illetve gázegők, gyújtótranszformátorok és ezek különféle részegységei.

A Satronic Kft. ügyvezetői: *René Hoppler* (Svájc), *Hiesz Miklós*.

Szemafor-Clean Kft.

SZEMAFOR-CLEAN Kft.

Nagykanizsa

Zrínyi Miklós u. 35.

Tel./fax: 93/316-035

Westel: 60/399-739

60/365-898

MÁV Tel.: 93/311-064/43-37

A *Szemafor Bt.* 1991-ben alakult. Alapvetően kis- és nagykereskedelmi, nyugati relációban történő külkereskedelmi tevékenységet folytattak. A későbbiekben - elsősorban Romániából - faházakat szállítottak és értékesítettek belföldön, illetve magyar termékeket közvetlenül exportáltak Romániába.

A MÁV szolgáltatás-privatizációs programja keretében 1993-ban pályázat útján kerültek vállalkozási kapcsolatba a *MÁV Rt.*-vel. Jelenleg a *Nagykanizsa-Székesfehérvár* vonalszakaszon, beleértve az összes balatoni állomást, valamint *Nagykanizsa-Somogy-szob*, illetve *Gyékényes-Barcs* vonalon az összes állomásépület, külső terület és vasúti személykocsi takarítását és kiszerezését végzik. A pályázat elnyerésével egyidejűleg a külkereskedelmi tevékenység kivételével a többi üzletágat megszüntették annak érdekében, hogy teljes anyagi és szellemi energiájukat e tevékenységre fordíthassák.

Még 1993-ban kapták az első megbízást a *ZÁÉV Rt.*-től építés, felújítás utáni takarításra. Azóta valamennyi jelentősebb építőipari vállalkozás megismerte cégüket, aminek következményeként rendszeresen dolgoznak a nagyobb dunántúli városokban, *Pécsről Székesfehérvárig, Veszprémtől Szentgotthárdig*. A vállalkozás mobilitására jellemző, hogy az építés utáni takarítás megkezdése előtt 6 órával is elfogadnak megrendelést a szolgáltatásra.

Korábbi elképzelésüket valósították meg 1995. január 1-jétől, amikor 35 dolgozójuk részére tulajdonrészt biztosítva megalapították a *Szemafor-Clean Kft.*-t. Vállalkozásuknál ezzel létrejött az a tulajdonosi érdekelttség, amely egy közvetlenül ható teljesítmény-premizálási rendszerrel kombinálva a korábbinál lényegesen hatékonyabb foglalkoztatást, jobb gazdálkodást eredményezett. Az említett eszközzrendszer alkalmazása következtében egyrészt lényegesen javult a munka minősége, másrészt gyakorlatilag megszűnt a fluktuáció.

A vállalkozás tovább bővült, amikor 1996. május 2-tól a Nagykanizsa város tulajdonában lévő ingatlanokat, valamint a *Dél-zalai Viz-, Csatornamű és Fürdő Vállalat* összes épületének takarítását kezdhették el, hosszú távú vállalkozási szerződés alapján.

Üzletfilozófiájuk lényege, hogy minden szolgáltatásukat referenciamunkának tekintik. Megrendelőik minden esetben szigorú feltételeket határoztak meg számukra a vállalkozási szerződések megkötése során. Részükről kötbérezés, vagy okozott kár áthárítá-

sa egyetlen esetben sem fordult elő sem minőségi probléma, sem határidő túllépés miatt.

Az eddigi szolgáltatás-privatizációk során vállalkozásuk minden esetben gondoskodott az ott dolgozók további foglalkoztatásáról. Jelenlegi állományi létszámuk meghaladja a 160 főt, dolgozóik egészségügyi ellátását üzemorvos biztosítja, mellékfoglalkozásban pedig munkavédelmi szakembert foglalkoztatnak.

Tisztában voltak azzal, hogy saját erőből további hatékonyságnövelő intézkedést már nem tudnak bevezetni, ezért új megoldásokat kerestek. A minőségbiztosítási rendszer *ISO 9002* szabvány szerint történő kidolgozása és tanúsíttatása több millió forint befektetést igényelt vállalkozásuktól, a rendszer kiépítése az elmúlt évben befejeződött.

A *TÜV Rheinland EUROQUA Kft.* tanúsítási eljárása keretében megvizsgálta a vállalkozás felkészültségét, és 1997. június 27-én a TÜV tanúsítvány átadására is sor került, 1998-ban pedig a felüyeleti audit során bizonyíthatták ismételtelen felkészültségüket.

Vállalkozásuk az elmúlt évben egyrészt saját eszközeik karbantartására, másrészt idegen felek megrendelésére is számítva önálló TMK és gyorsjavítást végző műhelyt alakított ki. A Szemafor-Clean Kft. takarítási szolgáltatásból származó 1998. évi bevétele meghaladja a 160 millió forintot.

Megítélésük szerint a Szemafor-Clean Kft. személyi állományával, tapasztalataival, eszközzrendszerének felhasználásával, a kiépített minőségbiztosítási rendszer támogatottságával képes a vállalatok, intézmények által a szolgáltatással szemben támasztott minőségi követelményeknek megfelelni, és szolgáltatási feladatait a megkötött, illetve megkötendő vállalkozási szerződések alapján hosszú távon végezni.

Westel 900 GSM Mobil Távközlési Rt.

A *Westel 900 Mobil Távközlési Részvénytársaság* a magyarországi vezeték nélküli távközlés piacvezető szolgáltatója, Középkelet-Európa legnagyobb mobil távközlési

cége 1993 októberében alakult. A Westel 900-nak két tulajdonosa van: a *Matáv Rt.* (51 %) és a *Media One International* (korábban *US WEST International*) (49 %). (A tulajdonosok köréhez tartozik a Matáv Rt.-ben többségi tulajdonosként érdekelt *Ameritech* és a *Deutsche Telekom AG* alkotta konzorcium.)

A vállalat – létszáma szerint – a középnagyságú cégek közé tartozik, eredményeit mérlegelve viszont Magyarország egyik legdinamikusabban fejlődő vegyesvállalatának számít. Az 1995-ben elért 18,973 milliárd forintos, illetve az 1996-ban regisztrált 36,636 milliárd forintos nettó árbevételét 1997-ben 57,296 milliárd forintra növelte. 1997-ben a vállalat profitja a 13 milliárd forintot is meghaladta, amely egy évvel korábban 5,065, 1995-ben pedig 0,674 milliárd forint volt. A bevételek dinamikus növekedése mellett tovább javult a hatékonyság. Az egy előfizetőre jutó működési és általános költségek reálértéken számítva 1997-ben 29 %-kal csökkentek, a beruházások hatékonysága pedig egy előfizetőre vetítve 23 %-kal javult. A munkaerő hatékonysága az előző évek kiemelkedő szintjén maradt, az egy dolgozóra eső átlagos bevétel meghaladta a 334 ezer dollárt.

A cég 1998 októberében ünnepelte fennállásának ötödik évfordulóját és ezzel egyidőben szolgáltatásait már több mint 500 ezren vehették igénybe – ezzel a magyarországi GSM mobiltelefonpiacon megközelítően 58 %-os részesedést ért el.

A vállalat központja Budapesten található. Itt és a kapcsolóközpontokban, valamint az országos kereskedelmi és szervizhálózatban 1998 őszén már 1200-an dolgoztak. A szolgáltatásokat és a mobiltelefonokat 24 saját mintaboltban, valamint üzletében értékesíti.

A Westel 900 számára a minőség az előfizetők

elégedettségével azonos, az egyetlen út a sikeres működéshez. A vállalat a tervezésben, a beszállítói kapcsolatokban és az üzleti folyamatok során a teljes körű minőségirányítás alapelveit követi. Következetes minőségpolitikájának eredményeként a Westel 900 GSM Rt. volt az első magyar távközlési szolgáltató, amely 1996-ban kiérdemelte az *ISO 9001* tanúsítványt, majd magyarországi szolgáltatóként szintén elsőként a *Magyar Nemzeti Minőségi Díjat*. Az 1998-ban első alkalommal odaítélt *Európai Marshall-díjat*, amelyet a *Citibank* és a *Wall Street Journal Europe* alapított, a nagyvállalati kategóriában a Westel 900 Rt. nyerte el.

A Westel 900 Magyarországon az iparági átlagnál lényegesen jobb teljesítményt nyújtott és nyújt ma is. Folyamatos fejlesztőmunkája eredményeként értéknövelt szolgáltatásainak száma megközelíti a negyvenet, közülük például az audiotext a nemzetközi szaksajtó elismerését is kivívta. A cég dinamikus bővítéssel Internet-szolgáltatásainak körét is, és olyan rangos partnerekkel működik együtt, mint a *Reuters*.

A Westel 900 eredményeinek köszönhetően fontos szerepet vállal a tudomány, a kultúra és a sport támogatásában. Az 1998. évi budapesti atlétikai Európa-bajnokság hivatalos mobil telekommunikációs szolgáltatójaként járult hozzá a rangos kontinensviad előkészületeihez, az éremesélyes sportolók felkészüléséhez, valamint az esemény magas színvonalú megrendezéséhez. A cég sokat tesz az oktatás, a képzés és a kutatás terén is. Példamutató a Budapesti Műszaki Egyetemen létrehozott GSM-laboratórium és a cég nevét viselő Westel Akadémia.

A távközlés Magyarországon a századforduló utáni időszakhoz hasonlóan most újra az európai élvonalba került, és ebben jelentős szerepet vállalt a Westel 900. A szaktudásra és a kreativitásra támaszkodó vállalat menedzsmentje és fejlesztőgárdája munkájának eredményeképpen a Westel 900 GSM Mobil Távközlési Rt. meghatározó szerepet tölt be a régióban egyre erőteljesebben fejlődő távközlési szektorban.

A *Westel 900 Rt. mintaboltja Nagykanizsán a Deák tér 12. szám alatt található.*

Zala Megyei Önkormányzati Közgyűlés

Tisztségviselők:

Varga László, megyei közgyűlés elnöke
dr. Fendrik Gyula, megyei közgyűlés főjegyzője
dr. Rácz Jenőné, megyei közgyűlés aljegyzője

Tagok: Bagó József, dr. Balogh Miklós, Batha Zoltánné, Béres Tibor, Garamvölgyi György, Góra Balázs, Guitprechtné Molnár Erzsébet, dr. Gyimesi Endre, Győri József, Havasi Zoltán, Hegedűs László, Horváth Alajos, Horváth Gyula, Kenesei Zoltán, Kollár Gyula, dr. Kovács István, Lóránth József, Lövei István, dr. Magyar Lajos, Molnár Imre, dr. Nagy Árpádné, Nagy Kálmán, Nemes Kálmán, Papp Ferenc, dr. Pál Attila, Rácz József, Rostonics László, dr. Szabó Balázs, Szalai Annamária, Szép Ferenc, Széphalmi Miklós, Sziráki István, Szirtes Lajos, Targuba Árpád, Tislér István, Tombi Lajos, Tóth Imréné, Vadász László, Varga László, Veér Miklós

Egyeztető Bizottság: Varga László, Lóránt József, Garamvölgyi György, Molnár Imre, Rácz József.

Osztályvezetők:

Titkárság: Zsupanek Péter
Területfejlesztési, Idegenforgalmi, Vagyongazdálkodási Osztály: Katovics István
Művelődési, Oktatási és Sportosztály: Vajda László
Pénzügyi Osztály: Bediné Makra Anikó
Szociális és Egészségügyi Osztály: dr. Berta László
Védelmi Iroda: Hochrein László
Ellátó Szervezet: Tráj Gyula
Zala Megyei Illetékhatóság: Csuti János

Bizottságok:

Jogi és Ügyrendi Bizottság: elnöke Szép Ferenc, alelnök dr. Magyar Lajos. **Tagok:** dr. Kovács István, Lövei István, dr. Balogh Miklós. **Külső tagok:** Kozma János, dr. Simon Beáta, Porkoláb Csaba, Kósa László

Pénzügyi és Közbeszerzési Bizottság: elnöke Széphalmi Miklós, alelnök Batha Zoltánné. **Tagok:** Tóth Imréné, dr. Szabó Balázs, Szalai Annamária, Papp Ferenc, Targuba Árpád. **Külső tagok:** Szépligetű József,

Muhoray Árpádné, Baki László, Marton Géza, dr. Jakus Péter, Horváth Csaba

Gazdasági és Területfejlesztési Bizottság: elnöke Rostonics László, alelnök Kollár Gyula. **Tagok:** Győri József, dr. Gyimesi Endre, Hegedűs László, Nemes Kálmán, Rácz József. **Külső tagok:** Gregor Tiborné, Pál Zoltán, Császár László, Császár József, Berke Zoltán, Horváth Zoltánné.

Mezőgazdasági és Környezetvédelmi Bizottság: elnöke Nemes Kálmán, alelnök Győri József. **Tagok:** Bagó József, Tombi Lajos, Veér Miklós. **Külső tagok:** Huzián József, László Ferenc, Tatár Lajos, dr. Soós Károly.

Nemzetközi Kapcsolatok Bizottsága: elnöke Lóránth József, alelnök dr. Szabó Balázs. **Tagok:** Szirtes Lajos, Nagy Kálmán, dr. Magyar Lajos. **Külső tagok:** Horváth Ottó, Huszti Zoltán, Sipos János, Tódor András.

Nemzetiségi és Etnikai Bizottság: Elnöke Tislér István, alelnök Targuba Árpád. **Tagok:** Guitprechtné Molnár Erzsébet, Garamvölgyi György, Rostonics László. **Külső tagok:** Szak László, Bogdán István, Gergely Albert, Makker Ferenc.

Oktatási és Kulturális Bizottság: elnöke Bagó József, alelnök Papp Ferenc. **Tagok:** Kollár Gyula, Horváth Alajos, Sziráki István, Béres Tibor, Tislér István. **Külső tagok:** Borosán Gyula, Árkovicsné Pezetta Klaudia, Hegedűsné Bakos Marietta, Szabó Katalin, dr. Müller Róbert, Deisinger József.

Ifjúsági és Sportbizottság: elnöke Góra Balázs, alelnök Vadász László. **Tagok:** Sziráki István, Széphalmi Miklós, dr. Balogh Miklós. **Külső tagok:** Magai Ágota, Merksz Andor, Sényi Erzsébet, Pintér László. **Tanácsnokok:** Guitprechtné Molnár Erzsébet, Lövei István.

Idegenforgalmi Bizottság: elnöke Szirtes Lajos, alelnök Veér Miklós. **Tagok:** Szép Ferenc, Havasi Zoltán, Hegedűs László, Rácz József, Béres Tibor. **Külső tagok:** Lackner László, Szökéné Hajduk Andrea, Fülöp András, Vígh László, Devecserné Óvári Ibolya, Dancs József.

Egészségügyi és Szociális Bizottság: elnöke dr. Nagy Árpádné, alelnök Kenesei Zoltán. **Tagok:** Batha Zoltánné, dr. Pál Attila, Góra Balázs, Vadász László. **Külső tagok:** dr. Szalczer Lajos, Halmi Béla, dr. Szabó Csaba, dr. Hegedűs Ferenc, dr. Csidei Irén.

Zalai Általános Építési Vállalkozó Rt.

A társaság jogelődjét, a *Zala Megyei Állami Építőipari Vállalatot* 1949-ben alapították, s a magyar gazdaság átalakulásának folyamatában 1991. december 31-től részvénytársasági formában működik. 1993

első negyedévében – az ország nagy építőipari cégei közül az elsők között – lezajlott a privatizáció is úgy, hogy a részvények magyar tulajdonban maradtak.

A társaságnak, illetve jogelődjének állandó telephelyei vannak *Nagykanizsán* és *Keszthelyen*, amelyek a saját építési-szerelési tevékenység körében termelői és szolgáltatói építmények, lakás és kommunális létesítmények, magasépítési és felújítási munkák kivitelezését, generál- és fővállalkozásban történő megvalósítását végzik. A *ZÁÉV Rt.* a helyben végzett munkákon kívül *Ausztriában* és *Németországban* is rendelkezik referenciákkal. Tevékenységük gyakorlatilag az egész országra kiterjed.

A részvénytársaság 1995 óta a *TÜV Rheinland EUROQUA* által tanúsított *DIN EN ISO 9002* minőségbiztosítási rendszert működtet.

A Zala megyében felépített több mint 10 ezer lakás és 100 ezer négyzetméter ipari csarnokon kívül a főbb referenciák adnak büszkeségre okot:

Hévíz: Hotel Carbona, BM Gyógyüdülő, Hotel Lotus Therme szerkezetépítés, Városháza;
Keszthely: Festetics Kastély, városi kórház, Hotel Helikon, Fórum Üzletház;
Lenti: LENTA üzemépületek;
Letenye: városi szennyvízcsatorna;
Nagykanizsa: Hevesi Sándor Művelődési Központ, városi kórház, TUNGSRAM, Magyar Külkereskedelmi Bank, Célpont Üzletház, Vásárcsarnok, OTP Bank fiók;
Zalaegerszeg: megyei kórház, OTP székház, megyei bíróság, Postabank, városközpont, Hűtőház, Sportszarnok, CA Bank, Ola úti 76 (lakás);
Pápa: városi bíróság;
Mosonmagyaróvár: CA Bank fiók;
Veszprém: megyei kórház, megyei könyvtár;
Pécs: Hullámfürdő, NOKIA magraktár;
Budapest: MIRELIT Pizzaüzem; ORFK Igazgatási Központ.

ZÁÉV RT. AZ ÉPÍTŐ MESTER!®

A Vásárcsarnok kivitelezéséért a cég 1998 decemberében *Építőipari Mesterdíjat* kapott

Zalai Erdészeti és Faipari Rt.

Magyarország dél-nyugati részén, Zala megye állami erdőterületének döntő hányadán, közel 56 ezer hektáron gazdálkodik a *Zalai Erdészeti és Faipari Részvénytársaság*, rövidített cégnevén

ZALAERDŐ Rt., amely 1993. január 1-jén alakult a *Zalai Erdő- és Fafeldolgozó Gazdaság* általános jogutódjaként.

Alapítója az *Állami Vagyonkezelő Rt.* A részvénytársaság a gazdálkodást a Nagykanizsa, Múzeum tér 6. szám alatti központjának irányításával, 9 termelő erdészettel látja el. Az erdészetek székhelyei: *Nagykanizsa, Bánokszentgyörgy, Letenye, Lenti, Zalabaksa, Zalaegerszeg, Zalacsány, Bajcsa és Csömödér.*

Zala megye erdőben való gazdagsága elsősorban az erdő számára optimális termőhelyi viszonyokkal, az éghajlati és a kiváló talajadottságokkal van összefüggésben. Az erdők fafajösszetételüket és minőségüket illetően az ország legjobb erdei közé tartoznak. Az ipari felhasználás szempontjából legértékesebb tölgy, bükk és erdefenyő aránya meghaladja a 66 %-ot. A szakszerűség szigorú betartásával évente átlagosan 400 ezer bruttó köbméter faanyag kerül kitermelésre, amely kisebb az erdőtervekben megengedett lehetőségnél. A részvénytársaság az elsődleges faipari tevékenységet, a fűrészipart, az általa alapított és tulajdonában lévő

kft.-kben végezteti Lentiben, Nagykanizsán és Csömödéren. A fűrészipari kft.-k közel 60 ezer köbméter hengeresfát dolgoznak fel, elsősorban fűrészárúvá, bútortelccé és parkettelccé.

A zalai fa és a belőle készült fatermékek minőségüket illetően úgy belföldön, mint külföldön igen keresettek. Említést érdemel a korszerű szaporítóanyag, a csemetetermelés, valamint a díszfa-nevelés. Az előbbi bázisa a bajcsai csemetekert, míg az utóbbi a surdi díszfakert, ahol a legváltozatosabb fajtájú, alakú örökzöld fácskák, fenyők és díszcserjék vásárolhatók.

Az rt. vadászterületein világhírű gímszarvas-állomány él, de jelentős a vaddisznó- és az őzállomány is. Az aranyérmes szarvastrófeák, a színvonalas vendéglátást biztosító vadászházak sok külföldi vadászvendéget csábítanak e szép vidékre.

Az urbanizáció, a nagy mértékben szennyeződő városi környezet egyre jobban előtérbe helyezi az erdők környezetvédelmi és pihenési szerepét. A megye jelentősebb településeinek határában, *Nagykanizsán, Zalaegerszegen, Lentiben* parkerdők várják a pihenni vágyó lakosokat és turistákat. Ma már jelentős idegenforgalmi látványosság Magyarország egyik legszebb arborétuma, az 50 hektáron elterülő - *Bázakerettye* község melletti - *budafai arborétum* a több mint 200 különleges fa- és cserjeféleségével. Az arborétum a turisztika, a pihenés és látványosság mellett fontos erdészeti kutatási és oktatási célokat is szolgál.

Az rt. igazgatóságának elnöke *Nagy László*, a felügyelőbizottság elnöke *Hajdu Tibor*. Az rt. vezérigazgatója *Feiszt Ottó*, termelési igazgatója *Horváth Ferenc*, gazdasági igazgatója *Horváth Ferenc*. A Nagykanizsai Erdészet igazgatója *Egyed Gyula*, a Bánokszentgyörgyi Erdészet igazgatója *Hopp Tamás*, a Letenyei Erdészet igazgatója *dr. Várhelyi József*, a Lenti Erdészet igazgatója *Keszi László*, a Zalabak-sai Erdészet igazgatója *Gróf András*, a Zalaegerszegi Erdészet igazgatója *dr. Iváncsics Lajos*, a Zalacsányi Erdészet igazgatója *Horváth Elemér*, a Bajcsai Erdészet igazgatója *dr. Mátrabérci Sándor*, a Csömödéri Erdészet igazgatója *Briglevics László*.

Zalakerámia Rt.

Az 1991. évi részvénytársasággá alakulásával - amelyet a legsikeresebb magyarországi privatizációk között tartanak számon - új korszak vette kezdetét a *Zalakerámiánál*. A 90-es évek a cég életében a rohamos, dinamikus fejlődés, a növekedés jegyében teltek, s az ezredfordulóhoz közeledve megállapítható, hogy a több mint 100 éves hagyományokkal büszkélkedő részvénytársaság ma Magyarország legnagyobb burkolólapgyártója. A közép-európai térségben is jövőbelátó stratégiája, a kapacitásbővítésekkel párhuzamosan végrehajtott minőségfejlesztő beruházások, a vállalat egészét átható minőségtudat, a folyamatos termékfejlesztési tevékenység, s nem utolsósorban a több évtizedes gyártási tapasztalat, s a kitűnő szakembergárda alapozták meg. Sikereit fémjelzi az is, hogy részvényeit jegyzik a *budapesti, londoni, bécsi és müncheni* tőzsdén, a budapesti tőzsdén a vezető papírok között szerepel a tőzsdekosárban. A siker letehetően volt még egy sor további intézkedés is, így például az *ISO 9001* minőségbiztosítási rendszer magyarországi burkolólapgyártó cégek között elsőként, és ez idáig egyedülként történő bevezetése a Zalakerámia Rt. tófeji gyáregységében, melyet a vállalat már említett minőség és vevők iránti elkötelezettsége hívott életre, s amellyel a cél a gyártási folyamat rendszerszemléletű kézbentartásán túl termékei egyenletes jó minőségének biztosítása.

A cég legfontosabb termékei a kerámiamázás fal- és padlóburkoló lapok, ezekből magyarországi gyárainak kapacitása is már meghaladja az évi 6,4 millió m²-t, de kályhacsempegyártóként is a legnagyobb. Termékei között szerepelnek továbbá a márványszemcsés terrazzo-lapok is, amelyek a minőség felé eltolódó igényeknek megfelelően már polírozott változatban, minőségi import márványszemcsés kivitelben is készülnek.

A Zalakerámia Rt. sikeresen valósította meg eddigi folyamatos bővülési elképzeléseit. Így került sor 1996-ban a korábban legnagyobb magyar burkolólapgyár, a romhányi *RÉKERÁMIA* megvásárlására, s beol-

vasztására a Zalakerámia Rt-be, az expanzió legújabb állomásaként pedig 1998. május 31-ével megtörtént a budapesti székhelyű, hagyományokkal bíró, jó nevű *PIETRA Épületkerámia Rt.* beolvasztása is. A horvátországi Zágráb melletti *Inker* (szaniter- és edénygyártó) és a bukaresti *Cesarom* (burkolólap-, szaniter- és téglagyártó) cégek megvásárlásával a Zalakerámia Rt. nemzetközi vállalatcsoporttá nőtte ki magát.

Nagyságrendjével arányosan a cég a magyar belső piacon vezető szerepet tölt be, mintegy 40 %-os piaci részesedését az országba beözönlő olasz, spanyol, török stb. import ellenére tartani tudja, sőt ezt növelni is kívánja. Export terén is sikerült megvetnie a lábát olyan kényes piacokon, mint pl. *Németország, Ausztria, a Benelux államok*, ahol immár 10-15 éve állandó kapcsolatot sikerült kialakítani a Zalakerámiához hű partnerekkel, jelenleg pedig folyamatban van a környező országok és a volt *FÁK-országok*, különösen *Ukrajna* és *Oroszország* piacainak meghódítása is.

A vevői igényeknek való minél tökéletesebb megfelelés érdekében a Zalakerámiánál tudatos fejlesztés folyik, a nemzetközi trendek állandó figyelése mellett éves terv alapján történik az egyes termékek kifejlesztése a kitűnő felkészültségű technológusok, illetve híres (jó nevű) olasz és spanyol mázgyártó cégek, és design- illetve dekoratíviók bevonásával. Mint legnagyobb hazai gyártó, s mint piacvezető is hivatottnak érzi magát arra, hogy a magyar fogyasztók az ő termékeik keresztül ismerjék meg az új trendeket.

A Zalakerámia burkolólapjai az ország minden részén kaphatók a szaküzletekben, illetve a cég saját mintaboltjaiban, *Nagykanizsán a Király u. 13/A* alatti mintaboltban várják az építkezőket, lakásfelújítókat.

Felhasznált irodalom

- A felszabadult Nagykanizsa 20 éve, szerk. Breznay Lászlóné, 1965, 144 oldal.
- A helyi védelem alatt álló építészeti értékek, szerk. Szamosi Gábor, Nagykanizsa, 1996, 92 oldal.
Városépítészeti füzetek 1.
- A Kiskanizsai Polgári Olvasókör alapszabályai 1927, 20 oldal.
- A Nagy-Kanizsa keletén dolgozó Munka-páholy évi jelentése 1894-ről. Írta Sz. S. titkár, Nagy-Kanizsa, 1895, 14 oldal.
- A nagykanizsai Dr. Mező Ferenc Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola Évkönyve az 1990–94. iskolai évekről, 1995, 64 oldal, szerkesztők: dr. Cseke Ferenc, dr. Horváth György.
- A nagykanizsai Dr. Mező Ferenc Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola, Gépiró és Gyorsíró Szakiskola Jubileumi évkönyve 1989–90, 1989, 44 oldal.
- A Nagykanizsai Kórház története, 1974, 336 oldal.
- A nagykanizsai Szent János Egyház újjáépítésére alakult építőbizottság közleményei, Nagykanizsa, 1907, 20 oldal.
- A Nagykanizsai Szimfonikus Zenekar Története 1921–1996, Nagykanizsai Zenepártolók Egyesülete, 1997, 108 oldal.
- A Nagykanizsai Thúry György Kereskedelmi és Vendéglátó Szakközép- és Szakmunkásképző Iskola Évkönyve 1995–1996, 1996, 50 oldal, szerkesztő Iváncsits János.
- A nagykanizsai Thúry György Múzeum jubileumi emlékkönyve 1919–1969, Nagykanizsa, 1972. 488 oldal.
- A Nagykanizsai Városi Tanács Kórházának Évkönyve 1967, 1969, 1971, 1973.
- A Nagykanizsai Városi Tanács Kórház-Rendelőintézetének jubileumi évkönyve, 1985, 235 oldal.
- Az első magyarországi népszámlálás KSH. Bp. 1960.
- Balogh János: Nagy-Kanizsa város és vidékének hadtörténelmi leírása, 1896.
- Barbarits Lajos: Nagykanizsa, kiadta a Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala Budapesten 1929-ben 395 oldalon.
- Benedek Rezső: Zala aranykönyve, 1938. 131. oldal.
- Bentzik Ferenc: A Nagykanizsai Polgári Egylet története 1836–1886-ig
- Bilkei Irén: Római edényfeliratok a nagykanizsai Thúry György Múzeumban. Zalai Gyűjtemény 21. (1985)
- Bogdanovics Lázár: A Szent Miklósról elnevezett nagykanizsai görögkeleti szerb egyház, 1997, 84 oldal.
Nagykanizsai honismereti füzetek 14.
- Bondár Mária és M. Virág Zsuzsanna: Középső rézkor és késő rézkor. In: Évezredek üzenete a láp világából. Zalaegerszeg–Kaposvár 1996.

- Bondár Mária: A badeni kultúra telepe Balatonmagyaródon. Zalai Múzeum 3. (1991)
- Bondár, Mária: Early Bronze Age settlement patterns in South-West Transdanubia. *Anteus* 22 (1995) 197–268.
- Bősze S.: Zala megye dualizmus kori egyesületi katasztere. Zalai Gyűjtemény 42. Zalaegerszeg, 1997.
- Buda Ernő–Benedek Miklós: Károlyi Árpád, az olajbányászati és növényteni kutató 1907–1972, 1996, 36 oldal.
- Cseke Ferenc: Nagykanizsa vonzásterülete; Nagykanizsa természeti viszonyainak értékelése a településfejlődés és a gazdasági élet szempontjából; Nagykanizsa milyen mértékig támaszkodhat a városkörnyéke élelmiszeripari nyersanyagaira? 1993, 94 oldal. Nagykanizsai honismereti füzetek 5.
- Csomor Erzsébet: Ludovikás tisztből nemzetőr-parancsnok. Portrévázlat Orbán Nándorról, Nagykanizsa 1956-os nemzetőr-parancsnokáról, Zalai Gyűjtemény 42. kötet 1997.
- Czigány L.: Katolikus egyesületek Zalában a két világháború között. Zalaegerszeg, 1994.
- Deregi László Nagykanizsa város 1993., 1994., 1995. évi Sport Évkönyve.
- Deregi László: Út a siker felé. Bajnok lett a Nagykanizsai Olajbányász labdarúgó csapata.
- Dobó László: A nagykanizsai kereskedelmi iskola története 1808...1832–1947. Diák-korunk 1948–1952, 1993, 83 oldal.
- Dobó László: Színházi élet Nagykanizsán (1784–1950) Nagykanizsa, 1989. 182 oldal.
- Ecsedy István: Angaben zur Frage der Somogyvár-Vinkovci Kultur. *Mitt. Arch. Inst. Beih.* 2. (1981), 67–77.
- Foki Ibolya: A zalai nyomdászat történetéhez 1860–1900. In: Zalai Gyűjtemény 1990. 31. kötet.
- Foki Ibolya: Az 1883-as zsidóellenes zavargások Zala megyében. In: Zalai Gyűjtemény 25. Zalaegerszeg, 1986.
- Fónyad Pál: A nagykanizsai evangélikus gyülekezet története. Nagykanizsai honismereti füzetek 3.
- Fülöp György: A kiskanizsai ragadványnevek. Nagykanizsa 1979., 36 oldal. Nagykanizsai honismereti füzetek 1.
- Gabler Dénes: Terra sigillata chiara tálak Nagykanizsáról. Zalai Gyűjtemény 18. (1983).
- Gerócs György: A nagykanizsai elemi iskolai oktatás története 1731–1806, 1978, 45 oldal.
- Gyimesi Endre: A Zala megyei nyomdászat kezdetei. 2. rész. In: Zalai Gyűjtemény 31. szám 1990.
- Hajas Andrea: A nagykanizsai kovácmesterség szakszókincse, 1986. 111 oldal. A Magyar csoportnyelvi dolgozatok sorozatának 27. darabja.
- Halász Imre: Az önkényuralmi közigazgatás kiépülése Zala megyében 1849–1854. *Levéltári Közlemények* 1986/1.
- Halász Imre: Nagykanizsa centrális helyzete a 19. század második felében. Zalai Múzeum 7. Zalaegerszeg, 1997.
- Halász Imre: Nagykanizsa címere. Zalai Múzeum 4. Zalaegerszeg, 1992.

- Halis István: A ferencrend kanizsai zárdája. Tanulmány Kanizsa történetéből, Nagy-Kanizsán, 1899, 76 oldal.
- Halis István: Színes mozaik Nagy-Kanizsa történetéből. Nagy-Kanizsa, ifj. Wajdits József könyvnyomdájából, 1893, ill. Róth Miksa, 140 oldal.
- Hevesi Sándor Általános Iskola 15 éve 1982–1997, 1997, 112 oldal.
- Horváth Ferenc: A Zala megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1861–1973, Zalaegerszeg, 1978.
- Horváth György és Kostyál László: Nagykanizsai alsóvárosi templom, 1992, 64 oldal.
- Horváth György: Fejezetek a zalai sajtó történetéből 1981. Bölcsészdoktori disszertáció. Kézirat.
- Horváth Gyula: Kanizsa város története s annak jelen viszonyai, 1861, a szerző kiadása, nyomtatott Markbreiter J. betűivel Kanizsán, 81 oldal.
- Horváth László: A kelták Dél-Zalában. In: Nagykanizsa első okleveles említésének 750. évfordulója alkalmából rendezett helytörténeti-történettudományi konferencia előadásai. Nagykanizsa 1995.
- Horváth László: A magyarszerdahelyi kelta és római temető. Zalai Gyűjtemény 14. (1979).
- Horváth László: Adatok Délnyugat-Dunántúl későbronzkorának történetéhez. Zalai Múzeum 5. (1994).
- Horváth László: Kelta temető leletmentése Miklósfán. Zalai Gyűjtemény 6. (1976).
- Horváth László: Késővaskori ház- és településtípusok Dél-Zalában. Zalai Múzeum 1. (1987).
- Horváth László: Korai vaskor. In: Évezredek üzenete a lap világból. Zalaegerszeg–Kaposvár 1994.
- Horváth László: Nagykanizsa és környékének története az újkőkortól a római kor végéig. Újkőr In: Nagykanizsa Városi Monográfia I. 1994.
- Horváth László: Római halomsírok Zalában. In: Népek a Mura mentén 2. (1998).
- Horváth, László: Einige chronologische Fragen des keltischen Graberfeldes von Rezi. Zalai Múzeum 8. (1997).
- Horváth, László: The surroundings of Keszthely. In: Corpus of Celtic Finds in Hungary. Transdanubia 1. (1987).
- Hunyady Ilona: Kelták a Kárpát-medencében. Diss. Pann II/18. (1942).
- Jubileumi évkönyv. A nagykanizsai Zrínyi Miklós Általános Iskola fennállásának 125. évfordulója tiszteletére 1872–1997, szerkesztette: Berke Józsefné és Bertalan Péterné, 1997, 136 oldal.
- Kádár Lajos: A nagykanizsai református egyház története, 1931, 44 oldal.
- Kalicz Nándor: A Balatoni csoport emlékei a Dunántúlon. JPMÉ 14–15. (Pécs, 1969).
- Kalicz Nándor: A Balaton–Lásinja kultúra történeti kérdései és fémleletei. Arch. Ért. 109. (Bp. 1982).
- Kalicz Nándor: A rézkori Balatoni csoport Veszprém megyében. VMMK 8. (Veszprém 1969).
- Kalicz, Nándor: Die Funde der Phase III. der kupferzeitlichen Balaton-Gruppe in Nagykanizsa-Sánc. Mitt. Arch. Inst. 5 (Bp. 1974/75).

- Kalicz, Nándor: Die Keszthely-Gruppe der transdanubischen (mitteleuropäischen) Linienbandkeramik im Lichte der Ausgrabung in Kustánszeg (Westungarn). *Comm. Arch. Hung. Bp.* 1991.
- Kalicz, Nándor: Die Péceler (Badener) Kultur und Anatolien. *Bp.* 1963. *Stud. Arch. II.*
- Kalicz, Nándor: Frühneolithische Siedlungsfunde aus Südwestungarn. *Inventaria Praehistorica Hungariae IV.* Bp. 1990.
- Kalicz Nándor: Kőkori falu Aszódon, Múzeumi Füzetek, Aszód 1985.
- Kalicz Nándor: Agyagistenek. A neolitikum és a rézkor emlékei Magyarországon. Budapest, 1970.
- Kalicz, Nándor: Frühneolithische Siedlungsfunde aus Süd-westungarn. *Inventaria Praehistorica Hungariae IV.* Bp. 1990.
- Kalicz, Nándor: Funde der ältesten Phase der Linienbandkeramik in Südtransdanubien. *Mitt. Arch. Inst. 8–9.* (1978–1979).
- Karczag Rezső: Nagykanizsa a háború után. Városfejlesztési tervvázlat, Nagykanizsán jelent meg 1918-ban a szerző kiadásában. Különlenyomat a Zalai Hírlap 1917. márciusi és áprilisi számaiból, 34 oldal.
- Kardos Ferenc: A nagykanizsai Cigány Kisebbségi Önkormányzat első éve *In: Almanach 1995-ről* 120–124. oldal.
- Kassai László: Visszaemlékezéseim a Nagykanizsai Olajipari Dolgozók Vadásztársaságának több mint félévszázados múltjára 1945–97, 1997, 80 oldal. Nagykanizsai honismereti füzetek 16.
- Kerecsényi Edit: Nagykanizsa társadalma és egyleti élete 1900 táján. *Zalai Gyűjtemény 21.* Zalaegerszeg, 1985.
- Kerecsényi Edit: A Thúry György Múzeum története. *In: A nagykanizsai Thúry György Múzeum jubileumi emlékkönyve.* 1972, 9–64.
- Kerecsényi Edit: Erdő és ember Zalában. Kiállítás Nagykanizsán a Thúry György Múzeumban, 1984. 27 oldal.
- Ki kicsoda Nagykanizsán? 1995, szerk. Rikli Ferenc, Dél-dunántúli Extra Lapkiadó Kft, 1995. 223 oldal.
- Kis János: Kanizsai olimpikonok 1896–1996, Nagykanizsa, 1997, 95 oldal
Könyvtárak Dél-Zalában, szerk. Czupi Gyula, 1997, 83 oldal.
- Köszegi Frigyes: A Dunántúl története a késő bronzkorban. *BTM Műhely 1.* 1988.
- Kovács Tibor: A bronzkor Magyarországon. Budapest, 1977.
- Kövesdi Péter, Szilágyi Márton: Egy nagykanizsai laktanya nyelve és folklórja, 1988., 138 oldal. A Magyar csoportnyelvi dolgozatok sorozatának 38. darabja.
- Lovrencsics Lajos: A Kós Károly- és Podmaniczky-díjjal kitüntetett Nagykanizsai Városvédő Egyesület története 1987–1997, 1997, 79 oldal.
- Lovrencsics Lajos: A nagykanizsai bank alapításának 110. évfordulójára, Nagykanizsa, 1989, 97 oldal.
- Major Ilona: A nagykanizsai Chevre Kadisa-könyv, 1998, 28 oldal.
- Markó Imre Lehel: Kiskanizsai szótár, 1981, Budapest, Akadémia Kiadó, 277 oldal.

Méri István: A kanizsai várásatás. Vázlat a kanizsai vár és város történetének kutatásához, kiadásra előkészítette Kovalovszki Júlia, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1988, 123 oldal.

Mező Ferenc: Hetvenéves a Nagykanizsai Torna Egylet. 1936. 7 oldal.

Mócsy András: Római sírkő Magyarszerdahelyről. Fol. Arch. 9. (1957).

Müller Veronika: Thury György kanizsai kapitánysága, Zalaegerszeg, 1972, 104 oldal.

Nagy-Kanisa Város Tűz oltói Rendszabásai, 1837, 11 oldal.

Nagykanizsa első okleveles említésének 750. évfordulója alkalmából rendezett helytörténeti-történet-tudományi konferencia előadásai, szerk. dr. Rózsa Miklós, 1996, 126 oldal.

Nagykanizsa fotóalbum 1992, 120 oldalon.

Nagykanizsa. Fotóalbum, szerkesztette Petike Antal, kiadta a Városi Tanács VB 1975, 93 oldal.

Nagykanizsa. Városi monográfia I., szerk. Béli József, Rózsa Miklós, Rózsáné Lendvai Anna, 1994, 464 oldal.

40 éves a Dunántúli Kőolajipari Gépgyár. Emlékezések, tények, adatok, fényképek a gyár életéről, összeállította Gazda Zoltán, Kötél László, 156 oldal.

50 év után. Évkönyv 1995, szerkesztette: Fekete Zoltán, 1995, 72 oldal.

Ottományi Katalin: Késő római besimított kerámia Nagykanizsán. Zalai Gyűjtemény 18. (1983).

Pál József: Nagykanizsa és környéke a forradalmak viharában 1918–1919, 1968, 93 oldal.

Papp Ferenc: A város vonzásában. 20 éves a nagykanizsai Hevesi Sándor Művelődési Központ 1976–1996, Nagykanizsa, 1997. 60 oldal.

Patek, Erzsébet: Die Urnenfelderkultur in Transdanubien. Arch. Hung. XLIV. 1968.

Polay József: Az Országos Takarékpénztár és Kereskedelmi Bank Rt. nagykanizsai fiókjának 150 éves története. 2. javított kiadás, 1995, 76 oldal

Polay József: Az Országos Takarékpénztár nagykanizsai fiók története, 1985, 55 oldal.

Rábavölgyi Attila: A nagykanizsai református templom építésének története (1887–1934.)

Raczk Pál: A lengyeli kultúra legkésőbbi szakaszának leletei a Dunántúlon. Arch. Ért. 101. (Bp. 1974).

Redő Ferenc: Roman villa at Alsórajk-Kastélydomb 1987-1993. Anteus 22. (Bp 1995).

Rózsa Miklós: Kanizsa város tanácsának bírói tevékenysége, Nagykanizsai honismereti füzetek 13. 1996.

Rózsás János, Háncs Lajos: A serföldétől a sörgyárig... A Kanizsa Sörgyár centenáriumi évkönyve, 1892-1992, 1992, 82 oldal.

Szabó Lajos: A nagykanizsai nyelvjárás, Budapesten, 1907, Nyelvészeti füzetek

Szabó Miklós: A kelták nyomában Magyarországon. 1971.

100 éves Nagykanizsa város szakmunkásképző iskolája 1886-1986, szerkesztette: Jászberényi László, 1986, 116 oldal.

Székely Nándor: A villamos világítás kérdése Nagykanizsán, 1907, 45 oldal.

Szociológiai tanulmányok Nagykanizsáról, szerk. Gerencsér Tibor, Nagykanizsa, 1986, 146 oldal.

Szűcs László: Nagykanizsa város utcáinak, tereinek, köztéri szobrainak és emléktábláinak jegyzéke 1753-1969, 31 oldal, Nagykanizsa 1970.

T. Mérey Klára: Dél-Dunántúl iparának története a kapitalizmus idején (Bp. 1985).

T. Mérey Klára: Zala megye 1942. évi gyáripari statisztikája, Zalai Gyűjtemény 16. Zalaegerszeg, 1981.

T. Mérey Klára: Zala megye gyáripara 1944 előtt. Zalai Gyűjtemény 12. Zalaegerszeg, 1979.

Tanulmányok a Magyar Tanácsköztársaság Zala megyei történetéből. Zalaegerszeg, 1971.

Tolnai Sándor: A tűz elleni védekezés Nagykanizsán 1690-től 1988-ig, 1989, 50 oldal. Nagykanizsai honismereti füzetek 2.

Történelmi visszapillantás a Nagykanizsai Izraelita Jótékony Nőegylet múltjára, Nagykanizsa, 1943, 22 oldal.

Tóth Antal: Nagykanizsa, 1969, Nagykanizsa, 105 oldal.

Tóth Kálmánné: Képek a Déli Vasút nagykanizsai történetéből, 1986, 67 oldal.

Tulok József: A nagykanizsai Nagyrác Utcai Általános Iskola története, 1995, 80 oldal.

Vállalkozási és befektetési lehetőségek Nagykanizsán, szerk. Kovács Zoltán, Nagykanizsa 1994, 184 oldal.

Vándor László: Nagykanizsa története a honfoglalástól 1690-ig, Nagykanizsa, 1988, 61 oldal.

Vizeli Dezső: Húszéves a Kanizsa Táncegyüttes, 1972–1992. Krónika, 1992, 27 oldal.

Winkler Ernőné: Százéves nőegyletünk.

Zala megyei életrajzi lexikon (ZMÉL), Zala Megyei Önkormányzati Közgyűlés, Zalaegerszeg, 1997.

Általános Értékforgalmi Bank Rt.
QWG Hungary Kft.
GE Lighting Hungram Rt. Pénnyforrásgyára
Kanizsa Trend Kft.
Középdunántúli Gázszolgáltató Rt.
Magyar Külkereskedelmi Bank Rt. Nagykanizsai Fiók
MOL Rt. Nagykanizsai Bányászati Üzem
Nagykanizsa Megyei Jogú Város
Országos Takarékpénztár és Kereskedelmi Bank Rt. Nagykanizsai Fiók
Rotary Előrsi Rt.
RynoLand
Satronic Kft.
Szemafor-Clean Kft.
Westel 900 GSM Mobil Távközlési Rt.
Zala Megyei Önkormányzati Közgyűlés
Zalai Általános Építési Vállalkozó Rt.
Zalai Erdészeti és Falpari Rt.
Zalakerámia Rt.
